8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

41. KOLOKYUMU

“PLANLAMADA KIRSAL ALANLAR ve BÖLGE”

7-8-9 Kasım 2017

Selçuk Üniversitesi - Konya

TMMOB

Şehir Plancıları Odası

8 KASIM DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ
41. KOLOKYUMU

Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge

İletişim:
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi
Remzi Oğuz Mahallesi, Atatürk Bulvarı 219/7
Kavaklıdere- Çankaya/ANKARA
Tel: (0 312) 417 87 70 - 417 66 30 (dahili 17)
Faks: (0 312) 417 90 55
e-posta: spo@spo.org.tr
www.spo.org.tr

Yayına Hazırlık
Sultan Karasüleymanoğlu
Şelale Balambar
İlker Onur Özdemir
Ayşecan Akşit
M. Gürbüz Fehim

Grafik ve Baskıya Hazırlık
Leda Ajans
M. Gürbüz Fehim

Baskı
Berk Matbaacılık
Kazım Karabekir Cad. Özer Han No:31/104
İskitler/ANKARA

ISBN: 978-605-01-1229-0

Ankara, Kasım 2018

İÇİNDEKİLER

Açılış Konuşmaları - 7 Kasım 2017

Doç. Dr. Rahmi Erdem 3
Münir Günay 4
Prof. Dr. Ahmet Alkan 5
Orhan Sarıaltun 7
Mahmut Sami Şahin 10

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Bildirgesi

Hüseyin G. Çankaya 13

Çerçeve Sunum

Şehirciliğin Çerçevesinden Kırsal Alanların Sorunları
Prof. Dr. H. Çağatay Keskinok 21

Açılış Oturumu - 7 Kasım 2017
"Planmada Kırsal Alanlar ve Konya"
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ruşen Keleş

Yeni Büyükşehir Belediyesi Yasasının Kent Mekânsal Planlamasına Etkileri: Konya Örneği
Nurullah Osmanlı - Rezzan Eruç - Esra Didem Ercan 31

Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresi'nin Kırsal Kalkınmadaki Rolü
İhsan Bostancı 59

Konya Üst Ölçekli Planlama Çalışmalarında "Kırsalı Tutma" Arayışı
Necati Uyar 75

1. Oturum - 7 Kasım 2017
Ulusal Kalkınma Politikaları, Bölgesel Planlama Yaklaşımları ve Türkiye'de Kırsal Alanların Geleceği
Oturum Başkanı: Prof. Dr. H. Çağatay Keskinok

Kırdan Başlayan Bir Kalkınma Hamlesi: Köy Enstitüleri
Yrd. Doç. Dr. Gül Şimşek - Murat Çevik - Cansın Mercanoğlu 93

Sanayileşen Alanlarda Tarım Toprakları Direnebilir mi?: Trakya Bölge Planlama Deneyimi
Yrd. Doç. Dr. Özdemir Sönmez 101

Bölge Planlamada Kırsal Alanların Önemini
Yeniden Keşfetmek:
Yeni Bölgecilik Perspektifinde Kuramsal Tartışmalar
Yrd. Doç. Dr. Özer Karakayacı 116

2. Oturum - 7 Kasım 2017
Bütünşehir Yasası ve Kırsal Alanlar Üzerindeki Etkileri
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Semahat Özdemir

Kentleşme Baskısı Altındaki Kırsal Alanları
Uluslararası Yaklaşımlar Çerçevesinde Yeniden Düşünmek:
Çorlu Örneği
E. Merve Nalçakar - Duygu Çayan 139

Bütünşehir Yasası'nın Kırsal Alana Olası Etkilerinin İncelenmesi:
Eskişehir Büyükşehir Örneği
Dilan Eyyüpoğlu - Elif Muratoğlu
Hazel Özge Doğan - Şelale Balambar.....150

Bütünşehir Yasası ile Mahalleye Dönüşen Kırsal Yerleşimlerin
Ulaşım Sorunları ve Gereksinmeleri
Dr. Ayça Öncü Yıldız - Erhan Öncü 177

Kırsal Kalkınmada Mahalle Düzeyinde Katılım
Doç. Dr. Hülya Berkmen - Doç. Dr. Sırma Turgut.....192

3. Oturum - 8 Kasım 2017
Kırsal Alanlarda Sosyal Sermaye Dinamikleri ve
Kırsalın Uyum Kapasitesi
Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Arzu Taylan Susan

Kırsal Kalkınmada Kadın Derneklerinin Rolü: Saitabat Köyü Örneği
Araş. Gör. Zeynep Erdoğan.....213

Kent Çeperinde Gelişen Alternatif Gıda Ağları:
İstanbul Metropoliten Alanı Silivri Örneği
Doç. Dr. Ebru Seçkin - Doç. Dr. Senem Kozaman 231

Yerelin Bilgisiyle Yaşam Stratejileri Geliştirmek ve Birlikte Hayata Geçirmek:
İzmir Havzaları Deneyimi
Doç. Dr. Koray Velibeyoğlu- Doç. Dr. Semahat Özdemir
Prof. Dr. Alper Baba - Dr. Zeynep Durmuş Arsan
H. Engin Duran - Prof. Dr. Adnan Kaplan - Prof. Dr. Murat Boyacı
Prof. Dr. Yusuf Kurucu - Doç. Dr. Tolga Esetlili - Dr. Özlem Yıldız
Doç. Dr. Nurdan Erdoğan - Hamidreza Yazdani
Dr. Dalya Hazar - Aykut Uçar 245

Kırsal Alanlarda Kültürel Mirasın Korunması ve
Kırsal Sosyal Sermaye Katkısı
Dr. Öğretim Üyesi Yasemin Sarıkaya Levent – Doç. Dr. Nida Naycı
Hasan Çetin - Halil Demirdelen 259

4A Oturumu - 8 Kasım 2017
Kırsal Alanların Yönetimi, Erişebilirliği ve Planlama Politikaları - I
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hürriyet Öğdül

İstanbul Kenti Silivri İlçesi'nde Basit - Gönüllü Arazi Toplulaştırma ve
Kırsal Kalkınma Model Önerisi
Arş. Gör. Büşra Gezer 287

Kırsal Alanlarda Yaşanan Uygulama ve Yönetim Problemleri
Gülsen Nur Duyar - Öznur Canan Sözer.....302

Kırsal Alan Kamu Politikaları İçin
Akademi ve Bürokrasiyi Uzlaştırma Çabasına Bir Örnek:
KOKAP Politika Çalıştayı
Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin 310

Ulaşım Alt Yapı Yatırımlarının Kırsal Kalkınmadaki Rolü,
TRA2 Bölgesi Örneği
Gizem Mutlu 316

4B Oturumu - 8 Kasım 2017
Kırsal Alanların Yönetimi, Erişebilirliği ve Planlama Politikaları - II
Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Kıvanç Ertuğay

Hızla Üzerine Kent Gelen Köyün Kentleşme ile İmtihanı:
Uzundere
Dr. Öğr. Üyesi Tolga Çilingir
Araş. Gör. Esra Kut Görgün 331

Planlama Sürecinde Üst ve Alt Ölçek Kararlar Arasındaki
İlişkinin ve Uyumun Değerlendirilmesi:
Tekirdağ ili Süleymanpaşa İlçesi Örneği
Arş. Gör. Mete Korhan Özkök 358

Bütünşehir Yasası Sonrası Kır – Kent Ayrımının
Yeniden Tanımlanması: Mezitli Örneği
Yrd. Doç. Dr. Ali Cenap Yoloğlu - Yrd. Doç. Dr. Tolga Levent
Yrd. Doç. Dr. Yasemin Sarıkaya Levent - Yrd. Doç. Dr. Sinan Burat
Doç. Dr. Ahmet Öner Kurt - Arş. Gör. Serkan Gökalp
Uzman Servet Karaca.....386

5A Oturumu - 8 Kasım 2017
Doğal Değerler ile Yerleşme Dokusunun Korunması Çerçevesinde Kırsal Mimari ve Peyzaj
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Aygün Erdoğan

Kırsal Mekanların Planlanmasında Peyzaj Kalitesi Kavramı: Yeşilırmak Havzası Örneği
Doç. Dr. Osman Uzun - Prof. Dr. Haldun Müderrisoğlu - Prof. Dr. Zeki Demir - Dr. Sultan Gündüz - Prof. Dr. Latif Gürkan Kaya - Yrd. Doç. Dr. Pınar Gültekin 411

Kırsal Müşterekler Üzerine Bir Çalışma: Mera Alanları
Arş. Gör. Dalya Hazar
Doç. Dr. Koray Velibeyoğlu 442

Kırsal Yerleşmelerin İncelenmesine Yönelik Bir Yöntem: Kırsal Peyzaj Kimliği
Doç. Dr. Meltem Erdem Kaya - Yrd. Doç. Dr. H. Serdar Kaya - Doç. Dr. Fatih Terzi - Doç. Dr. Elif Alkay - Yrd. Doç. Dr. Sezai Ozan Zeybek - Doç. Dr. Filiz Bektaş Balçık Prof. Dr. Doğanay Tolunay - Ezgi Güler - Gökçe Şahin - Safiye Elif Serdar 465

5B Oturumu - 8 Kasım 2017
Tehditlere Karşı Kırsal Değerlerin Sürdürülebilirliği
Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Özer Karakayacı

Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve İklim Dostu Tarım Uygulamaları Projesi
Ahmet Şendağlı 475

Türkiye'de Özel Proje Alanı (ÖPA) Olarak Belirlenen Tarım Alanları İçin Koruma Temelli Planlama Yaklaşımı Önerisi; Muğla Ovası Örneği
Yrd. Doç. Dr. Neriman Yörür - Yrd. Doç. Dr. Ayşegül Altınörs Çırak Doç. Dr. Burcu Sılaydın Aydın - Öğr. Gör. Dr. Ülkü İnceköse Doç. Dr. Füsun Erduran Nemutlu - Prof. Dr. Gönül Aydın Yrd. Doç. Dr. Levent Atatanır - Yrd. Doç. Dr. Alper Yorulmaz.....501

Rüzgar Enerjisi Çatışması: Kırsal Alanlar ve Rüzgar Enerjisi – Karaburun Deneyimi
Zeynep Özçam.....533

Öğrenci Paneli - 8 Kasım 2017
Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge
Oturum Başkanı: Münir Günay 551

6. Oturum - 9 Kasım 2017
Yeni Paradigmalarda Bölge-Kent-Kır Gerilimi ve Dayanışma Ağları
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Çağlar Meşhur

Kırsalda Ütopik Form Arayışı
Dr. Öğr. Üyesi Gizem Erdoğan
Uğur Baran Sarıbaş 583

Türkiye Kentleşmesinin
Çok Boyutlu Sürdürülemezliğinde Yeni Bir Yol Arayışı:
Orta Ölçekli Kentler Üzerinden Kır-Kent Dayanışma Ağları
Ar. Gör. Çare Olgun Çalışkan
Prof. Dr. Azime Tezer.....600

Kent ve Kır Arasında Bir Arayüz Olarak
Kırsal-Kentsel Çeper
Yrd. Doç. Dr. Tolga Levent 636

Büyükşehir Temelli Kentleşme, Yönetim ve Planlama Politikasının Bileşeni
Olarak Kırsal Alanların Korunması:
"Dirençli Kırsal Alanlar"
Doç. Dr. Kübra Cihangir Çamur 655

7. Oturum - 9 Kasım 2017
Kırsal Alanlarda Planlama ve Tasarım
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Kübra Cihangir Çamur

Yeni Kır İçin Model Önerisi: Ekolojik Tasarım Yaklaşımı
Yrd. Doç. Dr. Gizem Erdoğan - Sinem Şahin 671

Küre, Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi;
Süreç ve Yöntem Üzerine Bir Tartışma
Prof. Dr. Hürriyet Öğdül - Öğr. Gör. Dr. İnci Olgun
Yrd. Doç. Dr. Seher Demet Kap Yücel
Arş. Gör. Dr. Çare Olgun Çalışkan 687

Kırsal Mekânda Yeni Düzenleme Araçları;
Köy Tasarım Şeması, Köy Tasarım Rehberi ve Eylem Projeleri
Prof. Dr. Hürriyet Öğdül - Yrd. Doç. Dr. Seher Demet Kap Yücel
Arş. Gör. Dr. Gizem Aksümer - Doç. Dr. Binnur Öktem Ünsal.....717

8. Oturum - 9 Kasım 2017
Kırsal Alanlarda Göç Hareketlerinin Etkileri ve Yönetimi
Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Doğan Dursun

Yeni Gelenler ve Kırsalda Yönetim Krizi
Doç. Dr. Arzu Başaran Uysal 757

Çanakkale'de Kentsel Yayılma/Saçaklanma ve Kırsal Alanlara Etkisi
Yrd. Doç. Dr. Canan Zehra Çavuş
Doç. Dr. Arzu Başaran Uysal 777

Kırsal Kalkınmada Küçük İşlelmelerin Rolü
Yrd. Doç. Dr. Elif Örnek - Araş. Gör. Zehra Güngördü 805

Panel - Forum - 9 Kasım 2017
Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge
Oturum Başkanı: Orhan Sarıaltun 819

Prof. Dr. Haydar Şengül 823

Doç. Dr. Semahat Özdemir 828

Özden Güngör 835

Abdullah Aysu 842

2017 - Ödüller

TMMOB Şehir Plancıları Odası
"Raci Bademli İyi Uygulamalar Yarışması" 867

TUPOB Öğrenci Bitirme Projesi Yarışması 869

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü
41. Kolokyumu Afişi Tasarım Yarışması 870

AÇILIŞ KONUŞMALARI - 7 KASIM 2017

Doç. Dr. RAHMİ ERDEM
Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

MÜNİR GÜNAY
Şehir Plancıları Odası Konya Şube Başkanı

Prof. Dr. AHMET ALKAN
Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

ORHAN SARIALTUN
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

MAHMUT SAMİ ŞAHİN
Konya Büyükşehir Belediyesi Başkan Vekili

Doç. Dr. RAHMİ ERDEM
Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Sayın Büyükşehir Belediye Başkan Vekilim, Sayın Şehir Plancıları Odası Genel Başkanım, Sayın Dekanım, sayın bölüm başkanlarım, Büyükşehir Belediyesi İmar Dairesi Başkanım, kıymetli misafirler, sevgili öğrenciler; Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumunu için bir aradayız. Türkiye'nin yedinci şehir ve bölge planlama bölümü olarak Selçuk Üniversitesinde 1994 yılında açılan bölümümüz ev sahipliğinde bu organizasyon ilk kez düzenlenmektedir. Mezun verdiğimiz 20. dönemin ardından, 2017-2018 öğretim yılına başlarken bir aradayız. Şimdiye kadar bölüm olarak bu organizasyonu üstlenmek için çok ısrarlı olmadık belki; ama Odamız da bu konuda çok istekli olmadığı için olsa gerek, ülkenin orta yerinde, Konya'da buluşmamız bugüne kaldı. Bunda sizlerin yönlendirici arzu ve istekleriniz etkili oldu. Bunun için bölümüm adına teşekkürlerimi arz ediyorum.

Bölümümüz ve meslek örgütümüzün adına sirayet etmiş şehir kavramı, medeniyet izlerine yoğun biçimde tanıklık ettiğimiz yerleşim alanlarıyla ve yakın çevreleriyle daha çok ilgilenmemizi de beraberinde getirdi. Bugüne kadar kırsal alanlarla, bölge ölçeği dışında, kentsel alanların yayılmasına karşılık verdiği ölçüde ilgilendik daha çok. Bu çalışmalar arasında, kırsala yönelik çalışmalar arasında bölümümüzün Karadeniz Teknik Üniversitesiyle birlikte 2016'da tamamladığı Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması adlı KAMAG projesini zikretmeden geçmemeliyim. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının müşteri kurum olduğu bu çalışma Bakanlığın elinde uygulamada yararlanılmayı bekliyor.

Bu kolokyumun kırsal alana dikkat çekme işlevinde önemli bir yer tutacağı inancıyla, ülkece bu birikimden azami ölçüde faydalanmamızı diliyorum. Sözlerimi tamamlarken, kolokyuma teşriflerinizden dolayı hepinize tekrar teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum. Hoş geldiniz.

MÜNİR GÜNAY
Şehir Plancıları Odası Konya Şube Başkanı

Değerli katılımcılar, saygıdeğer hocalarım, sevgili meslektaşlarım ve öğrenciler; hepinizi Konya Şubesi adına saygıyla selamlıyorum. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyuma hepiniz hoş geldiniz.

Bilindiği üzere, kırk birincisi düzenlenen, artık gelenekselleşen, her yıl düzenlediğimiz bu organizasyon bu yıl bizim Şubemizle birlikte Selçuk Üniversitesi işbirliğinde gerçekleşti.

Aslında son dönemlerde biraz ötelenen bir konu kırsal alanlar. Kırsal alanlara biraz dokunalım istedik. Bu konuda gerçekten bölgeyi de içerisine aldığı için biraz daha geniş bir katılımcı kitlesini hedef aldık. Bu manada, katılımdan dolayı da memnuniyetimizi dile getiriyoruz.

Sözü fazla uzatmak istemiyorum. Bizim bölümlerin bir klasiği vardır, hocalara karşı hep jüriye çıkarız. Bu kadar değerli bir jürinin önünde ilk defa bulunuyorum. Katılımlarından dolayı değerli hocalarıma özellikle teşekkür ediyorum.

Özellikle Büyükşehir Belediyemize de verdikleri katkılardan ötürü teşekkür etmek istiyorum. Özellikle Nurullah Bey bizatihi ilgilendiler, kendilerine teşekkür ediyoruz.

Yine bir öğrenci çalıştayımız oldu Beyşehir'de, dört köyde incelemelerde bulundu arkadaşlar. Beyşehir Belediye Başkanı Murat Bey'e özellikle teşekkürlerimi iletiyorum.

Hepinize katılımlarınızdan ötürü teşekkür ediyor, iyi kolokyumlar diliyorum.

Prof. Dr. AHMET ALKAN
Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı

Sayın Başkan, çok kıymetli misafirler, sevgili öğrenciler; Dünya Şehircilik Günü kolokyumlarının benim için çok özel bir anlamı var. 1977-78 yıllarından, İstanbul Teknik Üniversitesinde yüksek lisansımı tamamladığım yıllardan itibaren çok ilgi duyduğum, zevkle takip ettiğim ve her yıl gelişini heyecanla beklediğim, meslek insanları ve çok kıymetli hocalarımla -ki onlardan birkaç tanesi şu anda aramızda, onları tekrar görmekten çok büyük keyif alıyorum- buluşma, bilgi alışverişi yapma, Konyalı tabiriyle koklaşma günlerimizdi. Bugün de o eski günlerin heyecanını mı diyorsunuz, nostalji mi diyorsunuz, ikisinin bir karışımı, öylesine keyifli ve güzel duygular içindeyim. Onun için, teşriflerinizden dolayı hepinize çok teşekkür ediyorum. Hoş geldiniz.

Bugün salonu doldurduğunu görmekten büyük keyif aldığım ve onlara hizmet vermekten mutlu olduğum Şehir ve Bölge Planlama Bölümünün de hasbelkader kurucu başkanlığını yapma, kurma şerefi bana nail oldu. Bölümümüzün bugünlere gelmiş olmasından da ayrıca mutluyum. Rahmi hocanın şahsında bütün öğretim kadrosunu, idari kadroyu tebrik ediyorum, başarılar diliyorum. Yolunuz açık olsun hocam.

Fırsatını bulmuşken, böyle sizi toplu yakalamışken bir-iki noktaya temas edip, çok uzatmadan sözlerimi bitireceğim.

70'li yıllar Türkiye için zor yıllardı, kayıp yıllardı; keskin ideolojik tartışmaların girdabında, anaforunda savrulup gittiğimiz yıllardı. Bizler, bu kolokyum çerçevesinde, bünyesinde bir araya gelebilen insanlar, bu savrulmanın bir anlamda bize nelere mal olduğunu fark eden ve oradan bilim dünyasını, kendi meslek alemimizi bir anlama korumaya çalışan insanlar olduk ve başlangıçtan bugüne kadar hep bilgi ile yönetimin buluşmasının şart olduğunu, bu beraberlik kurulamadığı takdirde başarının hayal olacağını söyleyegeldik. Bunu 1970'lerde, onu takip eden 80'li yıllarda, darbe gölgesinde geçen 80'li yıllarda çok başarabildiğimizi söyleyemiyorum. Ama bugün gelinen noktada, bu salonda hem meslek odasını, hem akademiyi ve hem de yerel yönetimleri bir arada görmekten hem çok büyük mutluluk duyuyorum.

Biliniz ki, bizim bu salonlarda, üniversite bünyesinde, bölümlerimizde ürettiğimiz bilgiler uygulamaya aktarılamıyorsa hiçbir şey ifade etmeyecektir. Uzun yıllardır

da yaptığımız çalışmaların tozlu raflarda kalmasından dolayı üzüntülüyüz, mutsuzuz. Bunun yavaş yavaş kırılıyor olduğunu görmekten mutluyum en azından, geleceğe dönük bir küçük kırıntı da olsa ümidim var. Bu anlamda, çalışmalarınızı muhakkak yönetim kademelerine taşımanın bir yolunu bulmalısınız, bulmalıyız.

Son yıllarda kafama takılan bir soruyu da sizinle paylaşarak konuşmamı bitirmek istiyorum.

Şehirlerin ve şehirlerde problemlerin var olduğu günlerden itibaren bugüne kadar bu sorunların çözümü üzerinde de tartışageldik, düşünegeldik. Çok kuramsal modeller ürettik, bunların önemli bir bölümünü uygulamaya taşıdık, taşıyamadıklarımız oldu. Ama bir türlü sorunun çözülemediğini gördük. Öyleyse bu noktada durup yeniden düşünme ihtiyacındayız diye, en azından şahsen ben düşünmeye başladım ve biraz sivri bulabilirsiniz, uç bulabilirsiniz, ama şunları sorgulamaya başladım. Bir genel ilke vardır: Hakikati arıyorsanız, suyun aktığı istikametin tersine yürüyeceksiniz. Kaynağı arıyorsanız, suyun aktığı istikametin tersine yürüyeceksiniz. Son yılların uzun yıllardır tekrarlanan bir mottosu var: Değişmeyen tek şey değişim. Acaba biz, özellikle şehir plancıları olarak, planlama mesleği üstüne düşünen her kesim -sadece şehir ve bölge plancılarını kastetmiyorum- biz planlama disipliniyle ilgili olan insanlar, kendimizi bu noktaya fazla mı kaptırdık? Acaba zamanı her şeyin odağına koyan ve zamanı sabit ya da bağımsız değişken olarak kabul eden, bize dayatan bu anlayışa kayıtsız şartsız teslim mi olduk? Planlama konusunda tartışan, konuşan çok değerli akademisyenlerim ve sevgili öğrencilerim; acaba değişmeyen bir şeyler de var mı? Zamanın üzerinde, hatta ona hükmeden, zamanı kontrol eden, zamanın değişimini de yönlendiren başka bir şeyler, bir üst değerler sistemi var mı? Bu soruyu sormaya ve yavaş yavaş da bazı ipuçlarını hissetmeye başladım.

O zaman, burada size bir anahtar kelime söyleyeyim: Adalet kavramının zamanın üstünde, zamanın ötesinde ve hiç değişmeden devam etmesi gerektiğine inanıyorum. Bunu da özellikle planlamada adalet üzerinden okumak, yorumlamak ve ait olduğu yere oturtmak mecburiyetinde olduğumuzu düşünüyorum. Biz bunu bugüne kadar yapamadık. Bunun için hepinize özür borcumuz var. Ben şahsım adına bu özrü bu vesileyle diliyorum. Bunun adı başarısızlıksa, bu konuda başarısız olduk. Siz bu noktadan alarak bayrağı, daha iyi noktalara inşallah götürün. Götüreceğinize inanmak ve ümit etmek istiyorum. Çünkü bu ümidi de kaybedersek, yaşama şansımız kalmayacaktır.

Hepinize saygılar, sevgiler sunuyorum, tekrar hoş geldiniz diyorum.

ORHAN SARIALTUN
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Değerli yerel yöneticilerimiz, saygıdeğer konuklar ve hocalarımız, sevgili öğrencilerimiz; 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 1949 yılında Arjantin'de, Profesör Carlos Maria della Paolera tarafından ilan edilmiştir. Burada bugünü kutlarken, bu kolokyumu yaparken, onu anmadan geçmek doğru olmaz diye düşünüyorum.

8 Kasım'ın aslında planlama, şehircilik, kentler adına bir özel anlamı yok; fakat Profesör Carlos, İkinci Dünya Savaşının sonrasında, özellikle Avrupa kentlerinin yeniden yapılanmaya, ayağa kalkmaya, toparlanmaya çalıştığı bir dönemde ve ülkemizde de olduğu gibi, tüm dünyada kırdan kente göçün büyük ölçüde yaşandığı yıllarda, şehirleşmeye, şehirciliğe dikkati çekmek adına bugünü ilan etmiş ve tüm dünyaya da bunu yaymayı başarmıştır.

Kimi zaman kimi ülkelerde sadece bir kutlama mesajıyla anılan Dünya Şehircilik Günü, bazı ülkelerde ise çeşitli mesleki etkinliklerle kutlanmış. 1976 yılında da bugün kendisini rahmetle ve saygıyla andığımız Profesör Kemal Ahmet Aru, bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, o günkü adıyla Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde bugünün ülkemizde de kutlanmasını öne çıkartmış ve diğer ülkelerdeki gelenekle, bir daimi komite oluşturarak, bunun bir etkinlikle yapılmasının ülkede meslek alanındaki tartışmaları daha kuvvetli kılacağını, akademinin bu alanda beslenip ülkeye yararlı etkinlikler yapacağını düşünmüş ve bu kolokyumların startını 1978 yılında vermiştir.

İlk kolokyum, 1978 yılında, bugün hâlâ tartıştığımız konulardan olan "Metropolitan Alan Planlaması, Deneyimi ve Sorunları" temasıyla başlamıştır. Bu kolokyumlar uzun yıllar bu komite tarafından devam ettirilmiş ve ilk gününden itibaren Şehir Plancıları Odası'nın mümkün olduğunca etkin katılımıyla ve ilgisiyle sürmüştür. 1996 yılında ise bu komitenin Şehir Plancıları Odası'na düzenleme görevini vermesi ve Şehir Plancıları Odası'nın bunu üstlenmesiyle de bugünlere kadar sürekli bir şekilde, üniversitelerimizin katkısıyla, meslektaşlarımız, öğrencilerimiz ve akademinin tüm topluma verdiği katkılarla şekillenmiş ve düzenlenmeye devam etmiştir.

Konu ve tema düzenlemesi kolokyumun bir yönergesiyle yapılmaktadır. Bu konular ve temalar, ülkede bulunan ilgili tüm kurumların, büyükşehir belediyelerinin ve şehir planlama bölümü olan üniversitelerin o dönem ülkenin

gündemindeki şehir planlama alanındaki güncel konular üzerinden değerlendirmesi sonucu belirleniyorlar. Akademiyle birlikte bu konuların tartışılması ve toplumun yararına sunulması için çaba harcanıyor ve bu kolokyumlar düzenleniyor.

Uzun yıllardır iktidarların planlama yaklaşımları ve bunun üzerinde yer alan ekonomik politikalar nedeniyle, meslek alanımızda ve ülkenin korunması gereken doğal-kültürel varlıkları alanında son derece yıkıcı uygulamalara şahit olduk. Son yıllarda düzenlenen kolokyumlar açısından söyleyecek olursak, üniversitelerde yaşadığımız sıkıntılar, planlama eğitimi konusunda yaşadığımız sıkıntıları tartıştığımız kolokyumlar oldu; mesela geçtiğimiz yıl ODTÜ'de düzenlenen kolokyumda planlama eğitimi tartışıldı. Ama kimi zaman da kamusal değerlerin, kültürel ve doğal değerlerin korunması üzerine, o alanda yapılan müdahaleler ve buna karşı yürütülen mücadeleler üzerine tartışmalar yapıldı kolokyumlarda, gündem olarak yer aldı.

Diğer taraftan, yine meslek alanında yaşanan, özellikle ilgili mevzuat ve yine kentlere, doğal alanlara müdahaleyi sağlayan yasal düzenlemeler üzerinden tartışmalar da kolokyumların gündemine getirildi. Buna örnek verecek olursak, kamuoyunda kısaca Afet Yasası denilen Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkındaki Kanun, Şehir Plancıları Odası'nın ve kolokyumların baş gündemlerinden birini oluşturmuştur ve "Kentsel Dönüşüm" başlığıyla yine bir kolokyum konusu olarak değerlendirilmiştir.

Geçtiğimiz hafta Ankara'da bir koruma sempozyumu gerçekleştirdik; ama kolokyumların önemli, temel konularından birisi de koruma olmuştur ve kolokyumlardan biri de koruma üzerine yapılmıştır, gerçekleştirilmiştir.

Biliyorsunuz, 2012 yılında çıkarılan ve kamuoyunda Bütünşehir denilen Büyükşehir Yasasının getirdiği etkiler üzerine tartışmalar meslek alanımızda hep devam etti. Şehir Plancıları Odası bunu daha önce İzmir'de bir kolokyum konusu olarak tam başlığıyla işledi, değerlendirdi, tüm akademik çevre tartıştı ve kamuoyunun yararına sundular bu kolokyumun sonuçlarını. Ancak, bu yasa öylesi büyük bir etki yarattı ki, halen daha onun etkilerini yerel yöneticilerimiz ve genel idarecilerimiz yaşamaktalar, bütün toplum yaşamakta. Bu bir idari sınır tarifi mi, yoksa bir kent tarifi mi; hiçbir yöneticimiz ve bizler henüz tam olarak içinden çıktık diyebileceğimiz bir noktada değiliz. Bu yasanın getirdikleri, örneğin bir İstanbul ölçeği ile bir Muğla ölçeğindeki büyükşehirlerin birbirlerinden çok farklı sorunları yaşaması; bir Ordu, Mardin veya bir ucundan bir ucuna 200-250 kilometrelerle gidilen, ulaşımı problemli ve çok ciddi büyüklükte kırsal dokunun yer aldığı Ankara ve bugün bulunduğumuz Konya üzerinden de tartışabiliriz. Yani bu yasayla birlikte, bir bütün olarak gelen büyükşehirlerin her birinin ve özellikle de bir anda bütün bir kente dönüştürdüğümüz çok büyük sınırların özellikle kırsal alandaki sorunlarını çözmekle uğraşıyoruz.

Belki de özellikle kırsaldaki sorunları en fazla ve en yoğun şekilde hisseden Konya Büyükşehir Belediyesini buna büyük bir örnek olarak söyleyebiliriz. Bu bakımdan, kolokyumun "Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge" konusunun Konya'da işlenmesinin çok doğru ve yerinde olduğunu düşünüyorum. Çünkü özellikle burada, yerelde yaşanan, ilgili bütün odaların, sanayicilerin, kırsal alanda çalışan üniversitelerin yoğunlaştığı, Konya Büyükşehir Belediyesinin büyük ölçüde kırsalın sorunlarını aynen bir hükümet mantığıyla, bir belediye ortamında, bir yerel idare ortamında düşünmeye çalıştığını hepimiz biliyoruz ve ümit ediyorum ki, burada da bu tartışmalarla bu alandaki sorunlara ışık tutacağız.

Bugün bu yoğun katılımı görmek benim için çok mutluluk verici ve umut verici, bunu söylemem gerekiyor. Hem öğrencilerimizin, hem meslektaşlarımızın ve değerli katılımcıların, yerel yöneticilerimizin burada bu alandaki sorunları tartışmaya gelmesinden son derece mutluyum.

Bu bağlamda, bu ortamı bize sağlayan ev sahibimiz Selçuk Üniversitesine, onun değerli akademisyenlerine, emektarlarına, öğrencilerine çok teşekkür ediyorum.

Yine Konya Şubemizin yönetici ve çalışanlarına, bütün Oda sekreteryasına ve yöneticilerine çok teşekkür ediyorum; çok emek verdiler. Belki bugün start veriyoruz; ama bu startı verene kadar onların çok yoğun emekleri olduğunu söylemeden geçemeyiz.

Diğer taraftan da bize bu güzel mekanı sağlayan Konya Büyükşehir Belediyesine ve öğrencilerimize destek veren, ev sahipliği yapan Beyşehir Belediyemize de çok teşekkür ediyorum.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum, başarılar diliyorum.

MAHMUT SAMİ ŞAHİN
Konya Büyükşehir Belediyesi Başkan Vekili

Çok değerli Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı, Sayın Dekanım, Bölüm Başkanım, Daire Başkanım, İl Başkan Yardımcım, Konya Şube Başkanım, değerli hazirun, kıymetli hocalarım, sevgili gençler; ben de hepinizi Konya Büyükşehir Belediyesi adına saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

İnsan şehrin, şehir de insanın aynasıdır. Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin de ifade ettiği gibi, insan şehri inşa ederken, aslında taşın-toprağın arasında kendisini inşa eder. Gönülde her ne varsa şehir olarak görünür. Gönlü taş olanın şehri taş, gönlü aşkla dolu olanın şehri de gülistan olur.

Sevgi ve aşk medeniyetimiz tarih boyunca ruhu olan şehirler inşa etmiş, bu şehirlerden de dünyaya istikamet çizen medeniyetleri beslemiştir. Güzel insanların hep güzel şehirleri olmuştur.

Medeniyet şehri Konya, Hazreti Mevlana, Şems-i Tebrizi, Sadrettin Konevi gibi güzel insanların yaşamasıyla çevresine güzellik saçmıştır.

Biz, geçmişimizden aldığımız bu ilhamla, insan odaklı hizmet siyasetine inanan bir belediye olarak, insanımıza hizmeti bir lütuf değil, bir sorumluluk bildik. Şehrimizin hangi bölgesinden olursa olsun, insanımıza efendi değil, hizmetkar olma anlayışıyla gayret gösteriyoruz.

2014 yılında uygulamaya giren 6360 sayılı Büyükşehir Kanunuyla, 30 ilde belde ve köy statüsünde olan yerleşmeler mahalleye dönüştürülmüş ve ilgili büyükşehir belediyelerinin mücavir alan sınırı il sınırına dayandırılmıştır. Büyükşehir alanında sunulan hizmetlerin tek merkezden yürütülmesiyle ortaya çıkan ölçek ekonomileri sayesinde hizmetlerde etkinlik, koordinasyon ve kalite yükselmiş, daha az kaynakla daha çok ve daha kaliteli hizmet sunulması mümkün hale gelebilmiştir.

Köyden mahalleye dönüştürülen yerleşim birimleri, kendi ölçeklerinde, şehir merkezlerindeki bütün hizmetlere de kavuşmuştur. Eskiden köylerde çoğunlukla yol, su, elektrik ve okul olarak sayılan ve kırsaldaki halkımıza bürokrasinin bir lütfü şeklinde sunulan hizmetlere onlarca yenisi bu şekilde eklenmiştir.

Bu durum ilk defa kentsel ve kırsal alanda belediyecilik faaliyetlerinin bir arada yürütülmesi gerekliğini ortaya çıkarmış ve kırsal alanda yapılaşmayı yönlendirici tedbirlerin alınmasını da zorunlu hale getirmiştir.

Bu sebeple, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü kapsamında her yıl düzenlenen Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunun kırk birincisi "Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge" konulu olarak bu sene Konya'mızda düzenlenmektedir.

1940'lı yıllardan beri süregelen planlı şehirleşme vizyonuna sahip olan Konya Büyükşehir Belediyesi olarak, kentsel ve kırsal alanda belediyecilik faaliyetinin sağlıklı yürütülebilmesi için üst ölçekli plan kararlarının alınması gerektiği benimsenmiştir.

6360 sayılı Kanunun kabulüyle birlikte, Türkiye'de ilk defa Belediye Başkanımız tarafından Konya il çevre düzeni planı yaptırılmasına yönelik çalışmalar başlatılmış, 2014 yılı sonunda Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onaylanmış olan 1/100000 ölçekli Konya il çevre düzeni planında ve devamında alt bölgeler bazında hazırlanan 1/25000 ölçekli alt bölge nazım imar planlarında, kırsal alanlarda yapılaşmayı yönlendirici, hayvancılık gibi tarımsal faaliyetleri destekleyici plan kararları üretilmiş, bu kararı destekleyici yapılaşmaya yönelik meclis kararları da alınmıştır. Üst kademe planlama çalışmalarının tamamlanmasının ardından, ilçe merkezlerinde ve kapanan idari statüdeki mahalleye dönüşen belde merkezlerine yönelik 1/5000 ölçekli nazım imar planı revizyon çalışmaları da başlatılmıştır. Bununla birlikte, idari statüsü mahalleye dönüşen köylerden mera işgali bulunanlarda işgalcilik durumunun kaldırılması amacıyla imar planı yapım çalışmalarına da başlanmıştır.

Yapılan bu imar planı çalışmalarına paralel olarak, çevre ilçelerde, beldelerde ve köylerde yaşam kalitesinin artırılması amacıyla, kentsel altyapı ve sosyal tesisler, şehir konakları, spor salonları oluşturulmuş, yeşil alan varlığı artırılmış, içme suyu altyapısı oluşturulmuş, kanalizasyon altyapısı ile köy yollarının birleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmış, ilçe merkezlerinde prestij caddeleri oluşturulmuş, tarihi ve kültürel mirası ihya edecek çalışmalar yapılmıştır. Bunların yanı sıra, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelik eğitim programları düzenlenmiş, tarımsal destekler verilerek sulama projeleri de kırsalda üretilmiştir.

Yapmış olduğumuz tüm bu çalışmalarla, merkez ve kırsal ayrımı yapmadan, şehrimizi geçmişteki kadar görkemli ve başarılı bir geleceğe hazırlıyoruz.

Çocuklarımıza yaşanabilir, daha müreffeh bir şehir bırakmak adına çaba sarf eden herkese teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

8 KASIM
DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ
7 KASIM 2017

Hüseyin G. Çankaya
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri

TMMOB Şehir Plancıları Odası
8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Bildirgesi

Hüseyin G. Çankaya
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri

Sayın konuklar, değerli meslektaşlarım, sevgili öğrenciler; sizleri TMMOB Şehir Plancıları Odası adına saygıyla selamlıyorum.

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü etkinlikleri kapsamında her yıl düzenlenen Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunun bu yıl kırk birincisini; bütüncül planlamaya ilişkin politikaların tümüyle terk edildiği, hukukun, tekniğin ve bilimsel kuralların yok sayıldığı, fiili müdahalelerin plan kararlarının önüne geçtiği; yaşam alanlarının rant projelerine teslim edildiği, kırsal alanların yok sayıldığı; doğal, kültürel ve tarihi değerler üstündeki sermaye ve iktidar baskının sürekli artması nedeniyle, korunmasından vazgeçildiği; tarım alanlarını, ormanlarını, derelerini, köylerini ve kentlerini savunanların, suçlu ilan edildiği; ulusal güvenliği sağlama gerekçesiyle ilan edilen olağanüstü halin olağanlaştırıldığı; adalete olan inancın yara aldığı, kanun hükmünde kararnameler aracılığıyla akademisyen ve kamu personeli olan birçok meslektaşımızın ihraç edildiği; TMMOB'nin ve ona bağlı meslek odalarının baskı altına alınarak etkisizleştirilmeye çalışıldığı bir ortamda kutluyoruz.

Böylesi bir ortamda, TMMOB Şehir Plancıları Odası olarak, Anayasadan aldığımız yetki doğrultusunda, bilimi ve tekniği toplumun yararına sunmak için; inandığımız değerlerin verdiği mücadele gücü ve bugünden başlayarak geleceği oluşturmanın sorumluluğuyla, her zaman olduğu gibi kararlı ve inançlı bir şekilde üstlendiğimiz görevleri yerine getirmeye devam ediyoruz.

Her yıl Şehir Plancıları Odası öncülüğünde, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen ve bu yıl Konya'da, Selçuk Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen 41. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunun ana teması; hakkında birçok değerli düşünce ve çalışma olmasına rağmen hâlâ bir dizi sorun alanına sahip olması sebebiyle yeniden ele alınmasını önemsediğimiz "Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge" olarak belirlenmiştir.

Modernleşme akımı boyunca öne çıkan tartışmalarda, kentlerin tam aksine, kırsal alanlar; sosyal açıdan geri kalmışlığın ve tutuculuğun, ekonomik açıdan katma değeri düşük üretim faaliyetlerinin, fiziksel açıdan ise yapı ve yaşam kalitesi düşüklüğünü ifade eden coğrafyalar olarak ne yazık ki çeşitli ön yargılarla ele alınmış; şimdiyse temelde düşük verimlilik ve azalan ekonomik önem karşısında, sosyal ve ekonomik sistem içerisindeki rolünü yeniden belirleme hedefiyle odaklanılan alanlar haline gelmişlerdir.

Bu durum, kentleşmenin, ekonomik faaliyetlerin ve büyümenin öncelenmesi ve sektörel çeşitlilik hedefi sonucu tüketim dinamiklerinin artmasına yola açmıştır. Özellikle doğal kaynaklar üzerinde baskıların ortaya çıkmasıyla, ekilebilir tarım alanlarının giderek azalması, su kaynaklarının ve orman alanlarının tahribi, kırsal yaşam kültürünün değiştirilmeye zorlanması gibi sorunlara neden olmuştur. Diğer yandan merkezi yönetimin, bölgesel eşitsizliklerin ve farklılıkların azaltılmasına yönelik olarak gerçekleştirdiği sosyoekonomik kalkınma politikaları; ilginin, kırın ekonomik, sosyal ve fiziksel boyutlarına yönelmesini hızlandırmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köy yerleşimlerinin ve kırsal alanların önemle ele alındığı; bu yerlere yönelik yaklaşım, politika ve modellerin ise ulusal ve evrensel tanımlamaları temel alan ölçütlere göre dönemsel olarak farklılaşarak geliştirildiği görülmektedir. Ülkemizde 1924 tarihli Köy Kanunu ile başlayan süreç, üretilen çeşitli politikalarla günümüze kadar gelişme göstermiş; hemen her zaman kırsal alanların sosyoekonomik açıdan gelişimini amaçlayan bu politikalar, farklı birçok çözümleme pratiğini ortaya çıkarmıştır.

Kırsal alanlara yönelik, her birinden farklı dersler çıkarmamız gereken deneyimlere sahip ülkemizde, nüfusun yaklaşık yüzde 25`i kırsal yerleşmelerde yaşamakta; yaklaşık yüzde 30'u ise tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ormancılık sektörlerinde istihdam edilmektedir. Önemli üretim faaliyetlerinin gerçekleştiği kırsalı konu alan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları, doğal ve çevresel kaynakların korunmasını gözetse de, yaşayan ve üreten nüfusun eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde ülke gelişmişliğinden pay alabilmesi, istikrarlı gelir ve yaşam güvencesine sahip olabilmesi ve kırsal sosyal kapasitenin geliştirilebilmesi yönünde bütüncül politikalar içermediği için yetersiz kalmaktadır.

Kırsal alanlara yönelik geliştirilen stratejilere ve edinilen deneyimlere karşın, Türkiye`de yapısal açıdan bazı sorunların varlığını sürdürdüğünü vurgulama gerekliliği ortadadır. Bütüncül politikaların yanı sıra, kırsal yerleşmelerde mekânsal gelişmeyi ve yapılaşmayı yönlendirecek "kırsala özgü" yaklaşım ve uygulamaların eksikliği ilk göze çarpan sorun alanlarındandır. Ülke içindeki coğrafi konumları, ülke ekonomisi içindeki yerleri, kentsel alanlara yakınlıkları, sahip oldukları doğal ve kültürel özelliklerden dolayı farklı türde baskılara maruz kalan kırsal alanlarda yerleşme karakterinin korunması ve mekânsal özelliklerle

birlikte gündelik yaşam kültürü ile özgün üretim pratiklerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için, baskıların planlama aracılığıyla etkin biçimde yönetilmesi, tehditlerin ise ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Kırsal alanlarda mekânsal gelişmenin ve yapılaşmanın, neredeyse tamamen kentsel alanların gelişimine yönelik yasa ve yönetmeliklerle denetleniyor oluşu, kırsala özgü yerleşme karakterinin ve canlılığın bozulmasındaki başlıca nedenlerdendir. Buna en iyi ve en yakın örneklerden biri, şüphesiz, 6360 sayılı Bütünşehir Yasasıdır. 2012 yılında yürürlüğe giren yasa, tek başına idari statülerde getirdiği değişiklikle ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziki koşullar açısından "kırsallığı" büyük ölçüde ortadan kaldıran bir durum yaratmıştır. Ülke nüfusunun yüzde 75'inden fazlasını oluşturan 30 ilde, tüm kırsal alanın ilçe ve büyükşehir belediyesi mücavir alan sınırı içerisine girmesiyle ciddi bir yapılaşma baskısı ortaya çıkmış; "kırsala özgü" yaklaşımların yetersizliği nedeniyle de, kırsal alanlar açısından telafisi imkânsız sonuçların oluşabileceği göz ardı edilmiş ve gerekli önlemler alınmamıştır.

Bu çerçevede, ulusal ve bölgesel kalkınma politikaları ile bölge planlama yaklaşımlarından, göç hareketlerinin etkileri ve yönetimine; yeni paradigmalar nezdinde ortaya çıkan bölge-kent-kır geriliminden, kırsal alanda planlama ve tasarım pratiklerine; sosyal sermaye ve uyum kapasitesinden, kırsal yerleşme dokusu ile kırsal mimari ve peyzaj karakterinin korunmasına kadar farklı alt başlıklarda; yanlış politikalara, verilen uyumsuz üst ölçek kararlara, öngörüsüzce hazırlanan yasal-yönetsel altlıklara ve diğer tüm tehditlere rağmen, özgünlüğünü korumak yönünde direnç gösteren kırsal alanlar ve planlama meslek alanının sorumlulukları konusunun, kırk birinci senesinde Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu kapsamında tekrardan her yönüyle tartışılacak bir tema olarak belirlenmesi, bizler açısından büyük anlam ve öneme sahiptir.

Selçuk Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilen bu kolokyum süresince, meslektaşlarımız ile öğrencilerimizin, sunulacak bildirilerin devamında yapılacak değerlendirme ve tartışmalarla, kırsal alanlar özelinde ortaya konacak mevcut sorunların çözülmesine ve bu yönde doğru politikalar üretilmesine önemli katkılar sunacağına eminiz.

TMMOB Şehir Plancıları Odası olarak, ülkemizin, kentlerimizin, doğal alanlarımızın ve kırsal değerlerimizin içinde bulunduğu endişe verici bu ortamda, yaşam alanlarımızı ve planlama meslek alanını savunma ve koruma görevini yılmadan sürdürmeye kararlıyız. Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, Şehir Plancıları Odası, bilimin ve tekniğin gerekleri doğrultusunda halkın yanında olma ve topluma hizmet etme misyonunu sürdürecek; kentsel, kırsal ve kamusal alanların savunulması, mesleğin ve meslektaşın saygınlığının korunması ve yükseltilmesi için çalışmaya devam edecektir.

Bu düşüncelerle, başta üç gün boyunca bizlere ev sahipliği yapacak olan Selçuk Üniversitesi olmak üzere, kolokyum hazırlık sürecinde emeği geçen herkese, özellikle öğrencilerimize ve katkı vermek için bugün burada bir araya gelen tüm meslektaşlarımıza teşekkür eder, saygılar sunarım.

ÇERÇEVE SUNUM - 7 KASIM 2017

Şehirciliğin Çercevesinden Kırsal Alanlar,
Köylülük ve Kırsal Alanların Sorunları
Prof. Dr. **H. Çağatay Keskinok**

Şehirciliğin Çercevesinden Kırsal Alanlar, Köylülük ve Kırsal Alanların Sorunları

Prof. Dr. **H. Çağatay Keskinok**
Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı

Giriş

Dünya Şehircilik Günü Türkiye 41. Kolokyumu'nun bölge planlama ve kırsal alanlar konularına yönelmesi ülkemizin özgün ve güncel koşulları dikkate alındığında can alıcı öneme sahiptir. "Kırsal alanlar şehirciliğin neden önemli bir sorun alanını oluşturur" sorusunu yanıtlamak niyetinde değiliz. Kırsal alanlar tarihsel olarak şehircilerin problemi olagelmiştir. Şehirlerin sorununu çözmeye yönelen, doğal ve tarihsel çevreyi koruma hedeflerini önüne koyan şehirciler, şehirlerin sorunlarını ortaya çıkaran kır-kent ilişkisini hep düşünmek zorunda kalmışlardır. Belirtmeliyiz ki, kırsal alanlar, koruma ve gelişme hedeflerinin ilişkilendirildiği ya da ilişkilendirilmesi gereken bölge planlamanın doğrudan konusudur. Günümüzün doğal yaşamın korunması sorunları dikkate alındığında, kırsal alanlar, koruma hedefleri ile birlikte ele alınacak bir iktisadi ve toplumsal kalkınma tasarısının doğrudan yeridir. Bu aynı zamanda bir özgürleşme ve aydınlanma konusudur.

Şu sorular ile karşı karşıyayız: Kırsal alanlar ne olacak? Kır-kent çelişkisi nasıl çözülecek? Toplumun kentli ve köylüler olarak bölünmesi sorununu çözmeden yeni bir uygarlık yaratılabilir mi? Biliyoruz ki, günümüzün kentleşme dinamikleri kırsal dünyayı geriliğe doğru iterken, kentsel nüfusu doğaya ve doğal çevreye yabancılaştırarak insanlığı bölüyor.

Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, kırsal kalkınma ve özgürleşme, kırsal ekonominin güçlendirilmesi, ülkemizin kırsal alanda yoğunlaşan doğal çevre koruma etkinlikleri ve koruma bölgeleri konuları, bölge planlamayı, her zamankinden daha fazla ulusal kalkınmanın önemli bir etkinliği durumuna getiriyor.

Günümüzde kırın boşalması, tarımın ve hayvancılığın yıkımı vb. problemler yalnızca ülkemize özgü değildir; az gelişmiş, eşitsiz gelişen ya da gelişmekte olan ülkelerin acı süreçlerle yaşadıkları problemlerdir. Kır ile kent arasındaki bölünmenin derinleşmesi, büyük kentlerin aşırı büyümesi, kapitalizmin küre üzerinde sürekli eşitsizlik üreten doğası ile ilişkilidir. Küreselleşme süreçleri ve beraberinde gelen siyasi darbe ve manevralar, iç bölünme ve yıkım, iç çatışmalar ve kargaşa bu problemleri daha da trajik hale getirmiştir.

Ülkemizde emperyalist-kapitalist bütünleşme süreçleri, başta İstanbul olmak üzere büyük merkezlerde yığılma ekonomilerini güçlendirirken bölgesel dengesizlikleri artırmıştır. Ülkemizin kentleşmesi, ciddi bölgesel, bölgelerarası ve bölgeler içinde dengesizlikler sorunu birlikte gerçekleşmektedir.

Kapitalist gelişme, doğası gereği kır ile kent ve bölgeler arasında eşitsizliğin ve çelişmenin kendisidir. Küresel piyasaların bütünleşmesi, sermayenin sınır tanımaksızın ülkeler ve bölgeler arasında dolaşımı piyasa ekonomisinin bir sorunudur. Buna karşın, bölgelerin geliştirilmesi, kır-kent arasındaki çelişkinin çözümü piyasa iktisadının dışında bir siyasayı gerektirir. Çünkü dile getirilen sorunlar kapitalist gelişmenin bir gerçekliği ve varoluş nedenidir.

Köylülük ve kırsal alanlar

Köylülük yüceltilecek bir kategori değildir; tarihseldir ve bir gün ortadan kalkacaktır. Bir gün gelecek, kentli-köylü şeklinde bir ayrım yok olacaktır. Bunu uygarlığın ilerlemesini dikkate alarak söyleyebiliriz. Bu gelişme öngörüsü, insanlığın hem nesnel hem de iradi süreçleri ile ilişkilidir. Kapitalist küreselleşmeci kentleşme süreçleri karşısında köylülüğün günümüzde karşı karşıya kaldığı koşullar, sistemin çırpınışının son trajik örnekleridir. Belirtmek gerekir ki, kırsal nüfusun kentlere boşalması, kır ile kent arasındaki çelişmenin çözülmesi anlamına gelmiyor; tersine çelişkinin derinleşmesini sergiliyor. Bu süreç kentsel sorunu daha da içinden çıkılmaz hale sokuyor. Toprağını terkeden, mali ve iktisadi yıkıma uğrayan tarımsal üreticinin yerini küresel şirketler alıyor; tarım toprağı el değiştiriyor. Ülkemiz son yirmi yılda, kırsal-tarımsal nüfusu hızla kaybederken, tarımsal ürün ithal eden ülke durumuna gelmiştir. Diğer yandan, kırdaki geri toplumsal yapılar da verili koşullarda çözülemiyor. Geçmişin geri toplumsal ilişkileri günümüzün küresel/emperyalist yapılarıyla eklemlenerek yeni biçimler altında varlıklarını sürdürüyor; eşitsiz toplumsal ilişkileri sergiliyor.

Kırsal yok oluşun kentler üzerindeki etkileri, kuşkusuz çokca tartışılmıştır. Belirtmeliyiz ki, insanlığın köylü ile kentli olarak bölünmesi bir uygarlaşma sorunudur. Kır-kent çelişkisi ya köylülük sorunu kentlerin nüfuslarının artırılmasıyla ya da kırsal yerleşmelerin büyük kentlerin belediye sınırları içine katılmasıyla sona ermiyor.

1950'lerde kırdan kente göçün sorunları Türkiye şehirciliğini ve toplumbilimini 1960'lı ve 1970'li yıllarda meşgul etti. O tarihlerde bu süreç bir yok oluş değildi. Günümüzün yok oluş koşullarında doğa ve toplum, doğa ve kent, kır ve kent ikilemlerini, çelişkilerini nasıl aşacağız? Orman köylüsünü göz ardı ederek ormanları koruyabilir miyiz? Vurgulamak gerekir ki, ikilemleri aşmak ve bütünleşmeleri sağlamak ancak küresel iktisadi siyasaları terkederek olabilir.

Azmanlaşma eğilimindeki kentsel bünyelerin yarattığı doğaya yabancılaşma, kıyıları tüketen ve iç bölgeyi ıssızlaştıran kıyılaşma süreçleri, kapitalist gelişmenin yarattığı düzenlenmemiş ve eşitsiz gelişme örneklerdir. Azmanlaşan İstanbul, yalnızca iktisadi anlamda değil toplumsal ve kültürel anlamda da giderek eşitsizleşen bölgesel gelişmenin ürünüdür (Keskinok, 2014). Küreselleşme, kapitalist bütünleşme vb. hangi adlarla anılırsa anılsın bu süreç yığılma ekonomilerini güçlendirmektedir. Bölgeler arasında ve bölgeler içinde dengesizlikler artmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak, İstanbul'un çevresindeki doğal çevre acımasızca yok edilmektedir. Bu ise, toplumsal sermayeyi bu kentte ısrarla yoğunlaştırma siyasetinin sonucudur. Bu süreçlere ve siyasalara müdahale etmeksizin koruma hedeflerine ulaşılması olanağı bulunmuyor. İktisadi siyasal süreçleri göz ardı eden bir çevrecilik ise hüsrana uğramaya mahkum gözüküyor.

Kır-kent çelişkisi ve koruma-gelişme ikilemi

Doğaya yabancılaşmayan bir toplumu, yerleşmeler düzenini ve kentleri nasıl yaratacağız? İnsanlığın kentli ve köylü olarak bölünmesini nasıl ortadan kaldıracağız? Kırsal alanı, kırı ve köylülüğü göz ardı eden bir ilerleme fikri eksiktir. Türkiye kırdan kente hızlı göçün sorunlarını yaşadı uzunca bir dönem. Bugün sorun üretici kırsal kesimin toprağı tümüyle terkedişidir. Kıyı bölgelerde tarımsal alanın tüketimine yol açan ters yönde bir göç olgusu ile karşı karşıya olsak da, bu tarımsal alanın korunmasına ve kırsal yapıların geliştirilmesine hizmet etmiyor. Tarımsal üreticiyi yeniden toprağa ve tarıma çekmek gibi bir sorun önümüzde durmaktadır; ama örgütlenme ve teknoloji kullanımı konularını yeniden ele alarak.

Köylülük şüphesiz nihai bir kategori değildir. Kırsal alanda kente yönelik özlem gerçekliktir ve yerindedir. Ancak kentlerin, kır-kent çelişkisinde bir sonsal durum olarak ortaya konulması köylülük sorununu çözmüyor. Kentlere, boşalan kırsal nüfus kent yoksullarını oluşturuyor. Kırsal alanda bir özgürleşme, toprakla ilgili geri toplumsal yapıların ve ilişkilerin tasfiyesi programı ancak kentsel gelişme ve tarımsal üretim, koruma ve gelişme arasında dengeler kurulduğunda gerçekleşebilir. Böylece doğa-kent-toplum arasında sağlıklı ilişkiler de sağlanabilir. Bu gerçekleştiğinde, köylülük ve kentlilik artık ayrı kategoriler olarak ortadan kalkacaktır. Bu ise, gelişmenin bölgeler arasında ve bölgeler içinde düzenlenmesini, kırsal alanda özgürleşme ve modernleşmeyi, üretici güçlerin geliştirilmesi ile koşut bir özgürleştirme ve toplumsal eşitlik tasarılarını gerektirmektedir.

Bölge planlamanın önemi

Bölge planlamanın konusu uluslararası ağlar ile bütünleşme sorunsalına indirgenmiş bir yerel kalkınmacılık olamaz. Diğer yandan, kırsal planlama kendi başına bir konu değildir. Kapsamlı bir planlama çerçevesinde kırsal alanlar planlamasının kentsel gelişme ile ne şekilde ilişkilendirileceği önemlidir. Bu kapsamda gelişme ve koruma sorunsalları kırsal alanların planlanması ve kalkınması problemi ile birlikte değerlendirilmelidir. Koruma ve gelişme yalnızca bir mekansal strateji olarak görülemez; toplumsal bir zorunluluktur.

Kentlerin büyümesi ve kentlerin nasıl geliştirileceği problemi, kır-kent, doğa-insan ilişkileri temelinde düşünülmelidir. Kentlerin geleceğini, doğa-toplum/kent, kır-kent ikilemlerini/çelişkilerini nasıl aşacağız soruları ile birlikte düşünmek zorundayız. İkilemleri aşmak, bütünleşmeleri sağlamak gerekiyor. Doğayı ancak bu durumda koruyabiliriz. Kırdaki doğanın korunmasının maliyetlerini tüm toplum üstlenmek durumundadır; bunun sorumluluğu köylünün üzerine yıkılamaz.

Burada, Kolokyumdaki tartışmalara katkıda bulunması açısından Ülkemizde kırsal alana yönelik planlama konusunda önemli akademik ve bilimsel, mesleki toplantılara değinmeliyiz.

Ankara Üniversitesi SBF İskan ve Şehircilik Enstitüsü tarafından 1955 yılında düzenlenen 1. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları'nda, milli planlamada köyün rolü, kentleşme-köy ilişkisi, ulusal planlama ve köy, küçük şehirlerin çöküşü, kırda yaşam standartlarının yükseltilmesi, sanayinin ülkeye yayılması ve dağıtılması, el zanaatı-ev-el işleri, arazi ıslahı, tarım-maden-sanayi bölgeleri ilişkisi, potansiyel ziraat bölgeleri, toprak su kaynakları, doğal güzellikler ve arkeoloji, zirai kalkınma programları ve az gelişmiş bölgeler konuları üzerinde durulmuştur (Egli, 1955).

5-7 Haziran 1957 tarihlerinde düzenlenen 2. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları bölge planlaması ve coğrafya, bölge idaresi, şehirlerin büyümesi ve bölge planlama, bölge sınıflandırması ve Türkiye'de bölge planlama hazırlıkları üzerine yoğunlaşmıştır.

1958 tarihli 3. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları'nda bölge planlaması, şehirlerin büyümesi ve bölge planlama, sanayilerin kuruluş yerleri, bölgelerin sınırlarının belirlenmesi konuları üzerinde durulmuştur.

3-7 Nisan 1961 tarihinde düzenlenen 5. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları'nın başlığı "Köyle İlgili Bazı Meseleler"dir. Konferanslarda köylerden şehirlere akın, orman içi köyler ve iskan, köyler ve kamusal hizmetler, köy haritaları ve imar işleri, tarımsal üretimin artırılması, kırsal işletmeler ve köy bütçesi konularında bildiriler sunulmuştur.

11-13 Haziran 1962 tarihlerinde düzenlenen ve şehir ve bölge planlaması için eğitim ve teşkilatlanma üzerine yoğunlaşan 6. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları'nda bölge planlamanın geleceği, merkezi örgüt olarak bölge planlaması, merkezi planlamanın üstünlüğü (Rivkin, 1962), bölge planlaması eğitimi ve Türkiye'nin kalkınma politikası (Rodwin, 1962), "toplum kalkınması" (Hussain, 1962) konuları üzerinde durulmuştur.

İskan ve Şehircilik Enstitüsü 1964 yılında 8. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları kapsamında "Türkiye'de Bölge Planlama, Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması" başlıklı toplantıyı düzenlemiştir. Bu toplantıda, bölge planlama, bölgelerin ve planlama belirlenmesi, gelişmenin planlanması, üretimin planlanması, kırsal-kentsel bütünleşme, tarım-kent bütünleşmesi, Doğu Anadolu'nun kalkındırılması, toplum kalkınması, bölge kalkınması için örgütlenme, sanayi bölgelerinin seçiminin önemi üzerinde durulmuştur.

27-29 Mart 1968 tarihlerinde Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti tarafından düzenlenen "Dağ ve Orman Köylernn Ekonomik, Sosyal Sorunları ve Çözüm Yolları" başlıklı seminerde orman köylerinin kalkındırılması konusu, koruma ile ilişkili sorunsal çerçevesinde ele alınmıştır. Bu seminerde, ormanların ve meraların tahribatı, erozyon, ulaşım haberleşme sorunları üzerinde durulmuş, dağların, yaylaların, ormanların korunması, meraların ıslahı doğal dengeyi bozmaksızın halkın yaşam düzeyinin geliştirilmesi vurgulanmıştır. Seminerde, "milli plan", "bölge planı","kırsal planlama", "kırsal sanayi", "örgütlenme ve pazarlama" konuları üzerinde yoğunlaşılmıştır.

1969 yılında düzenlenen Dokuzuncu İskan ve Şehircilik Haftası Konferanslarında dağ ve orman köylerinin yerleşme sorunları, kırsal bölgedeki tarihi eserler, uygun kent büyüklüğü, bölge planlamada örgütleşme sorunları, Doğu Anadolu'nun Sorunları tartışılmıştır.

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü'nün 25-26 1975 Aralık tarihlerinde düzenlenen 6. Danışma Kurulu Toplantısının konusu "2000 Yılında İstanbul"dur. Metropoliten büyüme ve kent sorunlarının ele alındığı Danışma Kurulu toplantısında İstanbul kenti odaklı bir çerçeve çizildiği belirtilmelidir. Kentin karşı karşıya kaldığı ulaşım ve trafik sorunları, altyapı ve sosyal donatı ve hizmet sunum sorunları, metropoliten alanın sınırlarının belirlenmesi, kentin nüfus gelişim ve göç sorunu, tarihi çevrenin korunması, tarımsal toprağın korunması sorunları ele alınmıştır. İstanbul kenti merkezli bir çerçevenin çizildiği toplantıda "bölgesel desantralizasyon" önerilmiştir.

1979 tarihinde, Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi ve Mimar Sinan Üniversitesi Şehircilik Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nun konusu "Türkiye'de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları"dır. Kolokyumda kırsal planlama, kır-kent dengesi, kırsal alanda

kentleşme sürecinin etkileri, kırsal alanda fiziki planlama, kırsal kalkınma ve kır-kent dayanışması üzerinde durulmuştur.

Sonuç: Kentlerin sorunları, kırsal alanların sorunları ve çözüm

Kentlere, insan yerleşmelerine ve kırsal alanlara ilişkin sorunların çözümü, süregiden durumlardan farklı bir toplumsal kurgu gerekiyor. Kentsel ve bölgesel sistemin kendi içinde kendi kendine düzenlenebileceği savı çok yinelenmiş ve geçerliği olmayan liberal burjuva savdır. Koruma-gelişme hedefleri, kır-kent çelişkisi ve dengesizlikleri ve bölgelerarası dengesizliklerin kendiliğinden düzenlenmesi olanaklı değildir. Piyasa sisteminde bu gerçekleşmiyor. Bu piyasanın küresel olması ise hiç değiştirmiyor; tersine dengesizlikleri ve eşitsizlikleri çok daha büyük, trajik ölçülere taşıyor.

İlerleme, yalnızca bir iktisadi konu olarak değil aynı zamanda kültürel, estetik bir sorun olarak ortaya konulmalıdır. Eşitlik sorunsalına yalnızca iktisadi bir konu olarak değil aynı zamanda insan-doğa ilişkisi çerçevesinde yaklaşmak gerekiyor. Tarım toprağının korunması konusunu, üreticilerin iktisadi refahı, kültürel ve toplumsal kalkınması, geri toplumsal ilişkilerden kurtarılması, yani özgürleşmesi konularıyla birlikte ele almalıyız. Tarımsal toprağın yitirilmesi önemli bir sorundur kuşkusuz. Buna karşın tarımsal üreticiyi göz ardı edip yalnızca tarım toprağının korunması sorunu ile kendimizi sınırlayamayız.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi Anadolu'nun kalkındırılması, sanayileşme, köylünün özgürleştirilmesi ve Toprak Devrimi idi. Tamamlanamamış bir Toprak Devrimi ülkemiz hala bekliyorsa da bu ütopya belirli bir düzeyde Devlet Fabrikaları ve Devlet Çiftlikleri sistemi ile, Demiryolu Ağları ve Köy Enstitüleri ile tüm ülkeye yayılan bir gerçekliğe dönüşmüştür. Cumhuriyet'in ilanı ve Ankara'nın başkent olarak seçilmesi sonrasında Anadolu'nun kalkındırılması siyaseti İstanbul'un sorunlarını çözüleblir düzeye çekmiştir. Ancak bu emperyalist-kapitalist gelişmenin dışında bir gelişmedir. Dengeli bölgesel gelişme, Anadolu'nun kalkındırılması, kapitalizmin eşitsiz gelişme sürecinin dışında bu eşitsiz gelişme koşullarını yıkan bir yoldur.

Kaynakça

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü (2008) *Kırsal alan Planlaması***,** Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.

Çubuk, M. (der) (1985) *Türkiye'de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları Kolokyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi Şehircilik Araştırma Merkezi ve Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayını, İstanbul.

Egli, E. (1955) "Milli Planlamada Köyün Rolü", *Birinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları (7 -12 Haziran 1955)*, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Yeni Matbaa, Ankara; 12-7.

Hussain, A. (1962) "Toplum Kalkınması", *Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü VI. Hafta Konferansları: Şehir ve Bölge Planlaması İçin Eğitim ve Teşkilatlanma*, çev. R.Keleş, İskan ve Şehircilik Derneği Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara; 71-5.

İskan ve Şehircilik Enstitüsü (1958) *İkinci İskan ve Şehircilik Enstitüsü Konferansları (5-7 Haziran 1957)* , Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Ajans-Türk Matbaası, Ankara.

İskan ve Şehircilik Enstitüsü (1962) *V. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları (3-7 Nisan 1961) (Köyle İlgili Bazı Meseleler)*, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Ajans-Türk Matbaası, Ankara.

İskan ve Şehircilik Enstitüsü (1969) *Dokuzuncu İskan ve Şehircilik Konferansları: Türkiye'de Orman Köyleri, Yerleşme, Bölge Planlama, Şehirleşme, Doğu Anadolu'nun Sorunları*, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Sevinç Matbaası, Ankara.

İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü (1975) *2000 Yılında İstanbul*, 6. Danışma Kurulu 25-26 Aralık 1975 Toplantısı Bildirileri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü, İstanbul.

Keskinok, H. Ç. (2014) " "Son İstanbul" Bir Türkiye Ütopyası Olabilir miydi?", *Bilim ve Ütopya* (237) 5-17.

Keskinok, H. Ç. (2015) "Nasıl Bir Toplum, Nasıl Bir Gelecek ve Kentler?", *Kentlerin Geleceği*, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 38. Kolokyumu Bildiriler Kitabı, c.1, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını, Aydan Yayıncılık, Ankara; 24-31.

Keskinok, H.Ç. (2018) "İnsanın Özgürleşmesi Tasarısı Olarak, Marx'da Kır-Kent Ayrımının Ortadan Kaldırılması" *Bilim ve Ütopya* (287) 53-57.

Rivkin, M. (1962) "Merkezi Hükümet ve Taşra Teşkilatı: Bölge Planlamasının Geleceği" , *Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü VI. Hafta Konferansları: Şehir ve Bölge Planlaması İçin Eğitim ve Teşkilatlanma*, çev. R.Keleş, İskan ve Şehircilik Derneği Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara; 35-56.

Rodwin, L. (1962) "Bölge Planlaması Eğitimi ve Türkiye'nin Kalkınma Politikası", *Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü VI. Hafta Konferansları: Şehir ve Bölge Planlaması İçin Eğitim ve Teşkilatlanma*, çev. R.Keleş, İskan ve Şehircilik Derneği Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara; 1-11.

Taraklı, D. (der.) (1968) *Dağ ve Orman Köylerinin Ekonomik, Sosyal Sorunları ve Çözüm Yolları*, Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti V. Semineri (27-29 Mart 1968), sınırlı sayıda çoğaltma, Ankara.

Not

Bu bildirideki düşünceler, bu satırların yazarının Bilim ve Ütopya Dergisi'nin Mayıs 2018 (287) sayısında çıkan yazısına temel oluşturmuştur. Bildiride yer alan kimi görüşler yine yazarın kaynaklar arasında sunulan yazılarından derlenmiştir.

AÇILIŞ OTURUMU - 7 KASIM 2017

Planmada Kırsal Alanlar ve Konya

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ruşen Keleş

Yeni Büyükşehir Belediyesi Yasasının Kent Mekânsal Planlamasına Etkileri: Konya Örneği
Nurullah Osmanlı - Rezzan Eruç - Esra Didem Ercan

Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresi'nin Kırsal Kalkınmadaki Rolü
İhsan Bostancı

Konya Üst Ölçekli Planlama Çalışmalarında "Kırsalı Tutma" Arayışı
Necati Uyar

Yeni Büyükşehir Belediyesi Yasasının Kent Mekânsal Planlamasına Etkileri: Konya Örneği

Nurullah Osmanlı
Konya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı

Rezzan Eruç
Konya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı

Esra Didem Ercan
Konya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı

Giriş

Türkiye Büyük Millet Meclisince 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile daha önce mücavir alanla tanımlanan büyükşehir belediyesi sorumluluk alanı, il sınırlarına genişletilmiştir. İl sınırları içinde yer alan köyler mahalle haline gelmiş,il sınırları içindeki ilçelerin tamamı büyükşehir belediye sınırlarına dâhil olmuş ve ilçe mücavir alanları ilçe idari sınırları haline gelmiştir.Yerel yönetimin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için il sınırlarının tamamının mekânsal verilerinin güncel bir şekilde temin edilmesini ve il genelinde bulunan meri planların yasanın oluşturduğu yeni durum nedeniyle yeniden ele alınmasını gerektirmiştir.

6360 sayılı Kanun'un gerekçesinde etkin, etkili, vatandaş odaklı, hesap verebilen, katılımcı, saydam ve olabildiğince yerel bir yönetim anlayışının pek çok gelişmiş ülkenin kamu yönetimi reformları için temel ilke ve değerler olarak ön plana çıktığı belirtilmektedir. Belli bir coğrafi alanda çok sayıda yerel yönetimin yetkili olması halinde planlama ve koordinasyonun sağlanamayışı ve ölçek ekonomisinden yeterince yararlanılamaması nedeniyle kaynak israfına yol açılmasından dolayı büyükşehirlere ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Bu kapsamda, sanayileşme, ulaşım ve çevre gibi artan sorunların hizmet üretme kapasitesi ve yeterli mali kaynaktan yoksun küçük ölçekli mahalli idarelerce çözülmesinin mümkün olmadığı görüşü yer almaktadır. Bu durumun, kaynakların etkin ve yerinde kullanımını engellediği, küçük yerleşim birimlerinin yanı sıra nüfusun yoğun

olduğu büyükşehirlerde de ciddi yönetim sorunlarına yol açtığı ifade edilmektedir. 6360 sayılı Kanun'un sonucunda, il sınırlarıyla anakent belediyesi sınırlarının çakıştırılmasıyla, kamu hizmetlerinin kişi başına düşen maliyetinin azaltılabileceği umulan avantajlar arasında sayılmıştır (1)**.**

Belediye yönetimi beraberinde şehir yönetimini ele almakla birlikte, şehrin yönetilmesini mekânsal planlar yoluyla sağlamaktadır. Nihayetinde belediyeciliğin büyük bir çoğunluğu mekân üzerinde yapılan fiziki hizmetlerden oluşmaktadır. Belediye hizmetinin yürütülmesinde ve insan yaşam kalitesinin artırılmasında imar yönetimi ve mekânsal planlama her zaman etkin bir rol oynamıştır.

Yerel yönetimler şehir planıyla, mekânı nasıl yöneteceklerinin (imar yönetiminin) referansını da elde ederler. İyi yapılmış bir Şehir Planı, süreklilik arz eden nitelikli yöneticileriyle mümkün olduğunca ekonomik ve sosyal verilerin dikkate alınarak yapılan bir plandır. Bu şekilde yapılmış planın getirdiği genel çerçeve ve stratejileriyle yerel yönetimin sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi halinde şehir yaşana bilirliğinin ve yaşam kalite sininde artacağı aşikârdır.

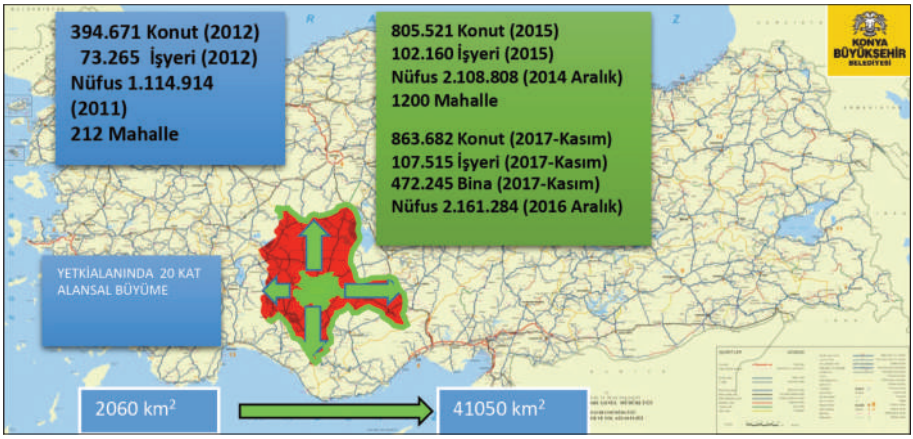
6360 sayılı yasa ile metropolitan alan tanımının Türkiye için değiştiğini ve büyükşehir belediyelerinin il idari sınırları içerisindeki alandan, ilçe belediyelerinin ise ilçe idari sınırındaki alandan görevli hale getirildiği görülmektedir. 6360 sayılı yasa, köylerin mahalle olmasına bağlı oluşan yeni bir durum ortaya çıkarmış ve ilk kez tek bir kamu kurumu, imar yönetimi anlamında hem kırsal hem de kent yerleşik alanlarını birlikte yönetir hale gelmiştir. Kent ve kır olgusunun birlikte değerlendirilme mecburiyeti, belediyelerin il bütünü içinde imar yönetimini üst ölçekli mekânsal stratejik plan kararları çerçevesinde yapma zorunluluğuna itmiştir.

6360 sayılı yasanın gerekçesine bakıldığında gerçek amacın il genelinde plan bütünlüğünün sağlanması, yönetim ve koordinasyonun imar planı hedefleri doğrultusunda yönetilmesi olduğu görülecektir. Nihai olarak 6360 sayılı yasanın yapılma amacının il bütününde imar yönetimi üzerine olduğunu söylemek mümkündür.

6360 sayılı yasayla birlikte daha önce 2060 km^2 olan Konya Büyükşehir Belediyesi yetki alanı yaklaşık 20 kat artarak 41050 km^2 ulaşmıştır **(Şekil 1).** Bu alan içinde daha önce 3 metropolitan ilçe varken, sorumluluk alanının büyümesiyle ilçe sayısı 31, beldeden mahalleye dönen mahalle sayısı 168, köyden mahalleye dönen mahalle sayısı 584, il sınırları içindemahalle sayısı 1200 olmuştur

Konya Büyükşehir Belediyesi, 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6360 Sayılı yasanın yayınlanması ile birlikte mülki sınırlarının il sınırları haline gelmesi sonucu kentsel ve yarı kırsal karakterli alanlarla birlikte il bütününde kırsal alanların da sorumluluğunu üstlendiğinin farkındalığına sahip olmuştur.

Konya geleneksel planlama refleksi,2014 yerel seçimleri öncesinde Çevre Düzeni Planı çalışmalarına başlanmasına neden olmuş, yasa uygulanmaya başlamadan, yasa öncesindeki idari yapıdaki tüm paydaşlara ulaşılmış ve yerelin bilgisi ve sorunlarına hâkim olunmuştur.

Şekil 1. *6360 sonrası Konya Büyükşehir Belediyesi Yetki Sahasının Değişimi*

6360 sayılı yasayla 4 başlık altında yapısal değişiklik olmuştur. Buna göre;

1. İmar ve Planlama Faaliyetleri
2. İdari Yapı Değişiklikleri
3. Mali Yapı Değişiklikleri
4. Siyasal Yapıda Değişiklikler

6360 sayılı yasaya olumsuz eleştirilerde bulunanlar, yasa öncesinde yerel yönetimin sağladığı fayda ile yasa sonrası oluşan faydayı, bilimsel ölçütlerle karşılaştıran Türkiye'ye özgü -henüz yapılmamış- bir bilimsel araştırmaya bakarak yapmamaktadır. 6360 sayılı yasayla hedeflenen noktaya ulaşabilmenin en önemli bileşeni İmar ve Planlama Faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Yasanın fayda sağlaması için öncelikle yerel idarenin, yönetimine sunulan alana ait bilgileri ve bu bilgilerin gelecek gelişme vizyonu içinde ne şekilde kullanılacağına hâkim olmasını gerektirmektedir. Bu hâkimiyetin oluşması ancak kentin bir bütün olarak bilgisine sahip olunması, kır ve kentin bir arada ele alınmasıdır. Kent ve kırı bir arada yönetmenin temeli sürdürülebilir mekânsal planlama ve mekânsal planlamaya konu olan verilerin temini ve sürekli güncellenmesinden geçmektedir. Bu durumun başarılması halinde Türkiye'de ilk defa tek bir idarenin kır ve kenti bir arada yönetilmesini amaçlayan 6360 sayılı yasa, gelecekte amacına ulaşacaktır.

2. Konya'nın Kent Planlama Geleneği ve Avantajları

6360 sayılı yasa ile yapılan planlama çalışmalarını anlatmadan önce Konya'nın 6360 sayılı yasaya olan refleksinin temelinde mekânsal planlama geleneğinin olduğunu belirtmek gerekmektedir.Ayrıca Konya Büyükşehir Belediyesinin 2007 yılında başlattığı ve güncel bir kent bilgi sistemi alt yapısına sahip olması, CBS ile şehir yönetimi ve planlama alışkanlığı il genelinde uygulanacak planlama yaklaşımının özünü oluşturmaktadır.

1987 yılı itibariyle Büyükşehir Belediyesi statüsüne sahip olan Konya İlinde planlama çalışmaları, Türk kent planlama tarihi açısından nadir rastlanır bir şekilde çok daha eski yıllara dayanmaktadır.Konya Kentine yönelik ilk, kapsamlı ve bütüncül plan Asım Kömürcüoğlu tarafından 1946 yılında "Güzel Kent" yaklaşımı temel alınarak 1/2000 ölçekte hazırlanan "Konya İmar Planı"dır. Bu planda 1965 hedef yılı olarak 75.000 kişilik bir nüfusun yaşaması ön görülmüş olup; yaklaşık 816 ha lık bir planlama alanını kapsamaktadır. 1946 Konya imar planının öncelikli hedefleri, sağlıksız ve denetimsiz biçimde oluşmuş kentsel düzenin denetim altına alınması, kent içi boşlukların düzenlenmesi, anıt eserlerin ve yakın çevrelerinin yapılardan temizlenerek yeniden düzenlenmesi ile sosyal-teknik altyapı eksikliklerinin giderilmesidir **(2).**

Türkiye'de köyden kente başlandığı 1960 lı yıllarda hızlı nüfus artışının Konya kentinin fiziksel gelişim sürecinde ortaya çıkardığı baskı ve talepler eşliğinde biçimlenen beklenmedik mekânsal gereksinimler, yeni bir kent planının hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda, Yavuz Taşçı–Haluk Berksan tarafından 1965 yılında bir imar planı hazırlanmıştır. Bu plan; İller Bankası tarafından düzenlenen ulusal yarışma yoluyla elde edilen ilk plan olması açısından önemlidir. Yarışma öncesinde hazırlanmış analitik etüt raporlarında 1985 yılı kestirim yılı hedefi için kent nüfusu 300–350.000 kişi olarak tahmin edilmekle birlikte, Devlet Planlama Teşkilatı'nın yapacağı yatırımların tamamlanması durumunda 480.000 kişiye çıkabileceği kestirilmiştir **(3).**

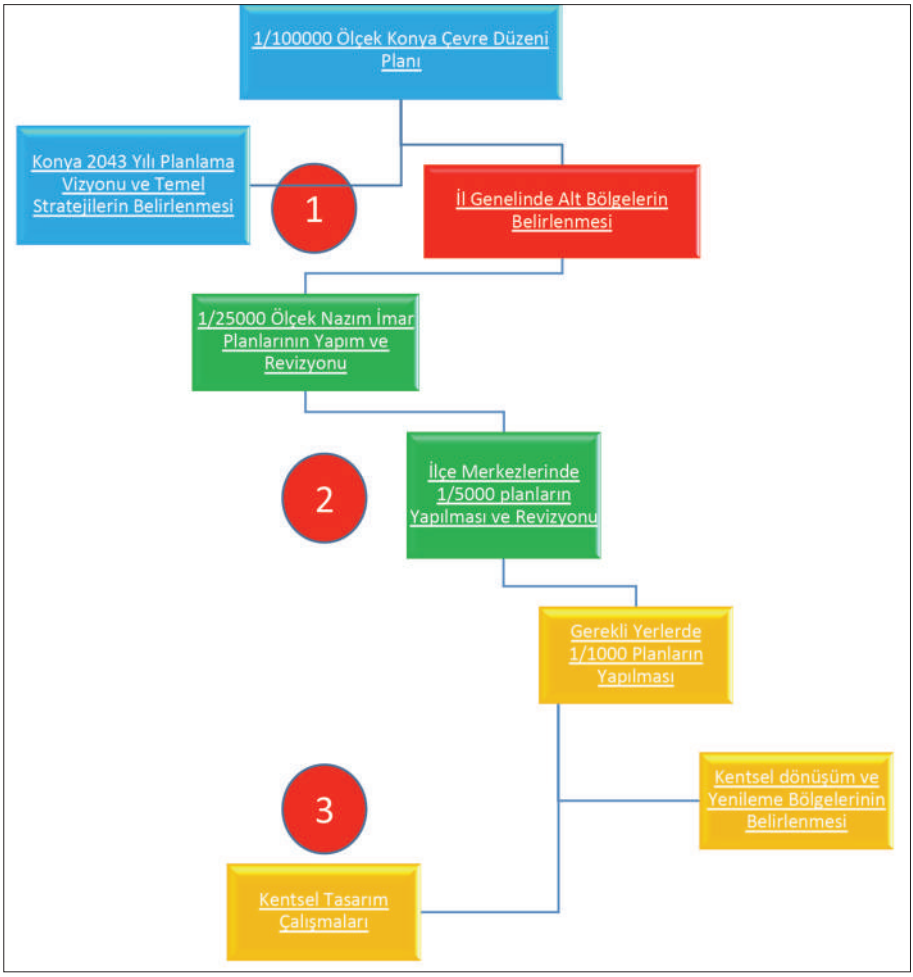
3. Konya İli Çevre Düzeni Planı Çalışmaları

Konya-Karaman Çevre Düzeni planının plana konu olan verilerinin güncelliğini yitirmiş olması,

planla ilgili hukuki süreçlerin bulunması, mekânsal plan kararlarındaki yanlışlıklar, plana uyulmaksızın yapılmış kamu yatırımları, toplu konut kararları ve 6360 sayılı yasayla köylerin mahalle olmasını içeren yeni durum kırsal alanında planlanmasını gerektirdiğinden üst ölçek planların ele alınmasını gerektirmektedir. Bilimsel hedefle ışığında, tekniğine uygun üst ölçekli planların ele alınması alt ölçekli planların mekânsal planlama kademelenmesine uygun olarak üretilmesini

sağlayacağı gibi yerel yönetimin il geneline hâkimiyetini ve yönetim stratejisini sağlamak için de önemlidir.

Çevre Düzeni Planı çalışmasıyla birlikte il genelinde stratejik planlama yaklaşımı da oluşturulmuştur **(Şekil 2).** Böylelikle 1/100000 çevre düzeni planının rafta kalması, kararları uygulanılmasında sorunlar yaşanması, uygulanabilir olmaktan uzak olması engellenmiştir. Alt ölçekli planların da çalışma akabinde başlatılması hedeflenmiş, üst ölçekli plan kararlarının alt ölçekli planlarla uyumlu olması sağlanmıştır. Alt ölçekli planların (1/25000 ve 1/5000) ele alınmasıyla üst ölçekli planlara gereken yerlerde dönüş sağlanmış ve üst ölçek plan kararlarının doğruluğunun test edilmesi sağlanmıştır.

Şekil 2. *Konya Büyükşehir Belediyesi İl Geneli Mekansal Planlama Stratejisi*

1/25000 Nazım İmar Planı çalışması üst ölçekli plana uyumlu bir şekilde ve il bütününün tamamında yapılması hedeflenmiş özellikle kırsal alanların yönetiminin plan notları dışında mekânsal karar üreterek de yapılması konusunda fayda sağlanmıştır. Köy yerleşim sınırlarının belirlenmesi, yarı kırsal-derin kırsal tanımları getirerek yapılaşma yönetimi oluşturulmaya çalışılmıştır.1/25000 Nazım Plan Çalışması 1/100000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planında belirlenen stratejiler ışığında 6 alt bölgede oluşturulmuştur. Alt bölge oluşturulmasıyla her alt bölgeye üst ölçekli planın müsaade ettiği miktarda farklı kararlar üretilmesini sağlamış her bölgeye özgü farklı topağrafya-parsel büyüklükleri-nitelikli alanlara farklı kararlar üretilmesi sağlanmıştır.Bu aşamada özellikle ilçe merkezine ve birbirine yakın belde den dönüşen mahallerin bir arada planlanmasını içeren kararlar alınmış alt ölçekli planların bütünlüğü sağlayacak şekilde oluşması hedeflenmiştir.

1/5000 Nazım Plan kararlarıyla mevcut 1/1000 ölçeğinde üst ölçek stratejine uygun olmadan yapılaşmasını sürdüren ilçelerin yoğunluk kararları ve yapılaşma yönelimlerinin kontrolü sağlanmış, doğru plan kararlarının oluşumu amacıyla, tüm planlama müdahalelerinin mekânsal planlama kademelenmesi uygun olarak yapılması sağlanmıştır.

Kırsal alanda yaşamayı teşvik etmek amacıyla mera işgali olan köyden dönüşen mahallelerde ve yaylalarda alt ölçekli planların yapılması sağlanmıştır. Turizm potansiyeli taşıyan tüm doğal,kentsel ve arkeolojik sit alanlarında koruma amaçlı imar planlarının yapılması hedeflenmiş, gelecekte turizm odağına yapılacak yatırımların bilimsel çerçeve içinde yapılmasını sağlayacak altlıklar hazırlanmıştır.

Yaşanan hızlı ve kontrolsüz kentleşmenin, parçacı ve sektörel planlamanın yarattığı sorunların ortadan kaldırılması, kentleşme ve sanayileşmenin kontrollü gelişiminin sağlanması ve gelişmenin sürdürülebilir kılınması, ekolojik dengeyi bozacak müdahalelerin engellenmesi, kültürel ve doğal değerlerin korunmasını sağlayacak biçimde arazi kullanım deseninin yönlendirilmesi çalışmanın temel amaçları olarak belirlenmiş olup; kentsel ve kırsal yerleşmelerin gelişmelerinin yönlendirilmesi, başta toprak ve su kirliliği olmak üzere çevre kirliliğinin önlenmesi, tarım topraklarının, meraların, ormanların, sulak alanların korunması, kırsal kalkınmanın, tarım ve hayvancılığın desteklenmesi, tarımsal üretimi destekleyecek yatırım kararlarının yönlendirilmesi ise temel hedefler olarak belirlenmiştir.

"Konya İl İdari Sınırları İçinde 1/100.000 ve 1/25.000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planı Hazırlanması" işi kapsamında bölgenin sorunlarını, potansiyellerini tespit etmek ve bölgedeki ilgili kurumların planlama sürecine katılımını sağlamak amacı ile belirlenen 10 alt bölgede toplantılar düzenlenmiştir. İlki 08.01.2014 tarihinde gerçekleştirilerek başlanan alt bölge toplantıları, 12.03.2014 tarihinde tamamlanmıştır. Kaymakamlıklar başkanlığında düzenlenen toplantılara ilçelerdeki

ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin söz konusu plan çalışması ile ilgili yerel paydaşların görüş ve önerilerini alabilmek için katılımları sağlanmıştır.

Gerek planlama çalışmalarına başlanma dönemi, gerekse de yapılan toplantılar ile söz konusu yasanın yürülüğe girmesinden önce başlatılarak önemli yol katedilen "Konya İli Çevre Düzeni Planı" ile, Türkiye'de bu yönüyle bir ilk gerçekleştirilmiştir.

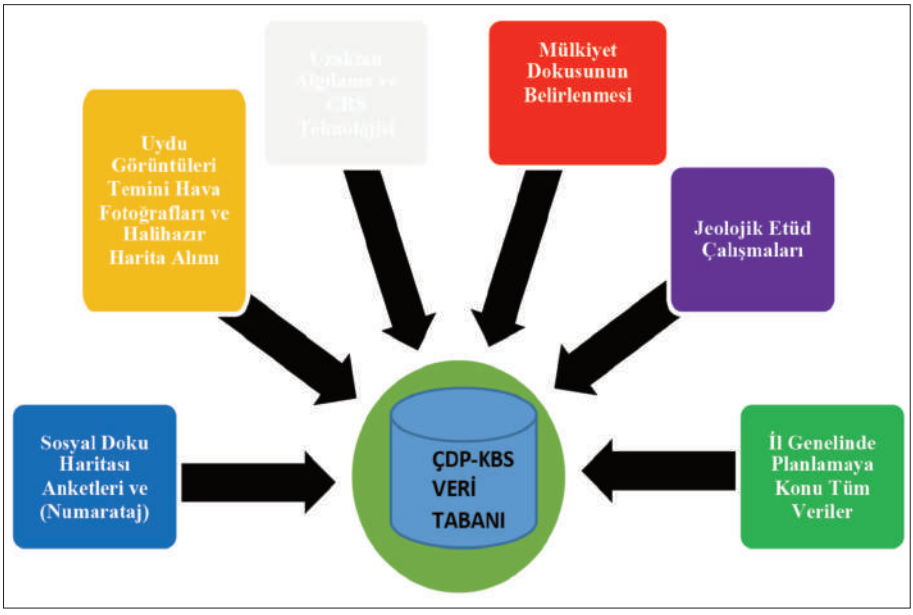
Mevcut durum tespiti (coğrafi konum, ülke ulaşım ağındaki yeri, bölgesel ekonomik yapı, idari yapı ve idari sınırlar), doğal yapı (iklimsel özellikler, jeolojik yapı, jeomorfolojik yapı, hidrolojik ve hidrojeolojik yapı, toprak niteliği, ekolojik yapı, biyolojik yapı, orman alanları), tarihi, kültürel ve arkeolojik yapı, genel peyzaj öğeleri (doğal peyzaj, kültürel peyzaj, koruma alanları), demografik yapı, ekonomik yapı (sektörel analiz, tarım, sanayi, madencilik, hizmetler), mevcut arazi kullanımı (arazi kullanım durumu, yerleşim karakteristikleri ve fiziksel gelişme eğilimleri), ulaşım ve teknik altyapı, sosyal altyapı, mülkiyet durumu, doğal kaynak değerleri, çevre sorunları, planlama alanına yönelik projeler ve yatırım kararları analiz ve sentezi sonucu elde edilen veriler 23-24 Ekim 2014 tarihlerinde gerçekleştirilen "Konya İl Çevre Düzeni Planı Çalıştayı" ile kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel kuruluşlardan gelen katılımcılara sorunlar ve olanaklar sunularak, planlama öncesi katılımın arttırılması sağlanmıştır.

4. Çevre Düzeni Planına Paralel Yürütülen Çalışmalar

6360 sayılı yasa ile il mülki sınırlarına genişleyen Konya sorumluluk sahası; yasanın 2012 yılında resmi gazetede yayınlanması ile 2014 yılı yürürlüğe girdiği tarihten önce çalışmalar başlatılmıştır. Yapılan çalışmalar İl geneline ait envanter toplanmaya başlanmış ve bu çalışmalar kapsamında merkez ilçelerde 2008 yılından itibaren yapılmış olan anket çalışmaları il genelinde yapılmaya başlanmıştır. Hane bazında yapılan anketlere ilaveten il genelinde yerel idarelerin en küçük alt birimi olan mahalle muhtarları ile de mahallenin genel durumları ile ihtiyaçlarını da tespit etmek amacı ile anketler yapılmıştır. Yapılan anketler veri tabanına aktarılmış olup ilçelerin en küçük ölçekten itibaren mevcut durumları, talepleri ve gereklilikleri elde edilmiştir.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda Konya il Geneli Çevre Düzeni Planına girdi veri oluşturacak bilgiler temin edilmiştir. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ile geçerli olan protokol kapsamı genişletilerek yeniden düzenlenmiş ve il genelinde mülkiyet haritaları oluşturulmuştur. İlçe Belediyelerinin meri planları elde edilerek eş zamanlı olarak yerleşim yerlerini kapsayacak şekilde 1/1000 ölçekli yüksek çözünürlüklü hava fotoğrafı alımı yapılmıştır.

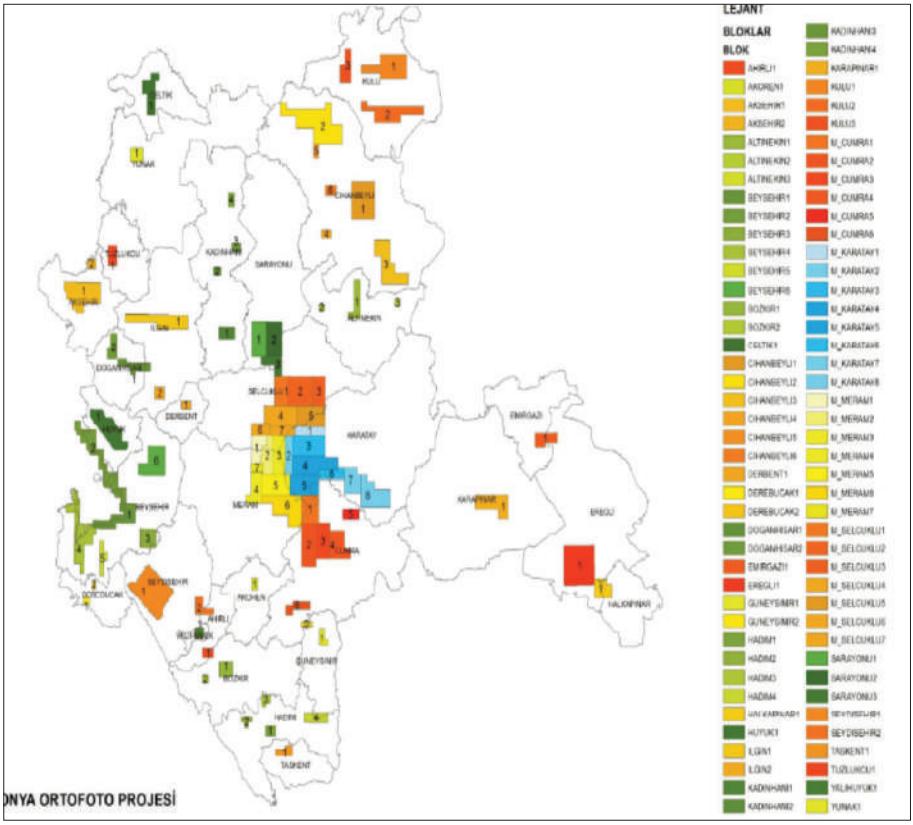
Büyükşehir sınırları içinde çevre düzeni planı hazırlama ve onaylama yetkisinin büyükşehir belediyelerine verilmesi sonrasında başlatılmış olan ilk çalışma olan Konya Çevre Düzeni Planı çalışmasının kararlarının oluşturulması aşamasında, konu ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların görüş, öneri ve katkılarının alınmasını kolaylaştıran, katılımcı bir yöntem izlenmiştir. Planlama kararlarının oluşturulmasında kullanılan tüm veriler ve yapılan analiz ve sentez çalışmalarının sonuçları ile birlikte kapsamlı, **güncellenebilir** bir CBS veri tabanı oluşturulmuştur **(Şekil 3)**. İl geneli çevre düzeni planı çalışmalarına entegre edilen diğer çalışmalarla birlikte Konya Büyükşehir Belediyesi öz kaynaklarından 26 milyon TL harcama yapılmıştır.

Şekil 3. *İl Geneli ÇDP Çalışmasına Entegre Edilen Paralel Çalışmalar*

4.1 1/1000 Ölçekli Ortofoto Görüntü Üretimi

6360 sayılı Büyükşehir yasası kabul edilmesi akabinde Konya İl genelinde yerleşim alanlarının bulunduğu bölgeler belirlenerek dijital renkli hava fotoğraflarının çekimi ile 1/1000 ölçekli ortofoto haritalarının üretilmesi sağlanmıştır. Bu sayede planlamaya altlık teşkil edecek sayısal yükseklik modeli oluşturulmuş ve stereo görüntülerden gerektiğinde hâlihazır haritaların oluşturulması sağlanmıştır.

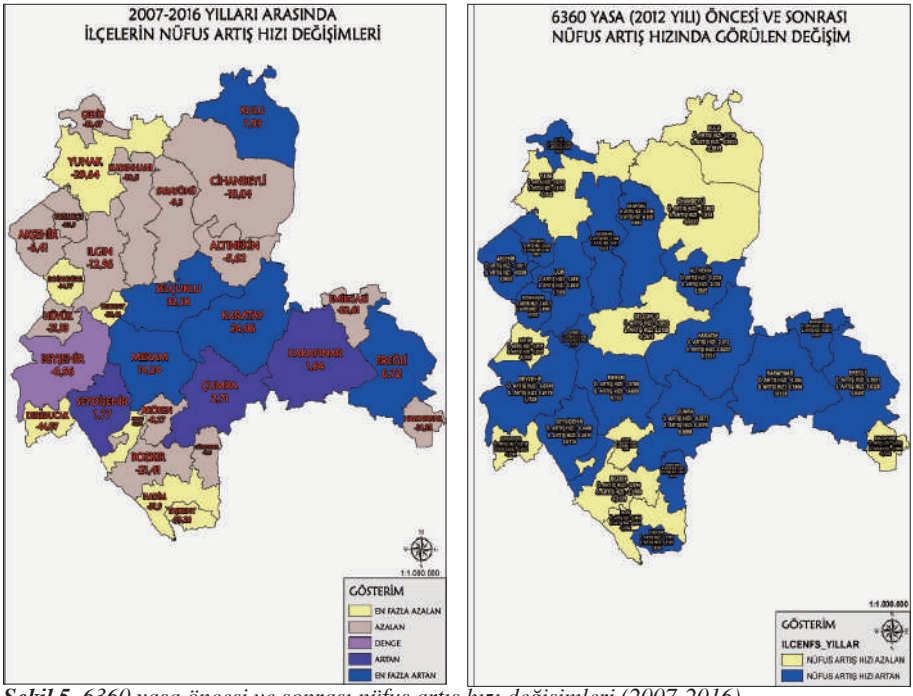

Şekil 4. *İl Geneli 1/1000 Ortofoto Görüntü Çalışması Blokları*

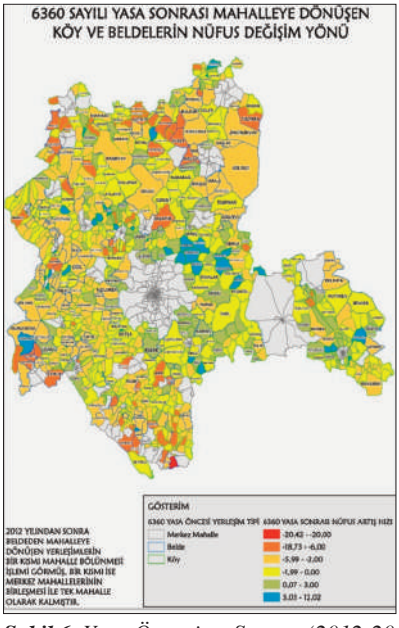
4.2 Konya İl Geneli Nüfus Değişim Haritalarının Oluşturulması (AKS-CBS Entegrasyonu)

5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu, Adres ve Numaralamaya İlişkin Yönetmelik ve Adres Kayıt Sistemi Yönetmeliğine göre ülkemizde adres bileşenlerinin tanımı yapılarak adrese bir standart getirilmiştir. Numarataj çalışmaları merkez ilçeler de 2007 yılından itibaren başlatılmış ve tamamlanmıştır.2012 yılında 6360 sayılı Büyükşehir yasası sonrası ise il genelinde 28 ilçede numarataj çalışmaları başlatılmış ve tamamlanmıştır. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen AKS sistemi ile entegreli çalışmalar yürütülmekte olduğundan mekânsal olarak kişi bilgilerine ulaşılabilmekte ve nüfus hareketlerine ilişkin haritalar ve raporlar oluşturulmaktadır.

Bu çalışma kapsamında konu olan Konya il sınırları içinde gerek kentsel gerekse kırsal yerleşimlerde yaşamakta olan mevcut nüfusun gelişimine ve demografik özelliklerine yönelik analizler gerçekleştirilmiştir **(Şekil 5)**.

Şekil 5. *6360 yasa öncesi ve sonrası nüfus artış hızı değişimleri (2007-2016).*

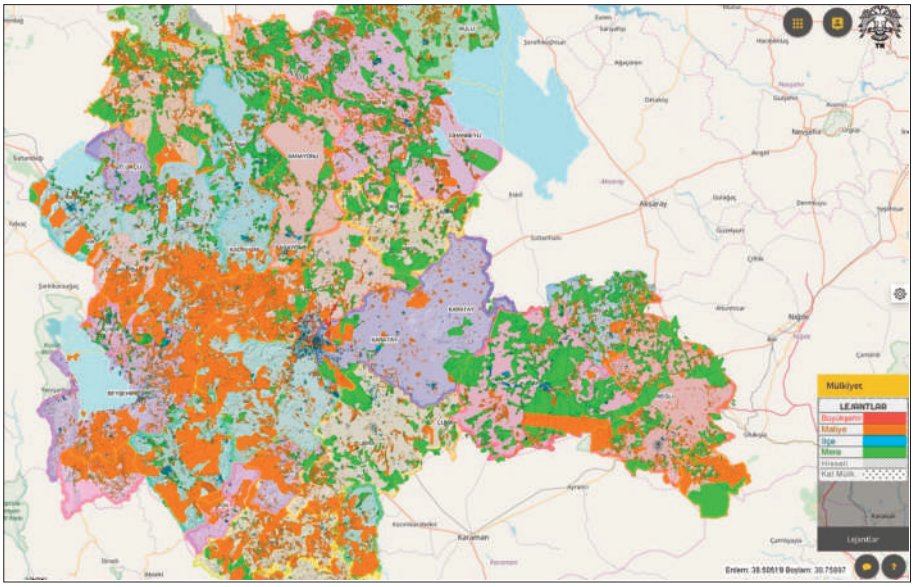
ADI_NUMARA	AH_1216	AH_0712	AH_6360FRK
AHIRLI	-1,6234	-4,4505	2,8271
AKÖREN	-1,8323	-0,0232	-1,8091
AKŞEHİR	-0,0908	-1,0817	0,9909
ALTINEKİN	-0,234	-0,8235	0,5895
BEYŞEHİR	0,9179	-0,8349	1,7528
BOZKIR	-2,2589	-2,046	-0,2129
CİHANBEYLİ	-1,834	-1,7803	-0,0537
DERBENT	-2,7952	-3,6059	0,8107
DEREBUCAK	-5,1483	-3,8139	-1,3344
DOĞANHİSAR	-3,4595	-3,4917	0,0322
EMİRGAZİ	-1,8924	-2,5552	0,6628
EREĞLİ	1,0328	0,3831	0,6497
GÜNEYSINIR	-1,3211	-2,292	0,9709
HADİM	-4,0976	-2,4634	-1,6342
HALKAPINAR	-3,4065	-1,6576	-1,7489
HÜYÜK	-2,3031	-1,9975	-0,3056
ILGIN	-0,8639	-1,5697	0,7058
KADINHANI	-0,881	-1,1848	0,3038
KARAPINAR	0,7464	-0,266	1,0124
KARATAY	2,8233	2,072	0,7513
KULU	-0,3633	1,718	-2,0813
MERAM	1,4809	1,3789	0,102
SARAYÖNÜ	-0,3968	-1,3569	0,9601
SELÇUKLU	3,0138	3,3812	-0,3674
SEYDİŞEHİR	0,4616	-0,0499	0,5115
TAŞKENT	-2,5198	-3,9706	1,4508
TUZLUKÇU	-2,134	-2,5232	0,3892
YALIHÜYÜK	-4,2273	0,101	-4,3283
YUNAK	-3,1375	-2,8253	-0,3122
ÇELTİK	-1,8111	-1,8758	0,0647
ÇUMRA	0,6579	-0,0377	0,6956

Şekil 6. *Yasa Öncesi ve Sonrası(2012-2017) Nüfus Değişim Analizi*

Nüfus hareketleri incelendiğinde Meram, Selçuklu, Karatay, Kulu ve Ereğli ilçelerinin en fazla nüfusartış hızına sahip olduğu görülmektedir. Büyükşehir yasasının yeni nüfus değişimlerini hangi yönde etkilediğini görebilmek amacı ile yasanın resmi gazete de yayınlandığı yıl olarak alınan 2012 yılının öncesi ve sonrası nüfus artış hızı değişimleri çalışma kapsamında incelenmiştir **(Şekil 6).** Haritadan ve tablodan da görüleceği üzere nüfus artış hızı yüksek olan ilçe merkezlerinden Selçuklu ve Kulu ilçelerinde azalan bir eğilim görülürken hedef noktalar olan ilçe merkezlerinde nüfus artış hızının pozitif yönde olduğu görülmüştür.Planlama aşamasında yapılan tüm nüfus projeksiyonları sonuçları, nüfusun gelişimine yönelik analizler, nüfus yapısında yaşanması olası değişimler ve plan kararlarıyla yaşanması olası değişimler dikkate alınarak her ilçe merkezi için planlamaya esas nüfus kabulleri gerçekleştirilmiştir.

4.3 Konya İl Geneli Mülkiyet Haritalarının Oluşturulması

6360 sayılı Büyükşehir Yasasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Konya il sınırına genişleyen sorumluluk sahasında Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ile yapılan protokol kapsamında Mülkiyet haritaları oluşturularak planlama çalışmalarında arazi kullanımlarının çıkartılması aşamalarında altlık olarak kullanılmıştır **(Şekil 7).** Çalışma kapsamında mülkiyet durumu il genelinde kamu mülklerine yönelik analizler gerçekleştirilmiş, kamu mülklerinin sahiplilik ve işgal durumu **(Şekil 8)** ve bu mülklerin tapuda ye alan vasıflarına ilişkin veriler analiz edilmiştir.

Şekil 7. *İl Geneli Mülkiyet Haritası*

Şekil 8. *İşgal halindeki Mera Arazileri*

Mülkiyet konusunda tüm ilçeler için ayrı ayrı kamu mülklerinin kullanımına yönelik analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz çalışmasında temel amaç, başta mera ve orman arazileri olmak üzere mülkiyeti kamuya ait olan arazilerde var olan işgal ve izinsiz kullanımların güncel olarak belirlenmesi, ortaya çıkan sorunlara yönelik plan kararlarının geliştirilmesi, kamu mülklerinin kaybının engellenmesidir.

4.4 İl Genelinde Uydu Görüntülerinin Uzaktan Algılama Teknikleri İle Karşılaştırılması

Çevre Düzeni Planı yapım sürecinde 10 yıl önceki uydu görüntüleri ile bu günü kıyaslayarak özellikle tarım arazilerin mekânsal yerleşim baskısının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Planlama çalışmaları için büyük önem arz eden mevcut arazi kullanımının güncel ve ölçeğin gerektirdiği detay hassasiyetinde elde edilmesine ilişkin çalışmalar uzaktan algılama ve çok katmanlı coğrafi bilgi sistemlerinden faydanılarak hazırlanmıştır. İl bütünündeki toplam 4.066.797 hektarlık alanı kapsayan güncel arazi kullanım çalışmaları kapsamında yaklaşık 8.400'ün üzerinde kapalı alan (polygon) üretilmiştir. Yapılan mevcut arazi kullanım çalışmalarında en az 1/25000 ölçek hassasiyeti temel alınmış, kentsel kullanımlarda 1/250000 ölçeğin de altında hassasiyetle çalışmalar tamamlanmıştır.

İl genelinde yapılan güncel arazi kullanım çalışmalarında temel altlık olarak 2011 yılına ait tüm ili kapsayan yüksek çözünürlüklü orto-fotolardan yararlanılmış olup bu çalışmalar yerinde yapılan arazi çalışmaları ile desteklenmiştir. İlk aşamada ortofotolardan arazi kullanış türleri vektörel olarak çizilmiş, sınıfların birbirine yakın olduğu kesimlerde ise yerinde yapılan arazi çalışmalarında yararlanılmıştır.

Yerinde yapılan arazi çalışmalarında temin edilen imar planları ve hâlihazır haritalar kentsel arazi kullanım türlerinin belirlenmesinde kolaylık sağlamıştır. Çalışmada kullanılan ortofotolarla birlikte orman amenajman planları, il arazi verileri, orman ve mera kadastrosu, DSİ sulama sahaları, işletme halindeki maden sahaları vb. veriler; tarımsal arazi kullanış biçimleri olan kuru, sulu ve dikili tarım arazileri ile diğer açık alan kullanışlarının ayrılmasında kullanılmıştır.

2011 çekim yılına ait ortofotolardanvektörel olarak çizilen detaylı arazi kullanım verisi daha sonra temin edilen 2012 ve 2013 çekim yılına ait Rapideye uydu görüntüleri ile güncellenmiştir. Bu aşamada kullanılan Rapideye uydu görüntüleri 5 m. mekansal çözünürlüğe ve 5 spektral banda sahiptir. Rapideye uydu görüntülerinin orto-rektifikasyon işlemleri için 1/1000 ölçekli hâlihazır haritalar, ortofotolar ve yerinden toplananan yer kontrol noktaları referans alınmıştır.

Arazi kullanımın güncellenmesi için kullanılan Rapideye görüntülerinde çeşitli sınıflandırma işlemleri yapılmıştır. Yapılan sınıflama işlemlerinde yerinde yapılan arazi çalışmaları ve ortofotolar kullanılmıştır. Temel sınıfların ayrılmasında kolaylık sağlanması açısından vejetasyon indeks (NVDI) ve temel bileşenler analizi (PCA) de ayrıca kullanılmıştır. **(4)**

Tablo 1.Beyşehir İlçesi Detaylı Değişim Analizi Sonuçları

ÖNCEKİ KULLANIM (2004)	MEVCUT KULLANIM (2013)	DEĞİŞİKLİK TÜRÜ	İMAR PLANINA UYGUNLUĞU	YERLEŞME ADI	Alan (Ha)
KURU TARIM ALANI	KENTSEL YERLEŞİK ALAN	GENİŞLEME	UYGUN	BEYŞEHİR	27.96
KURU TARIM ALANI	TİCARET ALANI	GENİŞLEME	UYGUN	BEYŞEHİR	2.67
KURU TARIM ALANI	TURİZM TESİS ALANI	GENİŞLEME	UYGUN	BEYŞEHİR	9.36
OTLUK-ÇALILIK ARAZİ	SANAYİ ALANI	YENİ OLUŞAN KULLANIMLAR		BAYAFŞAR	24.73
KURU TARIM ALANI	KIRSAL YERLEŞİK ALAN	GENİŞLEME	UYGUN	AKÇABELEN	3.48
KIRSAL YERLEŞİK ALAN	KIRSAL YERLEŞİK ALAN	GENİŞLEME	UYGUN	AKÇABELEN	2.46
BOŞ ALAN	KIRSAL YERLEŞİK ALAN	GENİŞLEME	UYGUN	AKÇABELEN	2.04
BOŞ ALAN	KIRSAL YERLEŞİK ALAN	GENİŞLEME	UYGUN	YEŞİLDAĞ	4.71
AĞAÇLIK ALAN	KIRSAL YERLEŞİK ALAN	GENİŞLEME	UYGUN	HUĞLU	1.40

2004 2013

Beyşehir Gölü'nün batı kesimindeki genişleme

Şekil 9. *Beyşehir İlçesi Detaylı Değişim Analizi Örnekleri*

2004 2013

Beyşehir İlçe Merkezi ve çevresindeki kentsel kullanım alanlarına ilişkin genişlemeler

Şekil 10. *Beyşehir İlçesi Detaylı Değişim Analizi Örnekleri*

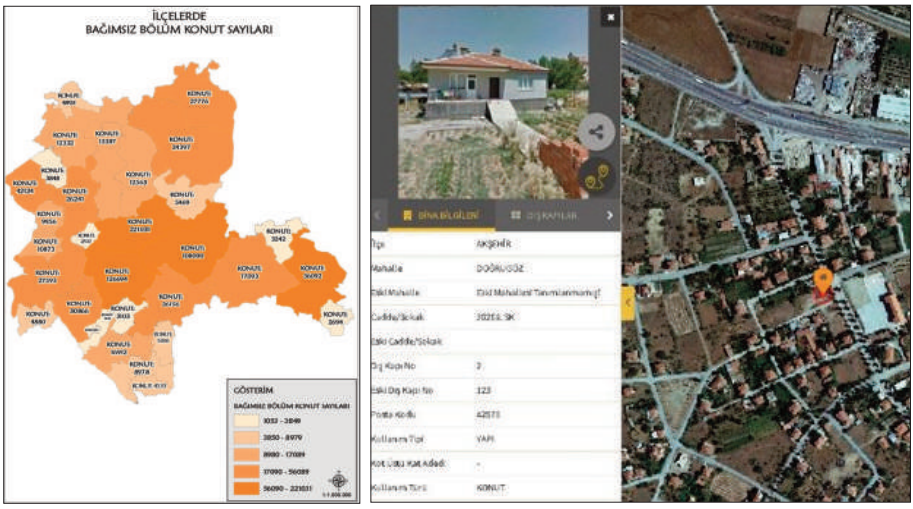
2004 2013

Yeşildağ Beldesi doğusunda yeni oluşan ve genişleyen maden işletme sahaları

Şekil 11. *Beyşehir İlçesi Detaylı Değişim Analizi Örnekleri*

4.5 Konya İl GeneliNumarataj (Bina Envanteri) ve Sosyal Doku Anket Çalışmaları

6360 sayılı yasanın kabul edilmesi ile İl genelinde numarataj çalışması öncelikle başlatımış yasa henüz uygulamaya başlamadan ilk pilot uygulama Altınekin ilçesi bütününde yapılarak kırsal alanda karşılaşılabilecek adres sorunları ele alınmıştır. İl genelinde ilçe merkezlerinden köyden mahalle olan köylerde köylere bağlı olan mezra ve yaylalarda numarataj çalışması tamamlanmıştır. Bu çalışmalarda kırsal alanlarda Harita Genel Komutanlığının İl geneli Ortofoto görüntülerinden ilçe merkezlerinde 1/1000 ortofoto görüntülerden faydalanılmıştır. İl genelinde sokak/cadde bina, bağımsız bölüm envanter bilgisi, bina fotoğrafı, bina detay bilgileri CBS ortamına aktarılmıştır **(Şekil 12).**

Şekil 12. *İl Genelinde CBS ortamına İlişkilendirilmiş Bağımsız Bölüm Sayıları ve Numarataj*

Numarataj çalışmasının ilk etabında tespit çalışmaları paralelinde cevap veren her haneye anket çalışması da yapılmıştır. Anketler belde belediyeleri ve köy muhtarları ile yapılan mahalle anketleri ve hane halkına yönelik yapılan anketler olmak üzere iki türde yapılmıştır. Mahalle Bilgi formları yasa kapsamında belde ve köyden mahalleye dönüşecek yerleşim yerlerinin belediye başkan ve muhtarları ile yerleşim yerine ait genel özellikler ve ihtiyaç duyulan hizmetlerin tespit edilmesine yönelik sorulardan oluşturulmuştur.

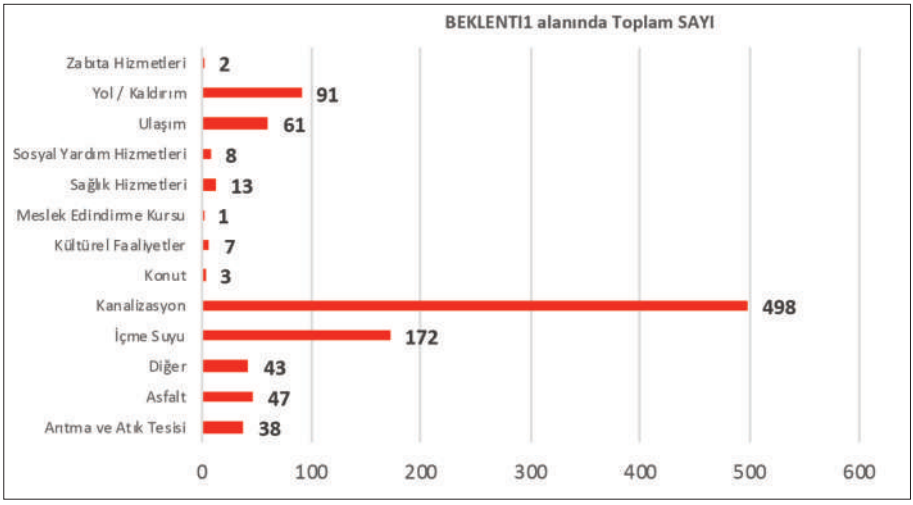
Mahalle Bilgi formlarında sorulardan planlama çalışmalarına yön veren sorular ve cevapları ilçe ölçeğinde kitapçıklar olarak hazırlanmıştır. Yapılan anketlerde yerleşmenin yasanın yürürlüğe girmesinden sonra Büyükşehir Belediyesinden beklentileri, yerleşmenin baskın ekonomik sektörleri, yerleşmede yaşanan en

büyük sorun, yerleşmenin turizm potansiyelleri, baskın tarımsal ürünler, yerleşmeye ait içme suyu temini, sınır ihtilafları ve meraların genel kullanımına yönelik sorulara cevap aranmıştır. Çalışma kapsamında anket sonuçlarına göre yapılmış olan çalışmalara yer verilecektir.

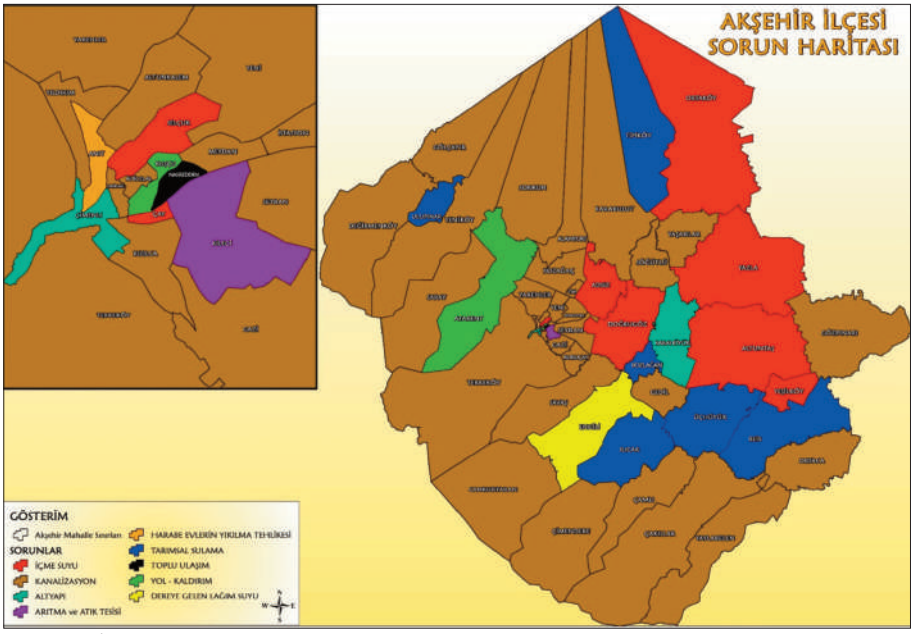
Hane halkına yönelik anketler birebir hane ziyaretleri yapılarak gerçekleştirilmiş olup tamamen vatandaşın beyanına göre doldurulmuştur. Anketler yeni bağlanan 28 ilçede yapılmıştır. Hane anketlerinde kişisel bilgilere değil genel durumuna yönelik sorular sorulmuş olup, mahalle anketlerinde yer alan soruları doğrulama amacı ile de sorular da yöneltilmiştir. Hane anketlerinde eğitim durumu, ikamet durumu, yerleşiklik durumu ve nedenleri, çalışma ve işsizlik durumu, kullanılan ulaşım türleri ve ne amaçla kullanıldığı, gelir durumu, hastalık / engellilik varlığı ve türleri, yaşadıkları yerleşim biriminin sorunları, tarım ve hayvancılıkla olan bağlantıları ve beklentileri gibi sorulara cevap aranmıştır.

4.5.1 Mahalle Bilgi Formu

6360 sayılı yasa yürürlüğe girdiği tarihten sonra başlatılan mahalle anketleri ile Konya Büyükşehir Belediyesine yeni bağlanacak olan köy ve mahalle niteliğinde olan yerleşmelerde sorulan birinci öncelikli beklenti sorusuna 984 mahalleden 498 mahallenin "Kanalizasyon" cevabını,172 mahalle "İçme Suyu",91 mahalle ise "Yol/Kaldırım" olarak cevap vermiş olduğu görülmüştür.İkinci öncelikli beklentiler yine en yüksek kanalizasyon, Yol/Kaldırım, İçme suyu gibi hizmetler ön planda yer alırken kırsala dönük mahalleler de anketlerin yapılıyor olması konut, kültürel faaliyet, hava kirliliği ile mücadele, sosyal yardım hizmetlerinin en düşük seviyede yer alan beklentiler olarak karşımıza çıkarmıştır. Mahalle anketlerinin hizmet beklentisi sorularından çıkan bu sonuç kırsalda yaşam tarzının geleneksel yaklaşımını koruduğunu, idareden beklentinin ulaşım ve altyapıya yönelik hizmetler olduğunu göstermektedir. Yine mahalle anketlerinde "Yaşadığınız yerleşim yerinde yaşadığınız en büyük sorununuz nedir?" sorusuna beklenti sorusunu destekler nitelikte cevaplar verilmiş olup 112 mahallede işsizlik cevabı verilmiş diğer seçeneği altında kanalizasyon, tarımsal sulama ve altyapı sorunları dile getirilmiştir **(Şekil 13-14).**

Şekil 13. *İl Geneli Bütününde Köyden/Beldeden Mahalle Olan Muhtarların Talepleri*

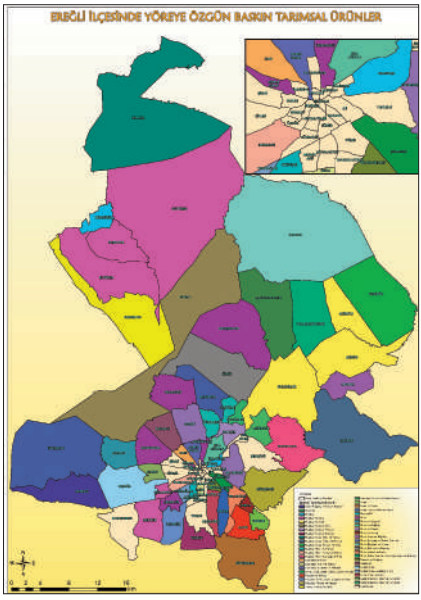

Şekil 14. *İl Geneli Köyden/Beldeden Mahalle Olan Muhtarların Talepleri (Akşehir)*

984 mahallede yapılan anketlerde baskın ekonomik sektör hayvancılık ve tarım olarak ön plana çıkmıştır. Hayvancılık sektöründe 735 mahallede büyükbaş hayvancılık yapıldığı, 535 mahallede küçükbaş hayvancılık yapıldığı belirtilmiştir. Tarım sektörüne yönelik kuru tarım yapılan yerleşmelerin sulu tarımdan daha fazla

olduğu ve yetiştirilen ürünlerin genel olarak meyve, arpa, buğday, pancar, nohut,çilek, mısır olarak belertilmiştir. Desteklenmesi halinde çilek, ayçiçeği, kimyon, aspir, patates, fink gibi ürünlerin yetiştirilebileceği yönünde cevaplar verilmiştir.

Ereğli ilçesine özgün baskın tarımsal ürünlere yönelik haritaya göre mısır, buğday, arpa ön plana çıkarken vişne, siyah havuç ve kiraz dikkat çekmiştir **(Şekil 15).** Beyaz kiraz ekonomik değeri yüksek olmasından dolayı önem taşırken; siyah havuç, üretimi az olan bir ürün olmakla birlikte kullanım alanı geniş ve ihracat konusunda önü açık olan bir ürün olması ile dikkat çekmektedir.

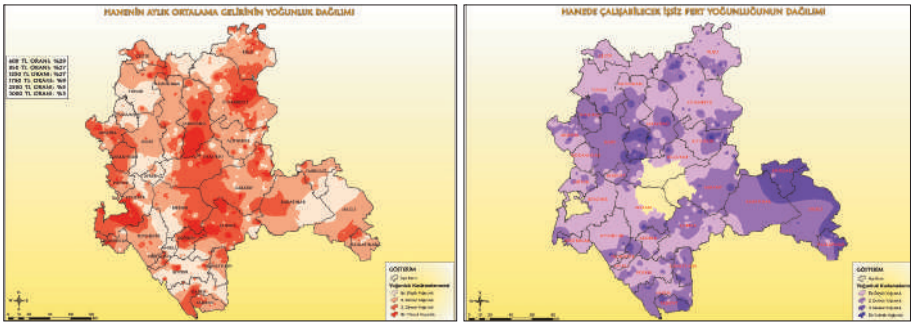
Şekil 15. *Ereğli İlçesi Tarım Deseni Haritası*

4.5.2 Hane Anketleri

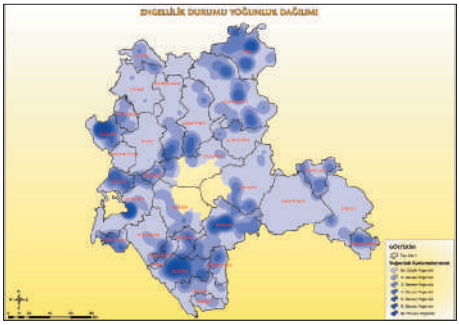
Hane anketleri, her haneye bir anket yapılacak formlar şekilde düzenlenmiş ve anketlerde kişisel bilgiler dışında hanenin genel durumuna yönelik sorular yöneltilmiştir. Özürlü varlığı ve türü, kronik hastalık varlığı ve türü (kalp, böbrek, ortopedik, solunum vb hastalıklar),öğrenci varlığı ve sayısı, şehir dışında öğrenci varlığı, gelir durumu, araç varlığı, internet varlığı, eşlerin birlikte olup olmadıkları, sosyal güvence sınıfı ve varlığı, yeşil kartlıların varlığı, çalışabilir durumda olan işsiz varlığı, yakıt tüketim türü, vatandaşın mahallesinde talep ettiği üç ihtiyaç soruları iletilmiştir.Ayrıca yaşadıkları bölgeden büyük yerleşim yerlerine taşınma isteklerinin olup olmadığı ve nedenleri, hayvancılık ve tarımcılık ile uğraşları ve yaşadıkları sorunlara yönelik sorularda mahalle anketlerini sağlaması olması

açısından hanelere yöneltilmiştir. Hane anketlerinden ilçe bazında aile reisinin iş durumuna yönelik sonuçlar çıkartılmıştır. İl genelinde anket sonuçlarına bakıldığı zaman Aile reisinin iş durumuna yönelik baskın meslekler birinci sırada çiftçilik(8623), ikinci sırada özel işçi (3907), üçüncü sırada esnaf (1553) ve dördüncü sırada memur (1228) olarak çıkmıştır. Emekli ve işsizlik yine sıralamada yer alacak olursa ön sıralarda yer alacağı göze çarpmaktadır. Anket soruları arasında yaşam memnuniyetine yönelik "Şehir merkezine veya ilçeye taşınmayı düşündünüz mü?" sorusuna Hayır cevabıbu soruya cevaplara oranı %4,09 olarak kalmıştır. Taşınmayı düşünmeyen oran ise %95,91 dir.Bu durum diğer ilçelere kıyasla ereğli kırsalının kırsalda tutunduğuna yönelik bilgi vermiştir.Hane anketlerinde, mahalle anketlerinde de yöneltilmiş olan büyükşehirden veya ilçe belediyesinden birinci sırada yer alan beklentileri sorusuna yönelik ilk sırayı "Çöp Atık ve Toplama Hizmetleri" (6580),ikinci sırada "Kanalizasyon" (6340),üçüncü sırada "Şebeke Suyu Hizmeti" (4478) cevapları verilmiştir. İkinci sırada yer alan beklentileri anket cevaplarından "Toplu Taşıma Hizmetleri" (8653), "Kanalizasyon Hizmeti" (5890), "Sosyal Hizmetler" (2664) olarak ilk sıralarda yer almıştır.

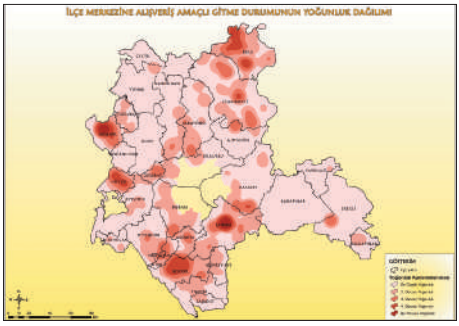
Yapılan mahalle ve hane anketlerine alınan cevapların her biri kendi başına planlamaya yön verebilecek materyaller sunarken alınan cevapların birbirleri ile ilişkilendirilerek bazı varsayımlar çıkartılabilmektedir. Bu doğrultuda planlama kararlarına şehrin geleceğine kentsel ve kırsal alanlarda yaşayanların kendi katılımları ile yön verilmektedir. İl bütününden farklılık arz etse deEreğli ilçesi anketlerden çıkarılan sonuçların en önemlisi kırsalda yaşayan toplulukların kente karşı göç talepleri olmamakla birlikte yaşam standartlarını yükseltmek ve ulaşılabilirlik adına taleplerde bulunmaktadırlar. Anketlerin mekânsal adres ilişkisi kurulduktan (CBS ortamına aktarıldıktan) sonra il bütününde IDW (Inverse Distance Weighted), Density gibi analizler kullanılarak yapılmış bazı örnekler aşağıda sunulmuştur. **(Şekil 16-17-18-19)**

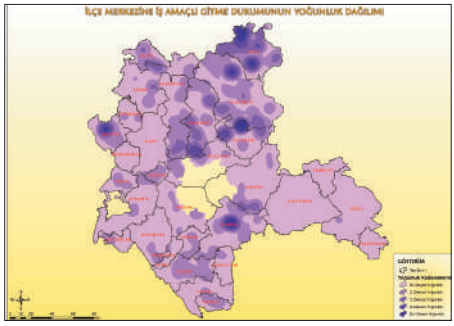

Şekil 16. *İl Geneli (Kent Merkezleri Hariç) Kırsal Alan Gelir ve kendini İşsiz olarak tanımlayanların yoğunluk haritası*

Şekil 17. *İl Geneli (Kent Merkezleri Hariç kendini Engelli olarak tanıtmış kişilerin yoğunluk haritası*

Şekil 18. *Köyden İlçe Merkezine Gitme Nedenleri Yoğunluk Haritası*

Şekil 19. *İlçe Merkezine Taşınma Talebi Yoğunluk Haritası*

İlçe Merkezine taşınma talebinin en az olduğu ilçe Ereğli kırsalı iken en çok olduğu ilçe Beyşehir ilçesidir **(Şekil 19)**. Bu durum gelecekte Beyşehir ilçe merkezinin kentsel alt yapısının güçlendirilmesi gerektiği, Beyşehir kırsalından göç gerekçelerini detaylı incelemesi ve ilave tedbirler alınması gerekliliğini düşündürmektedir.

5. Konya Çevre Düzeni Planı Kapsamında 30 yıllık Kırsal ve Kentsel Nüfus Projeksiyonları ve Düşündürdükleri

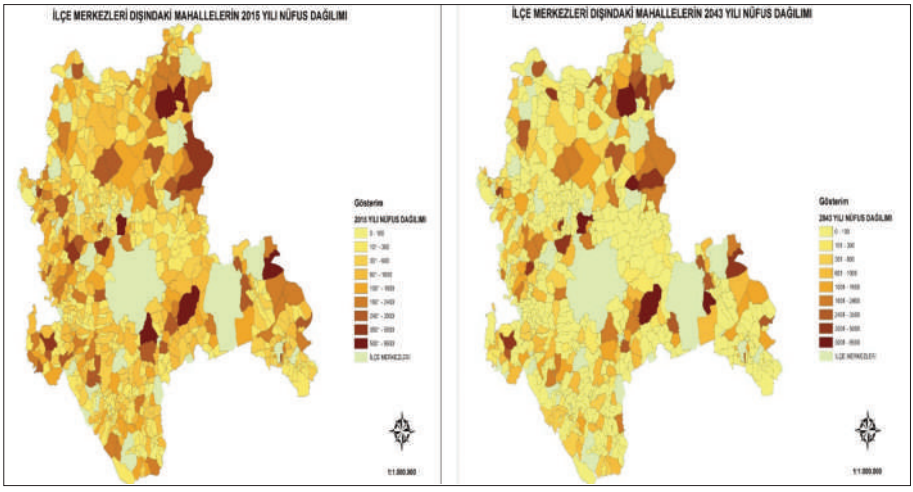
Konya çevre düzeni planı çalışmalarında yapılan nüfus projeksiyon hesaplarında elde edilen sonuçlar irdelendiğinde önümüzdeki 30 yıl içinde Konya kırsalının bu

günkünden daha fazla miktarda bir nüfus göçüne uğrayacağı tespit edilmiştir.2014 yılında mevcut nüfusun %78 i kent merkezlerinde, %22 sinin kırsalda yaşamaktayken yapılan 6 farklı yöntemle yapılan projeksiyon hesaplarına göre 2023 yılında kent nüfusu %86 iken, kır nüfusunun %14 olacağı 2043 yılında kent nüfusunun %97 iken kır nüfusunun %3 ler seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

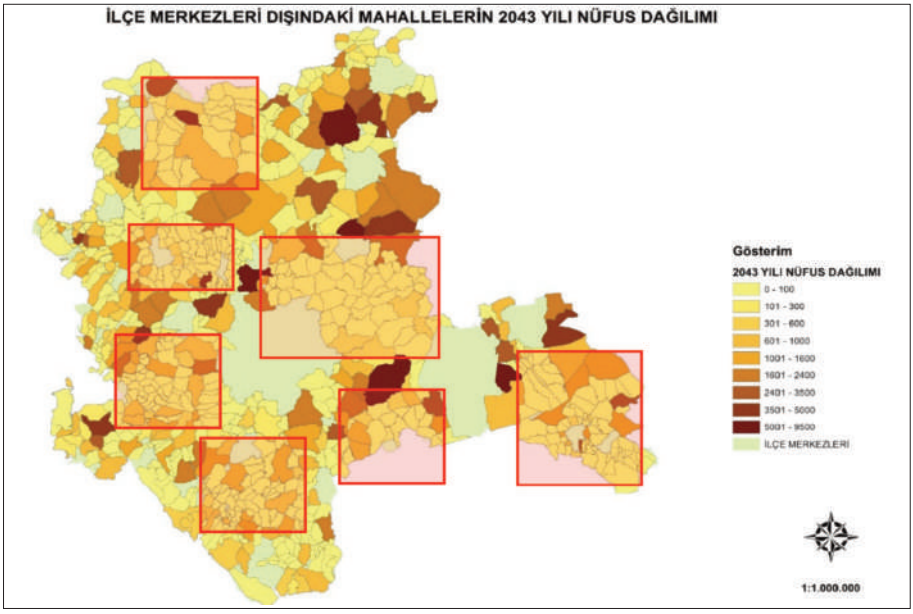
Tablo 2. Konya ÇDP Araştırma Raporuna Göre Konya Nüfus Projeksiyonları

YILLAR	KIRSAL	KENTSEL	TOPLAM
2014	467920	1628904	2096824
2023	330952	1956828	2287780
2034	85407	2448563	2533970
2043	75009	2941497	3016516

Bu durumu daha iyi gösterebilmek amacıyla CBS ortamında her mahalleye (kapalı alan) farklı projeksiyon yıllarında nüfus değerini girerek mekânsal ortamda hangi bölgelerde yoğun nüfus düşümü olacağına yönelik çalışma yapılmıştır. Bu Doğrultuda Şekil 20' de görüldüğü üzere özellikle kent merkezi-ilçe merkezleri çevresinde yer alan mahallerin/köylerin nüfusunun aşırı derecede düşeceği,nüfusu düşen bölgeler için özel çalışmalar yapılması ve kırsalda nitelikli nüfusun kalmasını sağlayarak özellikle tarımdan gelen gayri safi milli hasılanın düşmemesine yönelik yeni modeller üretilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 20. *2015 Mevcut Durum ve 2043 Yılı Projeksiyon Öngörüsüne Göre Konya İl Genelinde (ilçe merkezleri hariç tutularak) Nüfus Dağılımı*

Şekil 21. *2043 yılı Nüfus Projeksiyonu Senaryosuna göre Kırsalda Önlem Alınması Gerekli Alanlar*

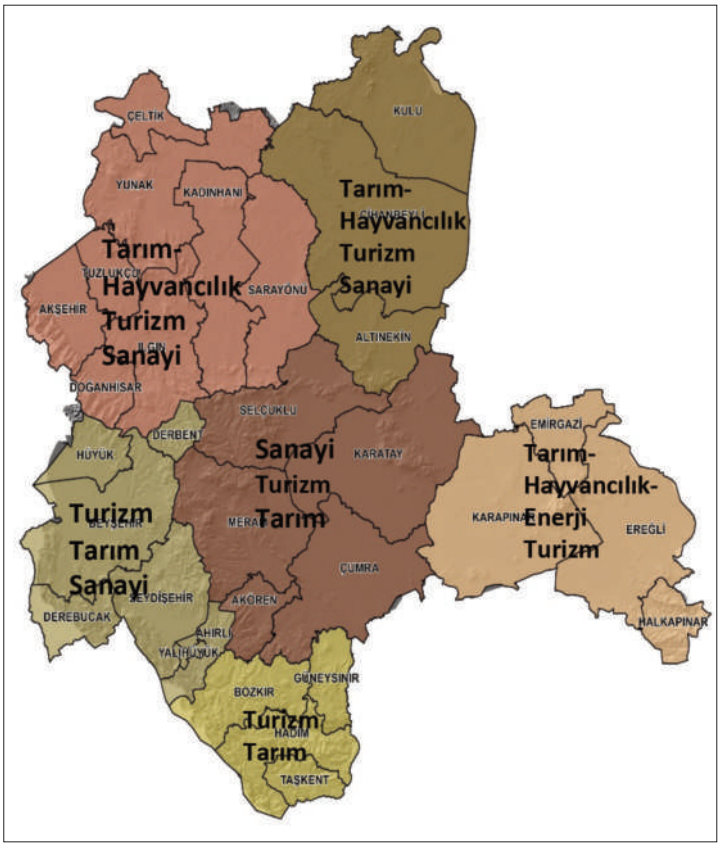
Şekil 21'de kare içine alınan önlem alınması gerekli alanlarda Tarıma Dayalı Organize Sanayi Bölgelerinin oluşturulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Ülkemizde köylerden kente ekonomik yönlendirmeden yoksun, plansız-programsız bir göç olgusu yaşandığı, bu göçün kentleri de sorunlar yumağı haline getirdiği görülmekte ve bilinmektedir. Her yere eksik, yarım ve yüksek maliyetli hizmet anlayışı yerine merkezi bir yerde tam ve ucuz maliyetli hizmet verme, kır ve kent arasındaki yaşam koşulu ve gelişmişlik farklarını ortadan kaldırma, kırsal sanayi kurma ve tarımdaki fazla nüfusu yerinde istihdam etme/ iç göç hareketini sınırlama ve sağlıksız kentleşmeyi önleme anlayış ve uygulamaları son yıllarda önemini daha fazla hissettirmeye başlamıştır

Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Yönetmeliği ("Yönetmelik") 25.11.2017 tarih ve 30251 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik'te Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri ("TDİOSB") kurulması amacıyla yapılan başvuruların değerlendirilmesi, yer seçimi, imar planı onayı ile TDİOSB'lerin faaliyeti, işleyişi ve denetimine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir. Yönetmelik'te bitkisel ve hayvansal üretimin teşviki amacıyla kurulacak olan TDİOSB'lere destek verilmesi, ürünlerin işlenmesi, muhafazası ve pazarlanması amacıyla kurulacak olan sanayi tesislerine

hammadde temini amacıyla tarım-sanayi entegrasyonun geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu ve Sosyal Doku Anketleri birlikte değerlendirildiğinde il bütününde kırsal alanlarda nüfusun düşeceği buna bağlı olarak kırsal istihdamın azalabileceği tarımdan elde edilen gelirin azalmaması için kırsal alanda TDİOSB benzeri yeni kırsal yapılanma şekline dönüşüm gerçekleşebileceği görülmektedir. Ayrıca kırsal alanın nüfus kaybetmemesi için kırsal turizmine yönelik yatırım kararlarının alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kırsaldan İl –ilçe merkezlerine göç istenmese de ülke koşulları ve şehrin sosyal-ekonomik cazibesi nedeniyletarım istihdamının il-ilçe merkezlerinde sanayi alanlarını ve sanayi istihdamını artıracağı görüldüğünden kent merkezilerinin teknik, sosyal-kültürel-eğitim ve hizmet alt yapısının artırılması gerektiği düşünülmektedir. Gelecek 30 yıl içinde 6 alt bölgeye ayrılan Konya Çevre Düzeni Planı alanı içinde alt bölgelerin öncelikli istihdama yönlenmesi gereken alanlar Şekil 22de gösterilmiştir.

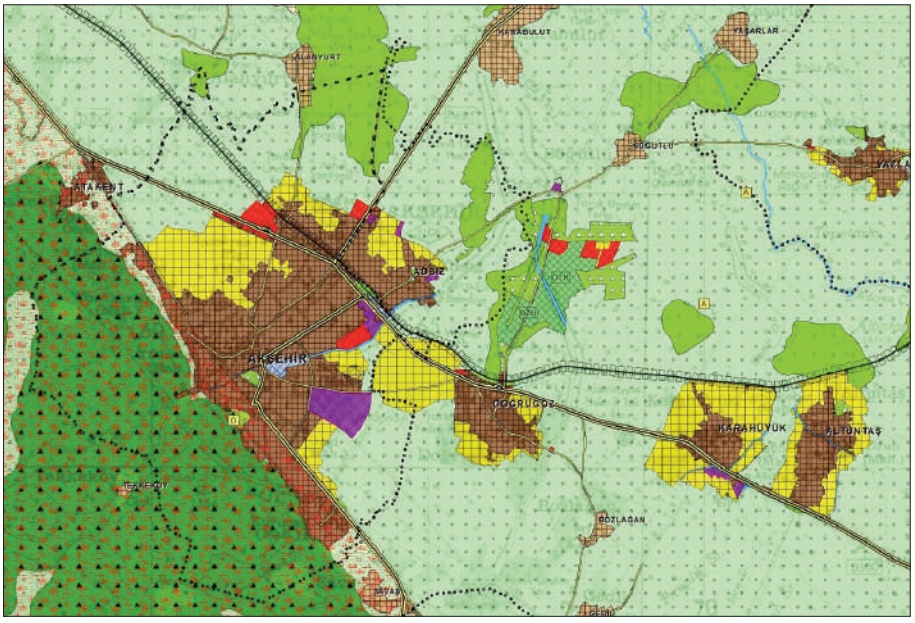

Şekil 22. *2043 Yılı Projeksiyonuna Göre Konya İli Plan Alt Bölgelerinde Desteklenmesi Gereken Sektörler*

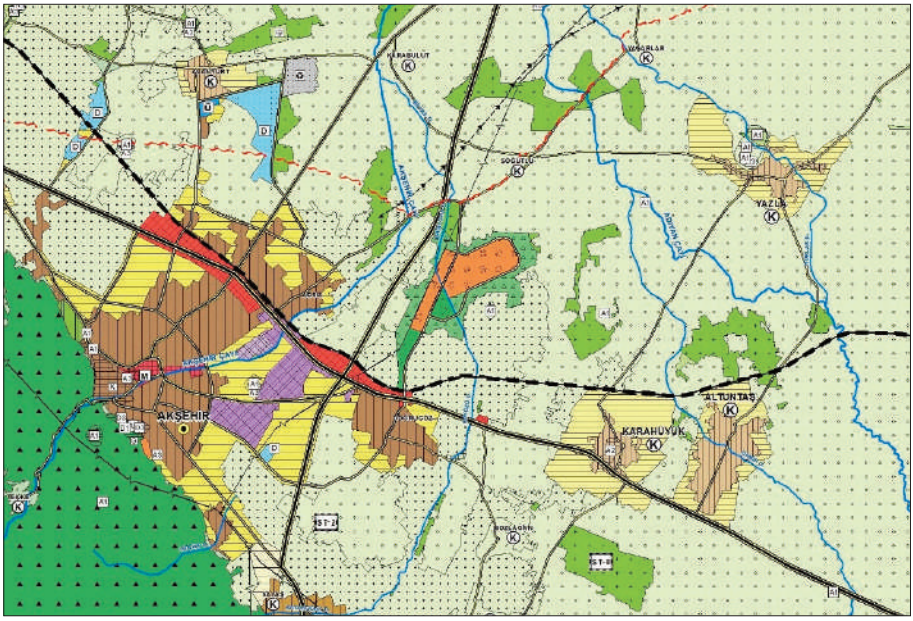
6. 6360 Sayılı Yasanın Mekansal Planlamaya Olumlu Etkileri Akşehir Örneği

1/25.000 ölçekli Batı Konya Planlama Alt Bölgesi Nazım İmar Planı kararları uyarınca, tüm ilçe merkezlerinde ve geçmişte belde statüsüne sahip olan, günümüzde mahalleye dönüşmüş olan yerleşmelerin bir bölümünde var olan onaylı nazım ve uygulama imar planlarının kısmen veya tümüyle revize edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu zorunluluğa bağlı olarak Akşehir ilçe merkezinde var olan onaylı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planının revize edilmesine yönelik çalışma başlatılmış, bu planlama çalışması da bu kapsamda hazırlanmıştır **(5)**.

Akşehir imar planında mevcut konut alanları genel olarak Afyon-Konya karayolunun güneyinde, Sultan Dağları eteklerinde bulunsa da, karayolu ve bu yola paralel demiryolunun kuzeyinde, Akşehir-Yunak karayolu bağlantısının batısında kalan bölümde de, daha çok kırsal nitelikli mevcut konut yapılaşmaları oluşmuştur. Akşehir Belediyesi sınırları içinde oluşmuş bu mevcut konut alanlarının yanı sıra, kuzeyde Adsız Mahallesi'nde oluşmuş yerleşik alan da benzer biçimde, Akşehir kenti yerleşik alanından karayolu ve demiryolu ile ayrılmaktadır. Akşehir kentinde bulunan mevcut konut alanları ile bütünleşir konumdaki bu alanların dışında, doğuda Doğrugöz mahallesinde, güneydoğu yönünde Savaş mahallesinde, kuzeybatıda Atakent mahallesinde, yakın ancak Akşehir kenti yerleşik alanından kopuk konumda mevcut konut alanları bulunmaktadır (Şekil 23)

Şekil 23: *Konya-Karaman Bölgesi 1/100.000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planında Akşehir İlçesinin Planlama Kararları*

Şekil 24: *1/25.000 Ölçekli Batı Konya Planlama Alt Bölgesi Nazım İmar Planı*

İlçe merkezinde var olan yapılaşmalar kuzeyden geçen karayolu ve demiryolu hattına doğru gelişmesini sürdürürken, demiryolu kuzeyinde var olan kırsal yerleşmelerden bir bölümü Akşehir Belediyesi mücavir alanı içinde, bir bölümü ise günümüzde mahalleye dönüşmüş olan Adsız yerleşmesinin belde sınırları içinde genişleyerek Akşehir kenti ile bütünleşmiştir.

Bütünleşmenin gerçekleştiği, plan kararlarıyla desteklendiği bu alanların dışında, batıda Atakent, doğuda Doğrugöz, güneydoğu yönünde ise Savaş mahalleleri Akşehir kenti ile plan dönemi içinde bütünleşme olasılığı bulunan yerleşmeler olarak görülmektedir. Akşehir Nazım İmar Planı kararları, mevcut nazım ve uygulama imar planı kararlarının yanı sıra, 2014 yılı öncesinde Akşehir Belediyesi sınırları dışında olan ve sahip olduğu belde statüsü dolayısıyla plan onama yetkisine de sahip olan Adsız ve Doğrugöz yerleşmelerinin planlı alanlarını da içerecek biçimde, bütünleşik olarak hazırlanmıştır.**(5)**

Çalışma kapsamında, Adsız ve Doğrugöz yerleşmelerinin planlı alan sınırlarında genişleme ya da daraltmaya gidilmezken, Akşehir kentinin plan sınırları, üst ölçekli plan kararları doğrultusunda değiştirilmiştir. Eskiden mücavir alan sınırlaması nedeniyle Akşehir merkez ilçe planlamasında yer alamayan alanlar plan bütünlüğü içinde ele alınmıştır.

Bu kapsamda, tarımsal niteliği dikkate alınarak 1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli plan kararlarıyla plan kararları iptal edilerek tarım alanına dönüştürülmüş olan konut

alanları tarım alanı olarak düzenlenmiştir. Akşehir küçük sanayi sitesi ile yeni Isparta yolu arasında kalan ve yeni devlet hastanesinin mevzii olarak planlanarak yapılaştığı bölge, üst ölçekli plan kararları dikkate alınarak konut alanı olarak planlanmıştır. Bu durum mücavir saha kısıtlaması nedeniyle şehrin gelişimi için uygun olan bölgeye gelişememesine neden olurken kentsel gelişme adına değerli bir tarımsal arazinin ortadan kaldırabildiğini göstermesi bakamından önemlidir. 6360 sayılı yasa sayesinde planlamanın asli bir unsuru olmayan mücavir sınırlar ortadan kalmıştır. Planlama alanında doğal olmayan sınırlandırıcıların kalkmasıyla bütünlük sağlanmış, kent ve çevresinde planlama bilimi açısından daha uygun alanların planlanması mümkün hale gelmiştir.

7. Sonuç ve Öneriler

6360 Sayılı Yasa Üst Ölçek Mekansal Plan Kararlarının İl Bütünü İçinde Alt Ölçekli Planlara Yansıtılmasına –Plan Bütünlüğüne- Olumlu Katkılar Sağlamıştır.

Mücavir Alan Sınırlarıyla Kısıtlanmayan Planlama yerleşim alanını bütünsel olarak ele alınmasına fayda sağlamıştır.

Üst Ölçek plan kararlarının alt ölçeğe aktarımı sağlanmış ve üst ölçek plan kararlarının uygulanabilirliği artmıştır.

Planlama İlkelerine aykırı plan değişikliklerine denetim gelmiş, üst ölçekli plan varlığının farkındalığı artmıştır

Konya İli Çevre Düzeni Planı ve 1/25000 Nazım İmar Planı çalışmaları kapsamında bu çalışmada konu belirtilen başlıklar planlamaya altlık teşkil edecek verilerin temin edilmesi aşamasında kullanılan zamanı en aza indirgemiştir. Değerlendirmesi ve raporlanması için ayrılan sürecin daha etkin kullanılmasında kazanç sağlamıştır

Konya Tarımında mevcut GSYİH den geri kalmadan,gelecekte tarımdan kaybedilebilecek İstihdamın Sanayi ve Turizme Kazandırılması gerekmektedir.

Kentsel Alanlarda Kentsel Altyapının Güçlendirilmesi- Kırsalda Türk Köy Tipolojisinin Değişeceği ve Köylerin Kırsal Üretim Merkezlerine Dönüşeceği Yeni Bir Kırsal Yapılaşma Önerisi getirilmelidir.

Konya İl Merkezinde Sanayinin İleri teknoloji üreten sanayiye yönlendirilmesi ve yatırım için veya gelecekte iç göç ile oluşacak nüfusu istihdam etmek amacıyla sanayicilere arazilerin hazırlanılması gerekmektedir.

Konya İl merkezi ve İlçe Merkezlerinin Turizm Potansiyeli artırılmalıdır.

Kırsal Alanın tarifi ve korunması için peyzaj esaslı analizlerle elde edilmelidir.

Ülke Genelinde Tüm Arazinin (özellikle şehire yakın bölgelerde) -toplulaştırma dışında da- toprak etüdlerinin yapılması ve sınıflandırılması ve tapuya tescil edilmesi gerekmektedir. (Toprağın sınıfına yönelik verilen değerler öznel değil nesnel hale getirilmeli)

İl Düzeyinde Çevre Düzeni Plan Hükümleri genel kanunlara istisna getirilen ve ile özel hükümler getirebilen kanunen bağlayıcı bir unsur haline getirilmelidir.

Büyükşehir Belediyelerine 6360 sayılı kanun ile il genelinde çevre düzeni planı yapma yetkisi verilmiş ancak Büyükşehir Belediyelerine AB Yerel Özerklik Şartı çerçevesinde kendi yerelleri ile ilgili olarak öncelikleri belirlemesi konusunda imkân tanınmamaktadır. Zira plana dair verilen yetkinin kullanılması, genel idare kurumlarının görüşleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu durum çevre düzeni planı yapma yetkisi olan Büyükşehir Belediyelerinin il genelinde makro politika oluşturmasını engellemektedir. Bu makro politikalarının oluşturulamamasındaki ilk engel genel idarenin Türkiye Mekânsal Stratejik Planlarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Genel idare, Türkiye bütününde stratejik hedef ve ölçütlerin altında üretilen kaynak esaslı yerel planlamanın oluşması için makroekonomik faktörleri de dikkate alarak genel çerçeveyi belirleyen Türkiye Mekânsal Stratejik Planını yapmalıdır.

Türkiye'de kırsal alanlara yönelik bir planlama standardı bulunmamaktadır. Plansız alanlar yönetmeliği ile (veya imar kanunun 27.maddesi) kırsal alanların yapılaşmasına yön verilmeye çalışılmaktadır. Kırsal alan ile ilgili planlama standartlarının belirlenmesi ve yapılaşmaya yönelik üst sınırlar getirilmesi gerekmektedir. Hızla şehirleşen ülkemizde kırsaldan şehirlere olan göçün engellenmesini sağlayacak ekonomik politikalar dışında başka alternatiflerde üretilmelidir. Bilimsel çalışmalarda 30 yıl içerisinde Türkiye'deki kırsal nüfusun %3'lere kadar düşeceği öngörülmektedir. Bu sebeple köyün bir yerleşim yerinden ziyade, bir üretim merkezi haline getirileceği modeli içeren, tarıma dayalı organize sanayi bölgeleri mevzuatı kullanılmalıdır. Bu mevzuat tarım bakanlığınca uygulanması artırılmalıdır. Tarım Bakanlığı, Büyükşehirler Belediyeleri ile birlikte çevre düzeni planı kararlarına bağlı olarak, il genelinde tarım ve hayvancılık master planları yapmalı ve bu planlar çevre düzeni planının bir eki olmalıdır.

6360 sayılı yasa ile mahalleye dönüşen köyler nitelikleri itibariyle kırsal yerleşke halindedir. Mevcut köy kanunun, büyükşehir yasası dikkate alınarak düzenlenmesi gerekmektedir

Meraların, orman arazilerinde olduğu üzere 2B benzeri bir mevzuatta yeniden bir bütün halinde Türkiye çapında sınıflandırma çalışması yapılmalıdır. Meralık vasfını kaybetmemiş topraklar Tarım Bakanlığı tarafından acil suretle ıslah edilmelidir. Vasfını kaybetmiş meralar ise öncelikle tarımsal kalkınmayı hedefleyen projelerin yapılmasında kullanılmalıdır.

Büyükşehir Belediyeleri, şehir planlarının doğru ve etkin bir şekilde kullanılması ve karar vericilere sunulması için öncelikle CBS platformunu esas alan çalışma felsefesi belirlemelidir. Planlamada 3.Boyut kararlar, mekânsal analiz ve sentez haritaları ile plan kararları üretebilen, belediye başkanlarını bu bilgilerle bilgilendiren imar yönetimlerinin varlığı, modern şehir yönetimine insan yaşam kalitesinin oluştuğu şehirlerin oluşumunda büyük önem arz etmektedir.

Çevre Düzeni Planını hazırlanması aşamasında, plana konu olan sayısal verilerin bir kısmı diğer kamu kurumlarının uhdelerinde bulunan verilerden oluşmaktadır. Bu verilerin çoğu kez güncelliği yansıtmadığı; bazı hallerde ise kamu kurumlarının çeşitli nedenlerle elindeki veriyi paylaşmadığı görülmektedir. Bazı kamu kurumları ise talep edilen sayısal verilere karşılık yüklü bir bedel talep etmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca Türkiye Ulusal CBS veri standartlarının bir an önce belirlenmesi ve web servisleri aracılığıyla tüm yetkili kullanıcılara açılması hususundaki çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir

Kaynakça

1. Keleş, R. (2013). "Anakent Belediyelerinin Sayısı Çoğalırken", GAP Belediyeler Birliği Dergisi, Mayıs-Haziran-Temmuz, pp. 15-19, http://www.gabb.gov.tr/doc/gabb_bultenler/2013_06_birlik_dergi.pdf . 12.04.2014.
2. Kömürcüoğlu Asım, Konya İmar Planı İzah Raporu, 1946
3. Yenice, M.S., Konya Kentinin Planlama Tarihi ve Mekansal Gelişimi, Erciyes Ünv. F.B.E. Dergisi, 28(4): 343-350
4. Konya ÇDP Arazi Kullanım Ve Değişim Analizi Raporu,2015
5. Uyar, N., Akşehir 1/5000 Ölçekli Revizyon Nazım İmar Planı Açıklama Raporu,2017

Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresi'nin Kırsal Kalkınmadaki Rolü

İhsan Bostancı
Başkan, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

ÖZET:

Türkiye, sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir plan ve program içinde yürütme gerekliliğini öngören ve kırsal kalkınmaya yönelik çalışmaları 1930'lu yıllarda uygulamaya koyan dünyadaki sayılı ülkelerden biridir. Ancak uzun yıllar belirli bir stratejinin oluşturulamaması, hızlı sanayileşme ve hizmet sektöründe hızla artan istihdam ihtiyacı nedeni kente doğru oluşan hızlı göç dalgasının önünde durabilecek güçlü politikaların olmayışı kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarda başarının da kısıtlı kalmasına neden olmuştur.

KOP Bölgesi'nin kendine has özellikleri ve özellikle dağlık ve ovalık kesimlerindeki üretim ve yaşam kültüründeki farklılıklar nedeni ile KOP Bölge Kalkınma İdaresinin kendi kırsal kalkınma programlarını geliştirmesi ve uygulamaya koyması kaçınılmaz olmuştur. Bölgede en dezavantajlı kesimler sınırlı doğal kaynaklara ve bunun sonucu olarak düşük gelir düzeyine sahip dağlık alanlarda yer almaktadır. Bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması ilkesinden hareketle bölgede yürütülmekte olan kırsal kalkınma faaliyetlerinde bu kesimlere öncelik tanınmıştır.

Ülkemizde kırsal alanlarda yaşayan nüfusun %66,4 ü tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Tarım bu yüzden kırsal ekonominin hâlen bel kemiği durumundadır ve aile gelirinin temel kaynağını oluşturmaktadır. Benzer bir tablo sergileyen Bölge'de öncelikli olarak kırsalda tarımsal geliri artırmaya yönelik olarak küçük ölçekli basınçlı sulama sistemleri başta olmak üzere tarımsal altyapıyı geliştirmeye matuf çalışmalar hayata geçirilmektedir. Bu iyileştirmeler ile eş zamanlı olarak gerek bu yeni altyapıların daha etkin kullanımı gerekse yeni ürün ve üretim teknolojilerinin bölgede yayımının sağlanabilmesi için KOP Tarımsal Eğitim ve Yayım (KOP TEYAP) programı yürütülmektedir. Ayrıca elde edilen ürünlerin katma değerinin artırılması, pazarlama kanallarının güçlendirilmesi, üreticilerin

birlikte hareket etmelerini amaçlarına yönelik projelerin yer aldığı KOP Kırsal Kalkınma Programı (KOP Kırsal) kapsamında kırsaldaki üreticiler desteklenmektedir.

Bölgede giderek azalan su kaynakları ve son yıllarda yağış rejiminde meydana gelen değişiklikler, bölgenin sadece tarım odaklı kalkınmasının da sürdürülebilir olamayacağını göstermektedir. Bu risk bölgede çok sektörlü bir kalkınma sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla bölgenin tarihi ve sosyal birikimi, inanç ve kültür turizm potansiyeli, sanayi altyapısı, yenilenebilir enerji üretim potansiyeli ve merkezi konumu gibi güçlü yönleri ve fırsatlarını etkili değerlendirmesini temin etmek amacı ile kırsal kalkınma alanında da sosyal boyutu olan çok sektörlü entegre bir yaklaşım takip edilmeye çalışılmaktadır.

I. BÖLGESEL KALKINMA STRATEJİLERİ VE KOP BÖLGE KALKINMA İDARESİ

Soğuk Savaş döneminin son bulması ve özellikle küreselleşme süreci ile birlikte kabuk değiştiren günümüz dünyasının temel sorunlardan biri, gerek ülkeler arası gerekse aynı ülke içerisindeki farklı bölgelerde var olan özellikle gelişmekte olan ülkelerin yüz yüze kaldığı bölgesel gelişmişlik farklılıklarıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin aynı sorunla karşı karşıya olduğu ve bu sorunu çözüme kavuşturma politikalarının çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir (Hill, 1998, Yücel ve Ata, 2006) Bu bağlamda genel olarak bölgesel kalkınma kavramı, İkinci Dünya Savaş'ından sonra iktisat literatürüne girmiş, iktisadi ve sosyal kalkınma sorunu mekânsal bir boyut kazanmıştır.

Ülkemizde ise bölgesel kalkınma kavramı Dünya'daki gelişmeler ile paralel olarak ilk defa 1960 yıllardan sonra geçilen planlı kalkınma çalışmaları kapsamında literatüre girmeye başlamıştır. Doğal ve ekonomik kaynakları etkili ve verimli kullanarak kalkınmayı yurt sathına yaymak, yerel dinamikleri ve fırsatları doğru biçimde değerlendirmek ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını asgariye indirmek Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikalarının temel hedefi ve stratejileridir.

Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018) yer alan "ülke genelinde sosyo-ekonomik uyumun güçlendirilmesi ve topyekûn kalkınmanın sağlanması için bölgesel gelişmişlik farkları azaltılacak, bölge ve şehirlerin potansiyelleri değerlendirilerek ve ekonomik tabanları genişletilerek rekabet güçleri geliştirilecektir" ifadesi ile bölgesel kalkınmanın önemine işaret edilmektedir. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) çalışmaları kapsamında sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye vizyonuna ulaşmak için; Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılarak refahın ülke sathına daha dengeli

yayılması; tüm bölgelerin, potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlaması; ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi, ülke genelinde daha dengeli bir yerleşim düzeni oluşturulması ve mekânsal gelişmenin desteklenmesi öncelikli amaçlar olarak belirtilmiştir.

Bölgesel kalkınma anlayışının temelinde bölgelerin görece geri kalmışlıklarının giderilmesi hedefinin yanında ülke kalkınmasına ve rekabet gücüne katkı verebilmelerini temin etmek üzere bölgelerin sahip oldukları potansiyel ve iç dinamiklerden en üst seviyede faydalanabilmek için bölgeler düzeyinde farklı nitelikte politikalar geliştirilmesi de yer almaktadır. Anılan bölgesel politikaların merkezi birimler ile koordineli olarak oluşturulması ve yerel düzeyde uygulanabilmesi için yeni ve bölgelere özgü kurumsal yapıların oluşturulması gerekliliği doğmuştur.

1989 yılında kurulmuş olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi'ne ilave olarak Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Konya Ovası Projesi'nin (KOP) uygulamalarını yerinde koordine etmek ve bu kalkınma projelerinin uygulandığı illerdeki yatırımların gerektirdiği araştırma, planlama, programlama, projelendirme, izleme, değerlendirme ve koordinasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi suretiyle bu projelerin kapsadığı bölgelerin kalkınmasını hızlandırmak amacıyla 2011 yılında 642 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile DAP, DOKAP ve KOP Bölge Kalkınma İdareleri kurulmuştur. Bu İdareler, bölgelerinin kalkınması yönünde kamu yatırımlarının koordinasyonunu sağlamak, ağırlığı kamu yatırım, proje ve faaliyetlerinde olmak üzere kalkınma ajanslarıyla iş birliği içinde eylem planlarını hazırlamak, bu planların uygulanmasını izlemek ve koordine etmek, bölge için öncelikli gördükleri alanlarda destek programları tasarlamak ve uygulamakla görevlendirilmiştir.

Ülkemizin ilk resmi sulama projesi olma özelliğini taşıyan Konya Ovaları Projeleri (KOP), 2011 yılında KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (KOP BKİ) kurulması ile birlikte tarım ve sulamanın yanında diğer sektörleri de içeren entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür. KOP, bölgenin başta sulama ve temel altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasını, ekonomik kalkınması ve sosyal gelişmesinin hızlandırılmasını hedefleyen sürdürülebilir ve insan odaklı bir kalkınma süreci olarak kurgulanmıştır.

Kuruluş sürecinde Aksaray, Karaman, Konya ve Niğde illerinden oluşan KOP İdaresinin görev sahasına 6 Haziran 2016 ve 7 Eylül 2016 tarihli Bakanlar Kurulu Kararları ile Nevşehir, Yozgat ve Kırıkkale, Kırşehir illeri dâhil edilmiştir.

II KOP EYLEM PLANI (2014-2018)

KOP BKİ tarafından, bölgede yapılan tüm kamu yatırımlarının topyekûn bir yaklaşımla planlanması, izlenmesi ve koordinasyonunun yanı sıra, KOP Eylem Planı hazırlanmıştır. 2014 yılı itibarı ile yürürlüğe giren Eylem Planı kapsamında 4 il için 5 ana eksen, 26 alt eksen, 92 eylem için 243 proje paketi ve bu projeler için 9. 927 Milyar Türk Lirası ödenek tahsisatı öngörülmüştür. Ana eksenler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1. Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı
2. Ekonomik Yapının Güçlendirilmesi
3. Altyapının Geliştirilmesi ve Kentleşme
4. Beşeri ve Sosyal Yapının Güçlendirilmesi
5. Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

KOP Eylem Planı'nın temel amacı gerçekleştirilecek kamu yatırımları ile bölgede kapsamlı bir dönüşümü gerçekleştirmektir. Bu çerçevede tarımsal yapıda değişimi ve sürdürülebilirliği sağlayarak; sanayi, ticaret, ulaşım, enerji gibi sektörleri güçlendirmek, eğitim, sağlık, kültür ve diğer sosyal hizmetlere erişilebilirliği artırmak, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak, yenilikçi bir yaklaşımla bölgenin rekabet gücünü geliştirmek, bölgenin ekonomik ve sosyal kapasitesini güçlendirmek ve vatandaşlarımızın refah düzeyini yükseltmek temel önceliklerdir.

KOP Eylem Planı'nda yer alan politika ve stratejiler; Onuncu Kalkınma Planı, BGUS çalışmaları ve bölge planlarında ortaya konulan politika ve stratejiler doğrultusunda belirlenmiştir. Bu bağlamda uygulama sürecinde de kapsayıcı bir kalkınma anlayışı esas alınmıştır. İnsanı odak alan bu anlayış kalkınma sürecine her bir bireyin ve her yörenin katılımını azami düzeye çıkarmayı, gelişmenin sonuçlarından herkesin daha adil bir şekilde pay almasını sağlamayı hedeflemektedir.

KOP Eylem Planı, küresel gelişmeler ve bölgesel koşullar doğrultusunda, sürdürülebilir bölgesel kalkınma anlayışı ön planda tutularak kurgulanmıştır. Bu bağlamda; bölgede ekolojik dengenin korunması, tarihi ve kültürel varlıkların değerlendirilmesi, beşeri sosyal kapasitenin güçlendirilmesi için yeni, sürdürülebilir strateji ve programların geliştirilmesine yönelik çalışmalar da gerçekleştirilmektedir.

2018 yılı birinci dönem sonu itibarı ile KOP Eylem Planı kapsamındaki yatırım projelerine tahsis edilen toplam ödenek miktarı 10 Milyar 500 Milyon Türk Lirasının toplam harcama miktarı ise 7 Milyar Türk Lirasının üzerinde gerçekleşmiştir.

III. KOP İDARESİ KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ:

Bilindiği üzere günümüz itibari ile dünya üzerinde yaklaşık 7,6 milyar insan yaşamakta olup bu sayının 2030 itibarı ile 8,6 milyara ulaşması beklenmektedir. Bu nüfusun yaklaşık %20'si tarım sektöründe çalışmaktadır.

Gelişen teknoloji ile birlikte tarımda mekanizasyonun artması ve kent merkezlerinde yoğunlaşan sanayi ve hizmetler sektöründe oluşan yeni istihdam olanakları kırsaldan kent merkezlerine olan göçü tetiklemiştir. Dünya Bankası verilerine göre 1960 yılında dünya nüfusunun %66'sı kırsal alanlarda yaşarken bu oran 2015 yılında %45 seviyelerine gerilemiştir. Ülkemizde ise 60'lı yıllarda dünya ortalaması ile paralel olarak %68 civarında olan kırsal alan nüfusu 2016 yılı rakamlarına göre ülke toplam nüfusunun %26'sına tekabül etmektedir. Rakamlardan da görüleceği üzere ülkemizde son 50 yıldaki kırsal alan nüfusu dünya ortalamasının neredeyse iki katı oranda azalmıştır.

Ülkemizde kırsalda yaşayan kesim, yaşadıkları bölgeye oranla yaşam kalitesinin artması, kamunun sağladığı maddi, manevi ve sosyal hizmetlerden faydalanabilme imkânı, kırsal kesime göre ulaşımın kolay oluşu, kişinin sosyal yaşamının gelişmesi ebeveynlerin çocuklarına daha iyi eğitim ve yaşam standardı sunmak amacı ile kentlere göç etmeyi tercih etmektedir.

Bu göçü geriye çevirmek veya en azından durdurabilmek amacı ile son 50 yıldır "kırsal kalkınma" kavramı gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda da sıkça gündeme gelmektedir. Dünyada, yoksulluğun göreceli olarak daha yoğun olarak yaşandığı ve insani ihtiyaçların sınırlı düzeyde karşılandığı bölgeler olarak bilindiği için, kırsal alanlar ve bu alanlarda yaşayan kırsal toplum kalkınma hamlelerinin odağını oluşturmuştur.

III.1- Kırsal Kalkınmaya Yönelik Üst Ölçekli Planlar:

10. Kalkınma Planının hedefleri arasında bulunan "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" maddesi altında kırsal kalkınma ayrı bir başlık olarak yer almıştır. Bu başlıkta belirlenen temel amaç; kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması olarak belirlenmiş, amacın hizmet sunumunda kırsalın yeni demografik yapısını ve coğrafi dezavantajlarını gözeten yenilikçi yöntemler geliştirilerek; arz yönlü bir hizmet sunumu için ihtiyaç duyulan kurumsallaşma, merkezi ve yerel idarelerin işbirliğiyle gerçekleştirileceği ifade edilmiştir.

Kırsal Kalkınma konusuna yönelik temel strateji belgesi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ile işbirliği içerisinde kırsal kalkınma faaliyetlerinin daha yönetilebilir bir yapıda yürütülebilmesi amacı ile "Ulusal

Kırsal Kalkınma Strateji" (2014-2020) belgesini hazırlamıştır. Bu strateji belgesi ile özellikle; kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak, göçlerin kırsal alanlar üzerindeki olumsuz etkileriyle mücadele etmek, kırsal politika yönetişimini merkezi ve yerel düzeyde güçlendirmek, katılım öncesi süreçte AB tarım ve kırsal kalkınma müktesebatı uyumuna katkı sağlamaya yönelik ihtiyaçları karşılamak hedeflenmiştir.

BGUS'ta "Kırsal Alanlarda Kalkınmanın Hızlandırılması" başlığı altında; **Türkiye'nin** kırsal kalkınma politikasının temel amacı, kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması için kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır, ifadesi yer almaktadır. Bu belgede, **kırsal** politikanın genel çerçevesini; kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkânlarının artırılması, beşeri sermayenin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi, kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların korunması ile yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi oluşturmaktadır. Kırsal politikaların hedef kitlesinin, tarım politikasında olduğu gibi sadece çiftçiler veya tarımsal işletmeler değil, kırsal yerleşimlerde ikamet eden tüm bireyler veya hane halkları olduğu belirtilmiştir.

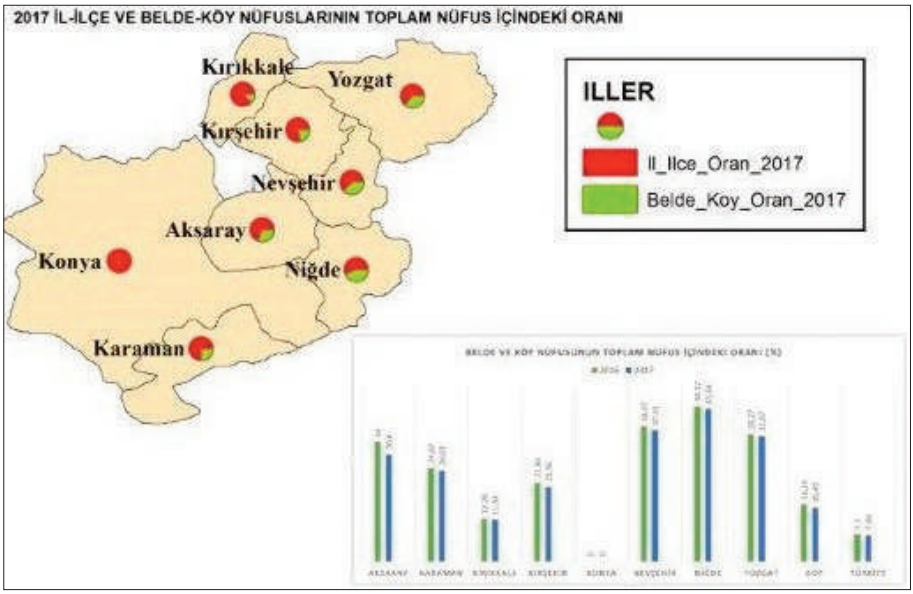
KOP Bölgesini kapsayan Bölge Planları kapsamında Kırsal Kalkınmanın nasıl değerlendirildiği ve bu bölgelerin kalkındırılması amacıyla ne tür tedbirlerin öne çıktığı incelendiğinde; TR52 Bölgesi (MEVKA) Bölge Planının özellikle kırsalın ekonomik yapısını güçlendirmeye ve gelişmişlik farkını azaltmaya, alternatif gelir kaynaklarının arttırılması amacıyla tarımsal faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ile bölge kırsalında yaşamın canlandırılmasına odaklandığı görülmektedir. TR72 Bölgesi (ORAN) Bölge Planında da ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik tedbir yanı sıra, altyapının geliştirilmesine vurgu yapıldığı görülmektedir. TR71 Bölgesi (AHİKA) Bölge Planında ise kırsal kalkınma için en temel altyapı hizmetlerinin güçlendirilmesi ve eğitim sağlık hizmetlerine erişimin iyileştirilmesine yönelik tedbirlerin öne çıktığı görülmektedir.

III.2- KOP Bölgesi Mevcut Durumu:

Konya Ovası Projesi (KOP), İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2'ye göre TR52, TR71 ve TR72 bölgelerinde yer alan Aksaray, Karaman, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde ve Yozgat illerini kapsamakta olup; sahip olduğu 95.580 km^2'lik alanla Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %12,2'sini, 4.406.245 kişilik nüfusu (2017 ADNKS) ile de ülke nüfusunun yaklaşık %5,47'sini oluşturmaktadır.

2017 ADNKS sonuçlarına göre KOP Bölgesi il ve ilçe nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı yaklaşık %83,51, belde ve köy nüfusunun oranı ise %16,14

olmuştur. 2017 ADNKS sonuçlarında, Türkiye il ve ilçe nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı %92,51 belde ve köy nüfusunun oranı ise %7,49 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, KOP Bölgesi'nde de Türkiye'ye nüfus verilerine benzer olarak kırsal nüfus oranının azaldığı, kentsel nüfusun ise arttığı sonucunu ortaya çıkartmıştır.

Şekil 1 *İl-İlçe ve Belde- Köy Nüfuslarının Toplam Nüfus İçindeki Oranı (2017)*

Türkiye'de il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2012 yılında %77,3 iken, 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile büyükşehir statüsündeki illerde belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmasının önemli etkisiyle 2017 yılında %92,51 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu yasanın en büyük etkisi Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip ili Konya'da gözlenmiş olup 2012 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı yüzde 76,20 iken bu oran büyükşehir yasasından sonra 2017 yılı için yüzde 100 olarak gerçekleşmiş, Konya ilinin tüm nüfusu kentsel nüfus olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Şehirleşme oranı (il ve ilçe merkezleri nüfusları/toplam nüfus) ve nüfus yoğunluğunun KOP Bölgesi ve Türkiye karşılaştırması verilmiştir. Buna göre 2017 yılında; KOP Bölgesi'nin şehirleşme oranı %84,51 olarak gerçekleşirken Türkiye'nin şehirleşme oranı %92,51 olmuştur.

Bölge genelinde net göç hızının negatif seyrettiği görülmektedir. Aynı şekilde

kırdan kente doğru yoğun bir göç eğilimi mevcuttur. Bölgede kırsal alanlarda yaşayan nüfusun yaklaşık üçte ikisi (%66) tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır.

Arazi yapısının %50'sini düzlük alanlar, %47'sini dağlık alanlar ve %3 te sulak alanlardan oluşmaktadır. 4,6 milyon ha tarım arazisi ile Türkiye'nin %19,5'ini oluşturan önemli tarımsal üretim alanlarından biri olmakla beraber birçok sektörde de stratejik öneme sahiptir. Ayrıca, Türkiye toplam su potansiyelinin % 7'sine sahip olmasına rağmen sulanan alanların %17'si KOP Bölgesi'nde bulunmaktadır.

DSİ Genel Müdürlüğü'nce yapılan sınıflandırmaya göre belirlenen 25 akarsu havzasından 7'si KOP Bölgesi sınırları içerisindedir. Bu havzalardan Konya Kapalı Havzası (KKH) tamamen, diğer havzalar ise kısmen bölge sınırları içinde yer almaktadır.

Bölge özellikle Konya Kapalı Havzası (KKH) yeterli yağış almamaktadır. KKH'da kullanılabilir su kaynağı potansiyelinin (4,36 milyar m^3) az, tarıma elverişli arazinin (3 milyar ha) çok olması suya olan ihtiyacı göz önüne sermektedir. Konya Kapalı Havzasında tarım alanının tamamını sulayabilmek için yaklaşık 15 milyar m^3 suya ihtiyaç vardır. Bu durum, Bölge'nin su kaynakları bakımından kritik konumda olduğunu göstermektedir.

III.3- KOP Bölgesi Kırsal Kalkınma Temel Sorunları:

Geniş tarım arazisi varlığı nedeniyle bir tarım merkezi olmaya yönelen KOP Bölgesi, sık sık yaşanan kuraklık vakalarına rağmen, bitkisel ve hayvansal üretimde suyu göreli olarak çok tüketen bir üretim ve tarıma dayalı sanayileşme yapılanmasına girerek tarım odaklı gelişimine devam etmiştir. Türkiye'nin en kurak iklim şartları yanında su kaynakları da yetersiz olan bölgede, dönemsel olarak don zararı ve fırtınalar da tarıma dayalı bölge ekonomisine önemli zarar verebilmektedir.

Tarım alt yapısının yeterli olmaması ve çiftçilerin ekonomik nedenlerle su ihtiyacı fazla olan bitkilere yönelmesi, tarım alanlarının ancak %24'ü sulanabilen bölgede su varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Özellikle, Konya Kapalı Havzası'nda; kullanılabilir su potansiyelinin %44'ünü oluşturan yerüstü su kaynağı yetersiz olduğundan, sulama büyük ölçüde yer altı suyundan sağlanmaktadır. Sayıları yüz bini aşan ve çoğunluğu ruhsatsız olan yeraltı suyu kuyularından yüksek enerji maliyetleri ile sulama yapılmaktadır.

Kurak şartlarda, toprakların gereğinden fazla ve uygun olmayan mekanizasyonla işlenmesi toprak yapısının bozulmasına, rüzgâr erozyonuna maruz kalarak verimin düşmesine ve su kaynaklarının azalmasına sebep olmuştur. Bölgede yıllardır uygulanan tarım teknikleri ve anızın yakılması topraktaki organik madde miktarını

azaltmış, kuru ve sulu tarımda suya ve kimyasal gübrelere olan ihtiyacı artırarak doğal dengeyi bozmuş ayrıca girdileri arttırmıştır. Nadasa bırakma yöntemi ile, kuru tarım alanlarında yeterli su birikimi de sağlanamamakta ve büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırsal bölgelerde sosyal yapının farklılığı kalkınma sürecine etki eden en önemli etmenlerden sayılabilir. Öncelikle çocuk ve gençleri hedefleyen sosyal proje destekleri sürecinde edinilen verilere göre temel eğitim sonrasında yetişkinlik hayallerinin evlilik ve tarım uğraşıyla sınırlı olduğu bunun da çevrelerinden gördükleri kadarıyla yapabildikleri anlaşılmaktadır. Yaşadıkları çevre ve toplum geneline nasıl hizmet edebileceklerine yönelik ilgi istek ve enerji yetersizliği yaygındır. Kentsel yaşam konforu o kadar çekici gelmektedir ki insanlar tarımsal işletme sahibi olmak yerine şehirde vasıfsız işlerde çalışmak sosyal yönden tercih edilir hale gelmektedir.

Genel sosyo-ekonomik durum ve kırsal alanda yaşanan problemler ile kırdan-kente göçlerin getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların boyutu, ülke genelinde olduğu gibi bölgede de önlemlerin çeşitlendirilmesini ve entegre yaklaşımları gerektirmektedir. Kırsal göçün kentlerin çekiciliğinden çok kırsal alanın iticiliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu itici güçler arasında; nitelik olarak yetersiz insan kaynakları, etkin bir örgütlenme sisteminden yoksun küçük ölçekli işletmeler, zayıf kurumsal yapılar, ana merkezlere uzak yerleşim alanları, fiziksel, sosyal ve kültürel altyapıyı geliştirmeye yönelik yatırımların yetersizliği, tarımsal ve tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin yetersiz dağılımı, düşük gelir düzeyine bağlı olarak oluşan düşük yaşam kalitesi, yaşam standartlarının kırsalda kente göre daha düşük olması sayılabilir.

III.4- KOP Bölgesi Kırsal Kalkınma Hedef ve Stratejileri:

Tarım sektörü, bölge kırsalında ekonominin hâlen bel kemiği durumundadır ve aile gelirinin temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgede kırdan kente göçün hızının azaltılabilmesi için sosyal ve fiziki şartların iyileştirilmesi ile birlikte tarımsal gelirin artırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması temel öncelikler olarak görülmektedir.

Su kaynakları kısıtlı olmasına rağmen geniş ve tarıma uygun arazileri olan bölgede, bugüne kadar tarımsal üretim ağırlıklı bir kapasite geliştirme ve kalkınma politikası uygulanmıştır. Bu sebeple başta bölgeye havza dışından su getirecek olan Mavi Tünel Projesi olmak üzere çok sayıda sulama yatırımı hayata geçirilmiştir.

Ayrıca, tarımsal üretim, ekonomik, kültürel ve sosyal yapı açısından değerlendirildiğinde bölgedeki dağlık ve ovalık kesimler arasında bazı farklılar mevcuttur. Bu farklılıklar da avantaj ve dezavantaj olarak önümüze çıkmaktadır.

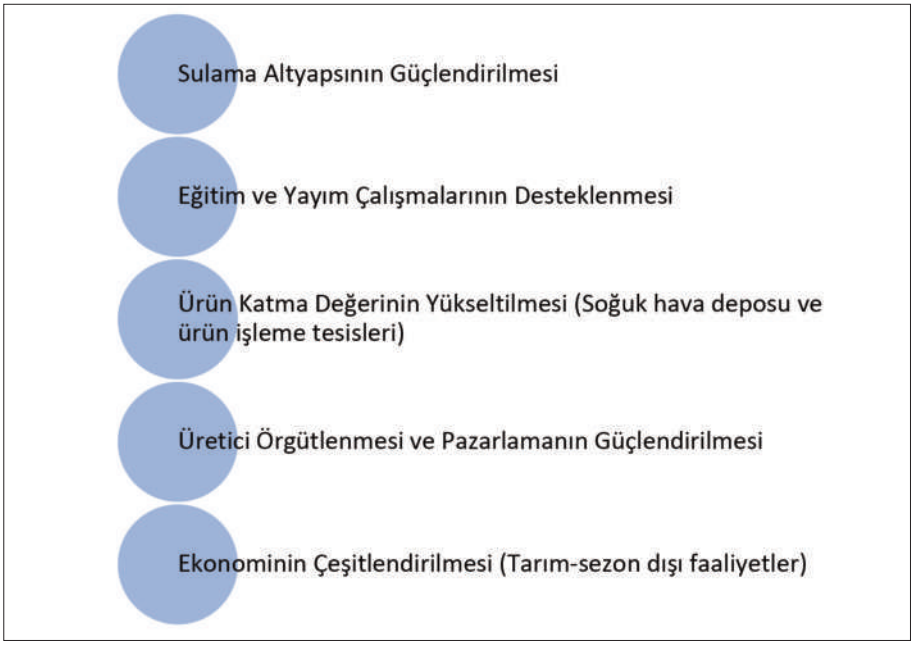
KOP BKİ tarafından, bu iki alanın kendilerine has sorunlarına ya da eksikliklerine göre tamamlayıcı farklı çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar ışığında uygulanan programlar ihtiyaçlar doğrultusunda modellenmektedir.

KOP Eylem Planı'nda, kentsel ve kırsal yaşam kalitesinin artırılması ana hedeflerden bir tanesidir. "Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımı" başlığı altında; bölgenin sahip olduğu su kaynakları varlığı ile toprak kaynakları varlığı arasındaki dengesizlik, son yıllarda kullanılabilir su potansiyeli aleyhine bozularak tarımsal ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit eder duruma geldiği belirtilmiştir. Bu nedenle bölgede, salt tarım odaklı kalkınma anlayışından, çok sektörlü bir kalkınma anlayışına geçilmesi gerektiği, küresel iklim değişikliğinin etkilerinin en çok hissedildiği bölgede, kullanılabilir su varlığı da dikkate alındığında, tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması için tarım sektöründe köklü bir değişime gidilmesi zaruri hale geldiği belirtilmiştir.

Bu kapsamda, toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımına ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak; tarım arazilerinin toplulaştırılması, tarla içi geliştirme hizmetlerinin tamamlanması, klasik açık kanal sulama sistemine sahip sulama birliği ve sulama kooperatifi sahalarında sulama sistemlerinin rehabilitasyonu, tarla içi basınçlı sulama sistemlerine geçilmesi, kuraklıkla mücadele edilmesi, kuru tarım alanlarının rehabilitasyonu, erozyon kontrolü ve ağaçlandırma çalışmalarının desteklenmesi hedeflenmiştir.

KOP BKİ tarafından kırsal kalkınma modeli olarak; Bölge genelinde, mekânsal ve sosyo-ekonomik dezavantajlarını avantaja dönüştürebilen; güçlü üretim kapasitesi ile dünya standardında üretim yapan; örgütlenme ve istihdam düzeyi yüksek, ülke ortalamasının üzerinde gelir üreten, sürdürülebilir rekabet gücüne sahip, ulusal ve uluslararası düzeyde işlevsel bir pazarlama ağına sahip, sosyal ve fiziki altyapısı gelişmiş, refah düzeyi yüksek ve kentsel alanlarla bütünleşik bir KOP kırsalı oluşturmak için yapılması gereken altyapı ihtiyaçlarının belirlenmesi ve uygulanabilir bir model ortaya konulması hedeflenmiştir.

Diğer sektörlerde ise yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik olarak; kırsal dağlık bölgelerde dezavantajlı alanlarda tarım dışı sektörlerde gelir seviyesini artırmaya yönelik uygulamalar gerçekleştirilmesi, kırsalda kültürel ve sosyal hizmetlere erişimin artırılması, sosyal amaçlı ve sürdürülebilir üretim odaklı Bölge'ye has destekleme programları uygulanması, kırsal alandaki yerel yönetimler ve taşra teşkilatlarının kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi, KÖYDES ve SUKAP gibi programlar ile kırsal altyapıların (yol/içme suyu/ kanalizasyon) iyileştirilmesi, kırsal kalkınmaya yönelik entegre kırsal turizm uygulamalarının yaygınlaştırılması temel hedefler olarak belirlenmiştir.

Şekil 2 *KOP Bölgesi Dağlık Kırsal Alanları Kırsal Kalkınma Modeli*

III.5- KOP İdaresi Tarafından Yürütülen Kırsal Kalkınma Projeleri:

Su kısıtı yaşayan bölgede birim alandan elde edilen tarımsal üretimin artırılması için temel ihtiyaçların başında gelen sulama altyapılarının oluşturulması amacı ile 2011 yılından bu yana "**KOP KÖSİP"** olarak adlandırılan küçük ölçekli sulama işleri programını uygulanmaktadır. Gerek KOP Eylem Planı gerekse Kırsal Kalkınma Eylem Planı (KKEP)'nda yer alan KÖSİP programı kapsamında yaklaşık 676 Milyon TL kaynak kullandırılarak bölge genelinde yaklaşık 1 Milyon Dekar alanda basınçlı sulama altyapısı kurulmuştur.

Programının amacı; özellikle dağlık kırsal alanlarda kış akımlarıyla taşkınlar yapıp, yazın tamamen kuruyan dereler üzerinde küçük depolamalar ve sulama tesisleri yapılması ve söz konusu depolamalardan sulama mevsiminde su ihtiyacının karşılanması yanı sıra, mevcut küçük ölçekli açık kanal sulama sistemlerinin kapalı şebekeye dönüştürülmesini sağlamaktadır. KÖSİP'in uygulandığı bölgelerde sulama problemi büyük ölçüde çözülerek, yöre halkının gelir seviyesi önemli ölçüde artmış, yoğun göçlerin yaşandığı köylerde, göç durma noktasına gelmiş ve hatta bazı köylerde ise köylere geriye dönüşlerin yaşandığı bile gözlenmiştir.

Program kapsamında gölet ve sulama tesisleri ile sağlanan faydanın yanı sıra, yöre halkının getirisi yüksek olan ürünlerin ekim/dikimine yönlendirilmesi sağlanmıştır.

Bu sayede projelerin uygulandığı bölgede tarımsal üretimin artması, yöre halkının gelir düzeyinin önemli ölçüde yükselmesi ve kırsal altyapının sürdürülebilir gelişmeye imkân tanıyacak biçimde geliştirilmesi sağlanarak bir model oluşturulmuştur. Örnek bir model haline gelen KOP KÖSİP bu özelliği ile diğer Kalkınma İdarelerinin bulunduğu illerde de uygulanmaya başlanmıştır.

Parçalı ve küçük arazi yapısı ile hububata dayalı bir üretim alışkanlığı bulunan bölgede basınçlı sulama altyapılarının DSİ ve KOP İdaresi tarafından yürütülen projeler ile yaygınlaşıyor olmasına rağmen hala mevcut üretim alışkanlıklarının devam ettiği görülmektedir. Bu durum, bölgede katma değeri yüksek ürün desenine geçiş için kapsamlı bir eğitim yayım programı ile bütünleşik bir kırsal kalkınma modeline ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu amaçla, 2014 yılından itibaren "**KOP TEYAP"** adı altında yürütülen KOP Bölgesi Tarımsal Eğitim ve Yayım Programı kapsamında düzenlenen eğitimler arasında dağlık bölgelerde ürün deseninin zenginleştirilmesine ve ürünlerin katma değerlerinin artırılarak gelir seviyesinin yükseltilmesi amacı ile çiftçilerin bilinçlendirilmesine yönelik eğitimler önemli bir yer tutmaktadır.

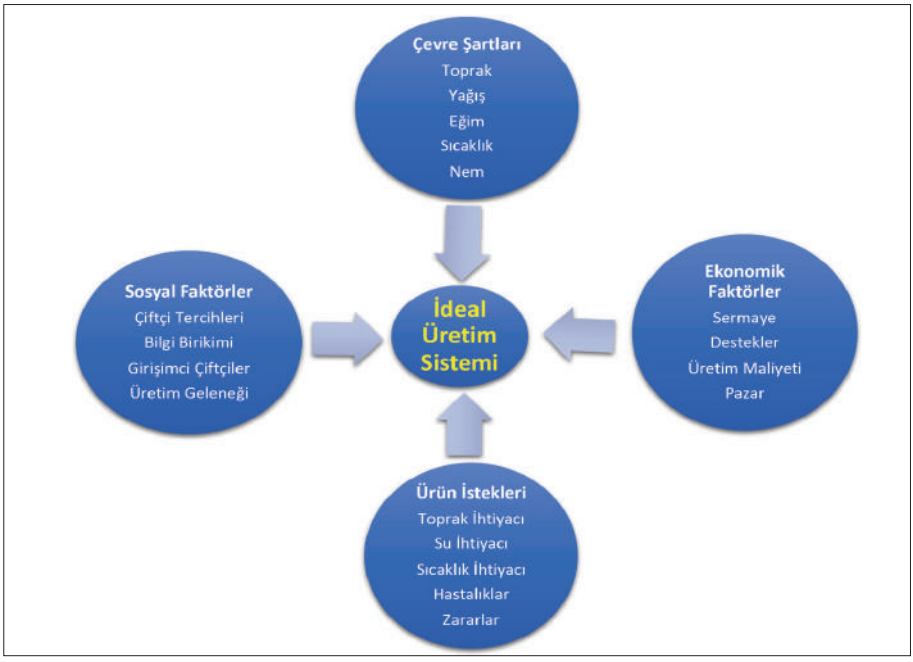
KOP TEYAP ile son zamanlarda gerçekleştirilen altyapı yatırımlarından gerekli verimin alınabilmesi, modern altyapılar ve teknolojiler ile çiftçilerimizin buluşturulabilmesi, bölgeye has sorunlar odağında tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinin etkinliğinin ve bu konuda hizmet veren başta çiftçi örgütleri olmak üzere kurum ve kuruluşların kapasitelerinin artırılmasına katkıda bulunmak ve yeni nesillere çiftçilik mesleğinin benimsetilmesi amaçlanmaktadır.

Program; ihtiyaç analizi, yönlendirme ve danışma kurullarının oluşturulması, teknik personel ve çiftçi eğitimleri, mali destek programı ve eğitim altyapısının güçlendirilmesi bileşenlerini içermektedir. Mali destek programı kapsamında; bitkisel üretimde toprak ve su kaynaklarının etkin ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına yönelik, kırsal dezavantajlı alanlardaki tarımın verimliliğinin artırılmasına yönelik ve hayvansal üretimde verimliliğin ve kalitenin arttırılmasına yönelik eğitim ve yayım faaliyetlerini kapsayan öncelik konuları belirlenmiştir.

Diğer taraftan Bölgede uygulanacak olan kırsal kalkınma desteklemelerine yönelik bir yol haritasının oluşturulabilmesi amacı ile **"Kırsal Dezavantajlı Alanlarda Tarımsal-Kırsal Kalkınmaya Yönelik Model Geliştirilmesi ve Elma, Kiraz, Üzüm ve Çilek Meyvelerinde Değer Zinciri Analizi Araştırma ve Etüt Projesi"** gerçekleştirilmiştir.

Bu proje ile kırsal dezavantajlı alanlarda kalkınmayı sağlamak için eksenlerdeki; katma değeri yüksek ürünler belirlenerek, bu eksenlerin eksikliklerinin ya da zayıf yönlerin belirlenmesi ve giderilmesine yönelik destekleme modeli ve iş planları ortaya konulmuştur. Bu proje iki bileşenden oluşmakta olup kırsal dezavantajlı

ilçelerde uygulanan birinci bileşen; bahçe bitkileri, örtü altı sebzecilik, küçükbaş hayvancılık, serbest sistem kanatlı hayvan yetiştiriciliği, arıcılık, organik ve iyi tarım, tıbbi ve aromatik bitkiler, örgüt yapısının güçlendirilmesi, ürün dağıtım kanalları ve işleme tesislerinin incelenmesi, tarım dışı gelir getirici faaliyetler eksenlerinden oluşmaktadır. İkinci bileşende ise; KOP Bölgesinin Aksaray, Karaman, Konya ve Niğde illerinde kümelenmiş bir şekilde yoğun olarak üretimi yapılan ve özellikle büyük oranda kırsal dezavantajlı alanlar için önemli bir gelir kaynağı olan elma, çilek, kiraz ve üzüm meyvelerinin, değer zinciri analizi yapılarak, raporlanması gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda bu ürünlerin kalitesinin arttırılmasına ve pazarlanmasına yönelik stratejik yol haritası oluşturulmuştur. Bu kapsamda, değer zincirinde zayıf olan halkaların güçlendirilmesine yönelik projeler (Karaman ilimizde Elma Borsası Projesi, Hadim ilçesinde Şırahane ve Yaprak Salamura tesisleri), KOP Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı içerisinde desteklenmiştir. Bunlarla birlikte, pozitif zemini değerlendirerek, kendine yeterliliği esas alan geçimlik tarımsal üretim sisteminin, rekabetçiliği esas alan ticari işletmelere dönüşümünü hızlandıracak kırsal Kalkınma modellerini ortaya koymayı amaçlayan, **"Kırsal Dezavantajlı Alanlarda Kalkınma Programı"** ile; sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi ile kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, verimliliğinin artırılması ve değer zincirinin geliştirilmesi desteklenerek kırsal refahın artırılması hedeflenmektedir.

Şekil 3 *Kırsal Dezavantajlı Alanlarda Kalkınma Programı Kırsal Kalkınma Yaklaşımı*

Proje kapsamında, Aksaray, Karaman, Konya ve Niğde illerinde Yaz Seracılığının yaygınlaştırılması, serbest sistem tavukçuluk, bağcılık, arıcılık ve örgütlenme gibi alanlarda yürütülen çalışmaların yanı sıra yerel ürünlerin pazarlanmasına yönelik pilot projeler uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca mali destek programı kapsamında, yaz seracılığı, bağcılığı geliştirme, çilek üretiminin yaygınlaştırılması, dünyaca öneme sahip tarımsal üretimin yaşatılması (Divle obruk peyniri, şırahane, doğal kurutma ve salamura vb.), organik tarım gibi çeşitli projeler desteklenmiştir.

2017 yılında başlatılan, **"KOP Bölgesinin Hayvancılık Altyapısının Geliştirilmesi Projesi"** ile Bölgede hayvancılık faaliyetlerinin ve hareketliliğinin yoğun olduğu yerlerde hayvan sağlığı ve hastalıklarının kontrolü ile hayvan, et ve süt ticaretinin geliştirilmesi amacıyla modern hayvan pazarı/borsası, hayvan park ve panayırı ile kesimhane tesislerinin kurulması, rehabilitasyonu ve ruhsatlandırılmasına yönelik yatırım projeleri ile Bölgedeki hayvancılık altyapısının geliştirilmesine yönelik uygulanan diğer projeler desteklenmektedir. Bu kapsamda, "Bruno Merinosu" yaygınlaştırma, hayvan pazarı, modüler mezbaha, gübre yönetimi gibi projeler desteklenmektedir.

"Tarım Dışı Alanlarda Halkın Gelir Düzeyinin Artırılması Projesi" kapsamında "Sükop Süstaşı Eğitim Ve Uygulama Atölyesi" kurulması ve işletilmesi projesi ile, dağlık/kırsal kesimde ve tarım dışı alanlarda yaşayan nüfusun ek bir gelir elde etmelerinin sağlanması ve bu nüfusun yerinde kalarak üretime destek olmaları amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Selçuk Üniversitesi bünyesinde "SÜKOP Süstaşı Eğitim ve Uygulama Atölyesi" kurulmuştur.

Bunların yanısıra sosyal projeler kapsamında ise, 2016 yılında çalışmaları başlayan "**Konya Ovası Projesi Sosyal Gelişim Programı" (KOPSOGEP)** dâhilinde kamu kurum ve kuruluşlarının istihdam ve mesleki gelişim, sosyal içerme, kültür sanat ve spor bileşenleri kapsamında geliştirdikleri sosyal projeleri yürütmeleri amacıyla 2017 yılında mali destek çağrı programı hayata geçirilmiştir. KOPSOGEP ile KOP Bölgesi'nde yer alan Karaman, Kırıkkale, Kırşehir, Konya ve Nevşehir illerinde başta kırsal alanda yaşayan ve sosyal alana erişilebilirliği olmayan dezavantajlı gruptaki kadınlar, çocuklar, gençler ve engellilerin sosyal ve ekonomik hayata etkin bir şekilde katılımı hedeflenmiştir.

KOP Bölgesi'ndeki sosyal sorunların başında dezavantajlı grupların toplumsal bütünleşme, kültürel adaptasyon, sosyalleşme ve istihdam konuları gelmektedir. Bu çerçevede yerel dinamikleri harekete geçirerek yoksulluk, göç ve kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunları gidermek, değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara karşılık vermek, toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi güçlendirmek, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak bu programın temel amacını oluşturmuştur.

KOP Bölgesinde başta çocuklar ve gençler olmak üzere tüm vatandaşlarımızın okuma kültürünün geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla **"KOP OKUYOR"** projesi 2016 yılında yürütülmeye başlanmıştır. Bölgede özellikle çocuk ve gençlerin analitik düşünebilen, kendini geliştirebilen, neden sonuç ilişkisi kurabilen bireyler olabilmesi için okumayı temel alan çok çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. İlk defa çağrılı destek programı şeklinde düzenlenerek yerel olarak projelerin sahiplenilmesi sağlanmış, başvuru rehberi ve süreci mümkün olduğunca sadeleştirilerek kamu görevlilerinin proje yazmasını teşvik edici tanıtım toplantıları düzenlenmiştir. Bunun sonucunda bölgede proje üretme, uygulama ve geliştirme kapasitesine katkı sağlanmıştır. Yaşanılan bölgede kurumlar arası işbirliği ile ihtiyaçların ve sorunların tespit edilerek çözüm önerilerinin üretilmesi ve bunların projelendirilmesi ve bölgenin sosyal kalkınmasına yapılan katkının geliştirilmesi sağlanmıştır.

Ayrıca, **"İvriz Hitit Kaya Anıtı ve Kutsal Su Kaynakları Çevre Düzenleme Projesi", "Ermenek Entegre Turizm Uygulamaları Projesi", "Binbir Kilise Çevre Düzenleme Projesi**" gibi kültür ve turizm projeleri de KOP Bölgesi kırsal alanında yürütülen projelerden bazılarıdır.

SONUÇ:

Kırsalda yaşayan kesimin sadece ekonomik anlamda gelirlerinin arttırılması değil, iş ve sosyal yaşam koşullarında da kır-kent arasında ki farklılıkların giderilerek, kırsalın kentteki temel yaşam standartlarına kavuşturulması gerekmektedir. Bu nedenle bölge halkının doğduğu yerde doymasını ve refah içinde yaşamasını sağlayacak kapsayıcı ve sürdürülebilir entegre kırsal kalkınma çalışmalarının hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

KOP Bölgesi illeri sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından dünyaya oranla oldukça dezavantajlı durumda olan Türkiye'nin birçok şehri arasında da geri sıralardadır. Az gelişmişlik sorunu nedeniyle yoğun bir insan hareketliliği yaşayan bölge kırsalının yanında, sosyo-ekonomik parametreler temelinde hesaplanan analizlere bakıldığında bölgenin geri kalmışlığına yol açan önemli bir faktörün fiziksel ve sosyal altyapı sorunlarının yanı sıra beşeri sermayenin yetersizliği olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, kırsalda olduğu kadar kentsel alanlarda da altyapıyı geliştirmekle beraber sosyal sermayeyi güçlendirmeye ve yerelde vasıflı ve esnek bir insan kaynağı oluşturmaya yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu zeminde, KOP BKİ'nin temel stratejisi; coğrafi ve iklimsel dezavantajlar yaşamakla beraber ülkenin gıda güvenliği açısından stratejik öneme sahip olan bölgede arazi toplulaştırması, sulama sistemlerinin modernizasyonu/

yaygınlaştırılması ve uygun tarım tekniklerinin uygulanması faaliyetleri ile tarım alanında bir dönüşümün gerçekleştirilmesi; ancak değişimin tarımla sınırlandırılmayarak, kaçınılmaz küresel ve ulusal iktisadi/sosyal gelişmelerle uyumlu bir perspektifle, bölgenin potansiyellerini ve stratejik konumunu ekonomik-sosyal faydaya dönüştürebilecek ulaşım, enerji ve toplumsal gelişme çalışmaları aracılığıyla bölgenin dezavantajlarını avantaja dönüştürecek ve geri kalmış yörelerde kalkınmayı tetikleyecek, kalkınmayı sadece ekonomik boyutuyla değil sosyal boyutuyla da ele alan örnek bir bölgesel gelişme hamlesi gerçekleştirmektir.

Bu strateji çerçevesinde KOP BKİ, tarım ve sanayideki kaçınılmaz değişimi bölge ve ülke yararına değerlendirebilecek bir planlama yaparak bölgenin sosyal ve fiziki altyapısı ile birlikte beşeri sermayesini geliştirmeye ve sektörel kaymalara hazır olabilecek kalite ve esnekliğe kavuşturmaya yönelik etkinlik göstermektedir.

Böylece, mekânsal ve sosyo-ekonomik dezavantajlarını avantaja dönüştüren; güçlü üretim kapasitesi ile dünya standardında ve etkin üretim yapan, istihdam düzeyi yüksek, geliri ülke ortalamasının üzerinde, rekabet ve örgütlenme gücü gelişmiş, pazarlama ağları ulusal ve uluslararası alanda yaygın ve fonksiyonel, sosyal ve fiziki altyapısı sağlam, refah düzeyi yüksek ve kentsel alanlarla bütünleşik bir KOP kırsalı oluşturulması temel amaç olarak benimsenmesi gerekmektedir.

Kaynakça:

KOP Eylem Planı (2014-2018)

KOP Son Durum Raporu (2018)

KOP Sosyo Ekonomik Göstergeler Raporu (2018)

Kırsal Dezavantajlı Alanlarda Tarımsal-Kırsal Kalkınmaya Yönelik Model Geliştirilmesi ve Elma, Kiraz, Üzüm ve Çilek Meyvelerinde Değer Zinciri Analizi Araştırma ve Etüt Projesi Sonuç Raporu (2017)

Bölgesel Kalkınma Sorunsalı, Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları, SEVİNÇ H. (2014)

Üst Ölçekli Planlama Çalışmalarında ‘Kırsalı Tutma’ Arayışı Konya Deneyimi

Necati Uyar
Şehir Plancısı

Giriş

Ülkemiz belediye sisteminde son yıllarda yaşanan önemli değişimler, bir yandan belediyelerin sayısal olarak büyük oranda azalmasına, diğer yandan belediyelerin görev alanlarının alışılmışın dışında önemli oranda genişlemesine neden oldu. Bu gelişmeler, benzer biçimde planlama meslek alanındaki uygulamalara da yansıdı. Bu sunumda, Kolokyumun gerçekleştiği Konya ilinde yaşanan bir planlama deneyimi üzerinden bir yandan bu değişim irdelenirken, diğer yandan yaşanan değişimin planlama meslek alanındaki uygulamalara yansıması ele alınarak değerlendirilecektir.

Sunumun ilk bölümünde ülkemizde büyükşehir belediye sisteminde ve belediyelerin sınırlarında yaşanan değişim kronolojik olarak aktarılır ve büyükşehirlerin değişen ve genişleyen kırsal alan gündemine vurgu yapılırken, ikinci bölümde ise Konya büyükşehir belediyesi sınırları içinde gerçekleştirilen üst ölçekli planlama çalışmalarına ilişkin süreç ve çalışmanın kapsamına yer verilmiştir.

1. Bölüm: Büyükşehirlerin Kanunlarla Genişleyen Kırsal Gündemi

Türkiye Büyükşehir Belediyesi sistemi ile 1984 yılında tanışmış ve İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinde büyükşehir belediyeleri kurulmuş, sınırlar içinde kalan alanlarda, ilçelerin adını taşıyan ilçe belediyeleri kurulmuştur. Önce KHK ile, daha sonra 3030 sayılı Kanun ile mevzuatta yerini alan sistemde zaman içinde küçük

çaplı değişiklikler yapılmış ve tümüyle kentsel alanlardan oluşan sistem 30 yıl süresince işletilmiştir.

2003 yılında TBMM'de kabul edilen, ancak Cumhurbaşkanı tarafından geri çevrildiği için yürürlüğe giremeyen 5019 sayılı Kanun ile ilk kez nüfus ölçütü üzerinden belli yarıçaplı dairelerle büyükşehir belediyelerinin sınırlarının genişletilmesi öngörülmüştür.

1984 yılından başlayarak geçerli olan 3030 sayılı Kanun 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı yeni "Büyükşehir Belediyesi Kanunu" ile yürürlükten kaldırılmıştır. 30 yıllık uygulama süresi sonrasında değişime uğrayan büyükşehir belediyesi sisteminin değişiklik gerekçelerinde; *"büyükşehirlerin, büyük bir kent ve onu çevreleyen birçok uydu kentten oluşan yerleşme alanı olduğu, yalnızca kent merkezleri dikkate alınarak yönetilemeyeceği, kentsel alanda yerleşik nüfusun yanı sıra merkeze eklemlenen ve geniş bir alana yayılmış olan nüfusun da kapsam içine alınması gerektiği"* dile getirilmiştir.

Yapılan yeni düzenleme ile üçlü yapı öngörülmüş, Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyelerine, çeperde gelişmiş yerleşmeler de katılarak ilk kademe belediyesi eklenmiştir. Aynı gerekçeye dayanarak yapılan düzenleme ile büyükşehir belediyelerinin sınırları, nüfus büyüklükleri esas alınarak büyütülmüştür. Bu kapsamda İstanbul ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi sınırları il sınırları ile çakıştırılırken, diğer 14 büyükşehir belediyesinden; nüfusu 1.000.000'a kadar olanların sınırları 20 km, nüfusu 1.000.000 ile 2.000.000 arasında olanların sınırları 30 km, nüfusu 2.000.000'un üzerinde olanların sınırları ise 50 km yarıçaplı daire içinde genişletilmiştir.

Çizelge 1. Büyükşehir Belediyelerinin Sınırları

	Büyükşehir Belediyesi	İl Sınırı	50 km	30 km	20 km
1	Adana			X	
2	Adapazarı/Sakarya				X
3	Ankara		X		
4	Antalya				X
5	Bursa			X	
6	Diyarbakır				X
7	Erzurum				X
8	Eskişehir				X
9	Gaziantep				X
10	İstanbul	X			
11	İzmir		X		
12	İzmit/Kocaeli	X			
13	Kayseri				X
14	Konya				X
15	Mersin				X
16	Samsun				X

Kaynak: Konya İl Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2014

Yapılmış olan düzenleme ile ilk kez, büyükşehirlerin çevresindeki geniş kırsal alanlar da belediye sınırları içine katılmış, bu sınırlar içerisinde kalan ilçeler büyükşehir ilçe belediyeleri, beldeler büyükşehir ilk kademe belediyeleri haline getirilmiş, köylerin tüzel kişiliği sona erdirilerek mahalleye dönüştürülmüştür. Yalnızca sınırlar içindeki orman köylerinin tüzel kişiliği korunmuş ve imar açısından büyükşehir belediyesinin mücavir alanında kabul edilmişlerdir.

Kanunun ilk uygulama dönemi içinde karşılaşılan sorunlar da dikkate alınarak, 2009 yılı seçimleri öncesinde, 2008 yılında 5216 sayılı Kanun'da 5747 sayılı **"**Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile değişikliğe gidilmiştir.

Yapılan düzenleme ile ilk kademe belediyesi sistemine son verilmiş, büyükşehir sisteminde yeniden ikili yapıya (büyükşehir+ilçe) dönülmüştür. Kanunun yürürlüğe girdiği 29 Mart 2009 yerel seçimlerinden başlayarak büyükşehir belediyelerinin sınırları içindeki 240 ilk kademe (belde) belediyesi kapatılmış, bu yerleşmeler de ilçelerin mahallesi haline getirilmiştir. Aynı düzenleme ile yapılan birleştirme ve sınır düzenlemeleri ile büyükşehir belediyelerinin sınırları içinde 43 yeni ilçe oluşturulmuştur.

Büyükşehir belediyesi sisteminde, uygulamada karşılaşılan sorunlardan da yola çıkarak süren arayış, 2009-2014 dönemi içinde de sürmüş, 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde yürürlüğe girmek üzere 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 06.12.2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yapılan düzenleme ile 14 il belediyesi büyükşehir belediyesi haline getirilmiş ve büyükşehir belediyesi sayısı 30'a yükselmiş; Pergel ile mesafe ve sınır belirleme uygulamasından vazgeçilerek, büyükşehir belediyelerinin sınırları il sınırlarına kadar genişletilmiş; 1076 belde belediyesi ile 16500 köy, tüzel kişiliğini kaybetmiş ve mahalleye dönüşmüş; 25 yeni ilçe kurulmuş; 30 ilde İl Özel İdareleri kaldırılmıştır.

Çizelge 2. Büyükşehir Belediyelerinin Kuruluş Tarihleri

Yıl	Yasal Düzenleme	Belediye
1984	3030 sayılı Kanun	İstanbul, Ankara, İzmir
1986	3306 sayılı Kanun	Adana
1987	3391, 3398 ve 3399 sayılı Kanunlar	Bursa, Gaziantep, Konya
1988	3508 sayılı Kanun	Kayseri
1993	504 sayılı KHK	Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit (Kocaeli), Mersin, Samsun
2000	593 sayılı KHK	Adapazarı (Sakarya)
2014	6360 sayılı Kanun	Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van

Kaynak: Konya İl Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2014

Büyükşehir belediye sisteminde yapılan düzenlemeler ile 2014 yerel seçimleri öncesinde ülkemizin 30 ilinde tüm kırsal alanlar da belediyelerin görev ve yetki alanı içine girmiş, 2004 yılına kadar yalnızca kentsel alanda görev yürüten büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyelerinin görev tanımları ve gündemleri de geniş kırsal görev alanı ile değişime uğramıştır.

2. Bölüm: Konya Üst Ölçekli Planlama Çalışmaları

2.1. Ön Hazırlık Süreci:

Büyükşehir belediyesi sisteminde 2012 yılı sonunda yapılan değişiklik; belediye sınırlarını genişletir ve geniş kırsal alanları da büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluk alanına katarken, mevcut 16 büyükşehir belediyesinin bu sürece uyum ön hazırlığında kullanabilecekleri yaklaşık 15 aylık bir süre ortaya çıkmıştır. Kanun hükümlerinin genel olarak 30 Mart 2104 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmüş olsa da, bazı hizmetlerin verilmesine ilişkin 2013 yılı başından itibaren yetki kullanımı olanaklı kılınmıştır.

Kanunun tüm olarak yürürlüğe gireceği 30 Mart 2014 tarihinden önce, belediye sınırları içine katılan alanları tanıma çabası içine giren ve bu konuda farklı çalışmaları başlatan Konya Büyükşehir Belediyesi, diğer yandan üst ölçekli planlama çalışmalarının hazırlıklarına da bu dönem içinde başlamıştır.Bu kapsamda, Konya'da 2004 yılında 20 km yarıçaplı alan içinde belirlenmiş büyükşehir belediyesi alanı için hazırlanmış ve onaylanmış olan Konya 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı'nın il sınırlarının tamamını kapsayacak biçimde genişletilmesine yönelik hazırlıklara başlanmıştır.

Bu hazırlık aşamasında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmış olan 1/100.000 ölçekli Konya-Karaman Çevre Düzeni Planı'nda var olan sorunların, 1/25.000 ölçekli plana taşınması olasılığı dikkate alınarak, 644 sayılı KHK'nın 7'nci maddesi uyarınca Konya il sınırları içinde 1/100.000 ölçekli İl Çevre Düzeni Planı'nın hazırlanmasının doğru bir yaklaşım olacağı görüşüne varılmıştır.

Gelinen bu noktada, şartname ve ihale hazırlık çalışmalarının 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi sonrasında 5 aylık kısa bir süre içinde tamamlanmasıyla, 2013 yılının Mayıs ayında ihaleye çıkılmış, Kanun'un yürürlüğe gireceği 30 Mart 2014 tarihinden yaklaşık 8 ay önce, Ağustos ayında sözleşme imzalanarak işe başlanmıştır.

2.2. Kırsalı Okumaya Yönelik Yerel Katılım Arayışı:

Sözleşme kapsamında hazırlanan iş programı, 30 Mart 2014 tarihinde gerçekleşecek seçimler ve yaşanacak değişim dikkate alınarak düzenlenmiş, 30 Mart 2014 tarihine kadar geçecek sürecin, planlama çalışması öncesinde

hazırlanması öngörülen Araştırma Raporu, Analiz ve Sentez çalışmaları için kullanılması öngörülmüştür.

Bu süre içinde, büyükşehir belediyesi sınırlarına yeni katılan alanlarda, 10 farklı bölgede katılım amaçlı toplantılar gerçekleştirilmiştir. Ağustos 2013 - Mart 2014 döneminde gerçekleştirilen bu katılım toplantılarıyla, 30 Mart 2014 tarihinde kapanan belde belediyelerinin yöneticilerinin de sürece katılımları sağlanmıştır.

10 Bölgede, Konya merkez kenti oluşturan 3 ilçe dışında 28 ilçenin kaymakamları ve belediye yöneticilerinin yanı sıra, ilçelerde bulunan kamu kurumlarının, sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının katılımıyla yeni sistem, üst ölçekli planlama çalışmaları, üst ölçekli planlama çalışmaları sonrasında uygulama hakkında bilgi aktarılmış, var olan sorunlar tartışılmış, öneriler alınmıştır.

Gerçekleştirilen katılım toplantılarıyla bir yandan Büyükşehir Belediyesi, diğer yandan üst ölçekli planlama çalışmalarını yürüten planlama ekibi bölgelere göre ilçe merkezleri, beldeler ve köylerde var olan, bölgelere göre farklılaşan/benzeşen sorunlar, çözüm önerileri ve olanaklar, katılımcı bir yaklaşımla tespit edilmiştir.

Merkezi Kurumsal Katılımın ve Koordinasyonun Sağlanması:

Planlama kararlarının katılımcı bir süreç sonucunda elde edilmesine yönelik yaklaşımının gereği olarak, 10 farklı bölgede gerçekleştirilen yerel toplantıların yanı sıra, il genelinde planlama kararlarını etkileyecek/planlama kararlarından etkilenecek hizmet üreten kuruluşlarla bir seritoplantı gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda;

- MEVKA ile Bölge Planı konusunda yapılan çalışmalar, tespitler, öneriler ve üst ölçekli plan kararlarından beklentiler konusunda;
- KOP İdaresi ile Konya Ovası Projesi kapsamında kırsal alana yönelik yapılan, planlanan yatırımlar ve bu yatırımların üst ölçekli plan kararlarına etkisi konusunda;
- DSİ Bölge Müdürlüğü ile sulama projeleri, yeraltı suyu kullanımı, havza dışı su getirme projeleri ve üst ölçekli plandan kurumsal beklentiler konusunda;
- Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ile tarımsal üretimin,hayvancılığın desteklenmesi ve tarım topraklarının korunması amacıyla geliştirilecek plan kararları ile sürdürülen ve yapılacak toplulaştırma çalışmaları vemeraların korunması, iyileştirilmesi konularında;
- Sanayi Odası, Ticaret Odası, Ticaret Borsası ve OSB Müdürlükleri ile Konya il içinde sanayinin gelişimi, yaygınlaştırılması, ileri teknoloji kullanımının desteklenmesi,organize sanayi bölgelerinin gelişme eğilimi, ihtisaslaşma konularında;

katılım toplantıları gerçekleştirilmiştir.

Konya Merkez Kent Tartışmaları:

Özellikle kırsalda genişleyen büyükşehir sınırları dikkate alınarak gerçekleştirilen bölgesel toplantılar, ilgili kurum ve kuruluşlarla ilgi/uzmanlık konuları kapsamında gerçekleştirilen toplantılar sonrasında, Konya Merkez Kenti oluşturan üç ilçe belediyesi ile de Konya Merkez Kent gündemli toplantılar gerçekleştirilmiştir.

Konya Çevre Düzeni Planı Çalıştayı:

Üst ölçekli planlama kararlarının en geniş katılımla ve tartışmayla elde edilmesi yaklaşımının gereği olarak, gerçekleştirilen yerel ve merkezi toplantılar sonrasında 23-24 Ekim 2014 tarihlerinde üniversitelerin, tüm ilgili kurum, sivil toplum örgütü ve meslek odalarının katılımıyla Konya Çevre Düzeni PlanıÇalıştayı gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay gündeminin ve tartışma konularının belirlenmesinde, gerek yapılan araştırma ve analiz çalışmalarında, gerekse gerçekleştirilen yerel ve merkezi katılım toplantılarında ve Çalıştay’da kırsal alanlara yönelik sorunlar her yönüyle ele alınmış, yapılan tespitler tartışmaya açılmıştır.

Bu kapsamda gerçekleşen Çalıştay’da açılış oturumu sonrasında, “Bölgesel Yerleşim Stratejileri”, “Bölge ve Kent Ekonomisi”, “Çevre ve Doğal Kaynak Kullanımı” başlıkları altında çalışma grupları oluşturulmuş ve iki günlük çalışma sonucunda üç başlık altında sonuç raporları elde edilmiştir.

Katılım Toplantılarından Yansıyan Veriler:

Gerçekleştirilen bölgesel ve merkezi katılım toplantıları sonucunda, büyükşehir belediyesinin genişleyen görev alanına, kırsal alanlara ilişkin, planlama kararlarına yansıması olası tespitler yapılmıştır. Bu kapsamda;

Tarım ve hayvancılık konusunda;

- *Arazi toplulaştırma çalışmalarının yetersizliği,*
- *Sulama projelerinin yetersizliği, suyun yetersizliği, havza dışı su beklentisi,*
- *Sulama projeleri için belirlenen sınırların, mevcut üretim deseni dikkate alındığında havza içinde var olan su varlığı ile uyumsuzluğu,*
- *Yeraltı suyu kullanımında kapasitenin aşılmasına neden olan kaçak kuyuların sayısal artışı, kuraklık riskinin giderek daha yakından hissedilmesi,*
- *Modern sulama sistemlerine geçişin gecikmesi, vahşi sulamanın geniş alanlarda sürdürülüyor olması,*
- *Hayvancılık konusundaki yönlendirme eksikliği, küçükbaş hayvancılığa göre 3 kat fazla su kullanan büyükbaş hayvancılığın yaygınlaşması,*
- *Konya-Karaman ÇDP'de sulu tarım alanlarında hayvancılığın engelleniyor olması,*
- *Kırsal yerleşmelerde ve ilçe merkezlerinde, yerleşim içinde süren hayvancılıktan kaynaklı yaşanmakta olan sorunlar,*
- *Organize hayvancılık bölgeleri ve besi bölgelerinin eksikliği,*
- *Tarım ve hayvancılıkta ürünlerin işlenmesine ve pazarlamanın kolaylaştırılmasına yönelik tesislerin eksikliği,*
- *Üretimde örgütlenme eksikliği, satış ve pazarlamada üreticinin yaşadığı sorunlar.*

Sanayi Sektörüne Yönelik Tespitler;

- *Sanayinin Konya Merkez Kent'te yoğunlaşması, sanayinin ilçelere yaygınlaşmaması, ihtisaslaşma ve yönlendirme istekleri,*
- *Merkez dışında kurulu Organize Sanayi Bölgelerinin, faaliyete başlayamaması yeterli doluluğa ulaşamaması ve yaşanan altyapı sorunları,*
- *Tarımsal ürünlerin işlenmesine yönelik tesislerin eksikliği,*
- *Konya-Karaman ÇDP'de mevcut sanayi tesislerinin genişlemesi, büyümesinin engellenmesi,*
- *Madencilik sektöründe kontrolsüz biçimde süren üretim, ortaya çıkan çevresel sorunlar.*

Hizmetler Sektörüne Yönelik Tespitler;

- *Konya Merkez Kent ve 4 büyük ilçe merkezi (Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ereğli) dışında diğer merkezlerde ticaretin yeterince gelişmemesi, büyümemesi,*
- *İlçe merkezlerinin büyük bölümü dahil, kırsal alanda başta eğitim, sağlık, sosyal-kültürel tesisler olmak üzere donatı eksikliği, eğitim ve sağlık personeli başta olmak üzere çok sayıda ilçede kadronun tutulamaması, bunun göçü tetiklemesi,*
- *Konya Merkez Kent'te artan turizm etkinliğinin ilçelere yayılamıyor olması, tanıtım eksikliği,*
- *İl içinde yaygınlaşmış, turizm açısından önemli odaklar (inanç, kültür, tarih, doğa; jeolojik miras, yayla, şelale, mağara, jeotermal vb.) bulunmasına rağmen, turizm sektöründe yaşanan gelişmenin yaygınlaşmıyor olması,*
- *Turizm açısından önemli potansiyele sahip olan ilçelerde var olan erişim sorunları, özellikle il merkezine ve güneyde Antalya'ya ulaşımın zorluğu,*

Korunacak Alanlara Yönelik Tespitler;

- *Türkiye'nin en önemli doğal değerleri arasında yer alan, kuş göç yolundaki sulak alanların yitirilmesi; kuruma/kurutma, kirlenme, sorunları,*
- *Son yıllarda Ereğli Sazlıkları ve Yunak-Çeltik Akgöl'de su aynası oluşturma çalışmalarında yaşanan sorunlar, sulak alanların tükenmesinde yeraltı suyu kullanımı ve kapalı havza içine yönelen akarsularda kurulan baraj ve göletlerin etkisi,*
- *Özellikle kırsal yerleşmelerde, yerleşmenin çevresinde mera alanlarında var olan işgaller, mera tahribatı,*
- *Orman içi ve komşu konumdaki kırsal yerleşmelerde var olan orman alanı işgalleri,*
- *Tuz Gölü'nde yaşanan kuraklık ve kirlenme sorunları,*
- *Beyşehir Gölü'nün içme suyu kaynağı olarak kullanılıyor olmasından kaynaklı kısıtlamalar, havza içinde var olan yerleşmelerin altyapı eksikliği,*
- *Obruk oluşumları, obruklardan kaynaklı tehlikeler, alınması gerekli önlemler, obrukların turizm amaçlı kullanılmasının yetersizliği,*

Çevre ve Teknik Altyapıya Yönelik Tespitler;

- *Teknik altyapı olanaklarının yetersizliği, özellikle kırsal alanda bazı yerleşmelerde yeterli ve nitelikli içme suyunun bulunmaması,*
- *Kanalizasyon ve arıtma tesisi eksikliği, göl, sulak alan, akarsu ve tarım topraklarında kirlenmenin yaşanıyor olması, bu kapsamda içme suyu ve sulama*

amaçlı kullanılan Beyşehir Gölü'ne, sulama amaçlı kullanılan Suğla Gölü'ne, Akşehir Gölü'ne, Kulu ve Cihanbeyli ilçesi sınırları içindeki göllere ulaşan atık sular,

- *Kırsal alanda yerleşim sayısının çokluğu, hayvancılığın gelişmesi açısından köyler ve yaylalarda ulaşım sorunlarının olması,*
- *Karapınar-Ereğli bölgesinde yaşanan rüzgar erozyonu, çölleşme riski,*
- *Yeraltı suyu yetersizliği ve kuraklaşmaya rağmen, Ilgın'da inşaat aşamasına gelen, Karapınar'da kurulması düşünülen linyit kömürüne dayalı termik santral projeleri,*

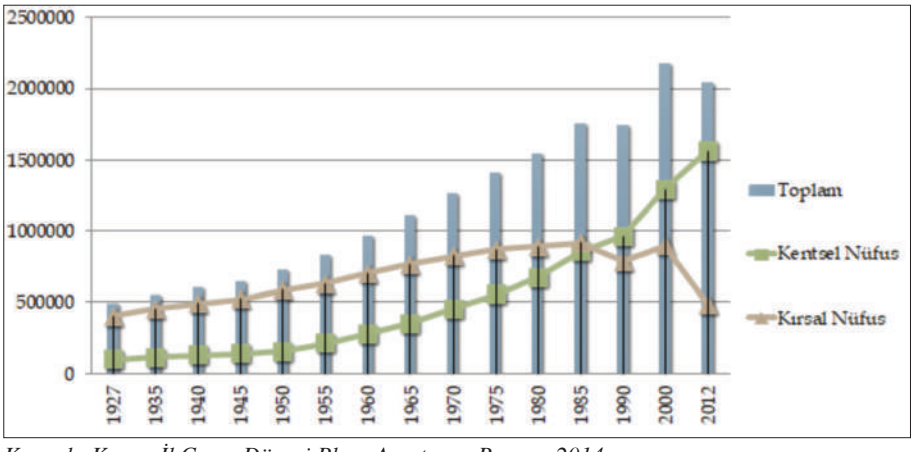
2.3. Analiz Çalışmaları Sonucunda Yapılan Tespitler:

Nüfus Gelişimi ve Değişimi:

Çalışma kapsamında yapılan Konya ili nüfusunda yaşanan değişime yönelik analizlerde çarpıcı veriler ortaya konulmuştur. 1927 yılında 504.125 kişiden oluşan Konya nüfusunun % 20'sinin kentsel, % 80'ninin kırsal nüfustan oluştuğu görülürken, nüfusun 1.769.050 kişiye yükseldiği 1985 yılında bu oranların % 48 kentsel, % 52 kırsal olarak değiştiği görülmektedir. Planlama çalışmaları öncesinde, 2012 yılı sonunda 2.052.281 kişiye ulaşan nüfus içinde kentsel nüfusun % 76 oranına ulaştığı görülürken, kırsal nüfusun oranı ise % 24'e gerilemiştir.

1980'li yıllara kadar oransal olarak gerilese bile, reel olarak artmış olan kırsal nüfusun, 1980'li yıllardan itibaren gerilemeye başladığı, 2012 yılında, 1940'lı yıllarda var olan kırsal nüfus büyüklüğünün altına düştüğü belirlenmiştir.

Grafik 1. Konya İli Kentsel-Kırsal Nüfus Gelişimi

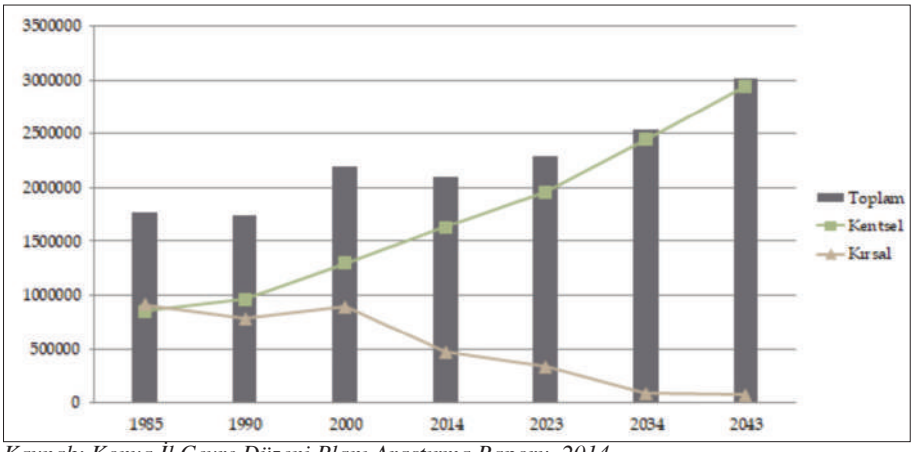

Kaynak: Konya İl Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu,2014

Kentsel-Kırsal Nüfus Projeksiyonu:

Planlama çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen projeksiyon çalışmaları sonucunda; hayatın olağan akışı dışında bir müdahale olmaması durumundaKonya ilinde kentsel ve kırsal nüfus gelişiminde var olan eğilimin plan dönemi içinde de süreceği,2043 yılına gelindiğinde kentsel nüfusun % 97 düzeyine erişeceği, kırsal nüfusun ise % 3 düzeyine ineceği,1.564.000 kişi olan kentsel nüfusun 2.941.000 kişiye yükseleceği,488.000 kişi olan kırsal nüfusun 100.000 kişinin altına inebileceği ortaya konulmuştur.

Grafik 2. Kentsel-Kırsal Nüfus Projeksiyonu

Kaynak: Konya İl Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2014

Kırsalın Terki ve Olası Sonuçlarına İlişkin Tespitler:

Kırsal yerleşmeler küçülecek; Konya il sınırları içinde kırsal nüfus olarak kabul edilen nüfus içinde; geçmişte belde ve köy olan yerleşmeler ile bunların bağlısı durumundaki, daha küçük yerleşim birimleri (yayla/mezra) yer almaktadır. Ancak il sınırları içinde kırsalda gözlemlenen tükeniş, yalnızca bu yerleşmeler ile sınırlı değil. Kentsel nüfus içinde sayılan, **Ahırlı, Akören, Derebucak, Derbent** ilçe merkezlerinde 2043'e gelindiğinde ortaya çıkan nüfus büyüklüğü ve niteliği, bu yerleşmelerin varlığını korumasının giderek zorlaşacağını göstermektedir. **Hadim, Hüyük, Tuzlukçu** ve **Yalıhüyük** ilçe merkezlerinin nüfuslarında gerçekleşecek gerileme sonucunda, bu yerleşmelerin de küçük beldelere dönüşeceği anlaşılmaktadır.

Göç sürecek;2013-2043 yılları arasında yaşanacak göçlere ilişkin yapılan analizlerde;İl genelinde yalnızca 5 ilçenin aldığı göç değerinde artış, 12 ilçede verilen göç değerinde azalma ortaya çıkarken, diğer tüm ilçelerde göç verme eğiliminin artarak devam edeceği belirlenmiştir.

Nüfus piramidi bozulacak, kırsal nüfus yaşlanacak;Yapılan analizlerde ortaya çıkan sonuçlar, kırsal yerleşmelerde günümüzde de var olan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımındaki bozulmanın, plan dönemi içinde artarak devam edeceğini göstermektedir.Konya il nüfusunun yaş piramidinde var olan az bozulmalı piramit yapısının merkez kent dışında kalan ilçelerde oluşmadığı, gelecekte ise nüfus yaş piramidinde daha büyük bozulmaların yaşanacağı saptanmıştır.

Toplam yaş bağımlılık oranları(TBO) yükselecek;İşgücü göçü ve yaşlanma sonucunda, çalışma çağındaki her 100 kişiye düşen bağımlı kişi sayısı, kırsal alanda giderek daha yüksek değerlere ulaşmaktadır. Bu kapsamda örneğin;Ahırlı ilçesinde; % 60 olan TBO değeri % 180'e,Akören'de % 45 olan TBO değeri % 140'a,Derbent'de % 47 olan TBO değeri % 135'e,Derebucak'da % 48 olan TBO değeri % 138'e yükselecektir.

Mekana Yönelik Tespitler:

Konya il geneline yönelik yapılan üst ölçekli planlama çalışmasında mekana yönelik tespitler, güncel kurumsal veriler, orto-foto görüntüler, uydu görüntüleri kullanılarak coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada altlık olarak toplam 327 paftan oluşan 1/25.000 ölçekli haritalar kullanılmıştır.

Mekana yönelik tespitlerin haritalamasına yönelik çalışmalar öncelikle il sınırlarının ve ilçe sınırlarının fiziksel olarak tespit edilmesine yönelik çalışmalarla başlamıştır. Bu kapsamda, farklı kurumsal veriler, tapulama verileri, idari kararlar, hudutnameler ve yargı kararları kullanılarak sağlıklı sınırların tespitine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 3. Analiz Çalışmaları

Konum Analizi	İdari Yapı ve Sınırlar	Bölgesel Ulaşım Bağlantıları
Yıllık Ortalama Sıcaklık	Yıllık Ortalama Yağış	Jeolojik Yapı
Deprem Durumu	Risk Durumu	Su ve Rüzgar Erozyonu
Eğim Durumu	Yükselti Kuşakları	Bakı Yönleri
Jeomorfolojik Yapı	Toprak Kabiliyeti	Büyük Toprak Grupları
Tarımsal Arazi Kullanımı	Toprak Niteliği	Orman Alanları
Biyolojik Yapı	Ekolojik Yapı	Hidrolojik Yapı
Koruma Alanları	Güncel Arazi Kullanımı	Çevre Sorunları
Ulaşım Altyapısı	Teknik Altyapı	Kamu Projeleri
Mülkiyet Durumu	Onaylı Planlar	Yasal Çerçeve
Kamu Mülklerinde İşgal	Kullanım Sınıflaması	Mekansal Değişim Analizi
Doğal Eşik Analizi	Yasal Eşik Analizi	Eşik Sentezi
Yerleşilebilirlik Sentezi	Fiziksel Yapı Sentezi	

Konya il sınırlarının genişliği, ilin farklı bölümlerinin gerek coğrafi açıdan gerekse iklim açısından sahip olduğu farklı nitelikler dikkate alınarak, kapsamlı analiz ve sentez çalışmalarıyla il sınırları içindeki farklılaşmalar ortaya konulmuştur. Analiz ve Sentez çalışmaları sonuçları aşağıdaki tabloda verilen başlıklar altında ele alınarak haritalanmıştır.

Yapılan analiz ve sentez çalışmaları sonucunda il geneline ilişkin önemli veriler ortaya konulurken, bu çalışmalar ile büyükşehir belediyesi sınırları içine katılan alanlarda var olan sorunların, olanakların kavranması da kolaylaşmıştır. Planlama alanına yönelik bu tanıma süreci sonunda ortaya konulan analiz sonuçları planlama kararlarının geliştirilmesi aşamasında yönlendirici somut veriler olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen analiz çalışmalarından ikisi, (Mülkiyet Analizi ve Değişim Analizi) planlama çalışmaları öncesinde herhangi bir kurumsal çalışma ya da planlama çalışması ile bütüncül olarak ortaya konulmamış analizler olarak farklılaşmış ve öne çıkmıştır.

Mülkiyet Analizi: Kırsal alanda var olan ve il genelinde kapsamlı analizlerin ortaya konulması öncesinde boyutlarının çok da okunamadığı bazı sorunlar net olarak tanımlanabilmiştir. Örneğin, yapılan analizler öncesinde kırsal alanda var olan yerleşmelerin bir bölümünde mülkiyet sorunlarının bulunduğu bilinse de, sorunun boyutları (niteliksel ve niceliksel) tam olarak bilinememektedir. Yapılan analizler sonucunda bu sorunun niteliği, niceliksel büyüklüğü ve il içindeki dağlımı net olarak ortaya konulmuştur. Mevcut arazi kullanım durumuna ilişkin tespitler ile güncel mülkiyet verilerinin çakıştırılması sonucunda, il genelinde kırsal yerleşmelerde var olan tapulamaya ilişkin sorunlar, kamu mülklerinin yerleşim amaçlı kullanımı net olarak belirlenmiştir.

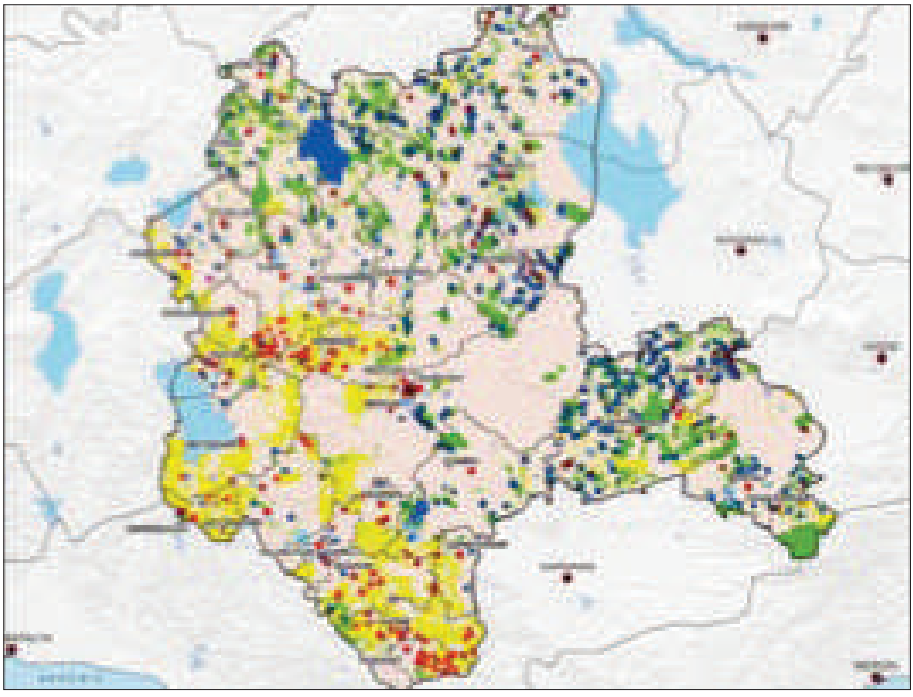
Kamu mülklerinin yerleşim amaçlı kullanılması konusunda yapılan analizler sonucunda Konya il genelinde 3605,22 hektar büyüklüğündeki kamu mülkiyetindeki alanın (Mera, Orman, Tarla, Ham Toprak vs.) vasıf değişikliği yapılmaksızın geçmişten bu yana kullanılmakta olduğu veya zaman içinde işgal edilmiş olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar bu kullanımların ne kadarının tapulama öncesinden kaldığı, ne kadarının tapulama sonrası işgal niteliğinde olduğuna ilişkin somut verilere ulaşılamasa da, kısmen ve hatta tümüyle mera ve orman alanları üzerinde kurulu çok sayıda kırsal yerleşmenin bulunduğu belirlenmiştir. Analiz çalışması sonucunda,kamu mülklerinin yerleşim amaçlı kullanımının yaygın olduğu 10 ilçe ve kırsal yerleşim alanı olarak kullanılan alan büyüklüğü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Çizelge 4. Yerleşim Amaçlı kullanılan Kamu Mülklerinin Büyüklüğü

İlçe	**Alan (ha)**	**İlçe**	**Alan (ha)**
Karapınar	685	Kulu	212
Cihanbeyli	533	Altınekin	191
Ereğli	468	Çumra	137
Kadınhanı	406	Emirgazi	132
Yunak	288	Karatay	101

Kaynak: Konya İl Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu,2014

Kamu mülkleri üzerindeki yerleşim amaçlı kullanımlara yönelik yapılan analiz sonuçlarının haritalanmasında,kullanıma konu olan alanların mülkiyet durumu dikkate alınarak yapılan alansal belirlemenin yanı sıra kullanıma konu alanın vasfına ilişkin de analiz sonuçları haritalanmıştır.

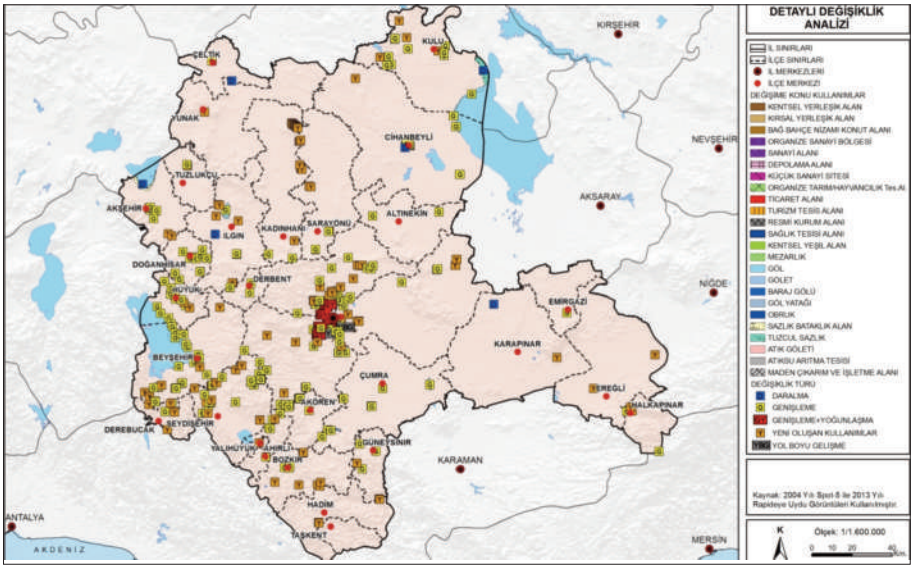
Şekil 1. *Mülkiyet Analizi*
Kaynak: Konya İl Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu,2014

Kamu mülkleri üzerinde var olan yerleşim amaçlı kullanımların niteliği (yerleşmenin tamamının veya bir bölümünün kamu mülkleri üzerinde bulunması

veya tekil yapılaşmalarla kamu mülklerinde yaşanmış işgaller) dikkate alınarak plan dönemi içinde yapılacak uygulamalara ilişkin yol haritası planlama çalışmasının konu başlıklarından biri olarak ele alınmıştır.

DeğişiklikAnalizi: Büyükşehir belediyesi sınırları içine yeni katılmış olan geniş kırsal alanlarda ve ilçe merkezlerinde yaşanan değişimin tespiti amacıyla farklı tarihlerde çekilmiş uydu görüntüleri sınıflandırılmış, geçen süre içinde yaşanan değişimin analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ortaya konulan analizlerle öncelikle il sınırları içinde değişim olan ve olmayan alanlar belirlenirken, bu analiz sonrasında kapsamlı değişim analizi gerçekleştirilmiş ve değişimin yaşandığı kullanım türleri ve değişimin niteliği de ortaya konulmuştur.

Yaşanan değişimlerin sonuçlarının değerlendirilmesi aşamasında bu değişimlerin onaylı plan kararlarıyla olan ilişkisi, uyumu da değerlendirmeye konu edilmiş, plan kararlarının değişimdeki rolü, plan dışı gelişme eğilimleri ortaya konularak değerlendirilmiştir. Yapılan analiz çalışması sonucunda ilin farklı bölümlerinde, özellikle üst ölçekli plan kararlarıyla doğrudan ilişkilendirilemeyen, yerel dinamiklerin etkili olduğu gelişmeler ortaya konulmuştur.

Şekil 2. *Değişiklik Analizi*
Kaynak: Konya İl Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu, 2014

2.4. Planlama Kararlarına Geçiş:

Konya il geneline yönelik üst ölçekli planlama çalışmaları kapsamında yapılan analizlerde ortaya konulan, kırsal yerleşmelerdeki tükeniş düzeyine varan nüfus gerilemeleri, planlama kararlarına geçişte önemli sorun alanlarından biri olarak kabul edilmiştir.Gerek yerel ve merkezi katılım toplantılarında, gerekse yapılan Çalıştay'da soruna yönelik çözüm önerileri tartışmaya açılmıştır.

Planlama çalışmalarında; kırsalda yaşayan nüfusu yerinde tutma arayışı ile yerleşmelerin içinde yer aldığı, tüm kırsal alanların (tarım alanları, orman alanları, mera alanları, sulak alanlar vb.) tükenişinin engellenmesi arayışları bir bütün olarak "kırsalı tutma" kavramı içinde ele alınmıştır.Kırsal nüfusta var olan göç eğiliminin temel nedenleri arasında, başta eğitim ve sağlık tesisleri olmak üzere, donatılara erişim zorluğu ve tarımsal üretimden kaynaklanan ekonomik sorunlar en önemli sorunlar olarak tespit edilmiştir.

Plan kararlarının geliştirilmesi aşamasında, kırsal nüfus göçü ve kırsal yerleşmelerin tükenişi sorununun çözümüne yönelik, sosyal ve ekonomik gelişmeyi destekleyecek plan kararlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda;

- Yerel nitelikler, potansiyeller dikkate alınarak, tarımsal üretimi destekleyecek, tarıma dayalı/tarıma bağlı tekil sanayi tesislerinin kuruluşunun, yerleşme bazında öne çıkan el sanatları ve zanaatkârlığınstratejik planlama kararlarıyla desteklenmesi,
- Gelişimi desteklenen kırsal yerleşmelerin, çevresindeki kırsal alanlarda yaşayanlara hizmet üretecek bir alt merkeze dönüşmesi amacıyla, başta eğitim ve sağlık tesisleri olmak üzere, yaşam kalitesini arttıracak tesislerin kuruluşunun ve erişimi kolaylaştıracak ulaşım kararlarının geliştirilmesi,
- Kırsal yerleşmelerde planlama/yapılaşma ve mülkiyet sorunlarının giderilmesi, kurallara bağlı köy içi yapılaşmanın desteklenmesi,
- Kırsal alanlardan artan göçün doğal sonucu olarak büyük kentsel alanlar çevresinde oluşan yakın kırsalda, (yarı kırsal/yarı kentsel dokuda) yaşanan uyum sorunlarının giderilmesi,
- Tarım alanlarında kapalı sistem sulamanın geliştirilmesi, sulamada yeraltı suyu kullanımından kaynaklanan sorunların tespiti, yeraltı suyu rezervinin korunması,
- Kırsal yerleşme bazında, yerleşme içi ve yakın çevresine yönelik, yerüstü kaynaklara dayalı küçük ölçekli sulama projelerinin desteklenmesi,

- Hayvancılığın geliştirilmesi, tarım ve hayvancılıkta aile işletmelerinin desteklenmesi, aile işletmelerine yönelik yapılaşmaların kurallara bağlı biçimde kolaylaştırılması, hayvancılıkta sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Meraların ve orman alanlarının korunması, işgallerin önlenmesi, meraların hayvancılık amaçlı kullanımının desteklenmesi,
- Başta madencilik ve enerji yatırımlarından kaynaklı olanlar olmak üzere, çevre sorunlarının oluşmasına neden olacak olası gelişmelerin tespiti ve önlem geliştirilmesi,
- Koruma statüsü bulunmayan önemli doğa alanlarının korunmasına yönelik sınır tespitlerinin ve koruma önlemlerinin geliştirilmesi,

amacıyla düzenlenen plan kararları, mekânsal olarak tanımlanan plan kararlarının yanı sıra, planın ayrılmaz bölümleri olarak nitelenen plan notları ve plan açıklama raporu ile de desteklenerek oluşturulmuştur.

1. OTURUM - 7 KASIM 2017

Ulusal Kalkınma Politikaları, Bölgesel Planlama Yaklaşımları ve Türkiye'de Kırsal Alanların Geleceği

Oturum Başkanı: Prof. Dr. H. Çağatay Keskinok

Kırdan Başlayan Bir Kalkınma Hamlesi: Köy Enstitüleri
Yrd. Doç. Dr. Gül Şimşek - Murat Çevik - Cansın Mercanoğlu

Sanayileşen Alanlarda Tarım Toprakları Direnebilir mi: Trakya Bölge Planlama Deneyimi
Yrd. Doç. Dr. Özdemir Sönmez

Bölge Planlamada Kırsal Alanların Önemini Yeniden Keşfetmek: Yeni Bölgecilik Perspektifinde Kuramsal Tartışmalar
Yrd. Doç. Dr. Özer Karakayacı

Kırdan Başlayan Bir Kalkınma Hamlesi: Köy Enstitüleri

Yrd. Doç. Dr. **Gül Şimşek**
Atatürk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Murat Çevik
Şehir ve Bölge Yüksek Plancısı, Ankara Üniversitesi,
SBE Coğrafya Doktora Programı (Tez) Öğrencisi

Cansın Mercanoğlu
Şehir Plancısı, ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Giriş

Cumhuriyet aydınlanmasının ve demokrasinin eğitim alanındaki en özgün ve etkisi büyük uygulamalarından olan Köy Enstitüleri, ülkenin içinde bulunduğu zorluklara etkin bir çözüm arayışının neticesidir. 1930'ların Türkiye'si, savaştan yakın zamanda çıkmış bir ülke olarak pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. 1940'larda ülkenin hem sosyal hem de ekonomik durumuna paralel olarak eğitim seviyesi de oldukça gerilerdedir (Oğuzkan, 2007'den aktaran Kartal, 2008, ss. 23-36.). 1930'lu yılların ortalarında ülkenin nüfusu yaklaşık 16 milyondur ve bu nüfusun %80'ini aşan kısmı köylerde yaşamaktadır.

Yine, nüfusun %80'e yakın bir kısmı okur-yazar değildir ve öğrenim çağında olan 1.800.000 çocuğun yaklaşık %70'i okula gitmemekte ve bunların da %90'ı köylerde bulunmaktadır. Eğitim ülkedeki en temel problemlerden olmakla birlikte kırsal alanlarda üretimde de oldukça düşük seviyede ve hala eski sistemler ve bilinç eksikliği ile yapılmaya çalışılmaktaydı. Köylerde yaşayan insanların sağlık, tarım ve el sanatlarıyla ilgili konularda aydınlanıp beceri kazanmasına, sosyal ve kültürel bakımdan yetişmesine de büyük bir ihtiyaç vardı. Köy çocuklarına verilecek eğitimin yanında yetişkinlerin de eğitimi üzerinde durulması, onlara daha iyi bir yaşama ve çalışma ortamı sağlayacak bilgi ve beceriler kazandırılması gerekiyordu. Bunun için kırsal bölgelerde yaşayan çocukların ilkokul düzeyinde

eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak ve yerel halkın sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacak bir öğretmen tipinin yetişmesi gerekiyordu. Ancak, yetiştirilmesi düşünülen bu yeni tip öğretmenin köy şartlarına kolaylıkla uyum sağlayabilecek ve atanacağı köyde uzun bir süre çalışmayı göze alabilecek nitelikte olması, devlet bütçesine de fazla bir yük getirmemesi isteniyordu. Burada yetişen öğretmenlerin de aynı zamanda kırsal alana uyum sağlayabilecek, uzun yıllar kırsalda emek verebilecek ve orada yaşayanlara yardımcı olabilecek kapasitede donanımlı, özverili, yaratıcı ve idealist olması gerekiyordu (Oğuzkan, 2007'den aktaran Kartal, 2008, ss. 23-36.).

2. Kuruluş Süreci ve Amacı

Cumhuriyet'in eğitim hamlelerinden Köy Enstitülerinin kurulması fikrinin temeli, 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde atılmıştır. Kongre'de "Ziraat ve Maarif Meselesi" başlıklı raporda Köy Enstitüsü sözcükleri kullanılmaksızın köylerde uygulamalı eğitim verecek okulların açılması dile getirilmiştir. Raporun 6. maddesinde şu ifadelere yer verilmektedir: "Köylerdeki ilkokulların mutlaka beş dönümlük bir bahçesi ve iki ineklik fennî bir ahır ve kümesi yeni usül bir arılığı ve öğretmenler için iki odalı bir evi olması ve arazinin bir kısmı sebze ve bir kısmı çiçek, bir kısmı da fidancılığa tahsis edilerek öğretmenlerin gözetimi altında bizzat öğrenciler tarafından idare edilerek harcama ve gelirlerinin köy öğretmenlerine ait olması ve bu suretle çocuklara uygulamalı olarak çiftçiliğin öğretilmesi ve aydın insanların köylerde yerleşmesinin özendirilmesi." (İnan, 1989, s. 22).

İlk adımın atılmasının ardından, 1933'de dönemin Milli Eğitim Bakanlığı'nca bir Kırsal Eğitimi İnceleme Komisyonu kurulmuş ve raporlar hazırlanmıştır. Köy enstitülerine giden yolda önemli bir mihenk olan komisyonun yürüttüğü çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Daha önce okuma-yazma öğretmek, Cumhuriyet'in temel ilkelerini anlatmak ve yeni tarım makinelerini tanıtmak için öğretmen gönderilmiş olan köylerin çoğunun yaşamında kayda değer değişiklikler olmamış, okuma-yazma oranında ilerleme sağlanamamış ve tarımda eski teknoloji tarım kullanılmaya devam etmiştir. (2) Bazı köylerde ise öğretmen olmamasına rağmen okuma-yazma bilinmekte, yeni tarım makineleri tanınmakta ve Cumhuriyet ilkelerine sahiplenilmekte olduğu görülmüştür. Toplanan veriler ve gözlemlere dayanarak yapılan analizlere göre bunun nedeni; askerlik süresinde eğitmen okullarında eğitim aldıktan sonra köylerine dönerek halka aldığı eğitimi aktaranların, kırsalın ve halkın kalkınmasında olan etkileridir (Arayıcı, 2002'den aktaran Arslan, 2004, s.32).

Özetle,1923-1940 yılları arasındaki yaklaşık on beş yıllık süreçte yer alan eğitim hareketleri ile beraber, enstitülerin kurulmasına yönelik fikri temeller de

belirginleşmeye başlamıştır. 1935 yılında İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilmesiyle, köy enstitülerine dair fikri temeller ve kuramsal boyut, yasal adımlarla da desteklenmiştir. İsmail Hakkı Tonguç, o yıllardan müdürlükten ayrıldığı 1946 yılına kadar Köy Enstitüsü Sistemi'nin kuramsal, yasal ve pragmatik yönden gelişmesini yönlendiren başlıca isim olarak karşımıza çıkmaktadır (Toprak, 2008).

> *"Köy güzelleşmedikçe bütün memleket güzelleşemez, köy canlandırılmadıkça memleketin umumi hayatı canlanamaz. Köy çiçeklenmedikçe kasaba ve şehirler çiçeklenemez. Köylü gülmedikçe şehirli de gülemez. Köylü olmadıkça millet doyamaz. Köylü topraksız kalırsa şehirli halkında büyük çoğunluğu evsiz ve yurtsuz kalır." İsmail Hakkı Tonguç*

Köy enstitüleri fikir olarak 1935'te oluşmuş, 1937'de uygulamaları başlamış ve 1940'ta yasal bir zemine kavuşturulmuştur (Aysal, 2005). Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde İlköğretim Genel Müdürü olan İsmail Hakkı Tonguç'un da girişimiyle, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile Çifteler deneme okulu dahil önceden kurulan deneme okullarının enstitüye dönüştürülmesi ve bunlara ek olarak 17 yeni köy enstitüsü açılması kararlaştırılmıştır (Gençkaya, 2008, s. 181). Zaman içerisinde bu sayı, tüm ülkeyi içerecek şekilde 21'e çıkarılmıştır.

Köy enstitülerinin başlıca amacı kırsal alanı kalkındırmak, köylüyü eğitmek ve eğitmenlerle köylüyü üretici duruma getirmek olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni, giriş bölümünde işaret edildiği üzere, Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda ülkedeki okuryazar oranının neredeyse yok denecek kadar düşük olmasıdır. Özellikle kadınlarda ve köylerde okuryazarlık oranı oldukça gerilerdedir. Köy enstitüleri, alışılagelmiş ve tek taraflı bilgi aktarımının yapıldığı eğitim modellerinin aksine, eğitimin uygulamayla desteklendiği, ortak üretim ve birlikte hareket etme ruhunun aşılandığı, yalnızca köy çocuklarını değil, yerel halkı ve toplumu kalkındırmayı hedef alan bir uygulamalı eğitim modeli sunmuştur. Köylü, köyden seçilecek olanların eğitilmesi yoluyla geliştirilecektir.

Köy çocuklarına verilecek çağdaş bir eğitimin uygarlık yolunu açabileceği felsefesi benimsenmiştir. Enstitülerin neden köylerde kurulması gerektiğini en güzel biçimde, Köy Enstitülerinin mimarlarından belki de en önemlisi, İ. Hakkı Tonguç ifade etmektedir. Tonguç (1998, s. 19), genç Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfusunun önemli bir kısmı kırsalda yaşadığı için kalkınmanın köyden başlaması gerektiğini ifade etmiştir. Köy enstitülerinden mezun olan öğretmen, tarımcı ve sağlıkçılar köylerde toplumsal kalkınmayı sağlayacak, Cumhuriyet rejimini kökleştirecek ve köylüyü bilinçli hale getireceklerdi (Erçelebi, 1991, s.6).

Kalkınmanın köyden başlaması gereğinin bir sebebi de, Tonguç'un köylüyü ülke için bir mücevher olarak tabir etmesi idi. Ona göre *"köylüye bir şey öğretebilmek için, ondan birçok şey öğrenmeli[ydik]"* (Altunya, 2002). Bu bakış açısı, Tonguç'un öğrenciyi temel alan ilerici eğitim yaklaşımını da desteklemekteydi. Eğitim, öğretmenden öğrenciye doğru olan tek taraflı bir etkinlik değil, öznesi öğrenci olan, öğretmenin kılavuzluk ettiği ve öğretmen-öğrenci arasındaki karşılıklı etkileşimden beslenen bir süreçti. Bunun yanında, Köy Enstitüleri ile getirilen eğitim politikası kadın ile erkek arasında var olan cinsiyete dayalı eşitsizliği azaltıyordu. Yalnız köylü erkekler değil, köy kızları ve kadınları da toplumun gereksinmeleri ve kendi beklentileri doğrultusunda çağdaş alışkanlıklar, beceriler kazanacaktı. Ekonomik ve sosyal olanakları eşit olmayan toplum kesimleri arasında eğitimde fırsat eşitliği yaratmak kolay değildi. İşe köyden başlamanın anlamlarından biri de, eğitim hizmetini köylünün ayağına götürerek, onların olanaksızlığını azaltmaktı.

3. Bir Kırsal Kalkınma Örneği Olarak Köy Enstitüleri

Yukarıda da bahsedildiği gibi Köy Enstitüleri yalnızca dersliklerde eğitimin verildiği bir kurum değil, bulunduğu kırsal alanlar ve çevrelerinin gelişmesinin temelini güçlendirecek bir kalkınma modeli olarak kurgulanmıştır. Başından itibaren planlı bir sistem içerisinde kurgulanan süreç ele alındığında planlama disiplini ile olan ilişkisi de rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Öncelikle temeline eğitimi ve kırsalın kalkınmasını hedef alan bir vizyon belirlenmiş, ardından gerekli araştırma ve çözümlemeler yapılmış ve oluşturulan hedefler doğrultusunda kuruluş süreci adım adım gerçekleşmiştir. Kurulmaya başlamasının ardından ise denetim süreci de her aşamada gerçekleştirilmiştir. Süreç kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Mevcut Durum: Savaştan yeni çıkmış bir ülke, % 90 okuma yazma bilmeyen bir halk, % 75'i kırsal alanlarda yaşayan bir nüfus

Vizyon: Yüzünü çağdaş uygarlık ülküsüne çevirmiş, topyekûn bir kalkınma yolunda hızla adımlar atan bir ülke

Hedefler: Eğitim & kalkınma ekseni

Uygulama: Etaplama, katılımcı anlayış, birlikte üretim/imece, yörelere özel çözümler

Kaynak: Devlete ait fiziksel sermaye, şahıslar,

Denetim: İnceleme heyetleri

Strateji: Bölgeleme yapılarak yurdun belirlenen yörelerinde köy enstitülerinin kurulması

Enstitülerin kuruluş, uygulama, yaygınlaşma, toplumsal hedef ve etkileri dikkate alındığında, günümüzde "sürdürülebilir kalkınma", "iyi yaşam", "esenlik" kavramları çerçevesinde çeşitli ortamlarda tartışılan güncel kalkınma yaklaşımları kapsamında dile getirilen temel felsefeyi, çağının ötesinde bir vizyon ile, başarılı bir şekilde hayata geçirdiği görülmektedir. Geliştirilen uygulama araçlarının, günümüzde de kamu ve dış kaynaklı kırsal kalkınma program ve projelerinde önerilen, uygulanan ve olumlu etkileri tespit edilen araçlar olarak tescillenmiş olması da özellikle dikkate alınması ve güncel kalkınma çalışmalarında değerlendirilmesi gereken bir konudur (Çevik, 2010).

3.1.Köy Enstitülerinin Ülke Genelindeki Dağılımı ve Bölgeleme Sistemi

Ülke geneline dağılımı ve bölgeleme sistemi de planlama ile olan ilişkisini kuvvetlendirir niteliktedir. Konumlandıkları alanlara bakıldığında, ülke genelinde bütüncül ve kapsamlı bir bölgeleme ve dağılımın yapıldığı gözlenmektedir. Köy enstitülerinin bulunacakları konumlarla ilgili olarak; kırsal nitelikli bir bölgede yer alması, ulaşım ağlarının yakınlarında bulunması, su kaynağına yakın olması ve ekim-dikime elverişli bir araziye sahip olması gibi ölçütler belirlenmişti. Ülke, doğal ve toplumsal yapı gözetilerek 3 ila 5 ilden oluşan bölgelere ayrılmıştı. Enstitüler, bu bölgelerin inceleme, araştırma, yönlendirme merkezleri niteliğinde, Bakanlık'ın ilgili heyetlerince uygun bulunan köylerin yakınlarında kurulmaya başlanmıştır. Her enstitü bölgesinin uygun bir yerinde 5-10 köyün ortalarında bölge okullarının açılması ve bunlarda da ilkokul sonrası teknik eğitim verilmesi planlanmaktaydı. Köy okullarının bölge okullarına, bölge okullarının da enstitülere bağlı olması düşünülmüştü (Başaran, 1999). Devlet tarafından, her bir enstitü için yaklaşık 350 hektarlık alan gösterilmiştir. Her köy enstitüsü, kendi bölgesine giren köy ilkokullarından mezun olan öğrencileri alır ve bu illerdeki köy okullarından sorumlu olurdu (Arayıcı, 1999).

3.2. Yöreye Özgü Eğitim ve Birlikte Üretim Süreci

Kırsal kalkınma ve planlama açısından değerlendirildiğinde değinilmesi gereken bir diğer konu, enstitülerde gerçekleşen uygulamalı eğitim ve üretim sürecidir. Enstitülerde kırsalı ekonomik açıdan kalkındırmayı da hedefleyen bir eğitim modeli uygulanmıştır. Tüm köy enstitülerinde, ders müfredatında ortak olarak bulunan derslerin yanı sıra, ziraat ve teknik konularında her bir enstitünün bulunduğu yörenin özelliklerine göre farklılaşan dersler bulunmaktaydı. Köy enstitülerinin tümünde yer verilmekte olan ders ve uygulamalara, enstitünün bulunduğu yöreye bağlı olarak balıkçılık, ipek böcekçiliği, bağcılık gibi yalnızca o yöreye has üretim türleri eklenmekteydi. Enstitülerin tümünde yer verilen

üretimler; küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, süt üretimi, peynircilik, meyve ve sebze bahçeleri, tahıl (buğday, arpa, yulaf vb.) ve baklagil (mercimek, bakla, mısır, pancar vb.) ekimi, kümes hayvancılığı, arıcılık, demircilik, marangozluk ve biçki-dikiş olarak sıralanabilir. Yalnızca enstitülerde öğrenim gören öğrenciler değil, yöre halkı da daha verimli ve sürdürülebilir bir üretim gerçekleştirebilecek şekilde bilinçlendirilmekteydi. Bunun yanında, enstitülerde bulunan öğrenciler ve eğitimciler halkın üretimine katkı sunmakla yükümlüydü. 1940-1946 arasında köy enstitülerinde 15.000 dönüm tarla tarıma elverişli hale getirilmiş ve enstitü öğrencilerinin uygulamalı eğitim gördüğü çiftlikler yapılmıştı. Aynı dönemde 750.000 yeni fidan dikilmiş, 1200 dönüm bağ oluşturulmuş, 1500 dönüm arazi sebze tarımı için uygun hale getirilmiş ve 9000 baş hayvan yetiştirilmişti. Ziraat işlerinin yanı sıra; 150 büyük inşaat, 60 işlik, 210 öğretmen evi, 20 uygulama okulu, 36 ambar ve depo, 48 ahır ve samanlık, 12 elektrik santralı, 16 su deposu, 12 tarım deposu, 3 balıkhane, 100 km. yol yapılmıştı. Sulama kanalları öğrenciler tarafından oluşturularak çiftliklere sulama suyu tarafından getirilmişti (Gedikoğlu, 1971; Özel, 2000; Yetkin, 2002). Bütün bunlar, enstitülerin bulunduğu yerleşke ortamında ve çevrelerindeki yaşam alanlarında birlikte üretim sürecine işaret etmektedir.

Kalkınma her boyutuyla gerçekleştiği zaman hedefe ulaşan bir kavram olarak ele alındığında, köy enstitülerinin kırsal kalkınma açısından başarılı bir model olduğu söylenebilir. Toplumsal kalkınma açısından bakıldığında, öğrencilere verilen kültür-sanat derslerinin ve etkinliklerinin yanında yerel halka da sunulan olanaklardan bahsetmek gereklidir. Yapılan etkinlikler halka açık gerçekleştirilmekte, tiyatro, konser vb. etkinliklere halk davet edilerek faydalanmaları sağlanmaktaydı. Zamanın şartları göz önünde bulundurulduğunda henüz kentte sosyal etkinliklerin ve mekânların eksikliği söz konusu iken, kırsal alanlarda gerçekleştirilen bu etkinlikler yerel halkın toplumsal açıdan da kalkınmasına katkı sunmaktaydı.

3.3. Kolektif Yaşamın Örgütlenmesi

Köy enstitülerinin pek çoğunun yapım süreci, günümüzde sıkça gündeme gelen katılım ve katılımın ileri bir düzeyi olarak birlikte üretim sürecinin gerçekleştirildiği, zamanının erken örneklerinden olması yönüyle de dikkate değerdir. Aktörlerin birlikte çalışması, paylaşması, birlikte - ortaklaşa (kolektif) bir sürecin tanımlanması, sorunların tartışıldığı ve çözüm önerilerinin geliştirildiği ortamların varlığı vb. güncel eğilimlere paralellik göstermektedir. Gençkaya'nın (2008, s. 182) belirttiği gibi; enstitülerin yapım aşaması, yeni kurulan enstitülere daha önce kurulmuş olanlar tarafından yardım ekiplerinin gönderilmesiyle gerçekleştirilmekteydi. Bu yolla dayanışma bilinci geliştirildiği gibi, kültürel

etkileşim ve gezi-gözlem olanakları da sağlanmaktaydı. Pek çoğu imece usulüyle inşa edilen enstitülerde okutulan derslerin yarısı kültür derslerine, diğer yarısı da tarım ve teknik konulara ayrılmıştı.

4. Değerlendirme

Köy enstitüsü fikrinin ortaya çıkışının dayandığı temeller, ilk köy enstitüsünün kuruluşuna kadar olan süreçte izlenen deneme yaklaşımı, köy enstitülerindeki eğitim yöntemi ve müfredatın özgünlüğü, enstitülerdeki kolektif üretim süreci, yöreye özel üretimler ve çözümler, yerleşke ortamında eğitim, enstitülerin gelişiminde planlı adımların atılmış olması ve köy enstitülerinin ülkedeki dağılımının bölgesel bir yaklaşımla ele alınmış olması gibi ilkeler birlikte değerlendirildiğinde karşımıza çıkan tabloda, enstitülerin salt birer eğitim kurumu olmasının ötesinde bir kalkınma aracı olarak işlev görmüş olduğu göze çarpmaktadır.

Bu çalışma ile köy enstitülerinin eğitime sunduğu katkılarının yanı sıra kırsal kalkınmaya olan etkisini değerlendirmek amaçlanmıştır. Verdiği mezun sayıları, mezunların yetiştirdikleri öğretmenler, yere özel ve uygulamaya dönük, üretimde işbirliğini teşvik eden eğitim programlarına sahip olmaları, yerleşkelerinde bulunan kültür, sanat, spora yönelik yapı ve alanlar, atölyeler gibi özellikleri dolayısıyla köy enstitüleri, bir eğitim kurumundan çok daha fazla anlam ifade etmektedir: Köy enstitüleri, kırsaldaki çocuklara verdiği eğitimin ötesinde kırdan başlayan bir kalkınma hamlesi olarak değerlendirilebilir. Köy enstitüleriyle kırdan başlayan bu girişim, toplumu her açıdan "çağdaş uygarlık düzeyine" çıkaracak bir eğitim süreci ile birlikte iktisadi ve toplumsal açıdan kalkınmasını da sağlayan bir model olarak değerlendirilebilir. Birlikte üretim, paylaşım, eşitlikçi ve adaletli yaklaşım ve dayanışmanın getirdiği bilinç, toplumun kalkınması için gerekli olan temel yapıtaşlarındandır. Bu temel yapıtaşlarını Bütün bunlara dayanarak; Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurgulanmaya başlanan Köy Enstitüleri'nin, kırsal kalkınmada başarıya ulaşmayı sağlayan bir model olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Altunya, N. (2002). *Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri*. Ankara: Uygun Yayınevi.

Arayıcı, A. (2004). Enstitüleri yorumlarken özden ayrılmamalı. *Eğitim Bilim ve Toplum*, *2(6)*, 96-103.

Arslan, H. (2004). Toplumun Yeniden İnşaası: Köy Enstitüleri. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (26), 31-35.

Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi , 35-36*, 267-282.

Başaran, M. (1999). *Devrimci Eğitim Köy Enstitüleri*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.

Çevik, M. (2010), *Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Toplumsal-Mekansal Boyutları: Türkiye Uygulamaları Üzerine Bir Tartışma,* 6. Ulusal Coğrafya Kongresi, 3-5 Kasım 2010, Ankara

Erçelebi, H. (1991). *Kuruluşunun 50. yılında Köy Enstitüleri ve Türk eğitim sistemine katkıları*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara

Gedikoğlu, Ş. (1971). *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.

Gençkaya, Ö. F. (2008). *Eğitimin Başkenti Ankara*. Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM).

İnan, A. (1989). İzmir İktisat Kongresi. *Türk Tarih Kurumu Yayınları , 2. Baskı* (46a).

Kartal, S. (2008). *Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, ss. 23-36.

Oğuzkan, F. (2007). Köy Enstitüleri öğretim programları. İnternetten 11/12/2007 de elde edilmiştir: <http://www.egitim.aku.edu.tr/oguzkan.htm>.

Özel, M. 2000, *Köy Enstitüleri*, TC Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Toprak, G. N. (2008). *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

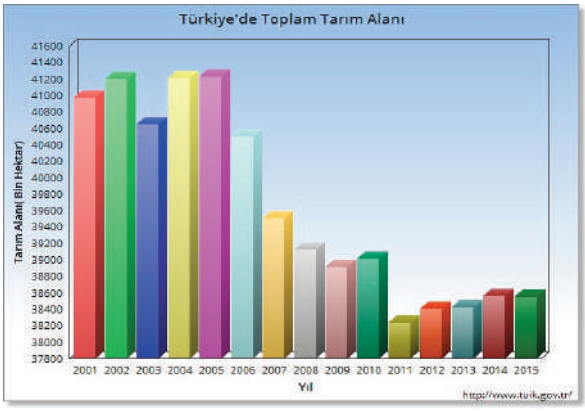
Yetkin, Ç. (2002). *Karşıdevrim 1945-1950*. İstanbul: Otopsi Yayınları.

Sanayileşen Alanlarda Tarım Toprakları Direnebilir mi: Trakya Bölge Planlama Deneyimi

Yrd. Doç. Dr. **Özdemir Sönmez**
İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

1. Giriş

Türkiye tarım toprakları kıt kaynak olmasına rağmen 1950 yılından bu yana hızlı kentleşmenin baskısı altında azalmaktadır. O yıllarda Türkiye'de kişi başına düşen tarım toprağı alanı yaklaşık 7500 m2 iken bugün yarıya yarı azalarak 3400 m2/kişi düzeyine gerilemiştir[1]. TUİK verilerine göre de tarım toprakları son 15 yılda % 10 oranında azalmıştır (Şekil 1). Bunun en önemli nedenlerinden biri, işgücünün kırsal alanlardan sanayi ve hizmet sektörlerinin yoğun olduğu kentlere göç etmesiyken, diğer önemli bir nedeni de Trakya, Ege, Akdeniz gibi mutlak tarım topraklarının yüksek oranda bulunduğu bölgelerde sanayileşme ve turizme bağlı olarak yaşanan hızlı yapılaşma olgusudur. Bu olgunun Türkiye ile beraber bir çok gelişmekte olan yada az gelişmiş ülkelerde de yaşandığı göz önüne alındığında, tarım topraklarının dünya genelinde hızla azalmaya devam ettiği gerçeği, gelecekte çok daha büyük boyutlu sorunlara yol açacaktır.

Şekil 1: *Tarım Alanlar değişimi (2001-2015)*[2]

1 http://www.arkitera.com/

2 http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

Bu koşullar altında, yapılaşmaya konu olan tarımsal toprakların azalış sürecinin devam edeceği gerçeği, giderek artan bir risk olma özelliğini koruyacaktır. Bu nedenle planlamada, özellikle bölgesel ölçekli planlamalarda, tarım topraklarının korunması ile birlikte, tarımsal üretimin özendirilerek ekonomik açıdan kazanımlı hale getirilme yöntemlerinin geliştirilmesi, sürdürülebilir planlamanın vazgeçilmez bir bileşeni olacaktır.

Ülkemizde 2004 yılından buyana 5403 sayılı toprak koruma kanununun da koşul kabulleri çerçevesinde bölgesel/yerel ölçekte yapılan birçok planda tarım alanlarının korunması yönünde kararlar üretilmesine rağmen başarılı olunamamaktadır. Özellikle sanayi, konut, turizm gibi işlevlerin hızlı gelişim gösterdiği alanlarda, yasaya ve plan kararlarına rağmen, tarım topraklarının korunarak tarımsal amaçlı kullanımını sağlamak olanaksız hale gelmektedir.

Türkiye'de bu sorunu yaşayan ve önemli bir bölümü mutlak tarım topraklarından oluşan bölgelerden biri Trakya'dır. Yaklaşık 2 milyon hektarlık bir alana sahip bulunan Trakya bölgesinin % 64'ü tarım topraklarından oluşmaktadır. Bölgenin, doğusunda İstanbul'a komşu olması, İstanbul sanayinin etkin yayılma potansiyeli için bir hedef haline gelmesine, böylece Çorlu-Çerkezköy-Lüleburgaz aksında yayılmasına neden olmuştur. Bu paralelde gelişen sanayi fonksiyonu ve nüfusun yapılaşma amacıyla talep ettiği toprak fiyatları artmış, beraberinde tarım topraklarının hızla yapılaşmaya açılması sonucunu doğurmuştur. Böylece bölgenin doğusu sanayi eksenli olarak hızla kentleşirken, batı yönündeki kırsal nüfus göç ederek sanayi bölgesi çevresine yerleşme eğilimine girmiş ve bölge içinde önemli nüfus ve gelir dağılımı farklılıkları yaratmıştır.

Bölge genelinde ortaya çıkan sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi yönünde çok odaklı gelişmenin sağlanması, ekonomik getiri sağlayacak ekolojik boyutlu eylemlerin teşvik edilebilmesi ve özellikle nüfus kaybı yaşanan bölgeler dikkate alınarak, tarımsal gelişimi destekleyerek potansiyellerini değerlendirecek fiziksel ve ekonomik altyapının oluşturulması gereksinimi hızla artmıştır.

Yukarıda belirtilen saptamalar çerçevesinde Çevre Bakanlığı, Trakya Kalkınma Birliği (TRAKAB) ve İstanbul Metropoliten Planlama Merkezi (İMP) işbirliği ile 2008-11 yıllarında Trakya alt bölgesi çevre düzeni planı yapılmış ve onaylanmıştır. Planın yapım sürecinde büyük ölçüde yerel halk ile birlikte değerlendirme olanakları yaratılmaya çalışılırken, özellikle tarımsal üretim ekonomisini geliştirerek toprakların korunmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi, sanayinin yarattığı kirliliğinin önüne geçilmesi amaçlı yeni yöntem arayışlarına gidilmiştir. Bu arayışlar, farklı yöntem ve plan notları içermesi nedeniyle önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Bu bildiride, söz konusu plan kapsamında, Trakya bölgesinde tarımsal alanlarda yaşanan değişim irdelenerek, **kuramsal arka planı** ile birlikte tanımlanacak, **sanayi kaynaklı kirliliğin önlenmesi ve tarımsal potansiyelin korunarak geliştirilmesine dönük belirlenen yöntem ve stratejiler** tartışılacaktır.

2. Kuramsal Çerçeve

Sorunun ortaya çıkış ekseni olan sanayileşme döneminden buyana, konuya ilişkin birçok kuramsal çalışma yapılmıştır. Bunlardan Biggs[3], kırsal/tarımsal alanlardaki değişimleri genel sistem kuramı temelinde açıklamaya çalışırken, Epstein[4], kırsal alanlarda yaşanan değişimle, ekonomik ve toplumsal değişim arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Diğer yandan, Marksist düşünürler, kapitalizmin tarımsal üretim biçimlerini bünyesinde erittiği savını ileri sürerken, bazı neo Marksist düşünürler ise bunun her zaman geçerli olmadığını, tersine, kapitalizmin farklı üretim biçimlerinin kendisine eklemlenmesine olanak sağladığını savunmuşlardır[5]. Her iki yaklaşımda da toprak "rant"a konu olan bir üretim faktörüdür ve rant toprağın fiyatını belirlemektedir.

Klasik yaklaşımda rant, toprağın verimliliğine dayandırılmaktadır. Bu yaklaşımın öncülerinden David Ricardo'ya[6] göre bir toprağın getiri miktarını o toprağın verimlilik düzeyi belirlerken, toprakların birbirinden farklı özelliklere sahip olması ve verim farklılıkları da rantı yaratır.[7]

Smith, Ricardo ve Marx gibi düşünürlere göre, toprak rantı tarımdaki kapitalist ilişkilerin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Rant, genellikle **mutlak rant** ve **farklılık rantı** olarak iki farklı türde ele alınarak incelenmektedir. Toprağın sınırlı/kıt olması nedeniyle ortaya çıkan rant "**mutlak rant**" veya "**kıtlık rantı**", toprağın verimliliği yada konumundan kaynaklanan rant **farklılık rantı** kapsamında açıklanmaktadır[8]. Marx bu rantı, verimli topraklarda üretilen ürünün miktarı, pazar fiyatı ve toprağı işleme tekelinden kaynaklanan fazla rant olarak açıklamaktadır[9].

Kapitalist yaklaşımlara göre, kıt kaynak olan toprağın kullanım biçimini ve değerini belirleyen temel faktör "**serbest piyasa**"dır. Serbest piyasa, "kişinin sahip olduğu mülkiyetini uygun gördüğü şartlarda başkasına devredebilmesi,

3 Biggs (1977)
4 Epstein (1962)
5 Öztürk (2009)
6 Ricardo (1997),
7 Akın (2007)13-15).
8 Aktan (2003), 16
9 https://vergidosyasi.com

kiralayabilmesi onu bir diğer mülkiyetle veya parayla değiştirebilmesi veya onu daha fazla üretim ve kar için elde tutabilmesi veya kullanabilmesi özgürlüğünü ifade eder"[10]. Serbest piyasalarda bir mal veya hizmetin fiyatı arz ve talep koşullarına göre belirlenir. Marks'a göre, toprak için fiyatın oluşması aynı zamanda "toprağın, toprak sahibine bir artı değer getirecek biçimde kullanma koşulları oluşuncaya kadar kullanım dışında tutulması" ile gerçekleşir. Bu **mutlak rant**tır ve mutlak rant toprağın veriminden bağımsız gelişir[11]. Yapılaşmaya konu olan toprağın rantı verimlilik düzeyinden bağımsızlaşırken, yapılaşmaya konu işlev ve yapı yoğunluğu temel belirleyiciye dönüşür. Buna bağlı olarak kent çevresindeki tarımsal arazilerin değeri kent büyümesi ile devamlı olarak artar. Önce tarımsal kullanış değerine sahip olan arazide kentin yaklaşması ile oluşan beklenti, daha sonra bu alanın imar sınırları içine alınışı, yükselişe neden olan temel etmenleri oluşturur. Böylece toprağı tarım amaçlı elde tutmak değersizleşirken, mutlak rant amaçlı tutmak yada alıp satmak öz gerekçeye dönüşür.

3. Trakya Bölgesinde Yapılaşma Süreci ve Sorunun Tanımı

Trakya Bölgesi, ülkenin kuzey batı ucunda, Avrupa kıtası içinde ve geniş tarım topraklarından oluşan bir alandır. Tablo 1'de görüldüğü üzere 1.88 milyon hektarlık bu alanın % 63'ü tarım topraklarından oluşur. Toplam 1,18 milyon hektar olan tarım topraklarının % 37' si Edirne, %37'si Tekirdağ ve % 26'sı Kırklareli il sınırları içinde bulunmaktadır.

Tablo 1. Trakya Alt Bölgesi Tarım Alanları[12]

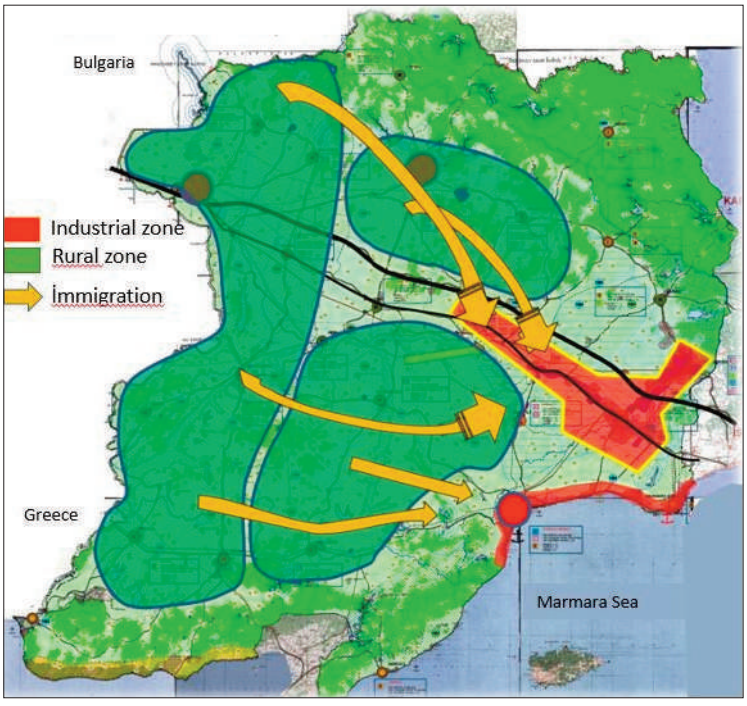
Tarım Alanları Toplamı (ha)	Tarım Dışı Alanlar Toplamı (ha)	Trakya Alt Bölgesi Toplamı (ha)
1.185.099 (% 63)	695.893 (% 37)	1.880.992 (% 100)

Trakya Bölgesi doğusunda hızlı büyüme ve yapılaşmanın başlangıcını, Çerkezköy'ün kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına alınarak 1972 yılında uygulanan Çerkezköy Organize Sanayi Bölgesi (ÇOSB) kararı oluşturmaktadır. Bu kararın ardından bölge, İstanbul Metropolü'ne yakınlığı, ulaşım olanakları, ucuz arsa temini gibi faktörlerin de etkisiyle sanayi yapılaşmaları için oldukça çekici bir hale gelmiş ve Çerkezköy-Çorlu-Babaeski aksları boyunca yapılanan sanayiler sonucu, bölgedeki mekânsal değişim süreci artarak günümüze kadar devam etmiştir. 1980'li yıllardan bu yana hızlanarak devam eden bu süreç, bir

10 http://akademikmakale.blogspot.com.tr/
11 Marx (1978)
12 ÇŞB (2009b)

yandan idari yapılanmayı değiştirerek birçok yeni belediye birimleri kurulmasına yol açarken, oluşan yeni belediyeler mekansal değişimleri daha çok hızlandırmıştır.

Bölgenin doğusunda Tekirdağ-Çorlu-Çerkezköy üçgeninde (Şekil 2) sanayi yayılımı ve buna bağlı hızlı bir nüfus artışı yaşanırken, kırsal yaşamın etkin olduğu kuzey ve batısındaki yerleşmelerde ise, önemli bir kısmı tarım sektöründe çalışan nüfus olmak üzere, sanayinin yoğunlaştığı alana göç etmeye başlamıştır. Gerek sanayinin ve gerekse nüfusun yarattığı arsa talebine paralel oluşan "toprak rantı" bu bölgedeki birçok tarım toprağının planlı/plansız yapılaşmaya açılması sonucunu doğurmuştur. Böylece Çorlu-Çerkezköy-Babaeski aksı (şekil 2'de kırmızı renk ile belirtilen alanlar) sanayi ve konut fonksiyonu ağırlıklı yapılaşırken, aynı süreçte çoğunluğu İstanbul metropolü nüfusu kaynaklı ikinci konut (yazlık) talebiyle kıyı alanları yapılaşma sürecine girmiştir.[13] 30 yıllık bu süreçte, planlı/plansız yaklaşık 10.000 hektarı sanayi olmak üzere 185.000 ha alan yapılaşmıştır[14].

Şekil 2: *Trakya alt bölgesi yapılaşmanın yoğunlaştığı alanlar*[15]

13 Sönmez (2017)

14 ÇŞB (2009b)

15 ÇŞB (2009b)'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Buradaki **temel sorun**, yapılaşma amaçlı talep gören toprak için oluşan piyasa değerinin, tarımsal kullanımın sağladığı gelirden/değerden çok daha yüksek olması ve söz konusu yapılaşma eğilimin devam etmesidir. Bu sorunla ilgili alternatif çözümler üretilmedikçe, tarım topraklarının yok olma süreci artarak devam edecektir.

4. Tarım Topraklarının Korunmasına ve Hukuksal Yapı;

Ülkemizde 2005 yılına kadar tarım topraklarının korunması yönünde etkili ve kapsamlı bir kanun yapılmamıştır. 1985 yılında yapılan 3202 Sayılı kanunda, Köy Hizmetleri Kurumu'nun görevlerini tanımlayan maddeler içinde *"Tarım alanlarının gayesine uygun bir şekilde kullanılmasını sağlamak, denetlemek ve bu konu ile ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak*" şeklinde bir hüküm olmakla birlikte, bunun nasıl yapılacağı, tarım alanlarını korumak üzere ne tür önlemler olduğu hakkında hiçbir açıklama getirilmemiştir[16]. Tarım topraklarının korunmasına dönük önemli olabilecek ilk yasal düzenleme dönemin Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılan 11.03.1989 tarih, 20105 sayılı resmi gazetede yayınlanan '*Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik*'tir[17]. Bu yönetmelik ilk olarak imar planlarına atıfta bulunarak, tarım alanlarının farklı amaçlar için planlanması durumunda, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden izin alınması şartını getirmiştir[18]. Diğer yandan, bu yönetmeliğin 8.maddesinde konut, eğitim, sağlık, sanayi, akaryakıt istasyonları, alışveriş merkezi, turizm amaçlı tesisler gibi nerdeyse tüm kentsel kullanımlar için izin verilebileceği belirtildiğinden, tarım topraklarının farklı amaçlarla kullanımında pek fazla önleyici olamamıştır. Bu konuda en etkin yasal düzenleme 03.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren "5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu"dur. Bu Kanun'un 1. ve 2. Maddesinde şöyledir:

> *Madde 1- Amaç; "Toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek korunmasını, geliştirilmesini ve çevre öncelikli 'sürdürülebilir kalkınma' ilkesine uygun olarak, plânlı arazi kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir".*

16 T.C. Resmi Gazete (1985)

17 Sezgin ve Varol (2012)

18 Madde 4 — Şehir imar planları, mevzii imar planları ve bunların eki imar planları ve yerleşme alanları ile özel kanunlar kapsamı dışında kalan alanlardaki her türlü arazinin tarım dışı maksatlı faaliyetlere tahsisi Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün iznine tabidir. Bu Yönetmeliğin yürürlük tarihinden önce tasdik edilmiş olan Çevre Düzeni Planları, Bölge Planları ve Nazım imar Planlarında "Tarım Alanları" olarak gösterilen alanların baş¬ka maksatlarla kullanılması için yapılacak plan değişikliklerinde de Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün muvafakati alınır.

> *Madde 2- Kapsam; "Bu Kanun; arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesi, sınıflandırılması, arazi kullanım planlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulmasına ilişkin sorumluluk, görev ve yetkilerin tanımlanması ile ilgili usul ve esasları kapsar".*[19]

Ayrıca 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 14. Maddesi'nin ikinci fıkrasında; "*sulu veya kuru arazi ayrımı, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu hükümlerine göre yapılır*" hükmü mevcuttur. Buna ek olarak, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 8. Maddesi'nin birinci fıkrasına; *"(c) Tarım arazileri; Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda belirtilen izinler alınmadan tarımsal amaç dışında kullanılmak üzere planlanamaz*" hükmü eklenmiştir.

Diğer yandan, 5403 sayılı Toprak koruma kanunu 13.maddesinde *"Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlar",* ifadesi eklenerek, birçok bakanlığın tarım alanları üzerinde yapmak istediği yeni işlevlerin yapılaşmasına olanak sağlanmaktadır. Buna ek olarak aynı kanuna, "*11/10/2004 tarihinden önce, gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış bulunan arazilerin tarımsal bütünlüğü bozmuyor ise istenilen amaçla kullanımı için, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içerisinde Bakanlığa başvurulması, hazırlanacak toprak koruma projesine uyulması ve tarım dışı kullanılan tarım arazilerinin her metre karesi için beş Yeni Türk Lirası ödenmesi şartıyla izin verilir. Tarım arazisi vasfından çıkarılan araziler, ilgili kuruluşlarca başvuru sahibinin isteği doğrultusunda vasfını değiştirir*" şeklinde geçici bir madde eklenerek birçok tarım alanı üzerinde izinsiz yapılan sanayi alanlarının yasallaştırılmasına olanak sağlanmıştır.[20]

5. Bölgede Planlama Eylemleri

Tüm bu gelişmeler karşısında bölgesel ölçekli gelişme süreçlerini kontrol etmek ve doğal değerleri koruyabilmek amaçlı ilk bölgesel ölçekli plan 2000-2004 yılları arasında dönemin Bayındırlık Bakanlığı tarafından Trakya Üniversitesi'ne hazırlatılmış ve 2004'de onaylanmıştır.

Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ı kapsayan 1/100.000 bu plan aynı zamanda 8 adet alt bölge tanımlamış ve bu alt bölgeler temelinde 1/25.000 ölçekli planların yapılmasını öngörmüştür. Alt bölgelerin içinde, sanayi yapılaşması nedeniyle

19 T.C. Resmi gazete (2005)

20 Sönmez, (2016)

öncelikli olanlardan, **Çorlu-Çerkezköy-Muratlı- Lüleburgaz Planlama Bölgesi** için bakanlıkça 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yapılmıştır. Bu plan Çorlu-Çerkezköy-Büyükkarıştıran hattı boyunca planlı yada plansız gelişen sanayi ve konut alanlarını yasallaştırarak kontrol altına almayı hedeflemiştir.

Buna karşın, 2006 yılına kadar sanayi yapılaşması etki alanı içinde bulunan yerel yönetimler üst ölçek planlardan bağımsız imar planları ve revizyonlar yapmaya devam etmiş, özellikle Tekirdağ ili, ilçe ve beldelerinde yapılan imar planları ile yaklaşık 50 000 ha alan ve 4 milyon nüfus öngörülmüştür.[21] Bu gelişmeler karşısında Çevre Düzeni Planını yeniden yapmak ve bölgede yapılaşmayı kontrol etmek üzere TRAKAB, Çevre Bakanlığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında düzenlenen yeni bir protokol ile İstanbul Metropoliten Planlama Merkezi (İMP) görevlendirilmiştir.

6. Trakya Alt Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

Plan çalışmasına başlarken, tarımsal üretimin temel yapıtaşlarını oluşturan yerel halkın ve üreticilerin katılımının sağlanması temel öncelik olarak belirlenmiştir. Bu amaçla, öncelikle duyurular ve bilgilendirme toplantıları yapılmış, ardından planın her kademesi çeşitli platformlarda tartışılarak geniş bir katılım mekanizması oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Tekirdağ, Kırklareli, Edirne ve 18 ilçe merkezinde 95 halk toplantısı, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli il genel meclisi üyeleri ve 3 il özel idaresi teknik elamanları ile 34 çalışma toplantısı, bölgedeki 46 ilçe ve belde belediye meclis üyeleri ve teknik elemanları ile 185 olmak üzere toplam 314 toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte bölgesel ve yerel sorunlar tartışılarak öncelikler belirlenmeye çalışılmış, çözüme dönük seçenekler ve kararlar bu çerçevede oluşturulmuştur.

Yaklaşık dört yıl süren bu çalışmada, arazi kullanım, tarım alanları, orman alanları, sit alanları vb. tüm alanlar yeniden tespit edilerek sayısal ortamda haritalanmıştır. Ayrıca yürürlükte olan tüm planlar incelenmiş, mevzuata aykırı yapılan, tarım alanlarını izinsiz imara açan yada projeksiyon nüfusunun üstünde nüfus belirleyen planlar belirlenmiş ve yaklaşık 12 bin hektar alanın tarımsal niteliğinin korunabilmesi yönünde yeniden düzenlenmesi önerilmiştir.

Planın **genel ilkeleri** şu şekilde belirlenmiştir[22];

- **sürdürülebilirlik**; bölge açısından önerilen tüm fonksiyonların işlevsel bütünlük ve çevresel değerlerle uyum içerisinde geliştirilmesi, ekolojik

21 ÇŞB (2009a) s.4
22 ÇŞB (2009a) s.2

değerler ile kentleşmenin getirdiği fonksiyonel çeşitlenme arasında koruma kullanma dengesinin sağlanması.

- **kırsal kalkınma ve nüfus kaybının önlenmesi**, özellikle nüfus kaybı yaşanan bölgelerde gelişim potansiyellerini destekleyecek fiziksel ve ekonomik altyapının oluşturulması ve çok odaklı gelişmeyi sağlayarak bölge genelinde sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, tarım odaklı kırsal ürün ve üretime dayalı mekanizmalar geliştirerek toprağın tarımsal amaçlı kullanılmasının özendirilmesi ve nüfus kaybının önlenmesi,
- **sanayi gelişiminin sınırlandırılması**, yeni alanlar önerilmemesi, mevcut alanlarının kısıtlanması ve rehabilitasyonu ile çevreye duyarlı hale getirilmesi.
- **entegre ulaşım sistemleri ile desteklenen işlevsel bağlantıların kurulması**; tarımsal ürünlerin pazara ulaşım olanaklarının artırılması, demiryolu ve denizyolu ağırlıklı alternatif sistemlerin geliştirilmesi

Tüm baskılara rağmen, yukarıda özetlenen ilkeler ışığında, planda yeni sanayi alanı açılmamış, mevcut sanayi alanları içinde yer alabilecek sanayi türleri de sınırlandırılarak su, hava ve toprak kirliliğine neden olabilecek sanayi türlerinin yer almaması yönünde kısıtlamalar getirilmiştir. Plan hükümlerinde bölgede yer alması kısıtlanan türler; "metal sertleştirme, metal kaplama, asitli yüzey temizleme, tekstil boyama-yıkama ve emprime baskı, madenin işlenmesine yönelik ağır sanayiler, hurda plastik yıkama, lifli yıkama-yağlamacılar, kâğıt işleme, ham deri işleme, asit imal ve dolum yerleri, pil, batarya-akü imal yerleri, kömüre dayalı termik santral, gres yağ fabrikaları, ilaç sentez fabrikaları, ağır metal tuzu üretimi, demir-çelik üretimi, petrokimya, klor-alkali, rafineri vb." olarak belirtilmiştir[23].

Ayrıca son 30 yıldır kontrolsüz ve dağınık olarak yer alan ve Ergene Nehri'ni kirleten sanayileri kontrol altına almak amacıyla, yeni bir örgütlenme (Islah Organize Sanayi Bölgesi) modeli önerilmiştir. 4562 sayılı OSB Kanununda da daha sonra bu modele dönük düzenlemeler yapılmış ve 12.04.2011 tarih ve 27903 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.[24]

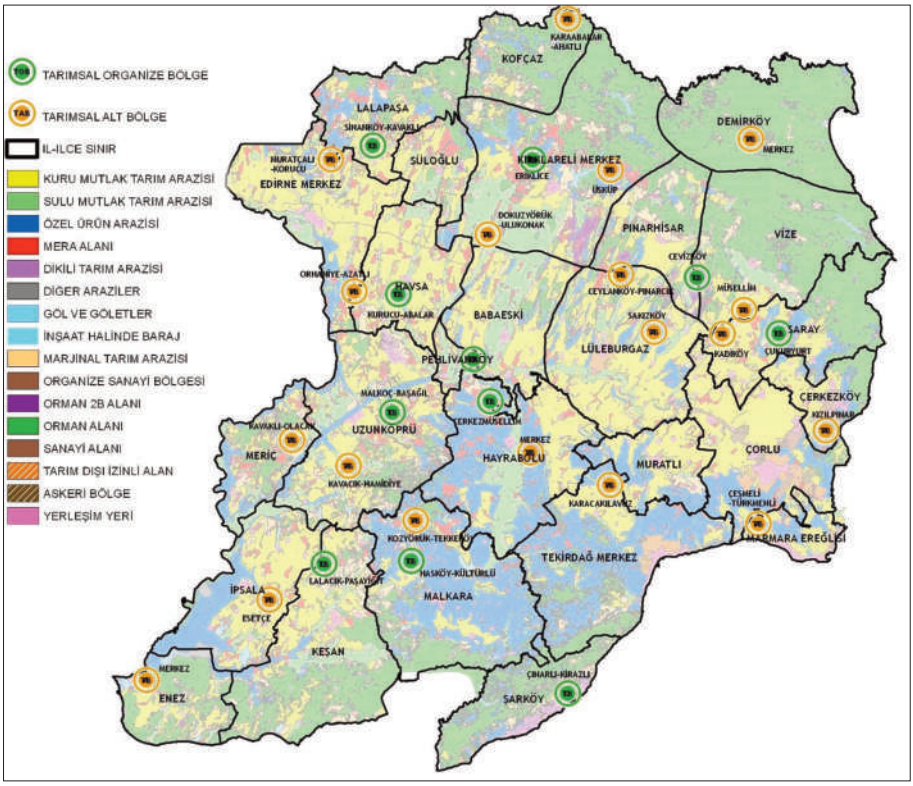
Buna ek olarak, bölgede yürürlükte olan tüm imar planları gözden geçirilmiş, tarım topraklarını yapılaşmaya açan ve nüfus projeksiyonlarının üstünde yapılaşma alanı oluşturan planlar saptanmış ve raporlanmıştır.[25]

23 ÇŞB (2009a) plan hükümleri 2.10.31

24 Masatlı (2012)

25 ÇŞB (2009a) plan hükümleri 2.11.3.9.

Planda ayrıca, planın temel amaçlarından biri olan "tarımsal potansiyeli değerlendirerek ekonomik açıdan verimli hale getirmek" üzere geliştirilen tarımsal ürün geliştirme ve katma değer yaratma amacıyla "**Tarımsal Organize Bölge**" (TOB) ve "**Tarımsal Alt Bölge**" (TAB) modelleri önerilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3; Planda önerilen TOB ve TAB alanları

Tarımsal Organize Bölgeleri (TOB) ; "Besicilik, süt sığırcılığı, meyvecilik, sebzecilik, seracılık, çiçekçilik vb tarımsal üretim ve ürün işleme faaliyetlerinin bir arada yapıldığı, tarımsal ürünlerin gıdaya dönüştürüldüğü, disipline edildiği, tek elden sevk ve idare edildiği, desteklendiği ve üretici-sanayici-pazarlayıcı entegrasyonunun gerçekleştirildiği alanlardır" şeklinde tanımlanmıştır. Bu bölgelerde, "tarımsal üretimin ve toprak kullanımının veriminin arttırılarak sürekliliğinin sağlanması, tarım nüfusunun yerinde istihdam edilmesi ve gelir kaynaklarının arttırılması ya da yeni kaynaklar oluşturulması, tarımsal tesislerin bir plan çerçevesinde bir araya getirilmesi, başta çevre koruma ve gıda maddesi hijyenik koşulları olmak üzere kontrol edilme kolaylığının sağlanması" temel esaslar olarak vurgulanmıştır.

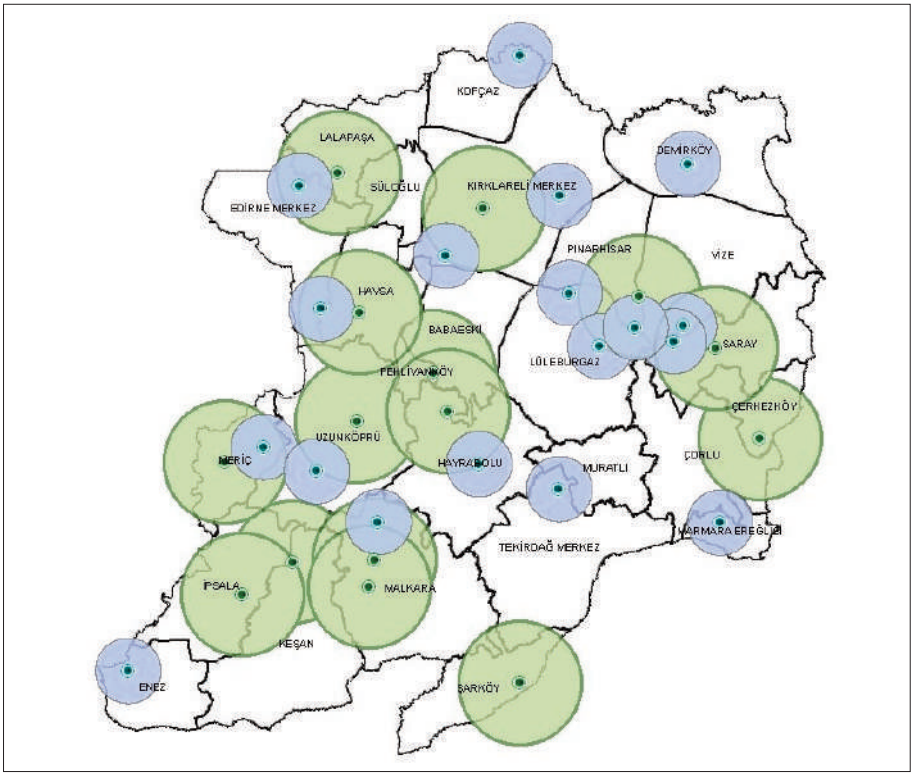
Plana göre TOB'lar, "tarımsal üretim için mutlak tarım arazilerini (Tarımsal Niteliği I. Öncelikli Korunacak Alanlar) ve ürün işleme tesisleri için marjinal tarım arazilerini (Tarımsal Niteliği II. Öncelikli Korunacak Alanlar ve Tarımsal Niteliği Sınırlı Alanlar) içerir. TOB'lar içerisinde; hububat, meyve ve sebze üretimi için uygun tarım alanları, sebze ve çiçek yetiştiriciliği için seralar, mantarcılık, hayvancılık ve et entegre tesisleri, otlaklar, tarımsal işletmeler, tarımsal ürün paketleme tesisleri, meyve işleme tesisleri, soğuk hava depoları, yem depoları, TOB işletmelerinin ön arıtma yada toplu arıtma tesisleri, organik atıkların geri dönüşüm tesisleri, hayvan klinikleri, kireçli ölü hayvan gömü çukurları, tarımsal araç-gereç parkları, tarımsal ürün pazarlama hizmetleri, ürün borsası, tarımsal eğitim merkezleri, tarımsal Ar-Ge ve laboratuar alanları gibi bölge stratejisine uygun tesisler Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca olumlu görüş alındıktan sonra yer alabilecektir."

Bu alanlar içerisinde tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi alanlarından oluşacak "Tarımsal İhtisas OSB" alanları toplam TOB alanının %10'unu aşamayacak ve TOB alanı içerisindeki "Tarımsal Niteliği II. Öncelikli Korunacak Alanlar" ve "Tarımsal Niteliği Sınırlı Alanlar" üzerinde yer alabileceklerdir. Gıda maddeleri üretimi ve mamul hale getirilmesi amaçlanan bu bölge içerisinde, ham madde olarak tarımsal ürünler ile doğrudan ilişkili olmayan, hava, su ve toprakta kirlilik yaratabilecek metal, plastik, tekstil, deri, boya vb kimyasal ham maddenin ağırlıklı olarak kullanıldığı tesisler yer alamayacaktır.

Tarımsal Alt Bölgeler (TAB): Bu alanlar planda, "Sanayi sınıfına girebilecek fonksiyonların kesinlikle yer almayacağı, tarım ve hayvan yetiştiriciliğini destekleyen, hububat, meyve, sebze üretimi için uygun tarım alanları, meralar, mantarcılık, orman ürünleri, sebze ve çiçek yetiştiriciliği için seralar, depo veya soğuk hava deposu, mandıra vb, sadece 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nun 3. maddesinde tanımlanan "tarımsal amaçlı yapılar"ın yer alabileceği alanlar" şeklinde tanımlanmıştır.[26]

TOB ve TAB merkezlerinin yer seçimleri, şekil 4'de görüldüğü gibi tarımsal potansiyeller temelinde bölge içinde dengeli bir dağılım sağlamak üzere belirlenmiştir. Belirlenen yerler için aynı zamanda, "köylere yakınlık, ulaşım olanakları, hakim rüzgar yönü-yerleşim alan ilişkisi, doğal koruma alanlarına yakın olmaması, mera ve sulu-kuru tarım arazilerine yakın olması, marjinal tarım arazilerinin bulunması, dere yataklarına yakın olmaması, çevresindeki yerleşim alanlarına en az 1 km mesafede olması" gibi bazı kriterler belirlenmiştir.

26 ÇŞB (2009) plan hükümleri 2.11.3.10

Şekil 4: *Önerilen TAB ve TOB alanlarının bölgesel dağılımı*

Planda belirtilen TOB ve TAB'lar bu amaçlarla önerilmesine rağmen, planın hazırlanması sürecinde en çok tartışılan konu olmuştur. Tartışma üç farklı yönde ve tonda gerçekleşmiştir[27].

Birinci grupta, genellikle tarımla uğraşmayan ve kentte yaşayan kişiler ile meslek odaları mensupları yer almıştır. Bu grubun temel itiraz konusu, planda tarımsal potansiyelin değerlendirerek ekonomik açıdan verimli hale getirilebilmesi amacı ile önerilen ve ürün işleme, paketleme vb. organizasyon ve tesisleri içerebilecek olan "*TOB ve TAB alanlarının gelecekte sanayi alanlarına dönüştürüleceği*" iddiası olmuştur.[28]

İkinci grupta, bölgede tarımla ve ticaretle uğraşan yerel halk ve onlardan oluşan ziraat, ticaret, esnaf odaları gibi yerel örgütler yer almıştır. Farklı uğraş yada mesleki alanları nedenleri ile genellikle, konuşma ve tartışmaları izleyerek planı değerlendirmişlerdir. Bu doğrultuda bir bölümü TAB ve TOB kararlarını olumlu

27 Bimtaş (2008a)
28 Bimtaş (2008a)

karşılayarak desteklerken, diğer bir bölümü *"TOB ve TAB alanlarının gelecekte sanayi alanlarına dönüştürüleceği*" iddiası nedeniyle karşı çıkmıştır. Diğer yandan aynı grup, tarla ve bahçelerinde depolama, işleme, paketleme vb. gereksinim duyulan tesislere izin verilmediği konusunu sorun olarak belirtmişler ve bu konuda olanak sağlanmasını talep etmişlerdir.[29]

Üçüncü grupta ise, ağırlıklı olarak gayrimenkul ticaretiyle uğraşanlar ve kente yakın alanlarda tarlası olan yerel malikler yer almıştır. Toplantıda ağırlıklı olarak ve yüksek sesle "yapılaşma karşıtı" bir görüş hakim olduğundan, bu grup genellikle sessiz kalmış ve "*bütün bu insanların en çok gelir getirebilecek şey olan imarlaşmaya neden karşı*"[30] olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Çünkü onlara göre *"arazilerin yapılaşmaya açılması ile hem toprak sahipleri, hem aracılar, hem inşaatçılar kazanacaktır*"[31].

İl genel meclisi ve belediye meclisi üyelerinin bir kısmı birinci ve ikinci grupta yer alırken, önemli bir bölümü de üçüncü grup ile birlikte sessiz kalmayı seçmişlerdir.[32] Bu grubun görüş ve talepleri önemli oranda, meclis üyeleri ve teknik grup içinde yapılan toplantılarda dile getirilmiştir. Buna göre *"Bölgenin gelişimi ve zenginleşmesi sanayileşme ve yapılaşma ile mümkündür. Tarımla zenginleşmek mümkün değildir. Bu nedenle insanlar tarıma mahkum edilmemelidir"*[33].

7. Değerlendirme ve Sonuç

Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli İl, ilçe ve belde merkezlerinde plan yaklaşımı ve ilkelerine dönük yapılan toplantılarda planın en önemli konularından biri olan "*tarım topraklarının korunması*", tartışmalarda en öne çıkan konu olmuş ve genellikle "*planda yapılaşmaya izin verilmemesi*" konusunun altı çizilmiştir. Fakat temel sorun, daha önceki planda da tarım topraklarının korunması ilkesi benimsenmiş olduğu halde, "binlerce hektar tarım toprağının yapılaşmaya açılmış olması" sorusudur.

Tarım topraklarının "yapılaşma" talepleri karşısında direnememesinin en önemli nedeni, tarımsal üretimin **üretici açısından** ekonomik getirisinin düşük olmasıdır. Bunu iyileştirmenin en önemli bileşenleri ise; ürünün işlenerek tüketime hazır hale getirilmesi, paketlenmesi ve pazara ulaştırılabilmesinin üreticiler tarafından yapılabilmesidir. Bu durumda ürünün artan katma değeri üreticiye yansıyacaktır.

29 y.a.g.e.
30 Bimtaş (2008b)
31 y.a.g.e.
32 Bimtaş (2008a)
33 Bimtaş (2008b)

Bu doğrultuda, planın en önemli amaçlarından biri, tarımsal potansiyelin değerlendirerek ekonomik açıdan verimli hale getirilebilmesi ve böylece tarım topraklarının yalnızca yasaklarla değil, aynı zamanda ekonomik kazanımı nedeniyle de korunarak tarımsal amaçlı kullanıma yönlendirilmesini sağlamaktır. Bu amaçla, ürünü işleme, paketleme, pazara ulaşımını sağlama sürecini gerçekleştirebilecek organizasyon ve tesislere gereksinim vardır.

Ülkenin birçok bölgesinde yapılan çevre düzeni planlarına ve tarımsal alanların yapılaşmaya açılması yönündeki yasaklara rağmen, tarım topraklarındaki yapılaşmanın devam ediyor olması, farklı çözüm yolları üretmemiz gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, tarımsal toprakların korunmasındaki en önemli araçlardan biri yasal önlemler iken, diğer bir araç olarak tarımsal üretimin artırılması ve katma değerini artırıcı stratejilerin geliştirilmesi olmalıdır. Özellikle yapılaşma baskısı altında olan tarım topraklarının, yasadışı yollarla yada baskı grupları aracılığı ile yapılaşmaya açılmasının önlenmesinde en önemli araç bu olacaktır.

Kaynakça

Akın, E. (2007). *Kentsel Gelişme ve Kentsel Rantlar: Ankara Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı.

Aktan, C. C. (2003) Görünmez Ayak ve Milletlerin İsrafı: Rant Kollama. C. C. Aktan içinde, *Yasal Soygun Çıkar Grupları ve Rant Kollama* (s. 15-34). İstanbul: Zaman Kitap.

BİMTAŞ (2008a) Trakya Alt Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Toplantı Tutanakları (Basılmamış),

BİMTAŞ (2008b) Trakya Alt Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Grup Toplantıları (Basılmamış),

ÇŞB (2009a) Trakya Alt Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Hükümleri (Basılmamış), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

ÇŞB (2009b) Trakya Alt Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Raporu (Basılmamış), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Epstein, T. S. (1962) Economic Development and Social Change in South India. Manchester University Press, Manchester.

Marx, K., (1978) Kapital, C.III, 1. Basım, Çeviren: Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara http://akademikmakale.blogspot.com.tr/

Biggs, S.D., C. K. Yuan and L. R. Max (1977). "Agricultural Sector Analysis". ADC Teaching and Research Forum. no. 11, September, Agricultural Development Council Inc., New York and Singapore.

Öztürk, Ş., (2009) Kırsal Kalkınma Yaklaşımları Ve Küçük Meta Üretimi Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Anadolu University Journal Of Social Sciences Cilt/Vol.: 9 - Sayı/No: 2 : 173–188 (2009)

Ricardo, D. (1997). Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri. (T. Ertan, Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.

Sönmez, Ö. (2016) İstanbul merkezli sanayi yayılımının alt kentlerde mekansal etkileri: Tekirdağ örneği, Megaron, 2016, Vol.11 / 1, s.137-149

Sönmez, Ö. (2016) Türkiye'de 1980 Sonrası Planlamanın Kurumsal Değişim Süreci ve Mekânsal Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği, YTÜ, Basılmamış Doktora Tezi

T.C. Resmi Gazete, (1985) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun. (1876), 22.5.1985

T.C. Resmi Gazete, (2005) Toprak Koruma Ve Arazi Kullanımı Kanunu, 19/7/2005, Sayı : 25880

Sezgin, D., ve Varol, Ç., (2012). "Ankara'daki Kentsel Büyüme Ve Saçaklanmanın Verimli Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımına Etkisi", JFA, 29(1): 273-288

İnternet Kaynakları

http://www.arkitera.com/haber/25879/turkiyede-kisi-basinda-dusen-tarim-alani-son-50-yilda-yari-yariya-azaldi. (Erişim 03.04.2017)

https://vergidosyasi.com/2017/04/03/rant-kavrami-ve-ranta-iliskin-yaklasimlar-ve-rant-turleri/(Erişim 03.04.2017)

https://vergidosyasi.com/2017/04/03/rant-kavrami-ve-ranta-iliskin-yaklasimlar-ve-rant-turleri/ (Erişim 03.04.2017)

Masatlı, M. (2012) Neden Islah Organize Sanayi Bölgeleri, http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/ news/neden-islah-organize-sanayi-bolgeleri/64 (Erişim 22.07.2017)

http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (Erişim 29.09.2017)

Bölge Planlamada Kırsal Alanların Önemini Yeniden Keşfetmek: Yeni Bölgecilik Perspektifinde Kuramsal Tartışmalar *

Yrd. Doç. Dr. **Özer Karakayacı**
Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Küresel ve post-modern akımların etkisiyle birlikte ortaya çıkan yeni kurumsal ve örgütsel yapı, ağ temelli mekânsal ve ekonomik organizasyonlar, sosyo-kültürel süreçlerle ilişkilendirilmiş dinamik mekânsal yapı küresel ağlarla bütünleşerek stratejik, sosyal, ekonomik ve politik merkezlerin ortaya çıkışı ve yeni üretim örgütlenmesi gibi yeni dinamikleri ortaya çıkararak bölgesel kalkınma ve politikalarına ilişkin stratejilerin değişimini zorlamıştır. Bu değişim bölgesel ekonomik kalkınmanın içerik ve kapsamı boyutunda olduğu kadar, bölgesel ekonomik kalkınmada yerleşmelerin ve aktörlerin rol ve önemlerine yönelik tartışmaları gündeme getirmiştir. Bir başka deyişle, geleneksel paradigmalar tarafından göz ardı edilen ya da önemsiz olarak görülen kırsal yerleşmeler, yereözgü ve içsel dinamiklere dayalı kalkınma modelleri yanı sıra mekansal-iktisadi ve sosyo-kültürel yapısındaki avantajlarıyla bölgesel gelişmenin önemli unsurları olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede, çalışmada kırsal alan yaklaşımlarının paradigma kaymalarıyla birlikte nasıl bir değişim süreci geçirdiği ve günümüz bölgesel gelişme politikaları açısından nasıl bir önemi olduğunu kuramsal çerçevede tartışmak hedeflenmiştir. Dolayısıyla, kırsalın sosyo-kültürel altyapısının geliştirilmesi/canlandırılması, yenilikçi/rekabetçi üretim biçimlerinin benimsenmesi ve çeşitlenmesi, mekânsal ve sosyal açıdan gömülü potansiyellerinin diğer bölgeler için üstünlüğe dönüşümüne katkı sağlaması, bölgesel ekonominin motoru haline getirilmesine yönelik tartışmaların kırsala yeni anlam kazandırması, yer odaklı ilişkilerin ortaya konulması ve kır-kent gerilimi yerine işlevsel-alansal/konumsal ilişkiler bağlamında yeni rollerin değerlendirilmesi özelinde politikaları gündemine gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölge planlama, kırsal bölge, yeni bölgecilik, yerel yetenekler.

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır.

1. Giriş

Hızlı kentleşme baskısı altında nüfus ve işgücü kaybına uğrayan kırsal alanlar, yeni politikaların etkisiyle çokuluslu aktörlerin mekânsal, sosyal ve ekonomik gelişmedeki rolüne ilişkin farklı yaklaşımlarıyla yazında yeniden kritik bir konuma gelmiştir. İklim değişiklikleri, enerji ihtiyaçları ve gıda güvenliği gibi küresel ölçekli tehditlerle birlikte yaşanan ekonomik darboğazlar karşısında, kırsal alanlar nasıl yeniden canlandırılabilir ve bölgesel ekonominin motoru haline nasıl getirilebilir tartışmaları, bu değerlendirmelerin odağı olmuştur. Bu tartışmalar kırsal alanların mekânsal, sosyal ve ekonomik unsurlarının yeni ekonomik paradigmalar çerçevesinde yeniden değerlendirilmesiyle, bölgesel kalkınma sürecinde önemli bir konumda olabileceği gerçeğini ortaya koymuştur. Özellikle büyük kent çeperlerindeki kırsal karakterli bölgelerin kentsel yerleşmelere göre azalan önemine vurgu yapan geleneksel bakış açılarına eleştiri getiren yeni bölgeci yaklaşımlar, kırsal alanları bölgesel ekonomiler içerisinde kritik konuma getiren kuramsal yaklaşımların temelini oluşturmuştur (Ilbery, 1998: 1-2; Woods, 2012: 131).

Geleneksel paradigmalara karşı yazında ortaya çıkan yeni bölgecilik ya da üçüncü yol yaklaşımları, bölge/mekân kavramına yüklenen yeni anlam ile kırsal alanları/bölgeleri ilişkili sektörler, kurumlar ve organizasyonlarla birlikte formel ve enformel ağlar ve örgütlenme modellerinin yeniden şekillendiği ilişkisel bir yapı içerisinde ele alırken, bölge planlama pratikleri açısından yeni planlama teorilerinin de ilgi alanına girmeyi başarmıştır. Bu kapsamda, 'mekân' bilgiyi, beceriyi, yetenekleri içerisinde barındıran ve geliştiren bir olgu olarak; fiziksel özelliklerin yanı sıra özgünlük, yaşam biçimi, cinsiyet ve kültürel çeşitlilik gibi sosyo-kültürel özellikler ile kırsal alanların gelişmesinde rol oynayan bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. Diğer bir deyişle, mekân kırsal alanların sektörel çeşitliliği, işgücü hareketliliği, kurumsal altyapı çeşitliliği gibi 'yere-özgü' avantajlarıyla birlikte mekânın yeniden yapılanmasında farklı düzeylerde mekânsal etkileşimleri irdeleyerek başka herhangi coğrafyalarda bulunmayacak teklikleri ve pozitif dışsallıkları ortaya çıkarmaktadır (Karakayacı, 2016; Smith & Bender, 2017: 3-4). Dolayısıyla bu bakış açısı, yeni bölgeci yaklaşımlar perspektifinde 'mekân' ile üretim arasında ilişkisel bir nedensellik olduğu varsayımını güçlendirmiştir. Bu varsayım, mekân kavramının değişen anlamıyla birlikte üretim organizasyonlarında ağ odaklı ve bilgi temelli üretim modellerinin gelişmesiyle kırsal yerleşmelerin uluslararası düzeyde daha rekabetçi olması temeline dayanmıştır. Kırsal alanlarda ağ odaklı üretim modelleriyle bölge içinden ve bölge dışından elde edilen örtük ve kodlanmış bilgilerin üretim sürecine dâhil edilmesi tarımsal üretim sürecinde yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yenilikçi süreç hem tarım sektörünün diğer sektörler karşısında yeniden güç kazanması yoluyla rekabet ve istihdam koşullarının düzenlenmesine katkı sağlamış hem de

kırsal alanın sosyal ve ekonomik yapısındaki gelişmeler neticesinde bölgesel ölçekli kalkınma stratejilerinde, kırsalın önemi yeniden keşfedilmiştir. Dolayısıyla, mekâna gömülü sosyo-kültürel özellikler açısından farklı potansiyellere sahip kırsal alanlar ağ ilişkilerine ve yeniliklere odaklı tarımsal üretim modelleriyle ekonomik kalkınmanın odağı olmuş ve tarımsal faaliyetlerin yanı sıra imalat ve hizmetler sektörüyle ekonomik çeşitlilik göstererek durağan yapıdan çok dinamik ve yenilikçiliğe açık bir mekânsal yapıya evrilmiştir (Halfacree, 1993: 24; Mahon, 2007: 345-346).

Bu çerçevede; çalışmanın amacı yeni bölgecilik perspektifinde kırsal alanların bölgesel ölçekli kalkınma stratejileri içerisindeki önemini keşfetmektir. Bu amaçla, yeni paradigmalarda *"kırsal alanların mekânsal ölçekleri, işlevsel-alansal konumu ve sosyal boyut"* gibi yaklaşımların, temelde düşük verimlilik ve azalan ekonomik değer/önem karşısında kırsal alanları yeni bölgeciliğin temel özellikleri bağlamında yeniden ele alan bakış açısıyla bölge planlama ve bölgesel ekonomideki önemini keşfetmeye yönelik kuramsal perspektifler sunulmuştur. Kırsalın sosyo-kültürel altyapısının geliştirilmesi/canlandırılması, yenilikçi/rekabetçi üretim biçimlerinin benimsenmesi ve çeşitlenmesi, mekânsal ve sosyal açıdan gömülü potansiyellerinin diğer bölgeler için üstünlüğe dönüşümüne katkı sağlaması, bölgesel ekonominin motoru haline getirilmesine yönelik politikalar kuramsal çerçevede ele alınmıştır.

2. Kavramsal Açıklamalar: Kırsal Alan/Bölge ve Yeni Bölgecilik

Kırsal alanlar, 1990'lı yıllara kadar doğal yapının çevresel olanakları ile sosyo-kültürel yapının alışkanlıkları bağlamında tarımsal üretim odakları olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan bölge planlamada ekonomik temelli yaklaşımlar çerçevesinde ele alınan kırsal alanlar, 1990'lı yıllardan sonra bölgesel sorunlara yönelik ilgilerin arttığı hızlı dönüşüme temellenen sosyal, politik, ekonomik ve çevresel mekânın yansıması olarak yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Bu değişim üretim dinamikleri açısından ulusal toplum ile kırsal yapının bütünleşmesi olarak gözlenebildiği gibi, kültürel boyutta demografik, politik ve sosyal rollerdeki değişimi zorlamıştır. Dahası, kırsal alanlar artan bir şekilde çeşitliliğin, karmaşık ilişkilerin ve çok boyutlu yapılanmanın mekânı olarak tanınmıştır.

Dolayısıyla, kırsal alanlar kentsel merkezler ile sınırlı ilişkileri olan, ölçek ekonomileri açısından kısıtlı imkânlara sahip, gelir dağılımı çeşitlilik gösteren, kamusal ve özel servis hizmetlerine erişimi kısıtlı, tarih, kültür, dil, politik kaygılar, iklim gibi temel özelliklerin yanı sıra, çoklu politik ve kültürel etkileşimin meydana geldiği alanlar, doğal yapıyla bağlantılı kültürel kodların paylaşıldığı, bölge dışındaki ilişkilerini zenginleştiren yerleşme modellerinin geliştiği, ekonomik ve

sosyal sistemi çalıştıran kurumsal yapının oluştuğu karmaşık bir yapı olarak tanımlanmıştır (Ortiz-Guerrero, 2013: 50). Bu çerçevede, kırsal alanlar "tamamen kırsal karakterli alanlar olarak değil, kentsel bölgelerin bazı hizmetlerini içeren alanlar" olarak değerlendirilmektedir (Ortiz-Guerrero, 2013: 50). Dolayısıyla yeni paradigmalarda ana tartışma noktası, kırsal alanlar sınırları belirli olarak ortaya konulmuş coğrafik bir mekân olarak mı yoksa yaşam biçimi, toplumun ilgi ve beklentileri, kültürel yapısı ve girişimci kültürü gibi sosyal bir çevre (Halfacree & Boyle, 1998) olarak mı tanımlanacağıdır.

Son yirmi yılda, bölge planlama yazınında ortaya çıkan en önemli paradigma olarak gösterilen yeni bölgecilik yaklaşımı ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimin ortaya koyduğu pratiklerin sonuçları üzerinden mekâna ilişkin tartışmaları ön planda tutmuştur. Bu tartışmalar özellikle metropoliten bölgeler üzerinde yoğunlaşırken, kırsal bölgelerin ekonomik darboğazlar karşısında direnç mekanizmaları geliştirme ve kentler karşısındaki dezavantajlı durumunu düzenleme çabası kırsal ekonominin çeşitlenmesi, farklı sektörel aktivitelerin gelişmesi, sosyal ve beşeri sermaye potansiyelinin yükselmesi gibi stratejiler ile tartışmaların kırsal bölgeler üzerine kaymasına yol açmıştır. Çünkü yeni bölgeci yaklaşımlarda, ne 20 yy. başlarına kadar hâkimiyetini sürdüren ekolojik bölgecilik yaklaşımlarında olduğu gibi sanayi devriminin neden olduğu aşırı nüfus yığılmalarının yarattığı problemlere odaklı kırsal alanları değerlendirme çabası içerisinde ne de bölge bilimcilerin mekânsal analizlere dayalı kantitatif sosyal analiz yöntemleri ve Marksist yaklaşımların bölge içinde ortaya çıkan güç ve sosyal hareketler üzerinden kırsal mekânı tanımlama gayreti vardır. Yeni bölgecilik yaklaşımı ekonomik kalkınma kadar çevresel ve eşitlik temelli konularla ilgilenerek özel coğrafi bölgelere odaklanan ve burada yapılı alanı bütüncül analiz eden, daha kapsayıcı metotlar kullanarak bilgiye dayalı, problem odaklı ve yer temelli çözüm önerilerini ön planda tutar (Wheeler, 2002: 268-270). Bir başka deyişle, yeni bölgeci paradigma mekânı belirli bir arazi parçası ve bu arazi parçasının üretime yönelik sunduğu avantajlar olarak görmenin ötesinde, sosyal ilişkilere, farklı beşeri pratiklere, ekonomik, tarihsel ve kültürel çeşitliliklere odaklı ilişkisel boyutta değerlendirmektedir. Bu kapsamda, kırsal bölgeler sadece belirli ekonomik üretim ve sosyal yaşam alanlarının biçimlendiği geleneksel mekânlar olmanın yanı sıra, ekonomik ve sosyal süreçlerin geçirdiği ilişkilerin kompleks bir yapı gösterdiği yerler olarak ele alınmaya başlanmıştır (Mahon, 2007: 345). Bu kompleks yapı yasam bicimi, örgütlenme normları, kültürel ve beşeri alışkanlıklar olarak sosyal ilişkilerin üretildiği mekânlardan, ekonomik üretim biçimleri ve organizasyonlarına ve mekânsal kullanım biçimleri ve ihtiyaçlarının biçimlenmesine kadar birçok süreci barındırmaktadır. Bu nedenle yazın, ekonomik paradigmadaki değişimle birlikte kırsal alanda gerçekleşen ekonomik, sosyal, kültürel değişimin mekân ile ilişkisi üzerine tartışmalara yoğunlaşmıştır (Cloke &

Goodwin, 1992; Goodwin, Cloke, & Milbourne, 1995; Halfacree, 1993: 24; Mahon, 2007: 345-346). Özellikle evrimci ekonomik coğrafya yaklaşımlarının temel özellikleri olarak kabul edilen rutinler, yol bağımlılığı, artan getiriler, fırsatlar gibi faktörler üzerinden değişim sürecini tartışmak mekânı teknolojik gelişmeler, bilgi dışsallıkları ve yayılmaları üzerinden dinamik ve çoklu dengelere oturtmuştur (Hassink, Klaerding, & Marques, 2014:1298). Üretim ve tüketim aktivitelerine göre açıklanan bu anlayış kırsal mekânın gelenekselden daha çok modern, tarımsal aktivitelerin yanı sıra imalat ve servis hizmetlerinin verildiği, statik yapıdan çok dinamik ve yenilikçiliğe doğru bir değişim süreci yaşadığını göstermektedir.

3. Bölge Planlamada Kırsalın Yeri

Bölge planlama nüfus, altyapı-ulaşım, ekonomik sektörler, sosyal ve kültürel konular gibi birçok işlevsel yapılar ile mekânsal olarak kentsel, kırsal ve kent-kır karakteri göstermeyen diğer kullanım alanlarını içeren geniş mekânlar arasındaki politikaların belirlenmesiyle politik, sosyal ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen kalkınma stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Son yirmi yıldan buyana bölgesel düzeyde rekabete dayalı kalkınmayı hedefleyen bölge planlama yaklaşımı ekonomik, sosyal ve mekânsal ağırlıkları nedeniyle kentsel alanlar üzerinde yoğunlaşırken; yeni bölgeci paradigmaların kırsalı yeniden keşfetmesiyle birlikte yer odaklı kalkınma süreçlerinde yeni perspektifler ve tartışmalar gelişmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, kırsal alanlar doğal üretim kaynaklarının kullanıldığı, yüz yüze ilişkilerin yoğun, geleneklere ve göreneklere dayalı yaşam biçimlerinin hâkim, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin yavaş olduğu mekânlar olarak bölgesel kalkınmayı tetikleyecek potansiyele sahip değilken, yerel değerlerin kullanımı ve kullanılmayan kaynakları tetikleyecek yere özgü sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel ağırlıkların yeni kurumsal çerçevede değerlendirilmesiyle bölgesel kalkınmanın önemli hedefi haline gelmiştir.

Bu nedenle, OECD (2006) tarafından hazırlanan bölgesel politikalarda kırsal kalkınma için yer odaklı politikaların anahtar faktörü olan kırsalın çok işlevli yönetimiyle kaynakların değerlendirilmesi ve kimliklendirilmesi ihtiyacına vurgu yapılmıştır. Bu bakış açısı, kırsalın geleneksel problemlerini ortadan kaldırarak tarımsal üretime bağlı bir ekonomik büyümenin yanı sıra turizm, imalat, bilgi ve altyapı gibi çeşitli sektörlere dayalı yeni ekonomik dinamizmi harekete geçirmiştir. Başta tarımsal üretime dayalı ekonomik yapı, sonrasında ise ekonomik faaliyetleri çeşitlenen kırsal uluslararası ticari ilişkiler kuran ağ odaklı işbirliklerin yapıldığı rekabetçi alanlar haline gelmiştir. Güçlü ve rekabetçi ekonomik yapı kırsalı sadece bölge içerisinde farklılaştırmamış aynı zamanda uluslararası düzeyde ticari kuruluşların, STK'ların ve dernek-birliklerin ilgi odağına oturtmuştur. Yani ekonomik faaliyet alanlarındaki çeşitlilik çok aktörlü bir yönetim sürecini

beraberinde getirerek, kırsalı bölgesel kalkınma sürecinde yerel, ulusal ve uluslararası ölçeklerin etkileşim alanları haline getirmiştir. Bu gelişmeler bölgesel kalkınma sürecinde kırsal alanlara yüklenen anlama ve önemin de değişimine yol açmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Bölgesel kalkınmada kırsal bölgelerin yeni özellikleri

	Geleneksel Yaklaşım	**Yeni yaklaşım**
Hedefler	Tarımsal gelir ve rekabet, gelir eşitliği	Kırsal alanların rekabeti, yerel değerlerin kullanımı, yeni keşfedilen ya da kullanılmayan kaynakların değerlendirilmesi
Anahtar Sektörler	Tarım	Kırsal ekonomiye yönelik kırsal turizm, kırsal imalat, bilişim ve iletişim teknolojileri, sanayi vb. gibi çeşitli sektörler
Araçlar	Teşvikler, destekler	Yatırımlar
Temel Aktörler	Merkezi hükümetler, çiftçiler	Küresel, ulusal ve yerel düzeyde yönetimin tüm katmaları, kamusal, özel, vakıf-dernek gibi çeşitli organizasyonlar ve ilgili kişiler.

Kaynak: OECD, 2006: 15

Bu süreçte, bölgesel kalkınmada geleneksel teşvik politikaları yerine, içsel kaynakları harekete geçirecek ve kapasiteleri arttırmaya yönelik yatırım odaklı kalkınma politikalarını gündeme gelmiştir. Dolayısıyla kırsal alanlar bölgesel gelişme politikaları bağlamında kırsal teşviklerle ekonomik gelişimi sağlanan bölgeler olarak görülmekten yatırım odaklı ekonomik gelişmeyi hedefleyen bölgelere ve sektörel perspektifli gelişme politikalarından "yere özgü" kaynakların harekete geçirilmesiyle geliştirilen bölgelere anlayışı hâkim olmaya başlamıştır (Ward & Brown, 2009: 1239).

Kırsal alanlara yönelik bölgesel gelişme politikalarındaki bu değişim sadece politika-strateji ekseninde kalmamış, gerek bu değişimin tetiklediği yeni işbirlikçi planlama yaklaşımlarını gerekse kurumsal kapasite açısından yönetişim odaklı yaklaşımları zorunlu kılmıştır (Ortiz-Guerrero, 2013: 56). İşbirlikçi planlama bağlam ve yapı odaklı yaklaşımıyla Yer'e ve organizasyon yapılarına ilişkin bakış açılarının getirdiği güç ilişkileri, işbirliklerine dayalı aktör ağları ve sosyal, beşeri, politik sermayeyi ön plana çıkaran normatif söylemlere vurgu yapmaktadır (Morrison, 2006: 147). Bu açıdan kırsal farklı aktör yapıları ve zengin sermaye potansiyelleri bağlamında işbirlikçi planlama teorilerinin ilgi odağı olmuştur. Özellikle ağ odaklı ekonomik süreçlerin beslediği yaratıcılık, öğrenme ve kapasite

uyumu gibi unsurların kırsal bölgeyi kurumsalcı kapasite ya da kurumsal yoğunluklar çerçevesinde yönetişim odaklı geliştirme hedefi üzerinde durulan konular haline gelmiştir. Gerçekten de, yeni paradigma gelişimine paralel olarak Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO), Dünya Bankası, Uluslararası Kuru Alanlarda Tarımsal Araştırma Merkezi (ICARDA), kalkınma ajansları, kooperatifler ve üretici birlikleri, araştırma kurumları ve üniversiteler, odalar ve dernekler gibi düzenleyici (regulative) kurumlar ile kültür ve gündelik yaşam pratikleri ile üretilmiş ve aktörleri bilişsel olarak birbirine yaklaştıran bilişsel (cognition) kurumlar yeni paradigma karşısında gerek üretim öncesi yaptıkları araştırma ve incemeler gerekse üretim sürecinde ve üretim sonrasında yapılan işbirlikleriyle kırsal kalkınmayı yerel düzeyde başlatan politikaları belirleme rolü üstlenmişlerdir. Bu yapı, bölgesel kalkınma için merkezi hükümetler tarafından yapılan desteklemelerde başarılamayan rekabetçi ekonominin elde edilmesi için farklı düzeylerdeki aktörler tarafından belirlenen yatırımlar ve üretim organizasyonlarıyla rekabetçi ve yenilikçi kırsal ekonomileri hedeflemiştir.

Diğer yandan, kurumlar, ajanslar ve üretici birlikleri arasındaki işbirliklerinin yüksek düzeyde gerçekleşmesine olanak sağlayan normatif kurumlar yenilikçi ve rekabetçi üretim organizasyonu için problemlerin algılandığı ve anlaşıldığı, çözüm yollarının bulunduğu kırsal mekânları ortaya çıkaracak potansiyeller olarak görülmüştür. Diğer bir değişle, bölge içindeki işletmeler ve organizasyonlar ile etkileşimi sağlayan ve yeni üretim teknikleri için dışsal ağlarla işbirliklerine olanak tanıyan politikalar kırsal alanları bölgesel kalkınmanın yeni odakları haline getirecektir. Yani, bölgesel politikalar için kamu ve özel kurumlar ile gönüllü kuruluşlar ve üretici birlikleri arasındaki büyüyen ve artan işbirlikleri ile normatif ve bilişsel kurumlar yerel ve bölgesel politikaların uygulanması ve geliştirilmesinde, kırsal ekonominin yeniden canlandırılması ve alternatif ekonomik ve sosyal alanların ortaya çıkmasında kritik noktalardır.

4. Planlama Yazınında Kırsal Bölgeciliği Düşünmek

Kırsalın değişen ve farklılaşan özellikleri bağlamında, yeni bölgeci paradigmanın kırı yeniden tanımlama çabası ekonomik eksenli olmanın ötesinde mekânsal, sosyal ve politik ilişkiler bütününde değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada yeni bölgecilik tartışmalarının kırsal mekân üzerindeki etkileri çerçevesinde, kırsal alanı nasıl tanımlamamız gerektiğine yönelik yeni perspektifler sunmak amaçlanmaktadır. Kuramsal tartışmalara odaklı bir yöntem önerisinin benimsendiği çalışmada, yeni bölgecilik tartışmaları ile kırsal alanın dinamikleri arasındaki etkileşimin mekândaki karşılığı ortaya koyulmuştur. Buna göre yeni bölgecilik tartışmaları derinlemesine ele alınarak, sosyal ve ekonomik

paradigmalardaki değişimle birlikte kırsal alanlara yönelik üç farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Birinci yaklaşımda, mekâna gömülü yerleşik ilişkiler bağlamında kırsala yüklenen anlam ve yer'e odaklı ilişkiler çerçevesinde kırsal alanları mekânsal birimler olarak yeniden değerlendirilmiştir. İkinci yaklaşımda, yeni üretim örgütlenme modelleriyle bilgi-beceri birikimine sahip, uzmanlaşmış, rekabetçi, teknoloji düzeyi yüksek ve yenilikçi üretim alanlarına sahip ve üretim örgütlenmesi/yapısı, sosyal ve kültürel birikimi, mekânsal ve kurumsal kapasitesiyle kır-kent gerilimi yerine işlevsel-alansal/konumsal ilişkiler bağlamında kırın yüklendiği yeni rolleri belirlenmiştir. Son yaklaşımda ise, dayanışma ağlarının kurulabilmesi için gerekli kültürel ve sosyal atmosferine sahip, emek-sermaye arasında güven ortamını sağlayan sosyo-kültürel kimlik ve kurumsal kapasitenin sunduğu sosyal sermaye pratikleri bağlamında kırsala yüklenen anlamı keşfedilmiştir.

4.1. Yer/mekân odaklı yaklaşımlar bağlamında kırsalı keşfetmek

Bölgesel ölçekli çalışmalarda, kent ve kır arasındaki tartışmaların genellikle kent lehine gerçekleşmesi kırsal alanlara yönelik bilimsel çalışmaların sürekli geride kalmasına neden olmuştur. Özellikle mekânda yaşanan değişim sürecini tanımlayan yeni ekonomik paradigmaların kentsel mekâna yönelik politikaları ve stratejilerine -sanayi kümeleri, yenilikçi ve rekabetçi üretim bölgeleri, hizmetler ve servis sektörleri, yönetim merkezleri- yönelik yoğun bir yazın gelişmişken, kırsal alanlarda yaşanan değişim süreci büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Ancak kentsel ekonomik ve sosyal yapı karşısında kırsal alanlarda var olan düşük ücret ve beceri, benzeşen üretim biçimi ve tarzı, düşük verimlilik ve rekabet gibi zorluklar yeni ekonomik paradigmalar çerçevesinde bölgesel büyüme için yeni çözüm alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu politika kırsal alanları tarımsal üretim ve gelir, tarımsal rekabet ve ulusal düzeyde gerçekleştirilen teşvikler söyleminden kurtararak rekabetçilik ve yenilikçilik, yerel değerlerin ve kullanılmayan kaynakların değerlendirilmesi ekseninde gerçekleşmiştir (OECD, 2006: 15-16). Dolayısıyla, kırsal mekân bu tartışmaların temel odağı haline gelmiştir.

Bu yaklaşım mekânı, belirli arazi parçalarını bir araya getirerek ortaya çıkan kolajın üretime yönelik sunduğu olanaklar olarak tanımlamanın ötesinde, ekonomik ve kültürel çeşitlilik, farklı beşeri ve sosyal pratikler üzerine odaklı ilişkisel boyutta ele almaktadır. Son yirmi yılda hâkim olan ekonomik paradigmalardaki değişimin neticesinde, kırsal alanlar sadece benzer ekonomik üretim ve sosyal yaşam alanlarını tanımlayan geleneksel mekânlar olmanın yanı sıra, ekonomik ve sosyal süreçlerin değişim geçirdiği ilişkilerin karmaşık bir yapı gösterdiği yerler olarak ele alınmaya başlanmıştır (Mahon, 2007: 345). Bu karmaşık yapı yaşam biçimi, örgütlenme normları, kültürel ve beşeri alışkanlıklar

olarak sosyal ilişkilerin üretildiği mekânlardan, ekonomik üretim biçimleri ve organizasyonlarına ve mekânsal kullanım biçimleri ve ihtiyaçlarının biçimlenmesine kadar birçok süreci barındırmaktadır. Bu nedenle kırsaldaki değişim mekân/yer ilişkisi üzerinden tartışılmıştır.

'Yer' bilgi, beceri, yetenekleri içerisinde barındıran ve geliştiren bir olgu olarak; özgünlük, çekicilik, mekânsal çeşitlilik, kültürel zenginlik, sinema-spor olanakları gibi fiziksel özelliklerin yanı sıra, aktörler arası davranışlar ve üretim-tüketim kalıpları gibi mekânın statik, önceden belirlenmiş ve bağımsız olarak temsiline dayalı anlayış yerine gömülü pratiklerin kendilerini yeniden ürettiği bir bağlam içerisinde tanımlayan zenginliklerin ve karmaşıklığın keşfedilmesi sorunsalı üzerinden tartışılmaktadır (Country vd., 2016: 459). Bu belirli yerlere ilişkin teklikleri tanımlayan özellikler çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel, kurumsal ve politik yapı içerisinde yerin zenginliklerini ve karmaşıklığı keşfedebilme yetisi kazandırmaktadır.

Dolayısıyla, paradigmanın mekâna yüklediği anlam bölgesel kalkınma sürecinde kırsalın üstleneceği role yönelik ipuçları sunmuştur. Kırsal mekâna ilişkin bu kompleks yapı, Lefebvre (1991: 33-39)'in mekânı anlamaya yönelik sunduğu mekânsal pratikler (spatial practices), mekânın temsili (representations of space), temsil mekânları (spaces of representation) gibi üç aşamalı bir yaklaşımla açıklanabilir. Çünkü bu yaklaşım mekânı formel ve soyut kavramlar ile yerel semboller ve politik/ideolojik düşünce temelinde açıklamanın yanı sıra, tescillenmiş rutin etkileşimler ve belirli sosyal ilişkileri ifade eden bir yapı olarak kabul etmiştir (Halfacree, 2006: 50; Harvey, 1990). Bu yapı yerelde ortaya çıkan yaşam biçimleri ve alışkanlıklara göre şekillenen normlar ve kurallara dayandırılarak açıklanmaktadır. Çünkü nüfus ekonomik ve sosyal yapı, çevresel dinamiklerin toplumsal normlar ve kuralların işlevsel ilişkileri arasında mekânda sıkı ilişkisi söz konusudur. Yani, mekân sosyal ve ekonomik dünyayı direkt olarak biçimlendiren soyut güçleri içerisinde barındıran bir unsur olarak değerlendirilir (Graham & Healey, 1999: 624). Üretim ve tüketim aktivitelerine göre açıklanan bu anlayış kırsal mekânın gelenekselden daha çok modern, tarımsal aktivitelerin yanı sıra imalat ve servis hizmetlerinin verildiği, statik yapıdan çok dinamik ve yenilikçiliğe doğru bir evrilme süreci yasadığını göstermektedir. Lefebvre'in bu kavramsal yaklaşımıyla büyük ölçüde benzeşen ve Moscovici tarafından geliştirilen sosyal temsil (social representation) (Mahon, 2007: 346) kavramı üzerinden kırsal mekânın anlaşılmasına yönelik tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar bireylerin sosyal ve fiziki çevre içerisinde elde ettiği deneyimleri, alışkanlıkları ve çeşitliliği nasıl anladığı, açıkladığı ve ifade ettiği temel düşüncesi üzerinden kurgulanmıştır.

Bu tartışmalar kırsal mekânı sadece yaş, cinsiyet, eğitim ve etnisite gibi kavramlar üzerinden ifade etmemekte, aynı zamanda içsel ve dışsal etkileşimleri, tarımsal ve

tarımsal olmayan faaliyetleri belirleyen sosyal ilişkilerin, davranışların ve bağlantıların homojen bir yapı göstermediği ağ ilişkilerinin buluştuğu alanlar olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu perspektif kırsala yönelik tartışmaların ya da retoriklerin geliştirilmesinde tarımsal olmayan konulara da odaklanılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, bu durum kır ile kırsal toplum ve üretim arasında yeni bir ilişkiyi açıklarken, kırsal mekânı dışa açık, esnek sosyo-ekonomik, politik ve kültürel aktivitelerin birimi olarak tanımlamıştır(Ortiz-Guerrero, 2013: 54).

4.2. İşlevsel-alansal yaklaşımlar bağlamında kırsalı keşfetmek

İfade edildiği gibi ilişkisel boyutta kırsal mekânı yeniden ele alan yeni bölgeci yaklaşım, temelde düşük verimlilik ve azalan ekonomik önem karşısında kırsal alanı yeni ekonomik paradigmalar çerçevesinde yeniden keşfetmek, sosyal ve ekonomik sistem içerisinde rolünü yeniden belirleme hedefi üzerine odaklanmıştır. Kırsal coğrafyaya gerçekte fiziksel formların, politik güçlerin sosyal yapıların, ekonomik aktivitelerin ve çevresel baskıların bir mozaiği biçiminde algılanır. Yeni bölgecilik ise kırsal içerisinde farklı sosyo-ekonomik sermayelerin gelişimi, sosyal eylemlerin analizi, farklı yönetişim seçeneklerinin anlaşılması ve kompleks yapıyı ifade etmeye yönelik kurumsal zorlukları sistematik biçimde ifade eder (Ortiz-Guerrero, 2013: 54). Diğer bir deyişle, kişisel ilişkilerden daha çok kurumsal ilişkilerin yoğunlaşması, işgücü çeşitliliğinin ve tarımsal alanlarının yeniden biçimlenmesi, tarımsal arazilerin tesis (amenity) değerinin yeniden değerlendirilmesi ve yeni ekonomik aktivitelerin ortaya çıkması kırsal alanların tek merkezden yönetilme becerisini kaybetmesine yol açmış (Selfa, Fish, & Winter, 2010: 596) ve yönetişim odaklı kurumsal yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Diğer bir deyişle, türdeş bir yapı olmaktan uzaklaşarak işlevsel ve konumsal özellikler açısından çeşitlenen ve karmaşıklaşan kırsal mekân olgular, organizasyonlar ve kanunlar gibi düzenlemeleri kapsayan formel kurallar; sosyal normlar, inanışlar, alışkanlıklar ve toplumsal beklenti/eylemleri kapsayan enformel kısıtlayıcıları destekleyici özellikler tarafından açıklanmıştır (Storper, 1997).

Yeni bölgeci yaklaşım, sosyal, ekonomik ve kültürel mekân oluşum süreçlerinin kavranması yoluyla kırsal mekânda yaşanan değişim sürecini yönetme becerisine vurgu yapmaktadır. Bu bakımdan, özellikle sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan önemli farklılıkları barındıran kent ve sanayi coğrafyası özelinde yoğunlaşan literatür, kırsal mekândaki farklılaşmayla birlikte yeni mekânsal çözümleme alanları üzerinde tartışmalara da girmiştir. Öyle ki, tarihsel süreç içerisinde değişen mekânsal üstünlükler ve öncelikler, kırsal mekânın konumsal ve alansal örgütlenmesinde şekillendirici etkisi vardır. Mekânda gerçekleşen ekonomik eylemler ile sosyal davranış ve tutumların, alışkanlıklar ve normların zaman

içindeki değişim arasında yakın ilişkisi söz konusudur. Mekândaki değişim sürecini açıklamaya yönelik, ekonomik coğrafya yaklaşımlarında tartışılan yol bağımlılığı (path dependency), örgütsel rutinler (organizational routines), birikimsel nedenleme (cumulative causation), bölgesel kilitlenme (locational lock-in), yığılma ekonomileri (agglomeration economics) ve kümelenme (clustering) gibi kavramsal yaklaşımların artık kırsal mekân ve kırsal üretim örgütlenmesini irdelemek için gerekli olduğu tartışılmaktadır (Ter & Özbek, 2005: 528). Örneğin, Amin and Thrift (1995) bir bölgede (territory) yığılma ve kümelenme sürecinde ortaya çıkan öğrenme kapasitelerinin formel ve enformel kurumlar aracılığıyla ekonomik aktiviteleri ve girişimciliği beslediğini belirtmişlerdir. Benzer bicimde, Storper (1995) küme gelişiminin mekânda çeşitlenen işlevleri kurumların pozitif dışsallıkları ile bölgesel performansa katkı sağladığını iddia etmiştir. Diğer yandan her bölge gelişme politikalarına yön verecek konumsal sermaye (aktörlerin birlikte çalışmasına olanak sağlayan coğrafik lokasyon ve büyüklük, yetenek, iklimsel koşullar, gelenekler, doğal kaynaklar, yaşam kalitesi, enformel kurallar vd.) (OECD, 2001: 15-16) potansiyeline sahiptir vurgusuyla yeni bölgeci yaklaşımlara referans vermektedir.

Kırsal mekâna ilişkin bu tartışmaların odağında yer alan olguların uygulanabilirliği ve geçerliliği, kırsal alanın işlevsel ve konumsal sınırları içinde sınanabileceği gibi bölgesel politika ve paradigmalar için yeni perspektiflerin açılmasına katkı sağlayacaktır. Özellikle kümelenme, yörünge bağımlılığı ve örgütsel rutinler, mekânda yeni bölgeci odaklı oluşumun temelini oluşturmuştur. Storper (1995: 194), mekân ve teknoloji arasındaki ilişkileri tanımlarken norm ve değerler, alışkanlıkların belirli bir mekânda gömülü olduğunu ifade ederek: "... örgütler, teknolojik bir yörünge boyunca yol almak üzere belirli bir mekân parçasında kümelenmektedir (Ter & Özbek, 2005: 528)" görüşünü savunmuştur. Kırsal mekânların mekânsal-tarihsel ağırlıklarının, kurumsalcı bir perspektifte ele alınmasının temel nedenlerinden bir diğeri ise teknolojik gelişmelerin mekânda meydana getirdiği yeniliklerdir. Yeni teknolojik gelişmeler kırsal ile kent arasındaki etkileşimi güçlendirmiş ve kırsal mekândaki değişim sürecini tetikleyen en önemli bileşeni olmuştur. Çünkü kırsal mekândaki homojen yapının bozulması ve daha işlevsel/konumsal boyuta gelmesi teknolojik gelişmelerin kırsalın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısında ortaya çıkardığı farklılaşmalarla ifade edilmektedir. Kurumsal yenilenme ve güçlü insan sermayesine dayanan "güçlü kurumsal yapı" yaratma, sosyal içerme, güçlendirme, ekonomik yaratıcılık ve işbirliği alanlarında bölgesel bir kültür oluşturma, işbirliğine dayalı "yığın ekonomileri" kurma ve güçlendirilmiş bilgi, yenilikçiliğe, stratejik vizyona ve uyarlamaya dayanan öğrenen bölgeleri teşvik etme düşüncesi, kırsal mekân ile teknolojik gelişmeler arasındaki karşılıklı ilişkileri canlandırmıştır. Çünkü yeni bölgeci yaklaşımlarda, bölge sosyal varlık olarak ele alınmaktadır.

Küreselleşmenin sunduğu politik önceliklerin tanımlanmış olmasıyla birlikte, bölgelerin nasıl davranacağına ipucu veren yerel değerlerin belirlenmesi mekânı rasyonel ve çoğulcu bir yaklaşımla ele almayı da zorunlu kılmıştır. Bununla beraber, küreselleşmeyle ulaşım ve iletişimde yaşanan teknolojik gelişmeler, artan sermaye hareketliliği ve bölgesel rekabet, firmaların gelişmiş bölgelerde yer seçmesine ve bu bölgelerin daha hızlı büyümesine olanak sunarken; az gelişmiş bölgelerdeki kaynakların tükenmesine yol açmıştır. Gelinen bu noktada, yeni bölgesel stratejilerde büyük metropoliten alanların yanında, kırsal alanları yeni ekonomik gelişmenin mekânı olarak değerlendirme anlayışı hakim olmuştur. Günümüzde ulaşım ve bilgi-iletişim teknolojilerinin artmasıyla gün geçtikçe kır ve kent ayrımı kalkmaya başlamıştır. Kent ve kır birbirine benzemeye başlamıştır. Kır artık kentsel hizmetleri de içinde barındırmaya başlamıştır. Kırsal alanlar da artık yeni üretim tekniklerinin tartışılmaya başlandığı mekânlar olarak görülmüştür. Kırsal alanlardaki yeni üretim tekniklerinin en önemli bileşeni ise, yer'e özgü kaynaklar, aktivitelerin yoğunlaşması ve bilgisel aktarıma vurgu yapmanın yanı sıra, ekonomik odakların temelinde yatan yeni üretim sürecindeki teknolojik gelişmelerdir. Kırsal alanlardaki tarihi ve kültürel birikim, teknolojinin yaratılması için gerekli sosyal süreçler, değer zinciri, iş bölümünü ortaya çıkarır.

Bu anlayış, kırsal alanları işlevsel ve alansal bir çerçeveden daha çok tarihi ve sosyo-kültürel normları/alışkanlıkları referans alan bir anlayışla açıklamayı ve daha organizasyonel formlara göre belirlenen çözümleme üzerine yoğunlaşmayı zorunlu kılmıştır. Çünkü kırsal alanlar küreselleşmenin neden olduğu hızlı dönüşümlerle yüz yüze kaldığında üretim dinamikleri, kırsalın ulusal toplumla olan entegrasyonu, kültürel boyutu, kırsalın ülke içindeki rolü, sosyal ve politik aktörlerin rolü ve demografik yapısı yeni bölgeci bir bakış açısıyla incelenmesi ve değişim süreciyle kırsalın artan çeşitliliği, karmaşıklığı ve çok boyutlu yapısının ortaya konulması önemli bir çözümsel gereklilik olmuştur. Yani, kırsal mekânların tarihsel süreç içinde belirginleşen mekânsal ve sosyo kültürel ağırlıklarını birlikte ele alan fiziki ve sosyo-kültürel yapı unsurlarının sentezi, yeni bölgeci bir çözümlemeyi gerektirecek ölçüde sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel yapı unsurlarıyla yakından ilgilidir (Ter & Özbek, 2005: 528).

Mekân kavramının değişen anlamı ve kırsal alan yönetimi/yönetişimine ilişkin ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, sosyal ve ekonomik bir eylem olarak üretim organizasyonlarını yeniden biçimlendirmiştir. Yani, yeni paradigmada yerel, ulusal, çok uluslu yönetimler ve STK'ların temel aktör olarak tanımlandığı yönetişim sistemi kırsal ekonomilerin çeşitlenmesi ve ortaya çıkmasında etkili olmuştur (OECD, 2006: 15-16). Mekân ve yönetim süreçleri üretim organizasyonlarını bireysel üretim olmaktan çıkararak, kırsal alanları hem diğer ekonomik yapılar karşısında rekabet edebilir kılmış hem de kentsel baskılar karşısında avantajlı hale getirerek bölgesel gelişmede rolünü yeniden keşfetmiştir. Böylece, farklı

düzeylerde aktörlerin ağ odaklı işbirlikleriyle açıklanan üretim organizasyonları, kırsal mekânın ve kurumsal yeniden yapılanmasının sunduğu avantajlar ile bilgi ekonomileri için önem arz etmeyen kırsal alanları yenilikçi ve öğrenme süreçleriyle tanıştırmıştır. Bu süreç sadece kırsal alanlarda tarımsal işletmelerin yeni tarımsal teknolojilere adaptasyonu değil, aynı zamanda yeni kolektif öğrenme, işbirliği ve iletişim süreçlerinin ortaya çıkardığı sosyal yenilikçi süreçler ile ekonomik, sosyal ve kültürel çeşitliliği besleyerek kırsal gelişme süreçlerini hızlandırmıştır. Bu kırsal alanlarda katılımcı, farklı aktörlerin birlikteliği, bireyin güçlendirilmesi gibi çok boyutlu yapının tartışılmasının yolunu açmıştır (Neumeier, 2017: 37).

Dolayısıyla, yenilikçiliğin kompleks ve kapsamlı tanımı, farklı düzeylerdeki bilgi kaynaklarından bilgilerin elde edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, üretim süreçlerinde yenilikçi süreçleri destekleyen araştırma kurumları, eğitim kurumları, uluslararası kuruluşlar, resmi kurumlar gibi kamusal sektörler, girişimciler, ticari kuruluşlar, çiftçi birlikleri, toplumsal kuruluşlar, işçi ve işletme birlikleri gibi STK'lar gibi çok aktörlü ağ ilişkisi söz konudur. Bu aktörler arasındaki ilişki, sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel mekânın gelişmesine öncülük edecek aktiviteler için bilgi sağlamaktır. Bilgi aktörler arasında oluşan sosyal ağlar aracılığıyla elde edilir. Her ne kadar, sosyal ağlar kurumlar, kurallar, kanunlar, alışkanlıklar, gelenekler rutinler ve sosyal ve ekonomik sistemlerin yol açtığı normların ortaya çıkardığı atmosferin oluşmasında belirleyici olsa da, coğrafik yeniden yapılanma sürecinde mekân içerisindeki bağlamlar tarafından etkilenen pratikler, süreçler ve ilişkiler setinin üretim atmosferi üzerindeki etkilerine odaklanır (Gunadi, 2011; Naughton, 2014: 13). Dolayısıyla yenilikçilik sadece bilgi kaynaklarının çeşitliliği ve niteliğine göre belirlenen bir süreç olmanın dışında, aynı zamanda bilgi kaynakları arasındaki bilgi akışını sağlayacak ağların niteliği ve güvenilirliğini kapsayan kompleks bir yapı göstermektedir. Bu yüzden, zamana bağlı mekânsal değişimler (mekânda ortaya çıkan alışkanlıklar, deneyimler ve normlar) ve kurumsal yapının sunduğu kısıtlayıcı ve sağlamlaştırıcı etkenler (aktörlerin niteliği, çeşitliliği ve gücü) hem benzer karakterdeki yerleşmeler içerisinde hem de farklı karakterdeki yerleşmeler arasında yenilikçi süreçlerin etkinliği üzerinde belirleyicidir. Dolayısıyla, yeni paradigmalar ekonomik ve sosyal eylemlerin gömülü olduğu kırsal mekân üzerinde sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel yapının yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Bu kırsal mekânın kullanımından algılanma biçimine, yönetim ve üretim süreçlerinde bireyselcilikten çok aktörlü ve işbirlikçi organizasyonlara, üretimden pazarlama süreçlerine yenilikçi ve rekabetçi ekonomik aktiviteleri harekete geçiren bir motor görevi görmektedir. Bu nedenle, üretim ve tüketimin gerçekleştiği, yeni ekonomik ve sosyal eylem alanları, yerel ve küresel ekonomilerinin birleştiği alanlar olarak kırsal mekândaki değişim sürecini algılamanın yanı sıra ekonomik ve sosyal yapının yeniden üretiminde rol oynayan anahtar aktörler ve yeni üretim süreçlerine adaptasyon kırsal alanları diğer alanlardan farklı ve avantajlı kılacak temel bileşenlerdir.

4.3. Sosyal sermaye pratikleri bağlamında kırsalı keşfetmek

Bölgesel gelişme teorileri, paradigma kaymalarıyla birlikte karşılıklı işbirlikleri, güven ve normlar gibi sosyal unsurlar üzerinden bölgede var olan ortak değerler ve anlayışların ekonomik ilişkilere yönelik işbirliklerini ve faaliyetleri kolaylaştırdığı üzerinde durur (Çekiç & Ökten, 2009: 209). Yukarıda tartışıldığı gibi, kırsal bölgeler bu tartışmalar bağlamında bilgi, beceri, yetenekleri içerisinde barındıran ve yer'e ilişkin nedensel ilişkileri derinlemesine ele alan dinamik bir yapı içerisinde tanımlanmıştır. Bu yaklaşım mekânsal parçaları birbirinden ayıran ve mekâna teklik özelliği kazandıran unsurlar üzerinden üretim organizasyonunu yenilemekte ve bölgesel gelişmeyi hedeflemektedir. Ley (1978)'in yer'e ilişkin aktörler arasında oluşan müzakerelerin ortaya çıkaracağı sonuçların sosyal olarak oluştuğu ve aktörlerin yerel kimliklerinin nasıl güçlendirdiği üzerine yapılan çalışmalarında aslında yer'in ilişkisel nedenlerini derinlemesine ele alındığı, bir başka deyişle sosyal sermaye unsurları bağlamında yer'in ilişki ağlarını açıklamaya çalıştığı görülmüştür. Sosyal sermaye zengin ilişkisel nedenleri barındıran kırsalın fiziki ve kültürel altyapısının geliştirilmesi, yenilikçi ve rekabetçi üretim organizasyonuna sahip olması, mekânsal-sosyal-ekonomik çeşitliliğe ve farklılıklara sahip olması, mekânsal üstünlüklerinin belirlenmesine katkı sağlaması ve bölgesel ekonomik rekabete direnç göstermesi açısından var olan önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir.

Bölge planlama yazınına göre, sosyal sermaye sosyal çevre içerisinde gömülüdür (Ruuskanen, 2004). Bu sosyal çevre, kurumlar tarafından biçimlendirilen ekonomik aktiviteler, aktörlerin davranışları ilişkileri, ağ yapıları, kültürel çevre tarafından biçimlendirilen sosyal ilişkiler bütününü kapsamaktadır (Ruuskanen, 2004). Bu nedenle, sosyal sermaye ekonomik aktörler arasında ortaya çıkan eylemlerin koordinasyonu ve işbirliğini düzenleyen bir mekanizma olarak tanımlanmaktadır.

Yeni paradigma tartışmalarında, özellikle yerel dinamiklerle ortaya çıkan üretim alanları yeni üretim örgütlenme modelleriyle bilgi-beceri birikimine sahip, uzmanlaşmış, rekabetçi, teknoloji düzeyi yüksek ve yenilikçi üretim alanlarına dönüştürme ve gıda güvenliği, sağlıklı yaşam alanları-temiz çevre, kültürel miras, çekici doğal yapı gibi potansiyeller sosyal sermaye mekanizmasıyla öne çıkarılabilmekte ve kentler karşısında kırsalın cazibesi yeniden keşfedilebilmektedir (Yenigül, 2017: 17). Dolayısıyla, sosyal sermaye kırsal bölgelerin yer'e özgü bilgi birikimini, becerili insan sermayesini ve gerekli altyapı olanaklarını harekete geçirecek temel dinamikleri içerisinde barındırmaktadır. Çünkü öğrenme geçmişteki kararlardan ders çıkararak gelecekle ilgili talepleri belirleyen yörünge bağımlı bir süreç olarak görülür. Bu çerçevede, yeni bölgeci tartışmalar bağlamında sosyal sermaye unsurlarının kırsal bölgelerin üretim

organizasyonu ve rekabetçi yapısı üzerindeki etkilerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Sosyal sermaye, karşılıklı faaliyetleri güçlendirir, birlikte faaliyet gösterme arzusu ve gönüllülüğü arttırarak, yerel ekonomiyi canlandırır. Bu yerelin daha çok bilgi temelli ekonomilere yönelik gelişme dürtüsünü canlandırır. Böylece, ***sosyal sermaye kırsalda benzer hedeflere odaklanmış aktörleri farklı amaçları gerçekleştirmeye yönlendirerek yerelleşme ekonomileri, sosyal yenilikçilik ve kırsal çekiciliğin gelişmesine olanak tanır.***
- Sosyal sermaye, beşeri ve entelektüel sermayenin yayılması için kritik öneme sahiptir. Çünkü beşeri sermayenin etkin ve başarılı bir olabilmesi bireylerin sahip olduğu bilgi ve deneyimlerin, yenilikçi kapasitelerin üretim odaklarına ve politik çevreye aktarılmasıyla mümkün olabilecektir. Özellikle benzer sosyal ilişki ağlarına sahip kırsal bölgeler, yeni paradigma kaymalarıyla birlikte farklı düzeyde ve ölçekte ağlara eklemlenme ihtiyacı duyacaktır. Sosyal sermaye kırsal bölgede, gömülü ***davranışlar ve işbirliği odaklı farklı sosyal ağ potansiyellerinin varlığı ile toplumsal yetkilendirme ve tüm paydaşların birlikte öğrenmesine olanak tanıyacak bilgi ve yeniliklerin transferi ve yayılımı sağlayacak ve ortaya çıkabilecek riskleri, maliyetleri ve belirsizlikleri azaltacaktır.***
- Sosyal sermayenin yol açtığı güçlü işbirlikleri ve aktörler arasındaki girişimci kültürün oluşması, kırsal bölgelerin zayıf olan bölge dışı bağlantılarının güçlenmesine yol açarak, aktörlerin farklı bölgelerdeki aktörler ile işbirliği yapma arzusunu artırarak bölgeler arası rekabeti canlandıracaktır. Böylece ***bölgelerin kolektif öğrenme, yenilikçilik, rekabetçilik gibi dinamik sarmal içerisinde gelişimini tetikleyecektir.***
- Yeni bölgeci tartışmaların odaklandığı temel konulardan biri olan aktörler arası ilişkiler ve etkileşimler, sosyal sermaye unsuru olarak kabul edilen sosyal ağlar üzerinden yürütülmektedir. Bir aktörün sosyal bir ağa katılması, işbirliğine gönüllülüğü, ortak hedeflerin paylaşılması gibi avantajlar ile iş fırsatları yaratır ve iş hareketliliğini kolaylaştıran bilgi birikimi sağlar. Yeni paradigma bağlamında kırsal bölgelerde ortaya çıkan sektörel çeşitlilik ve bölge insanının bu çeşitliliğe uyumu sosyal ağların yapısı ve niteliği ile doğrudan ilişkili olacaktır. Farklı sosyal ağ potansiyeline sahip kırsal bölgeler, ***ekonomik faaliyetler açısından çeşitliliğin arttığı, bilgi-yoğun yerel ekonomilerin geliştiği bölgeler haline gelirken, bu etki kırsal bölgeleri bölge dışındaki girişimciler için çekici hale getirecektir.***
- Sosyal sermaye karşılıklı ilişkileri güçlendiren, yurttaşlık bilincini/hassasiyetini arttırarak katılımcı ve uzlaşmacı anlayışı geliştiren ve pozitif dışsallıklar ile

beşeri ve fiziki çevrenin gelişimine katkı sağlayarak, yaşam kalitesi açısından kentler karşısından önemli dezavantajlara sahip kırsal bölgeleri yeni yaşam alanları haline gelmesine olanak sağlar. Bu nedenle, ***sosyal sermaye kentsel alanlarda yaşam maliyetlerinin artmasıyla birlikte kentleri terk eden sosyal gruplar*** (Yenigül, 2017: 18) ***için kırsal bölgelerde alternatif iş ve yaşam alanlarının gelişmesine katkı sağlayacaktır.***

5. Sonuç

Bu çalışma, temelde bölgesel kalkınma sürecinde kentsel yerleşmeler ve aktiviteler karşısında önemini kaybeden kırsal yerleşmelerin paradigma kaymaları ile yeniden keşfedilmesi ve bölgesel gelişme sürecindeki rolünün tanımlanması amaçlamıştır. Tarihsel olarak kırsal alanların sosyo-iktisadi, sosyo-kültürel ve sosyo-mekânsal ağırlıkları, yeni paradigma tartışmalarında mekânsal, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişim/dönüşüm sürecini başarılı kılacak soyut olgular çerçevesinde ele alındığı görülmüştür. Bu süreç ekonomik-sosyal boyuttan kültürel boyuta, mekânsal özelliklerden çevresel özelliklere, normatif ilkelerden işlevsel-ilişkisel ilkelere doğru dönüşüm geçiren kırsal mekânları aktörlerin rolü, görevi ve sorumluluklarından planlama sürecine ilişkin kavramsal ve kuramsal gelişmelere, mekâna ilişkin tanımlamalardan mekânın algılanma ve davranış biçimine, yasal düzenlemelerden politik-siyasi kaygılara ve uygulama sürecine, bireyselci üretimden işbirlikçi ve rekabetçi-yenilikçi yeni üretim modellerine kadar birçok konuda yeni bölgeci yaklaşımlar yazını içerisinde kritik noktaya taşımıştır. Bunun yanı sıra, makalede tartışıldığı gibi iklim değişikliği, gıda güvenliği, bioçeşitlilik ve enerji tedariki gibi büyüyen küresel ölçekli konular kırsal mekânın yeniden keşfedilmesinde önemli unsurlar olarak öne çıkmıştır.

Dolayısıyla, özellikle kır-kent gerilimi bağlamında önemsizleştirilen ya da edilgen bir duruma terk edilen kırsal alanlar, yeni bölgeci yaklaşımlarla birlikte yer'e özgü dinamiklerini yeniden harekete geçirerek bölgesel kalkınma yazınında kritik bir konum kazanmıştır. Özellikle, küresel ve post-modern akımların etkisiyle ortaya çıkan yeni bölgecilik yaklaşımları yeni kurumsal ve örgütsel yapı, ağ temelli mekânsal ve ekonomik organizasyonlar, sosyo-kültürel süreçlerle ilişkilendirilmiş dinamik kırsal alanlar bölgesel kalkınma politikaları için yeniden keşfedilmesi gereken mekânlar olarak görülmeye başlanmıştır. Bir başka deyişle, geleneksel paradigmalar tarafından göz ardı edilen ya da önemsiz olarak görülen kırsal alanlar, yere-özgü ve içsel dinamiklere dayalı kalkınma modellerinin yanı sıra mekânsal-iktisadi ve sosyo-kültürel yapısındaki avantajlarıyla bölgesel kalkınmanın önemli unsurları olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Çünkü bölgenin ekonomik yapısı, üretim yapısı ve çeşitliliğinin yegâne olmasının getirdiği rekabet gücü ve yenilikçi kapasite, sosyal sermaye potansiyelinin tetiklediği girişimci kültür, kurumsal

kapasite ve bağlamı keşfetme çabaları neticesinde sosyal bağlantı yollarıyla kaynaklara erişimin ekonomik, mekânsal ve ruhsal refahı güçlendirdiği kabul edilir.

Diğer taraftan, bölgesel gelişme planları kapsamında yerleşik ilişkilerin beslediği avantajları barındıran kırsal bölgeler yeniden keşfedilmiş ve mekânsal tartışmaların odağına oturmuştur. Bugün kırsal alan bölgesel gelişme politikaları bağlamında en az kentsel/metropoliten alanlar kadar önemli bir konuma gelmiştir. Özellikle metropoliten alanlardaki artan kentsel problemler karşısında ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile kırın güçlü kurumsal ve sosyal sermaye potansiyeli karşı kentleşme (counter-urbanization) hareketleriyle birlikte farklı sosyal gruplar için cazibe alanları haline gelmiştir.

Sonuç olarak, modernleşme döneminin hâkim olan paradigmalarında ihmal edilen kırsal alan erişebilirlik olanaklarının artması, güvenli gıda tedarikine eklemlenme, doğal ve temiz çevre olanaklarından yararlanma gibi modernite sonrası dönemin kentlerinde karşılanması mümkün olmayan işlevler ile kırsal coğrafyaya yönelik gelişen yeni sosyal, politik ve mekânsal yaklaşım, üretim süreçlerinde yeni etkileşimler, stratejiler ve pratiklerin ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu süreç ise, ağ odaklı işbirlikleri ve kurumsal yeniden yapılanmaya temellenen anlayışla yönetilebilir (McDonagh, 2013: 716). Diğer bir deyişle, kişisel ilişkilerden daha çok işbirliği, güven, karşılıklılık gibi ağ odaklı ilişkilerin yoğunlaştığı, farklı ekonomik davranış formlarının biçimlendiği ve karar süreçlerinin ortaya çıktığı, bireyin öğrenme ve beceri düzeyinin geliştiren ve zenginleştiren, yönetimden yönetişime geçen örgütlenme yapısı, çeşitlenen ekonomik ve üretim yapısı gibi kurumsal kapasiteye, işlevsel/konumsal yaklaşımlara yönelik değişim süreci kırsalı edilgen yapıya indirgeyen geleneksel paradigma yaklaşımlarından kurtarmıştır.

Kaynakça

Amin, A., & Thrift, N. (1995). Globalisation 'Institutional Thickness' and the Local Economy. In P. Healey, S. Cameron, S. Davoudi, S. Graham, & A. Madanipour (Eds.), *Managing cities: The New Urban Context* (pp. 91-108). Chichester: Wiley.

Cloke, P., & Goodwin, M. (1992). Conceptualizing Countryside Change: From Post-Fordism to Rural Structured Coherence. *Transactions of the Institute of British Geographers, 17*(3), 321-336.

Country, B., Wright, S., Suchet-Pearson, S., Lloyd, K., Burarrwanga, L., Ganambarr, R., . . . Sweeney, J. (2016). Co-becoming Bawaka: Towards a Relational Understanding of Place/Space. *Progress in Human Geography, 40*(4), 455-475.

Çekiç, T. İ., & Ökten, A. N. (2009). Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış. *Megaron, 4*(3), 203-213.

Goodwin, M., Cloke, P., & Milbourne, P. (1995). Regulation Theory and Rural Research: Theorising Contemporary Rural Change. *Environment and Planning A, 27*(8), 1245-1260.

Graham, S., & Healey, P. (1999). Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice. *European Planning Studies, 7*(5), 623-646.

Gunadi, A. B. (2011). *Social Networks and Innovation (Handicraft Industry in Bantul, Yogyakarta)*. Retrieved from Munich: Paper No: 28032.

Halfacree, K. H. (1993). Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural. *Journal of Rural Studies, 9*(1), 23-37.

Halfacree, K. H. (2006). Rural Space: Constructing a Three-Fold Architecture. In P. Cloke, T. Marsden, & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (1st ed., pp. 44-62). London: SAGE.

Halfacree, K. H., & Boyle, P. (1998). *Migration, Rurality and the Post-Productivist Countryside*. London: Wiley and Sons Press.

Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.

Hassink, R., Klaerding, C., & Marques, P. (2014). Advancing Evolutionary Economic Geography by Engaged Pluralism. *Regional Studies, 48*(7), 1295-1307.

Ilbery, B. (1998). Dimensions of Rural Change. In B. Ilbery (Ed.), *The Geography of Rural Change* (pp. 1-10). New York: Routledge.

Karakayacı, Ö. (2016). Kültür Endüstrileri Kütahya'da Yerel Kalkınma İçin Bir Strateji Olabilir mi? Ekonomik Coğrafya Perspektifinde Bir Değerlendirme. In R. Erdem, H. F. Alkan Meşhur, Ö. Karakayacı, & F. Eren (Eds.), *Kütahya'da Planlama Düşünceleri Üzerine* (pp. 23-40). Konya: Atlas Akademi.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford, UK: Blackwell.

Ley, D. (1978). Social Geography and Social Action. In D. Ley & M. Samuels (Eds.), *Humanistic Geography: Prospects and Problems* (pp. 41-57). London: Croom Helm.

Mahon, M. (2007). New Populations; Shifting Expectations: The Changing Experience of Irish Rural Space and Place. *Journal of Rural Studies, 23*(3), 345-356.

McDonagh, J. (2013). Rural Geography I: Changing Expectations and Contradictions in the Rural. *Progress in Human Geography, 37*(5), 712-720.

Morrison, T. H. (2006). Pursuing Rural Sustainability at the Regional Level: Key Lessons from the Literature on Institutions, Integration and the Environment. *Journal of Planning Literature, 21*(2), 143-152.

Naughton, L. (2014). Geographical Narratives of Social Capital: Telling Different Stories about the Socio-Economy with Context, Space, Place, Power and Agency. *Progress in Human Geography, 38*(1), 3-21.

Neumeier, S. (2017). Social Innovation in Rural Development: Identifying the Key Factors of Success. *The Geographical Journal, 183*(1), 34-46.

OECD. (2001). *OECD Territorial Outlook*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2006). *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*. Paris: OECD Publishing.

Ortiz-Guerrero, C. E. (2013). The New Regionalism: Policy Implications for Rural Regions. *Cuadernos de Desarrollo Rural, 10*(70), 47-67.

Ruuskanen, P. (2004). *Social Capital and Innovation in Small and Medium Sized Enterprises*. Paper presented at the DRUID Summer Conference 2004: Industrial Dynamics, Innovation and Development.

Selfa, T., Fish, R., & Winter, M. (2010). Farming Livelihoods and Landscapes: Tensions in Rural Development and Environmental Regulation. *Landscape Research, 35*(6), 596.

Smith, M. P., & Bender, T. (2017). The Localization of Modernity. In M. P. Smith & T. Bender (Eds.), *City and Nation: Rethinking Place and Identity*. New York: Routledge.

Storper, M. (1995). The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies. *European Urban and Regional Studies, 2*(3), 191-222.

Storper, M. (1997). *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. New York: Guilford Press.

Ter, Ü., & Özbek, O. (2005). Kent Merkezlerinin Oluşumunda Alansal Gömülülük: Konya Tarihi Kent Merkezi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 20*(4), 527-536.

Ward, N., & Brown, D. L. (2009). Placing the Rural in Regional Development. *Regional Studies, 43*(10), 1237-1244.

Wheeler, S. M. (2002). The New Regionalism: Key Characteristics of an Emerging Movement. *Journal of the American Planning Association, 68*(3), 267-278.

Woods, M. (2012). Rural Geography III: Rural Futures and the Future of Rural Geography. *Progress in Human Geography, 36*(1), 125-134.

Yenigül, S. B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. *Planlama Dergisi, 27*(1), 16-25.

2. OTURUM - 7 KASIM 2017

Bütünşehir Yasası ve Kırsal Alanlar Üzerindeki Etkileri

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Semahat Özdemir

Kentleşme Baskısı Altındaki Kırsal Alanları Uluslararası Yaklaşımlar Çerçevesinde Yeniden Düşünmek: Çorlu Örneği
E. Merve Nalçakar - Duygu Çayan

Bütünşehir Yasası'nın Kırsal Alana Olası Etkilerinin İncelenmesi: Eskişehir Büyükşehir Örneği
Dilan Eyyüpoğlu - Elif Muratoğlu
Hazel Özge Doğan - Şelale Balambar

Bütünşehir Yasası ile Mahalleye Dönüşen Kırsal Yerleşimlerin Ulaşım Sorunları ve Gereksinmeleri
Dr. Ayça Öncü Yıldız - Erhan Öncü

Kırsal Kalkınmada Mahalle Düzeyinde Katılım
Doç. Dr. Hülya Berkmen - Doç. Dr. Sırma Turgut

Kentleşme Baskısı Altındaki Kırsal Alanları Uluslararası Yaklaşımlar Çerçevesinde Yeniden Düşünmek: Çorlu Örneği

E. Merve Nalçakar
Şehir Plancısı
Duygu Çayan
Şehir Plancısı

ÖZET

Dünyada ve Türkiye'de son yıllarda hız kazanan nüfus artışı beraberinde kentleşme sorunsalını da getirmiştir. Kentleşmenin; mekanın fiziksel boyutu açısından yarattığı etki ele alındığında, şüphesiz bu durumun en büyük olumsuzluğu kırsal alanlar ve tarım toprakları üzerinde yaşanmaktadır. Kentlerin, artan nüfusun mekansal ihtiyacını karşılamaya yetmediği noktada kentsel yerleşim alanları kontrolsüz ve plansız biçimde kırsal alanlar üzerinde yayılma eğilimine girmektedir. Bunun sonucunda, kırsal alanlar fiziksel açıdan bir değişim sürecine girerken aynı zamanda sosyal ve kültürel kimliklerini de kaybetmekte, ekonomik etkinlikleri ve ekonomik faaliyetlerin nitelikleri de değişim sürecine girmektedir. Günümüzde bu soruna karşın, yalnızca kentlerin büyümesini fiziksel anlamda sınırlandırmayı hedefleyen uygulamalar ve politikalar geliştirmenin yeterli bir bakış açısı sunmamaktadır. Kentleşme baskısı altındaki kırsal alanların kimliklerini ve niteliklerini korumak için yalnızca kent odaklı çözüm önerileri üretmektense, kırsal nüfusu kırsal alanda kalkındırmayı, kent-kır arasında yaşam kalitesi ve hizmetlere erişim açısından yaşanan farklılığı en aza indirmeyi hedefleyen uygulamaların daha etkin çözümlere ulaştıracağı açıktır. Kırsal alana ve tarımsal niteliğe odaklanan uygulamalar ile kentleşmenin birincil etkenlerinden kırdan kente göç sorununa odaklanmayı hedefleyen yaklaşımlar anlam kazanmıştır. Bu çalışmada, söz konusu kentsel yayılma problemi, Tekirdağ ili Çorlu ilçesi özelinde ele alınmıştır. Öncelikle Çorlu ilçesinde sanayi alanlarının etkinliği ile başlayan hızlı kentleşme süreci ve bu sürecin kırsal yerleşimlerde yarattığı baskı ortaya koyulmuş ve soruna ilişkin iki farklı uluslararası uygulama örneği incelenmiştir.

Çalışmanın sonucunda Çorlu ilçesi bu yaklaşımlar çerçevesinde ele alınarak çözüm önerileri üretilmiştir. Çalışma genel olarak, Tekirdağ-Çorlu benzeri sanayileşerek gelişen kentlerin kırsal alanlar üzerindeki gelişimi sorununa farklı bakış açıları getirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Kentleşme, kentsel yayılma, kentleşme baskısı, kırsal alanlar, Tekirdağ, Çorlu

1. KENTLEŞME VE KENTSEL YAYILMA

Kentleşme; genel tanım itibariyle kırsal alanlardan, istihdam olanaklarının, yaşam kalitesinin ve hizmetlere erişimin daha fazla olduğu kentsel yerleşimlere yaşanan göçle birlikte başlayan mekansal ve sosyo-ekonomik değişim sürecidir. Bu değişim sürecinden kentlerin büyüme biçimleri de etkilenmekte ve kentler çevresindeki tarım topraklarıyla birlikte kırsal nitelikli yerleşimlere doğru büyüme eğilimi göstermektedirler. Kentsel fonksiyonların bir kısmının kenti sınırının dışında yer seçmeye başlaması ile birlikte sürekli olmayan, arada boş, kullanılmayan alanların bulunduğu, kopuk kopuk bir yerleşim örüntüsü oluşmaya başlamış, bu yeni büyüme biçimi ise 'kentsel saçaklanma (yayılma)' olarak adlandırılmıştır (Karataş, 2007), [1].

Kentsel yayılmanın temel özellikleri;

- Şerit biçiminde ve dağınık gelişme,
- Doğal çevrelerin ve arazi kullanımının parçalanması,
- Zayıf ulaşılabilirlik,
- Fonksiyonel açık alanların bulunmaması,
- Otomobil bağımlı ve zayıf toplu ulaşımın bulunması,
- Nüfus artış hızının gerektirdiği alandan daha fazla alan tüketilmesi,
- Kompakt yerleşmelere oranla daha fazla enerji tüketilmesi,
- Vergilerde yükselme ve servisler için maliyet artışı

olarak sıralanabilir (Barnes ve ark., 2001), [2].

Kentsel yayılma sonucunda; tarım alanları ve açık alanlar yok olmakta, doğal kaynaklar tükenmekte, kentsel alan içerisindeki otomobil bağımlılığı artmakta, kentsel hizmetlere erişim zorlaşmakta ve kent-kır arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizlik artmaktadır.

Türkiye'de, 1950'lerde özellikle Marshall yardımları ile başlayan ve endüstri yatırımlarının ivme kazanmasıyla hızla gelişen bir kentleşme süreci görülmektedir.

1950'den sonra artan ve kırdan kente yönelik göçlerin şekillendirdiği bu hızlı kentleşme, günümüzde de devam etmektedir. Başlangıçta daha çok sanayi faaliyetlerinin geliştiği İstanbul, İzmir, Ankara, Adana gibi geleneksel merkezlere yönelik olan göçler, bugün farklı nedenlerle daha geniş bir alana yayılmış görünmektedir. Bununla birlikte, ülkemizdeki kentleşme süreci yakından incelendiğinde, göçe kaynak oluşturan sahalarda olduğu gibi, hem göç alan kentlerin sayısında ve bunların coğrafi dağılışlarında, hem de bu göçlerin temel nedenlerinde önemli farklılıkların ortaya çıktığı gözlenir. Başka bir deyişle, bölgelerarası ekonomik gelişme farklarının giderek büyümesi, eskiden beri göç alan merkezlerin daha fazla göç almalarına neden olurken; sanayi, turizm ve tarım faaliyetlerinin gelişmesiyle ortaya çıkan ve giderek güçlenen yeni çekim merkezleri ortaya çıkmıştır (Işık, 2006), [3]. Bu çekim merkezleri, aldıkları göç ile birlikte kent çeperlerine ve buradaki kırsal nitelikli yerleşimlere doğru büyüme eğilimi göstermektedir. Bunun sonucunda kent örüntüsü kırsal yerleşimler ile birleşmekte ve bu yerleşimler kırsal niteliklerini kaybetmeye başlamaktadır. Bu sürece son olarak; 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kapsamında eskiden 'köy' olarak tanımlanan kırsal yerleşim alanları, büyükşehir belediyesi sınırları içerisine dahil edilerek 'mahalle' statüsünü kazanması etki etmiştir. Söz konusu kırsal nitelikli mahallelere hizmet götürmek, imar planları çerçevesindeki düzenlemeleri gerçekleştirmek büyükşehir belediyesinin görevi haline gelmiştir. Ancak, büyükşehir belediyelerinin etki alanlarının genişlemesi, kırsal nitelikli yerleşimlere belediye hizmetlerinin iletimini zorlaştırmıştır.

Bu çalışma kapsamında kentsel yayılma, kentleşme baskısı ve kırsal alanlar üzerindeki etkisi '6360 sayılı Bütünşehir Yasası' ile büyükşehir statüsü kazanan Tekirdağ ili Çorlu ilçesi özelinde ele alınmıştır.

2. KENTSEL YAYILMAYA KARŞI ULUSLARARASI YAKLAŞIMLAR

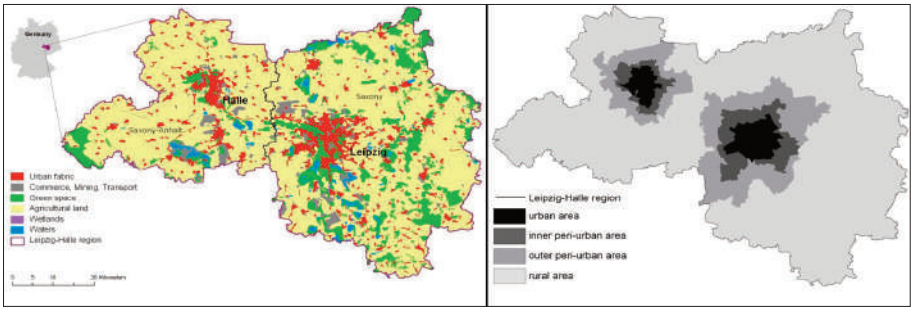
Tekirdağ-Çorlu ilçesinde kentleşme baskısının kırsal alanlar üzerindeki etkisini araştırmaya yönelik olarak, dünyada bu konuda gelişme göstermiş farklı ülkenin politikaları ve uygulamaları incelenmiştir. Yapılan incelemede; söz konusu bölgelerin kentleşme sürecinin ve kırsal alan profilinin çalışma alanı ile mekansal ve demografik açıdan benzer olması hedeflenmiş ve bu sebeple, Almanya, Leipzig-Halle Bölgesinde uygulanan "Green Ring" ve Hollanda, Randstad Bölgesinde uygulanan "Green Heart" uygulamaları bu konu kapsamında seçilmiştir.

Uluslararası yaklaşımlardan ilki, kentsel yayılmanın kırsal alanlar üzerindeki baskısını azaltmak amacıyla, kentsel fonksiyonları kent çeperinde oluşturulan 'green ring (yeşil kuşak)' uygulamaları ile sınırlandırmayı öngörürken, diğer

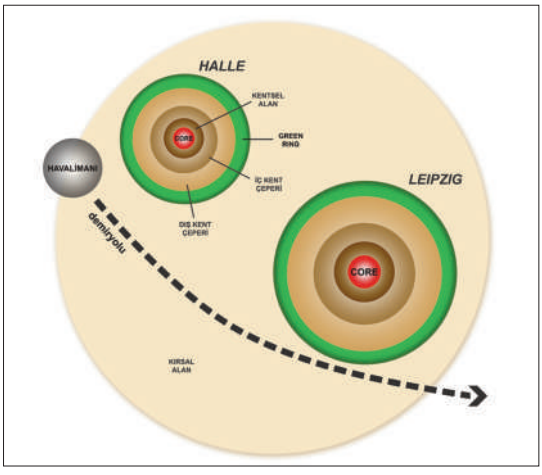
yaklaşım; kentsel yayılmanın yarattığı baskı kent çeperindeki ve kent çeperi ile kırsal alanlar arasındaki geçiş bölgelerinde düzenlenen açık yeşil alan kullanımlarına farklı fonksiyonlar vererek hem fiziksel olarak kentsel yayılma sınırı oluşturmayı hem de bu kullanımlarla -özellikle kırsal nüfusu- istihdam ederek kalkınmayı hedeflemektedir.

2.1. Leıpzıg - Halle Bölgesi / 'Green Rıng' Projesi

Almanya, Leipzig-Halle Bölgesi, ülkenin en önemli sanayi merkezlerinden biri olup yüzölçümü 298 km²'dir (ICLEI Europe, 2008) [4].

Şekil-1. *Leipzig-Halle Bölgesi Kentsel Arazi Kullanımı ve Alt Bölgeleri, [5]*

Şekil-2. *Leipzig-Halle Bölgesi Alt Bölgelerinin Mekansal Kurgusu*

Leipzig-Halle Bölgesinde kentsel yayılma 1940'lı yıllar itibariyle ağırlıklı olarak sanayi alanlarının saçaklanmasıyla gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, kentsel nüfus artmış, sanayi alanları çevresinde yeni konut alanları gelişmiş, kent makroformu

çeperdeki kırsal alanlara, tarım topraklarına ve orman alanlarına doğru yayılmaya başlamıştır. Bu durum, hem kırsal nitelikli alanlar üzerinde bir tehdit yaratmaya ve ülke ekonomisi için önemli girdi oluşturan tarım toprakları ile ormanlık alanların kaybolmaya başlamasına neden olmuştur. Söz konusu tehditlere karşı, 1996 yılında Leipzig kent yönetimi, çevresindeki 13 belediye ve ilçe yönetimleri ile birlikte gönüllü bir ortaklık kurarak "Green Ring" projesini geliştirmiştir.

Green Ring projesi genel itibariyle; kentsel büyümenin sınırlandırılmasını hedeflemiştir. Proje kapsamında, bölgedeki kentsel yayılma problemine karşı Leipzig-Halle Bölgesi, farklı nüfus ve yapı yoğunlukları ile farklı kentsel fonksiyonların önerildiği dört farklı kentsel alt bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; kent merkezindeki çalışma alanları çevresinde konumlanmış **kentsel alan (urban area)**, **iç kent çeperi (inner peri-urban area)**, **dış kent çeperi (outer peri-urban area)** ve **kırsal alan (rural area)** olarak belirlenmiştir. Kentsel alanlar ve kırsal alanlar birbirinden **"Green Ring"** adı verilen bölgesel ölçekteki yeşil alan kullanımlarının yoğunlukta olduğu bir tampon bölge ile ayrılmıştır. Bu bölgelerde konut ve nüfus yoğunluğuna ilişkin farklı planlama kararları geliştirilmiştir.

Green Ring Projesi kapsamındaki diğer gelişim önerileri aşağıdaki gibidir.

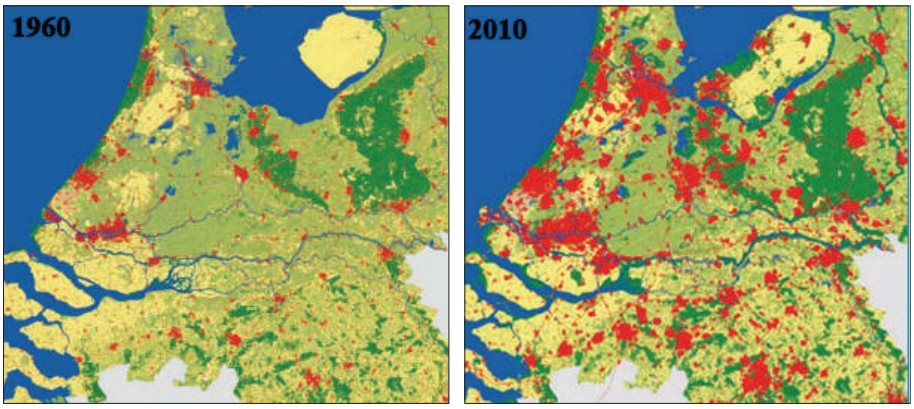
- Kentsel alan (urban area) ve iç kent çeperi (inner peri-urban area) bölgelerinde nüfusu kontrol altında tutabilmek ve kentsel yayılmayı sınırlandırmak amacıyla, özellikle yeni konut alanlarında, Leipzig-Halle'da tanımlanmış dört farklı kentsel-kırsal bölgenin çeperlere doğru genişlemesini önlemek için, yapı yoğunluğunu artırmaya yönelik konut stratejisi izlenmektedir.
- Kentteki sanayi alanlarının parçalı gelişiminin yarattığı kentsel yayılma probleminin önlenmesi amacıyla, doğrudan sanayi alanlarında müdahaleye gidilmiş ve 'brownfield (sanayi alanları dönüşümü)' ile gelişim sınırlandırılmaya çalışılmıştır.
- Leipzig-Halle bölgesinde bulunan tarım arazilerini sulayan en önemli kaynak olan Parthé Nehri başta olmak üzere bölgedeki su kaynaklarının, havzaların ve çevresinde sürdürülen tarım faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla 'water friendly farming (su dostu tarım)' projesi geliştirilmiş, bu kapsamda 8.000 hektarlık havza alanı su koruma bölgesi olarak ilan edilerek buradaki tarım faaliyetlerinde tüketilen su miktarını %25 oranında azaltmak öngörülmüştür.
- Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası çerçevesinde, tarımsal üretimin ülke ekonomisindeki sektörel katkısını arttırmaya yönelik politikalar izlenmiş, bu sayede tarımla uğraşan kırsal nüfusunun ekonomik etkinliğinin artması amaçlanmıştır.

2.2. Randstad Bölgesi / 'Green Heart' Projesi

Hollanda genelinde kentsel büyüme ve kentsel yayılma sorunlarına çözüm arayışları 1960'lı yıllar ile başlamıştır. 1987 yılından itibaren ise, ülke bütünündeki mekansal planlama stratejileri yoğun biçimde çevresel sorunlar ve doğal kaynakların tüketimi odaklı olmuştur.

Ülke ekonomisinin öncelikli olarak tarımsal üretime dayalı oluşu, kentleşme ve kırsal kalkınma politikalarının tarımsal nitelikli alanları korumaya ve tarım sektörünün ekonomideki etkinliği sürdürmeye yönelik gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Bu çerçevede geliştirilen önemli bölgesel uygulamalardan biri, Peri-Urban Regions Platform Europe (PURPLE) kapsamında kurgulanan "Green Heart" projesidir. Hollanda'nın en önemli dört kentini içine alan Randstad Bölgesi (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, The Hauge), kentsel yayılmayı sınırlandırmak amacıyla kentsel alanların çevresinde konumlanan bir yeşil sistemden çok söz konusu kentlerin kırsal kesimlerinde, içerisinde kırsal aktiviteyi destekler nitelikte ve bölgesel ölçekte bir kurgudur [7].

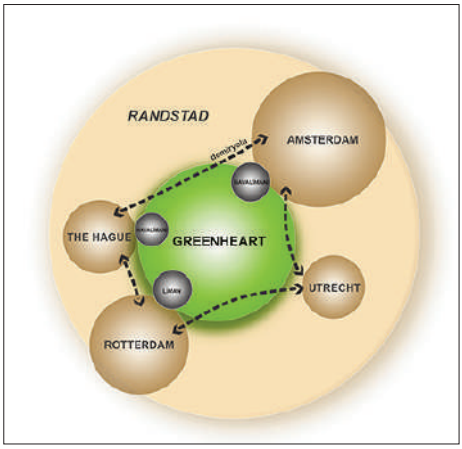

Şekil-3. *Randstad Bölgesi'nde Kentsel Yayılma (1960-2010), [6]*

Green Heart Projesi kapsamındaki genel uygulamalar aşağıda verildiği gibidir.

- Randstad Bölgesi içerisinde yer alan 4 büyük kent için kompakt büyüme modeli öngörülmüştür.
- Kentin kent çeperine doğru büyümesini önlemek için kentten 10-30 km uzaklıkta yeni yerleşimler önerilmiştir (clustered dispersal).
- Peri-Urban Regions Platform Europe (PURPLE) kapsamında geliştirilen Green Heart ile, Randstad Bölgesi'ndeki kırsal alanların korunması hedeflenmiş, bu alanlarda tarımsal üretim devlet fonlarıyla desteklenmiştir.

- Green Heart Bölgesi içerisinde kalan kırsal nitelikli yerleşimlerde, var olan tarım arazilerinin etkin kullanımını desteklemek amacıyla "minimum alandan maksimum verim" politikası izlenmiş ve tarım teknolojileriyle ürünlerde verimliliğin arttırılmasına yönelik yöntemler izlenmiştir.

Şekil-4. *Randstad Bölgesi Mekansal Kurgusu*

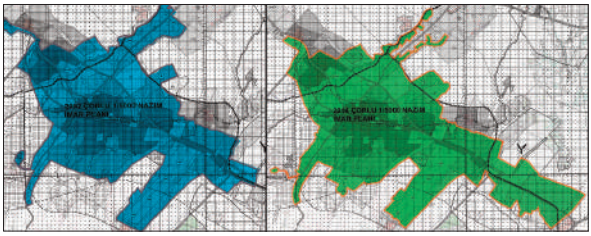
3. ÇORLU İLÇESİNDEKİ KENTLEŞME BASKISININ KIRSAL ALANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Tekirdağ ilindeki kentleşme sürecini, 1970'li yıllarda dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan sanayi yatırımları başlatmıştır. 1977 yılında "Kalkınmada Öncelikli Yöreler" kapsamına dahil edilmesi ile birlikte il, sağlanan teşviklerden yararlanmış ve bu süreç hız kazanmıştır. Ayrıca İstanbul sanayisinin desantralizasyonu amacıyla başlayan yer arama çalışmaları, ilin İstanbul'a yakınlığı, ulaşım olanakları, ucuz arsa temini gibi faktörlerin de etkisiyle Tekirdağ'ı, sanayi yapılaşmaları için oldukça çekici bir hale getirmiştir (Özyavuz, M., Şişman, E. E., 2014), [8]. Çorlu ilçesinin; İstanbul'un endüstri merkezlerinden geçerek Tekirdağ il sınırları içerisinden Kapıkule Sınır Kapısı'na bağlanan D-100 Karayolu üzerinde konumlanması, sanayi yatırımlarının da Çorlu ilçesinde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

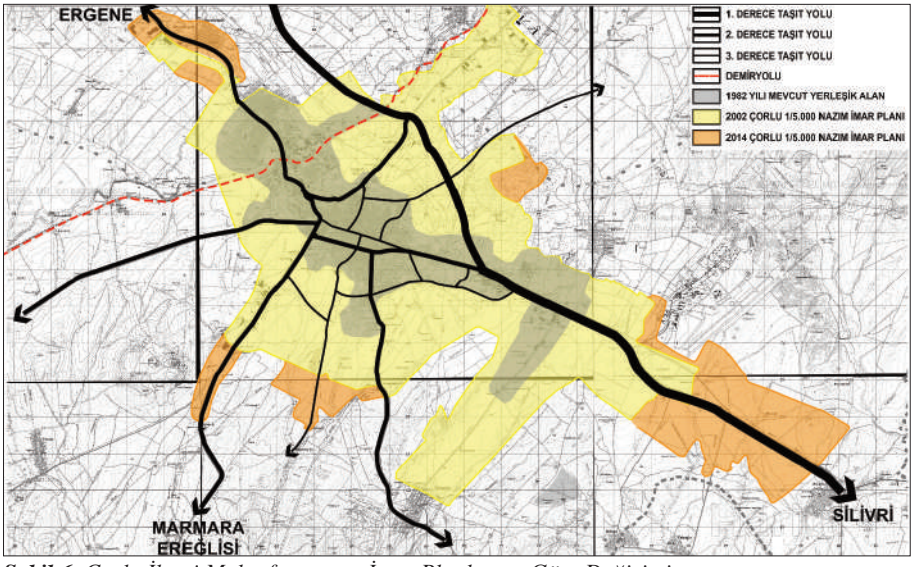
Çorlu ilçesinin planlı gelişim süreci incelendiğinde, ilçeye dair 2002 onaylı 1/5000 ölçekli Çorlu Nazım İmar Planı ve 2014 onaylı 1/5000 ölçekli Çorlu Nazım İmar Planı hazırlandığı görülmektedir. 2002 yılı 1/5.000 ölçekli Çorlu Nazım İmar Planında, planlama alanı toplamda 8.996 hektar büyüklüğündedir ve bu alanı kuzey güney yönlerinde belediye sınırı, doğuda ise tarım alanları sınırlandırmaktadır. Planlama alanının batısında yer alan Organize Sanayi Bölgesinin içerisinde yer alan Çorlu Deresi de planlama alanını etkileyen eşikler arasındadır. Planlama alanında 1190,65 hektarı gelişme, 903,88 hektarı da mevcut olmak üzere toplam

2094,53 hektar konut alanı yer almaktadır. 2002 Çorlu Nazım İmar Planı'na göre projeksiyon nüfusu 500.000 kişi olarak öngörülmüştür.

2014 yılı 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda ise planlama alanı 10.047 hektar büyüklüğünde olup bu alanda 1.074 hektarı gelişme konut alanı olmak üzere toplam 1.943 hektar konut alanı yer almaktadır. 2014 yılı Çorlu Nazım İmar Planı'na göre, projeksiyon yılı olan 2023 için toplam nüfus 497.200 olarak öngörülmüştür.

Şekil-5. *2002 ve 2014 Çorlu 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planları*

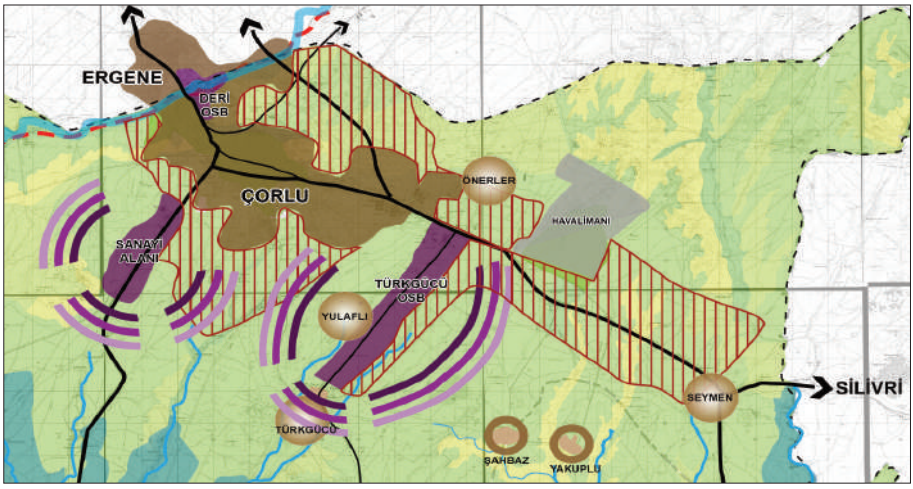
Şekil-6. *Çorlu İlçesi Makroformunun İmar Planlarına Göre Değişimi*

Yapılan bu imar planlarına göre Çorlu ilçesi makroformu, Organize Sanayi Bölgeleri boyunca koridor şeklinde yayılma göstermiştir. Özellikle D-100 Karayolu boyunca gelişen bu yayılmaya, Çorlu'daki Türkgücü Organize Sanayi Bölgesi ve Deri Organize Sanayi Bölgesi, Ergene'deki Ergene-1 ve Ergene-2 Organize Sanayi Bölgeleri ile Velimeşe Organize Sanayi Bölgesi, Çerkezköy'deki Çerkezköy, Veliköy ve Yalıboyu Organize Sanayi Bölgeleri ile Kapaklı'daki Kapaklı Organize Sanayi Bölgesi kullanımları neden olmuştur. Bu durum; Ergene ve Çorlu ilçelerinin çevrelerindeki kırsal nitelikli yerleşimleri de içine alarak

birbirleri üzerine büyümesine neden olurken, diğer yandan yine kentsel ve bölgesel ölçekte önemli endüstri odakları olan Çerkezköy ve Kapaklı ilçelerinde de benzer bir yayılma görülmektedir.

İlçede, içerisinden geçen Ergene ve Çorlu Nehirlerinin varlığı sebeple verimli tarım arazileri yer almaktadır. İlçe toplam 5.124 hektar mutlak tarım arazisine sahip olup ayrıca, 3.200 hektar büyüklüğündeki Değirmen Deresi Sulama Alanı da yine Çorlu ilçesinde bulunmaktadır. Bu faktörler, ilçedeki kırsal nitelikli yerleşimlerde kırsal faaliyetlerin ve tarım sektörüne dayalı yerel ekonominin dinamik şekilde sürdürülmesine etki etmektedir. Buradan hareketle; il bütününde devam eden endüstri odakları çevresindeki kentsel yayılma sorununun kırsal alanlarda en yoğun baskıyı yaşattığı yerleşmenin de Çorlu ilçesi olduğu görülmektedir. Türkgücü Organize Sanayi Bölgesi, güneyinde yer alan Türkgücü kırsal yerleşimi ve batısında yer alan Yulaflı kırsal yerleşimi ile bütünleşmiş durumdadır. Bunun yanı sıra Çorlu Havalimanı güneyinin 2014 onaylı planla imara açılmış olması kentsel alan sınırının Seymen kırsal yerleşimine doğru genişlemesinin de önünü açmıştır. Çorlu ilçe merkezi ile bütünleşmiş durumda olan bir diğer kırsal yerleşim olan Önerler mahallesinin de aynı sebepler nedeniyle kırsal niteliğini kaybetme tehdidi ile karşı karşıya olduğu gözlenmektedir **(Şekil-7).**

2014 onaylı plan ile imara açılan alanların bu sanayi odakları çevresinde parçalı bir şekilde yer seçmiş olması, 6360 sayılı Bütünşehir Yasası ile zayıflayan kent-kır ilişkisinin daha da olumsuz boyutlarda etkileneceğini göstermektedir. Bu parçacıl büyümenin, plansız gelişmelerin de önünü açacağı ve kırsal yerleşimlerin kentsel hizmetlere erişimini büyük ölçüde zorlaştıracağı açıktır.

Şekil-7. *Çorlu İlçesi'nde Kentsel Yerleşimin ve Sanayi Alanlarının Kırsal Alanlar Üzerinde Yarattığı Mekansal Baskı*

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tekirdağ ili Çorlu ilçesi özeline yoğunlaşan bu çalışmada görülmüştür ki, kentleşme sürecinde endüstrinin ve ulaşım bağlantılarının yer seçimi, kentin makroformunu belirleyen en önemli faktördür. Türkiye genelinde olduğu gibi Tekirdağ-Çorlu ilçesinde de endüstri merkezleri önemli ulaşım bağlantıları üzerinde koridor formunda gelişim gösterme eğilimindedir. Bu durum, kentsel alanların tarım toprakları ve kırsal alanlar üzerinde yayılmasına, doğal kaynak değerlerini yok ederken kırsal nitelikli yerleşim alanlarının da kendi kimliklerini yitirmelerine neden olmaktadır. Bölgesel ve ülkesel ölçekte önemli bir sanayi odağı olan Çorlu, bu sorunların en belirgin gözlemlenebildiği alanlardan biridir. İlçe, planlama süreci içerisinde bu niteliği esas alınarak gelişmiş, ve bu günümüzde de bu şekilde devam etmektedir. Bunun yanında, Çorlu ilçesi önemli tarımsal ve doğal değerlere de sahip olup içerisindeki kırsal nitelikli alanlarda tarımsal faaliyetlerin ve kırsal yaşantının aktif şekilde devam ettiği bir yerleşimdir. Bu durumun varlığı; Bütünşehir Yasası ile kentsel sistemin bir parçası olarak tanımlanan ancak hala kırsal niteliğe sahip 'eski köy-yeni mahalle' şeklinde ifade edebileceğimiz yerleşimlerin bu kimliklerini korumayı daha da önemli kılmaktadır. Günümüz şartlarında, Çorlu ilçesinde kentsel örüntünün kırsal alanlar üzerindeki kontrol dışı yayılmasını önlemek amacıyla bölgesel ekonomiler ölçeğinde uygulamalara ihtiyaç olduğu açıktır.

Bu esastan hareketle, Almanya, Leipzig-Halle Bölgesinde geliştirilen "Green Ring" ve Hollanda, Randstad Bölgesinde geliştirilen "Green Heart" projeleri belli uygulamaları ile Çorlu ilçesi için emsal teşkil etmektedir. Yukarıda detaylandırıldığı üzere, Green Ring projesi genel itibariyle kentsel alanın büyümesini sınırlandırmaya yönelik politikalar çerçevesinde gelişmiş, daha çok kent odaklı bir büyüme stratejisi öngörmüştür. Öte yandan Green Heart projesi, ülke ekonomisinin ağırlıklı olarak tarım sektörüne dayanıyor olması sebeple kırsal alana odaklanarak, bu alanları bütün kent ekosisteminin bir parçası haline getirmeyi ve bu sayede kırsal niteliğin korunmasını hedeflemiştir.

Bu projeler üzerinden Çorlu ilçesi değerlendirildiğinde, kentsel alanda 'büyüme sınırı' belirlenmeli ve bunu sağlamak amacıyla, özellikle yeni konut alanlarında yüksek vergilendirilmenin yapıldığı ve yüksek konut fiyatlarının belirlendiği bir konut politikası izlenmelidir. Bunun yanı sıra sanayi alanları için yol boyu koridor tipi yer seçim modeli yerine, kompakt bir büyüme benimsenmelidir. Bu kompakt büyüme modeli çerçevesinde, kent çeperine doğru nüfus ve yapı yoğunluğunun azaldığı bir sistem kurgulanmalıdır.

İlçedeki kırsal alanlar değerlendirildiğinde ise, öncelikli olarak kırsal nüfusun yerinde kalkınması hedeflenmelidir. Bu bağlamda Avrupa Birliği ve ulusal tarım fonları ile tarımsal üretim teşvik edilmeli, kırsal yerel ekonomi desteklenmelidir.

Tarım sektörünün yanı sıra, kırsal odaklı turizm faaliyetleri (agro-turizm) ve kır ölçeğindeki üretim-pazarlama fonksiyonları ile istihdam olanakları çeşitlendirilmelidir. Kırsal nüfusun yaşam kalitesini yine kırda arttıracak sosyal politikalar benimsenmeli, bu nüfusun temel hizmetlerden ve sosyal donatı imkanlarından kırda da yararlanabilmelerini sağlayacak kullanım kararları düşünülmelidir. Kent çeperindeki sanayi alanlarının tarımsal üretim üzerinde yarattığı su kirliliği, toprak kirliliği gibi olumsuz etkileri minimize etmek için ekolojik koruma bölgeleri belirlenmelidir.

Özetle, Çorlu ilçesi özelinde ve Türkiye kentleri genelinde, kentleşme baskısının kırsal alanlar ve tarım toprakları üzerinde yarattığı mekansal baskı; yalnızca kentsel yerleşimlere odaklı belirli fiziki düzenlemeler ile değil, kırsal nüfusu temel kaygı olarak ele alan, kırsal nitelikli yerleşimlerin kimliğini korumayı hedefleyen ve bu alanlardaki yerel ekonomiyi destekleyen ve sürdürülebilirliğini sağlayan uygulamalar ve politikalar ile ele alındığında etkin olabilir.

Kaynakça

1. Karataş, N., (2007), 'İzmir'deki Şehirsel Saçaklanma Eğilimlerinin Torbalı-Ayrancılar'da Arazi Sahipliliği El Değişim Süreçlerine Etkileri', Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2007-2; s. 3-10.

2. Barnes, K. B., Morgan, J. M., Roberge, M. C., Lowe, S., (2001), 'Sprawl Development, Its Patterns, Consequences and Measurement', Center for Geographic Information Sciences, Towson University.

3. Işık, Ş., (2006), 'Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri', Ege Coğrafya Dergisi, 2005-14; s. 57-71.

4. ICLEI Europe, (2008), 'Urban-Rural Linkages Fostering Sustainable Development in Europe, Case Study: Leipzig Halle Region', Northumbria University.

5. Haase, D., Schwarz, N., Strohbach, M., Kroll, F., Seppelt, R., (2012), 'Synergies, trade-Offs and Losses of Ecosystem Services in Urban Regions: An Integrated Multiscale Framework Applied to Leipzig-Halle Region, Germany' Ecology and Society 17(3):22.

6. https://www.slideshare.net/robrocco/introduction-to-strategic-planning-5832316

7. http://www.purple-eu.org/home/about/members/randstad/

8. Özyavuz, M., Şişman, E. E., (2014), 'Büyükşehir: Tekirdağ',Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (Özel Sayı), s. 194-21.

Bütünşehir Yasası'nın Kırsal Alana Olası Etkilerinin İncelenmesi: Eskişehir Büyükşehir Örneği

Arş. Gör. **Dilan Eyyüpoğlu**
Mardin Artuklu Universitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Ana Bilim Dalı

Elif Muratoğlu
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı

Hazel Özge Doğan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Yüksek Lisans öğrencisi

Şelale Balambar
Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Yüksek Lisans öğrencisi

1. Dünyada ve Türkiye'de Metropoliten Yönetimlerin Kırsal Kalkınma Perspektifi

Kalkınma konusu her dönemde tartışılan konulardan biri olmuştur. Kentsel ve kırsal kalkınma tanımlarını birbirinden ayıran nedir, kentsel kalkınmaya verilen önem kırsal alanlarda eşitsizliğe yol açar mı, yoksulluk kentsel ve kırsal alanlara dair politikalar arasındaki eşitsizlikten mi doğar gibi sorular günümüze kadar tartışılan başlıklar olmuştur. Weber'e göre kent, ekonomik anlamda, tarımdan çok ticaret ve zanaata bağlı olarak yaşayanların ikamet ettikleri bir yerleşme birimidir (Tuna ve Ceritli, 1997, s. 20). Ancak kente ticari bir birim olarak bakma yanılgısı yüzünden kentlerin gerçek kimlikleri göz ardı edilmektedir. Yine de kentlerin tarihsel süreçlerinde yaşanan sınıfsal çatışmalar, sanayi ve ticaretin büyümesiyle beraber kentsel gelişme ve ekonomik faaliyetler birbiriyle ilişkili olarak ortaya konulmaya başlanmıştır.

Günümüzde kentsel kalkınma denildiğinde akla ilk gelenin yapılaşma olması, kentsel kalkınmanın en büyük yanılgısıdır. Özellikle küreselleşme süreciyle beraber tüm kentlerin bir büyüme yarışına girmesi, merkezi yönetimler tarafından desteklenen, maalesef ki rant kaygısı içindeki özel kurumlara bırakılan kentsel dönüşüm projeleri, soylulaştırma projeleri gibi projelerle kentlerin doğal yapısı

bozulmakla kalmayıp, ekonomik eşitsizlik, yoksulluk gibi sonuçlar doğurmaktadır. Kentlere verilen önemin kırsal alanlara verilmemesi bu sonuçları günümüzde daha da belirgin hale getirmektedir.

Kentlerin büyümesinin ve gelişmesinin yanında kırsal alanda yaşanan eksiklikleri gidermek, kırsal alana daha çok önem verilmesini sağlamak ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmak adına dünyada ve Türkiye'de yürütülen projeler ve çalışmalar vardır.

Başlangıç tarihi 19uncu yüzyılın başlarına dayanan 'kırsal kalkınma yaklaşımları', zaman içinde teknolojik ve sosyo-ekonomik faktörler ile ortaya çıkan değişikliklerin etkisi ile farklılaşmıştır. Bu yaklaşımlar 1960'larda 'modernizasyon', 1970'lerde 'devlet müdahaleleri', 1980'lerde 'serbest pazar' ve 1990'larda 'katılım ve yetkilendirme' ile karakterize edilebilir (Gülçubuk, Yıldırak, Kızılaslan, Özer, Kan, Kepoğlu, 2009, s. 2).

ABD'de Türkiye'den farklı olarak eyalet sistemi görülmektedir ve bu bağlı olarak da her eyalette farklılık gösteren yarı özerk diyebileceğimiz kırsal kalkınma programları bulunmaktadır. Gelişmiş eyaletlerde sivil toplum örgütlerinin yanı sıra üniversitelere bağlı kırsal kalkınma ve tarımsal yayım grupları gibi yerel organlar sayesinde kırsal kalkınma ve tarımsal faaliyetler konusunda devlet müdahalesinin daha az olduğu görülürken, az gelişmiş eyaletlerde devletin denetleyici ve teşvik edici rolü gözlemlenmektedir. Latin Amerika'da ise hem devlet hem de dış kaynakların desteği ile kırsal alanların kalkınmasına yönelik mali önleyici politikaların üretildiği gözlemlenmektedir. Böylece kırsalda hükümetlerin sigortacılık ve bankacılık gibi bazı rollerinin azaltılarak özel girişimlerin desteklenmesi sağlanmaktadır. Avrupa Birliği'nde kırsal kalkınma politikalarının esasını iki temel politikanın sonucu oluşturmuştur; bunlardan biri Roma Antlaşması, diğeri ise 1970'lerin ortalarında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ile oluşturulan AB'nin Bölgesel Politikasıdır. Bu iki temel politika, kırsal alanları belirli bir ekonomik düzeye getirmek için stratejileri içerir. Finansmanı için ise üç fon oluşturulmuştur. Bunlar; Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Yapısal Fonu(ESF) ve Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu(EAGGF)' nın Yönverme Bölümüdür (Gürlük, 2001).

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de yasal olarak bir düzenlemeye gidilmiştir. 2012 yılında 'On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun' çıkarılmıştır. 6360 sayılı bu yasa içerdiği maddelerle kentsel kalkınmanın temelinin yapılaşma olarak algılandığı anlayışını destekler niteliktedir. "Bütünşehir Yasası" olarak da bilinen yasa ile beraber, büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırları olarak; büyükşehir belediyelerinin sınırları içinde yer alan ilçelerin sınırları ise ilçe mülki sınırları olarak

değiştirilmiştir. Köylerin kamu tüzel kişilikleri ortadan kaldırılmış, köylerin statüsü mahalle olarak değiştirilmiştir. Büyükşehir olan illerde, İl Özel İdareleri kapatılmış, yetki, görev ve sorumlulukları, taşınır ve taşınmazları, alacak ve borçları; taşra teşkilatı, valilikler, büyükşehir belediyeleri ve bağlı kuruluşları veya ilçe belediyelerine devredilmiştir.

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanunla beraber yeni eklenen büyükşehir belediyeleri de dâhil olmak üzere, toplam 30 ilin, il sınırı büyükşehir belediyesi sınırı kabul edilmiştir. Böylece tüm Türkiye'deki kentsel alan ve kentte yaşayan nüfus oranı artmıştır. Ancak bu durum öncesinde kırsal kabul edilen alanları bir gecede kent yapmamaktadır. Yasa öncesinde, kırsal alana hizmet sunumu il özel idareleri tarafından sağlanırken 6360 sayılı yasa ile kırsal alan konusunda deneyimi yeterli olmayan belediyeler yeni bir alanı deneyimlemek zorunda kalmıştır. Bir diğer problem ise tüm yetkilerin büyükşehir belediyelerine verilmesiyle kırsal konusunda daha deneyimli olan ilçe belediyelerinin de yetkilerinin ve bütçelerinin sınırlandırılmasıdır. Bu çalışmada 6360 sayılı kanunla beraber getirilen yeniliklerin Eskişehir kenti üzerine etkileri detaylı olarak incelenmekte ve değerlendirilmektedir.

2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın başlangıcında 6360 Sayılı ''On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'' Eskişehir İli özelinde değerlendirilmeden önce, yasanın yerel yönetimlerin idari ve mali yapısını etkileyecek hükümleri irdelenmiştir. Ek olarak, Eskişehir'in planlama tarihi mercek altına alınmış, 6360 sayılı yasanın kabulüne kadar yapılan planlara ve dönemin kentleşme dinamiklerine bağlı olarak kentin kırsal alanını etkileyen plan kararları gözden geçirilmiştir. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi eliyle üretilen dokümanlar (stratejik plan, bütçe vb.) belediyenin idari ve mali yapısının yasanın kabulü öncesi ve sonrası durumunun anlaşılması için karşılaştırılarak incelenmiştir.

Yukarıda açıklanan yöntemler ile elde edilen veriler, 6360 sayılı yasanın Eskişehir İli kırsalına belediye eliyle götürülen hizmetlerin etkisi konusunda yapılacak değerlendirmenin önünü açmakla beraber, bu çalışmanın bel kemiğini belediye yetkilileri ile yapılan görüşmeler neticesinde edinilen bilgiler oluşturmaktadır. Çalışmanın belirlenen sektörlerde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal kalkınma yaklaşımlarının açıklandığı bölümünde, yapılan alan araştırması esnasında belediye yetkililerinin yaptığı yorumlardan yararlanılmıştır.

3. Alan Araştırması: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi

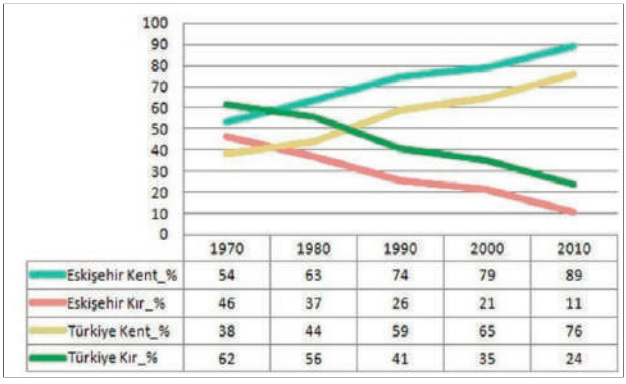
Türkiye'deki 30 büyükşehirden biri olan Eskişehir ili, İç Anadolu bölgesindedir. Kuzey ve doğusunda Ankara, Bolu, kuzeybatısında Bilecik, güneybatısında Kütahya, güneyinde Afyon, güneydoğusunda ise dar bir alanda Konya ile komşudur (Harita 1).

Harita 1. *Eskişehir İlinin Türkiye'deki Konumu Haritası*

Kaynak: *Kişisel çalışma, 2017.*

Toplam yüz ölçümü 13.960 km² olan Eskişehir İli'nin nüfusu 812.320 kişidir. (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2014) (TÜİK, 2015, ss. 3-12). Eskişehir İli'nde kentsel nüfus kırsal nüfusa oranla yüksek olup, 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanun ile tüm il sınırları kentsel alan olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten öncesinde ise kentsel nüfusun artık kırsal nüfusa oranla arttığı ve bu durumun Türkiye ile paralel olarak geliştiği gözlemlenmiştir (Şekil 1). Bu dönemde kırsal nüfustaki iş olanaklarının azalması, iş olanaklarının kent içinde ve çevresinde çoğalması, günlük ihtiyaçları karşılayabilme olanaklarının kırsalda azalmış olması gibi sebeplerden dolayı kırsal alanlardan kentsel alanlara göçün yaşandığı ve sonrasında da yaşanmaya devam ettiği dönemdir. 1970li yıllarda yaklaşık olarak aynı olan kır-kent nüfus oranı arasındaki fark yıllar içerisinde giderek artmış ve yeni yasal düzenlemeyle birlikte %100'e ulaşmıştır.

	1970	1980	1990	2000	2010
Eskişehir Kent_%	54	63	74	79	89
Eskişehir Kır_%	46	37	26	21	11
Türkiye Kent_%	38	44	59	65	76
Türkiye Kır_%	62	56	41	35	24

Şekil 1. *Türkiye ve Eskişehir İlindeki Kentsel ve Kırsal Nüfusun Oranları*

Kaynak: *ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Sosyo-Ekonomik Yapı Analiz Grubu, 2014.*

Eskişehir 2012 yılına kadar büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde bulunan Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerine ek olarak Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü, Han, İnönü, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihallıççık, Sarıcakaya, Seyitgazi ve Sivrihisar ilçeleriyle beraber 14 ilçeden oluşmaktadır (Harita 2). Tepebaşı ve Odunpazarı ilçeleri kent yaşamıyla öne çıkan yerler iken, diğer iller kırsal yaşamın öne çıktığı ilçeler olarak gözlemlenmektedir. Ancak 6360 sayılı kanun ile birlikte tüm ilçeler kentsel statü kazanmıştır.

Harita 2. *Eskişehir İlinin İlçeleri Haritası*

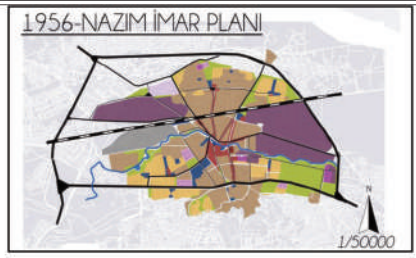
Kaynak: *ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Sosyo-Ekonomik Yapı Analiz Grubu, 2014.*

3.1 Eskişehir İlinin Yıllar İçindeki Değişimi

3.1.1 Eskişehir Planlama Tarihi: 1956'dan Bugüne

Bu bölümde Eskişehir kentinin 1950 yıllarında başlayan ve günümüze kadar süren planlama tarihçesi ve nüfus değişimlerine değinilerek yıllar içerisinde kentin merkezden çepere ve kırsal alana doğru yayılışı hazırlanmış olan kent planları üzerinden anlatılacaktır. Kent merkezden çepere doğru büyürken, kentteki nüfus hareketliliği aksi yönde kırsaldan kente doğru olmuş ve Eskişehir kırsal nüfusunu giderek kaybetmiştir. Bütünşehir yasası ile kentin tamamı kırsal nitelik kazanmadan öncesinde Eskişehir nüfusunun %89'u kent merkezinde yaşamaktadır (TÜİK, 2010).

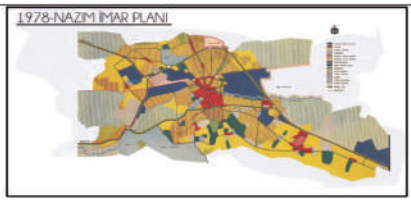
Eskişehir kent makroformu ulusal ölçekte dönemsel olarak etkili olan mekânsal değişim ve dönüşüm eğilimlerine ve yapılan planlama çalışmaları kapsamında zaman içinde değişime uğramıştır. Elbette, bu değişimden Eskişehir'in kırsalı da hem mekânsal, hem de sosyo-ekonomik olarak etkilenmiştir. Aşağıda, Eskişehir ili için planlama tarihi içinde yapılan tüm planlar, kentin makroformu ve kent çeperini etkilemesi bakımından önemli görülen plan kararları özetlenmiştir.

Kaynak: ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Tarihsel Gelişim Analiz Grubu, 2014.

Harita 3: Eskişehir İlinin 1956-Nazım İmar Planı

- 1950 yılından itibaren bütün Türkiye'de kalkınma hamleleri kentlerde etkisini göstermiştir.
- Kentleşmeyle beraber tarımsal faaliyetler sürmeye devam etse de azalmaya başlamıştır.
- Kent için yapılan ilk imar planıdır.
- Rejimi yansıtacak en önemli ögelerden olan adalet binası, valilik, belediye gibi resmi binalar bu dönemde yapılmıştır.

Kaynak: ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Tarihsel Gelişim Analiz Grubu, 2014.

Harita 4: Eskişehir İlinin 1978-Nazım İmar Planı

- 1978 Nazım İmar Planı'nda, çok planlı olmayan, üniversite ve sanayi alanları etrafına kurulmuş kent dokuları gözlemlenmektedir.

Kaynak: ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Tarihsel Gelişim Analiz Grubu, 2014.

Harita 5: Eskişehir İlinin 1989-Nazım İmar Planı

- 1980-90 yılları arasında Eskişehir'de kooperatiflerin sayısı artmış, çeperde ise gecekondulaşma devam etmiştir.

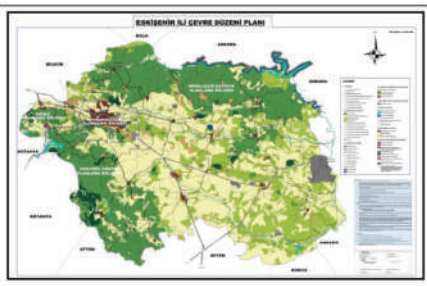

Kaynak: ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Tarihsel Gelişim Analiz Grubu, 2014.

Harita 6: Eskişehir İlinin 2002-Nazım İmar Planı

- Kent, 2000'li yıllardan itibaren hizmet sektöründe gelişmiştir.
- Kentin farklı noktalarında büyük açık yeşil alan kullanımları oluşturulmuş ve bu noktaların birbiriyle ve kent merkeziyle bağlantısı sağlanmıştır.
- Bu planda alınan en önemli karar ise Tramvay hattının yapımıdır. Ayrıca bu dönemde Porsuk ıslah çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar kent merkezinin lineer biçimde büyümesini destekler nitelikte ve sıçramasına sebep olacak kararlardır.

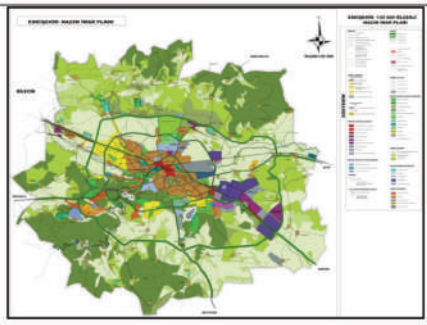
Harita 3.9A

Kaynak: ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Tarihsel Gelişim Analiz Grubu, 2014.

Harita 7: Eskişehir İlinin 2006-Çevre Düzeni Planı

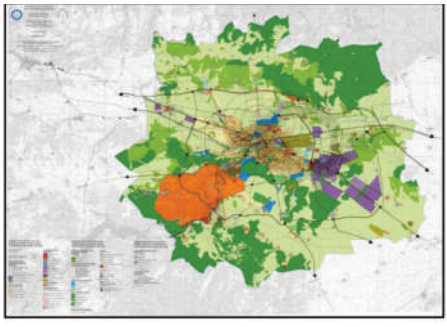
- Bir büyükşehir olarak Eskişehir ilinin tüm il sınırlarını kapsayacak ilk plandır.
- Planda koruma ve gelişme ilkelerine göre kararlar verilmiştir. Başlıca sulama alanları, sulu tarım alanları ve özel ürün arazileri, orman özelliği gösteren araziler, su kaynakları ve çevresindeki su toplama rezervuarları ve sit alanları koruma ilkeleri kapsamında değerlendirilmiş ve koruma kararları alınmıştır.

Kaynak: ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 401 Planlama Stüdyosu, Eskişehir Tarihsel Gelişim Analiz Grubu, 2014.

Harita 8: Eskişehir İlinin 2009-Nazım İmar Planı

- Bu planın sınırları, 5216 sayılı Büyükşehir Kanunu uyarınca, Vilayet Binası orta noktası merkez kabul edilerek çizilen 20 km. yarı çaplı dairenin Eskişehir Büyükşehir Belediye Sınırı ve mücavir alan içerisinde kalan alanı oluşturmaktadır.
- Ancak bu plan parsel bazında açılan davalar sebebi ile onaylandıktan sonra iptal edilmiştir.

Kaynak: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2016.

Harita 9: Eskişehir İlinin 2016-Nazım İmar Planı

- Bu planın en önemli kararlarından biri ulaşım planı sürecidir.
- Bir diğer önemli karar ise bu ulaşım planıyla beraber kentin kuzeyde sıçramayla gelişmesinin öngörülmesidir.
- Bu planın en büyük eksikliği ise, 6360 sayılı yasa nedeniyle 2014 yılı itibariyle Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin artık tüm il sınırlarından sorumlu olması ancak bu planda, 2014 yılı öncesi il sınırının plan sınır olmasıdır.

Harita 3.9B

Bu bölümde değinilen bilgiler ışığında bir sonraki bölümde Osmanlı Dönemi'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Eskişehir'in kentsel ve kırsal nüfus değişimi yasal değişikliklerle birlikte değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1.2 Tarihsel Süreç İçinde Meydana Gelen Yasal Değişiklerin ve 6360 Sayılı Kanun'un Eskişehir Kentine Etkisi

Eskişehir İli'nin tarihsel süreci Osmanlı Devleti'nden itibaren incelendiğinde, Osmanlı döneminde çıkan isyanlar ve savaş koşullarından ötürü kent bir kasaba olarak kalmış, Hüdavendigar (Bursa) vilayetinin Kütahya sancağına bağlı Eskişehir kazası olarak anılmıştır (Ertin, 1994, s.14).

Osmanlı döneminde 1870li yıllarda yapılan nüfus sayımı Eskişehir'in neden bir kasaba olarak kaldığını gösterir niteliktedir. Aynı zamanda bu dönem Osmanlı-Rus Savaşı sırasında göçün yaşandığı döneme tekabül etmektedir (Şekil 4).

	Eskişehir	**Seyitgazi**	**İnönü**
1870 Yılı			
Köy ve Çiftlik	35	35	15
Mahalle	5	5	-
Hane	3339	1425	1170
Müslüman Erkek Nüfus	7931	4688	3899
Müslüman Olmayan Nüfus	0	-	-
Toplam Nüfus	7931	4688	3899
1874 Yılı			
Köy ve Çiftlik	35	35	15
Mahalle	5	5	-
Hane	4069	1425	1180
Müslüman Erkek Nüfus	19168	4731	3190
Müslüman Olmayan Nüfus	77	-	-
Toplam Nüfus	19425	4731	3190
1876 Yılı			
Köy ve Çiftlik	-		
Mahalle	-		
Hane	4500		
Müslüman Erkek Nüfus	11320		
Müslüman Olmayan Nüfus	-		
Toplam Nüfus	1132		

Şekil 2: *Osmanlı Döneminde Eskişehir'in 1870-1874-1876 Yılları Nüfus Sayımı*
Kaynak: *Ertin, 1994.*

1923 Cumhuriyet döneminin başlamasına kadar bu nüfus 30.000'i geçmemiştir. 1923 yılına girerken, esas nüve Odunpazarı semtidir.(Ertin,1994, s. 22). Eskişehir ancak 1927 yılında il statüsü kazanabilmiştir. Böylece Cumhuriyet dönemindeki ilk

nüfus sayımı yapılmış ve nüfusu 32.341 olarak hesaplanmıştır (Ertin, 1994,s. 22). Bu tarihlerde Sivrihisar, Mihallıççık ve Seyitgazi Eskişehir'in 3 ilçesidir. 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Yasası ile birlikte belediye statüsünü kazanmıştır.

1950 yılında Eskişehir ilinin nüfusu 89.879 kişiye ulaşmıştır (Ertin, 1994,s. 22). 1954 yılında Çifteler ve Mahmudiye ilçeleri, 1957 yılında ise Sarıcakaya ilçeleriyle birlikte toplam 6 ilçesi olmuştur (Comba ve Yaman, 2016, s. 778).

1980 yılında Eskişehir İl nüfusu 309.431 kişiye ulaşmıştır (Ertin, 1994,s. 22). İlin nüfusu 30 yılda yaklaşık 4 katına ulaşması uygulanan politikalar doğrultusunda Türkiye ile paralel olarak ilerlemiştir. 1987 yılında Alpu, Beylikova ve İnönü ilçeleri, 1990 yılında ise Günyüzü, Han ve Mihalgazi ilçeleri eklenmiştir (Comba ve Yaman, 2016, s. 778). Böylece Eskişehir Büyükşehir Belediyesi olmadan hemen önce toplamda 12 ilçeye sahiptir.

1993 yılında Mersin, Diyarbakır, Antalya, Samsun, Erzurum ve İzmit illeriyle beraber Eskişehir ili de 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile büyükşehir statüsü kazanmıştır. Odunpazarı ve Tepebaşı'nın da katılmasıyla beraber Eskişehir şimdiki gibi 14 ilçeye sahip olmuştur.

2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı pergel yasa ile beraber Eskişehir Büyükşehir Belediyesinin kurulmasına karar verilmiş, 2005 yılında çıkarılan 'Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kuruluş, Görev Ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik' ile beraber büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Böylece Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerini kapsayan bir alan olarak belirlenmiştir.

2014 yılı belediye seçimleri itibariyle uygulanmaya başlayan, 2012 yılında 6360 Sayılı 'On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun' çıkarılmıştır. Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde, sınırları il mülki sınırı olmak üzere aynı adla büyükşehir belediyesi kurulmuş ve bu illerin il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür. Son olarak Ordu ilinin de eklenmesiyle yeni büyükşehir belediye sayısı 14'e yükselmiş böylece Türkiye genelinde büyükşehir belediyesi sayısı 30'a ulaşmıştır. Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin de yeni belediye sınırları il mülki sınırları olmuştur. Bu illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisindeki köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde isimleriyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine bağlanmışlardır. Ayrıca bu 30 ilde İl Özel İdareleri'nin tüzel kişiliği kaldırılmıştır (www.resmi.gazete.gov.tr).

6360 sayılı yeni yasa mekansal planlama açısından incelendiğinde, direkt olarak planlama kademelenmesi ile ilgili yeni bir düzenleme içermemektedir. Ancak yasayla birlikte belediye sınırlarının, il mülki sınırlarına çekilmesi ile büyükşehir belediyelerinin hazırladıkları üst ölçekli planların plan sınırları, il sınırına kadar dayandırılmaktadır. Eskişehir ili özelinde baktığımızda 6360 sayılı yasa ile Eskişehir ilinde 17 belde belediyesi kapatılmış. Toplam 513 adet köy ve belde mahalle statüsü kazanmıştır.

Bu bölümde özellikle 6360 sayılı kanunun ve diğer yasal değişikliklerin Eskişehir İl'inde kentsel ve kırsal nüfusa etkisi incelenmiştir. Bir sonraki bölümde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal kalkınma yaklaşımı sektörel bazda değerlendirilecektir.

3.2 Sektörel Bazda Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin Kırsal Kalkınma Yaklaşımları

Eskişehir İlinin tarihsel süreci ve bu süreçte yaşanan yasal değişimlerle beraber makroform değişimi şimdiye kadar anlatılmıştır. Bu bölümde ise Eskişehir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde günümüzde yaşanan gelişmeler ve yatırımlar kırsal kalkınma konusunda bölge için öncelikli olarak seçilen sektörler bazında anlatılacaktır.

3.2.1 Kırsal Alan

6360 sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile beraber, büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırları olarak; büyükşehir belediyelerinin sınırları içinde yer alan ilçelerin sınırları ise ilçe mülki sınırları olarak değiştirilmiştir. Köylerin kamu tüzel kişilikleri ortadan kaldırılmış, köylerin statüsü mahalle olarak değiştirilmiştir. Büyükşehir olan illerde, İl Özel İdareleri kapatılmış, yetki, görev ve sorumlulukları, taşınır ve taşınmazları, alacak ve borçları; taşra teşkilatı, valilikler, büyükşehir belediyeleri ve bağlı kuruluşları ve ya ilçe belediyelerine devredilmiştir.

Eskişehir İli'nin kırsal alanı için 6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun kritik önem taşıyan kararları yukarıda belirtilmiştir. Yasanın kabul edilmesinden önce Tepebaşı ve Odunpazarı ilçeleri sınırları içinde kalan ve büyük çoğunluğu kentsel nitelik taşıyan alanlardan sorumlu olan Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, tarımsal faaliyetlerin azalarak da olsa devam ettiği, kırsal nitelikler taşıyan 12 ilçeye daha hizmet götürmekle görevlendirilmiştir, hizmet alanı yaklaşık 1.700 km^2'den 14.000 km^2'ye çıkmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, kişisel görüşme, 2016).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin karşı karşıya olduğu, Eskişehir'de 1970'li yıllardan bugüne devam eden, önemli sorunlardan biri de merkez ilçeler dışında yaşayıp tarımsal faaliyetlerle uğraşan nüfusun kente göç etmesidir. 2010 yılı TÜİK verilerine göre, Eskişehir nüfusunun %89'u kentte yaşamaktadır. Aslında bu durum, yeni yasal düzenlemeyle birlikte Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin sorumlu olduğu alanı ciddi oranda arttırırken hizmet götürmekle yükümlü olduğu nüfusu aynı oranda etkilememiştir. Ancak hem yasa gereğince hem de Belediye sınırları içine dâhil edilen 12 ilçenin, önceden İl Özel İdareleri'nin yürütmekle yükümlü olduğu görevleri artık Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin sorumluluğundadır. Bu görevler karayollarının yapım, bakım ve onarımı; yol, su, kanalizasyon katı atık hizmetlerinin sunumu, toprağın korunması ve tarımda sulama, yerel endüstrinin teşvik edilmesi gibi yerel ekonomi, çevre ve kırsal kalkınma ile yakından ilişkili görevleri de kapsamaktadır. Bu durumda, kırsal alanlara hizmet götürmek konusunda deneyimsiz olan Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, yasa öncesi sorumlu olduğu nüfusun %10una tekabül eden, 14.000 km^2'lik bir alana yayılmış kırsal bir nüfusa ulaşmak zorundadır.

Bütün bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda, 6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun kabul edildiği 2012 yılından itibaren, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi için kırsal kalkınmanın üzerinde önemle durulması gereken bir politika alanı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 yılları arasını kapsayan Stratejik Plan kapsamında belirlediği vizyona bu konuyu entegre etmiş, ve beşinci stratejik amacını "Belediyenin kırsal ve tarımsal kalkınmayı desteklemesi" olarak belirlemiştir. Bu amaca ulaşılmasına yönelik olarak kırsal ve tarımsal alandaki faaliyetlere olanakları ölçüsünde destek vereceğini, kırsal kesim ile kent arasındaki sosyal ve ekonomik dengesizliklerin önlenmesi için çaba göstereceğini, kırsal ve tarımsal faaliyetleri yönetmek üzere bir daire başkanlığı ve gerekli personel kadrosunu oluşturacağını stratejik plan raporunda belirtmektedir. Ancak bu raporda kırsal alana yönelik olarak yürütülen veya geliştirilmesi planlanan projelerle ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nca Eskişehir'e yapılan araştırma gezisi sırasında Büyükşehir Belediyesi yetkilileriyle yapılan görüşmelerde, Mali Hizmetler Daire Başkanlığı, 6360 sayılı yasadan sonra belediyenin giderlerinde bir artış olduğunu belirtmiştir. Bu durumun temel sebeplerini hizmet götürülmesi gereken alanının genişlemesi, kapatılan İl Özel İdaresi'nin taşınır ve taşınmazlarının taşra teşkilatına devredilirken borçlarının Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmesi, İl Özel İdaresi'nden gelen personelin belediyede istihdam edilmesiyle personel giderlerinin artması şeklinde açıklamıştır. Ancak hizmet götürülmesi gereken kırsal alanlara yönelik harcamalar kırsal kalkınma projelerinden çok, ulaşım alanında yapılmakta, Büyükşehir Belediyesi'nin bu konuyla ilgili önceliğini Eskişehir

kırsalının kente bağlanması oluşturmaktadır. Bu durum 2019 Strateji Planı'nda belirlenen 5 temel amaca ayrılan bütçelerden de görülebilmektedir. İkinci Stratejik amaç olan Eskişehir'in ulaşım sisteminin şehir dostu bir sistem olmasının sürdürülmesine yönelik olarak yapılacak çalışmalar için Ulaşım Dairesi Başkanlığı'nın kullanımına ayrılan bütçe 245.276.200,00 TL iken, beşinci Stratejik amaç olan kırsal ve tarımsal kalkınmanın desteklenmesine yönelik yürütülecek faaliyetler için Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı'na ayrılan bütçe yalnızca 3.439.000,00 TL'dir. Ek olarak Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin 6360 nolu yasadan sonra eklenen 12 ilçeye yaptığı harcamaların büyük bölümünün Yol, Yapım, Bakım ve Onarım Dairesi Başkanlığı ve Ulaşım Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 1: Daire Başkanlıklarına Göre 12 İlçeye Yapılan Harcamalar

	Daire Başkanlıkları'na Göre
12 İlçeye Yapılan Harcamalar	
Yol, Yapım, Bakım ve Onarım Dairesi Başkanlığı	30.126.434,06 TL
Park ve Bahçeler Dairesi Başkanlığı	91.298,60 TL
İtfaiye Dairesi Başkanlığı	4.753.022,65 TL
Ulaşım Dairesi Başkanlığı	482.605,00 TL
Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	126.730,84 TL

Kaynak: *Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, kişisel görüşme, 2016.*

Stratejik Planın 5. Amacına ek olarak 2006 yılında yapılan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın genel hükümleri de kırsal alanlara yönelik bazı kararlar içermektedir. 5403 nolu "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" uyarınca tarımsal niteliği korunacak alanlar belirlenmiş; Han-Frig Vadisi Planlama Bölgesi "Frig Termal Destinasyonu" olarak belirlenmiş ve yerel kalkınmasının bu yolla sağlanması öngörülmüş; Mihalıççık-Çatacık Planlama Bölgesi'nin ormanlık ve engebeli bir arazi varlığına sahip olması nedeniyle koruma-kullanma dengesinin gözetilerek mevcut gelişimine devam edileceği belirtilmiştir. 2015 tarihli Eskişehir Metropoliten Alanı Merkez Bölgesi 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Raporu'nda da köy statüsünde iken 6360 sayılı yasa ile mahalle statüsüne geçmiş kırsal yerleşim alanları ile ilgili olarak tarım arazilerinin korunabilmesi ve kırsal alanlardaki yerleşmelerin sağlıklaştırılabilmesi için alt ölçekli planlarda belirli önlemlerin alınması gerekliği belirtilmiştir. Ek olarak bu plan raporunda 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu" kapsamında, Odunpazarı İlçesi'nin 13 mahallesi ve Tepebaşı İlçesi'nin 7 mahallesi uygulama alanı olarak belirlenmiştir.

Ancak, 2015 tarihli Nazım İmar Planı 5216 sayılı yasanın belirlediği sınırlar için yapılmış ve 6360 sayılı yasa ile Büyükşehir Belediyesi'nin yetki sınırları içine giren 12 ilçenin 1/25.000 ölçekli planlarının entegre edilmesi ile ilgili bir çalışma

yürütülmemiştir. Bu nedenle Eskişehir için bütüncül ve kapsamlı bir kırsal kalkınma stratejisinin geliştirildiğinden bahsetmek ne yazık ki mümkün değildir. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi yetkilileriyle yapılan görüşmelerde 1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli planların genel hükümleri ve plan kararları uyarınca yürütülen yukarıdaki çalışmalardan söz edilmemiştir. Kırsal kalkınma daha çok hazırlanan projeler ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi İletişim ve Proje Uzmanı, Eskişehir kırsalında yürütülecek projelerin hazırlanmasından önce Eskişehir İlçeleri Fizibilite Raporu'nun hazırlandığını belirtmiştir. Bu raporun hazırlanma amacı, ilçelerde yaşayan kırsal nüfusun sorunlarını ve ilçelerde yetiştirilmesi uygun ekonomik değeri yüksek ürünleri tespit etmek; ilçelerin GZTF analizlerini yaparak geliştirilmesi uygun projelere karar vermektir. Bu raporun hazırlanmasından sonra Sarıcakaya, Mihalıççık ve Han ilçelerinde kırsal kalkınmayı destekleyici 4 farklı proje geliştirilmiştir. Uzman, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin projelerin uygulanması sürecindeki yaklaşımını şu şekilde özetlemiştir:

- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, yürüttüğü plan ve projeler ile köylünün daha sonraki dönemlerde projelere aktif katılımını arttırmayı amaçlar, öncü ve teşvik edici bir rol üstlenir. Örneğin Sarıcakaya'da belediyenin Proje Geliştirme Birimi ve Park ve Bahçeler Dairesi Başkanlığı tarafından 4 dönümlük bir alanda Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiriciliği – Kekik Deneme Projesi yürütülmüştür. Şu anda Sarıcakaya köylüleri 150 dönümlük bir alanda kekik yetiştiriciliği yapmak için Mayıs ayını beklemektedir.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, köylünün proje konularıyla ilgili teorik ve pratik bilgi birikimini arttırmak amacı ile ücretsiz danışmanlık hizmetleri vermektedir ve 2017 yılının Ocak ayında bir kooperatifçilik çalıştayı düzenlemeyi planlamaktadır. Belediyenin kurulmuş olan ve kurulacak kooperatifler ile ilgili uzun vadeli hedefi ise kooperatiflerin yönetim kurullarında yer almak ve faaliyetlerini takip etmektir. Verilen tarihte Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin böyle bir girişimi olmadığı görülmüştür.
- Ancak ilçe belediyesi olan Tepebaşı Belediyesi bir Kırsal Kalkınma Eylem Planı Çalıştayı gerçekleştirmiştir. Tarım ve hayvancılık ile ilgili sorunların tartışıldığı, birçok görüş ve önerinin paylaşıldığı bu çalıştaya Eskişehir'de kırsal kalkınma çalışmaları ile ilgili kurum ve kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, birlik ve kooperatifleri katıldı (Akın, 2017).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, yürütülen projelerde köylü kadınların istihdamını ve ilçelerin yerel özelliklerini göz önünde bulundurur.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal kalkınmaya yönelik yürüttüğü projeler sırasında belediyenin ilgili birimleri koordinasyon içinde çalışır.

Projelerin harcamaları Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı bütçesinden karşılanır. Ancak diğer belediye birimleri, daha öncelikli çalışma alanlarında yoğunlaşmak durumunda kalan Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı'nın yükünü projelerin hazırlanması ve uygulanmasında aktif görev alarak hafifletmeye çabalar.

- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi projelerin uygulanması sürecinde imkanlarının el verdiği ölçüde diğer kurum ve kuruluşlarla da işbirliği içinde çalışır. Örneğin Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiriciliği – Kekik Deneme Projesi ile üretilen kekiklerin kalite kontrolü Anadolu Üniversitesi tarafından yapılmıştır. Ayrıca kekiklerin nadasına Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı'ndan iki gönüllü de katılmıştır.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin ilçelerde yürüttüğü veya yürütmeyi planladığı 4 proje ile ilgili temel bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Tarafından Yürütülen Kırsal Kalkınma Projeleri

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİ YETİŞTİRİCİLİĞİ – KEKİK DENEME PROJESİ

Projenin Yeri: Sarıcakaya, İğdir Köyü (4 dönümlük alan)
Proje Süresi: Mayıs 2016 - Eylül 2016
Projeyi Uygulayan Daire Başkanlıkları: Proje Geliştirme Birimi, Park ve Bahçeler Dairesi Başkanlığı
Projenin Hedef Kitlesi: Sarıcakaya ilçesinde düzenli olarak gelir getirici faaliyette bulunmayan 6 kadın
Projenin Bütçesi: 3690 TL
Projenin Amacı:

- Sarıcakaya İlçesinde gelir getirici tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğini özendirmek ve yaygınlaştırmak
- Projenin başarılı olması durumda bölgede kooperatifçiliği özendirmek

MİHALIÇÇIK İLÇESİ, GÜRLEYİK MAHALLESİ TARIMSAL KALKINMA (İPEK VE DUT YETİŞTİRİCİLİĞİ) KOOPERATİFİ'NİN DESTEKLENMESİ PROJESİ

Projenin Yeri: Mihalıççık İlçesi, Gürleyik Mahallesi
Proje Süresi: Aralık 2016 - …
Projeyi Uygulayan Daire Başkanlıkları: Proje Geliştirme Birimi
Projenin Hedef Kitlesi: Mihalıççık İlçesi'nde amatör olarak ipek böcekçiliği ve dut yetiştiriciliği ile uğraşan 6 çiftçi
Projenin Bütçesi: 31.500 TL (Tahmini)

Projenin Amacı:
- Mihalıççık İlçesinde, kurulacak Tarımsal Kalkınma Kooperatifini destekleyerek bölgede yok olmaya yüz tutmuş ipek böcekçiliğini ve dut yetiştiriciliğini canlandırmak
- Bölge halkına gelir getirici alternatif hayvansal ve bitkisel faaliyetleri özendirmek ve yaygınlaştırmak
- Bölgede kurulu ya da kurulması muhtemel kooperatiflere örnek olmak
- 2017 yılının Ocak ayında düzenlenecek kooperatifçilik çalıştayı ile ipek böcekçiliği alanında çalışan çiftçi ve akademisyenlerin bir araya gelerek bilgi alışverişinde bulunmasını sağlamak

HAN KAMP BUNGALOW KARAVAN ALANI PROJESİ

Projenin Yeri: Han, Frig Vadisi
Proje Süresi: * Henüz belirlenmemiştir
Projeyi Uygulayıcıları: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi ve Han Belediyesi
Projenin Hedef Kitlesi: Han ilçesinde düzenli olarak gelir getirici faaliyette bulunmayan köylü kadınlar
Projenin Bütçesi: 650.050 TL (Tahmini)
Projenin Amacı:
- Frig Vadisi'nde gelişecek turizme katkıda bulunmak
- Han'ın ekonomik gelişimine katkı sağlamak
- Han'da yaşayan köylü kadınları ekonomik açıdan güçlendirmek
- Bir kadın kooperatifi kurmak

SARICAKAYA İLÇESİ FİDANLIK ALANI PROJESİ

Projenin Yeri: Sarıcakaya, Mayıslar Köyü (312 dönümlük alan)
Proje Süresi: * Henüz Belirlenmemiştir
Projeyi Uygulayan Daire Başkanlıkları: -
Projenin Hedef Kitlesi: Sarıcakaya ilçesinde düzenli olarak gelir getirici faaliyette bulunmayan kadınlar
Projenin Bütçesi: 1.200.000 TL
Projenin Amacı:
- Bölgede kadın istihdamını sağlamak
- Eskişehir kent merkezinin ağaçlandırılma çalışmalarında kullanılacak fidanların üretimine katkı sağlamak

Kaynak: *Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, kişisel görüşme, Kasım 2016.*

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'ne ek olarak, merkez ilçe belediyeleri de sınırları içinde yer alan mahalle statüsüne geçirilmiş köylerde kırsal kalkınmaya yönelik bazı projeler geliştirmiş ve uygulamaya koymuşlardır.

Özetle, eskişehir ili için kapsamlı ve bütüncül bir kırsal kalkınma yaklaşımından söz etmek mümkün değildir. Kırsal hizmet sunumu daha çok projeler üzerinden ve değişen yasal değişiklerden etkilenerek gerçekleştirilmektedir denilebilir.

3.2.2 Ulaşım

Bilindiği üzere, 6360 sayılı yasa ile belediyeler birçok değişiklik ile karşılaşmış ve bu değişikliklerin tarım, ulaşım, kent ekonomisi, su ve kanalizasyon hizmet sunumu gibi birçok alanda olumsuz yansımaları olmuştur. Bu bölümde Eskişehir'in ulaşım konusundaki hizmet sunumuna değinilecektir.

Eskişehir'de belediyenin ulaşım hizmetiyle alakalı yaptığı çalışmalar incelenmiş ve 6360 sayılı yasasının Eskişehir il bütününe sağlanan ulaşım hizmeti üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı ile yapılan görüşmelerde aşağıda aktaracağımız bilgiler elde edilmiştir (Kişisel görüşme, 2016).

Görüşmeler neticesinde 2015 yılının ilk çeyreğinde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin Osmangazi Üniversitesi'ne hazırlatmış olduğu; Eskişehir'in tüm ilçelerinin mevcut ulaşım verileri ve sorunlarını içeren rapor incelenmiştir. Bu raporda tüm ilçeler ayrı ayrı başlıklandırılmış ve ilçelerin bazı sosyo-ekonomik özelliklerine de değinilerek, ulaşım konusunda sorun alanları belirtilmiştir.

Tüm ilçelerin sorun alanlarının detaylandırılarak aktarmak yerine, sorun alanlarının ortaklaştırılarak bir bütün içerisinde anlatılması daha uygun bulunmuştur. Bu sebeple temel olarak 6 adet sorun alanı belirlenmiş ve ilçeler buna göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca 2015 yılının son çeyreğinde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Daire Başkanlığı'nca oluşturulmuş ilçe ulaşım taleplerini konu alan rapor verileri de aynı tablonun ilçeler başlığı altına sahip oldukları sorun alanlarına göre **"bold"** yazım şekliyle yerleştirilmiştir. Bu tablo ile amaçlanan ilçelerin temel sorunlarının kolay kavranmasını sağlamak ve Eskişehir ilçelerinin yoğun olarak yaşadığı sorun başlıklarını tespit etmektir.[1]

İlk sorun alanı olan ***ilçe merkezi ile mahalleleri arasındaki ulaşımın yetersizliği*** sorununda Alpu, Han, Mihalıççık, Çifteler, Günyüzü, Mahmudiye, Mihalgazi, Seyitgazi bulunmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz 2015 yılının ilk ve son çeyreğinde oluşturulan raporlarda; bu ilçelerinin merkezleri ile mahalleleri arasında ulaşımın zayıf olduğu belirtilmiştir. Bu durumun sebebi kırsal mahallelerde yaşayan nüfusun az olması ve bazı mahallelerin ilçe merkezinden 40-50 km uzaklıkta bulunmasıdır. Bu alanlarda ulaşımın belediye otobüsleriyle değil özel araçlarla sağlandığı, hatta bazı mahallelere merkezden ulaşımın hiçbir şekilde sağlanmadığı belirtilmiştir.

1 Tablo; Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'nın verdiği rapordan bağlı kalınarak oluşturulmuştur.

Belediyede yapılan görüşmeler sırasında kırsaldaki mahallelerin nüfusunun az olduğu bu sebeple anlaşmalı otobüs taşımacılığı yapan firmaların bu mahalleler ile merkez arasında taşımacılık yapmak istemedikleri belirtilmiştir.

İkinci başlık ise ***Eskişehir merkez ile ilçe merkezleri arasındaki ulaşım bağlantısının yetersizliğidir.*** Bu başlık altında iki ilçenin olduğu görülmektedir. Bu başlıkta adı geçen iki ilçenin de Eskişehir merkez ile bağlantısının zayıf olması sebebiyle ilçe yetkililerinin, ilçe merkezinden (bazı yerlerde mahallelerinden Eskişehir merkeze de ulaşım talep edilmiştir.) Eskişehir merkeze doğrudan ulaşım talepleri olmuştur.

Üçüncü başlıkta; ***ilçe merkezleri arasındaki ulaşım sorununa*** dikkat çekilmiştir. İki ilçenin yer aldığı bu başlıkta, bu ilçelerin bazı ilçe merkezleri ile arasında hiçbir ulaşım güzergâhının bulunmayışı belirtilmiştir.[2]

Bazı ilçelerin mahalle-merkez bağlantı yollarının hem ağır vasıta taşıtlar hem de yolcu taşımacılığı yapan araçlarca ortak olarak kullanılması sebebiyle trafik güvenliği sorununun ortaya çıktığı, yol kalitesinin düştüğü bilgisi verilmektedir bu sebeple dördüncü sorun alanı da oldukça önemlidir. [3]

Beşinci ***başlıkta yol bakım ve onarım talebi bulunan ilçelere*** değinilmiştir. Bu ilçeler 4. başlıkta yer alan sebeplerden dolayı olabileceği gibi, yolun fiziksel koşullarından ötürü her daim bakım ve onarım çalışması gerektiren durumları da içermektedir. (mevsimsel, yolun morfolojik özelliklerinden dolayı vb.)

Tablo 3: İlçelerin Ulaşım Hizmeti Alımında Karşılaştığı Sorun Alanları

ULAŞIMA DAİR SORUNLAR	İLÇELER
İlçe merkezi ile mahalleleri arasında ulaşım yetersiz	Alp, Han, Mihalıççık, Çifteler Günyüzü, Mahmudiye, Mihalgazi, Seyitgazi
İlçe merkezi ile Eskişehir merkez arası ulaşım yetersiz	Beylikova, Han
İlçe merkezi ile diğer ilçe merkezleri arası ulaşım yetersiz	Çifteler, Han
	Çifteler, İnönü, Mihalgazi
Yolların taşıma kapasitesi düşük (Ağır vasıta ve normal taşıma için)	Mihalıççık, Sarıcakaya Sivrihisar
Yol bakım ve onarım çalışması yapılması talepleri bulunuyor	Beylikova, Günyüzü, Mahmudiye, Sarıcakaya, Seyitgazi, Sivrihisar
İlçe 'de sanayi faaliyetleri yürütülüyor ise çalışanlar ilçede yerine Eskişehir merkezde konaklıyor	İnönü, Seyitgazi, Sivrihisar

Kaynak: *Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, kişisel görüşme, Kasım 2016.*

2 "Çifteler-Sivrihisar ve Çifteler-Mahmudiye" arasında yolcu taşımacılığının yapılmadığı belirtilmektedir.

3 Örneğin İnönü ilçesinde büyük fabrikaların bulunması sebebiyle bu ilçe ile Eskişehir merkez arasında günlük yolcu taşımacılığı yoğun olarak gerçekleştirilmektedir. Fakat aynı yol güzergâhları pancar ve hububat nakilleri sırasında da kullanılmaktadır.

Son başlık oldukça önemli bir konuya dikkat çekmektedir. Başlık altında yer alan üç ilçede de sanayi faaliyetleri yürüten alanlarda veya kamu hizmeti sunan birimlerde çalışan bir kesimin bulunduğu, bu kesimin konaklamak için tekrar Eskişehir merkeze döndükleri belirtilmektedir.[4]

Yukarıdaki tablo da yer alan ulaşım sorunlarının ne derece çözüme kavuşturulduğu ilgililere sorulduğunda; Ulaşım Koordinasyon Merkezi'nce alınan kararlarla sorunların çözüldüğü belirtilmiştir. UKOME kararları detaylı incelenmiştir ve aşağıda belirtilmiştir;[5]

20.04.2016 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda, iki kararın alındığı görülmektedir. Bunlardan ilki mahalle statüsü kazanan yerleşim alanlarının ulaşım güzergâhlarında yeni düzenleme getiren *"Mahalle statüsüne dönüşen köyler ile ilçe merkezleri arasında D4 belgeli araçların güzergâh talebi"* kararıdır. Söz konusu karar detaylı olarak incelenmiş ve aşağıda yer alan alt maddelerin karar altına alınmasıyla bu sorunsalın çözülmesi amacı güdülmüştür;

Alpu Belediyesince; 6360 sayılı yasa sonrası köy statüsünden mahalle statüsüne geçen yerleşim yerlerinden ilçe merkezi arasında taşıma güzergâhlarının yeniden belirlenmesi amacıyla 5 adet öneri güzergâh belirlenmiş ve UKOME Genel Kurulu'na sunulmuştur. Güzergâhlar UKOME alt komisyonunca incelenmiş ve öneri güzergâhlardan biri hariç 4 öneri de kabul edilmiştir.

Ulaşıma dair yapılan bu görüşmeler ve derlemeler göstermektedir ki 6360 sayılı yasa ile kırsalda yaşayan vatandaşın talebi ağırlıklı olarak ulaşım yani yol yapımı ve asfaltlama çalışmaları olmuştur. Eskişehir nüfusunun büyük bir bölümünün kent merkezinde yaşıyor olması da yeterli talep oluşmadığından ötürü, ilçeler arası ve kent merkezi-ilçeler arasındaki ulaşım eksikliğinin, en büyük nedenlerinden biri olarak gösterilebilir.

3.2.3 Kültür-Sanat ve Turizm

Bu bölümde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin kültür-sanat aktiviteleri ve bu faaliyetlerin kırsalda ne kadar gerçekleştirilebildiği incelenecektir. Bu inceleme, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin aylık haber bülteni olan "Bizim Şehir" isimli yayın organında yer alan ilgili bilgilere (Sayı 43-50) ve alan araştırması sırasında yapılan kişisel görüşmelere (2016) dayanılarak yapılmıştır.

4 Seyitgazi ilçesindeki Eti Maden İşletmeleri bünyesinde çalışan nüfusun nerede ikamet ettiğine ilişkin net bilgi bulunmamaktadır.

5 UKOME kararları ile birlikte; sorun başlıklarının ne derece çözüldüğü bilinmemektedir. Ulaşım birimiyle yapılan görüşmede bu soru sorulmuş, tüm sorunların çözüldüğü cevabı alınmıştır. Ayrıca dikkat çekici bir diğer nokta ise UKOME kararlarında sadece Alpu ilçesine yönelik kararların alınmış olması, diğer ilçe ve güzergâhlarına yönelik benzer detaylandırmanın yapılmamış olması önemlidir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığının yürüttüğü çalışmalar ve Büyükşehir Belediyesi'nin kültürel anlamda yaptığı etkinliklere bakıldığında Eskişehir kent merkezinde kültür sanat etkinliklerinin gerçekleştirildiğini görmek mümkündür. Buna ek olarak Eskişehir Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı

a- Bilim Kültür ve Sanat Şube Müdürlüğü,

b- Senfoni Orkestrası Şube Müdürlüğü,

c- Şehir Tiyatroları Şube Müdürlüğü,

d- Kütüphane Şube Müdürlüğü

olmak üzere dört ayrı şube müdürlüğünden oluşmaktadır. Ayrıca daire başkanlığının 09.02.2015 tarih ve 53 sayılı Meclis kararı ile yürürlüğe giren görev ve çalışma yönergesi de bulunmaktadır. Bu yönergenin amacı; Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı ile alt birimlerinin görev tanımlarını ve fonksiyonel görev dağılımını belirlemek, birim teşkilat şemalarını ortaya koymak, verilen görevlerin sonucunu izlemeye yönelik mekanizmalar geliştirmek, iç kontrol sisteminin işleyişini sağlamak, hesap verebilirliği ve uygun raporlama ilişkisini göstermektir. Dairenin misyonu ise *"Eskişehir'in kültürel ve sanatsal etkinliklerinin yoğunluğu ve çeşitliliği açısından zengin bir şehir olması, yalnızca bu şehirde yaşayanların değil aynı zamanda yeterince zengin bir kültürel ve sanatsal ortamı olmayan çevre kentlerde yaşayanların da gereksinimlerini karşılayacak bir merkez halini alması."* olarak tanımlanmıştır.

Senfoni Orkestrası Şube Müdürlüğüne bağlı olan Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Senfoni Orkestrası Türkiye'nin en genç sanatçı topluluğu olarak bilinmektedir. Haftanın iki günü Eskişehirliler buluşan orkestra İstanbul gibi başka illere ve başka ülkelerdeki sanat organizasyonlarına da davet almaktadır. Orkestra, bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin Washington ve Newyork kentlerinde verilen iki büyük konserde, Türk ve Amerikalı sanatçılar eşliğinde Yunus Emre Oratoryosu'nu seslendirerek, çok büyük bir başarıya imza atmıştır. Büyükşehir Belediyesi Senfoni Orkestrası, 2012 yılında Türkiye'de Yılın Orkestrası seçilme başarısını da göstermiştir. Büyükşehir Belediyesi Şehir Operası'nda opera ve bale temsillerinin en seçkin örnekleri, Büyükşehir Belediyesi Senfoni Orkestrası ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü İşbirliğiyle düzenlenen etkinlik kapsamında İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Samsun ve Mersin Devlet Opera ve Balesi Müdürlüklerinin repertuarında yer alan eserler Eskişehirlilerle buluşmaktadır. Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrolarının bir taraftan oyunlar sahnelerken bir taraftan da yaratıcı drama, okuma ve radyo tiyatrosu, Geleneksel Türk Tiyatrosu, çocuk ve gençlik tiyatrosu gibi birimlerle tiyatro sanatının daha geniş kitlelerle tanıştırılması için de çalışmalar yürüttüğü belirtilmiştir. Şehir Tiyatroları altı ayrı

sahnede seyirci ile buluşmaktadır. Ayrıca yerli ve yabancı sanat festivallerinde Eskişehir'i başarı ile temsil etmekte ve her yıl geleneksel olarak Uluslararası Eskişehir Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Festivalini de düzenlemektedir.

Sanat ve kültür çalışmaları kapsamında tiyatro ve opera binalarının hizmete girdiği; 1998 yılına kadar şehrin yaş sebze ve meyve hali binası olarak kullanılan döküntü durumundaki eski meyve halinin "Haller Gençlik Merkezi" olarak restore edildiği belediye ile yapılan görüşmeler sırasında belirtilmiştir. Yapı içerisinde işletmesinin de belediyeye ait olduğu bir tiyatro salonu, kitap evi, çeşitli dükkanlar, barlar, kafeler ve restoranlar bulunmaktadır. Eskişehir'in ilk yerleşim yeri olan Odunpazarı'ndaki 110 ev restore edilmiş ve Odunpazarı semtinde restore edilen binaların bir bölümü müze olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında Cam Sanatları Müzesi, Lületaşı Müzesi ve Anadolu Üniversitesi Eğitim Karikatürleri Müzesi yer almaktadır. Ek olarak, kente iki önemli park; "Kent Park" ve "Bilim ve Sanat Parkı" yapılarak, kent sakinlerinin rekreasyon ihtiyacına yanıt verilmeye çalışılmıştır.. Bu alanların içerisinde Büyükşehir Belediyesi tarafından Eskişehir'e kazandırılan Müzeler Kompleksi, Sazova Bilim Kültür ve Sanat Parkı gibi alanlar bulunmaktadır. Park içerisinde bulunan Masal Şatosu, Bilim Deney Merkezi, Su Altı Dünyası ve Uzay Evi en çok ziyaret edilen yerlerdendir.

Eskişehir kent merkezine gelen turist sayısı son yıllarda bir artış olduğu ve bu artışın en büyük nedeninin Belediyenin son yıllarda hayata geçirdiği şehircilik projeleri olduğu iddia edilmektedir. Odunpazarı evlerinin restore edilmesi, porsuk çayının rehabilitesi ve turistik taşımacılığa açılması, kentte Türkiye'de benzeri olmayan tematik parkların yapılması, müzelerin açılması ve son olarak en çok ses getiren proje olarak değerlendirilen yapay plaj çalışması gibi şehircilik projelerinin yanı sıra uluslararası festivaller, eğitim kongreleri, kültür sanat etkinlikleri ve sprotif faaliyetlerle de kentteki yerli ve yabancı turist sayısında artış olduğu belirtilmektedir.

Özetle, kent merkezi özelinde çokca kültür politikalarının belirlenip uygulandığı ve Eskişehir'e gelen turist sayısını arttıran politikalar izlendiği görülmektedir. Ancak tüm bu kültür sanat etkinliklerinde kent merkezi ve ilçelerin bir bütün olarak ele alınamadığı görülmektedir. İlçelerde yaşayan halk yalnızca büyükşehir belediyesinin ilçelere götürdüğü birtakım sınırlı ulaşım ve altyapı gibi imkanlardan faydalanabilmiş, kent merkezindeki yoğun kültür sanat aktiviteleri ilçelere ulaşamamıştır. Ayrıca ilçelerde bulunan bir çok doğal, tarihi ve kültürel miras da kent merkeziyle birlikte bütüncül bir turizm planı olmadığı için gözardı edilmektedir. Oysaki Frig Vadisi, Seyit Battal Gazi Türbesi haricindeki başka birçok yer de kent merkezine gelen turistlerin ilgisine sunulabilecek tarihi ve doğal güzelliklere sahiptir. Tüm bunlara ek olarak, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı altında hizmet veren müdürlükler ilçe belediye müdürlükleriyle

koordinasyon içerisinde çalışarak Eskişehir kent merkezinde yürütülen kültür sanat aktivitelerini kırsal alana taşıyabilmelidir. Örneğin; kütüphaneler müdürlüğü öncülüğünde geliştirilen projeler kapsamında köylere kütüphaneler kurulabilir, yine aynı şekilde tiyatro müdürlüğü öncülüğünde seyyah gezici tiyatrolar kırsalda yaşayan halkla buluşturulabilir.

4. Değerlendirme

Şimdiye kadar Eskişehir İli'nin sektörler bazında incelenmesi yapılmıştır. Bu bölümde ise bu sektörlere dair değerlendirmelere yer verilecektir.

İlk olarak Eskişehir İli kırsalı bu bölümün öncelikli tartışma konusudur. 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal kalkınma yaklaşımı konusunda olumlu değişikliklerin önünü açtığını söylemek ne yazık ki mümkün görünmemektedir. Çünkü yasanın kabulü ile Eskişehir kırsalı ile ilgili neredeyse en yetkili kurum haline gelen belediye, bu durumu bir fırsat olarak değerlendirememekte, kırsal alana yönelik kapsamlı ve bütüncül bir kalkınma politikası üretememekte, belediyenin kırsala yönelik politikasının temelini parçacıl müdahaleler olarak değerlendirilen plan ve projeler oluşturmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda bu durumun temel sebeplerinin aşağıda listelenenler olduğu söylenebilir:

- Belediyenin mali kaynaklarında meydana gelen artışın kısıtlı olması,
- Belediyenin 6360 sayılı yasadan önceki yetki sınırları içinde kalan alanın kentsel nitelik taşıması, dolayısı ile belediyenin kırsal nüfusa hizmet götürmek ve kırsal kalkınma konusunda deneyimsiz olması,
- Kırsal alanda yaşayan nüfusun taleplerine paralel olarak, belediyenin kırsal alana yönelik önceliklerini olan ulaşım, yol bakım ve onarım gibi hizmet sunumu alanlarında yoğunlaştırması,
- Belediyenin hizmet götürmekle yükümlü olduğu kırsal alan nüfusunun toplam nüfusa oranının az olması, bu nedenle yasanın bir "mekansal eşitsizlik" yarattığı düşüncesi,
- Bahsedilen nüfusun genel itibariyle belediyenin "potansiyel seçmeni" içinde yer almaması, ancak yasanın kabulü ile belediye meclisinde temsiliyetinin ciddi biçimde artmasından dolayı yasanın "siyasi eşitsizlik" yarattığı düşüncesi,
- Belediyenin kurumsal adaptasyonunu tamamlamamış olması, örneğin Kırsal Hizmetler Daire Başkanlığı'nın henüz etkin bir biçimde çalışır durumda olmaması, bu nedenle konu ile ilgili çalışmaların belediyenin farklı birimlerince ancak yine de kurum içi işbirliği sağlanarak ele alınması.

Eskişehir İli'nin merkez ilçe belediyeleri olan Tepebaşı ve Odunpazarı İlçe Belediyeleri'nin yaşadıkları mali ve idari problemler Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin ekonomik problemleri ile benzerlik göstermekte ve kırsal alanda yaşayan nüfusun ekonomik olarak kalkındırılması için proje temelli kırsal kalkınma politikaları benimsenmektedir. Ek olarak bu üç belediye arasında görev ve sorumluluklarının kesiştiği alanlarda kırsal kalkınma çalışmalarının yürütülmesi konusunda işbirlikleri kurulduğu gözlenmemektedir. Ancak hem Büyükşehir Belediyesi hem de merkez ilçe belediyeleri, sorumlu oldukları kırsal alanlarda yaşayan halkın taleplerini, bu alanların potansiyellerini ve sorunlarını dikkate almalı ve dezavantajlı grupları ekonomik olarak güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütmelidirler.

Ulaşım sektöründe de benzer sorunlar saptanmasıyla beraber bu doğrultuda 2016 Kasım ayında belediyenin ulaşım birimiyle görüşme gerçekleştirilmiş ve kendilerine bir takım sorular yöneltilmiştir. Bir süredir çalışmaları devam eden Eskişehir Ulaştırma Ana Planı hakkında bilgi almak istenmiş fakat henüz çalışmalar neticelendirilmediğinden tarafımızda paylaşılamayacağı belirtilmiştir. Söz konusu planın hazırlanış aşamasında ilçe planlarının dikkate alınmadığı çıkarımı yapılmıştır. Planda kaba hatlarıyla akıllı kavşak uygulamalarının geliştirildiği, yaya ve bisiklet yollarının önceliklendirildiği belirtilmiştir.

6360 nolu yasa sonrasında ulaşım hizmeti sağlanmasında halktan gelen şikâyetlerin artıp-artmadığı yönündeki sorumuza; şikâyetlerde bir artışın yaşanmadığı, yasa öncesi ilçe köylerinde yaşayan nüfusun az olduğu, bu mahalleye dönüştürülen köylerin çok yoğun olarak ulaşım taleplerinin olmadığı, zaten bu bölgelerden ulaşımın şahsi araçlar aracılığıyla gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Yukarıda yer alan bilgilerden de anlaşıldığı üzere; Eskişehir'in kent merkezinin ilçe merkezleriyle, ilçe merkezlerinin ise kırsal mahalleleriyle bağlantıları, yol kalitesi, aralarındaki mesafenin uzunluğu ya da nüfusun il ya da ilçe merkeziyle ilişki kurma sıklığının az olması nedeniyle zayıf olduğu söylenebilir. Üst ölçekten alt ölçeğe doğru, ulaşım hizmetinin yeterince sağlanamıyor oluşu, nüfusun hizmet alamadığı alandan nispeten daha fazla hizmet aldığı alana kaymasına sebep olmaktadır. Bu da nüfusun kırlardan çekilmesine, Eskişehir nüfusunun çoğunlukla il merkezine göç etmesine sebep olmaktadır. Kırda yer alan sanayi ve kamu kurumlarında çalışan insanların, o ilçede ikamet etmeyi seçmiyor olmaları, günübirlik gidip-gelmeleri, bu durumun tarafımıza iletilen raporda "akşam saat 6'dan sonra ilçede hayatının duruyor olması" durumunun gerekçe gösteriliyor olması yine kırın ne kadar kendi haline bırakıldığını açıkça göstermektedir. Kırsal nüfusun hâlihazırda Eskişehir kent merkezi nüfusunun 10da 1 i olması sebebiyle ulaşım hizmeti sunulmaması, kalan %11'lik nüfusun da göç etmesine sebep olacaktır.

Dairelerin bütçelerine ayrılan miktara değinildikten sonra, tüm bunlara ek olarak, yol yapım, bakım ve onarım daire başkanlığının çalışma önergesi incelendiğinde bu daire başkanlığının 2015 yılı meclis kararı ve 2016 yılı başkanlık oluruna dayanarak kurulduğunu görüyoruz. Bir diğer deyişle, 2014 yerel seçimlerinden sonra 6360 sayılı yasanın pratikte uygulanmaya başlamasıyla kırsal alanlar dairesi başkanlığına ek olarak diğer büyükşehir belediyelerinde pek de görülmeyen ulaşım dairesi başkanlıkları altında çalışan bir müdürlük olan yol yapım, bakım ve onarım birimi Eskişehir özelinde daire başkanlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da aslında yeni yasanın kırsal alana yönelik hizmet sunumu yaklaşımının, kırsala yol götürmek olduğunun bir diğer somut kanıtı olabilecek niteliktedir. Bu daire başkanlığının misyonu ilgili belediye tarafından şöyle tanımlanmaktadır:

" Yol yapım, bakım ve onarım dairesi başkanlığı olarak sorumluluk alanlarımızda halkımızın ihtiyacını analiz ederek yapılacak olan yatırımların verimliliğini arttırmak, kırsal ve kentsel gelişmişlik farklarını azaltarak hizmetlerden ve ekonomik imkanlardan eşit şekilde faydalanmalarını sağlamak."

Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığının misyonu ise *"Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı olarak sorumluluk alanlarımızda halkımızın ihtiyaçlarını analiz ederek yapılacak olan yatırımların verimliliğini arttırmak, kırsal ve kentsel gelişmişlik farklarını azaltarak, hizmetlerden ve ekonomik imkanlardan eşit faydalanmalarını sağlamak."* şeklindedir. Bütünşehir yasasından sonra kurulan bu iki daire başkanlığının çalışma yönergeleri ve misyonları incelendiğinde aslında ilgili belediyenin kırsala dair bilinçli bir politika üretemediği basmakalıp söylemlerle daire başkanlıklarına görev tanımı yapıldığı kırsalın problemlerinin yol yapımı ve yatırım eşitsizliği gibi iki odak üzerinden ele alındığı görülmektedir. Oysa ki kırın sorunları, kırda yaratılan eşitsizlikler o alanlara yol yapımı veya yatırım gitmesiyle çözülebilecek problemler değildir. Özellikle Eskişehir özelinde, kırda yaşayan nüfus için güçlü bir çekim merkezi/odağı haline gelen Eskişehir kent merkezine veya çevre illere göç vermesini engellemek amacıyla Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı olarak kırsala dair kendi potansiyelleriyle üretim yapan politikalar geliştirilmeli, kırsal kentler gibi tüketim odağı haline dönüştürülmemelidir.

Eskişehir İli kendisini en çok kültürel çalışmalar konusunda geliştirmiştir (bknz: 3.2.3). Bu doğrultuda oluşturulan şube müdürlükleri Eskişehir'de gerçekleştirilen kültür sanat etkinliklerine göre görev tanımı yapılarak ayrıştırılmıştır. Böylece kentteki etkinliklerin organizasyonu müdürlükler altında toplanarak özelleştirilmiştir. Bu da çok sayıda olan etkinliklerin kolaylıkla organize edilmesini sağlamakta ve müdürlükler arasında işbirliği sağlanarak etkinliklerin belli bir zaman diliminde düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Var olan şube müdürlüklerinden ve yaptıkları birçok işten de anlaşılacağı üzere Eskişehir'de gerçekleştirilen kültür-sanat etkinlikleri sayısı fazladır. Çocuklara

yönelik etkinlik yapılmakta ve kurslar verilmektedir. Ancak gerçekleştirilen bu etkinlikler ve verilen kurslar kent merkezi ile sınırlı kalmıştır. Şehir tiyatrosunun ilçelerde gösterileri olmamıştır. İlçelerde de birtakım kültür-sanat etkinlikleri mevcuttur ancak bu etkinlikler ilçe belediyelerinin öncülüğünde gerçekleştirilmektedir. Yine bu doğrultuda Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin yasal olanaklar çerçevesinde üniversite ile işbirliği yapmaktan çekinmediği bilakis mevzuatın olanak verdiği ölçüde üniversitelerin farklı bölümleriyle işbirliği yaptığı görülmektedir. Ancak bu durum kültürel çalışmalarla sınırlandırılmış, kentin mekansal ve ekonomik boyutuna dair çalışmalarda üniversite geri planda kalmıştır.

5. Sonuç Yerine

Bu çalışmada özellikle kırsal kalkınmaya yönelik Türkiye'de yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Alan araştırması Eskişehir İli'nde Eskişehir Büyükşehir Belediyesi yetkilileriyle görüşülerek gerçekleştirilmiştir. 6360 sayılı yasa sonrasında Büyükşehir Belediyesi'nin hizmet alanının 1.700 km^2 den 14.000 km^2 ye çıkması, yani yaklaşık olarak 8 katına çıkması, ancak maddi olanaklarının aynı oranda artmaması, Belediye Meclisi içerisinde farklı politik yaklaşımların olması, öncesinde yüksek oranda kentsel alana sahip olan Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin bu yasayla beraber sorumluluk alanına giren kırsal oranının artması gibi sebepler alan araştırması için bu belediyenin seçilmesinde etkili olmuştur.

Yapılan analizler sonucunda 6360 sayılı yasa ile ilgili endişelerin yerinde olduğu ve yasanın yeniden düzenlenmesinin yerinde bir fikir olduğu açıkça görülmektedir. Gelişen dünyada yerelleşmenin daha çok öne çıkması gerekirken, bu yasa aslında daha da merkeziyetçi bir sisteme gidildiğini göstermektedir. Merkezi yönetim açısından yerelleşmeye gidilmiş gibi görülse de büyükşehir belediyelerinin il sınırlarındaki yetkileri ve maddi olanakları hala sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte il sınırlarındaki ilçe belediyelerinin yetkileri fazlasıyla azalmış, büyükşehir belediyelerine bağlı birimler haline gelmişlerdir. Ancak yerel özerklik daha küçük birimlere daha çok söz hakkı vermeyi gerektirmektedir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nde de gözlemlendiği üzere yetkilerin Büyükşehir Belediyesi'nde toplanması ancak Belediye Meclisi'ndeki üstünlüğün Büyükşehir Belediyesi'nin temsil ettiği siyasi partide olmaması bir başka problem yaratmaktadır. Özellikle karar alma sürecinde süreci yavaşlatan bir durum olmakla beraber yetki karmaşası problemi ortaya çıkmaktadır. Yaşanan politik kutuplaşmaların işbirliğini de zorlaştırdığı açıkça görülmektedir. Böyle bir sistemde ilçelerin birbirleriyle ve büyükşehir belediyesi ile güçlü ilişkilerinin olması yerel kalkınma açısından her zaman bir avantaj oluşturacaktır.

Sektörel anlamda ise deneyimsiz olan büyükşehir belediyelerinin özellikle kırsal alana yönelik projeler oluşturamaması, kırsal deneyimi olan il özel idarelerinin kapatılması ve ilçelerin bu konuda pasif konuma getirilmesi, kırsalda çokça probleme yol açmıştır ve daha da fazlasına yol açacaktır. İşsizlik, yoksulluk, hakça olmayan yaşam koşulları kırsal da yoğunlaşacaktır. Bu koşullarda kırsal alanda barınamayan, yaşamını devam ettirebilmek için ihtiyacı olan hizmeti alamayan, iş bulamayan sınıfın kentlere göç etmesi, kentlerde bir yığılma yaşanmasına ve mevcut kent dokularının yok edilmesine, kentsel alanda eşitsizliğin daha çok artacağı mekanlar yaratılmasına, kırsalın tamamen göz ardı edilmesine ve kırsal kalkınma sorunlarının çıkmasıyla ekonomik sorunlara sebep olacaktır.

Tüm bu sebepler doğrultusunda, hem Eskişehir İli hem de diğer büyükşehir olan iller açısından bu yasanın tekrar gözden geçirilmesi gereklidir. Ancak gelecek yıllarda merkezi yönetimin büyükşehir sayısını 60'a ya da daha fazlasına çıkarma fikri özellikle büyükşehirlerdeki kırsal yaşam konusunda pek de umut verici değildir. 2014 yılı yerel seçimler itibariyle tamamen uygulamaya konulan 6360 sayılı yasa deneyimlendiği 3-3,5 yıl boyunca olumlu sonuç vermiyorken kentsel alan oranını arttırma ve daha çok büyükşehir kurma fikri ne kadar hakça bir değişim olacaktır?

Yapılan alan araştırmasını koordine eden Tarık Şengül, 30 Eylül 2017 tarihinde Birgün Gazetesi'nde yayınlanan köşe yazısında 6360 sayılı Bütünşehir Yasası'nın en fazla kırsal alanda yaşayan nüfusu mağdur ettiğini belirterek yukarıda sorulan sorunun yanıtını vermektedir. Yasayla beraber kapatılan İl Özel İdarelerinin sorumlulukları belediyelere verilmiş, ancak farklı sorunlara sahip olan ve kentsel yerleşmelere uzakta kalan kırsal alanlar belediye hizmetlerinden ihtiyaç duydukları oranda yararlanamamıştır. Ek olarak, büyükşehir belediye başkanları da kıra hizmet götürmek konusunda zorlanmaktadır. Şengül'e göre (2017), gündeme getirilen Bütünşehir düzenlemesi uygulamaya sokulursa, hâlihazırda büyükşehir olan illerin büyük bölümünde yaşanılan bu sorunlar, yeni büyükşehir yapılan illerde de yaşanılacaktır. Büyükşehirlerin kırsal alanlarında yaşayan nüfus hemen hemen hiç etkileşim içinde bulunamadıkları bir belediye başkanını seçmek durumunda kalacak, seçtikleri belediyeden de hizmet alamayacak duruma gelecektir.

> *Görünen o ki gündeme getirilen Bütünşehir düzenlemesi uygulamaya sokulursa, mevcut büyükşehirlerin önemli bölümünde yaşanan bu sorunlar Bütünşehir yapılan illerimizde de yaşanır hale gelecek; bir yandan Anayasa'ya aykırı biçimde, kırda yaşayanlar etkileşimlerinin minimum olduğu belediye başkanlarını seçecek, öte yandan da seçtiği belediyeden hizmet alamayacaktır (Şengül, 2017).*

Kaynakça

Akın, E. (2017, Şubat 24). Kırsal Kalkınmada Devrim Yaratacak Çalışma. Erişim Tarihi: 30 Ekim 2017, http://tepebasi.bel.tr/haberler/HaberDetay.aspx?hid=6006.

BEBKA. (2010-2013). *TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı*.

BEBKA. (tarih yok). *Mevcut Durum Analizi*.

Comba, Onur & Yaman, Kemal (2016). A Comparative Analysis of Metropolitan Governance: *The Cases of Eskisehir and Leeds*.

Çakmak, Ş. (2008), "Şehrin Biçimlenişinde Ve Kimlik Kazanmasında Belirleyici Rolü Olan Artifaktlar: *Eskişehir Kenti Üzerinden Bir İnceleme*" , Eskişehir, 62.

Ertin, Gaye (1994). Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, kişisel görüşme, Kasım 2016.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Bizim Şehir Bülteni, Sayı 43-50.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2006). *Eskişehir 1/100.000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planı Genel Hükümleri*. Eskişehir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı. (2016). *Eskişehir Riskli Alan Projesi Bilgi Dosyası*. Eskişehir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı. (2016). Gündoğdu-1, Gündoğdu-2 Ve Gündoğdu-3 Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projeleri Bilgi Notu. Eskişehir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (tarih yok). *Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan 2019*. Eskişehir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2016). UKOME Kararları.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı. (2015). Mahallelerden(köylerden) İlçe Merkezine, İlçe Merkezinden İl Merkezine Yolcu Taşımacılığı İle İlgili İlçe Belediye Başkanları veÖzel Yolcu Taşımacılığı Yapan İşleticilerle Yapılan Toplantılar: Ön İnceleme Raporu.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. (2015). Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sınırlarına Katılan 12 İlçenin Mevcut Ulaşım Durumu İncelemesi Projesi.

Eskişehir Invest (2017, Ocak 20). Eskişehir Yatırım Destek Ofisi: http://www.investineskisehir.gov.tr.

Eskişehir Ticaret Odası. (2014). *Eskişehir Ekonomisinin Genel Yapısı*. Eskişehir.

Geray, Cevat (1999). Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve 'İlçe Köy Birlikleri' Önerisi, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 8 Sayı 2, ss. 11-42, Nisan.

Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M., Kepoğlu, A., (2009). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politik Değişimler, *http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2_ek.pdf*.

Gürlük, Serkan, (2001). Dünyada ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma, Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt 19 Sayı 4, Aralık.

İTÜ & Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2015). *Eskişehir Metropoliten Alanı Merkez Bölgesi 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı Raporu*. Eskişehir.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (2014-2015). 401 Planlama Stüdyosu: *Alan Araştırması: Eskişehir*.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (2016-2017). 511 Kentsel Politika Planlama Stüdyosu: *Alan Araştırması: Eskişehir*.

On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, www.resmigazete.gov.tr

Şengül, H. (2017). Birgün Gazetesi: https://www.birgun.net/haber-detay/butun-sehir-sifir-koy-181999.htm, 30.09.2017.

Şengül, H. (2012), "Türkiye'de Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi", In 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim (2nd ed., pp. 405-451). Ankara.

TMMOB Eskişehir İl Koordinasyon Kurulu. (2014). Eskişehir Sanayisinin Geleceği. S. Ö.-E. Başkanı içinde, *TMMOB Eşkişehir Kent Sempozyumu* (s. 35). Eskişehir.

Tuna, Yusuf ve Ceritli, İsmail (1997). Kentsel Kalkınma Sürecinde Kent Ekonomisinin İşlevleri ve Sorunları, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 6 Sayı 4, ss. 19-44, Ekim.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2010). *TÜİK Nüfus Verileri*.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2015). *İstatistiklerle Türkiye 2014*. Haziran.

Ulu, Ali (2002)," Eskişehir Kentinin Kentleşme Sürecinde Yeniden Yapılanması".

Bütünşehir Yasası ile Mahalleye Dönüşen Kırsal Yerleşimlerin Ulaşım Sorunları ve Gereksinmeleri

Dr. **Ayça Öncü Yıldız**
Şehir Plancısı

Erhan Öncü
Ulaşım Plancısı

Özet

6360 Sayılı Yasa ile büyükşehirlerde yeni bir dönem başlamış ve il sınırları içinde kalan tüm köy niteliğine sahip yerleşimler büyükşehir mahallesine dönüştürülmüştür. Kentle günübirlik ilişkisi olmayan, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri çok zayıf ya da ilişkisi bulunmayan bu yerleşimler yasal dönüşümden sonra kentte sunulan tüm altyapı ve hizmetlere erişmeye ve kullanmaya hak kazanmışlardır.

Bu değişim, kamu tarafından sunulan ulaşım altyapı ve hizmetlerinin kapsama alanı ve hizmet kalitesi açısından büyük yatırımlar yapılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Özel kesim hizmet sağlayıcılarının bile hizmet alanları, nitelikleri, yasal ve idari yapılanmasının değiştirilmesi gerektirmiştir. Tüm boyutları düşünülmeden yapılan bu yasal dönüşüm sonucunda büyükşehirlerde ulaşım altyapı ve hizmetlerinin, birçok yetkinin merkezi yönetimden yerel yönetimlere geçmesini gerektirmiştir.

Bildiride farklı büyüklükte kentlerin ve kırsal yerleşmelerin farklılaşan nüfus özellikleri, mekânsal ve ulaşım yapıları göz önünde bulundurularak 6360 saylı yasa ile mahalleye dönüşen kırsal yerleşmelerde ortaya çıkan sorunlar ve bunlara yönelik çözüm yaklaşımları değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kırsal Yerleşmeler, Ulaşım Planlama, Büyükşehir Yasası

1. Giriş

6360 Sayılı Yasa ile büyükşehirlerde yeni bir dönem başlamış ve il sınırları içinde kalan köy niteliğindeki tüm yerleşimler büyükşehir mahallesine dönüştürülmüştür. Yasal olarak kent merkezinden 100-150 km uzaklıkta bulunan ve yaşayanlarının büyük bölümünün ayda bir kez bile kente gitmediği köylerin kent merkezi içindeki bir mahalleden farkı kalmamıştır. Kentle günübirlik ilişkisi olmayan, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri çok zayıf ya da ilişkisi bulunmayan bu yerleşimler yasal dönüşümden sonra kentte sunulan tüm altyapı ve hizmetlere erişmeye ve kullanmaya hak kazanmışlardır.

Bu değişim, kamu tarafından sunulan ulaşım altyapı ve hizmetlerinin kapsama alanı ve hizmet kalitesi açısından büyük yatırımlar yapılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Özel kesim hizmet sağlayıcılarının bile hizmet alanlarının, niteliklerinin, yasal ve idari yapılanmasının değiştirilmesi gerektirmiştir. Tüm boyutları düşünülmeden yapılan bu dönüşüm sonucunda büyükşehirlerde ulaşım altyapı ve hizmetlerin ve birçok yasal yetkinin merkezi yönetimden yerel yönetimlere geçmesi gerekmiştir. İl özel idarelerinin kaldırılmasıyla il ve ilçe trafik komisyonları ortadan kalkmış, il genelinde ulaşım ve trafikle ilgili tüm karar ve sorumluluk personel, yapılanma ve deneyimi sınırlı olan Büyükşehir ve bünyesindeki Ulaşım Koordinasyon Merkezinin (UKOME) üzerine yüklenmiştir.

Kentsel ulaşım planlaması belediye yasalarında belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır ancak planlama aşamaları, yürütülecek işler, uygulanacak standartlar açısından kapsamlı olarak günümüzde dahi tanımlanmamış bir alandır. Ölçeklerine göre yerleşmelerin ulaşım taleplerinin niceliği ve niteliği farklılaşsa da buna yönelik bir yasal düzenleme yapılmamıştır. Kırsal alanda ulaşım taleplerinin cevaplanması ve altyapı hizmetlerinin yürütülmesi 6360 sayılı yasanın hayata geçişine kadar merkezi ve yerel yönetim arasında paylaşılmış, toplutaşım hizmeti olarak nitelendirilebilecek köyler arası veya köy-ilçe-kent arası ulaşım yereldeki işleticilerin tercihine bırakılmıştır

Bildirinin amacı yeni yasayla kırsal kesimin ve belediyelerin karşı karşıya kaldıkları ulaşım sorunlarını ortaya koymaktır. Bunun için öncelikle farklı büyüklükteki yerleşmelerin farklılaşan ulaşım özellikleri ve yeni yasayla değişen ulaşım planlama ve işletmeciliğine ilişkin yasal çerçeve açıklanmaktadır. Yasal değişimin etkileri genel olarak değerlendirildikten sonra, yeni ve eski büyükşehir belediyelerinin kırsal ve kentsel yerleşim ve nüfus yapıları kıyaslamalı olarak ele alınarak, yeni yasa ile ortaya çıkan etkiler incelenmektedir. Daha sonra geçmişten bugüne kentsel ulaşım planlamanın sahip olduğu yasal mevzuat sorunları ve eksikleri özetlenecek, yeni yasanın zaten sorunlu işleyen yapıya eklediği yeni çelişkiler ele alınacaktır. Son olarak bu sorunların giderilmesi için benimsenmesi gereken yaklaşımın ana hatları çizilecektir.

2. **Yerleşmelerde Şehir ve Kırsal Ayrışması ve Ulaşım Üzerine Etkileri**

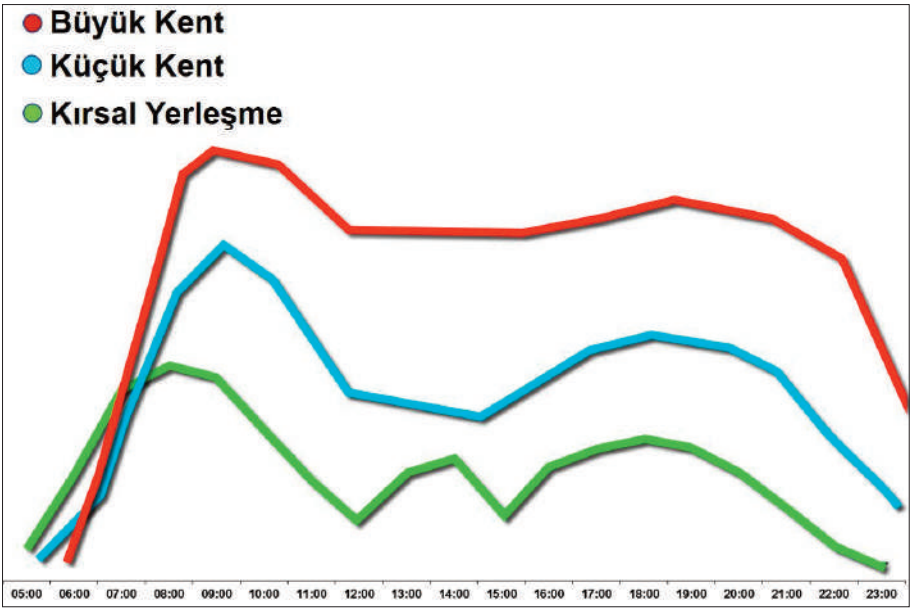
Dünyada farklı ülkelerde karmaşık kentsel eylemleri yönetmek için çeşitli büyüklük ve içerikte kent ve kentsel alan yönetimleri oluşturulmuştur. Örneğin Birleşmiş milletler verilerine göre Kanada'nın Toronto kenti üç farklı kentsel alan sınırına sahiptir. Kentsel aktivitelerin en yoğun olduğu, idari sınırlarla belirlenen 2,6 milyon nüfusa sahip kentsel alan (city proper), ardından 5,1 milyon nüfusa sahip ilişkili kentsel yerleşimler bütünü (urban agglomeration) ve bunları da kapsayan 5,6 milyon nüfusa sahip alan ekonomik ve sosyal ilişkilerin devam ettiği büyükşehir alanı (metropoliten area) (United Nations, 2016). Farklı niteliklerdeki kentsel ve kırsal ilişkileri içeren bu sınırlar nüfus sayımlarından izlenen nüfus artışı, ekonomik sosyal ilişkilerin gelişimine paralel olarak teknik çalışmalar doğrultusunda güncellenmektedir. Ancak ülkemizde kentsel ve kırsal alanların sınırlarını belirleyen Büyükşehir Yasası gibi kararlar olası seçim sonuçları dikkate alınarak idari olarak verilmekte; ekonomik ve sosyal ilişkilileri göz önüne alınmamaktadır.

Ulaşım planlama süreci farklı ölçeklerde ve kapsamlarda fiziki planlamaya paralel, kademeli olarak ve farklı ulaşım türlerini bütünleştiren, yatay ve dikey ilişkileri içeren ve bütüncül ele alınması gereken bir süreçtir. En üst düzeyde "milli fiziki plan" ve onunla birlikte oluşturulan "ulusal ulaşım planı" ilk aşamadır. Bir alttaki "bölge planı" ile birlikte onun ulaşım boyutunu tanımlayan "bölge ulaşım planı" ile detaylandırma devam etmektedir. Büyük ya da küçük kentlerimizde "nazım imar planları" yapılırken onun ulaşım katmanını oluşturan "ulaşım nazım planları" ile çalışmalar devam ederek uygulama ve ulaşım türlerinin işletmesine kadar planlanması gerekmektedir.

Yerleşmelerin farklılaşan üretim ve tüketim ilişkileri, nüfus büyüklükleri, kentsel veya kırsal özellikte olmaları ulaşım ilişkilerine de yansımaktadır. Yolculukların türel dağılımı ve zirve saatleri yerleşmelerin kırsal veya kentsel karaktere sahip olduklarının başlıca göstergelerdir.

- Türel dağılım kentin büyük-küçük veya kırsal-kentsel nitelikte oluşunu açıklayan en belirgin göstergedir. Eğer kentsel yolculukların %50'sinden fazlası yaya olarak gerçekleştiriliyorsa yerleşme küçük ya da kırsal olarak nitelendirilebilir. Yolculukların %50'sinden fazlasının motorlu taşıtlarla gerçekleştirildiği yerleşmeler ise daha karmaşık büyük kentlerdir. Ancak kent büyüdükçe, nüfus yaklaşık 1,5 milyon düzeylerine yaklaştığında motorlu taşıt yolculukları doygunluğa ulaşır ve artık kentliler motorlu ulaşımın dezavantajlarından daha az etkilenmek için ev, okul, iş yeri yer seçimlerini yürüme mesafesinde seçmeye başlar ve yaya yolculukları tekrar artmaya başlar. Bu nedenle yaya ve taşıt yolculuklarının oranı her koşulda geçerli kır-kent arasındaki ayrımı gösteren tek özellik değildir.

- Yolculukların gün içinde dağılımı yerleşmişlerin büyüklüklerini ve niteliklerini saptamak için kullanılan diğer bir önemli göstergedir. Kentsel yolculukların gün içinde dağılımında kırsal yerleşmelerde ve küçük kentlerde öğlen zirvesi ortaya çıkmaktadır. Bu yerleşimlerde yaşayanlar iş ve okul öğle tatillerini yürüme mesafesindeki evlerine giderek geçirmekte ve bu durum kent içi yolculukların dağılımına yansımaktadır. Nüfus büyüyüp, çeşitlenen kentsel aktiviteler uzaklaştıkça öğlen zirvesi orta ölçekli kentlerde ortadan kaybolmaktadır. Orta ölçekli kentler sabah ve akşam zirvesi olmak üzere gün içinde iki zirveye sahiptir. Kent daha da büyüyerek metropol kent niteliğine ulaştığında ise sabah ve akşam zirvesi arasındaki saatlerde de çok yoğun bir şekilde ulaşım faaliyetleri gerçekleştiğinden zirve saat kavramı ortadan kalkar ve tüm gün boyu sabah ve akşam zirvesine yakın düzeyde trafik yoğunlukları yaşanır (Şekil 1).

Şekil 1 Farklı Büyüklüklerde Yerleşmelerde Yolculukların Gün İçinde Dağılımı

Ulaştırma Bakanlığının raylı sistemler için gerekli gördüğü ulaşım etütlerinin adı "Kent içi ve Yakın Çevre Ulaşım Etüdü" olarak ve yerleşimlerin idari sınırları dışında kalan ancak günübirlik yolculuk ilişkileri olan çevre yerleşimleri de kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Ulaşım ana planı yapmakla yükümlü taraflar kentin ulaşım özelliklerini göz önünde bulundurarak kendi öngörüleri doğrultusunda çalışma alanlarını belirlemektedirler. Kent ve yakın çevre yerleşmeleri içine alan sınırlar belirlenirken çevre yerleşmelerin merkezle günü birlik ve düzenli ilişkileri olması temel belirleyici olmaktadır.

Çalışma ve eğitim amaçlı yolculuklar günübirlik ve düzenli yolculukların önemli kısmını oluşturdukları için bu yolculukların sayısı ve sıklıklarının belirlenmesi ile merkez alanla ilişkili yerleşmeler belirlenebilmektedir. Ancak anket ve sayım gibi saha çalışmaları yapılmadan yolculuk amacı ve yolculuk sıklığı gibi bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle kurumsal olarak elde edilmesi daha kolay olan sefer sıklığı, filo büyüklüğü ve seyahat süreleri gibi toplutaşım işletme verileri merkez alanla ilişkili çevre yerleşmelerin alanının sınırlarının belirlenmesinde kullanılmaktadır.

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa ile büyükşehir sınırlarının il sınırına genişletilmesiyle köyler mahalleye dönüştürülerek belediye hizmet alanına dahil edilmiştir. Bu durum ulaşım ana planlarının içeriğinin daha önce dahil edilmeyen kırsal alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Ancak 6360 sayılı yasadan sonra Ulaşım Etütleri Teknik Şartnamesinde bu konuya özel bir tanım getirilmediği için bazı büyükşehirlerde il sınırlarına ulaşarak tüm kırsal mahalleleri kapsayan ulaşım ana planları hazırlanırken bazılarında "yakın çevre" tanımı içinde kaldığı düşünülen alanlar planlara dahil edilmekte, yerleşimlerin ve kırsal mahallelerin tamamı kapsanmamaktadır.

3. 6360 Sayılı Yasa Sonrasında Büyükşehirlerin Yapısal Özellikleri ve Ulaşım Planlaması

Kentler iklimsel ve coğrafi koşullara, üretim ve tüketim ilişkilerinin zaman içinde gelişimine bağlı olarak merkez yerleşme ve merkezle ilişkili çevre yerleşmeler olarak mekânda farklı gelişim biçimleri göstermişlerdir. 3030 Sayılı Büyükşehir Yasasının yürürlüğe girişiyle merkezi etrafındaki ilişkili yerleşmeler büyükşehir alanına dahil edilmiş ve büyükşehir belediyesi yapılanmasının altında bu alanlara hizmetler merkezden verilmeye başlanmıştır. Büyükşehir sınırı dışında kalan yerleşmelerin ulaşım altyapı hizmetleri İl Özel İdareleri tarafından yerine getirilmiştir. İlk olarak üç kentte Büyükşehir yönetimi oluşturulmasına dair karar verildikten sonra yıllar içinde büyükşehirlerin sayıları yasa düzenlemeleriyle arttırılmış ve toplam 16 kentte yeni merkez ilçeler oluşturularak büyükşehir yönetimleri kurulmuştur.

2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı yasa ile nüfusu 750.000 üzerinde olan kentlerde büyükşehir alanları nüfusu ile orantılı olarak genişletilmiştir. Bu yasayla, İstanbul ve İzmit kentlerinde büyükşehir sınırları il sınırlarıyla çakıştırılmış, diğer kentlerde ise büyükşehir belediyelerinin sınırları, merkezden çevreye doğru nüfuslarıyla orantılı olarak 20-30-50 km yarı çapı olan çemberler içine alarak yeni büyükşehir sınırları çizilmiştir. Bu uygulama kentlerin özel durumu ve içinde bulunduğu bölgenin fiziksel, coğrafi, sosyal ve ekonomik özellikleri hesaba katılmaksızın,

mekanik bir düzenleme ile yapılması ve çağdaş kamu yönetiminin ilkeleriyle uyumlu olmaması nedeniyle eleştirilmiştir (Keleş, 2012).

2008 yılında 5747 sayılı bir yasa ile anakent belediyelerinin sınırları içinde bulunan 300 kadar ilk kademe belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır ve kendilerine bağlı köylerle birlikte mahalleye dönüştürülmüştür. Daha sonra 2012 yılında 6360 Sayılı Yasanın yürürlüğe girmesiyle büyükşehirlerde yeni bir dönem başlamıştır. Yeni yasa ile 2012 yılına kadar sayıları 16 olan büyükşehire ek olarak 14 ilde daha büyükşehir belediyesi kurulması kararı verilmiştir.

6360 Sayılı yasanın hayata geçmesiyle büyükşehir belediye sınırları il sınırlarına kadar genişletilerek merkezle yoğun ilişkisi olup olmadığına gözetilmeksizin tüm yerleşmeler büyükşehir alanına dahil edilmiştir. Büyükşehir ilan edilen tüm illerdeki il özel idareleri kapatılmıştır. Ayrıca 1022 belde belediyesi de kapatılarak sınırları içinde kaldıkları ilçelerin ilçe belediyelerinin birer mahallesi haline getirilmiştir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı "pergel" yasası olarak da bilinen yasanın kapsamadığı büyükşehir il sınırları içinde kalan köy niteliğine sahip tüm yerleşimler büyükşehir mahallesine dönüştürülmüştür.

Kırsal bölgelere hizmet götürülmesi ve planlama işlerinde ölçek ekonomilerinin sağlayacağı yarar gerekçesiyle yıllar içinde hayata geçirilen yasal düzenlemeler aslında bu işlerin yerine getirilmesinde merkezileşmeyi ve yerellikten kopuşu getirmiştir. Aslında kır ve kent ayrımı gündelik hayatta devam etmesine rağmen iki yerleşme türü arasındaki yasal fark ortadan kaldırılmıştır. Yeni yasayla kırsal alanlar kentin parçası olarak ele alınmaktadır ve bu durum yönetim ve hizmet organizasyonu konularında belediyelere yeni sorumluluk alanları ve görev yükü getirmektedir. Kentle günübirlik ilişkisi olmayan, ekonomik ilişkisi çok zayıf, merkezle sosyal ve kültürel ilişkileri bulunmayan bu yerleşimler dönüşümden sonra kentte sunulan tüm altyapı ve hizmetlere erişmeye ve kullanmaya hak kazanmışlardır.

Nüfus olarak en seyrek ancak sayıca çok olan kırsal yerleşmelerin ulaşım talebinin kentsel ulaşım için örgütlenmiş belediyelerin imkanlarıyla karşılanması planlamada ve hizmet sağlanmasında verimsizliklere yol açmıştır. Haftada bir kez muhtarın işlettiği ruhsatsız minibüsle yakındaki kasabanın pazarına yapılan yolculuk talebi bir gecede nitelik değiştirerek her gün birkaç sefer belediye otobüsü işletilmesi talebine dönüşmüştür.

Özerk bir yönetim birimi olan köylerin kaldırılması ile kırsalı kente bağlayan yolcukları bir üst yerleşim birimi olan ilçe merkezini aktarma düzeyi olarak kullanmadan doğrudan kent merkezine yönlendirmektedir. Bu değişim, kamu tarafından sunulan ulaşım altyapı ve hizmetlerinin kapsama alanı ve hizmet kalitesi açısından büyük yatırımlar yapılması gereğini ortaya çıkarmış, özel kesim hizmet

sağlayıcılarının bile hizmet alanları, nitelikleri, yasal ve idari yapılanmasının değiştirilmesi gerektirmiştir.

Diğer yandan kent merkezinden 100-150 km uzaklıkta bulunan ve yaşayanların büyük bölümünün ayda bir kez bile kente gitmediği köylerin kent merkezi içindeki bir mahalleden farkı kalmamıştır. Yerleşim kademelenmesinde en az nüfusa sahip kırsal birimlerde yaşayan yeni "mahalleler" kendilerine belediyeler tarafından sunulan yeni ulaşım imkanlarını değerlendirerek sağlık, rekreasyon, alışveriş gibi ihtiyaçlarını aslında daha uzak olan kent merkezinden karşılamaya başlamış ve böylece yeni "kışkırtılmış ulaşım talebi" (induced travel demand) oluşmaya başlamıştır.

Özellikle kaydı tutulmayan 65 yaş üzeri ücretsiz yolculukların sayısında önemli miktarda artışlar yaşandığı Samsun ve Muğla illerinde yapılan Ulaşım Ana Planı alan araştırmaları sırasında bu kışkırtılmış kırsal talep belirlenmiştir. Kırsalda yaşayanlar kırsala mesafece daha yakın bir üst yerleşme merkezinde karşılayabilecekleri ihtiyaçları çok daha uzak kent merkezlerinde karşılamaya yönelmeleri anakent merkezi fonksiyonları üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Diğer yandan hem de ilçe (alt) merkezleri canlılığını, işlerliğini, sürdürülebilirliğini azaltarak kentsel yerleşmeler dizgesinde uzun vadede dönüşümlere neden olacaktır.

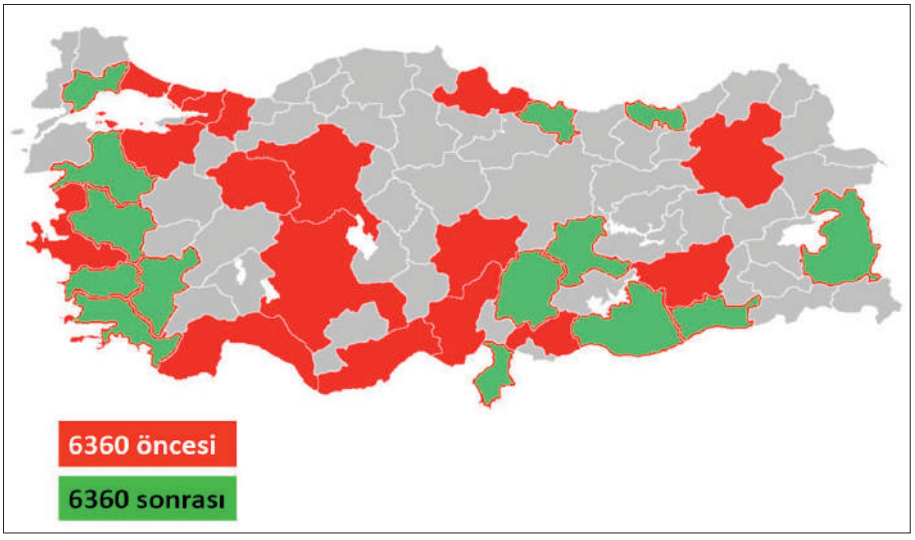
Farklı nitelikte, büyüklükte ve mesafelerde konumlanmış tüm çevre yerleşmelerin büyük şehir ilan edilmesiyle kentsel ulaşım hizmetlerinin yerine getirilmesinde bazı aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Çünkü hepsi özgün özelliklere sahip kırsal ve kentsel yerleşmelerin birbirinden farklı ulaşım özellikleri bulunmaktadır. Bunlar;

- Ulaşım talep düzeyleri,
- Kullanılan ulaşım türleri,
- Yolculuk davranışları ve özellikleri (sıklık, maliyet gibi),
- Hizmet sunucuları ve bunların örgütlenmeleri ve
- Yolculuk uzunluklarıdır.

3.1 Yeni Büyükşehirlerinin Yapısal Özellikleri

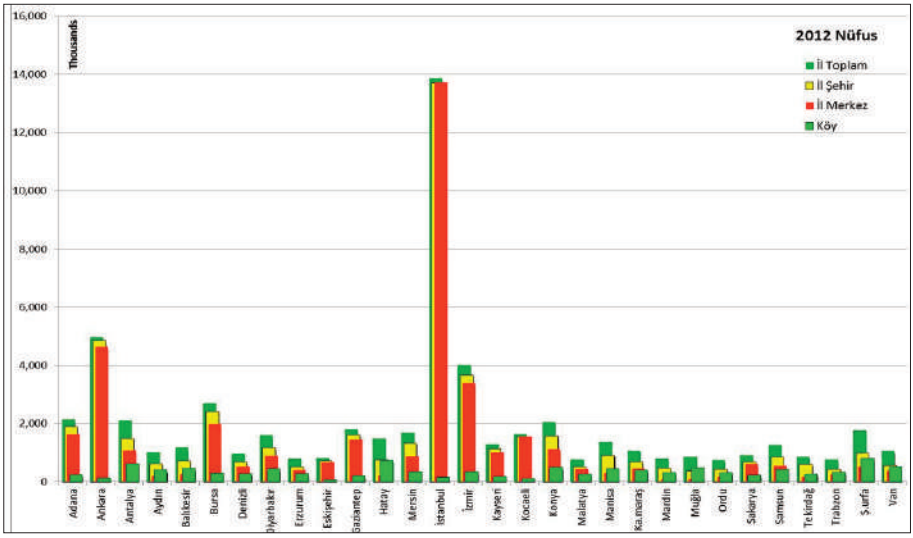
6360 sayılı yasa ile 14 yeni Büyükşehir Belediyesi kurularak toplam büyükşehir sayısı otuza yükselmiş ve 27 yeni ilçe belediyesi kurulmuştur (Şekil 2). Yasayla beraber 30 il Özel İdaresi ve 1635 Belde Belediyesi kaldırılmıştır. Büyükşehir alanında bulunan 17541 köyün tüzel kişiliği kaldırılmış ve kentin mahalleleriyle aynı yasal niteliğe sahip olmuşlardır. Bu durum, idari olarak mahalle olan ancak eski tarımsal ve kırsal aktivite yapısına yerleşmelerle aslında yasal olarak tanımlanmayan ancak varlığını sürdüren kırsal mahalle kavramı ortaya çıkmıştır.

Bu durum yeni planlama çalışmalarının analiz ve sınıflandırma aşamalarını güçleştirmiştir.

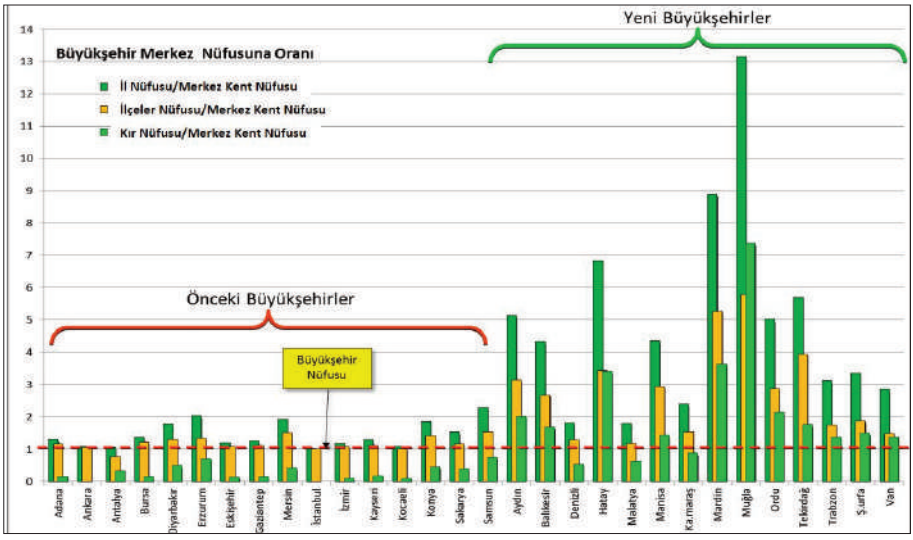

Şekil 2 6360 Sayılı Büyükşehir Yasa Öncesinde ve Sonrasında Büyükşehirler

6360 Sayılı yasa ile yeni büyükşehir ilan edilen iller ve bu yasa öncesindeki büyük şehir olan illerin toplam nüfusları önemli miktarda farklılıklar göstermektedir. İstanbul, Ankara; İzmir, Antalya, Bursa, Adana ve Konya dışındaki kentlerin nüfuslarının iki milyonun altında kaldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca 6360 sayılı yasayla ilan edilen yeni büyükşehirlerin ve 6360 sayılı yasa öncesindeki büyükşehirlerin kırsal nüfuslarının, ilçeler nüfuslarının ve kır nüfuslarının ve merkez nüfuslarına oranları inceliğinde, geçmişteki büyükşehirlerin ve yeni eklenen büyükşehirlerin kendi aralarında benzediğini ancak birbirlerinden önemli oranda farklılaştığı görülmektedir (Şekil 3, Şekil 4). Bu da aslında önemli oranlarda kırsal nüfusa sahip olan illerin büyükşehir statüsüne getirilmesinden kaynaklanmaktadır.

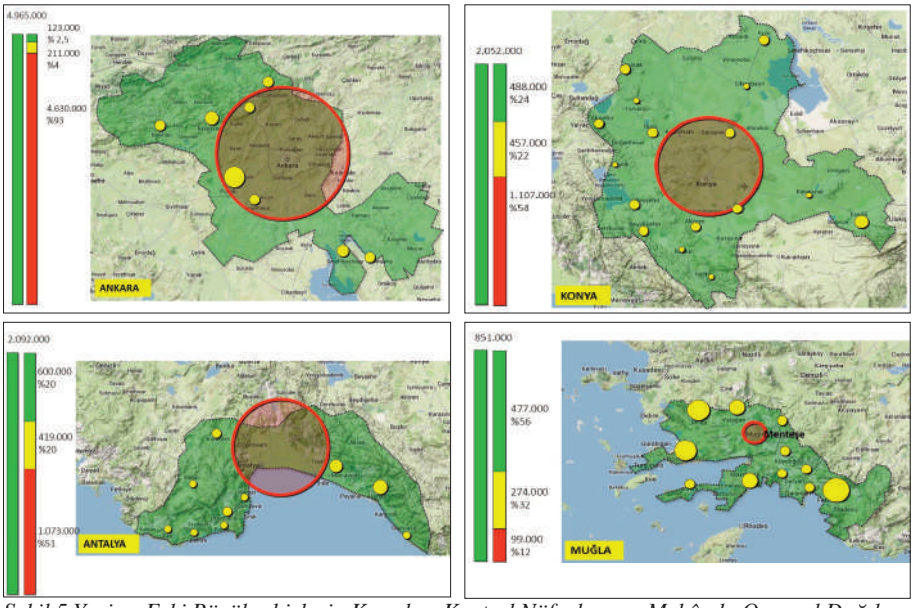
Şekil 3 6360 Sayılı Yasa Sonrasında Büyükşehirleri İl Toplam, İl Şehir, İl Merkezi ve Köy Nüfusları (TUİK, 2012)

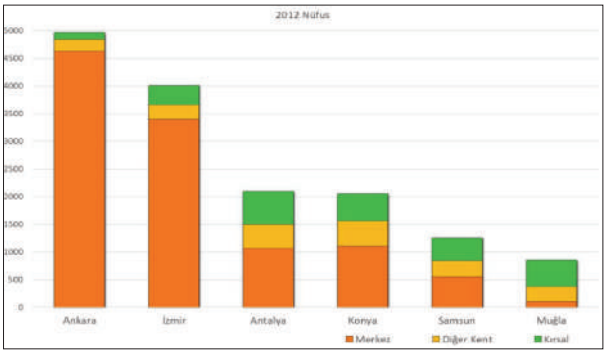
Şekil 4. 6360 Sayılı Yasa Öncesi ve Sonrası Büyükşehirlerin İl, İlçe Merkez Ve Kır Nüfuslarının Merkez Kent Nüfusuna Oranları (TUİK, 2012)

6360 sayıl yasa öncesindeki ve 6360 yasayla yeni ilan edilen büyükşehirlerin nüfus yapıları ve mekânda dağılımları birbirleriyle benzerlik göstermektedir. 2012 nüfus verilerine göre 4.965 bin nüfusa sahip Ankara'nın %94'ü kent merkezinde, %4'ü çevre ilçe merkezlerinde %2,5'i kırsal alanlarda yaşamaktadır. 1980 sonrası

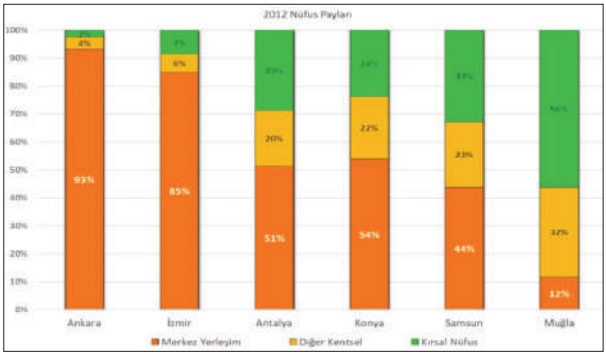
büyükşehir ilan edilen bir başka büyükşehir Konya'nın ise 2012 Nüfusu 2 milyon kadardır ve bunun %54'ü kent merkezinde, %22'si çevre merkezlerde ve %24'ü kırsal alanda yaşamaktadır. 6360 sayılı yasayla 2012 yılında büyükşehir ilan edilen 1 milyon 250 bin nüfusa sahip Muğla'nın nüfusunun %12'si kent merkezinde %32'si çevre merkezlerinde ve %56'sı kırsal alanda hayatını sürdürmektedir (Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7). Yeni yasayla birbiriyle uyuşmayan mekânsal ve demografik özelliklere sahip yerleşmelerin tek bir yönetim yapısıyla yönetilme çabası içine girildiği görülmektedir. Bu durum yerleşmelerin kendine özgü sorunlarının göz ardı edilmesi ve bürokratik ve yasal süreçlerdeki uyuşmazlıklarla sorunların çözümünün geciktirilmesini getirecektir.

Şekil 5 Yeni ve Eski Büyükşehirlerin Kırsal ve Kentsel Nüfuslarının Mekânda Oransal Dağılımı (TUİK, 2012)

Şekil 6. 6360 Yasa Öncesi ve Sonrası Büyükşehirlerinin Kırsal, Merkez Kent ve Çevre Merkez Nüfus Büyüklükleri (TUİK, 2012)

Şekil 7. 6360 Yasa Öncesi ve Sonrası Büyükşehirlerin Kırsal, Merkez Kent ve Çevre İlçe Merkezlerinin Nüfus Oranları (TUİK, 2012)

4. Kırsal ve Kentsel Yerleşimlerin Ulaşım Sorunları ve Gereksinmeleri

Kırsal ve kentsel nitelik gösteren yerleşmelerin farklılaşan üretim ve tüketim faaliyetleri, nüfus büyüklüklerine ve kentsel eylemlerin çeşitliğine bağlı olarak ulaşım talep özellikleri de birbirinden farklılaşmaktadır.

- Kentsel alanda günlük yolculukların önemli kısmını oluşturan iş yolculuklarının yaklaşık tamamı araçlı, okul yolculuklarının ise bir kısmı araçlı olarak gerçekleştirilmektedir. Kırsal yerleşmelerde ise çalışma yolculuklarının tamamı yaya olarak gerçekleştirilirken, okul yolculuklarının da önemli kısmı yaya, küçük bir kısmı taşımalı eğitim kapsamında araçlı olarak gerçekleştirilir.
- Kentsel alanda yolculukların bir kısmı aktarmalı olarak gerçekleştirirken kırsal alanda aktarma yoktur.
- Kentsel alanda yolculuklarda kullanılan ulaşım türleri otomobil, toplutaşım (otobüs, dolmuş, raylı sistem) ve servis araçlarıdır. Kırsal alanda ise otomobilli yolculukların oranı düşüktür. Kısa mesafeli toplutaşım (dolmuş) yolculukları genellikle kurumsal olmayan ve düzensiz şekilde gerçekleştirilirken, uzak mesafeli okul ve çalışma yolculukları servis araçları ile gerçekleştirilir.
- Kentsel nitelikli yerleşmelerde talep düzeyleri yüksek, toplu taşım seferleri sık aralıklı, kırsal alanda ise talep düzeyleri düşük ve seferler seyrektir.
- Kentsel alanda yolculuk mesafeleri kısa ancak yolculuk süreleri uzundur. Kırsal alanda ise yolculuk mesafe ve süreleri uzundur.
- Kentsel alanda toplutaşım pazarında rantlar büyüktür ve kazanç örgütlü işleticiler arasında dağılmaktadır. Kırsal alanda toplutaşım pazarı ve rantlar küçüktür. Ulaşım hizmetleri örgütlenmemiş bireysel işleticiler tarafından verilir
- Kentsel alanda toplutaşım yüksek kapasiteli araçlarla seri olarak gerçekleştirilirken, kırsalda küçük ve eski araçlarla gerçekleştirilen tekil üretim söz konusudur.

6360 sayılı yasa ile bu yukarıda bahsedilen farklı ulaşım talep özelliklerine sahip farklı büyüklükteki yerleşmeler tek merkezden aynı yasal çerçeve ve yapılanmayla yönetilmeye başlanmıştır. Köylerin mahalleye dönüşmesi ve büyük oranla kırsal nitelik gösteren şehirlerin büyükşehir ilan edilmesiyle büyükşehirler artık bir harmandan oluşmaktadır.

5. Ülkemizde Kentsel Ulaşım Planlama Sorunları

5.1 Geçmişten Süregelen Ulaşım Planlama Sorunları

1984 tarihli 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun ile büyükşehirlerde Ulaşım Koordinasyon Merkezi (UKOME) kurulması kararlaştırılmıştır. Yasada UKOME'nin görevlerini açıklarken ilk defa kullanılan "Ulaşım Planı" terimi ulaşım düzenlemelerinde belediyelerin ulaşım karar ve projelerinde temel alacakları kaynak olarak gösterildiği halde bu planların hangi uzmanlar tarafından, hangi yöntemler izlenerek yapılacağı, onay ve revizyon süreçleri ile ilgili uygulama esasları hiçbir yasal dokümanda yer bulmamıştır.

2004 yılında revize edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununda büyükşehirlerin kentsel ulaşım alanındaki görevleri; "*Büyükşehir ulaşım ana planını yapmak veya yaptırmak ve uygulamak; ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini plânlamak ve koordinasyonu sağlamak; kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını belirlemek; durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işlettirmek veya kiraya vermek; kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek*" olarak tanımlanmıştır. Ancak bahsedilen hizmetlerin ve işlerin yerine getirilmesinde izlenecek yol ve yöntemler, uyulması gereken ilkeler ve ilgili kurumsal yapı yine tanımlanmamıştır.

Aynı yasada yer alan ve büyükşehir belediyelerinin yapmak yükümlü olduğu Ulaşım Ana Planlarının içeriği, plan hazırlama, uygulama ve denetleme süreçleri de hiçbir belgede tanımlanmamıştır. 2008 yılında yürürlüğe giren "Ulaşımda Enerji Verimliliğinin Artırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile nüfusu 100 bin üzerindeki tüm kentler için ulaşım ana planı hazırlanması bir zorunluluk olarak koyulmuş ve beş yıllık aralıklarla güncelleştirilmesi zorunlu tutulmuştur ancak burada da plan hazırlama, uygulama ve deneyim süreçleri tanımlanmamıştır.

Bugün kentlerin ulaşım ana planları 2014 yılında Ulaştırma Bakanlığı tarafından Bakanlığın sorumluluk alanı olan raylı sistemlerin yapılmasına yönelik hazırlanan "Ulaşım ve Fizibilite Etüdü Teknik Şartnamesi" yer alan hükümler doğrultusunda yapılmaktadır. Ancak bu şartnamenin hazırlanma amacı raylı sistemlerin yapımına

esas teşkil etmek olduğu için yaya, bisiklet, lastik tekerlekli kamu ve özel toplu taşım gibi ulaşım türleri ve bunlara yönelik planlama süreçleri ulaşım planı kapsamında ikinci planda kalmaktadır. Bir kentte raylı sistem yapımı süreç ve kriterlerini belirlemek için hazırlanmış bu şartname günümüzde raylı sistem önerilmeyen yerleşimlerin ulaşım planlama çalışmalarında kullanabilecekleri tek teknik şartnamedir.

Kentsel ulaşım konusu yerel yönetimlerin görev alanı olarak yasal çerçevede ilk geçtiği 1980'li yıllardan beri kırk yıla yakın süredir birkaç kelime, birkaç genel açıklama dışında ele alınmamıştır. Bahsedilen yasal çerçeve bugün kentlerin sahip olduğu karmaşık ulaşım yapıları ve türlerini kapsamlı bir şekilde ele alarak yerel yönetimlerin uygulama ve planlarına verimli ve etkin ulaşım yapısı için çerçeve çizmekte çok yetersiz kalmaktadır. Mevcut yasal yetersizlik nedeniyle kentlerimizde dünya çapında benimsenen çağdaş yaklaşımlarla çelişen ve hatta ülke içinde belediyeden belediye bile değişen ve çelişen çeşitli uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Mevcut belediye yasası yukarda tanımlanan ulaşım hizmetlerinin yerine getirilmesi ve ulaşım planlama konularında kapsam ve içerik bakımında eksiklikler, tanımsız alanlar bulunduğu DPT ve daha sonra Kalkınma Bakanlığının hazırladığı Kalkınma Planları ve Özel İhtisas Komisyon Raporlarında defalarca belirtilmiştir (Öncü Yıldız, 2016). Ancak ulaşım ana planlarının hazırlanması, uygulanması ve denetimine yönelik mevzuat hazırlanmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri ise bakanlık düzeyinde kentsel ulaşım planlamasından sorumlu bir birimin olmamasıdır.

Diğer yandan ölçeklerine göre yerleşim alanların ulaşım taleplerinin niceliği ve niteliği farklılaşsa da buna yönelik bir yasal düzenleme yoktur. Kırsal alanda ulaşım taleplerinin cevaplanması ve alt yapı hizmetlerinin yürütülmesi 6360 sayılı yasanın hayata geçişine kadar merkezi ve yerel yönetim arasında paylaşılmış, toplutaşım hizmeti olarak nitelendirilebilecek köyler arası veya köy-ilçe-kent arası ulaşım yereldeki bireysel işleticilerin tercihine bırakılmıştır.

Geçmişten gelen ulaşım planlama sorunları özetle şunlardır;

- Planlama, işletme ve denetim boyutlarına ilişkin yetki ve süreçlerdeki belirsizlik,
- Ulusal politika ve stratejilerin belirsizliği, uygulamadaki çelişkiler,
- Uygulama süreçlerine ilişkin standartların ve yaptırım süreçlerinin eksikliği,
- Kırsal yerleşmelerin sahip olduğu alansal yaygınlık ve düşük talep özellikleri,
- Kırsal alanda düşük talep düzeylerine hizmet veren bireysel işleticilerin kurumsal eksikliklerinden kaynaklanan düşük hizmet standartları ve denetim konularında eksiklikler.

5.2 Yeni Yasayla Kentsel Ulaşım Sisteminde Ortaya Çıkan Yeni Sorunları:

Yeni yasayla az nüfusa sahip ve düşük düzeyde ulaşım talebi ve talep sıklığı bulunan merkezden uzak yerleşmeler merkez büyükşehir belediyesinden hizmet verilmesi yükümlüğü bulunmaktadır. Yolculuk talep düzeyleri düşük olmasının yanında tarımsal üretime bağlı olarak önemli mevsimlik değişkenlikler göstermektedir. Bu düzenlemelerle kentsel nüfusla aynı haklarına sahip olan kırsal nüfusun, merkezden çok uzakta yer alan kırsal yerleşmelere indirimli ve 65 yaş üzeri için ücretsiz ulaşım hizmeti alma hakkı doğmuştur. Düzenleme öncesinde kırsal alanlarda çalışan güçsüz bireysel işleticilerin indirimli ve bedelsiz taşımacılığın getirdiği mali yükleri taşıması mümkün olmadığı için ya kırsal kesimlerde yaşayanlar bu haktan yararlanamamakta ya da belediye hizmetlerini bu alanlara genişleterek oluşan mali yükleri kamu işleticisi üstlenmektedir.

6360 yasanın önceden herhangi bir planlama çalışması yapılmadan yürürlüğe konması kentsel altyapı açısından da önemli yetersizlikler ortaya çıkarmıştır. Belediye hizmet alanı genişlemesiyle, kentsel toplutaşım şebekesinin genişlemesi, filonun büyümesi ve çeşitlenmesini gerekmiştir. Ancak bu şebekenin genişletilmesi ihtiyacın belirlenmesi yönünde bugüne kırsal alanları da kapsayan yeterli planlama çalışmaları yapılmamıştır.

Talebin özellikleri ve altyapı ihtiyaçları belirlenmeden aceleyle uygulamaya konmuş bu yasa sonucunda yeni büyükşehirlerin hizmet vermeye çalıştığı ulaşım taleplerindeki yoğunluklar azalmış, hizmet üretim maliyetleri yükselmiş ve ulaşım hizmetlerinin verimlilikleri düşmüştür. Ayrıca yeni koşullar özellikle indirimli ve bedelsiz yolculuk sunma zorunluluğu ile birleşince kışkırtılmış talepler oluşmuş, maliyetler daha da yükselmiştir. Sağlanan yeni toplu ulaşım hakları sonucunda kırsal alandan ilçeye yapılan çeşitli yolculuklar (örneğin alışverişe veya hastaneye gidişler) ilçeye değil, doğrudan büyükşehir merkezine yönelmiş, bedava yolculukların sayısı ve uzunlukları artmış, kentsel kademelenmenin kaybolması, alt merkezlerin canlılığını yitirmesi ve anakent merkezi üzerinde baskısının artması sonucunu doğurmuştur.

6. Sorunların Çözümüne Yönelik Yaklaşımlar

Kentlerimizde her geçen gün artan ulaşım sorunlarının aşılması, yeni büyükşehir sisteminin kentler üzerine yeni yük getirmemesi ve kırsalın ihtiyacı olan hizmetin en etkin ve verimli şekilde yerine getirilebilmesi için öncelikle mekânsal planlama ve ulaşım planlama alanında eksiklikler ve belirsizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Kırsal alan ve kırsal yerleşme tanımları netleştirilmeli, planlama çerçevesi ve eğitimi kırsal planlama kademesini içerecek şekilde geliştirilmelidir (Ünal, 2013). 6360 sayılı yasanın büyükşehir kapsamına aldığı yeni kırsal

yerleşmelerin ulaşım ihtiyaçların yasanın öngördüğü gibi tek bir merkezden yerine getirilebilmesi için ulaşıma ait yasal çerçeve, idari ve kurumsal yapı iyileştirilmeli ve yeniden düzenlenmelidir.

Kaynakların dağıtım yöntemleri ve ölçütleri yeniden belirlenmelidir. Bu düzenlemelerde temel amaç, kentin kıra taşınması değil, kır ve kentin birlikte dengeli, sürdürülebilir şekilde var olmalarıdır. Kentsel hizmetler kırsal mahallelere taşınırken kentteki rant ve değer artışlarının kıra taşınmasına ya da kırın betonlaşmasına, ulaşımın maliyetlerinin artışına ve standartlarının düşmesine izin verilmemelidir. Kentsel hizmetlerin kırsal mahallelere götürülmesi ve sürdürülmesinin maliyetleri kente, kıra ve çevreye yeni yükler getirmemelidir.

Kırsal yerleşimler için ulaşım planlaması, altyapı ve işletmeciliği, kentsel sistemin yeni bir parçası olarak yeni bir boyutla gündeme geldiğinden bu konuda mevcut veri tabanı, deneyim ve araştırmalar çok yetersizdir. Büyükşehir yapılanması bunu gidermek için kullanılmalı, yapılacak araştırmalarla bu eksikliğin giderilmesine odaklanılmalıdır. Elde edilecek bilgiler ve çalışmalar ışığında ulaşım sağlayıcılar yeniden yapılandırılmalı, kurumlaştırılmalı, standartlara uygun hizmetler verilmelidir.

Kaynakça

Keleş, R., (2012), Anakentlerin Dünü, Bugünü, Yarını, KBAM 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Bildiri Kitabı, ss: 2-11, Ankara

Öncü Yıldız, A., (2016), Ulaşım Karar Süreçleri ve Aktörleri: Eksikler ve Yanlışlar, Transist İstanbul Ulaşım Kongresi ve Fuarı, Bildiriler Kitabı, İstanbul

Türkiye İstatistiktik Kurumu (TUİK) (2012), Adrese Dayalı Nüfus Sayımı Sonuçları (İl ve İlçe Nüfusları, Belediye Köy ve Mahalle Nüfusları) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059

United Nations (2016), The World's Cities in 2016 – Data Booklet (http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf)

Ünal, A., (2016), Kırsal ve Kentsel Alan Tartışmasında Belediyeler, İller ve Belediyeler: Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi, Sayı: 821-822, ss: 50-53

Metropoliten Planlama Ölçeğinde Yerel Bilgi Desteği: Mersin İl Çevre Düzeni Mahalle Muhtarları Araştırması Örneği*

Doç. Dr. **Hülya Berkmen**
Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Doç. Dr. **Sırma Turgut**
Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Bilindiği gibi, planlama çalışmalarının hemen her kademesi için önem arz eden analitik araştırmalar ve farklı düzlemlerde gerçekleştirilecek katılım süreçleri bu çalışmaların, gerçekçi, uzun soluklu ve sürdürülebilir olmalarını sağlayan en önemli araçlardandır.

Mersin İl Çevre Düzeni Planı (MÇDP – 1/100 000 ölçekli) çalışmaları gerek analitik araştırma ve çözümlemeleri, gerekse kurgulamış olduğu katılım süreci bağlamında oldukça kuvvetli bir altlığa sahiptir. Planlama sürecinin başında kabul edilmiş olan 3 temel ilke söz konusu planı bu çerçevede farklılaştırarak öne çıkarmaktadır.

Bunlar,

1- Detaylı, kapsamlı bir analitik araştırma – çözümleme sürecinin oluşturulması,

2- Farklı kuruluşlarda bulunan ilgili bilgi, belge ve dokümanların yenilenerek ve mümkün olduğunca bütünleştirilerek veri, bilgi bankasının oluşturulması,

3- Yerel katılımın en yüksek düzeyde sağlanması, en küçük yerleşme birimi olan mahalle düzeyinde araştırma ve incelemelerin ilgili tüm alt başlıkları kapsayacak şekilde tamamlanması, yerel beklenti, tercih, sorun ve ihtiyaçların mahalle ölçeğinden il bütününe aktarılması,

dır.

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır

Bu kabulden hareketle, MÇDP farklı ölçek ve düzeyde hazırlanan geniş perspektifli ön araştırma ve çalışmalara dayanılarak hazırlanmıştır. Gerçekçi sürdürülebilir bir sürecin yapılandırılması ve etkin bir şekilde yönetilebilmesi için yeni yasal statü ile birlikte büyükşehir sınırları değişen Mersin için bütünü kavrayan, farklılıkları, yerel beklenti ve sorunları tanıyan bir yaklaşımla kurgulanan Çevre Düzeni Planı "mahalle" ölçeğine dek inen araştırmalarla beslenmiştir. Muhtarlıklar aracılığıyla desteklenen bu süreç de, son düzenlemelerle "köy" statüsünden "mahalle statüsüne dönüşen bütün yerleşmelerin katılımı sağlanmıştır.

Bu makale, Mersin İl Çevre Düzeni Planı katılım çalışmaları içinde bir alt başlık olan mahalle muhtarlıklarıyla gerçekleştirilen araştırma süreci kapsamında, kabul edilen yöntem ve araştırma sonuçlarını aktarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mahalle, Mahalle Muhtarları, Katılım, İl Çevre Düzeni Planı, Mersin

Giriş

Yönetişim, bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen olarak tanımlanmaktadır. (Bozkurt,1998) Bu genel kabulün yanı sıra, yönetişim kavramı; özel sektör, kamu kurum ve kuruluşları arasında ilişkilerin, iletişimin, sistemin daha iyi işlemesi adına yönetilmesi olarak da tanımlanmaktadır. (Stoker, 1998) Yönetişim birbirine bağlı olan pozisyonların ve çatışan, karşıt çıkarları olan aktörlerin oluşturduğu, farklı alanları koordine eden bir süreç olarak da görülmektedir. (Cope vd., 1997)

Katılım, demokrasinin benimsendiği toplumlarda, "halkın" yönetimce belirlenen idari işlemlerin kurgulanması aşamasından başlayarak her etapta müdahil olma, katılım göstererek fikir sunma, denetleme vb. hakkına sahip olunması ifade etmektedir. Bu çerçevede katılımcı planlama olgusu kapsamında planlama pratiğini oluşturan farklı ölçeklerdeki plan çalışmalarında ilgili tüm toplumsal kesimlerin katılımının sağlanması, konuya ilişkin en temel ilke olarak kabul edilmektedir. (Turgut, Seçilmişler, 2017)

Katılımcı planlama yaklaşımının amacı, farklı düşünsel ve ekonomik ihtiyaçlara sahip kurumların, bireylerin ve yönetim düzeylerinin ortak bir paydada buluşturulmasıdır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi; paydaşların süreç içerisinde kendiliğinden meydana gelebilecek olumlu ve/veya olumsuz olgular üzerindeki tartışmalara katılımının sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu durum özellikle güncel planlama pratiğinde dikkat çeken bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Böylelikle çoklu ve farklı paydaşların amaçları arasında aracılık ve müzakere etme ile uzlaşma olanağı ortaya çıkmaktadır. (Healey, 1997)

Katılımla sağlanması mümkün olan önemli bir diğer kazanım başka bir deyişle katılımın farklı bir boyutu da aktörlerin sahip olduğu birikim ve bakış açılarının, bilgi ve envanterin sürece dâhil oluşunu sağlamaktır. Bir anlamda örtük bilginin sistematik dâhilinde ve belgeleştirilerek kalıcı hale gelmesini de sağlar. Burada hassasiyet gerektiren nokta bilginin doğruluğunun test edilebiliyor olmasıdır.

Bu amaçla katılımcı planlama sürecinde;

- Aktörlerin tanımlanması,
- Gerekli katılım ortamlarının sağlanması,
- Karşılıklı farkındalık oluşturulması,

gibi konular önem kazanmaktadır.

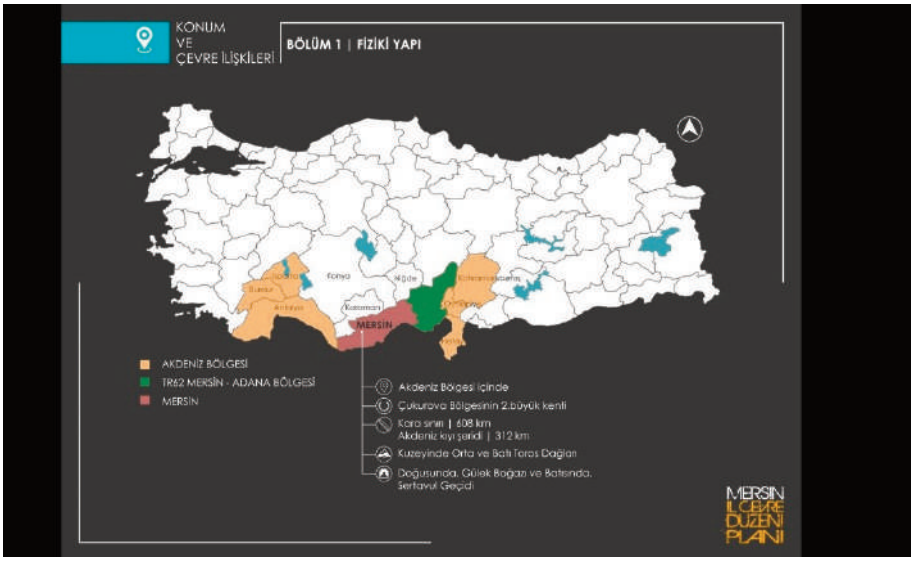
Bu çalışmada; 2015-2017 yılları arasında gerçekleştirilen 1/100 000 ölçekli Mersin İl Çevre Düzeni Planı (MÇDP) kapsamında, "katılım" başlığı altında yer alan, "yerel beklenti ve gereksinmelerin, tercih ve öngörülerin karar mekanizmalarına entegre edilmesinin sağlanması" doğrultusunda mahalle muhtarlarıyla yapılmış olan çalışmalar ve bunların plan sürecine katkısı değerlendirilmektedir.

Yöntem

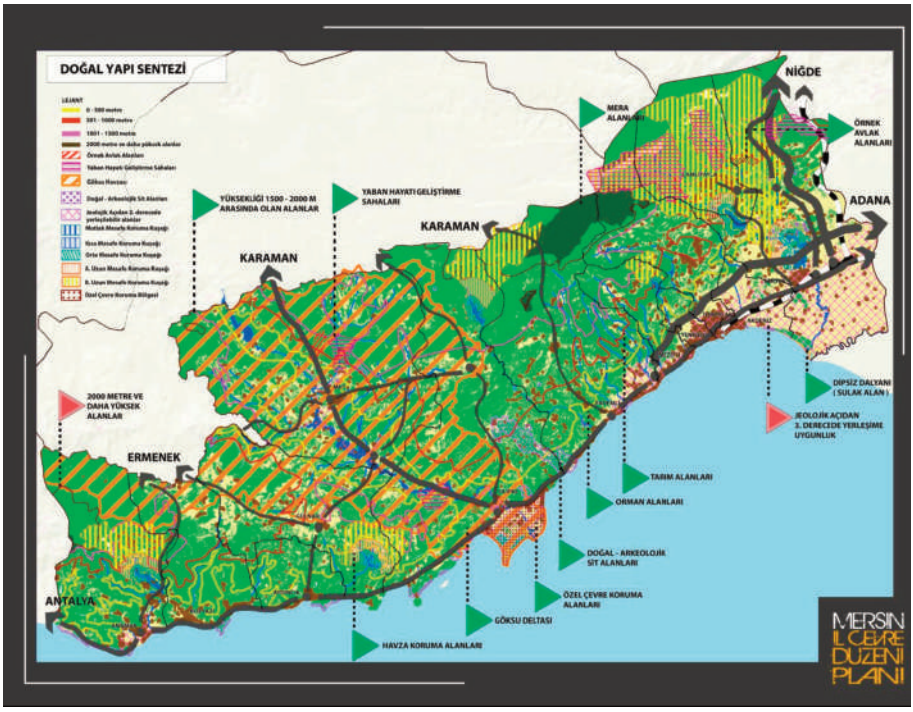
Bu başlık altında çalışmanın takip edilmesini kolaylaştırmak amacıyla öncelikle makaleye konu olan "Mersin Mahalle Muhtarları Çalışmaları" nın yer aldığı ilin özellikleri ardından niceliksel ve niteliksel verilerin planlama sürecine getirdiği zorluklar ve son olarak MÇDP nin yöntemi özetle aktarılmıştır.

Mersin il bütününde gerçekleştirilmiş olan çevre düzeni planı sürecinde tamamlanan analitik çalışma ve araştırmalar oldukça kapsamlı ve geniş perspektifli bir vizyon ve stratejiye sahiptir. Planlama alanı; TR62 Bölgesi içinde, ülkemizin İstanbul, Ankara ve İzmir illerine alternatif olarak geliştirilen bir metropol olup, stratejik konumu, tarihsel geçmişi, sosyo-kültürel değerleri ve özgün dinamikleriyle ülkenin başat kentlerinden biridir. Yaklaşık 1 750 000 nüfus (2015 ADNS) büyüklüğü, 312 km'lik kıyı uzunluğu, 608 km' lik kara sınırı ile Doğu Akdeniz Havzası' nda; kuzeyinde Toros Dağları, güneyinde Akdeniz olmak üzere, 16.000.000 km^2 lik alan büyüklüğünde, güçlü doğal eşiklere sahip bir coğrafyada ve D-400 Karayolu üzerinde lineer olarak uzanan bir konumdadır. (Şekil 1a: Mersin Konum Şekil 1b: Mersin Doğal Yapı Sentez)

Bu coğrafyanın sunduğu çeşitlilik planlama açısından bir zenginlik iken, alanın büyüklüğü ve coğrafi yapısı analiz çalışmalarında, özellikle veri toplama sürecinde zorlayıcı olmuştur. Buna rağmen il bütünün farklılaşan alt bölgeleri ve tüm profilleri derinlemesine irdelenmiştir.

Şekil 1a: *Mersin Konum* ***Şekil 1b****: Mersin Doğal Yapı Sentez*

Şekil 1a: *Mersin Konum* ***Şekil 1b****: Mersin Doğal Yapı Sentez*

Mersin İl Çevre Düzeni Planı'nda belirlenen çalışma yöntemi; ilin temel potansiyel ve problemlerini bir yanda üst ölçekli bir bakışla irdelemek, diğer yanda ise, en küçük yönetsel birim ve yerleşme kademesi olan "mahalle" ölçeğinden konuya yaklaşmak olarak kabul edilmiştir. Böylelikle farklı açı ve ölçeklerden konulara yaklaşarak il bütününe ilişkin sonuçlar elde edilmiştir. Burada temel amaç; yerel verilerle, uzun erimli, gerçekçi çözümlemelere giderken, süreci "yerel" ile "birlikte üreterek" yapılandırmak, "ortak kararlara" imza atmak olmuştur. Bu bağlamda, Mersin Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan mahalle muhtarlarıyla gerçekleştirilmiş olan anket, mülakat, gözlem ve tespit çalışmaları analitik sürecin mikro düzeydeki en önemli veri toplama etaplarından birini oluşturmuştur.

Mahalle muhtarları ile gerçekleştirilmiş olan bu çalışmalarla özellikle il bütününde kırsal alanlar olarak kabul edilen alt bölgelerde üretilecek olan sektörel gelişme ve mekânsal kararların birebir yerel verilere dayanarak oluşturulması sağlanmıştır.

Tarsus' da 179, Akdeniz'de 65, Toroslar' da 67, Yenişehir'de 32, Çamlıyayla'da 14, Erdemli' de 71, Silifke'de 88, Mut' da 101, Mezitli'de 40, Aydıncık' da 15, Bozyazı'da 26, Anamur'da 56 ve Gülnar ilçesinde 50 mahalle olmak üzere Mersin il bütününde; 804 mahalle muhtarı ile karşılıklı görüşmeler ve anket gerçekleştirilmiştir.

Mahalleler ölçeğinde tamamlanmış olan bu çalışmanın temel hedefleri;

- En küçük yerleşme kademesi olan mahallelerin yönetiminden sorumlu olan "mahalle muhtarları" nın sürece katılımını ve karşılıklı iletişim ortamını sağlamak,
- Çevre Düzeni Planıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar ve süreçle ilgili bilgi vermek ve bu anlamda sorunlar / potansiyellerle ilgili görüş ve beklentileri almak, değerlendirmek, sürece katılım sağlamanın yöntemlerini ve önemini aktarmak,
- Her mahallenin sorunlarını ve beklentilerini detaylı bir şekilde elde etmek ve değerlendirmek, mahalle ölçeğinde veri toplamak, farklı kurum ve kuruluşlardan alınan verilerin çapraz sorgulamalarını yapmak ve değerlendirmek, olarak tanımlanabilir.

Sonuç olarak , planlama süreci kapsamında gerçekleştirilmiş olan "Mersin Mahalle Muhtarları Çalışmaları" , mikro bölgelerden yani mahallelerden bütüne yansıyan izlerin ve verilerin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiş bir çalışmadır.

Çevre Düzeni Planı - Büyükşehir Belediyeleri – Mersin

Bilindiği gibi çevre düzeni planları, üst ölçekli hedef ve stratejilere uyumlu olmak şartı ile yerleşmelerin genel arazi kullanım ilkelerini belirlemek üzere, alt ölçekli planlara rehberlik eden planlardır. Bu çerçevede, yerleşmelerin ülkesel ve bölgesel düzeydeki rolünü tanımlayan bir görevleri vardır. Söz konusu planların, yerleşmelerin mekânsal organizasyon ilkelerini kurgulamak, yerleşme ve sektörler arası ilişkileri belirlemek , koruma – kullanma ve ekolojik dengenin sağlanması gibi temel hedefleri de bulunmaktadır.

14.06.2014 tarihli Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ise Çevre Düzeni Planlarını; *"Varsa mekânsal strateji planlarının hedef ve strateji kararlarına uygun olarak; orman, akarsu, göl ve tarım arazileri gibi temel coğrafi verilerin gösterildiği, kentsel ve kırsal yerleşim, gelişme alanları, sanayi, tarım, turizm, ulaşım, enerji gibi sektörlere ilişkin genel arazi kullanım kararlarını belirleyen, yerleşme ve sektörler arasında ilişkiler ile koruma-kullanma dengesini sağlayan 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekteki haritalar üzerinde ölçeğine uygun gösterim kullanılarak bölge, havza veya il düzeyinde hazırlanabilen, plan notları ve raporuyla bir bütün olarak yapılan plan"* olarak tanımlamaktadır. (14.06.2014 tarihli Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m:4c)

Büyükşehir Belediyeleri ise; 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 7.maddesinin 3.fıkrası uyarınca sınırları içerisindeki çevre düzeni planlarını yapmak ve onaylamakla yetkilidir. Ancak ülkemizde büyükşehir belediye mevzuatında son 22 senede dört kez değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler mevcut plan sınırları, kabulleri ve kararlarının da nicelik ve niteliğini değiştirir hale gelmiştir.

Özellikle hizmet götürülen büyükşehir belediye sınırları ve nüfusun sürekli değişmesi ve büyümesi üst ölçekli plan kurgusunu ve sürdürülebilirliğini engellemektedir. Değişen yönetsel sistematik, örgütlenme ve yetki alanlarıyla birlikte yeni bir yapıya hizmet vermek durumunda kalan büyükşehir belediyeleri; yönetsel yapı, fiziki mekân, demografik, sosyal ve ekonomik yapı bağlamında karşı karşıya geldikleri yeni profille hizmet sunacak örgütlenmeyi ve araçları yeniden organize etmek durumunda kalmışlardır.

Büyükşehir yönetim sistemine ilişkin olarak gerçekleşen son düzenleme bilindiği gibi, 12.11.2012 yılında kabul edilen "6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile birlikte getirilen düzenlemeler sonrasında (ilgili yasa 06.12.2013'de Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.), 30.03.2014'de yerel seçimlerinin ardından uygulamaya girmiştir.

Böylelikle, Mersin ili büyükşehir sınırları; il mülki idare sınırına dayanmış ve "köy"ler "mahalle"ye dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda 508 köy 41 belde yerleşmesi kapatılarak, en küçük idari birim olan "mahalle" statüsünü kazanmıştır. Mersin Büyükşehir Belediyesi sınırları 13 ilçe ve 804 mahalle birimini kapsayacak şekilde 20 kat genişleyerek 82.000 ha.'dan 1.624.561.700 ha.'a çıkmıştır. Bu yapılanmadan sonra İl nüfusunun %77,74'ü il ve ilçe merkezlerinde, % 22,26'sı ise 6360 sayılı yasa sonrası "köy" statüsünden "mahalle" statüsüne geçen yerleşim alanlarında yaşamaya başlamıştır.

Bu sürecin sonucunda 16.03.2013 tarihli "1/100.000 Ölçekli Mersin-Adana Planlama Bölgesi Çevre Düzeni Planı"; sınırları, yetki alanları ve planlama nüfusu gibi ana faktörlerin değişimiyle birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Ardından, gerek 3194 sayılı İmar Kanunu gerekse 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun ilgili maddeleri doğrultusunda Mersin İl Çevre Düzeni Planı Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmıştır.[1]

2015-2035 Hedef yıllarını kapsayan yeni Çevre Düzeni Planı' nda, ana yönlendirici Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından yapılan Çukurova Bölge Planı -TR62 (2014-2023) olmuştur. Çukurova Bölge Planı irdelendiğinde, planlama yaklaşımı olarak; katılımcılık, hedef odaklılık, özgünlük, sürdürülebilirlik ve eşitlikçilik gibi prensiplerin benimsendiği görülür. Bu planda en az iktisadi kalkınma kadar sosyal ve sürdürülebilir kalkınmanın önemi de vurgulanmaktadır. Bu üst kabulden hareketle, 1/100 000 ölçekli Mersin İli Çevre Düzeni Planı'nın temel amacı; ilin potansiyellerini geliştirmek ve yönetmek adına dinamiklerin en uygun düzeyde değerlendirilmesini sağlamak olmuştur. Bu hedefe ulaşmak için katılım düzeyi yüksek bir kurgu hedeflenmiştir.

Katılım Süreci

Günümüz planlama paradigmalarının kabulünde varılan ortak ve en önemli noktalardan biri "katılım" ve "şeffaflık" kavramlarının ve süreçlerinin kazandığı önemdir. Planlamada geleneksel araştırma yöntemlerine getirilen temel eleştirilerin başında gerçek yaşamı ve ilişkileri dolayısıyla sosyal bileşenleri tam olarak anlamada yetersiz kalmasıdır. Kuramsal kabullerin ve modellerin "gerçek hayat" tan bir başka deyişle "yerel halk" dan kopuk üretilmesi planlama sürecinin sürdürülebilirliğinin riske girmesine ve sonuçta üretilen bilgi ve kararların gerçek hayatta uygulanamaz ve kullanılamaz olmasına neden olmaktadır. Oysa gelişen

1 İl Özel İdaresi Kanunu m 10/c'de "belediye sınırları il sınırı olan büyükşehir belediyeleri hariç il çevre düzeni planı ile belediye sınırları dışındaki alanların imar planlarını görüşmek ve karara bağlamak" il genel meclisinin görevleri arasında sayılmaktadır. 6360 sayılı Kanun m /1'e göre büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırları, ilçe belediyelerinin ki ise ilçe mülki sınırları olmuştur. Böylelikle il sınırları ile belediye sınırları çakışan büyükşehir belediyelerinde Çevre Düzeni Planı yapma yetkisi münhasıran büyükşehir belediyelerine ait olmuştur.

küresel akımlar, değişimler ve yeni toplumsal gereksinmeler dikkate alındığında bugünün planlamasında kuram, araştırma ve pratiğin daha yakın bir ilişki içerisinde ele alınması gerekliliği bulunmaktadır. (Ataöv,2007) Bu kabul, katılım sürecini kent planlamanın en önemli aşamalarından biri haline getirmektedir. Bilimsel bir katılım sürecinin ve planlamada süreç yönetiminin kurgulanmadığı bir planlama çalışmasının çağdaş yaklaşımlardan uzak kalacağı açıktır. Böyle bir çalışma, söz konusu planlama alanına rasyonel çözümler üretmede ve refah, mutluluk gibi hedeflere ulaşmada son derece yetersiz kalmaktadır.

Bu bağlamda, planlama çalışmalarının başından itibaren "katılım" mekanizmalarının sistemli bir şekilde işletilmesi gerekmektedir. Mersin İl Çevre Düzeni katılım ve iletişim planı gerek bu konuda kabul edilen paradigmalar gerekse ilin çeşitliliğini ve zenginliklerini kavramak amacıyla geniş bir vizyon bağlamında kurgulanmış ve işletilmiştir.

Tüm planlama sürecinde gerçekçi bir yöntemle bilgi toplama, envanter oluşturma ve sürekli "yerel" ile iletişim içinde bulunabilme, planlama sürecinin yönetimini yerel ile birlikte gerçekleştirebilme adına Mersin İl Çevre Düzeni katılım ve iletişim süreci kurgulanmış ve uygulanmıştır.

1- Sürekli iletişim platformu ve dijital ara yüzlerinin hazırlanması ve işletilmeye başlanması,(Çalışmanın başında kurgulanmış olan www.mersinilcevre-duzeniplani.com web sitesi üzerinden ve çeşitli sosyal medya bağlantıları üzerinden online sürekli ve karşılıklı iletişim kanalları açılmıştır.)

2- Yerel aktörlerin bilgilendirilmesi,

3- Karşılıklı görüş, bilgi, talep alışverişinin sürekli hale getirilmesi,

4- Muhtarlıklar bazında (804 adet) sürekli görüş alışverişi ortamının sağlanması, söz konusu ölçekte envanterin derlenmesi, geçmiş ve gelecek profile ilişkin saptamaların, beklenti, talep ve öngörülerin belirlenmesi,

5- Odak Grup Toplantılarının yapılması,

6- Plan alternatiflerinin aktörlerle işbirliği içinde değerlendirilmesi, karar toplantıları.

ana başlıklardan oluşmaktadır. (Turgut, Seçilmişler, 2017)

Mahalle Düzeyinde Katılım: Muhtarlıklar

Mersin İl Çevre Düzeni Planı Kapsamında yapılan ayrıntılı analiz konularından biri de planlama sürecinde yapılması gerekli / zorunlu olmayan, bu çalışma kapsamında farklı bir yöntemle gerçekleştirilen mahalle muhtarlarının sürece katılımının sağlanması amacıyla yapılan çalışmadır.

Yukarıda belirtildiği üzere İl bütünü coğrafi yapısı ve özellikle doğal eşiklere bağlamında yerleşmeler açısından oldukça zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Bu çeşitlilik yerleşmelerin ekonomik, sosyal, toplumsal yapılarını, yaşam biçimlerini etkilerken mekânsal konumlarına bağlı sorunları ve beklentileri de farklılaştırmaktadır. Farklı coğrafya, doğal yapı ve dolayısıyla farklı yerleşme tipolojileri, ve bu tipolojilere bağlı, sosyo-kültürel ve ekonomik yapı çeşitliliğinin olması sorunları ve potansiyelleri farklılaştırmaktadır. Doğal olarak bu farklılık farklı çözüm öneri ve modelleri gerekli kılmaktadır. Alt bölgelere göre farklılaştığı tespit edilmiş olan bu çeşitlilik her bölgenin, her mahallenin sergilediği ve sahip olduğu niceliksel ve niteliksel değerleri ayrı ayrı tespit etmeyi gerekli kılmıştır. Bu nedenle idari yapılanmanın en küçük birimi olan muhtarlık birimleri katılım çalışması programlanmıştır. Söz konusu düzeyde gerçekleştirilen araştırmalar metropoliten planlama için önemli bir yol haritası teşkil eden çevre düzeni planının gerçekçi verilere ve gereksinmelere dayandırılarak yapılmasını sağlamıştır.

Yine giriş bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi 2014 yılı sonrasında uygulamaya giren ilgili mevzuat düzenlemesi ile yerleşmelerin kırsal – kentsel yerleşmeler olarak tanımlanmaları, kademelenmesi büyükşehirler düzeyinde ortadan kalkarak, tüm kırsal yerleşmeler, kentsel yerleşme statüsünde, ilçelerin mahalleleri olarak kabul edilmişlerdir. Böylelikle görev alanı bütün mahalleleri kapsayan Mersin büyükşehir yönetimi 804 yerleşmeye hizmet götürmek durumunda kalmıştır. Kırsal bir profile sahip olan eski "köy" yerleşmeleri ile kent merkezinde ve/veya çeperinde yer alan eski" mahalle" lerin farklılaşan kimlikleri karşısında tek tip plan kabulünün kurgulanması veya global, yüzeysel kararlarla oluşturulan bir yol haritasının yapılandırılması metropoliten alanın ihtiyacı olan plan yönlendiriciliğinden oldukça uzaktır.

Mahalle Muhtarları Çalışması Yöntemi

Mahallelerinin planlama sürecine katılımları bu çalışma bağlamında yönetici seviyesinde bir diğer deyişle mahallelerden sorumlu olan muhtarlar ile sağlanmıştır. Mahalle muhtarları ile gerçekleştirilmiş olan çalışmalar 3 temel aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar;

1-Hazırlık aşaması / ön çalışmalar: Alanda yüz yüze olarak gerçekleştirilen çalışmaların öncesinde gerçekleştirilen çalışmalar:

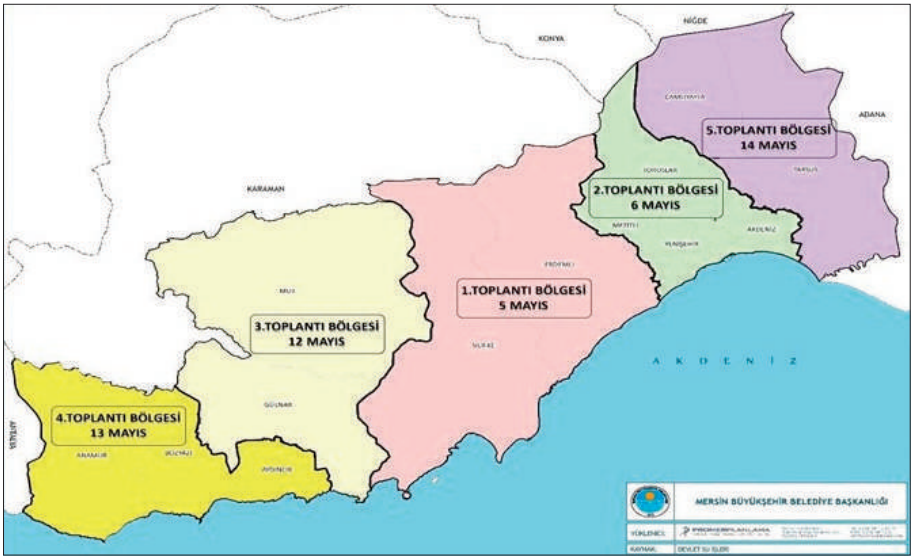
- Her mahallede ayrı ayrı ve muhtarlarla yüz yüze gerçekleştirilmiş olan alan çalışmaları öncesi yapılan hazırlıklar;
- Araştırmanın yönteminin belirlenmesi amacıyla, elde edilmek istenen veri, dokümantasyon ve bilginin sınıflanması ve yerleşme için elde edilmesi gereken

veri gruplarına (ekonomik yapı, fizik mekan –donatı alanları, teknik altyapı vb.- , sosyal-kültürel yapı, yerel ve merkezi yönetimle ilişkiler, hizmet talepleri, yerel özgünlükler vb.) göre soru ve mülakat formlarının hazırlanması,

- Yerel, coğrafi, sosyal ve siyasi şartlar doğrultusunda yerel katılımcının / muhtarların talep ettikleri çalışma yönteminin belirlenmesi, (Burada ortak çalışma grupları, alt bölgelerde gerçekleştirilecek çalışma grupları, mektupla veri-bilgi alınması ve her mahallede yüz yüze gerçekleştirilecek çalışmalar ayrı ayrı yapılan toplantılarla muhtarlara anlatılmış, ortak talepler doğrultusunda yüz yüze ve yerinde çalışma ilkesi kabul edilmiştir.)
- Bu aşamada yöntemin oluşturulması sürecinde karar toplantıların düzenlenmesi, anket –mülakat sorularının hazırlanması, anketörlerin eğitimi ve muhtarlıklarla ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir.
- Anket ve mülakatlar yapılmadan ve her muhtarlık ziyaret edilmeden önce muhtarlar ve yerel yöneticilerle birlikte toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılar öncesindeki hazırlıklar; toplantı yeri ve tarihi, muhtarlara toplantıya neden gelmeleri gerektiğinin önemi, toplantı içeriği üzerine bir bilgilendirme yazısı, davetiye gönderilmesi,(toplantı tarihlerinden en az bir ay önce ellerine ulaşması sağlanmıştır) ve diğer katılımcıların belirlenmesi gibi başlıkları kapsamıştır

Önceden yer - tarihleri bildirilen ve ilçe merkezlerinde mahalle muhtarları ile yapılan toplantılarda tüm planlama ekibi, büyükşehir ve ilçe belediyesi temsilcileri planlama sürecini, planın amacını, yerelden ve özellikle mahalle muhtarlarından neler beklendiğini, yerel halkın ve özellikle mahalle muhtarlarının planlama sürecini nasıl ve hangi yöntemle takip edebileceklerini, katkı, görüş, öneri, beklenti ve eleştirilerini hangi yöntemle iletebilecekleri konularında bilgilendirme toplantıları yapılmıştır.

Bilgilendirme toplantıları, Mersin İl'inin yer aldığı coğrafi yapı, ulaşılabilirlik eşikleri, muhtarlıklar, ilçe merkezleri ve birbirleriyle ilişkileri göz önünde bulundurularak beş farklı ilçe merkezinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). Toplantılara, Mersin İl Çevre Düzeni Planı Planlama ekibi, büyükşehir ve ilçe belediyesi ile ilçe kamu kurum ve kuruluşları temsilcilerinin de katılımı sağlanmıştır. (Tablo1)

Şekil 2: *Mahalle Muhtarları Toplantı Bölgeleri Dağılımı*
Kaynak: MÇDP Kapsamında Mahalle Muhtarları Analiz Raporu (2016)

Bilgilendirme toplantıları daha öncesinde il bütününde yapılan çalışmalara göre daha detaylı ve alt bölgelere odaklanılmış görüşmelerin yapılabildiği çalışmalar olmuştur. Bu toplantılar özellikle yerel halkı plan çalışmalarının yöntem ve ana ilkelerine bir kat daha hâkim hale getirirken karşılıklı iletişim düzeyini de yükselten çalışmalardır. Bu konuda son derece olumlu geri dönüşlerin süreç devam ederken alınıyor olması izlenen yöntemin doğruluğu hakkında da güven verici bir kontrol mekanizması olmuştur. İlçe merkezlerinde gerçekleştirilen toplantılarda mahalle muhtarlarına yapılacak olan çalışmanın amacı ve önemi bilhassa belirtilmiş, onlarla gerçekleştirilmesi hedeflenen anket ve mülakatlar, mahalleleri hakkında talep edilen bilgileri kapsayan sorular hakkında bilgi verilmiştir. Önceden hazırlık yapabilmeleri için cevaplandırılması beklenen anket formları toplantılar sırasında kendilerine iletilmiş, toplantıya katılmamış olan mahalle muhtarlarına ise posta yolu ile aynı hafta içinde iletilmiştir. Aynı süreç içinde muhtarların iletişim bilgilerinin alınması her birimin ayrı ayrı takip edilebilirliğini de mümkün kılmıştır.

Anket sorularının hazırlanması: Anket sorularının hazırlanmasında; resmi kurum ve kuruluşlardan elde edilemeyen bilgilerin elde edilmesi ve bu amaçla hazırlanan soruların mümkün olabilen en yalın haliyle, kolaylıkla herkes tarafından algılanabilir bir dil ile kurgulanmasına dikkat edilmiştir. Her alt bölgede (her bölgede toplam 5 adet) gerçekleştirilen birer pilot anket çalışması ile karşılaşılması olası sorunların giderilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda hazırlanan anket soruları temelde kapalı uçlu ve açık uçlu sorular olarak ikiye ayrılmaktadır. Kapalı

uçlu sorular mahallenin demografik , ekonomik yapısını, sosyal ve teknik alt yapısının niteliksel ve niceliksel değerlerini saptamaya ve mahallenin bağlı olduğu ilçe ve içinde yer aldığı alt bölge kapsamındaki kademelenme derecesini, yerleşmeler arası ilişkileri ve bu ilişkiler içinde mahallenin rolünü belirlemeye yönelik olmak üzere 4 soru grubundan oluşmaktadır. Kapalı uçlu sorulardan mahallenin demografik yapısına ilişkin olarak sorulan sorular; mahallenin nüfus büyüklüğünün yıllar içindeki değişimini ve nedenlerini, yaz- kış, gece-gündüz nüfus farklılıklarını, mahallenin göç alıp/ verme durumlarını ve dönemleri gibi ayrıntılı bilgiler elde edilmesini sağlamıştır. (Ek1: Anket Formları)

Tablo 1: Mahallelerin ilçelere göre dağılımı ve katılımcılarının dağılımı

TOPLANTI BÖLGELERİ	ILÇELER	MAHALLE SAYISI	KATILAN MUHTAR SAYISI	%	TOPLANTI YERİ	TOPLANTI TARİHİ
1. BOLGE	Silifke	88	**32**	**20,1**	**Erdemli**	**5 Mayıs**
	Erdemli	71				
	TOPLAM	**159**				
2. BOLGE	Toroslar	67	**34**	**16,7**	**Akdeniz**	**6 Mayıs**
	Mezitli	40				
	Yenişehir	32				
	Akdeniz	65				
	TOPLAM	**204**				
3. BOLGE	Mut	101	**27**	**17,9**	**Mut**	**12 Mayıs**
	Gülnar	50				
	TOPLAM	**151**				
4. BOLGE	Anamur	56	**31**	**32**	**Anamur**	**13 Mayıs**
	Bozyazı	26				
	Aydıncık	15				
	TOPLAM	**97**				
5. BOLGE	Tarsus	179	**21**	**10,9**	**Tarsus**	**14 Mayıs**
	Çamlıyayla	14				
	TOPLAM	**193**				
IL BUTUNU TOPLAM		**804**	**145**	**18**		

Kaynak : Mersin Büyükşehir Belediyesi, Mersin İl Çevre Düzeni Planı Mahalle Muhtarları Araştırma Raporu, 2016.

İkinci grup sorular ağırlıklı olarak mahallenin ekonomik yapısını tanımlamaya yönelik olup, hakim sektörü ve hakim sektör içindeki alt sektörleri ve özellikle tarım, orman, hayvancılık sektörünün ağırlıklı olduğu yerlerde bu sektörlere ait potansiyelleri, sorunları ve planlama kararlarını etkileyebilecek ölçekteki bilgileri değerlendirmeye yöneliktir. Mahallelerin ekonomik yapısını tanımlamaya yönelik

önemli konulardan bir diğeri ise mahalleler arası ilişkiler, mahalleler- ilçeler arası ilişkileri belirlemeye yönelik soru grupları olup, bu soruların yanıtları kapsamında yerleşmeler arası kademelenme ve hinterland ilişkilerinin belirlenmesi sağlanmıştır.

Soru gruplarından bir diğeri ise, mahallelerin sosyal ve teknik alt yapı nitelik ve niceliklerine yönelik olarak kurgulanmıştır. Bu soru grubundan özellikle il ve ilçe müdürlüklerinden alınan donatıların yerleşmelere göre dağılımı bir kez de mahalle birimlerinden sorgulanmıştır. Özellikle eğitim ve sağlık tesislerinin büyüklük, konum, erişilebilirlikleri, yeterli öğretmen, sağlık personeli varlığı, mahalle parkı, çocuk oyun alanı, spor alanı varlıklarının yanısıra,bu donatıların büyüklükleri, yeterlilikleri, konumları, erişilebilirlikleri, bu alanlara ait sorunlar konusunda hem plan kararlarını hem envanterleri destekleyecek bilgiler elde edilmiştir.

Mahallelerin içme ve kullanma suyu, elektrik, ulaşım, vb. alt yapı sorunları, talepleri özellikle tarım alanları, sera alanlarının teknik alt yapı ile ilgili konularına ait oldukça değerli bilgiler , planlama çalışmalarına katkı sağlayacak düzeyde elde edilmişlerdir.

Alan çalışmasının programlanması: Coğrafi yapı ve alansal büyüklük; anketleri yapacak olan anketör sayısının belirlenmesi ve anketörlerin mahallelere ulaşımının organize edilmesinde önemli bir ölçüt olmuştur. Anket çalışmasını gerçekleştirecek olan anketörlerle Mersin'de gerçekleştirilen 1 günlük eğitim çalışması ile anket yapılacak alanlara ve yapılacak çalışmaya ilişkin bilgilendirme yapılarak olası problemlerin minimuma indirilmesi hedeflenmiştir.

2: Alanda gerçekleştirilen ve birebir muhtarlarla yapılmış olan çalışmalar: Anketler, mülakatlar

15 Haziran – 7 Temmuz 2015 tarihleri arasında il bütününde yer alan 804 mahallede muhtarlar ile anketler yapılarak, görüşmeler gerçekleştirilmiş gerekli görülen tespitler yapılmıştır.

3-Alan çalışmalarının ardından istatistiki veri analizleri, çözümleme ve değerlendirmeler,

Alan çalışmalarının ardından istatistiki veri analizleri, çözümleme ve değerlendirme çalışmalarının tamamlanması, sonuç raporların oluşturulması ve değerlendirilmesi aşamaları tamamlanmıştır. Anketlerin döküm işlemlerinde kullanılacak olan bilgisayar programı ile mahallelerin fizik-mekân konumlarının eşleştirilmesinde kullanılacak program saptanarak tüm veriler mekânsal olarak da haritalarla ifade edilmiştir.

Sonuç

Bu makale kapsamında; planlama süreci bütününde kurgulanan katılım süreci içinde bir alt başlık olan mahalle muhtarları ile gerçekleştirilen anket ve görüşmelerin çevre düzeni planına yansımaları ele alınmış ve tartışmaya açılmıştır. Bu bağlamda, 804 mahalle muhtarı ile gerçekleştirilmiş olan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilerin Çevre Düzeni Planı'na

Katkıları; kent yönetimi, planlama ve veri bankası, güncel envanter oluşması şeklinde 3 ana başlık altında toplanmaktadır.

Kent Yönetimi:

Yönetim konusunda ki katkılardan ilki "mahalle" düzeyindedir. Mahalle muhtarlarının mahalleleriyle ilgili sahip oldukları istatistiki / niceliksel veriler dışında toplumsal yapılarıyla ilgili düzenli veri oluşturmalarının, arşivlerinin olmasının gerekliliği ve yerleşmelerinin ekonomik, sosyal, fizik-mekâna ait sorun ve potansiyellerine hâkim olmaları bilincine varmaları, yapılan bu çalışmalar sonucunda kendileri tarafından anlaşılmış ve kabul edilmiştir. .

Mahalle muhtarlarının; çevre düzeni planının kapsamı ve plan ile ilgili çalışmalar hakkında bilgilendirilmesi, planlama konusunda farkındalık yaratılmasına etki ederken aynı zamanda muhtarlar aracılığıyla gerçekleştirilen bu araştırma süresince yapılan bilgilendirme " yerel halkın" da üst ölçekli bir plan olan ÇDP çalışmaları hakkında doğrudan bilgi edinmesi ve süreci takip edebilmesini sağlamıştır. Muhtarlar mahallelerine ilişkin görüş, öneri ve beklentilerini ilgili platformlara taşıyarak metropoliten ölçekte yapılan bu çalışmalarda söz sahibi olabileceklerini anlamışlardır.

Planın katılım etaplarının başlangıcını oluşturan web sayfası ve sosyal medya iletişim kanallarının da tanınırlığını, kullanılabilirliğini arttıran bu farkındalık, planlama sürecinin benimsenmesi sonucuna da destek sağlamıştır.

Kent yönetimi bağlamında diğer önemli katkı ise, Büyükşehir Belediyesi düzeyinde gerçekleşmiştir.

Yeni yasal düzenlemeyle birlikte yetki ve hizmet alanı genişleyen belediye, sınırları içinde yer alan bütün yerleşmelerin sorunlarını, potansiyellerini, niceliksel ve niteliksel boyutlarıyla, kapsamlı ve sistematik bir şekilde elde etmiştir. Bu bilgi paketinin içinde mahalle muhtarlarının yani en küçük birimin yöneticilerinin ve dolayısıyla yerel halkın gereksinmelerinin önemli bir ölçüde elde belirlenmesi , yönetim için önemli bir birikimi de beraberinde getirmiştir.

Planlama sürecini en etkin şekilde nasıl yürüteceği, hangi bölgenin ne gibi taleplerinin, potansiyellerinin ve önceliklerinin olduğu, planının yapılması

aşamasında, planın yönetim sürecini de hızlandıran ve sürdürülebilir kılan faktörlerden biri olmuştur.

Ayrıca, plan sürecinin devamında gerçekleşecek diğer çalışma etaplarının yönetilmesi adına da önemli bir birikim sağlanmıştır. Metropoliten ölçek de gerçekleştirilen bu plan deneyimi sırasında en küçük birim ile il bütününde ki yönetim kademesi ve plan kararları arasında çift yönlü ve organik bir bağ kurulmuş olması, daha sonra düzenlenebilecek olan kapasite geliştirme çalışmaları için de önemli bir altlık oluşturulmasını sağlamıştır.

Planlama:

Mahalle muhtarları ile yapılan anketler , mülakatlar sonucunda Mersin Çevre Düzeni Planı çalışmalarına katkı sağlayan çıkarımları ; demografik- sosyo-kültürel ve ekonomik olmak üzere birkaç başlık altında sınıflamak mümkündür.

Demografik Yapı:

Mahalle ölçeğinde yerleşmelerin nüfus hareketlerinin, yıllara, mevsimlere göre farklılaşması, hafta içi / hafta sonu değişimleri, bu değişimlerin nedenleri, nüfus hareketliliği sonucu ortaya çıkan sorunlar, gibi konulara ait verilerin elde edilmesi, öncelikle plan hedef yılı için nüfus projeksiyonlarının sağlıklı ve alternatif yaklaşımlarla yapılmasını sağlamıştır. Gelecekte özellikle Mersin'in Toroslar ile sınırlı kuzey kesimlerinde kırsal olarak nitelendirilen mahallelerine yapılacak yatırım kararlarını belirlemede, yerleşmeler kademelenmesinde her mahallenin ve/veya mahalle kümelerinin alt bölge veya bölgeleri içindeki rollerini tanımlamada mahalle düzeyinde yapılan çalışmaların sonuçları etkili olmuştur.

Ekonomik yapı:

Ekonomik yapı bağlamında yerleşmelerin mevcut ve geçmiş süreçteki temel geçim kaynakları ve geçmiş dönemlerde yapılan üretimler ancak günümüzde kaybolmuş olan alt sektörler, üretim biçimleri ve bunların nedenleri, mevcut ekonomik problemlerin çözümlenmesi ve potansiyellerin geliştirilmesi için yerel yönetimlerden beklentiler gibi oldukça önemli çıkarımlar elde edilmiştir. Ayrıca, ilin özellikle kuzey mahallelerinde önemli bir potansiyele sahip olan avcılık, arıcılık, ormancılık alt sektörler kapsamında ayrıntılı niceliksel ve niteliksel veriler elde edilerek sağlıklı bir veri bankası oluşturulmuştur. Mahallelerin, turizm sektörüne girdi oluşturacak ancak ilgili resmi envanterde yer almayan; somut olmayan kültürel miras, özel ürün yetiştiriciliği gibi konuları da belirlenmiştir. Bütün bu ayrıntılı bilgilenmeler sonucunda Çevre Düzeni Planı bütününde fizik mekâna ait plan kararları daha sağlıklı alınmış, ayrıca plan kararlarının alınmasında mahalle muhtarları ile yapılan çalışmalar nedeniyle kararlar üzerinde "uzlaşma" da sağlanmıştır.

Donatı alanları:

Mahallelerin sosyal ve teknik altyapısına ait eksiklikleri, mevcut durumda yaşanan sıkıntılar ve sorunların nedenleri, merkezi ve yerel yönetimden beklentiler, muhtarlarla yapılan çalışmalar sonucunda kurumlardan elde edilen istatistiki verilerle karşılaştırılarak envanter oluşturulmuştur.

İl veya ilçe milli eğitim müdürlükleri ve sağlık müdürlüklerinden eğitim kurumları sayıları, sağlık tesisleri sayıları ve mahallelere dağılımları elde edilmiştir. Örneğin, sağlık ocaklarında birkaç yıldır sağlık personelinin gelmediği, 3,5 mahalle ile bir sağlık memurunun ilgilendiği veya haftada bir gelen doktorun sağlık ocağı olmadığı, özellikle kış mevsiminde erişilebilirliğin güç olduğu, sağlık ocağında malzeme olmadığı için mahalle kahvehanesinde hasta baktığı gibi konular bu çalışma sonucu elde edilmiştir. Eğitim kurumlarında öğretmen olmadığı veya öğretmenin sıklıkla değiştiği, yeterli öğrenci olmadığı için kimi okulların kapandığı ve öğrencilerin çevredeki başka bir okula gittikleri de bu kapsam da yapılan önemli tespitler arasındadır. Bu çalışmalar sonucunda eğitim ve sağlık kurumlarının dağılımları, taşımalı eğitim yapılacak eğitim kurularının yer alacağı yerleşmeler, donatıların kümeleneceği yerleşmeler, hinterlant ilişkileri, hizmet alt bölgeleri ve bir anlamda da donatılara bağlı yerleşmeler kademelenmesi oluşturulmuştur.

Mersin İl bütününde özellikle kentin kuzeyinde yer alan mahalleler olmak üzere; elektrik, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon ve benzeri altyapı konularına ait sorunlar ve sorunların nedenleri hem anket hem mülakatlar ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. 1980'li yılların başında tamamlanmış olan ve istatistiki olarak her mahallenin sahip olduğu görülen elektrik altyapısının eskimiş olduğu, haftada en az 2 kez yaşanan elektrik kesintilerinin hemen hemen her mahallede gerçekleştiği bu çalışmalar kapsamında ki önemli saptamalardan biridir.

Kullanma sularının yetersiz olduğu ve temiz suyun sulamada kullanıldığı gibi konular da mahalle ölçeğinde saptanarak hem plan kararlarına girdi sağlanmış, hem konuyla ilgili kurumlara bilgi aktarılmıştır. Altyapı konularından biri olan erişebilirlik, güvenlik ve mevcut donatı alanlarıyla birlikte ele alınarak mahalle ölçeğinde, mahalleler arasında ve mahalleler ile il ve ilçe merkezleri arasında ki ulaşım ilişkileri ele alınarak önerilen yeni kademelenme sistematiği içinde ulaşılabilirlik konusu kurgulanmıştır.

Veri bankası / Güncel envanterin desteklenmesi:

Şüphesiz ki plan çalışmaları kapsamında farklı kanallardan farklı veri grupları toplanmış, bunlar ilişkilendirilmiş, güncellenmiş, bütünleştirilmiş ve değerlendirilerek "bilgi" ler oluşturulmuştur. Bu süreci özgün ve değerli kılan ise; mahalleler düzeyinde elde edilen veriler, bilgiler aracılığıyla olmuştur. Büyükşehir

bünyesinde düzenlenen ve il hakkında bütün veri paketlerini barındıran bilgi bankasının yerel ölçekli verilerle desteklenmiş olması önemlidir. Kent bilgi sistemi aracılığı ile kullanıma sunulan tüm veri bankası bundan sonra her ölçek ve kapsamda gerçekleşecek çalışmaların da birbiriyle ilişkisi, devamlılığı ve planlama yönetim sürecinin koordinasyonu için de temel altlık oluşturmuştur.

Sonuç olarak bu makalede, Mersin İl Çevre Düzeni Planı ön araştırmaları bağlamında kurgulanmış olan "katılım" çalışmaları içinde bir alt başlık olarak ele alınan mahalle muhtarlarına ilişkin araştırma sonuçlarının plan sürecinde nasıl değerlendirildiği genel hatlarıyla aktarılmıştır. Bir diğer deyişle, en küçük yerleşme biriminden elde edilen güncel verilerin metropoliten planlama ölçeğinde alınan kararlara, kent yönetim sürecinde ki eylemlere yansıtılması konusunda bir yöntem denemesi çalışması olarak değerlendirilmiştir. Mersin il bütününde yer alan 804 mahalleden 799'undan alınan bilgiler, verilerin de desteğiyle elde edilen, nüfus, sosyal ve ekonomik yapı, doğa faktörlere ilişkin farklılıklar ve özgün dinamikler gerek plan kararlarında gerekse metropoliten ölçekte kent yönetimi stratejileri üzerinde önemli rol oynamıştır

Kaynakça

Arnstein, S. R. (1969) "A Ladder of CitizenParticipation", JAIP, Vol. 35, No. 4, pp. 216-224.

Ataöv, A. (2007) "Planlamada Sosyal Bilimcinin Deyişen Rolü; Toplumdan Biri Olmak", METU JFA, 2007/1 (24:1) 139-152.

BOZKURT, Ömer, Turgay ERGUN ve Seriye SEZEN, 1998, Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAİE Yay., Ankara

Cope, S. & Leishman, F. & Starie, P. (1997) "Globalization, New Public Management and the Enabling State", International Journal of Public Sector Management, vol. 10, 444-460.

Healey, P. (1997) Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies, MacMillan Press, London.

Kalabalık,H; 2017, İmar Hukuku Dersleri, Seçkin yayınları, 8. Baskı, Ankara.

Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği (17 Mayıs 2017) *Resmi Gazete, /30069*

Mersin 1/100 000 ölçekli İl Çevre Düzeni Planı ve Kent Bütünü Araştırma Analitik Etüt Çalışmaları Raporu, 2015.

Mersin 1/100 000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planı ve Kent Bütünü Araştırma - Analitik Etüt Çalışmaları Katılım ve İletişim Raporu, 2015.

Mersin Büyükşehir Belediyesi, Mersin İl Çevre Düzeni Planı Mahalle Muhtarları Araştırma Raporu, 2016.

Mersin Büyükşehir Belediyesi, 1/100 000 Ölçekli Mersin İl Çevre Düzeni Plan Raporu, Mersin 2016

www.mersinilçevredüzeniplani.com (Erişim Tarihi 20:10:2017)

Stoker, G. (1998) "Governance As Theory: Five Positions", International Social Science Journal, vol. 50, 17-29.

Turgut,S., Seçilmişler,T.(2017), Katılımcı Planlama Deneyimi, Mersin İl Çevre Düzeni Planı Örneği Megaron, 2017, 12 (2) 292-303 .

3. OTURUM - 8 KASIM 2017
Kırsal Alanlarda Sosyal Sermaye Dinamikleri ve Kırsalın Uyum Kapasitesi

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Arzu Taylan Susan

Kırsal Kalkınmada Kadın Derneklerinin Rolü: Saitabat Köyü Örneği
Araş. Gör. Zeynep Erdoğan

Kent Çeperinde Gelişen Alternatif Gıda Ağları: İstanbul Metropoliten Alanı Silivri Örneği
Doç. Dr. Ebru Seçkin - Doç. Dr. Senem Kozaman

Yerelin Bilgisiyle Yaşam Stratejileri Geliştirmek ve Birlikte Hayata Geçirmek: İzmir Havzaları Deneyimi
Doç. Dr. Koray Velibeyoğlu- Doç. Dr. Semahat Özdemir
Prof. Dr. Alper Baba - Dr. Zeynep Durmuş Arsan
H. Engin Duran - Prof. Dr. Adnan Kaplan - Prof. Dr. Murat Boyacı
Prof. Dr. Yusuf Kurucu - Doç. Dr. Tolga Esetlili - Dr. Özlem Yıldız
Doç. Dr. Nurdan Erdoğan - Hamidreza Yazdani
Dr. Dalya Hazar - Aykut Uçar

Kırsal Alanlarda Kültürel Mirasın Korunması ve Kırsal Sosyal Sermaye Katkısı
Dr. Öğretim Üyesi Yasemin Sarıkaya Levent – Doç. Dr. Nida Naycı - Hasan Çetin - Halil Demirdelen

Kırsal Kalkınmada Kadın Derneklerinin Rolü: Saitabat Köyü Örneği

Araş. Gör. **Zeynep Erdoğan**
Bursa Teknik Üniversitesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Giriş

Kalkınma kavramı ağırlıklı olarak ekonomik büyümeyle ilişkilendirilse de, içeriği itibariyle birden fazla niteliği barındıran kapsamlı bir kavramdır. Yalnız neo-liberal politikaların öne çıkardığı ekonomik etkisiyle değil toplumsal ve insani gelişmeye yönelik katkılarıyla da kalkınma olgusu bütüncül bir gelişmeyi ifade etmektedir. İkinci dünya savaşından sonra önemi hızla artan kalkınma programları, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, OECD, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluş ve organizasyonların da gündeminde yer almakta ve önemi sıkça vurgulanmaktadır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ekonomik kalkınma hedeflerinin yanında kırsal kalkınmaya yönelik hedef ve girişimlerin oluşturulması ve bu sayede toplumsal kalkınmanın da hedefleniyor olması kalkınmanın bütüncül bir çerçevede ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada öncelikle kalkınma bağlamında kırsal kalkınma olgusuna, ardından kalkınmanın sosyal boyutuyla ilişkili olarak kalkınma ve sosyal sermaye ilişkisine değinilerek, beraberinde kalkınma ve kadın özelinde bir incelemeyle teorik çerçeve tamamlanacaktır. Araştırmanın pratiğe dayalı kısmında çalışma alanı olarak seçilen Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneğinin oluşum süreci, faaliyetleri ve özellikle kırsaldaki kadına ve köylüye etkileri incelenecek, kadının kırsal kalkınmadaki rolüne dair bir değerlendirme ile çalışma sonlandırılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Ekonomik gelişmeyle bağlantılı olarak genel bir ekonomik büyümeden bahsedilebilirken, kalkınmadan söz etmek her zaman mümkün olamamaktadır. Kalkınma olgusu çok boyutlu bir kavram olup daha çok niteliklerle alakalıdır

(Geray, 1991). Tolunay ve Akyol'a (2006) göre kalkınma, sosyal ve toplumsal değişim sürecini etkileyen tüm olumlu müdahalelerle yakından ilgilidir. Bir başka deyişle, kişi başına düşen milli gelir ve üretimin artmasıyla ekonomi büyürken, aynı zamanda sosyo-kültürel yapının da gelişerek değişiyor olması kalkınma kavramını işaret etmektedir (Savaş, 1979). Toksöz'e (2011) göre kalkınmanın hedefi toplum üyelerinin özgürleşmelerinin önündeki engellerin kaldırılması ve dahası özgürlüklerin genişletilmesidir. Sen'e (2004) göre ise özgürlüklerin genişlemesi kalkınmanın ilerlemesine hizmet eden araçlardan birini oluşturmaktadır.

Oakley ve Gerforth (1985) kalkınma sürecine dair ekonomik kalkınma (economic development), sosyal kalkınma (social development) ve insani kalkınma (human development) olmak üzere eş zamanlı hareket etmesi gereken üç başlığı öne çıkarmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) 1986'da kalkınmanın vazgeçilemez bir 'insan hakkı' olarak tanımlandığı *Kalkınma Hakkına İlişkin BM Deklarasyonunu* kabul ederek, devletin kalkınmada öncelikli rolünü vurgularken, temel öğe olarak 'insani güçlenmeyi' ve 'halk merkezli kalkınmayı' vurgulamıştır (Toksöz, 2011: 30).

Bu bağlamda kırsal kalkınma ise sosyal ve ekonomik amaçları birleştiren bütüncül bir süreçtir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınmada hedeflenen, ekonomik etkinliğin yanında tarımda verimliliğin sağlanması, kır-kent ayrımının azalması, sosyal ve fiziksel altyapının geliştirilmesi ve kırsala ait potansiyellerin kalkınmanın itici güçlerinden biri haline gelmesini sağlamaktır (TKB, 2004). Bu aşamada kırsaldaki insanın kalkınma sürecine dahil edilmesi de insani kalkınmanın en öncelikli hedeflerinden birini oluşturmaktadır (Tolunay ve Korkmaz, 2003). Dolayısıyla kırsal kalkınma programlarının amacı yalnız ekonomik ve tarımsal girişimlerin sağlanabilmesi değil, fiziksel sorunların yanında kırsalın kendine özgü yapısından kaynaklanan sosyo-ekonomik ve toplumsal sorunlarının da çözülebilmesidir (Oakley ve Gerforth, 1985).

Kırsal Kalkınmada Sosyal Sermaye

Neo-liberal politikalar çerçevesinde devlet ekonomik bağlamda küresel güçlere karşı koruyucu kimlikten çıkmakta ve onların sözcüsü haline gelmektedir. Bu aşamada devletin gerileyen rolü kalkınmaya yönelik faaliyetlerde sosyal sermaye ve sivil toplum gibi kavramları öne çıkarmaktadır (Toksöz, 2011: 26). Bu bağlamda sosyal sermaye olgusu, 20. Yüzyılın ortalarında literatüre girmesine rağmen, 1990'ların başında Putnam'ın yerel yönetimlerin tutumu ile sivil örgütlenme arasında kurduğu bağlar, normlar ve güvenirlilik ilişkisi (Putnam 1993, aktaran Toksöz, 2011), bu bağların ekonomik gelişmeyi ve kalkınma sürecini pozitif etkilediğinin öne sürülmesiyle popülerlik kazanan bir kavramı ifade etmektedir (Putnam, 1995; Fukuyama 2001 aktaran Altan 2010).

Coleman'a (1988) göre sosyal sermaye kolektif olanla bireysel olan arasında bir köprü kurmaya yarayan, tüm bireylerin yararlanabileceği mükemmel, tarafsız ve tehlikesiz bir kamusal maldır. Diğer taraftan Bourdieu gibi sosyal sermayeyi, sosyal hayatı kolaylaştırmasının yanında, kişisel kaynak olarak tanımlanması halinde sosyal eşitsizliğin kaynağı olarak görenlerde vardır (Bourdieu 2010, aktaran Yarcı, 2011). Genel tanımıyla, sosyal sermaye, gruplar ve ağlar içinde veya birbirleri arasında işbirliğini kolaylaştıran değerler, davranışlar ve normlar bütünüdür (OECD, 2001).

Sosyal sermaye, ekonomik kalkınma için olumlu bir girdi olarak sunulmasının yanında kırsal kalkınma süreci içinde bir araç olarak tanımlanmaktadır (Çekiç, 2009). Kırsal kalkınma ve sosyal sermayenin ilişkisi özelinde, aktörler arasındaki işbirliğinin üretken sonuçlar doğuracağı (Coleman, 1988), oluşabilecek bir takım koordinasyon eksikliklerinin ve hataların engellenmesi konusunda da etkin olabileceği vurgulanmıştır (Serageldin ve Grootaert, 2000: 48). Bölgesel ve kırsal kalkınma uygulamaları açısından sosyal sermaye olgusunda öne çıkan sosyal ağların, yerel toplumlar arasında da mevcut olması gerektiği, sosyal sermaye potansiyelinin kullanılması sürecinde yerele yönelik sosyal organizasyonlar ve sivil örgütlerin temel araçlar olarak öne çıkacağı belirtilmektedir (Çetin, 2006).

Bununla birlikte, Narayan ve Cassidy (2001) güven, beraberlik ve gönüllülük gibi kriterleri sosyal sermayenin temel unsurları arasında saymaktadır. Bu aşamada sivil toplum örgütleri insanlara işbirliği yapma fırsatı tanıdığından sosyal sermayenin en önemli kaynakları arasında sayılmaktadır. Karagül ve Masca (2005) ya göre, "*üyelerine ekonomik ve sosyal alanlarda bir dizi menfaat sağlayan söz konusu örgütler, kişilerin çevresiyle olan iletişimini daha da geliştirmekte ve kişiler bu yolla topluma çok daha kolay entegre olabilmektedir* (s:45)."

Sosyal sermayenin bir aracı olarak kabul edilen sivil toplum kuruluşları, kadınların kamusal alana girişlerinin bir başlangıcı olarak görülmekte (Leonard, 2000) ve gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu sayede özel alanda sahip olunan özellikler kamuyla paylaşılmakta ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlanmaktadır (Tekeli, 1982). Aynı çatı altında toplanan kadınlar manevi tutku veya sorumluluk duygusuyla topluma hizmet etmeyi amaçlamakta, beraberinde de bütüncül bir kalkınma anlayışını hedeflemektedirler (Gittell ve diğerleri, 2000). Buralarda aldıkları görevlerde ağırlıkları geleneksel rolleriyle benzerlik göstermekte, yani günlük hayatta ki pozisyonlarını kamusal alana taşımaktadırlar (Kapla, 1997).

Sosyal sermayede toplum merkezli bir yaklaşımı benimseyen Putnam, bu süreçte kadınların toplum hayatına dahil olmasını sosyal katılımı artıracak bir etken olarak görmektedir (Field, 2008). Lowndes'e (2005) göre kadınların sosyal sermayeleri paylaşıma ve güvene dayanan, yerel topluluk bağlantılarını destekleyebilen bir yapıya sahip olup; kendi ailesiyle birlikte toplumdaki diğer ailelere huzur ve refah

sağlayacak biçimde şekillenmektedir. Bunun yanında güven ortamını tazeleyen komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri de süreci olumlu etkileyen diğer faktörler arasında yer almaktadır (Karagül ve Masca 2005).

Kırsal Kalkınmada Kadının Rolü

Kalkınma düşüncesinin başlangıcında kadının rolüne dair bir ayrıma rastlanmaz. Neo-klasik yaklaşımda kadın, aile içinde doğal görülen işleri yapmakla mükellef olup, piyasa ekonomisine katılmadığı için üretici sayılmayan, dolayısıyla kalkınma sürecinin içinde görülmeyen bir aktör olarak varlığını sürdürmektedir (Toksöz, 2011: 48) . 1970'de Ester Boserup 'un yazdığı *Ekonomik Kalkınmada Kadının Rolü* kitabı bu akışı tersine çevirmek konusunda atılmış öncü adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Kalkınma ve kadın olgusuna dair tarihsel sürecin üç temel perspektifi barındırdığı söylenebilir. *Kalkınmada Kadın* (KK) yaklaşımı 1970'lerde Boserup 'un kitabının yayınlanmasıyla başlayan kalkınmada kadın varlığını görünür kılarak, kadının üretken faaliyetlerine dikkat çeker. Bu yaklaşıma yönelik eleştiriler 1970'lerin sonunda *Kalkınma ve Kadın* (KvK) yaklaşımını doğurur ki temeli, kadınların aslında her zaman kalkınma sürecinde var olduğu, toplumsal yapının sürdürülmesinde temel bir rol üstlendiği kabulüne dayanır. Kadını 'üretici çalışma' boyutuyla ele alan bu iki yaklaşımın ardından 1980'lerde gelişen *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (TCvK)* yaklaşımı kadının yaşam içindeki tüm yönlerine dikkat çeken bütüncül bir bakış açısına sahiptir. Kalkınma sürecinde kadını pasif bir rol üstlenmekten ziyade değişimi tetikleyen bir aktör olarak görmekte, daha eşitlikçi ve adil bir kalkınma anlayışını benimseyerek kadının süreç içindeki -hane içi ve dışı- tüm katkısını vurgulamaktadır (Rathgeber 1990 aktaran Visvanathan 1997).

Kalkınmada kadın emeğinin öneminin vurgulanması açısından Birleşmiş Milletlerin 1975 yılını kadın yılı ilan etmesi, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Dünya Bankası'nın (DM) Dünya Kalkınma Raporu, BM'nin İnsani Gelişme Raporları ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde sosyal dışlanmanın azaltılmasına ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik hedefleri öne çıkarması önemli adımlardır. Dışlananların başında özellikle kadınların olduğu düşünüldüğünde özgürlükçü bir kalkınma anlayışı erkek ve kadın arasında eşitliğin ve adaletin sağlanmasını gerekli kılmaktadır (Toksöz, 2011: 45).

Kadının, kalkınma sürecine dahil edilmesinde işleyişi hızlandıran bir takım uygulamaların varoluşu da katılımı cazip kılarak artırmakta ve girişimciliği tetiklemektedir. Bu uygulamaların başında gelecek olan 'Mikrokredi', tasarruf ve kredi olanaklarından düşük gelirli hane halklarının da yararlanması şeklinde özetlenebilecek bir uygulama olup, temelde kullanıcının üretim sürecine aktif

şekilde katılıyor olmasını amaçlamaktadır. Bu yönüyle kadının ekonomik ve/veya kırsal kalkınmaya katılımını teşvik edecek uygulamalardan biri olarak öne çıkmasını sağlamaktadır (Günday,2011). Öyle ki, mikrokredi uygulamalarında kadınların kendi iş imkânlarını ve potansiyellerini oluşturmalarının teşvik edilmesinin, yalnız o ülkenin GSMH'sine olumlu katkıda bulunmayacağı, beraberinde istihdam ve iş olanaklarının da artması konusunda destekleyici bir faktör olacağı savunulmaktadır (Stevenson, 1998).

Türkiye'de Kırsal Kalkınma ve Kadın

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye'de özellikle kırsal alanların kalkınmasına yönelik yerelden ulusal ölçeğe birçok düzenleme ve girişimde bulunulmuş, 1924 yılında çıkarılan Köy Kanunu ve ardından Köy Enstitülerinin kurulması gibi pek çok uygulama kırsala yönelik başarılı politikalar arasında sayılmıştır (Kayıkçı, 2005). 1950'lerde artan kentleşme ve sanayileşme süreci kırsala dair yeni arayışları doğururken, 1960'ların başında toplum kalkınması yaklaşımıyla kooperatif, dernek gibi teşkilatların kurulması, yönetim ile halkın işbirliği içinde hareket etmesinin önemi vurgulanmıştır (Çakmakçı, 2017). 1963'de Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla birlikte ülke planlı kalkınma dönemine girmiş ve bu planlarda kırsala dair politikalar geliştirilerek, kır-kent dengesizliğini gidermek, kırsalı kalkındırmak amacıyla kaynak yaratımı sağlamak önem kazanmıştır (Yenigül, 2016). 2000'lerin başında kırsal kalkınma politikalarında, Avrupa Birliğine üyelik ve uyum sürecinin izleri görülmeye başlanmış, kırsalın yeniden yapılandırılması hedefleri bağlamında pek çok düzenleme yapılmıştır (Çekiç, 2009).

Kırsal kalkınma ve AB ye uyum yasaları çerçevesinde öne çıkan bir diğer konuda kadın olgusudur. Türkiye özelinde kırsal alanda tarım istihdamının yaklaşık %51'ini kadınlar oluşturmaktadır. Ancak kadınların kırsal alandaki üretim potansiyelleri ve emeği ekonomik bir girdi olarak görülmemekte ve mevcut geleneksel yapıda kadın "ücretsiz aile işçisi" olarak algılanmaktadır (Asan, Can ve Fazlıoğlu, 2012). Oysa kırsaldaki kadın, piyasa ekonomisi ve aile tüketimi için ürün elde ederek, ailenin ekonomik refahına katkı sağlamayı ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır (Kulak, 2011 aktaran Gökdemir ve Ergün, 2012). *8. Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporunda* kadının kırsal kalkınma sürecinde bir hedef kitle olarak ele alınması gerektiği ve sürece aktif katılımının sağlanması önemle vurgulanmaktadır.

Bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığında kavramsal çerçeve, kalkınma olgusunun yanında kırsal kalkınmanın yalnız ekonomik bir büyümeyi değil aynı zamanda toplumsal bir kalkınmayı da hedeflediğinin altını çizmektedir. Kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği ve etkinliğinin makro ölçekte hazırlanan programların yanında,

sosyal sermayenin aktif hale gelebilmesiyle çok yönlü bir etki alanı oluşturabileceği ifade edilmektedir. Bu noktada değerlere, işbirliğine ve güvene dayalı bir ağ içinde hareket edecek ve kırsal kalkınmada aktif rol oynayacak kadın gücünün sürece dahil edilmesiyle, gerek Türkiye gerekse gelişmekte olan ülkeler için en temelde hedeflenen ve toplumu bir bütün olarak ele alacak bir kalkınma anlayışının hayata geçeceği belirtilmektedir.

Çalışma Alanı ve Yöntem

Çalışma özelinde incelenen *Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği*, Bursa'nın Kestel ilçesine bağlı Saitabat köyü sınırları içinde 2002 yılında kurulmuş Türkiye'nin ilk köy kadınları derneğidir. Köyün tarihi 1893 de Artvin-Batum bölgesinden gelen 7-8 ailenin ilk yerleştikleri Bursa Arabayatağı bölgesinden, iklimi ve bitki örtüsüyle Karadeniz'e daha çok benzerlik gösteren Saitabat köyüne yerleşmelerine dayanmaktadır. Köy, bugün 300'e yakını yerli aile olmak üzere 425 haneden oluşmaktadır. Bölge iklimsel özellikleri, şelalesi, tabiat güzellikleriyle yerli ve yabancı turistlerin çokça ziyaret ettiği köylerden biri olma özelliği taşımaktadır. Araştırma sürecinde Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği yönetim kurulu üyesi ve aynı zamanda derneğin kurulduğu ilk günden beri dernekte görev alan Emine Yoluaçık ve Saitabat köyü muhtarı Ahmet Eraslan ile görüşmeler yapılmıştır. Bunun yanında yazılı ve görsel basında yer alan derneğe ait haberler ve dernek başkanı Sermin Cakalıoğlu'nun röportajlarından oluşan bir veri ağı taranarak araştırma tamamlanmıştır.

Şekil 1-2. Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği, Kestel, Bursa (Çalışma alanı yazar tarafından fotoğraflanmıştır, 2017)

Bulgular

Bu aşamada Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneğinin kuruluş süreci, amaç ve faaliyetlerine değinilecek, birebir görüşmeler üzerinden derneğin on beş yılı aşkın süre boyunca köy kadınına, köye ve komşu yerleşmelere olan etkileri detaylı olarak incelenecektir.

Derneğin Kuruluşu

Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği, gerek yazılı basında gerekse yönetim kurulu üyesi Emine Yoluaçık ile yapılan görüşmede ifade edildiği gibi derneğin başkanlık görevini yürütmekte olan Sermin Cakalıoğlu'nun öncülüğünde kuruluyor. Derneğin kuruluş hikâyesi de Sermin Hanım'ın, Bursa'nın turistik köylerinden biri olan Cumalıkızık köyüne misafirleriyle birlikte yaptığı bir ziyarette orada gördüklerinden (eski köy evlerinin kahvaltı mekânları olarak düzenlenmesi ve ev ürünlerinin satışa sunuluyor olması) esinlenmesi üzerine benzer bir uygulamayı kendi köylerinde de yapabilecekleri fikrine dayanıyor.

Eşinin onayını ve desteğini de alarak bu fikrini paylaştığı yakınları ve köylülerden oluşan gönüllü 9 kişi ile birlikte yaptıkları ürünlerin talep görüp görmeyeceğini denemek amacıyla köyde bir hafta sonu gözleme yapıp satarak bu işe başlıyorlar. Bu süreci Emine Yoluaçık şöyle ifade ediyor;

> "*1 çuval un alıp, evlerde patates haşlayıp, lor yaptırıp bir hafta sonu yukarıda meşe ağacının altında 2 tahta sofrada gözleme yapalım bakalım piknikçilerden talep olacak mı diyerek başlandık bu işe. 2-3 hafta boyunca talep çok oldu. O zaman 9 yaşında ki bir kız çocuğumuz vardı 'anne 20 tane daha istediler, anne piknikçiler tarhana istediler, haftaya geleceklermiş reçel istediler', diyerek avuçları dolu parayla geliyordu. Daha sonra 'şelalenin orada kadınlar gözleme açıyor, mutlaka gidin' diyenler sayesinde kulaktan kulağa yayıldı. O ağaç altında hamur açmaya başladığımız ilk günden bugüne sürekli taze hamur yoğurup gözlememizi ve ürettiğimiz ne varsa hepsini kendimiz yapıyoruz.*"

Ürünlerin beklenenin üstünde talep görmesiyle birlikte gönüllü olarak başlanan bu işi bir dernek çatısı altında sürdürme kararı alınıyor ve yaklaşık bir yıllık bir süre içinde 2002 yılının Nisan ayında 9 üyeyle birlikte dernek resmi olarak kuruluyor. Bunda daha önce köyde bulunan tarım kooperatifine üye olmak istemelerine rağmen kadınların üye olamayacağı söylenerek geri çevrilmelerinin de etkisi büyük. Hatta bu aşamada köyde derneğin kuruluşuna yönelik olumsuz yorumlar ve eleştirilerde oluyor. Emine Yoluaçık şöyle bahsediyor;

> *"Benim eşim destek oldu ama diğer arkadaşların eşlerinin içinde 'Boşuna uğraşıyorsunuz, bunlardan ne çıkar ki, sizin sattığınız ürünlerden aile mi geçinir, kadının çalışmasıyla ne olacak ki? ' diyenler oldu."*

Kuruluşun ardından Mayıs ayında Hıdrellez şenliğinde yerel aktörlere davetiye dağıtılarak (Vali-Kaymakam-Belediye başkanları vb.) derneğin tanıtımının yapılması ve destek almak amaçlanıyor. Kuruluşun ilk yıllarında üst makamlardan bir katılım olmasa da derneğin ikramları ve ürün satışları yerel halktan yoğun ilgi görüyor ve tanınmalarına büyük katkı sağlıyor.

Dernek, kuruluşundan sonra ilk olarak ürünlerini yapıp satabilecekleri küçük barakalar yapma kararı alıyor. Bu süreçte yer olarak şelalenin yanında bulunan boş alan dönemin muhtarından talep ediliyor. Bugünde dernek binasının bulunduğu alan, derneğe tahsis ediliyor ve çalışmalar başlatılıyor. Her türlü hafriyat işinden, yapımda kullanılacak malzemelerin seçimine kadar bütün işler Sermin hanımın bilfiil girişimleriyle tamamlanıyor. Bu aşamada köyün erkeklerinden veya mevcut köy kooperatifinden herhangi bir destek alınmıyor.

Hazırlanan ürünlerin barakalarda satışı aşamasında görev almak istemeyen köy kadınları gençlerin bu işi yapmasını istiyor. Fakat köyde genç nüfusun az olması ve olanlarında taşımalı sistemden dolayı köyde bulunamaması nedeniyle satış yapılamıyor.

> *"Köydeki teyzelere dendi ki hafta sonu gelin yaptığınız ürünleri burada satın. Onlar utandı gelmek istemediler, 'siz oraya genç birilerini bulun, onlar satışa sunsun' dediler. Genç nüfus okuyor, okulumuz eğitime kapalı, taşıma sistemiyle eğitim yapıldığından ve zaten şehre göç de olduğundan köyde genç kimse yoktu. Bir Hıdrellezde Bursa'daki şehir kadınları el sanatlarını getirip satışa sundular. Bizde kendi ürünlerimizi koyduk. Hafta sonu ve Hıdrellezde bu dükkânlar çok talep gördü. 16 yıldır her 6 Mayıs da bu etkinliği devam ettiriyoruz"(Emine Hanım, 2017).*

Derneğin ilk başladıkları günden bugüne temel ürünlerinden olan salça en çok talep gören ürünlerden birini oluşturuyor. Kuruluşun ilk yılında 2 ton salça üretmekle başlayıp, 2017 senesinden 40 ton salça üretecek ve bunu satacak bir potansiyele ulaşılmış durumda. Bu süreç için Emine Hanım şunları ifade ediyor;

"Dernek kurulmadan önce çalıştığımız ilk yılda başkanımız kapı kapı dolaştı, kavanozları toplayıp götürüp şehirde sattı. 1,5 yıla yakın bir süre salçaları kendi aracıyla taşıdı şehre. İnsanlar arayıp istiyorlardı. Komşular, tanıdıklar, uzak yakın eş dost salça isteyen çok oldu. 2002'de başkanımız 3 ton domates almayı düşündüğünü söylediğinde satamayacağımızı düşünmüştük. Ancak her yıl bu rakam yükseldi ve bu sene 40 ton salça yaptık."

Kuruluş aşamasında mali olarak birçok defa mikro krediden faydalanarak şu anki mevcut dernek binasının ilk katının yapımını tamamlayan dernek, bu mekânda kahvaltı vermeye başlamış. Yıllar içinde gelen konuklardan Avrupa Birliğine (AB) proje yazılarak hibe alabilecekleri konusunda yol gösterenler olmuş. Ancak hibe talebi yazışmaları başarısızlıkla sonuçlanmış. O esnada ikinci katın yapılmasıyla ilgili borçlanan dernek, dernek başkanın mevcut gayrimenkulünü ipotek ettirerek bankadan aldıkları krediyle ikinci katın inşaatını tamamlamış. Dernek üyeleri bu süre zarfında 8-9 ay kadar tekrar ücret almadan gönüllü çalışmış. 1 yıl gibi bir sürede borcu kapatınca dernek tekrar gelir getiren bir hale dönüşmüş. Emine Hanım bu konuyla ilgili şunları söylüyor;

> "*2002 de mikro krediden faydalandık, ilk bütçe oradan oldu. Oradan aldığımız parayla ilk katın malzemelerini aldık. Alt katı o bütçeyle kurduk. Orada sürekli kahvaltı vermeye başladık. 9 yıl misafir ağırladık burada. Her gelen misafir burayı büyütebilirsiniz daha fazlasını yapabilirsiniz, AB'den hibeye başvurun deyince proje yazdık kabul edilmedi. İkinci defa yazdığımızda hibeyi alacağımıza çok güveniyorduk. İkinci yazıyı beklerken çimento geldi, malzeme döküldü, direkler dikildi ama hibeden karşılık gelmedi. Fakat biz borçlanmış olduk. Başkanımız babasından ve eşinden olan evi ipotek ettirdi, bankadan kredi çekti. Üst katı yaptık, mutfağı yeniledik, ısıtma sistemini yaptırdık, 500 milyar borç yaptık bunu 1 yıl gibi bir sürede ödedik.*"

Hibe alamamaları konusuna da farklı bir gözle yaklaşıyor Emine Hanım;

> "*Başlarda çok üzüldük ama iyi ki de alamamışız. Çünkü bunların hepsi bizim emeğimiz bizim başarımız oldu. İnsanlar, oradan destek aldı da yaptılar diyebilirlerdi. Belki Avrupa Birliği desteği alsaydık diğer köy kadınları-onlar destek aldı biz nasıl alalım diye düşünüp bu işe hiç girişmeyebilirlerdi. Onlar açısından da böylesi daha iyi bir örnek oldu.*"

Derneğin işleyişi ile ilgili olarak gönüllülük esasına dayanan bir sistemin var olduğunu söylemek mümkün. Başkandan üyelere çalışanların tümü özveri, güven ve fedakârlık göstererek kadın örgütlenmesi için güzel bir örnek oluşturuyorlar.

> "*5 yıl ücret almadan gönüllü çalıştık. 6. Yıldan itibaren çalıştığımız işin karşılığında ücret almaya başladık. Bu süreçte sürekli bize -başkan sizi kandırıyordur, bu yaptığınız enayilik, kim para almadan bunca yıl çalışır diye çevreden akrabadan çok söyleyen oldu. Ama biz olayın içindeyiz biliyoruz. Sıfır bütçeyle, 1 çuval unla başlandı. Sabırla bu günlere gelindi. Başkanımız bugünde aynısını söylüyor; asla tek başına kimse bir şey başaramaz, fikir benden çıktı ama birlikte başardık, bu bir ekip işi der her zaman. Gönüllü çalışmak ve birlik beraberlikle bunlar başarıldı "(Emine Hanım, 2017).*

Dernek Faaliyetleri/İlkler:

Dernek, köy kadınlarının bir araya gelerek kurdukları Türkiye'nin ilk köy kadınları derneği olma özelliğiyle biliniyor. Süreç içerisinde yalnız Türkiye sınırları içinde değil, yurtdışından da derneğin işleyişi ve başarılarına yönelik incelemede bulunmak isteyen ekipler olmuş. Hollanda'dan gelen bir ekip tarafından, derneğin kadın-erkek eşitliğine olan yaklaşımlarını, çalışma sistemlerini ve faaliyetleri incelenerek bir belgesel hazırlanmış. Dernek broşüründe de yer verildiği gibi Hollanda Sosyal İşler ve İstihdam Bakanlığı ile Ortak yürütülen "İstihdamda Cinsiyet Eşitliğinin Güçlendirilmesi" adlı Protokole En iyi Görsel Örnek seçilen dernek (http://saitabatkkdd.org/brosur.pdf), bu alanda hazırlanan 'Yavaş Yavaş' (https://vimeo.com/13055199) adlı belgeselle uluslararası bir tanınırlık kazanmış. Bu süreci Emine Hanım şöyle ifade ediyor;

> "*Türkiye'de ilk olduğumuzu duymuştuk ama dünya da ilkmişiz. Kuruluşumuzun 6. Yılında Hollanda'dan bir yönetmen geldi belgesel çekmek için. Belgesel yayınlandıktan sonra 2008 yılı civarları, yurtdışından çok gelen oldu. Tur rehberlerine bizi oraya götürün diyorlarmış. Rehberler onlardan öğrenmişler burayı. Araplar eskiden beri şelalenin varlığından ötürü buraya çok gelirlerdi ama belgeselden sonra Avrupa'dan Kanada'dan Japonya'dan Amerika'dan da birçok turist gelmeye başladı, bunu nasıl başardınız diye*."

Derneğin yurtiçi ve yurtdışında tanınmaya başlamasıyla birlikte değişen ziyaretçi profili, dernek kadınlarının sosyo-kültürel faaliyetlerini ve kişisel gelişim süreçlerini yakından etkilerken, derneğin kadınlar üzerindeki etkisini de artırmıştır.

Köy Kadınına Etkisi

Dernek kurulmadan önce, kadınlar bir araya geldiklerinde ilk olarak mevcutta faaliyet gösteren tarım kooperatifine üye olmak istemişler, ancak cinsiyetçi bir bakış açısıyla bu talep mevcut üyeler tarafından geri çevrilmiştir. Dolayısıyla

derneğin kuruluşu köyde kadınından erkeğine, yaşlısından gencine birçok kişiyi önemli ölçüde etkilemiştir.

Yerel kadınlar üzerinde ki etkisine bakılacak olursa; dernek 15 yıllık bir süre zarfında maddi manevi birçok değişimin başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Derneğin köy kadınlarına yaptığı katkıları Emine Hanım şöyle ifade ediyor;

> "*Derneğin en büyük etkisi, kadının gücünü ortaya çıkarmasıdır. Daha öncesinde cesareti olmayan bir kadın bile bugün bir işin başına tek başına geçebilecek hale geldi. Kadınların özgüvenleri yükseldi, girişimcilikleri arttı. Kendi güçlerini becerilerini keşfettiler. Aile bütçesine katkı yapmak, ürettiklerimizin takdir görmesi, hiç tanımadığımız insanlar tarafından beğenilmek özgüvenimizi artırdı, bize maddi manevi çok büyük katkısı oldu*".

Derneğin köy kadınına etkisiyle ilgili Saitabat köyü muhtarı Ahmet Eraslan ise şunları dile getiriyor;

> "*Derneğin ekonomik katkısından öte en büyük etkisi köy kadınına oldu. Köy kadınının özgüvenini artırdı. Çarşıya yalnız gidemeyen kadınlar burada tek başına iş yapabilir hale geldi.*"

Dernek başlangıçta köyle bağlantısı olan ancak şehirde ikamet eden 9 kadınla işe başlamışsa da, ikinci yıldan itibaren yerli kadınlarında yardıma gelmesiyle üye sayısını artırmış. Bugün 113 üyesi olan dernek, ilk yıllarda 12-13 çalışanla hizmet verirken bugün ücretli ve yevmiyeli olarak 45 kişiye iş imkânı sağlayan bir işletmeyi yönetiyor.

Dernek aynı zamanda üyelerinin sosyo-kültürel açıdan ilerlemesine de olanak sağlayarak bu amaçla kendi içinde organizasyonlar düzenliyor.

> *"Belgeselden sonra sayısı artan yabancı turistlerle anlaşabilmek için 6 ay İngilizce kursu aldık, isteyen herkes katıldı. O dönem öğrenen arkadaşlar Hıdrellez şenliğinde İngilizce piyes yapmıştı. Ayrıca ilk başladığımız zamanlardan beri geziler yapıyoruz. Önce kısa mesafe geziler yapıyorduk sadece. Şimdi yılda 1 hafta tatil yapıyoruz ve daha uzak mesafelere de gidiyoruz. Dernek vasıtasıyla görmediğimiz yer kalmadı. Gittiğimiz yerlerde güzel farklı bir şey gördüğümüzde onu kendi yerimizde de uygulamaya koyuluyoruz. Mesela bizim bu binamızın ahşap tavan modellerini Kastamonu gezimizde bir yerde görmüştük, bizde orada yaptırdık "(Emine Hanım, 2017).*

Köye ve Köylüye Etkisi

Derneğin köye katkısı anlamında öne çıkan en büyük etkilerden biri köyün bilinirliğinin artması ve buna dayalı gelen turist sayısında ki artışla birlikte turistik işletmelerin çeşitlenmesidir. Bu etkinin olumlu sonuçlarının yanında artan araç sayısı mevcut kapasiteyi zorladığından sorun yaratabilmektedir. Bu konuda köy muhtarı Ahmet Eraslan şunları ifade ediyor;

> "*Dernekten önce 5-6 tane işletme vardı köyde. Derneğin kuruluşunun ardından çeşitlilik arttı. Bu durum bireysel girişimciliği arttırdı. Kendi arazisini piknik alanı olarak düzenleyenler oldu. Yerli yabancı turist sayısındaki artıştan dolayı-ki TURSAB verilerine göre 400.000 kişi ediyor, sadece hafta sonu 2000 araç giriyor köye. Bundan dolayı otopark alanlarımız yetersiz kalıyor*."

Fiziksel altyapı eksikliğine dayanan sorunların haricinde dernek yalnız kadınlara değil diğer köylerle birlikte, yaş-cinsiyet ayırt etmeksizin tüm köylülere önemli ölçüde katkılarda bulunmuş ki köy gençleri üzerindeki etkisi de hayli büyük. Dernek, kadınlar gibi gençler arasında da örgütlenmeyi ve kırsal kalkınmayı sürdürülebilir hale getirecek adımlar atma konusunda örneklik teşkil etmiş. Derneğin reçel yapımında kullandıkları ahududuları son bir kaç senedir köyün gençleri kendileri üretiyor ve bu sayede kazanç elde ediyorlar.

> *"3 yıl önce bizim gençlerimiz -dernek üyelerinin çocukları dernek kurdular. Gençler imece usulü bir araya gelip tarım işine giriştiler. Boş duran tarım arazilerini aldılar köylülerden, ahududu yetiştiriyorlar. Biz onların reçelini yapıyoruz. Bu yıl hiç yabancı gübre atmadan, ilaç kullanmadan doğal ahududu yetiştirildi. Tarım İl Müdürlüğü özellikle bunların meyvesinden reçel yapmamızı istedi ve ahududular onlardan temin edildi "(Emine Hanım, 2017).*

Yalnız kendi köylerine değil, yakın uzak birçok köye de önemli katkılarda bulunan Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneğinin kuruluşunun ardından, Bursa ilinde 32 köy kadınları derneği kurulmuş olup 22 tanesi resmi prosedürleri tamamlayarak bir dernek çatısı altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Daha sonradan açılan bu dernekler valilik ve belediyeler tarafından desteklenmekte olup devamlılıkları konusunda teşvik edilmiştir. Diğer köy kadınları derneklerinin kurulması süreciyle ilgili Emine Hanım şunları ifade ediyor;

> *"Herkes birbirinden görerek bu işe girişti. 3.ve 4. yılımızda hanımlar toplandı geldi bize, nasıl yaptınız diye soranlar oldu. Bizi kendi köylerine davet ettiler. Gelin birebir köylüye anlatın, bizimle alay edenler oluyor, siz anlatırsanız daha etkili olur dediler. 7 kişilik bir ekip olarak başkanımızla birlikte Keles'in Orhaneli'nin köylerine gittik bütün süreci anlattık.*

Zorluklarını ne yapmalarını gerektiğini anlattık. Doğancı köyünde kadınlar dernek kurdu. Osmangazi belediyesi oradaki okulu düzenledi onlar için. O dernek kuskus üretip satıyor. Görükle köyü derneğinde ki kadınlar ev yemekleri yapıp satıyorlar. Aksu köyü sadece ev ekmeği yapıyor. Narlı köyü derneği incir reçeli yapıyor -orada yabani incir yetiştiği için. Her köyün kendine has bir lezzeti var, ona yönelik şeyler üretip satıyorlar. "

Saitabat köyü derneği, diğer derneklerin kuruluş sürecinde yardımcı olmakla kalmamış, işleyişlerini takip etmek, ürünlerin satışlarında aracı olmak gibi pek çok konuda da desteklerini sürdürmüşler.

"*Mesela Doğancı köyü ürettikleri kuskusu kışın durgunluk olup satamayınca derneği kapatmaya karar verdiler. Başkanımız -kapatmayın, direnin, bu 3-4 aylık sürede stoklayın yaz aylarında satarsınız dedi. Hatta -siz bize verin fazla olanları biz satışa sunalım dedi. Bizim internet üzerinden satışlarımızda var. O şekilde satış yapıldı. Aksu köyü ekmek yaptı, biz 2 yıla yakın onların ekmeğini sunduk kahvaltımızda. Sonrasında bizim ihtiyacımız var diyerek kendi köylülerimizden yapmak isteyenler oldu. Onlardan temin etmeye başladık.* "

Aktif şekilde üretime devam eden ve varlığını sürdüren derneklerin yanında, kuruluş aşamasından sonra yürütemeyip kapatan derneklerde olmuş. Bunun temelinde bireysel kazançların varlığının yanında, özveri ve fedakârlığın eksik oluşunun yattığını belirtiyor Emine Hanım;

"*Bizim hemen aşağımızda Derekızık köyü var. Oranın hanımları yıllardır dışarıya piko yapıyorlar. Fakat Dernek kurduklarında yürütemediler çünkü kimse gönüllü yufka açmaya gitmek istemedi. Hiç kime birbirinin işini beğenmedi. Çünkü aylık maaş gibi yaptıkları pikoları çarşıya teslim edip paralarını aldıkları için bu gönüllü çalışmayı sürdüremediler, dernek kapandı. Bireyselde ekonomik özgürlükleri olduğu için parasız bunu yapmak istemediler. İşin içine para girince gönüllülük olmayınca yürümez. Ama bizde kimsenin bir geliri yoktu ve yıllarca ücret almadan gönüllü çalıştık.*"

Gelinen noktada mevcut dernekler arasında yardımlaşma ve dayanışmanın var olması da sürdürülebilirliğin ve kalıcılığın sağlanmasına ve derneklerin daha büyük bir çatı altında toplanmasına zemin hazırlamıştır. 22 köyün ürettikleri ürünlerin ortak bir yerde satışa sunulması ve kentliyle buluşması amacıyla 2014 yılında Bursa Valiliği'nin kırsal kalkınma projeleri kapsamında destek verdiği Bursa Üreten Kadın Dernekleri Federasyonu kurulmuştur. Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği Başkanının federasyon bakanı seçildiği oluşumda, bir doğal ürün satış marketi ve restoran açılarak yerelde üretilen ürünler satışa sunulmakta ve böylece yerel kültürü koruma ve tanıtmanın yanında kadın dayanışmasının ve

birlikteliğinin de sürdürülebilir olması amaçlanmaktadır. Emine Hanım süreci şöyle ifade ediyor;

> "*Köy kadınlarının ürünlerini şehir merkezinde satacak bir yer olsun diye 6-7 yıldır talepte bulunuyorduk. Ancak 1,5 yıl kadar önce Başbakanlıktan ödül aldıktan sonra Valilik başkanımızı çağırıp Federasyon kurulmasını istedi. Diğer köylerde yapmak istiyor ama siz daha tecrübelisiniz diyerek bizim öncü olmamızı istediler. Bu ay (Eylül 2017) Fatih Sultan Mehmet bulvarında federasyona ait 'Bereketlim' adlı bir doğal ürün satış marketi açtık. Artık tüm köy kadınları derneklerinin yaptıkları ürünler orada satışa sunulacak*."

Değerlendirme ve Sonuç

Kırsal kalkınma olgusunun, ekonomik kalkınmanın yanında daha kapsamlı ve toplum kalkınmasını hedef alan içeriğine yönelik uygulamalar birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de öncelikli konular arasında yer almaktadır. Kırsal kalkınmanın hedeflenen başarıya ulaşabilmesi noktasında yaş –cinsiyet ayırt etmeksizin ülke potansiyellerinin en iyi şekilde kullanılması ve bu kapsamda kadın varlığının göz ardı edilmemesi de temel bileşenlerden birini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, *Kırsal Kalkınmada Kadın* başlığı altında öne çıkan ve kırsalda yaşayan birçok kadına örnek olabilecek bir girişim örneği olan Türkiye'nin ilk köy kadınları derneği olma özelliğiyle Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği ve faaliyetleri ele alınmıştır. Dernek, sosyal sermeye kaynakları açısından değerlendirildiğinde, topluluğu oluşturan kişiler arasında ki sosyal ağ, birbirlerine ve lidere olan güven, yardımlaşma ve imece usulü gibi norm/değerlere sahip olması ile köy özelinde sosyal sermayenin öne çıkmasına, bu potansiyelin faaliyete geçirilmesi ise sosyal ve ekonomik bir kalkınmanın oluşmasına imkân sağlamaktadır.

Çalışma özelinde dernek, köy kadınlarının kendilerini tanımalarına zemin oluşturarak, beceri ve potansiyellerini doğru şekilde doğru yerde kullanmalarına imkân tanıyarak özgüven kazanmalarını sağlamıştır. Geziler, kurslar, panel ve konferanslara katılımlarla çevreyi, ülkeyi, dünyayı anlama ve algılama biçimlerini değiştirmiştir. Köy kadınlarına el emekleriyle oluşan bir gelir kapısı yaratarak aile bütçesine katkıda bulunmalarını sağlamış, başardıklarıyla köylünün kadına bakışını değiştirmiş ve böylece yalnız bireysel değil toplumsal olarak da değişimi tetiklemiş bir oluşumun var olmasını sağlamıştır. Dernek, yalnız kendi üyelerine değil genç-yaşlı birçok kişiye sunduğu iş imkânları, yarattığı istihdam ve bununla birlikte ürün satışları ve derneğe ait işletmenin varlığı sebebiyle vergi mükellefi olması yönüyle de ekonomik kalkınmanın bir parçasını oluşturmaktadır.

Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneğinin başarısı yalnız kendi köyleri özelinde organize olmayı başarmalarında değil, benzer örgütlenmenin Bursa ili genelinde birçok köye yayılmasına aracı olarak bütüncül bir anlayışın gelişmesine zemin hazırlamış olmasındadır. Süreçte her köyün kendi potansiyellerine dayalı bir organizasyonun oluşmasına öncülük ederek 22 köy derneğinin bir araya gelerek oluşturduğu Bursa Üreten Kadın Dernekleri Federasyonunun kurulmasına ön ayak olmuş, böylece yerelin özelliklerini öne çıkaran ve farklılıkların beraberliğinden doğan bütüncül ve sürdürülebilir bir kalkınmanın da hayata geçmesini sağlamıştır.

Saitabat köyü örneğinden yola çıkarak, hazırlanacak kırsal kalkınma uygulamalarında kırsaldaki kadının kalkınmanın bir parçası olmasına imkân tanıyan, sürdürülebilir örgütlenmeyle uzun vadeli ekonomik ve sosyal gelişmenin hedeflendiği, gönüllülük esaslı ve güven ağına dayanan bir anlayışın benimsenmesi ile geçmişten bugüne vurgulanan kırsal kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesine imkan tanınacak ve bu sayede kalkınma kavramı tüm yönleriyle hayata geçme fırsatı bulacaktır.

Kaynakça

Altan, R. (2010) Bölgesel Kalkınmada Sosyal Sermayenin Önemi, https://www.dunya.com/gundem/bolgesel-kalkinmada-sosyal-sermayenin-onemi-haberi-130372 [Erişim tarihi 26/10/2017]

Asan, A., Can, M. ve Fazlıoğlu A. (2012) *Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar*, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

BOSERUP, E. (1970) *Woman's Role in Economic Development*, 2nd Edition, St. Martin Press, New York.

Bourdieu, P. (2010) Sermaye Biçimleri, Der: M.M.Şahin ve A.Z. Ünal, *Sosyal Sermaye*, Değişim, İstanbul, 45-75 (aktaran Yarcı 2011).

Çekiç, S.Ç.T.İ (2009) Kırsal Kalkınma Açısından Sosyal Sermayenin Öğeleri: Şanlıurfa-Hilvan Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (yayınlamamış doktora tezi), İstanbul.

Çetin, M. (2006) Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,* 21 (1), 1-25.

Coleman, J.S. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital, American Journal of Sociology,94 Supplement, University of Chicago, 95-120 (aktaran Yarcı 2011).

Çakmakçı, L. (2017) Ülkemizde Kırsal Kalkınma Uygulamaları, Anka Enstitüsü, http://ankaenstitusu.com/dunyada-ve-turkiyede-kirsal-kalkinma-2/, [Erişim tarihi 30/10/2017]

Fukuyama, F., (2001), "Social Capital, Civil Society and Development", Third World Quarterly, Vol. 22, No. 1, 7-20.

Geray, U. (1991) *Ekonomi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, 3633 (408), İstanbul.

Gittell, M., Ortega, B. ve I.S., Tracy. (2000). Social Capital and Social Change: Women's Community Activism. *Urban Affairs Review* 36: 2, 123-47.

Gökdemir, L. ve Ergün, S. (2012) Kırsal Kalkınmada Kadının Rolü, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 67-80.

Günday, P.D. (2011) Ekonomik Kalkınmada Kadın'ın Önemi Ve Katkısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Field, J. (2008) *Sosyal Sermaye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Karagül, M. ve Masca, M. (2005) Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.

Kayıkçı, S. (2005) Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar, *Türk İdare Dergisi*, 448, 69-100.

Kulak, E. (2011) Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri, TC. Başbakanlık- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.

Leonard, R. (2000) Older women, community organisations and social capital. *Third Sector Review,* 6 (1/2): 43-57.

Lowndes, V. (2000) Women and social capital: A comment on Hall's "Social capital in Britain", *British Journal of Political Science,* 30:3, 533–540.

Narayan, D. ve Cassidy,M.F. (2001) A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of A Social Capital Inventory , *Current Sociology*, 42 (9),59-69.

Oakley, P. ve Gerforth, C.(1985) *Guide To Extension Training*, Fao Training Series No:11, FAO, Rome.

OECD, (2001) *The Well-Being of Nations-The Role of Human and Social Capital*, OECD, Paris.

Putnam, R. (1993) *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton NJ (aktaran Toksöz 2011).

Putnam, R. (1995) Bowling Alone: Americans' Declining Social Capital, *Journal of Democracy*, New York: 6(1), 59-69.

Rathgeber, E.V. (1990) WID, WAD, GAD: Trends in Research and Practice, *The Journal of Developing Areas*, 24, 489-502.

Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği, Dernek Hakkında http://www.saitabatkkdd.org/dernegimiz.html [Erişim tarihi 26/10/2017]

Savaş, F.V. (1979) *Kalkınma Ekonomisi*, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 315 (547), İstanbul.

Sen, A. (2004) *Özgürlükle Kalkınma*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Serageldin, I. ve Grootaert, C. (2000) Defining Social Capital: An Integrating View, 40- 58, Dasgupta, P. ve Serageldın I., Social Capital: A Multifaceted perspective, (Editörler), The World Bank, Washington D.C.

Stevenson,L. (1998) Women and Economic Development: A Focus an Entrepreneurship, *Journal of Development Planning*, 18, 121.

Tekeli, Ş. (1982) *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Temple, J. (2000) Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries, *OECD Working Paper,* No:00/36 (aktaran Karagül ve Masca 2005).

TKB, (2004), Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, II. Tarım Şurası, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.

Toksöz, G. (2011) *Kalkınmada Kadın Emeği*, Varlık Yayınları, İstanbul.

Tolunay, A. ve Korkmaz, M. (2003) Kalkınma, Kırsal Kalkınma ve Katılımcılık, II. Ulusal Ormancılık Kongresi- 19-20 Mart 2003, s. 194-204, Ankara

Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006) Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(2), 116-127.

Visvanathan,N. (1997) Theories of Woman, Gender and Development, içinde Visvanathan, N.; Duggan, L., Nisonoff, L. Wiegersma, N. Der. *The Women Gender and Development Reader*, Zed Books, London.

Yarcı, S. (2011) Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6 (1), 125-135.

Yenigül, S. B. (2016) Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi, *Planlama Dergisi*, 27(1), 16-25.

Kent Çeperinde Gelişen Alternatif Gıda Ağları: İstanbul Metropoliten Alanı Silivri Örneği

Doç. Dr. **Ebru Seçkin**
Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Doç. Dr. **Senem Kozaman**
Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

1990'lardan itibaren farklı disiplinlerin araştırma konusunu oluşturan alternatif gıda ağları; doğal ve yerel gıda ürünlerine doğru tüketim alışkanlıklarının değişmesiyle, geleneksel ve uzun tedarik zincirlerine karşı ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu ağlar, sosyal ilişkilere dayanan, gıda güvenliği ve kalite kavramlarını içeren, sosyal adalet ve bütünleşmeyi amaçlayan, yerelliğe ve aracısız satışa dayanan kısa tedarik zinciri özellikleriyle uzun tedarik zincirlerinden ayrışmaktadır. Ayrıca küçük ölçekli üreticinin dayanıklılığı açısından, alternatif gıda ağları fırsat olarak görülmektedir. Özellikle metropoliten alanların çeperindeki üreticilerin, bu ağlara daha kolay dahil oldukları ilgili yazında vurgulanmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı; metropoliten alanların çeperindeki kırsal alanlarda ortaya çıkan alternatif gıda ağlarına dâhil olan işletmelerin (çiftlikler) oluşum süreci ve etkilerini irdelemektir. Alan çalışması olarak İstanbul Metropoliten Alanının çeperinde, yoğun kentleşme baskısına rağmen tarımsal üretimin gerçekleştiği ilçede doğal yöntemlerle üretim yapan küçük ölçekli tarım işletmelerinin (çiftlikler) olduğu Silivri kırsalı seçilmiştir. Mülakatlara dayalı olarak gerçekleştirilen alan çalışması, keşfedici araştırma niteliğinde olup, üretici profiline, mekânsal ve sosyal ilişkilere bağlı olarak farklı ağların ortaya çıktığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler kırsal kalkınma, alternatif gıda ağları, kır-kent bütünleşmesi, gıdanın yerelleşmesi, Silivri, İstanbul

1. GİRİŞ

Alternatif gıda ağları (AGA); gıda üretimi, dağıtımı ve tüketimini yerelleştirme ve toplumsallaştırma çabalarını temsil etmektedir. Bu ağların en temel özellikleri arasında; üretici ve tüketici arasındaki mekânsal yakınlık, üretici pazarları, topluluk destekli tarım (gıda toplulukları) gibi aracısız olarak tüketiciye satış yapılan mekânların varlığı ile gıda üretimi ve tüketiminde sürdürülebilirlik yer almaktadır (Jarosz, 2008). Üretici ile tüketici arasında doğrudan bir ilişki kurma hedefiyle AGA'lar, gıda ile üretim yeri arasında ilişki kurulmadığı modern gıda tedarik zincirine karşı bir gelişme olarak görülebilir (Maye ve Kirwan,2010).

Son 10 yılda ilgili yazında alternatif gıda ağlarının toplumsal adalet, bütünleşme, çevrenin sürdürülebilirliği ve ekonomik canlılık hedeflerine katkısını inceleyen (Jarosz, 2008; Hassanein, 2003; Goodman, 2004; Hinrichs, 2003) ve yeni kırsal kalkınma paradigması içindeki rolüne değinen araştırmalarda rastlanmaktadır. Marsden vd. (1999), Renting vd. (2003), Darolt vd. (2016) özellikle modern tedarik zincirlerinde yer alan büyük ölçekli ve standart üretim yapabilen işletmelerle rekabet edemeyen ve sonuçta bu sistemden dışlanan küçük ölçekli üreticilerin dayanıklılığı açısından alternatif gıda ağlarına katılmanın önemine vurgu yapmışlardır. Bu ağa dâhil olan küçük ölçekli işletmeler hem aracısız olarak ürünlerinin satışını yapabilmekte, hem de agro-turizm gibi tarım dışı sektörlerin gelişimiyle güçlenmektedir. Ayrıca, kentteki tüketim piyasası ile yakın çeperdeki kırsal alandaki üretim piyasası arasında doğrudan kurulan ilişkinin kır-kent bütünleşmesine aracılık ettiği, süreçte yer alan aktörler tarafından yaratılan değerin sosyal paylaşımının kırsal kalkınmaya katkı sağladığı iddia edilmektedir (Goodman, 2009 ve Renting vd., 2003). Dolayısıyla, alternatif gıda ağlarının kırsal ve bölgesel kalkınmayla ilişkili olarak ekolojik, toplumsal ve ekonomik bir vizyon içerdiğini söylemek mümkündür (Goodman, 2003; Renting vd., 2003).

Gıdanın nereden geldiğini, üretim yöntemlerini bilmek isteyen tüketiciler, gıda güvenliği ve kalite konusuna üretim aşamasında dikkat edilmesi için baskı yaratmıştır (Morgan vd., 2006). Böylelikle, büyük miktarda gıda üretmekten ziyade, kaliteli, sağlıklı, menşei belli gıda üreten küçük ölçekli tarımsal işletmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Söz konusu süreç ya kırsalda yaşayan köylüler tarafından ya da dışarıdan gelen, esas işi çiftçilik olmayan kentlilerin tarla ya da bahçe satın almasıyla gerçekleşmektedir (Antrop, 2000).

Bu kapsamda çalışmanın amacı; Metropoliten alanların çeperindeki kırsal alanlarda ortaya çıkan alternatif gıda ağlarına dâhil olan işletmelerin (çiftlikler) oluşum süreci ve etkilerini irdelemek olarak belirlenmiştir. Giriş bölümünden sonraki bölümde değişen kırsal kalkınma paradigması ve alternatif gıda ağlarına ilişkin yazın incelemesine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma yöntemi ve çalışma alanına ilişkin genel bilgiler; dördüncü bölümde ise, alan çalışması

sonucunda elde edilen bulgular aktarılmaktadır. Sonuç bölümü, Silivri özelindeki değerlendirmelerden oluşmaktadır. Çalışmanın en önemli kısıtı üreticilere ilişkin istatistiklerin olmaması, görüşme yapılan kişi sayısının genelleme yapmaya imkân vermemesidir.

2. ALTERNATİF GIDA AĞLARI

Alternatif gıda ağları, üretim miktarını artırmaya dayalı kırsal kalkınmanın yerine yenilikçiliğe, üretici merkezli değer yaratmaya, kaliteye, sürdürülebilirliğe, gömülülüğe, yerelin önemine vurgu yapan ve 1990'lardan itibaren tartışılan yeni kırsal kalkınma söylemleriyle paralel ortaya çıkmıştır (Marsden ve Renting, 2003; Marsden, vd., 1999). Bu ağların en temel özellikleri arasında, üretici ve tüketici arasındaki mekânsal yakınlık, üretici pazarları, topluluk destekli tarım (gıda toplulukları) gibi aracısız olarak tüketiciye satış yapılan mekânların varlığı ile gıda üretimi ve tüketiminde sürdürülebilirlik yer almaktadır (Renting, vd., 2003; Sage, 2003; Jarosz, 2008). Küçük ölçekli ve niş bir üretimin söz konusu olduğu sistemde, üreticiler kaliteli, doğal ve güvenilir ürün üretimine dikkat etmektedir. Bu açılardan AGA'lar verimliliği artırmaya odaklanan modern piyasadaki anlayıştan farklılaşmakta, ekonomik ilişkilerin şekillenmesinde sosyal bağlantıların önemine değindiği için sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Jarosz, 2008; Ilbery ve Kneafsey, 2000; Murdoch ve Miele, 1999).

İlgili yazında alternatif gıda ağları üç kavrama dayanarak açıklanmaktadır. Bunlar; (1) kısa gıda tedarik zincirleri, (2) konvansiyonel kuram (conventional theory) ve (3) sosyal gömülülüktür (Maye, 2000).

Kısa gıda tedarik zincirleri

Renting, vd. (2003), Marsden vd. (2000) ve Murdoch vd. (2000), gıdanın doğrudan küçük ve orta ölçekli üretici tarafından tüketicilere sunulmasıyla ortaya çıkan yeni sistemin kısa gıda tedarik zinciri (KGTZ) (short food supply chains) olduğunu söylemektedir. Tüketicilerin kısa tedarik zincirleri aracılığıyla gıdanın üretim biçimi, üretim yeri, kalitesi gibi gömülü bilgiye erişmesinin mümkün olduğunu vurgulayan yazarlar, bu zincirin boyutlarını şu şekilde ortaya koymaktadırlar: (1) Yüz yüze etkileşim, (2) yakın ilişkiler, (3) zamana ve mekâna yayılmış ilişkiler. Üretim ve satışın aynı bölge içinde gerçekleşmesi, KGTZ'nin belli bir mekânda gerçekleşen sosyal ilişkilere bağlı olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı da, gıda üretimi ve yerellik arasındaki ilişkinin kurulmasında kısa gıda tedarik zincirleri önemli bir araç olarak görülmektedir. Diğer taraftan, bölgede üretilen ürünlerin bölge dışındaki tüketicilere aracısız satılması da (internet üzerinden satış) kısa tedarik zinciri olarak ifade edilmektedir. Ancak bu tür zamana ve mekâna yayılmış ilişkilerde tüketici, üretim bölgesini ve ürünü görmediği için; bölgenin

kimliği, üreticinin itibarı, sertifika sahipliliği gibi ekonomik olmayan faktörler, tüketicinin güvenini ve sadakatini sağlamada gerekli olmaya başlamaktadır. Diğer taraftan, süpermarketler de son zamanlarda doğal ürünlerin tüketicilere ulaştırılmasında etkin rol oynamaya başlamıştır. Bu durum aracısız satış ilkesi içinde ortaya çıkan kısa tedarik zincirlerinin karma bir yapı kazanmasına neden olmuştur (Morgan vd., 2006).

Yukarıdaki şekilde tanımlanan kısa gıda tedarik zincirleri çeşitli açılardan eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin başında, zincirin başlangıç noktasında ilk üreticinin yer aldığı varsayımıdır. Zincirin geri bağlantı boyutunun dikkate alınmaması, diğer bir ifadeyle üreticinin üretim girdilerini nereden temin ettiğinin incelenmemesi, kısa tedarik zincirinin bir eksiliği olarak görülmektedir. Üretim girdilerinin, üretim bölgesi dışından tedarikçiler aracılığıyla temin edilmesi durumunda, yerel gıda ürünlerinin alternatifliğine şüpheyle bakılması gerektiği belirtilmektedir (Ilbery ve Maye, 2005).

Marsden ve Renting (2003), alternatif gıda ağlarının çeperdeki kırsal bölgelerin problemlerine niş pazarlar yaratılarak çözüm olabileceğini dolayısıyla kırsal dayanıklılığın artırılacağını iddia ederken, Jarosz, (2008) alternatif gıda ağlarına dâhil olan çiftçilerin elde ettiği gelirin, tüm yıl geçimini sağlayacak yeterlilikte olmadığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla güçsüz üreticiler için bu ağa dâhil olmak ve ayakta kalabilmek pek mümkün gözükmemektedir.

Konvansiyon Kuramı

Konvansiyon kuramı ekonomik ilişkileri; karşılıklı beklentilerle birlikte hareket etmeyi sağlayan pratiklere, rutinlere, düzenlemelere dayalı olarak açıklamaktadır (Salais and Storper, 1992). Kuram üzerinden "gıda dünyası" kavramsallaştırmasına dayalı 4 farklı gıda üretim türü tarif edilmiştir: (1) standart teknolojiler kullanılarak üretilen toptan pazarlara satılan yoğun hacimli kitlesel gıda üretimi; (2) Standart teknolojiler kullanılarak yüksek kalitede, özel pazarlara satılan ve farklılaşan niş gıda üretimi; (3) Geleneksel tekniklerle üretilen yakın ilişkiler yoluyla satılan özel ve yerel gıda üretimi; (4) İleri teknoloji kullanılarak üretilen ve büyük pazarlara satılan yeni, özel ya da fonksiyonel gıda üretimi (Sanchez-Hernandez vd., 2010). Dolayısıyla farklı gelenek ve normları benimsemiş gıda ağlarından söz edilmektedir (Murdoch vd., 2000).

Alternatif gıda ağları da katkı maddelerinden uzak, menşei belli olan, kısa ya da yerel gıda tedarik zincirleri aracılığıyla yüksek kaliteli ürünlerin üretilmesi ve tüketilmesiyle ortaya çıkan bir süreçtir. Konvansiyon kuram bu eğilimi, güven, alışkanlıklar ve yer kavramlarına dayalı yerel olana dönüş olarak tanımlamaktadır. Murdoch vd. (2000) kalitenin yerelde kendiliğinden gömülü olduğunu belirtmektedir. Bu varsayıma karşı, Born ve Purcell (2006), gıda güvenliği

konusunun ölçekten bağımsız ele alınması gereken bir konu olduğunu belirterek yerel üretimin kitlesel üretimden farklılaşmasının garantisi olmadığını iddia etmektedir. Bu durum "yerel tuzak" (Born and Purcell, 2006) veya "öze dönmeyen yerellik" (DuPuis and Goodman, 2005) olarak tarif edilmektedir. Yerel tuzak kavramı, yerel ölçeğe karşı olmamakla birlikte gıda üretiminde eşitlik, sosyal adalet, gıda güvenliği gibi konuların ölçekten bağımsız olduğuna değinmektedir.

Sosyal Gömülülük

Granovetter (1985)'in öne sürdüğü iktisadi davranışın sosyal bağlantılarda ve ilişkilerde gömülü olduğunu vurgulayan "sosyal gömülülük" kavramı, alternatif gıda ağlarını anlamak için ilgili yazında kullanılan olgulardan bir diğeridir (Sage, 2003). AGA'daki ekonomik ilişkilerin, ağa dâhil olan aktörler arasındaki sosyal etkileşim ve bu aktörlerin birbiriyle eklemlenme düzeyine göre değiştiği, dolayısıyla alternatif gıda ağlarının sosyal olarak yapılanmış bir piyasa özelliği gösterdiği vurgulanmaktadır. Ancak Winter (2003), tüm ekonomik ilişkilerin sosyal olarak gömülü olduğunu, dolayısıyla sosyal gömülülüğü sadece AGA'lara atfetmenin bir hata olduğunu söylemektedir. Sayer (2001) ise kişiler arası bağlantılara dayalı sosyal gömülülüğün ekonomik ilişkilerin ve süreçlerin hassas noktasını ortaya çıkarabileceğini belirterek güç çatışması, eşitsizlik ve çıkar ilişkilerinin alternatif gıda ağları içinde de ortaya çıkabileceğine dikkat çekmektedir (Renting vd., 2003).

Freidberg (2003), AGA'ların gelişmekte olan ülkelerde anlamlı bir sosyo-ekonomik değişimi destekleme kapasitesini sorgulamaktadır. Özellikle kaliteye dayalı üretim biçimlerinde de sömürüye dayalı bir düzenden bahsedilebileceğini vurgulamaktadır. Kişiler arası güvenin gıda kalitesine etkisini de araştıran Freidberg (2003), üretici ve tüketici arasındaki ilişkinin her zaman ortak etik ve davranışsal normlarda gerçekleşmediğini ileri sürmektedir.

Alternatif gıda ağlarını kısaca tanımladıktan sonra aşağıdaki bölümde İstanbul Metropoliten Alanı koşullarında ortaya çıkan yapılanmalar analiz edilerek elde edilen bulgular sunulacaktır.

3. ALAN ÇALIŞMASI ve YÖNTEM

Alternatif gıda ağları; kırsaldaki üretim piyasasıyla (üreticiler ve gıda toplulukları) kentteki tüketim piyasası arasında doğrudan bir ilişki kurulmasını sağlayarak kır-kent bütünleşmesini sağlamaktadır (Renting vd., 2003). Günümüzde özellikle büyük metropollerin yakın çevresindeki kırsal alanlar iki yönlü bir gelişim içindedir. Bir yanda gayrimenkul piyasasının egemenliği altına giren kırsal alanlardaki mülkiyetin el değiştirmesi, diğer taraftan gerek alternatif gıda ağları gerekse de geleneksel gıda

zincirlerine dâhil olarak gerçekleştirilen tarımsal üretim. Kentin karmaşasından kaçmak isteyenler için çeperdeki kırsal alanlar, çekici hale gelince kentten kıra doğru tersine göç hareketi başlamıştır. Doğal, mevsiminde yetişen, yerel olarak üretilen gıdaya ilginin artışı, metropoliten alanların çevresindeki kırsal alanlardaki üreticilerle, kentte yaşayan tüketicileri bir araya getirmiştir. İstanbul'da bu gelişmelerin güçlü bir şekilde hissedildiği metropollerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda kentin çeperinde yer alan ve her iki süreci de yaşayan yerlerden biri olan Silivri, aşağıdaki bölümde ele alınacaktır.

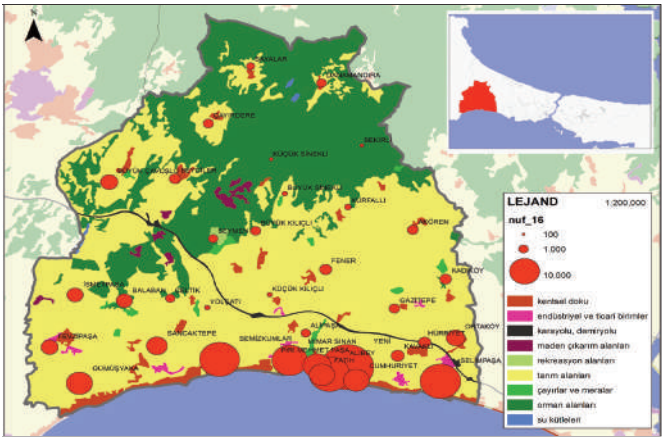
Çalışmanın amacı; alternatif gıda ağlarına dair ilgili yazındaki tartışmalar bağlamında, İstanbul Metropoliten Alanı'nın çeperindeki kırsal alanlarda alternatif gıda ağlarına dâhil olan işletmelerin (çiftliklerin) oluşum süreci ve etkilerini incelemektir. Bu kapsamda, Silivri'de faaliyet gösteren, doğal üretim yapan ve internette bilgisine ulaşılan yedi üretici, kentte faaliyette bulunan bir adet gıda topluluğu temsilcisi, muhtarlar ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Mülakatlar iki aşamadan oluşmaktadır. Bunlar;

1. *İşletmelerin yapısal özellikleri:* İşletmelerin kuruluş hikâyeleri ve işletmecilerin özellikleri;
2. *İlişki ağları ve mekansal yansıması*: Tedarikçi ve müşterilerle olan ilişkilerin ortaya çıkışı ve mekansal olarak nasıl değiştiği

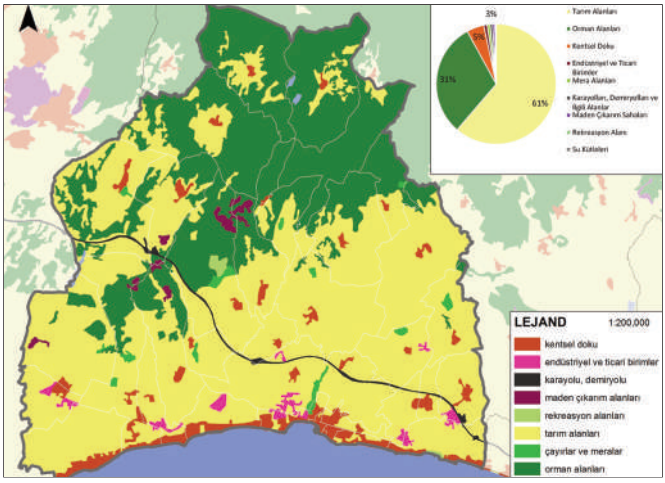
3.1. İstanbul Silivri Örneği

Tekirdağ ile komşu olan Silivri, alansal olarak İstanbul'un en büyük ilçelerinden birisidir. Silivri'nin 2016 nüfusu 170.523 kişi olup, İstanbul'un %1'ini oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık %93'ü kentsel mahallelerde, %7'si kırsal mahallelerde yaşamaktadır (Şekil 1).

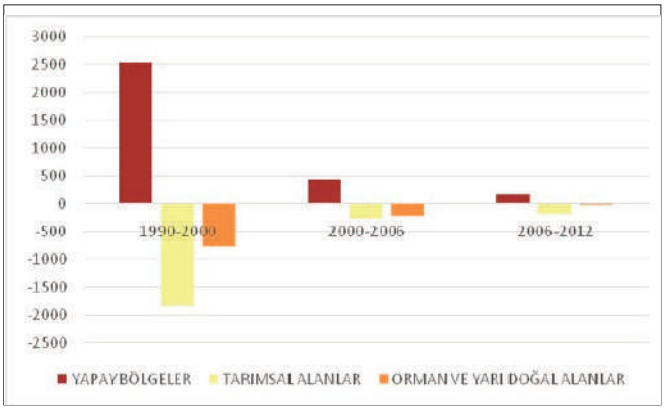

Şekil 1. *Silivri İlçesi 2016 yılı mahalle nüfusları dağılımı (TÜİK,2016)*

Yerleşme nüfusları açısından ikili bir yapının gözlemlendiği Silivri'de ekonomik anlamda da iki farklı karakter yerleşmeleri birbirinden ayırmaktadır. İç kesimlerde, nüfusu ortalama 1200 kişiden oluşan mahalleler ekonomisi tarıma dayanan kırsal karakterli mahallelerdir. Silivri'nin %61'i tarım alanı, %31'i de orman alanıdır. Ancak son yıllarda tarım arazilerindeki azalma da dikkati çekmektedir. Kentin çeperlere doğru büyümesiyle arazi kullanış deseninde farklılığı gözlemlemek mümkündür. Yapılaşmış alanların alan büyüklüğü artarken, tarım ve orman alanları azalmaktadır (Şekil 2 ve 3). Silivri'de Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı yaklaşık 1965 çiftçi bulunmaktadır. Çiftçi sayısının en yoğun olduğu yerleşmeler; Değirmenköy (%13), Akören (%9) ve Alipaşa'dır (%7) [1].

Şekil 2. *Silivri İlçesi 2012 yılı arazi örtüsü dağılımı*[2]

Şekil 3. *Silivri İlçesi 1990-2012 yılları arası arazi örtüsünde yaşanan değişimler (ha)*[3]

1 Kaynak: Silivri İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2017
2 Avrupa Çevre Ajansı Corine Arazi Örtüsü vektör verileri, https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/clc-2012-vector, 10.09.17
3 Orman ve Su İşleri Bakanlığı Arazi Örtüsü Veri tabanı, http://corine.ormansu.gov.tr/corine, 18.10.17

3.2. Bulgular

İşletmelerin yapısal özellikleri

İlgili yazında, alternatif gıda ağına dâhil olan tarımsal işletmelerin iki farklı dinamik içinde oluştuklarına değinilmektedir (Antrop, 2000). İlki çiftçilerin başlattığı dinamiktir. Bunlar alternatif gıda ağlarına dâhil olmanın olumlu etkilerini fark eden çiftçilere ait, büyük miktarda gıda üretmekten ziyade kaliteli, sağlıklı, menşei belli gıda üreten küçük ölçekli tarımsal işletmelerdir. İkinci dinamik ise ya kırsalda yaşayanlar ya da dışarıdan gelen, esas işi çiftçilik olmayan kişilerin bu alanlarda tarla ya da bahçe satın almasıyla gerçekleşmektedir.

Silivri'de incelenen örnekler bağlamında, bu iki dinamiğin yer aldığı görülmüştür. Yerli üreticilerin yanı sıra, beşeri sermayesi yüksek, kişisel ilgileri ve gıda sağlığındaki problemler nedeniyle kendi ailelerinin tüketim alışkanlıklarını ve yaşam koşullarını değiştirme isteğiyle kentten gelen üreticilere de rastlanmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen işletmelerin arazi büyüklüğünün 10-30 dönüm arası olduğu görülmüştür. Bu alanlarda; mevsimlik meyve, sebze üretimine ek olarak bazı çiftliklerde hayvancılık faaliyetleri, yumurta ve süt üretimi yapılmaktadır. Ürünler yine çiftliklerde işlenerek ve paketlenerek haftada 1 ya da 2 gün gerçekleşen sevkiyatlarla İstanbul'a erişmektedir. Çiftlik sahibi dışında işletmelerde 1-2 kişi devamlı çalışmakta, bunun dışında hasat ve ekim zamanı mevsimlik işgücünden yararlanılmaktadır. Yerelde kişisel ilişkilerle sağlanan işgücüne erişimde ve niteliği konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu sorun, işletmeciler tarafından kırsaldaki nüfusun tarımsal faaliyetlerde çalışmak istememesi olarak açıklanmaktadır. Üreticilerin gıda taleplerini karşılayamadığı durumlarda kişisel ilişkilere dayalı olarak güvenilen küçük ölçekli köylü üreticilerden meyve-sebze tedarikini sağladıkları belirtilmiştir. Ayrıca yine farklı illerdeki yerel üreticilerle kurdukları kişisel bağlantılar yoluyla temin ettikleri gıda ürünlerinin satışını da kendi ticari kanallarından gerçekleştirmektedirler. İşletme sahiplerinin bazıları İstanbul'da kendi ürünlerine ve tedarik ettikleri diğer ürünlere yer verdiği satış noktalarına sahipken, bazıları Silivri'deki çiftliklerini agro-turizm işleviyle de kullanmakta ya da bu faaliyetleri gerçekleştirmek için niyetli olduğunu belirtmektedir. Zirai ilaçlardan uzak yetiştirilen ve kişisel güven ilişkilerine dayalı doğal üretildiği bilinerek dışarıdan tedarik edilen ürünleri kullanarak kent merkezinde restoran işleten üreticiler de bulunmaktadır. Kitlesel gıda üretim sisteminde katkı maddesi kullanımı, kötü koşullardaki hayvan çiftliklerine karşı İstanbul'daki tüketicilerin de bilinçlendiği ve doğal ürüne talebin gün geçtikçe artış gösterdiği dile getirilmektedir. Fakat genel olarak müşterilerin orta ve üst gelir grubu bireylerden oluştuğu ifade edilmiştir.

İlişki ağları ve mekânsal yansıması

Aubry ve Kebir (2013), gıda tedarik zincirlerini örgütsel ve coğrafi yakınlık olarak dört farklı tipolojiye ayırmaktadır. Buna göre hem örgütsel, hem de coğrafi olarak zayıf ilişkilerin olduğu uluslar arası piyasalarda gerçekleşen gıda dağıtımı uzun gıda tedarik zinciri (1) olarak adlandırılmaktadır. Kısa tedarik zincirleri ise üç alt kategoriye ayrılmaktadır. Coğrafi olarak yakın olmakla beraber üretici ve tüketicinin karşı karşıya gelmediği satış kanallarının varlığıyla ortaya çıkan kısa tedarik zinciri (2a) ise coğrafi yakınlığın güçlü ancak örgütsel ilişkinin zayıf olduğu bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Zamana ve mekâna yayılmış ilişkilerin olduğu kısa tedarik zincirleri (2b) ise coğrafi yakınlığın olmadığı ancak örgütsel açıdan güçlü ilişkilerle tarif edilmektedir. Yüz yüze iletişimin olduğu üretici ve tüketicinin doğrudan karşı karşıya geldiği kısa tedarik zincirinde (2c), hem coğrafi hem de örgütsel açıdan güçlü bir yakınlık mevcuttur. (Tablo 1) (Aubry ve Kebir, 2013).

Tablo 1. Coğrafi ve örgütsel yakınlık açısından kısa gıda tedarik zincirleri (Aubry ve Kebir, 2013)

		Coğrafi yakınlık	
		Zayıf	**Güçlü**
Örgütsel yakınlık	**Zayıf**	(1) UZUN GIDA TEDARİK ZİNCİRLERİ **Gevşek ilişkilerin olduğu tedarik zinciri** Uluslararası piyasalarda satış	(2a) KISA GIDA TEDARİK ZİNCİRLERİ **Dolaylı ilişkilerin olduğu tedarik zinciri** Ortak satış noktası Üreticiler, yerel süpermarketlere satıyor Üreticiler aracılara satıyor
	Güçlü	(2b) KISA GIDA TEDARİK ZİNCİRLERİ **Uzak ilişkili tedarik zincirleri** Doğrudan e-ticaret E-posta siparişiyle doğrudan paketli ürün satışı	(2c) KISA GIDA TEDARİK ZİNCİRLERİ **Doğrudan ilişkili tedarik zinciri** Yüz yüze ilişki Çiftçi pazarları Çiftlikten satış Fuarlar

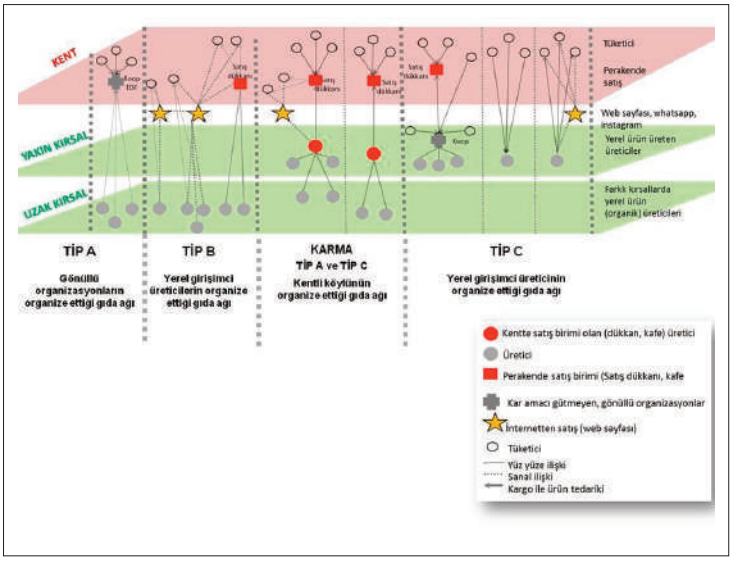
Aubry ve Kebir (2013)'in sınıflaması bağlamında, mülakat sonuçlarına göre Silivri için ortaya çıkan gıda tedarik zincirlerinin özellikleri aşağıda açıklanmıştır (Şekil 4).

Tip A: Kentte faaliyetlerini yürüten gönüllü organizasyonlar (kooperatifler), organik üreticilerle işbirliği yapmakta ve ürün tedarik etmektedir. Ürünlerin satışı kooperatifin bulunduğu yerde Ancak Silivri'de bu tür bir ilişki ağına dahil olan üreticiye rastlanılmamıştır. Kooperatiflere ürün gönderen üreticiler, İstanbul dışında konumlanmaktadır. Pazar alanı ise; İstanbul hatta kooperatifin yakın çevresiyle sınırlıdır.

TİP B: Bu tip ilişki ağında organik gıda üreticilerini, tüketicilerle internet üzerinden buluşturan bir yapı söz konusudur. Farklı yerlerde bulunan ürün tedarikçilerinin bir havuzda toplandığı, yatayda internetten satış yapan farklı şirketler arasında da işbirliğinin olduğu dikkati çekmektedir. Tip B İstanbul'un yanı sıra Türkiye'nin diğer yerlerindeki tüketicilere hitap etmektedir. Üretici ve tüketici mekânsal olarak birbirine uzaktır ve aracı internet siteleri vasıtasıyla karşı karşıya gelmektedir. Dolayısıyla pazar alanı geniştir. Yereldeki ürünlerin menşei, üretici bilgisi, ürün özellikleri tüketicilere ulaştırılmaktadır.

Tip C: Üretici ve tüketici arasında doğrudan ve yüz yüze ilişki vardır. Üreticilerden oluşan kooperatif aracılığıyla, üretim yerinin olduğu kırsal alanda satışlar gerçekleştirilmektedir. Tüketiciler Silivri ve yakın çevresiyle kısıtlıdır. Üreticinin kendi çabasıyla ve tavsiyelerle tüketici, çiftlikten ürün satın almaktadır. Dolayısıyla üreticinin bilinirliği önemli olmaktadır. Bu tip ilişkide iletişim teknolojileri ve sosyal medya araçlarının üretici tarafından kullanılması önemli olmaktadır.

Tip KARMA (A+C): Üretici ve tüketicinin mekânsal olarak yakın ve yüz yüze ilişki kurduğu bir sistemdir. Üretim ve perakende satış aynı işletme tarafından yapılmaktadır. Satış yeri kentte konumlanırken, üretim yeri kentin çeperindeki kırsaldadır. Aynı zamanda uzak kırsallardaki üreticilerle de işbirliği yapılarak, oralardan da ürün tedarik edilmekte ve kentteki satış yerinde tüketicilere satılmaktadır. Farklı ve İstanbul dışından temin edilen yöresel ürünler, işletme sahibinin yerinde gördüğü, ürününe güvendiği üreticilere aittir. Diğer ürün tedarik edilen tedarikçilerle ilişkiler tamamıyla kişisel ilişkiler ve tanışıklığa dayanmaktadır. Diğer taraftan internetten de satış hizmeti verilmektedir.

Şekil 4. *Silivri için söz konusu olan gıda üretim ve dağıtım ilişki ağlarının özellikleri (yazarlar tarafından üretilmiştir).*

Tablo 2. Silivri için söz konusu olan gıda üretim ve dağıtım ilişki ağlarının özellikleri

TÜR	ÜRETİCİ PROFİLİ	ÜRÜN TÜRÜ Organik Doğal	AKTÖRLER	ÖRGÜTSEL YAKINLIK	MEKÂNSAL YAKINLIK
TİP A Örgütsel ve mekânsal yakınlık zayıf	Küçük ölçekli Yerel üretici	Organik	Gıda toplulukları	Gıda topluluklarının aracılığıyla, üretici ve tüketici dolaylı ilişki kuruyor	İstanbul dışındaki üreticiler, İstanbul tüketim piyasası Üretici ve tüketici mekânsal olarak uzak
TİP B Örgütsel yakınlık güçlü mekânsal yakınlık zayıf	Küçük ölçekli yerel üretici	Organik	Internetten satış yapan gıda şirketleri	E-posta siparişiyle doğrudan paketli ürün satışı üretici ve tüketici doğrudan ilişki kuruyor	Üretici ve tüketici mekânsal olarak uzak
TİP C Örgütsel ve mekânsal yakınlık güçlü	Küçük ölçekli yerel üretici	Doğal	Üretici	üretici ve tüketici doğrudan ilişki kuruyor	Üretici ve tüketici mekânsal olarak yakın
TİP KARMA (A+C)	Esas işi çiftçilik olmayan üretici	Doğal Organik	Küçük ölçekli yerel üretici	TİP A ve TİP C	TİP A ve TİP C

4. Tartışma ve sonuç

Küçük ölçekli tarım üreticilerinin doğrudan tüketici piyasasıyla bütünleşmesini hedefleyen, hem yerelliğe hem de kaliteye vurgu yaparak kırsal kalkınma için potansiyel olarak değerlendirilen alternatif gıda ağları pek çok açıdan eleştirilere maruz kalmıştır. Bunların başında alternatif gıda ağlarının bütün çiftçileri içeren bir modelden çok piyasa odaklı ve dışlayıcı bir model olabileceği, geleneksel gıda sisteminin ürettiği eşitsizlikleri tekrarlayabileceği belirtilmektedir (Qazi ve Selfa,2005). Silivri örneğinde de, doğrudan ürünlerini tüketicilere, sermayesi,

eğitim düzeyi yüksek işletmelerin kendi çabalarıyla gerçekleştirdiği görülmüştür. Yeterli sermayesi olmayan, küçük ölçekli üretici ise üretici-tüketiciyi buluşturan aracılara, platformlara ihtiyaç duymaktadır.

Elde edilen sonuçlardan bir diğeri de, yazında da vurgulandığı gibi ekonomik ilişkilerde güven, tanışıklık, yerin kimliği gibi özellikler önemli olmaktadır. Gıdanın kalitesi yerle ilişki kurularak vurgulanmaktadır. Örneğin Kastamonu Siyez bulguru, Kars kaşarı gibi.

Doğrudan üreticinin tüketiciyle temas etmesinin kır-kent bütünleşmesi açısından önemli olduğu ilgili yazında belirtilmektedir. Silivri kırsalında üretilen ürünlerin, kentteki tüketim piyasasıyla bütünleşmesi, ya kentte yaşayanların rekreasyon faaliyetleri vb. nedenlerle çiftliklere gitmesiyle veya üreticilerin kentteki pazarlarda satış gerçekleştirmesiyle mümkün olmaktadır. Bu durum mekânsal ve sosyal ilişkiler anlamında bütünlüğün yakalanmasını sağlamak açısından önemlidir.

İstanbul gibi büyük bir tüketim pazarının talebini sadece metropol çeperindeki tarım alanlarından karşılamak gibi bir iddia elbette ki mümkün değildir. Ancak, yerel üreticinin aktif olduğu gıda ağları ile çeperdeki kırsal alanlarda gelir artışı sağlanabilir. Gıda üretiminden elde edilen gelirin yükselmesiyle, tarım alanlarını elden çıkarmanın önüne geçilebilir. Bu noktada, çiftçinin sosyal ve beşeri sermayesinin artırılması ve gıda üretiminde bilinçlendirilmesi de önem kazanmaktadır. Bundan sonraki çalışmalar, ampirik araştırma üzerinden kırsal kalkınma açısından alternatif gıda ağlarının etkisini anlamaya yönelik olabilir.

Kaynakça

Antrop, M. (2000), 'Changing patterns in the urbanized countryside of Western Europe', *Landscape Ecology* 15(3): 257–270.

Aubry, C. ve Kebir, L. (2013), **'**Shortening food supply chains: A means for maintaining agriculture close to urban areas? The case of the French metropolitan area of Paris', *Food Policy*, Vol.41, s:85-93.

Born B, ve Purcell M. (2006), 'Avoiding the local trap: Scale and food systems in planning research', *Journal of Planning Education and Research* 26: 195–207.

Darolt, M.R., Lamine, C., Alencar, M.C.F, Abreu, L.S. (2016), 'Alternative food networks and new producer-consumer relations in France and in Brazil', *Ambiente & Sociedade*, 19- 2, s:1-22.

DuPuis, E.M., Goodman, D., (2005), 'Should we go ''home'' to eat?: toward a reflexive politics of localism', *Journal of Rural Studies* 21, 359–371.

Freidberg, S. (2003), 'Not all sweetness and light: new cultural geographies of food', *Social and Cultural Geography* 4: 3-6.

Goodman, D. (2009), 'Place and space in alternative food networks: connecting production and consumption', *Environment, Politics and Development Working Paper Series, Department of Geograpgy, King's College London*.

Goodman, D. (2004) 'Rural Europe Redux? Reflections of Alternative Agro-food Networks and Paradigm Change', *Sociologia Ruralis* 44: 3-16.

Goodman, D. (2003), 'The quality 'turn' and alternative food practices: reflections and agenda', *Journal of Rural Studies*, v.19, n.1, s. 1-7.

Hassanein, N., (2003), 'Practicing food democracy: a pragmatic politics of transformation', *Journal of Rural Studies* 19, 77–86.

Hinrichs, C. (2003) 'The Practice and Politics of Food System Localization', *Journal of Rural Studies* 19: 33-45.

Ilbery B., Maye D. (2005), 'Alternative (shorter) food supply chains and specialist livestock products in the Scottish–English borders', *Environment and Planning A* 37: 823-844.

Ilbery, B. and Kneafsey, M. (2000) 'Producer Constructions of Quality in Regional Speciality Food Production: a Case Study from South-west England', *Journal of Rural Studies* 16: 217-230

Jarosz, L. (2008), 'The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas', *Journal of Rural Studies* ,24, 231–244.

Marsden, T. and Sonnino, R. (2008), 'Rural development and the regional state: Denying multifunctional agriculture in the UK', *Journal of Rural Studies*, 24 (4), 422-431.

Marsden, T., Murdoch, J. ve Morgan, K. (1999), 'Sustainable agriculture, food supply chains and regional development: editorial introduction', *International Planning Studies* 4 (3), s: 295–301.

Maye D. ve Kirwan, J. (2010) 'Alternative food networks', *Sociopedia.isa*, DOI: 10.1177/205684601051

Morgan K, Marsden T. ve Murdoch J (2006) '*Worlds of Food: Place, Power and Provenance in the Food Chain*'. Oxford: Oxford University Press.

Murdoch, J. and Miele, M. (1999) '"Back to Nature": Changing "Worlds of Production" in the Food Sector' , *Sociologia Ruralis* 39: 465-483.

Renting, H., Marsden, M.K. ve Banks, J. (2003), Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development, *Environment and Planning A* 35, s: 391–411.

Qazi, J.A., Selfa, T.A., (2005), 'The politics of building alternative agro-food networks in the belly of agro-industry', *Food, Culture and Society* 8 (1), 47–72.

Ponte, S. (2016), 'Convention theory in the Anglophone agro-food literature: Past, present and future'. *Journal of Rural Studies*, 44, 12-23.

Sage, C., (2003), 'Social embeddedness and relations of regard: alternative 'good food' networks in south-west Ireland', *Journal of Rural Studies*, 19, 47–60.

Salais R, Storper M (1992), 'The four 'worlds' of contemporary industry', *Cambridge Journal of Economics* 16: 169–93.

Sánchez-Hernández JL, Aparicio-Amador J, Alonso-Santos JL (2010), 'The shift between worlds of production as an innovative process in the wine industry in Castile and Leon (Spain)', *Geoforum* 41(3): 469–478.

Sayer A (2001), 'For a critical cultural political economy', *Antipode 33*: 687–708.

Trauger, A., (2004), 'Because they can do the work: women farmers in sustainable agriculture in Pennsylvania, USA', *Gender, Place and Culture* 11 (2), 289–307.

Winter M (2003), 'Embeddedness, the new food economy and defensive localism', *Journal of Rural Studies* 19(1): 23–32

Wiskerke, J.S.C. (2009), 'On places lost and places regained: Reflections on the alternative food geography and sustainable regional development', International planning studies Volume 14, 2009 - Issue 4*, s:369-387.*

Yerelin Bilgisiyle Yaşam Stratejileri Geliştirmek ve Birlikte Hayata Geçirmek: İzmir Havzaları Deneyimi

Doç. Dr. **Koray Velibeyoğlu**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Doç. Dr. **Semahat Özdemir**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Prof. Dr. **Alper Baba**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Bölümü
Dr. **Zeynep Durmuş Arsan**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü
H. **Engin Duran**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Prof. Dr. **Adnan Kaplan**
Ege Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Prof. Dr. **Murat Boyacı**
Ege Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Bölümü
Prof. Dr. **Yusuf Kurucu**
Ege Üniversitesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü
Doç. Dr. **Tolga Esetlili**
Ege Üniversitesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü
Dr. **Özlem Yıldız**
Ege Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Bölümü
Doç. Dr. **Nurdan Erdoğan**
İzmir Demokrasi Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Hamidreza Yazdani
Yüksek Şehir Plancısı
Dr. **Dalya Hazar**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Aykut Uçar
Ege Üniversitesi, İktisat Bölümü

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze iktisat yazını yerel kalkınmaya bir dizi kuram ile yaklaşmıştır. Son dönem yaklaşımlardan özetle, Keynesyen politikalar ve Yeni Bölgeselcilik ön plana çıkan iki temel yaklaşımdır. Keynesyen politikalar,

kaynakları merkezden etkin dağıtmayı amaçlayan, kamu yatırımlarını ön planda tutan, gelişmeye daha fazla ihtiyacı olan bölgelere ihracat teşviki, vergi indirimi, sübvansiyonlar, fiziki ve sosyal altyapı yatırımları, OSB'ler gibi enstrümanlarla bölgenin gelişimine katkı sağlamaya çalışır. Özellikle 1960-1980 arası dönemde dünyada ve ülkemizde uygulanan Keynesyen politikalarda kalkınmada öncelikli yöreler, kamu yatırımları ve KİT'ler gelişme aracı olarak kullanılmıştır. 1990'lardan sonra ortaya çıkan Yeni Bölgeselcilik yaklaşımında ise kalkınmayı yerel dinamikler ile potansiyelini ortaya çıkaracak projeler ve yine yerel paydaşların temelde yer aldığı yönetişim biçimi ile yenilikçi ve niş ürünler ortaya çıkarma gibi hedefler vardır (Dulupçu, Sungur, Keskin, 2010).

Yeni Bölgeselcilik yaklaşımında ulus-devlet ve makro kalkınma merkezli yaklaşımlarda ihmal edilen, durağanlığı, geri kalmışlığı, dış dünya ile bağlantısızlığı anlatan yerel kavramı değişmekte, yeni kalkınma çalışmaları yerelden başlamaktadır. Çünkü yerel; bulunduğu coğrafyanın bilgisine sahip örtük bilginin taşıyıcısı konumundadır ve bu kişiye ve yerele gömülü bilgi artık yenilikçiliğin ve gelişmenin, dayanışmanın ana unsurlarından biri kabul edilmektedir. Günümüz dünyasında gelişme öğrenen bir yerel haline gelmesine ve üretimde yüksek dışsallıklar oluşturabilmesine bağlıdır. Dolayısıyla, yerelin farklılığını korumak anahtar konumdadır. Yeni yerel kalkınma yaklaşımlarında kırsal alandaki yerel varlıkların korunarak geliştirilmesi temel amaç haline gelmiştir.

Kırsal alanlardaki yerel kalkınma yaklaşımlarının temel hedefi doğrudan tarım olmak yerine tarım dışı sektörlerde de istihdamın geliştirilmesi, üretici gelirlerinin artırılması ve farklılaştırılması, kadın ve genç nüfusun eğitim ve girişimcilik düzeyinin yükseltilmesi ile uygun kırsal teknolojilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması olarak bir değişim göstermektedir. Yerel kalkınmanın tarım dışı alanları da kapsayan bu gelişimi temel aktör yapısını da değiştirmiş; katılımcılık, tabandan yukarı yaklaşım, yerel kapasitenin geliştirilmesi ve kurumsallaştırılma konuları önem kazanmıştır (OECD, 2006). Türkiye'nin Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi de (2014-2020) yerel ekonomik değer (kaynak) odaklı kalkınma projelerinin çerçevesini çizmektedir. Bu ulusal strateji belgesinde birbiriyle bütünleşik olacak şekilde kırsal ekonomi, kırsal çevre, kırsal yerleşimler ve kırsal toplum üzerine eylem önerileri yer almaktadır.

Bu çalışma, yukarıda gelişim çizgisi kısaca özetlenen yeni yaklaşımlarla uyumlu olarak İzmir'in kırsal alanlarını kapsayan varlık-odaklı bir yerel kalkınma yaklaşımı deneyimini sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın girişi takip eden ikinci bölümünde havza-odaklı yaşam stratejilerinin çıkış öyküsü aktarılmakta, yerel kavramının ve bir ekolojik/sosyo-ekonomik bütünlük olarak havzaların günümüzdeki önemine değinilmektir. Üçüncü bölümde

yerel varlık-odaklı ve havza bütünlüğü içinde kavranan yaşam stratejileri deneyiminin süreci üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde stratejilerin hayata geçirilmesi, bir başka deyişle, yerel varlıkların korunup geliştirilerek sürdürülebilir bir yerel kalkınma anlayışının nasıl oluşturulduğu havza deneyiminin ilk etaplarında ortaya çıkan ürünler üzerinden değerlendirilmektedir. Son bölümde ise planlama disiplini açısından çok disiplinli çalışma ve havza deneyiminin planlama sürecine yansımaları açısından çıkarımlarda bulunulmaktadır.

2. HAVZA-ODAKLI YAŞAM STRATEJİLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

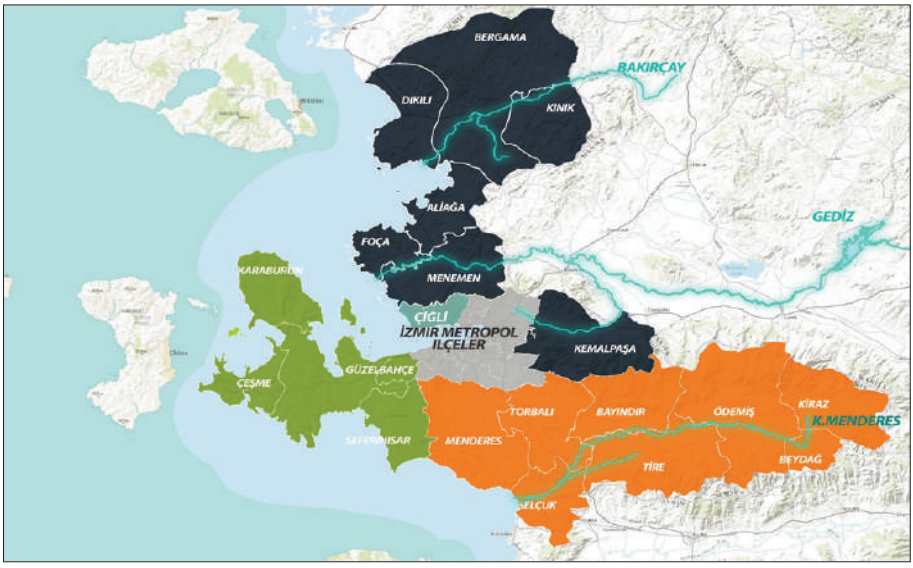
Bir büyükşehir belediyesi olarak İzmir'in sınırları 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı yasayla körfez ve etrafını saran yoğun kentsel dokudan 50 km yarıçaplı bir alanda kırsalı da içerecek şekilde genişlemiştir. Bu genişlemenin kurumsal sonuçlarından biri İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin tarım alanları ve su havzalarının korunmasını sağlamak amacıyla 2007 yılında 'Tarım Park ve Bahçeler Daire Başkanlığı'nı kurmasıdır. Diğer gelişme ise 2008 yılında İzmir'in Yarımada bölgesi olarak tanımlanan ve Güzelbahçe, Seferihisar, Urla, Karaburun ve Çeşme ilçelerini kapsayan 171.000 ha'lık alanın 'Urla-Çeşme-Karaburun Yarımadası Ulusal Fikir Yarışması' adıyla kırsalda yerel kalkınma yaklaşımını oluşturmak üzere yarışmaya açılmasıdır. Bu yarışmada adı geçen Çeşme ve Karaburun ilçeleri o dönemki büyükşehir belediye sınırları dışında olmasına rağmen öncü bir yaklaşımla yerelde havza bütünlüğünü kuracak şekilde doğal ve kültürel değerlerin bütünlüğü içinde ele alınmıştır.

Yarışma alanı İzmir Merkez Kentin batısında, ekosistem bütünlüğüne sahip ve çok değerli doğal ve kültürel varlıklara sahip bir coğrafyadır. Bu Yarımada, Ege Bölgesi, Ülke geneli ve Uluslararası düzeyde de korunması ve geliştirilmesi gereken yerel varlıklara sahip olmasının yanı sıra, bu değerleri olumsuz etkileyen oluşumlarla da karşı karşıyaydı. Nüfus yaşlanıyordu, yerel halk yoksullaşıyordu, tarımsal üretim geriliyor ve doğal, kültürel değerlere duyarlı alternatif turizm gelişmiyordu.

2008 yılının Temmuz ayında İzmir Büyükşehir Belediyesi, kendi yetki ve sorumluluk alanları dışında olmasına karşın, türünde bir ilk olan "Urla – Çeşme – Karaburun Yarımadası Ulusal Fikir Yarışması"nı duyurdu. Bu duyuruda Yarışmanın amacı şöyle tanımlanmaktaydı; "Yarışmanın amacı, Yarımada'nın geçmişten gelen tüm değerlerini zenginleştirerek geleceğe aktarmaya ve yerel kalkınmayı sağlamaya yönelik önerileri elde etmek ve kamuoyunda bu Yarımada'ya yönelik duyarlılığın gelişmesine katkıda bulunmaktır." (İBŞB 2009, sf.5). Yarışma duyurusunda belirtilen çok önemli bir koşul ise, bireysel katılımın kabul edilmeyeceği ve ekip çalışmasının gerekliliğiydi. Her ekip; şehir ve bölge

plancısı, mimar, peyzaj mimarı ve ziraat mühendisi uzmanlığına sahip en az bir kişiyi barındırmalıydı (İBŞB 2009, sf.7).

Yaklaşık olarak 150 kişiyi içeren 20 proje grubunun katıldığı Yarışmada çok güzel sonuçlar elde edilmiş ve iyi fikirler geliştirilmiştir. Projeler, 2009 yılında kitap halinde basılarak kamuoyuna tanıtılmış ve tüm ilçe belediyelerine dağıtılmıştır. Bu girişimi bir başlangıç, doğru ve önemli, zamanında yapılmış bir başlangıç olarak kabul etmek gerekir. Nitekim yarışmanın sonucunda, birinci olan ekibin başkanının koordinatörlüğünde katılımcılığı ve bilimsel ilkeleri esas alan, disiplinlerarası bir çalışma yaklaşımıyla "İzmir Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi" (2014-2023) ortaya çıkmış, İzmir Büyükşehir Belediyesi bu çalışmanın sonuçlarına dayalı olarak Yarımada bölgesinde bir dizi uygulamanın geliştirilmesine öncülük etmiştir. Büyükşehir belediyelerinin işleyişinin 6360 sayılı yasa yoluyla yeniden tanımlanması sonucunda İzmir'de il sınırlarına dayanan, daha geniş bir kırsal hinterlandı içerecek şekilde eldeki strateji geliştirme ve uygulama yöntemini yaygınlaştırma gereği doğmuştur. Bu kapsamda, İzmir'in Gediz, Bakırçay ve Küçük Menderes akarsu havzalarını ve bu havzalardaki ağırlıklı kırsal karakterli yerleşimleri içeren havza-odaklı çalışmalar yürütülmüş ve 2016 yılında tamamlanarak 4 yıllık bir deneyim ortaya çıkmıştır (Şekil 1). Bu deneyimin ortak özellikleri varlık-odaklı bir yaklaşım ve bu yaklaşıma özgü bir metodoloji benimsemesi, katılımcı bir sürece sahip olması, bilimsel temeli olan disiplinler arası bir uzmanlar ekibinden oluşması ve önerilen tüm eylemlerin doğanın sürdürülebilirliğini (su, toprak, hava, biyoloji döngüsü) esas almasıdır.

Şekil 1. *İzmir'de gerçekleştirilen havza-odaklı çalışmaların genel görünümü*

Bu noktada, yaşam stratejilerine havza-odaklı yaklaşımın gerekliliğine değinmek pek çok boyutta önemlidir. İnsanlık, 21. yüzyılın başında kendi yaşamı da dahil olmak üzere, içinde yaşadığı Dünyanın ve bu Dünyadaki tüm diğer canlıların ve yaşam alanlarının tehlike altında bırakan Antroposen Çağına girmiştir. Bunun en somut göstergesi yaşamakta olduğumuz iklim değişikliği ve bu süreçteki deneyimlerdir. Ani, daha sık ve daha etkili kasırga, sel-taşkın olaylarının varlığı, deniz suyu seviyesindeki yükselmeler ve neticesinde, bazı adaların ve kıyı kentlerinin bazı kesimlerinin sular altında kalacağı artık bilinen bir başka gerçek haline gelmiştir. Beklenen bir başka gerçek ise, gelecek on yıllarda bazı coğrafyalarda su kıtlığının ve kuraklığın yaşanacağı ve iklim göçlerinin yaşanacak olmasıdır. Ülkemiz bu süreçten etkilenecekler arasında ön sıralarda yer almaktadır. Bu sürecin en temel nedeni ise fosil yakıt tüketimi, havaya CO2 salımı ve sera etkisinin oluşması ve diğer insan faaliyetleridir.

Su kaynaklarımızın kirletilmesi, yeraltı sularının bilinçsizce ve kontrolsüz çekilmesi, tarımsal üretim süreçlerinde bilinçsiz ve aşırı bir biçimde kimyasal içeren gübre ve ilaçların kullanımı, tarım ve orman alanlarının korunamaması ise bu yokoluş sürecini hızlandıran diğer nedenlerdendir. Tümü insan faaliyetleri kaynaklı; su kaynakları, hava ve toprak kirliliği ise yaşam alanlarımızın geri dönülmez biçimde zarar görmesine, bu ortamda üretilen tarımsal ürünlerin ise sağlıksız ve giderek tehlikeli olmasına neden olmaktadır. Bu nedenledir ki, 2016 yılının Ekim ayında Quito'da toplanan "HABİTAT III – YENİ KENT GÜNDEMİ"nin önemli maddelerinden birisini, "güvenli tarımsal üretim- sağlıklı gıda" oluşturmuştur (UN-Habitat, 2017).

Fiziki planlama süreçleri de, farklı idari sınırlar veya planlama sınırları içinde gerçekleştiriliyor olsalar da, bu ekosistem bütünlüğünün sürdürülebilirliğinin sağlanmasına dönük olarak geliştirilmesi gereken politika, strateji ve eylemlerle uyumlu olmak zorundadır. Nitekim Hollanda, İngiltere ve Avusturalya gibi ülkelerde "Entegre Havza Yönetim" süreçleri ile, fiziki planlama süreçleri arasında eşgüdümün sağlanmasına yönelik çabalar gelişmiştir (Bolposta, 2012). Ülkemizde ise kırsal/yerel kalkınma stratejileri ve diğer pek çok tematik strateji ile özel koruma bölgeleri gibi tematik statüler arasında uyumsuzluk gözlemlenmektedir. Havza yönetim planları, kuraklık yönetim planları ve taşkın yönetim planları ile her ölçekteki fiziki planların entegrasyonu sağlanamamaktadır. Bu başarısızlıkta konunun fiziki planlama boyutunu dışarıda bırakan ve meseleyi bir koordinasyon ve mevzuat problemi olarak gören bakış açısının etkisi büyüktür.

İzmir'e dönüldüğünde ise yaşam stratejilerinin gerçekleştirildiği Gediz-Bakırçay ve Küçük Menderes havzalarında toprak kirlenmektedir, akarsular kirlenmektedir, tarımsal üretim yeterince sağlıklı ve güvenli değildir ve bu kirlilikle tek bir ilçenin, tek bir ilin veya kentin kendi başına mücadele etmesi mümkün değildir. Çünkü bu havzalar bir ekosistem bütünlüğü oluşturmaktadır ve bir havza içinde çok sayıda

yerleşim bulunmaktadır. Havzaların daha yüksek kotlarında yer alan yerleşimlerin tarımsal veya tarım dışı üretim süreçlerinin oluşturduğu kirliliğin, havzanın alt kotlarındaki yerleşimlerce yok edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu yerleşimler, kendileri hiçbir kirliliğe neden olmasalar bile bu kirlilikle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kirlilikle baş edebilmek için, aynı havza içinde yer alan yerleşimlerin işbirliği içinde önce kirlenme süreçlerini durdurmak ve oluşmuş kirliliği yine bu işbirliği içinde temizlemeleri gereklidir.

İzmir'in havzaları zengin tarihi dokusu, hassas kıyı alanları, yöresel mimarlık değerlerine sahip kırsal yerleşimleri ve verimli tarım toprakları nedeniyle ekolojik ve çevresel yönden hassastır ve bu durum yerel kalkınma çalışmalarının en önemli bileşenini oluşturmaktadır. İzmir kenti doğal gelişme sınırlarına dayandığı için önümüzdeki süreçte ne yönde ve yoğunlukta gelişeceği sorusu yerine yaşam kalitesine ve sürdürülebilirliğe ağırlık verilmesi bir zorunluluktur. Dolayısıyla, havza-odaklı çalışmalar bir yerel kalkınma stratejisi olmasının yanı sıra kaliteli bir yaşam için de bir stratejik öncelik gözetecek şekilde ele alınmıştır.

Bu kapsamda ele alınan havzalar Çalışması, İZKA daha sonra İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin talebi ve desteğiyle ve çok disiplinli, çok üniversiteli geniş bir ekiple, yerel katılımla, büyük bir heyecan ve uyumla gerçekleştirilmiştir.

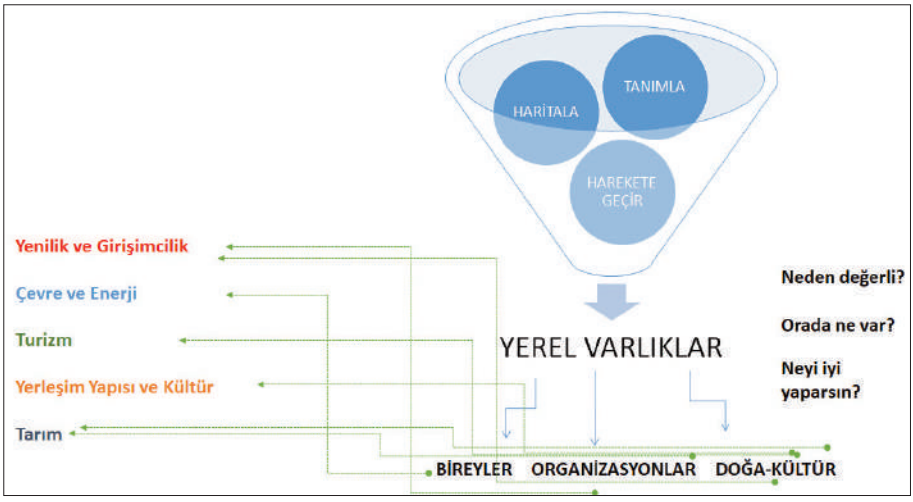
3. YEREL STRATEJİ OLUŞTURMA SÜRECİ

Bu yazıya konu olan havza deneyiminin merkezinde varlık-odaklı yaklaşım bulunmaktadır. Sözlük anlamıyla yerel varlık, bir bireyin, kaynağın veya nesnenin değerli niteliği olarak tanımlanmaktadır. Bir toplum için ise birey, altyapı, organizasyon ya da programlarının gücü olarak düşünülebilir (Kretzmann ve McKnight, 1993). Bu yaklaşım bölgenin gerçek zenginliğini oluşturan yerel varlıklarını feda etmemek ve onların yeni ve yaratıcı kullanımlarını bulmak yoluyla sosyo-ekonomik ve çevresel gelişme hedeflerini gerçekleştirmek ilkesine dayanır (Friedmann, 2006). Özetle, varlık-odaklı gelişme o yerelde yaşayan insanların yerel kapasitesini ve yaşam kalitesini geliştirecek, ekonomik geri dönüşleri oluşturacak ortamı oluşturmalıdır (Velibeyoğlu, 2009).

Yerel varlık-odaklı yaklaşım havza deneyimine esas oluşturan strateji geliştirme sürecine dair yöntem üç temel bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, strateji geliştirilen havzalar için önemli olan tarım, yerleşim yapısı ve kültür, turizm, çevre enerji ve su kaynakları ile yenilik ve girişimcilikten oluşan 5 stratejik tema doğrultusunda havzaların genel yapısı ve yerel varlıklarına yönelik bilgiler derlenip yorumlanarak bir mevcut durum analizi oluşturulmuştur. Strateji oluşturma yaklaşımı yerel varlıkların yerelin bilgisi ve öznellerarası bir araya gelişle tanımlanması, haritalanması ve mobilizasyonu üzerine kurulmuştur (Şekil 2).

İkinci bölümde, yerel varlık-odaklı yaklaşım havza deneyiminde aşağıdan-yukarıya örgütlü ve her aşamada geliştirilerek rafine hale gelen katılımcı bir süreçle yürütülmüştür. İlk aşamada, çalışma yürütülen havzalardaki ilçelerde halk çalıştayları düzenlenmiş ve bu çalıştaylarda tüm tematik konularda yerel varlıklar üzerinde yerel aktörlerin bilgi ve fikirlerine başvurulmuştur (Şekil 3).

Şekil 2. *Yerel Varlıkları Öznellerarası Tespit Süreci*

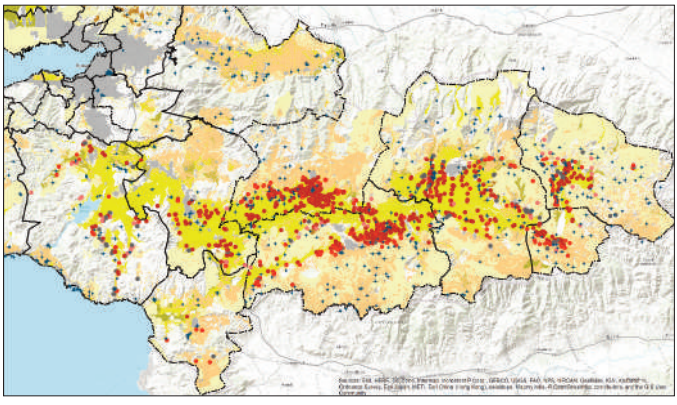

Şekil 3. *Yerel Varlıkların Tanımlanması ve Haritalanması, İlçe Halk Çalıştayları (Foça, Aliağa)*

İkinci aşamada, ilçe halk çalıştayları sonuçlarının sunulduğu ve bölgedeki eğilimler ile bütünleşmelerin araştırıldığı Ufuk Tarama Çalıştayları düzenlenmiştir. Bu çalıştaylarda temel amaç tüm ilçelerin ortak olarak havza bütününde ortaklaştığı konuları tartışabilmek, ilave görüş ve talepleri edinebilmek olmuştur.

Üçüncü aşamada ise, seçilen tematik alanlarda ulusal ve yerel düzeyde konu uzmanlarının katıldığı, önceki katılımcı çalışmalarda geliştirilmiş tüm fikirlerin yapılabilirliği, gerçekleşmesine dair ön koşullar, ilgili aktör yapısı ve bunların üzerine geliştirilen fikirlerin yer aldığı Uzman Paneli gerçekleştirilmiştir. Bu panelde ayrıca uzman ve halk görüşlerinin tutarlılığı test edilmiş, daha geniş bir grupla ortaklaşan ve önceliklendirilen fikirlerin ortaya çıkarılabilmesi için Delfi çalışması da yürütülmüştür. Böylelikle, fikirler ortaya çıktığı ilk halinden rafine edilerek son haline ulaştırılmış, çalışılan havzaların güçlü yanlarını geliştirecek şekilde yapılandırılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, kırsal mahalle ve ilçelere düzenlenen teknik gezilerin yanında strateji paylaşım toplantıları yoluyla, çalıştaylarda değinilen önemli tema ve fikirlerle ilgili konu alanlarındaki katılımcılardan görüşler toplanmış, geliştirilen taslak fikirler hakkında geribildirimler alınmış ve bunun sonucunda yeniden revize edilmiştir. Bu sırada, 'strateji ağacı' altında örgütlenen varlık-odaklı fikirlerin birbiri ile uyumu test edilmiş, bu doğrultuda bazı anahtar konularda (tarım-tarım, tarım-yerleşim, yerleşim-enerji ilişkisi gibi) mekânsal etkileşim / çatışma analizleri üretilmiştir (Şekil 4). Böylelikle, yerin bilgisi, yerele ziyaretle, strateji konularının mekansal etkileşimiyle ve çalıştay sürecine mekanın entegre edilmesi ile (yerel varlıkların haritalanması, kümelenmesi) zenginleştirilmiştir. Ayrıca, varlık-odaklı fikirlerin çok katmanlı gelişme perspektifi doğrultusunda mevcut üst ölçekli mekânsal planlar ve tematik strateji belgeleri taranarak uyumluluğu denetlenmiştir. Uygulamaya yol göstermek amacıyla paydaş analizi yapılmış, eylemlerin ilişkiselliğini ve birbiri ile bağlantısını gösteren 'strateji haritası', zaman planı ve önceliklendirmenin yapıldığı 'strateji senaryosu' üretilmiştir.

Şekil 4. *Mekansal Etkileşim Analizi (Tarım-Hayvancılık Strateji Çatışma haritası), K.Menderes*

4. YERELİN BİLGİSİYLE HAYATA GEÇİRMEK

Uygulama sürecinde de strateji geliştirme aşamasında izlenen katılımcı yöntem takip edilmiştir. Bu anlayış, ilk yapılan Yarımada Stratejisinde daha görünür olmakla birlikte diğer havza-odaklı çalışmalara da yol göstermektedir.

Yarımada uygulama süreci kurgulanırken yerel varlıkların bölgesel/ulusal/ uluslararası ağlarla çok katmanlı olarak bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece ağ şehirleşmesi yaklaşımı uyarlanarak (Dupuy, 2008) doğal yapıdan, fiziki altyapılara (ör: tematik rotalar), fiziki altyapıları kullanan işlevsel ağlardan (ör: müze, okul, konaklama, pazarlar, yerel ürün satış noktaları) kentlilerin tüm bu katmanları kullanma biçimlerine kadar (ör: mobil uygulamalar) bütünleştirilmiş bir kurguda ele alınmıştır.

Şekil 5. *Kentli perspektifinde ağların bütünleştirilmesi: Yarımada İzmir Mobil Uygulaması*

Bu süreci yönlendiren üç temel ilke sorumluluk, sinerji ve senkronizasyon olarak açıklanabilir (Velibeyoğlu, 2015).

Sorumluluk ile doğal ve kültürel yaşamın bozulmadan yerinde kalması bu değerlerin hassas bir biçimde kullanıldığı faaliyetler kast edilmektedir. Bu anlamda Yarımada için uygulanan yerel pazarlar ve ürün satış noktaları, festivaller ve

tematik rotalardan oluşan mekansal ağ ilişkisi gözeten kritik altyapı yaklaşımı önemlidir. Tüm çalışmalarda yerelin ve İzmir'de yer alan organizasyonların gönüllü desteği sağlanmıştır. Örneğin, Yarımada Stratejisi birinci etap uygulamaları içinde yer alan tematik rotalar (zeytin yolu, yürüyüş ve bisiklet yolları) kapsamında 18 dernek ve kulüp öncülüğünde saha çalışmaları yürütülmüştür. Sinerji, kamu/yerel yönetimler, özel sektör firmaları, üniversiteler/araştırma merkezleri ve sivil toplum kuruluşları arasındaki dinamik etkileşim, ilişki ve işbirliği sistemi olarak tanımlanmaktadır. Tüm yerel varlık-odaklı fikirlerde bu dörtlünün iç içe örülen sarmal şeklindeki birlikteliği ve bütünleşik bir şekilde ele alınması gerekliliğinin dikkatle altı çizilmiştir.

Senkronizasyon ile kurumsal ağlar ve işbirliği olanaklarının geliştirilmesi öne çıkmaktadır. Örneğin, Yarımada uygulama projelerinde İzmir Kalkınma Ajansı'nın strateji üretme sürecindeki evsahipliği 2015 yılında açmış olduğu mali destek programının ilk kez sektörel değil, mekansal bir destek programı olarak hayata geçmesine imkan vermiştir. Bu kapsamda, stratejik önceliklere uygun projeler desteklenmiş ve bölgedeki kamu ve özel sektör kuruluşlarına önemli bir kaynak sağlanmıştır. Aynı şekilde, Gediz-Bakırçay Havzaları için geliştirilen strateji kapsamında 2 Avrupa Birliği Ufuk 2020 projesi çok aktörlü ve ulusal-uluslararası partnerler ile birlikte hayata geçirilmek üzere çalışılmaktadır. Gediz Deltası civarında kent-doğa uyumunu referans alan ve kentsel saçaklanmayı azaltıcı bir rol oynayacak olan URBANGreenUP, Avrupa Birliği'nin Ufuk 2020 programı kapsamında desteklenen bir projedir. Yeniden doğallaştırılan kent planlarının geliştirilmesi, uygulanması ve tekrarlanması hedefiyle Avrupa ve Avrupa dışından bir grup partner kent ile birlikte iklim değişikliği etkilerinin azaltılması, hava kalitesinin iyileştirilmesi, su yönetiminin geliştirilmesi ve aynı zamanda yenilikçi doğa esaslı çözümler yoluyla kentlerin sürdürülebilirliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma yerelde ise Mart 2018'de tamamlanan ve uygulama aşamasına geçilecek olan İzmir Yeşil Altyapı Stratejisi'ne kaynak teşkil etmiştir.

Yerelden uluslararası ağlara entegre olan diğer bir AB Ufuk 2020 uygulama projesi ise Haziran 2018'de başlayan "RURITAGE – Kültürel Miras Esaslı Sistematik Stratejiler yoluyla Kırsal Yenilenme" projesidir. Bakırçay Havzası içinde Kozak yaylası Mikro havzası odağında kırsal mirası bir kırsal atlas uygulaması ile haritalayıp, sistematik yenilikler ile kırsal gelişmeye destek olacak yenileşim modellerinin oluşturulması yer almaktadır. Bu maksatla, kırsalda gıda, sanat ve festivaller, göç, peyzaj ve inanç turizmi ana başlıkları altında 6 uygulayıcı şehir ve 14 rol model şehir yer alacaktır.

5. SON VERİRKEN

Bu çalışmada yukarıda genel hatları özetlenen havza-odaklı yerel kalkınma stratejilerinin gelişim ve uygulama sürecine yönelik deneyimlere ilişkin çıkarımlar paylaşılmaktadır. Bu deneyimlerin temelinde öncelikle havza-odaklı yürütülen yerel kalkınma stratejilerinin planlamadaki yeri, bu deneyimin mevcut planlama süreçleri ile bütünleştirilmesi, bakış açısı, araçlar ve eylemlerin yenilenmesi, geliştirilmesi anlamında nelerin yapılabileceği tartışılmıştır. İkinci olarak yerelde, sürekli ve çok-disiplinli bir biçimde birlikte hareket etme deneyiminin geliştirilmesi için işbirliği ağları ve yönetişim yapısının boyutları yapılan çalışmadaki örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Bu deneyimden yola çıktığımızda böyle çok katmanlı ve çok disiplinli bir sürecin yönetilmesinde şehir plancılarına ve diğer ilişkili disiplinlere düşen rollerin ne olacağı, aktörler arası işbirliği ve müzakere süreçlerini kolaylaştıracak, doğal ve kültürel değerlerin savunucusu meslek insanlarının yetişebilmesi için gerekli koşulların ne olabileceği önemli bir soru olmaktadır.

Havzalardaki ekosistem bütünlüğü ve bu bütünlük içinde var olan varlıkların/değerlerin korunması gerekliliği ve karşı karşıya kalınan kirlenme sorunlarının çözümünün yine bu bütünlük içinde aranması gerekliliği açıktır. Bu çalışmada, havza-odaklı yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde benimsenen yöntem, izlenen süreç ve katılımcı bir süreçle geliştirilen stratejiler ve bunlardan bir bölümünün yine katılımcı bir süreçte hayata geçirilmesine dair deneyim, özetle aktarılmıştır. Havza-odaklı deneyimin planlama sistemi ile etkileşimi sonucunda Ülkemiz planlama pratiğine dair şu tür çıkarımların yapılabileceği düşünülmektedir:

- Fiziki planların onama sınırları; idari sınırlara, farklı koruma statülerine, farklı üretim ve hizmet alanlarına bağlı olarak belirlenebilir. Bu farklı ölçeklerdeki ve farklı sınırlar içindeki tüm fiziki planların öncelikli hedefleri arasında doğal ve kültürel varlıkların korunması yer almaktadır/almalıdır. Havza ekosistem bütünlüğü içinde doğal ve kültürel varlıkların korunması ve geliştirilmesine yönelik olarak geliştirilmiş stratejiler, tanımlanmış eylemler ve belirlenmiş önceliklerle uyum içinde olmayan fiziki planların, koruma hedeflerine ulaşmaları çok güçtür. Bu nedenle entegre havza yönetim sistemleri kurulmalı, havzaların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik belirlenecek stratejilerle, fiziki planların stratejileri ve plan kararları arasında uyum sağlanmalıdır. Havza bütünündeki kirlenme sorunu, bu havza sınırları içinde yer alan herhangi bir yerleşimin fiziki plan kararlarıyla çözülemez.
- Havza bütünlüğünde sağlıklı su, temiz hava ve temiz toprakla, sağlıklı gıda üretiminin sağlanması, insanlığın geleceği için kaçınılmazdır. Bu gereklilik ise

salt fiziki planlarımızda "tarımsal niteliği korunacak alan" lejandı ile ve bu alanlarda nelerin hangi yapılaşma koşullarıyla yapılacağını tarif eden, iki boyutlu fiziki planlarla sağlanamaz. Suyun, toprağın ve havanın nasıl temizleneceğine, sağlıklı gıda üretiminin nasıl yapılacağına, yerel halkın bu süreçte yaşam kalitesinin nasıl yükseltileceğine dair soruların da yanıtlarının verilmesi gereklidir. Bu soruların yanıtları, yerel aktörlerin katılımıyla verilmeli ve yine onların işbirliği ile hayata geçirilmelidir. Fiziki planlama pratiğimiz artık tarif edilen, çizilen plan kararlarının ve raporlarda yazan plan amaç ve hedeflerinin nasıl hayata geçirileceği konusunda arayış içinde olmak ve yeni uygulama araçları geliştirmek durumundadır.

- Yerelin bilgisi derindir, günceldir, deneyimlenmiştir ve bizleri o coğrafyanın gerçekliğine yaklaştırır. Bir köy muhtarının Kemalpaşa İlçe Çalıştayında, köylerindeki en büyük sorunu "köyde bebek yok hocam" diye dile getirmesindeki yalınlık, pek çok istatistiki veriden daha değerli olabilmektedir. Ya da bir dağ köyünde, muhtarın ailesi için ayrı bahçe yaptığını, pazara götüreceği ürünleri ise başka bahçede yetiştirdiğini kendiliğinden söyleyivermesi, anlamı acı da olsa bizi bu trajik gerçekliğe yaklaştırabilmektedir.
- Planlarımızda, doğal ve kültürel değerlerimizi koruma ve geliştirmeye yönelik amaç ve hedeflerimizi hayata geçirme aşamasında, merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin kaynakları sınırlı olabilir. Geliştirdiğimiz stratejilerin ve fiziki plan kararlarının gerçekleşmesi aşamasında, yerel aktörlerle işbirliği yapılması, onlarla "birlikte yapma süreci", hem bilgi ve beceri, hem kaynak paylaşımını mümkün kılmakta ve projeler daha kolay, hızlı ve ucuz olarak hayata geçebilmektedir. En önemlisi ise, "birlikte yapılana" sahip çıkma ve yaşatma potansiyelinin daha yüksek olabilmesidir.

Planlama alanının zaten içselleştirmiş olduğu interdisipliner düşünme pratiğinin diğer mesleki rol ve sorumluluklar ile karşılaştığındaki konumu da diğer bir önemli meseledir. Bu bildiride özetlenmeye çalışılan yaklaşık dört yıllık deneyim, çok disiplinli, farklı uzmanlıklara sahip, farklı üniversitelerde çalışan ve farklı yaş gruplarından katılımcılardan oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Ekibin bu zenginliği; çalıştığımız havzalardaki su döngüsü, toprak yapısı, bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliği, kırsal kalkınmada katılım süreçleri, gerek tarımsal gerekse de tarım dışı üretim sektörlerinde çalışılan havzalarda bu süreçlerde ne tür yenilikler geliştirilebileceği, su, toprak ve havadaki kirlenme konusunda neler yapılması gerektiği, kültürel mirasın ve yerleşim dokularının nasıl korunabileceği bilgisine her birimizin ulaşmasını, içselleştirmesini ve kendi uzmanlıklarımızla bütünleştirmemizi sağlamıştır. Bu birliktelik bir sinerji oluşturmuş ve yerelde gerçekleştirilen katılım süreçlerinde daha çok zenginleşmiştir. Bilimsel bilgiyle ve yerelin katılımıyla farklı disiplinlerden uzmanların kolaylaştırıcılığında geliştirilen

stratejilerin tek bir meslek alanının yerel halk ve karar vericilere aktarabileceğinden fazlasını daha etkili bir şekilde taşıması mümkün olmuştur.

Bu birlikteliği, eşgüdümü, birlikte çalışma, paylaşma ve üretme sürecini hayata geçirebilmek için, biz plancılar bu çok disiplinli çalışma ortamını sağlayabilmeli, katılım süreçlerini yönlendirme ve koordine etme, strateji geliştirme ve uygulama süreçlerinde aktörleri bir araya getirebilmeli ve eşgüdümü oluşturabilmeliyiz. Bunun gerçekleşebilmesi için ise eğitim süreçlerimizi buna göre gözden geçirmemiz, birbirimizle ve ilgili meslek gruplarıyla ve sivil toplum örgütleriyle paylaşım ve dayanışma içinde olmamız gerekecektir.

Anahtar Kelimeler: Havza ölçeğinde sürdürülebilir kırsal gelişme, yerel varlık-odaklı yaklaşım, İzmir havzaları, doğal ve kültürel varlıklar

Teşekkür

Proje ekibimiz, İzmir Kalkınma Ajansı ve İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen yaşam stratejileri kapsamında, ev sahibi organizasyonlardaki değerli çalışanlara, strateji çalışmalarında aktif katkılarını esirgemeyen yerel paydaşlara, Yarımada uygulama projelerindeki gönüllü desteğine sonsuz teşekkürlerini sunar.

Kaynakça

Bolposta, R. (2012). The Integration of Land Use Planning Process with Water Resources Management: Analysis of Küçük Menderes River Basin Catchement Area-Turkey, İYTE Müh. ve Fen Bil. Enst. Yayınlanmamış doktora tezi.

Dulupçu M., Sungur O., Keskin H. (2010). Türkiye'de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısından Değerlendirilmesi", 6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM), 3-5 Kasım 2010, Ankara.

Dupuy, G. (2008). Urban Networks – Network Urbanism, Techne Press, The Netherlands.

Friedmann, J. (2006). The Wealth of Cities. Paper presented at 3rd World Urban Forum. Vancouver, Canada.

Fuller, D., Guy, T., and Pletsch, C. (2002). Asset Mapping: A Handbook, Canadian Rural Partnership: Ottawa, Ontario.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2014). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), Ankara.

İBŞB (2009). İzmir Büyükşehir Belediyesi, Urla-Çeşme – Karaburun Yarımadası Ulusal Fikir Yarışması – 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.

İzmir Gediz-Bakırçay Havzası Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi (2015). İzmir Büyükşehir Belediyesi, Proje yöneticisi: Koray Velibeyoğlu, Proje Ekibi: Semahat Özdemir, Alper Baba, Zeynep Durmuş Arsan, Hamidreza Yazdani, H.Engin Duran, Adnan Kaplan, Murat Boyacı, Yusuf Kurucu, Nurdan Erdoğan, Özlem Yıldız.

İzmir Küçük Menderes Havzası Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi (2016). İzmir Büyükşehir Belediyesi, Proje yöneticisi: Koray Velibeyoğlu, Proje Ekibi: Semahat Özdemir, Alper Baba, Zeynep Durmuş Arsan, Hamidreza Yazdani, H.Engin Duran, Adnan Kaplan, Murat Boyacı, Yusuf Kurucu, Nurdan Erdoğan, Özlem Yıldız.

İzmir Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi (2014). İzmir Kalkınma Ajansı, Proje yöneticisi; Koray Velibeyoğlu, Proje Ekibi: Semahat Özdemir, Alper Baba, Zeynep Durmuş Arsan, Hamidreza Yazdani, Dalya Hazar, Adnan Kaplan, Murat Boyacı, Yusuf Kurucu, Nurdan Erdoğan, Özlem Yıldız, Hüsnü Erkan, Eser Afşar.

Kretzmann J. ve McKnight, J. (1993). Building Communities from the Inside Out: A Path Toward Finding and Mobilizing a Community's Assets, ACTA Publications, Chicago: Illinois, USA.

OECD (2006). The New Rural Paradigm: Policies and Governance, Paris.

Tekeli, İ. (2017). İzmir İli/Kenti için Bir Tarımsal Gelişme ve Yerleşme Stratejisi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.

UN-Habitat (2017). Implementing the New Urban Agenda by strengthening urban-rural linkages, United Nations Human Settlements Programme, Nairobi.

Velibeyoğlu, K. (2009). Bardağın Yarısı Dolu: Yerel Kalkınmada Varlık-Temelli Yaklaşım. Ege Mimarlık (71), 42-44.

Velibeyoğlu, K. (2015). "İzmir Yarımada Sürdürülebilir Yaşam Stratejileri", III. Peyzaj Mimarlığı ve Koruma Sempozyumu, Peyzaj Mimarları Odası, İzmir, 11-13 Aralık 2015.

Kırsal Alanlarda Kültürel Mirasın Korunması ve Kırsal Sosyal Sermaye[1]

Dr. Öğr. Üyesi **Yasemin Sarıkaya Levent**
Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. **Nida Naycı**
Mersin Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Hasan Çetin
Polatlı Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Halil Demirdelen
Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Arkeolojik alanlar, insanoğlunun içinde yaşadığı doğal çevreye uyumu konusunda binlerce yıllık deneyimleri ile ulaştığı olgunluk ve gelişmişlik düzeyini gösteren önemli bilgiler içeren kültürel miras alanlarıdır (Naycı, 2014). Doğal çevre ve geleneksel kırsal yerleşmelerle bütünleşmiş arkeolojik alanlar, yüzlerce yıllık süreç içerisinde karşılaştıkları birçok olumsuzluğa karşı geliştirdikleri uyum süreci sonucunda insan-doğa birlikteliğinin en önemli kültürel peyzaj örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Yakar, 2007). Bu önemli merkezlerden birisi de Frigya Krallığı'nın başkenti Gordion'dur.

Gordion, MÖ birinci binyılın ortalarından itibaren Orta Anadolu'da hüküm sürmüş olan Friglerin politik ve kültürel başkenti olması sebebi ile Anadolu tarihi coğrafyasının önemli eskiçağ yerleşimlerinden birisidir. Yakın çevresinde, Frig dönemi yönetici ve elit sınıfına ait olduğu düşünülen farklı boyutlarda 120'den fazla tümülüs bulunmaktadır[2]. Anadolu'da bu şekilde yoğun sayıda ve birbirine

1 Bu bildiri, T.C. Ankara Kalkınma Ajansının desteklediği "TR51/15/DFD/0015 Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması" Projesi kapsamında yürütülen çalışmalar temel alınarak hazırlanmıştır. İçerik ile ilgili tek sorumluluk proje yararlanıcısı Polatlı Kaymakamlığı ile proje ortakları Polatlı Ticaret Odası, Mersin Üniversitesi ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne aittir ve T.C. Ankara Kalkınma Ajansı'nın görüşlerini yansıtmamaktadır. Bildiride sunulan anket çalışması ve derinlemesine görüşmeler, Ekim 2015 'te Yassıhöyük, Kıranharmanı ve Sazılar kırsal yerleşmelerinde proje kapsamında ve desteğinde yapılmıştır.

2 Tümülüslerden 39 tanesi arkeolojik olarak araştırılmıştır.

yakın bir şekilde konumlanmış başka bir Tümülüsler coğrafyası bulunmamaktadır ve bu açıdan bölge eşsizdir. Tümülüslerden en bilineni, 53 m. yüksekliğindeki "Kral Midas" mezarı olarak da adlandırılan Büyük Tümülüs'tür.

Alanın eşsiz olması ve kültürel miras anlamında çok önemli bir bölge olmasına karşın turizm amaçlı kullanımı ve bunun da kırsal kalkınmaya etkisi kısıtlı ölçüdedir. Alanın potansiyellerinin ortaya çıkartılması amacıyla 2015 yılında T.C. Ankara Kalkınma Ajansınca desteklenen ve projenin yararlanıcısı Polatlı Kaymakamlığı (İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü) ve proje ortakları Polatlı Ticaret Odası, Mersin Üniversitesi ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi olan "Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması" projesi hazırlanmıştır. Projenin amacı, Gordion Arkeoloji Parkının hayata geçirilmesi adına ön araştırmaların yapılmasıdır. Uluslararası öneme sahip Gordion antik kenti ve Tümülüsler, mevcut ziyaretçi sayısı ile potansiyelinin oldukça altındadır. Bölgede gerçekleştirilecek ve zamanla gelişecek olan "Gordion Arkeoloji Parkı" ile Ankara ve Polatlı'nın ulusal ve uluslararası öneme sahip turizm destinasyonlarından biri haline gelmesi; böylelikle bölgede ziyaretçi sayısının artması, sürdürülebilir yerel ve bölgesel istihdam yaratılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Gordion arkeolojik alanının sürdürülebilir yöntemlerle olanaklarının değerlendirilmesi, elde edilen kaynakların alana ve yakın çevresinde yer alan yerleşimlerin istihdamına yönelik kullanımı hedeflenmiştir.

Gordion arkeolojik alanında yürütülen çalışmalarda güncel koruma yaklaşımları benimsenmiş; salt alanın kültürel ve doğal değerlerini değil, aynı zamanda geleneksel yaşamı ve üretim biçimlerini, kırsal kalkınmayı ve ekonomik gelişmeyi hedefleyecek şekilde faaliyetler yürütülmüştür. Fizibilite Araştırması kapsamında yürütülen faaliyetlerden birisi de korumanın bütün boyutları ile ele alınması ve yerel halkın da sürece dâhil edilmesi için yürütülen çalışmalar olmuş; bu amaçla alana özel hanehalkı anketi hazırlanarak Gordion Antik Kenti ve Tümülüslerin bulunduğu doğal kültürel peyzaj alanında yer alan Yassıhöyük, Kıranharmanı ve Sazılar yerleşmelerinde Ekim 2015'de uygulanmıştır. Anket çalışmaları ile katılımcıların mevcut sosyo-ekonomik durumları, yaşadıkları alana ilişkin sorunları, Gordion hakkındaki farkındalıkları, bölgede ileride gelişmesi olası turizm faaliyetlere katılım istekleri ve potansiyelleri gibi konular tespit edilmiştir.

Çalışmanın ilk kısmında değişen ve genişleyen kültür varlığı tanımı bağlamında koruma eylemlerinde yerel halkın katılımına yönelik yaklaşımlar ve katılımın neden önemli olduğuna dair teorik bir çerçeve sunulacaktır. Ardından, ilk bölümde değinilen sürdürülebilir koruma yaklaşımı benimsenerek hazırlanan örnek bir çalışma olarak Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması için Yassıhöyük, Sazılar ve Kıranharmanı yerleşmelerinde yürütülmüş olan anket ve derinlemesine görüşme sonuçlarına bağlı olarak yöre halkının sosyo-ekonomik

durumu, geleneksel üretim biçimleri, Gordion'un bilinirliği ve arkeolojik alan korumaya ve koruma süreçlerine ne tür destekler verebileceğine dair bulgular ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümünde elde edilen bu bilgiler doğrultusunda kırsal sosyal sermayenin koruma çalışmaları ve turizm faaliyetleri kapsamında nasıl değerlendirilebileceğine yönelik geliştirilen öneriler sunulacaktır.

KIRSAL KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA YEREL HALKIN KATILIMININ ÖNEMİ

Günümüzde kültür varlığı tanımı salt korunması gereken eski eserlerin ötesine geçerek, yaşayan kentsel ve kırsal çevreler, kültürel peyzaj alanları, geleneksel tarım alanları, endüstri ve üretim alanları, kutsal sayılan doğa parçaları, toplumsal bellekte yer etmiş ve önemli tarihi olayların geçtiği yerler gibi kültürel ve tarihi öneme sahip alan ve eserlerin bütününü ele alacak şekilde genişlemiştir (Boccardi ve Duvella, 2013). Değişen bu ele alışta somut (*tangible*) anıt ya da alanların yanı sıra; gelenekler, inanışlar, sosyal ve dini törenler, festivaller, görsel sanatlar, geleneksel üretim biçimlerine ilişkin geliştirilen her türlü bilgi, beceri, sözlü aktarımlardan oluşan somut olmayan (*intangible*) miras öğelerinin de korunması gerekli kültür varlıkları olarak ele alınması yaklaşımı benimsenmiştir (Hawkes, 2001; UNESCO, 2003).

Kültür varlığı tanımının içeriğinin zenginleşmesine koşut, bu alanların bütüncül olarak korunmasına ve geleceğe aktarılmasına ilişkin bütünleşik sürdürülebilir yönetim modelleri de öne çıkmaktadır. Güncel yaklaşımlar çerçevesinde kültürel mirasın korunması salt teknik bir işlem olmaktan öte, katılımcı ve çok boyutlu bir süreç olarak işletilmekte; bu kapsamda da yerel halkın sürece katılımına ve süreçteki rolüne önem verilmektedir. Korumanın, ekonomik ve sosyal boyutları ile yerele geri dönüşü ve katkı sağlaması hedeflenmekte ve bu yönde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çerçevede, bazı örnekleri yüzlerce yıldır süregelen geleneksel değerlerin yaşayan parçası olan arkeolojik alanlar için geliştirilecek yöntem yaklaşımlarında yerel değerleri evrensel ilkelerle bütünleştirecek sürdürülebilir yaklaşımlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Kültürel miras alanlarından görece az çalışılan ve daha az önem verilen kırsal kültürel miras alanlarıdır. Mevcut yasal çerçevede tanımı ve gerekli müdahale araçlarının yeterince tanımlanmamış olmasının ötesinde, kırsal kültürel mirasın korunması önündeki en temel problemler, bu alanların yaşadığı sosyal ve ekonomik değişim ve dönüşümdür. Ekonomik anlamda tarım ve hayvancılığın getirisinin az olması, toprakların miras yolu ile bölünerek küçülmesi ve tarımda makineleşme sonucunda 1960'lı yıllardan itibaren süregelen kente göç sonucunda hızla nüfus kaybeden ve bir yandan da nüfusu yaşlanan kırsal alanlarda kültürel

miras öğelerinin bakımı ve onarımı sorun olmaktadır. Kullanılmayan geleneksel yapıların yok olduğu ya da kullanılanların da bilinçsiz bir şekilde modern malzeme kullanımı sonucu zarar gördüğü izlenmektedir. Sadece geleneksel yapılar değil, modern yaşamın ihtiyaçları doğrultusunda geleneksel kırsal dokunun da değişime uğradığı bir gerçektir. Göç ile genç nüfusun kentlere gitmesi sonucu kırsal alanda kalan sayıca az ve görece yaşlı nüfus geleneksel mimarinin ve geleneksel yaşamın devamlılığını sağlamakta zorluk çekmektedir.

Kırsal alanlarda, kültürel mirasın turizm amaçlı kullanılması kırsal ekonomiye destek sağlayan bir faaliyet olarak ön plana çıkmakta; hatta bazı kırsal yerleşmelerde başat ekonomik faaliyet haline gelmeye başlamaktadır. Özellikle nüfus kaybeden ve tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik yetersizliği bir ölçüde kapatmaya yönelik olarak, bir yandan geleneksel hayatın deneyimlenmesine, diğer yandan da kültürel mirası sergilemeye dayalı turizm faaliyetleri kendine özgü değerleri hala içerisinde barındıran yerleşmeler için önemli bir ekonomik faaliyet olabilmektedir. Koruma, turizm ve yerelin özgün değerlerini bir arada ele alarak bütüncül stratejiler geliştirmek sadece korumanın başarısını değil, ayrıca kırsaldaki sosyal ve ekonomik refah düzeyinin de artmasını sağlamaktadır.

Kültürel mirasa ilişkin koruma çalışmalarında sadece kültürel mirasın değil, aynı zamanda süregelen geleneksel yaşamın da korunması ve geliştirilmesi önemlidir. Bu bağlamda yerel halkın farkındalığı, algısı ve koruma çalışmalarına nasıl eklemlenebileceğinin incelenmesi gereklidir ve özellikle yerel halkın sürece katılımı bu açıdan önemlidir. Korumanın kırsal alanda yapılıyor olması aynı zamanda kırsal kalkınma ve istihdam olanaklarının arttırılması açısından da olanaklar sunmaktadır. Bu olanakların değerlendirilmesi için de kırsaldaki olanakların ve yöre halkının korumaya katkısının ne olacağının iyi analiz edilmesi ve buna yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu genel durum göz önünde bulundurulduğunda, gelişme baskısına karşı korunmuş pek çok kırsal arkeolojik peyzaj alanının sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile oluşturulacak koruma stratejilerinde; doğal ve kültürel çevrenin bir bütün olarak tanımlanması ve ele alınmasına, o alanda yaşayan ve alanla bağı bulunan yerel grupların sosyal değerleri ile birlikte sürekliliklerinin ve sürece katılımlarının sağlanmasına, korumaya yönelik tüm çalışmalarda ekonomik olarak sürdürülebilir araç ve yöntemlerle desteklenmesine yönelik araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. (Naycı, 2014)

ÖRNEK ÇALIŞMA: GORDİON ANTİK KENTİ VE KIRSAL YERLEŞMELER

Yöntem: Kırsal Kültürel Mirasın Korunmasında Bütüncül Yönetim Yaklaşımı

Bu temel yaklaşım göz önünde bulundurularak 2015 yılında Ankara'nın Polatlı İlçesinde bulunan Gordion Antik Kentine ilişkin yürütülen proje kapsamında kırsal sosyal sermayenin korumaya katılımının ne düzeyde olabileceğine ilişkin saha çalışmaları yürütülmüştür. Saha çalışmasının bir parçası olarak uygulanan anket çalışması kapsamında Gordion yerleşmesi civarında bulunan üç kırsal yerleşme, Yassıhöyük, Kıranharmanı ve Sazılar incelenmiş ve yerel halkın koruma çalışmalarına katılımı ve koruma ile oluşabilecek bir ekonomik canlanmaya katılım isteklerinin ne düzeyde olacağına ilişkin bir inceleme yapılmıştır. Anket çalışmasının temel amacı, bölgede uygulanacak olan bir Arkeoloji Parkı projesi ve berberinde ortay çıkacak olan turizm potansiyeline yerel halkın istekliliğinin ve ne düzeyde katkı verebileceğinin tespit edilmesidir. Bu inceleme sonucunda ise kültürel mirasın fiziksel korunması ve iyiliğinin yanı sıra yerel sosyal sermayeyi nasıl sürece katabileceklerine dair stratejiler geliştirilmiştir.

Kırsal yerleşmelerin nüfuslarının az olması nedeniyle anket uygulamasında bir örneklem çalışması yapılmamış; kırsal yerleşme içerisinde ulaşılabilen her haneye anket uygulanmıştır. Anket uygulaması sonucunda toplam 105 haneye ve bu hanelerde yaşayan 395 kişiye erişilmiştir (Tablo 1). Anket çalışmasını desteklemek amacı ile yapılan derinlemesine görüşme kapsamında ise her biri ortalama 45 dakika süren 5 adet görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Anket Uygulamasına İlişkin Bilgiler

Anket Uygulama Alanı	Anket Uygulanan Hane Sayısı	Anket Uygulaması ile Ulaşılan Kişi Sayısı	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	Ortalama Yaş
Yassıhöyük	35	142	4,08	34,17
Sazılar	42	141	3,36	41,72
Kıranharmanı	28	112	4,00	34,76
Toplam	105	395		

Çalışma Alanı: Kırsal Kültürel Miras Alanına ve Kırsal Sosyal Sermayeye İlişkin Bilgiler

Proje alanı kapsamında tanımlanan bölge; Gordion Şehir Höyüğü, Küçük Höyük ve 120'den fazla tümülüs ile Frig uygarlığının başkenti ve aynı zamanda yönetim erki ve elit sınıfın yaşadığı merkezi olma anlamı ile Frig tarihi coğrafyasında önemli bir yerdir. Bu önemi ile uluslararası ortamda tanınırlığı yüksek bir bölgedir. Yerin *anlamı* ve *önemi* (*significance*) Friglerin efsanevi kralı Kral Midas'ın yaşadığı yer olması ile daha da artmaktadır. Bölgenin en büyük ve görkemli tümülüsü olan Büyük Tümülüs; uzun yıllar tarihçiler tarafından Kral Midas'ın

mezarı olarak kabul edilmiştir[3]. Frig yönetiminin Sakarya ırmağı ile Porsuk Çayı'nın kesiştiği bir noktada pekişmesi, onu Anadolu ticaret yolları üzerinde önemli bir kavşak noktası haline getirmiştir. Dolayısıyla bölgenin sahip olduğu doğal eşikler ve elemanlar, Gordion'un tarihi-kültürel peyzajında önemli bir tutar. Gordion; her ne kadar tanınırlığını Frig uygarlığının başkenti olarak kazanmışsa da Frig döneminden sonra da farklı kavimlere ev sahipliliği yapmış; asırlar boyu yerleşim görmüş bir yerdir. Lidya, Hellen, Roma, Pers, Bizans etkileri ile Ortaçağa kadar devam eden kesintisiz kültür katmanları ile karşılaşılır. Gordion'da tarih sahnesine çıkan bir diğer önemli figür "Gordion'un Düğümü"nü çözmek için bölgeye gelen Büyük İskender'dir. Böylece Gordion'un önemi, yüzyıllar sonra bir efsanenin peşine düşen başka bir tarihsel kahramanın efsanesi ile daha da artmıştır.

Sahip olduğu bu eşsiz değerler ile Gordion; 13.04.2012 yılında; Dünya Miras Alanı komisyonu tarafından belirlenen (iii),(iv),(vi) numaralı kriterlere göre UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne dâhil edilmiştir. İlgili raporda[4], alanın öne çıkan evrensel değerleri (*outstanding universal value*) ve önemi (*significance*) şu şekilde belirtilmiştir:

> "Günümüzde; birbirine oldukça yakın bir biçimde konumlanmış, en büyüğü Büyük Tümülüs olmak üzere 120'den fazla irili ufaklı Tümülüs ve Gordion şehir höyüğü ile birlikte yer alan birkaç höyükten oluşan Frig tarihi coğrafyasını 'tarihsel, mekânsal, coğrafi ve peyzaj bütünlüğü' içerisinde izlemek mümkündür. Bölgenin kentsel gelişme baskısından uzak kalmış olması, zamanla yakın çevrede yeşeren köy yerleşimleri ve kırsal yaşamla daha da bütünleşmesini sağlamıştır. Dolayısıyla, bugün Gordion kültürel peyzajının önemli bir parçası yakın çevresinde yaşayan kırsal yaşam ve buna koşut gelişmiş kırsal peyzaj alanlarıdır."

2015 yılında yürütülen proje araştırması kapsamında Gordion antik kenti ve tümülüslerin bulunduğu yoğun arkeolojik alanla fiziksel olarak yakından ilişkili üç yerleşim incelenmiştir: Yassıhöyük, Kıranharmanı ve Sazılar (Şekil 1). Bu üç yerleşmenin seçilme nedeni Gordion ve çevresi ile yakın fiziksel ilişki içerisinde olmasının yanı sıra bölgedeki kırsal yerleşimlerin tarihsel gelişimine ilişkin de önemli örnekler olmalarıdır. Sazılar, incelenen yerleşimler içerisindeki en eski tarihli yerleşimdir. Bölgeye 13. yüzyıldan sonra gelmeye başlayan Türkmen aşiretlerinden Sazlar boyuna aittir. Kıranharmanı, 1929 yılında Bulgar göçmenleri için kurulmuş planlı bir köy yerleşimidir. Yassıhöyük yerleşimi ise Cumhuriyetten

3 Tümülüs içindeki mezar odasının ahşap elemanları üzerinde gerçekleştirilen dedankronoloji çalışmaları ile yapılan tarihleme sonucunda mezar odasının Kral Midas zamanında babası Kral Gordios için yaptırıldığı tezini güçlendirse de yerin "*anlamı*" hala Kral Midas'ın mezarı olması ile anılır.

4 UNESCO Tentative Lists "Gordion" https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5727/ (son erişim 20.09.2018)

sonra Bolu'nun Kıbrısçık yerleşiminden gelen aileler tarafından kurulmuştur. 1930'lardan sonra gelişen "Yassıhöyük" (alçak tepe anlamı ile) ve 1929 yılında kurulan "Kıranharmanı" (Kralın Harman yeri anlamı ile) yerleşmelerinin isimleri bulundukları tarihsel bağlamdan esinlenerek gelişmiştir.

***Şekil 1.** Çalışma Alanı GoogleEarth Uydu Görüntüsü*

Yassıhöyük yerleşimi, Gordion antik kenti ve Kral Midas'ın mezarı olarak ün yapmış Büyük Tümülüs'ün (Tümülüs MM) bulunduğu yoğun bir arkeolojik alan üzerine kurulmuş bir yerleşimdir. Batıda Sakarya nehri, doğuda Tümülüs MM'in arasında kalan düzlük alanda kurulmuştur. "Yassıhöyük" ismi aynı zamanda Gordion şehir yerleşiminin bulunduğu höyüğün ismidir. Gordion yerleşiminin yakınında Küçük Höyük ve Kuştepe höyüğü de alandaki önemli arkeolojik alanlardır (Şekil 2). 1889 ve 1930lardaki belgelerde alanda küçük ölçekli bir yerleşme olduğu görülse de bölgenin tarımsal potansiyelinin yanı sıra, 1950'lerde Gordion'da başlayan kazılar bölge içinde Yassıhöyük'ü bir cazibe merkezi haline getiren etkenlerden olmuş ve kazılarda çalışarak ek gelir elde etmek üzere Yassıhöyük'e yerleşenler olmuştur.

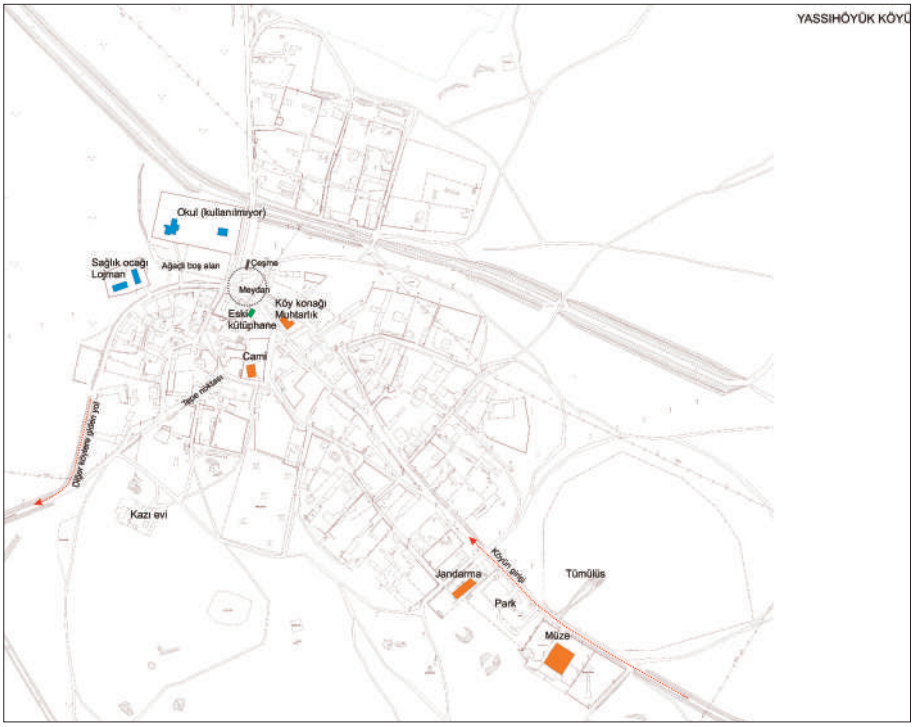
Yerleşmenin başlıca gelir kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım faaliyetleri içerisinde tahıl ve şeker pancarı üretimi en eski üretim alanlarıdır. 1960'larda tarım bakanlığı tarafından örnek köy seçilmesi ile çiftçilere badem fidanı yardımı yapılmış, yerleşimin kuzeyinde örnek yetiştirme alanları oluşturulmuştur. Ancak bu deneme kuraklık ve bakımsızlık nedeni ile başarılı olmamıştır. Bunun yanı sıra, meyvecilik ve sebzecilik konusunda çiftçiyi teşvik etmek üzere çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.

Yerleşimin mimari dokusu tek ve iki katlı evlerden oluşmaktadır. Parsel içerisine dağınık halde yerleşmiş konut birimi, ağıl, kümes, depo birimlerinden oluşan parsel-yapı ilişkilerinde genel bir düzen göze çarpmaz. Bu durum, kullanıcıların yapılardan arta kalan bahçe kullanımına ilişkin tercihine göre şekillenmiştir. Bahçe içlerinde, aile içi tüketime yetecek kadar sebze-meyve yetiştiriciliği, kümes hayvanları ve hayvancılıkla geçinen ailelerin ağılları yer almaktadır.

Şekil 2. *Bölgenin önemli doğal ve arkeolojik anıtları ile birlikte Yassıhöyuk yerleşiminin genel görünümü*
Kaynak: Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması Sonuç Raporu

Yerleşim genelinde düzensiz bir gelişim göstermiş olan sokak dokusunda da belirli bir standart bulunmamaktadır. Kimi sokaklarda kaplama malzemesi yoktur; toprak veya stabilizeyol olarak bırakılmıştır. Bazı yerlerde ise -yerleşimin içindeki caminin bulunduğu sokakta olduğu gibi- kilit parke taş döşemesi yapılmıştır. Benzer şekilde sokak ve cadde üzerinde araç park etme, toplu taşıma indirme-bindirme durak ve cep düzenlemesi, şehir dışından ve farklı yönlerden gelen ziyaretçileri Gordion Höyüğü, Büyük Tümülüs ve Müze gibi önemli gezi noktalarına yönlendirecek levhalar gibi ulaşıma ve yönlendirmeye ilişkin düzenlemeler oldukça zayıf ve kısıtlıdır.

Şekil 3. *Yassıhöyük Kırsal Yerleşmesi*
Kaynak: Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması Sonuç Raporu

Sokak karakteristiğini oluşturan önemli elemanlardan biri sokak cephelerini oluşturan yapı ve avlu cepheleridir. Avlu duvarları ile tanımlanmış sokaklar ve ardında yer alan bahçeler, bölgenin kırsal karakterini sokak ölçeğinde yayalara hissettirse de; bunların fiziksel durumlarına ilişkin de belirli bir düzenleme yoktur. Parsel sahibi ve içindeki kullanıcıların yaptığı müdahaleler ile sınırlıdır.

Kıranharmanı yerleşimi Porsuk Çayı'nın kıyısında kurulmuştur. Yerleşimin Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yerleşimi için 1929 yılında kurulduğundan bahsedilmektedir. Ana bir sokak üzerinde iki tarafına konumlanmış bahçeli evlerden oluşan düzgün bir yerleşim dokusu vardır. Bu özelliği ile Cumhuriyet döneminde karşımıza çıkan; muhacir veya mübadillerin hızlı iskanı için geliştirilmiş olan "planlı köy" örneklerine benzemektedir. "Kıranharmanı" isminin Kral Midas'ın harman yer olarak kullanılmasından dolayı "Kralın Harmanı" anlamından geldiğine inanılır.

Planlı ve düzenli fiziksel gelişimi ve buna uygun mimari dokusu ile Kıranharmanı yerleşimi, yakın çevredeki kırsal yerleşimlerinden oldukça farklı bir karakteristik

sergilemektedir. Yerleşimin kuzeydoğusundan geçen Porsuk Çayı'na paralel olarak konumlanmış olması da bulunduğu doğal peyzajla uyumlu olarak gelişmesini sağlamıştır.

Şekil 4. *Kıranharmanı Kırsal Yerleşmesi*
Kaynak: Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması Sonuç Raporu

Yerleşmenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Özellikle büyükbaş hayvancılık öne çıkar. Tarım ürünlerinde ise şeker pancarı, kuru soğan, kavun, karpuz, buğday ve hayvan yemliği olarak yonca, fiğ ve mısır yetiştirilir. Yerleşimin içerisinde süt toplama merkezi bulunmaktadır.

Yerleşimin mimari dokusu ana sokak boyunca sıralanmış tek veya iki katlı kırma çatılı, kerpiç yapılardan oluşmaktadır. Yapı parsellerine giriş; yerleşimin ana omurgasını oluşturan sokaktan sağlanmaktadır. Parsellerin iç kısımları bahçe kullanımına ayrılmıştır. Yerleşim genelindeki yapıların sokak-parsel-yapı ilişkileri birbirine benzer biçimde gelişmiştir. Yerleşimin geleneksel kırsal mimari dokusu oldukça iyi durumdadır. Ancak dokuya sonradan eklenen yapılar betonarme karkas sistemle inşa edilmeye başlamıştır.

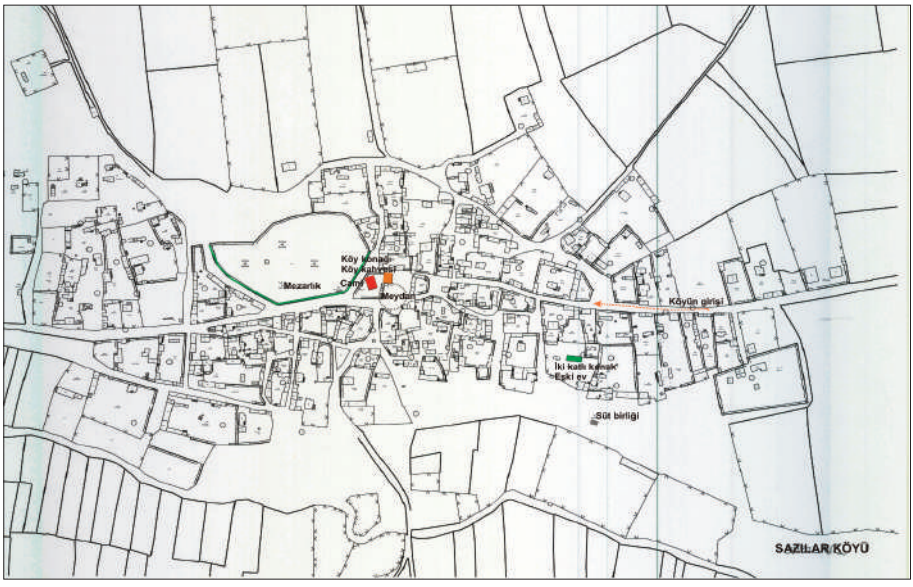
Bahçe düzenlemeleri farklı alt kullanımları ve özenli peyzajı ile oldukça zengindir. Bahçelerin en önemli mimari öğeleri fırınlardır. Geleneksel fırınların yanı sıra sonradan eklenen ocaklar da avluya konumlandırılmıştır. Ayrıca aile içi tüketime yönelik meyve ağaçları, bostan ve kümesler bahçelerin diğer öğeleridir. Hayvancılıkla uğraşan ailelerin bahçelerinde aynı zamanda ahır ve yemlik

bölümleri ile traktör ve diğer bahçe makineleri için garajlar yapılmıştır. Bu yapıların da geleneksel yapılar gibi kerpiç ve ahşaptan yapılmış olması ilginçtir.

Aynı özen, yerleşimin ana omurgasını oluşturan ana sokakta da hissedilmektedir. Sokak boyunca devam eden ağaç sıraları ve sokağı tanımlayan avlu duvarları ve ev cepheleri kullanıcılar tarafından özenle korunmaktadır. Kullanıcıların kireç badana ile devamlı ev ve bahçe duvarlarının bakımını yapmaktadır.

Sazılar (Sazlar) yerleşimi bölgenin eski kırsal yerleşimlerinden biridir. Köyün kökeninin Türkmen aşiretlerinden gelmiş olduğu belirtilir[5].

Bölge genelinde olduğu gibi Sazılar yerleşmesinde de başlıca geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Belli başlı tarım ürünleri buğday, arpa, şekerpancarı, kuru soğan, mısır, yonca, fiğ, kavun ve karpuzdur. Köyün en önemli ekonomisi tarımdır. Belli başlı tarım ürünleri içerisinde şeker pancarı ve soğan gelir. Kavun ekimi de geçmiş yıllarda yapılmış olmakla birlikte, randıman alınmadığı için artık dikimi yapılmamaktadır. Tarım faaliyetlerinin ardından bazı çiftliklerde hayvancılık faaliyeti gelişmiştir.

Şekil 5. *Sazılar Kırsal Yerleşmesi*
Kaynak: Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması Sonuç Raporu

5 İnanışa göre Osmanlı Devleti'nin Kurucusu Osman Bey 1289 tarihinde Sivrihisar'ı ele geçirmiştir. Kardeşi Gündüz Bey'i bu bölgenin (Eskişehir) idaresine vermiştir. Gündüz Bey 3 bin kadar Türkmen aşireti bu bölgeye yerleştirmiş ve köyler oluşturmuştur. Yerleştirilen bu Türkmen Boylarından biri de Sazılar Boyudur. Köy ismini bu Boydan almıştır. Eski kayıtlarda, TBMM 'deki İstiklal Savası kayıtları dâhil hepsi köyün adını Sazlar değil Sazılar olarak vermektedirler.
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Sazlar,_Polatl%C4%B1)

Sazılar köyünün yerleşim dokusu organik bir gelişim göstermiştir. Yerleşimin içinden geçen ana yol asfalt kaplıdır. Ancak yerleşimin içinden devam eden ikincil yollar toprak yol olarak bırakılmıştır. Yerleşimin sokak-bahçe-yapı ilişkilerinde belli bir düzen yoktur. Bazı noktalarda yollar birkaç yapı grubunun açıldığı ortak bir açık alana; bazı noktalarda yapıların bahçeleri ile son bulmaktadır. Diğer iki yerleşimde olduğu gibi, geleneksel mimari dokusu yığma kerpiç yapılardan oluşmaktadır. Binaların kat yüksekliği tek ya da iki katlıdır.

Bulgular: Kırsal Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Kırsal Sosyal Sermayenin Yaklaşımı

Yapılan çalışma sonucunda her üç kırsal yerleşmede de yaşayanların %60'ının 40 yılı aşkın süredir burada ikamet ettiği tespit edilmiştir. Uzun süreli ikamet olmasına karşın bu köylerin muhacir köyü olduğu ve dışarıdan gelen ailelerce kurulduğu bilinmektedir. Ailelerinin nereden geldiğini sorulduğunda Kıranharmanı yerleşmesinin Bulgaristan göçmenlerince oluşturulduğu (%86 oranında), Yassıhöyük'te Bolu-Kıbrıscık'tan gelenlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir (%66 oranında). Sazılar sakinleri ise kendilerini "buranın yerlisi" olarak nitelendirdikleri gibi (%38 oranında), diğer iki köye göre köken olarak daha farklı ve çeşitli yerleşmelerden gelmiş olan aileleri barındırmaktadır. Bulundukları yerde yaşamaktan ve yaşadıkları evden büyük çoğunlukta (%88,6 oranında) memnun olduğunu belirten yerel halk, geçimini büyük ölçüde (%89 oranında) tarım, hayvancılık, bahçecilik ve meyve üreticiliğinden sağlamaktadır. Tarım ile uğraşan hanelerde toprak sahipliliği incelendiğinde %77 gibi yüksek bir oranda mülk sahipliliğinin olduğu görülmektedir. Tarımsal ürün olarak soğan, buğday, arpa ve pancar ekilirken; hayvancılıkta süt birlikleri önemli rol oynamaktadır.

İncelenen kırsal yerleşmeler, fiziksel olarak Gordion Antik Kenti ve Tümülüsler ile yakın ilişkide olduklarından ve ayrıca yörede yaşayanların buradaki kazılarda eskiden ya da halen çalıştıklarından Gordion'un bilinirliğini yüksektir (Tablo 2). Kültürel mirasa ilişkin temel bilgi düzeyi sorulduğunda, "Kral Midas" ve "Tümülüs, mezar" anahtar kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 3). Civar kırsal yerleşmelerde yaşayanların bölgedeki kültürel miras alanlarını ve alandan çıkartılan eserlerin sergilendiği müzeyi gezdikleri tespit edilmiştir (Tablo 4 ve Tablo 5).

Tablo 2. Gordion hakkında bir şeyler duydunuz mu?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	*Sayı*	27	41	24	92
	Yüzde	77,1%	97,6%	85,7%	87,6%
Hayır	*Sayı*	8	1	4	13
	Yüzde	22,9%	2,4%	14,3%	12,4%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 3. Gordion hakkında neler duydunuz? (Açık soru - Çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Kral Midas hikâyesi	17	30	19	66
Tümülüs, mezar	11	15	10	36
Tarihi eserler, altın çıkmış	1	4	2	7
Asıl yerleşim yerini (eski yerleşim)	1	2	1	4
Çok eskiden beri kazı çalışması olduğu	3	1	1	5
Müze	2	2	2	6
Frigler	4	2	2	8
Turistik bir yer (tarihi)	8	7	0	15

Tablo 4. Gordion'u hiç gezdiniz mi?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	*Sayı*	35	35	20	90
	Yüzde	100,0%	83,3%	71,4%	85,7%
Hayır	*Sayı*	0	7	8	15
	Yüzde	0,0%	16,7%	28,6%	14,3%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 5. Müzeyi ve Tümülüs'ü hiç gezdiniz mi?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	*Sayı*	34	37	20	91
	Yüzde	97,1%	88,1%	71,4%	86,7%
Hayır	*Sayı*	0	5	8	13
	Yüzde	0,0%	11,9%	28,6%	12,4%
Bilinmiyor	*Sayı*	1	0	0	1
	Yüzde	2,9%	0,0%	0,0%	1,0%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Yöre halkı, bölgede sürdürülen arkeolojik kazılara geçmiş yıllardan beri destek vermektedir (Tablo 6). Yassıhöyük yerleşmesinde nüfus artışı en çok 150'li yıllarda, bölgedeki arkeolojik kazıların başladığı dönemde görülmüştür[6]. Yassıhöyük yerleşmesi kazı alanı ve kazı ekibi ile fiziksel olarak daha yakın olmalarından ötürü günümüzde de kazılarda çalışma oranı en yüksek çıkan yerleşmedir. Fiziksel yakınlığın kazıda rol almada önemli bir etken olması düşünüldüğünde, beklendiği gibi, Sazılar, kazı çalışmalarına en düşük oranda katılım sağlamış olan yerleşmedir.

6 ODTÜ Mimarlık Fakültesi tarafından 1965 yılında Yassıhöyük yerleşmesinde öğrenciler ve öğretim elemanları tarafından detaylı bir köy araştırması yapılmıştır. Araştırma sonuçları, "Yassıhöyük: Bir Köy İncelemesi" başlıklı kitapta toplanarak, ODTÜ Yayınlarından çıkmıştır.

Tablo 6. Siz ya da ailenizden birisi Gordion kazılarında çalıştı mı?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	*Sayı*	29	2	14	45
	Yüzde	82,9%	4,8%	50,0%	42,9%
Hayır	*Sayı*	5	30	11	46
	Yüzde	14,3%	71,4%	39,3%	43,8%
Bilinmiyor	*Sayı*	1	10	3	14
	Yüzde	2,9%	23,8%	10,7%	13,3%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Yöre halkının büyük çoğunluğu bölgedeki kültür mirasın tarihi ve turistik bir alan olmasından ötürü önemli olduğunu belirtmektedir (Tablo 7). Alanın önemine ilişkin belirtilen önemli bir diğer değişken ise "istihdam" olmuştur. Yassıhöyük yerleşmesi için Gordion'un algısı içinde "bir istihdam alanı olması" önemli bir veridir. Temel istihdam alanı kazılarda çalışmak ve alanı ziyarete gelen turistlerin yaptığı alışveriş olarak değerlendirilebilir. Öte yandan diğer yerleşmelerde istihdama yönelik bir algı oluşmadığı görülmektedir. Bunun en temel nedeni Gordion'a ve müzeye gelen turist grupları ile Yassıhöyük yerleşmesindekilerin birebir etkileşim içinde olmalarıdır.

Tablo 7. Sizce Gordion önemli bir yer mi? Neden? (Nedenleri kendilerinin belirtmesi istenmiştir)

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet - neden belirtmemiş	*Sayı*	4	3	5	12
	Yüzde	11,4%	7,1%	17,9%	11,4%
Evet - tarihi değer	*Sayı*	12	16	8	36
	Yüzde	34,3%	38,1%	28,6%	34,3%
Evet - turistik	*Sayı*	6	18	12	36
	Yüzde	17,1%	42,9%	42,9%	34,3%
Evet - istihdam	*Sayı*	5	0	0	5
	Yüzde	14,3%	0,0%	0,0%	4,8%
Evet - Tarihi, turistik değer	*Sayı*	3	2	1	6
	Yüzde	8,6%	4,8%	3,6%	5,7%
Evet - Tarihi bir alan ve istihdam yaratıyor	*Sayı*	1	0	0	1
	Yüzde	2,9%	0,0%	0,0%	1,0%
Evet - Turistik bir alan ve istihdam yaratıyor	*Sayı*	3	0	0	3
	Yüzde	8,6%	0,0%	0,0%	2,9%
Evet - Ara Toplam		34	39	26	99
Hayır - neden belirtmemiş	*Sayı*	0	0	1	1
	Yüzde	0,0%	0,0%	3,6%	1,0%
Hayır - Herhangi bir değeri yok	*Sayı*	1	1	1	3
	Yüzde	2,9%	2,4%	3,6%	2,9%
Hayır - Hikayesini bilmiyoruz	*Sayı*	0	1	0	1
	Yüzde	0,0%	2,4%	0,0%	1,0%
Hayır - Ara Toplam		1	2	2	5
Bilinmiyor	*Sayı*	0	1	0	1
	Yüzde	0,0%	2,4%	0,0%	1,0%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Geleneksel Üretim:

Kültürel miras yönetiminde turizmin canlandırılması ve yerel ekonomiye katkı sağlamasında geleneksel üretim önemli bir girdidir. Burada yaşayan halkın koruma çalışmalarından ekonomik olarak faydalanabilmesi, kadın istihdamının arttırılması ve geleneksel üretim biçimlerinin devamlılığının sağlanması için geleneksel ürünlerin ve üretim biçimlerinin koruma ve yönetim faaliyetlerine dâhil edilmesi yönünde stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla çalışma kapsamında yöre halkının geleneksel üretim biçimleri ve geleneksel ürünlerin neler olduğu tespit edilmiştir. Genelde el işi olarak dantel ve örgü yapıldığı; kırsal yaşam biçiminin bir bileşeni olarak kışlık yiyecek hazırlama geleneklerinin devam ettiği ve en önemlisi de geleneksel üretim biçimlerinden tandır ve kümbetin halen kullanıldığı tespit edilmiştir (Tablo 11). Arazi çalışması esnasında da evlerin avlularında geleneksel yapım teknikleri ile inşa edilmiş ve halen kullanılan taş ocaklar ve kümbetler olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Evinizde el işi yapan var mı?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	*Sayı*	19	18	17	54
	Yüzde	54,3%	42,9%	60,7%	51,4%
Hayır	*Sayı*	16	24	11	51
	Yüzde	45,7%	57,1%	39,3%	48,6%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 9. El işi yapılan evlerdeki üretim biçimleri (Çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Dantel	15	9	11	35
Örgü	16	17	17	50
Nakış	5	3	5	13
İp eğirme	1	0	0	1
Ahşap	2	2	0	4
Dikiş	6	5	5	16
Dokuma	0	0	0	0
Diğer	0	1	0	0

Tablo 10. Mutfakta geleneksel aletler kullanıyor musunuz?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	Sayı	17	20	12	49
	Yüzde	48,6%	47,6%	42,9%	46,7%
Hayır	Sayı	16	21	14	51
	Yüzde	45,7%	50,0%	50,0%	48,6%
Bilinmeyen	Sayı	2	1	2	5
	Yüzde	5,7%	2,4%	7,1%	4,8%
Toplam	Sayı	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 11. Mutfakta kullanılan geleneksel aletler nelerdir? (Çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Taş ocak, fırın, kümbet	14	15	9	38
Küp	1	5	0	6
Testi	4	4	0	8
Dokuma tezgâhı	1	0	0	1
Diğer	4	9	6	19

Yöre halkı, birçok kırsal yerleşmede olduğu gibi, özellikle kış ayları için evlerinde çeşitli yiyecekler hazırladığı görülmektedir (Tablo 12). Bu yiyeceklerin yanı sıra yöreye özgü yiyecekler sorulduğunda, 105 katılımcıdan 45 katılımcı yanıt vermemiş olmasına karşın cevap veren katılımcıların çeşitli yöresel yiyecek isimleri söyledikleri görülmektedir. Muhacir köyü olarak bilinene Kıranharmanı'ndaki katılımcıların diğer iki yerleşmedeki katılımcılardan farklı muhacir ekmeği, kolaç, biberli sütlü gibi kendilerine has yemek isimlerini belirttikleri dikkat çekmektedir. (Tablo 13)

Tablo 12. Evde hangi yiyecekleri hazırlıyorsunuz? (Çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Turşu	12	27	20	59
Tarhana	10	27	18	55
Sebze, meyve kurusu	11	23	19	53
Ekmek, yufka	6	22	20	48
Salça	10	18	17	45
Yoğurt, peynir	7	6	17	30
Börek, çörek	3	10	3	16
Hepsi	22	13	8	43
Diğer	0	8	9	17

Tablo 13. Yöreye özgü yiyecekler nelerdir? (Açık soru - Çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Yanıt verilmemiş	15	17	13	45
Ekmek	2	1	2	5
Yağlı çörek	1	0	1	2
Karnıyarık	1	0	1	2
Kırma	0	0	1	1
Krep, cızlama	0	0	2	2
Tarhana	10	4	2	16
Kapuska	0	0	1	1
Kolaç (fırın ekmeği)	0	0	5	5
Muhacır somunu	0	0	3	3
Pide	0	0	1	1
İçli	1	0	2	3
Börek, bazlama	5	5	1	11
Biberli sütlü	0	0	3	3
Akıtma	0	0	1	1
Höşmerim	3	3	0	6
Un kurabiyesi	0	9	0	9

Acem pilavı	2	4	0	6
Sarma, dolma	2	7	1	10
Arabaşı (arap aşı)	2	6	0	8
Malama	1	0	0	1
Sarı burma tatlısı	1	0	0	1
Kedibatmaz	1	0	0	1

Geleneksel yaşamın ve somut olmayan kültürel mirasın önemli öğelerinden birisi de hikâyeler ve oyunlardır. Bunların tespitine ilişkin sorulan sorularda yanıt verme oranı çok düşük düzeyde kalsa da, verilen yanıtlar arasında, Yassıhöyük'te Kral Midas'ın hikâyesi, Sazılar'da ise köyün kuruluş tarihine ilişkin hikâyeler ön plana çıkmaktadır. Birçok değişik oyun ismi sıralanmış olsa da çelik-çomak oyunu en çok vurgulanan oyun olmuştur.

Tablo 14. Yöreye özgü hikâyeler ya da oyunlar var mıdır? (Açık soru - Çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Yanıt verilmemiş	26	32	25	83
Yanıt verenler	9	10	3	22
22 kişinin verdiği yanıtlara göre;				
Midas'ın hikâyesi	5	0	1	6
Kızlar kayası efsanesi	2	0	0	2
Karasivri hikâyesi	0	1	0	1
Saya hikâyesi	0	1	0	1
Duatepe hikâyesi	0	0	1	1
Yunanlıların köye gelişi	0	1	0	1
Köyün adı kız kaçırma olayından	0	1	0	1
Özbekistan'dan gelenlerin köyü kurması	0	1	0	1
Sayacı oyunu	0	0	1	1
Sinsin	0	2	0	2
Aşik oyunu	0	1	0	1
Topaç	0	1	0	1
Çelik, çomak	2	2	0	4
Bilye	0	2	0	2
Cirit	0	1	0	1
Oyun havası	2	1	0	3
Mendil kapmaca	0	1	0	1
Kuyulu top	0	1	0	1
Olduğuş oyunu	0	1	0	1

Arkeoloji Parkı Düzenlemesine İlişkin Görüşler:

Yöre halkı, burada yürütülecek kültürel mirasın korunması ve alanda çevre düzenlemesi çalışmalarının yapılmasına olumlu yaklaşmaktadır. Bu olumlu yaklaşımın ardındaki temel neden, yapılacak olan uygulamaların ekonomik bir katkısının olması ve istihdam yaratması ihtimalidir.

Arkeolojik Park düzenlemesine olumlu yaklaşılsa da, bu düzenleme içerisinde rol almak isteyen oranı, özellikle Sazılar yerleşmesinde, daha düşük düzeydedir. Yönlendirilmiş soru formatında verilebilecek katkılar sıralandığında geleneksel ürünlerin satışı yolu ile bunu yapabileceklerin sayısının fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 15. Arkeoloji parkı düzenlemesi yapılmasını ister misiniz?

	Frekans	Yüzde
Evet - neden belirtmemiş	11	10,5
Evet - daha çok turist gelir	20	19,0
Evet - Ekonomik katkı, iş imkanı yaratır	50	47,6
Evet - Köyün, yörenin, eserlerin tanınmasını, bilinmesini sağlar	22	21,0
Hayır - Çiftçinin önünü keser	2	1,9
Toplam	105	100,0

Tablo 16. Düzenleme yapılacak olsa katkı vermek ister misiniz?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Destek vermeyi düşünmüyor	*Sayı*	14	20	3	37
	Yüzde	40%	48%	11%	35%
Destek vermek istiyor	*Sayı*	21	22	25	68
	Yüzde	60%	52%	89%	65%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100%	100%	100%	100%

Tablo 17. Düzenleme yapılacak olsa ne tür bir katkı sağlarsınız? (çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Yanıt yok / Bilinmeyen	14	20	3	37
Tanıtım, rehberlik	2	0	2	4
Konaklama	1	5	3	9
Yiyecek-içecek satışı	8	6	15	29
Satış	4	8	9	21
El işi satışı	11	6	4	21
İş gücü	1	2	0	3

Özelikle Yassıhöyük ve Kıranharmanı yerleşmelerinde yaşayanlar geleneksel pazar kurulması halinde yiyecek, giyecek ve geleneksel el işleri hazırlayarak satış yapabileceklerini belirtmişlerdir. Sazılar'da yaşayanlar ise diğer yerleşmelere kıyasla daha düşük oranda katılım sağlayabileceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 18. Geleneksel Pazar düzenlenecek olsa satış yapar mısınız?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	*Sayı*	29	26	25	80
	Yüzde	82,9%	61,9%	89,3%	76,2%
Hayır	*Sayı*	6	16	3	25
	Yüzde	17,1%	38,1%	10,7%	23,8%
Toplam	*Sayı*	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Anket katılımcılarına geleneksel pazarda satış yapmak isterlerse ne tür ürünleri satabileceklerini detaylandırmaları yönünde sorular sorulmuştur. Anket katılımcılarının çok büyük bir kısmı yiyecek satışında aktif rol alabileceklerini belirtmişlerdir. Salça, tarhana, sebze-meyve kurusu, börek, gözleme ekmek gibi hamur işleri ve süt, yumurta, yoğurt gibi hayvansal gıdalar ön plana çıkan yiyecek

çeşitleridir. Bölgedeki geleneksel yemeklerin neler olduğu konusunda sorulan soruya çok çeşitli cevaplar verilmiş olmasına rağmen, satışa yönelik yiyecek isimleri sorulduğunda cızlama gibi geleneksel yemeklerin isimlendirilmediği dikkat çekmektedir.

Tablo 19. Pazarda neler satabilirsiniz? Yiyecek (Açık soru – Çoklu yanıt verilmiştir.)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Destek vermez	16	20	4	40
Salça	2	4	3	9
Tarhana	5	6	7	18
Turşu	4	5	3	12
Kurutma	2	0	2	4
Konserve	2	1	3	6
Ekmek	1	1	5	7
Gözleme, börek	2	8	3	13
Makarna	7	3	2	12
Süt	10	4	6	20
Yumurta	4	0	6	10
Yoğurt	1	0	3	4
Peynir	1	4	3	8
Meyve	0	4	0	4
Sebze	5	7	6	18
Sarma	0	1	1	2

Tablo 20. Pazarda neler satabilirsiniz? Giyecek (Açık soru – Çoklu yanıt verilmiştir.)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Destek veremez	15	33	12	60
Patik	4	3	7	14
Yemeni	1	1	4	6
Oya	3	1	3	7
Örgü	9	8	9	26
Şal	0	0	1	1
Dikiş, nakış	1	2	2	5
Bilinmeyen	6	0	0	6

Tablo 21. Pazarda neler satabilirsiniz? Süs eşyası (Açık soru – Çoklu yanıt verilmiştir.)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Destek veremez / Bilmiyor	32	41	27	100
Dantel	0	0	1	1
Ahşap işleri	2	1	0	3
Biblo	1	0	0	1
Takı	1	0	0	1

Katılımcıların neredeyse tamamı süs eşyası yapamayacağını belirtmiştir. Süs eşyasının yanı sıra oyuncak yapıp yapamayacakları sorulmuştur. Ancak katılımcılardan hiç birisi oyuncak yapımı konusunda destek veremeyeceğini belirtilmiştir. Yöreye özgü geleneksel oyuncak üretiminin olmadığı sonucuna varılabilir. Çalışmada eksik konu kalmaması amacıyla üretip satabilecekleri nesneleri sorarken "Başka neler satabilecekleri" de sorulmuştur. Ancak katılımcıların hiç birisi bu bölüme bir ekleme yapmamıştır.

Yapıya ve Yapının Turizm Amaçlı Kullanımına Yönelik Bilgiler:

Gordion Arkeoloji Parkının hayata geçirilmesi sonucunda kırsal yerleşmelerde de bir değişim süreci beklenmektedir. Bu süreç içerisinde mevcut kırsal dokunun turizm amaçlı kullanımı hedeflenmekte; atölye, pansiyon gibi yeni kullanım biçimlerinin kırsal yerleşmelerde yaygınlaşması beklenmektedir. Bu amaçla, anket katılımcılarına yapılarına ve yapılarını turizm amaçlı kullanmak isteyip istemeyeceklerine ilişkin sorular sorulmuştur.

Hanelerin büyük kısmının boş odası olmadığı; olanların da geçici ya da az kullanılan foksiyonlarla bir şekilde bu birimleri gündelik yaşamlarına dâhil ettikleri görülmüştür (Tablo 22 ve Tablo 23).

Tablo 22. Evinizde kullanmadığınız oda / birim var mı? (Köylere göre detaylandırılmış)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
1 adet boş birim var	4	2	0	6
2 adet boş birim var	0	4	5	9
3+ adet boş birim var	1	2	2	5
Hayır, yok	29	33	21	83
Bilinmeyen	1	1	0	2
Toplam	35	42	28	105

Tablo 23. Boş birimi / odayı ne olarak kullanıyorlardı?

	Frekans	Yüzde
Ev	6	18,8
Misafir odası, oda	4	12,5
Depo	4	12,5
Kiler	3	9,4
Mandıra	1	3,1
Samanlık	4	12,5
Hayvan barınağı	5	15,6
Diğer	5	15,6
Toplam	32	100,0

Boş birimi ileride pansiyonculuk ya da atölye olarak kullanıp kullanmama yönünde görüşleri alındığında anket katılımcısı hanehalkının ek bir fonksiyon gelmesine çok da sıcak bakmadıkları anlaşılmaktadır. Ancak bunun sebebi yapılarına gelecek ek fonksiyon ile nasıl bir değişiklikle karşılaşacaklarını kestirememelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü arazi çalışmaları esnasında yapılan görüşmelerde konunun detayının anlatıldığı hanehalkının ek fonksiyonlara ya da tümden fonksiyon değişikliğine sıcak baktıkları görülmüştür. Bu nedenle örnek uygulamalar yapıldığında birçok hanehalkının evlerinde kullanılmayan birimlerini ya da tüm yapıyı pansiyonculuk ya da atölye kullanımına açabileceği düşünülmektedir.

Tablo 24. Evinizin bir kısmını pansiyon ya da atölye olarak işletmek ister misiniz?

		Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Evet	Sayı	11	12	10	33
	Yüzde	31,4%	28,6%	35,7%	31,4%
Hayır	Sayı	23	30	18	71
	Yüzde	65,7%	71,4%	64,3%	67,6%
Bilinmeyen	Sayı	1	0	0	1
	Yüzde	2,9%	0,0%	0,0%	1,0%
Toplam	Sayı	35	42	28	105
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Turizm Gelişmesine Yönelik Yatırımlara İlişkin Görüşler:

Bu bölgede yapılacak olan Gordion Arkeoloji Parkı projesinin turistik yatırımın daha anlamlı olabilmesi için hangi kursların verilmesinin daha anlamlı olacağı sorulmuştur. Yabacı dil, tarih ve geleneksel üretime ilişkin kurs talepleri ön plana çıkmakla beraber, çok belirgin bir fark gözlenmemekte; anket katılımcıları tarafından ankette bahsedilen tüm kursların etkili olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 25. Arkeoloji Parkı düzenlemesine ilişkin yatırımın daha anlamlı olabilmesi için başka neler yapılmalı? (çoklu yanıt verilmiştir.)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Gordion ve bölgeye ilişkin tarih kursu	13	10	9	32
Yabancı dil kursu	18	10	10	38
Tur rehberliği kursu	11	4	4	19
Turizm işletmeciliği/pansiyonculuk kursu	9	9	8	26
Geleneksel üretime/el işlerine yönelik kurslar	8	14	7	29
Diğer	0	1	0	1
Hepsi	7	9	5	21
Bilinmeyen	4	8	3	15

Yöre halkının turizme ve bölgenin tanıtımına katkı konusunda istekliliği incelendiğinde ise kurslar düzenlenecek olursa bunlara katılarak kendilerini geliştirmek ve koruma çalışmalarına destek vermek istedikleri tespit edilmiştir.

Tablo 26. Köyünüzde turistik amaçlı üretimle ilgili hangi kurslar düzenlenirse katılırsınız? (Çoklu yanıt verilmiştir)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Bilinmeyen	0	1	0	1
Dikiş, nakış	11	14	16	41
Ahşap, cam boyama	7	8	6	21
Seramik, kil işleme	8	2	5	15
Yemek	12	11	15	38
Yabancı Dil	13	10	10	33
Rehberlik, turizm	13	4	4	21
Diğer	1	2	0	3
Hiçbiri	7	14	6	27
Hepsi	1	3	0	4

Yöre halkına bu bölgede yapılacak bir Arkeoloji Parkı yatırımının daha anlamlı ve etkili olabilmesi için başka ne tür yatırımların yapılması gerektiği konusunda açık uçlu bir soru şeklinde görüşleri sorulmuştur. Gelen görüşlerde farklı birçok önerinin sıralandığı görülmüştür. Gelen öneriler anlamlı üç temel küme halinde bir araya getirildiğinde, çevre düzenleme çalışmalarının tamamlanması, turların düzenlenmesi ve kırsal yerleşmelerdeki sivil mimarlık örneklerinin restorasyonlarının yapılması gibi turizme yönelik altyapı çalışmalarının yapılması anket katılımcıları tarafından en öncelikli konu olarak belirtilmiştir. Diğer iki öneri grubu, turizme yönelik ticari faaliyetlerin arttırılması ve genel anlamda altyapı ve sosyal servislerin iyileştirilmesi konuları ise aynı önemde ifade edilmiştir.

Verilen yanıtlarda yerleşmeler arasında en önemli fark, genel altyapı ve sosyal servislerin iyileştirilmesi konunda görülmektedir; Sazılar altyapı ve sosyal servisler konusunda en yüksek talep belirten yerleşme olmuştur. Bir diğer farklılık ise Sazılar yerleşmesindekilerin müze talebidir. Bu sonuç iki şekilde yorumlanabilir; Sazılar'da Gordion Müzesi pek bilinmemekte ya da (Sazılar, mevcut müzeye en uzak köy olması nedeniyle) kendi köylerinde de ayrı bir müze istemeleridir.

Tablo 27. Köyünüze başka hangi yatırımlar yapılırsa Gordion Arkeoloji Parkı projesi daha başarılı olur? (Açık uçlu soru - Çoklu yanıt verilmiştir.)

	Yassıhöyük	Sazılar	Kıranharmanı	Toplam
Çevre düzenlemesi	5	8	6	19
Ağaçlandırma	0	0	1	1
Park	4	2	1	7
Temizlik	2	0	2	4
Kamp, çadır	0	0	1	1
Turlar düzenlenmeli	5	0	1	6
Evlerin restorasyonu	7	6	1	14
Ürün satış yeri	1	4	1	6
Müze	0	2	0	2
Alt Toplam - Turizme yönelik altyapı çalışmaları yapılması	24	22	14	60
Lokanta, kafe	3	2	1	6
Market, avm vb.	1	1	2	4

Otel, pansiyon vb.	7	5	2	14
İş sahaları	2	0	5	7
Alt Toplam - Turizme yönelik ticaret faaliyetlerinin artması	13	8	10	31
İlçe merkezine servisler	0	0	1	1
Köy yollarının düzenlenmesi	0	2	2	4
Köprü	1	8	1	10
Ulaşım, servis	1	1	1	3
Altyapı	1	2	0	3
Su problemi	0	1	0	1
Sağlık ocağı	0	2	0	2
Okul, kütüphane, kurslar açılmalı	0	7	2	9
Alt Toplam - Genel altyapı ve sosyal servislerin sağlanması	3	23	7	33
Bilinmiyor / Cevap yok	7	6	4	17

DEĞERLENDİRME: KIRSAL SOSYAL SERMAYENİN KORUMADA ROLÜ VE ETKİNLİĞİ

Kırsal yerleşimler, geleneksel tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayalı ekonomileri, geniş bahçe içerisine konumlanmış tek veya iki katlı kerpiç yapıları ile ortak fiziksel özelliklere sahip olsalar da Kıranharmanı gibi Bulgaristan muhacirleri için yapılmış "planlı köy" düzenlemesi de bölge için oldukça önemlidir. Söz konusu kırsal yerleşimlerinin gerek yerleşim özellikleri gerekse geleneksel mimari dokularını bugüne kadar muhafaza etmiş olması da önemli bir değerdir. Çalışma bölgesinde Osmanlı Dönemine ait önemli eserler bulunmaz, ancak Sakarya Meydan Savaşı'nın önemli muharebe alanlarından biri olan Dua Tepe'ye olan coğrafi ve mekânsal yakınlığı, Gordion'un Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemine ilişkin tarihsel bağlamını daha güçlendirmektedir. Tarihin farklı evrelerinde yaşamış, önemli yöneticilere tanıklık etmiş olan Gordion coğrafyası; hemen yanı başında bulunan Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadelenin önemli mekânlarından Dua Tepe'nin varlığı ile aynı zamanda önemli tarihi sit alanları bölgesidir. Araştırma bölgesindeki kırsal yerleşimlerde yapılan mülakatlarda ve yaşlıların tanıklıklarında Kurtuluş Savaşı mücadelesine ilişkin anekdotlar anlatılır. Aynı zamanda Kıranharmanı köyünün kuruluşunda, yer seçiminden köyün planlamasına kadar Atatürk'ün önerileri bulunduğuna ilişkin anlatımlar yerleşimin sakinleri tarafından gururla aktarılmaktadır. Dolayısıyla Gordion ve çevresindeki kırsal yerleşimlerde biraz vakit geçiren ziyaretçiler; sadece Frig kültürüne ait değil; Cumhuriyet döneminin kuruluş yıllarına ilişkin "yerin ruhunu" de yakından hissederler.

Araştırma kapsamında incelenen Yassıhöyük, Kıranharmanı, Sazılar yerleşimleri bölgedeki geleneksel yaşamı aktaran önemli kırsal yerleşme örneklerdir. Her üç yerleşimde de bölgenin geleneksel kırsal mimari özelliklerini aktaran örneklem yapılara rastlanmıştır. Yassıhöyük ve Sazılar'daki yapılar mimari programlarına göre küçük ve büyük programlı yapılar şeklindedir. Her iki yerleşimde birer adet büyük mimari programlı "konak" statüsünde sayılabilecek geleneksel sivil mimari

örnekleri bulunmaktadır. Kıranharmanı ise diğer iki köy yerleşiminden farklı olarak "planlı köy" olma özelliğinden de kaynaklı olarak homojen bir doku görüntüsü veriri. Konut yapılarının mimari programları ve fiziksel biçimlenişlerinde büyük farklılıklar göze çarpmaz.

Yöre halkı ile yapılan çalışma sonucunda buradaki kırsal yerleşmelerin koruma ve yönetim çalışmalarına girdi sağlayacak, yerel ekonomiyi güçlendirecek ve kırsal turizmi canlandıracak potansiyele sahip oldukları; ancak bu potansiyeli nasıl kullanacaklarına dair net bir görüşün oluşmadığı tespit edilmiştir. Kırsal yerleşmeler gerek mekânsal olarak, gerekse geleneksel yaşam ve üretim biçimleri olarak birçok zenginliği içlerinde barındırmaktadırlar.

Çalışma kapsamında incelenen Yassıhöyük, Kıranharmanı ve Sazılar yerleşmelerinin "kültür köyü" olarak geliştirilmesi ve tanıtımına yönelik mekânsal düzenlemelerin yapılması, bu amaçla;

- Yassıhöyük ve Sazılar'da bulunan 2 adet konağın (mülk sahipleri ile görüşülerek) onarılması, aile tarihi, köyün tarihi ve etnografik özelliklerini anlatan "kültür evi"ne dönüştürülmesi; bu kapsamda köylerde sözlü tarih çalışmaları yapılması,
- Yassıhöyük ve Kıranharmanı'nda bulunan ve taşımalı eğitim nedeniyle artık kullanılmayan okul yapılarının yöredeki kadınlara yönelik halk eğitim kurslarının düzenlenebileceği; üretilen ürünlerin tanıtım ve satışının yapılabileceği noktalar "eğitim atölyeleri" olarak düzenlenmesi önerilmiştir.

Bölgede üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin veya evlerde üretilen gıda ürünlerinin; turistik ve marka değeri olan gıda ürünlerine dönüştürülmesine yönelik ürün/marka geliştirme, satış ve pazarlama aşamalarını yönlendirmek üzere hâlihazırda etkin işleyen Süt Birliklerine benzer ortaklıklar kurulması, bu amaçla;

- Geleneksel el sanatlarının yöreye özgü turistik eşya ürünlerine dönüştürülmesine yönelik ürün geliştirme, eğitim ve sertifika programları oluşturulması,
- Köylerde, Frig kültürünü anlatan ve antik üretim teknolojileri ile üretilmiş hediyelik eşya ürünlerinin geliştirilmesine yönelik, hem yöre halkının gelip çalışabileceği, hem de ziyaretçilerin izleyebileceği tematik üretim atölyelerinin (ahşap, metal, vb) kurulması,
- Yöre halkının bölgede gelişecek üretim ve kırsal istihdam faaliyetlerine katılması konusunda teşvik edici olması amacı ile kurs, eğitim programlarının düzenlenmesi, yanı sıra eğitim ve kurs mekânlarında yapılacak üretimlere ek olarak yöre insanının evlerinde geliştirecek ürünlerin üretiminin de teşvik edilmesi,

- Evlerde, atölyelerde veya kurs mekânlarında üretilen ürünlerin marka, satış ve pazar değerinin yaratılması için gerekli altyapının oluşturulması,
- Gençlere, kadınlara ve aile reislerine yönelik kendi ilgi alanlarına göre girişimcilik kursları ve KOSGEB eğitim programları uygulanması,
- Ekoturizm, ev pansiyonculuğu gibi programların yöre halkına anlatılarak, örnek uygulamalar ile yaygınlaşmasının sağlanması
- Yassıhöyük'te ODTÜ tarafından 1965 yılında yapılan ve günümüzde atıl durumda bulunan kütüphane binasının Tanıtım Ofisi olarak dönüştürülmesi,
- Halk Eğitim Merkezi'nde üretilen ürünlerin bölgede gelişecek satış noktalarında yer alabilmesi için Kooperatif kurulması, bunların da DÖSİM üzerinden satılabileceği önerileri geliştirilmiştir.

Gordion ve çevresi içerdiği kültürel miras çeşitliliği, kırsal yerleşme sistemi ile kurduğu ilişki bağlamında insan ve doğanın ortak uyumlu yaşamına ilişkin önemli bir kültürel peyzaj alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Güncel koruma yaklaşımlarında, özellikle kültürel peyzajın bir parçası haline gelmiş arkeolojik alanlarının korunması konusu salt bir teknik müdahaleler seti olarak ele alınmamakta; ilgili kültür mirasının içinde bulunduğu kültürel peyzaj kapsamında değerlendirilerek koruma ve gelişme stratejileri katılımcı bir yaklaşımla ortaya koyma süreçlerini içermektedir. Bu yaklaşımda amaç, içinde bulunduğu doğal, mekânsal, kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamda arkeolojik alanın kültürel devamlılığını ve sürdürülebilirliğini sağlamak ve yanı sıra sosyal bütünleşmeyi sağlayarak bölgedeki ekonomik kalkınmayı desteklemektir. Koruma ve gelişme hedeflerinin birbirini destekler bir şekilde ortaya koyulduğu sürdürülebilir koruma yaklaşımında korumadan kazanılan ekonomik gelirin o alana tekrar dönmesi; kültürel mirasın ve yanı sıra içinde bulunduğu kültürel peyzajın da korunması için kaynak yaratması en temel konulardan birisidir.

Anadolu'nun en önemli medeniyetlerinden birisi olan Friglerin mirasını günümüze taşıyan ve özgün değeri nedeniyle 2012 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine dâhil edilen Gordion Arkeolojik Alanı, doğal çevrenin getirdiği şartlar gözetilerek oluşturulan ve yüzyıllar boyunca süregiden insan ile doğanın uyumlu birlikteliğini yansıtan en önemli ve özgün örneklerinden birisidir. Mevcut durumda, bölgede bulunan Antik Gordion Yerleşmesi ve Midas Tümülüsü aktif ziyaret alanlarıdır. Bu arkeolojik alanların yanı sıra, kendine has mimarisi ile yapıldığı dönemin mimari anlayışını yansıtan ve yapı ölçeği itibarıyla alan ile oldukça uyumlu Gordion Müzesi ve yakın bir geçmişte hizmete açılmış olan ziyaretçi merkezi de bu bölgede bulunmaktadır. Yassıhöyük yerleşmesi, Midas Tümülüsü, Gordion Müzesi ve Antik Gordion Yerleşmesi ile kazı evini içine alan ve bu sistem ile gerek fiziksel gerekse işlevsel olarak bütünleşmiş önemli bir

geleneksel kırsal odaktır. Alanının bütünü incelendiğinde arkeolojik miras öğeleri ile geleneksel kırsal yerleşeler ve kırsal üretim alanlarının iç içe geçmiş olduğu ve kendilerine özgü bir sistem ve doku oluşturduğu görülmektedir.

Eşsiz ve biricik olan bu kültürel peyzajın sürekliliğinin sağlanması ve bölgede uygulanacak koruma çalışmalarının etkin olabilmesi için her bileşenin özenle çalışılması ve sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. 2015 yılında yürütülen proje çalışması, bu amaç doğrultusunda araştırmalar yürütmüş ve ileride uygulanması muhtemel Gordion Arkeoloji Parkı projesine sosyal sermayenin nasıl katılabileceğini dair çalışmalar yürütmüş bir örnek olarak sunulmuştur.

Kaynakça

Boccardi G, Duvella, C. (2013) Introducing Cultural Heritage into Sustainable Development Agenda, UNESCO, Sessions 3A, 3A-a.

Hawkes, J. (2001) The Fourth Pillar of Sustainability Culture's Essential Role in Public Planning, Cultural Development of Network Victoria (VC).

Naycı, N. (2014) "*Arkeolojik Alan Yönetiminde Sürdürülebilir Yaklaşımlar: Aspat (Strobilos) Yönetim Planı Çalışmaları*", METU JFA 2014/2, (31:2) 189-207.

Çetin, H., Naycı N., Sarıkaya Levent Y., Demirdelen H. (2015) *Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması Sonuç Raporu*, (der. Naycı, N.) Ankara Kalkınma Ajansı, Proje No: TR51/15/DFD/0015, Ankara.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi, (1965) Yassıhöyük: Bir Köy İncelemesi, ODTÜ Yayınları, Ankara.

Polatlı Kaymakamlığı (2015) Gordion Arkeoloji Parkı Alan Yönetimi Fizibilite Araştırması Raporu, Ankara.
[https://drive.google.com/file/d/0B7vjz1GRdByiak4tWUYxdG8wbnc/view; son erişim 20.09.2018]

UNESCO (2003) Convention for the Safeguarding of Intangible Heritage, 17 October 2003, Paris.

Yakar, J. (2007) Anadolu'nun Etnoarkeolojisi, ed. S.H. Hiegel, Homer Kitabevi.

4A OTURUMU - 8 KASIM 2017
Kırsal Alanların Yönetimi, Erişebilirliği ve Planlama Politikaları - I

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hürriyet Öğdül

İstanbul Kenti Silivri İlçesi'nde Basit - Gönüllü Arazi Toplulaştırma ve Kırsal Kalkınma Model Önerisi
Arş. Gör. Büşra Gezer

Kırsal Alanlarda Yaşanan Uygulama ve Yönetim Problemleri
Gülsen Nur Duyar - Öznur Canan Sözer

Kırsal Alan Kamu Politikaları İçin Akademi ve Bürokrasiyi Uzlaştırma Çabasına Bir Örnek: KOKAP Politika Çalıştayı
Doç. Dr. Savaş Zafer Şahin

Ulaşım Alt Yapı Yatırımlarının Kırsal Kalkınmadaki Rolü, TRA2 Bölgesi Örneği
Gizem Mutlu

İstanbul Kenti Silivri İlçesi'nde Basit- Gönüllü Arazi Toplulaştırma ve Kırsal Kalkınma Model Önerisi

Arş. Gör. **Büşra Gezer**
YTÜ/ Bölge Planlama Ana Bilim Dalı

ÖZET

İstanbul'un müşterek kullanım alanlarından olan tarım alanları, verim düşüklüğü nedeniyle tarım dışı kullanımlar tarafından işgal edilmektedir. Bu kullanımlar özellikle yapılaşmış alan baskısı (konut, sanayi vb.) ile tarım alanlarının madencilik faaliyeti için kullanılmasıdır. Verim düşüklüğü ve buna neden olan etkenler nedeniyle tarım alanlarında tarım yapılamamakta, tarım alanları başka kullanımlarca potansiyel alan haline gelmekte ve elden çıkmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında ve yıllara göre incelendiğinde; İstanbul'da 1991- 2001 yıllarında, diğer alanlara kıyasla 257.991 hektar değeriyle tarım alanları en fazla kaybı yaşayan alanlar olmuştur. Tarım alanlarındaki azalış ürün çeşitlerine göre incelendiğinde; 2011 ile 2015 yılları arasında tahıl ve sebze üretim alanları, meyve ve baharat alanları ile süs bitkisi üretim alanlarının hepsi başlangıç yılına göre azalmıştır. Bu değişimler İstanbul ilçeleri düzeyinde incelendiğinde ise; 1995-2015 yılları arasında İstanbul ilçelerinin tamamının tarım alanları başlangıç yılına göre oldukça yüksek bir azalış yaşamıştır. Tarım alanlarında azalışın en fazla olduğu ilçeler de İstanbul'un tarımdaki potansiyeline göre 1. alt zonunda bulunan Çatalca ve Silivri'dir. Bu azalışın nedenleri incelendiği zaman İstanbul için önlem alınması gereken en önemli konunun verim düşüklüğü olduğu saptanmıştır. İstanbul'da tarım topraklarında verim düşüklüğüne neden olan en önemli etkenler ise; arazinin parçalı- çok sayıda oluşu yani 5403 sayılı yasada belirtilmiş yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin altında kalan dolayısıyla verim alınamayan parçacıl arazi yapısı, hem tarımda hem de çiftçi ailesinde düşük düzeyde teknoloji kullanımı dolayısıyla kırsal alanda düşük teknolojik seviyede tarımsal girişimler ile tarım topraklarında bozulmaya neden olan dolayısıyla verimi düşüren doğal etkenlerden erozyondur.

Bu bildiride tarım alanlarında verimi arttırmaya yönelik bir model önerebilmek amacıyla; İstanbul'da tarım topraklarının en önemli sorunu üzerine yoğunlaşılmıştır. Bu amaçla seçilen sorun 'tarım arazilerinin- işletmelerinin çok sayıda ve parçacıl durumda olmasıdır. Amaca uygun olarak seçilen çalışma alanı ise Silivri'dir. Silivri'de büyüklüğü 10 dekar ile 250 dekar arasında değişen oldukça fazla küçük ve parçacıl tarım alanları mevcuttur. Silivri genelinden daha alt ölçeklere inildiğinde ise büyüklüğü maksimum 0.3 hektar olan oldukça fazla tarım alanının mevcut olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu bildirinin amacı; İstanbul'un tarım potansiyelinin en fazla olduğu ilçelerinden- alanlarından olan Silivri'de tarımda verimi düşüren etmenlerden olan arazilerin parçalılık durumunu arazi toplulaştırma ile önlemek ve beraberinde bütünleşik olarak yapılacak bir kırsal kalkınma projesi ile tarımda ve çiftçi ailesinde kalkınmayı sağlamaktır. Bu amaç kapsamında seçilen yöntem 'tarım alanlarının yeniden üretilmesi' kapsamında yer alan metodlardan olan 'ekonomik-ekolojik rehabilitasyon'dur. Ekonomik-ekolojik rehabilitasyon yöntemi özellikle tarım alanlarında verimi arttırarak tarım alanlarının yeniden üretilmesine yani tarımsal kullanım için geri kazanılmasına vurgu yapmaktadır. İstanbul'un Silivri ilçesi için bu yöntem tarımda verimi azalttığı tespit edilen 'tarım arazilerinin parçalılık durumu'nu önlemeye yönelik olarak önerilen 'Basit- Gönüllü Arazi Toplulaştırma' uygulamasını içermektedir.

Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma yeni bir yöntem olarak ilk kez 'Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nün Sırbistan, Hollanda, Litvanya ve Danimarka'da seçtiği alanlarda uyguladığı pilot projelerde yer almıştır. Silivri için uygulanması belirlenen 'Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma ve Kırsal Kalkınma' modeli önerisi Sırbistan'da uygulanan model ile benzerlikler taşımaktadır. Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma; arazi toplulaştırmada zorunlu unsurlar olmaksızın mutlak özgür iradeye dayanmaktadır. Mutlak özgür iradeden kasıt; arazi toplulaştırmaya katılan tüm kesimlerin çıkarlarını gözeten ve özellikle yararlanıcıların tahsis işlemini (alım-satım) kendileri yaptıkları dolayısıyla da tependen aşağıya artan bir sorumluluk ve çok aktörlü karar alma sürecinin hakim olduğu bir uygulama olmasıdır. 5403 sayılı yasaya göre ise ülkemizdeki durum tam tersi bir yönde ilerlemektedir. Yasaya göre bakanlık gerekli hallerde asgari tarımsal arazi büyüklüğünün altındaki tarımsal arazileri toplulaştırabilir veya bu kanun kapsamında değerlendirmek üzere kamulaştırabilir. Bu uygulama modelinde oluşturulan araziler; öncelikle toplulaştırma veya kamulaştırma konusu olan arazi sahiplerine, bu kişiler satın almadığı takdirde, yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğünde tarım arazisi bulunmayan yöre çiftçilerine rayiç bedeli üzerinden bakanlığın talebi üzerine Maliye Bakanlığı'nca ilgili mevzuata göre doğrudan satılabilmektedir. Sonuç olarak ülkemizde arazi toplulaştırma bakanlığın gerek gördüğü durumlarda halk için zorunlu bir uygulamadır ve yeniden tahsisi halk

kendisi yapmamakta doğrudan bakanlık tarafından araziler satışa sunulmaktadır. Böylesi bir süreçte yerelin ihtiyaçları, dilekleri ve çıkarları gözetilmemekte; sorumluluk yerelden ve yerel yönetimlerden ziyade üst organlarda toplanmaktadır. Halbuki halkı arazi toplulaştırmaya gönüllü kılmak ve onların rızasını almak, dileklerini ve çıkarlarını gözetmek yapılacak bir projenin benimsenmesini sağlayacak ve ilerleyen süreçlerde gerektiğinde insiyatif almayı ve sorumluluk duygusunu körükleyecek en önemli etmendir. Böylece yapılacak projenin sürdürülebilir olması da sağlanacaktır.

Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma Modeli 4 temel aşamadan oluşmaktadır. Süreç çeşitli kesimlerden aktörlerin katılımıyla ilerleyen çok sayıda çalıştaya dayanmaktadır. Çalıştaylarda hem halk kendi arasında bir araya gelmekte; dolayısıyla tartışma ve fikir alışverişi ile karar alma kolaylaşmakta (özellikle yeniden tahsis için) ; hem de farklı kesimlerden aktörler bir araya gelerek farklı aktörlerin çıkarlarının dinlenmesi sağlanmaktadır. Yukarıda bahsedilen 4 temel aşama sırasıyla;

1. Arazi toplulaştırmaya gönüllü olacak arazi sahiplerinin belirlenmesi,
2. Hazırlık Aşaması,
3. Müzakereler ve Planlama Aşaması
4. Uygulama Aşaması'dır.

'Kırsal Kalkınma' 3. aşamanın 'Planlama' kısmında uygulamaya girmektedir. Bu aşamada Silivri'de arazi toplulaştırma ve kırsal kalkınma için belirlenmiş alt bölgede (pilot çalışma alanı); biri Yeniden Tahsis, diğeri Kırsal Kalkınma Planı olmak üzere iki ayrı plan hazırlanmaktadır. Planlar için seçilen alt zon Silivri ilçesi Değirmenköy Mahallesi'nde seçilen zondur. Bu zon öncelikli proje alanını ifade etmektedir. Bu zon ya da öncelikli proje alanı 100 ayrı tarım arazisinden (mülkiyete göre ayrı) oluşan 9 hektarlık bir zondur. Bu zonda büyüklükleri minimum 0.07 maksimum 0.3 hektar arasında değişen, 5403 sayılı yasada belirlenmiş yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin (sulu tarım alanlarında min. 6 ha, kuru tarım alanlarında min. 20 ha, dikili tarım alanlarında min. 1 ha ve örtüaltı tarım alanlarında min. 0.3 ha) oldukça altındaki büyüklüklerde, çok sayıda ve parçalı tarım arazileri yer almaktadır. Halbuki Değirmenköy Silivri'de sulamalı tarıma en elverişli olan, ekilecek ürün çeşitliliğinin fazla olduğu ve özellikle katma değeri yüksek tarım ürünlerinin üretilmesine olanak veren bir alandır. Dolayısıyla böylesi bir alanın bu uygulamayla geri kazanılması, Silivri ilçesinde yüksek tarım potansiyelinin değerlendirilmesinde dolayısıyla da kırsalın kalkınmasında atılacak en önemli adımlardan biridir.

Üçüncü aşama olan 'Planlama Aşaması'nda hazırlanacak 'Kırsal Kalkınma Planı' iki ayrı vadede iki ayrı senaryoda hazırlanacaktır. Kısa vadede hazırlanacak Kırsal

Kalkınma Planı ile genel olarak; teknik altyapı düzenlenecek (yollar, bağlantılar vb.), sosyal altyapı düzenlenecek (ticaret, sosyal ve kültürel donatılar, spor ve eğlence tesisleri vb.) ve tarımsal altyapı iyileştirilecektir. Uzun vadeli senaryo üzerine yapılacak Kırsal Kalkınma Planı ile de, çiftçinin kazancını dolayısıyla da gelirini arttırmak amacıyla; katma değeri yüksek ürünlerin üretimine geçmeye yönelik olarak uzun vadede ekilecek ürün çeşidi belirlenecektir. Kırsalın ve kırsal halkın ekonomik olarak kalkınmasında uzun vadede düşünülecek bu plan oldukça önemlidir. Bu konuda TÜRAM (TC Silivri Belediyesi Tarımsal Üretim ve Araştırma Merkezi) oldukça detaylı araştırmalar yapmış ve Silivri'nin katma değeri yüksek tıbbi aromatik bitkilerin üretimine oldukça uygun topraklara sahip olduğunu belirtmiştir. TÜRAM yaptığı çalışmalar sonucunda Silivri ilçesi için 42 çeşit tıbbi aromatik bitki belirlemiştir. Bunlar lavanta, adaçayı, nane, rezene, anason, kekik, melisa, fesleğen, reyhan vb. gibi bitkilerdir. TÜRAM'ın çalışmaları, halka verdiği fide- tohum destekleri ve belediyenin Silivri'yi bir tarım kenti yapma vizyonu ile katma değeri yüksek tıbbi aromatik bitkilerin hasadına yönelik ilk uygulama lavanta hasadı ile festivaller eşliğinde yapılmıştır. Çünkü çiftçi Silivri ilçesinde küçük alanlarda üretilen katma değeri oldukça düşük geleneksel ürünler olan buğday, ayçiçeği ve kanoladan artık yeterli verimi alamamaktadır. Ürettiği buğdaya alıcı bile bulamamaktadır. Bir yıl boyunca uğraştıkları buğdayın kilosunu çok düşük değerlere satmakta dolayısıyla yeterli kazancı da elde edememektedir. Örneğin Silivri'de bir dönüm buğdaydan elde edilen hasılat 350 TL, GSYİH'nın net karı 250 TL'dir. Ancak yukarıda bahsedilen katma değeri oldukça yüksek alternatif ürünlerle 1 dönümde 15.000 TL hasılat elde edilmektedir. Tüm bunlara karşılık Silivri'de (900 km2 lik alan) 430 km2'lik ekilebilir 1. Sınıf tarım alanının 220.000 dekarında buğday, 100-110.000 dekarında ayçiçeği ve 20-30.000 dekarında ise kanola yetiştirilmektedir.

Sonuç olarak bildiride Silivri ilçesi pilot proje alanında uygulanması önerilen 'Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma ve Kırsal Kalkınma' modeli ile hem kırsal kalkınma sağlanacak (ekonomik, sosyal, kültürel, tarımsal) hem de 'gönüllülük ve mutlak özgür irade' üzerinde temellendirilmiş bu model ile tüm aktörlerin ve özellikle yararlanıcıların (halkın) önerilen modeldeki projeyi benimsemesi sağlanarak modelin ve kalkınmanın sürdürülebilir olması sağlanacaktır. Bildiride önerilen model içerdiği yöntem ile (Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma) Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde ya da tarım alanında uygulanmamış olması dolayısıyla özgün bir öneri olacaktır. Burada üzerinde durulması gereken yasal sorunlar ya da pürüzler ise; modelin kendi içerisindeki aşamalarda; ki kastedilen aşama Hazırlık Aşamasıdır; oluşturulacak Arazi Toplulaştırma Komisyonu tarafından sağlanacak özellikle yasal ve sonrasında finansal kolaylıklarla giderilecektir. Dolayısıyla önerilen model süreç boyunca karşılaşacağı gerek taraflar nedeniyle, gerek yasal gerekse de finansal olmak üzere oluşacak tüm

güçlüklere boyunca kendi içerisinde çözüm üretebilecektir. Böylesi özgün, süreci kolaylaştırıcı, kendi içerisinde organize olabilen, asıl sorumluluğun yerele verildiği dolayısıyla karar alma gücünün yerelde toplandığı, çok aktörlü bu model ile İstanbul'un 1. Tarımsal (tarım potansiyeline göre) alt zonundaki Silivri ilçesi'nde tarım toprağının veriminin arttırılacak, tarım alanları geri kazanılacak (yeniden üretilecek) ve tarım alanlarında 'tarım' yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul- Silivri, tarım topraklarının yeniden üretilmesi, ekonomik-ekolojik rehabilitasyon, verim (tarım toprağının), basit gönüllü arazi toplulaştırma, kırsal kalkınma.

1. GİRİŞ

Arazi toplulaştırma; arazilerin birleştirilerek ekonomik, ekolojik ve sosyal yönden daha işlevsel yeni parseller üretmeye dayanmaktadır. Arazi toplulaştırma gerçekleştirilirken de doğal özellikler, kullanım bütünlüğü ve mülkiyet haklarının gözetilmesi önem arz eden hususlardır. Arazi toplulaştırma uygulamasının amacı yaşayabilir işletmeler kurmak ve tarım arazilerinin rasyonel kullanımlarını sağlamaktır. Bu uygulama sonucunda aşağıdaki kazanımlar elde edilecektir:

- Verim artacak, arazi kullanılabilir hale gelecek, dolayısıyla arazi başka fonksiyonlarca (konut, sanayi, madencilik) işgal edilemeyecektir.
- Çiftçiler toplulaştırılmış alanda daha yüksek gelir elde edecekleri ürünleri yetiştireceklerdir.
- Verim artacak dolayısıyla tarımsal üretim artacaktır.
- Kırsal yaşam koşulları iyileşecektir.
- Kırsal halkın geliri artacaktır.
- Araziler daha kolay kullanılacaktır.
- Arazi toplulaştırma ile tarımsal altyapıdaki bozukluklar giderilmeye çalışılacaktır.

Arazi toplulaştırma faaliyetleri dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere 2 ayrı kapsamda gerçekleştirilmektedir. Dar anlamda arazi toplulaştırmada şahısların ya da çiftçi ailelerinin mülkiyetinde bulunan ve parçalanmış, çeşitli yerlere dağılmış tarlaların bir araya getirilerek düzenli formlar ya da şekiller halinde toplulaştırılmasıdır. Geniş anlamda arazi toplulaştırmada kırsal kalkınmayı sağlamak adına yapılacak mekansal, toplumsal ve ekonomik bir dizi uygulamadan oluşmaktadır.

Uugulanacak projedeki arazi toplulaştırma modelinin ***uygulanabilirlik, esneklik, ekonomik fizibilite, kırsal kalkınmada süreklilik ve uyum*** olmak üzere 4 temel ilkesi vardır. Basit gönüllü arazi toplulaştırma, zorunlu unsurlar olmaksızın arazi sahipleri arasında karşılıklı anlaşmaya dayalı ortak faaliyetlerin uygulanmasını içerir. Bu modelin uygulanması mutlak özgür irade ile karakterize edildiğinden tüm arazi toplulaştırma katılımcıları, önerilen programda ya da arazi toplulaştırma projesinde tanımlanan şartları kabul etmelidir. Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma; temel olarak kadastro belediyesinin optimizasyonunda tarım arazilerinin gruplandırılması veya alışverişinde bulunulması ile daha az kapsamdaki faaliyetlerden oluşmaktadır. Bununla birlikte rehabilitasyon veya kırsal altyapı inşası faaliyetlerinden de oluşabilir. Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırması da dahil diğer arazi toplulaştırma faaliyetlerinde önemli olan çiftçinin proje hakkında yeterli bilgiye sahip olmasının sağlanması ve dolayısıyla da projeyi benimsemesidir. Bu önemde yapılacak bir Basit Gönüllü Arazi Toplulaştırma uygulamasının temel unsurları da;

- Katılımcılar- tüm aktörler arasında sorumluluk dağılımı
- Faydalanıcıların mutlak katılımı
- Alım ve satım olarak alışveriş şeklinde arazi toplulaştırma
- Kırsal kalkınma ile arazi toplulaştırmanın birleştirilmesi
- Tazminat ve özelleştirme ile arazi toplulaştırmanın birleştirilmesi
- Arazi toplulaştırmanın arazi kaydı ile birleştirilmesi olacaktır.

2. PROJENİN AMAÇLARI

Projenin genel amacı 'İstanbul'da tarım alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve tarım alanlarının optimum verimde kullanılması' na yönelik hazırlanan Stratejik Mekansal Plan'dan ileri gelmektedir. Projenin genel amacı analiz aşamasında saptanan çeşitli faktörlerden ya da durumlardan kaynaklı olan, tarım arazilerindeki verim düşüklüğünün giderilmesi dolayısıyla da tarım arazilerinin tarım yapılmak süreti dışında başka bir amaç için kullanılmasının ya da tarım arazilerinin kullanılamama durumundan dolayı başka işlevlerce işgal edilmesinin önüne geçmektir. Bu amaç kapsamında saptanan; tarım arazilerinde verimi düşüren etkenlerden biri de arazilerin ya da iletmelerin çok sayıda ve parçalı olmasıdır. Yasada belitilen yeter gelirli arazi büyüklüklerinin de altında alansal kullanım nedeniyle tarım arazilerinde yapılan üretimden verim alınamamaktadır. Özellikle de Avrupa yakasındaki Silivri İlçesinde büyüklükleri 10 dekar ile 250 dekar arasında değişen çok sayıda küçük işletme söz konusudur. Bu aralık Silivri ilçesi için 5403 sayılı kanun kapsamında belirlenen yeter gelirli tarımsal arazi

büyüklüklerinden küçük çok sayıda işletmeyi kapsamaktadır. Bu alanlar verim alınamaması dolayısıyla zamanla çiftçinin üretim yapmaktan vazgeçeceği ve zamanla da başka kullanımlar- fonksiyonlar açısından potansiyel alan durumuna geçecek arazilerdir. Bu kullanımlar konut, sanayi, madencilik ve benzeri kullanımlar olacaktır. Bahsedilen ilçedeki araziler de Çatalca ile birlikte İstanbul'un en verimli tarım topraklarıdır. Bu eğilim İstanbul'da Çatalca, Silivri, Büyükçekmece ve Küçükçekmece ilçelerindeki tarım arazilerinde gerçekleşmeye başlamış ve giderek daha tehditkar bir hal almaya devam etmektedir. Örneğin; 1995'ten 2015'e kadarki süreçte İstanbul'un toplam tarım alanında %36'lık bir azalma meydana gelmiştir. Bu azalış oranı (dekar olarak) Büyükçekmece'de %49 oranında, Çatalca'da %48.4 oranında, Silivri'de %17 ve Küçükçekmece'de ise %100 oranındadır. Kaldı ki proje alanı olan Silivri hem tarım alanı hem tarımsal üretim hem de organik tarım için İstanbul'daki en verimli zondadır. Yine özellikle Silivri ve Çatalca arasındaki mera alanları da aynı türden bir baskı altındadır. Verim düşüklüğü sebebiyle Silivri'de tarımsal üretim de çok düşük yüzdelerde gerçekleşmektedir. Örneğin; Silivri'de sebzecilik faaliyetlerinin yüzdesi 2.74, meyveciliğin %%0.47 ve seracılığın yüzdesi ise %0.02'dir. Bu eğilim paralelinde çeşitli sebeplerce İstanbul'un sebze üretimi yapılan tarım alanlarının ise %5 oranında azaldığı görülmektedir. Gıdaya erişim ve gıdanın tedariği konusunda zaten kendine yetmeyen bir kent konumundaki İstanbul'da yapılacak en önemli işlerden biri öncelikle bünyesindeki topraklardaki verimi düşüren etmenleri tespit etmek ve sonrasında bunlar için önlem almaktır. Kaldı ki verim organik tarımında en büyük girdisidir. Bu anlamda İstanbul'a baktığımızda; İstanbul'daki organik tarım üretimi ton olarak Türkiye'nin sadece %0.06'sıdır. Bu da 100 dekardan da az bir alanı kapsamaktadır. Ki bu değerle İstanbul Türkiye'deki en düşük organik tarım alanına sahip iller arasındadır. Yine bununda paralelinde organik tarıma yönelik tarım alanlarının sayısıda 11 ile 59 arasındadır ki bu değerle de yine en düşük işletme sayısına sahip iller arasındadır. Dolayısıyla yapılacak proje gıda güvenliği konusunda en büyük girdilerinden biridir. Sonuç olarak genel amaç; tarım arazilerinin yeniden üretimini kapsamaktadır. Yeniden üretimin aracı/yöntemi de ekonomik ekolojik rehabilitasyondur. Verimin arttırılması da ekonomik ekoloji rehabilitasyonun ilk uygulama alanlarındandır.

Projenin özel amaçları da bu işlemin hangi türde yapılması gerektiğine dayanan amaçlardır. Arazi toplulaştırma bu projedekinden farklı türlerde de gerçekleştirilebilir. Örneğin; Kapsamlı Zorunlu Arazi Toplulaştırma projeleri gibi.. Ancak burada istenen halkın ya da çiftçinin rızasını almak ve istekli üretim yapmasını sağlamak için onları sürece en etkin biçimde dahil etmektir. Burada halk karar alıcı konumunda olacaktır. Bu üretim aşamasında gerçekleşecek sorunları ya da aksaklıkları da azaltacak bir durum olacaktır. Kaldı ki devletin bütçesi arazi toplulaştırma faaliyetleri için günümüzde azalmış durumdadır.

Dolayısıyla süreçte yukardan aşağıya doğru artan bir sorumluluk dağılımı prensibi benimsenmiştir. Aşağıdaki karar alıcılardan en önemlisi de faydalanıcı olacak halktır. ***Dolayısıyla özel amaçlar;***

- Zorunlu unsurlar olmaksızın, arazi sahipleri arasında karşılıklı sözleşmeye dayalı ortak faaliyetlerin uygulanması (= Gönüllülük için mutlak özgür iradenin sağlanması)
- Çiftçinin proje hakkında yeterli bilgiye sahip olmasının sağlanması dolayısıyla çiftçinin projeyi benimsemesi
- Arazi tahsisinde arazi sahiplerinin diğer katılımcılar eşliğinde, tahsis işlemine birlikte karar vermesi; satın almada, satmada yani arazi alışverişinde mutlak rızanın sağlanması ve tüm çıkarların gözetilmesi
- Arazi tahsisinde halka büyük sorumluluk vererek halkın süreçte etkin bir rol üstlenmesi ve halka bu yetkinliğin hissettirilmesi
- Tepeden aşağıya artan sorumluluklar prensibini belirleyerek karar vericilerin doğru bir şekilde ve amaca uygun olarak belirlenmesi ve aşağıya doğru artan bir sorumluluk ile devletin bu uygulama için ayıracağı bütçenin projenin daha etkin ve faydalı olacak alanlarında kullanılması
- Tahsisten sonraki ileyiş için arazi sahipleri arasındaki uzlaşmanın sağlanması (üretimde verimliliği gözeten birlikte yapılacak uygulamalar adına)
- Topluluğun gelişimini sağlayacak diğer kolaylıkların sağlanması: özellikle kırsal altyapı, sosyal ve fiziksel koşullar kapsamında. Bu kapsamdaki koşulların iyileştirilmesi ile kırsal kalkınmanın sağlanması.
- Toplulaştırma aşamasında oluşturulacak bir komisyon sayesinde sürecin basitleştirilmesi ve kolaylaştırılması (finansman ve yasal düzenlemeler anlamında) olacaktır.

3. PROJENİN GEREKÇELERİ

3.1 Projenin GSYİH Hedefleri

Ekonomik- ekolojik rehabilitasyon kapsamındaki uygulama yöntemlerinden olan arazi toplulaştırma ile proje alanındaki tarım alanlarının verimi artacaktır. Projenin gelir artışına ve GDP'ye en önemli katkıyı sağlayacak kısmı ise; Silivri'de katma değeri düşük geleneksel tarım ürünleri yerine; katma değeri ve birim alandan elde edilen verimi yüksek olan alternatif ürünlerden (tıbbi, aromatik bitkiler) lavanta ekiminin yapılmasıdır. Böylece katma değeri yüksek olan bu ürün sayesinde

çiftçinin geliri artacak; aynı zamanda birim alandan elde edilen verimin artmasıyla da üretim artacaktır. Dolayısıyla da tarım sektörünün İstanbul GDP'si içerisindeki yüzdesi artacaktır.

3.2 Kapsanan Bölgede Belirlenen İhtiyaç Ve Sorunların Tanımlanması

- Projenin kapsadığı bölgenin (Silivri- Değirmenköy- 9 hektarlık alt bölge) sorunları ise;
- Büyüklüğü maksimum 0.3 hektar olan, verimin oldukça düşük olduğu ya da verimsiz; 5403 sayılı kanunda belirtilmiş yeter gelirli tarım arazisi büyüklüklerinin oldukça altında olan tarım arazilerine sahip olması,
- Çok küçük arazilere sahip olunması,
- Ürün çeşitliliğinin az olması,
- Çiftçilerin geleneksel yöntemlerle gerekli verimi alamadan geleneksel, katma değeri yüksek olmayan ürünler üretme eğiliminde olması, (Eğitim-farkındalık- bilgilendirme gerekli: Çiftçinin küçük alanlarda buğday ve ayçiçeği üretiminden yeterli verimi alamıyor olması (Bir dönüm buğdaydan elde edilen hasılat: 350 TL; GSYİH'nın net karı 250 TL. Tıbbi aromatik ürünlerin hasadında ise; 1 dönümde 15.000 TL hasılat (60 katı))
- Çiftçinin ürettiği buğdaya alıcı bulamaması,
- 1 yıl boyunca uğraş verdikleri buğdayın kilosunu 50 kuruşa satıyorlar; ancak aromatik bitkiler daha çok gelir ve istihdam sağlıyor; ki Silivri'de % 20 oranında işsizlik mevcut gençlerde,
- Çiftçilikle, tarım ve üretimle ilgili eğitimin alınmamış olması,
- Çiftçinin eğitim seviyesinin düşüklüğü,
- Arazi rantının yüksek olmasıdır.

3.3 Projenin Hedef Kitlesi

Hedef grup ya da nihai yararlanıcılar; Silivri'de dikilecek ürün çeşitliliğine en fazla olanak veren ve katma değeri yüksek olan lavantanın hasadına olanak sağlayan, daha öncede örnek bir lavanta hasadının gerçekleştirildiği Değirmenköy'deki; tarım alanları oldukça küçük ve parçalı olan 9 hektarlık bir alt bölgedeki arazi sahipleridir. Bu arazi sahiplerinin sayısı 50'dir. Grubun seçilme nedeni ve sorunları öncelikle bulundukları alandan ileri gelmektedir. Bulundukları alan Silivri'nin; ürün çeşitliliğine en çok olanak veren, tarımda sulamaya elverişli (ki Silivri'nin

diğer yerleri buna pek elverişli değil) ve özellikle de katma değeri yüksek alternatif ürünlerin (tıbbi-aromatik bitkilerden: lavanta) hasadına izin veren köylerinden Değirmenköy'dür. Ancak seçilen grup böylesi bir alanda; çok küçük ve dolayısıyla düşük verimli hasatların yapıldığı, tarım alanlarının büyüklüğü 0.3 hektarı geçemeyen ve bundan çok daha düşük büyüklüklere sahip olan 9 hektarlık bir alanda konumlanmıştır.

Bu proje ile tarım alanlarında verim azalışına hatta verimsizliğe neden olan tarım alanlarının parçalılık durumu, arazi toplulaştırma ile önlenecek ve çiftçi geleneksel, katma değeri düşük ürünler yerine, katma değeri yüksek ürünler ekerek büyük bir gelir artışı sağlayacaktır.

4. PROJENİN AŞAMALARI

1. AŞAMA: Arazi Toplulaştırmaya Gönüllü Olacak Arazi Sahiplerinin Ve Sayılarının Belirlenmesi

Öncelikle 1 ziraat mühendisi, 1 şehir plancı ve köy muhtarından oluşan 3 kişilik bir ekip arazi sahipleri ile görüşmeye gidecektir. Görüşmeler 1 ayda tamamlanacaktır. (Herkese ulaşım sağlanacak alandaki) 1 ay sürecek görüşmelerde arazi sahiplerine süreç ve proje sonundaki kazanımlar anlatılacaktır. Bunun sonucunda arazi toplulaştırmaya gönüllü olan arazi sahipleri belirlenecek ve onlarla iyi niyet sözleşmeleri yapılacaktır.

2. AŞAMA: Hazırlık Aşaması

Bu aşamada kırsal nüfusa proje ve kazanımları ile ilgili bilgi sağlanacaktır. Kırsal nüfusun karşılaştığı tüm güçlükler, sorunlar, şikayetler ve istekler tartışılacaktır. (Tüm katılımcıların çıkarlarını gözeten dilek haritaları oluşturulacak; yeniden tahsise gidişte istekler, sorunlar) 2 ayda 4 toplantı yapılacaktır. Bu toplantılardan ilk 3 bilgilendirme toplantıları ya da çalıştaylarında maksimum 60 kişi yer alacaktır. Bu 60 kişiden 50 si arazi sahibidir. 4. toplantıda arazi toplulaştırma komisyonu oluşturulacaktır. Bu komisyonda;

- Belediye Başkanı ya da ilgili görevli (Yerel Yetkili 1)
- Değirmenköy Muhtarı (Yerel Yetkili 2)
- Şehir Plancısı-İTÜ
- Ziraat Mühendisi
- Kırsal Kalkınma Uzmanı
- TÜRAM Yetkilisi olacaktır.

2.1 Komisyon Üyelerinin/ Aktörlerin Rolleri

Silivri Belediyesi: Silivri Belediyesi bu projedeki ilk yerel ortaktır. Silivri Belediyesi'nin ve belediye başkanının halihazırda katma değeri yüksek alternatif tıbbi aromatik bitkilerin, özellikle de lavanta hasadındaki desteği ve çabaları bu projenin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Silivri Belediye; prje sırasındaki 2. Aşamanın sonunda oluşturulacak Arazi Toplulaştırma Komisyonunda görev alarak projeye İSTKA' nın karşılamadığı bütçe tutarında finansman sağlayacak katılımcıdır.

Değirmenköy Muhtarı: 2. Yerel ortaktır. 1. Aşamada ekipteki diğer katılımcılarla birlikte Değirmenköy' e giderek arazi toplulaştırmaya gönüllü olacak vatandaşları belirlemek adına ekibe destek sağlayacaktır.

İTÜ: Tüm araştırmaları yaparak projeyi hazırlayacaktır.

Teknik Destek: Projenin yukarıda bahsedilen aşamalarında yer alacak teknik destek ekibi: Şehir Plancısı, Ziraat Mühendisi, Harita Mühendisi, Kırsal Kalkınma Uzmanı, Tarım Teknikeri' nden oluşmaktadır.

TÜRAM: Ücretsiz lavanta tohumlarını sağlayacak ve verilecek eğitim (kurs) için bünyesindeki mekanı ve eğitimcileri ücretsiz görevlendirecektir.

İSTKA: Projenin ana bütçe sağlayıcısı.

3. AŞAMA : Müzakereler Ve Planlama Aşaması

3.1. Müzakere Aşaması:

Müzakerelerde yeniden tahsis yapılacak; yeni parseller belirlenecektir. 1 ayda 4 kez 60 kişilik ekip içerisinde komisyon üyeleri de dahil bir araya gelecektir. Yeniden tahsis edilen alanlar belirlendikten sonra (alımlar- satımlar) planlama aşamasına geçilecektir. (Yeniden Tahsis Planına Bir Yandan Başlanacaktır.)

3.2. Planlama Aşaması:

Bu aşamada topluluğun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak 'Topluluk Geliştirme Planı' yani 'Kırsal Kalkınma Planı' hazırlanacaktır. Bu süreç analiz, sentez ve plan aşamasından oluşacaktır. Analiz aşaması, sentez Aşaması ve plan Aşaması 4 ay (Tüm senaryolar ile birlikte) sürecektir. Analiz aşamasında arazi sahipleri ile anket yapacak sorun ve istekleri öğrenecek 3 anketör 3gün çalışacaktır. Analiz, sentez ve plan aşamasında; şehir plancısı, ziraat mühendisi, harita mühendisi, kısal kalkınma uzmanı ve tarım teknikeri birlikte çalışacaktır. Bu aşamadaki kırsal kalnıma planı için kısa vadede ve uzun vadede olmak üzere 2 ayrı senaryo hazırlanacaktır.

Kısa vadeli senaryoda ise yollar ve bağlantılar düzenlenecek (teknik altyapı düzenlemesi), Ticaret, sosyal- kültürel donatılar, spor ve eğlence tesisleri planda belirtilecek (yeterli büyüklükler sağlanacak= sosyal altyapı düzenlemesi) Tarımsal altyapının iyileştirilmesi gerçekleştirilecektir.

Uzun vadeli senaryoda; Ki en önemli aşamalardan biri. Çünkü bu senaryoda çiftçinin gelirinin, kazancının artması dolayısıyla da kırsal kalkınmanın ekonomik ayağının saplanması adına katma değeri yüksek ürün üretimine geçilerek ürün değişikliğine geçilecektir. (Geleneksel ayçiçeği, buğday ve kanola yerine lavanta ekimi ve üretimi)

4. AŞAMA: Uygulama Aşaması

Planlar uygulanacaktır. Bu aşamanın ilk ayında TÜRAM tarafından 50 kişiye tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi hakkında kurs verilecektir. Her bir kursiyer sertifika alacaktır (Kurs 1 ay sürecek ve 1 ayda toplam 4 ders verilecek). TÜRAM' ın yetiştirdiği ve halka vereceği tohumlar ile halk çeliklemeyi öğrenecektir. Farkındalık artacaktır. Çiftçiler bitkilerin ilaç sanayinde kullanımı üzerine eğitim alacaktır. Ürünlerin üretim süreçleri, saklanması ve depolanması hakkında çiftçi bilgilendirilecektir.

5. PROJE İLE BEKLENEN SONUÇLAR

5.1 Hedef Grup Üzerinde Beklenen Etki

Öncelikle arazi toplulaştırma projesinin uygulanması sonucu, çiftçiler arazilerinin parçalılık durumundan toplu hale getirmiş ve daha imarlı bir arazi yapısına kavuşmuş olacaklardır. Bu sayede de birim alandan elde edilen ürün müktarı yani verim artacaktır. Halkın ve çiftçinin rızalı ve gönüllü katılımı ile üretim aşamasındaki uzlaşmazlıklar da önceden önlenmiş olacaktır. Paydaşların içine sinen ve istekle sorumluluklarını gerçekleştirecekleri bir proje olacaktır. Dahası Silivri'de sebze, meyve üretimi ve organik tarımda verim artışı dolayısıyla üretim yüzdeleri artacaktır. Üretim yapılan tarım alanları artan verim ile birlikte tarımsal amaç dışında kullanılamayacak ve tarım alanı kaybı sonlanacaktır. Verim ile birlikte katma değeri yüksek olan ürünlerin (seçili ürün lavanta) hasadıyla çiftçinin geliri artacaktır. Gelir artışı ile birlikte de kırsal kalkınma adına yapılacak diğer uygulamalar birleşince kırın yaşam koşulları iyileştirilecektir. Tarımsal altyapının iyileştirilmesi için yapılacak uygulamalarla altyapı kullanımında da verim ve tasarruf sağlanacaktır. Toplulaştırma ile sulama, yol gibi hizmetler daha akılcı bir şekilde planlanacak ve hizmetler verimli bir şekilde kullanılacaktır. En önemlisi de çiftçinin büyük katılımıyla toplulaştırma gerçekleştirileceği için önemli bir pilot çalışma olacaktır.

5.2 Somut Çıktılar

Projenin en somut çıktıları esasında performans göstergelerinde ifade edildiği gibidir. Proje ile parçalı ve çok küçük büyüklüklerdeki arazi yapısından kurtulunacak; böylece de verim ve üretim artışı sağlanacaktır. Mevcutta maksimum 0.3 hektar büyüklüğünde ve 5403 sayılı kanunda belirtilen yeter gelirli arazi büyüklüklerinin çok altında olan arazi büyüklükleri bu proje ile yasada belirtilen asgari büyüklüklerin altında olmayacaktır. Ekilecek tıbbi aromatik bitki kapsamındaki lavanta ile; hem üretim, hem verim hem de gelir artışı sağlanacaktır. Mevcutta geleneksel ürünlerin (ayçiçeği, kanola, buğday) ekiminden elde edilen gelir 1 dönüm için 350 TL iken; lavanta hasatlarından elde edilen gelir 15.000 TL'dir. Böylece kırsal halk henüz 1 kere denediği bu ürünlerin hasadını daha çok yaparak gelir artışı sağlayacaktır. Ayrıca yapılan üretim,n GSYİH daki net karı da artacaktır. Mevcut ürünlerden elde edilen (1 dönümde) kar 250 TL dir. Böylece kırsal halk ekonomik olarak kalkınacak; kırsal kalkınma planının diğer aşamaları ile de fiziksel, mekansal ve sosyal kalkınma sağlanacaktır.

5.3 Çarpan Etkiler

Proje hedeflediği değerler (sayısal) açısından gelecek projelere örnek olacak gerçekleştiğinde hedeflenenlere büyük ölçüde erişilecek bir proje olacaktır. Gerçekliği ve kazanımları anlamında ayakları yere sağlam basan bu proje ileriki projelere örnek olacaktır. Sadece Silivri Değirmenköy'de değil, ya da sadece Silivri'de değil, özgünlüğü ve rasyonalitesi bakımından başka alanlarda da uygulanabilir bir proje olacaktır. Ayrıca bu proje ülkemize arazi toplulaştırmada uygulanacak, daha önce denenmeyen bir yöntemdir. Ve daha önce hiç arazi toplulaştırma yapılmamış Silivri'de bu özgün proje ilk uygulama alanını bulacaktır.

5.4 Sürdürülebilirlik

Destek projenin gerçekleşmesi için gerekli işlemlerin yapılabilmesi adına tüm bütçeyi sağlayacaktır. Bundan sonraki aşama; çiftçilerin üretimine ve TÜRAM'ın bu konudaki desteklerine kalmıştır ki; TÜRAM tohumları çiftiçiye ücretsiz olarak vermenin yanısıra çiftçiye çeliklemeyi öğreterek Çiftçinin kendi tohum ya da fidesini kendisinin üretmesini dolayısıyla da ekim döngüsünün hiç aksamamasını sağlayacaktır. Mevcutta Silivri Belediyesi ve Silivri Belediye başkanı özellikle katma değeri yüksek ürünlerin ekimi ve hasadı konusunda TÜRAM ile birlikte oldukça etkin olarak çalışmaya başlamışlardır. Yani yerel yönetimin vizyonu bu şekildedir. İlk hasatlarını da gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Ve tıbbi aromatik bitkilerin ekimi yerel yönetim tarafından oldukça fazla desteklenmektedir. Proje sürecinde 2. Aşamada kurulan Arazi Toplulaştırma Komisyonu'nun 2 görevi vardır. 1. Si İSTKA'nın karşılamadığı bütçe kısmını (yüzdesini) finanse etmek; ikincisi de süreç sırasında çeşitli düzenlemeler yaparak; yasal bir öneri taslağı oluşturacak-

lardır. Proje daha öncelerde ve yukarı da da anlatıldığı üzere zaten bünyesinde; ekonomik, sosyal, fiziksel kalkınmayı sağlayacak bir kırsal kalkınma planı ve üstelik 2 senaryolu iki ayrı plan içermektedir. Bu plan ve arazi toplulaştırma uygulaması ile tarım arazilerimizde verim artışı sağlanacak, dolayısıyla tarım arazilerimiz korunacak ve başka fonksiyonlarca ele geçirilebilir hale gelmeyecektir. Böylece de tarım arazilerinin sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

Kaynakça

A New Approach: Participatory Land Consolidation, Marije LOUWSMA, Marco VAN BEEK And Bert HOEVE, Netherlands, 2014.

Land Consolidation In Central And Eastern Europe: A Regional Approach.

Sustainable Land Consolidation ın Lithuania - The Second Wave Of Land Reform, Rimvydas Gaudėšius, 2011.

Land Consolıdatıon In Central And Eastern Europe - Integratıon Wıth Local Rural Development Needs, Morten Hartvıgsen, 2016.

The Design Of Land Consolidation Pilot Projects ın Central And Eastern Europe, Food And Agrıculture Organızatıon Of The Unıted Natıons, Rome, 2003.

EK 1: PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Gösterge	Mevcut Durum	Hedef
Toplulaştırma yapıldıktan sonraki arazi büyüklüğü	Maksimum 0.3 hektar olan arazi büyüklükleri	5403 sayılı kanunda belirtilen asgari büyüklüklerin altında olmayacak şekilde belirlenecek (verim için min. Büyüklük) arazi büyüklükleri NOT: Şu an için hedefleneni net söylemek doğru olmayacaktır. Asgari büyüklükleri yasada belirtildiği üzere söyleyebiliriz ancak net büyüklükler toplulaştırmadan sonra belli olacaktır.
Toplulaştırma yapıldıktan sonraki arazi sayısı	Mevcut toplulaştırmaya konu arazi sayısı 50'dir.	Şu an için bir şey söylemek doğru değildir. Çünkü Ali satım ve alışverişler sonrasında kaç arazinin kaçıy birleşeceği toplulaştırmadan sonra belli olacaktır.
Mevcut üretim miktarı-verim/ Tıbbi- Aromatik Bitki üretim miktarı-verim	Malesef mevcutta üretilen geleneksel ürün üretim miktarları yok. (ayçiçeği, kanola, buğday; güncel veriler ve Silivri düzeyinde veri yok)	Yeni ürün üretim ve verim miktarları proje ile el edilecek. Şu ana kadar sadece bir pilot lavanta hasa yapılmış. Ondan elde edilen gelir miktarı ulaşılabilen tek veridir.
Mevcut ürünlerden elde edilen gelir/ Yeni ürün üretiminden elde edilen gelir	Mevcut ürünlerden 1 dönümde elde edilen gelir=350 TL	Yeni ürün üretiminden 1 dönümde elde edilen geli 15.000 TL (Mevcudun 60 katına yakın)
Mevcut üretim ile GSYİH'nın net karı/ Yeni ürün üretimiyle GSYİH'nın net karı	1 dönümden elde edilen kar: 250 TL	Şu an için değeri söylemek doğru değil; çünkü belirg bir istatistik yok (Yeterli bilgi bulunamıyor TÜİK'te) Değer Proje ile belli olacak.

Kırsal Alanlarda Yaşanan Uygulama ve Yönetim Problemleri

Gülsen Nur Duyar
Şehir ve Bölge Plancısı
Öznur Canan Sözer
Şehir ve Bölge Plancısı

Türkiye'de yıllara göre kırsal alanların gelişimi, sektörel değişimlerden ve ülkesel politikalardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Kırsal alanlarda yaşanan nüfus ve kimlik kaybı, ülke genelinde kent-kır dengesinin bozulmasına ve kent karakterlerinin yıllara göre önemli ölçülerde değişmesine neden olmaktadır. Günümüzde kırsalın gelişememesinde; tarımsal alanların azalması, işsizlik, modern şehirlerin çekiciliği ve sosyal yapı gibi çok sayıda etkenden bahsedilebilmektedir. Kırsal alanlara ilişkin politikaların ve planlamaların önünde engel teşkil eden etkenlerden bir diğeri ve en önemlisi de yerel ve merkezi idarelerde yaşanan planlama, uygulama ve yönetim problemleridir. Türkiye'de planlamaya ilişkin yasaların ve yönetmeliklerin belirlediği kıstaslara göre yürütülen planlama faaliyetlerinde, tanımlar ve aktörler her zaman planlandığı gibi bir aktivite gösterememektedir. Türkiye'deki tüm kırsal yerleşmelerde yaşanan yönetimsel belirsizlikler ve planlama sorunları, Yalova 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı çalışmaları kapsamında araştırılmış ve bu başlık altında irdelenerek kırsal alanlarda planlama ve uygulamada yaşanan genel problemler ortaya konmuştur.

Türkiye'deki planlama politikasında kırsal alanların belediyelerin mücavirlerine verilmesi ile temelde 5 husus amaçlanmaktadır;

1. Kırsal alanların kentsel gelişime katılması
2. Kaçak yapılaşmanın önlenmesi
3. Kırsal alana yönelik hizmetlerin sağlanması
4. Tarım alanları, su kaynakları, sit alanları gibi korunması gerekli alanların korunması
5. Kırsal alanlara farklı yatırım politikalarının getirilmesi

Bu hususların gerçekleşmesinin hedeflenmesi ve buna yönelik uygulamaların yapılmasına imkân verilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması açısından olumlu bir yaklaşım olarak görülse de; kırsal alanları (veyahut köyleri) idari açıdan bölerek bu şekilde ayrım yapmak, yerleşmeler arasında önemli eşitsizlikler yaratmaktadır.

Türkiye'de ilgili yasa ve yönetmelikler kapsamında, kırsal alanlarda ortaya çıkan uygulama ve yönetim sorunlarını temelde üç problem başlığı altında inceleyebiliriz;

- Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği'nde Belirlenen İdari Yönetim Şemasının, Kırsal Alanlarda Gelişme ve Kalkınma Yönünden Dengesizliğe Sebep Olması
- Belediye Mücavir Alan Sınırlarındaki Kırsal Yerleşmelerde Yapılacak İmar Planlarının, Üst Ölçekli Planlarda Belirlenen Kentsel-Kırsal Nüfus Dağılımlarına Göre Belirsizliklere Yol Açması
- Belediye Mücavir Alanındaki Kırsal Alanlarda Hizmet ve Yönetim Sorunlarının Yaşanması

1. Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği'nde Belirlenen İdari Yönetim Şemasının, Kırsal Alanlarda Gelişme ve Kalkınma Yönünden Dengesizliğe Sebep Olması

Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği'ne göre kırsal yerleşmeler, ya belediye mücavir alan sınırlarında kalmakta olup belediyeler tarafından; ya da mücavir alan sınırları dışında kalıp il özel idareleri tarafından yönetilmektedir. İlgili yönetmelikte; belediye mücavir alanı sınırları içinde kalan yerleşimlere ilişkin belirtilen "*Yerleşik Alan*" tanımı ile mücavir alanı dışında kalan yerleşimler için belirlenen "*Belediye ve Mücavir Alan Sınırları Dışında Kalan Köy ve Mezraların Yerleşik Alanı ve Civarı*" tanımı farklı yetkilendirme ve uygulama yöntemlerini içermektedir. Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği'ne göre "Yerleşik Alan" ve "*Belediye ve Mücavir Alan Sınırları Dışında Kalan Köy ve Mezraların Yerleşik Alanı ve Civarı*" tanımları şu şekilde ifade edilmektedir.

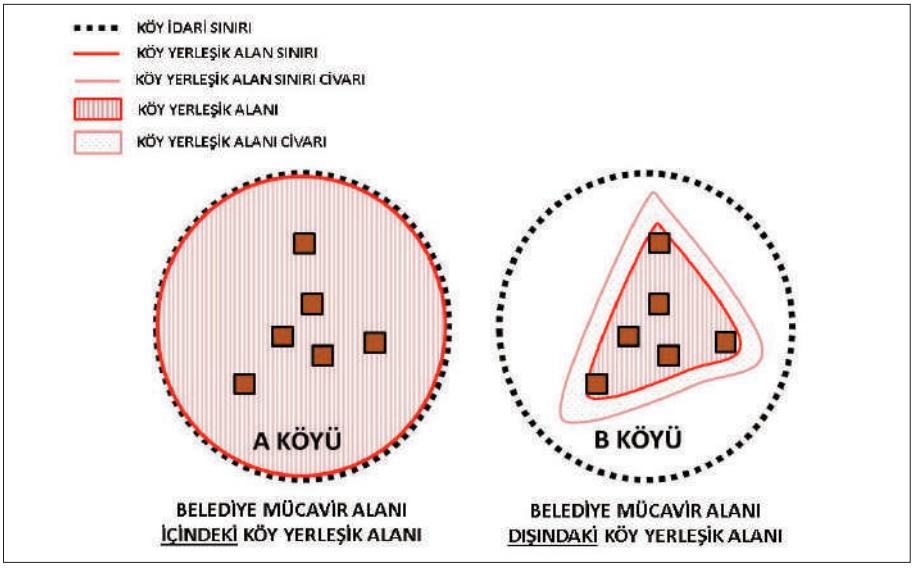
Yerleşik alan: "Belediye ve mücavir alan sınırları içindeki imar plânı bulunmayan mevcut yerleşmelerin (mahalle, köy ve mezralar) müstakbel gelişme alanlarının da içine alan ve sınırları Belediye Meclislerince karara bağlanan alanlardır."*(2.Bölüm, Madde 4.1)*

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan köy ve mezraların yerleşik alanı ve civarı: "Köy ve mezraların cami, köy konağı gibi köy ortak yapıları ile köy nüfusuna kayıtlı ve köyde sürekli oturanlar tarafından, yapımı tarihinde yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerine uygun olarak inşa edilmiş yapıların toplu olarak bulunduğu yerlerde mevcut binaların en dışta olanlarının dış kenarlarından geçirilen çizginin içinde kalan alan köy yerleşik (meskun) alanını; bu çizgi ile 100

m. dışından geçirilecek olan, valiliklerce tespit edilerek il idare kurulunca karara bağlanan sınırın içinde kalan alan köy yerleşik alanı civarını tanımlar." *(2.Bölüm Madde 4.4)*

İlgili yönetmelikte belirlenen iki tanım arasındaki en önemli fark gelişmeye ilişkin yönlendirmelerdir. Belediye mücavirindeki köylerde, gelişme alanlarını da kapsayan geniş bir tanımla belediyelere planlama ve ruhsatlandırma konusunda serbestlik sağlarken; belediye mücavir alan sınırı dışında kalan köylerde, köy ortak donatıları, nüfus kayıt şartı, ruhsatlı yapı şartı gibi kısıtlayıcılar yer almaktadır. Bu şartlara bağlı olarak, köyün en çeperlerindeki yapılardan çizilen yerleşik alan sınırı ve civarı, köydeki gelişmeyi sınırlandıran en önemli eşik olarak ortaya çıkmaktadır.

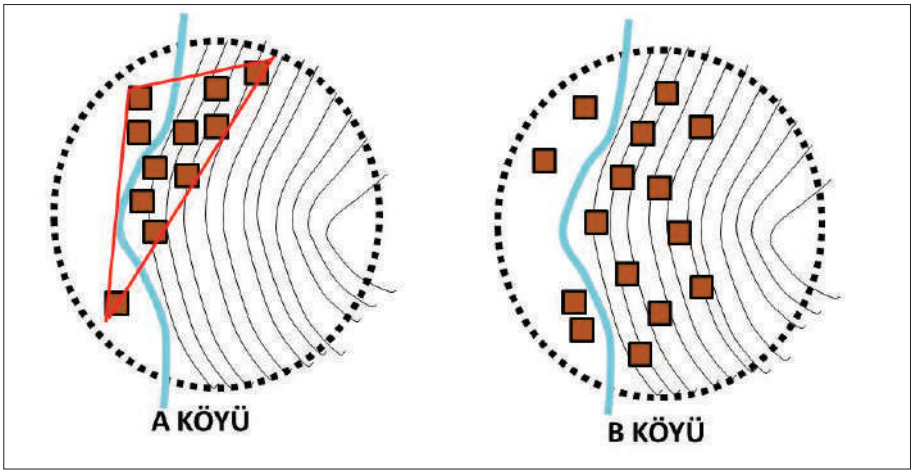
Türkiye'deki kırsal alanlarda yönetmeliğin belirlediği tanımlara göre uygulama yapılması durumunda, aynı karakteristiğe ve özelliğe sahip iki kırsal yerleşim alanından birisi geniş çerçevede planlanabiliyorken, diğeri kalkınmanın temel göstergelerini karşılayacak kurum konusunda yaşanan belirsizlik sebebiyle gelişme gösteremeyip, zamanla nüfus kaybı yaşamaktadır. Kırsal yerleşimler arasındaki bu eşitsizliğe sebep olan önemli nokta ise, yerleşmelerin idari ve siyasi sınırlar nedeniyle **farklı kurumlar** tarafından, **aynı yönetmelikle,** ancak **farklı tanımlarla** yönetilmek zorunda kalmalarıdır.

Bu sebeple, belediyelerin yetki alanında kalan kırsal yerleşmeler, il özel idareleri tarafından yönetilen kırsal yerleşmelere kıyasla daha gelişmiş bir yapıya sahip olmaktadırlar. Kırsal yerleşmeler arasında ortaya çıkan bu dengesizlik, başta

fiziksel yapı olmak üzere ekonomik ve sosyal yapıda da önemli farklılıklara yol açmaktadır.

Bu noktada, köy yerleşik alan sınırının çizilme yöntemi ve uygulanabilirliği ön plana çıkmaktadır. Köy yerleşik alan sınırı ve civarı tanımında belirtilen yerleşik alan çizme kriterlerine göre, köyün en çeperindeki ruhsatlı yapının köşesinde belirlenen koordinat noktalarının cetvelle birleştirilmesiyle ortaya çıkan geometri, köyün doğal eşikler ve topoğrafik yapısına çoğu zaman uymamaktadır. Yönetmelikle belirlenen ve kırsal alanlarda kullanılan bu yöntem, köylerde gelişme şemasının doğal yapıya göre değil, suni ve keskin bir sınıra göre yer almasına neden olmaktadır. Bu durum kırsal alanlardaki fiziksel ve buna bağlı olarak gelişen sosyoekonomik büyümenin önüne geçebilmektedir.

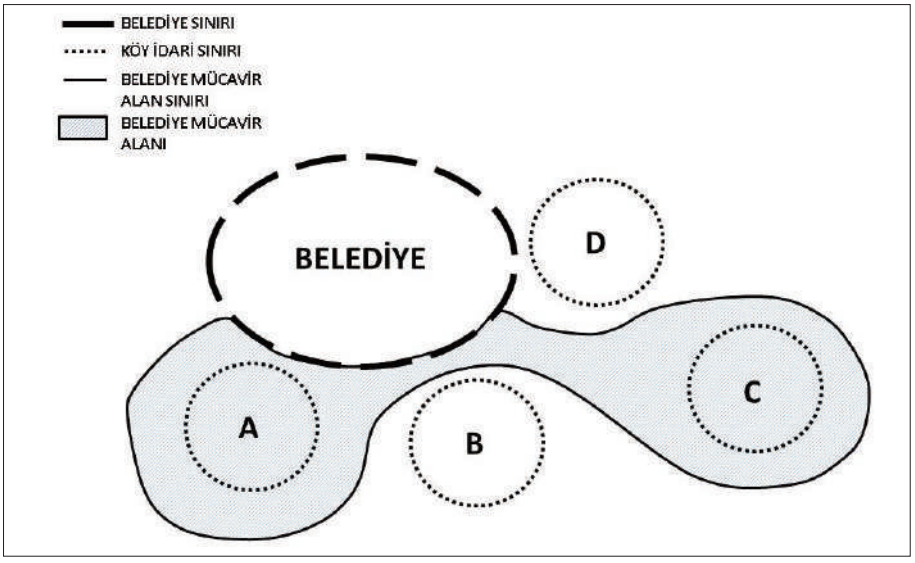

Görselde A köyünün doğal bir eşiğe ve yükselen bir topoğrafyaya sahip olmasına karşın, ilgili yönetmelik esas alınarak çizilen Köy Yerleşik Alan Sınırına göre yerleşmesi örneği görülmektedir. Köyün en çeperindeki yapılardan çizilen düz çizgiyle belirlenen yerleşik alan sınırı ile köyde daha sonradan yapılacak tüm yapıların bu sınır içinde kalması zorunluluğu taşımaktadır. Bu durumda, kırsal alanın organik dokusundan farklı yönde gelişen bir yerleşme alanı oluşmaktadır. Kırsal alanın doğal yapısından bağımsız olarak, keskin ve suni çizgilerle belirlenen bu sınır, A Köyünün gelişiminde ve büyümesinde önemli engeller ortaya çıkarabilmektedir.

İkinci görselde ise aynı özellikteki B köyünün, yerleşik alan sınırı çizimi olmadan doğal yapısına uyumlu olarak gelişmesinin bir örneği görülmektedir. Bu durumda B köyü, fiziksel yapısını doğal yapısı ile uyumlu hale getirerek, daha güçlü ve geliştirilebilir bir yerleşim yapısına sahip olabilmektedir.

Bununla birlikte, belediyelerin mücavir alan sınırlarının belirlenmesindeki genel kriterlerde, kırsal alanın belediyeye bitişik konumda yer alması şartı bulunmamaktadır. Bu durum, kırsal yerleşmeler arasındaki eşit olmayan rekabetin öne çıkmasındaki başlıca problem olarak da yorumlanabilmektedir. Köylerden hangisinin mücavir alan içine alınıp, hangisinin dışarıda bırakılacağı konusunun kesin şartlarla belirlenmemiş olması, kırsal alanların yerel yönetimler açısından siyasi bir rant aracı olarak kullanılmasının da önünü açmaktadır.

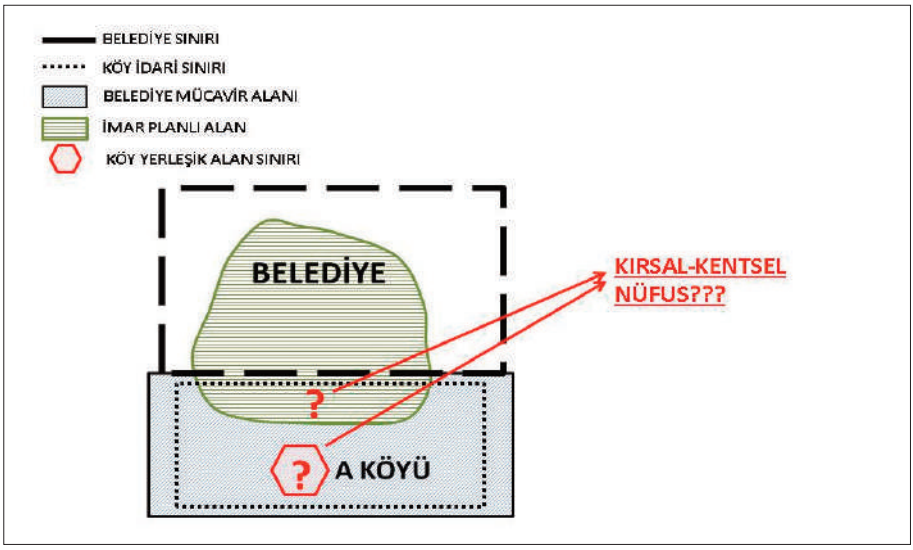
Örneğin, fiziksel anlamda gelişme eğilimi gösteren **B Köyü** idari olarak mücavir alan sınırı dışında kaldığından bu haklara sahip olamazken, kent merkezine uzak mesafede kalan ve önemli bir gelişme eğilimi göstermeyen **C Köyü** sadece idari sınırı sebebiyle bu uygulamalardan faydalanabilmektedir. Bu durumda konum ve fiziksel yapı özellikleri açısından çok benzer durumda olan A ve B köyleri, yönetim şekilleri ve uygulama tanımları farklı olduğundan aynı gelişme eğilimlerine sahip olamamaktadır.

2. Belediye Mücavir Alan Sınırlarındaki Kırsal Yerleşmelerde Yapılacak İmar Planlarının, Üst Ölçekli Planlarda Belirlenen Kentsel-Kırsal Nüfus Dağılımlarına Göre Belirsizliklere Yol Açması

3194 Sayılı İmar Kanunu'na göre belediye mücavir alan sınırı içinde kalan kırsal yerleşmeler, idari sınırı belediyeye bitişik olsun ya da olmasın, ilgili belediyesi tarafından planlanabilmektedir. Ayrıca ilgili yönetmeliğe göre belediyeler, sorumlusu oldukları kırsal yerleşmenin idari sınırları içindeki herhangi bir alanda (ilgili görüşleri almak ve ilgili mevzuatlara uymak şartıyla) imar planı

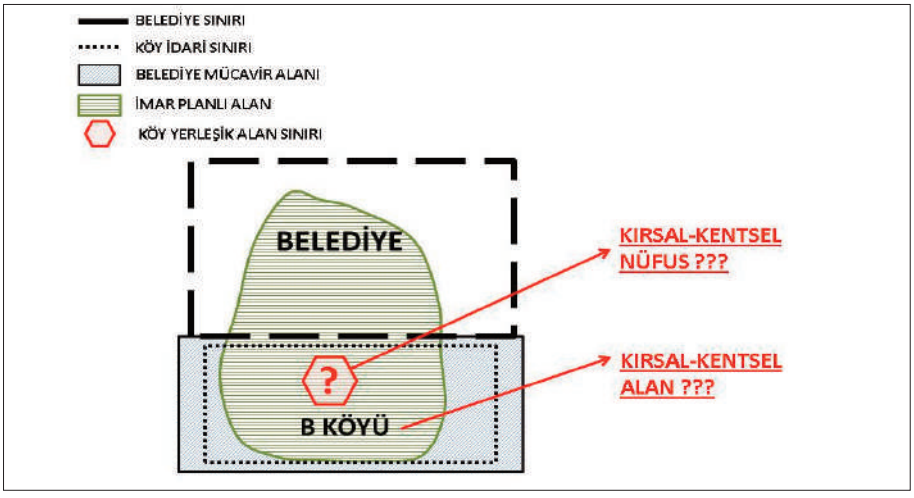
yapabilmektedirler. Ancak belediye sınırına bitişik konumda olan mücavir alanlardaki kırsal yerleşmelerde, belediyenin kentsel alanına bitişik olarak yapılan imar planlarında atanacak nüfusun kırsal mı yoksa kentsel mi olacağı konusu iyi tanımlanmamış durumdadır. Mücavirindeki yerleşmeye kendi planıyla bitişik olarak imar planı uygulayan belediyeler; teknik olarak kırsal alanda kentsel nüfus ataması yapmak zorunda kalmaktadır. Bu durum ise, üst ölçekli çevre düzeni planlarında yerleşmelere atanan kentsel-kırsal nüfus kabullerinin, alt ölçekli planlarda tam olarak uygulanamamasına ve nüfus dağılımlarında önemli çelişkiler yaşanmasına sebep olmaktadır.

Görselde belirtilen A Köyü, Belediye mücavirinde yer almaktadır. Yerleşik alan sınırı uzakta kalan ancak idari sınırı belediye sınırına komşu olan A Köyünde, belediye planıyla bütün olarak hazırlanmış imar planı bulunmaktadır. Belediye sınırlarının kentsel alan, Köy sınırlarının ise kırsal alan olarak tanımlandığı üst ölçekli çevre düzeni planlarında, kentsel ve kırsal yerleşimler için ayrı hesaplama yöntemlerine sahip nüfus projeksiyonları yer almaktadır. Bu durumda kırsal alan sınırı içinde kalan planlı alanda atanacak nüfusunun kentsel mi yoksa kırsal mı olarak belirleneceği konusu önemli bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnekte A köyünün yerleşik alanı plan sınırı dışında kalmaktadır. Bu durum köy yerleşik alan sınırı içinde kırsal nüfusun, diğer alanlarda kentsel nüfusun kullanılmasına yönelik bir plan kararını beraberinde getirebilmektedir.

Ancak bir diğer örnekte yerleşik alanı planlı alan içinde kalan B Köyünün kentsel ve kırsal alanları ile kentsel-kırsal nüfus kararlarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. İmar planları ile kentsel alana katılan yerleşmelerin, plan

kararlarında kırsal olarak kabul edilmesi alt-üst ölçekli planlar arasında önemli çelişkiler doğurmaktadır. İlgili yönetmeliklerde kesin olarak tanımlanmayan bu durum, üst ölçekli planlarda verilen kırsal nüfus kararlarının alt ölçeklerde uygulanabilirliğini düşürmekte ve yerel yönetimlerde önemli problemler yaşanmasına neden olmaktadır.

Ayrıca mücavir alanlardaki kırsal yerleşmelerde yapılan imar planlarının nüfus kabullerinde, planlama yaklaşımlarıyla çelişkiler oluşturan bazı uygulamalar da yer almaktadır. Köy Kanunu'nun "Nüfusu 2000'den az olan yerleşmeler" olarak tanımladığı Köylerde, söz konusu imar planlarında 2000'den daha fazla nüfusa sahip planlı alanlar yer alabilmektedir. Bu durumda imar planı uygulaması yapılan kırsal alanlarda, ilgili kanun ve yönetmeliklere göre önemli idari çelişkileri de ortaya çıkmaktadır. Bütün bu faktörlere bağlı olarak "kırsal alan" tanımının mevzuatlarda tanımlarının net olmaması, "kırsal alan" kavramının nerde başlayıp nerde bittiği konusunda yaşanan muğlaklık planlama stratejilerinde de belirsizliğe yol açmaktadır.

3. Belediye Mücavir Alanındaki Kırsal Alanlarda Hizmet ve Yönetim Sorunlarının Yaşanması

3194 Sayılı İmar Kanunu'nda; kırsal alanlara hizmet götürülmesine ilişkin belirlenen yönetim şemasına göre, belediyelerin yetki ve sorumluluk alanı belediye sınırlarını kapsamakta olup, mücavir alanlardaki hizmetler için belediyelerin herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Belediyeler bu alanlarda yapılacak hizmetlerde takdir yetkisine göre hareket edebilir ve belediye meclisi kararıyla hizmet götürebilirler. Diğer yandan, kırsal alanlarda ihtiyaç duyulan her türlü

hizmeti sağlamakla mükellef olan kurum İl Özel İdareleridir. Yönetimsel farklılık ve yönetmelikte verilen birtakım serbestlikler sebebiyle, belediyelerin mücavirlerindeki kırsal alanlara hizmetlerin götürülmesi konusunda bazı uygulama problemlerinin yaşanmasına neden olmaktadır.

Belediye mücavirindeki kırsal alanlarda imar uygulamaları ve plan çalışmaları belediyeler tarafından yapıldığından, arsa ve emlak vergileri belediyelerce tahsil edilmektedir. Bununla birlikte yine kanun ve yönetmelikler tarafından belirlenen özel durumlarda da belediyeler, bu alanlarda gerçekleşen farklı çalışmalardan pay alma hakkına sahiptirler. Örneğin belediyeler, mücavir alan sınırları içinde kalan köylerden harç alabilme hakkına sahiptirler. Belediyeler mücavir alanlarındaki kırsal alanlardan maddi gelir elde ederken hizmet götürme zorunluluğunun İl Özel İdareleri'ne verilmesi, kaynakların verimli kullanılması açısından bazı sorunları ortaya çıkarmaktadır. Belediye mücavirlerindeki kırsal alanlardan herhangi bir gelir elde edemeyen İl Özel İdarelerinin, ekonomik sebeplerle bu alanlara her zaman yeterli hizmet götürememesine neden olmakta ve bu durum kırsal alanlarda kalkınmayı zorlaştırmaktadır.

Ayrıca, belediyelerin kendi mücavirindeki kırsal alanlara hizmet götürme yükümlülüğünün ilgili kanunda açık bırakılması, kurumlar arası iletişim ve yönetim problemlerinin yaşanmasına da neden olmaktadır. Aynı hizmeti iki kurumun da verebilecek olması, kurumlarda karşılıklı beklenti oluşturmakta ve çoğu zaman da büyük belirsizlikler yaratmaktadır. Türkiye genelindeki birçok kırsal alanda, bu sebeple hizmetlerin karşılanmadığı ve kırsal kalkınmanın istenilen seviyeye ulaşamadığı görülebilmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye'de kırsal alanları geliştirme ve kalkındırma politikalarının uygulanmasında bazı önemli yönetimsel problemlerle karşılaşılmaktadır. Kanun ve yasaların belirlediği çerçevede yürütülen planlama çalışmaları, uygulamaya geçildiğinde önemli çelişkiler ve belirsizlikler ortaya çıkarmaktadır. Kırsal alanlarda yaşanan gelişme problemleri, idari yapının farklılaşması, nüfus-kent-kır dengesinin bozulması, altyapı ve hizmet sağlama çelişkileri gibi yerel ve merkezi yönetimleri kapsayan çeşitli aktörlerden kaynaklanmaktadır.

Kırsal alanların kalkınmasında, hem idari yapıda hem de uygulama faaliyetlerinde bütüncül bir planlama politikasının yürütülmesi gerekmektedir. Bir kırsal alanın kırsal kalkınma politikası ve planlama ilkeleri değerlendirilmeden doğrudan müdahale ile yönetimsel yapısının değiştirilmesi, kırsal alanın çeşitli etkenlerden kaynaklı olarak kimlik kaybına neden olmaktadır. Kırsal alanları çeşitli aktörlerle kentleştirmeye çalışmak yerine, il genelinde ve/veya ülkesel politikalarla bütüncül olarak ele alarak kendi karakterini bozmadan kimliklendirmek ve kalkındırmak amacıyla planlama faaliyetleri yürütmek ile mümkün olacaktır.

Kırsal Alan Kamu Politikaları İçin Akademi ve Bürokrasiyi Uzlaştırma Çabasına Bir Örnek: KOKAP Politika Çalıştayı

Doç. Dr. **Savaş Zafer Şahin**
Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Şehir plancılığı, esasen veri üreten, biriktiren ve analiz eden bir meslek dalıdır. Doğası itibarıyla akademik bir disiplin olduğumuzu söyleyebiliriz. Peki, bu akademik disiplinin ürettiği verileri kamu politikası süreçlerine ne düzeyde yansıtabiliyoruz? Bu konuda elimizde yeterli ve gerekli iletişim araçları var mı? Söz konusu kır olduğunda zorlu bir diyalog süreciyle karşı karşıyayız. Çünkü çoğu yerde diyalog kurabileceğimiz insanlar ya çok uzakta, ya da yoklar. Dolayısıyla, kamu politikası yapım süreçlerinde, bizim kırla ilgili ortaya koymaya çalışacağımız ilkeler, üreteceğimiz bilgi ve veriler acaba bu politika süreçlerine nasıl yansıyacak, bunlar üzerine konuşmamız gerekiyor. Ancak, kırın ve köyün gerçekte uzakta olmadığını; çeşitli etki ve tepkilerle şehre, bize kadar uzanan etkiler yarattığını biliyoruz. Bu etkiler kırın orada olmayarak ya da olarak yani var oluşuyla ve yok oluşuyla gerçekleşmektedir.

Benim memleketim Gümüşhane-Şiran; Türkiye'nin uzak, ücra yerlerinden bir tanesi. Geçtiğimiz sene kuzenim -hayvancılık yapıyor köyde- beni aradı telefonla, dedi ki, "Zafer; bizim köyü belediye yapmak istiyorlar. Ne dersin?" Şaşırdım; yani bugüne kadar hiçbir akrabam bana planlama konusunda hiçbir şey danışmamıştı. Ben de "İyi olmaz" dedim. Sonuçta belediyenin getirilerini götürülerini bir araya koyduğumuzda, tarım ve hayvancılık üretimi açısından çok sıkıntılı durumlar yaratabilir. "Peki, nereden ortaya çıktı bu?" dedim. Zaman içerisinde şehre taşınan ve yazları gidip kalmak için ev yapanların talepleriyle ortaya çıkmış bir şey. "Peki, ne yapacağız?" dedim. "Ben bunu Facebook'ta yazayım, sen de altına bir yorum yazsan" dedi. "Ne olacak öyle yapınca?" dedim; "Bu işe yarar" dedi. Gerçekten de Facebook'a yazdı, dedi ki "Köyümüz belediye olmamalıdır, bu yanlıştır." Ben de altına, "Evet, biz de bu konularda çalışmalar yapıyoruz, yanlış olur" diye akademik bir açıklama yaptım. Sonra bir toplantı yapılmış köyde, o benim Facebook'taki yorumumu okumuş ve sonra durdu iş, olmadı.

Aylardır düşünüyorum bu mesele üzerine. Demek ki ben köye gitmiyorum, ama köy artık bana geliyor. Bir taraftan da demek ki yaşanan sorunlar ve durumlar o kadar zorlu ve akut haller yaratmaya başlamış ki, bize danışmaya kadar gelmişler. Belki dünyaları artık böyle bir dünya. Biz hâlâ köyü belki böyle görüyoruz; ama şu karşıdaki dağların eteklerine baktığımızda, fotoğrafa daha yakın baktığımızda, sürekli her yerde bir şeyler var. "Yeşil Yol" var, madencilik faaliyetleri var, ormanlarla ilgili bir şeyler yapılıyor ve biz bir taraftan da plancılar olarak şunu ayırt edememenin baskısını üzerimizde hissediyoruz: Ekonomik faaliyet nereye kadar, kırın sürdürülebilir doğal bir gelişim süreci nereye kadar, biz bunların arasında nasıl bir rol üstleneceğiz?

İlginç bir örnek: Gazetelerde belki siz de okudunuz, Ricardia Japonica diye bir kelebek. Karadeniz'deki HES projelerinden sonra ekolojik yapı bozulduğu için, yusufçuk denilen böcekler tamamen ortadan kalkmış. Bu kelebeklerin sayısını kontrol altında tutuyorlarmış yusufçuklar. Onlar ortadan kalkınca da bu kelebek türü bütün gıda üretimini neredeyse durduracak şekilde tarımsal üretime zarar vermeye başlamış. Yani bir 5-10 yıl içerisinde, önlem alınmazsa, HES'lerin yarattığı bu olağandışı ekolojik zincirleme tepkimenin Doğu Karadeniz'de yeni göç dalgalarını tetikleyeceği, kalan nüfusun da tarımsal üretimini çok ciddi etkileyeceği söyleniyor.

Tabii, burada esasen incelememiz gereken şey, kırsal kamu politikası yapım süreçleri ya da böyle bir şey var mı?

Biz, plancılar olarak, genellikle, kırsal dediğimizde, uzunca bir süre Tarım Bakanlığına döndük baktık. Ama anladık ki, aslında mesele bizim işimizmiş büyük ölçüde. Tarım Bakanlığı da zaten kırsal kamu politikası yapmıyormuş. Etin fiyatı düştü mü, kalktı mı; dışarıdan et gelsin mi, gitsin mi; Et Balık Kurumu kapansın mı, yeniden açılsın mı… gibi konularla ilgileniyor ağırlıklı olarak Bakanlık. Yani bir türlü bu meseleye eğilemiyor. Ama burada da şöyle bir mesele var: Kamu politikaları, veri temelli ve bilimsel araştırmalara nadiren dayanıyor, bunu biliyoruz hepimiz. Nadiren diyoruz; çünkü yapılan kamu politikalarının ve kanunların gerekçelerini okumak aslında böyle olduğunu gösteriyor. Bilimsel araştırmaların kamu politikalarıyla birlikte yürüdüğü zamanlarda da, ya bilimsel araştırmanın nesnelliğinin zarar görmesi endişesi var ya da kamu politika seçenekleri bir şekilde üretilemiyor, yani biz burada bekleneni elde edemediğimiz hissiyle ilerlemeye çalışıyoruz. Ya da üçüncü bir sıkıntı var; kamu politikalarının oluşturulmasında bir kentsellik etkisi var. İşte, şehirde bir otelde toplanıyoruz, hepimiz şehirde yaşıyoruz, ama kıra ilişkin politika üretmeye çalışıyoruz. Burada kırı kentselleştirme ya da kıra kenti götürme gibi bir şey de ortaya çıkabiliyor sonuçta.

Tabii, bu sadece Türkiye'ye özgü bir mesele değil. Literatürde bununla ilgili çok uzun tartışmalar var, girmeyeceğim, ama özetle şunu söylemek lazım: 1970'lerden

önce, refah devleti politikalarında, bilimsel araştırmalar ile ihtisaslaşmış kamu bürokrasisinin bir şekilde bir arada yürümesi şeklinde bir anlayış en azından söz konusuydu. Ama 1980 sonrası dönemde, biraz neoliberal politikalarla birlikte, katılım meselesi dillendirilse de, hızlı sonuç alma, politikaların sermaye birikimine daha çok odaklanması gibi sebeplerle bu birlikte yürüyüş kesintiye uğradı. Kamu politikaları ile bilimsel araştırmaların birlikte ilerlemesinin söz konusu olduğu durumlarda da, mevcutta, araştırma ile bürokratik önceliklerin kolayca birbirinden kopabildiğini, araştırma sonuçlarının da politikalara yansıtılmasının zor olduğunu görüyoruz.

Burada aslında planlama için karşımıza, esasen uzun zamandır farkında olduğumuz, ama yolunu yordamını ve araçlarını çok bilmediğimiz yeni bir uğraş alanı çıkıyor bence. Planlama veri üretiyorsa, planlama araştırma yapıyorsa ve bunu bir şekilde yerel veya merkezi yönetimin kamu politikalarına yansıtmak zorundaysak, bir şekilde araştırma ve politikanın "moderasyonunu" yani kolaylaştırıcılığını yapmamız gerekiyor. Peki, bu moderasyon nasıl yapılacak?

Literatüre baktığımızda dünyada ilginç örnekler var. Hepsinin ortak noktaları şunlar: bir kere, katılımcı moderasyon yöntemleri kullanılıyor. Yenilikçi ve yaratıcı birtakım istatistiksel tekniklerle, paydaş girdisi dediğimiz, yani söylenen sözleri işleyip anlamlı sonuçlara dönüştürmeye çalışma yaklaşımları var. Algı, kavram, araştırma sonucu ve politika tercihi arasındaki boşluğu doğru tespit edip, bu boşlukların paydaşların katkısıyla giderilmesini sağlamaya çalışıyor ve veriye dayalı çalışmalarla yeni kamu politikası tercihlerinin oluşturulmasının kolaylaştırılması hedefleniyor. Biz, mesela kırsal nedir, köy nedir, ikisi aynı mıdır, kırsalda insan var mıdır, yok mudur; bunlarda bile henüz tam olarak uzlaşamadık. Dolayısıyla, bu tür alanlarda, aslında birçok alanda da planlama için, plancılar için önemli bir çalışma alanı mevcut. Ben bu bildiride bu anlamda yaşadığımız önemli bir deneyimi aktarmak istiyorum sizlere.

KOKAP, yani "Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması Projesi" TUBİTAK tarafından desteklenen önemli bir araştırma projesi. Benim de ilginç bir durumum var: Projenin başladığı dönemde TÜBİTAK projeyi değerlendiren panelistiydim, sonra proje bitti, benden bir şekilde bu projenin birazcık kamu politikasına nasıl yansıyacağının tartışılacağı bir çalıştayın moderasyonunu yapmam istendi. Yani projenin başında ve sonunda birer değerlendirme yapma şansım oldu.

Proje 2010 yılında başladı. Selçuk Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve o zamanki adıyla Bayındırlık ve İskân Bakanlığı bir TÜBİTAK KAMAG projesi olarak bunu başlattı. Şu an öyle bir proje fonu ya da başlığı yok, adı değişti; ama o zamanlar KAMAG projesi olarak adlandırılıyordu bu tür projeler. Kamu kurum ve kuruluşları çeşitli araştırma kuruluşları ve üniversitelerle bir araya gelerek oluşturdukları araştırma projesi önerilerini TUBİTAK'a iletiyorlardı ve projeler

uygun bulunursa fonlanıyordu. Proje çok önemli, uzun soluklu ve önemli saha araştırmalarına dayanan, çok disiplinli ve katılımcı bir araştırma sürecinin gerçekleştirilmesini sağladı. Üretilen binlerce sayfa rapor 2014 sonu-2015 başında adı artık Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olan bakanlıkla paylaşıldı. Bakanlık tam bu noktada biraz da TUBİTAK'ın talebi üzerine, proje sonuçlarını tekrar paydaşlarla ele alıp bir politika seçeneğine dönüştürme konusunu değerlendirmeye başladı. Bu, Bakanlık için önemliydi. Çünkü ben, akademi tarafında olan birisi olarak, onlarla yaptığım görüşmelerde de kısmen şunu hissettim: Bakanlığın önüne gerçekten çok ciddi, binlerce sayfalık bir araştırma konulunca, onlar da, ister istemez, "Peki, biz buradan nereye gideceğiz?" diye sormaya başlamışlar kendilerine. Fakat bir taraftan da tersi de doğru; akademideki arkadaşlar da, "Biz bu araştırmayı yaptık; peki, bu araştırma, eğilip bükülmeden, bizim ortaya koyduğumuz bilgi ve verilerin ışığında acaba nasıl bir politikaya dönüşecek ya da dönüşebilir mi ya da en azından rafta mı kalacak?" sorusunu sormaya başlamışlar. Bu iki kaygıyı giderebilmek için biz KOKAP'ın veri tabanından arazi kullanımına, kaynak duyarlılığından tipolojilere, kırsal gelişmeden yerleşim planlamasına, hatta yapılaşma koşullarının belirlenmesine kadar giden çok detaylı bir çalışma çerçevesi üzerinden katılımcı bir fikir üretme yaklaşımı geliştirmeye çalıştık.

Bana bu konuda bir çalışma yapılması fikri geldiğinde, böyle bir çalıştayın amacı ne olacak, yani niye böyle bir çalıştay yapıyoruz, önce bunu tartıştık. Dört tane temel mesele üzerinde uzlaştık. Birincisi şu: Bir kere, Çevre ve Şehircilik Bakanlığında bu KOKAP dediğimiz büyük projenin daha iyi anlaşılması ve benimsetilmesi gerekiyor. Yani bir şekilde bir etkileşime ihtiyaç var. İkincisi, bir fikir zenginliğiyle, araştırma sonuçlarının bir şekilde uygulamaya yansıtılmasını sağlamamız gerekiyor. Üçüncüsü Bakanlık için katılımcı yaklaşım açısından örnek bir süreç gerçekleştirmek. Bir de yine KOKAP projesinin çok ciddi ve hacimli, ayrıntılı çözüm önerisine ilişkin bir farkındalık geliştirmek. Çünkü paydaşlar 5 yıllık sürede projeye girmişler, çıkmışlar, bir şeyler olmuş; ama sonuçta belki herkes unuttu, tekrar bir hatırlayalım istedik.

Nasıl bir kurgu yaptık? Kurgu üzerinde de çok uzun uzun tartışıldı, çalışıldı. Bir kere, bir paydaş haritalamasıyla işe başlanması gerektiği düşünüldü. Yani acaba, böyle bir konuyu konuşuyorsak, böyle bir araştırma varsa, bu araştırmayı da bir kamu politikası sürecine dönüştüreceksek ve yapacaklarımızı belirleyeceksek, kimlerin fikirleriyle hareket etmeliyiz? Mümkün olduğu kadar geniş, olası en katılımcı haliyle bir paydaş haritalaması yapılmaya çalışıldı. Bir günlük bir çalıştay olsun dedik. Çünkü ben şahsen bir günden fazla bu tür şeylere inanmıyorum. Çünkü uygulamada pratik olarak gerçekçi ve tam katılım için daha uzun süreçler sorun yaratabiliyor.

Sonuçta proje bileşenlerine uygun bir moderasyon kurgusu yapmaya çalıştık. Burada beş aşamadan oluşan bir fikir üretme seansı yapıldı. Önce bir buz kırma

seansı yaptık. Ne demek bu? İşte, insanlar birbirine ısınsın… Ben buna "yanımdaki kır-o" diye esprili bir şey söylemiştim. Herkes birbirine kırsaldaki araştırmayla ilgili anılarını, yaşadıklarını anlattı. Sonra sorun ağacı çalışması yaptık. Ama burada Delphi Döngüsü denilen yeni uygulama yaptık; yani masalara ayırdık katılımcıları, ama her masadaki katılımcının bir diğeriyle de etkileşebileceği bir şey yapmaya çalıştık. Canlı bir anket uygulaması oldu, farklı bir araçla; **dotmokrasi** denilen, likert ölçekli bir anketin anlık olarak, o an belirlenen bir tercih ya da öncelik için uygulanması gibi bir yöntem. Bir eylem planı oluşturulmaya çalışıldı. En sonunda da herkese yine açık uçlu söz verildi ki içinde bir şey kalan olmasın, herkes kendini ifade edebilsin.

Şimdi esas önemli kısmına gelelim. Burada elde edilen bütün veriler, yani sorun ağaçları, grup katkıları, eylem planları, buz kırmadaki anılar, eylem tercihlerinin oylama sonuçları bilgisayar ortamına aktarıldı. Amacımız Bakanlığın, araştırmacıların ve tüm paydaşların güvenini kazanacak sayısal bir yöntemle elde edilen verilerden yola çıkan anlamlı bir özet sonuç çıkartmaktı. Burada kavramsal haritalama denilen bir sistematik var, bunu kullandık. Bir kere, kavramsal haritalama şunu diyor: Herhangi bir konuda fikir ürettirdiğimizde, bunu bir şekilde yapılandırırız ve her fikir aslında belli bir düşünce biçimini temsil eder. Fikirleri biz sözel, şekilsel ya da matematiksel temsil biçimlerinde ortaya koyabiliriz; aslında planlamada sık başvurduğumuz meseleler bunlar. Ama burada esas mesele bireysel birtakım grup algoritmalarını oluşturmaktır. Yani bizim şu kolokyumda dahi bir araya gelip konuştuğumuz konuların aslında anlamsal ve dil açısından birtakım algoritmalarını ortaya koymamız mümkün. Buradan yola çıkılarak, fikirlerin tercih edilebilirliği, tekrarlanabilirliği ve birçok başka parametrik değerlerini ölçebilmemiz mümkün. Yani benim burada size anlattıklarımın hepsini siz beğenmeyebilirsiniz; ama beğendiğiniz bazı şeyleri de gidip dışarıda başka yerde tekrar edebilirsiniz. Dolayısıyla bizim sizinle aramızda olan bu etkileşim günün sonunda birlikte ürettiğimiz bir grup algoritması oluşturur. Buradan yola çıkarak, kavramlar, kavram öbekleri, ağ analizleri ve blok diyagramları dediğimiz birtakım araçları kullanarak bu çalıştayda ortaya konulan fikirleri analiz etmeye çalıştık ve en sonunda sadeleştirmeye ve yorumlamaya çalıştık.

Aslında yorumlama diye bir şey olamaz; çünkü ortada bir proje var, projenin sonuçları var. Esasen bizim amacımız bunu sadeleştirmek değil; Bakanlık ile projenin arasında anlamlı bir tartışma platformu ve tartışma fikri zemini oluşturabilmek. Burada tekil meta veri dediğimiz bir şeye dönüştürdük bütün bunları. Tekil kavramlar ve kavramsal ifadeler önce 176 tane anlamlı tekil veriye dönüştü. Sonra istatistiksel bazı güven aralığı ölçüleri kullanarak ve tekrar sayısı ve tercih edilebilirliğe göre bunlar 72 kavram ve öbeğine indirgendi. Bir içerik analizi yapıldı. Her grup için benzerlik matrisleri birbirleriyle ilişkisel olarak değerlendirildi. Kavramların N boyutlu uzayda ilişkisellik haritası dediğimiz,

kavram kesişimlerini yakalamaya çalıştığımız bir analiz yapıldı. Kavramları ve bunların aralarındaki ilişkilerin nasıl bir yerlerde öbeklendiğini zihninizde anlamaya çalıştığınızda yaptığınız şeyin istatistiksel bir ifadesi bu aslında. Sonunda da buradan bir yorumlamaya gitmeye çalıştık.

Aslında burada ortak çalışmaya elverecek bir fikirsel araç üretmeye çalıştık. Ben buna, geçerlilik düzeyi yüksek çalıştay özet verisi diyorum. Bunun kendi içerisinde de şöyle alt başlıkları vardı: Sorunlar var, kök sorunlar var, alt sorunlar var ve bir de eylemler var. Yani çalıştayın kendi kurgusu içerisinde katılımcıların düşünme sistematiği böyle bir şeye oturuyordu.

Ve sonuçta sekiz temel KOKAP bileşeninde 21 eylem belirlendi. İki örnek vereyim. Mesela bir tanesi, Kırsal Alan Plan Yapım Yönetmeliğinin oluşturulması ve buna uygun bir pilot çalışma yapılması. Çok açıktır ki, bir kere, bir yönetmelik çalışması yapılmalı diyor; hepimiz diyoruz, çalıştay da bunu söyledi. Bir de bunu pilotla yap diyor; yani pilotsuz yapma, öyle gümbür gümbür bir şeye girişme, mutlaka bir yerde bir dene diyor. İkinci örnek; mevcut stratejik planlar, bölge kalkınma planlarıyla ilişkili bir şekilde kırsal yerleşme eylem planı kavramının ilgili mevzuata eklenmesi. Tabii, burada kırsal yerleşme eylem planı projenin bir tanımıdır, oraya gitmek lazım, ama önemli olan şu: Yerleşmelerin, sabahtan beri konuştuğumuz, içinde yapılan bütün bu çeşitli eylemlerin bir şekilde bizim diğer işleyişte olan mevzuatla ilişkilendirilmesi gerektiği de çok açık.

Çalıştaydan sonra bir rapor hazırladık, bütün bu anlattıklarımızı Bakanlığımıza sunduk. Bakanlığımız, neredeyse olduğu gibi bastırdı raporumuzu; yani bütün bu çalıştayın sistematiğine, yöntemine ve sonuçlarına saygı gösterdi. Teşekkür ediyorum kendilerine. Bakanlık birimi konuyla ilgili çalışmalara başlayacaktı ki, birçok başka konuda olduğu gibi, sanıyorum 15 Temmuz bu çalışmaları belli ölçüde kesintiye uğrattı. Ama Şehircilik Şûrasında konu ilgili komisyonda tekrar gündeme geldi. Dolayısıyla meselenin hâlâ önemsendiğini düşünüyorum ben. Bakanlığın bunu yapabildiği sürede de tekrar bu çalışmaya geri döneceği inancındayım.

Köylerimizi sattığımız, kırsal alanlarımızı devrettiğimiz günlerden, kırsal alanın yaşamın ve doğanın gerçek kaynağı olduğunu anladığımız ve kentleşme süreçlerimizi bunun ışığında yönlendirdiğimiz günlere tekrar gelmek zorundayız. Bunu gerçekleştirebilmek için ortak aklın akılcı verilerine dayalı bir kamu politikası oluşturma süreci üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Burada en büyük görevin de şehir plancılarına düşeceğini düşünüyorum.

Ulaşım Alt Yapı Yatırımlarının Kırsal Kalkınmadaki Rolü, TRA2 Bölgesi Örneği

Gizem Mutlu
Yüksek Şehir Plancısı

ÖZET

Kırsal kalkınmayı etkileyen faktörler arasında ekonomik, sosyal unsurların yanı sıra birçok etken bulunmaktadır. Genellikle kırsalı sömüren bir canavar gibi gösterilen kent kırsaldan bağımsız bir öğe olarak düşünülemez. Öyle ki kent ile kır karşılıklı vazgeçilemez bir beslenme içerisindedir.

Bu çalışma kırsal kalkınma ile ulaşım altyapı yatırımları arasındaki ilişkiyi sadece teorik olarak değil ayrıca sayısal olarak ta ele almaktadır.

Türkiye de var olan bölgesel eşitsizliğinin başlıca kaynağı kırsalı ve kenti arasında görülen uçurumdur. Kırsalı iyi ve çalışan bir ulaşım sistemi ile desteklenen kentin var olan bu uçurumdan en az derecede etkileneceği aşikardır. Çünkü iyi çalışan bu akış mekanizması sayesinde kent ve kır birbirini daha sağlıklı ve verimli şekilde besleyebilecektir.

Kırsal kalkınmayı sağlayabilmek için kent ve kır ilişkisi detaylı bir şekilde ele alınmalıdır. Bu bağlamda kent ve kır arasındaki ilişki hayati önem taşımaktadır. Kentin sunduğu olanaklara erişebilmek için kent ve kır bağlantısı optimum koşullara sahip olmalıdır.

Kırsal kalkınmayı gerçekleştirebilmek için kentin olanaklarının kıra erişiminin sağlanması gerekmektedir. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji raporuna göre bu hizmetler birincil ve ikincil olarak ikiye ayrılmıştır. Enerji, eğitim, ulaşım, temiz su, iletişim, bilgi, katı atık depolama ve tarım birincil hizmetler olarak değerlendirilirken; sosyal güvenlik, sosyal yardımlaşma, güvenlik, itfaiye, turizm ve konut ikincil hizmetler olarak ele alınmıştır.

Genel olarak kırsal kalkınma “Kırsala birincil hizmetlerin erişiminin sağlanarak kırsalda yaşayanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yöre halkının desteklenerek bölge ekonomisine katkılarının sağlanması ve tüm bunlar gerçekleştirilirken çevreye duyarlı bir yaklaşımın izlenmesi” olarak tanımlanabilir.

Kırsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için en önemli beslenme mekanizması olan erişebilirlik ve akışkanlık dikkatlice planlanmalıdır. Bunun için uygun ve maliyeti düşük ulaşım seçenekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Bilindiği üzere Türkiye 26 istatistiki bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler arasında TÜİK ten elde edilen 2015 verilerine göre kişi başına düşen gelir anlamında en yüksek payı TR10 (İstanbul) bölgesi alırken TRA2 bölgesi en düşük payı almaktadır. Bu noktada TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars) bölgesi 10880 tl kişi başına düşen gelire sahiptir. Ayrıca TRA2 Türkiye nin en yüksek kırsal nüfusa sahip olan istatistiki bölge birimidir. Bölgenin gelir bakımından en alt seviyede , kırsal nüfus bakımından en fazla nüfusa sahip olması araştırma konusu olarak seçilmesine olanak kılmıştır. Çalışmanın zaman periyodu olarak 2005 - 2015 yılları arası baz alınmıştır. Bu süreç içerisinde gerçekleştirilen TRA2 Bölgesi için başlıca amacı ; temiz su sağlanması, ulaşım kalite ve güvenlik standartlarının arttırılması olan KÖYDES yatırım fonuna bağlı olarak model tanımlaması yapılmıştır. Oluşturulan model içeriğinde olması gereken kırsal ulaşım standartları 3 kriter altında incelenmiştir. Bunlar güvenlik (safety), birikim (saving) ve çevreye olan hassasiyettir (sensitive). Gerçekleştirilen ulaşım alt yapısı yatırımı göstergesi olarak yol uzunları (km) ele alınmıştır. Yıllara göre alınan yol uzunlukları (km) ile ölümlü kaza sayısı arasında her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki elde edilememiş ise de grafiksel olarak anlamlı bir trend gözlemlenmiştir. Şöyle ki yol uzunluğu arttıkça ölümlü kaza sayısında azalma gözlenmiştir. İkinci kriter olan kazanç anlamında gerçekleştirilen model de ise yol uzunluğu (km) bağımsız değişken olarak ele alınırken, kişi başına düşen gelir (tl) bağımlı değişken olarak değerlendirilmiştir. Ve sonuçlara göre model pozitif ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Çevreye hassasiyet bakımından ekilen alandan elde edilen hasat miktarı (kg) ve alt yapı yatırımı olarak değerlendirilen yol uzunluğu (km) arasındaki ilişki incelenmiştir. Tek bir değişkenle açıklanamayacak olan bu durum 0.45 oranında ekili alandan elde edilen ürün miktarı (kg) ile açıklanabilmiştir. Bu modelde de yol uzunluğu (km) bağımsız değişken olarak ele alınırken ürün miktarı (kg) bağımlı değişken olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma ulaşım alt yapı yatırımlarının yapılan yol uzunluğu (km) baz alınarak, hasat edilen ürün miktarı (kg) ile kişi başına düşen gelir (tl) bakımından kırsal kalkınma üzerindeki etkisini 2005 ile 2015 yılları arası seçilerek regresyon modeli ile açıklamaya çalışmıştır. Çalışmanın sonuçları TRA2 bölgesinde yapılan ulaşım alt yapı yatırımlarının bölgenin kırsal kalkınması üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın yerel ve merkezi yönetim boyutunda gerçekleştirilecek olan, kırsal kalkınma fonlarının dağıtımında belirlenecek politikalarla ilgili konularda karar verme aşamasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Kırsal Kalkınma, Altyapı Yatırımları, Kırsal Ulaşım, KÖYDES, TRA2

1. GİRİŞ

Ekonomik, sosyal ve birçok faktör kırsal kalkınmayı etkilemektedir. Genellikle kırsalı sömüren bir canavar gibi gösterilen kent kırsaldan bağımsız bir öğe olarak düşünülemez. Öyle ki kent ile kır karşılıklı vazgeçilemez bir beslenme içerisindedir. Kent ve kır arasındaki bu beslenme sarmalı gelişmek için birbiri ile devamlı etkileşim halinde olmalıdır.

Bu çalışma kırsal kalkınma ve ulaşım alt yapı yatırımları arasındaki ilişkiyi sadece teorik olarak değil aynı zamanda istatistiksel olarak ta ele almaktadır.

Türkiye de kent ile kır arasındaki belirgin uçurum, görülen bölgesel farklılıkların ana sebebini oluşturmaktadır. Bu farklılıklara hem birinci düzey hem de ikinci düzey bölgeler arasında rastlanmaktadır. Kırsal iyi planlanmış ulaşım sistemi ile desteklenirse bu fark ortadan kalkar ve kır ile kent arasında ki erişimi sağlayacak olan bu akış mekanizması düzgün çalışırsa kent ve kır birbirini verimli besleyebilir.

Özellikle Türkiye gibi ekonomisi tarım ve sanayi ye dayanan ülkelerde, kırsal kalkınma beraberinde bölgesel kalkınmayı da getirecektir.

Kırsal için literatürde birçok tanımlama bulunmaktadır. Türkiye de ise bu iki yolla tanımlanmaktadır. TÜİK tarafından belirlenen ilk tanımlamada kırsal il ve ilçe sınırların dışında kalan alan olarak ifade edilmektedir. İkinci tanımda ise ana kriter nüfus olarak belirlenmiştir. Bu konuyla alakalı Kalkınma Bakanlığı bünyesinde 1988 yılında yürütülmüş ve tamamlanmış bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaya göre minimum kent eşik değerleri fonksiyonu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, minumum kent eşik değeri her bir yerleşme için 20000 nüfus olarak saptanmıştır. Yerleşim nüfusu 20000 nin altında kalan yerler kır olarak belirlenmiştir. (Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi , 2007-2013)

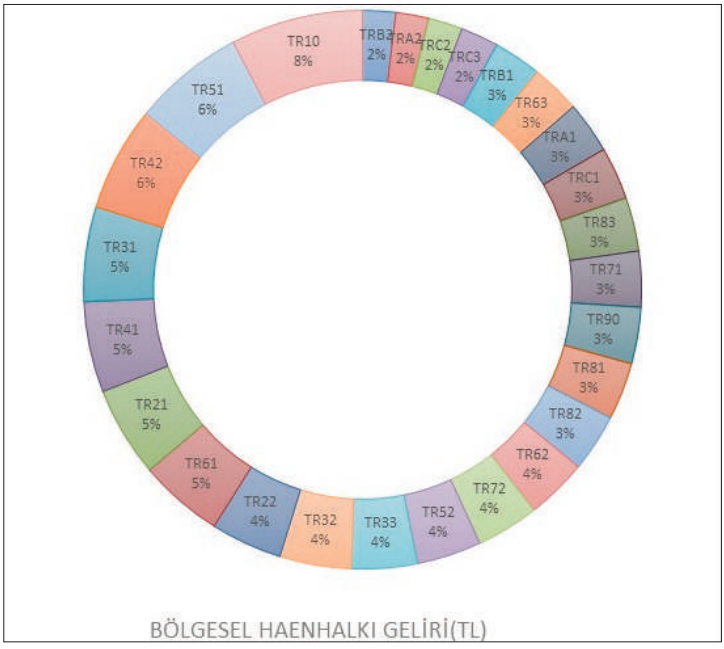
Ulusal Kırsal Kalkınma Raporu kırsal için yeni bir tanım getirmeye çalışmıştır. Bu tanımı oluştururken yalnızca nüfus ve uzaklık değişkenleri göz önünde bulundurulmamış, aynı zamanda istatistiksel bölgeler, il idare sınırları ve bazı yasal düzenlemelerde dahil edilmiştir. Kırsalın birçok tanımı olduğu kabul edilirse kırsal kalkınma içinde birçok tanımlama söz konusudur. Bu noktada önemli olan şey kırsal kalkınma tanımın bütüncül ve eşit yaklaşım kavramlarını içermesidir.

Kırsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için kent olanakları kırsala ulaştırılmalıdır. Bu olanaklar iki yolla kategori edilebilir. Öncül servisler; enerji, eğitim, ulaşım, temiz su, iletişim, katı atık, bilgi, tarım, ikincil servisler; Sosyal güvenlik, sosyal yardım, itfaiye, turizm ve konuttur. (Ulusal Kalkınma Strateji Raporu, 2014-2020).

Genel olarak kırsal kalkınma yaşam koşullarının iyileştirilmesi olarak tanımlanabilir. Yaşam koşullarında ki iyileştirilmesi ise gerçekleşebilmesi için öncül hizmetlerin kırsala ulaştırılması ile mümkündür. Böylelikle hizmetlere erişilirken diğer yandan da kırsalın, iş gücü olarak kente katılımı sağlanacaktır. Kırsalın desteklenmesi ile birlikte bölgesel ekonomiye de destek sağlanacaktır. Tüm bunlar gerçekleştirilirken, çevreye duyarlı bir tavır geliştirilmesi ve bu bağlamda kırsal kalkınma planlaması yapılması gerekmektedir. Sonuç olarak bölge geliştirilerek bölgesel eşitsizliklerinde önüne geçilmiş olacaktır.

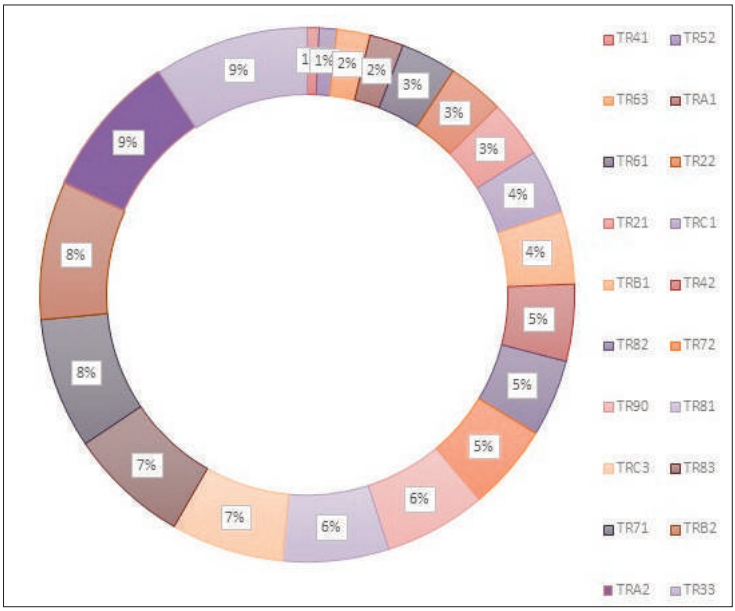
Kırsal kalkınmanın üstesinden gelebilmek için kırsalı beslemenin en önemli yolu olan erişim ve akışkanlık dikkatlice planlanmalıdır. Planlama sürecinde mümkün ve ekonomik anlamda karşılanabilir ulaşım sistemleri tercih edilmelidir.

Türkiye 26 tane istatistiki bölge birimine sahiptir. 2015 yılına dair TÜİK ten elde edilen kişi başına düşen gelire göre TR10 en yüksek değere sahipken TRB2 bölgesi en düşük değere sahiptir. Yüzdelik dilime baktığımızda TRB2, TRA2, TRC2, ve TRC3 bölgeleri yüzde 2 lik bir dilime sahiptir. Bu bağlamda TRA2 bölgesi çalışma alanı olarak seçilmiş olup, kişi başına düşen geliri 10880 tl dir.

Kaynak: Bölgesel göstergeler,2015, TÜİK

Türkiye de TRA2 bölgesi kırsal nüfusu en fazla olan bölge olmanın yanı sıra hane halkı geliri bakımından en düşük bölgedir. Bu sebeple kırsal kalkınma planlama ve yatırım sürecinde dikkatle değerlendirilmesi gereken bölgedir. Tüm bu sebeplerden dolayı TRA2 bölgesi çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Kaynak: Bölgesel göstergeler,2015, TÜİK

Kırsal kalkınmayı destekleme projelerinden olan KÖYDES Türkiye ye özgü bir destekleme fonudur. Bu fonun amacı temiz ve yeterli içme suyu sağlamanın yanı sıra yolların kalitesini ve standardını artırmaktır. Bu nedenlerden dolayı bu fonun başlangıç zamanı olan 2005 yılı değerlendirme kriteri olarak alınmıştır. TRA2 bölgesi için KÖYDES yatırımları başlangıçtan bugüne kadar 305 milyon tl yi bulmuştur.

YIL	KÖYDES (YATIRIM FONU)
2005	1.809.200
2006	18.720.724
2007	17.271.000
2008	4.971.000
2009	6.270.000
2010	18.668.974
2011	5.280.453
2012	5.280.000
2013	9.104.000
2014	6.472.721

Kaynak: SERKA Kalkınma Ajansı Raporu, 2014

KÖYDES projesi TRA2 bölgesindeki kırsal alanların sorunlarını çözmek bakımından hayati önem taşımaktadır.

TRA2 bölgesine özgü iklim koşulları ve hava şartları sebebiyle yol kalite ve güvenlik standartları optimum seviyede tutulamamaktadır. Bu sebeple kent ve kır arasındaki bağlantı devamlı kesintiye uğramaktadır.

SERKA Kalkınma Ajansının hazırladığı rapora göre , zor hava koşulları ve yol alt yapısında var olan kalite eksikliğinden kaynaklanan TRA2 bölgesinde yaşanan trafik kaza ortalaması Türkiye ortalamasının iki katından fazladır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Yapılan birçok araştırma iyi çalışan ulaşım sistemi ve ya ulaşım alt yapı kalitesinin arttırılması paralelinde üretiminin arttığı ve üretim maliyetlerinin düştüğünü göstermektedir. Çünkü alt yapının hayati önem taşımasının gerekliliği sermayenin ve iş gücünün etkili kullanılmasından geçmektedir.

Sadece kırsal ulaşım değil kır ile kent arasında ki ulaşım bağlantılarda kırsal ulaşım planlamasında dikkatlice göz önünde bulundurulmalıdır.

Amerika Birleşik devletlerinin yapmış olduğu çalışma dünya nüfusunun % 70 nin 2050 yılı itibariyle kentlerde yaşam süreceğini göstermektedir. (GIZ, 2013). Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için kentleşme olanca hızıyla devam etmektedir.

Türkiye bu konuyla ilgili araştırma eksikliği gözlenmiş olup bu çalışmanın amacı bu eksikliği kapatmaya çalışmak ayrıca gelecek çalışmalara katkıda bulunmak olacaktır.

Kalkınma ve alt yapı yatırımları arasındaki ilişki farklı bakış açıları açısından değerlendirilebilmektedir. bazı çalışmalar pozitif ve kuvvetli bir ilişki gözlemlerken bazı çalışmalar alt yapı yatırımları ve kırsal kalkınma arasında zayıf bir korelasyon ortaya koymuştur.

Khans (2005) yaptığı çalışmada alt yapı yatırımların Çin de ki bölgelerdeki gelir üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Çalışma yatırımların bölgesel eşitsizlikleri büyük ölçüde azalttığını göstermektedir. Bu azalmanın ise uzun dönem de olacağını belirtmektedir.

Zheng ve Kuroda nın 2013 yılında gerçekleştirdiği çalışmada ise gelir seviyesi ile alt yapı yatırımları arasındaki ilişki gözlemlenmiştir. Çalışma Çin de ki 286 şehir için yapılmış olup, yatırımların gelir farklılıkları arasındaki uçurumu azalttığını göstermektedir.

Shi ve Huang de alt yapı yatırımların gelir üzerindeki etkisini incelemiştir fakat örneklem alanı olarak Çin de ki bölgeler seçilmiştir. 2014 de yapılan bu çalışma uzun vadede sanayi kalkınmasındaki kırsaldan gelen iş gücüne bağlı olarak yaşanan pozitif etkiyi göstermektedir.

Bu araştırmaya büyük ölçüde katkısı bulunan Wang ve Sun nın 2016 yılında yaptığı çalışma ise sadece kırsaldaki hane halkı gelirindeki pozitif etkiyi değil aynı zamanda hasat edilen ürün miktarındaki uzun ve kısa vadede Çin deki kırsal kalkınmada elde edilen pozitif etkiyi de ortaya koymaktadır.

Ve ayrıca Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) tarafından hazırlanan rehber kitap çalışmaya büyük katkıda bulunmuştur.

3.ALT YAPI YATIRIMLARININ KIRSAL KALKINMADAKİ ROLÜ , TRA2 BÖLGESİ

Kırsal ulaşım sadece insanları işlerine ulaştırmak yada onların birincil ve ikincil hizmetlere erişimini sağlamak açısından değil aynı zamanda bölgesel ekonominin gelişmesi için servislerin kişilere ulaşması, malların pazarlara ve turistlerin gezi rotasyonlarına ulaşması açısında önemlidir.

İyi çalışan kırsal ulaşım planlaması üç ana kritere dayanmalıdır. Bu çalışmada bu üç unsur; güvenlik, birikim ve duyarlılık olarak ele alınmıştır. Bu konsepte göre TRA2 bölgesi kırsalındaki trafik kazaları oranı, bölgenin gelir seviyesi ve tarımsal ekili alandan ürün elde edilen alan baz alınmıştır.

***Harita**; Türkiye İstatistiki Bölgeler*

3.1 GÜVENLİK

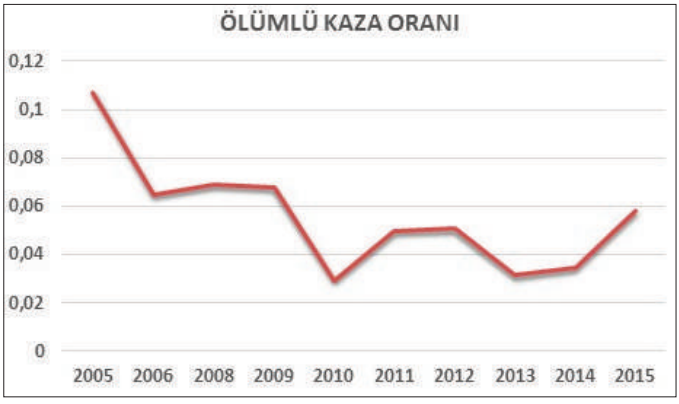
Kırsal ulaşımın sisteminin güvenliği kırsal ulaşım planlamasının ilk önceliği olmalıdır. Çünkü insan hayatı paha biçilmez bir unsurdur. Özellikle kırsalla kent bağlantı noktalarında ki kaza oranları minimuma indirilmelidir. Kırsal alanlar dinamik bir topografyaya sahip olabilmektedir. Bu sebeple kırsal ulaşım planları topografyaya uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan kırsal alanlarda hız unsuru kontrol altına alınmalıdır. Bunları gerçekleştirebilmek için akıllı ulaşım sistemleri kullanılabilir.

Özellikle zorlu hava ve iklim koşullarına sahip TRA2 gibi bölgelerde ulaşımın güvenliği konusu kat be kat önem arz etmektedir.

Bu kriteri değerlendirmek için yol uzunluğu (km) ve bölgesel kaza oranı arasında korelasyon elde edilmeye çalışılmıştır. Fakat anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Bu sebeple yol uzunluğu ve kaza oranı arasında TÜİK ten alınan verilere göre 2005-2015 yılları arasında bağlı olarak elde edilen trend olan yol uzunluğu artarken kaza oranının azalması durumu birbiri içerisinde tutarlı ve beklenen sonuç olduğundan bu şekilde değerlendirmeye alınmıştır.

Kaynak: Bölgesel göstergeler,2015, TÜİK

Kaynak: Bölgesel göstergeler,2015, TÜİK

3.2 BİRİKİM

Diğer önemli husus ise kırsal ulaşım planlamasının zaman kazanımı ve araç işletim maliyeti açısından maksimum faydayı elde edilecek doğrultuda oluşturulmasıdır. Eğer kır ile kent arasında toplu taşıma mümkün ise yerel halkın toplu taşıma kullanması desteklenmelidir. Örneğin; Çin de kullanılan toplu taşıma sistemi modu olan hızlı tren, kır ile kentin birbirine hem kolaylıkla hem de ekonomik açıdan verimli bir şekilde bağlanmasını sağlamaktadır.

iyi çalışan kırsal ulaşım sistemi kısa ve uzun vadede hem kırsalın böylelikle de kentin ekonomik anlamda gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ulaşım sisteminin inşaası sırasında yerel halk için hem yeni iş sahası yaratacak hem de yeni iş olanakları oluşturacaktır.

Böylelikle tarımsal ürün girdisi azalacak olup üretim artacaktır. Başka bir faydası ise ulaşım maliyetleri azalacak ve ekonomik açıdan kazanç sağlanmış olacaktır.

Ulaşım alt yapı inşasının uzun vadedeki etkilerinden sonra, yerel halk kalıcı iş sahibi olacağı için ekonomik faaliyetlerden kaynaklı olarak gelir seviyesi artacaktır. Toplum sağlığı açısından değerlendirecek olursak, yerel halk öncekinden daha iyi koşullarda toplumsal servislere erişme imkanı bulacaktır.

TRA2 bölgesindeki birikim unsuru alt yapı yatırımların bünyesinde inşaa edilen yol uzunluğu (km) ve gelir (tl) arasındaki ilişki ile gösterilmeye çalışılmıştır. Bağımsız değişken olarak yol uzunluğu bağımlı değişken olarak kırsaldaki hane halkı geliri kabul edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda değişkenler arasında güçlü ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. (Pearson korelasyonu + 0.88 dir.).

Correlations

		ROAD	INCOME
ROAD	Pearson Correlation	1	,888**
	Sig. (2-tailed)		,001
	N	10	10
INCOME	Pearson Correlation	,888**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	
	N	10	10

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Elde edilen R kare ye bakıldığında (0.88) yol uzunluğu ile gelir arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,888[a]	,788	,761	1215,46799

a. Predictors: (Constant), ROAD

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	43883996,08	1	43883996,08	29,704	,001[b]
	Residual	11818899,52	8	1477362,440		
	Total	55702895,60	9			

a. Dependent Variable: INCOME

b. Predictors: (Constant), ROAD

Anlamlılık oranına baktığımızda 0.50 den küçük olduğu görülmektedir .Bu da bize anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-8316,608	2815,052		-2,954	,018
	ROAD	1,764	,324	,888	5,450	,001

a. Dependent Variable: INCOME

3.3 DUYARLILIK

Kırsal alanların kentsel alanlara göre daha fazla temiz su ve toprağa sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Tarımsal aktivitelerin sürdürebilirliğini sağlamak için kırsal alanlarda oluşturulacak olan kırsal ulaşım çevreye karşı duyarlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Kullanışlı ya da uygun olan ulaşım modları kırsal alanlarda rasyonel olarak değerlendirilmelidir. Mesafeye ve geleneksel davranışlara göre çeşitlenebilecek olan farklı ulaşım modları dikkate alınmalıdır. Örneğin yerel halk tarafından tercih edilen bisikletle ve yaya ulaşımı çoğunlukla es geçilmektedir.

TRA2 bölgesine baktığımızda bölge halkı tarafından kışın ulaşım türü olarak kızakla ulaşım biçimin tercih edildiği görülmektedir. Bu ulaşım şekli ulaşım planlamasında nazara alınabilecek bir husustur.

Bu çalışmada kırsal ulaşım planlamasının duyarlılığının göstergesi olarak hasat edilen ekili alan ile kırsal altyapı yatırımları arasındaki ilişki incelenmiştir. ,

İlk olarak bunlar arasındaki ilişki korelasyon hesaplama yöntemi ile test edilmiştir. Elde dilen sonuçlara göre + 0.67 olan pearson katsayısı bize iki değişken arasında çok güçlü olmamakla beraber pozitif yönde bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Correlations

		ROAD	CREAL
ROAD	Pearson Correlation	1	,677*
	Sig. (2-tailed)		,032
	N	10	10
CREAL	Pearson Correlation	,677*	1
	Sig. (2-tailed)	,032	
	N	10	10

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,677[a]	,458	,390	143,45161

a. Predictors: (Constant), ROAD

Elde edilen R kare (0.45) değeri ise bize ekilen alandan hasat edilen ürün miktarı ile yol uzunluğu arasındaki nedenselliği tümüyle bu değişken ile açıklanamayacağını göstermektedir.

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	688,067	332,237		2,071	,072
	ROAD	,099	,038	,677	2,601	,032

a. Dependent Variable: CREAL

Anlamlılık oranına baktığımızda 0.50 den küçük değer elde edildiği için bağımlı ve bağımsız değişken arasında anlamlı bir ilişki ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ

Sonuç olarak bu çalışma ulaşım alt yapı yatırımlarının yapılan yol uzunluğu (km) baz alınarak , hasat edilen ürün miktarı (kg) ile kişi başına düşen gelir (tl) bakımından kırsal kalkınma üzerindeki etkisini 2005 ile 2015 yılları arası seçilerek regresyon modeli ile açıklamaya çalışmıştır.

Çalışmanın sonuçları TRA2 bölgesinde yapılan ulaşım alt yapı yatırımlarının bölgenin kırsal kalkınması üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın yerel ve merkezi yönetim boyutunda gerçekleştirilecek olan, kırsal kalkınma fonlarının dağıtımında belirlenecek politikalarla ilgili konularda, karar verme aşamasında faydalı olacağı, Türkiye de henüz bu konuda çalışma yapılmaması sebebiyle gelecekteki araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4B OTURUMU - 8 KASIM 2017
Kırsal Alanların Yönetimi, Erişebilirliği ve Planlama Politikaları - II

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Kıvanç Ertuğay

Hızla Üzerine Kent Gelen Köyün Kentleşme ile İmtihanı: Uzundere
Dr. Öğr. Üyesi Tolga Çilingir
Araş. Gör. Esra Kut Görgün

Planlama Sürecinde Üst ve Alt Ölçek Kararlar Arasındaki İlişkinin ve Uyumun Değerlendirilmesi: Tekirdağ ili Süleymanpaşa İlçesi Örneği
Arş. Gör. Mete Korhan Özkök

Bütünşehir Yasası Sonrası Kır – Kent Ayrımının Yeniden Tanımlanması: Mezitli Örneği
Yrd. Doç. Dr. Ali Cenap Yoloğlu - Yrd. Doç. Dr. Tolga Levent
Yrd. Doç. Dr. Yasemin Sarıkaya Levent - Yrd. Doç. Dr. Sinan Burat
Doç. Dr. Ahmet Öner Kurt - Arş. Gör. Serkan Gökalp
Uzman Servet Karaca

Türkiye'nin Tarım ve Kırsal Alan Politikaları ve Kırsal Yerleşim Deseni Üzerine Etkileri: Tokat Örneği
Dr. Hüseyin Çiçek*

* Yazar 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu'na katılmadığı için bildirisi yayımlanmamıştır.

Hızla Üzerine Kent Gelen Köyün, Kentleşme ile İmtihanı: Uzundere*

Dr. Öğr. Üyesi **Tolga Çilingir**
DEÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Araş. Gör. **Esra Kut Görgün**
DEÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Türkiye'de kırın varoluşsal sorunları birikerek artarken, bu sorunlardan bir bölümünün "kentsel" kategorilerin içine aktarılıyor olması çözüme katkı sağlamamaktadır. Başka bir deyişle, kırsal alanlardan kentsel alan, kırsal yerleşmelerden kentsel yerleşme elde etmek, kırsal sorunlar yumağından kurtulmanın akılcı bir yolu değildir. Tersine, kırın birikmiş ihmallerinin çözümüne verilecek katkı, kırın "kır" gibi tanımlanması ve kıra yönelik politikaları farklılaştırmakla mümkündür.

Bu yazı, İzmir merkez kentinin dış çeperlerinin dayandığı "eski köy"lerden biri olan Uzundere'nin kentsel dinamiklerle olan imtihanını incelemektedir. Şimdiki statüsüyle Uzundere Mahallesi, metropolün hizmet sektörüne katkı veren bir işgücünü barındıran, genellikle az katlı evlerden oluşan kırsal karakterini koruyan bir yerleşimdir. On dört büyük şehrin sınırlarını il sınırlarına genişleten 6360 sayılı yasadan uzun yıllar önce mahalle olan Uzundere'yi, İzmir merkez kentinin saçaklanarak içine alması kolay olmamış, coğrafi konumu ve kendine özgü sosyo-ekonomik yapısı, köyü yapılaşma baskısından korumuştur.

Son zamanlarda Karabağlar ilçesi ve yakın çevresinde belediyenin ve bakanlığın faaliyetlerinden haberdar olan halkın dilinde, "kentsel dönüşüm" en çok konuşulan konulardan biridir. Mahalleyi içine alacak bir dönüşümün, yerleşmenin kırsal doku özelliklerini, tarihsel ve kültürel geçmişini yitirmesine yol açacağını düşünmektedirler. TOKİ'nin yerleşime komşu olan geniş araziyi devralması kaygıları artırmaktadır. Bu noktada, Uzundere'nin sahip olduğu sosyo-ekonomik

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır.

ve kültürel özellikleri koruyan ve geleceğe sağlıklı bir mekânsal yapıyı taşıyacak yaklaşımın nasıl olması gerektiği, bu amacın hangi hedefler ve araçlar yardımıyla inşa edilebileceği ciddi bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uzundere'nin bugün var olan ve yerlileri tarafından devam ettirilmesi istenen kırsal niteliği, yalnızca planlama disiplinince geliştirilen sağlıklı arazi kullanım kararları ile sürdürülemez. Yönetişimsel bir zeminde, yerleşmenin niteliksel sürdürülebilirliğini sağlayan sosyo-ekonomik, kültürel araçlarla desteklenmiş mekânsal düzenin kurulması gerekli görülmektedir.

Bu yazıya temel oluşturan çalışmada, Karabağlar Belediyesi'nden alınan veriler, saha araştırmaları, hane halkı anketi ve yüz yüze görüşme yöntemleri ile elde edilen görüşlerden yararlanılarak bir araya getirilen bulgular, tablo ve grafiklere aktarılarak yorumlanmış ve çeşitli sonuçlar ortaya çıkarılmıştır.

Mevzuatta meydana gelen değişimlerin, yerleşme ölçeklerinde ve yaşayanlar üzerindeki etkilerinin spesifik olarak incelenmesinden çıkan sonuçlar neyi değiştirebilir tartışılabilir. Ancak bu çaba, uzun erimli ve bütüncül bir planlama kurumsallığından uzak zeminlerde yapılan hazırlıkların, planlama ilkelerinin sağlıklı işleyişini nasıl zedelediğinin ortaya konulmasına, kurumsal olarak planlamanın bir önlem yaklaşımı ve dili geliştirilmesi gerektiğinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme baskısı, Metropoliten çeper, Saçaklanma

1. Giriş

Literatürde "kent" ve "köy" olarak adlandırılan yerleşme kategorileri arasındaki farklar, niceliksel ve/veya niteliksel özellikler yardımıyla keskinleştirilirken, yerleşmeleri köy ya da kent olarak tanımlamak da olanaklı hale gelmektedir. Önceden "köy" olarak tanımlanabilen bir yerleşmenin artık "kent" olması, dünya coğrafyasında sıklıkla örneklerine rastladığımız bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Nedeni ne olursa olsun kimi zaman büyümeye bağlı olarak yerleşimin köyden kente evrilmesi, bağımsız ve tekil bir süreç olarak gelişirken, kimi zaman da bir kentin köye doğru yaklaşarak onu yutarak kentleştirmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Türkiye'de 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa ile birlikte "nerenin köy nerenin kent olarak anılacağı, kırsal ve kentsel bölgenin birbirinden nasıl ayrılacağı" meselesi daha karmaşık bir hal almıştır.

Bu yazı, İzmir merkez kentinin çeperinde yer alan Uzundere köyünün, kentin bir mahallesi olarak tanımlandığı süreçte karşı karşıya bulunduğu çevresel baskıları konu almaktadır. Kentin çeperinde yer alan çok eski bir yerleşim olarak, çevresinde

gelişen türlü yapılaşmalarla, adeta üzerine doğru gelen kent ile etkileşimine ve "köy olarak kalabilme" çabasına işaret etmektedir.

Kentsel yayılmanın kentin çeperlerinde oluşturduğu etkiler kentsel morfoloji çalışmalarının başlıca konularından biridir. Conzen'ın kent morfolojisi alanına kazandırdığı kent kenarı / çeperi (fringe belt) kavramı (Gürer, 2016) çeperlerde değişen arazi kullanım türleri ve/veya mülkiyet örüntüsü ile dikkat çeker ve belirginleşir. Kentin çeperlerine doğru saçaklanması, kentleşme sürecinin en hassas, dinamik ve hızla değişen kentsel ve kırsal sistemleri arasında gelişir. (Gu ve Xiong, 1989) Dolayısıyla, arazi kullanımının, çevrenin ve toplumun yönetiminde sorunlar doğurma potansiyeli yüksektir.

1960'lardaki Conzen (1960) ve Whitehands'in (1967) çalışmalarından bu yana kentsel coğrafyacı ve kent planlamacılarının ilgisini çeken ve araştırma konusu olan (Pryor, 1968; Gu ve Xiong, 1989; Lesage ve Charles, 2008; Cao ve diğerleri, 2009) kentsel saçaklanma meselesi, zaman zaman saçakların temel niteliklerine (Cui ve Wu, 1990; Whitehand ve Morton, 2004), kimi zaman da onların evrimsel mekanizmalarına (Wu ve Ma, 1990) odaklanmıştır. (Cao ve diğerleri, 2012) Çeperlerdeki değişimin fiziksel özellikleri, arazi kullanım dinamikleri açısından (Bryant ve diğerleri, 1982; Mori, 1998; Theobald, 2001), peyzaj örüntüleri (Ichikawa ve diğerleri, 2006; Malaque ve Yokohari) ve tarım arazilerinin korunması (Ryan ve Walker, 2004) gibi konularda incelenirken arazi kullanım deseni üzerindeki çatışmaları ve uyuşmazlıkları giderici çabalar geliştirilmiştir. Bu tür bölgelerde, yayılmanın yönetimini ve arazi kullanım optimizasyonunu sağlamaya yönelik de çalışmalar kaydedilmiştir. (Zong ve diğerleri, 2002). Kent çeperlerinde meydana gelen gelişmelerin sorunlar dizisi oluşturduğu düşüncesine karşılık, kentsel saçaklanmanın aynı zamanda yönetilebilen ve yeni sosyal, ekonomik ve çevresel fırsatlar sunan bir dinamik olabileceği (Gallent ve diğerleri, 2006) savunulmuştur.

Kentlerin teknoloji, erişim ve ulaşım olanakları gibi katalizör etkisi gören etmenlerin de yardımıyla kırsal alana ve kırsal yerleşimlere doğru saçaklanarak genişlemesi, kırsal yerleşimlerin çözümlen(e)meyen sorunlarının üzerine kentsel baskıların da eklenmesi, yasal-yönetsel değişiklikler ile kırsal yerleşimlerin kent statüsüne geçmesi sorunları daha da artırmaktadır. Kırın kendine özgü dokusu bu baskı altına girmekte ve kaybolmaya başlamaktadır. Bunun yanında 'kırsal soylulaştırma' olgusu; büyüme eğilimi sonucunda kentlerin çevrelerindeki kırsal karakterli alanları yutarak bu alanları etkileri altına almaya, bu alanlarda yapısal değişim ve dönüşüme de neden olmaktadır (Alkan ve Yenigül, 2016). Çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek isteyen, altyapı gibi ihtiyaca bağlı sorunlarını çözmek isteyen kırsal yerleşimler 'kent gibi olma' durumu ile karşı karşıyadır. Tekeli (2016); sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken yerleşme

sistemleri kavramların yetersiz kaldığını, yerleşmeler alanında yeni kavram ve kuram arayışlarına girildiğini ve bu arayışlara yanıt bulabilmek için yeni gözlemlerde bulunulması gerektiğini belirtmektedir.

Türkiye'de 2012 yılında kabul edilen '6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun' öncül diğer büyükşehirlerde olduğu gibi söz konusu illerin tamamını kentsel alan olarak tanımlamış, önceki köy yerleşmeleri mahalle statüsüne geçirilmiştir. Gerekçesi 'en yüksek verimlilikle, hızlı ve kaliteli hizmet bütünlüğünün sağlanması' (Aksu, 2012) olarak ifade edilmiş olsa da yasanın etkileri kırsal yerleşimlerde olumsuz yönde hissedilmektedir. Özellikle kentin çeperlerinde yer alan kırsal nitelikli yerleşimlerde fiziksel gelişme süreçlerine yönelik yapılaşma baskılarına, yönetsel statü değişiminin getirdiği bir tür psikolojik baskı da eklenmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan İzmir'in Karabağlar ilçesindeki Uzundere köyünün statüsü, 6360 Sayılı Yasadan da önce mahalle olarak değiştirilmişti. Kente en yakın köy (9 km) olarak anılmasıyla beraber, çevresindeki birden fazla (otoyol, TOKİ konutları, kentsel hizmet bölgeleri vb.) kentsel arazi kullanım değişimine tanıklık etmiş, kendi içinde de köy dokusunun kaybolmasına karşı köy olarak kalmaya çalışmıştır.

Çalışmanın analitik bulgularının elde edilmesinde üç aşamalı bir süreç izlenmiştir. İlk olarak çalışma alanında ön incelemelerde bulunulmuş, literatür taraması ve Karabağlar Belediyesi'nden alınan belgeler değerlendirilmiştir. Yaklaşık 3 aylık bir saha çalışması aracılığıyla fiziksel yapı analizleri (ulaşım, altyapı, arazi kullanımı, mimari özellikler, bahçe kullanımları vb.) tamamlanmıştır. Ayrıca mahallede yaşayanların görüşlerini almak ve sosyo-kültürel, ekonomik yapıya ilişkin tespitlerde bulunmak amacıyla hane halkı anketi uygulanmış, mülakatlar yapılmıştır.

Arazi kullanım sonucunda tespit edilen 804 haneyi temsilen %95 güven aralığı ve %12 hata payındaki örneklem büyüklüğünde (62 hanede genel yaş piramidini temsil edebilecek yaş karşılıklarında, 36'sı kadın 26'sı erkek bireyle) anket yapılmıştır. Haneyi temsil edebilecek nitelikteki bireyler ile hanede yaşayanlar hakkındaki genel bilgilerin toplanmasının ardından 32 soruluk bir anket uygulamasında, mevcut yerleşim, parsel ve konutların durumlarına, yaşam koşullarına ve kentsel hizmetlere ilişkin memnuniyet ve sorun tespiti araştırması, tarımsal/kırsal karakteristiklerin tespiti ve planlamadan beklentiler gibi alt başlıklar altında sorular yöneltilmiştir.

Anket çalışmasına ek olarak ses kayıtları eşliğinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aralarında muhtar, 'Harmanyeri Kentsel Koruma Derneği'

temsilcileri ve köyün yerlisi olan yaşlılarının da olduğu çeşitli görüşmelerde köyün tarihi, gelenekleri, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı, yerleşimin güncel sorunları ve beklentiler, yöneltilen açık uçlu sorular aracılığıyla kaydedilmiştir.

2. Uzundere'ye Analitik Bir Bakış[1]

Uzundere mahallesi, İzmir'in merkez bölgesinde batı ve güney koridorlarının başlangıcında yer alan, Karabağlar ilçesine bağlı 58 mahalleden bir tanesidir. Kent merkezine yaklaşık 12 kilometre uzaklıkta merkez kentin güneybatı çeperinde konumlanmaktadır. (Şekil 2.1)

Şekil 2.1
Uzundere'nin konumu

Uzundere yerleşimi, yaklaşık 30-400 yıllık bir tarihe sahiptir (Çetin, 2017). Horasan tarafından gelen 7 hane ile kurulduğu bilinmektedir. Köyün ilk yerlileri 'Tahtacılar' olarak bilinen Alevi Türkmen bir topluluktur. Uzundere'ye yerleşenlerin, Urla Bademler ve Bayındır Toroslu / Yakapınar köylerinde yaşayanlar ile akrabalıkları bulunmaktadır (Çalışan, 2017).

1 Makalede aktarılan analitik bilgilerin büyük bölümü, 2017'de tamamlanan ve makale yazarlarının yürütücülüğünde bir ekip tarafından hazırlanan Uzundere Mekânsal Analiz ve Gelişme Stratejileri Projesi, (DEÜ – Karabağlar Belediyesi Protokolü) kapsamında gerçekleştirilen çalışmalardan da yararlanılarak ortaya konulmuştur.

Sosyo-Kültürel Yapı Çözümlemeleri

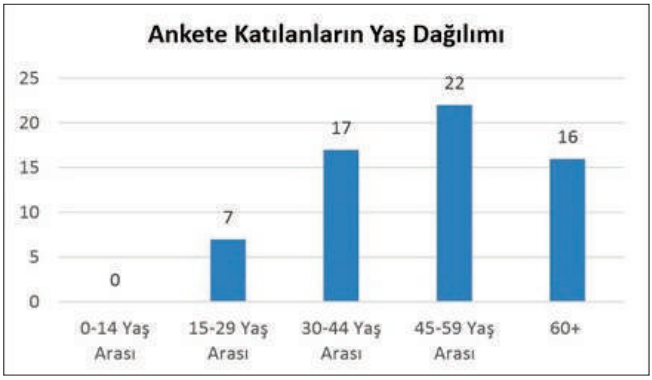
Uzundere mahallesinin demografik yapısı incelendiğinde; en eski nüfus verisi olarak 1965'teki genel nüfus sayımlarına erişilmiştir. 1965-1980 yılları arasında genel olarak artan bir nüfus yapısına sahiptir. Uzundere'nin, 1980-1985 yılları arasında köyden mahalle statüsüne geçtiği nüfus verilerinden ve halk ile görüşmelerden elde edilen bilgilerle anlaşılmaktadır. 1980 sonrası 2007 nüfus verilerinde görüldüğü gibi nüfus sıçrama göstererek 3.439 kişi seviyesine ulaşmıştır. Son 10 yıllık süreç genelinde, nüfusta 3.300-3.600 arasında genel bir seyir izlediği görülen nüfus büyüklüğü, 2010-2014 aralığında 6.100-8.000 arasında bir seviyeye ulaşmıştır[2]. 2015'ten 2016'ya geçişte yaklaşık olarak nüfusta %3 oranında bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 2.1 Uzundere'nin yıllara göre nüfus verileri

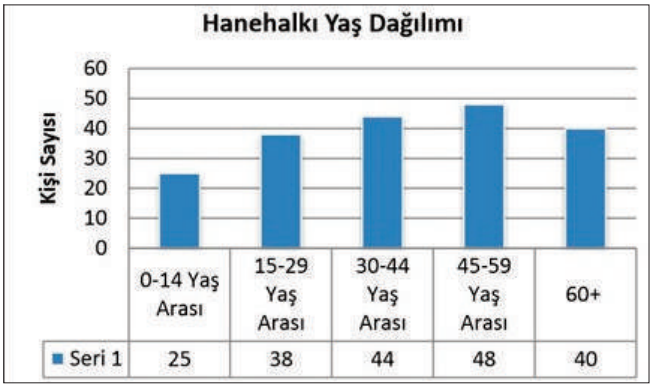
İlçe	Bucak	Yıllar	Nüfus
Merkez	Eşrefpaşa	1965	524
Merkez	Merkez	1970	499
		1975	598
		1980	835
Konak		2007	3.439
Karabağlar		2008	3.540
		2009	3.563
		2010	6.195
		2011	7.417
		2012	7.824
		2013	7.966
		2014	7.918
		2015	3.468
		2016	3.366

Uzundere yerleşimine ilişkin göç ve hareketlilik bilgisi, yapılan anket çalışmaları sonucunda elde edilmiştir. Hane halkı anketleri, 62 hanede 26 kadın 36 erkek ile yapılmıştır. Ankete katılan bireylerin %35'i 45-59 yaş aralığındadır (Şekil 2.2). Hane halkı yaş dağılımı için elde edilen değerlerde de en yüksek dilimi bu yaş aralığı vermektedir (Şekil 2.3). Ayrıca hanedeki birey sayılarına göre ortalama hane büyüklüğü 3,14'tür.

2 Uzundere mahallesindeki 2010-2014 yılları arasındaki artış, yerleşimin doğal nüfus miktarında bir değişim değil, mahalle sınırlarındaki değişim kaynaklıdır. Kadifekale'nin jeolojik sakıncalı heyelan bölgesi ilan edilmesinden sonra bu bölgeden taşınanların Uzundere yerleşiminin batısında kalan TOKİ konutlarına taşınmasıyla nüfus 2010'da 3.563'ten 6.195'e çıkarak ani bir yükseliş göstermiş, 2015'te TOKİ konutlarının inşa edildiği bölgede Yaşar Kemal mahallesi kurularak Uzundere mahallesinden ayrılmış, 7.918 seviyesinden 3.468'e düşmüştür (Karabağlar Belediyesi, 2017).

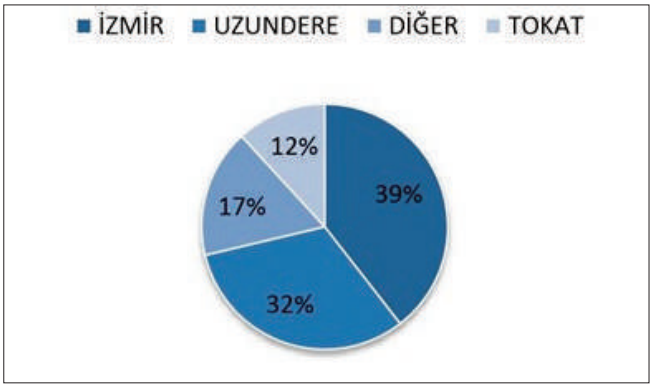

Şekil 2.2 *Ankete katılanların yaş dağılımı*

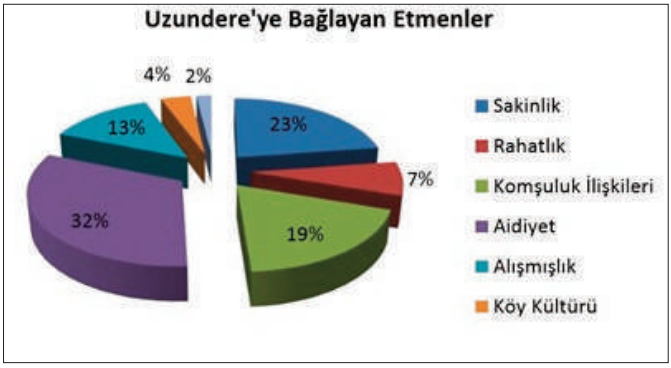
Şekil 2.3 *Hanehalkı yaş dağılımı*

Hanehalkı anket verilerine göre; 195 kişilik örneklem içerisinde Uzundere doğumlular %32 oranına sahiptir. %39'luk daha geniş bir kesim ise, İzmir'de (Uzundere dışı) doğanlardır. İzmir'in Bayındır ilçesi ve Bademler yerleşmesi yanıtlarda sıklıkla görülmektedir. Geriye kalan %29'luk kesimin dağılımında Tokat doğumlular (% 12) dikkat çekici bir ağırlık oluşturmaktadır. Tokat'ı; Sivas, Kayseri, Diyarbakır, Erzurum, Mersin gibi iller izlemektedir. (Şekil 2.4)

Şekil 2.4 *Uzundere'de yaşayanların doğum yeri*

Başka bir yerde yaşama isteği konusunda alınan yanıtlara bakıldığında; birçok yerden Uzundere'ye gelen kişiler; çoğunlukla aidiyet ve sakinlik duygusu nedeniyle başka yerde yaşamak istemediklerini belirtmişlerdir. *'Size olanak verilse Uzundere yerine başka bir yerde yaşamak ister miydiniz?'* şeklinde sorulan soruya 'hayır' yanıtı verenler (42) 'evet' diyenlerin (20) iki katından fazladır. Kendilerini Uzundere'ye bağlayan etmenler sorulduğunda, %32 oranında 'aidiyet, köken' gibi yanıtlar alınmıştır. Bunu, %23 oranında 'sakin ve huzurlu ortam' gerekçesi izlemiştir. Komşuluk ilişkileri, mekâna alışmışlık duygusu, rahatlık, köy kültürü gibi gerekçelerin yanı sıra özgürlük, dayanışma vb. diğer (%2) gerekçelere de rastlanmıştır. (Şekil 2.5)

Şekil 2.5 *Uzundere'ye bağlayan etmenler*

Uzundere dışında yaşama isteği duyanların gerekçelerinde ise dikkat çekici noktalar bulunmaktadır. Ankete yanıt verenlerin bir bölümü, Uzundere'de bulamadıkları iş ve alışveriş olanaklarını, banka, park, spor tesisleri, hastane, çocuklar ve gençler için alan gereksinimlerini belirtmiş, bir bölümü denize yakın olma isteği duyduğunu bildirmiştir. Yaşamaya öykünülen yerler olarak; İzmir'den Yurtoğlu mahallesi, Karaburun, Seferihisar, Bademler, Karşıyaka, Mavişehir, Hatay, Gaziemir, Buca, Yeşilyurt ve İzmir dışında Akyaka, Marmaris ve İstanbul'dan söz edilmiştir.

Uzundere'nin kültürel yapısı incelendiğinde yörede yaşayanlar arasında Türkmen kökenli Alevilerin öne çıktığı görülmektedir. Köyün yerlileri Tahtacı Alevileri'dir ve ismini odunculukla uğraşmalarından alan Tahtacılar bugün farklı işler edinseler de geleneksel yaşamlarına bağlıdırlar. Geleneklerinde 'yol kardeşliği' anlamına gelen 'musahiplik' bulunmakta, tüm aile üyelerinin görüşü alınarak iki kişi ahiret kardeşi olmakta ve birbirinden kız alıp vermeyip "gönüllü akrabalık" yaşamaktadırlar (Çalışan, 2017).

Düğünler eskiden 'harman yeri' olarak bilinen yerde (meydanda) yapılmaktadır. Düğünlerde yörenin geleneksel yemeklerinden keşkek ve yoğurtlama hazırlanmaktadır. Evlerde, domates soldurma, soğan aşı, kuzu kuyruk yağı ile

kuşbaşı şeklinde yapılan keşkek, fava, yumurta ile yapılan bir tür sarmaşık olan dikleme gibi yemekler yapılmakta, "göce" denilen tarhana suyu ile yapılan yemek, dağlardan toplanan mantar, salyangoz yahnisi, zeytinin hemen her türü, zeytinle yapılan limonlu hurma yerleşime özgü yiyecekler arasında yer almaktadır. Avlularda fırında yemek yapma geleneği az da olsa sürmektedir.

Gerek yerleşimin fiziksel eşiklerle sınırlı konumu, gerekse sosyo-kültürel olarak içine kapalı yapısı nedeniyle, kentsel etkinlikler sınırlı düzeydedir. Kente ve kentliliğe inat, 'Uzundere Köyü Şenliği' adıyla şenlik düzenlenmekte, etkinlikte, 'harman yeri' olarak bilinen köy meydanında organik ve ekolojik ürünlerin satıldığı stantlarda yerel üreticiler üzüm, incir, biber, domates gibi sebze ve meyvelerini, gözleme, içli köfte, keşkek, aralık çorbası gibi yemekler yapıp satmaktadır. Uzun yıllar 'mahalle' statüsünde olsa da yaşadıkları yerleşimi 'köy' olarak nitelendiren Uzundereliler'in sözlü ve yazılı ifadelerinde bu vurguyu sıklıkla görmek mümkündür. Şekil 2.6'da yerleşimdeki analiz çalışmaları aşamasında yerleşimin merkezindeki bir kahvehanenin eski tabelasında olmadığı halde, yerine asılanda yer verilen 'köy' ifadesi bunlardan biridir.

Şekil 2.6 *"Uzundere köyü" ifadesi geçen tabela*

Komşuluk ilişkileri ve güvenlik ile ilgili mevcut koşullar Uzundereliler açısından olumludur. Sokak ölçeğinde komşuluk ilişkileri sorgulandığında, %82 oranında memnuniyet olduğu anlaşılmaktadır. 62 hanede 43 'iyi', önceden kategorik bir ayrım yapılmamış olmasına karşın açık uçlu bir soru yanıtı olarak 8 'çok iyi' yanıtı alınmıştır. Olumsuz görüş bildirenlerin nedenleri arasında, 'dışarıdan yerleşime göç edenlere yönelik bakış açısı', 'otoyol geçişi sırasında tarım topraklarının istimlak edilişinin ardından meydana gelen tartışmalar' gibi gerekçelere rastlanmaktadır.

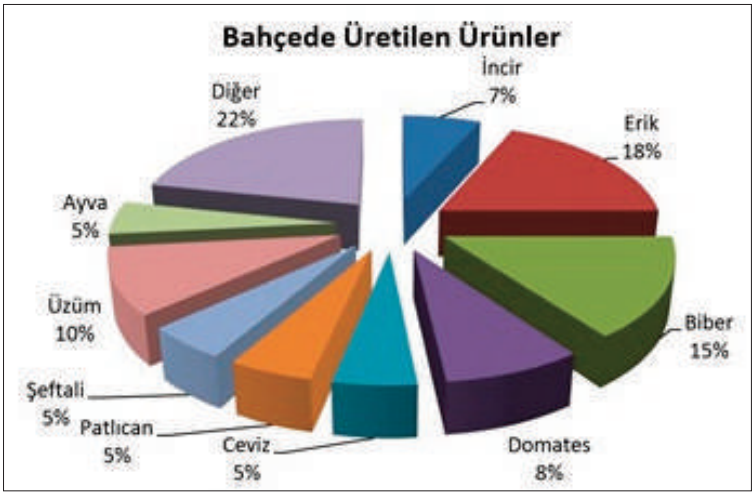
Sosyokültürel alanda, kırsal karakteristik dinamikleri taze tutan sivil inisiyatifler şekillenmiştir. Uzundere Mahallesi Harmanyeri Kentsel Koruma Derneği bu kurumsal yapılardan biridir. Derneğin amacı; köyün sosyal ve mekânsal yapısının korunması ve yakın çevrede uygulanan, uygulanması muhtemel kentsel dönüşüm projelerine karşı halkı bilinçlendirerek, bir araya getirmektir (Gür, 2017). Bu

oluşumun, Uzundere çevresindeki kentsel dönüşüm faaliyetlerinin yoğunlaşması üzerine ortaya çıktığı, bir yandan Uzundere yerleşimine yönelik olası bir kentsel yenileme girişimine karşı halkı örgütleme ve bilinçlendirme görevi üstlenirken, yerleşimde yaşayanların farkındalıklarını artırmaya ve mahalleliler arası iletişimi güçlendirmeye yönelik çaba içinde olduğu gözlenmektedir.

Yerleşimde bir diğer örgütlü etkinlik, Uzundere Spor Kulübü üzerinden gerçekleşmektedir. Uzundere Gençlik ve Spor kulübü amatör futbol ile ilgili olarak 1970'lerde köyün gençlerinin girişimi ile 1979 yılında resmi olarak kurulmuştur (Çetin, 2017). Kulüp, üye sayısı 113 olmasına karşın, sahip olduğu futbol takımı aracılığıyla yerleşimde yaşayan gençlere spor yapma olanağı verirken, diğer yandan yerleşimdeki kültürel aktivitelere, düğün gibi kutlamalara da ev sahibi olarak katkıda bulunmaktadır. Özellikle, kulübün ön tarafında yer alan meydan, etkinlik zamanı meydana konulan sandalyeler ile bu etkinliklere çok sayıda Uzundereli'nin katılımını sağlamaktadır. 1350 üyesi bulunan kütüphane de Karabağlar geneline hizmet vermesine karşın, Uzundere'nin sahip olduğu kültürel bir değer olarak dikkat çekicidir.

Ekonomik Yapı Çözümlemeleri

Uzundere halkının ekonomik geçim kaynağı, kuruluş döneminde ağaç ve keresteye dayalı iken, izleyen yıllarda yoğun tarım faaliyetleri olmuştur. Söz konusu dönemde zeytin, incir ve tütün önde gelen tarımsal ürünlerdir. Uzundere köyünün hemen çevresini saran geniş arazilerde yetişen tütün, tekelleşme ve her aileden satın alınan tütün tonajına kota getirilmesinden sonra geçim kaynağı olmaktan çıkmıştır.

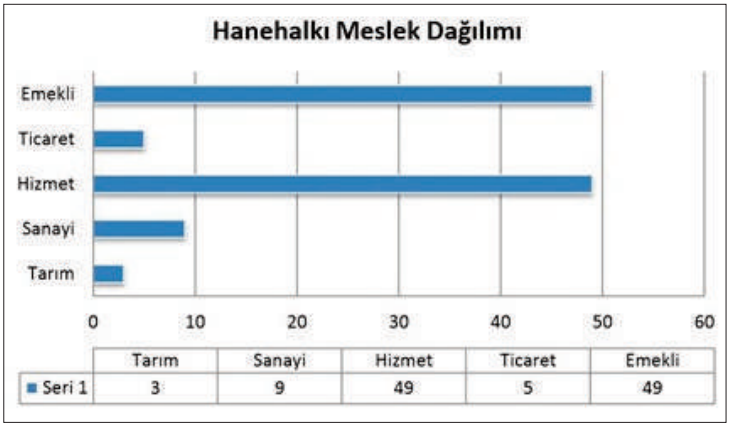

Şekil 2.7 *Bahçede üretilen ürünler*

Köy statüsünden mahalleye geçişle birlikte, köyün tarım arazilerine el konulduğu, özellikle Çeşme-Aydın otoyolunun geçişi ve kamulaştırmalarla birlikte zeytinliklerin kesildiği, otoyolun dolgusuyla kuzeyde ve güneyde kalan alanların bağının koptuğu belirtilmektedir. Bugün hala, tarımla geçinenlerin yaklaşık %30'unun zeytincilikten para kazandığı, yaklaşık 28 ailenin elinde halen tarım faaliyeti sürdürebilecek arazi olduğu bildirilmiştir. İncir ve bardacık da, zeytin ile birlikte tarımsal desende üretimi yapılan ürünler arasındadır. Hanehalkı araştırmasından çıkan sonuçlara göre; üretilen sebze ve meyvenin (Şekil 2.7) %18 oranında pazara sunulduğu görülmekte, gereksiniminden fazla toplanan ürünün genellikle eş-dost ve komşuya sunulduğu ifade edilmektedir.

Pazarda kayısı ve erik satan haneler olduğu gibi, yine bahçesinden elde ettiği ürünleri kullanarak, aşure, dolma, yaprak sarması, gözleme, börek, turşu, tarhana, reçel gibi ürünleri pazar aracılığıyla sunan haneler olduğu da saptanmıştır. Hayvancılık faaliyetleri ise çok olmamakla birlikte kümes hayvancılığının ön plana çıktığı görülmektedir.

Hanehalkı anketinden elde edilen mesleki dağılım grafiği (Şekil 2.8) tarımdan uzaklaşan halkın yapısını ortaya koymaktadır. %84'lük kesimin hizmet sektöründe çalışanlar ya da emeklilerden oluşması çarpıcıdır. Tarımla uğraşanlar, %2,5 oranındadır.

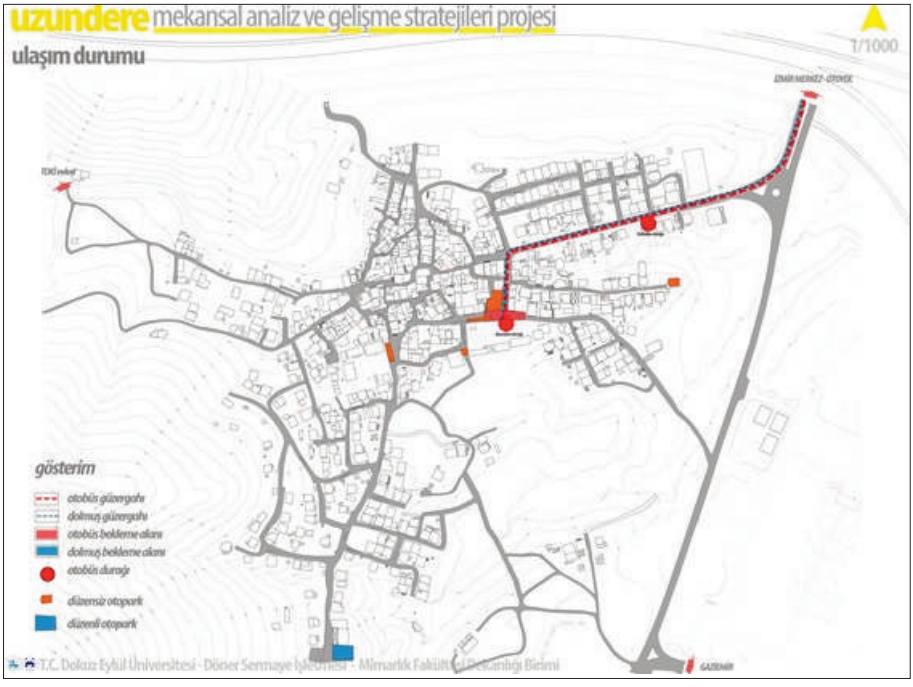
Şekil 2.8 Meslek dağılımı

Hizmet sektöründe çalışanların içinde, güvenlik görevlisi, temizlikçi, bulaşıkçı, belediye işçisi, tiyatrocu, halkla ilişkiler, insan kaynakları görevlileri, muhasebeci gibi farklı seçenekler bulunmakta, ancak şoförlük hizmet sektöründe çalışanlar arasında dikkat çekici bir oran (%18) oluşturmaktadır. Ankette tespit edilen 9 kişi, özel şirkette, belediyede, takside, dolmuşta ya da ambulansta şoför olarak görev yapmaktadır. Diğer önemli grup olarak çıkan emekli kesimin içinde ise, emekli subay, taksi şoförü, esnaf, tamirci, aşçı, belediye işçisi gibi çok farklı alanlarda

çalışmış olanlar bulunmaktadır. Yerleşim karakteristiğini 'kırsal' olarak korumaya çalışırken Uzundereliler, toprağın kendilerine sunduğu iş ve geçim olanaklarından uzaklaşarak sektörel anlamda kente hizmet veren bir konum elde etmişlerdir.

Fiziksel Yapı Çözümlemeleri

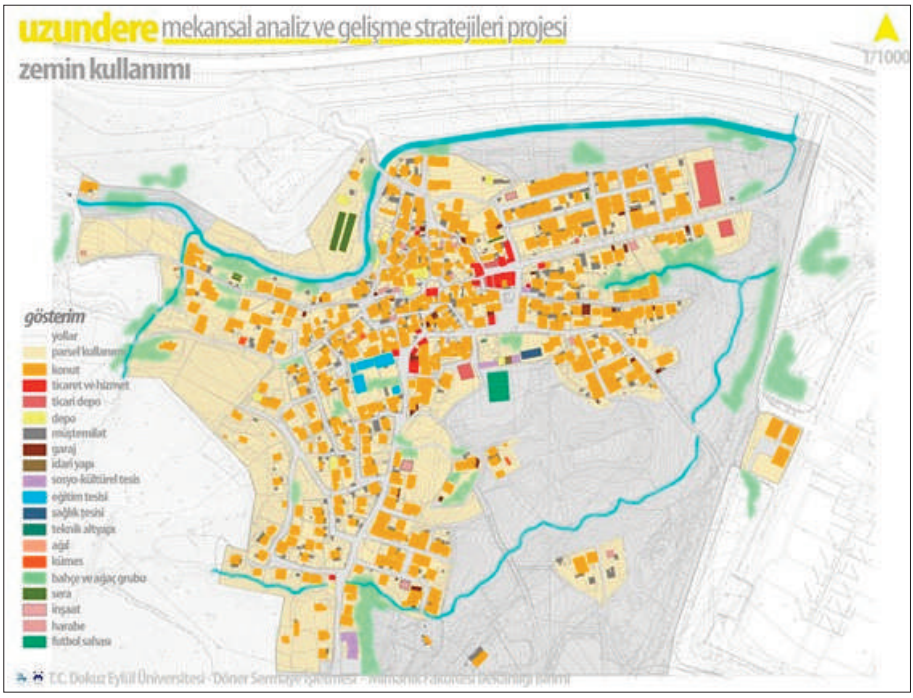
İlk yerleşim yeri dere kenarı olan, sonrasında 'harman yeri' adı verilen meydana ve cemevine doğru genişleyen (Çalışan, 2017) Uzundere'nin yerleşim düzeni, eşkıyalardan korunup birlik olabilmeyi sağlamak üzere, bitişik evler şeklinde oluşmuştur. Yerleşim genelinde yol genişlikleri, karşılaşan iki aracın geçebileceği bir standarda sahip olmasına karşın, merkezdeki çekirdek dokuda yol genişlikleri taşıtların giremeyeceği ölçülere kadar düşebilmektedir.

Şekil 2.9 *Uzundere ulaşım durumu*

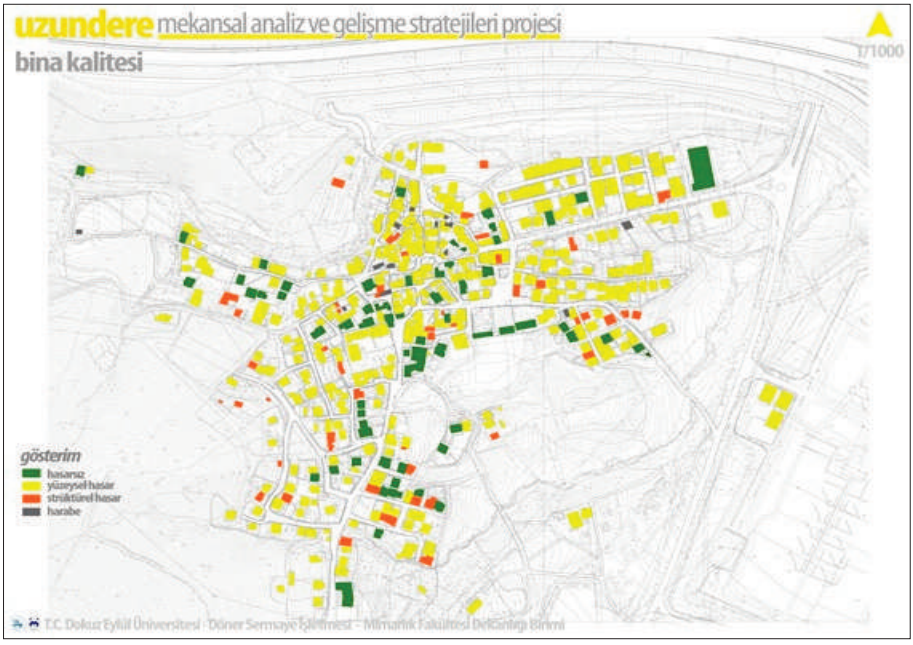
Uzundere'nin çalışma kapsamına giren köy yerleşimi sınırları içerisinde 578 bina tespiti yapılmış (Şekil 2.10), bunun 511'inin konut kullanımı olduğu ve binalarda toplam hane (daire) sayısı 804 olarak hesap edilmiştir. Ticari kullanımların dağılımına bakıldığında, çekirdek bölgede bir yoğunlaşma olduğu net olarak görülmektedir. Yerleşimde harabe niteliğinde 16 bina, 13 depo yapısı ve 3 inşaat olduğu tespit edilmiştir. Konut parsellerinde müştemilat ve garaj kullanımlarının

yaygın olduğu, az sayıda ağıl ve kümes yer aldığı saptanmıştır. Sosyal donatı olanakları, bir adet ilköğretim tesisi, bir adet sağlık tesisi, bir adet muhtarlık birimi, bir adet kütüphane ve bir adet cemevi ile sınırlıdır. Merkez bölgede, organize bir şekilde çocuk oyun alanı, 'fitness' alanı, toprak zeminli bir futbol sahası ve Uzundere Spor Kulübü'nün kullandığı bir tesis ile pazar yeri olarak da kullanılan bir meydan yer almaktadır. Ayrıca zemin kat üstü kullanımların neredeyse tamamı konut işlevinde olup dükkân ve ticari depolama faaliyetlerinin zemin katla sınırlı kaldığı görülmektedir.

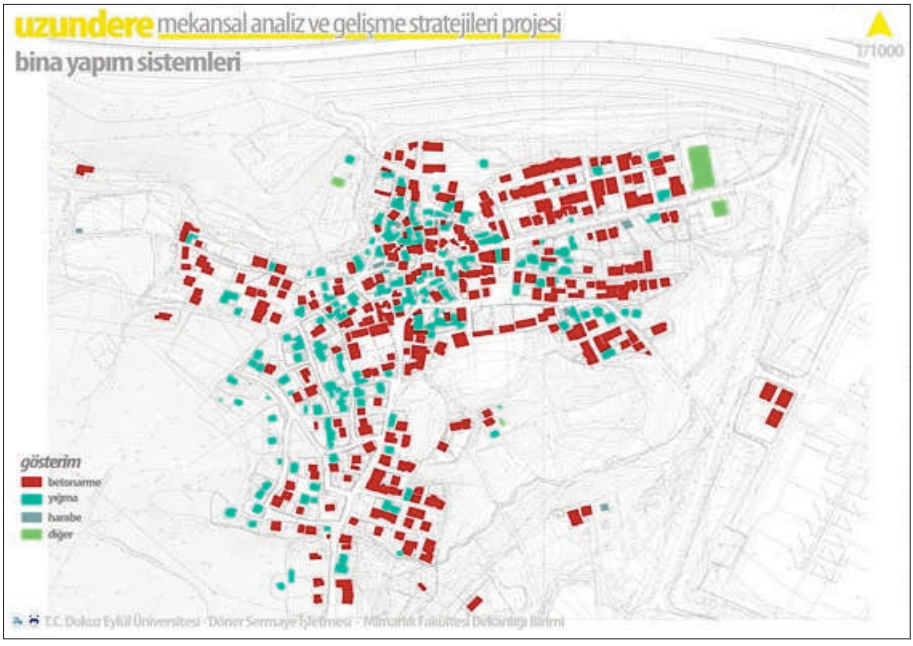

Şekil 2.10 *Uzundere zemin kat arazi kullanım durumu*

Yerleşim, farklı nitelikte doku özelliklerini bir arada bulundurmaktadır. Alanda yerleşimin kurulduğu dönemden günümüze çok az sayıda yapı ulaşmıştır. Mahalle merkezinin kuzeybatısında bulunan alanda eski doku niteliğinin korunduğu görülmektedir. Taş ve tuğla ile yığma olarak inşa edilmiş bu yapılar, genellikle 1 katlı olup, ahşap çatı ve alaturka kiremit ile örtülüdür. Bina kalitesi açısından dört kategoriye ayrılan binaların coğrafi dağılımına bakıldığında, harabe binaların çekirdek dokudaki konumlanmaları dışında net bir kümelenme olduğu söylenemez (Şekil 2.11).

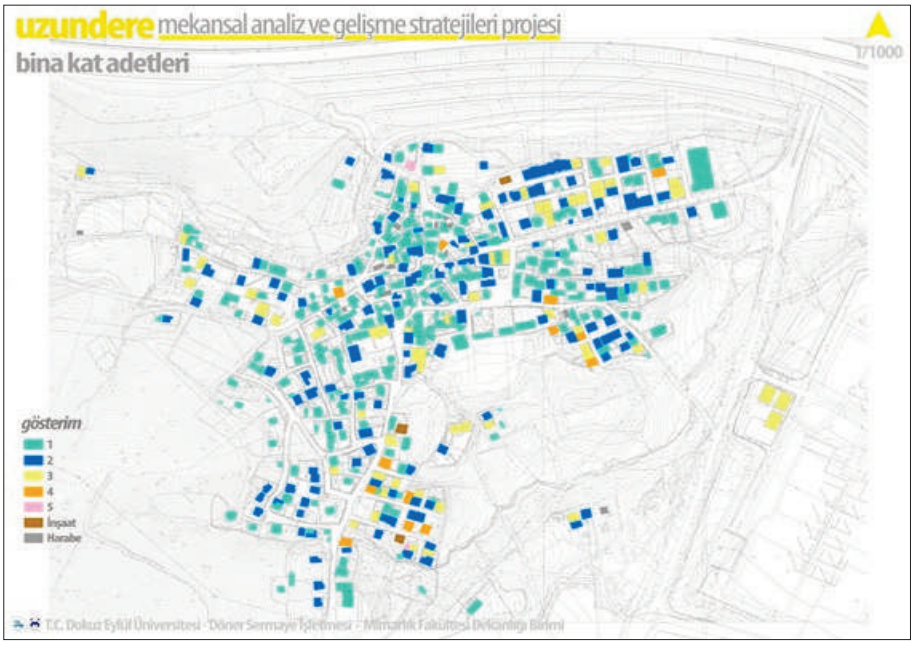
Şekil 2.11 *Bina kalitesi*

Şekil 2.12 *Bina yapım sistemleri*

Yapım sistemlerine bakıldığında (Şekil 2.12), binaların ağırlıklı olarak betonarme ve yığma sisteme sahip oldukları, az sayıda prefabrik bina inşa edildiği saptanmıştır. Betonarme ve yığma binaların konumsal dağılımlarında bir düzen olmamakla birlikte, yığma binaların daha çok çekirdekte ve güney batı yamacında kümelendiği, betonarme binaların ise yerleşimin giriş yolunun kuzeyinde, bir başka deyişle yerleşimin görece daha geç yapılaştığı dönemde ve mevkide konumlandığı söylenebilir.

Yerleşme genelinde 1 ila 5 katlı binalar görülmektedir. Çözümlemelerde kat adetleri toplamlarına, bodrum, çatı ve teras katı olarak belirlenen katlar da dâhil edilmiştir. Binaların iki noktada 5 kata kadar çıktığı, 4 katlı binaların da eğimden kat kazanılabilecek topoğrafik hareketlerin olduğu yerlerde inşa edildiği görülmektedir. 1 ve 2 katlı binaların çekirdekte yoğunlaştığı, dış çeperlere doğru 3 katlı binaların artış gösterdiği söylenebilir (Şekil 2.13).

Şekil 2.13 *Bina kat adetleri*

Sonuç olarak, çözümleme çalışmalarından elde edilen bilgiler ışığında Uzundere'nin eski bir köy yerleşimiyken sahip olduğu mimari ve yerleşim dokusunun zamanla eskimeye uğradığı ve yeni yapılaşmalarda özgün dokunun karakteristiklerinin korunmasına yönelik bir önlem ya da koruma statüsü olmadığından kat adetleri, yapım sistemleri ve kullanılan malzemeler açısından değişimler gerçekleştiği söylenebilir. Fiziksel yapılanmanın yanı sıra işgücünün

sektörel dağılımına bakıldığında, tarım ve hayvancılık gibi kıra özgü ekonomik faaliyetlerden uzaklaşıldığı görülmektedir.

Yerleşimde yaşayanlarla yapılan sözlü görüşmelerde, Uzundere'nin "mahalle mi, köy mü olması gerektiği" tartışmasında 'köy olma tercihini savunanların' ekonomik anlamda tespitlerinde, köy olma durumunda 'ekonomik yönden tarımsal destek alınabileceğine yönelik bir inancın' olduğu, potansiyeller olarak bakıldığında ise; fiziksel olarak tepeye yaslanmış, ovaya hâkim, ürüne kolay ulaşılabilir bir yerleşim coğrafyasının yanı sıra, kent merkezine yakın pozisyonda olmanın bir avantaj olduğu da vurgulanmıştır.

Tüm bu düşünceleri ve gelişmeleri tetikleyen dinamiklere, yerleşimin yakın çevresindeki mekânsal gelişmeler ve yerleşim sakinlerinin tutumları ve kendilerini koruma çabaları şeklinde iki başlık altında bakmak gerekir.

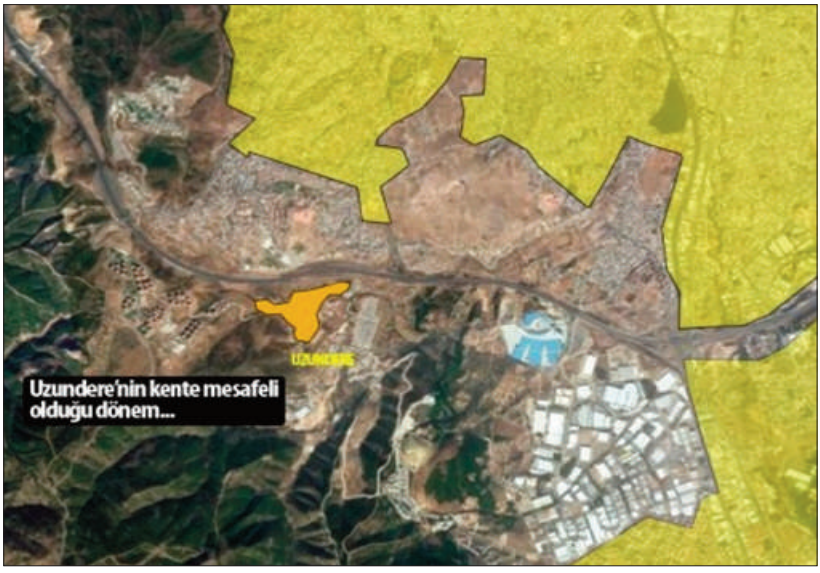
3. Kent, Uzundere'ye Doğru Gelirken…

Uzundere'nin birkaç yüzyıl önce kurulduktan bugüne değin serüveninde yerleşimin yakın çevresinde son 20 yılda kaydedilen gelişmeler, köyün kentleşme ile bir sınav verdiği sürecin aşamalarını oluşturmaktadır. Bu süreçte İzmir metropolünde kentsel alanın parçacı adımlarla saçaklanarak genişlemesi, plan dâhilindeki bir gelişme disiplininden zaman zaman kopuşun fotoğrafı olmuştur. Planlı bir gelişme öngörüsünün yerini, yeni durumlara uyarlanabilir ve yeni kullanımlar belirleyen bir tür "de facto" mekanizma almıştır.

Uzundere'ye doğru kentin hızla geliş biçimi, plan öngörüleri içerisinde bütüncül ve kestirilebilen bir durum olmadığından, diğer pek çok kırsal karakterli yerleşmede olduğu gibi, sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal yönden endişeli bir bekleyişe yol açmıştır. Uzundereliler, sahip olduğu kültürel yapıyı korumanın, asimile olmadan geleneklerini sürdürebilmenin; sosyal açıdan huzurlu ve güvenli bir ortamda yaşama, sorunlarını kendi içinde işbirliği ve dayanışma ile çözebilme pratiğini kaybetme riskini hissetmeye başlamıştır. Ekonomik açıdan, iyi kötü bir şekilde sürdürdüğü mütevazı yaşam koşullarının ödenebilir seviyesinden daha geriye düşmeyi göze almak istememektedir. Çevreyi saran "dönüşüm" çarklarının, sahip olduğu evi de içine katma tehdidinden, yersiz yurtsuz kalmaktan çekinmektedir.

Yaklaşık olarak yirmi beş yıl kadar önce İzmir-Çeşme otoyolunun farklı çevre bağlantıları tamamlandıkça, İzmir-Aydın otoyolu ile Çeşme otoyolunu birleştiren bağlantıya sıra gelmişti. Her ne kadar 1980 sonrasının koşullarında "mahalle" ilan edilmiş olsa da, o güne kadar hinterlandındaki tarım alanlarının merkezinde varlığını sürdüren ve kendi halinde bir köy olan Uzundere (Şekil 2.14), 1998'de geçirilen otoyol bağlantısı ve kamulaştırmalar nedeniyle, tarımsal varlığını büyük

ölçüde yitirdi (Şekil 2.15). Bu aşama Uzundere için önemli bir kırılma noktası oldu. Köylülerin tarlaları kamulaştırıldı, tarlası daha kuzeyde olanların fiziksel bağları koptu, zaman içerisinde bu topraklar el ve amaç değiştirdi.

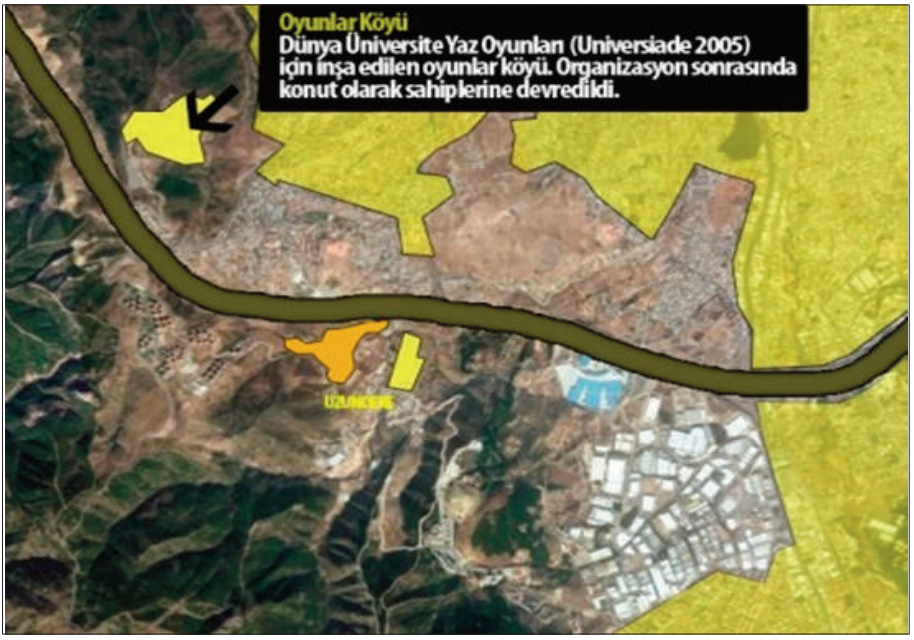

Şekil 2.14 Otoyol inşa edilmeden önce Merkez kent – Uzundere ilişkisi

Şekil 2.15 *Çeşme ve Aydın otoyolları bağlantı yolu (1998) ile ilçelere elektrik veren trafo aktarma birimi yatırımlarının konumlanışı*

Otoyolun yapımıyla birlikte, yakın coğrafyada birbirini tetiklercesine bir dizi gelişme kaydedilmiştir. 2005'te İzmir, Dünya Üniversite Oyunları (Universiade 2005) için ev sahibi olarak seçilince, İzmir'de oyunlar köyü yer seçimi bu bölgeye isabet etmiştir (Şekil 2.16). Oyunlar köyünün otoyol kenarındaki bakir bölgede konumlanışı rastlantı değildir. Çeşitli ülkelerden gelecek sporcuların ağırlanacağı oyunlar köyünün, havalimanı ve spor tesisleri başta olmak üzere İzmir'in değişik semtlerine erişilebilirliği yüksek bir noktada yer seçmesi kabul edilebilir meşru bir karar olarak karşılanmıştır. Oysa aynı zamanda, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Uzundere yerleşiminin batısında kalan söz konusu bölgede 950 civarında konut yapmak üzere Dünya Üniversite Oyunları Federasyonu FISU'ya taahhütte bulunmuştur. Böylece, oyunlar sırasında oyunlar köyü olarak sporculara tahsis edeceği birimleri sonradan konuta çevireceği için, alıcılara konut olarak önceden satmıştır. Uzundere yakınlarında, otoyoldan servis alan ilk yerleşim alanı, dolaylı bir yoldan bu bölge olmuştur.

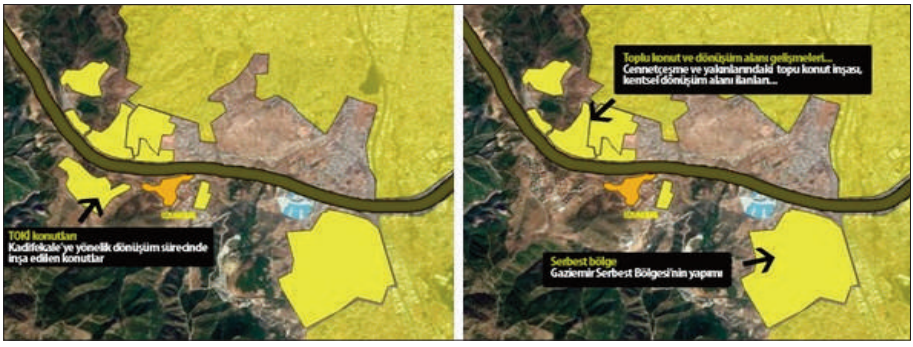
Şekil 2.16 *Universiade 2005 Oyunlar Köyü alanı*

Organizasyonu izleyen yıl, otoyolun kuzeyinde kalan komşu bir alanda Konak Belediyesi'nce Uzundere Rekreasyon Vadisi Proje Yarışması düzenlenmiştir. Söz konusu alanda çağdaş bir rekreasyon ve çekim alanı oluşturmayı hedefleyen yarışma projelerinin uygulanması uzun süre mümkün olamasa da, tam on yıl sonra Haziran 2016'da orijinal projeden farklı bir uygulama Uzundere'nin ve otoyolun kuzeyinde hayata geçmiştir (Şekil 2.17).

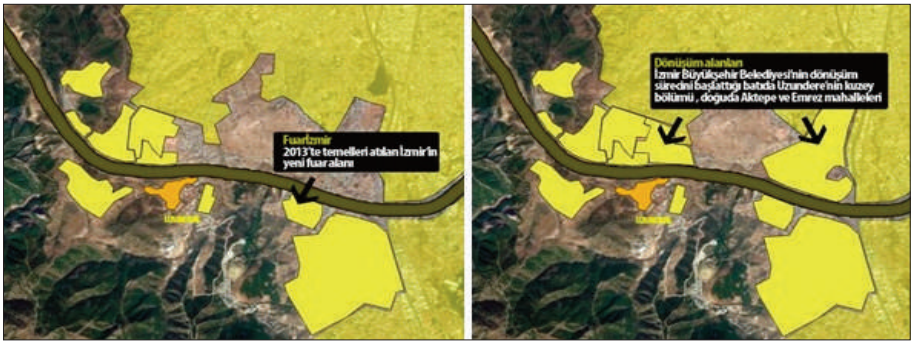
Şekil 2.17 Uzundere rekreasyon alanı yer seçimi

Yarışmanın düzenlenmesi ile hayata geçmesi arasındaki dönemde bölgede başka gelişmeler izlenmiştir. 2010 yılında, bu kez otoyolun güneyinde, aynı zamanda Uzundere yerleşiminin hemen batısında TOKİ tarafından yaklaşık 58 hektarlık bir alanda 3080 adet konut inşa edilmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak Belediyesi ve TOKİ arasında yapılan protokole göre, Kadifekale'deki jeolojik sakıncalı alandaki konutların yıkılarak, bölgede yaşayanların taşınması gündeme gelmiş ve yeni yerleşim alanı olarak Uzundere belirlenmiştir (Şekil 2.18).

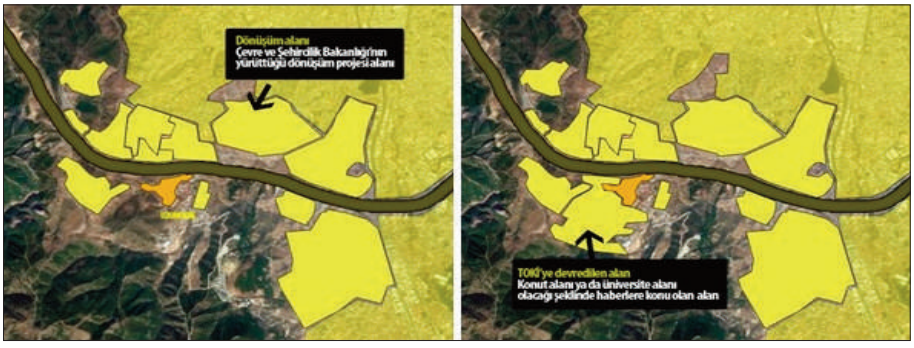

Şekil 2.18 Toplu konut, dönüşüm alanı gelişmeleri, serbest bölge ve TOKİ konutları yapımı

Uzundere yerleşiminin doğusunda, yine otoyola cepheli bir alanda 2013'te temeli atılan ve Mart 2015'te Türkiye'nin "en büyük, en modern, en yeni fuar merkezi" iddiasıyla açılan "FuarİzmirFuarİzmir" yaklaşık 33 hektarlık bir alanda yerini almıştır. Fuarın karşısında Aktepe-Emrez mahallelerini içine alan bölgede İzmir Büyükşehir Belediyesi bir "kentsel dönüşüm" projesini yarışma yolu ile elde etme süreci başlatmıştır. Ona bitişik olan ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca riskli alan ilan edilen bölgede ise bir başka dönüşüm projesi yürütülmektedir (Şekil 2.19 ve Şekil 2.20). Uzundere mahallesi içinde, ancak otoyolun kuzeyinde kalan alanda, 2012'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Uzundere Kentsel Dönüşüm Projesi uygulanmaktadır. 32 hektarlık bir alanda 1172 bağımsız bölümü kapsayan bir proje olarak gündeme gelmiştir. Söz konusu alanda, "ticaret, ofis ve otel kompleksinin yanı sıra gençlik merkezi, buz pisti, yarı olimpik yüzme havuzu, basketbol, futbol sahaları, tenis kortu içeren spor ve eğitim ağırlıklı bir spor kompleksi, sosyal ve kültürel merkezler, pazar alanı, otopark alanları ve yeşil alanlardan oluşan bir çekim merkezi" (Yeni Asır, 2016) oluşması ve 2019'da hayata geçmesi beklenmektedir.

Şekil 2.19 *FuarİzmirFuarİzmir (2013) ile Aktepe-Emrez mahalleleri dönüşüm projeleri*

Şekil 2.20 *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kentsel dönüşüm proje alanı ve TOKİ'ye devredilerek planlama çalışmaları yapılan alan*

Yakın çevrede ve yakın geçmişte Uzundere'ye doğrudan temas etmeksizin bu gelişmeler yaşanırken, aynı süreçte yerleşimin doğusuna TEİAŞ'ın inşa ettiği kentsel bölgeye hizmet eden aktarma trafosu, güneyde nazım imar planı değişiklikleri ile getirilen hayvan bakım tesisi, mezarlık, belediye hizmet alanı gibi kentsel kullanımları da unutmamak gerekir.

Son aşama olarak Uzundere'ye komşu, batısında kalan son boşluk da yine parçacı bir tutumla doldurulmak istenmektedir. Yaklaşık 87 hektarlık komşu alanda (Şekil 2.20), İstanbul Emlak Daire Başkanlığı'ndan gelen "planlama yapılması" yönündeki yazıya istinaden Milli Emlak'tan bu alanı devralarak TOKİ'nin sahaya girmesi, Uzundere'nin mekânsal gelişim öyküsünde yalnızca yeni bir aşama olarak kayda geçebilecek bir gelişme değildir. Aynı zamanda, bu gelişmenin, Uzundere'nin mekânsal seyrinde yeni bir yörünge tanımlayacak kadar güçlü bir etkide bulunması olasıdır. Dolayısıyla yerleşim, kentleşme baskısını belki de en çok hissedeceği, hatta giderek kendi mekânsal yapısı içerisinde belirli değişikliklere yol açabilecek gelişmelere tanık olacağı bir dönemin eşiğine gelmiştir.

Merkezi yönetimin, söz konusu alana ilişkin niyeti tam olarak anlaşılamamışken, yerel yönetim Karabağlar Belediyesi'nin, İzmir'de yeni kurulan Demokrasi Üniversitesi için bu alanın üniversite yerleşkesi olarak değerlendirilmesi şeklindeki karşı atağı, farklı siyasi kanatlarda olan merkezi ve yerel otoritelerce şimdilik üzerinde uzlaşılabilecek bir zemin oluşturmuş gibi görünmektedir. Buradaki tek uzlaşı, kullanım kararlarındaki olası fikir farklılıklarını tek bir fikir üzerinde buluşturmak olmayacaktır. Şekli ve kullanım biçimi ne olursa olsun, büyük kentlerde hızla azalan doğal ve açık alanların, teknik altyapı hizmetlerinin kolaylaştırıcılığı ve farklı otoritelerin parçacı müdahaleleri ile yapılaşmaya açılması ve kentsel kullanım alanlarına dönüştürülerek tüketilmesinde de bir uzlaşıdan söz etmek mümkündür.

4. Uzundere(li)'nin Kendini Koruma Çabaları

Uzundere yerleşiminin yakın çevresinde bu gelişmeler yaşanırken, yerleşim sakinleri çevrelerindeki kentsel dinamiklere karşı geleneksel yaşamlarını mümkün olduğunca sürdürme çabası içindedirler. Yerleşimin hemen yakınında konumlanan kentsel hizmetler (trafo, hayvan barınağı v.b.) Uzundereliler tarafından istenmeyen kullanımlardır. Bunun dışında daha büyük bir tehlike olarak görülen kentsel dönüşüm projelerine karşı bilinçlen(dir)me çalışmaları içerisine giren halk, örgütlenerek dernekler kurmuşlardır. Bunlardan öne çıkan 'Uzundere Mahallesi Harmanyeri Kentsel Koruma Derneği' başkanı Süleyman Gür (2017) derneğin amacını, köyün sosyal ve mekânsal yapısının korunması ve yakın çevrede uygulanan, uygulanması muhtemel kentsel dönüşüm projelerine karşı halkı

bilinçlendirerek, bir araya getirmek olduğunu ifade etmektedir. Dernek temsilcilerinin görüşlerinin yanı sıra, hane halkı anketi aracılığıyla Uzundereliler'in de görüşleri alınmıştır. Uzundere'yi çeşitli yönlerden saran "kentsel dönüşüm" rüzgârının yerleşimde nasıl bir etkisi olduğu, kentsel dönüşümün Uzundere yerleşimi için söz konusu olması halinde bunun bir "fırsat mı, yoksa tehdit mi" olarak algılandığı öğrenilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle, "kentsel dönüşüm" kavramının bilinirlik düzeyi saptanmış, önceden bu kavramın herkes tarafından (%100) bilinen bir kavram olduğu anlaşılmıştır. "kentsel dönüşümün yararlı bir eylem olup olmadığı" sorulduğunda, %47 oranında "yararlı" yanıtı alınmıştır. Ankete katılanların %37'si dönüşümü yararlı bulmazken, %16'lık bir kesim, "fikrim yok" yanıtı vermiştir.

Kentsel dönüşüme "sıcak" bakanların ifadeleri arasında;

"Temiz, planlı bir yeri kim istemez?",

"Daha sağlam binalar sunuyor",

"Ranta dönüşmediği sürece iyi bir şey",

"Araziler değerlenirse yararı olur",

"İki katlı yere bir sürü daire veriliyor, bu iyi bir şey. Yıkık dökük yerler düzelir" yer almaktadır.

Kentsel dönüşüme "mesafeli" duranların bir bölümü ise şu ifadeleri kullanmışlardır:

"İnsanları yerinden ediyor",

"Kentsel dönüşüm yapılan yerlerde insanlar birbirine yabancılaşıyor",

"Ev yıkıp borçlandırıyorlar, tanışılmayan yabancılarla komşu olunuyor",

"Betonlaştırmayı artırıyor, toprakla ilişkimizi kesiyor, insanları borçlandırıyor", "İnsanlar mağdur oluyor".

Genel anlamda "kentsel dönüşüme bakış açısını" yanıtlamalarının ardından hanehalkına *"Uzundere yerleşiminde kentsel dönüşüm"* fikrine nasıl baktıkları sorulmuştur. Bu kez ortaya farklı bir tablo çıkmıştır. Uzundereliler'in %75'i mahallede bir kentsel dönüşüm eylemini "gereksiz" bulmuştur. Verilen yanıtlar içerisinde, kentsel dönüşümü *"yararlı, eski yapılar yerine sağlam olması daha iyi"* şeklinde ifade eden bir görüş, Uzundere'deki kentsel dönüşüm fikrine karşılık verirken, *"köyümüz böyle kalsa daha iyi"* demiştir. Bir başka örnekte ise kentsel dönüşüm için*; "daha sağlıklı hale getiriyor"* ifadesini kullanan bir Uzundereli, mahallede kentsel dönüşümden söz edilince *"yaşam kültürümüzü bozar, biz bu dokuya alışığız"* şeklinde görüş bildirmiştir.

"Uzundere'de kentsel dönüşüm"ün gerekli olduğunu bildirenler arasında;

"Gerekli, market olur, sosyal tesisler olur",

"Gelişme olacaksa yapılabilir, yabancı gelmesin",

"Gecekondu yerleşimi ağırlıklı, düzensiz bir yerleşim var, o yüzden gerekli" şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

Mahallede dönüşümü gereksiz bulanların bazı ifadeleri ise şöyledir:

"Apartman kültürü bize göre değil",

"Restorasyonla sorunlar çözülebilir",

"Köy dokusu bozulmamalı",

"Müteahhiti varlıklı hale getirmek yerine, mahalle sakinlerine ihtiyaç duydukları hizmetler getirilsin".

Sonuç olarak, yerleşimde yaşayanların sorunlara ve gelişmelere bakış açıları, yerleşimin mekânsal geleceğine yön verme sürecinde önemli bilgiler sunmaktadır. Gerek anket genelinden elde edilen bulgular, gerekse yerleşim sakinleriyle yapılan sohbetler doğrultusunda, Uzundereliler'in yerleşime yönelik yeni bir planlama çalışmasından temel beklentilerinin, barınma sorunlarını çözecek bir yaklaşım izlenmesi olduğu anlaşılmaktadır. İkinci olarak, yaşam kalitelerini artıracak kentsel (sosyal ve teknik) donatılar ile ilgili istemleri gelmektedir. "Dönüşüm" gibi bir aracın, öncelikli olarak daha sağlam binalarda yaşamanın bir aracı olduğunu farkında oldukları, ancak bunun uygulanış biçiminin bir mağduriyete ve doku bozulmasına yol açabileceği endişesi taşıdıkları anlaşılmaktadır.

Mahalleleştirilmiş Uzundere'nin sakinleri, 'köy'e duyulan nostaljiyi;

"Köyün muhtarı nikâh kıyabiliyordu, şimdi kıyamıyor",

"Tahtacı geleneği sürüyor. Cenazeye kıyafetleri giydiriliyor hala. Düğünlerde kuşak bağlama, bayrak dikme gelenekleri sürüyor. Diğer göçle gelenler de kendi örf ve adetlerini sürdürüyor"

şeklindeki sözleriyle ifade etmektedir. Bugün eski işlevini sürdürmese de muhtarlık ve spor kulübünün de bulunduğu toplanma mekânını hala 'harman yeri' olarak anmaları eskiyle olan bağlardan kopmamaya çalıştıklarını, tarımsal üretim kültürünü hatırlatıcı unsurlar ile bir gönül bağları olduğunu göstermektedir.

Tarım kültürüne atıfta bulunarak, imece yoluyla kısa zamanda toplanabilen üründen, tarım ürünleri için satış ve pazar olanaklarının mevcut olduğundan söz eden Uzundereliler, köy statüsüne sahip olunması durumunda, "köy tüzel kişiliği"

aracılığıyla hazine arazilerinin daha rahat kontrol edilebilmesi olanağı olduğunu; malların icar edilebilmesi, ihaleye çıkılarak gelir elde edilebilmesi gibi avantajlar bulunduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla yerleşimin genelini ilgilendiren bir ekonomik değerlendirmede, idari olarak yerleşimin mahalle statüsünde olmasından duyulan rahatsızlık dile getirilmektedir.[3]

Bütün bu tespitler, Whitehand'in (1967) kentsel morfolojinin şaşırtıcı karmaşıklığının çözümlenmesine yönelik geliştirdiği model bağlamında, kırsaldan kentsel alana dönüşümün (Hazar, 2012) fiziksel kodlarını okumak kadar, çeperlerde yer alan / yaşayan kesimlerin de beklentileri ve kaygılarını içine alacak geniş kapsamlı yaklaşımlara gereksinim olduğunu göstermektedir.

6. Sonuç

Bir metropolün merkez kentinin saçaklanarak sınırlarına dayandığı, kendi yerleşimlerinin statüsünü ısrarla "köy" olarak tanımlamak isteyenlerin yaşadığı Uzundere, belki de Türkiye'deki pek çok başka yerleşimle paralel bir süreci izliyor. Yerleşim sakinleri, hızla çevresini saran kentsel gelişmelere karşı endişeli bir bekleyişin içerisinde, olası gelişmelere karşı en azından hazırlıklı olmak istiyor. "Kentsel dönüşüm" gibi kavramlara yabancı değil, risklerin farkında. Bu açıdan örgütlü ve fikren hazırlıklı. Dönüşüm ya da yenileme eyleminin sağlıklı yaşam koşulları elde etme aracı olarak kullanılması durumunda yararlı olacağını savunan, ancak kendi köyündeki bir dönüşüme yine de temkinli bakan bir bilince sahip.

Uzundereli, Büyükşehir Belediyesi'nin, ilçe belediyesinin ve muhtarlığın hizmet ve yaklaşımlarını ayrı ayrı değerlendirebilecek birikim ve olgunlukla gereğinde bir araya geliyor, dayanışma gösteriyor. Geleneklerine sahip çıkan, kültürel birikimi ve değerlerini korumaya çalışan bir çaba içerisinde.

Giderek kendisine doğru yaklaşan kentsel yayılmanın tüm çevresini kuşattığı bir noktada bundan sonra olacakların takibi de kuşkusuz bugüne kadarki öykü kadar değerli. Tıpkı, yaşanan kentsel saçaklanmanın kırsal alanı, birikimi, kültürü içine katarak ilerlediği dünyanın değişik coğrafyalarında görülen örneklerde olduğu gibi.

Bugünkü varlığını, sahip olduğu özgün nitelikler ile çeşitli koşullar altında korumaya çalışan Uzundereliler'in direnci; düzenledikleri forumlarda, sosyal medya üzerinden açtıkları paylaşım ve iletişim ortamlarında, meslek odaları ile kurdukları dayanışma ağlarında hissediliyor. Ancak bu direncin sürdürülebilirliği, bir kaç faktöre bağlı.

3 Söz konusu eleştirilere, hayvancılığın yasaklanması, suyun metreküpüne Bademler'de 75 kuruş ödenmesine karşılık Uzundere'de 6,5 lira ödenmesi, emlak vergileri ile rayiç bedeller arasında tutarsızlıklar olduğu şikayetleri de eklenmiştir.

Birinci faktör, mekânsal olarak Uzundere'ye yönelik siyasi aktörlerce geliştirilecek planlama kararlarının şiddeti ve kapsamı ile ilişkili. Olası müdahalelerin baş edilebilir bir dozajda ve baş edilebilir bir uzaklıkta kalması gerek şart olabilir. Öte yandan ikinci faktör, sosyal ve kültürel açıdan köklü geleneklerinden beslenen yapısı ayakta kalsa bile, ekonomik olarak başkalarınca ortaya konulacak türlü olanakların karşısında, direnme bloğunu bozmadan güçlü kalabilmenin koşullarının kendi ekonomik güç alternatiflerini oluşturabilmesinden geçtiği gerçekliğidir. Bu noktada belki de kuramsal çerçevede değinilen, kentin çeperlerinde yapılanan dinamiklerin riskleri kadar, iyi yönetilebilmesi durumunda fırsat ve olanaklara kapı açma olasılıkları hatırlanabilir.

Uzundere'yi saran kentsel gelişim kararlarına bakıldığında, üst ölçekli planlardan süzülerek gelen yer seçim kararları olmadığı, bütünlüklü bir planlama sürecinin sağlıklı işlemesi halinde Uzundere gibi kırsal karakterini bir şekilde korumayı başarabilmiş yerleşmelerin, büyük kent sınırları içerisinde coğrafi ve idari olarak kalmış olsalar dahi, varlıklarını bugünkünden farklı bir kırsal alan duyarlılığı ve yaklaşımı içinde sürdürmelerinin olanaklı olduğunu savunmak gerekir.

Sorunların bir bölümü, bugünkü ideal yaşam koşullarının belirleyici ve talep kışkırtıcı araçlar ile yaygınlaştırılmaya çalışılması ve belli ölçüde başarılı olan kamuoyu yaratılması ile ilgilidir. Bir diğer sorun alanı ise geçmiş ile bugünün koşulları ya da anlayışı arasında yapılan kıyaslamalarda belirmektedir. Zaman ekseninde hızla akan gelişme ve değişimlerin mekânda da karşılık bulmasına yönelik iştah kabartan acımasız ve güçlü iletişim araçlarına sahip çabalar karşısında; gerçekten istenen ve idealize edilen yaşam biçiminin, yaşam ritminin, yaşam standartlarının yüksek sesle ifade edilmesi gerekmektedir.

Özellikle özgül nitelikler barındıran, sayıları giderek azalan ve sırf bu yüzden bile değerli olan kentin çeperlerinde yer alan kırsal nitelikleri kaybolmamış yerleşmelere yönelik planlama kararlarının üretilme sürecinde, doğrudan katılımcı yöntemlerin, planlamanın bir bileşeni olarak sürece sokulması; sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal gerçekliklerinden kopmayan, yerelin istemlerini sağlıklı iletişim kanallarını açık tutarak öğrenen, bilimsel ve yasal düzlemde karar üreten bir yapı oluşturulması gereklidir.

Kaynakça

Aksu, İ. F. (2012). On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. 10 Nisan 2017. www.turkakademisi.org.tr

Alkan, L. ve Yenigül, S. B., (2016). 1980 Sonrası Değişen Kır Kavramı ve Kırda Konut Olgusu, 80 Sonrası Mekân ve Planlama, Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Bryant C R, Russwurm L H, Mclellan A G. (1982). The City□s Countryside, Land and Its Management in the Rural-Urban Fringe. Addison-Wesley: Longman Group Limited.

Cao, G., Liu T., Liu H., Miao Y. (2012). Changing Spatial and Structural Patterns of Non-agricultural Activities in Outward-moving Beijing Urban Fringe, Chin.Geogra.Sci., Vol.22 No:6.

Cui Gonghao, Wu Jin. (1990). The Spatial Structure and Development of Chinese Urban Fringe. Acta Geographica Sinica, 45(4).

Çalışan, İ. Ağustos 2017, görüşme, ses kaydı.

Çetin, S. Ağustos 2017, görüşme, ses kaydı.

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi (2017). Karabağlar Belediyesi Protokolü, Uzundere Mekânsal Analiz ve Gelişme Stratejileri Projesi.

Gallent N, Bianconi M, Andersson J. (2006). Planning on the Edge: England's Rural-Urban Fringe and the Spatial-Planning Agenda. Environment and Planning B-Planning & Design, 33(3).

Gu, C., ve Xiong, J. (1989). "On Urban Fringe Studies", Geographical Research, 8(3).

Gür, S. Ağustos 2017, görüşme, ses kaydı.

Gürer, T.K. (2016). Tipomorfoloji: Kentsel Mekânın Yapısını Anlamak, İdealkent, Sayı 18, Ocak 2016.

Hazar, D. (2012). "Kentsel Planlama ve Tasarım Süreçlerinde Kentsel Kuşak Alanları: İstanbul ve Barselona Kentleri Karşılaştırmalı Değerlendirmesi", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Programı Yüksek Lisans Tezi.

Ichikawa K, Okubo N, Okubo S et al., (2006). Transition of the Satoyama Landscape in the Urban Fringe of the Tokyo Metropolitan Area From 1880 to 2001. Landscape and Urban Planning, 78(4).

Lesage J P, Charles J S. (2008). Using Home Buyers' Revealed Preferences to Define the Urban-Rural Fringe. Journal of Geographical Systems, 10(1).

Pryor R J, (1968). Defining the Rural-Urban Fringe. Social Forces, 47(2).

Tekeli, İ. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri. İdealkent Yayınları, Ankara.

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İzmir Şubesi, Enerji Komisyonu İzmir İli Enerji Görünümü 2003-2014 Sunumu,
http://www.emo.org.tr/ekler/5ac40c1a8e545cd_ek.pdf

Whitehand J W. (1967). Fringe Belts: A Neglected Aspect of Urban Geography. Transactions of the Institute of British Geographers, (41).

Whitehand J, Morton N J. (2004). Urban Morphology and Planning: The Case of Fringe Belts. Cities, 21(4).

Yeni Asır Gazetesi, (09.01.2016).
https://www.yeniasir.com.tr/kenthaberleri/2016/09/01/uzundere-kentsel-donusum-ihalesini-folkart-kazandi

Zong Y, Zhou S, Zhang Z, et al. (2002). Spatial Characteristics of Suburbanization and Its Developing Strategies in Beijing. Acta Geographica Sinica, 57(2).

Planlama Sürecinde Üst ve Alt Ölçek Kararlar Arasındaki İlişkinin ve Uyumun Değerlendirilmesi: Tekirdağ İli Süleymanpaşa İlçesi Örneği

Arş. Gör. **Mete Korhan Özkök**
Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Planlama, gelecek için uygun hedef, strateji ve eylemlerin belirlendiği, bu hedef ve politikalar doğrultusunda oluşabilecek yeni durum ve değişiklikleri de dikkate alarak; ölçekler arası geri beslemeler ile birlikte dinamiklik kazanan uzun erimli bir süreci oluşturmaktadır. Planlama sürecinin farklı ölçekteki soyut ve somut ilişkileri, doğal ve yapay örüntüleri ele alabilecek, detay kararların üretilebilmesini sağlayabilecek, denetlemeyi ve kontrolü de oluşturacak bir kademelenme sistemine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca bölgesel ve kentsel ölçekte görülen gelişmelerdeki hâkim politikalarında bu süreçte uyum içinde kararlar sistemi içinde ele alınması gerekmektedir. Ülkemizde 1950'li yıllarla başlayan, 1980'li yıllarda hızını arttıran kentleşme hareketleri içinde ise kentsel ve kırsal alanlar hem hâkim politikaların niteliği hem de planlama kademelenmesi içerisinde farklı tanımlamalar ve farklı karar süreçleri ile ele alınmıştır. Bu süreçte kentsel alanlar sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan gelişim ve modernleşme ile eş anlamlı olarak, kırsal alanlar ise bu gelişimi destekleyecek rezerv konut, donatı alanları olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu süreçte hazırlanan bölgesel ve kentsel ölçekte plan kararları arasındaki uyumsuzluk ve ilişkisizlikler nedeniyle kırsal alanların korunmasına yönelik ele alınan kararlar tam anlamıyla uygulanamamış ve sonucunda ekilebilir tarım alanlarında azalmalar ve sürdürülebilir olmayan bir toprak yönetim süreci oluşmuştur. Bu doğrultuda çalışma öncelikle, planlama kademelenmesinin mevzuatımızdaki yeri ve süreçlerine ilişkin bir takım temel yorumlamaları getirecektir. Devamında; Trakya ve Tekirdağ bölgesi için hazırlanan üst ölçek plan kararları güncel gelişmeler doğrultusunda değerlendirilecek, Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesinin kıyı koridorunu oluşturan Tekirdağ Merkez, Barbaros, Kumbağ çalışma alanları ile ilişkilendirilerek alt ölçek plan kararları ve mekânsal

gelişim dinamikleri ile karşılaştırılacaktır. Sonuç olarak; planların kademeli birlikteliğine ve bu süreçte oluşan uyumsuz karar ve mekânsal gelişimlere yönelik tartışmalar yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Planlama Kademelenmesi, Mekânsal Gelişim Politikaları, Üst Ölçek Planlama, Alt Ölçek Planlama, Tekirdağ.

1. GİRİŞ

03.05.1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunu ile oluşturulan ve 14.06.2014 tarih 29030 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ile geliştirilen ölçekler arası planlama kademelenmesi ilkesinin pratikte genel olarak gerçekleştirilemediği görülmektedir (Sulak ve Erdoğan, 2015). Bunun nedenleri ise, 1950 yılı sonrası hızlı bir kentleşme sürecine giren ülke genelinde bölgesel ve kentsel ölçekte alınan kararlar arası bütüncül plan algısının kurgulanamaması, plan yapma yetkisine ve/veya re'sen plan onama yetkisine sahip kurumların aldığı kararların parçacıl uygulamalar ile gerçekleştirilmesi şeklindedir.

Bu çalışmanın amacı; üst ve alt ölçek planlar arasındaki arazi kullanım, nüfus projeksiyonu, gelişim senaryoları başlıklar özelinde ilişkilerin ve uyumların incelenmesi, planlama sürecinde ölçekler arasında oluşan uyumsuzlukların nedenlerinin tartışılması ve bu uyumsuzlukların doğal, mekânsal ve ekonomik yapıya olan/olabilecek etkilerinin değerlendirilmesidir.

Bu kapsamda; öncelikle imar mevzuatındaki plan kademelenmesi ele alınmakta, çalışma alanına yönelik tarihsel süreçte yaşanan değişim/dönüşüm dinamikleri tanımlanmakta ve üst- alt ölçek plan kararları doğrultusunda tartışmalar yapılmaktadır. Bu tartışmada, üst ve alt ölçekli planların mekânsal ve sosyo-ekonomik gelişime yönelik getirdiği politikalar, nüfus projeksiyonları, kentsel makroform gelişimi-kırsal alanların ve doğal kaynakların korunması

çatışmasına yönelik getirilen arazi kullanım kararları; çalışma alanı özelinde görülen arazi kullanım ve sosyo-ekonomik değişim/dönüşüm süreçleri ile ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir. Çalışma alanı olarak, Büyükşehir Belediyesi statüsü öncesi ayrı mülki idari birimlere sahip olan ve 2014 yılında getirilen statü sonrasında yeni oluşturulan Süleymanpaşa Belediyesine bağlanan, Tekirdağ Merkez ilçesi, Barbaros Beldesi ve Kumbağ Beldesi bir alt bölge olarak ele alınmıştır. Çalışma alanı olarak belirtilen yerleşimlerin ele alınma sebebi, belirtilen üç yerleşmenin günümüzde Süleymanpaşa ilçesinin kentsel makroformunu oluşturması, nüfus gelişim hızlarında görülen değişim ve son yıllarda büyük ölçekli liman, sanayi, kentsel çalışma alanları (lojistik, hizmet merkezleri) yatırımları ile bölgenin hızlı bir mekânsal, sosyo-ekonomik dönüşüm

sürecine girmiş olması ve bu durumun kıra etkilerinin bulunmasıdır. Yöntem olarak, çalışma alanı genelindeki 1990, 2000, 2006,

2012 yılı CORINE Arazi Kullanım Veritabanı Verileri kullanılarak, arazi kullanım büyüklüklerinde görülen değişim/dönüşüm tanımlanacak ve makroform gelişimi değerlendirilecektir. Bu değişim/dönüşüm süreçlerini yönetmek için hazırlanan; üst ve alt ölçek plan kararları, plan şemaları bütüncül bir şekilde projeksiyon nüfus, öngörülen kentsel alan büyüklükleri, kentsel işlevlerde görülen değişim başlıkları altında incelenecek bölge genelinde ve çalışma alanı özelinde değerlendirmeler yapılacaktır.

Ersoy'a göre (2016:216), alt ölçekte alınan plan kararları ile üst ölçek plan kararları arasında uyumun olması gerektiği ve ölçekler arası plan kararlarının çelişmemesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, üst ölçek plan kararlarının alt ölçekte uygulanmasının imkânsız ya da sorunlu olduğunun tespit edildiği durumlarda ise, üst ölçek plan kararının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ve ölçekler arasında geri besleme yöntemi ile sürekli olarak güncel tutulabilen bir dinamizmin oluşturulması gerekmektedir.

Benzer şekilde, Özdemir (2011) plan hiyerarşisinin üst ölçekli plan kararlarının olduğu gibi alt ölçekli plan kararlara aktarım işlemi olmadığını, üst ölçekli planda yer alan genel arazi kullanım kararlarının detaylandırılarak ve uygulanması zor kararların yeniden gözden geçirilerek ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Ancak alt ölçekli planları denetleyen, yönlendiren ve esneklik çerçevesini çizen üst ölçekli planlar olduğu da belirtilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, üst ölçekli planlarda alınacak kararlar, alt ölçeklerde yapılacak planın aynı bir hedefler sisteminin ana ilkelerini benimsemelerini, diğer bir deyişle aynı dili konuşmalarını sağlamaları açısından son derece önemlidir (Ersoy, 2016).

2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun ile birlikte diğer tüm büyükşehir belediyelerinde sınırlar mülki idare sınırları olarak kabul edilmiştir. Kanun ile beraber yerel yönetim yapısı, mekânsal gelişim süreçleri ve yerleşim dokularına doğrudan ve dolaylı yeni etkiler görülmeye başlamıştır. Bunlardan en önemlisi ise, büyükşehir belediyeleri sınırlarında kalan kırsal bir birim olan köylerin statüsü kentsel bir birim olan mahallelere dönüştürülmesidir. Ülkemizdeki büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyeler olmak üzere görülen ikili yerel yönetim sistemi ve ilgili kanun sonrası köylerin mahallelere dönüştürülmesi ile görülen mülki büyüme; idari yönetim, kırsal/kentsel planlama, katılım, mekânsal gelişim dinamikleri gibi sorunlar üzerine tartışmaları da başlatmıştır. Bu durum ayrıca; 1950'li yıllarla başlayan, 1980'li yıllarda hızını arttıran kentleşme hareketleri için üçüncü bir kırılma noktasını beraberinde getirmiştir. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre, 2011 yılında ülkemizde kentsel nüfus oranı %76.79, ilgili yasal sürecin görüldüğü 2012 yılında kentsel nüfus oranı % 77.2, günümüzde

ise kentsel nüfus oranı % 92.3 olarak tespit edilmektedir, yasalar kapsamında köyden kente olan bu dönüşümün bir göstergesi olan bu durum ise, kentsel politikaların ve plan kararlarının belirlenmesi aşamasında yanıltıcı bir sonucu da beraberinde getirmesi, bölgesel ve kentsel

ölçekte mekânsal kararları getirilmesinde ilişkisizlik ve uyumsuzlukların oluşması söz konusudur. Kırsal karaktere özgü, yapı tipolojisi, parsel büyüklüğü ve kullanımı, mülkiyet, ulaşım ve yol kademelenmesi, fonksiyonların dağılımı ve yer seçimi gibi mekânsal kararların, ekonomik faaliyetler, kültürel doku, sosyal ilişkiler, katılım gibi sosyo-ekonomik kararların; yasal süreç sonrasında idari olarak kente dönüştürülen bu yerleşimlerde kentsel planlama dili ile çözümlenmesi bir diğer önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan planlama sisteminin özellikle büyükşehir statüsüne sahip yerleşimlerde farklı ölçekteki soyut ve somut ilişkileri, doğal ve yapay örüntüleri ele alabilecek, detay kararların üretilebilmesini sağlayabilecek, denetlemeyi ve kontrolü de oluşturacak bir kademelenme yapısına sahip olması gerekmektedir.

Çalışma sürecinde ele alınacak temel araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Temelde aynı bölgeyi ve/veya aynı bölgedeki temel karakteri içeren alt bölgeleri hedef alarak hazırlanmış bölge planlarının (2004 onanlı 1/100000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı, 2009 onanlı 1/100000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı, 2012 onanlı 1/25000 ölçekli Tekirdağ

Çevre Düzeni Planı) gelişme senaryoları, stratejileri, öncelikli merkezleri arasında farklar bulunmakta mıdır? İlgili yasal süreç sonrası bu senaryolar değişen yerleşim sınırları içinde nasıl değerlendirilmelidir?

- Üst ölçek planlar ile alt ölçek planlar arasında, projeksiyon nüfus, makroform büyüklüğü, planlama fonksiyonları gibi planlama konuları açısından uyum bulunmakta mıdır?
- Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesi özelinde, mevcut onanlı 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Planı öngörü kararlarından farklı kentsel büyüme/gelişme eğilimleri görülmekte midir? Bu bakımdan, bölge plan kararlarından farklı bir makroform gelişimi yaşanmakta mıdır?
- Planların kademeli birlikteliği ilkesine göre, üst ölçek planlar ile alt ölçek planların somutlama düzeyleri farklı olmasından ötürü uyum içinde olması gerekmektedir. Yasal süreç sonrası; idari sınırlarda görülen değişim, yeni ilçelerin kurulması ve köylerin kentsel mahallelere dönüştürülmesinden ötürü kentsel nüfus büyüklüğü değişen dolayısı ile projeksiyon nüfusu geçerliliğini koruyamayan bir üst ölçekli plana uyumlu alt ölçekli planlar hazırlanabilir nitelikte midir?

2. PLAN KADEMELENMESİ VE MEVZUATTAKİ YERİ

1985 tarih ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 6. Maddesine göre, "Planlar kapsadıkları alan ve amaçları açısından "Bölge Planları" ve "İmar Planları", imar planları ise, "Nazım İmar Planları" ve "Uygulama İmar Planları olarak hazırlanır". Üç farklı düzeyde tanımlanan bu planlar ise, sırası ile ülke ve bölge planlarına, çevre düzeni plan kararlarına ve son olarak nazım imar planlarına uygun olarak yapılması esası getirilmiştir.

Plan kademelenmesine dair yapılan incelemelerde Çevre Düzeni Planlarının yapılacağı alanlara yönelik farklı düzenlemelerin olduğu görülmüştür. İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmeliğe 2.9.1999 tarihinde yapılan ekle Çevre Düzeni Planı tanımı ayrıntılı bir hale getirilmiştir. Yönetmeliğin 3.Maddesinin 10. Fıkrasına göre, Çevre Düzeni Planı, "ülke ve varsa bölge planı kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen, 1/100000, 1/50000 veya 1/25000 ölçekte Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca İmar Kanunu çerçevesinde yapılan, yaptırılan ve onaylanan, raporuyla bir bütün olan plandır." Şeklinde tanımlanmıştır (Ersoy ve Keskinok, 2000). 2001 tarihli Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 3. Maddesinin 10. Fıkrasında yapılan değişiklikle; Çevre Düzeni Planlarının sınırlarını oluşturan "bölge" ve "havza" tanımlarının, "Konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel-kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma-kullanma dengesini sağlayan ve arazi kullanım kararlarını belirleyen yönetsel, mekânsal ve işlevsel bütünlük gösteren sınırlar içinde, varsa bölge planı kararlarına uygun olarak yapılan, idareler arası koordinasyon esaslarını belirleyen, 1/25000, 1/50000, 1/100000, veya 1/200000 ölçekte hazırlanan, plan notları ve raporuyla bir bütün olan plandır." Şeklinde düzenlendiği görülmektedir (Sulak ve Erdoğan, 2015). Ancak, 26.04.2006 yılında yürürlüğe giren 5491 sayılı yasa ile değişik 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9.maddesinin (b) fıkrasına göre, "Ülke fizikî mekânında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, koruma-kullanma dengesi gözetilerek kentsel ve kırsal nüfusun barınma, çalışma, dinlenme, ulaşım gibi ihtiyaçların karşılanması sonucu oluşabilecek çevre kirliliğini önlemek amacıyla nazım ve uygulama imar plânlarına esas teşkil etmek üzere bölge ve havza bazında 1/50.000-1/100.000 ölçekli çevre düzeni plânları Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır…" bir diğer yönetmelikte "bütünlük gösteren sınır" tanımının "bölge, havza" şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Ersoy, 2016). 2014 yılında yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde ise, Çevre Düzeni Plan sınırları "…bölge, havza veya il düzeyinde hazırlanabilen…" şeklinde düzenlenmiştir.

2014 yılında yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde; mekânsal plan kademelenmesi (Madde 6), "Mekânsal planlar kapsadıkları alan ve amaçları

açısından Mekânsal Strateji Planları, Çevre Düzeni Planları ve İmar Planları olarak hazırlanır. Buna göre planlama kademeleri, üst kademeden alt kademeye doğru sırasıyla; Mekânsal Strateji Planı, Çevre Düzeni Planı, Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planından oluşur." Şeklinde tanımlanmıştır. Plan kademelenmesinde yer alan, mekânsal nitelikli planların tanımları, ölçekleri, planlama alanları ile ilgili açıklamalar (İkinci Bölüm) ise aşağıdaki gibi yapılmıştır:

• Mekânsal strateji planı: Ülke kalkınma politikaları ve bölgesel gelişme stratejilerini mekânsal düzeyde ilişkilendiren, bölge planlarının ekonomik ve sosyal potansiyel, hedef ve stratejileri ile ulaşım ilişkileri ve fiziksel eşiklerini de dikkate alarak değerlendiren, yer altı ve yer üstü kaynakların ekonomiye kazandırılmasına, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine, yerleşmeler, ulaşım sistemi ile kentsel, sosyal ve teknik altyapının yönlendirilmesine dair mekânsal stratejileri belirleyen, sektörlere ilişkin mekânsal politika ve stratejiler arasında ilişkiyi kuran, 1/250.000, 1/500.000 veya daha üst ölçek haritalar üzerinde şematik ve grafik dil kullanılarak hazırlanan, ülke bütününde ve gerekli görülen bölgelerde yapılabilen, sektörel ve tematik paftalar ve raporu ile bütün olan plan,

- Çevre düzeni planı: Varsa mekânsal strateji planlarının hedef ve strateji kararlarına uygun olarak orman, akarsu, göl ve tarım arazileri gibi temel coğrafi verilerin gösterildiği, kentsel ve kırsal yerleşim, gelişme alanları, sanayi, tarım, turizm, ulaşım, enerji gibi sektörlere ilişkin genel arazi kullanım kararlarını belirleyen, yerleşme ve sektörler arasında ilişkiler ile koruma-kullanma dengesini sağlayan 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekteki haritalar üzerinde ölçeğine uygun gösterim kullanılarak bölge, havza veya il düzeyinde hazırlanabilen, plan notları ve raporuyla bir bütün olarak yapılan plan,
- Nazım imar planı: Mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanış biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçekte, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte, onaylı halihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan plan,
- Uygulama imar planı: Nazım imar planı ilke ve esaslarına uygun olarak yörenin koşulları ve planlama alanının genel özellikleri, yapının kullanım amacı ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve çevreye etkisi dikkate alınarak; yapılaşmaya ilişkin yapı adaları, kullanımları, yapı nizamı, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, kat alanı kat sayısı veya emsal, yapı yaklaşma mesafesi,

ön cephe hattı, ifraz hattı, kademe hattı, ada ayrım çizgisi, taşıt, yaya ve bisiklet yolları, ulaşım ilişkileri, parkları, meydanları, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, gerektiğinde; parsel büyüklükleri, parsel cephesi ve derinliği, arka cephe hattı, yol kotu ve bu kotun altındaki kat adedi, bağımsız bölüm sayısı gibi yapılaşma ve uygulamaya ilişkin kararları, uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/1.000 ölçekte onaylı halihazır haritalar üzerinde, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan plan.

Bu tanımlarla birlikte, genel planlama esaslarına yer verilen Madde 7'de; planların, kademesine ve ölçeğine göre ve yapılış amacının gerektirdiği ayrıntı düzeyinde kalmak koşuluyla alt kademedeki planları yönlendirdiği ve üst kademe planların, alt kademesindeki planlara mekânsal nitelikte hedef koyan, yol gösteren ve ilke belirleyen planlar olarak nitelendirildiği görülmektedir (Sulak ve Erdoğan, 2015; Ersoy, 2016). Dolayısıyla her alt ölçek plan üst ölçek planların büyütülmüş; her üst ölçek plan ise alt ölçek planların küçültülmüş ve alt ölçekte getirilmiş parçacıl uygulamaların üst ölçekte kentsel mekân bütününde ele alınmasını sağlayacak kopyalarından öte; soyuttan somuta inen plan kararlarının alındığı farklı özellikleri ve ayrıntıları içeren belgeler olduğunu söylemek mümkündür.

3. TRAKYA'DA GÖRÜLEN DEĞİŞİM-DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ VE BÖLGE PLANLAMA SİSTEMİ

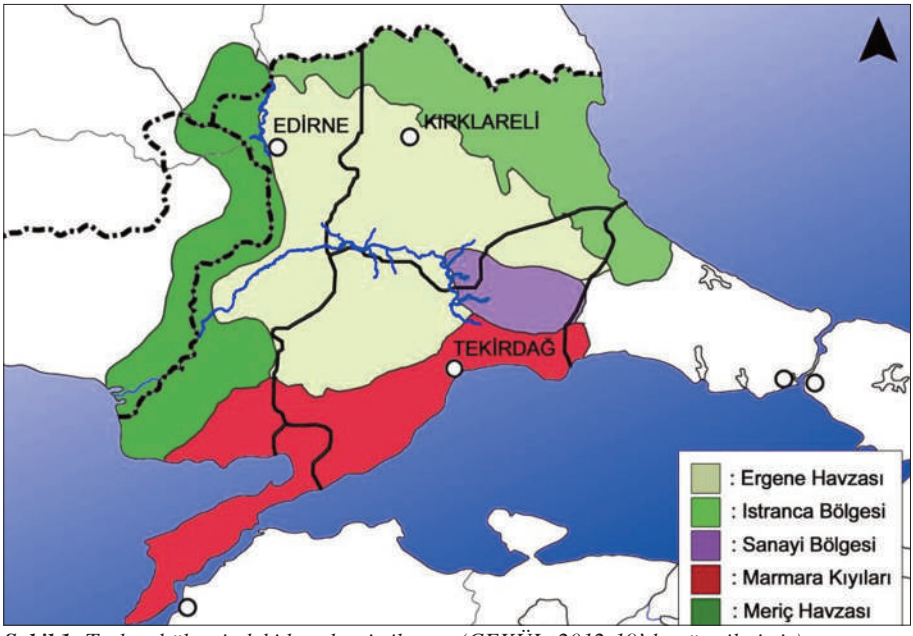
Trakya, 1970'li yıllarla başlayan ve 1980'li yıllarla beraber hızlanan bir sanayileşme sürecine girmiştir. Bu sanayileşme süreci esas olarak bölgedeki iç dinamikle gelişme niteliğini değil, İstanbul ana merkezinin sanayi sorunlarının çözümlenememesi sonucu, kaynak tüketimi yoğun olan sanayinin Trakya bölgesine göçü niteliğini taşımaktadır.

D-100 karayolu bağlantısı, doğal kaynak potansiyeli, 1980'li yıllardan sonra verilen sanayi teşvikleri ile beraber Trakya sanayiciler ve diğer yatırımcılar için önemli bir bölge haline gelmiştir. Günümüzde, Trakya ekonomik yapı ve ilişkiler bakımından İstanbul Metropoliten Bölgesinin bir alt bölgesi olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte sanayinin İstanbul'dan desantrilize edildiği merkezler hem ulaşım açısından önemli düğüm noktalan olmaları, hem de tarımsal üretimin yoğun olduğu yerler olmaları nedeniyle konut alanları, ticaret bölgeleri, lojistik merkezleri, sanayi alanları ile tarım alanları arasında koruma-kullanma dengesi giderek bozulmuştur. Hızla büyüyen bu kentsel merkezlerde, yerel yönetimlerin planlı bir gelişmeyi, bütüncül bakış açısını ve yeterli altyapı olanaklarını sağlayamamış olmasından ötürü, sanayinin yer seçtiği alanlarda ve genelde tüm Trakya'da tarım alanları büyüklüklerinde ciddi azalmalar yaşanmış,

tarım dışı alan kullanımları artmış, çevre sorunları oluşmaya başlamıştır (Özkök, 2016).

3.1. Sosyo-Ekonomik Yapı ve İlişkilerde Görülen Değişim-Dönüşüm

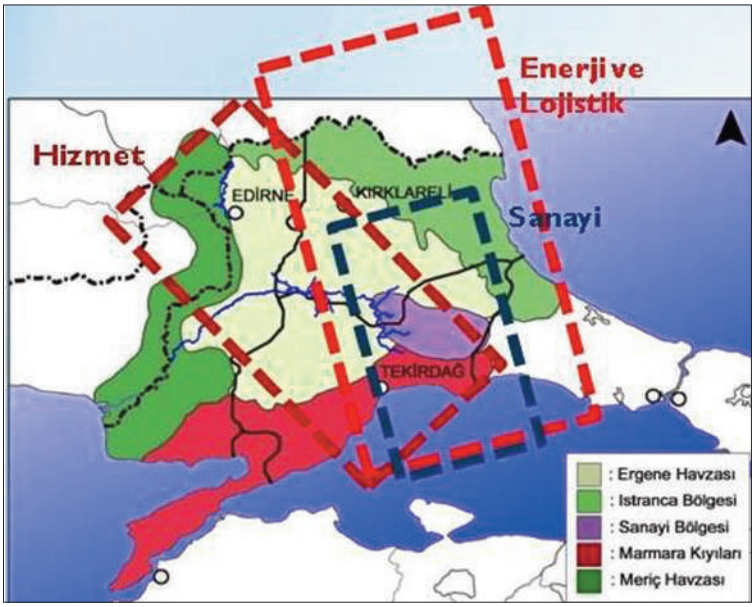
Trakya Bölgesi'nde doğal ve yapılaşmış çevre açısından birbirinden farklılaşan beş ana karakteristik yapının var olduğu görülmektedir. Bu karakterler; Ergene Havzası, Meriç Koridoru, Karadeniz Istranca Bölgesi, Marmara Denizi Kıyı Bölgesi, Sanayi Bölgesi (Çorlu-Çerkezköy-Lüleburgaz-Büyük Karıştıran Koridoru) şeklinde tanımlanmaktadır (Şekil 1) (ÇEKÜL, 2012).

Şekil 1: *Trakya bölgesindeki karakteristik yapı (ÇEKÜL, 2012:19'dan üretilmiştir)*

Bu karakteristik niteliklere bağlı olarak Trakya'da çok çeşitli doğal ve yapılaşmış çevrenin olduğu söylemek mümkündür. Ergene Havzası ve Sanayi Bölgesi özellikle tarım-hayvancılık, sanayi gibi ekonomik yapıdaki önemi ile; Meriç Koridoru, Karadeniz Istranca Bölgesi doğal yer üstü kaynakların zenginliği ile, Marmara Denizi Kıyı Bölgesi liman ve karayolu bağlantıları ele alındığında hizmet-lojistik işlevleri ile ön plana çıkmaktadır. Bölgede var olan günümüze kadar ulaşım ve tarım potansiyelinin ekonomik gelişimde temel alan bu yapıda dönemler boyu bölgenin stratejik değerini korumasına ve çekiciliğini giderek arttırmasına neden olmuştur (Özkök, 2016).

Günümüzde ise 08.10.2015, 07.10.2016, 27.10.2016 tarihlerinde 1/25.000 ölçekli Tekirdağ Çevre Düzeni Planında onaylanan; 27.10.2016 tarihinde 1/25.000 ölçekli Kırklareli Çevre Düzeni Planın onaylanan enerji tesis odaklı plan değişikliklerinin ve genel olarak bölge özelinde yapılan yatırımlar bir bütün incelendiğinde bu karakteristik yapıdan farklı olarak; Tekirdağ ve Kırklareli'nin bir enerji ve lojistik koridoru, Tekirdağ ve Edirne'nin bir hizmet koridoru olarak tanımlanmaya başladığı görülmektedir (Şekil 2).

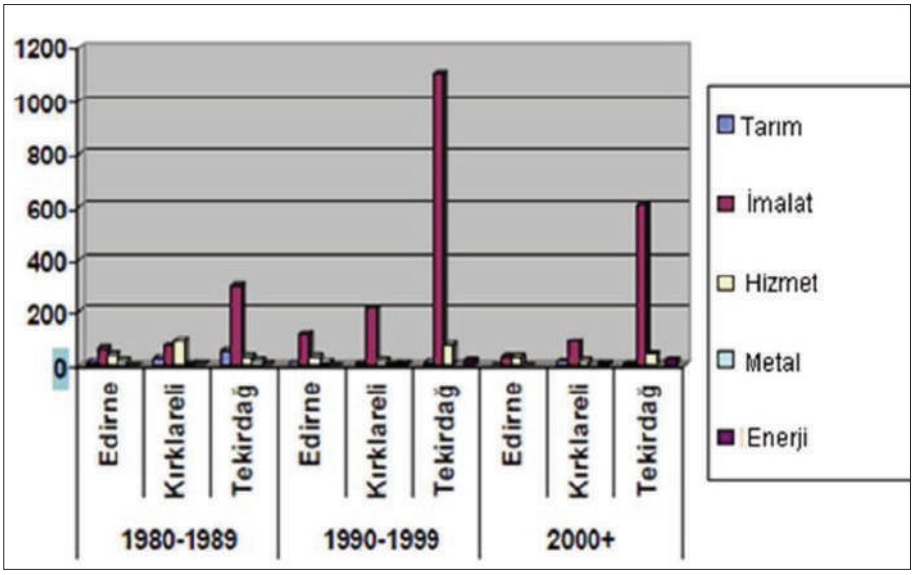
Şekil 2: *Trakya bölgesindeki karakteristik yapıda görülen değişimler (Altlık Harita: ÇEKÜL, 2012:19'dan üretilmiştir).*

Özellikle 1970 yılı sonralarında görülen sanayileşme hareketi; doğal kaynaklarda, sosyo- ekonomik yapıda ciddi değişim ve dönüşümlerin görülmesine neden olmuştur. Trakya'da görülen büyümenin tetikleyici nedenleri incelendiğinde karşımıza 1970 sonrası İstanbul'da yer alan ve gelişme olanağı bulamayan sanayi faaliyetlerinin İstanbul dışında doğu (Gebze/Kocaeli) -batı (Çerkezköy-Çorlu/Tekirdağ) aksında geliştirilmesine yönelik politikaların oluşturulması çıkmaktadır (Gezici, 1996). Bununla beraber, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) oluşturulan "İstanbul ve İzmir'in merkez olduğu bölgelerde, doğal kaynak ve hizmet fonksiyonlarına dayalı olarak alt bölgeler belirlenecek ve alt bölge merkezleri tanımlanacaktır." şeklindeki politikalar da bu durumu yönlendiren üst ölçek kararlardan biri olmuştur (Gezici, 1996; DPT, 1985). Ayrıca Çorlu-Lüleburgaz- Edirne/Kapıkule Sınır Kapısı aksından geçen D-100 karayolu hattı da erişilebilirliği arttırması bakımından İstanbul'dan ayrılan sanayinin tercih ettiği ana aks olmuş, bu yol aksının üzerinde ve yakın çevresinde sanayi yoğunlaşmaya başlamıştır (Gezici, 1996).

Trakya'da sanayi gelişimine etki eden en önemli faktör, Trakya alt bölge illerinin "Kalkınma Öncelikli Yöreler" kapsamına alınmasıdır. Sanayi faaliyet yer seçimlerinin 1960'lı yıllarda Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ merkez ilçelerinde yoğunlaştığı görülürken özellikle 1970'li yıllardan sonra Çorlu, Çerkezköy, Lüleburgaz ve Babaeski gibi diğer D-100 karayolu aksında bulunan ilçelerde yer seçmeye başladığı görülmektedir. Çerkezköy 1972 yılında "Kalkınmada

Öncelikli Yöre" olarak belirlenmiş ve bununla beraber Devlet Arsa Ofisi tarafından ilçede 1450 hektarlık bir alan kamulaştırılarak düşük bedelli ve sanayi imarlı araziler olarak satılmıştır. Bunun yanı sıra, 1973 yılında Çerkezköy'de bir organize sanayi bölgesi alanı oluşturulması kararı alınmıştır. Sanayi yatırımlarına yönelik bu arazi yardımlarının yanında vergi muafiyetleri, gümrük muafiyeti gibi mali yardımlar da yapılmıştır (Gezici, 1996; Çakıroğlu, 1997; Güler ve Turan, 2013). 1970'li yıllarda Çerkezköy'de görülen hızlı sanayileşme, 1990 sonrasında D-100 karayolunun etkisi ile beraber Çorlu-Büyük Karıştıran-Lüleburgaz aksına doğru ilerlemiş ve yatırımlar bu bölgede yoğunlaşmıştır (Şekil 3) (Çakıroğlu, 1997).

Kırklareli ili ise Tekirdağ ve Edirne genelinde görülen sanayileşme ve hizmet sektörü odaklı gelişim eğilimlerinden; D-100 karayoluna uzaklığı, yatırımcı yerel sermayenin düşük oranda olması, yatırımlardan yeterince pay alamaması ve sınır kenti olmasından ötürü tam olarak faydalanamamıştır. (Aysu vd., 1984; MSGÜ, 1991).

Şekil 3: *Yıllara ve sektörlere göre Trakya bölgesinde yatırım teşvikleri (Güler ve Turan, 2013:32).*

Trakya'da 1970'li yıllardan itibaren görülen sanayileşme ile beraber nüfus yapısında da değişimler görülmeye başlanmıştır. Buna göre, 1970'li yıllarda toplam nüfusa göre kentli nüfus oranı, Edirne'de %37,9, Kırklareli'nde %36,0 ve Tekirdağ'da %38,7'dir. Bu dönem Türkiye'deki kentli nüfus oranı ise %38,4'dür. Sanayiye bağlı gelişmenin yükseldiği 1990'lı yıllar incelendiğinde ise Trakya'daki kentli nüfus oranları Edirne'de %52, Kırklareli'nde %48,3, Tekirdağ'da %55,2 şeklindedir. Yine bu dönem Türkiye'deki kentli nüfus oranı ise %59'dur. (TÜİK, 2016).

Bu bakımdan 1970-1990 arası gelişim izlendiğinde Trakya'da kentleşme oranının özellikle Tekirdağ ilinde arttığı görülmektedir bu durumda en büyük etkenlerden biri önceki bölümlerde bahsedilen Çorlu-Çerkezköy-Büyük Karıştıran hattında görülen sanayileşme ve buna bağlı olarak kırda iş imkânı bulamayan nüfus ile çevre yerleşimlerdeki nüfusun bu bölgelere göç etmesidir. Ayrıca veriler incelendiğinde, Trakya'daki kentleşme oranlarının Türkiye ile benzer bir gelişim eğilimi gösterdiği görülmektedir. Trakya bölgesinde nüfus gelişimi esas olarak, Tekirdağ, Lüleburgaz, Çorlu ve Çerkezköy'de görülmektedir. Kırklareli ve Edirne'deki nüfus gelişimi 1980-1990 yılları ile beraber başlamış, 2000 yılından sonra ise büyümenin yavaşladığı ve Trakya bölgesinde görülen ortalamaların altında bir artış gösterdiği görülmektedir (Tablo 1) (TÜİK, 2016; ÇŞB, 2009; ÇŞB, 2011).

Tablo 1: Trakya Bölgesinde Nüfus Gelişimi (TÜİK, 2016).

	1970	1980	1990	2000	2010	2016
Edirne	316.425	363.286	404.599	402.606	390.428	401.701
Kırklareli	257.131	283.408	309.512	328.461	332.428	351.684
Lüleburgaz	64.378	82.053	93.061	117.606	134.073	145.263
Tekirdağ	302.946	360.742	468.842	623.591	798.109	972.875
Çorlu	59.346	77.921	104.303	179.033	252.974	253.551
Çerkezköy	14.289	23.97	41.317	82.685	73.918	146.319

Nüfus yoğunluğu bakımından Kırklareli, Trakya bölgesindeki diğer iller incelendiğinde, en düşük yoğunluğa sahip ildir. 1990-2010 arası nüfus yoğunlukları incelendiğinde, Kırklareli'nde 48 kişi/km^2 değerinden 52 kişi/km değerine bir artış görülmesine rağmen bu büyüme özellikle Tekirdağ ilindeki değerlerle karşılaştırıldığında yoğunluk değerleri açısından ciddi bir büyümenin olmadığı görülmektedir. (Tablo 2) (TÜİK, 2016; ÇŞB, 2009; ÇŞB, 2011).

Tablo 2: Trakya Bölgesi Nüfus Yoğunluğu (TÜİK, 2016).

Nüfus Yoğunluğu	**Kırklareli**	**Edirne**	**Tekirdağ**
1990 (kişi/km^2)	48	66	78
2000 (kişi/km^2)	51	66	101
2010 (kişi/km^2)	52	64	129

İstihdam ve çalışan nüfus verileri incelendiğinde; Trakya bölgesinde bulunan iller arasında yaklaşık olarak çalışan sayısının aynı oranda olduğu ancak istihdama bağlı sektörlerin farklılaştığı görülmektedir (Tablo 3) (TÜİK, 2016). Kentsel ekonomi, Edirne ilinde tarım- hayvancılık ve hizmet sektöründe, Tekirdağ ilinde tarım-hayvancılık, imalat sanayi ve hizmet sektöründe, Kırklareli ilinde ise tarım-hayvancılık, imalat sanayi ve hizmet sektöründe yoğunlaşmaktadır.

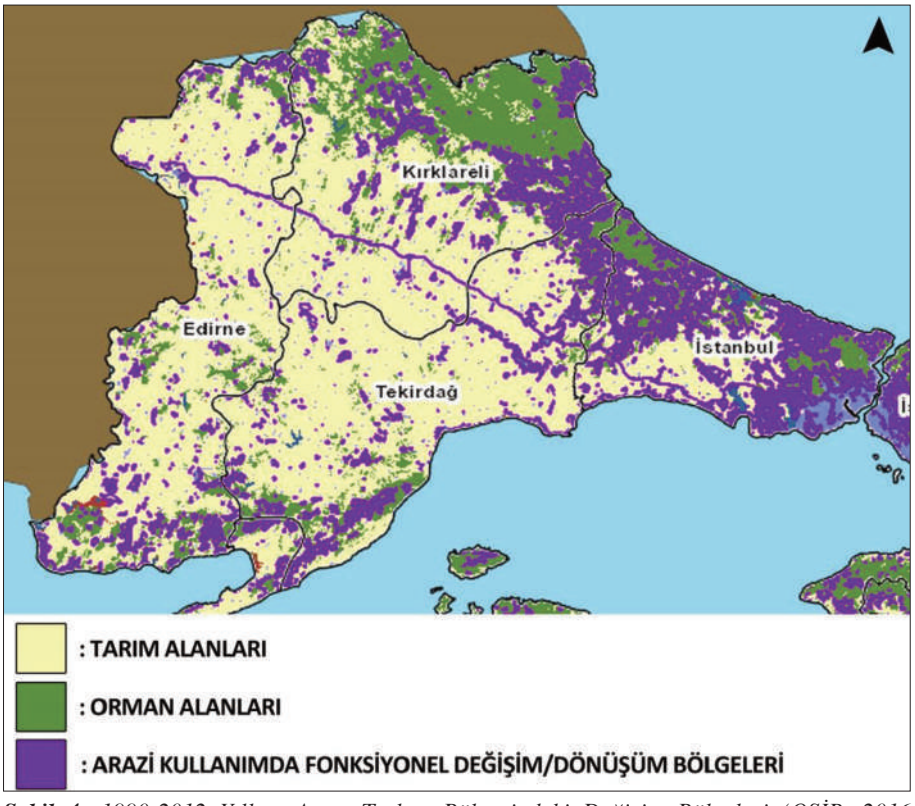
Tablo 3: Trakya Bölgesi İstihdam Ve Çalışan Kişi Sayısı Değerleri (2000) (TÜİK, 2016).

Trakya Bölgesi İstihdam Verileri	Edirne	%	Tekirdağ	%	Kırklareli	%
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	477	0.2	189	0.1	84	0.1
Tarım, Hayvancılık, Ormancılık	97404	**49.6**	116935	**38.8**	80143	**48.2**
Madencilik	1368	0.7	1022	0.3	192	0.1
İmalat Sanayi	15976	4.0	77301	**25.6**	28603	**17.2**
Trakya Bölgesi İstihdam Verileri	Edirne	%	Tekirdağ	%	Kırklareli	%
Teknik Altyapı	344	0.2	773	0.3	822	0.5
İnşaat	5925	3.0	12373	4.1	4639	2.8
Toptan ve Perakende Ticaret	16539	**8.4**	25843	**8.6**	12407	**7.5**
Ulaştırma, Haberleşme	5101	2.6	7861	2.6	3747	2.3
Yardımcı İş Hizmetleri	4071	2.1	6386	2.1	2730	1.6
Diğer Hizmetler	49184	**25.0**	52945	**17.6**	32895	**19.8**
Toplam Çalışan Sayısı	**196389**	100.0	**301628**	100.0	**166262**	100.0
2000 Yılı Nüfus Değerleri	402606		623591		332428	
Çalışan Yüzde Değerleri (%)	**48.78**		**48.37**		**50.01**	

3.2. Arazi Kullanım Yapısında Görülen Değişim-Dönüşüm

CORINE, çevre ile ilgili öncelikli konularda (hava, su, toprak, arazi örtüsü, kıyı erozyonu, biyotoplar) Avrupa Birliği için bilgi toplamayı amaçlayan 1985 yılında başlatılmış bir programdır. 1994 yılından itibaren Avrupa Çevre Ajansı- AÇA (European Environment Agency - EEA) CORINE'i kendi programına dahil etmiştir. CORINE Projesi'nin temel amacı; Avrupa Çevre Ajansı kriterlerine göre uydu görüntüleri kullanılarak çevre koruma amaçlı, çevrenin izlenmesine yönelik, arazi örtüsü / arazi kullanımındaki değişikliklerin Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımıyla tespit edilerek arazi kullanım haritalarının oluşturulmasıdır. Ülkemizde ise CORINE Projesi çalışmaları, 2001 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (o günkü adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü) tarafından başlatılmış sonrasında ise Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na devredilmiştir (OSİB, 2016).

Trakya bölgesindeki arazi kullanım yapısını ve önceki bölümlerde aktarılan ekonomik gelişim sürecinin bölgede yarattığı değişimlerini izlemek için mevcut arazi varlığı, CORINE uydu görüntülerinin işlenmesinde kullanılan kategoriler uyarınca altı ana başlık altında toplanmıştır. Yerleşim Alanı başlığı altında, inşaat sahaları, sürekli/kesikli şehir yapısı, kırsal yerleşim alanları, donatı alanları, limanlar gibi yapay bölgeler ele alınmıştır. Doğal bitki örtüsü bulunan tarım alanları ve 4342 sayılı Mera Kanunu'nda, kullanımı ve korunması gerekli olduğu belirtilen mera alanları tarım alanları başlığı altında; orman alanları, çayırlıklar, sahiller, kumsallar, kumluklar orman ve yarı doğal alanlar başlığı altında; bataklıklar ise sulak alanlar başlığı altında gösterilmiştir. Su yolları, barajlar, göletler, kıyı lagünleri ise su yapıları başlığı altında gösterilmiştir. (OSİB, 2016). Takip eden bölümde ise, arazi varlığı değerlerinde görülen değişime yönelik yorumlamalar ve çıkarımlar yapılmıştır. 1990-2012 yılları arasında Trakya bölgesindeki il sınırları içinde arazi kullanımda görülen niceliksel ve niteliksel değişim (Tablo 4, Şekil 4) aşağıdaki gibidir:

Şekil 4: *1990-2012 Yılları Arası Trakya Bölgesindeki Değişim Bölgeleri (OSİB, 2016 kaynağında bulunan web tabanlı haritalardan elde edilmiştir).*

Tablo 4: 1990-2012 Yılları Arası Trakya Bölgesindeki Arazi Kullanımda Görülen Değişim (OSİB, 2016 kaynağında bulunan web tabanlı istatistik veri tabanından derlenmiştir.).

1990 Arazi Kullanım (ha)	Yerleşik Alan	Sanayi, Maden ve Ticaret Alanları	Tarım Alanı	Orman ve Yarı Doğal Alanlar	Sulak Alanlar	Su Yapıları	Toplam
Edirne	13173	1526	484490	107290	5562	4517	616558
Kırklareli	9820	1336	344536	281789	436	1386	639303
Tekirdağ	13781	2074	492835	109839	125	2306	620960
2000 Arazi Kullanım (ha)	**Yerleşik Alan**	**Sanayi, Maden ve Ticaret Alanları**	**Tarım Alanı**	**Orman ve Yarı Doğal Alanlar**	**Sulak Alanlar**	**Su Yapıları**	**Toplam**
Edirne	14260	2343	483057	107183	4202	5511	616558
Kırklareli	11268	2660	341620	280796	436	2522	639303
Tekirdağ	19395	6032	483083	109739	80	2630	620960
2006 Arazi Kullanım (ha)	**Yerleşik Alan**	**Sanayi, Maden ve Ticaret Alanları**	**Tarım Alanı**	**Orman ve Yarı Doğal Alanlar**	**Sulak Alanlar**	**Su Yapıları**	**Toplam**
Edirne	12313	2620	472505	116263	3516	6055	616558
Kırklareli	11318	2987	337720	292317	465	2730	639303
Tekirdağ	21111	7486	478345	109007	134	2694	620960
2012 Arazi Kullanım (ha)	**Yerleşik Alan**	**Sanayi, Maden ve Ticaret Alanları**	**Tarım Alanı**	**Orman ve Yarı Doğal Alanlar**	**Sulak Alanlar**	**Su Yapıları**	**Toplam**
Edirne	12404	3124	471660	115346	3453	7275	616558
Kırklareli	10626	2717	337709	291937	459	2782	639303
Tekirdağ	21836	8320	476971	108807	134	2708	620960
1990-2012 ARASI ARAZİ KULLANIMDA GÖRÜLEN DEĞİŞİM							
TR21	**Kentsel Alan**	**Tarım Alanı**	**Orman ve Yarı Doğal Alanlar**		**Sulak Alanlar**	**Su Kütleleri**	
Edirne	(+) 829 ha	(-) 12830 ha	(+) 8056 ha		(-) 2109 ha	(+) 2758 ha	
Kırklareli	(+) 2187 ha	(-) 6827 ha	(+) 10148 ha		(+) 23 ha	(+) 1396 ha	
Tekirdağ	(+) 14302 ha	(-) 15864 ha	(-) 1032 ha		(+) 54 ha	(+) 402 ha	
Toplam	**(+) 17318 ha**	**(-) 18880 ha**	**(+) 17172 ha**		**(-) 2032 ha**	**(+) 4556 ha**	

1990-2012 yılları arasındaki arazi kullanım verileri değerlendirildiğinde; değişimin en fazla Tekirdağ ilinde yaşandığı görülmektedir. Dönemler arasında Tekirdağ ilinde sanayi, maden ve ticaret alanlarında 6246 hektarlık, kentsel alan genelinde ise toplamda 14302 hektarlık bir artışın olduğu izlenmektedir. Bu büyüme karşıtında ise tarım alanlarında 15864 hektarlık bir azalmanın olduğu görülmektedir. Bu bakımdan tarım, orman ve yarı doğal alanlarda görülen azalmanın yaklaşık %90'lık bir kısmının kentsel alana dönüştüğünü söylemek mümkündür. İlgili dönemler arasında, Kırklareli, Edirne ve Tekirdağ illerinde su kütlelerinde (baraj, gölet vb.) artışlar izlenmektedir. Bunun başlıca sebebi ise, 1995'li yıllardan sonra getirilen baraj yatırımlarıdır. Ayrıca veriler

değerlendirildiğinde, orman ve yarı doğal alanların artış gösterdiği izlenmektedir. Harita ve veriler değerlendirildiğinde bitki değişim alanlarından, geniş yapraklı/ iğne yapraklı/ karışık orman tiplerine olacak şekilde doğal örüntüde tanımlamaların değiştiği görülmektedir. Özellikle 2000-2006 yılları arasında hâlihazırda orman kadastrosu yapılmamış alanlarda, orman varlığının tespiti ile ilgili çalışmaların ve Orman İşletme Şeflikleri tarafından kadastral güncellemelerin hazırlanması bu durumun oluşmasında esas etkendir (ÇŞB, 2011).

Sonuç olarak 1990-2012 yılları arasında, kontrolsüz büyümenin arazi kullanımındaki yayılmacı etkilerinin Tekirdağ ilinde yaşandığı görülmektedir. Toplam olarak Trakya bölgesinde ise yaklaşık 20912 hektarlık doğal alanın (tarım alanı ve sulak alan) kentsel alanlara dönüştüğü görülmektedir. Bu bakımdan Trakya'daki gelişim sürecinin doğal-yapay denge bakımından sürdürülebilir bir yapıda olmadığını savunmak mümkündür.

3.3. Bölge Planı Kararlarının Değerlendirmeleri

Bu bölümde Kırklareli için bölgesel ölçekte hazırlanan plan kararları incelenmiş, planlama sisteminde Tekirdağ için getirilen gelişme modelleri ele alınmıştır. Planlar genelinde ve Tekirdağ özelinde; amaç, içerik, gelişme öngörüleri vb. açılardan ele alınacaktır.

3.3.1. Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası (Revizyon) Çevre Düzeni Planı

Trakya'nın bugünü ve geleceği için alınması gereken kararların tartışıldığı ve mevcut duruma yönelik saptamaların yapıldığı "Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu" ilk olarak 3-6

Ocak 1996 tarihinde Çorlu'da yapılmıştır. Sempozyumda Trakya'nın tarım, orman, sanayi envanteri, yer altı ve yerüstü su rezervleri, kentsel yerleşme ve gelişim yönleri, nüfus gelişim hızları saptanmış, yapılan çalışmalar sonucunda doğal kaynakların hızlı bir kirletilme ve tüketilme sürecinde olduğu ortaya çıkmıştır. Trakya bölgesi için bir bölgesel kalkınma planının yapılması zorunlu görülmüştür. Buna göre yapılacak olan planın temel amacı ekolojik dengeyi esas alarak başta tarım ve sanayi olmak üzere tüm sektörler arasında dengeli, sağlıklı ve sürekli ilişkiler oluşturacak bir kalkınma modelinin oluşturulması ve gerçekleştirilmesi şeklinde belirlenmiştir (TMMOB, 1999). 1996'da başlayıp 1997 ve 1999 yılları ile devam eden Trakya'da Sanayi ve Çevre Sorunları Sempozyumlarından üç sene sonra Çevre Bakanlığı ve Trakya Üniversitesi arasında Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı protokolü imzalanmıştır. Bununla beraber Trakya Üniversitesi, Trakya Bölgesel Plan Eşgüdüm Uygulama Araştırma Merkezi'ni kurmuştur. Bu merkezin amacı; bölgesel çevre eylem planını hazırlamak, Trakya sektörel

envanterini çıkarmak, bölgenin sosyal-kültürel ve ekonomik durumlarını tespit etmek, bölgesel planlamaya katkısı olacak kişi ve kurumlar arası etkileşimi sağlamak olarak belirlenmiştir (ÇŞB, 2009; TMMOB, 1999).

Bu süreçten sonra, Trakya'nın mevcut durumu, gelecekte oluşabilecek durumlar, tehditler ve kullanılabilecek potansiyeller, bölge planlamasının temel konuları, uygun planlama modelinin oluşturulması ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 2004 yılında onaylanan 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı'nın amacı, (1) Trakya Alt Bölgesi'nde sürdürülebilir, yaşanabilir çevrenin yaratılması, (2) bölgenin tarımsal, kültürel, turistik kimliğinin korunması ve sağlıklı sektörel gelişmenin sağlanması şeklinde belirlenmiştir. Plan 2020 hedef yılı alınarak hazırlanmış ve Trakya Alt Bölgesi için projeksiyon nüfusu 1.800.000 -2.000.200 kişi alt ve üst sınır olarak belirlenmiştir (ÇŞB, 2009).

2006 yılında ise 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı'nın revizyonu yapılmak üzere Trakya Kalkınma Birliği (TRAKAB) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) arasında protokol yapılmış ve İstanbul Metropoliten Planlama (İMP) Bürosu aracılığı ile revizyon bölge planı çalışmaları başlamıştır. Buna göre yeni planda, (1) sürdürülebilirliğin sağlanması, (2) kırsal kalkınma ve nüfus kaybının önlenmesi, (3) düzenli sanayi gelişiminin sağlanması ve (4) ulaşım bağlantıları ile destekli işlevsel koridorların oluşturulması temel ilkeler olarak belirlenmiş ve bu kapsamda revizyon bölge planı hazırlanarak 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Plan 2023 hedef yılı alınarak hazırlanmış ve Trakya Alt Bölgesi için projeksiyon nüfusu 2.615.000 kişi olarak belirlenmiştir (ÇŞB, 2009). 2009 onanlı 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı'nın bölgesel sürdürülebilirliğe yönelik getirdiği temel hedefler ise;

- Ekolojik değerler ile kentleşme arasında koruma-kullanma dengesinin sağlanması,
- Tarım ve orman alanlarının başka kullanımlara açılmaması,
- Bölge genelinde ekolojik değerlerin turizm, hizmet sektörleri ile desteklenmesi ve bu sayede ekonomik katkının sağlanması,
- Özellikle nüfus kaybı yaşanan bölgelerde gelişim potansiyellerinin desteklenmesi,

fiziksel ve ekonomik altyapının oluşturulması,

- Ekolojik kaynaklara zarar veren sanayi gelişiminin kontrol altına alınması ve sınırlandırılması,
- Entegre ulaşım sistemleri ile desteklenen işlevsel bağlantıların kurulması (ÇŞB, 2009)

şeklindedir.

2004 onanlı planda; Edirne turizm ve eğitim merkezini, Kırklareli turizm ve hizmet merkezini, Tekirdağ ise bölgenin hizmet ve sanayi merkezini oluşturacak şekilde desteklenmiş ve buna bağlı olarak mevcut potansiyeller ve eğilimlere yönelik kararlar getirilmiştir. Bölgesel gelişmeyi sağlamak üzere mevcut gelişme potansiyelleri benzer yerleşmeler bir arada ele alınarak alt planlama bölgeleri oluşturulmuştur. 2009 onanlı planda ise; Edirne ve Kırklareli tarımsal potansiyelleri ile desteklenirken, Tekirdağ, önceki plana paralel olarak yine bölgenin hizmet ve sanayi merkezini oluşturacak şekilde desteklenmiştir. Ancak 2009 onanlı planda alt planlama bölgelerinin oluşturulmadığı ve onun yerine yerleşmeler bazında kararların getirildiği görülmektedir (ÇŞB, 2009). 2004 ve 2009 onanlı iki üst ölçekli planın Tekirdağ ili için getirdikleri gelişme modelleri şu şekilde özetlenebilmektedir (Tablo 5).

2004 yılı onanlı plan incelendiğinde il genelinde sanayi-lojistik-hizmet-turizm-tarım ana sektörlerinde yerleşmelere ve alt bölgelere vizyon tanımlandığı görülmektedir. Planın en büyük farklarından biri, çevresine göre farklılaşan yerleşimler bir planlama alt bölgesi olarak belirlenmiş ve özel kararlar getirilmiştir. Edirne ve Tekirdağ ilinde Saros Körfezine kıyısı bulunan yerleşimler bu bakımdan özellikle deniz turizmi odaklı bir vizyon kazanmışken; Çorlu-Çerkezköy-Muratlı-Lüleburgaz yerleşimleri sanayi ve lojistik odaklı bir vizyon kazanmıştır. 2009 yılı onanlı planda ise, sanayi-lojistik-hizmet-turizm-tarım ana sektörlerinde yerleşmelere vizyon tanımlandığı görülmektedir. Planda, 2004 yılı onanlı plandan farklı olarak alt bölge tanımları ele alınmamış ve idari sınırlar esas alınarak vizyon geliştirilmiştir. Çalışma alanı bazında vizyonel değişimler incelendiğinde; 2004 yılında Tekirdağ Merkez ve Kumbağ yerleşimleri için (Barbaros Beldesi belirtilen dönemde Kumbağ Beldesi sınırlarında dahildir) getirilen hizmet-turizm vizyonunun, 2009 yılında Tekirdağ Merkez ilçesi bütününde (Kumbağ ve Barbaros Beldelerini dahil edecek bir biçimde) hizmet vizyonuna dönüştüğü görülmektedir.

Tablo 5: 2004 ve 2009 yılları onanlı 1/100.000 ölçekli planlarda Tekirdağ özelinde getirilen vizyonel kararlar (ÇŞB, 2009; ÇŞB, 2011 kaynaklarından elde edilen verilerden derlenerek hazırlanmıştır).

2004 Yılı ÇDP		**2009 Yılı ÇDP**
Plan Kararları: Planlama Alt Bölgeleri (PAB) ve Yerleşmeler Bazında		**Plan Kararları:** Yerleşmeler Bazında
Çorlu-Çerkezköy-Muratlı-Lüleburgaz PAB	**Sanayi- Lojistik Merkezi**	**Sanayi- Lojistik Merkezi**
	Çorlu/Tekirdağ	Muratlı/Tekirdağ
	Çerkezköy/Tekirdağ	Marmara Ereğlisi/Tekirdağ
	Muratlı/Tekirdağ	**Sanayi- Hizmet Merkezi**
	Lüleburgaz/Kırklareli	Çorlu/Tekirdağ

Marmara Ereğlisi- Yenice- Tekirdağ Merkez- Kumbağ PAB	**Hizmet- Turizm Merkezi**	Çerkezköy/Tekirdağ
	Marmara Ereğlisi/Tekirdağ	**Hizmet Merkezi**
	Yenice/Tekirdağ	Merkez/Tekirdağ
	Merkez/Tekirdağ	**Turizm- Hizmet Merkezi**
	Kumbağ/Tekirdağ	Şarköy/Tekirdağ
Saros Körfezi Kıyı Şeridi ve Ganoslar PAB	**Deniz- Kültür Turizmi**	Marmara Ereğlisi/Tekirdağ
	Edirne ve Tekirdağ Saros Körfezi Kıyı Köyleri	**Ekolojik Turizm**
Kırsal Merkez	**Tarıma Dayalı (içki, Gıda) Sanayi**	Saray/Tekirdağ
	Şarköy/Tekirdağ	**Kırsal Merkez**
	Tarım Merkezi	Hayrabolu/Tekirdağ
	Hayrabolu/Tekirdağ	Malkara/Tekirdağ
	Tarıma Dayalı (içki, Gıda) Sanayi	
	Malkara/Tekirdağ	
	Tarıma Dayalı Sanayi - Hizmet	
	Saray/Tekirdağ	

3.3.2. Tekirdağ Çevre Düzeni Planı

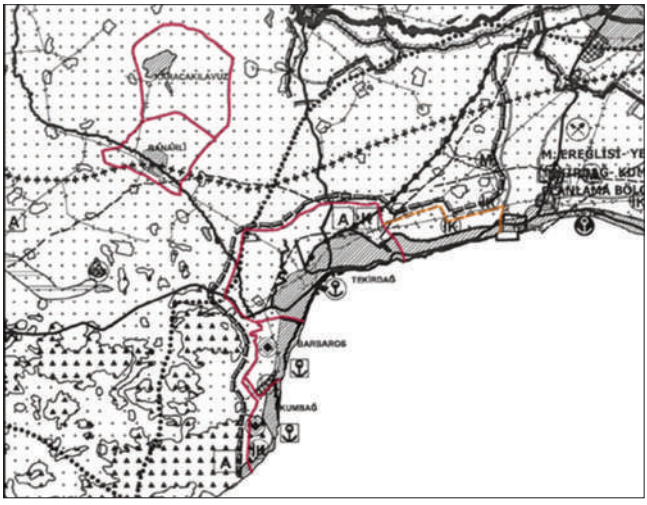
2004 yılı onanlı 1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı'nda sekiz adet (Tekirdağ ili için 3 adet) 1/25.000 planlama alt bölgesi oluşturulmuş olup, Tekirdağ Merkez ilçe "Marmara Ereğlisi- Yenice- Tekirdağ-Kumbağ Aksı Planlama Bölgesi" içerisinde yer almaktadır (TÜ, 2007) (Şekil 5). Söz konusu planlama bölgesi için üretilen 1/100.000 ölçekli plan karar ve hükümleri aşağıda sıralanmaktadır (TÜ, 2007):

- Planlama bölgesi 2020 yılı tahmini nüfusu 368.633 kişisi (Tekirdağ-300.000; Marmara Ereğlisi-25.000) ilçe ve belde belediyelerinde, 81.367 si ise kırsal yerleşmelerde yer almak üzere toplam 450.000 kişi olarak öngörülmektedir. Yaz aylarında İstanbul Metropoliten Alanı'ndan, Çorlu, Çerkezköy ve Tekirdağ'a yaklaşık 270.000-300.000 kişilik ikinci konut nüfusunun bu aksta yer alacağı öngörülmektedir.
- Hazırlanacak olan 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı, Planlama Bölgesi'nin gelişme eğilimlerine dayalı olarak, ikinci konutu da iyileştiren bir yaklaşım içinde olacaktır.
- Bu şekilde ortaya çıkan büyük yaz ve kış nüfusu farkını tolere edebilmek amacıyla, yapılacak 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planında, ulaşım ve her türlü kentsel hizmetlerin sağlıklı olarak sağlanabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- Bu planlama bölgesinde yoğunluk artırımına gidilemez, iyileştirme yapılması esastır.

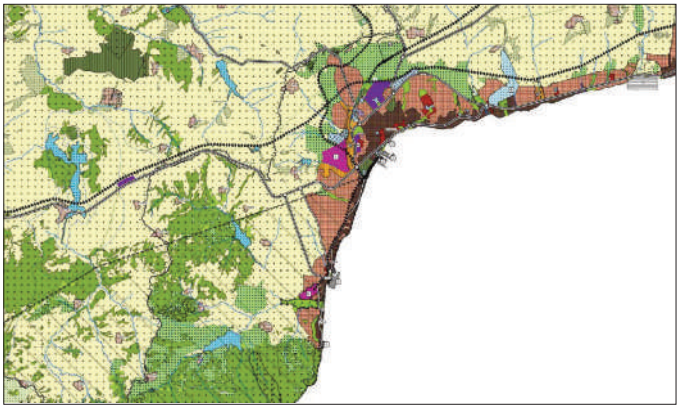
- Bu planlama bölgesinde, mevcut sanayi, depolama, konut ve konut dışı kullanımlar irdelenerek, İstanbul desantralizasyonunun etkisi altında olan bu alan için bölgenin ihtiyacı olan kullanım alanları geliştirilebilir. (Plan Notu Değişikliği (Yeni Plan Notu): 23 Eylül 2005)
- Planlama Bölgesinde, sosyal donatı alanlarında büyüme ve iyileştirme yapılacaktır.

2009 yılında onanan 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı üst ölçek kararlarına bağlı olarak 1/25.000 ölçekli Tekirdağ Çevre Düzeni Planı hazırlanmış ve 2011 yılında onanmıştır (ÇŞB, 2009) (Şekil 6). Planda belirlenen temel amaçlar aşağıdaki gibidir (ÇBB, 2009):

- Doğal alanları ve ekolojik kaynakları korumak, geliştirmek, etkin ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak
- Çevre kirliliğini önlemek
- Sahip olunan tarımsal potansiyeli ekonomik açıdan maksimum fayda sağlayacak şekilde geliştirmek, sürdürülebilirliğini sağlamak
- Sanayiyi ileri teknoloji kullanan, çevreye duyarlı hale dönüştürmek ve buna bağlı olarak rekabet gücünü arttırmak
- Lojistik sektörünü güçlendirmek, üretim, depolama ve pazarlama faaliyetlerinin entegrasyonunu sağlamak
- İlin sahip olduğu doğal-kültürel kaynakları alternatif turizm doğrultusunda çeşitlendirmek ve turizmden elde edilen geliri arttırmak,

Şekil 5: 1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı, Marmara Ereğlisi – Yenice – Tekirdağ – Kumbağ Aksı Planlama Bölgesi (ÇŞB, 2011).

Şekil 6: *1/25.000 ölçekli Tekirdağ Çevre Düzeni Planı, Tekirdağ Merkez, Barbaros, Kumbağ Bölgesi (ÇŞB, 2011).*

2011 onanlı 1/25000 ölçekli Tekirdağ Çevre Düzeni Planı 2023 hedef yılı alınarak hazırlanmış ve Tekirdağ kent merkezi için ilçe toplam nüfusu 250.000 kişi olarak belirlenmiştir (ÇŞB, 2011). Planın temel ilkelerinden birinin dengeli bölgesel kalkınma yolu ile kırsal nüfus kaybının önlenmesi olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak Tekirdağ Merkez ilçe dışındaki ilçe merkezlerinin, potansiyelleri ve eğilimleri doğrultusunda geliştirilmesi çerçevesinde, yeni ticaret-hizmet alanlarının oluşturulması planlanmıştır. Bu doğrultuda, Tekirdağ ilinin hizmet ve nüfus büyüklüğü açısından baskınlığını koruması ve 1/100.000 ölçekli ÇDP'de Tekirdağ merkezinde getirilen "1. derece merkez" olarak geliştirilmesi kararı korunmuştur. Ayrıca Alt Bölge genelinde bugüne kadar süregelen Tekirdağ merkezli gelişmenin dengeli dağılabilmesi için, Çorlu ve Çerkezköy ilçelerinin "2. kademe merkez" olarak geliştirilmesi kararı alınmıştır. Bu ilçeler, öncelikle sanayi gelişiminin getirdiği nüfus ve hizmet sektörü ile gelişmesi öngörülen merkezler olacaktır. Tarımsal üretimi korumak, tarıma bağlı ekonomik gelişmeyi sağlamak için kent merkezinin kuzeyinde ve batısında bulunan tarım ve mera arazileri, 1. Derece korunacak alanlar olarak ve bununla beraber su kaynaklarının korunması için koruma kuşakları belirlenmiştir. Tarımsal ekonomiyi güçlendirmek için Tarımsal Alt Bölge (TAB) ve Tarımsal Organize Bölge (TOB) alanları oluşturulmuştur. Sanayiye bağlı ekonomiyi güçlendirmek için organize sanayi bölgesine yönelik düzenlemeler getirilmiş, plansız olarak yer seçen sanayi tesislerinin "ıslah organize sanayi bölgeleri" adı altında organize edilmesi kararı getirilmiş ve organize sanayi bölgesi dışında sanayi alanı oluşturulmamıştır (ÇŞB, 2011).

Tekirdağ Merkez, Barbaros ve Kumbağ yerleşimlerinin oluşturduğu koridor için getirilen kararlar incelendiğinde; Kumbağ-Şarköy arası orman ve yarı doğal alanların korunumu, ekoturizm açısından değer sağlayabilecek alanların korunması, kaçak sanayi alanlarının düzenlenmesi, Tekirdağ'da bulunan liman fonksiyonlarının geliştirilmesi ve ek kapasitelerle desteklenmesi şeklinde temel kararların bulunduğu görülmektedir. Önerilen hizmet ve turizm odaklı gelişim için

Avrupa transit demiryolu ile ilişkili demiryolu hatlarının ve karayolu hatlarının önerildiği, ulaşım hatları bağlantısında Tekirdağ Merkez, Barbaros ve Kumbağ'da lojistik alanların önerildiği görülmektedir (ÇŞB, 2011). Kentsel gelişme yönleri ve arazi kullanım kararları incelendiğinde ise, mevcut konut alanının yaklaşık iki katından fazla toplam konut alanı önerildiği ve sonuç olarak kentin mevcut plan alanından 1000 hektar daha büyük bir alan büyüklüğüne çıkartıldığı görülmektedir. Yeni gelişim alanları için tarım ve mera alanlarında yer seçildiği, gelişim yönlerinin yer üstü ve yer altı su kaynaklarının koruma eşiklerine doğru genişleyen bir yapıda olduğu görülmektedir. Evrensel çerçevede sürdürülebilir mekânsal gelişmeye yönelik "kompakt gelişim", "kentsel yayılmanın azaltılması", "tarım alanlarının, doğal alanların korunması" gibi söylemlerin esas alındığı günümüzde; plan yolu ile tarım, mera alanlarına oluşacak gelişme/yayılma baskılarının daha da arttırılmasının sürdürülebilir bir mekânsal gelişmeyi tam olarak sağlayamayacağı açıktır. Sürdürülebilir gelişim ilkeleri kapsamında "orman alanlarının, tarım alanlarının korunması", "ekolojik değerlerin koruma-kullanma dengesi gözetilerek kullanılması" ilkelerini esas edinen bir planlama anlayışı ile mekâna yönelik getirilen bu kararlar çelişki yaratmaktadır.

4. ÜST ÖLÇEKLİ PLAN KARARLARI, ALT ÖLÇEKLİ PLAN KARARLARI VE ALT ÖLÇEK MEKÂNSAL GELİŞMELER ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Üst ve alt ölçek plan kararları arasındaki uyumsuzluklara yönelik değerlendirmelerin yapılacağı bölümde, planlarda getirilen kentsel makroform büyüklüğü, projeksiyon nüfus verileri karşılaştırılacak ve uyumsuz kararlar vurgulanacaktır.

Çevre Düzeni Planlarının; yerel ve bölgesel sorunların nedenlerini ve etkilerini detaylı biçimde ele alarak bu sorunlara çözüm getirecek gerekli politika ve stratejileri tanımlamadan nüfus, kentsel alan vd. öngörülerde bulunması önemli sorunlardan biridir (Sulak ve Aygün, 2015). Ayrıca planların genellikle arazi kullanım ağırlıklı kararları ortaya koyması, kapsadıkları alandaki yerleşimler arası ilişkileri, dinamik yapıyı göz ardı eden bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi, söz konusu bölgelerde plan kararlarına aykırı gelişimleri beraberinde getirmektedir (Sulak ve Aygün, 2015). Bu durum, önceki bölümlerde de aktarıldığı üzere1970'li yıllardan beri, sanayi desantrilizasyonunun, göç sorununun ve günümüzde neoliberal politikaların enerji odaklı yatırımları ile karakterize olan Trakya Bölgesi ve Tekirdağ ili için yapılan ÇDP'nin de temel sorunu olmuştur. Planda özellikle göç, gelişimin kontrol altına alınması, kentsel yayılmanın engellenmesi gibi sosyo-ekonomik, sosyo-mekansal sorunlar tam anlamıyla ele alınmamış ve aşırı mekân kullanımını öngören alt ölçekli planlarda, önceki ÇDP kararları ile ciddi tezatlar oluşturan bir yaklaşım benimsenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6: Mevcut Durum ve Plan Kararlarının Nüfus ve Kentsel Alan Büyüklükleri Özelinde Karşılaştırmalı Değerlendirmesi (Mevcut üst ve alt ölçek plan raporlarından derlenmiştir).

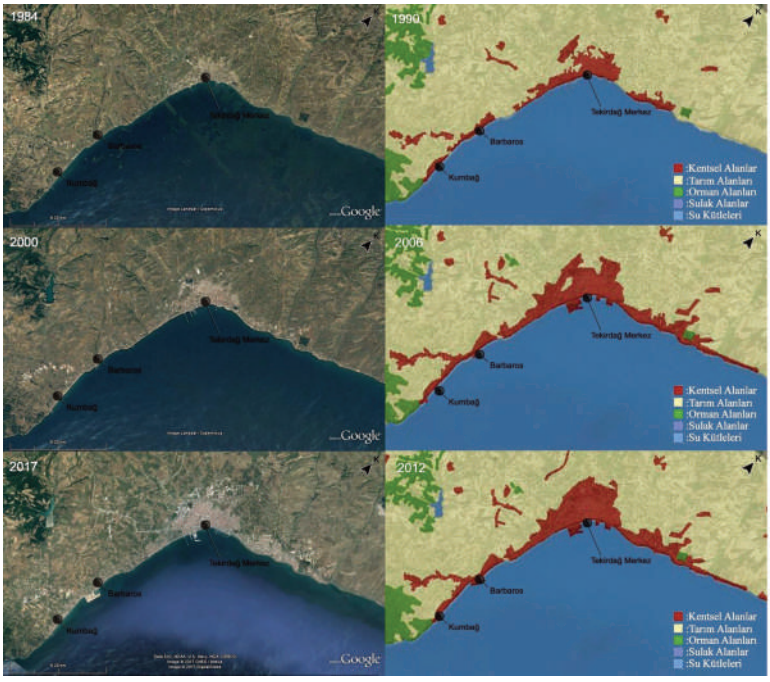
Sene		Yerleşim Adı	Kentsel Alan Büyüklüğü (ha)	Mevcut Nüfus
2000	Mevcut	Tekirdağ Merkez	1649.71	107191
		Barbaros	127.4	4387
		Kumbağ	131.53	2635
		Toplam	**1908.64**	**114213**
Sene		**Yerleşim Adı**	**Önerilen Kentsel Alan Büyüklüğü (ha)**	**Projeksiyon Nüfus**
2001	Plan Önerisi (NİP/UİP) (Alt Ölçek)	Tekirdağ Merkez	5029	600000
2005		Barbaros	984	21051
2007		Kumbağ	490	5811
		Toplam	**6503**	**626862**

Tablo 7: Mevcut Durum ve Plan Kararlarının Nüfus ve Kentsel Alan Büyüklükleri Özelinde Karşılaştırmalı Değerlendirmesi (Mevcut üst ve alt ölçek plan raporlarından derlenmiştir)

Sene		Yerleşim Adı	Önerilen Kentsel Alan Büyüklüğü (ha)	Projeksiyon Nüfus
2004	Plan Önerisi (ÇDP) (Üst Ölçek)	Tekirdağ Merkez	Toplam: Yaklaşık 1965 hektar	300000
		Barbaros		Tahmini 20000
		Kumbağ		
		Toplam		**320000**
Sene		**Yerleşim Adı**	**Kentsel Alan Büyüklüğü (ha)**	**Mevcut Nüfus**
2006	Mevcut	Tekirdağ Merkez	1862.62	133322
		Barbaros	130.4	4855
		Kumbağ	137.5	1886
		Toplam	**2130.52**	**140063**
Sene		**Yerleşim Adı**	**Kentsel Alan Büyüklüğü (ha)**	**Mevcut Nüfus**
2012	Mevcut	Tekirdağ Merkez	2111.13	169785
		Barbaros	141.6	5076
		Kumbağ	139.72	1987
		Toplam	**2392.45**	**176848**
Sene		**Yerleşim Adı**	**Önerilen Kentsel Alan Büyüklüğü (ha)**	**Projeksiyon Nüfus**
2012	Plan Önerisi (ÇDP) (Üst Ölçek)	Tekirdağ Merkez	Toplam: Yaklaşık 7684 hektar	250000
		Barbaros		10000
		Kumbağ		3000
		Toplam		263000
Sene	Mevcut	**Yerleşim Adı**	**Kentsel Alan Büyüklüğü (ha)**	**Mevcut Nüfus**
2016		Süleymanpaşa	105263.67	191864

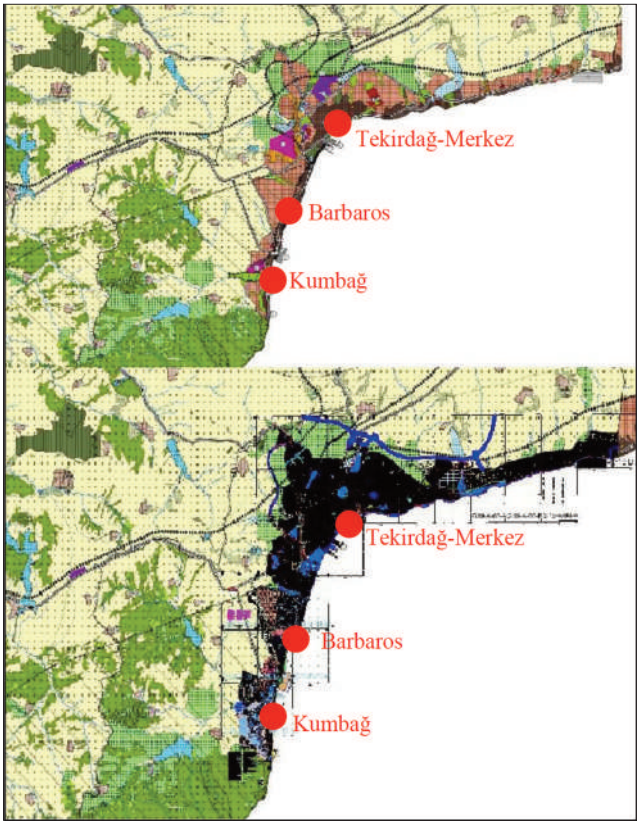
Plan öngörü nüfusları ve kentsel alan büyüklükleri Tekirdağ Merkez, Barbaros ve Kumbağ özelinde değerlendirildiğinde; alt ölçek planların (2001 yılı onanlı Tekirdağ Merkez ilçesi NİP, 2005 yılı onanlı Barbaros Beldesi NİP, 2007 yılı onanlı Kumbağ Beldesi NİP) mevcut kentsel alan gelişim süreçleri ve nüfus büyüme hızından bağımsız, aşırı gelişimi öngören bir yaklaşımla hazırlandığı görülmektedir. Özellikle Tekirdağ kent merkezinde 2000 yılı nüfusunun yaklaşık 100.000 kişi olmasına rağmen hazırlanan imar planının (erim yılına dair bir bilgi bulunmamaktadır) 600.000 kişilik bir kent öngörüsünde bulunduğu ve gelişme konut alanları ile birlikte kenti yaklaşık 5 kat büyüttüğü görülmektedir. Benzer şekilde, 2000 yılı nüfusu yaklaşık 4.500 kişi olan Barbaros beldesi için projeksiyon nüfusun 30.000 kişi olarak belirlendiği ve gelişme konut alanları ile birlikte kentin yaklaşık 8 kat büyütüldüğü görülmektedir. Bu karar ise özellikle üzüm tarımı yapılan Barbaros beldesi için, tarım alanlarının yerleşime açılması tehdidini beraberinde getirmiştir. 2000 yılı nüfusu yaklaşık 3.000 kişi olan Kumbağ beldesi içine projeksiyon nüfusun yaklaşık 6.000 kişi olarak belirlendiği ve ikincil konut alanları, turizm alanları ile birlikte kentin yaklaşık 4 kat büyütüldüğü görülmektedir. Bu bakımdan, alt ölçek plan kararlarının tarım dışı kullanımları tetikleyen ve kontrolsüz bir büyüme süreci getiren yapısı bulunmakla birlikte, bu durum en çarpıcı olarak Barbaros beldesinde gözlemlenebilmektedir.

Hazırlanan 2004 yılı onanlı 1/100.000 ölçekli ÇDP'de ise kentsel alan büyüklüğünün 2000 yılı mevcut kentsel alan büyüklüğüne yaklaşık bir makroform önerisinde bulunduğu ancak 2004 yılı onanlı plan projeksiyon nüfusunun, 2000 yılı mevcut nüfusunun yaklaşık 3 katı olduğu görülmektedir. 2004 yılı onanlı planda, mevcut makroformda daha yüksek bir nüfusun yaşamasını öngören ve kentte yoğunluk artış esaslı kompakt bir gelişim modelinin, 2011 onanlı 1/25.000 ölçekli Tekirdağ ÇDP'de ele alınmadığı görülmektedir. 2009 onanlı 1/100.000 ölçekli ÇDP'de kent makroform büyüklüğü 2004 yılı onanlı planın yaklaşık 4 katı büyüklükte olmasına karşın, nüfusun 2004 yılı onanlı plandan 60.000 kişi daha az olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, 2011 yılı onanlı plan, 2004 yılı onanlı plana göre daha yayılmacı bir formu öngörmektedir. Ayrıca 2011 onanlı planın öngördüğü bu alan, önceki bölümde aşırı gelişim öngördüğü için eleştirilen alt ölçekli planların toplam alanından yaklaşık 1100 hektar daha büyüktür. Nüfus açısından üst ölçekli planların kendi arasında, alt ölçekli planlar ile üst ölçekli planlar arasında uyumsuzluğun ve büyük farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu durum ise günümüzde, kontrol edilmeyen büyüme ve gelişmenin mekânsal yansımaları ile izlenebilmektedir (Şekil 7).

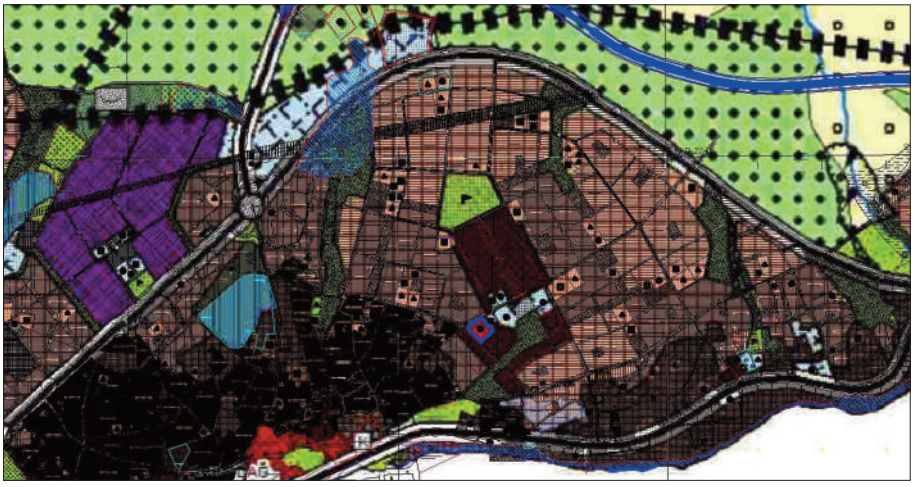

Şekil 7: *Tekirdağ Merkez, Barbaros, Kumbağ Yerleşimleri Kronolojik Karşılaştırmalı Uydu Görüntüleri (Altlık Harita: Google Earth uydu görüntüsü).*

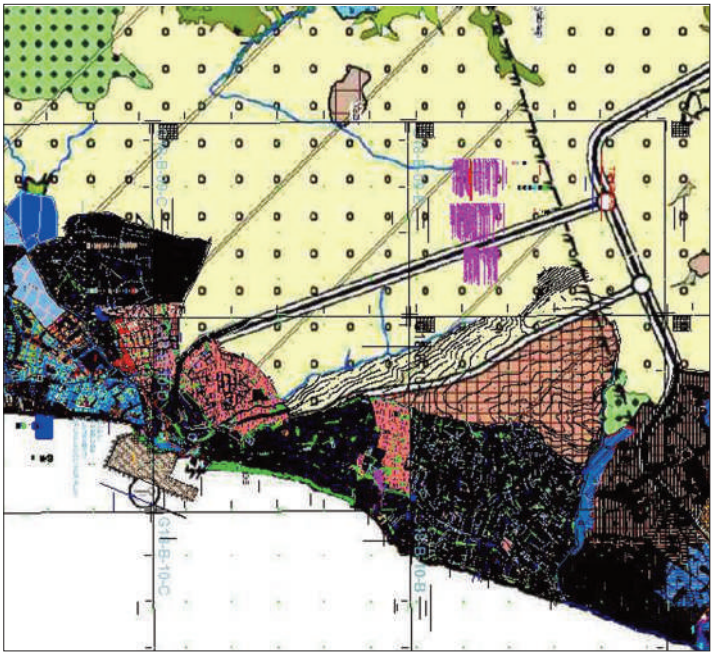
2011 onanlı 1/25.000 ölçekli ÇDP ile ilgili alt ölçek imar planları CBS uygulamaları üzerinde çakıştırıldığında ise, imar planları ile ÇDP'nin birebir oturum gösterdiği görülmektedir (Şekil 8). Bu durum ise, ÇDP'de kentsel alanların ve gelişme yönlerinin belirlenmesinde bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Tekirdağ Merkez ilçesinin, Kumbağ ve Barbaros beldelerinin alt ölçek plan projeksiyon nüfusları toplamı 626862 kişidir. 2011 yılı onanlı 1/25.000 ölçekli Tekirdağ ÇDP'nin projeksiyon nüfusu ise üç yerleşim için toplam 263000 kişidir. Alt ve üst ölçek planların nüfus projeksiyonları farklı olmasına karşın, Tekirdağ ÇDP'de alt ölçek plan gösterimlerinin makroform sınırları, arazi kullanım kararları ile birebir aktarıldığı ve bu bakımdan projeksiyon nüfus, arazi kullanım konularında bir çatışma oluştuğu görülmektedir (Şekil 8; Şekil 9) Özellikle Barbaros yerleşiminde 21.000 kişi olarak öngörülen imar planının, 10.000 kişi öngören ÇDP'ye birebir aktarıldığı ve ÇDP'de yaklaşık 800 hektarlık ek bir gelişme konut alanının oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 10). Nüfusun azalması öngörülen ÇDP'de yüksek nüfusu kabul eden imar planlarının önerdiği gelişme konut alanlarının açıldığı izlenmektedir. Bu durum üst ölçek plan ile alt ölçek plan arasında ve yanı sıra planlar ile mekânsal gelişim süreci ilişkisinde ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Şekil 8: *2011 onanlı 1/25.000 ölçekli ÇDP (üstte), 1/25.000 ÇDP ile alt ölçek planların çakıştırılmış hali (altta).*

Şekil 9: 2011 yılı onanlı 1/25.000 ölçekli Tekirdağ ÇDP ile 2001 yılı onanlı Tekirdağ Merkez İlçesi NİP, planlarının çakıştırılmış hali.

Şekil 10: *2011 yılı onanlı 1/25.000 ölçekli Tekirdağ ÇDP ile 2005 yılı onanlı Barbaros Beldesi NİP, planlarının çakıştırılmış hali.*

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

30 yıldan fazla bir süredir planlama mevzuatında yer alan plan kademelenmesi ilkesine yönelik hükümlerin; merkezi ve yerel yönetimlerin planlama konularına ilişkin yaklaşımları, son yıllarda etkisi giderek artan neo-liberal politikalar, plan yapma ve re'sen onama yetkisine sahip kurumların neden olduğu parçacıl planlama yapısı, merkezi yönetim etkisi ile gelen büyük ölçekli kentsel yatırımlar nedeniyle tam olarak kurgulanamadığı görülmektedir.

Bu konu ile ilgili alan çalışması ve mevcut planlar üzerinden yapılan bir okuma çalışmanın temelini oluşturmuş, çalışmada Tekirdağ Merkez-Barbaros ve Kumbağ yerleşimlerini oluşturan alt bölgede (günümüzdeki adı ile Süleymanpaşa ilçesi) üst ve alt ölçek planlar, plan kararları arasındaki uyumsuzluklar kapsamında incelenmiştir. Buna göre yapılan çıkarımlar aşağıda özetlenmektedir:

- Planlarda politika, strateji, arazi kullanım ve nüfusa yönelik getirilen üst ölçek plan kararlarının alt ölçek planlara aktarılmasında mekânsal boyutun tam olarak tanımlanmadığı ve her iki ölçek planları bütüncül halde değerlendirildiğinde plan kararları açısından çatışmaların ve uyumsuzlukların olduğu görülmektedir.
- Çalışma alanı olarak belirlenen yerleşimlerdeki kentsel gelişmelerin üst ölçekli planlarla bütüncül ve hiyerarşik bir biçimde ele alınmamasından ötürü, tarım ve orman alanlarına baskının artarak sürdüğü görülmektedir. Benzer şekilde

üst ölçek planlarda kentlere yüklenen vizyonlar arasında farklar bulunması, kentsel alanlar üzerinde büyük ölçekli yatırımlar ve gelişme dinamikleri, tarım arazilerine olan baskının artmasına neden olmuştur.

- Üst ve alt ölçek planlarda kentsel gelişme koridorlarının aynı olmasına karşın, plan nüfuslarının farklı olması; kentsel ve bölgesel kademelenmenin hiyerarşik bir düzenin tam olarak kurgulanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca alt ölçekli planların üst ölçekli planları yönlendirdiği görülmektedir. Bu bakımdan, kentsel makroformun büyüme kapasitesini, işlevsel dağılımları, nüfus ve arazi kullanım kararlarını bütün içerisinde, üst-alt ölçek arası geri beslemeli bir sistem kuracak şekilde planların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- Bölge planlarında ekonomik ve yatırım odaklı kararların geliştirilmesine karşın, alt ölçek planların birebir aktarılmasından ötürü üst ölçek plan kararlarının sosyal ve mekânsal yansımalarının detaylandırılamadığı görülmektedir. Bu durum ise, çalışma alanı özelinde ve Tekirdağ il genelinde öngörülenin aksine kentsel ve bölgesel gelişme süreçlerini oluşturabilecek niteliktedir.

Kaynakça

Aysu, E. Ökten, A. Ünal, Y. Görgülü, Z. Dinçer, Y. Karahasanoğlu, İ. ve Tavşanoğlu, S., (1984). Kırklareli Kentsel Yapı Araştırması (Kent Monografisi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını.

Çakıroğlu, P., (1997). Sanayii Trakya'ya taşınıyor. Milliyet Gazetesi. İstanbul.

ÇEKÜL, (2012). Trakya Kültür Öncelikli Bölgesel Yol Haritası Çalışması Raporu. İstanbul: ÇEKÜL.

ÇŞB, (2009). 1/100000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Çevre Düzeni Plan Raporu. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

ÇŞB, (2011). 1/25000 Ölçekli Tekirdağ Çevre Düzeni Plan Raporu. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

DPT, (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989). Ankara: DPT Yayınları.

Ersoy, M. (2016). İmar Mevzuatımızda Planlama Kademeleri ve Üst Ölçek Planlama Sorunu. http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum3/3_2_ersoy.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.06.2017.

Ersoy, M., Keskinok, Ç. (2000). Mekân Planlama ve Yargı Denetimi. Yargı Kitabevi.

Gezici, F., (1996). Trakya'da Kentsel Yerleşmeler, Gelişme Eğilimleri ve Bölgesel Gelişmedeki Rolleri, Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde (ss. 1-9). Edirne: TMMOB Edirne Makine Mühendisleri Odası.

Güler, M., Turan, M., (2013). "Trakya Bölgesi'nin Kentleşmesinde Sanayileşme ve Demografi", Çağdaş Yerel Yönetimler, 22: 17-43.

MSGÜ, (1991). Kırklareli Analitik Etüt Raporu. İstanbul: MSGÜ, ŞBP.

OSİB, (2016). CORINE Arazi İzleme Sistem Veri Tabanı Arazi Örtüsü Haritaları ve İstatistik Veri Tabanı, http://corine.ormansu.gov.tr/corineportal/,
Son Erişim Tarihi: 12.06.2017.

Özdemir, A. (2011). İmar Planlarında Hiyerarşi (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Özkök, M. K. (2016). Kentsel Yerleşimin, Kentsel Politikalar ve Sürdürülebilir Planlama Yaklaşımı Kapsamında Değerlendirilmesi: Kırklareli Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Sulak, B., Erdoğan, A. (2015). Bölgesel Ölçekli Plan Kararları ile Alt Ölçekli Kentsel Gelişmeler Arasındaki Uyumun İrdelenmesi: Trabzon Örneği. 15. Bölge Bilimi Kongresi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

TMMOB, (1999). Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu III- Bildiri Kitabı. Edirne: TMMOB-Makine Mühendisleri Odası.

Trakya Üniversitesi (TÜ). (2007). Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı Raporu (III. Cilt). Edirne: Trakya Üniversitesi.

TUİK, (2016) Temel İstatistik Veri Tabanları, Nüfus Sayım İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?araType=vt&metod=search,
Son Erişim Tarihi: 22.05.2017.

Bütünşehir Yasası Sonrası Kır – Kent Ayırımının Yeniden Tanımlanması: Mezitli Örneği

Yrd. Doç. Dr. **Ali Cenap Yoloğlu**
Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yrd. Doç. Dr. **Tolga Levent**
Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yrd. Doç. Dr. **Yasemin Sarıkaya Levent**
Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yrd. Doç. Dr. **Sinan Burat**
Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Doç. Dr. **Ahmet Öner Kurt**
Mersin Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı
Arş. Gör. **Serkan Gökalp**
Mersin Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Uzman **Servet Karaca**
Mersin Üniversitesi, Bölgesel İzleme Uygulama ve Araştırma Merkezi

A. Giriş

Bütünşehir Yasası olarak da bilinen 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Türkiye'de yerel yönetim sistemine ilişkin yeni bir düzenlemeye gidilmiş; idari sınırlarda ve beraberinde mali kaynakların bölüşümünde, yerel hizmetlerin dağıtımında, imar ve planlama uygulamaları konularına ilişkin yetki ve sorumluluklarda köklü değişiklikler yapılmıştır. 6360 sayılı Yasa ile birlikte Türkiye'de büyükşehir belediye sayısı 30'a çıkartılmış; bu alanlarda il özel idareleri kaldırılmış, 1.592 belediye kapatılmış, 16.082 köy mahalleye dönüştürülmüş ve 27 yeni ilçe kurulmuştur. Bu düzenlemenin temeli, özellikle Büyükşehirlerde kır – kent ayırımının kalkmış olduğuna ve bir bakıma, kırsal yerleşmelerin de artık kentsel sistemin fiziksel,

sosyal ve ekonomik olarak bir parçası olduğuna dayanmaktadır. Bu yaklaşım, yerleşme bütününü homojenleştirerek kentsel sistemler ile bunlardan farklı özellikler sergileyen kırsal alanların bir arada ele alınmasını öngörmektedir. 6360 sayılı yasal düzenlemenin ardından Büyükşehir sınırları içerisinde köy statüsünde yerleşmelerin kalmaması ve hepsinin mahalle statüsünde İlçe belediyelerinin yetki alanına dâhil edilmesi ile – yani sistemin, toplumsal, ekonomik, sosyal ve benzeri diğer değişkenleri göz ardı ederek, salt idari sınırlar üzerinden kurgulanması sonucunda – özellikle planlama alanında farklı tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bütünleştirmeye dayalı bu uygulamanın en temel sorun alanları ve buna bağlı olarak tartışma konuları belediye hizmetlerinin etkin bir şekilde nasıl verilebileceği ve bu yeni sistemde kır-kent ikiliğine dayalı sistemin kalktığı bir ortamda kademelenmenin nasıl yapılacağına yönelik olmuştur. En temelde, kırsal alanlar kentsel alanların öncelikleri karşısında geri plana atılmakta, kırsal alanların kent karşısındaki temsiliyeti zayıflamakta, kırsalın özgünlüğü kentsel alan ile birlikte ele alındığında görmezden gelinmekte ya da yok olmaktadır. Diğer yandan yeni sistem sonucunda gerek büyükşehir gerek ilçe belediyelerinin yetki alanlarının genişletilmesi sonucunda yeni sorumluluklarla başa çıkmak ve yasaların öngördüğü hizmetleri etkin bir şekilde sunmak konusunda da önemli sıkıntılar yaşadıkları gözlemlenmektedir.

6360 sayılı yasal düzenleme ile idari sınırlar ile yetki ve sorumluluklar yeniden belirlenmiş ve kır-kent bütünleşmesine gidilmiş olsa da; özellikle planlama süreçlerinde ve hizmetlerin etkin bir şekilde dağıtımında önceliklerin ve özgünlüklerin tespit edilmesi gerekliliği, yani bir bakıma yok sayılan kır – kent ayırımının yapılması ihtiyacı açıktır. İl ya da ilçe sınırı kır-kent ayırımının ortadan kalktığı varsayımı ile bir bütün olarak ele alınsa da aslında farklı nitelikteki alt bölgeler varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir ve bu bölgelerin birbirinden ayrışan ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlara yönelik farklı müdahale biçimleri bulunmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütünün Sağlıklı Kentler Ağına üyelik sürecinde "Mezitli İlçesi Kent Sağlık Profilinin Çıkartılması ve Sağlıklı Kent Eylem Planı Hazırlanması" çalışmaları kapsamında tüm ilçeye yönelik tespit çalışması yapılması ve ardından eylem planı hazırlanması gerekliliği, beraberinde ilçe bütününün de mekânsal anlamda alt parçalara ayrılması ihtiyacını doğurmuştur. Keza Mezitli İlçesi, 6360 sayılı yasal düzenleme ile genişleyen idari sınırı içerisinde gerek kentsel, gerek kırsal alanları ve yanı sıra geçiş bölgelerini içermekte, bu bölgelerin profil çalışmasında ve eylem planı kapsamında hem sorunları hem de ihtiyaçları değişkenlik göstermektedir. Temel sorun, planlama ve yatırım faaliyetlerinin ilçe bütününde Belediye tarafından etkin ve adil bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacak modelde kırsal ve kentsel farklılıkların ve özgünlüklerin birlikte nasıl yeniden ele alınacağı ve yapılandırılacağı konusudur.

Farklılıkların ve özgüllüklerin tanımlanması amacıyla yapılan çalışma 'Sağlıklı Kent Mezitli' projesi kapsamında yürütülen anket çalışması sonucunda elde edilen verilerden yararlanılarak yürütülecektir.

B. Çalışmanın Kısıtları

Yöntemsel kısıtlar: Çalışma 'Sağlıklı Kent Mezitli' projesi kapsamında uygulanan ve mahallelere nüfus göre dağıtılıp cinsiyet ve yaş grubu kıstaslarına göre uygulanan anket sonuçlarına göre yürütülmüştür. Anketin ana amacı Mezitli ilçesinde kır-kent ayrımını tanımlamaya yönelik değişkenler elde etmek olmadığında dolayı çalışma başka bir amaçla yapılan anket çalışmasının yan ürünü olarak değerlendirilebilir. Ancak bu çalışma sırasında konuyla tamamıyla ilgisiz değişkenlerin kullanıldığı anlamına gelmemektedir.

Uygulamaya yönelik kısıtlar: Mezitli ilçesi sınırları içinde iki tür ikinci konut varlığından söz edilebilir. Bunardan **birincisi** deniz kenarında yer alan ve yüksek katlı apartmanlar şeklinde geliştirilmiş kapalı site şeklindeki ikinci konutlardır ki bunların bir kısmı zaman içinde birinci konut özelliği kazanmış ve daimi oturanları olan yaşama birimlerine dönüşmüştür. **İkinci** tür ise daha çok Mersin'de yaşayanlar tarafında tercih edilen ve genellikle yazın kullanılan yayla evleridir. Bununla birlikte zamanında kentin çeperinde bir-iki katlı villa şeklinde üretilmiş ve kapalı site şeklinde örgütlenmiş ancak şimdi kentsel alan sınırına daha da yaklaşmış ve yine kapalı site şeklinde varlığını devam ettiren konutlar bulunmaktadır. Bu tür gelişmelerin çalışma açısından yarattığı başlıca sorunlar şöyle sıralanabilir: **Birincisi** kapalı site şeklinde kurgulanmış yaşama birimleri her tür alan çalışması açısından başlı başına bir zorluk oluşturmaktadır. Çünkü bu tür sitelere girmek girilse bile alan çalışması yürütmek oldukça zor ve zaman alıcıdır. Bu yüzden anket çalışmasını yapan öğrenciler zaman kısıtı da gözetilerek mümkün olduğunca sokak çalışmalarına yönlendirilmiştir. Bu ister istemez temsil açısından bazı sorunlar çıkarmaktadır: mekânsal ve nüfus açısından yüksek derece temsil edilebilen bu yaşama birimleri sosyal olarak (gelir, sağlık, aktif yaşam, hastalık, konutun kullanım kolaylıkları vb) yeterince temsil edilememiştir. **İkinci** olarak özellikle birinci konuta dönüşmemiş ve hala ikinci konut özelliği gösteren birimlerin varlığı mekânsal ölçümlerde (bina sayımı, makroform alanı, planlı alan büyüklüğü vb) temsil edilirken bu durum nüfus büyüklüklerine yansımamaktadır çünkü nüfus sayımlarında bu alanlar boş olarak algılanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen yöntemsel ve uygulamaya yönelik kıstasların çalışmanın sonuçlarını yorumlamada bazı zorluklar yaratması kaçınılmazdır. Bu tür mekânsal temsil ile sosyal temsil arasında bazı farklar oluştuğunda durumu objektif kriterlere göre yorumlamak oldukça güçleşmektedir.

C.Yöntem

'Sağlıklı Kent Mezitli' çalışması kapsamında toplam 1083 kişi ile sosyo-ekonomik (cinsiyet, eğitim, çalışma konut, sosyal güvenlik, gelir, geçim vb) ve algılanan sağlık (sağlık hizmetlerine erişim, kronik hastalık varlığı, engellilik durumu, aktif yaşam, yaşam kalitesi vb.) durumlarını ölçmeye yönelik anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Mezitli ilçesi genelinde kır-kent ayrımı tespit etmeye yönelik olarak anket sorularından aşağıda sıralananlar değişken olarak kullanılmıştır.

- **Medeni durum:** (evli, bekâr, boşanmış, eşi ölmüş ve ayrı yaşıyor),
- **Eğitim durumu:** (okuryazar eğil, okuryazar ama diploma sahibi değil, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu, ön lisans-lisans mezunu, lisansüstü-doktora mezunu),
- **Gelir getirici işte çalışma:** (evet, hayır),
- **Gelir getirici işte çalışıyor ise:** (işveren, kendi hesabına (düzenli), maaşlı memur (düzenli), ücretli isçi (düzenli), yevmiyeli (geçici), ücretsiz aile isçisi)
- **Gelir getirici işte çalışmıyor ise:** (öğrenci, emekli, ev kadını, irat sahibi, özürlü/engelli/hasta, issiz),
- **Sosyal güvence:** (SSK, bağ-kur, emekli sandığı, özel sigorta, yok),
- **Evin yapısı:** (müstakil ev, apartman dairesi),
- **Evin mülkiyeti:** (evde yaşayanlardan birine ait, kira)
- **Evde kullanıla ısınma biçimi:** (odun-kömür-fuel oil (soba), elektrik (klima-ufo), doğalgaz (kombi, doğalgaz sobası)),
- **Evdeki oda sayısı:** (tek oda ve tek oda + salon, iki oda ve salon, üç oda ve salon, dört ve daha fazla oda ile salon),
- **Evdeki içme suyu kaynağı:** (şebeke suyu, sise suyu-damacana, kuyu suyu, tanker, yüzey suyu-pinar-cesme),
- **Hanehalkı gelir kaynağı (düzenli bir isten elde edilen gelir):** (evet, hayır),
- **Hanehalkı gelir kaynağı (düzensiz isten elde edilen gelir):** (evet, hayır),
- **Hanehalkı gelir kaynağı (dulluk, emeklilik, engelli vb maaşı):** (evet, hayır),
- **Hanehalkı gelir kaynağı (tarla, bağ, bahçe ürünlerinden gelen gelir):** (evet, hayır),
- **Hanehalkı gelir kaynağı (kira, faiz, hisse senedi gibi yatırım kaynaklarından gelen gelir):** (evet, hayır),

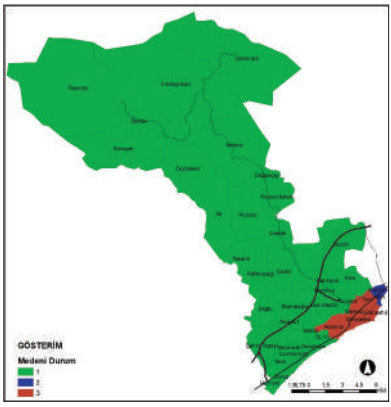
- **Gelir düzeyi:** (asgari ücretin (1404 TL) altında, asgari ücret (1404 TL) - 3000 TL, 3000 tl - 5000 TL, 5000 TL - 10000 TL, 10000 TL üstü),
- **Geçim düzeyi:** (kazandığımız para geçimimize zor yetiyor, kazandığımız para geçimimize yetiyor, kazandığımız para ile birikim yapabilmekteyiz),
- **Günlük haberleri takip etme biçimi (gazete-dergi (basili yada online)):** (evet, hayır),
- **Günlük haberleri takip etme biçimi (sosyal medya (facebook, twitter vb)):** (evet, hayır),
- **Günlük haberleri takip etme biçimi (televizyon):** (evet, hayır),
- **Sağlık hizmetlerine kolay erişim:** (evet, hayır),
- **Hobi sahibi olma durumu:** (evet, hayır),
- **Düzenli yürüyüş yapma durumu:** (evet, hayır),
- **Düzenli egzersiz yapma durumu:** (evet, hayır),
- **Düzenli bisiklete binme durumu:** (evet, hayır).

Yukarıda sıralanan değişkenler kendi içinde gruplandırılarak mahalle bazında elde edilen sayısal büyüklükler gruplama (clustering) analizine tabi tutularak mahalleler kendi arasında gruplanmış ve elde edilen 8 grup tekrar gruplandırılarak sentez çalışmasına erişilmiştir. Buna göre mahalleler **medeni durum**; **eğitim durumu; çalışma ve sosyal güvenlik** (gelir getirici işte çalışma, gelir getirici işte çalışıyor ise konumu, gelir getirici işte çalışmıyor ise nedeni, sosyal güvence)**; konut ve konutun kullanım kolaylıkları** (evin yapısı, evin mülkiyeti, evde kullanılan ısınma biçimi, evdeki oda sayısı, evdeki içme suyu kaynağı)**; gelir ve geçim düzeyi** (hanehalkı gelir kaynağı (düzenli bir isten elde edilen gelir), hanehalkı gelir kaynağı (düzensiz isten elde edilen gelir), hanehalkı gelir kaynağı (dulluk, emeklilik, engelli vb maaşı), hanehalkı gelir kaynağı (tarla, bağ, bahçe ürünlerinden gelen gelir), hanehalkı gelir kaynağı (kira, faiz, hisse senedi gibi yatırım kaynaklarından gelen gelir), gelir düzeyi, geçim düzeyi)**; gündemi takip etme bicimi** (günlük haberleri takip etme biçimi (gazete-dergi (basili yada online)), günlük haberleri takip etme biçimi (sosyal medya (facebook, twitter vb)), günlük haberleri takip etme biçimi (televizyon))**; sağlık hizmetlerine erişim; aktif yaşam** (hobi sahibi olma, düzenli yürüyüş yapma, düzenli egzersiz yapma, düzenli bisiklete binme) kümeleri içinde gruplandırılmış ve yukarıda belirtildiği üzere bu 8 grup tekrar gruplama analizine tabi tutularak sentez paftası üretilmiştir.

D. Kümeleme Analizleri

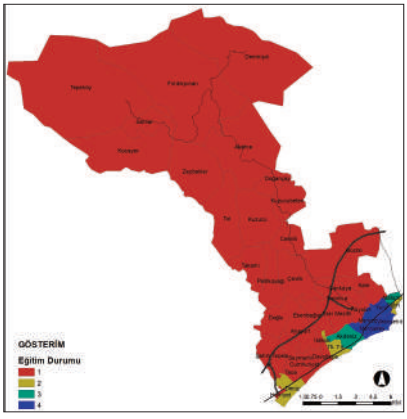
D.1. Medeni Durum

Anket uygulanan ve 18 yaşından büyük katılımcıların medeni duruma ilişkin sorulan soruya verdikleri cevaplar mahalle bazında kümeleme analizine tutulduğunda 3 grup oluşmaktadır. Bunlar Atatürk ve Fatih Mahallelerini kapsayan 2. Grup; Akdeniz, Viranşehir, Menderes, Merkez ve Yeni Mahallelerini kapsayan 3. Grup ile diğer mahallelerin tamamını içeren 1. Gruptur.

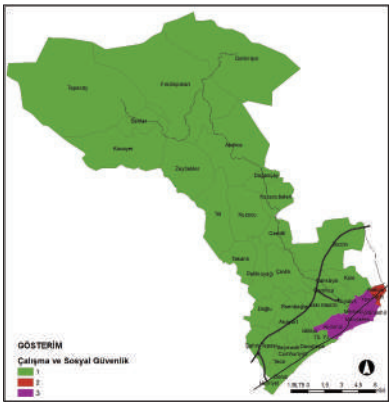
D.2. Eğitim Durumu

Anket uygulanan katılımcıların eğitim durumuna (bitirilen okul) ilişkin sorulan soruya verdikleri cevaplar mahalle bazında kümeleme analizine tutulduğunda 4 grup oluştuğu görülmektedir. Bunlar 75. Yıl, Deniz ve Fatih Mahallelerinden oluşan 2. Grup; Akdeniz ve Atatürk Mahallelerinden oluşan 3. Grup; Menderes, Yeni, Merkez ve Viranşehir Mahallerinden oluşan 4. Grup ile diğer mahallelerin tamamını içeren 1. gruptur.

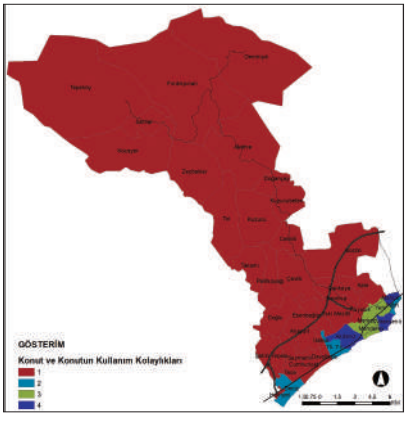
D.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Ankete katılanların çalışma ve sosyal güvenlik durumlarına ilişkin sorulan sorulara verdikleri yanıtlar mahalle düzeyinde kümeleme analizi ile incelendiğinde toplam 3. Grup oluşmaktadır. Bunlar Atatürk ve Fatih Mahallelerinden oluşan 2. Grup; Akdeniz, Viranşehir, Menderes, Merkez ve Yeni Mahallelerinden oluşan 3. Grup ile diğer mahallelerin tamamından oluşan 1. Grup'tur.

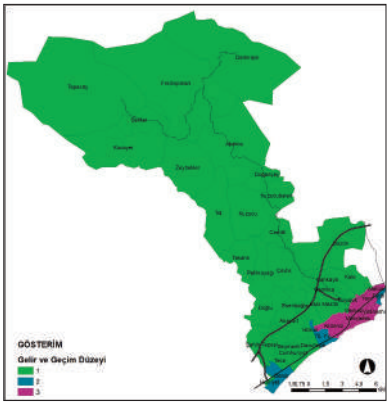
D.4. Konut ve Konutun Kullanım Kolaylıkları

Ankete katılanların konut ve konutun kullanım kolaylıklarına ilişkin sorulara verdikleri cevaplar mahalle bazında kümeleme analizine tabi tutulduğunda 4 grubun oluştuğu görülmektedir. Bunlar 75. Yıl, Deniz ve Fatih Mahallelerinden oluşan 2. Grup; Merkez, Yeni ve Menderes Mahallelerinden oluşan 3. Grup; Akdeniz, Viranşehir ve Atatürk Mahallelerinden oluşan 4. Grup ile diğer mahallelerin tamamından oluşan 1. Grup'tur.

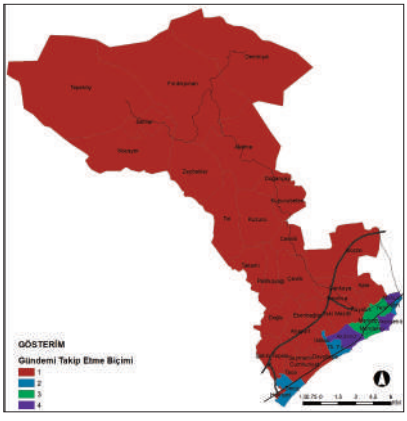
D.5. Gelir ve Geçim Düzeyi

Ankete katılanların gelir ve geçim düzeyine ölçmeyi amaçlayan sorulara verdikleri cevaplar mahalle bazında incelendiğinde mahalleler arasında 3 grup oluştuğu gözlenmektedir. 75. Yıl, Deniz ve Fatih Mahalleleri 2. Grubu oluştururken; Menderes, Yeni, Merkez, Akdeniz, Viranşehir ve Atatürk Mahalleleri 3. Grubu oluşturmaktadır. Bunun dışında kalan tüm mahalleler ise 1. Grup altında kümelenmiştir.

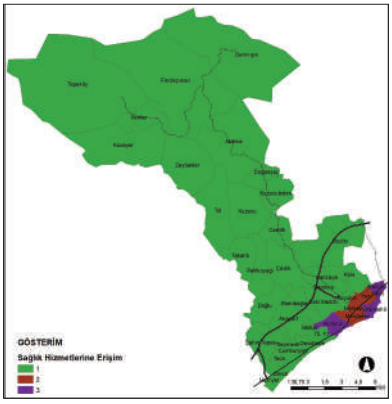
D.6. Gündemi Takip Etme Biçimi

Ankete katılan kişilerin gündemi nasıl takip ettiklerine ilişkin sorulan sorulara verdikleri cevaplar mahalle bazında kümeleme analizine tabi tutulduğunda 4 grup oluşmaktadır. 75. Yıl, Deniz ve Fatih mahalleleri 2. Grubu; Merkez, Yeni ve Menderes mahalleleri 3. Grubu; Akdeniz, Viranşehir ve Atatürk mahalleleri 4. Grubu ve geri kalan mahalleler ise 1. Grubu oluşturmuştur.

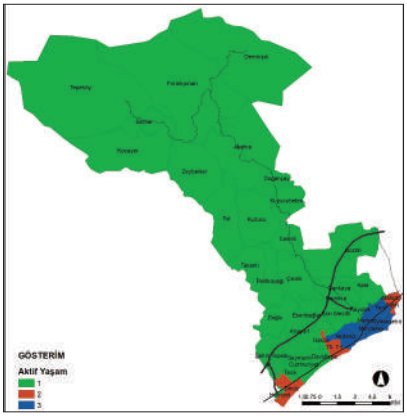
D.7. Sağlık Hizmetlerine Erişim

Ankete katılanların sağlık hizmetlerine kolay erişip erişmediklerine yönelik soruya verdikleri cevaplar mahalle bazında değerlendirildiğinde toplam 3 küme oluşmaktadır. Menderes, Merkez ve Yeni Mahalle 2. Grubu oluştururken, Akdeniz, Viranşehir, Atatürk ve Fatih Mahalleleri 3. Grubu oluşturmuştur. Kalan mahallelerin tamamı ise 1. Grubu oluşturmuştur.

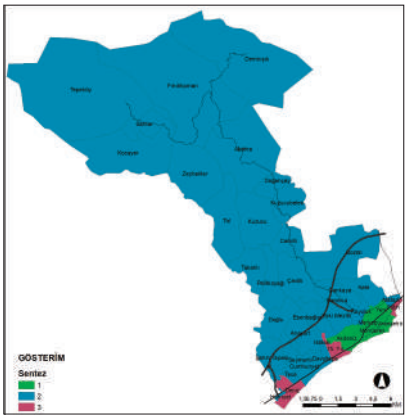
D.8. Aktif Yaşam

Ankete katılanların aktif yaşama ilişkin sorulan sorulara verdikleri cevaplar kümeleme analizi ile değerlendirildiğinde 3 grubun oluştuğu görülmektedir. 2. Grupta 75. Yıl, Deniz, Fatih ve Atatürk Mahalleleri bulunurken; 3. Grupta Akdeniz, Viranşehir, Merkez, Yeni ve Menderes mahalleleri bulunmaktadır. Kalan mahallelerin tamamı ise 1. Grubu oluşturmaktadır.

D.9. Sentez

Yukarıda yapılan kümeleme çalışmaları sonucunda mahalleler elde ettikleri grup değerlerine göre tekrar kümeleme analizine tabi tutulduğunda aşağıdaki sentez haritası elde edilmiştir. Akdeniz, Menderes, Merkez, Viranşehir ve Yeni Mahalleleri 1. Grubu oluştururken, Fatih, 75. Yıl, Deniz ve Hürriyet mahalleleri 3. Grubu oluşturmaktadır. Bununla birlikte geri kalan mahallerin tamamı ise 2. Grubu oluşturmuştur.

E. Grupların Açılımı

E.1. Medeni Durum

Gruplar düzeyinde medeni durum verileri incelendiğinde 1. Grubun boşanmışlar kategorisinde baskın olduğu buna karşın 2. Grubun evliler kategorisinde baskın olduğu görülmüştür. 3. Grup ise evli kategorisi dışındaki tüm kategorilerde baskındır.

Medeni durum * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Evli	Sayı	405	214	68	687
			59,0%	31,1%	9,9%	100,0%
	Bekâr	Sayı	164	76	45	285
			57,5%	26,7%	15,8%	100,0%
	Boşanmış	Sayı	42	13	9	64
			65,6%	20,3%	14,1%	100,0%
	Esi ölmüş	Sayı	24	12	7	43
			55,8%	27,9%	16,3%	100,0%
	Ayrı yaşıyor	Sayı	1	2	1	4
			25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58,7%	29,3%	12,0%	100,0%

E.2. Eğitim Durumu

Gruplar düzeyinde eğitim durumu incelendiğinde 1. Grubun lise düzeyi ve üzeri eğitimde ağırlık kazandığı; 2. Grubun ortaokul düzeyi ve altında yoğunluk gösterdiği; buna karşın 3. Grubun ise karışık seviyelerde (okuryazar değil, ortaokul, lise, yüksek lisans-doktora) ağırlık kazandığı görülmektedir.

Öğrenim düzeyi * grup çapraz-tablosu

			Grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Okuryazar değil	Sayı	12	15	4	31
			38,7%	48,4%	12,9%	100,0%
	Okuryazar, ama ilkokul mezunu değil	Sayı	6	9	0	15
			40,0%	60,0%	0,0%	100,0%
	İlkokul	Sayı	63	87	20	170
			37,1%	51,2%	11,8%	100,0%
	Ortaokul	Sayı	44	39	18	101
			43,6%	38,6%	17,8%	100,0%
	Lise	Sayı	239	99	48	386
			61,9%	25,6%	12,4%	100,0%
	Yüksek okul-üniversite	Sayı	230	59	27	316
			72,8%	18,7%	8,5%	100,0%
	Yüksek lisans-doktora	Sayı	42	9	13	64
			65,6%	14,1%	20,3%	100,0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58,7%	29,3%	12,0%	100,0%

E.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Gelir getirici işte çalışma durumu gruplara göre farklılık göstermemektedir. Ancak gelir getirici işte çalışanlar arasında düzenli gelir elde eden memurlar ve işçiler 1. Grup içinde ağırlıklı olarak yer alırken, geçici işlerde Yevmiyeli çalışanlar ile ücretsiz aile işçileri ve büyük ihtimalle tarım sektöründe kendi hesabına çalışanlar ağırlıklı olarak 2. Grupta yer almaktadır. 3. Grupta ise karışık olarak işverenler, düzenli gelir elde eden memurlar ve geçici işlerde Yevmiyeli çalışalar yer almaktadır. Gelir getirici işlerde çalışmayanlardan öğrenciler, emekliler ve irat sahipleri 1. Grupta yer alırken, ev kadını, irat sahipleri ve özürlü-engelli-hastalar 2. Grupta yer almaktadır. 3. Grupta ise özürlü-engelli-hastalar ile işsizler ağırlıklı olarak yer almaktadır.

Gelir getirici iste çalışma durumu * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Evet	Sayı	348	178	69	595
			58,5%	29,9%	11,6%	100,0%
	Hayır	Sayı	288	139	61	488
			59,0%	28,5%	12,5%	100,0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58,7%	29,3%	12,0%	100,0%

Gelir getirici iste çalışma durumu evet ise * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	İşveren	Sayı	35	17	10	62
			56,5%	27,4%	16,1%	100,0%
	Kendi hesabına/düzenli	Sayı	30	29	8	67
			44,8%	43,3%	11,9%	100,0%
	Maaşlı-memur/düzenli	Sayı	149	34	26	209
			71,3%	16,3%	12,4%	100,0%
	Ücretli-isçi/düzenli	Sayı	114	49	12	175
			65,1%	28,0%	6,9%	100,0%
	Yevmiyeli/geçici	Sayı	13	26	11	50
			26,0%	52,0%	22,0%	100,0%
	Ücretsiz aile isçisi	Sayı	3	21	2	26
			11,5%	80,8%	7,7%	100,0%
Toplam		Sayı	344	176	69	589
			58,4%	29,9%	11,7%	100,0%

Gelir getirici iste çalışma durumu hayır ise * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Öğrenci	Sayı	56	27	11	94
			59,6%	28,7%	11,7%	100,0%
	Emekli	Sayı	110	41	20	171
			64,3%	24,0%	11,7%	100,0%
	Ev kadını	Sayı	90	50	19	159
			56,6%	31,4%	11,9%	100,0%
	İrat sahibi	Sayı	2	1	0	3
			66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
	Özürlü-engelli-hasta	Sayı	3	6	4	13
			23,1%	46,2%	30,8%	100,0%
	İssiz	Sayı	21	11	7	39
			53,8%	28,2%	17,9%	100,0%
Toplam		Sayı	282	136	61	479
			58,9%	28,4%	12,7%	100,0%

1.Grupta yer alanlar arasında SSK ve Emekli sandığı baskın sosyal güvenlik şemsiyesi iken, 2. Grupta yer alanlar ağırlıklı olarak ya Bağ-kur üyesidir ya da sosyal güvenlikten yoksundur. 3. Grupta yer alanlar arasında ise SSK ve Emekli Sandığı dışındaki tüm sosyal güvenlik durumları ortalamanın üstündedir.

Sosyal güvence durumu * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	SSK	Sayı	285	129	45	459
			62.1%	28.1%	9.8%	100.0%
	Bağ-kur	Sayı	66	72	21	159
			41.5%	45.3%	13.2%	100.0%
	Emekli sandığı	Sayı	230	61	35	326
			70.6%	18.7%	10.7%	100.0%
	Özel sigorta	Sayı	16	7	8	31
			51.6%	22.6%	25.8%	100.0%
	Yok	Sayı	39	48	21	108
			36.1%	44.4%	19.4%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

E.4. Konut ve Konutun Kullanım Kolaylıkları

Yaşanılan evin biçimi incelendiğinde 1. ve 3. Grupta yer alanlar ağırlıklı olarak apartman dairesinde yaşarken 2. Grupta yer alanlar ise müstakil evde yaşamaktadırlar.

Yaşanılan evin biçimi * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Müstakil ev	Sayı	41	182	15	238
			17.2%	76.5%	6.3%	100.0%
	Apartman dairesi	Sayı	595	135	115	845
			70.4%	16.0%	13.6%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Yaşanıla konutun mülkiyet durumu incelendiğinde 1. ve 3. Grup içinde kiracılık yaygın iken 2. Grup arasında mülk sahibi olma yaygındır.

Yaşanılan konutun mülkiyet durumu * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Evde yasayanlardan birine ait	Sayı	432	238	75	745
			58.0%	31.9%	10.1%	100.0%
	Kira	Sayı	185	74	50	309
			59.9%	23.9%	16.2%	100.0%
Toplam		Sayı	617	312	125	1054
			58.5%	29.6%	11.9%	100.0%

Evde ısınma amaçlı en sık kullanılan yakıt incelendiğinde 2. Grup arasında odun, kömür veya fuel oil ortalamanın üstünde kullanılırken; 3. Grup ağırlıklı olarak elektrik kullanmaktadır. 1. Grup ise elektrik ve doğalgazı ağırlıklı olarak kullanmaktadır.

Evde ısınma amaçlı en sık kullanılan yakıt * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Odun-kömür-fuel oil (soba)	Sayı	37	172	24	233
			15.9%	73.8%	10.3%	100.0%
	Elektrik (klima-ufo)	Sayı	361	105	84	550
			65.6%	19.1%	15.3%	100.0%
	Doğalgaz (kombi, doğalgaz sobası)	Sayı	238	40	22	300
			79.3%	13.3%	7.3%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Konutta bulunan oda sayısı verileri gruplar özelinde değerlendirildiğinde 1. grupta ağırlıklı olarak konutların 3+1 olduğu, konutların 3. grupta 2+1 ve daha küçük olduğu, 2. grupta ise 2+1 veya 4+1 ve daha büyük görülmüştür.

Evdeki oda sayısı * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Tek oda ve tek oda + salon	Sayı	14	7	4	25
			56.0%	28.0%	16.0%	100.0%
	İki oda ve salon	Sayı	94	96	40	230
			40.9%	41.7%	17.4%	100.0%
	Üç oda ve salon	Sayı	449	151	76	676
			66.4%	22.3%	11.2%	100.0%
	Dört ve daha fazla oda ile salon	Sayı	79	63	10	152
			52.0%	41.4%	6.6%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

1.grupta yer alan mahalleler ağırlıklı olarak içme suyu olarak şebeke suyunu ve şişe suyu kullanırken, 3. grupta yer alan mahalleler ağırlıklı olarak şişe suyu veya kuyu suyu kullanmaktadır. Buna karşın 2. grupta yer alan mahalleler ise şebeke suyu, kuyu suyu ve yüzey suyu-pınar-çeşme kullanmaktadır.

Evde kullanılan içme suyunun kaynağı * grup çapraz-tablosu

			Grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Şebeke suyu	Sayı	387	215	47	649
			59.6%	33.1%	7.2%	100.0%
	Şişe suyu-damacana	Sayı	228	62	73	363
			62.8%	17.1%	20.1%	100.0%
	Kuyu suyu	Sayı	13	24	8	45
			28.9%	53.3%	17.8%	100.0%
	Tanker	Sayı	0	1	1	2
			0.0%	50.0%	50.0%	100.0%
	Yüzey suyu-pınar, çeşme	Sayı	8	15	1	24
			33.3%	62.5%	4.2%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

E.5. Gelir ve Geçim Düzeyi

Hane halkı gelir kaynağının düzenli bir işten elde edilen gelir olduğunu söyleyenler genel olarak 1. grupta yer alan katılımcılardır. Düzensiz işlerden elde edilen gelirin hanehalkının gelir kaynağı olduğunu söyleyenler genellikle 2. grup ve 3. grupta yer alan katılımcılardır. Dulluk, emeklilik, engelli vb maaşının gelir kaynağı olduğunu ifade edenler 1 ve 3. grupta yoğunlaşmıştır. Tarla, bağ, bahçe işlerinden elde edilen gelirin temel hane geliri olduğunu ifade edenler 2. grupta yer almaktadır. Hanehalkı gelir kaynağı kira, faiz, hisse senedi gibi yatırım kaynaklarından gelen gelir olduğunu belirtenler ise 1. grupta yer almaktadır.

Hanehalkı gelir kaynağı (düzenli bir işten elde edilen gelir) * grup çapraz-tablosu

			grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Hayır	Sayı	173	154	66	393
			44.0%	39.2%	16.8%	100.0%
	Evet	Sayı	463	163	64	690
			67.1%	23.6%	9.3%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Hanehalkı gelir kaynağı (düzensiz işten elde edilen gelir) * grup çapraz-tablosu

			grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Hayır	Sayı	596	273	99	968
			61.6%	28.2%	10.2%	100.0%
	Evet	Sayı	40	44	31	115
			34.8%	38.3%	27.0%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Hanehalkı gelir kaynağı (dulluk, emeklilik, engelli vb maaşı) * grup çapraz-tablosu

			grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Hayır	Sayı	424	233	86	743
			57.1%	31.4%	11.6%	100.0%
	Evet	Sayı	212	84	44	340
			62.4%	24.7%	12.9%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Hanehalkı gelir kaynağı (tarla, bağ, bahçe ürünlerinden gelen gelir) * grup çapraz-tablosu

			grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Hayır	Sayı	608	230	124	962
			63.2%	23.9%	12.9%	100.0%
	Evet	Sayı	28	87	6	121
			23.1%	71.9%	5.0%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Hanehalkı gelir kaynağı (kira, faiz, hisse senedi gibi yatırım kaynaklarından gelen gelir) * grup çapraz-tablosu

			grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Hayır	Sayı	578	300	127	1005
			57.5%	29.9%	12.6%	100.0%
	Evet	Sayı	58	17	3	78
			74.4%	21.8%	3.8%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Bir ayda 3000 TL'den daha fazla gelir elde ettiğini belirten katılımcılar ağırlıklı olarak 1. grupta yer almaktadır. 3000 TL'den daha az aylık gelire sahip olduğunu söyleyenler ise 2. grupta yer almaktadır. 3. Grupta yer alanların bir kısmı 3000 TL ve altında gelir aldığını ifade ederken grup aynı zamanda 10000 TL ve üzerinde gelir elde edenlerin de yoğunlaştığı bir alandır.

Bir ayda eve giren toplam gelir miktarı * grup çapraz-tablosu

			Grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Asgari ücretin (1404 TL) altında	Sayı	49	53	22	124
			39.5%	42.7%	17.7%	100.0%
	Asgari ücret (1404 TL) - 3000 TL	Sayı	238	147	54	439
			54.2%	33.5%	12.3%	100.0%
	3000 Tl - 5000 TL	Sayı	196	75	27	298
			65.8%	25.2%	9.1%	100.0%
	5000 TL - 10000 TL	Sayı	115	27	19	161
			71.4%	16.8%	11.8%	100.0%
	10000 TL üstü	Sayı	38	15	8	61
			62.3%	24.6%	13.1%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

1.ve 3. grupta yer alan katılımcılar kazandıkları para ile birikim yaptıklarını ifade ederken, 2. Grupta yer alanlar kazandıkları paranın ya geçimlerine zor yettiğini veya yetmediğini belirtmektedir.

Geçim düzeyi * grup çapraz-tablosu

			Grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Kazandığımız para geçimimize zor yetiyor	Sayı	291	152	61	504
			57.7%	30.2%	12.1%	100.0%
	Kazandığımız para geçimimize yetiyor	Sayı	270	138	54	462
			58.4%	29.9%	11.7%	100.0%
	Kazandığımız para ile birikim yapabilmekteyiz	Sayı	67	25	15	107
			62.6%	23.4%	14.0%	100.0%
Toplam		Sayı	628	315	130	1073
			58.5%	29.4%	12.1%	100.0%

E.6. Gündemi Takip Etme Biçimi

Gündemi basılı veya online olarak gazete ve dergiler üzerinden takip ettiğini belirten katılımcılar ağırlıklı olarak 1. grupta yer almaktadır. Gündemi sosyal medya üzerinden takip ettiğini söyleyenler ise 1. ve 3. grupta öbeklenmiştir. Buna karsın gündemi televizyondan takip ettiğini söyleyenler ise 2. grupta yer almaktadır.

Günlük haberleri takip etme bicimi (gazete-dergi (basili yada online)) * grup çapraz-tablosu

			Grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Evet	Sayı	260	95	45	400
			65.0%	23.8%	11.3%	100.0%
	Hayır	Sayı	376	222	85	683
			55.1%	32.5%	12.4%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Günlük haberleri takip etme bicimi (sosyal medya (facebook, twitter vb)) * grup çapraz-tablosu

			Grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Evet	Sayı	375	147	80	602
			62.3%	24.4%	13.3%	100.0%
	Hayır	Sayı	261	170	50	481
			54.3%	35.3%	10.4%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Günlük haberleri takip etme bicimi (televizyon) * grup çapraz-tablosu

			Grup			
			1.grup	2.grup	3.grup	Toplam
	Evet	Sayı	411	241	86	738
			55.7%	32.7%	11.7%	100.0%
	Hayır	Sayı	225	76	44	345
			65.2%	22.0%	12.8%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

E.7. Sağlık Hizmetlerine Erişim

Sağlık hizmetlerine kolay eriştiğini belirtenler ağırlıklı olarak 1. grupta yer almaktadır.

Sağlık hizmetlerine kolay ulaşma durumu * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Evet	Sayı	513	249	97	859
			59.7%	29.0%	11.3%	100.0%
	Hayır	Sayı	114	67	33	214
			53.3%	31.3%	15.4%	100.0%
Toplam		Sayı	627	316	130	1073
			58.4%	29.5%	12.1%	100.0%

E.8. Aktif Yaşam

Herhangi bir hobi sahibi olduğunu belirtenler ağırlıklı olarak 1. ve 3. Grupta yer almaktadır. Boş zamanlarda yürüyüş yaptığını belirtenler ise ağırlıklı olarak 3. grupta yer almaktadır. Mezitli'de bisiklete bindiğini ifade edenler ise 1. grupta yoğunlaşmaktadır. Düzenli egzersiz yaptığını ifade edenler ise yine ağırlıklı olarak 1. ve 3. grupta yer almaktadır.

Hobi sahibi olma durumu * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Evet	Sayı	343	152	85	580
			59.1%	26.2%	14.7%	100.0%
	Hayır	Sayı	293	165	45	503
			58.3%	32.8%	8.9%	100.0%
Toplam		Sayı	636	317	130	1083
			58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Boş zamanlarda yürüyüş yapma durumu * grup çapraz-tablosu

				Grup			Toplam
				1.grup	2.grup	3.grup	
		Evet	Sayı	505	242	113	860
				58.7%	28.1%	13.1%	100.0%
		Hayır	Sayı	131	75	17	223
				58.7%	33.6%	7.6%	100.0%
	Toplam		Sayı	636	317	130	1083
				58.7%	29.3%	12.0%	100.0%

Bisiklete binme durumu * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Evet	Sayı	183	82	37	302
			60.6%	27.2%	12.3%	100.0%
	Hayır	Sayı	434	223	91	748
			58.0%	29.8%	12.2%	100.0%
Toplam		Sayı	617	305	128	1050
			58.8%	29.0%	12.2%	100.0%

Düzenli egzersiz yapma durumu * grup çapraz-tablosu

			Grup			Toplam
			1.grup	2.grup	3.grup	
	Evet	Sayı	275	104	66	445
			61.8%	23.4%	14.8%	100.0%
	Hayır	Sayı	349	209	64	622
			56.1%	33.6%	10.3%	100.0%
Toplam		Sayı	624	313	130	1067
			58.5%	29.3%	12.2%	100.0%

F. Sonuç

'Sağlıklı Kent Mezitli' projesi kapsamında yapılan anket çalışması sırasında elde edilen ve katılımcıların ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan değişkenlerin kümeleme analizine tabi tutulmasıyla 3 grup elde edilmiştir. Daha önce belirtildiği üzere: Akdeniz, Menderes, Merkez, Viranşehir ve Yeni Mahalleleri 1. Grubu oluştururken, Fatih, 75. Yıl, Deniz ve Hürriyet mahalleleri 3. Grubu oluşturmaktadır. Bununla birlikte geri kalan mahallerin tamamı ise 2. Grubu oluşturmuştur.

Yöntem kısmında ifade edilen değişkenlerin gruplar özelinde yapılan incelemesinden elde edilen sonuçlara göre 1. grupta yer alan mahallelerin daha çok "kentsel" özellikler gösterdiği, buna karşın 2. grupta yer mahallelerin "kırsal" özellikler gösterdiği görülmüştür. Bununla birlikte 3. grupta yer alan mahallelerin bazı değişkenler itibariyle "kırsal", bazı değişkenler itibariyle "kentsel" özellikler gösterdiği ve bu nedenle giriş bölümünde ifade edildiği üzere "geçiş (kırsaldan kentsele) bölgesi" olarak tanımlanabileceği sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmanın amacı kırsal ya da kentsel alanların tanımlanmasına yönelik normatif değerlendirmeler yapmaktan daha çok, kırsal ya da kentsel alanların tanımlanmasına yönelik bir model önerisinde bulunmaktır. Burada uygulanan

model mekânsal verilerden daha çok bahse konu yerleşim biriminde yaşayanların ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinden yola çıkarak bir tanımlama yoluna gitmektir. Buna benzer bir girişim daha önce de Pryor (1968) tarafından yapılmıştır. Ona göre kentsel çeperi, (bir başka deyişle, kent ve kır arasındaki geçiş bölgesini) tanımlamak için kullanılabilecek değişkenler üçe ayrılır:

- Kentsel Çeperde Yaşayanların Özellikleri
- Erişilebilirlik
- Arsa ve Yapı Özellikleri

Kentsel Çeperde Yaşayanların Özellikleri

- Genç Nüfus Oranı: Kentsel çeperde yeni evlilerin görece yoğun bulunması ve/veya yeni evlilerin, evliliklerinin ilk yıllarında evlerini kentsel çeperde seçmeleri bu oranı yükseltmektedir.
- Erkek/Kadın Oranı: Bu oran, kentten yüksek ve kırdan düşüktür. Erkeklere yönelik iş olanaklarının fazla olması, bu oranı arttırmaktadır.
- Doğurganlık Oranı: Bu oran, kentten yüksek ve kırdan düşüktür.
- Evlenme Oranları: Bu oran, hem kentten hem de kırdan yüksektir.
- Başka Şehirde Doğmuş Olanların Oranı: Genel olarak, başka şehirde doğmuş olanların oranı kent merkezinden uzaklaştıkça azaldığı için, bu oran, kentten düşük, kırdan fazladır.
- Kentsel Çepere Taşınmadan Önce Geçirilen Evlilik Süresi: Kentsel çeperdeki çiftlerin en az % 50'si, evliliklerinin ilk on yılı içerisinde kentsel çepere taşınmaktadır.
- Hane halkı Ortalama Büyüklüğü: Hane halkı ortalama büyüklüğü, kentten yüksek, kırdan ise düşüktür.
- Meslek Yapısı: Hem kentten hem de kırdan daha heterojen bir meslek yapısı bulunmaktadır.
- Sosyo-Ekonomik Statü: Sosyal-statülerde bir heterojenlik gözlenmektedir.
- Gelir Dağılımı: Meslek Yapısındaki heterojenlik nedeni ile gelir dağılımı kentteki dağılımdan çok farklılaşmamaktadır.
- Yıllık Ortalama Gelir: Hane halkı başına düşen yıllık ortalama gelir hem kentteki hem de kırdakinden fazladır.
- Eğitim Durumu: Eğitim durumları kentten düşük, kırdan yüksektir.

- Çocukluğun Geçtiği Konutun Konumu: Kentsel çeperde yaşayanlar için bu evler daha çok kenttedir.
- Daha Önceki Konutun Adresi: Bu konutlar daha çok kenttedir.
- Kentsel Çeperdeki Konutta Geçirilen Süre: Kentsel çeperde yaşayanların en az % 50's, beş yıldan daha az bir süredir kentsel çeperdedir.
- Kentsel Çepere Taşınma Gerekçeleri: Bu gerekçeler, daha az karmaşa, daha fazla mahremiyet, iş yerine yakınlık, çocuklara uygunluk, büyük parsel talepleridir.
- Katılım ve İşbirliği Bağları: Bu nitelikler düşük oranda gözlenmektedir.

Kaynakça:

Pryor, R.J. (1968) Defining the rural-urban fringe, *Social Forces*, 47 (2), s:202-215.

5A OTURUMU - 8 KASIM 2017

Doğal Değerler ile Yerleşme Dokusunun Korunması Çerçevesinde Kırsal Mimari ve Peyzaj

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Aygün Erdoğan

Kırsal Mekanların Planlanmasında Peyzaj Kalitesi Kavramı: Yeşilırmak Havzası Örneği
Doç. Dr. Osman Uzun - Prof. Dr. Haldun Müderrisoğlu - Prof. Dr. Zeki Demir - Dr. Sultan Gündüz - Prof. Dr. Latif Gürkan Kaya - Yrd. Doç. Dr. Pınar Gültekin

Kırsal Müşterekler Üzerine Bir Çalışma: Mera Alanları
Arş. Gör. Dalya Hazar
Doç. Dr. Koray Velibeyoğlu

Kırsal Yerleşmelerin İncelenmesine Yönelik Bir Yöntem: Kırsal Peyzaj Kimliği
Doç. Dr. Meltem Erdem Kaya - Yrd. Doç. Dr. H. Serdar Kaya
Doç. Dr. Fatih Terzi - Doç. Dr. Elif Alkay
Yrd. Doç. Dr. Sezai Ozan Zeybek - Doç. Dr. Filiz Bektaş Balçık
Prof. Dr. Doğanay Tolunay - Ezgi Güler
Gökçe Şahin - Safiye Elif Serdar

Yoran/Didyma Geleneksel Kırsal-Arkeolojik Yerleşiminin Korunabilirliği: Değişen Uzman Değer Algıları Üzerinden Bir Değerlendirme
Araş. Gör. Dr. Ebru Harman Aslan- Prof. Dr. Cengiz Can*

* Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu'na programda yer almasına karşın katılmadıkları için bildirileri yayımlanmamıştır.

Kırsal Mekanların Planlanmasında Peyzaj Kalitesi Kavramı: Yeşilırmak Havzası Örneği*

Doç. Dr. **Osman Uzun**
Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Prof. Dr. **Haldun Müderrisoğlu**
Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Prof. Dr. **Zeki Demir**
Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Dr. **Sultan Gündüz**
Planlama Atölyesi

Prof. Dr. **Latif Gürkan Kaya**
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi
Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Pınar Gültekin**
Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Özet

Peyzaj Kalitesi; içinde yaşadığımız peyzajın bilinen en iyi özelliklerini bünyesinde taşıması durumudur. Peyzaj yapısının ve fonksiyonlarının canlıların beklenti ve gereksinimlerini karşılayabilme yeteneğidir. Peyzaj kalite hedeflerinin belirlenmesi ve peyzaj planlama yaklaşımlarının ya da peyzaj planlarının tüm sektörel ve mekânsal planlarla bütünleştirilmesi 2003 yılında ülkemizde kabul edilen Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ile taahhüt edilmiştir.

Bu çalışmada peyzaj kalitesini oluşturduğu varsayılan 22 adet potansiyel peyzaj kalitesini ifade eden analiz ile 26 adet peyzaj kalitesini azaltan analizin bir arada değerlendirilmesiyle, peyzajın mevcut durumdaki kalitesinin belirlenmesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca peyzaj kalitesi ile elde edilen verilerin proje alanında yapılan çevre düzeni planları ile karşılaştırılması yapılarak, peyzaj planlama yaklaşımlarının, ekolojik temelli yaklaşımların en az düzeyde olduğunu

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır.

düşündüğümüz çevre düzeni planındaki plan kararları üzerinde bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuçta mekânsal planlama çalışmalarında gerek kırsal gerekse kentsel alanlarda peyzaj kalitesi kavramının, planlara ekolojik temel sağlayarak yön verebileceği ortaya konulmuştur. Bu kapsamda havza ölçeklerinde hazırlanan peyzaj atlaslarının havza ya da bölge ölçeğinde hazırlanan farklı projelerle, mekânsal ve sektörel planlarla rahatlıkla bütünleştirilebileceği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj planlama, Havza Planlama, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Peyzaj Kalitesi

Giriş

Dünya üzerinde yaşanan çok yönlü değişim ve dönüşüm süreçlerinin bir sonucu olarak doğal kaynaklar üzerinde oluşan zarar ve baskılar artmış, biyoçeşitlilik başta olmak üzere geri dönüşü olmayan kayıplar gündeme gelmiştir ve gelmeye de devam etmektedir. Dünya üzerinde yaşayan toplumların büyük çoğunluğu çoğu zaman söz konusu değişim ve dönüşümlere seyirci kalırken bilimsel çevreler, yönetim erkine ve sorumluluğuna sahip kesimler, teknik insanlar, çevresel duyarlılık sahipleri değişim-dönüşüm süreçlerinin etkilerinin azaltılması ve geri dönüşü olmayan hataların önüne geçilmesi konusunda çalışmalar yapmakta, yasal, yönetsel, teknik, eğitsel pek çok araç geliştirmeye ve bu araçların entegre kullanımına odaklanmaktadır.

2000 yılında imzalanan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) peyzajın doğrudan yer aldığı uluslararası bir sözleşme niteliğindedir. 20 Ekim 2000'de Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi APS'yi kabul edip imzaya açmıştır. Sözleşme; Avrupa içindeki peyzajların yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde korunması, yönetimi ve planlanması için kamu yetkililerinin politika ve önlemler almasını amaçlamaktadır. Hem ilginç hem de sıradan olan, insanların yaşam çevrelerinin kalitesini belirleyen tüm peyzajları kapsamaktadır. Sözleşme; katı koruma, koruma-kullanım, yönetim, geliştirme ve oluşturma gibi çeşitli hareketler gerektiren peyzajların belirli özelliklerine yönelik esnek bir yaklaşım sunmaktadır. "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", TBMM tarafından 10 Haziran 2003'te 4881 sayılı yasayla kabul edilmiş, 17 Haziran 2003 tarih ve 24141 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme gereğince, peyzajların korunması, planlanması ve yönetilmesinde özel önlemlerin alınmasını sağlayan genel ilkelerin belirlenmesi, ulusal peyzaj politikalarının oluşturulması ve ulusal peyzaj strateji ve eylem planının

hazırlanması gerekmektedir. Ülkemizde bu konuya ilişkin olarak Mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığının girişimleri, sözleşmenin imzalandığı 2003 yılından itibaren başlamış, Bakanlık bünyesine Peyzaj Koruma Şubesi'nin kurulmasıyla birlikte (2005-2006) Bakanlık tarafından desteklenen Konya (Uzun vd. 2012) ve Malatya (Şahin vd. 2013) projeleri ile altlıklar oluşturularak 2010'lu yıllardan sonra hız kazanmıştır. Bakanlık tarafından desteklenen "Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası'nın Hazırlanması Projesi" ile bilimsel, alansal, teorik ve uygulamaya yönelik elde edilen bilgi birikiminin ülkemizdeki mekânsal planlama, sosyal planlama, kırsal kalkınma, turizm planlaması, tarım ve ormancılık planlaması, ulaşım planlaması, peyzaj onarım çalışmaları vb. bir dizi planlamaya yönelik çalışma üzerinde çarpan etkisi oluşturması hedeflenmiştir.

Peyzaj atlasları, ülke peyzajlarının koruma ve kullanma dengesi gözetilerek, sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda yönetimine katkı sağlamak üzere geliştirilmiş bir araç olarak nitelendirilmektedir. Peyzaj atlasları bu niteliğiyle; Koruma-kullanma dengesinin sağlanabilmesi için mekânsal ve yönetsel stratejik yaklaşımlar üretilmesine, Peyzaj bütünlüğü içinde farklı sektörlerle ilgili doğru ve hızlı karar alınmasında karar vericilere veri, bilgi sağlanmasına, Ülkemizin taraf olduğu, Avrupa Peyzaj Sözleşmesinde de vurgulandığı üzere peyzaj planlama yaklaşımlarının farklı sektör (kentleşme ile koruma, ormancılık, tarım, sanayi, enerji vb.) planlarıyla bütünleştirilmesine katkılar sunmaktadır (Uzun vd. 2015).

Türk Dil Kurumuna göre atlas: "Dünyanın, bir ülkenin, bir bölgenin fiziksel ve siyasal coğrafyası ile ekonomi, tarih vb. konularda toplu bilgi vermek için bir araya getirilmiş coğrafya haritaları derlemesi"dir. İkinci tanım olarak da "Bir konuyu açıklamak için hazırlanmış resim veya levhalardan oluşmuş kitap" tanımı verilmektedir. Harita ise "coğrafya, tarih, dil, nüfus vb. konularla ilgili yeryüzünün veya bir parçasının, belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı" olarak tanımlanmaktadır. Peyzaj, insanlar tarafından algılandığı şekliyle, özellikleri doğal ve/veya insan aktiviteleri ve etkileşimleri sonucu oluşan bir alanı ifade etmektedir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, peyzaj tanımının odağında insana yer vermiştir. Peyzaj atlası kavramı bu iki tanım birleştirildiğinde peyzajı açıklamak için hazırlanmış resim, harita ve raporların bütünü olarak tanımlanabilir. Peyzaj atlasının içeriği sadece peyzajın fiziksel tanımıyla sınırlı değildir. Bu fiziksel yapının yanı sıra peyzaj içinde farklı ekosistemler ve insan arasındaki etkileşimlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu etkileşimler içinde bir taraftan peyzajın doğal yapısından kaynaklanan mevcut durumun saptanması, peyzaj fonksiyonlarının ortaya konulması, peyzaj içindeki süreçlerin ya da sonuçlarının haritalarla, grafik ve raporlarla ifade edilmesi, diğer taraftan peyzajın tanımındaki ana bileşen olan insan ögesinin doğanın mevcut özelliklerine kattığı olumlu yönlerin, kültürel yapının oluşturduğu değerlerin, tarihi süreç içindeki arkeolojik tarihsel izlerin haritalarla, grafik ve raporlarla ifade edilmesidir. Ayrıca insan ve

doğa arasındaki etkileşimin ürünü olan mekâna yansıyan sorunlu alanların, peyzaj üzerindeki yansımaları da bu kapsamda değerlendirilmelidir (Uzun vd. 2015).

Aşağıda bu konuda bazı ülkeler tarafından gerçekleştirilen çalışmalar kısaca özetlenmiştir.

Peyzajların küresel düzeyde sınıflandırılmasında üç yaklaşım bulunmaktadır (Wascher 2005). Birincisi, Rusya'da Milanova vd. (1993) tarafından geliştirilen "Var olan peyzajın dünya haritası" (World Map of Present-Day Landscapes) çalışması; ikincisi Amerika Doğal Kaynaklar Koruma Kurumu (Natural Resources Conservation Service-USDA) tarafından hazırlanan Antropojen Peyzaj Haritası (Anthropic Landscapes Map)'dır. Üçüncüsü ise, 1990'larda Meeus'un geliştirdiği "Avrupa'nın Peyzaj Haritaları"dır. Meeus (1993) Farklı ölçeklerde (ulusal, bölgesel, yerel) peyzaj atlasları oluşturulabilmektedir (Luginbühl 2002).

İngiltere'nin Peyzaj Karakter Sınıflandırması Doğa Koruma Kurumu tarafından yapılmıştır ve ülkede ulusal karakter alanları belirlenmiştir. İngiltere "Ulusal Karakter Alanları" olarak ifade edilen alanlara bölünmektedir. Bu alanlara "Ulusal Karakter Alanları" denilmektedir [National Character Areas (NCAs)] (NE 2009). İngiltere'de sekiz bölge içinde 159 karakter alanı belirlenmiş ve her bir alanın da alt ölçeklerde sınıflandırmaları yapılmıştır. Karakter alanları oluşturulurken yükseklik, arazi formu, ekolojik karakteristikler, arazi yeteneği, yüzey jeolojisi, tarım tipleri, yerleşim deseni, ağaçlık alan, tarla yoğunluğu ve deseni, görülebilir arkeoloji, sanayi tarihi, tasarlanmış park alanlarına ait on iki adet ulusal veri tabanı katmanlarından yararlanılmıştır (Swanwick 2002). Peyzaj tipleri sınıflandırılırken jeoloji (kireç taşı, kum taşı, granit, alüvyal vb.), arazi formu (ova, vadi, kıyı, tepe vb.), arazi örtüsü (tarım arazileri, sulak alanlar, çayırlıklar vb.) ve yerleşimler (sanayi, kentler, köyler vb.) temel alınmıştır.

Hollanda da peyzaj politikaları ve peyzaj atlası çalışmaları incelendiğinde, peyzajla ilgili ulusal politikanın oluşturulmasında Tarım, Doğa Yönetimi ve Gıda Bakanlığı, Mekânsal Planlama ve Çevre Bakanlığı, Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlıklarının aktif olarak yer aldığı görülmektedir (Roetemeijer 2005). VROM vd. (2004)'e göre, "Hollanda Arazi Kullanım Planlaması Bildirisi"ne göre ulusal peyzajlar ulusal seviyede peyzajlarla ilgili başlıca dokümanlardan biridir. Kültürel tarih ve peyzaja dayalı ulusal değeri nedeniyle peyzajdaki anahtar niteliklerin gelişimi ve korunmasından sorumludur. Anahtar nitelikler kültürel tarihin fiziksel görünüşü ile ilgilidir. Bu anahtar nitelikler ulusal peyzajların kalite hedeflerinin temelini oluştururlar (Roetemeijer 2005).

Ortega ve Festas (2010) "The Spain-Portugal Atlas of Landscapes" isimli çalışmada İspanya ve Portekiz'in birlikte yapmış oldukları peyzaj atlası projesinden bahsetmiştir. 1998 yılında her iki ülke peyzaj çeşitliliğinin

haritalanması, karakterize edilmesi ve tanımlanması, atlas formatında tüm arazilerin tanımlanması, Avrupa Birliği bölgesel süreci çerçevesi dahilinde arazi yönetiminde peyzajla birlikte geniş bir işbirliğinin oluşturulması amacıyla ortak bir projeye başlamışlardır.

Fransa'da ulusal peyzaj atlası, peyzaj karakteri değerlendirmesi, haritalanması ve tipolojileri biyofiziksel ve kültürel/tarihi faktörler kapsamında yürütülmektedir. Görsel arazi sörveyleri topoğrafik haritalarla yapılmaktadır. Peyzaj politikalarını yansıtan peyzaj atlasları, ulusal arazilerden idari bölümlenmeye gidilerek oluşturmuştur. Peyzaj atlasları'nın oluşturulmasına ilişkin aşamalar temelde peyzaj birimlerinin tanımlanması, peyzajların tanımlanması ve karakterizasyonu ile peyzaj dinamiklerinin değerlendirilmesinden oluşmaktadır (Şekil 23) (Seguin, 2007).

Van Eetvelde ve Antrop (2007) tarafından Belçika peyzaj karakterizasyonu iki düzeyde sınıflandırılmıştır. Belçika ölçeğinde peyzaj sınıflanması için kullanılabilen veriler: arazi örtüsü, toprak birimleri, arazi şekli ve topografya ve peyzaj heterojenliğidir. 1'inci ve 2'nci düzeyde CBS'leri kullanılarak yapılan analizler sonucunda Belçika örneğinde 54 peyzaj karakter tipi tanımlanmıştır. Bunlar Kentsel peyzajlar, Yarıkentsel peyzajlar, Sanayi ve yerleşim peyzajları, Kıyılar ve kumul alanları, Denizden kazanılmış alanlar, Sürülebilir arazilerin olduğu peyzajlar, Kırsal alanların yoğun olduğu peyzajlar, Orman peyzajları, Vadiler olarak 9 grupta toplanmıştır (Van Eetvelde ve Antrop 2007).

Wascher (2005) tarafından on dört üye ülkede, Avrupa Birliği (AB) projesi olarak başlatılan, "Avrupa Peyzaj Karakter Değerlendirme Girişimi" [European Landscape Character Initiative (ELCAI)] projesinde Peyzaj Karakter Değerlendirmesi çalışmaları yürütülmüştür. Avrupa Peyzaj Haritası [LANMAP2 (European Landscape Map)] projesinin tanımlamasına göre; peyzaj karakterinde biyotik, abiyotik ve kültürel olgular arasındaki işlevsel hiyerarşi dikkate alınmaktadır. Mantıksal olarak sıralandığında; iklim, jeoloji, jeomorfoloji ve topoğrafya, hidroloji, toprak, doğal bitki örtüsü, fauna, arazi kullanımı ve peyzaj desenleri gibi verilerin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu gözlemler, ulusal peyzaj tipolojilerinin belirlenmesi için oluşturulan bir yöntem temel alınarak Avrupa yaklaşımının temelini oluşturmuştur (Wascher 2005).

Çizelge 1 de Farklı ülkelerin peyzaj sınıflandırmalarında kullandığı parametreler görülmektedir (Washer 2005),

Çizelge1. Farklı ülkelerin peyzaj sınıflandırmalarında kullandığı parametreler (Washer 2005)

Yöntem	Ülkeler	Jeoloji	Arazi formu	İklim	Hidroloji	Toprak	Vejetasyon	Arazi örtüsü	Doğa ,biyoçeşitlilik	Arazi kullanımı	Arazi yönetii	Mekansal desen	LU dinamikleri	Tarih	Mimari miras	Sosyo ekonomik	Yer kimliği/duygusu	Ahenk	El değmemişlik	Manzara estetik	Halk	Profesyoneller	İlgi grupları
M1	BE1	X	X							X			B	X	X		X	X	X				
	BE5	X	X		X		X		X					X									
	CZ2	X	X		X	X	X			X		X		X			X			X			
	CZ3	X	X		X	X	X			X		X		X			X			X			
	CZ4	X	X	X	X	X	X			X	X				X								
	DE3	X	X	X	X	X	X			B													
	DE4	X	X	X	X	X				B													
	DK1		X	X		X				X			X										
	DK2	X	X		X	X				X		X		X									
	EE114	X	X	X	X	X	X	X	X	X					X	B		B					
	FR1	X	X				X		X	X		X			B						B	B	B
	GB3	X	X				X		X			X		X	X		X	X	X	X			
	HU1	X	X		X	X	B								X								
	HU2		X	X		X	X			B													
	NO1	X	X		X		X			X	X	X											
	Pe1	X	X	X		X	X			X		X		X						X			
M2	AT1 15	X	X			X	X			X		X		X		X							
	AT3	X	X					B					B										
	BE2	X	X		X	X	X																
	ES1 16																						
	GB4	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	IE1	X	X					X					X	X	X						X	X	X
	NL3	X	X			X								X									
M3	BE4		B		B		B			B	B	B		B	B								
	DE1		X	X		X																	
	DE6		X	X		X		X															

	17																					
	NL1				X	X	X															
	NL2	X	X			X						B										
	NL4						B															
	Pe2 15	X	X	X				X														
	Pe4 15		X					X														
M4	AT2	X	X			X	X			X		X		B		X						
	BE6 18		X			X		X				X										
	DK3		X			X	X			X	X			X						X		X	
	DE5	X	X	X	X	X	X	X	X	X												
	DE7 19	X	X	X	X	X	X					X		X								
	GB1 20	X	X			X	X			X	X	X		X							B	B	B
	GB2	X	X			X	X			X	X	X	X	X	X		X				B	B	B
	PT1	X	X	B	X	X						X		X	B		X						
	PT2 13	B	B		B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B					
b	AT4	X	X	X		X	X																
	BE3		X			X				X				X									
	CH4	X	X			X			X							X							
	CZ5	X	X	X	X	X	X														B	B	B
	DE2		X	X		X																	
	FR2	X	X				X			X											B	B	B
	Pm3	B	B							B		B	B										
	SK1	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				X							

B: Belirsiz analizler, M1: Basit insan yorumlarının yapıldığı yöntemler, M2: Bazı otomatik bilgisayar analizleriyle desteklenen insan yorumlarının olduğu yöntemler, M3: Otomatik analizlerin yoğun kullanımının olduğu yöntemler, M4: Yorumsal düzeltmelerle birlikte otomatik analizlerin olduğu yöntemler, b. peyzaj karakter analizi (LANMAP) ile benzer yapılanmaya sahip projeler

Ülkeler: AT: Avusturya, BE: Belçika, CH: Çek Cumhuriyeti, DE: Almanya, DK: Danimarka, EE: Estonya, Es: İspanya, FR: Fransa, GB: İngiltere ve Kuzey İrlanda, HU: Macaristan, IE: İrlanda, IT: İtalya, NL: Hollanda, NO: Norveç, P: Pan Avrupa, PT: Portekiz, SK: Slovekya

Bazı Avrupa ülkeleri İngiltere, Norveç, İspanya, Portekiz, Slovenya gibi ulusal ölçekte çalışmakta, Fransa ve Belçika gibi bazı ülkeler ise bölgesel ve yerel ölçeklerde çalışmaktadırlar. Ulusal düzeyde bir peyzaj tanımlama ve değerlendirme yukarıdan aşağıya doğru envanterlerin yapımını engellememektedir (Lugınbühl 2001).

- Peyzaj atlasına yönelik ya da peyzaj karakter değerlendirmesi ile ilgili çalışmalar aşağıdaki şekillerde kullanılabilmektedir (Wascher 2005):
- Karar alıcıların ve halkın peyzaj alanlarının önemi konusundaki bilincinin arttırılması için,
- Karakterleri yönünden homojen olan peyzaj birimlerinin haritalanması için bir araç olarak,
- Çevre ve sosyal etki değerlendirme çalışmalarında; fauna ve flora, gürültü, hava kirliliği gibi bileşenlere ek olarak bir bileşen olarak,
- Peyzaj karakterindeki değişimleri gözlemlemek için bir temel olarak,
- Birçok yerel paydaşın, oluşturdukları veya keyif aldıkları peyzajların tanımlanması ve uygulanması sürecine katılımlarına izin vererek halk katılımının oluşumuna katkı olarak,
- Peyzaj ile ilgili konulardaki tartışmalar için ortak bir dil ve standard terminolojiler sunarak,
- Estetik ve algı gibi bileşenlerle ilgili bir pazarlama aracı olarak,
- Planlama sürecinde peyzaj karakterinin tanınmasını geliştirmek amacıyla,
- Tarımsal-çevre programlarının ve biyoçeşitlilik ve yapısal peyzaj değerleri için alınan önlemlerin etkinliğinin değerlendirilmesinde,
- Korunan peyzaj alanlarının, doğal rezervlerin, çevresel duyarlılığı olan alanların, doğa restorasyon alanlarının, yeniden ormanlaştırılmış alanların, teşvik için uygun alanların belirlenmesi için bir araç olarak,
- Yönetim planlarının bir parçası olarak,
- Bir bölgenin çeşitli alan kullanım tipleri için uygunluk analizine temel olarak,
- APS'deki amaçlara ulaşmak için bir araç olarak,
- Risk önlemek için bir araç olarak (sel kontrolü, erozyon riski, kıyısal koruma).

Türkiye Peyzaj Sınıflarının belirlenmesiyle ilgili yöntemin oluşturulmasında Başal et. al. (1983), Swanwick (2002), Mücher vd. (2003), Uzun (2003), Wascher (2005), Van Eetvelde ve Antrop (2007), Uzun (2009), Uzun vd. 2012'dan yararlanılarak Fransa ve ABD (Jones vd. 1997) gibi ülkelerde kullanılan Peyzaj atlası kavramı

peyzajların tanımlanmasında, karakterlerinin belirlenmesinde bir üst başlık olarak kabul edilmiştir.

Peyzaj Kalitesi; içinde yaşadığımız peyzajın bilinen en iyi özelliklerini bünyesinde taşıması durumudur. Peyzaj yapısının ve fonksiyonlarının canlıların beklenti ve gereksinimlerini karşılayabilme yeteneğidir. Potansiyel Peyzaj Kalitesi/Peyzaj Kalitesini Artıran Etmenler: Peyzajın görsel (su, renk, doku vb. özellikler açısından) kalitesini artıran, biyoçeşitliliğin yüksek olduğu, doğal değerlerin ön planda olduğu, bitki örtüsü ile desteklenen akarsu koridorlarının bulunduğu peyzajları oluşturan elemanların varlığıdır. Bu peyzajlarda; peyzajın içindeki su süreci etkin bir şekilde işlemekte, kültürel peyzaj elemanları doğal peyzaj elemanlarını destekler nitelikte olmaktadır. Peyzaj Kalitesini Azaltan Etmenler: Heyelanların yoğun olduğu arazi kullanımı ve formunda değişikliklere neden olan, potansiyel erozyon riskinin yüksek, yüzey akışının fazla olduğu yerlerde ortaya çıkan, ayrıca insan müdahalelerinin yoğun olarak görüldüğü, su ve yayılı kirleticilerin fazla görüldüğü, doğal peyzaj değerlerinde azalmaların olduğu, uygun olmayan alanlarda yapılan tarım ile birlikte taş, kum ve maden ocaklarının bulunduğu yerlerdir (Uzun vd. 2015).

Mevcut Peyzaj Kalitesi: Potansiyel peyzaj kalitesi ve peyzaj kalitesini azaltan etmenlerin bir arada değerlendirilmesiyle, mevcut arazi kullanımlarından yola çıkılarak peyzajın mevcut durumdaki kalitesinin değerlendirildiği ve tanımlandığı bütünleşik değerlendirmedir (Uzun ve ark 2012, Uzun vd. 2015).

Çalışmanın amacı, Mekânsal planlamada kentsel ve kırsal alanlarda peyzaj kalite kavramının nasıl kullanılabileceğinin ortaya konulması, Mikrohavzaların mekânsal planlama kapsamında avantajlarının ortaya konulması, Mekansal planlama ile peyzaj planlama bütünleştirilmesinin doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına faydalarının ortaya konulmasıdır.

Aşağıda bu makalenin hazırlandığı projeye temel oluşturan süreç de özetlenmiştir.

> 04 Temmuz 2011 tarih ve 27984 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin; Madde 2 (b) bendinde tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirmek, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesini sağlamak, Madde 8 (d) bendi uluslararası koruma sözleşmeleri ile belirlenen yörelerdeki koruma ve kullanma esaslarını belirlemek görevleri, Mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü görev ve yetkileri kapsamında bulunmaktadır. Ayrıca ülkemiz

tarafından 20.10.2000 tarihinde imzalanan ve 1 Mart 2004 tarihinde uluslararası platformda yürürlüğe giren Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Madde 6 "Özel Hükümler" başlığı altında yer alan; (c) "Tanımlama ve Değerlendirme", (d) "Peyzaj Kalitesi Hedefleri", (e) "Uygulama" bölümlerinde, her bir taraf, ülkesinin her yanındaki kendine ait peyzajları belirlemeyi, bunların tipik özelliklerini, bunları dönüştüren güçleri ve baskıları çözümlemeyi, değişiklikleri kaydetmeyi, peyzaj kalitesi hedeflerini tanımlamayı, peyzajı korumaya, yönetmeye ve/veya planlamaya yönelik düzenlemeleri uygulamaya koymayı taahhüt etmektedir. Sözleşme gereğince, peyzajların korunması, planlanması ve yönetilmesinde özel önlemlerin alınmasını sağlayan genel ilkelerin belirlenmesi, ulusal peyzaj politikalarının oluşturulması ve ulusal peyzaj strateji ve eylem planının hazırlanması gerekmektedir. Bu çalışmaların yapılabilmesi için de öncelikli olarak envanter çalışmalarının yapılarak peyzaj veri tabanının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda bu proje; ulusal peyzaj strateji ve eylem planlarının hazırlanmasına altlık oluşturarak, ulusal peyzaj atlasının hazırlanması çalışmasını da başlatmış olacaktır. Ülkesel, bölgesel ve yerel ölçekte oluşturulacak olan peyzaj envanter çalışmaları hem mekânsal planlama çalışmalarında, hem de koruma ve kullanmaya yönelik alan kullanım kararlarının alınmasında, doğa koruma stratejilerinin belirlenmesinde yönlendirici olacaktır. Peyzaj envanteri (peyzaj bilgi sistemi) kapsamında yer alan peyzajların izleme ve değerlendirmesi yapılabilecektir.

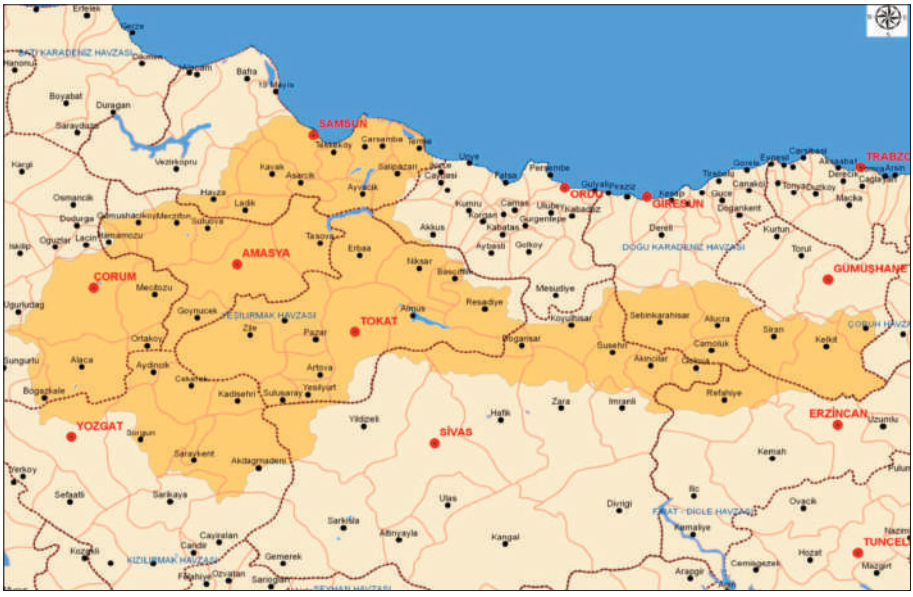
Peyzaj atlaslarının oluşturulması konusu Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ile Avrupa'da somut olarak anlam kazanmıştır. Ülkemizde bu konuya ilişkin olarak Mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığının girişimleri, sözleşmenin imzalandığı 2003 yılından itibaren başlamış, 2010'lu yıllardan sonra ise hız kazanmıştır. Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası'nın Hazırlanması Projesi ile elde edilecek bilimsel, alansal, teorik ve uygulamaya yönelik bilgi birikiminin ülkemizdeki mekânsal planlama, sosyal planlama, kırsal kalkınma, turizm planlaması, tarım ve ormancılık planlaması, ulaşım planlaması, peyzaj onarım çalışmaları vb. bir dizi planlamaya yönelik çalışma üzerinde çarpan etkisi oluşturacağı düşünülmektedir.

Projenin amacı; Yeşilırmak Havzası'nda doğal ve kültürel peyzaj envanteri temelinde peyzaj karakter değerlendirmesinin (peyzaj karakter analizleri, peyzaj fonksiyon analizi, değişim ve baskı analizleri, görsel peyzaj analizleri) yapılarak peyzaj karakter tiplerinin ve peyzaj karakter alanlarının, peyzaj çeşitliliği ve biyoçeşitliliğin belirlendiği ve peyzaj kalite haritasının çıkarıldığı **"Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası"**nın hazırlanması ve peyzaj koruma/gelişim stratejilerinin belirlenerek sektörel peyzaj rehberlerinin oluşturulmasıdır.

Proje mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Hassas Alanlar Daire Başkanlığı Peyzaj Koruma Şubesi tarafından desteklenmiş, AKS Planlama ve Mühendislik Ltd. Şirketi tarafından yürütücülüğü gerçekleştirilmiştir. 2016 yılında proje tamamlanmıştır. Yeşilırmak Peyzaj Atlası kitabı Bakanlık tarafından yayınlanmıştır. Bu çalışma bu geniş projenin yalnızca bir bölümünü oluşturmaktadır.

Materyal ve Yöntem

25 adet hidrolojik havzadan birisi olan Yeşilırmak Havzası, 3.969.274 hektarlık bir alanla ülkemizdeki en büyük 6. havza konumundadır. Havza'nın Türkiye yüzölçümüne oranı %5'dir. Tokat, Samsun, Amasya, Çorum, Sivas, Yozgat, Gümüşhane, Giresun, Erzincan, Ordu ve Bayburt olmak üzere 11 il sınırlarının tamamı ya da bir kısmı havza sınırları içinde kalmaktadır. Havzada 4 il merkezi (Tokat, Samsun, Amasya, Çorum) ile birlikte 194 belediye/belde bulunmaktadır **(şekil 1)**.

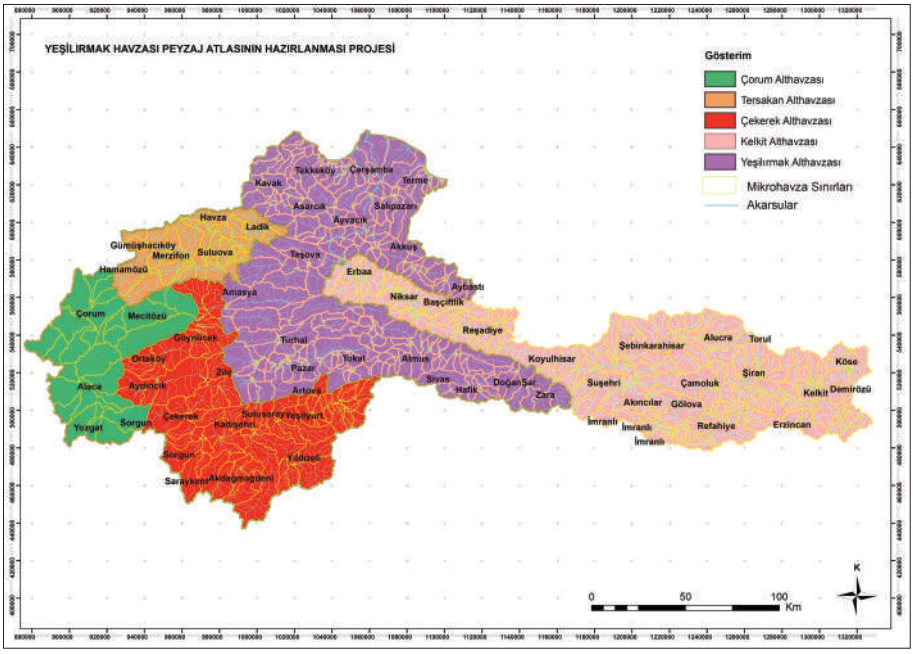
Şekil 1. *Çalışma Alanı Sınırları*

Çalışmanın yöntemi temelde Peyzaj Envanteri, Peyzaj Analizi ve Peyzaj Değerlendirmesi olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

Envanter aşamasında 30'a yakın uzmanın Peyzaj Mimarı, Şehir ve Bölge Plancısı, Orman Mühendisi, Jeoloji, Jeomorfolog, Hidrolog, Ziraat Mühendisi, Flora ve

Fauna uzmanları, İklim bilimci, Sosyolog, fotografçı vb. çalışma alanına ilişkin kendi konularında raporlarını hazırlamasıyla başlamıştır.

Peyzaj analizi aşamasında ilk olarak analiz edilen tüm verilerin hangi birimler üzerinde değerlendirileceğine karar verilmiştir. Bu bağlamda literatür (Jones vd. 1997, Forman 1995) ve son yıllarda ülkemizde yapılan bazı proje çalışmaları (TUBİTAK MAM 2010), kapsamında havza ve mikro havza ölçeğinin mekânsal planlamada kırsal ve kentsel alanlarda etkili olarak kullanılabileceği üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak Yeşilırmak havzası 4 alt havzaya (Yeşilırmak, Kelkit, Çekerek, Tersakan) ve her bir alt havza mikro havzalara ayrılmıştır. Mikrohavzalar, peyzaj analizlerine ilişkin elde edilecek tüm analiz sonuçlarının görsel hale getirilmesinde önemli bir coğrafi veri olarak kullanılmıştır. Yeşilırmak peyzajı içinde mikrohavzalar farklı birimler olarak temel alınmış ve peyzaj analizleri, değerlendirmeleri ve görselleştirilmelerinde bu 726 mikrohavza üzerinden hareket edilmiştir **(Şekil 2)**.

Şekil 2. *Yeşilırmak havzası alt havzalar ve mikro havzalar (Uzun vd. 2015).*

Mikrohavzalar, ilgili fonksiyon haritası ile çakıştırıldığında her mikrohavza içinde örneğin 1'den 5'e fonksiyonların tamamından alan bulunabilmektedir. Bu durumda, o mikrohavzada alansal olarak en fazla bulunan fonksiyon, ilgili mikrohavzaya atandığında, elimine edilen diğer fonksiyon değerleri bir çeşit veri

kaybını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası'nın Hazırlanması Projesi kapsamında her bir mikrohavza ile ilgili fonksiyon haritalarının çakıştırılması sonrasında her bir mikrohavzaya değer atanması aşamasında "Ağırlıklı Aritmetik Ortalama" yöntemi kullanılmıştır. Üzerinde çalışılan verilerin dizi içindeki her bir terimin, belirli bir ağırlıkla ayrı ayrı çarpıldıktan sonra bulunan toplamın, ağırlık toplamına bölünmesi ile elde edilen ortalama, aritmetik ortalama ve geometrik ortalamadan farklıdır. Ağırlıklı ortalamada ortalaması alınan değerlerin ortalamaya katkıları eşit değildir. Ağırlıklı aritmetik ortalama olarak da bilinen ağırlıklı ortalamanın formülü:

$$Ağırlıklı\ Ortalama = \frac{w1 * x1 + w2 * x2 + \cdots + wn * xn}{w1 + w2 + \cdots + wn}$$ şeklindedir.

Formülde w1 birinci değerin ağırlığını, w2 ikinci değerin ağırlığını, wn ise n. değerin ağırlığını temsil eder. Ortalaması alınacak değerler ise x1, x2, .. xn şeklinde gösterilmiştir. Ağırlık değerleri negatif olamaz. Ağırlık değerlerinin hepsinin eşit olduğu durumda ağırlıklı ortalama formülü, aritmetik ortalama ile aynı hale gelir. Bunu Yeşilırmak Havzası için bir örnek ile açıklayacak olursak; İlgili fonksiyonun sahip olduğu 1,2,3,4,5 fonksiyon değerlerinin her bir mikrohavzadaki alanları yüzde olarak hesaplanmıştır. Daha sonra bu yüzde değerler ilgili fonksiyonlarla çarpılarak 100'e bölünmüştür. Örneğin 14001 nolu mikro havzada habitat fonksiyonu açısından 1. %15, 2. %40, 3. %5, 4. %20, 5. %20'lik bir alana karşılık geliyor olsun; (5*20+4*20+3*5+2*40+1*15) /100 = 2.9. Bu durumda, ilgili mikrohavzanın habitat açısından fonksiyon değeri 3 olarak alınacaktır. Bu kapsamda yapılacak sınıflandırmalar; 0-1 arası fonksiyon değeri 1 olarak, 1,1-2 arası fonksiyon değeri 2 olarak, 2,1-3 arası fonksiyon değeri 3 olarak, 3,1-4 arası fonksiyon değeri 4 olarak, 4,1-5 arası fonksiyon değeri 5 olarak değerlendirilmiştir. 1 değeri, habitat fonksiyou çok düşük, 5 değeri ise; çok yüksek olduğu alanları temsil etmektedir. Özellikle erozyon süreci, su infiltrasyonu, yüzey suyu akışı gibi Yeşilırmak Havzası içinde parçacıl yapıya sahip fonksiyonların mikrohavzalar düzeyinde ifade edilmesinde bu yöntem kullanılmıştır (Uzun vd. 2015).

Peyzaj Kalitesi; içinde yaşadığımız peyzajın bilinen en iyi özelliklerini bünyesinde taşıması durumudur. Peyzaj yapısının ve fonksiyonlarının canlıların beklenti ve gereksinimlerini karşılayabilme yeteneğidir. Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası'nın Hazırlanması Projesi kapsamında peyzaj kalitesinin ortaya konulabilmesi için peyzaj fonksiyon analizleri, peyzaj göstergeleri ve peyzaj etki, değişim ve baskı analizi sonucunda elde edilen analiz sonuçlarından yararlanılmıştır. Bu üç başlık altında 47 adet veri/analiz oluşturulan 726 mikrohavza düzeyinde ifade edilerek haritalanmıştır. Peyzaj kalitesinin belirlenmesi için peyzajın bilinen ve haritalanabilen tüm özellikleri mikrohavzalar düzeyinde ağırlıklandırılmış, aritmetik ortalama yöntemi kullanılarak görselleştirilmiştir. Bu 47 kriter, Uzun vd.

(2012)'de uygulandığı üzere, Potansiyel Peyzaj Kalitesi /Peyzaj Kalitesini Artıran Etmenler ve Peyzaj Kalitesini Azaltan Etmenler olarak iki başlıkta gruplanmıştır.

Potansiyel peyzaj kalitesi/peyzaj kalitesini artıran etmenler, peyzaj kalitesini azaltan etmenlerin belirlenmesinde farklı meslek disiplinlerinden kişilere ilgili kriterleri puanlamaları istenmiştir. Bu kapsamda projede yer alan peyzaj mimarları, şehir plancıları, İTÜ Peyzaj Mimarlığı ve Düzce Üniversitesi'ndeki peyzaj mimarları ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı Peyzaj Koruma Şubesi uzmanlarının **çizelge 2** ve **çizelge 3'**de verilen iki soru kümesini puanlandırması istenmiştir. Sonuç olarak; 45 kişinin verdiği puanların aritmetik ortalaması alınarak her bir analizin ağırlık katsayısı oluşturulmuştur. Uzmanlar her bir kritere 1 ile 3 arasında puanlar vermişlerdir. Verilen puanlar sonucunda oluşturulan her bir analize ilişkin ağırlık katsayıları **çizelge 2** ve **çizelge 3'** de yer almaktadır. Ağırlık puanlarının verilmesi sırasında Analitik Hiyerarşi Süreci gibi karmaşık ve uzmanlık gerektiren çok kriterli karar verme süreçlerinin yerine temelde uzman grupta yer alan kişilerin ilgili kriterleri kıyaslamasına ve aritmetik otalamasının alınmasına dayalı bir yöntem izlenmiştir. Bu yöntemin izlenmesinin sebebi ilgili çalışmaların, farklı havzalarda da uygulanması sırasında çalışmaya katkıda bulunanlar (akademik kariyeri olmayanlar) tarafından da kullanılabilir olmasıdır.

Çizelge 2. Potansiyel Peyzaj Kalitesini Artıran (Tanımlayan) Göstergeler ve Ağırlık Katsayıları (Uzun vd. 2015) (Her bir kriter farklı yöntem ve yöntem gruplarını içermektedir. Detaylar için Uzun vd. 2015'e bakılabilir)

No	Ağırlık Katsayısı	Peyzaj Göstergeleri	Açıklamalar	Alt Puanlar
1	2,48	Peyzaj Çeşitliliği (Shannon's Çeşitlilik Göstergesi)	Mikrohavza içindeki farklı leke sınıflarının/arazi örtülerinin çeşitliliğini göstermektedir (McGarigal 1994)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
2	2,46	Peyzaj Çeşitliliği (Peyzaj Karakter Tiplerine (PKT) İlişkin)	Mikrohavza içindeki peyzaj karakter tiplerinin niceliksel olarak çeşitliliğini göstermektedir (Uzun vd. 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
3	2,60	Habitat Fonksiyonu	Peyzajın leke ölçüsü ve sayısı, leke şekli, leke kenarı ve öz alanlar açısından değerlendirilerek her bir mikrohavzanın sahip olduğu fonksiyon değerini göstermektedir (McGarigal 1994; Rempel 1999; Forman 1995; Dramstad vd. 1996; Uzun, 2003)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
4	2,46	Peyzaj Bağlantılılığı	Yeşilırmak Havzası'nda yer alan doğal ve yapay koridorların bağlantılılık durumunu göstermektedir (Tunçay vd 2009).	4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük
5	2,72	Biyoçeşitlilik / Bitki Biyoçeşitliliği	Uluslararası, ulusal ve yerel öneme sahip bitkilerle ilgili önem durumunu göstermektedir (Uzun vd. 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
6	2,53	Biyoçeşitlilik / Omurgalı canlılar (Memeliler)	Uluslararası, ulusal ve yerel öneme sahip omurgalı canlıların önem durumunu göstermektedir (Uzun vd 2015)	5. Çok Yüksek 1. Çok Düşük

7	2,41	Biyoçeşitlilik / Sürüngenler	Uluslararası, ulusal ve yerel öneme sahip sürüngenlerin önem durumunu göstermektedir (Uzun vd 2015)	5. Çok Yüksek 1. Çok Düşük
8	2,51	Biyoçeşitlilik / Sucul canlılar	Uluslararası, ulusal ve yerel öneme sahip (biyoindikatör) sucul canlıların önem durumunu göstermektedir (Uzun vd 2015)	5. Çok Yüksek
9	2,48	Biyoçeşitlilik / Böcekler	Uluslararası, ulusal ve yerel öneme sahip böceklerin önem durumunu göstermektedir (Uzun vd 2015)	5. Çok Yüksek 1. Çok Düşük
10	2,20	Su İnfiltrasyonu	Toprak yapısı, kayaç yapısı ve bitki örtüsü haritaları kullanılarak hesaplanan su infiltrasyonu (geçirimlilik) değerlerini göstermektedir (Buuren 1994; Şahin 1996; Şahin ve Kurum 2002; Uzun 2003; Dilek vd. 2008; Uzun vd 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük
11	2,58	Kültür Varlığı	Sitler (Arkeolojik, kentsel, arkeolojik ve doğal, tarihi ve kentsel sitler) ve Tescilli yapılardan (Sivil mimarlık örnekleri, Dinsel yapılar, Kültür varlıkları, Endüstriyel ve ticari yapılar, Mezarlıklar, Şehitlikler, Anıt ve abideler, Kalıntılar, Korumaya alınan sokaklar) yararlanılarak her bir mikrohavzanın kültürel varlıklarının niceliğine ilişkin derecelerini göstermektedir (Aşılıoğlu 2011; Akpınar 2003; Figueira ve Roy 2002) Kültür varlıklarının değerlendirilmesinde niceliksel bir değerlendirme yapılmıştır	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük 0. Kültürel zenginlik değeri olmayan ya da araştırılmamış olan mikrohavzalar
12	2,69	Görsel Peyzaj Kalitesi	Arazi şekli, bitki örtüsü, su, renk, panoramik görüntü, nadirlik, kültürel düzenlemeler kriterleri değerlendirilerek hesaplanan görsel peyzaj kalitesi derecelerini göstermektedir (BLM, 1980; BLM, 2010, Uzun ve Müderrisoğlu 2011).	4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük
13	2,39	Temel arazi kullanımlarının mikrohavzalardaki oranları	Mikrohavzalar için havzadaki tarım, orman, yerleşim, su ve diğer arazi örtüsü sınıflarının alansal olarak büyüklüklerini göstermektedir. Mikrohavza karakterinin orman, su, tarım ve yerleşim sırasına göre peyzaj kalitesinin olumludan olumsuza değiştiği düşünülmektedir. Bu sıraya göre mikrohavzaların karakterine göre peyzaj kalitesine yüksekten düşüğe puanlar verilecektir (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek (orman, orman-su, su) 4. Yüksek (tarım orman) 3. Orta (tarım, tarım-su) 2. Düşük (tarım-yapay) 1. Çok Düşük (yapay)
14	2,11	Nüfus değişimi (1980-2014 % değişim) Yeşilırmak Havzası 1980-2014 yılları arası azalan nüfus değerleri	Mikrohavzalar düzeyinde Yeşilırmak Havzası 1980-2014 yılları arası azalan nüfus değerlerini göstermektedir (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük 0. Diğer sınıflar
15	2,39	İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilırmak Havzası insan kullanım göstergesi - Orman alanları artış değerleri	Mikrohavzalarda 1990-2013 arasındaki yıllarda orman alanları artış değerleri hesaplanmış ve haritalanmıştır (Jones vd.. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer
16	2,09	İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilırmak Havzası insan kullanım göstergesi - Tarım alanları azalış değerleri	Mikrohavzalarda 1990-2013 arasındaki yıllarda tarım alanları azalış değerlerini göstermektedir (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer
17	2,09	İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilırmak Havzası insan kullanım göstergesi - Yerleşim alanları azalış değerleri	Mikrohavzalarda 1990-2013 arasındaki yıllarda yerleşim alanları azalış değerlerini göstermektedir (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer

18	2,27	Mikrohavzalar içinde orman örtüsü içindeki toplam akarsu uzunluğu oranı	Mikrohavzalarda orman örtüsü içindeki (noktasal/yayılı bir kirletici olmaması durumunda) toplam akarsu uzunluğu oranını göstermektedir. (Oranın fazla olması akarsu sisteminin daha temiz olduğunu göstermektedir.) (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük 0. Diğer
19	2,39	Mikrohavza içindeki su yüzeylerinin (baraj, göl ve gölet) mikrohavza alanına oranı	Mikrohavza içindeki su yüzeylerinin (Baraj, göl ve gölet) mikrohavza alanına oranını göstermektedir. (Oranın fazla olması ilgili mikrohavzanın su kaynakları açısından zenginliğini göstermektedir.) (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük 0. Diğer sınıflar
20	2,58	Ekolojik koridor niteliğindeki nehirler	Bitkisel koridorla desteklenen canlı hareketlerini destekleyen koridorların bulunduğu mikrohavzaları göstermektedir (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer
21	2,48	Sulak Alanlar sazlık ve bataklık alanlar	Bu alanlar doğal eşikler olup korunması gerekli alanlardır. Sulak alanların bulunduğu mikrohavzalar değerlendirilmiştir (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer
22	2,18	Taşkın riski olan alanlar	Korunması gerekli, yerleşime açılması riskli alanları tanımlamaktadır. Bu alanlar doğal eşikler olup korunması gerekli alanlardır. Uzun vd. 2015).	Yeşilırmak Havzası'nda 2013 yılında konuyla ilgili bir proje başlatılmış olup taşkın riski olan alanlarla ilgili bir veriye ulaşılamamıştır.

Çizelge 3. Peyzaj Kalitesini Azaltan Göstergeler/Etkenler ve Ağırlık Katsayıları (Uzun vd. 2015) (Her bir kriter farklı yöntem ve yöntem gruplarını içermektedir. Detaylar için Uzun ve vd. 2015'e bakılabilir)

No	Ağırlık Katsayısı	Peyzaj Göstergeleri	Açıklamalar	Alt Puanlar
1	2,25	Potansiyel Erozyon Riski	Havzadaki potansiyel erozyon riskini göstermektedir (Mapa/Icona, 1983, Mopu, 1985, Mapa/Icona, 1991) Şahin ve Kurum, (2002)', Dilek vd, 2008; Uzun vd. 2012, Şahin vd. 2013).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
2	2,00	Yüzey Akışı	Geçirimli ve geçirimsiz yüzeyler değerlendirilerek yağışın yüzeysel akışa geçtiği yerlerin derecesini/miktarını ifade etmektedir (Öztürk ve Batuk, 2011; Şahin vd. 2013).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
3	2,27	Nüfus yoğunluğu	Mikrohavzalar düzeyinde km^2 başına düşen nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu mikrohavzalar hesaplanmış ve haritalanmıştır ((Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
4	2,27	Nüfus değişimi (1980-2014 % değişim) Yeşilırmak Havzası 1980-2014 yılları arası artan nüfus değerleri	Mikrohavzalar düzeyinde Yeşilırmak Havzası 1980-2014 yılları arası artan nüfus değerleri hesaplanmış ve haritalanmıştır (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	4. Yüksek 0. Diğer
5	2,30	İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilırmak Havzası insan kullanım göstergesi - Orman alanları azalış değerleri	Mikrohavzalarda 1990-2013 arasındaki yıllarda orman alanları azalış değerleri hesaplanmış ve haritalanmıştır (Jones ve ark. 1997, Uzun ve ark 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer

6	2,04	İnsan kullanımı göstergesi Yeşilırmak Havzası insan kullanım göstergesi: Tarım alanları artış değerleri	Mikrohavzalarda 1990-2013 arasındaki yıllarda tarım alanları artış değerleri hesaplanmış ve haritalanmıştır (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer
7	2,37	İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilırmak Havzası insan kullanım göstergesi - Yerleşim alanları artış değerleri	Mikrohavzalarda 1990-2013 arasındaki yıllarda yerleşim alanları artış değerleri hesaplanmış ve haritalanmıştır (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 0. Diğer
8	2,20	Mikrohavzalarda km^2 başına düşen yol oranı	Mikrohavzalarda km^2 başına düşen yol oranları hesaplanmış ve haritalanmıştır. (Oranın fazla olması parçalılığı artırmaktadır.) (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
9	1,90	Mikrohavzalar içinde tarım arazileri örtüsü içindeki toplam akarsu uzunluğu oranı	Mikrohavzalar içinde tarım arazileri örtüsü içindeki toplam akarsu uzunluğu oranı hesaplanmış ve haritalanmıştır. (Oranın fazla olması akarsuların tarımsal kirleticiler tarafından daha fazla kirletildiğini göstermektedir.) (Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
10	2,09	Yolların 50 m tampon zonunda yer alan akarsu uzunluğu oranı	Yolların 50 m tampon zonunda yer alan akarsu uzunluğu oranı hesaplanmış ve haritalanmıştır. (Oranın fazla olması yollar tarafından akarsuların daha fazla kirletildiğini göstermektedir(Jones vd. 1997, Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
11	1,74	% 6 eğimden fazla yerlerdeki tarım yapılan arazilerin mikrohavza alanına oranı	% 6 eğimden fazla yerlerdeki tarım yapılan arazilerin mikrohavza alanına oranı hesaplanmış ve haritalanmıştır. (Oranın fazla olması tarım için uygun olmayan arazilerin tarım amaçlı kullanıldığını göstermektedir.) (Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
12	2,25	Akarsulara iletilen azot ve fosfor miktarları Akarsulara iletilen azot miktarları	Mikrohavzalarda akarsulara iletilen azot miktarları haritalanmıştır. (Oranın yüksek olması ilgili mikrohavzanın daha fazla kirletildiğini göstermektedir.) (TUBİTAK MAM 2010; Uzun vd. 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
13	2,20	Akarsulara iletilen azot ve fosfor miktarları Akarsulara iletilen fosfor miktarları	Mikrohavzalarda akarsulara iletilen fosfor miktarları haritalanmıştır. (Oranın yüksek olması ilgili mikro havzanın daha fazla kirletildiğini göstermektedir.) (TUBİTAK MAM 2010; Uzun vd. 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
14	2,37	Havzada yer alan deşarj noktaları açısından sorunlu mikro havzalar	Mikrohavzalardaki fabrika, evsel atık gibi deşarjların yoğunluğunu göstermektedir. (TUBİTAK MAM 2010; Uzun vd. 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
15	2,37	Havzada yer alan katı atık depo alanları açısından sorunlu mikrohavzalar	Düzenli ve düzensiz katı atık depo alanlarının mikrohavzalardaki yoğunluğunu göstermektedir. (TUBİTAK MAM 2010; Uzun vd. 2015)	5. Çok Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
16	2,34	Tarım arazileri üzerinde yapılaşma baskısı olan mikrohavzalar	1,2 ve 3. sınıf arazi yetenek sınıflarındaki yerleşimlerin yoğunluğunu göstermektedir. (Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
17	2,46	Mikrohavzalardaki su kirliliği: A grubu fiziksel ve inorganik- kimyasal parametrelere göre mikrohavzaların sınıflandırılması	Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne göre, A grubu kirleticiler açısından mikrohavzaların kirlilik durumunu göstermektedir (TUBİTAK MAM 2010; Uzun ve ark 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 0. İstasyon bulunmayan ya da 1. sınıf sular

18	2,27	Mikrohavzalardaki su kirliliği: B grubu organik parametrelere göre mikrohavzaların sınıflandırılması	Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne göre, B grubu kirleticiler açısından mikrohavzaların kirlilik durumunu göstermektedir (TUBİTAK MAM 2010; Uzun vd. 2015)	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 0. İstasyon bulunmayan ya da 1. sınıf sular
19	2,20	Mikrohavzalardaki su kirliliği: C grubu inorganik kirlenme parametrelere göre mikrohavzaların sınıflandırılması	Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne göre, C grubu kirleticiler açısından mikrohavzaların kirlilik durumunu göstermektedir (TUBİTAK MAM 2010; Uzun vd. 2015)	4. Yüksek 3. Orta 0. İstasyon bulunmayan ya da 1. sınıf sular
20	2,53	HES'lerle ilgili baskı analizi	Mikrohavzalardaki HES'lerin yoğunluğunu göstermektedir (Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük
21	2,09	Heyelanlı alanlarla ilgili baskı analizi	Mikrohavzalardaki heyelanlı alanların yoğunluğunu göstermektedir (Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 4. Yüksek 3. Orta 2. Düşük 1. Çok Düşük
22	2,04	Eğimin %40 ve üzerinde olduğu alanlardaki yerleşimlerin bulunduğu mikrohavzalar	Bu alanlar aynı zamanda doğal eşik değerleri olup kentsel gelişimlerde altyapı ve diğer gelişim araçları açısından sorunlu alanlardır (Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek
23	1,97	Eğimin %40-20 arasında olduğu alanlardaki yerleşimlerin bulunduğu mikrohavzalar	Bu alanlar aynı zamanda doğal eşik değerleri olup kentsel gelişimlerde altyapı ve diğer gelişim araçları açısından sorunlu alanlardır (Uzun vd. 2015).	4. Yüksek
24	1,90	Deprem riski olan, aktif fay hatlarının bulunduğu mikrohavzalar	Bu alanlar doğal eşik değerleri olup korunması gerekli riskli alanları (Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek
25	2,09	Baraj, göl ve göletlerin 300+700 m tampon zonlarında yerleşim ve tarım bulunduran mikrohavzalar	İlgili barajların (içme suyu, sulama vb.) amacının gerçekleşmesini engelleyen, sorunlu alanları oluşturmaktadır (Uzun vd. 2015).	5. Çok Yüksek 3. Orta
26	2,54	Taş, kum ve maden ocakları vb.		5 Çok Yüksek 4 Yüksek 3 Orta

Elde edilen toplam puanlar her bir mikrohavza için 5 eşit parçaya bölünerek peyzaj kalitesini artıran ve azaltan etmenler olarak haritalanmıştır. Mikrohavzalar, ilgili fonksiyon haritası ile çakıştırıldığında her mikrohavza içinde örneğin 1'den 5'e fonksiyonların tamamından alan bulunabilmektedir. Bu durumda, o mikrohavzada alansal olarak en fazla bulunan fonksiyon, ilgili mikrohavzaya atandığında, elimine edilen diğer fonksiyon değerleri bir çeşit veri kaybını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası'nın Hazırlanması Projesi kapsamında her bir mikrohavza ile ilgili fonksiyon haritalarının çakıştırılması sonrasında her bir mikrohavzaya değer atanması aşamasında "Ağırlıklı Aritmetik Ortalama" yöntemi kullanılmıştır (Yöntem kısmında detayları verilmiştir).

Potansiyel peyzaj kalitesi ile peyzaj kalitesini azaltan etmenler **Çizelge 4**'da yer alan kriterlere göre değerlendirilerek "Mevcut Peyzaj Kalitesi" haritasına ulaşılmıştır.

Çizelge 4. Mevcut Peyzaj Kalitesinin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterlerin Yorumu (Uzun vd. 2012'den değiştirilerek), (Uzun vd. 2015, Uzun vd. 2018).

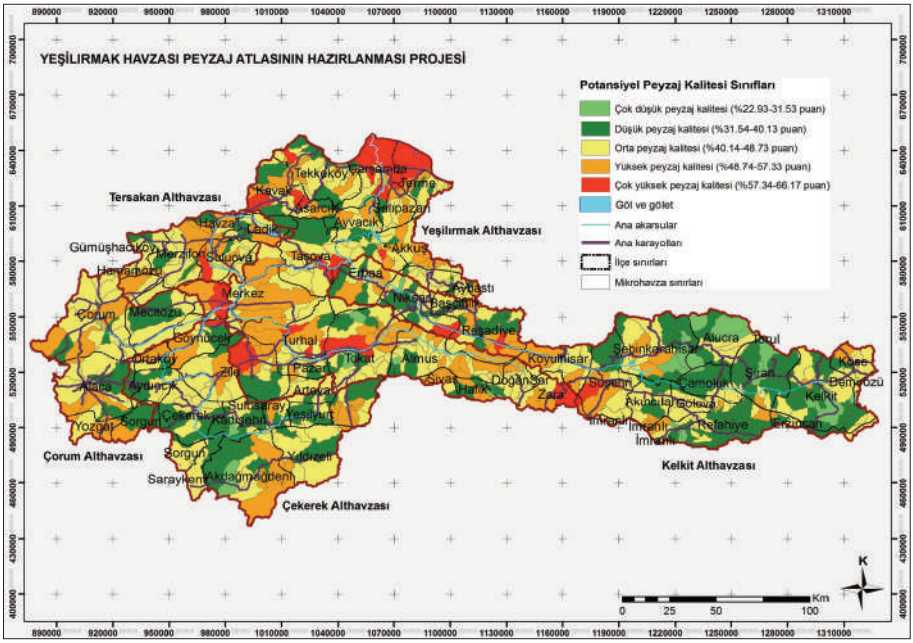
	Peyzaj Kalitesini Azaltan etmenler				
Potansiyel Peyzaj Kalitesi	**Çok yüksek olumsuz etkili ya da yok olmuş peyzaj**	**Yüksek olumsuz etkili peyzaj**	**Orta olumsuz etkili peyzaj**	**Düşük olumsuz etkili peyzaj**	**Çok düşük olumsuz etkili peyzaj**
Çok Yüksek	B	B	AB	ÇAB	ÇAB
Yüksek	B	B	OB	ÇAB	ÇAB
Orta	ÇB	ÇB	OB	AB	ÇAB
Düşük	ÇB	ÇB	OB	AB	AB
Çok Düşük	ÇB	ÇB	OB	AB	AB

ÇAB: Çok Az Bozulmuş Peyzaj Kalitesi, **AB:** Az Bozulmuş Peyzaj Kalitesi, **OB:** Orta Bozulmuş Peyzaj Kalitesi, **B:** Bozulmuş Peyzaj Kalitesi, **ÇB:** Çok Bozulmuş Peyzaj Kalitesi

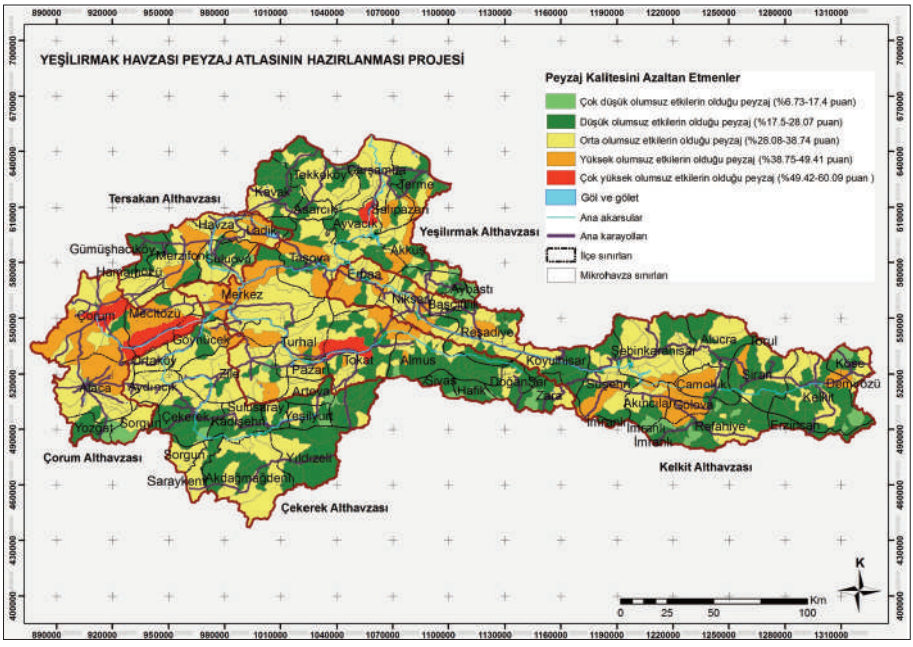
Mevcut kalite haritasından yola çıkılarak, peyzaj kalite hedeflerinin geliştirilmesi için peyzaj kalitesine yönelik stratejiler oluşturulmuştur. Oluşturulan bu stratejiler doğrultusunda peyzaj kalite hedefleri her bir mikrohavzaya yönelik Aktif Korunması Hedeflenen Peyzajlar, Peyzaj Sürekliliğinin Sağlanması Önerilen Peyzajlar, Peyzaj Değerinin Artırılması /Peyzajın Eski Haline Getirilmesinin Önerildiği Peyzajlar, Peyzajın İyileştirilmesi/Doğaya Yeniden Kazandırma Çalışmaları Önerilen Peyzajlar, Peyzajın Yenilenmesi/Yeni Peyzaj Oluşturulması Önerilen Peyzajlar olarak beş başlıkta belirlenmiştir. Çalışmada tarım, doğa koruma ve ormancılık, yerleşim ve peyzaj onarımına ilişkin olarak yapılan bazı peyzaj analizleri bir araya getirilerek, peyzaj kalitesi haritalarından da yararlanılarak öncelikle peyzajın hassasiyet durumu ortaya konulmuştur. Ardından belirtilen sektörlerle ilgili olarak, Peyzaj Koruma Alanı/Salt-Mutlak Koruma Alanı, Peyzaj Koruma Alanı/Koruma Ağırlıklı Kullanım, Sınırlı Peyzaj Kullanım Alanı/Dengeli Koruma ve Kullanım, Kontrollü Peyzaj Kullanım Alanı/Kullanma Ağırlıklı Koruma, Potansiyel Peyzaj Kullanım Alanı/Kullanma alanları belirlenerek, Peyzaj Gelişim Stratejileri ortaya konulmuştur (Uzun vd. 2015). Bu makalede özellikle çevre düzeni planında verilen kararlara yönelik olarak stratejilerin geliştirildiği önerilere yer verilmiştir.

Araştırma Bulguları

Potansiyel peyzaj kalitesine ilişkin yukarıda belirtilen yöntem çerçevesinde oluşturulan harita **şekil 3**. deki gibidir. Aynı şekilde peyzaj kalitesini azaltan etmenlere ilişkin harita **şekil 4**'de haritalanmıştır

***Şekil. 3**. Potansiyel Peyzaj Kalitesi (Uzun vd. 2015)*

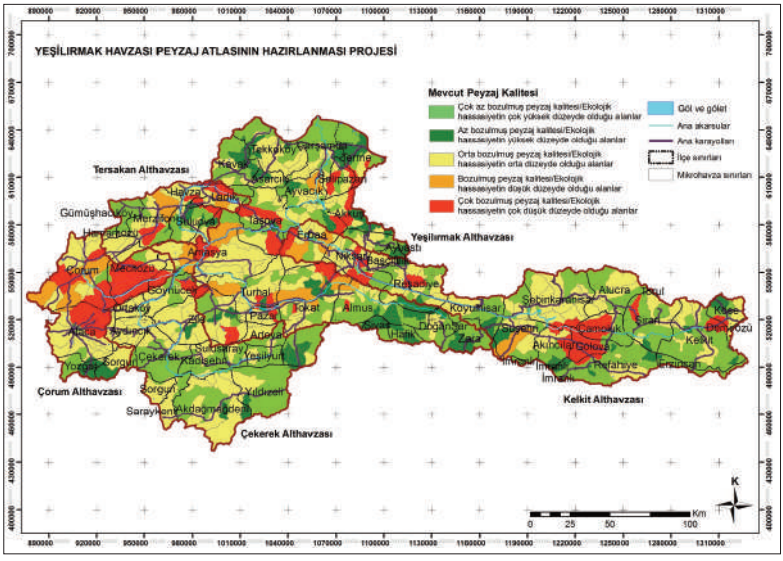

***Şekil 4.** Peyzaj Kalitesini Azaltan Etmenler (Uzun vd. 2015)*

Çakıştırma işlemi sonrasında her bir mikrohavza **Çizelge 5**'de verilen ifadelerle tanımlanmıştır. Sonuç olarak, Yeşilırmak Havzası'nda; 116 mikrohavza ekolojik hassasiyetin çok yüksek düzeyde olduğu alanlar, 354 mikrohavza ekolojik hassasiyetin yüksek düzeyde olduğu alanlar, 206 mikrohavza ekolojik hassasiyetin orta düzeyde olduğu alanlar, 15 mikrohavza, ekolojik hassasiyetin düşük düzeyde olduğu alanlar, 35 mikrohavza ekolojik hassasiyetin çok düşük düzeyde olduğu alanlar olarak tanımlanmıştır **(şekil 5)**.

Çizelge 5. Yeşilırmak Havzası'ndaki Mevcut Peyzaj Kalitesi (Uzun vd. 2015)

Peyzaj Kalitesi	Peyzaj Kalitesinin Tanımlanması	Mikrohavza adet
ÇAB: Çok Az Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	**Ekolojik Hassasiyetin Çok Yüksek Düzeyde Olduğu Alanlar** Doğal ve/veya doğala yakın peyzaj karakterindeki alanlar olarak tanımlanabilir. Bunların mevcut durumlarının sürdürülebilmesi için koruma önlemleri gereklidir.	116
AB: Az Bozulmuş Peyzaj Kalitesi,	**Ekolojik Hassasiyetin Yüksek Düzeyde Olduğu Alanlar** Doğal ve/veya doğala yakın peyzaj karakterinde olan ancak peyzaj kalitesini düşüren bazı olumsuzluklara maruz kalan alanlardır. Bunların mevcut durumlarının sürdürülebilmesi için koruma ve alanlara ilişkin yönetim mekanizmalarında olumlu değişiklikler yapılması gerekmektedir.	354
OB: Orta Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	**Ekolojik Hassasiyetin Orta Düzeyde Olduğu Alanlar** Bu karakter tiplerinin korunması peyzajın kendini toparlaması açısından yeterlidir. Ancak bozulmanın derecesi arttıkça peyzajı destekleyici önlemler ve korumanın artırılması gerekecektir.	206
B: Bozulmuş Peyzaj Kalitesi,	**Ekolojik Hassasiyetin Düşük Düzeyde Olduğu Alanlar** Biyolojik onarım önlemleri ve koruma gereklidir.	15
ÇB: Çok Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	**Ekolojik Hassasiyetin Çok Düşük Düzeyde Olduğu Alanlar** Bazı yerlerde yok olma aşamasına gelmiş insan müdahalelerinin yoğun olduğu peyzaj kalitesine sahip alanlardır. Yeniden oluşturmak için kademeli biyolojik onarım önlemleri ve koruma gerekmektedir. Ancak alınacak önlemlerin bütüncül olarak alınmasında fayda bulunmaktadır. Bu gruba sahip mikrohavzalarda yapılacak yerleşim, tarım vb. tüm alan kullanımlarının çevreye en az zararı verecek biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.	35

Şekil 5. *Yeşilırmak havzası mevcut peyzaj kalitesi (Uzun vd. 2015)*

Peyzaj kalitesi açısından Çok az bozulmuş peyzaj kalitesi/Ekolojik hassasiyetin çok yüksek düzeyde olduğu alanlar; Mecitözü-Alaca arasındaki mikrohavzalarda, Merzifon ilçesinin güneyinde, Amasya merkezde, Ladik ilçesi kuzeyinde, Suluova ilçesinin kuzeydoğusunda, Taşova-Erbaa arasında, Göynücek kuzeydoğusunda, Turhal-Pazar arasında, Niksar'ın güneyinde, Reşadiye merkezde, Çamoluk-Gölova arasında ve Köse-Demirözü arasındadır **(şekil 5).**

Peyzaj kalitesinin azaltan etmenlerin çoğunlukta bulunduğu havzalarda peyzaj kalitesi azalmış, çok bozulmuş peyzaj kalitesi sınıfında görülmektedir. Ekolojik hassasiyetin çok yüksek olduğu bu alanlarda yapılacak uygulamalarda dikkatli olunmalıdır. Olumsuz etkilerin çoğaltılması mikrohavzaların kalitesini daha fazla azaltacaktır. Bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalar ise genellikle çok az bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzaların yakınındadır. Ekolojik hassasiyetin yüksek olması o mikrohavza için karar verilecek arazi kullanımlarının niteliği hakkında yönlendirme yapacaktır. Hassasiyetin yüksek olduğu yerlerde koruma, düşük olduğu yerlerde kullanma ağırlıklı çalışmalara yönlenilmelidir. Ayrıca kullanma ağırlıklı çalışmalarda "peyzaj onarımı" üzerinde durulmalıdır. Böylece zaman içinde sorunlu alanlarla ilgili onarım hedefleri gerçekleşmiş ve peyzaj kalitesi artılırmış olacaktır.

Peyzaj kalite hedeflerinin geliştirilmesi için peyzaj kalitesine yönelik stratejiler oluşturulmuştur. Oluşturulan bu stratejiler doğrultusunda peyzaj kalite hedefleri belirlenmiştir (**Çizelge 6, Şekil 6**)

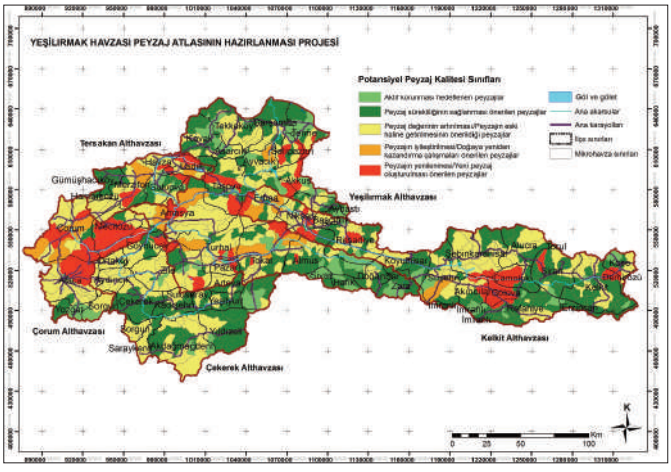
Çizelge 6. Peyzaj Kalite Hedefleri (Uzun vd. 2015)

Mevcut Peyzaj Kalitesi Derecesi	**Mevcut Peyzaj Kalitesi Tanımı**	**Peyzaj Kalite Hedefleri**
ÇAB: Çok Az Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	**Ekolojik Hassasiyetin Çok Yüksek Düzeyde Olduğu Alanlar** Doğal ve/veya doğala yakın peyzaj karakterindeki alanlar olarak tanımlanabilir. Bunların mevcut durumlarının sürdürülebilmesi için koruma önlemleri gereklidir.	**Aktif Korunması Hedeflenen Peyzajlar** Peyzaj koruma statülerinin atanması önerilen alanlar
AB: Az Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	**Ekolojik Hassasiyetin Yüksek Düzeyde Olduğu Alanlar** Doğal ve/veya doğala yakın peyzaj karakterinde olan ancak peyzaj kalitesini düşüren bazı olumsuzluklara maruz kalan alanlardır. Bunların mevcut durumlarının sürdürülebilmesi için koruma ve alanlara ilişkin yönetim mekanizmalarında olumlu değişiklikler yapılması gerekmektedir.	**Peyzaj Sürekliliğinin Sağlanması Önerilen Peyzajlar** Uygun alanlara peyzaj koruma statüsü atanabilecek alanlardır.
OB: Orta Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	**Ekolojik Hassasiyetin Orta Düzeyde Olduğu Alanlar** Bu karakter tiplerinin korunması peyzajın kendini toparlaması açısından yeterlidir. Ancak bozulmanın derecesi arttıkça peyzajı destekleyici önlemler ve korumanın artırılması gerekecektir.	**Peyzaj Değerinin Artırılması /Peyzajın Eski Haline Getirilmesinin Önerildiği Peyzajlar**
B: Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	**Ekolojik Hassasiyetinin Düşük Düzeyde Olduğu Alanlar** Biyolojik onarım önlemleri ve koruma gereklidir.	**Peyzajın İyileştirilmesi/Doğaya Yeniden Kazandırma Çalışmaları Önerilen Peyzajlar**

	Ekolojik Hassasiyetinin Çok Düşük Düzeyde Olduğu Alanlar	**Peyzajın Yenilenmesi/Yeni Peyzaj Oluşturulması Önerilen Peyzajlar**
ÇB: Çok Bozulmuş Peyzaj Kalitesi	Bazı yerlerde yok olma aşamasına gelmiş insan müdahalelerinin yoğun olduğu peyzaj kalitesine sahip alanlardır. Yeniden oluşturmak için kademeli biyolojik onarım önlemleri ve koruma gerekmektedir. Ancak alınacak önlemlerin bütüncül olarak alınmasında fayda bulunmaktadır.	Yoğun insan müdahaleleri sonrasında oluşan sorunlu, çok bozulmuş peyzaj kalitesine sahip alanlardır. Bu alanlarda; bozulmuş peyzajın eski karakterine dönüşü söz konusu değilse, alanın farklı bir amaçla kullanılması, (örneğin taş ocağı sonrası bir alanın rekreasyon alanı olarak planlanması gibi), çevre ile sorunsuz bir şekilde jeomorfolojik, hidrolojik ve görsel çözümlerin üretilmesi önerilmektedir.

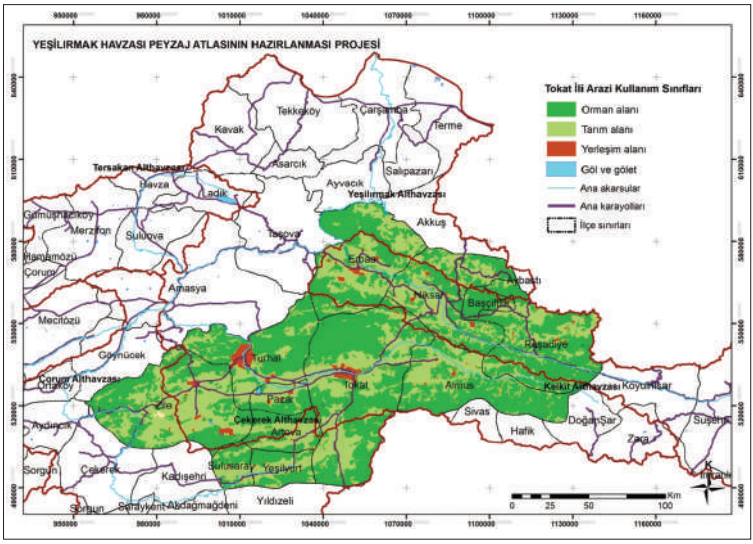
Aktif korunması hedeflenen peyzajlar alan içinde süreklilik göstermemekle beraber Yeşilırmak Havzası'nın farklı bölümlerinde yer almaktadır. Kavak, Tekkeköy ve Çarşamba ilçelerinde, Suluova ilçesinde, Yozgat merkez ve Sorgun ilçelerinde, Ayvacık, Akkuş, Aybastı, Tokat merkez ilçede, Almus, Reşadiye, Zara, Suşehri, Akıncılar ve Köse ilçelerindeki bazı mikrohavzalarda yer almaktadır. Peyzaj sürekliliğinin sağlanması önerilen mikrohavzaların çoğunluğu aktif korunması hedeflenen peyzajların yakın çevresinde ve o mikrohavzalarla süreklilik göstermektedir. Peyzaj sürekliliğinin sağlanması için alınacak bazı yönetimsel ve uygulamaya yönelik önlemlerle bu mikrohavzaların da korunması hedeflenecek sınıflara aktarılması söz konusu olabilecektir.

Çamoluk, Gölova, Reşadiye, Niksar, Taşova, Erbaa, Salıpazarı, Taşova, Ladik, Amasya merkez, Mecitözü, Alaca, Çorum merkez, Merzifon ve Havza ilçelerinde peyzajın yenilenmesi gereken mikrohavzalar bulunmaktadır. Bu mikrohavzalarda kentleşme, tarım gibi alan kullanımlarının geliştirilmesinde dikkat edilmelidir. Aynı şekilde bu mikrohavzalarda alt ölçeklerde detaylı peyzaj planlama çalışmalarına yer verilmelidir.

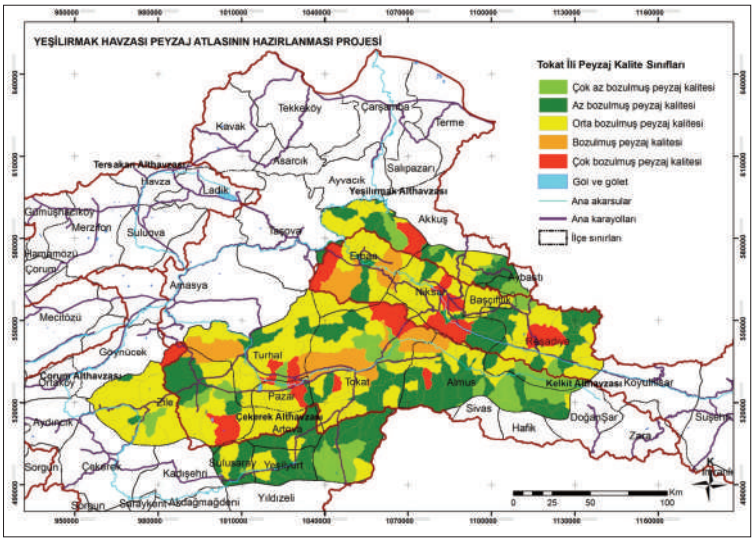

Şekil 6. *Mikrohavzalar Bazında Peyzaj Kalite Hedefleri (Uzun vd. 2015)*

Ayrıca elde edilen peyzaj kalite haritaları ile çalışma alanındaki mevcut Çevre Düzeni planlarının karşılaştırılarak Mekansal Uyum-Uyumsuzluk ve Çelişki Alanlarının belirlenmesi gerçekleştirilmiştir. Samsun-Çorum-Tokat Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planından Tokat iline ilişkin arazi kullanım kararları ile **(Şekil 7),** çalışma kapsamında elde edilen peyzaj kalite haritasında elde edilen veriler **(şekil 8)** çakıştırıldığında aşağıda belirtilen çelişkilerle karşılaşılmıştır.

Şekil 7. *Tokat İli Arazi Kullanım Durumu*

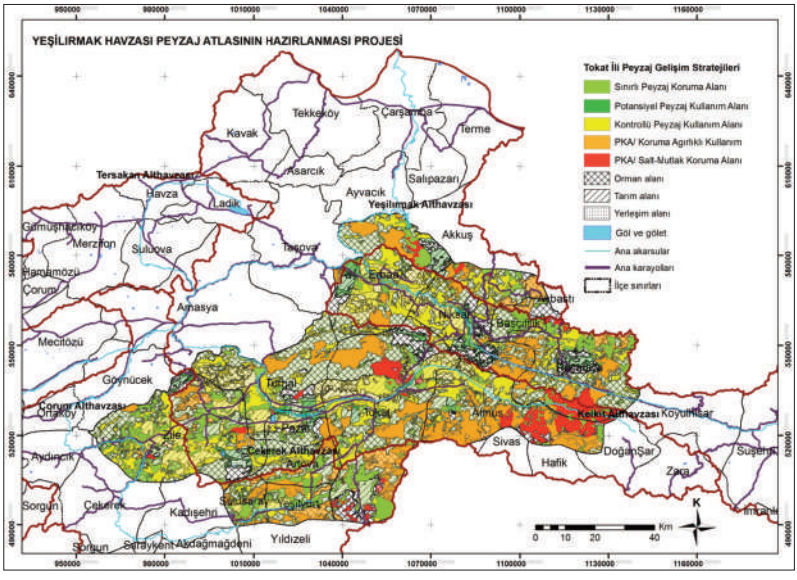

Şekil 8. *Tokat İli Peyzaj Kalitesi (Uzun vd. 2015)*

Tokat Çevre Düzeni Planı'nda;

- Yerleşim alanlarının %22'sinin çok az bozulmuş peyzaj kalitesi ve az bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda, %40'ının orta bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda bulunduğu,
- Sanayi alanlarının %30'unun çok az bozulmuş peyzaj kalitesi ve az bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda, %37'sinin orta bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda bulunduğu,
- Organize Sanayi Bölgeleri'nin %29'unun az bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda, %44'ünün orta bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda bulunduğu,
- Mutlak tarım alanlarının %38'inin çok az bozulmuş peyzaj kalitesi ve az bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda, %46'sının orta bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda bulunduğu
- Marjinal tarım alanlarının %35'inin çok az bozulmuş peyzaj kalitesi ve az bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda, %45'inin orta bozulmuş peyzaj kalitesine sahip mikrohavzalarda bulunduğu belirlenmiştir.

Bu durum çevresel hassasiyetlerin tam olarak Çevre Düzeni Planı'na yansıtılamadığı sonucunun bir kanıtıdır. Tokat iline ilişkin ÇDP sonucu elde edilen verilerden yola çıkılarak **Şekil 9**'daki peyzaj gelişim stratejileri ortaya konulmuştur. İlgili arazi kullanımları tarım, orman ve yerleşim başlıklarında gruplandırılmıştır.

Şekil 9. *Tokat İli Peyzaj Gelişim Stratejileri (Uzun vd. 2015)*

Sonuçlar

Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi kapsamında hazırlanan "Yeşilırmak Havza Koruma Eylem Planı", 2003-2007 yılları arasında bir bölge planı olarak yapılan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinden oluşan TR83 adını alan, Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimi (İBB) için hazırlanmış olan Yeşilırmak Havza Gelişim Planı (YHGP), Havzanın bazı bölümlerinde Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi kapsamında hazırlanan rehabilitasyon projeleri, havza içindeki illerde hazırlanan tarım master planları ile doğa turizmi master planları vb. planlar mikro havza düzeyinde hazırlanan peyzaj kalitesi kavramını içinde barındıran peyzaj atlasları ile kolaylıkla bütünleştirilebilecektir.

Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası'nın Hazırlanması Projesi ile yukarıda bahsedilen projelerden elde edilen bazı verilerle proje kapsamında peyzaj planlama yaklaşımlarıyla elde edilen verilerin bütünleştirilmesi ve peyzajlarla ilgili koruma, yönetim ve planlama yaklaşımlarının yerleşim, sanayi, tarım, ormancılık gibi farklı sektörlerle ve mekânsal planlama ile entegrasyonunun nasıl gerçekleştirileceği tanımlanmıştır.

Mekansal Uyum-Uyumsuzluk ve Çelişki Alanları başlığı kapsamında özellikle son yıllarda farklı çevrelerce dile getirilen ekolojik temelli çevre düzeni planlarının ve imar planlarının yapılması konusunda bir durum saptaması yapılmıştır. Daha önce bölgede 3194 Sayılı İmar Kanunu uyarınca yapılmış olan çevre düzeni planları, Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlası kapsamında geliştirilen peyzaj kalitesi kavramı özelinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ilgili çevre düzeni planlarında verilen kararların bazı mikrohavzalarda ekolojik temelli olarak üretilmiş peyzaj kalitesi kavramı ile çeliştiği belirlenmiştir. Amasya, Tokat, Samsun ve Çorum illeri çevre düzeni planları arasında çevresel hassasiyetlere en az dikkat edilen il Samsun olarak belirlenmiştir. Buradan çıkan en güçlü sonuç, bir an önce mekânsal planlama çalışmalarına peyzaj planı ya da peyzaj planlama yaklaşımlarının yasal ve yönetsel açıdan resmi olarak entegre edilmesidir.

Peyzaj atlasları, ülke peyzajlarının koruma ve kullanma dengesi gözetilerek, sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda yönetimine katkı sağlamak üzere geliştirilmiş bir araç olarak nitelendirilmektedir. Peyzaj atlasları bu niteliğiyle; Koruma-kullanma dengesinin sağlanabilmesi için mekânsal ve yönetsel stratejik yaklaşımlar üretilmesine, Peyzaj bütünlüğü içinde farklı sektörlerle ilgili doğru ve hızlı karar alınmasında karar vericilere veri, bilgi sağlanmasına, Ülkemizin taraf olduğu, Avrupa Peyzaj Sözleşmesinde de vurgulandığı üzere peyzaj planlama yaklaşımlarının farklı sektör (kentleşme ile koruma, ormancılık, tarım, sanayi, enerji vb.) planlarıyla bütünleştirilmesine katkılar sunmaktadır.

Sonuç olarak peyzaj kalitesi kavramından yola çıkılarak kırsal alanlarda tarım,

doğa koruma ormancılık, yerleşim sektörlerine ilişkin ekolojik temelli ve peyzaj kalitesinin değerlendirildiği bazı öneriler mekansal olarak getirilmiştir. Özellikle Büyükşehir yasası ile birlikte büyük önem taşıyan kırsal alanların mekânsal planlanmasında, ekolojik altlıkları içeren ve peyzaj içindeki süreçleri analiz eden peyzaj atlaslarının, ekolojik temelli olarak getireceği öneri ve plan kararlarının mevcut mekânsal planlama süreciyle bütünleştirilmesinde önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Akpınar, N., 2003. - Sürdürülebilir Alan Kullanım Planlamasında Alan Kullanım Tiplerine Ait Önceliklerin Simos Prosedürü ve Electre 1 Yöntemi ile Belirlenmesi, Tarım Bilimleri Dergisi, C.9, S.2, s.234-242.

APS 2003. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", TBMM, 10 Haziran 2003, 4881 sayı, , 17 Haziran 2003 tarih ve 24141 sayılı Resmi Gazete. Ankara.

Aşılıoğlu, F., Memlük, Y., 2010, □Frig Vadisi Kültür Mirası Alanlarının Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi□, Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, C.2, S.2, s.185-197.

Başal, M., Mermut, A., Katkat, A.V., Yüksel, M., 1983 Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Merkezi (TÜGAM) Arazisi Alan Kullanım Planlaması. (TÜBİTAK Tarım ve Ormancılık Araştırma Grubu. Proje No: TOAG-469. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi. Ankara.)

BLM 1980. Visual Resource Contrast Rating, Bureau of Land Management. Manual Handbook H-8431 (Washington, DC: United States Department of Internal Affairs). Available at http://www.blm.gov/nstc/VRM/8431.html

BLM 2010. Visual resourse management system. Bureu of Land Management, http://www.blm.gov/nstc/VRM/vrmsys.html

Buuren, M.v. 1994. The Hydrological Landscape Structure as a Basis for Network Formulation; A Case Study for The Regge Catchment-NL, In: E.A. Cook and H.N. van Lier (Eds), Landscape Planning and Ecological Networks, 117-137, Elsevier, Amsterdam.

Dilek, E.F., Şahin, Ş., ve Yılmazer, İ., 2008. "Afforestation areas defined by GIS in Gölbaşı specially protected area Ankara/Turkey", Environmental Monitoring and Assessment, Vol. 144, Num.1-3 September 08, pp.:251-259, (0167-6369 (Print) 1573-2959 (Online), DOI: 10.1007/s10661-007-9985-7,) Springer Netherlands.

Dramstad WE, Olson JD, Forman RTT, 1996. Landscape Ecology Principles in Landscape Architecture and Land – Use Planning. Harvard University, Graduate School of Design, Island Pres, American Society of Landscape Architects.

Figueira, J. and Roy, B. 2002. Determining the Weights of Criteria in the Electre Type Methods with a Revised Simos Procedure. European Journal of Operational Research, 139, p.317-326.

Forman, R. T. T. 1995. Land Mosaics. The Ecology of Landscape and Region. Cambridge University Press. Cambridge, UK.

Jones KB, Riitters KH, Wickham JD, Tankersley RD , O'Neill RV, Chaloud DJ, Smith ER, Neale AC 1997. "An Ecological Assessment of the United States Mid-Atlantic Region: A Landscape Atlas". US Environmental Protection Agency. Report # EPA 620/R-95/003.

Kurum, E. ve Şahin, Ş. 1998. ArcCAD Yardımıyla Dikmen Vadisi Koruma Kullanım Analizi. Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Yeni Uygulamalar Semineri, Ç.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Sayısal Grafik ve Kent Bilgi Sistemleri İşbirliği, 16 Haziran, Sayfa 51-65, Adana.

Kurum, E., Şahin, Ş. 2000. Determining The Areas of High Landscape Value by GIS in Environmental Impact Studies for Hydroelectrıc Power Stations, 2. ICGESA (International Conference on GIS for Earth Science Applications, İzmir.

Luginbühl, Y. 2002. Landscape Identification, Assessment and Quality Objectives Using Cultural and Natural Resources. First Conference of the Contracting and Signatory States to the European Landscape Convention Council of Europe, Palais de l'Europe, Strasbourg, 22-23 November 2001, Room 10.

MAPA/ICONA .1983. Paisajes erosivos en el sureste español: Ensayo de methodología para el estudio de su cualificación y cuantificación, proyecto LUCDEME: 66, España.

MAPA/ICONA .1991. Metodologia para el diseño de actuaciones agrohidrologias en las cuencas del ambito mediterraneo. Proyecto LUCDEME. pp. 1-31.

McGarigal K, Marks BJ 1994. Fragstats. Spatial pattern analysis program for quantifying landscape structure. Version 2.0. Corvallis: Forest Science Department, Oregon State University.

M.O.P.U. 1985. Regeneración del la Playa de San Cosme de Barreiros, Programa de planteamiento y actuaciones en la costa, Dirección general de Puertos y Costas.

Mücher, C.A. . Bunce, R.G.H. Jongman, R.H.G. Kljin J.A,. Komen, A.J.M Metzger, M.J.. Wascher D.M 2003. Identification and Characterisation of Environments and Lanscape in Europe.

NE 2009. Natural England. National Character Areas England. http://www.naturalengland.org.uk/ourwork/landscape/protection/planning/default.aspx. Accessed on 20 June 2010.

Ortega, M. and Festas, M.J. 2010. "Characterisation and identifi cation of the landscapes of the Iberian peninsula and insular territories" Futuro For a new vision of landscape and territory.

Ozturk, D. and Batuk, F. 2011. Implemntation of GIS-Based Multicriteria Decision Analysis with VB in ArcGIS. International Journal of Information Technology and Decision Making, 10, 1023-1042.

http://dx.doi.org/10.1142/S0219622011004695

Rempel, R., 1999.. Centre for Northern Forest Ecosystem Research (Ontario Ministry of Natural Resources), Lakehead University Campus, Thunder Bay, Ontario. Web sitesi. http://flash.lakeheadu.ca/~rrempel/patch/.

Rempel, R., 2010. Centre for northern forest ecosystem research (Ontario Ministry of Natural Resources), Lakehead University Campus, Thunder Bay, Ontario. http://flash.lakeheadu.ca/~rrempel/patch/. Accessed on 10 March 2010.

Roetemeijer, W. (2005). The European Landscape Convention and the Netherlands, perfect match? An ex-ante evaluation of the implementation of the European Landscape Convention in the Netherlands. Wageningen: Department of Environmental Sciences, Wageningen University.

Samsun-Çorum-Tokat Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Plan Açıklama Raporu, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü.

Seguin, J.F., 2007. Peyzaj Atlasları. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Uygulanması Yolunda Türkiye, Bildiri Kitabı. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayın No: 2008/3. 17-20 Mayıs 2007, Ankara. Çeviri:Abdurahman Güzelkeleş.

Swanwick, C. 2002. Landscape Character Assessment Guidance For England And Scotland Prepared on behalf of The Countryside Agency And Scottish Natural Heritage)

Şahin, Ş., 1996. Dikmen Vadisi Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma". Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Şahin, Ş. and Kurum, E.: 2002. "Erosion risk analysis by GIS in environmental impact assessments: a case study – Seyhan Köprü Dam construction", The Journal of Environmental Management, vol 66, 239-247.

Şahin, Ş., Perçin H., Kurum, E., Uzun, O., Bilgili, BC., Çiçek, İ.,H. Yiğitbaşıoğlu, Tezcan, L.,Müftüoğlu, V., Çorbacı, ÖL. Sütünç, S., Doğan, D., Ateş, E., Tarım, B., Koç, Ö.,Kurtoğlu,G.,Namal, E., Gökmenoğlu,HV., Arıcı, YK. 2013. PEYZAJ-44 PEYZAJ Karakter Analizi Ve Değerlendirmesi Raporu İl Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi Ve Turizm/Rekreasyon Açısından Değerlendirilmesi – Malatya İli Pilot Alanı TübitakKamag İl Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi Ve Turizm/Rekreasyon Açısından Değerlendirilmesi (Peyzaj-44). Ankara.

Tübitak Mam 2010. Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması Projesi Yeşilırmak Havzası Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi Çevre Enstitüsü. Mülga Çevre ve Orman Bakanlığı. Gebze, Kocaeli.

Tunçay, HE., Kelkit, A., Deniz, B., Kara, B., Bolca M., 2009. Peyzaj Sütrüktür İndeksleri ile Koruma Alanları ve Çevresindeki Peyzajın Geçirdiği Değişimin Tespiti ve Alan Kullanım Planlaması Önerilerinin Geliştirilmesi: Dilek Yarımadası-Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa GölüKoruma Alanı Örneği. Tübitak Proje No: 106Y015. Ankara.

Uzun, O. 2003. Düzce Asarsuyu Havzası Peyzaj Değerlendirmesi ve Yönetim Modelinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Uzun, O. 2009. Ekolojik Arazi Sınıflandırma Yönteminin Havza Yönetiminde ve Türkiye Peyzajlarının Sınıflandırılmasında Kullanımı. "Sürdürülebilir Alan Kullanım Planlanması ve Tasarımı için Temel Olan Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi". Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.

Uzun, O., Dilek, F., Erduran, F., Çetinkaya G., Açıksöz S. 2010. Konya İli, Seydişehir, Bozkır-Ahırlı-Yalıhüyük İlçesi, Suğla Gölü Mevkii "Peyzaj Yönetimi, Koruma ve Planlama Projesi. Mülga Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı. Ankara

Uzun O, Dilek F, Çetinkaya G, Erduran F, Açıksöz S., 2010. Konya İli, Bozkır-Seydişehir-Ahırlı-Yalıhüyük İlçeleri ve Suğla Gölü Mevkii Peyzaj Yönetimi, Koruma ve Planlama Projesi. 1-2. Ara Rapor. TC Mülga Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı. Ankara.

Uzun, O., Gültekin, P., Kesim, G.A. 2011. Efteni Gölü Sulak Alan Ekosistemi Peyzaj Yönetim Planının Oluşturulması. Düzce Üniversitesi, BAP Proje No: 2008.02.03.009.

Uzun, O., Müderrisoğlu, H.,2011. Visual Landscapequality in Landscape Planning: Examples of Kars and Ardahan cities in Turkey, AfricanJournal of AgriculturalResearch, 6(6), 1627-1638.

Uzun, O., İlke E.F., G. Çetinkaya, G., F Erduran., S. Açıksöz 2012. Peyzaj Planlama: Konya İli Bozkır-Seydişehir-Ahırlı-Yalıhüyük İlçeleri ve Suğla Gölü Mevkii Peyzaj Yönetimi Koruma ve Planlama Projesi. Editör: Osman UZUN, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara (175 sayfa).

Uzun, O. ve Gültekin, P., 2011. Process analysis in landscape planning, the example of Sakarya/Kocaali, Turkey" Scientific Research and Essays (SRE), 6(2), 313-331.

Uzun, O., Müderrisoğlu, H., Demir Z., Gündüz, Z., Kaya, G.L., Gültekin, P. (2015). Yeşilırmak Havzası Peyzaj Atlasının Hazırlanması Projesi 1-2. Ara Rapor. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı. Ankara.

Uzun, O., Gültekin, P., Akıncı Kesim G., 2018. Determining Landscape Quality And Goals: Duzce Eftenı Lake, Aksu And Uğursuyu Watershed Samples. Recent Researches in Education. (Editör: Recep EFE, Irina Koleva, Emin Atasoy), p.198-210

Van Eetvelde, V., Antrop, M. 2007. Landscape Identification and Assesment, Examples of Belgium. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Uygulanması Yolunda Türkiye Uluslararası Katılımlı Toplantı Bildiri Kitabı. 17-20 Mayıs 2007, Ankara. 72-77 ss. Yayın No: 2008/3.. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. Ankara.

Van Eetvelde, V. and Antrop, M. 2007. Landscape Identification and Assesment, Examples of Belgium. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Uygulanması Yolunda Türkiye Uluslararası Katılımlı Toplantı Bildiri Kitabı. 17-20 Mayıs 2007, Ankara. 72-77 ss. Yayın No: 2008/3.. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. Ankara. Çeviri: Nilgül Karadeniz.

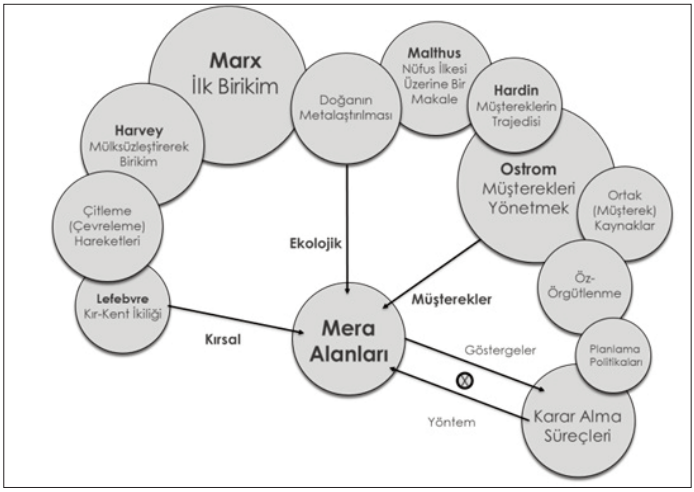
Wascher, D.M. (ed)., 2005. European Landscape Character Areas – Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. Final Project Report as deliverable from the EU's Accompanying Measure project European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI), funded under the 5th Framework Programme on Energy, Environment and Sustainable Development (4.2.2), x + 150 pp.European Landscape.

Kırsal Müşterekler Üzerine Bir Çalışma: Mera Alanları

Arş. Gör. **Dalya Hazar**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü
Doç. Dr. **Koray Velibeyoğlu**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Devam etmekte olan bir doktora tez araştırmasının parçası olan çalışmada, 4342 sayılı Mera Kanununda "önceden çeşitli kanunlarla tahsis edilmiş veya kadimden beri mera olarak kullanılmakta olan alanlar" olarak tanımlanan mera alanlarının kırsal-ekolojik müşterekler olarak yeniden tariflenmesi ve iyileştirilerek korunması için mera alanları üzerinde süregelen çatışmaların ve dönüşüm baskılarının İzmir'de yapılan vaka çalışmaları üzerinden incelenmesi, mera alanları ile ilgili karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi için ölçütler oluşturulması ve bir DPSIR nedensel süreç modeli geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın kapsamı kırsal-ekolojik müştereklerimiz olarak tariflenen mera alanları üzerindeki çatışmaları, kısaca doğanın ve müştereklerin metalaşması süreçleri, 17. Yüzyıl İngiltere kırsalında başlayan ilk birikim ve çitleme (çevreleme) hareketleri (Marx, 1867), 1980'li yıllardan itibaren ikinci çitleme (çevreleme) hareketleri olarak ifade edilen, neoliberal politikaların ekolojik müşterekleri baskılama süreçleri ve bunun sonucunda ormanlar, tarım, mera ve kıyı alanlarının inşaat, maden ve enerji sektörlerine feda edilmeleri (Benlisoy, 2014), müştereklerin tanımı ve doğal kaynakların ve müştereklerin yönetişimi üzerine alternatif yöntemler (Adaman et. al, 2017) üzerinden ele almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. *Kapsam*

Müşterekler

Müşterekler, kamusal alanlar, sivil eylemler ve doğa-insan ikiliği üzerinde süregelen tartışmalar, biyo-merkezci görüşlerin insan-merkezci görüşlerin karşısında konumlanmasıyla, son yıllarda artış göstermiştir. Müşterekler, kamu kullanımına ve erişimine açık, kullanım hakkının mülkiyet hakkından üstün olduğu, herkese ait olan ortak zenginliklerimizdir. Müştereklerin türleri, hava, su, orman ve mera alanları gibi "ekolojik müşterekler" ya da yollar, kamusal alanlar ve toplu taşım sistemleri gibi "kamu malı" olarak tanımlanabilecek "kentsel müşterekler" olarak ikiye ayrılmaktadır. Müşterekler, somut varlıklarla sınırlı değildir; gelenek, dil, kolektif bilgi vb. gibi soyut varlıkları da kapsar. Ostrom (1990) "Müşterekleri Yönetmek" isimli çalışmasında, müşterekleri kırsal ve kentsel, doğal ve insan-yapımı, somut ve soyut olarak kategorize etmiştir (Tablo 1) (Adaman et.al., 2017; Santos Junior, 2014; Gidwani & Baviskar, 2011).

Tablo 1. Müştereklerin Sınıflanması, Ostrom (1990) makalesinden geliştirilmiştir.

MÜŞTEREKLER	KIRSAL MÜŞTEREKLER		KENTSEL MÜŞTEREKLER	
	Somut	Soyut	Somut	Soyut
DOĞAL/EKOLOJİK	Mera alanları, nehirler, ormanlar ve diğer doğal kaynaklar	Hava, iklim	Nehirler, deniz kenarları	Hava, iklim
YAPAY/İNSAN-YAPIMI	Köy meydanı, piknik alanı, köy çeşmesi, mezarlıklar	Köy gelenekleri, kıyafet biçimleri, danslar, müzik, şiveler	Kent meydanı, sokaklar, kamusal alanlar, kent parkları, kent ormanları, toplu ulaşım, mezarlıklar	Kent gelenekleri, müzik, moda, bilgi ve yazılım müşterekleri

Mülksüzleştirerek birikim, toprağın ve müştereklerin metalaşması, çitleme (çevreleme) hareketleri ve ekolojik sürdürülebilirliğin azalması, kullanım değeri değişim değerinden üstün olan müştereklere dair temel problemlerden bazılarıdır. Doğanın ve toprağın metalaşması, müştereklerin kullanım değerinin değişim değerine feda edilmesi ve özelleştirilmesini beraberinde getirmekte; bu durum müşterek alan ve özel alan arasında yönetsel ve sosyal bir ayrışmaya sebep olmaktadır (Adaman et.al, 2017).

6360 sayılı Bütünşehir Yasası öncesinde köy tüzel kişiliğine bağlı olan köy orta malları kırsal müştereklerdir. Kırsal müşterekler içerisinde ayrıca köy meydanı, köy çeşmesi, mezarlıklar, mesire alanları, mera alanları, köy gelenekleri, kıyafet şekilleri, danslar ve şiveler sayılabilir. Kırsal-ekolojik müştereklere örnek olarak da, bir bölgede bulunan doğal kaynaklar, akarsular, ormanlar ve mera alanları verilebilir. Bu çalışmada incelenen mera alanları hem kırsal hem de ekolojik müşterekler olarak tariflenebilir. Mera alanları her ne kadar 4342 sayılı Mera Kanunu ile korunuyor olsa da, 6360 sayılı Bütünşehir Yasası ardından köylerin mahalle statüsüne geçirilmesi, artan kentleşme baskısı sebepleri ve maden ve enerji sektörlerinin ve kamu yatırımı taleplerinin önceliğiyle başka kullanımlara tahsis edilmekte; bu düzenlemeler sonucunda mera ve orman alanlarının kaybedilme riski ortaya çıkmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. *Mera üzerinde taş ocağı, Çaltılıdere Köyü, Aliağa, 2017*

Kırsal-Ekolojik Müştereklerimiz: Mera Alanları

Anadolu'ya özgü endemik bitki türlerinin birçoğunun yaşadığı mera alanlarının korunması, sadece kırsal kalkınma ve hayvancılık faaliyetleri açılarından değil, bozkır ekosisteminin, biyoçeşitliliğin, flora ve faunanın korunması ve erozyonun önlenmesi açılarından da çok önemlidir. Birçok bitki ve böcek türüne ev sahipliği

yapan mera alanları, toprağa yüksek miktarda karbon gömme potansiyeline sahiptir (Şekil 3). Mera alanları, yanlış hayvancılık faaliyetleri (ör. aşırı otlatma), yetersiz ıslah çalışmaları, farklı kullanımlara tahsisler ve benzeri çatışmalar sebebiyle sürekli olarak verim kaybetmekte ve geri döndürülemez biçimde kaybedilmektedir (Avcıoğlu et. al., 2009).

Şekil 3. *Çayır-Mera, Göllüce Köyü, Torbalı, 2016*

Özellikle maden ve taş ocağına tahsis edilen arazilerin tamamen eski haline getirilmesi neredeyse imkansızdır. Buna paralel olarak, tıpkı orman alanları gibi yüksek su tutma potansiyeline sahip mera alanlarının azalmasıyla birlikte erozyon ve sel felaketleri meydana gelebilmektedir. Mera alanlarına, yalnızca ekonomik perspektiften değil; müşterekler kavramı, mülkiyet sorunsalı ve kullanım hakkını da içeren ekolojik perspektiften de yaklaşılması; artan kentleşme baskısına karşı mera karakteristiklerinin korunması; arazi gasplarının, işgallerin, başka kullanımlara tahsislerin ve kır-kent çeperindeki benzeri çatışmaların engellenmesi gerekmektedir (Santos Junior, 2014; Gidwani & Baviskar, 2011).

Çalışmada, kırsal müştereklerin ekolojik sürdürülebilirlik açısından rolü, kırsal ve ekolojik müştereklerimiz olan mera alanları özelinde tartışılmaktadır. Bu amaçla gerekli stratejilerin belirlenebilmesi adına kapsamlı bir mevcut durum tespitine ve verilerin değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Yapılan çalışma, müşterekler kavramı ile tasarım ve planlama süreçlerinin ve müşterekler üzerinde uygulanan arazi politikalarının, tahsis değişikliklerinin değerlendirilmesi sebebiyle önem taşımaktadır. Mera alanlarının özel şirketler tarafından kiralanmasıyla meydana gelen anlaşmazlıklar, köy halkı tarafından hayvancılık faaliyetleri için kullanılan hazine arazilerinin şahıslara ya da şirketlere başka kullanımlar için kiralanması yoluyla müşterek alanların özelleştirilmesi, çitleme (çevreleme) hareketlerine örnek teşkil etmektedir.

Türkiye'de 1978 yılında yürürlükten kaldırılan Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ile 1998 yılında yürürlüğe giren 4342 sayılı Mera Kanunu arasında mera alanları için 20 yıllık bir yasal boşluk oluşmuş ve bu süreçte mera alanlarının büyük bir bölümü kullanım değişikliğine uğrayarak ya da imara açılarak kaybedilmiştir. Mera

varlığı 67 yılda 42 milyon hektardan, 12-13 milyon hektara düşmüştür ki bu son 50 yıl içinde mera alanlarının %70'inin kaybedilmiş olması demektir (Avcıoğlu et. al., 2009).

6360 sayılı Bütünşehir Yasası ardından, İl Özel İdareleri ve köy tüzel kişiliğinin kaldırılması ve meralardan sorumlu olan köy muhtarlarının mahalle muhtarı statüsüne geçirilmesiyle, mera özel sicili Maliye Hazinesine, meraların sorumluluğu da ilgili Belediyelere ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğüne ve Valiliğe bağlı İl Mera Komisyonlarına devredilmiştir. Mera alanları İl Mera Komisyonları tarafından denetlenmekte ve oluşturulan teknik ekiplerce tespit, tahdit ve tahsis işlemleri (3T) yapılmaktadır. 4342 sayılı Mera Kanunu'nda detaylıca tariflenen tespit, tahdit ve tahsis işlemlerinin ardından, verimini kaybetmiş mera alanlarının ıslah edilmesi öngörülmektedir. Ancak, yasada tariflenen Mera Islah Fonu'nun yasanın yürürlüğe girişinden bugüne gelen süreçte iyi değerlendirilemediği gözlemlenmiştir.

Mera alanları, maden, enerji ve turizm sektörlerinin öncelik verilen talepleri, karayolları ve havaalanları gibi kamu yatırımları sebebiyle ıslah edilmek yerine tahsis değişikliğine uğramakta ve kaybedilmektedir, Özellikle maden ve enerji sektörlerine dair rezerv alanlar bulunması söz konusu olduğunda, yem bitkileri açısından oldukça verimli olan mera alanları bile tahsis değişikliğine uğrayabilmektedir. Mera ıslah çalışmaları ise, il ve ilçelerdeki teknik ekiplerin yetersizliği ya da ıslah sonrası uygulama hataları sebepleriyle, sürdürülebilir olamamaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. *Mera üzerinde konut işgali, Eğridere Köyü, Bornova, 2017*

Kırsal ve kentsel alanlar yapıları bakımından farklı ihtiyaçlara sahiptir ve 6360 sayılı Bütünşehir Yasasında yeterince tariflenmemiş olsa bile, "kırsal mahalleler" ve "kentsel mahalleler" olarak ayrı şekilde değerlendirilmeli; ve kırsal alanlar kentsel alanlara özgü yasalarla denetlenmemelidir. İlgili Belediyelerde yine yasada tariflenen Mera Yönetim Birlikleri'nin kurulması gerekmektedir, ancak mevcutta böyle bir girişim tespit edilememiştir. İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri 4342 sayılı Mera Kanunu'nun 5. maddesinde belirtilen şekilde mera özel siciline işlenebilecek arazileri tespit etmek için çalışmalarına devam etmektedir. Ancak kırsal mahallelerdeki yerleşim talepleri ve işgaller, 4342 sayılı Mera Kanunu'nun 14. maddesine paralel olarak artış göstermekte ve mera alanları maden, taş ocağı, RES, biyoenerji, jeotermal enerji, turizm tesisi, imar vb. talepleri ile tahsis değişikliğine uğramakta ve kaybedilmektedir (Avcıoğlu et. al., 2009; M_1, 2016).

Mera alanları için etkili koruma ve planlama politikaları geliştirilerek ekolojik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Mera alanları kır-kent çeperinde bir yeşil kuşağın parçası olabilir, üretime ek olarak rekreatif amaçlarla kullanılabilir, kırkım şenlikleri vb. etkinlikler ile kırsaldaki müşterek kültür ve geleneğin sürekliliğini sağlayabilir. Yapılan yasal düzenlemelerde bu alanların yerleşime açılabilecek potansiyel alanlar olarak görülmemeleri için mevcut ekolojik değerlerinin anlaşılması, ıslah edilerek ekolojik ve ekonomik değerlerinin arttırılması, bütüncül planlama politikalarıyla dikkatli incelenmesi, gerekli önlemlerin alınması ve korunması gerekmektedir. Hayvancılık sektörünün maliyetinin yaklaşık %70'ini oluşturan kaba yem ihtiyacının ıslah edilen verimli mera arazileri üzerinden sıfır maliyetle karşılanabilecek olma potansiyeli değerlendirilmelidir (Avcıoğlu et. al., 2009).

Veri Kaynakları ve Vaka Çalışmaları Analizi

İzmir'in kır-kent çeperinde bulunan ve çeşitli baskılara ve çatışma alanlarına maruz kalan Aliağa, Bornova ve Torbalı ilçeleri kırsal mahalleleri vaka çalışması için seçilmiştir. Kır-kent çeperi, kırsal ve kentsel alanların ortasında bulunan, kıra ve kente özgü kullanımların karıştığı ve bazen çatıştığı, daha geniş parsellere ihtiyaç duyan (ör. çiftlik, arıtma tesisi, kampüs vb.) kullanımlara sahip bir geçiş bölgesi olarak tariflenebilir (Gallent et. al., 2006). Hızlı nüfus artışı ve yeni yapılara ve yeni parsellere duyulan ihtiyaç sonucu, kır-kent çeperindeki açık alan kullanımlarına yatırım ve gelişim alanları olarak bakılmaya başlanmış; bu durum da kentin kır üzerindeki baskısını arttırmıştır.

Çalışmanın başlıca veri kaynağı, vaka çalışmaları, kişisel gözlemler, İzmir İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yem Bitkileri Bölümü, Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Odaları ve Tarımsal Araştırma Enstitülerinde görüşülen uzmanlar ve İzmir İl Mera Komisyonu üyeleri ve köy

muhtarlarıyla yapılan derinlemesine mülakatlardır. Yasalar, komisyon raporları, haritalar, hava fotoğrafları, medya taramadan edinilen bilgiler ve istatistik veriler de ikincil veri kaynaklarını oluşmaktadır (Tablo 2).

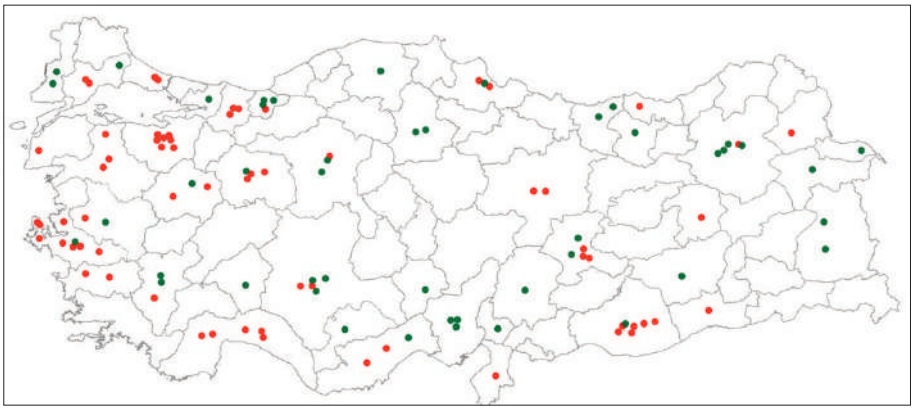
Tablo 2. Çalışmanın Veri Kaynakları

VERİ	İLK SAFHA	İKİNCİ SAFHA	ÜÇÜNCÜ SAFHA
KARTOPU MÜLAKATLAR	**15** yapılandırılmamış mülakat	-	-
DERİNLEMESİNE MÜLAKATLAR	-	**3** derinlemesine mülakat	**49** derinlemesine mülakat
GÖZLEMLER VE KATILIMLAR	Konferans, sempozyum, panel katılımları ve vaka çalışmaları	Anadolu Meraları Bütüncül Yönetim Eğitim uygulaması incelemesi	Anadolu Meraları Bütüncül Yönetim Eğitimi, 1. Modülü, paneller, sempozyumlar
VAKA ÇALIŞMALARI	**5** ön vaka çalışması (Torbalı, Menemen, Tire köyleri)	-	**49** vaka çalışması (Aliağa, Bornova, Torbalı köyleri)
MEDYA TARAMASI	Meralardaki çatışmalara dair internet haberleri taraması	-	Meralardaki çatışmalara dair derinlemesine basılı ve internet haber taraması (MTM)
KAYNAK TARAMASI	İlgili makaleler, yasalar, raporlar tezler vd. ikincil kaynaklar	İlgili makaleler, yasalar, raporlar tezler vd. ikincil kaynaklar	İlgili makaleler, yasalar, raporlar tezler vd. ikincil kaynaklar

Çalışmanın ilk aşamasında, İzmir İl Mera Komisyonu, mera kullanıcıları, üniversiteler, kamu kurumları, sivil toplum örgütleri vd. birlikte 15 yapılandırılmamış kartopu mülakat ve beş ön vaka çalışması yapılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında konunun uzmanları akademisyenler, İl Mera Komisyonu ve Sivil Toplum Örgütleriyle 3 yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yapılmış, mera alanları üzerindeki yasal, yönetsel ve bilimsel süreçler ve çatışmalar anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü aşamasında vaka çalışması için seçilen Aliağa, Bornova ve Torbalı "kırsal mahallelerinde" erişilebilen 49 köy muhtarı ile derinlemesine mülakat yapılmış, köylerin mevcut durumu, mevcut baskılar ve çatışma alanları anlaşılmaya çalışılmıştır (Şekil 5). Bunlara ek olarak, MTM medya ajansı aracılığıyla mera alanlarına dair 5 yıllık derinlemesine medya taraması yapılmış ve Anadolu Meraları tarafından verilen Bütüncül Otlatma Yönetimi'nin ilk eğitim modülü alınmıştır.

Medya taramasında 2012-2016 yılları arasındaki beş yıllık dönemde mera alanlarına dair yapılmış olan haberler incelenmiştir. Torba yasalar, yasalarda meydana gelen değişiklikler, uzmanların görüş ve eleştirileri, kullanıcıların yapmış olduğu eylem ve protestolar, konuya dair yapılmış olan seminer ve çalıştaylar ve

mera ıslah çalışmaları da dahil olmak üzere, haberler olumlu ve olumsuz olarak kategorize edilmiştir ve coğrafi bilgileri olanlar oluşturulan tematik haritada işaretlenmiştir (Şekil 5). Haberler anahtar kelimelerle özetlenmiş ve bir sıklık analizi çalışmasıyla modelde kullanılacak mera ölçütlerine eklenmiştir. Bu ölçütler yardımıyla mera alanları üzerindeki baskıları ve çatışmaları tespit etmeye ve çözmeye yardımcı bir DPSIR süreç modeli geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Şekil 5. *Mera alanlarına dair yapılmış haberler (2012-2016)*

Medya analizinde tespit edilen ülke genelindeki başlıca olumlu haberler: mera ıslah çalışmaları, hayvan sulağı desteği ve yapay göletler, hayvancılık teşvikleri, yem bitkisi destekleri, güneş enerjili sulama sistemleri, hayvancılığa dair çalıştay, kongre ve seminerler, arıcılık ve bal üretimi teşvikleridir.

Medya analizinde tespit edilen ülke genelindeki başlıca olumsuz haberler: işgaller (ör. ağaçlandırma, konut vb.), enerji yatırımları (ör. RES, HES, Biyogaz vb.), taş ocakları, maden ocakları, meraların verimsizliği ve kuraklığı, meraların tahsis değişikliği, tarımsal kullanımlar ve pestisidlerin olumsuz etkileri, torba yasalar ve yasal boşluklar, 6360 sayılı Bütünşehir Yasasının muğlaklığı ve kırı kentleşmeye açma riski ve TOKİ imar uygulamalarıdır.

Türkiye Geneli Mera Varlığı

Meralar ve çayırlar Türkiye yüzölçümünün 19%'unu kaplamaktadır (yaklaşık 21 milyon ha.). Meralar (i) kıyı meralaır ve (ii) step meraları olarak ikiye ayrılır. Kıyı meraları toplam mera alanlarının %25-30'unu oluşturur, Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz ve Trakya bölgelerinde bulunur ve yıllık yaklaşık 600-2800 mm yağışa ihtiyaç duyar.

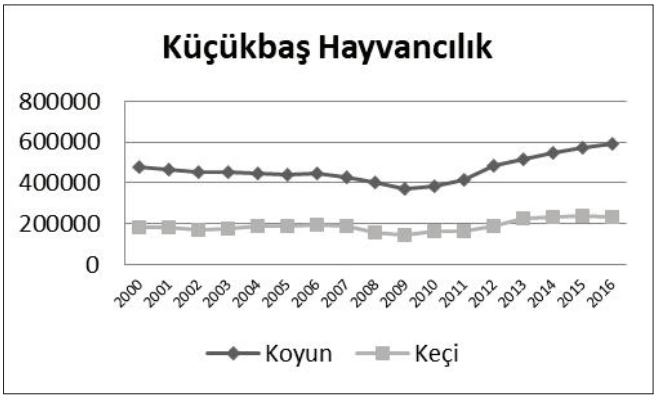
Türkiye'de yaklaşık 12,3 milyon ha. mera varlığı bulunmaktadır 3T (tespit, tahdit, tahsis) çalışmalarına devam eden İl Mera Komisyonları teknik ekipleri ülke meralarının büyük bölümünde "tespit" çalışmalarını tamamlamıştır (8 milyon ha) ancak "tahdit" çalışmalarında sorunlar devam etmekte, sınırlanan mera alanlarında meydana gelen işgaller, ıslah çalışmalarını geciktirmektedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007; Avcıoğlu et. al., 2009).

İzmir İli Mera Varlığı

İzmir'deki mera ve otlak alanlar konusunda bilgimizin güvenirliği azdır, mera ve otlakların azalması sonucunu doğuran pek çok dinamik etken vardır. Çevre ve Orman Bakanlığı verilerine göre İzmir'de 2001 yılında 106.274 ha., 2006 yılında 113.668 ha. otlak ve mera alanı saptanmıştır, bu verilere göre meralarda artış görülmektedir ancak bu durum yeni tesciller vb. nedenlerle önceki verilerle uyumsuzluk göstermektedir.

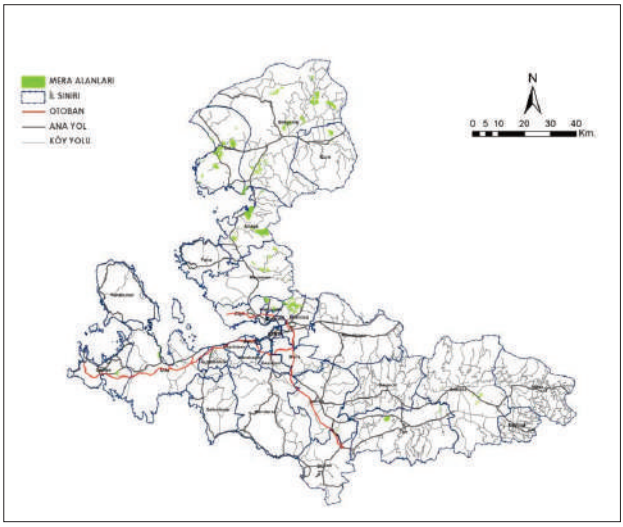
İzmir'de 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında 1999-2011 yılarında yürütülen tespit, tahdit ve tahsis çalışmalarında 45.043 ha. mera ve otlak yeri tespiti yapılmıştır, bunlardan 27.555 ha kısmında tahdit işlemi, 2.810 ha. kısmında tahsis işlemi gerçekleştirilmiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık İzmir İl Müdürlüğünden alınan bilgilere göre 2001 yılında 1.06.736 dekar ile İzmir arazi kullanımının %10,8'ini kaplayan otlak ve mera varlığı 2015 yılına gelindiğinde 524.000 dekar alan ile %4,34'ünü kaplar hale gelmiştir yani İzmir İli mera varlığı 14 yıl içinde neredeyse yarı yarıya azalmıştır (Tekeli, 2017).

İzmir İli küçükbaş hayvancılık verileri incelendiğinde 2007-2010 arasında bir azalma tespit edilmiş, 2010 sonrasında gerek il genelinde hayvancılık teşviklerinin artmasıyla, gerekse keçilerin ormana girmesine izin verilmesiyle küçükbaş hayvan sayılarında artış olduğu tahmin edilmektedir (Şekil 6).

***Şekil 6.** İzmir Küçükbaş Hayvancılık verileri (TÜİK, 2017)*

İzmir İli Arazi Sınıflandırması Raporundan (2013) çıkarılan İzmir İli mera varlığı haritasında, 3T süreçleri bitmeyen ve mera özel siciline işlenmemiş alanlar gösterilemediği için eksikler bulunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. *İzmir İli Mera Varlığı (İzmir İli Arazi Sınıflandırması Raporu, 2013)*

İlgili Kanunlar

Mera alanlarını ve müşterekleri ilgilendiren yasal düzenlemelere bakacak olursak, 4342 sayılı Mera Kanunu ve 6360 sayılı Bütünşehir Kanunu etkileri yadsınamaz. 6306 Kentsel Dönüşüm Yasası, 3213 sayılı Maden Kanunu, 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kanununda kolaylaştırıcı değişikliklere gidildiği ve torba yasalar çıkarıldığı göz önüne alınacak olursa, 442 sayılı Köy Kanununun güncellenmemiş olması ve mera alanlarını korumakla yükümlü 4342 sayılı Mera Kanununda diğer kanunların kendi lehine doldurabileceği yasal boşluklar olması mera alanlarının kaybedilmesi anlamında ciddi riskler barındırmaktadır (Tablo 3-4).

Tablo 3. İlgili yasalar ve düzenlemeler, 1858-1983

	1858	1924	1926	1930	1934	1945	1956	1966	1973	1982	1983
Mera Alanları	4342 sayılı Kanununame-i Arazi	**442 sayılı Köy Kanunu**		1580 sayılı Belediye Kanunu	2510 sayılı İskan Kanunu	4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	6831 sayılı Orman Kanunu	766 sayılı Tapulama Kanunu	1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu	2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu	2872 sayılı Çevre Kanunu
Diğer Kırsal Müşterekler			831 sayılı Sular Hakkında Kanun								
Doğa ve Biyoçeşitlilik											

Tablo 4. İlgili yasalar ve düzenlemeler, 1984-2012

	1984	1985	1987	1998	2004	2005	2005	2006	2007	2012	2012
Mera Alanları		3213 sayılı Maden Kanunu	3402 sayılı Kadastro Kanunu	**4342 sayılı Mera Kanunu**	5177 sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu	5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun	5488 sayılı Tarım Kanunu	5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu	**6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu** Afet Riski Altindaki Alanlarin Dönüştürülmesi Hakkinda Kanun	**6360 sayılı Bütünşehir Yasası** On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulmasi İle Bazi Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapilmasina Dair Kanun
Diğer Kırsal Müşterekler	3091 sayılı Taşınmaz Mal ve Ziyedliğe Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanun				5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu						
Doğa ve Biyoçeşitlilik					5177 sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun				5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu		

Mera alanları 4342 sayılı Mera Kanunu kapsamında korunuyor olmasına karşın, uygulamada işgallere rastlanmakta; ve yasadaki boşluklardan kaynaklı olarak, mera tespit, tahdit ve tahsis süreçleri (3T), artan maden, turizm, enerji ve kamu yatırımı taleplerinin lehine çalışmaktadır (M_2, 2016).

Kartopu mülakatlardan edinilen verilere göre başlıca arazi kullanım türleri çatışmaları: işgal, yasal ve yönetsel boşluklar, ağaçlandırma, yanlış/eksik haritalama, uygulama hataları, süregelen tarım politikaları, zayıf yönetmelikler, 6360 Bütünşehir Yasası, maden ve enerji tesisleri, küçükbaş hayvancılığın azalması, başka kullanımlara kiralama (ör. meyve bahçesi), mülkiyet sorunu (ör. hazine merası, özel mera) ve mera alanlarının kuraklık, engebeli arazi, yanlış uygulamalar vb. sebeplerle verimsizleşmesidir.

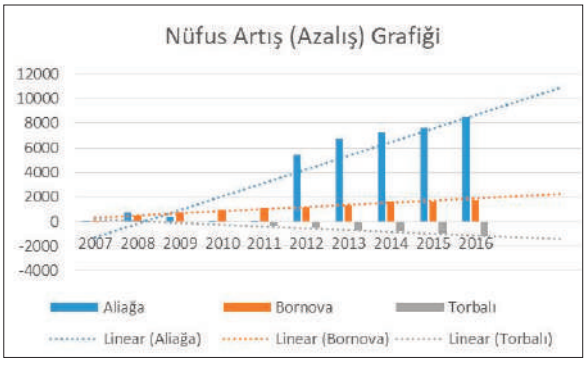
Vaka Çalışmaları Analizi

Çalışmada, kır-kent çeperinde olup çeşitli arazi kullanım türleriyle çatışması ve gelişme baskıları altında olması sebepleriyle Bornova, Torbalı, Aliağa kırsal mahallelerinde, 49 köy muhtarıyla derinlemesine mülakatlar ve yerinde gözlemler yapılmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. *Aliağa, Bornova, Torbalı İlçeleri Vaka Çalışması Yapılan Kırsal Mahalleler (2017)*

Vaka çalışmaları için seçilen ilçelerden Aliağa'da bulunan 19 köyün 2016 toplam nüfusu 20.506, Bornova'da bulunan 12 köyün 2016 toplam nüfusu 7.617, Torbalı'da bulunan 23 köyün 2016 toplam nüfusu 10.894 olup, toplamda 54 köy bulunmaktadır (Şekil 9, TÜİK, 2017).

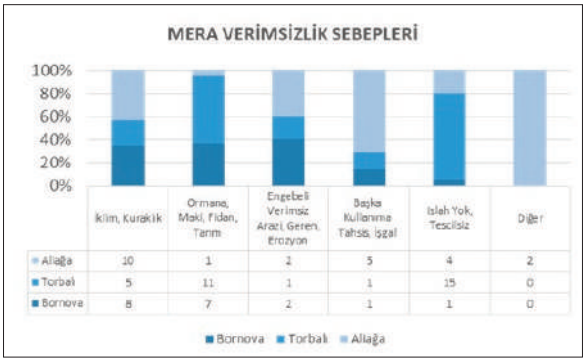

Şekil 9. *Nüfus Artış (Azalış) Grafiği (TÜİK, 2017)*

Aliağa'da 2012 yılındaki ani nüfus artışının sebebi Bahçedere köyüne yapılan yaklaşık 5000 kişi kapasiteli cezaevidir. Bornova köylerinde kentten gelen göç sebebiyle artış, Torbalı köylerinden genellikle Torbalı merkeze göç sebebiyle azalış gözlemlenmiştir.

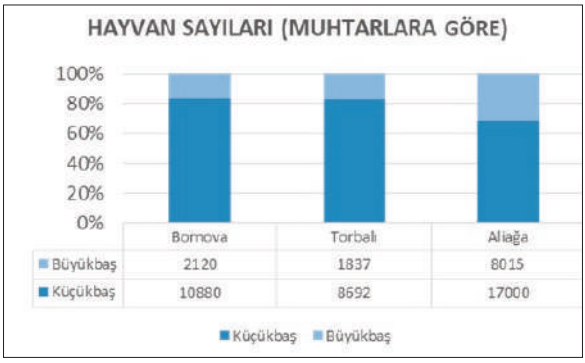
Köylerde nüfus kaybı olup olmadığına dair soruya Aliağa'da görüşülen 16 köy muhtarlarının 10'u olumlu, 6'sı olumsuz cevap vermiştir. Genç nüfus genellikle Aliağa merkezde yaşamayı tercih ederken, emekli olup geri dönenler ya da İzmir'den köye taşınıp evleri ikincil konut/yazlık olarak kullananlar bulunmaktadır. Aynı soruya Bornova'da görüşülen 12 muhtarın 2'si olumlu, 10'u olumsuz yanıt vermiştir. Kent merkezine görece daha yakın olan Bornova köyleri özellikle İzmir'den ciddi nüfus almaktadır ve bu nüfus genellikle emeklilerden ve İzmir'de çalışıp, doğaya yakın yaşamak isteyenlerden oluşmaktadır. Nüfus kaybeden Sarnıçköy ve Kurudere köyleri, aktif hayvancılıkla uğraşmaya devam etmektedir ve bu köylerde ulaşım altyapısında sıkıntı yaşandığı için nüfus kaybedildiği ifade edilmiştir. Aynı soruya Torbalı'da görüşülen 21 muhtarın 14'ü olumlu, 7'si

olumsuz yanıt vermiştir. Köylerdeki genç nüfus çoğunlukla iş sebebiyle Torbalı merkeze taşınmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. *Nüfus Değişim Sebepleri (2017)*

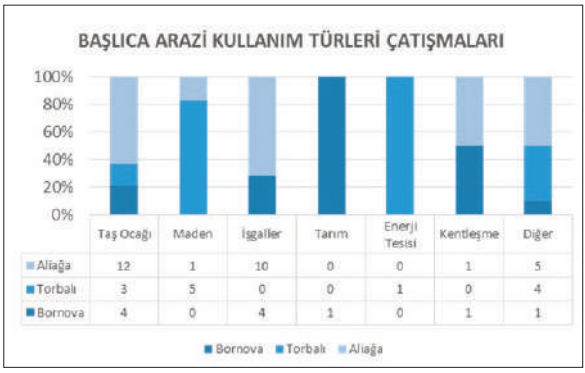
Köy muhtarlarına yaklaşık küçükbaş ve büyükbaş hayvan sayıları sorulduğunda, Aliağa ilçesi köyleri toplamında 17.000 küçükbaş ve 8.015 büyükbaş; Bornova ilçesi köyleri toplamında 10.880 küçükbaş ve 2.120 büyükbaş; Torbalı ilçesi köyleri toplamında, 8.692 küçükbaş ve 1.837 büyükbaş hayvan olduğu söylenmiştir. Özellikle Bornova ilçesinin Çamiçi ve Eğridere köylerinde 30 yıl önce 20.000 ila 30.000 kadar küçükbaş hayvan bulunduğu, ekonomik sebeplerden ve yasal değişikliklerden ötürü (keçilerin bir dönem ormana sokulmaması, kar edememeleri vb.) hayvanların sayısında 3000'lere kadar ciddi düşüş yaşandığı belirtilmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. *Vaka Alanlarındaki Küçükbaş/Büyükbaş Hayvan Sayısı (2017)*

Aliağa ilçesi köylerinde başlıca çatışma alanlarını işgaller ve taş ocakları oluşturmaktadır. Ayrıca karayolu, cezaevi gibi mera alanı üzerinde yer seçmiş kamu yatırımları ve genel olarak sanayi bölgelerine yakınlığın negatif etkileri de bulunmaktadır. Bornova ilçesi köylerinde de kentleşme ve taş ocakları başlıca çatışma alanlarıdır. Ayrıca kentleşme ve özellikle günübirlik turizm sektörünün artan baskınlığı ile tarım sektörünün gerilediği gözlenmiştir. Torbalı ilçesinde de

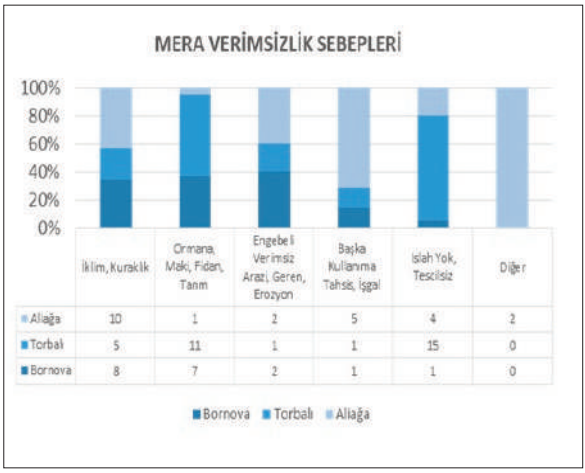
taş ve maden ocakları bulunmaktadır. Diğer çatışma alanları, otoban, karayolu, izban, hastane vb. kamu yatırımları, doğalgaz hattı, sera projesi, gölet ve cezaevidir (Şekil 12-13).

Şekil 12. *Vaka Çalışmalarında Karşılaşılan Başlıca Arazi Kullanım Türü Çatışmaları (2017)*

Şekil 13. *Taş Ocağı, Kurudere Köyü, Bornova, 2017*

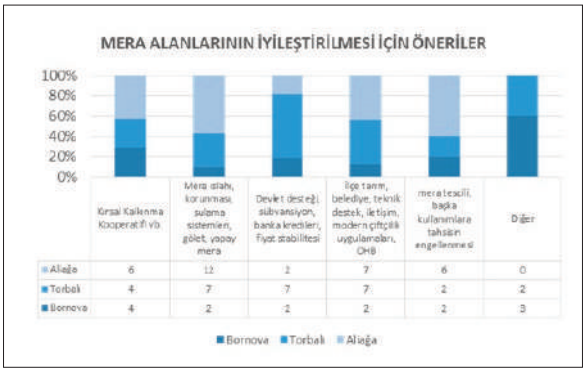

Şekil 14. *Mera Verimsizlik Sebepleri*

Meralardaki verimsizlik sebebine dair sorulan soruya kuraklık, tescilli mera alanının bulunmaması (ör. hazine merası olması), coğrafyanın makilik, ormanlık, kayalık olması, geren denilen dikenli bitkilerin bulunması, hava kirliliği, bölgede organize sanayi bölgesi, taş ocağı, maden ocağı bulunması, çarpık kentleşmenin bulunması, mera alanları üzerinde karayolu inşaatı ve cezaevi bulunması, az hayvan olması ya da hayvancılık olmaması vb. cevaplar verilmiştir (Şekil 14).

Mera alanlarına dair teknik bilgilendirme, eğitim ve ıslah konularının yetersiz olduğunu ifade eden köy muhtarlarının çoğu son yasal düzenlemelerden sonra (ör. 6360 sayılı Bütünşehir Yasası) kaybedilen köy tüzel kişiliği ve karar süreçlerine katılımlarının azalması sebepleriyle meraların geleceğine dair umutsuz konuşmuştur. Görüşülen 49 köy muhtarının 25'i kırsal kalkınmaya dair kooperatif ya da birlikleri olduğunu söylemiştir ancak bu kooperatiflerden bir kısmı kapanmıştır, üyesi azdır ya da kağıt üzerindedir. İyi yönetilemediği için kooperatifçiliğe karşı üreticide bir güvensizlik oluştuğu, ya da kar payını yükseltmek için bireysel satışı tercih ettikleri belirtilmiştir.

Meraların iyileştirilmesi için önerileri sorulduğunda, meraların ıslah edilmesi; fiyat istikrarsızlığının giderilmesi; küçük üreticiye devlet desteğinin artması; kurak bölgelerde yapay meralar, göletler ve sulama sistemleri oluşturulması; yem bitkisi desteği verilmesi; tescil edilmemiş mera alanlarının tescillenip başka kullanımlara tahsislerinin engellenmesi; mera alanlarının sanayiye, taş ve maden ocaklarına verilmemesi; teknik ekiplerce kullanıcılara eğitimler verilmesi ve denetlenmesi; anız yakılmaması ve kooperatifçiliğin desteklenmesi cevapları alınmıştır. Bazı köylerde imara açılsın, dut bahçesi yapılsın, piknik alanı yapılsın cevaplarıyla verimsiz ya da gereksiz olduklarını düşündükleri mera alanlarının tahsisini destekleyen muhtarlar da olmuştur (Şekil 15).

Şekil 15. *Mera Alanlarının İyileştirilmesi İçin Öneriler*

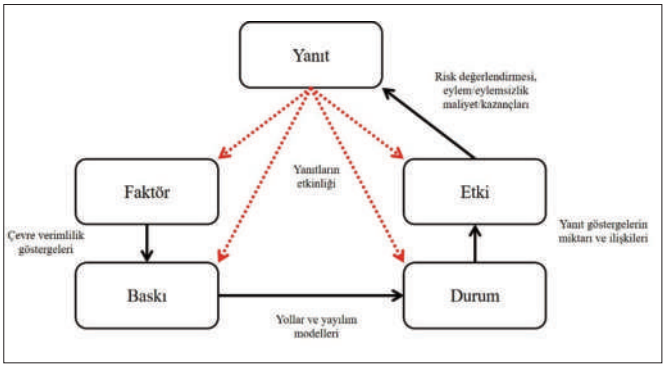
Mera alanlarının iyileştirilmesi için Kartopu mülakatlarında alınan başlıca öneriler kooperatifler, büyük, profesyonel uygulamalar, 4342 sayılı Mera Kanunu'nun doğru uygulanması, eğitim, farkındalığı arttırmak, havza yönetimi, yönetmeliklerin

geliştirilmesi, işgal cezalarının arttırılması, başarılı mera ıslah ve yönetimi, Mera Islah Fonu'nun yenilenmesi olmuştur. Ayrıca mera alanları biyoçeşitlilik, kırsal kalkınma, arıcılık, CO_2 gömülümü, erozyon önleme, kırsal kültür ve yem bitkisi üretimi konularında ciddi potansiyeller barındırdığı, yapılan sayısallaştırma çalışmalarıyla (ör. MERBİS) mera alanlarının 3T süreçlerinin kolaylaşabileceğine, üniversitelerin ilgili bölümlerinden danışmanlık alınması gerekliliğine değinilmiştir.

DPSIR Nedensel Süreç Modeli

Çalışmada kullanılan DPSIR nedensel süreç modeli, (Driver: Faktör, Pressure: Baskı, State: Durum, Impact: Etki, Response: Yanıt) aşamalarından oluşmakta ve Avrupa Çevre Ajansı (EEA) tarafından çevresel etki değerlendirme (ÇED) raporlarının hazırlanmasında kullanılmaktadır (Şekil 16). DPSIR nedensel süreç modeli, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün kullandığı PSR ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun kullandığı DPR modellerinden geliştirilmiştir. Ekonomik, sosyal ve ekolojik sistemleri analiz etme, ilişkileri tanımlama, politika seçeneklerini belirleme ve sonuçları değerlendirme aşamalarında kullanılan fonksiyonel bir analiz aracı olan modelin iki yaklaşımı bulunmaktadır: (i) duruma ve etkiye yönelik, (ii) baskı temelli ve faktöre yönelik (EEA, 1999; Maxim et.al., 2009).

Duruma ve etkiye yönelik olan ilk yaklaşım, oluşan çevresel etkiye karşı verilen sosyal yanıtları incelerken; baskı temelli ve faktöre yönelik olan ikinci yaklaşım, durumu meydana getiren öncül sosyo-ekonomik faktörleri ve baskıları incelemeye odaklanmaktadır. Çoğunlukla çevreye ve topluma bir etkisi bulunan fiziksel değişiklikler oluşturmadan önce baskıların geri plandaki dinamiklerinin anlaşılması zordur. Bu yüzden, baskı temelli ve faktöre yönelik olan ikinci yaklaşımı geliştirmek, henüz yanıt verilmesi gereken etki ya da zarar ortaya çıkmadan, o etkiye sebep olabilecek faktörleri kontrol edebilmek için tercih edilmelidir.

Şekil 16. *DPSIR Süreci*

Sosyo-ekonomik sistemdeki temel faktörlere odaklanmak, bu faktörlerin çevresel etkileri henüz oluşmadan önce müştereklerin kaybını önlemeye yardımcı olabilir. DPSIR nedensel süreç modeli öncelikle karmaşık gerçekliği basitleştirmek ve anlaşılır kılmak amacındadır; ancak bu yüzden parametreler konusunda mekanik bir fazla-basitleştirme olduğu konusunda eleştiriler de almaktadır. Bazı vakalarda aynı parametreler hem faktör hem de yanıt olabilmektedir. Bu yüzden, DPSIR nedensel süreç modeli çok boyutlu ve çok katmanlı ilişkileri anlamamız için yeterli olmayabilir.

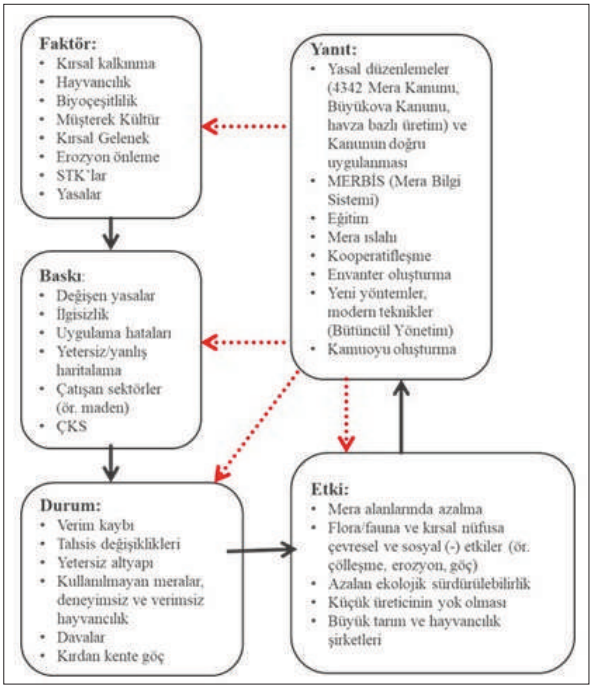
Doğal varlıklar, kırsal müşterekler ve sosyal stratejiler "faktör ve baskı" süreçleriyle ilişkiliyken; coğrafi işlev ve mekansal stratejiler daha çok "durum ve etki" süreçleriyle ilişkilidir. Model bu süreci geri bildirimler üzerinden işlemekte ve üç temel amaçla kullanılmaktadır: (i) çevresel problemlere dair bilgi sağlamak, (ii) çevresel politikalar geliştirmek ve öncelik sıralamasını desteklemek, (iii) çevresel politikaların etkilerini gözlemlemek, kamuoyu oluşturmak ve karar alma süreçlerine katılımı arttırmak (EEA, 1999; Ness et al., 2010).

Modelde kullanılan çevresel ölçütler genellikle bir bölgedeki sosyo-ekonomik sistem ve ekosistem hakkında bilgi içermektedir. Bu çalışmada, modeli mera alanları üzerinde uygulamak amacıyla medya taramasının yanı sıra İzmir'de seçilen üç ilçenin "kırsal mahallelerinde" vaka çalışmaları yapılmış, konu uzmanlarıyla ve köy muhtarlarıyla yapılan derinlemesine mülakatlar ve yerinde gözlemler yardımıyla meralar alanları üzerindeki başlıca çatışma alanları tespit edilmiştir.

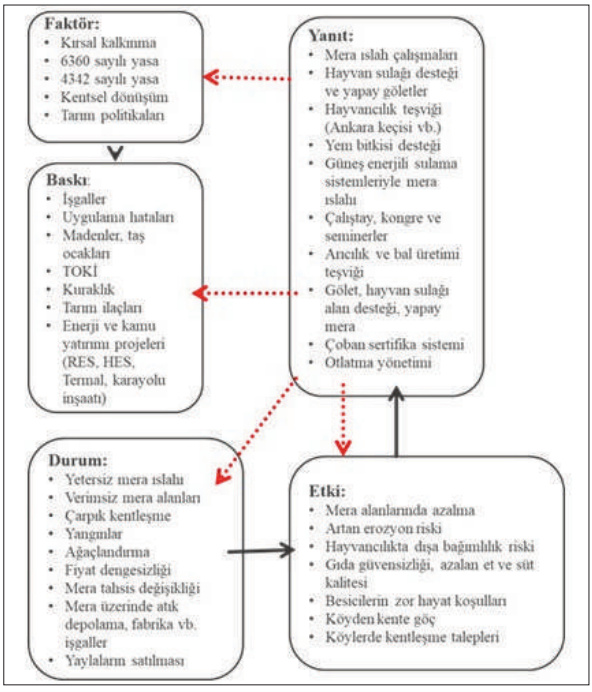
İzmir'deki mera alanlarına dair kesin bilgilere erişim zorluğu çalışmanın başlıca kısıtlılıkları arasındadır. Değişen yasal düzenlemeler, çelişen planlar, yetersiz ya da hatalı kadastro haritaları ve görüşülen kişilerin olası öznelliği, İzmir İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İl Mera Komisyonu'ndan ve İzmir Valiliğinden istenen yazılı ve görsel bilgi ve belge taleplerinin reddedilmesi bilgi boşlukları oluşturmaktadır.

Mera Alanları İçin Bir DPSIR Modeli Önerisi

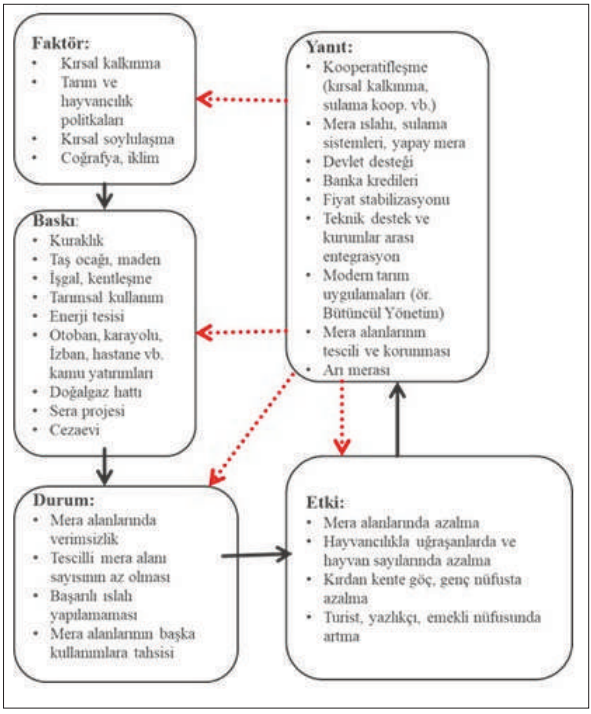
Çalışmada mera alanları üzerinde uygulanan DPSIR nedensel süreç modelinin planlama, tasarım politikaları ve karar verme süreçlerine veri altlığı sağlaması amaçlanmaktadır. DPSIR nedensel süreç modeline çevresel ölçütler, aktörler ve tasarım çerçevesi eklenerek modelin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Şekil 17-19). Gelişmiş DPSIR süreç modeliyle, ekolojik müşterekler ve özelde mera alanları üzerindeki çatışmaları kavramak ve çözümlemek için yardımcı bir temel model olarak kullanılması amaçlanmaktadır. DPSIR modelinin kullanılmasındaki temel amaç bilgi düzenlemesi sayesinde karar alıcılarla daha iyi iletişim kurabilmektir (Maxim et.al., 2009).

Şekil 17. *Kartopu Mülakatlar DPSIR (FBDEY) süreç modeli taslağı*

Şekil 18. *Medya Analizi DPSIR (FBDEY) süreç modeli taslağı*

Şekil 19. *Vaka Çalışmaları DPSIR (FBDEY) süreç modeli taslağı*

DPSIR sürecinde kullanılan ölçütler genellikle sosyo-ekonomik ve çevresel sisteme dair her tür bilginin yer alabileceği geniş bir alanı kapsamaktadır (Zhou, 2015). Meralar için oluşturulacak DPSIR süreç modelinde kullanılacak ölçütler şu şekilde özetlenebilir (Şekil 20):

- Meralar üzerindeki çevreyi etkileyen insan etkisi ölçütleri, ör. aşırı otlatma, uygulama hataları, yanlış/eksik haritalama, kurumlar arası iletişim eksikliği, kentleşme, nüfus artışı, işgal, sanayi, taş ocağı, maden, arazi kullanım değişiklikleri, tarımsal kullanım, orman, çöp deponi alanı (D)
- Kırsal alanlar üzerindeki insan aktiviteleri yüzünden oluşan çevresel stresi yansıtan ölçütler, ör. meraların başka kullanımlara tahsisi yoluyla azalması, çitleme (çevreleme) hareketleri, hava kirliliği, toprak kirliliği, tarım ilaçlarının kirliliği, su kirliliği (P)
- Çevrenin mevcut fiziksel, biyolojik ve kimyasal durumunun ölçütleri, ör. ekosistem, biyoçeşitlilik, flora-fauna, su kaynakları, çölleşme, verimsizleşme, artan geren (dikenli) popülasyonu (S)
- Ekosistem, mera kalitesi, hayvan sağlığı, durum değişikliklerinden ötürü yapılı insan çevresini etkileyen ölçütler; ör. mera kalitesinin azalması, hayvan

sayısının azalması, azalan et ve süt kalitesi, azalan hayvancılık faaliyetleri, kırdan kente göç, genç nüfusun azalması, ürünlerin azalması, artan yem bitkisi ihtiyacı, erozyon, biyoçeşitlilik kaybı, kırsal kalkınmanın azalması, küçük üreticinin azalması, artan CO_2 yayılımları (I)

- Çevresel konularda eylemler, sosyal, profesyonel ve kurumsal yanıtlar, kamuoyu etkilerine dair ölçütler, ör. meraların iyileştirilmesine yönelik politikalar ve stratejiler, yasal düzenlemeler, açılan davalar, sivil eylemler (R)

Şekil 20. *Meralar İçin DPSIR Ölçütleri*

Meralar İçin Bir DPSIS Model (Yöntem) Gelişimi Önerisi

Çalışmada kullanılan DPSIR nedensel süreç modeli aktörler ve coğrafi ağlar bağlamında planlama ve tasarım çerçevelerinde daha kolay ele alınabilmesi ve karar vericilerle kurulacak ilişkilerde kolaylaştırıcı olması açılarından geliştirilmesine devam edilmektedir (Şekil 21).

Şekil 21. *Geliştirilecek DPSIR süreç modeli taslağı*

Değerlendirme ve Sonuç

Tarımsal arazi kullanım planlaması şartnameleri oluşturulurken bütüncül bir bakışa ihtiyaç duyulmaktadır ve bu nedenle arazi yönetimi ve planlama süreçleri bütüncül ele alınmalıdır. Mera alanlarının planlama süreçlerinde detaylıca tariflenmesi, alanın coğrafi, biyolojik ve fiziksel özelliklerine göre gerektiğinde mera karakteristiklerine uygun yeni kullanım kararları verilebilmelidir. Mera alanları biyoçeşitlilik, kırsal kalkınma, erozyon ve kırsal gelenek açılarından çok boyutlu bir öneme sahiptir.

Kullanım değeri, değişim değerinden üstün tutulması gereken kırsal-ekolojik müştereklerimiz olan mera alanlarında koruma/kullanma dengesi göz önüne alınması gerekmektedir. Kırdan kente göç bir problem olarak görülmeli, kırsal genç nüfusun azalmasının önüne geçmek ve kırsal kalkınmayı sağlamak için tarım ve hayvancılık politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Bugün hayvancılık çoğunlukla mısır silajı tüketen ve ahırda bakılan, meraya bırakılmayan büyükbaş hayvancılığa doğru yönelim göstermektedir. Bu yönelim mera alanlarının önemini kaybetmesinin yanında, çok su tüketen mısır bitkisinin üretim alanının artışıyla su kısıtlılığı meydana getirmekte ve yem bitkisi yetersizliğinden hayvancılıkta dışa bağımlılığı arttırmaktadır.

Ayrıca tüm dünyada artmakta olan küresel ısınma karşıtı yüksek uyum kapasitesi (resilience) literatüründen de anlaşılacağı gibi yakın gelecekte ciddi negatif sonuçlarıyla karşılaşabileceğimiz küresel ısınma karşısında CO_2 salınımının azaltılması amacıyla büyükbaş hayvancılıktan küçükbaş hayvancılığa bir yönelim olabileceği öngörüsüyle mera alanlarının korunmasına ve iyileştirilmesine öncelik verilmelidir.

Mera alanlarının korunması için ıslah ve bütüncül yönetimden daha kapsayıcı olan mera alanları üzerindeki planlama politikalarıdır. Bu politikaların katılımcı ve kamuoyunu bilgilendirici şekilde detaylı ve akılcı gerçekleştirilmesi hem karar alıcıları hem de yasa yapıcıları meraların geleceği açısından olumlu yönde etkileme potansiyeline sahiptir.

Savory Enstitüsü'nün Türkiye gözesi olan Anadolu Meraları grubunun yaptıkları eğitimler ve uygulamalar sonucundaki çıkarımları göstermektedir ki, sürüleri verimini kaybetmiş meralardan uzak tutmak yerine, kullanarak korumak daha olumlu sonuçlar vermektedir. «Bütüncül Otlatma Yönetimine» göre mera ıslahı için hayvan etkisi gereklidir, ancak aşırı otlatma ve mevsim dışı otlatmadan kaçınılması için "otlatma planlaması" yapılması ve denetlenmesi şarttır.

Çoğu uygulama hataları sebebiyle verimini kaybeden mera alanları, tahsis değişikliği talepleriyle ve kırsal kalkınma önceliğinde diğer tarımsal kullanımlara (tarım alanı, meyve bahçesi vb.) ya da bölgede rezerv alan bulunması halinde enerji ve maden tesislerine dönüştürülmekte ve geri dönülemez bir biçimde kaybedilmektedir.

Kentleşme baskısı ve çitleme (çevreleme) tehdidi altında bulunan mera alanları, (i) biyoçeşitlilik, flora, fauna (özellikle böcek çeşitliliği ve arıcılık); (ii) kırsal kalkınma; (iii) erozyonun önlenmesi; ve (iv) kırsaldaki müşterek kültür ve geleneğin korunması açılarından çok önemlidir. Mera alanlarının korunması ve iyileştirilmesi için yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi ve uygulamadaki yanlışlıkların düzeltilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mera Alanları, Müşterekler, Çitleme (Çevreleme) Hareketleri, DPSIR

Kaynakça

Adaman, F., Akbulut, B., & Kocagöz, U. (2017). Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji. Metis Yayıncılık, İstanbul.

Avcıoğlu, R., Soya, H., & Geren, H. (2009). 4342 Sayılı Mera Kanunu Uygulamaları ile Mera Islah ve Amenajmanı Yaz Okulu Eğitim Kitabı, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Çayır-Mera ve Yembitkileri Bilim Dalı, İzmir.

Çevre ve Orman Bakanlığı, (2007). Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı.

EEA Report. (1999). Environmental indicators: Typology and overview (p. 19). Copenhagen: European Environment Agency.

Gallent, N., Andersson, J., & Bianconi, M. (2006). Planning on the Edge. Routledge.

Gidwani, V., & Baviskar, A. (2011). Urban commons. Economic & Political Weekly, 46(50), 42-43.

Kurucu, Y. (2013). İzmir İli Arazi Sınıflandırması Raporu.

Marx. K. [1867] (2011). Capital, A Critical Analysis of Capitalist Production, volume 1. Lawrence and Wishart, London 1971; çev. Sol Yayınları, Ankara.

Maxim, L., Spangenberg, J. H., & O'Connor, M. (2009). An analysis of risks for biodiversity under the DPSIR framework. Ecological Economics, 69(1), 12-23.

Ness, B., Anderberg, S., & Olsson, L. (2010). Structuring problems in sustainability science: The multi-level DPSIR framework. Geoforum, 41(3), 479-488.

Santos Junior, O. A. D. (2014). Urban common space, heterotopia and the right to the city: reflections on the ideas of Henri Lefebvre and David Harvey. urbe. Revista Brasileira de Gestão Urbana, 6(2), 146-157.

Tekeli, İ. (2017). İzmir İli/Kenti İçin Bir Tarımsal Gelişme ve Yerleşme Stratejisi. İzmir Akdeniz Akademisi, İzmir Büyükşehir Belediyesi.

Zhou, S. D., Mueller, F., Burkhard, B., Cao, X. J., & Ying, H. O. U. (2013). Assessing agricultural sustainable development based on the DPSIR approach: case study in Jiangsu, China. Journal of Integrative Agriculture, 12(7), 1292-1299.

M_1: Mülakat, İzmir İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Kasım, 2016.

M_2: Mülakat, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Yem Bitkileri Bölümü, Kasım, 2016.

Url-2: Anadolu Meraları, http://anadolumera.com/yeni-egitimler/, 17.12.2016

Kırsal Yerleşmelerin İncelenmesine Yönelik Bir Yöntem: Kırsal Peyzaj Kimliği

Doç. Dr. **Meltem Erdem Kaya**
İTÜ Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **H. Serdar Kaya**
İTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç.Dr. **Fatih Terzi**
İTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. **Elif Alkay**
İTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd.Doç.Dr. **Sezai Ozan Zeybek**
İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Doç. Dr. **Filiz Bektaş Balçık**
İTÜ İnşaat Fakültesi, Geomatik Mühendisliği Bölümü

Prof.Dr. **Doğanay Tolunay**
İ.Ü. Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü

Ezgi Güler
Şehir Plancısı/ İTÜ Kentsel Tasarım Programı Yüksek Lisans Öğrencisi

Gökçe Şahin
Şehir Plancısı/ İTÜ Kentsel Tasarım Programı Yüksek Lisans Öğrencisi

Safiye Elif Serdar
Peyzaj Mimarı / İTÜ Peyzaj Mimarlığı, Master Programı Yüksek Lisans Öğrencisi

Giriş

Kırsal yerleşmeler tanımlanırken kendi özellikleri yerine genellikle kent tanımı yapıldıktan sonra bu tanımın dışında kalan alanlar olarak değerlendirilmektedir. Kırsal yerleşmelerin tanımında olduğu gibi varlığında da kente olan katkısı, kentle benzerlik ve farklılıkları gibi kent odaklı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu yerleşmelerin özellikleri ve gelişim dinamikleri ve kendine has karakteristikleri anlaşılamamaktadır.

Kırsal yerleşmeler kentsel gelişim sürecinden gittikçe daha fazla etkilenirken kırsal yerleşme analizlerinde detaylı yaklaşımların son derece sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Kırsal yerleşimlerin fiziksel yapısının anlaşılmasına yönelik yürütülen çalışmalar bu yerleşimlerin belirli özellikler kapsamında tipolojik olarak sınıflandırılmasına odaklanmaktadır. Üretilmiş olan sınıflandırma çalışmaları kırsal yerleşimleri, ekonomik etkinlik, nüfus büyüklüğü, etnik köken, yerleşim düzeni vb. özellikler kapsamında gösterdikleri benzerlikler ve farklılıklar doğrultusunda taksonomik olarak gruplandırmaktadır. Ancak söz konusu sınıflandırma çalışmaları kısal yerleşimleri bir takım ortak özelliklerin tanımlanması adına yararlı olsa da kırsal yerleşimlerin yere bağlı olarak şekillenen yapılarının detaylı olarak analizi için yetersiz kalmaktadır.

Kırsal yerleşimlerin özgün yapılarını peyzaj kimliği üzerinden sorgulayan bu araştırma, her bir yerleşimin ayırt edici niteliklerini tanımlayan bir peyzaj kimliğine sahip olduğunu vurgulamakta ve peyzaj kimliğinin yerleşimin makroformundan mimari detaylarına kadar değişen düzeylerde incelenebileceğinin altını çizmektedir. Buna göre kırsal yerleşimler barındırdıkları peyzaj kimlikleri ile farklı kimlik gruplarına ayrılabilirler.

Kimlik bileşenlerinin önerilen yöntemle belirlenmesi, kimlik özelliklerini ve bunlar arasındaki ilişkileri daha net olarak ortaya çıkaracağından çağdaş koşullara uyum sürecinde yerleşmelerin dönüşümlerinin iç dinamikleri bozmadan gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır. Böylece kırsal yerleşmelerin korunması sadece yapıların görsel özelliklerinin aynen korunması ile kısıtlı olmayacak, çağdaş koşullara uyum sağlanarak yaşam kalitesi artırılırken yapılacak değişikliklerin yerleşim kimliği üzerine etkileri değerlendirilebilecektir.

Bu araştırmada önerilen yöntemin uygulama alanı olarak çeşitlilik gösteren jeomorfolojik yapı, özgün kırsal mimari karakter, iklimsel yapı ve çeşitlilik gösteren kırsal ekonomi ve sosyo-kültürel yapısı ile zengin kırsal dokulara sahip olan Ege bölgesi olarak belirlenmiştir. Kırsal yerleşmeler nüfus büyüklük ve yoğunluğu, sosyo-kültürel özellikler, ekonomik aktiviteler, doğal çevre kalitesi, açısından kentsel çevrelerden farklılık göstermektedir. Kentsel yerleşmelerle karşılaştırıldığında yapılaşmış çevre, ekonomik aktivitelerin çeşit ve büyüklüğü, sosyal yapının heterojenliği gibi açılardan daha küçük ölçekli ve göreli olarak homojen olan bu yerleşme dokuları, doğal çevre ile uyum ve doğal çevrenin çeşitliliği açısından oldukça zengin ve özgün karakterler sergilemektedirler.

Yapılan araştırmadan elde edilen veriler kırsal yerleşmelerin aynı bölge içerisinde de çok büyük farklılıklara sahip olduklarını göstermektedir. Diğer yandan saha çalışmalarında şu sorunların olduğu dikkat çekmektedir:

1. Türkiye'deki veya bir bölgedeki tüm kırsal yerleşmeleri kapsayan bir yaklaşımın köyleri standartlaştırarak kimliklerini olumsuz etkilemektedir.

2. Köylere verilen ekonomik destekler yerel halk yerine o bölgede yaşamayan yatırımcılara verilebilmekte, yerel olmayan yatırımcılar yerel türler ve ürünler yerine yabancı tarım ve hayvancılık köylerde yaygınlaşabilmektedir.
3. Her köyün kendi karakteristikleri, sorunları ve talepleri varken bölgesel düzeyde alınan kararlar köyde karşılık bulmayabilmektedir.
4. Kasaplık gibi bir meslekte uzmanlaşıp Belirli dönemlerde Türkiye'nin farklı şehirlerinde kısa süreli çalışıp köyde yaşamanın tercih edildiği örnekler olduğu gibi İzmir gibi çevredeki büyük şehirlerde çalışıp emekli olduktan sonra köye dönen ve köyde tarımla uğraşılmadığı için tarım alanlarının çorak arazilere dönüştüğü köyler gibi çok farklı özelliklerle karşılaşılabilmektedir. Diğer yandan ormanı olmadığı, ormancılık yapmadığı halde OrKöy desteği alan köyler de kırsal yerleşmelere yönelik üst ölçekli kararların yerel özelliklere dair bilgiyle desteklenerek köylere özel hale gelmedikçe yeterince etkin olamayacağını göstermektedir.
5. 6360 sayılı kanun ile büyükşehir sınırlarının değişmesiyle mahalle haline gelen köylerde köy yaşantısının ve kimliğinin kaybolmasını engellemek için önlem alınması gerekmektedir. Köydeki muhtarın yeni sistemdeki rolü ve etkinliği, köy karakterini koruyacak planlama mevzuatı detaylı olarak değerlendirilmelidir.
6. Köy yaşantısının kentin etkisinde kaldığı, birçok köyde geleneksel yaşam biçiminde değişim olduğu ve bu değişimin mekana da yansıdığı görülmektedir. Köylerdeki değirmen, fırın, ocak, çeşme gibi öğelerin bakımsız ve atıl hale geldiği, yöresel el sanatlarının kaybolduğu dikkat çekmektedir.
7. Birçok köyde yapı malzemesinin tek tipleşmeye başladığı görülmüştür. Geleneksel dokusu kerpiç, taş mimariye sahip köylerde de yeni yapılan yapılarda tuğla kullanımının yaygınlaştığı, mevcut yapıların onarımında da tuğla kullanıldığı görülmektedir. Bu tür gelişmeler hem fiziksel kimlik açısından olumsuz bir durum sergilemekte, hem de yöredeki taş işçiliği gibi zanaatların da yok olmasına neden olmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırma "kırsal yerleşim" ve "peyzaj kimliği" kavramlarına odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında kırsal yerleşme peyzaj kimliği, bir kırsal yerleşime ayırt edici niteliklerini kazandıran iki temel bileşen doğrultusunda incelenmektedir. Bu bileşenler, fiziksel ve toplumsal kimlik bileşenleri olarak adlandırılmaktadır.

Fiziksel kimlik bileşenleri doğal ve yapma kimlik bileşenleri olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir. Doğal kimlik bileşenleri, topografya, jeolojik durum ve

toprak yapısı, iklim, su yüzeyleri, su kaynakları, flora ve fauna olmak üzere sekiz alt grupta incelenmektedir. Yapma kimlik bileşenleri ise yerleşme fiziksel yapısı, üretim peyzajı, mimari karakter, dış mekan kurgusu, ulaşım-iletişim, kültürel bitki dokusu ile ilgili özellikleri kapsamaktadır. Toplumsal kimlik bileşenleri de sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değerler olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir (Tablo 1, 2).

Tablo 1. Fiziksel Kimlik Bileşenleri

(a) Doğal kimlik bileşenleri	(b) Yapma kimlik bileşenleri
Topoğrafya: Vadi,ova, yamaç, tepe, kıyı, falez, dağ, eğim, rakım, bakı *Vejetasyon:* Formasyon (ağaç seviyesi, çalı seviyesi, yüzey seviyesi), tip (karışık orman, ibreli orman, yapraklı orman, maki,step, su kenarı vejetasyonu) *Su kaynakları:* Deniz, göl, akarsu, dere, çay, haliç, delta, yeraltı suları *İklim:* İklim tipi, sıcaklık, yağış, rüzgar *Jeoloji:* Magmatik kayaç, volkanik kayaç, tortul kayaç *Fauna:* Nadir türler, doğal yaşam alanları, nesli tükenmiiş türler	*Doluluk-boşluk:* Yapılar arası mesafe, yapı yoğunluğu, yapılaşma düzeni, topografya göre konumlanma, TAKS, KAKS, yapı malzemesi, çatı biçimi, pencere boyutları, kapalılık, açıklık, toplu, dağınık, parçalı, lineer,dairesel, yıldız, seyrek *Açık mekanlar:* Açık mekan türleri (meydan, sokak, bahçe, avlu, park, çocuk oyun alanı, çay bahçesi, mezarlık, pazar yeri), peyzaj elemanları (çit, hendek, değirmen, kanal, sarnıç, çeşme,duvar, köprü, aydınlatma, işaretler) *Üretim peyzajı:* Orman, maden, bostan, çeltik, pamuk, tahıl, balıkçılık, seracılık, hayvancılık, turistik, zanaat, bağcılık Çevresel kontrol önlemleri: Ağaçlandırma, erozyon kontrolü, çevre ıslah çalışmaları, gürültü perdesi, rüzgar perdesi, toz perdesi)

Tablo 2. Toplumsal Kimlik Bileşenleri

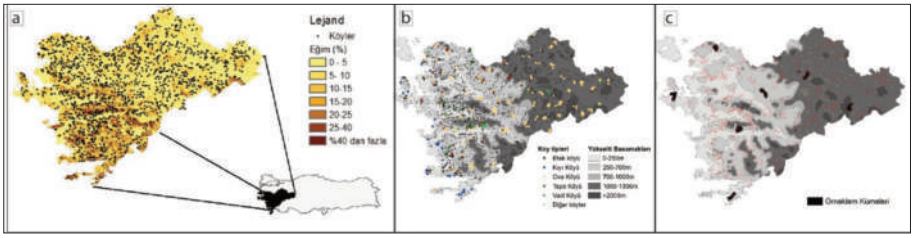
(a) Sosyo-kültürel yapı	(b) Sosyo-ekonomik yapı
Hanehalkı profili: Hanedeki aile sayısı, hanehalkı büyüklüğü, yaş ve cinsiyet, eğitim seviyesi, etnik köken, dini inanış, çalışma durumu,işgücü nüfusu, gelir seviyesi, mülk sahipliliği, aileden şehre göç, göç edilen şehir, kaybedilen çocuk, oturulan konut özellikleri, konut açık alanı ve ek yapı özellikleri, konut-üretim yeri ilişkisi *Etnik köken/Folklorik değerler/din:* Osmanlı köyü, alevi köyü, göçmen köyü, yörük köyü *Ritueller:* Festivaller, bayramlar, şenlikler, yerel halk oyunları, yöresel kıyafetler, gelenekler, beslenme alışkanlıkları *Yönetim politikaları:* Yasal hükümler, yerel yönetim politikaları, sit alanı sınırı, koruma amaçlı imar pl *Sosyal yapı:* Aile yapısı, akrabalık durumu, günlük sosyal aktiviteler, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, seçkinler grubu	*Yerel ekonomi:* Tarım, ormancılık, hayvancılık, turizm, el sanatları, işgücü, üretimde kadın ve çocuğun rolü, üretim-pazar ilişkisi, üretim-tüketim ölçeği *Arazi yönetimi:* Mülkiyet durumu, parselasyon sistemi, mülkiyet yapısına bağlı üretim-ürün çeşitliliği, özel mülkiyet intikal biçimleri, kooperatifçilik

Araştırma iki aşamadan oluşmaktadır: İlk aşamada Fiziksel kimlik özelliklerine göre köyler incelenerek ana kümeler oluşturulmuş, ardından da oluşan kümeler arasından seçilen köylere yönelik saha çalışmaları gerçekleştirilerek hem daha detaylı fiziksel kimlik analizi hem de toplumsal kimlik analizi yapılmıştır.

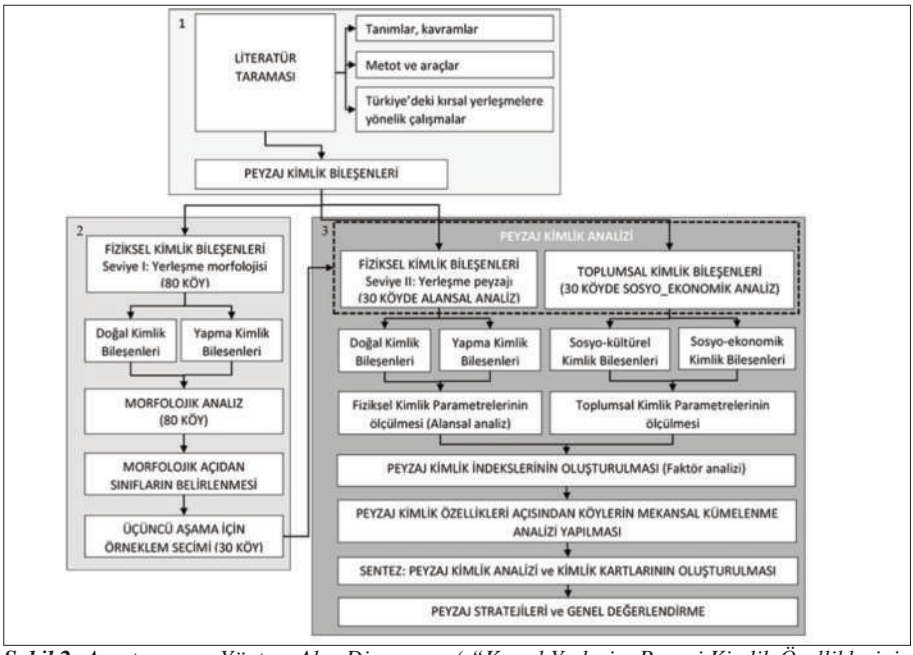
İlk olarak Ege Bölgesi'ndeki nüfusu 150 ile 2000 arasında olan yerleşmeler, temel coğrafi morfolojik özelliklerine göre ova, tepe, yamaç, vadi ve kıyı köyü olmak üzere sınıflanmıştır. Ardından farkı bitki örtüsü karakteri gösterecek rakım aralıklarına göre 0-250m, 250-700m, 700-1000m, 1000-1300m, 1300-2000m, ve 2000m üzeri olmak üzere 6 alt bölgeye ayrılmıştır. Örneklem alanları seçilirken, seçilen bölgelerde uydu görüntüsü alınacağından uydu görüntüsü için gerekli kriter olan her bir bağımsız alanın en az 100 km2 olması ve iki nokta arasındaki uzaklığın en az 5 km olması koşulunun da sağlanması gerekmektedir. Bu durumda her bir alanın maksimum sayıda köyü kapsaması gerektiğinden, 100km2 alanda kenar uzunluğu en fazla 20 km olan bir dikdörtgen olacağı varsayılıp, öncelikle Ege Bölgesi'ndeki her bir köyün 20 km yarıçaplı alan içerisindeki komşu köylere olan

uzaklıkları hesaplanmış ve toplam uzaklıkların minimum olduğu köy kümeleri belirlenmiştir

Belirlenen kümeler içerisinden 7 bölge ve toplam 80 köy fiziksel kimlik analizi için seçilmiştir. Uydu görüntüleri ve halihazır haritalar kullanılarak yapılan analizlerle köylerin fiziksel özellikleri tanımlanmış, yapılan kümeleme analiziyle fiziksel açıdan benzer özellikler gösteren köyler gruplanmıştır. Daha sonra bu gruplar arasından saha çalışması yapılmak üzere 30 köy seçilerek sahada inceleme yapılmıştır.

Şekil 1: *Ege Bölgesi'ndeki kırsal yerleşme dağılımı(a), 400 örneklemin morfolojik tür ve yükselti basamaklarına dağılımı(b) ve seçilen 80 köy (c) ("Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespitine Yönelik Yöntem Önerisi: Ege Bölgesi" TÜBİTAK 1001 Projesi- devam eden proje).*

Şekil 2: *Araştırmanın Yöntem Akış Diyagramı ("Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespitine Yönelik Yöntem Önerisi: Ege Bölgesi" TÜBİTAK 1001 Projesi-devam eden proje)*

Örneklem

Bu çalışma kapsamında saha çalışması gerçekleştirilen 30 Köy içerisinden seçilen ve peyzaj kimlik analizleri yapılan, Afyonkarahisar Şuhut ilçesine bağlı iki köy olan İlyaslı ve Ortapınar'a yönelik değerlendirmeler sunulacaktır.

Yaz nüfusu 250 kış nüfusu 200 olan ve 80 haneyi içeren İlyaslı Köyü bir Yörük köyüdür. Köyün temel geçim kaynağı bireysel ölçekte yapılan tarım ve hayvancılıktır. Eskiden hakim olan küçükbaş hayvancılık şu an sadece iki hanede, hane ihtiyacını karşılayacak kadar yapılmaktadır. Köyün yaylasında kalmaktadırlar. 2007 yılında Orköy olan İlyaslı Köyü'nde işçi yoktur, yalnızca koruma altındadır. Fiziksel peyzaj kimlik bileşenleri açısından incelendiğinde köy 1210-1540 m. yükseklik aralığında ortalama %23'lük eğim üzerine kurulu bir vadi köyüdür. Köyün en karakteristik özelliği olarak belirginleşen kayaç yapısı ve bu yapıya adapte olan bahçe kullanımları ile köy doğal yapıyı bir yapılaşma biçimi olarak kullanan sayılı köylerden biridir. Vadi tabanı boyunca alan dere ve yakın çevresinde belirginleşen bahçe kullanımları karakteristiktir. Topoğrafya ile uyumlu bir şekilde gelişen yapılaşma biçiminde yapılar araziye kademeli bir şekilde yerleşir. Köy içindeki yapıların %68.6'sı tek katlı, %30.3'ü iki katlı ve %1.1'i üç katlıdır. Köyde yapıların %42'sinde taş, %42.8'inde taş ve tuğla, %5.2'sinde tuğla ve %10'unda beton yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Çatı malzemesi olarak tüm köy genelin alüminyum saç kullanımı yaygındır. Köyün açık mekan kurgusu meydan, sokak, bahçe, mezarlık kullanımı gibi bileşenleri içermektedir. Doğal taş ve ahşabın temel yapım malzemesi olduğu köyde son dönemlerde yaygınlaşan alüminyum sac ve tuğla kullanımları ile mimaride özgün yapı kaybolmaya başlamıştır. Köyde yaşayan nüfusun büyük bir çoğunluğu emeklidir. Bu kapsamda İlyaslı bir emekli köyüdür (Şekil 3).

Şekil 3. *İlyaslı Köyü Peyzaj Kimlik Göstergeleri*

Afyonkarahisar Şuhut ilçesine bağlı bir diğer köy olan Ortapınar nüfusun büyük bir kısmının kasapçılıkla uğraştığı bir kasapçı köyüdür. Tarım destekli hayvancılığın yaygın olduğu köyün nüfusu yaz-kış 900 kişidir. Köyde günde toplam 2 ton süt üretilmekte, bu sütler Sarılar Ticaret aracılığıyla Sütaş'a verilmektedir. Buna ek olarak patates, pancar ve haşhaş ticareti yapılmaktadır. 1160-1285 m. yükseklik aralığında ve yaklaşık %13'lük bir eğime sahip olan arazi üzerinde kurulu olan Ortapınar bir etek köyüdür. Toplu-kompakt bir yapıya sahip olan köyde arazi kullanımının %78.6'sı mera, %12 tarım, %3.5 konut bahçesi, %2.6'sı kayalık –taşlık arazi, %2.5'i boş arazi, %0.4 sebze bahçesi, %0.2 ağaç grupları ve %0.2 mezarlık içinde yer alan bitki gruplarını içermektedir. Köy genelinde karma yapı düzeni hakimdir. Köyde yapıların %71'i tek katlı, %28'i iki katlı ve %1'i üç katlıdır. Yapılarda ağırlıklı olarak doğal taş yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Beton ve taş-tuğla kombinasyonları ağırlığı olan diğer yapı malzemeleridir. Yapıların büyük çoğunluğunda çatı malzemesi olarak kiremit kullanılmıştır. Meydan, sokak, bahçe ve mezarlık açık mekan kurgusunun temel bileşenleridir. Köyün merkezinde yer alan köy meydanı muhtarlık, kahve, çeşme ve yapı gruplarıyla kuşatılmıştır. Kanal içinde akan dere üzerinden köprü ile bağlantı sağlanmaktadır. Düz-devamlı nitelikte sokaklar yapılar ve bahçe duvarları tarafından kuşatılmıştır.Tarım parselleri birbirinden kısmi olarak bitkisel çitlerle ayrılmaktadır. Kavak, Söğüt, Sedir, Ceviz, Armut, Ayva, İğde, Elma ağaçları köyün peyzaj kimliğine katkı sağlayan ağaç türleridir. Köye ulaşım asfalt yol ile sağlanmaktadır. Taşın temel yapım malzemesi olarak kullanıldığı köyde sokaklar düz, devamlı ve kuşatılmıştır. Yerleşim çeperinde yer alan geniş tarım düzlüklerinde haşhaş, pancar ve patates yetiştirilmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. *Ortapınar Köyü Peyzaj Kimlik Göstergeleri*

Sonuç

Ekonomik uğraşı, nüfus dinamikleri ve yapılaşma biçimi bakımında iki ucu temsil eden İlyaslı ve Ortapınar köyleri farklı peyzaj kimlik özelliklerine sahiptir. İlyaslı tamamen emekli köyü olma özelliğini taşırken Ortapınar ilçe ve il ile olan ilişkileri güçlü yaşayan dinamik bir köydür. Yapılan incelemelerde İlyaslı Köyü peyzaj kimliğine yönelik olarak özgünlük bileşeni olarak tanımlanan ve kimliğin oluşumunda ön plana çıkan bileşenler topoğrafik yapı, kayaç yapısı, yerleşimin toplu kompakt bir formda kademeli bir yapılaşmaya sahip olması, yapı malzemesi olarak taşın kullanılması, sokakların kuşatılmış olması ve konutlarla ilişkili bahçe kullanımları ve sosyal yapı olarak köyde yaşayan nüfusun hepsinin emekli olması olarak belirlenmiştir. Ortapınar Köyü peyzaj kimliğine yönelik özgünlük bileşenleri ise, çeşitlenen ekonomik yapı içerisinde öne çıkan hayvancılık faaliyetleri, konut tipolojisi ve bahçe kullanımları şeklinde tespit edilmiştir Her köy özeldir ve kendine has çözüm önerilerinin ve gelişme kararlarının alınması gerekliliği açıktır. Bölgesel ölçekte alınan plan kararları, yerel değerler ile biçimlenen köylerin mekânsal örgütlenmesinde yetersiz kalmakta ve köylerin sahip olduğu karakteristiklerin silinmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda kırsal alanların peyzaj kimliği üzerinden değerlendirilmesinin yapılması, fiziksel yapının sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı ile olan ilişkilerini ortaya koyan çok yönlü ve çok ölçekli bir yaklaşım ile ele alınması ile köylere yönelik özgün kimlik değerlerinin ortaya konulması ve korunması ve bölgesel ölçekte kalkınmanın yerel ölçekli yaklaşımlar ile desteklenmesi sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik İndeksinin Belirlenmesine Yönelik Yöntem Önerisi- Ege Bölgesi- TÜBİTAK 1001 Araştırma Projesi- 01.12.2014- devam eden proje.

5B OTURUMU - 8 KASIM 2017
Tehditlere Karşı Kırsal Değerlerin Sürdürülebilirliği
Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Özer Karakayacı

Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve İklim Dostu Tarım Uygulamaları Projesi
Ahmet Şendağlı

Türkiye'de Özel Proje Alanı (ÖPA) Olarak Belirlenen Tarım Alanları İçin Koruma Temelli Planlama Yaklaşımı Önerisi; Muğla Ovası Örneği
Yrd. Doç. Dr. Neriman Yörür - Yrd. Doç. Dr. Ayşegül Altınörs Çırak
Doç. Dr. Burcu Sılaydın Aydın - Öğr. Gör. Dr. Ülkü İnceköse
Doç. Dr. Füsun Erduran Nemutlu - Prof. Dr. Gönül Aydın
Yrd. Doç. Dr. Levent Atatanır - Yrd. Doç. Dr. Alper Yorulmaz

Rüzgar Enerjisi Çatışması: Kırsal Alanlar ve Rüzgar Enerjisi – Karaburun Deneyimi
Zeynep Özçam

Türkiye'de Kırsal Miras Öğelerinin Tanımlanması ve Koruma Stratejilerinin Belirlenmesi
Arş. Gör. Serkan Gökalp - Yrd. Doç. Dr. Yasemin Sarıkaya Levent*

* Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu'na programda yer almasına karşın katılmadıkları için bildirileri yayımlanmamıştır.

Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve İklim Dostu Tarım Uygulamaları Projesi

Ahmet Şendağlı
Orman ve Su İşleri Bakanlığı
Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, Ankara

Dünya'daki hızlı kentleşme süreci, küreselleşme, doğal kaynakların dengeli ve etkili kullanımının gerekliliği, planlama ihtiyaçlarının artması, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, özellikle ülkemizde kırdan kente tek yönlü ve sürekli göçler; Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de insanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu sınırlı kaynakların gelecekte de kullanılabilmesi amacıyla arazilerin sürdürülebilir kullanılmasını ve yönetilmesini zorunlu hale getirmiştir. Nitekim bu düşünce 1992 yılında Brezilya'nın Rio kentinde 178 ülkenin katılımıyla gerçekleşen, "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı-Gündem 21" ile de resmiyet kazanmıştır. "Yeryüzü Zirvesi" olarak adlandırılan bu kongrede dünya kaynaklarının sürdürülebilirlik esaslarına göre kullanılması ve yönetilmesi yönünde tüm ülkeler adına bağlayıcı kararlar ve sorumluluklar getirilmiştir.

Sürdürülebilir Arazi Yönetimi ve İklim Dostu Tarım Uygulamaları Projesinin, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) işbirliğinde Küresel Çevre Fonu (GEF) hibe desteğiyle yürütülmektedir.

Projenin amacı; Arazi bozulumu, iklim değişikliği ile mücadele ve adaptasyon, biyoçeşitliliğin korunması, tarım ve orman alanlarının verimli şekilde kullanılması, kırsalda yaşayan halkın refah düzeyinin artırılması, düşük karbon salımı teknolojilerinin adaptasyonu ve yaygınlaştırılması bu suretle, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının geliştirilmesidir.

Proje, Konya Kapalı Havzasında kırsal bölgeleri içeren yukarı havzaların planlanması ve havzanın geleceği üzerindeki çalışmaları hedeflemektedir. Proje, paydaşların orman ve arazi kaynaklarını sürdürülebilir bir şekilde yönetmelerine

yardımcı olacak gerekli stratejileri, planları, araçları ve mekanizmaları geliştirmek üzere tasarlanmıştır. Bu ana çıktılar, üç proje bileşeni içerisinde bütünleştirilmiştir: (A) Bozulmuş orman ve mera rehabilitasyonu; (B) İklim-dostu tarım; (C) Sürdürülebilir arazi yönetimi için geliştirilmiş uygun ortam sağlanması.

Beklenen üç sonuç da bu bileşenlerin her biriyle ilişkilidir: Sonuç 1 - Bozulmuş ormanlar ve meraların rehabilite edilmesi ve yönetim uygulamalarının geliştirilmesi; Sonuç 2 - İklim dostu tarım tekniklerinin üretim yapılan alanlarda uygulanması ve Sonuç 3 - Sürdürülebilir arazi yönetimi için uygun ortam oluşturulmasıdır. Proje faaliyetleri İç Anadolu Platosunun ortasında yer alan ve 900 ile 1050 m rakıma sahip düzlüklerden meydana gelen biyoçeşitliliği ve birçok nesli tükenmekte olan bitki ve hayvan türlerine ev sahipliği yapan eşsiz bozkırlara sahip, Konya Kapalı Havzası'nda (KKH) yer alan Konya ve Karaman illerinde 2015-2018 yılları arasında 4 yıl süre ile uygulanacaktır.

Bu proje ile birlikte, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) özellikle 15. Maddesini "Kara ekosistemlerinin sürdürülebilir kullanımını koruma, restore etme ve teşvik etmek, sürdürülebilir orman yönetimi, çölleşme ile mücadele etmek, arazi bozulumunu durdurmak ve tersine çevirmek ve biyoçeşitliliğin kaybını durdurmak" ve SKH 15.3 "Nötr arazi bozulumu olan bir dünyaya ulaşmak için mücadele etmek" hedefine ulaşmanın, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal, çevresel, siyasi boyutlarını dâhil ederek kapsamlı ve çok yönlü yaklaşımlara hizmet etmektedir.

Son yılarda Konya Kapalı Havzasında meydana gelen rüzgâr erozyonu ve kum fırtınalarının sayısı ve şiddeti, meraların aşırı otlatılması ve bozulması, kurak koşullarda uygun olmayan tarım uygulamaları ve vb. uygulamalar nedeniyle bölgede doğal kaynaklar üzerindeki baskı önemli ölçüde artmıştır. Proje doğal kaynak rehabilitasyonunun yanında, metan gazı üretim tesisleri, gübre yönetimi, küçük ölçekli sulama, entegre model amenajman planı, koruyucu tarım uygulamaları, yenilikçi tarımsal teknolojilerin kullanılması, kırsalda yaşayan halkın refah düzeyinin artırılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, model çalışmalar yapılması ve bu çalışmaların yaygınlaştırılması, sürdürülebilir arazi yönetimi konusunda kapasite geliştirilmesi, toprak organik karbon haritası, sürdürülebilir arazi yönetimi ve biyolojik çeşitlilik arazi kullanım planlarının hazırlanması gibi faaliyetleri de içermektedir. Bildiride, bu projeye ilişkin sürdürülebilir arazi faaliyetlerinin planlanması ve uygulamaya yönelik hususlar ayrıca kırsal alanda yaşayan insanların bu faaliyetlere uyum ve kapasitesinin artırılması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Kırsal Kalkınma, Arazi Yönetimi, İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Konya Kapalı Havzası

Giriş

Bu çalışma arazi bozulumu, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin korunması, tarım ve orman alanlarının verimli kullanımı çerçevesinde düşük karbon salımı teknolojilerinin adaptasyonu ve yaygınlaştırılması sureti ile tarım ve orman alanları arazi kullanımı yönetiminin sürdürülebilirliğinin geliştirilmesi amacını taşımaktadır.

Projenin Hedefi:

Arazi bozunumu, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin korunması, tarım ve orman alanlarının verimli kullanımı çerçevesinde düşük karbon salımı teknolojilerinin adaptasyonu ve yaygınlaştırılması sureti ile tarım ve orman alanları arazi kullanımı yönetiminin sürdürülebilirliğini geliştirmektir. Proje, bu hedefi şu üç engeli ele alarak gerçekleştirecektir: Engel 1: Kilit kamu ve sivil toplum paydaşlarının sahada sürdürülebilir arazi ve çiftlik yönetimi uygulamalarını geliştirme ve uygulama konusunda tecrübesinin az olması; Engel 2: Çiftçilik ve çiftlik atık yönetimi konusunda yenilikçi düşük karbon teknolojilerinden yeterince haberdar olmayan çiftçiler; Engel 3: Yetersiz düzeyde kolaylaştırıcı ortam (kanuni, düzenleyici ve kurumsal çerçeve) ve sürdürülebilir arazi yönetimi için kapasite.

Proje, bu engelleri aşağıdaki birbiriyle bağlantılı üç bileşen kapsamında yapılandırılan müdahaleler yoluyla ele almıştır.

Bileşen 1: Bozulmuş Orman ve Meraların Rehabilitasyonu;

Bozulmuş orman ve meraların rehabilitasyonu ve yönetim uygulamalarının iyileştirilmesi;

Bu bileşen kapsamında, GEF projesi aşağıdakilerle ilgili artan maliyetlerin finanse edilmesi ile baseline senaryo üzerine inşa edilecektir. (i) bozulmuş orman arazileri ve otlaklar gibi üretim peyzajlarındaki bozulmuş arazilerin rehabilitasyonuna daha fazla önem verilmesi, (ii) pilot alanlar için toprak organik karbon haritalarının hazırlanması, (iii) Karacadağ pilot bölgesi için entegre sürdürülebilir arazi yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına dair arazi kullanım planı hazırlanması, (iv) orman ve otlak peyzajlarının biyolojik çeşitlilik ile ilgili değerlendirmeleri içerisinde barındıran uluslararası anlamda kabul görmüş çevre standartlarına göre belgelendirilmesi, (v) biyolojik çeşitlilik izleme sisteminin kurulması ve (vi) KKH pilot alanlarında ekosistem hizmetleri değerlerinin niceliğinin belirlenmesi. Sonuç olarak: (i) 78-105,000 tCO2 eşdeğer azaltımı; (ii) 20,000 hektar rehabilite edilmiş ormanlık arazide 50-70,000 ton CO2 bağlanması; (iii) 30,000 hektar mera ve otlak alanın rehabilite edilmesi ve (iv) 6,680 hektar korunmuş habitatın sürdürülebilir yönetimi beklenmektedir.

Bileşen 2: İklim Dostu Tarım Uygulamaları;

Üretim peyzajlarında iklim dostu tarım tekniklerinin uygulanması;

Bu bileşen kapsamındaki kilit faaliyetler aşağıdakilerle bağlantılı artan maliyetleri içerecektir. (i) özel çiftliklerde koruyucu tarım demonstrasyonları için modeller geliştirilmesi, (ii) koruyucu tarıma ilişkin bilgilendirme yapılması; (iii) tarımsal atıklardan metan alınması ve elektrik üretimi için biyolojik çürütücülere pilot ölçekte yatırım yapılması; (iv) yüksek potansiyele sahip fırsatlar için metan tutma altyapısının geliştirilmesine yapılacak yatırımlara teşvikler; (v) sera gazı azaltımı ve biyolojik etkilerin izlenmesi dâhil olmak üzere iklim dostu tarım teknolojilerinin benimsenmesinin izlenmesi; (viii) toprağın işlenmesinin azaltılması, malçlama, organik ve inorganik gübre ve uygun sulama gibi farklı yönetim uygulamaları toprak karbon havuzunu ve bitki dokusu ve toprak gövdesinde depolamayı arttırmaktadır. Bu müdahalelerin sonucu olarak: (i) 40-50,000 Ha ekilebilir arazide korumacı tarım uygulamaları gerçekleştirilmesi (ii) Yıllık 18-22,000 tCO2 eşdeğer emisyonun engellenmesi (iii) Yıllık 9,900 tCO2 eşdeğer CH4 emisyonunun azaltılması (iii) 50 hayvancılık/kümes hayvancılığı üreticisi ve 10,000 baş hayvanın çürütücülere katkıda bulunması; (iv) ürün ve hayvan üretiminden elde edilen yıllık ortalama gelirin 1073 ABD Dolarından 1341 ABD Dolarına çıkarılması beklenmektedir.

Bileşen 3: Sürdürülebilir arazi yönetimi için kolaylaştırıcı ortamın güçlendirilmesi

Sürdürülebilir arazi yönetimi için kolaylaştırıcı ortamın güçlendirilmesi;

Mevcut baseline kapsamında, sürdürülebilir arazi yönetimi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin korunması faydalarını sağlayan tarımsal uygulamalara yönelik güçlü bir seçim bölgesi oluşturmaya odaklanan enerji çok azdır. Bu seçim bölgesi olmaksızın, gerekli kolaylaştırıcı ortamı güçlendirme uygulamasını sağlamak ve/veya desteklemek çok zordur. GEF fonlarını kullanarak, proje bu engeli doğrudan ele almıştır. Proje üretimin geliştirilmesi, ekosistem bütünlüğünün sürdürülmesi ve bozunma ile ilgili uzun vadeli risklerin azaltılmasıyla ilgili olarak atabilecekleri adımlar hakkında daha iyi bilgilendirilmeleri için çiftçi ve çiftlik sahiplerini güçlendirmek amacıyla özel olarak tasarlanan bir çiftçi tarla okulu modeli oluşturmuştur. Bu model, yerel kaynak kullanıcıları ve kamu yayım görevlilerinin bilgi temelini güçlendirme yolu olarak çeşitli yatırımlar kullanma suretiyle bütün proje bileşenlerine eklemlenecektir. Çiftçi tarla okulu modeli, kamu personeli ile çiftçiler arasında öğrenme hizmetinin devamı için bir kanal sağlayacaktır. Bu kanal, ayrıca kolaylaştırıcı ortam güçlendirmelerinin yaratılması için gerekli teşvik, bilgi ve desteği de sağlayacaktır.

Müdahalelerin sonuçları; (i) 500 çiftlik ve/veya hayvan çiftliğinin biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim değişikliğinin azaltılmasını destekleyen yeni uygulamaları benimsemesi (ii) 1250 çiftçi tarla okulu üyesi (750 erkek ve 500 kadın) (iii) 2 puanlık entegre peyzaj yönetimi için sektörler arası kolaylaştırıcı ortam güçlendirmesine yönelik kapasite güçlendirme (iv) 3 puan düzeyinde orman politikasının geliştirilmesi (v) 3 puan düzeyinde tarım politikasının geliştirilmesi (vi) sürdürülebilir arazi yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliği bazlı arazi kullanımı planlamasının verimli peyzajlara entegrasyonu için işlevselleştirilen 1 pilot saha düzeyinde politika çerçevesi ve (vii) biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği ve sürdürülebilir arazi yönetimine yönelik 1 ulusal izleme programı.

Proje ile ilgili gelişmelerin genel içeriği

Ulusal Bağlam:

Türkiye Cumhuriyeti yaklaşık 780.000 km2'lik bir alanı kapsamaktadır. Kırsal arazi şu şekilde bölümlenmiştir: %38 ekilebilir arazi, %30 mera ve çayır ve %28 ormanlar. Ülke üç ana iklim bölgesine sahiptir: Karadeniz bölgesinin ılıman iklimi, İç ve Doğu Anadolu Yaylalarının karasal iklimi ve Ege ile Kıyı Akdeniz bölgelerinin Akdeniz iklimi.

Türkiye'nin toplam nüfusunun 76,7 milyonu aştığı tahmin edilmektedir (2013). Bu sayının 38,2 milyonu kadın ve 38,5 milyonu erkektir. Ulusal okuryazarlık oranı %92 olarak tahmin edilmektedir. Ortalama yaş 30 olarak hesaplanmıştır. Toplam nüfusun yaklaşık %8,6'sı kırsal alanlarda (kasaba ve köyler) ve %91,4'ü kentsel alanlarda (il ve ilçe merkezleri) yaşamaktadır.

Türkiye orta gelirli bir ülkedir. Ülkenin GSYİH'si dünyadaki en iyi 20'nin içinde yer almaktadır. Temel ekonomik itici güçler: tarım %9,4, sanayi %25,9 ile ticaret, ulaştırma, iletişim, finansal kurumların hizmetleri, serbest meslek sahiplerinin hizmetleri ve kar amacı gütmeyen kuruluşları da içerek şekilde, hizmetler %64,7 sektörüdür.

Kişi başında düşen ortalama Gayri Safi Milli Gelir (GSMH) yaklaşık olarak 8.720 Amerikan dolarıdır. Ulusal işsizlik yaklaşık %10 düzeyindedir. Cinsiyet ve az gelişmiş bölgeler bakımından belirgin gelir farklılıkları mevcuttur. Yakın tarihli bir çalışmada, kırsal orman alanlarında yaşayan insanların ulusal ortalamanın yaklaşık %7'si düzeyinde bir kişi başı gelire sahip olduğu gösterilmiştir. İşsizlik ve eksik istihdam kırsal alanlarda önemli ölçüde daha yüksektir. Kadınlar iş gücünün %27'sini oluşturmaktadır.

Tarım, Türkiye ekonomisinin önemli bir katkı sağlayıcıdır. Tarım sektörü, Türkiye'nin nüfusunun yaklaşık olarak %25'ini istihdam etmektedir. 2012 yılı

tarımsal üretimin değeri, ulusal GSYİH'nin %8'ine tekabül eden 62 milyar Amerikan doları olmuştur. Bu geçmiş 10 yılda %244'lük bir artış anlamına gelmektedir. 2002'de 32,5 milyon olan koyun ve keçi sayısı, 2012'de 35,8 milyon düzeyine yükselmiştir. Türkiye'nin kanatlı hayvan üretimi, 2000 yılındaki 663.000 tondan, 2012'de 1,2 milyon tona, 2014'de tahmini olarak 1,39 milyon tona yükselmiştir.

Türkiye'de iki milyonun üzerinde özel çiftlik vardır. Bir Türk çiftliğinin ortalama büyüklüğü 6,1 hektardır. 2012 yılında, 15,3 milyon hektarı ekili olmak üzere, tarım yapılan yaklaşık 28 milyon hektar arazi bulunmakta idi. Türkiye'de 300.000 hektarın biraz üzerinde bir alanı kapsayan, 15 devlet çiftliği bulunmaktadır. Bu devlet çiftliklerinin temel amacı, özel çiftçilere tohum ve damızlık sağlamaktır. Türkiye'deki tarım sektörünün çoğu hükümet politikalarına ve desteklere yüksek oranda bağımlıdır. Örnek vermek gerekirse, hükümet yem fiyatlarını düzenleyerek ve damızlıklar üzerindeki ithalat vergilerini düşürerek, geleneksel zayıf büyükbaş sektörünün desteklenmesine yardımcı olmaktadır.

Türkiye topraklarının yaklaşık 280.000 km2'si orman olarak sınıflandırılmaktadır. Silvikültür yaygın şekilde uygulanmaktadır. Verimli ormanlar genellikle daha yüksek rakımlarda bulunmaktadır. İki tür, kızılçam (Pinus brutia) ve Karaçam (Pinus nigra), iğne yapraklı ormanların %75'inden fazlasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda önemli miktarlarda köknar (Abies sp.), ardıç (Juniperus sp.) ve sarıçam (Pinus sylvestris) bulunmaktadır. Kayın (Fagus sp.) ve meşe (Quercus sp.) geniş yapraklı ormanların en büyük kısmını oluşturmaktadır. Meşe toplam baltalık alanın yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır. Diğer türler içinde kızılağaç (Alnus sp.), kestane (Castanea sativa) ve kavak (Populus sp.) vardır.

Türkiye'de üç farklı fito-coğrafik bölgesi kesişerek, bu ülkeyi ılıman kuşağın biyolojik çeşitlilik açısından en zenginlerinden birisi yapmaktadır. Yaklaşık 10.000 bitki türü bulunmaktadır. Bunların 3.000'den fazlası endemiktir. Ülkede 1.500'den fazla omurgalı türü vardır.

Site Düzeyinde Bağlam

Proje faaliyetleri Konya Kapalı Havzası (KKH) bünyesinde yer alacaktır.

KKH, Orta Anadolu Platosunun ortasında bulunmaktadır. KKH alanının toprakları kabaca 53.000 km2'dir. Rakım 900 metre ile 1.050 metre arasında değişmektedir. Toprak sınıflandırması şu şekildedir: %41 tarım arazileri, %34 meralar / otlaklar, %13 orman alanları, %8 sulak alanlar ve %4 kayalar ve kum tepeleri. KKH, 378 mm.'lik yıllık ortalama yağış ile yarı kuraktır.

Konya, Karaman ve Aksaray illeri KKH topraklarını paylaşmaktadır. Alan kabaca, %56'sı Konya'nın, %12'si Karaman'ın ve %14'ü Aksaray'ın olacak şekilde bölünmüştür.

KKH'nin çoğunluğu Konya ili sınırlarında kalmaktadır. Konya belediyesi ilin merkezidir. İlde otuz bir ilçe bulunmaktadır. Şehrin toplam nüfusu yaklaşık 2,1 milyondur. Bu il sakinlerinin %75'inden fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır. Kalan %25 ise kırsal alanlarda yaşamaktadır. Alanda iki göç şekli bulunmaktadır: Türkiye'nin diğer bölgelerine ve KKH içinde kırsal alanlardan kentsel alanlara. 2012 yılı itibariyle, kentsel alanlardaki nüfuslar şu şekildedir: Konya: 2.052.281, Karaman: 235.424 ve Aksaray: 379.915. Kentteki haneler için kişi başına düşen ortalama yıllık gelir 11.387 Amerikan doları ve kırsal alandaki haneler için 8.648 Amerikan doları olarak tahmin edilmektedir.

Tarım yerel ekonomiye hâkim konumdadır. Tarımsal destekler çok önemlidir. Son on yılda, KKH her yıl ortalama 1,6 milyar Amerikan doları destek almıştır.

Şeker pancarı açık ara en büyük endüstri bitkisidir. Dört şeker pancarı fabrikası 72.210 çiftliğe hizmet sağlamaktadır. Bu çiftlikler yıllık 750.000 tondan fazla şeker üretmektedir. İkinci en büyük sektör hayvansal üretimdir. Hayvan sayısı, özellikle süt sığırı ve besi sığırı, artıştadır. Sadece geçen yıl sığır sayısı %25'in üzerinde artmıştır. Şu an KKH'deki sığır sayısı 600.000'i aşmaktadır. Bunların 500.000'den fazlası mandıralarda ya da besi yerlerinde tutulur. Koyun ve keçi sayısı da artmaktadır. KKH içerisindeki toplam mera alanı 1,9 milyon hektar olup, dağ ve step otlaklarını kapsamaktadır. Bu otlaklar devlete aittir. Hayvanlar, yaygın olarak step ve ormanlık arazilerde, çoğunlukla açık erişimli otlatma sistemine göre otlatılmaktadır. Hem şeker pancarı hem de yoğun hayvansal üretim, arazi bozulması ve iklim değişikliğinin önemli katkı sağlayıcılarıdır.

KKH tarımı sulamaya çok bağımlıdır. Havza'daki toplam ekilebilir arazi yaklaşık 2,2 milyon hektardır. Bunun 427.000 hektarı resmen sulanmaktadır. Sulama altındaki fiili alanların önemli ölçüde daha yüksek olması muhtemeldir. Sulanan arazilerin, sulanmayan arazilere karşı ekonomik değeri yaklaşık üç kat daha fazladır. KKH içindeki sulanan araziler 2,3 milyar Amerikan doları değerinde yıllık mahsul üretmektedir. Sulanmayan araziler ise 760 milyon Amerikan doları değerinde mahsul üretmektedir.

KKH'deki hayvan sayısı

KKH'deki illeri	Sığır	Keçi	Koyun	Toplam
Konya	460.814	14.708	1.349.248	1.824.770
Karaman	34.400	37.432	302.866	374.698
Aksaray	133.298	30.000	370.000	533.298
Toplam	628.512	82.140	2.022.114	2.732.766
Açık otlaklarda üretilen toplam sayı				2.229.956
Büyük çiftliklerde / besi yerlerinde tutulan toplam sayı				502.809

Sığırların %20'si hane düzeyinde meralarda, bütün koyun ve keçilerle beraber otlatılmaktadır.

Sığırların %80'i besi yerlerinde, yem bitkisinin yetiştirilmesini gerekli kılarak tutulurlar; bu sayı aynı zamanda biyogaz oluşturmaya katkı sağlayacak gübrenin elde edilebileceği sığır popülasyonu sayısıdır.

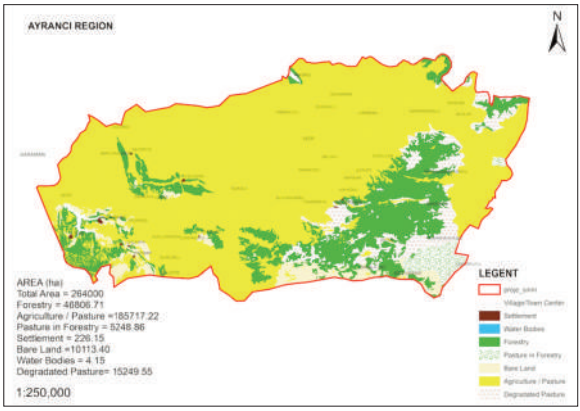
Havzanın önemli bir kısmı ormanlıktır. Ormanlık arazi olarak belirlenen toplam havza alanı 733.760 hektardır. Bu sayıya yaklaşık 100.000 hektarlık verimli ya da ticari orman alanı da dâhildir. Kalan ormanlık arazi ise mera ve / veya bozulmuş ormandır. Bozulmuş ormanın %20'sinin %10 ila %40 arasında gölgelik örtüsü ile parçalanmış olacak şekilde, parçalanma (fragmantasyon) yüksektir. KKH'nin başlıca ağaç türleri şunlardır: karaçam (%31), meşe (%24), ardıç (%20), köknar (%9), kızılçam (8 %) ve sedir (%3).

KKH'nin biyolojik çeşitliliği küresel önemdedir. KKH'de 24 Önemli Biyolojik Çeşitlilik Alanı ve 12 korunan alan vardır. KKH'de belirlenen 21 IBA ve 1 Ramsar alanı vardır. Küresel öneme haiz türlerin çoğu bu sulak alanlara yüksek oranda bağımlıdır. Bu türlerin örnekleri içinde dikkuyruklu ördek (Oxyura leucocephala, tehlike altında) ve Avrasya nehir samuru (Lutra lutra) vardır. Örnek olarak, kritik olarak tehlikedeki ve endemik bir balık türü olan Barbatula eregliensis, yalnızca Ereğli sazlıklarında ortaya çıkar. KKH küresel olarak, on binlerce flamingonun tarihi bir yuvalama alanı olarak kabul edilmektedir.

KKH stepleri, birçok tehlike altındaki ve kısıtlı yayım alanına sahip bitki ve hayvan türlerini barındıran küresel boyutta eşsiz bir habitattır. KKH tuzlu step Türkiye'deki en büyük ve bozulmamış steptir. KKH, Türkiye'de tehlike altında olan toy kuşları için en önemli havzadır. Tuz Gölü, Sarayönü, Kulu Gölü gibi IBA alanları da içinde bulunduran, türler için önemli birkaç saha vardır. Eskiden step kuşu olan türler tarlalarda üremeye uyum sağlamışlardır. Her ne kadar yuvalarını tahıl tarlalarında inşa etmiş olsalar da, Sarayönü ve Kulu çevresinde yem arama amacıyla nadas alanlarını ve doğal stepleri kullanmaktadırlar. Geriye kalan stepler, türlerin hayatta kalması açısından önemlidir.

Dikkate değer step bitki türleri arasında: Astragalus gigantostegius, tek yere bağlılığı ile bilinen dar endemik bir tür (Kritik Seviyede Tehlike Altında), Astragalus cicerellus (Kritik Seviyede Tehlike Altında), Astragalus victoriae (Kritik Seviyede Tehlike Altında), Campanula antalyensis (Tehlike Altında) ve Gladiolus humilis (Tehlike Altında), bulunur. Pilot sahası içinde endemik bir kelebek türü olan, Anadolu karagözmavisi (Glaucopsyche Astraea) vardır. Dağ etekleri endemik Quercus (meşe) türü (Quercus vulcanica)için bir yaşam alanı sağlamaktadır.

Birinci Pilot Saha: Ayrancı-Karaman

Pilot saha, 264.700 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Rakım 1.000 metreden 1.800 metreye kadar değişkenlik göstermektedir. İlde 45.000 hektarlık orman, 101.930 hektarlık ekilebilir arazi ve 44.768 hektarlık mera vardır. Nüfus kabaca 7.000 kişidir. Çoğu yerleşik köylerde yaşamaktadır. Ancak, nüfusun yaklaşık %70'ini istihdam eden tarım (hayvancılık ve ekim) ana gelir kaynağı olmaya devam etmektedir.

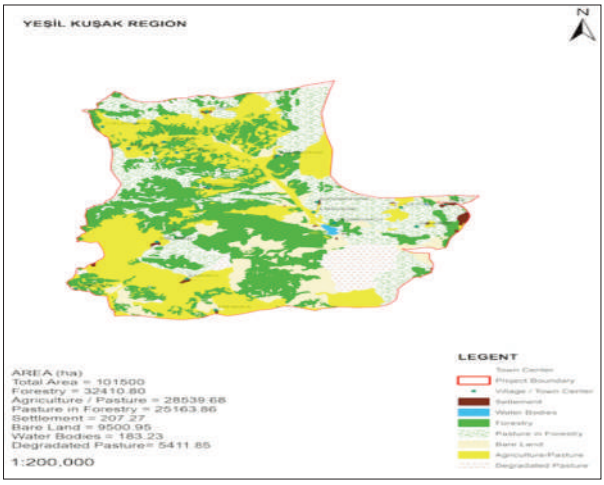
Bölgenin tarım arazileri ağır bir şekilde bozulmuştur. Rüzgâr erozyonu önemli bir sorundur. Gübre ve kimyasallar gibi girdilerin yoğun kullanımı bu bozulmaya katkıda bulunmuştur. Bu durum, topraktaki organik içeriği azaltmış ve toprağın sonraki rüzgâr erozyonuna karşı hassasiyetini arttırmıştır. Bazı yetkililer, 30.000 hektarlık sulanan araziyi mahsul üretiminde görmek istemektedirler. Ancak, bölgedeki genel su kıtlığı nedeniyle, son 10 yılda toplam sulanan arazi 17.908 hektardan, 9.839 hektara düşmüştür. Bunun bir sonucu olarak, yerel çiftçiler artan oranlarda yer altı suyuna yönelmişlerdir. Son on yılda, aşağı yukarı 250 yeni kuyu açılmıştır. Bunların yaklaşık %36'sı ruhsatsızdır.

Hükümet hayvancılık sektörü için destek sağlamaktadır. 2007'de 89.000 olan koyun ve keçi sayısı, 2012'de 106.211'e yükselmiştir. 2007'de 5.563 olan sığır

sayısı ise, 2012'de 7.820'ye tırmanmıştır. Yem kalitesinde yaşanan sıkıntılar meralar üzerindeki baskı artmaktadır. Hayvan sayısındaki artış metan emisyonunda bir yükselişe neden olmuştur. Kış aylarında güney Anadolu'da yaşayıp, kuzey yönünde Konya ve Karaman alanlarına hareket göçebe toplulukların ormanlar üzerindeki otlatma baskısı azımsanamayacak düzeydedir. Bu göçebeler göç ederken, Karaman-Ayrancı Pilot Sahası da dâhil olmak üzere ormanların içinden geçmektedir. Bu ise alt bitki örtüsünde ve yenilenmede düzensizliğe neden olmaktadır.

Orman yapısı, esas olarak doğal karakterlidir ve meşe, sedir, ardıç ve karaçam ağaçlarından oluşmaktadır. Ormanların gölgelik örtü oranı %55'dir ve saha indeksleri 3. düzeyde bulunmaktadır. Genel olarak, ormanlar ağır şekilde bozulmuştur. Örneğin, 1990'da gölgelik örtü oranı %85 iken, 2000'li yıllarda %55 olmuştur. Yeşildere Önemli Biyolojik Çeşitlilik Alanı, Yeşildere Nehri boyunca uzanmakta ve bir tatlı su balık türü olan Gobio hettitorum sayesinde, KBA statüsünü elde etmektedir. Tür endemik olup başka hiçbir yerde yaşamamaktadır. Pilot sahada hiç bir korunan bölge bulunmamaktadır.

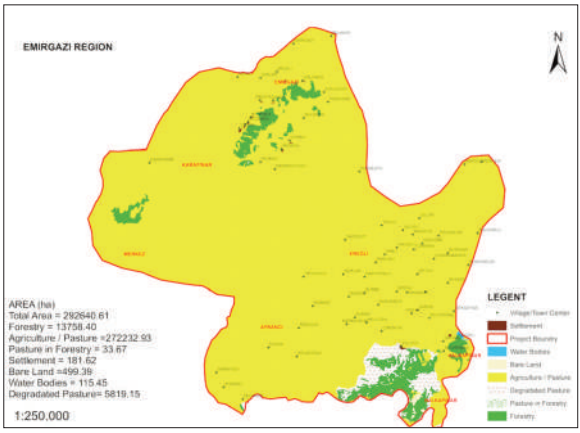
İkinci Pilot Saha: Yeşil Kuşak

Pilot saha, 101.000 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Ortalama yükseklik 970 metre civarındadır. Orman örtüsü 25.000 hektardır. Nüfus yaklaşık 15.000 kişiden oluşmaktadır. Temel ekonomik faaliyetler, geçici orman işçiliği ve hayvancılıktır. Her ne kadar hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olsa da, bölgede hiç bir mera bulunmamaktadır. Tarım, köy çevresinde bahçecilik ve küçük ölçekli bitkisel üretimle sınırlıdır. Pilot sahada, yabani hayat açısından hiç bir korunan alan, tabi

değer ya da IBA ve KBA bulunmamaktadır. Yeşil Kuşak, OSİB'in kesin koruması altındadır. Yerel yetkililer, alanı çitle çevirmişlerdir. Giriş yasaklanmıştır. Yerel sakinler bu alanı hayvan otlatma ve küçük ölçekli yasadışı tarım uygulamaları için kullanmaktadırlar. Otlatma amaçlı orman arazilerinin yasadışı kullanımı ve tarım için ormanların işgali, ağaçlandırma faaliyetleri açısından ciddi bir maliyet oluşturmuştur. Temel sanayi kanatlı hayvan ve yumurta üretimidir. Bu durumun, özellikle iklim değişikliği açısından yüksek bir çevre maliyeti vardır.

Üçüncü Pilot Saha: Karapınar, Ereğli, Emirgazi

Pilot saha, 292.600 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Ortalama yükseklik 1.000 metre civarındadır. 20.100 hektarlık orman, 130.000 hektarlık ekilebilir arazi ve 142.000 hektarlık mera mevcuttur. Nüfus 78.500'dür. Proje sahasında, temel gelir kaynakları tarla bitkileri üretimi, hayvansal üretim ve tarıma dayalı sanayilerdir.

Çoğu çiftçi tarım uygulamalarını, Hükümet sübvansiyon destekleri nedeniyle, kuru tarımdan sulu tarıma doğru değiştirmiştir. Şeker pancarı, mısır, ayçiçeği ve aynı zamanda çiçekçilik önemli ölçüde artmıştır. Şu an yaklaşık 82.000 hektarlık arazi sulanmaktadır. Bu son on yıl içinde, %55'lik bir artışa tekabül etmektedir. Sulama talebi potansiyel su kapasitesinin çok üstündedir. Yıllık yağış 250 mm. ile 350 mm. aralığındadır. Bölgede 5.000'den fazla kuyu bulunmaktadır. Bunların %70'den fazlası ruhsatsızdır. Sonuç olarak, yeraltı su seviyesi ve mevcut suyun kalitesi azalmaktadır. Yeraltı suyu seviyesi, son on yıl boyunca yaklaşık 15 metre düşmüştür. Sulama için açık kanalların kullanılması (buharlaşma ve sızıntılar) daha fazla su kaybına neden olarak, bilinçsiz aşırı su kullanımına katkıda bulunmuştur.

Girdilerin aşırı kullanımına (gübre, kimyasallar, sulama gibi) dayanan yoğun tarım üretim teknikleri ve uygun olmayan mekanizasyon teknikleri (yoğun toprak işleme,

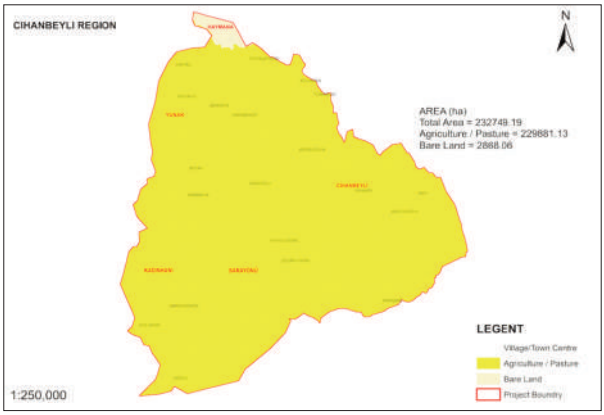
tarla trafiği gibi) proje alanındaki arazinin daha fazla bozulmasına neden olmuştur. Bu bozulma aynı zamanda topraktaki organik içeriği azaltmış ve toprağın rüzgâr erozyonuna karşı hassasiyetini arttırmıştır. Her ne kadar çiftçiler, telafi amacıyla sulama ve gübre gibi girdilerin kullanımını yoğunlaştırıyor olsa da, bu yaklaşım uzun vadede sürdürülebilir değildir. Rüzgâr erozyonu, özellikle eski bir sığ gölden kalan tortuları etkilemesiyle, bölgede başlıca bir sorun olmaktadır. Verimli toprak tamamıyla kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve rüzgâr erozyonu da aynı zamanda üst toprakta daha fazla nem kaybına neden olmaktadır. Bu sorun, örneğin tohumlama yatağı için nemli toprak içeriğinin yukarıya çıkarılması amacıyla yapılan, ayrıca organik maddeleri daha derin tabakalara kaydıran, arttırılmış tarla sürme derinliği gibi uygun olmayan arazi kullanımı teknikleriyle daha da büyümüştür.

Koyun ve keçi yetiştiriciliği, proje sahasındaki ana faaliyetlerden birisidir. Alanda yaklaşık 530.000 adet hayvan tutulmaktadır. Bu, son on yılda yaklaşık %80'lik bir artışı ifade etmektedir. Meralar üzerindeki baskı arttıkça, mera arazilerindeki yem kalitesi azalmıştır. Sığır yetiştiriciliği için Türkiye Hükümeti'nin destek sistemi proje sahasında bir artışa katkı sağlamış ve sığır sayısı son 10 yılda ikiye katlanarak, 145.000 adete ulaşmıştır. Sığır yetiştiriciliği, yoğun olarak besi yerleri ile idare edilmektedir. Bu durum, meralar üzerindeki baskıyı sınırlandırırken, sulama yoğunluklu yonca ve mısır gibi yem bitkilerinin talebini arttırmıştır. Tüm sanayi daha yüksek metan emisyon seviyelerini hızlandırmıştır. Meraların bazı kısımları, daha önce bahsedilen topraktaki tuzluluk problemi nedeniyle çim türleri yetiştirmek için uygun değildir. Genel tuzluluk oranı artmış bulunmaktadır. Yaklaşık, 44.000 hektarlık mera ve çayırlar ile yaklaşık 9.000 hektarlık tarım alanı, bu yetersiz su yönetim uygulamaları nedeniyle yoğun tuzluluktan etkilenmektedir.

Bölgenin ormanları Karacadağ ve Ereğli çevresinde yoğunlaşmıştır. Ormanın çoğunluğu doğaldır ve kozalaklı ve yaprak döken türlerden oluşmaktadır, ancak keçilerin aşırı otlatılmasıyla zarar görmüştür. Sonuç olarak, orman örtüsü geçmişteki orijinal halinden daha az durumdadır. Saha indeksleri daha kötüleşmiştir ve meşcerelerin verimliliği %60 düşmüştür. Orman meşcerelerini rehabilite etmek için, en az 30 yıldır bu alanda ağaçlar dikilmiştir. Ancak, bu rehabilitasyon faaliyetleri, keçilerin yoğun otlatılması nedeniyle, hedeflerine ulaşamamıştır. Ağaçlar, yakacak odun olarak da kullanılmış ve ağaç dalları hayvanların beslenmesi için yerel orman köylülerince kesilmiştir.

Pilot saha iki korunan alana sahiptir: Ereğli Sazlıklarında bir Doğa Rezerv Alanı ile Meke Maar isimli bir Ramsar sahası. Bu alan, ulusal düzenlemeler altında bir Ramsar sahası ve tabiat anıtı olarak ilan edilmiştir. Meke Maar jeolojik hususiyeti nedeniyle önem toplamaktadır. Proje sahasında 2 önemli biyolojik çeşitlilik alanı vardır: Karapınar Ovası ve Ereğli Ovası.

Dördüncü Pilot Saha: Sarayönü-Cihanbeyli

Pilot sahası 232.750 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Ortalama yükseklik 1.050 metredir. 15.000 hektarlık ormanlar, 139.000 hektarlık ekilebilir araziler ve 57.000 hektarlık mera mevcuttur. Sarayönü'ndeki Gözlü Tarım İşletmesi, 28.000 hektardır ve hem çiftlik hem de mera olarak kullanılmaktadır. Toplam nüfus 21.293'dür. Temel gelir kaynakları tarım bitkileri (70%) ve hayvancılıktır (30%).

Hükümet fiyat destekleri nedeniyle çiftçilerin çoğu, tarım uygulamalarını kuru tarımdan sulamalı tarıma dönüştürmüşlerdir. Hükümet, yağlı tohum (ayçiçeği, aspir, mısır), şeker pancarı ve yem bitkileri (yonca, fiğ) üretimini desteklemektedir. Üç yıl içinde, şeker pancarı, mısır ve ayçiçeği üretimi üç kat artmıştır. Bu durum KKH'deki şeker üretim fabrikalarından kaynaklanan metan emisyonuna katkı yapmaktadır.

Sulanan arazi miktarı 7.250 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Bu, son on yılda, %60'ın üzerinde bir artışa karşılık gelmektedir. Sulamanın çoğu, basınçlı sulama teknikleri ile uygulanmaktadır. Burası çok kurak bir alandır. Yıllık yağış 300 mm. ile 350 mm. aralığında değişmektedir. Hiç bir yüzey suyu kaynağı yoktur. Sulama suyu ise yalnızca yeraltı suyundan elde edilmektedir. Geçen on yıl içinde, kuyu sayısı 350'den 700'e çıkarak iki kat artmıştır. Bunların en az %20'si ruhsatsızdır. Kötü düzenlenmiş yeraltı suyu kullanımı, su kaynaklarında hızlı bir düşüşe neden olmaktadır. Su tablası geçen on yıl içinde, yaklaşık 30 metre düşmüş bulunmaktadır.

Yoğun tarımsal üretim teknikleri (gübreler, kimyasallar, sulama vs.) ve yoğun toprak işleme gibi uygun olmayan mekanizasyon teknikleri, araziyi daha da bozarak, rüzgâr erozyonunu ve azalmış organik içeriği sonuçlarını tetiklemektedir. Telafi amacıyla, bazı çiftçiler basitçe sulama ve gübrelemeyi arttırmışlardır. Yerel

toprak dokusu, küçük parçacık (tane) boyutu nedeniyle, erozyona karşı çok savunmasızdır. En büyük tehdit, rüzgâr erozyonu nedeniyle verimli üst toprağın kaybıdır. Rüzgâr erozyonu üst toprakta nem kaybına neden olur. Bu durum, örneğin tohumlama yatağı için nemli toprak içeriğinin yukarıya çıkarılması amacıyla yapılan, ayrıca organik maddeleri üst tabakadan kaldıran, arttırılmış tarla sürme derinliği gibi uygun olmayan arazi kullanımı teknikleriyle daha da kötüleşmiştir.

Koyun ve keçi yetiştiriciliği, proje sahasının ana faaliyetlerinden birisidir. 93.294 evcil hayvan (hayvancılık) bulunmaktadır. Son on yıl içindeki %10'luk artış diğer pilot alanlarla karşılaştırıldığında düşük kalmaktadır. Bunun nedeni, meraların bozulması ve buna bağlı olarak yaşanan su kıtlığıdır. Yerel yetkililer, 57.000 hektarın üzerinde meranın ciddi şekilde bozulduğunu tahmin etmektedirler.

Orman yapısı, genel olarak, iğne yapraklı ve yaprak döken türlerden oluşan bitkilerdir. Mevcut orman örtüsü, yaklaşık 15.000 hektardır. Bunun içine 5.000 hektarlık bozulmuş meşe, ardıç ve karaçam da dâhildir. Orman alanları, mera olarak da kullanılmaktadır. Bu durum bozulmaya yol açmaktadır. Bazı tarım arazileri hükümet kararı ile ormana dönüştürülmüştür.

Pilot sahada hiç bir korunan alan bulunmamaktadır. İki adet önemli biyolojik çeşitlilik alanı vardır: İnsuyu Vadisi ve Sarayönü KBA'ları. İlk sayılan endemik bitki ve balık türleri nedeniyle önemlidir. Diğeri ise, küresel olarak tehdit altındaki toy kuşlarının az sayıdaki üreme bölgelerinden birine sahiptir.

Değerlendirme ve Beklenen Proje Sonuçları

Bu proje bütün yönleriyle sosyal sürdürülebilirliği ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmek üzere tasarlanmıştır. Bu, kadınlar ve kırsaldaki yoksullar gibi toplumun daha savunmasız kesimlerinin proje faaliyetlerinden doğrudan yararlanmasını sağlamayı içermektedir. Proje, sosyal istikrarsızlığa neden olabilecek çevre sorunlarını anlamak ve tespit etmek üzere kırsal toplumun daha çok işbirliği içinde çalışmasını sağlayacaktır. Örneğin, arazi bozunumu ve iklim değişikliği ekonomik riskleri artırarak, sosyal dayanışmayı azaltmaktadır. Proje, arazi bozunumunu azaltmaya ve iklim değişikliğinin etkilerini en aza indirgemeye çalışarak sosyal dayanışmayı teşvik edecektir. Bu ayrıca kapasite oluşturma işlevleri, çiftçi tarla okulları ve arazi kullanım planlamasıyla bağlantılı faaliyetler gibi paydaş bağlılığı ve tartışması için fırsatlar yaratılarak da geliştirilecektir. Bunun iklim değişikliğinin azaltılması, iklim değişikliğine uyum, sürdürülebilir arazi yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunması açısından olumlu sonuçları olacaktır. Tüm proje faaliyeti, ekosistem bütünlüğünde ilerleme sağlamaya ve bu ilerlemelerin zamanla desteklenip yol almasına yöneliktir.

Türk Hükümeti ve diğer paydaşlar, projeye eş finansman sağlama isteğini ve tespit edilen en iyi uygulamaları tamamıyla benimseyip devam ettirme arzusunu göstermiştir. Bu algı projenin hem çevresel hem sosyal alanda sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlamaktadır.

Proje ayrıca kapasite geliştirilmesine ve bunların yanında geliştirilen kapasitelerin geliştirmeye yönelik mekanizmalar kurmak üzere hazırlanmıştır. Bu, özellikle Çiftçi Tarla Okulları, izleme programları ve arazi kullanımı planlama girişimleri açısından söz konusudur. Bu faaliyetlerin her biri ve diğerleri sürdürülebilir arazi yönetimi, iklim değişikliğinin azaltılması, iklim değişikliğine uyum ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını desteklemek üzere özel sektörde ve kamu sektöründe kapasite oluşturup desteklerken, zamanla büyümek, değişmek ve gelişmek üzere tasarlanmıştır.

Bileşen 1: Bozulmuş orman ve meraların rehabilitasyonu ve yönetim uygulamalarının geliştirilmesi

Göstergeler:

- 43,000 ton CO2 eşdeğeri bağlanma ile rehabilite edilmiş 20,000 hektar orman arazi
- 25,000 ton CO2 eşdeğeri bağlanma ile rehabilite edilmiş 30,000 hektar mera ve otlak
- Sürdürülebilir şekilde yönetimi yapılmış koruma altındaki 6,680 hektar habitat

GEF'in Bileşen 1'deki ek yatırımı, bozulmuş orman ve meraların rehabilitasyonuna yol açacaktır. Yatırım, gelecekteki bozulmaları izlemek ve azaltmak için gerekli kapasiteyi inşa edecektir. Sürdürülebilir arazi yönetimi faaliyetleri, iklim değişikliğinin azaltılmasına ve iklim değişikliğine uyum faydalarına yol açacaktır. Rehabilitasyon, bozulmuş üretim peyzajlarında tehdit altındaki biyolojik çeşitlilik için doğal habitatların yenilenmesine katkı sağlayacaktır. Pilot alanların birindeki yenilenmiş orman ve mera peyzajları, biyolojik çeşitliliğin orman ve mera yönetimi ve onarım uygulamalarına dâhil edilmesinin çevresel faydalarını göstermek amacıyla Orman İdare Konseyi (FCS) tarafından belgelenecektir. Belgeleme süreci, ayrıca gelecekteki uygulamalara yönelik olarak bölgesel orman dairesi personeli için eğitim aracı olarak kullanılacaktır. Bu süreç, sürdürülebilirlik ve sahiplenmeyi sağlamak için farklı düzeylerdeki karar alıcılar ve teknik personel ile katılımcı bir yaklaşımla gerçekleştirilecektir. Fayda ve verimliliğin tam anlamıyla sağlanması için FCS standartlarına tamamen uyulacaktır. Biyolojik çeşitlilik düzeylerinin değerlendirilmesi ve izlenmesi için önerilen proje kapsamında çalışmalar yapılacaktır. GEF alternatifi, aşağıdakilerle ilgili artan maliyetlerin finanse edildiği

baseline senaryo üzerine inşa edilecektir: (i) bozulmuş orman arazileri ve otlaklar gibi üretim peyzajlarındaki bozulmuş arazilerin rehabilitasyonuna daha fazla önem verilmesi, (ii) pilot alanlar için toprak organik karbon haritalarının hazırlanması, (iii) Karacadağ pilot bölgesi için entegre sürdürülebilir arazi yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına dair arazi kullanım planı hazırlanması, (iv) orman ve otlak peyzajlarının biyolojik çeşitlilik ile ilgili değerlendirmeleri içerisinde barındıran FSC standartlarına göre belgelendirilmesi, (v) biyolojik çeşitliliği izleme sisteminin kurulması ve (vi) KKH pilot alanlarında ekosistem hizmetlerinin değerlerinin niceliğinin belirlenmesi.

Çıktı 1.1 Yenilikçi rehabilitasyon teknolojileri ve uygulamalarının tanıtılması

Bu çıktı, kanıta dayalı ve gelişmiş rehabilitasyon faaliyetlerinin gösterilmesine odaklanacaktır. Ormanların yenilenmesine toplumun başlangıçta bozunuma yol açan davranışlarını tekrar etmesini engelleyen girişimler eşlik edecektir. Dinlenme nöbeti sistemleri gibi mera yenileme faaliyetlerine gelişmiş otlatma rejimlerini düzenleyen toplu otlatma yönetimi anlaşmalarına getirilecek gelişmeler eşlik edecektir.

Rehabilitasyon programının uygulanması, üç bileşen kapsamında yürütülen izleme ve kapasite oluşturma programları ile yakından bağlantılı olacaktır. Örneğin, Bileşen 3 kapsamında kurulan Çiftçi Tarla Okulları finanse edilen rehabilitasyon faaliyetlerinin uygulanması ve desteklenmesi için araç olarak kullanılacaktır. Böylece ekosistem bazlı faydalar elde etmek için tasarlanan otlatma ve orman yönetimi gelişmelerinin tasarım, uygulama ve izlemesinde bireysel ÇTO'lara uygulamalı, kanıt esaslı deneyimler sağlanacaktır. Demonstrasyon faaliyetlerinden alınan dersler, ÇTO eğitimine ve yayımına entegre edilecektir. Rehabilitasyon programları ayrıca KKH bünyesinde hükümet kurumlarına yönelik bir kapasite oluşturma alıştırması olarak da kullanılacaktır. Bu, bileşen 3 kapsamında yapılacak kurumsal ve karar alma gelişmeleri açısından zincirleme bir etki yaratacaktır. Ayrıca mera ve orman rehabilitasyon planları tasarlanacak ve Bileşen 2'nin iklim dostu tarım faaliyetlerine dâhil edilecektir.

Çeşitli düzeylerde başarı ölçümü yapılacaktır. İlk olarak, ekosistem bütünlüğüne anlamlı gelişmeler kattığından emin olmak için müdahaleler izlenecektir. Biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği, toprak verimliliği ve su kaynaklarının durumu ve güvenliği buna dâhildir. Gelir getirme ve yaşam kalitesi açısından kırsaldaki ailelerin yaşam kalitesine anlamlı gelişmeler katıp katmadıklarını belirlemek üzere bu müdahaleler izlenecektir. Müdahaleler, çoğaltılıp çoğaltılmadıkları ve anlamlı bir ölçekte benimsenip benimsenmediklerini görmek için izlemeye tabi tutulacaktır. Bu izleme sonuçları proje yatırımlarının etkinliğini belirleyecek ve alınan dersler ileriki planlama adımlarına temel oluşturacaktır.

Çıktı 1.2 Mera ve orman arazileri için karar alma araçlarının kurulması ve sürdürülebilir arazi yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliği faydalarının elde edilmesi

Bu çıktı kapsamında bilgilendirilmiş sürdürülebilir arazi yönetimi kararları almak için gerekli araçlar geliştirilecektir. Projenin bitmesiyle, hem özel hem de kamu sektöründeki paydaşlar mevcut ekosistem durumu hakkında daha bilgili olacaktır. Bu taraflar, sistem değişikliklerini daha iyi izleyebilmeli ve doğal kaynak yönetimi kararlarının ekolojik etkilerini daha iyi öngörebilmelidir. Bu araçlar, birlikte ekolojik bütünlüğü bozmaktan çok sürdürmek amacıyla paydaşların doğal kaynak kullanımını orman ve meralara stratejik olarak ayarlamasına olanak tanıyacaktır.

Proje minimum düzeyde aşağıdaki araçları oluşturarak, kullanımlarını gösterecektir:

Pilot alanlar için toprak organik karbon haritalarının oluşturulması, Sürdürülebilir arazi yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının bir arada olduğu arazi kullanım planının hazırlanması, Orman ve mera peyzajlarının FSC standartlarıyla belgelendirilmesi, Biyolojik çeşitlilik izleme sisteminin kurulması, Ekosistem hizmetlerinin değerlerinin tespiti ve niceliğinin belirlenmesi.

Seçilen pilot alanlar için organik karbon haritaları oluşturulacaktır. Bu haritalar, proje paydaşları ile diğerlerinin projede yapılan müdahalelerin iklim değişikliği faydalarını değerlendirmelerini ve izlemelerini sağlayacaktır. Buna ilaveten, proje toplumu yaklaştırmak üzere ekosistem hizmetlerinin değerini inceleyecektir. Bu değerleme süreci, ekosistem hizmetlerinin veya bunların eksikliğinin paydaşlar, özellikle geçim kaynakları için orman ve meralara bağlı olanların yaşam kalitesini nasıl etkilediğini açıklayacaktır. Ekosistem hizmetlerinin değerlendirilmesine yönelik proje desteği paydaşların ekosistem bütünlüğünü sürdürmenin iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalmasını en aza indirgeyip indirgemediğini, su gibi kıt kaynakları muhafaza edip etmediğini ve genel olarak yaşam kalitesi sorunlarını etkileyip etkilemediğini veya bunların nasıl olduğunu anlamalarını sağlayacaktır. Ekosistem hizmetlerinin değerine dair özete, ilerlemeyi izlemek ve kapasite oluşturma ve kolaylaştırıcı ortam faaliyetlerini bilgilendirmeyi sağlamak için proje uygulaması süresince yeniden dönülecektir.

Proje, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin korunmasını üretim peyzajlarının yönetimine dâhil etmeye yönelik en iyi örnekleri tespit ederek bunların pilot uygulamasını yapacaktır. Proje aynı zamanda üretim peyzajlarına yönelik biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri izleme sistemi için bir çalışma örneği oluşturacaktır. Veriler toplanacak, değerlendirilecek ve biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetleri için kilit bölgelerin haritası çıkarılacaktır. Bunu müteakip, farklı sektörlerle bütünleşmeye yönelik planlama kararları belirlenerek kapsama

dâhil edilecektir. Bu deneyim esas alınarak, proje sonunda ekosistem hizmetleri merkezli bir biyolojik çeşitlilik entegrasyon sistemi geliştirilecektir.

Küresel önemdeki başlıca türlerden biri büyük toy kuşudur. Tür, IUCN tarafından tehdit altındaki tür olarak sınıflandırılmıştır ve KKH tür için en önemli bölgedir. Tür, büyük ölçüde tarım uygulamalarının yönetimine bağlıdır. Proje türün yönetim ihtiyaçlarını Sarayönü bölgesindeki tarım uygulamalarına kaynaştıracaktır. Bu deneyim, KKH'nin yanı sıra ülkenin diğer kesimlerine de yaygınlaştırılacaktır. Aynı zamanda, proje Ereğli Bataklıkları için de bir sulak alan yönetim yaklaşımı geliştirecektir. Alan şu anda restorasyon sürecindedir. Proje, hidroloji ve tür yönetimi dâhil olmak üzere ekolojik yenileme yaklaşımlarını tespit edecektir. Türkiye'de pek çok sulak alan kuruduğu için yenileme faaliyetleri daha da yaygınlaşmaktadır. OSİB, ekoloji merkezli bir yaklaşıma sahip sulak alan yönetimine dair bu deneyimi başka yerlerde de kullanabilir. Son olarak, KKH'nin zarif tuz bozkırlarında gelişmekte olan dar aralık tuzlu endemik bitkilerin korunması proje süresince mera yönetimi uygulamalarına kaynaştırılacak ve belirli koruma tedbirleri geliştirilecektir.

Projenin birinci yılında, kapsamlı bir biyolojik çeşitlilik izleme sistemi kurulacak ve işlevselleştirilecektir. Bu sistem, gösterici bitki ve hayvan türlerine odaklanacaktır. Temel amaç, küresel çapta önemli türlerin durumunu tespit etmektir. Sulak alanlar ve sulak alanlara bağlı türlerle yakından ilgilenilecektir. Proje uygulaması sırasında, proje müdahalelerinin olumlu bir etkisi olup olmadığını belirlemek için bu türler ve bağlı oldukları habitatlar izlenecektir.

Projenin dördüncü yılında, en az bir pilot alanda orman ve meralar FSC aracılığıyla belgelendirilecektir. Belgelendirme süreci, kamu ve özel sektördeki paydaşların belgelendirme ile bağlantılı süreç, maliyet ve faydaları daha iyi anlayabilmeleri için eğitim alıştırması olarak kullanılacaktır.

Bilgilendirilmiş karar almaya dair bu çok uçlu yaklaşımın en önemli öğesi, Karacadağ bölgesi için bir kaynak koruma planının yapılmasıdır. Bu arazi kullanım planının hedefi sürdürülebilir arazi yönetimi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin korunması faydalarının elde edilmesi için ekosistem bütünlüğünün sürdürülmesi ve/veya rehabilite edilmesi olacaktır. Planın ikincil hedefi, yerel paydaşlar için sürdürülebilir geçim kaynaklarının desteklenmesi ve korunması için gerekli çevre koşullarının teşvik edilmesidir. Plan, mera yönetimi için daha iyi modaliteler belirlenmesine odaklanacaktır. Plan mevcut düzenleyici çerçevenin mera yönetiminin geliştirilmesinde en iyi nasıl kullanılabileceğinin araştırılması, kısıtlama ve zorlukların tespiti ve bu düzenleme zorluklarının azaltılmasına yönelik önerileri içerecektir. Plan baseline karbon değerlendirmesi, biyolojik çeşitliği izleme programları gibi devamlı ve proje ile yerleştirilmiş izlemenin bilgilendirdiği bir paydaş bağlılığı sürecinden yararlanacaktır. Bu izleme unsurları, plan

tasarımına bilgilendirme sağlayacak, planın etkinliğini izleyecek ve plan yaklaşımını zamanla uygun hale getirmek için kanıt bazlı akıl yürütme sağlayacaktır.

Bileşen 2. Üretim peyzajlarında uygulanan iklim dostu tarım teknikleri

Göstergeler:

- Koruyucu tarım uygulamaları kullanılan toplam 40-50,000 ha ekilebilir arazi
- 23,000 t CO2 eşdeğeri azaltım
- 9,900 ton CH4 emisyon azaltımı
- Çürütücülere katkıda bulunan 50 hayvan/kümes hayvanı üreticisi ve 10,000 baş hayvan
- Bitki ve hayvan üretiminden elde edilen ortalama yıllık gelir 1073 ABD Dolarından 1341 ABD Dolarına yükselmiştir.

Bu bileşenin hedefi, iklim dostu tarımın küçük ve büyük ölçekli tarımsal operasyonlara kaynaştırılmasıdır. Belirtildiği üzere, baseline analizinde KKH ve ulusal düzeydeki tarımcılar mevcut üretim yöntemlerinin sürdürülebilirliğin sınırlarını zorladığını kabul etmektedir. Bu kişiler, maliyet etkin ve ekosistem bazlı zayıflıkları sınırlayan üretim yöntemlerini öğrenme ve benimseme konusunda çok heveslidir. Bu gelişmelerin gerçekleştirilmesi yönünde bazı girişimler olmasına rağmen yaklaşımlar münferit ve emekleme çağındadır. Tarımcılar uluslararası en iyi uygulamaların sağlanması ve somut başarı/başarısızlık kanıtları sunulmasına stratejik olarak katkıda bulunmak üzere GEF fonlarının ek yatırımından büyük ölçüde faydalanacaktır.

Sonuçta, iklim değişikliğinin azaltılması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir arazi yönetimi faydaları sağlayan mevcut tarım arazilerinde 50,000 hektarlık bir artış olacaktır. Proje bunu rüzgâr erozyonunun azaltılması için nadasa bırakılan arazilerde doğrudan tohumlama, toprak işlemenin azaltılması yaklaşımları, sulama yöntemlerinin sınırlandırılması ve toprağın organik içeriğinin artırılması için hayvan gübresinin kullanımı gibi iklim dostu teknikleri getiren kapasite oluşturma demonstrasyonları aracılığıyla kanıtlar oluşturarak gerçekleştirecektir. Onaylanmış en iyi uygulamalar, bileşen 3 altında yürütülen kolaylaştırıcı ortam ve kapasite oluşturma çabalarıyla birleştirilecektir. Kanıtlanmış en iyi uygulamalar ve alınan dersler, kurulan çiftçi tarla okulu sistemi aracılığıyla uygulanmak üzere yaygınlaştırılacaktır. Bu çalışmalar, kurumsal ve politika çerçevesindeki gelişmelerle birleştirilen ve desteklenen kanıtlanmış en iyi uygulamalarla sonuçlanacaktır.

Kilit faaliyetler aşağıdakilerle bağlantılı artan maliyetleri içerecektir: (i) özel çiftliklerde koruyucu tarım demonstrasyonları için modeller geliştirilmesi, (ii) TİGEM'in koruyucu tarıma ilişkin tecrübeleriyle ilgili bilgilendirme yapılması; (iii) tarımsal atıklardan metan alınması ve elektrik üretimi için kanıtsal temel oluşturulması amacıyla biyolojik çürütücülere pilot ölçekte yatırım yapılması; (iv) yüksek potansiyele sahip fırsatlar için, metan tutma altyapısının geliştirilmesine yapılacak yatırım teşvikleri; (v) EX-ACT aracı ve biyolojik çeşitliliğin etkileri aracılığıyla sera gazı azaltıcının izlenmesi dâhil olmak üzere iklim dostu tarım teknolojilerinin benimsenmesinin izlenmesi; (viii) toprağın işlenmesinin azaltılması, malçlama, organik ve inorganik gübre ve uygun sulama gibi farklı yönetim uygulamaları toprak karbon havuzunu ve bitki dokusu ve toprak gövdesinde depolamayı arttırmaktadır.

Çıktı 2.1 Yenilikçi tarım ve arazi rehabilitasyonu teknolojilerinin tanıtılması;

Bu çıktı altındaki faaliyetler, tarım profesyonellerine hem ekonomik olarak uygulanabilir hem de sürdürülebilir arazi yönetimi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında yüksek düzeyde faydalar sağlayabilecek araçlarla bozulmuş tarım arazilerinin nasıl eski haline döndürülebileceğine dair örnekler sağlanmasına odaklanacaktır. Ekosistem bütünlüğünün geliştirilmesi, tarımsal yatırım risklerinin sınırlanması ve karlılığın geliştirilmesine yönelik müdahaleler tasarlanacaktır. KKH ekosisteminin genel bütünlüğünü güçlendiren rehabilitasyon tekniklerine vurgu yapılacaktır. Proje, bireysel operasyonların rehabilitasyon başarı "modelleri" olarak teşvik edilebilmesi amacıyla çok yönlü yaklaşımlar geliştirilmesi için seçilmiş özel çiftlikler ve devlet çiftlikleriyle çalışma yapacaktır. Bu çiftlikler, bileşen 3 altında uygulanan FFS yaklaşımının bir parçası olacaktır.

Stratejik plan, demonstrasyonların büyük olasılıkla çeşitli müdahalelerin toplu güçlendirici etkilerini gösterecek çiftlikleri tespit edip seçecektir. Stratejik plan, KKH'ye özgü yenileme zorluklarıyla bağlantılı uluslararası en iyi uygulamaları tespit edecek ve açıklayacaktır. Bu başarılı uygulamalar dokümanı, uygulama kılavuzu işlevi görecek ve proje bitiminden önce tamamlanacak olan en iyi uygulamalar kitabı ve web sitesinin temelini oluşturacaktır. Bu en iyi uygulamalar, demonstrasyon rehabilitasyon potansiyeline uygulanacaktır. Bunlar rüzgâr kıran veya sulama kanalı gölge ağaçları gibi basit veya damla sulama ve kuraklığa dayanıklı bitkiler gibi karmaşık müdahaleleri içerebilir. Strateji, proje yatırımlarının ölçülebilir gelişmelere ve uzun vadeli etkilere yol açmasını garantilemek amacıyla yerel düzeydeki zorlukları, uluslararası en iyi uygulamaları ve en stratejik yaklaşımları vurgulamaya yönelik bir dizi paydaş toplantısından ve görüşmesinden yararlanacaktır.

Çıktı 2.2 Yenilikçi metan tutma ve tarım üretim teknolojilerinin gösterilmesi;

Bu çıktının tarım sektörünün iklim değişikliğine katkılarını azaltmak için çiftçilik tekniklerinde bir değişimi harekete geçirmesi beklenmektedir. Bu, iki düzeyde yapılacaktır. İlk olarak, proje küçük ve orta ölçekli şirketlerin en elverişli sera gazı tutma teknolojilerinden nasıl faydalanabileceğini gösterecektir. Bu kanıt bazlı yaklaşım, ürün ve hayvan atıklarının projenin iklim değişikliğinin azaltılması hedeflerine ulaşmada nasıl etkili bir biçimde kullanılabileceğini ortaya koyacaktır. İkincisinde ise proje, proje süresince kurulacak olan EX-ACT aracı ile izlenecek sera gazı emisyonlarında azalmaya yol açan yenilikçi ve ekonomik olarak uygulanabilir korumacı tarım teknolojilerini gösterecektir.

Projenin 1. Yılında, mevcut uygulamalara dair ayrıntılı bir araştırma yapılacak ve projenin pilot alan bölgesindeki belirli fırsatlar tespit edilecektir. Bu, katılımcıların tespit edilmesi, katılım için kılavuz hazırlanması ve planlanan iklim değişikliğinin azaltılması faydalarının yanı sıra yatırım gereksinimlerini, potansiyel dönüşleri, operasyon yaklaşımlarını, karar alma çerçevelerini, yönetim sorumluluklarını vb. açıklayan kapsamlı bir iş planı hazırlanmasını içerecektir. Azaltım faydaları, projenin sonuçlar çerçevesinde ve takip aracında açıklanan hedeflere ulaşmasını veya bunları aşmasını sağlayacaktır. Bu ilk yıllık dönem, ayrıca Türk hükümeti tarafından çürütücü yatırımı için zorunlu kılınan eş finansmanın tespit edilmesinde ve güvenceye alınmasında kullanılacaktır. Projenin 2-4. yıllarında çürütücüler faaliyete geçirilecektir. Bu dönem, iklim değişikliğinin azaltma düzeylerine ulaşılmasını temin etmek üzere izlemeyi içerecektir. Uygulama döneminde potansiyel diğer tarım yatırımı grupları programdan haberdar edilecek ve kamu bilinci ve medya aracılığıyla alınan dersler esas alınarak çoğaltma yolları bulunacaktır. Projenin üçüncü yılında, bütün operasyonlar için stratejik devir planı hazırlanacaktır. Bu plan, projenin bitiminde bütün faaliyetlerin katılımcı tarım işletmelerinin yönetim ve mali sorumluluğu altında olması için projenin dördüncü yılında uygulamaya konacaktır. Kurulan tam faal alanlar mevcut baseline kaynaklı büyük bir gelişme sağlayarak, küçük ve orta ölçekli şirketlerin işbirliğinde bulunmasına ve ölçek ekonomileri oluşturmasına giden yolu açacaktır. Genel yaklaşım, demonstrasyon yaklaşımı ile doğrulanan sarih delilleri temel alacaktır. Alınan dersler, bileşen 3 altındaki ÇTO eğitimine ve yayım faaliyetlerine daha da katkıda bulunacak ve yerel, bölgesel ve ulusal planlama ve çoğaltma süreçlerine kaynaştırılacaktır. Proje başlangıçta KKH'nin tümü yerine pilot alanlara odaklandığı için bu kontrol birimlerine ilişkin olarak pilot faaliyetlerin sonuçlarını değerlendirmek üzere karşılaştırılabilir katılımcı olmayan şirket ve topluluklara dair etkin şekilde veri toplamak mümkün olacaktır. Proje sürekli olarak etkileri takip edecek ve olumlu ve olumsuz eğilimler her bileşene yönelik planlama, uygulama ve yayım adımlarına bilgilendirme sağlayacaktır.

Sera gazı azaltım faaliyetlerinin ikinci aşaması "tarlada" gerçekleşecektir. Proje, sürdürülebilir arazi yönetimi teknolojilerinin iklim dostu olduğunu göstermek için katılımcı çiftçilerle birlikte çalışacaktır. Bu teknolojiler, çiftçilerin emisyonları azaltmasını ve iklim değişikliği hassasiyetlerini hafifletmesini sağlayacaktır. Bir kere daha proje, belirli müdahalelerin tasarım ve uygulanmasında oldukça stratejik bir yaklaşım alacaktır. Müdahaleler, iklim değişikliğinin faydaları, ekonomik uygulanabilirlik ve kapasite oluşturma ve çoğaltmaya yönelik olanaklar bakımından etkilerin en yüksek düzeye çıkarılmasına büyük önem atfedecektir. Proje, düşük veya negatif maliyet müdahalelerini kullanarak sera gazı emisyonlarının azaltılmasına çalışacaktır. Düşük karbon teknolojileri, atık yönetimi, malçlama, ürün kalıntılarının yakılması uygulamasına uygun alternatifler, su tüketiminin azaltılması, gübre kullanımının verimliliğinin artırılması, toprağı işlemenin azaltılması, bozulmuş arazilerin iyileştirilmesi, gelişmiş gübre yönetimi, agro-ormancılık uygulamalarının benimsenmesi vb. çalışmalar bunlar arasındadır.

Bileşen 3. Sürdürülebilir arazi yönetimi için kolaylaştırıcı ortamın geliştirilmesi

Göstergeler:

- Biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim değişikliğinin azaltılmasını destekleyen yeni uygulamaları benimseyen 500 çiftlik ve/veya çiftlik evi
- 1250 Çiftçi Tarla Okulu üyesi (750 erkek ve 500 kadın)
- Sektörler arası kolaylaştırıcı ortamı geliştirmeye yönelik kapasite geliştirilmesi
- Orman ve tarım politikasının gelişimi
- Üretim peyzajlarında sürdürülebilir arazi yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliği bazlı arazi kullanım planlamasını birleştirmek üzere işlevselleştirilmiş 1 pilot saha düzeyinde politika çerçevesi
- İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik ve sürdürülebilir arazi yönetimine yönelik 1 ulusal izleme programı

Bu bileşenin hedefi iklim değişikliğinin azaltılması, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir arazi yönetimi kaygılarının tarım yönetime daha çok kaynaştırılmasıdır. Bu, çoklu düzeylerde ve üç proje bileşeni aracılığıyla dokunan entegre, kanıt esaslı bir yaklaşım ile gerçekleştirilecektir. Güçlü bir kolaylaştırıcı ortam, hem devlet kurumları hem de paydaş unsurların farkındalığını ve desteğini gerektirmektedir. Bu durumda, söz konusu unsurları KKH tarımcıları temsil etmektedir.

Politika, düzenleme ve mali teşviklerde endişe konularının ve bu konuların üzerine eğilmeye yönelik ulusal/uluslararası en iyi uygulamaların tamamen farkında olan ulusal ve KKH düzeylerindeki hükümet temsilcilerinden faydalanılacaktır. Ulusal ve KKH düzeyindeki karar alma organları ve özellikle GTHB ve OSİB ile bağlantılı çalışan ve kuruluşlar, hazırlanan demonstrasyonlar, alınan dersler ve bileşen 1 ve 2 faaliyetleri ile bağlantılı olarak kapasite oluşumundan faydalanacaktır. Bu kapasite oluşturma çalışmaları bileşen 3 aracılığıyla koordine edilecek ve ekosistemin bütünlüğüne katkıda bulunan tarım uygulamalarını desteklemeye yönelik düzenleyici ve politika yolları oluşturmaya odaklı resmi eğitim programları ile artırılacaktır.

Mevcut baseline kapsamında sürdürülebilir arazi yönetimi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına dair fayda sağlayan tarım uygulamalarına yönelik güçlü bir seçim bölgesi kurulmasına odaklanan çok az enerji vardır. Bu seçim bölgesi olmaksızın, gerekli kolaylaştırıcı ortam gelişmeleri uygulamasını yapmak ve/veya desteklemek çok zordur. Proje, GEF finansmanını kullanarak bu engelin üzerine doğrudan eğilecektir. Proje, daha iyi bilgilendirilmeleri için çiftçi ve çiftlik işçilerini güçlendirmek üzere özel olarak tasarlanan bir çiftçi tarla okulu modeli geliştirecektir. Model, kanıt temeli üzerine inşa edilecek ve üretimi geliştirmek, ekosistem bütünlüğünü sürdürmek ve bozulma ile bağlantılı uzun vadeli ekonomik riskleri azaltmak üzere demonstrasyon faaliyetlerinden alınan dersleri birleştirecektir. Bu model, çeşitli yatırımları yerel kaynak kullanıcıları ve hükümetin yayım görevlilerinin bilgi temelini güçlendirme yolu olarak kullanarak bütün proje bileşenlerinde işlenecektir. Çiftçi tarla okulu, kamu personeli ve çiftçiler arasında sürekli öğrenmenin sağlanması için bir kanal sağlayacaktır. Söz konusu kanal aynı zamanda kolaylaştırıcı ortam gelişmeleri için gerekli itici gücü, bilgi ve desteği sağlayacaktır.

Çıktı 3.1 Sürdürülebilir arazi yönetimi için kolaylaştırıcı yasal, politika ve kurumsal ortam Ulusal ve yerel düzeydeki karar alıcılar için kurumsal entegre yönetim kapasitesi oluşturma programının kurulması;

Bu çıktı sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim dostu tarımın yeni ve mevcut karar alma organlarında yaygınlaştırılmasına odaklanacaktır. Proje, sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim dostu tarımın daha iyi anlaşılması için özellikle KKH'de resmi olarak OSİB ve GTHB kapasitesini geliştirmeye yönelik bir mekanizma kuracaktır. Proje daha sonra daha bütünsel ve ekosistem esaslı ilke ve uygulamalarla daha bilgilendirilmiş olması için KKH ile karar almayı düzenlemek üzere tasarlanan resmi bir kurumsal mekanizma oluşturulmasına yardımcı olacaktır. Bu kurulun hükümet, sivil toplum ve özel sektör çıkarları dâhil KKH bünyesindeki başlıca baskı gruplarından temsilciler içermesi öngörülmektedir. Nihayetinde, bu kurum

üretim sektörü içerisinde daha çok sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim dostu yaklaşımın nasıl özendirileceğine özel vurgu yapılarak KKH çapında planlama yapılması yönünde içgöçü ve destek sağlayabilecektir. Bu, başlıca politika ve planlama belgelerine açıklama sağlanmasını içerebilir. Birim, çeşitli proje müdahalelerinin sonuçlarından faydalanacaktır. Bu müdahaleler, tercihen mevcut ve yeni kurumlara hem KKH içinde hem de ulusal düzeyde benimsenip daha geniş anlamda çoğaltılabilecek modeller sağlayacaktır. Buna ilaveten, yeni ve mevcut kurumsal çerçeve ve karar alma yapıları, kurulan çeşitli izleme ve bilgi üretme sistemlerini birleştirerek dikkate alabilecektir. Böylece karar alıcıların daha bilgilendirilmiş kararlar almalarına, bu kararların uzun ve kısa vadeli sonuçlarını anlamalarına ve bu kararların hükümet ve özel sektör paydaşlarını sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim dostu tarımla bağlantılı hedeflere ulaşmaya yönlendirip yönlendirmediğini belirlemelerine yardımcı olunacaktır. Son olarak, bu karar alma organları projenin düzenlediği gelişmiş yayım hizmetlerinden yararlanacaktır. Bu yayım hizmetleri ve özellikle çiftçi tarla okulları ilerlemeci mera, orman ve çiftçilik yöntemlerinin denenmesi için araç olacaktır. Çiftçi tarla okulları, alınan dersler, en iyi ilke ve uygulamalar dâhil sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim dostu tarım ile ilgili bilgilerin yayınlanmasında araç olacaktır. Çiftçi tarla okulları il, bölge ve ülke düzeyindeki karar alıcıların elindeki bilgilerin düzeyini geliştirmek için kanal oluşturarak çeşitli uygulamaların sonuçlarının izlenmesi ve raporlanmasına vasıta olacaktır. Bunun toplu sonucu, ortaya çıkan sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklime ilişkin zorlukların ele alınmasında daha iyi bir konumda olan düzenleyici, politika ve parasal (yardım ve teşvikler) olacaktır.

Çıktı 3.2 Kapsamlı sürdürülebilir arazi yönetimi ve iklim dostu tarım yayım ve farkındalık programı oluşturulması;

Bu çıktı altındaki faaliyetler KKH çapında çiftçi tarla okullarını faaliyete geçirecektir. Bu okullar mevcut yayım hizmetlerini ve GTHB ve OSİB'den yayım ve tümleyici saha görevlilerini kullanacaktır. Çiftçi tarla okulu modeli, FAO'nun küresel çapta oluşturduğu başarılı örnekleri esas alacaktır. Müfredat, ekosistem bazlı uyum ilkeleriyle ilgili konulara odaklanacaktır. Bu çabanın hamlesi, iklim dostu tarım uygulamalarının benimsenmesini kolaylaştırıcı resmi bir sistem kurulması olacaktır. Çeşitli uygulamaların başarılı veya başarısız olmasına ekolojik ve ekonomik gelişmeleri ölçen göstergeler esas alınarak karar verilecektir.

Proje, çiftçi tarla okullarının (ÇTO) kurulmasına destek verecektir. ÇTO, öğrenme için ortam sağlayacaktır. ÇTO, sürdürülebilir arazi yönetimi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına dair bilgilerini geliştirmeleri için pilot alanlardaki ve çevredeki kırsal toplumun kapasitesini geliştirmek üzere tasarlanacaktır. Proje, 5 ÇTO'nun kurulmasını sağlayacaktır. Her ÇTO, yaklaşık

500 aileyi kapsayacaktır. Cinsiyete özgü mesele ve zorlukların ele alınması için her ÇTO'nun bir kadın grubu olacaktır.

Örnek müfredat ve yaklaşım, uluslararası ve ulusal en iyi ilke ve uygulamaları birleştirecektir. Bu müfredat dönüşümlü otlatma, mera onarımı ve gelişmiş bağlayıcı su yönetimi için pratik yönergeler içerecektir.

ÇTO yerel bilgi düzeyini artırarak, doğal kaynak yönetimi süreçlerine halkın katılımını sağlayacaktır. Eğitim, yerel kaynak kullanıcılarının ekosistem hizmetlerini anlama ve sürdürme kabiliyetini geliştirecektir. Bu eğitim otlatma sistemleri ve modelleri, iklim dostu tarım, su kaynakları yönetimi, orman ve yakacak odun yönetimi, biyolojik çeşitliliğin izlenmesi gibi belirli kaynak yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunması zorluklarına uygun hale getirilecektir.

Program mevcut yayım yaklaşımlarını artırarak, sürdürülebilir şekilde geliştirecektir. GTHB ve OSİB'in eğitimli teknik çalışanları ÇTO'ya destek verecektir. Bu teknik personel, ÇTO gelişim ve uygulama sürecinin parçası olarak sürdürülebilir arazi yönetimi, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekosistem bütünlüğünün sürdürülmesiyle ilgili diğer konularda eğitim alacaktır. Yayım gözlemcileri dâhil olmak üzere bu eğitimli personel, bu sayede ÇTO katılımcılarına bilgi sağlama kapasitesine sahip olacaktır.

ÇTO modülü, sahadaki eylemi geliştirmek üzere uluslararası en iyi ilkeleri ve uygulamaları getirmek için bir kanal sunacaktır. ÇTO müfredatı, gelişmiş öğrenme metodolojilerini birleştirerek yenilikçi olacaktır. Müfredat, bileşen 1 ve 2 altında finanse edilen girişimlere atıfla saha uygulamalarını ve örneklerini içerecektir. Müfredat aynı zamanda tarla okulunun katılımcıları (çiftçi demonstrasyon yarışmaları, tarla fuarları, akran değerlendirmeleri vb.) arasında eş düzeyde veya daire öğrenmenin sağlanmasını vurgulayarak, formel ve enformel öğrenmeyi birleştirecektir.

ÇTO kadın grupları özel bir müfredat ile kadınların ihtiyaçlarını hedef alan bir yaklaşımdan faydalanacaktır. Projenin sonunda, ÇTO kadın grubu-eğitim modülü ÇTO müfredatına bölüm olarak eklenecektir. Proje teknik personeli, kadınlara özgü ÇTO müfredatı ve öğreniminin kılavuzluğunu sağlayarak destek verecektir. ÇTO'nun her kadın grubu, bilgi inşasının oluşturulmasına yönelik temel sağlayacaktır. Grup yaklaşımı, kırsaldaki kadınlara kadın merkezli bilgi toplamadan ve bilgi alışverişinden faydalanma olanağı sunacaktır. ÇTO, kurulan ÇTO kadın gruplarının tarımsal becerilerini geliştirecektir. Kadın grupları için cinsiyete özgü ÇTO modüllerine pilot alanlarda ve bunların dışında kadın kadına öğrenme olanakları kılavuzluk edecektir. Kadın grupları için tasarlanan ÇTO müfredatı, gıda kullanımı ve istikrarı dâhil beslenme ve gıda güvenliğiyle ilgili cinsiyete özgü meseleleri ele alacaktır. Yenilikçi bilgi araçları kırsaldaki kadınların

geleneksel bilgiyi paylaşmasını, koruma meselelerine dair farkındalıklarını artırmasını ve iklim değişikliğine hassasiyetlerini azaltmasını sağlayacaktır. Her ÇTO için kadınlara yönelik en az bir demonstrasyon alanı, tercihen kadının reis olduğu bir hane halkının mülkiyetindeki ve/veya idaresindeki bir çiftlikte kurulacaktır.

Uluslararası ve ulusal teknik uzmanlar, ÇTO modüllerini geliştirmek ve uygulamak üzere kilit yayım görevlileri ve ilgili diğer hükümet temsilcileriyle yakın çalışacaktır. Proje, ayrıca konuyla ilgili gündemleri olan diğer özel ve kamu girişimleriyle de yakın koordinasyon içinde olacaktır. Taraflar ÇTO için geliştirilen müfredata birlikte bilgi vererek, inceleme yapacaklardır. ÇTO müfredatı uluslararası ve ulusal proje personeli, yayım hizmetleri ve yerel paydaşların bileşimini kullanan bir takım öğrenmesi olacaktır. Bu şekilde, ÇTO süreci bu kişilerin ÇTO modelinin uygulama ve sürekli gelişimini tam anlamıyla destekleme kapasitesine sahip olmasını sağlayacaktır.

Çıktı 3.3 Kurulan EX-ACT esas alınarak proje izleme ve karbon izleme sisteminin kurulması;

Çıktı olarak kamunun kaynak yöneticileri ve özel kaynak kullanıcıları tarafından karar almayı bilgilendirmek için kullanılabilecek bir izleme sistemi kurulması beklenmektedir. Proje uygulaması sırasında, bu izleme sistemi proje göstergelerinin gerçekleşmesini ölçmede kullanılacaktır. Bu, izleme sistemi KKH kamu kaynak yöneticilerince tamamen benimsenebilsin diye proje uygulama döneminde tekâmül edecektir. Proje döneminde karbon izlemesi, FAO tarafından geliştirilen Geriye Dönük Karbon Denge Aracı (Ex-Ante Carbon-balance Tool) (EX-ACT) kullanılarak yapılacaktır. Bu araç, emisyon azaltımı veya karbon depolama gibi karbon stokundaki değişikliklerle ilgili olarak proje faaliyetlerinin oluşturduğu etkilere yönelik tahminler sağlayacak ve sonuçlar, hektar ve yıla göre CO2 eşdeğeri tonlarla ifade edilen birim arazi başına sera gazı emisyonları şeklinde sunulacaktır.

Türkiye'de Özel Proje Alanı (ÖPA) Olarak Belirlenen Tarım Alanları İçin Koruma Temelli Planlama Yaklaşımı Önerisi; Muğla Ovası Örneği

Yrd. Doç. Dr. **Neriman Yörür**
Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Ayşegül Altınörs Çırak**
Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. **Burcu Sılaydın Aydın**
Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Öğr. Gör. Dr. **Ülkü İnceköse**
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Doç. Dr. **Füsun Erduran Nemutlu**
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Prof. Dr. **Gönül Aydın**
Adnan Menderes Üniversitesi
Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Levent Atatanır**
Adnan Menderes Üniversitesi
Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Alper Yorulmaz**
Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü

Özet

Tarım alanları insanın en temel gereksinimi olan gıdanın sağlanabilmesi için korunması ve sürdürülmesi zorunlu olan doğal nitelikli alanlardır. Endüstri Devrimi ile başlayan ve sonrasında küresel ölçeğe yayılan sanayi sektörü odaklı ekonomik kalkınma politikaları çerçevesinde gelişen sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde tarım alanlarının gözden çıkarılmakta olduğu görülmektedir. Özellikle

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır.

kent çeperlerindeki tarım alanları, mekansal büyüme talebi nedeniyle tarım dışı amaçla kullanılma tehdidi ve yapılaşma baskısı ile karşı karşıyadır. Tehdit altında olan tarım alanlarından birini Muğla Ovası oluşturmaktadır. Dolayısıyla mutlak tarım arazi niteliğinde olan ve aynı zamanda kentin doğal ve kültürel peyzajının da parçasını oluşturan Muğla Ovasının korunması ve tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi önem taşımaktadır. Ova, Muğla İli 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planında Özel Proje ve Planlama Alanı (ÖPA) olarak belirlenmiş; bu çerçevede ovanın tarımsal niteliğinin korunması ve özgün niteliğinin devam ettirilmesine yönelik bir proje geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu makalede, Muğla Ovası'nın "Özel Proje ve Planlama Alanı" olarak tanımlanan bölümüne ilişkin hazırlanan fikir projesi kapsamında yapılan analizler ve geliştirilen öneriler aktarılmaktadır. Önerilerde temel olarak, ovanın tarımsal niteliğinin korunması ve ovayı kentli ile bütünleştirerek yapılaşma baskısının kırılmasının sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedefi sağlamaya dönük olarak "kentsel tarım" başlığı çerçevesinde ele alınan yaklaşımların geliştirilmesi benimsenmiştir. Bu kapsamda geliştirilen stratejiler, tarım alanlarının korunması ve kullanılmasına ilişkin öneriler; Muğla Ovası tarımsal işletmeciler birliği tarımsal kalkınma kooperatifinin kurulması; kentleşme ve rant baskısının azaltılmasına yönelik öneriler ve kentlinin alanın doğal peyzajı ile bütünleştirilmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: tarım alanları, Muğla Ovası, kentsel tarım, özel proje alanları

1. GİRİŞ

Tarım alanları insanın en temel gereksinimi olan gıdanın sağlanabilmesi için korunması ve sürdürülmesi zorunlu olan doğal nitelikli alanlardır. Tarihsel dönemlerin değişen konjonktürleri içerisinde tarım alanları ve tarımsal üretimin karakteri değişse de insan için taşıdığı önem tarihin hiçbir döneminde azalmamıştır. Buna karşın dünya genelinde Endüstri Devrimi ile başlayan ve sonrasında küresel ölçeğe yayılan sanayi sektörü odaklı ekonomik kalkınma politikaları çerçevesinde gelişen sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde tarım alanlarının gözden çıkarılmakta olduğu görülmektedir (Şen, 1998; Yiğitbaşıoğlu, 2000). Oysa toprağın oluşum sürecinin uzunluğu ve doğanın varlık elemanlarından biri olduğu düşünüldüğünde, verimli tarım topraklarını koruyan ülkeler gıda üretimindeki yeterlilikleri ile küresel ısınma ve iklim değişikliği sürecine avantajlı koşullarda gireceklerdir (Gün, 2012).

Tarım toprakları Türkiye'de de kentleşme ve sanayileşme adına hızla kaybedilmektedir. 2000'li yıllardan itibaren tarım sektörü piyasa koşullarına bırakılmış, tarımsal üretim yapan üreticiler bu üretimden yeterli kazanç sağlayamamış ve tarım alanları boş bırakılmaya, işlenmemeye başlanmıştır (TÜİK,

2017). Nitekim TÜİK (2017) istatistiklerine göre; 1988 yılında 41.940.000 hektar olan Türkiye toplam tarım alanı, 2016 yılında 38.380.000 hektara düşmüş, yine toplam işlenen tarım alanı 1988'de 24.786.000 hektar iken, 2016'da 20.433.000 hektara inmiştir. Bu veriler ülkemizde tarım alanlarının hızla yok olmaya devam ettiğini göstermektedir.

Sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde yapılaşma baskısı altında kalan ve kısmen başarılamamış olsa da hala direnmeye devam eden tarım alanlarından birini Muğla Ovası oluşturmaktadır. Muğla yerleşiminin varlık nedeni olan doğal coğrafyanın ve Muğla tarihsel kültürel peyzajının da önemli bir parçası olan Muğla Ovası, büyüme ve genişleme eğiliminde olan tüm kentlerin çeperlerindeki tarımsal alanlar gibi tarım dışı amaçla kullanılma tehdidi ve yapılaşma baskısı ile karşı karşıyadır. Ova, tarımsal niteliğinin yanı sıra aynı zamanda kentin tarihi ve kültürü içerisindeki yeri ve önemi bağlamında da korunması ve sürdürülmesi gereken bir bölge niteliği taşımaktadır. Ovanın, Menteşe İlçesi, Emirbeyazıt ve Muslihittin Mahallelerinde kalan yaklaşık 490 ha. büyüklüğündeki bölümü günümüzde tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Ovanın bu 490 hektarlık bölümü, 29.09.2015 tarih ve 341 sayılı Büyükşehir Belediyesi meclis kararı ile onaylanarak 10.03.2016 tarih ve 124 sayılı Büyükşehir Belediyesi meclis kararı ile kesinleşen Muğla İli 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı plan hükümlerine göre ÖPA-1 (Özel Proje ve Planlama Alanı) olarak belirlenmiştir. 1/25.000 ölçekli nazım imar planında, gerek doğal kaynakların korunması gerekse sosyo-ekonomik kalkınmanın desteklenmesi amacıyla özel kararların getirilmesi gerekli görülen yerlerde, "Özel Proje ve Planlama Alanları"nın belirlendiği görülmektedir. Planda, bu alana ilişkin "Menteşe İlçesi'ndeki "Muğla Ovası"nın tarımsal niteliğinin korunması ve özgün niteliğinin devam ettirilmesine yönelik bir proje üretilecektir" kararı getirilmiştir. Bu makalede, Muğla Ovası'nın "Özel Proje ve Planlama Alanı" olarak tanımlanan bölümüne ilişkin hazırlanan fikir projesi[1] kapsamında yapılan analizler ve geliştirilen öneriler aktarılmaktadır.

Projede, birinci sınıf tarım arazisi niteliğinde olan, hali hazırda tarımsal üretimin yapıldığı, ÖPA-1 olarak belirlenen ve Muğla kentsel yerleşiminin yapılaşma baskısı altında olan Muğla Ovası'na yönelik, bu çok boyutlu durum ve sorun çatısı altında, ovanın tarımsal amaçlı kullanımına zarar vermeyecek ve aynı zamanda kentliyle bütünleşmesini sağlayacak fikirlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Aynı

1 Bu makalede, T.C. Muğla Büyükşehir Belediyesi tarafından Muğla İli, Menteşe İlçesi, Emirbeyazıt ve Muslihittin Mahallelerindeki yaklaşık 490 ha. büyüklüğündeki Muğla Ovası'nda, tarım alanlarının kırsal amaçlı kullanımı ve korunmasına yönelik planlama çalışmalarına altlık oluşturmak üzere, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ile Muğla Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan ve Fakülte Yönetim Kurulu'nun 28.12.2016 tarihli kararı ile onaylanan protokol gereği hazırlanan "Muğla Ovası Tarım Alanlarının Kırsal Amaçlı Kullanımına Yönelik Fikir Projesi" başlıklı proje kapsamında yapılan araştırma ve geliştirilen öneriler sunulmaktadır.

zamanda ovaya ilişkin kararların uygulamaya dönük uygun bir altlık oluşturmasını sağlayabilmek için hem ilgili mevzuatla hem de üst ölçekli plan kararları ile uyumlu olması gerekliliği ön planda tutulmuştur. Disiplinlerarası yürütülen çalışmada, alanın doğal ve fiziksel yapısına ilişkin özellikler büyük ölçüde ilgili kurumlardan elde edilmekle birlikte, sosyal, çevresel ve mekansal özellikleri yerinde yapılan alan araştırmaları ile üretilmiş ve alanda yapılan ölçümler ile toprak analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizlerin değerlendirilmesinden sonra yapılan durum ve sorun tespiti ışığında, ovanın gelecekteki kullanımına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Temel ilkesi ve amacı ovanın tarım toprağı niteliğini korumak ve tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak olan projede aynı zamanda kent – kır arasındaki geçiş dengesinin sağlanması, yapılaşma baskısını azaltacak tampon bölgelerin oluşturulması, doğal ve kentsel eşikler aşılmadan mekansal entegrasyonun sağlanması, kent çeperinde kalmış doğal karakterli alanların optimal koruma/ kullanma dengesine ulaştırılması, yaya, bisiklet ve engelli erişebilirliğinin öncelenmesi ve kentlinin ova ile bütünleştirilmesi de hedeflenmiştir. Bu kapsamda bu çalışma kent çeperlerinde bulunan ve kentleşme baskısı altında kalan tarım alanlarını koruyabilmek için neler yapılabileceğine dair fikirlerin geliştirebilmesi anlamında bir tartışma ortamı yaratabilecektir.

Tarım arazilerinin korunmasına yönelik olarak geliştirilen yaklaşımları; kentsel tarım, permakültür, tarımsal sit, geleneksel bağ evleri olarak sayabiliriz (Başal vd, 2004).

Projede tarımın kente entegrasyonu bağlamında benimsenen yaklaşım, fikir ve öneriler, dünyada son yıllarda giderek artan "kentsel tarım" yaklaşımı ve uygulamaları örnek alınarak geliştirilmiştir. Özellikle kentleşme süreçleriyle birlikte kent içinde ve çeperlerinde kalan verimli tarım alanlarını korumak ve aynı zamanda sürdürülebilir kentleşmeyi sağlamak için "kentsel tarım" uygulamalarının dünyada bir araç olarak benimsendiği görülmektedir. Kent ve kır tanımlarını yeniden sorgulayan, kırsal alanları kentsel alanla bütünleştiren, 'kentsel tarım' kavramıyla birlikte de tarımı yeniden kentsel faaliyet olarak tanımlayan yaklaşımlar geliştirilmiştir (Yenigül, 2016). Bu yaklaşımlar, kentsel tarım uygulamalarıyla yaşam alanlarının karşı karşıya kaldığı çevresel sorunları özellikle tarım arazileri üzerindeki tehditleri azaltan, gıda temini ve güvenliğini sağlayan, sürdürülebilir yerleşim alanlarının oluşturulacağını öngörmektedir (Yenigül, 2016).

Tarihsel olarak varlığının eski uygarlıklara kadar dayandığı kentsel tarım uygulamaları özellikle 1960'lı yılların başında ABD'de tarım alanlarının azalmaya başlamasıyla birlikte bu alanları korumaya yönelik çeşitli eylemlerin başlatılmasıyla birlikte (Başal vd, 2004) gündeme gelmiş ve ilk olarak ABD'de 1970'li yıllarda metropol kentlerde toplum bahçelerinin ortaya çıkmasıyla "kentsel tarım" yaklaşımlarının temelleri atılmıştır (Hodgson vd., 2011). Daha sonra ise

İngiltere, İspanya ve Tayvan gibi birçok ülkede yaygınlaşmıştır. Kentsel ve kırsal tarımı ayıran en önemli özellik, kentsel tarımın kentte yapılıyor olması değil, kentin ekonomik ve ekolojik sistemiyle etkileşim içinde ve bütünleşmiş olmasıdır (Mougeot, 2000'den aktaran Rasouli, 2012a). Kentsel tarım; "kent içi veya kent çeperlerinde bulunan gıda ve gıda dışı ürünlerin yetiştirme, işleme ve dağıtımını kapsayan bir endüstri olarak, kentin ve onun etrafında bulunan madde ve insan kaynaklarını, ayrıca gerekli ürün ve hizmetleri kullanarak karşılıklı biçimde kent için madde ve insan kaynakları, ürün ve hizmetler sağlamaktadır" (Mougeot 2000'den aktaran Rasouli, 2012a).

Kentsel tarım dünyada kent içinde ve kent çeperinde olmak üzere farklı biçimlerde yapılmaktadır. Kentsel tarım çeşitleri arasında 2011 APA (Amerika Planlama Derneği) verileri kapsamında; özel bahçeler, toplum bahçeleri, kurumsal bahçeler, gösteri bahçeleri, yenilenebilir peyzaj tasarım, gerilla bahçeleri, hobi amaçlı arıcılık, pazara yönelik tarım, kent çiftlikleri, kent çeperi çiftliği, arıcılık ve hibrit kentsel tarım yer almaktadır (Rasouli, 2012b). Ayrıca kentsel tarım ticari (market bahçeleri, kentsel çiftlikler, yarı-kentsel çeper çiftlikler ve arıcılık) ve ticari olmayan (özel bahçeler, topluluk bahçesi, kurumsal bahçeler, sunum bahçesi, yemeklik/sofralık peyzaj, gerilla bahçeler, hobi arıcılığı ve hobi tavukçuluk) olarak farklı tiplere ayrılabilmektedir (Kaufmann ve Bailkey, 2000).

Bu çalışma kapsamında, stratejilerin belirlenmesi aşamasından önce dünya ve Türkiye'deki örnek proje uygulamaları araştırılmış ve incelenmiştir. Kentsel tarım faaliyeti yapılan alanların içerisinde; gıdanın üretimi, işlenmesi, dağıtımı ve pazarlamasından oluşan sosyal faaliyetler, çeşitli kurumlar tarafından çocuklar, gençler, yetişkinler ve engellilere yönelik olarak verilen ücretsiz eğitim programları, atölyeleri ve faaliyetleri, oyun alanları, çocuk çiftlikleri, yerel perakende ticaret birimleri, hobi bahçeleri, küçük restoranlar ve çiftlik hayvanları yer aldığı tespit edilmiştir (Solduk, 2010; Akyol, 2011). Bu çalışmaların değerlendirilmesi stratejilerin oluşturulmasında yol gösterici olmuştur.

2. MUĞLA OVASI'NIN DOĞAL, TARIMSAL, MEKANSAL ÖZELLİKLERİ VE MEVCUT PLANLAMA KARARLARI

Muğla Ovası'nın Muğla İli Menteşe İlçesi, Emirbeyazıt ve Muslihittin Mahalleleri'nde kalan yaklaşık 490 ha. büyüklüğündeki bölümü günümüzde tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Yerleşmelerin sürdürülebilirliğinde coğrafi ve tarımsal hinterlandları büyük önem taşımaktadır. Muğla Ovası, çeperinde konumlandığı Muğla kentsel yerleşmesinin özgün karakterini koruması açısından önemli bir değerdir. Ova, Muğla yerleşiminin varlık nedeni olan doğal coğrafyanın ve Muğla tarihsel kültürel peyzajının da önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu

bağlamda ova, tarımsal niteliğinin yanı sıra; kentin tarihi ve kültürü içerisindeki yeri ve önemi bağlamında da korunması ve sürdürülmesi gereken bir bölgedir.

Muğla Ovası konumu itibariyle Muğla kentsel yerleşim alanının çeperinde, kentin bütünü ile birlikte değerlendirildiğinde kentsel bölgenin merkezinde yer almaktadır (Şekil 1). Mutlak tarım alanı niteliği taşıyan alanda hali hazırda tarımsal üretim sürdürülmektedir. Çevresindeki tarım ve orman alanları nedeniyle mekansal büyüme alanının sınırlılığı, kentte arsa arzını daraltmakta ve bu durum ova üzerinde ciddi bir baskı yaratmaktadır. Bir yamaç kenti niteliği taşıyan Muğla tarihsel yerleşiminin Cumhuriyet Dönemi sonrasında ovaya doğru büyüme eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu eğilimi kontrol edebilmek amacıyla sıçramalı büyüme modelinin seçilmesi de talebi tam olarak kırabilmiş değildir.

Şekil 1. *Muğla kentsel yerleşimi ve Muğla Ovası'nın konumu*
Kaynak: Ali Deniz Çırak Arşivi, 2017)

Muğla Ovası, Muğla merkez kentin güneybatı çeperinde yer almaktadır. Bununla birlikte ova, bölgesel ölçekte bakıldığında, kentin sıçramalı büyüme alanı olan Akçaova kuzey gelişme konut alanı, doğusunda Karabağlar Yaylası ve Düğerek yerleşmesi, güneyde TOKİ konutları ve güneydoğusunda Üniversite Yerleşkesi ve yerleşke dolayısıyla kentin bir diğer sıçrama noktası olan Kötekli yerleşmesini içeren Muğla kentsel bölgesinin konum olarak merkezinde yer almaktadır (Şekil 2). Ovanın doğusunda Muğla kentsel yerleşiminin geleneksel bağ konutlarının yer aldığı, kırsal karakterli tarımsal bölge niteliğinde olan Karabağlar Yaylası bulunmaktadır. Ova, kentsel bölgenin merkezinde bir tarımsal alan olarak sahip olduğu doğal peyzaj karakteriyle kentin kimliğine önemli bir katkı sunmaktadır. Günümüzde ulaşım bağlantıları ve bu akslar üzerinde yer alan kentsel yapılanmalar nedeniyle birbirinden ayrılmış durumda olsa da ovanın Karabağlar Bölgesi tarım alanları ile coğrafi bir süreklilik ilişkisi bulunduğu anlaşılmaktadır. Ovanın güney ve doğusundan kimi bölgelerde alanın sınırını da oluşturmakta olan D 550

Karayolu geçmektedir. Günümüzde inşa halinde bulunan yeni Muğla Otogarı ve TOKİ konutlarının ikinci etabının alanın güney bölgesinde Muğla-Marmaris Karayolu'nun güneyinde yer alması planlanmıştır.

Şekil 2. *Muğla Ovası'nın konumu*
Kaynak: Google Earth (2017) kullanılarak oluşturulmuştur.)

Muğla merkez kentin güneyinden geçen ve kentsel yerleşme ile ova arasında sınır oluşturan Atatürk Bulvarı, kimi bölgelerde çalışma alanının kuzey sınırlarını oluşturmaktadır. Kentin büyüme talepleri doğrultusunda söz konusu aksın ova tarafında ve yaklaşık 250 m. derinliğinde olan bir bölgenin "konut dışı kentsel çalışma alanı" arazi kullanım kararı ile yapılaşmaya açılmış olduğu ve 2000'li yılların sonundan günümüze değin bölgede yapılaşmanın gerçekleştiği görülmektedir. Aynı şekilde ovanın doğusunda karayolu aksına cephe veren yaklaşık 200 metre uzaklıktaki bir bölgenin de yine konut dışı kentsel çalışma alanı arazi kullanım kararı ile yapılaşmaya açılmış olduğu ve yapılaşmaların yakın dönemde gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Şekil 3).

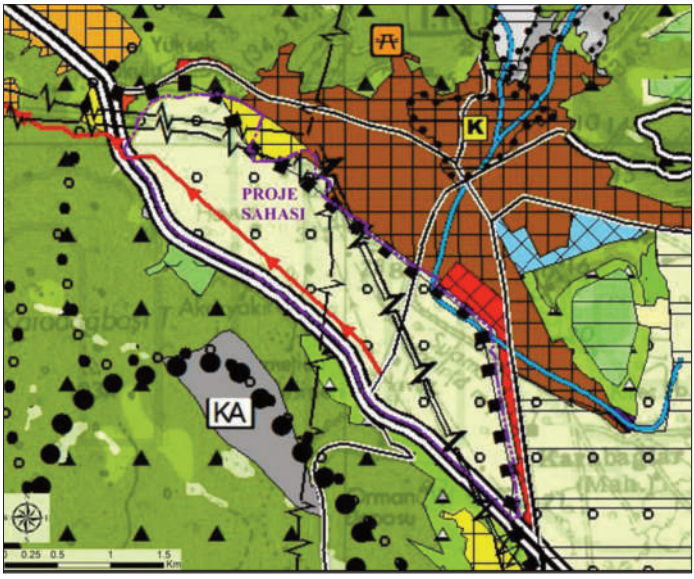

Şekil 3. *Muğla Ovası içinde ve çevresinde yapılaşmaya açılmış alanlar (Kaynak: Ali Deniz Çırak Arşivi, 2017)*

2.1. İlgili Mevzuat ve Üst Ölçekli Planlarda Verilen Kararlar

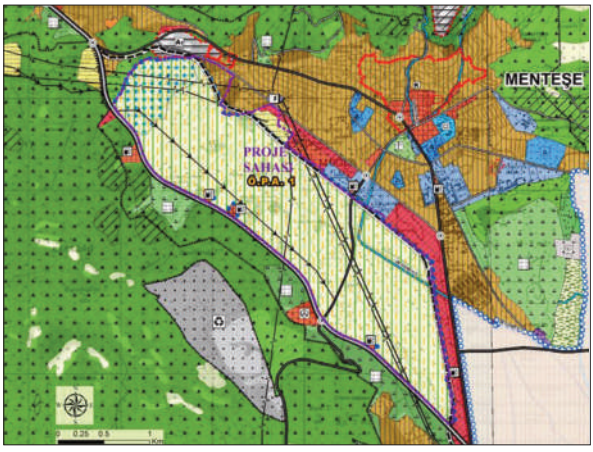
Muğla Ovası "Mutlak Tarım Arazisi" niteliği taşımaktadır. Ayrıca belli bölgelerinde 5403 Sayılı Kanuna göre "Dikili Tarım Arazisi" olarak tanımlanan alanlar bulunmaktadır. 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nun 3. Maddesinin e ve g bendlerinde mutlak ve dikili tarım arazileri koruma altına alınmıştır. 5403 Sayılı Kanun'un 13. maddesine göre, özel bazı koşulların oluşması ve alternatif alan bulunmaması durumu dışında, mutlak tarım arazileri, özel ürün arazileri, dikili tarım arazileri ile sulu tarım arazileri tarımsal üretim amacı dışında kullanılamamakta; sadece tarımsal amaçlı yapılar, projesine uyulması şartıyla ihtiyaç duyulan miktarda her sınıf ve özellikteki tarım arazisi valilik izni ile kullanılabilmektedir. Ayrıca, bu kanunda belirtilen izinler alındığı takdirde tarım arazileri tarımsal amaç dışında kullanılmak üzere planlanabilmektedir.

Muğla Ovası'nda zeytinlik alanlar da bulunmaktadır. 4086 Sayılı 3573 Sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi ve Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun'un 20. Maddesinde, zeytincilik sahalarının daraltılamayacağı ve belediye sınırları içinde imar hudutları kapsamına alınması durumunda altyapı ve sosyal tesisler dahil toplam yapılaşmanın zeytinlik alanının % 10'unu geçemeyeceği ifade edilmektedir. Ova, belediye sınırları içinde kalmakla birlikte, imar hudutları dışında bulunduğu için, bu bölgedeki zeytinlik alanlarının korunması ve yapılaşmaya açılmaması gerekmektedir.

Muğla Ovası'nı içeren üst ölçekli ilk planı Aydın-Muğla-Denizli Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı oluşturmaktadır. Söz konusu planda, ova için "Tarım Arazisi" kararı getirildiği ve çok küçük bir kısmının ise kentsel gelişme alanı içerisinde olduğu görülmektedir (Şekil 4). Plan hükümlerinin "8.3. Tarım Arazileri" başlıklı bölümünde, 5403 Sayılı Kanunun geçerli olduğu; tarım arazilerinin tarımsal üretim amaçlı korunmasının esas olduğu; amaç dışı kullanım taleplerinde, 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın izni çerçevesinde bu plan karar ve hükümlerine göre işlem yapılacağı belirtilmektedir. Yine plan hükümlerine göre, mutlak tarım arazilerinde tarımsal amaçlı yapılar yapılabilmekte; çiftçinin barınabileceği yapı emsale dahil olmak üzere toplam inşaat alanının 75 m2'yi geçmemesi gerektiği belirtilmektedir. Zeytinlik alanlarda ise çiftçinin barınabileceği yapı emsale dahil olup inşaat alanı 100 m^2'yi geçememektedir.

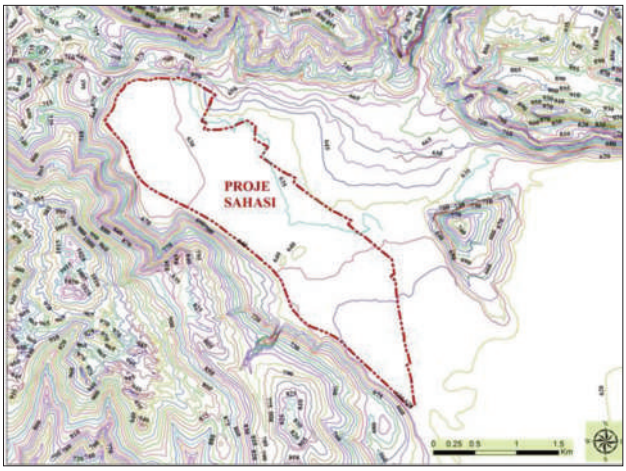
Muğla Ovasını kapsayan bir diğer üst ölçekli plan, Muğla İli 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planıdır. Ova, bu planda "Özel Proje ve Planlama Alanı" olarak belirlenmiş; çok küçük bir kısmı ise Kentsel Yerleşim Alanı olarak planlanmıştır (Şekil 5). Plan hükümlerinde "Özel Proje ve Planlama Alanları" olarak belirlenen alanlarda, koruma ve kullanma dengesi gözetilerek bütüncül alt ölçekli imar planları hazırlanabileceği belirtilmiştir. 1/25.000 ölçekli nazım imar planında, gerek doğal kaynakların korunması gerekse sosyo-ekonomik kalkınmanın desteklenmesi amacıyla özel kararların getirilmesi gerekli görülen yerlerde, "özel proje ve planlama alanları" belirlenmiştir. Bu alanlar için, Muğla Büyükşehir Belediye Başkanlığı ya da yetkili ilçe belediye başkanlıkları tarafından, koruma ve kullanma dengesi gözetilerek bütüncül alt ölçekli imar planları ve kentsel tasarım projeleri hazırlanacaktır. Planda, alana ilişkin "Menteşe ilçesindeki "Muğla Ovası"nın tarımsal niteliğinin korunması ve özgün niteliğinin devam ettirilmesine yönelik bir proje üretilecektir" kararı getirilmiştir.

Şekil 5. *1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı'nda Muğla Ovası'na Yönelik Plan Kararları*

2.2. Doğal ve Fiziksel Yapı Analizleri

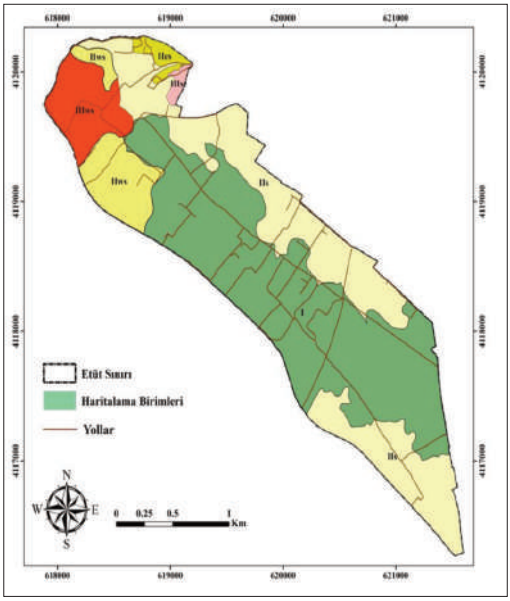
Muğla Ovası, Muğla İli 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planına esas jeolojik etüt raporuna göre Senozoyik zamanın Kuvaterner devrinde oluşum gösteren alüvyonlarla kaplıdır. Ovanın % 0-2 eğime sahip olduğu görülmektedir (Şekil 6). Yerinde yapılan alan araştırmasında ovanın tüm çevresini oluşturan dağlık alanlarda tümüyle maki vejetasyonunun hakim olduğu belirlenmiştir. Temel olarak ovanın yakın çevresinde Kızılçam (Pinusbrutia), Ardıç (Juniperusspp.), Akçakesme (Phillyreaangustifolia), Servi (Cupressusspp.), Bodur meşe (Quercus coccifera) bitki türleri bulunmaktadır. Muğla Ovası'nı çevreleyen dağların jeolojik yapısı karstik özellikte olduğundan geçirimli bir yapı vardır ve yağışlar hızla ovaya birikmekte; hatta bazı bölgelerde düdenler oluşmaktadır. Yağışın artması ve dağlardan inen suların alandan drene edilememesine bağlı olarak sel ile karşılaşılabilmektedir.

Şekil 6. *Muğla Ovası ve yakın çevresinin eşyükselti haritası*

Muğla İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün 13.01.2017 tarihli yazısında toplam 484,6 hektarlık ovanın 438,6 hektarlık bölümünün Sulu Mutlak Tarım Arazisi, 4,7 hektarlık kısmının Sulu Dikili Tarım Arazisi ve 20 hektarlık alanın ise Sulu Marjinal Tarım arazisi niteliğinde olduğu ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu'nun 13. Maddesi gereğince, tarım dışı amaçla kullanılmasının uygun olmayacağı belirtilmiştir (T.C. Muğla Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2017). Buna karşın, bu proje kapsamında yapılan analiz çalışmaları, ovanın günümüzde sulu tarım alanı niteliğinde olmadığını; ancak altyapı çalışmaları yapılarak sulu tarım olanağının elde edilebileceğini ortaya koymuştur.

Toprak haritası üzerinden haritalama birimleri ve arazi gözlemleri dikkate alınarak oluşturulan arazi kullanım kabiliyet (AKK) sınıfları Şekil 7'de sunulmaktadır. Şekil 7'den görüleceği gibi, Muğla Ovası'nda araziler 1., 2. ve 3. Sınıf yani mutlak tarım arazileri özelliği taşımaktadırlar.

Şekil 7. *Muğla Ovası'nın arazi kullanım kabiliyet (AKK) haritası*

2.3 Mekansal Yapı Özellikleri

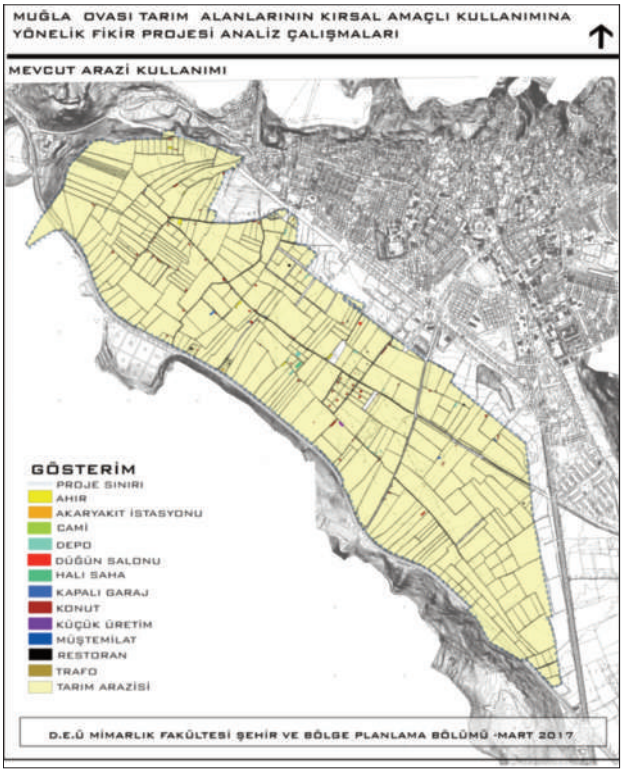
Muğla Ovası mekansal yapı özelliklerine ilişkin; mevcut arazi kullanımı, yapı kalitesi, kat sayısı, yapı malzemesi, geleneksel yapı analizi, ruhsatlı yapı durumu, ulaşım ve teknik altyapı, mülkiyet dağılımı analizleri yapılmıştır.

Ovadaki parsellerin mülkiyet dağılımı incelendiğinde; parsellerin % 91,33'ünün özel mülkiyet sahipliliğinde olduğu, bunun dışında DSİ, Muğla Büyükşehir Belediyesi, Maliye Bakanlığı, TEK ve ETİBANK gibi kamu kuruluşlarının da mülkiyetlerinin de bulunduğu görülmektedir. Ayrıca tüzel kişilik olarak şirketlerin de parsellerin % 3,47'sine sahip olduğu ve bu şirketlerin daha çok inşaat şirketleri olduğu yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. İnşaat şirketlerinin burada parsel sahibi olması yapılaşma baskısının olabileceği konusunda endişe verici bir durum olarak değerlendirilebilir.

Ovanın mevcut arazi kullanımı dağılımı incelendiğinde; ovada bulunan yapıların % 58,75'inin konut, % 13,13'ünün depo, % 6,88'inin ahır, % 3,13'ünün restoran kullanımlarından oluştuğu görülmektedir (Tablo 1, Şekil 8). Bu oransal dağılımı, ovada konut yapımı eğiliminin fazla olduğunun, bitkisel üretim yanında hayvansal üretimin de yapıldığının göstergesi olarak okumak mümkündür. Restoran kullanımının da tarımsal amaçlı yapılar dışında önemli bir yüzdeye sahip olması da dikkat çekicidir. Ovanın amaç dışında kullanılması eğiliminin bir göstergesidir.

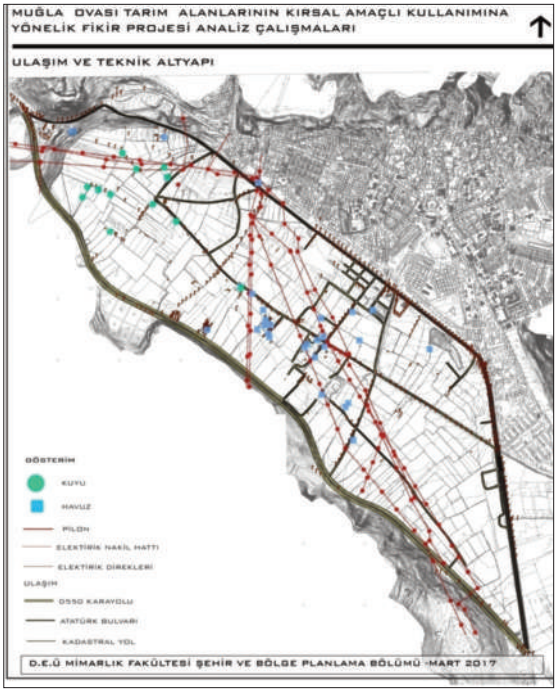
Tablo 1. Muğla Ovası Mevcut Arazi Kullanımı Dağılımı

Arazi Kullanım Türü	Yapı Sayısı		Yapı Alanı	
	Adet	% Dağılımı	Alan (m2)	% Dağılımı
Ahır	11	6,88	3811	13,63
Akaryakıt İstasyonu	3	1,88	486	1,74
Cami	1	0,62	276	0,99
Depo	21	13,13	5011	17,92
Düğün Salonu	2	1,25	507	1,81
Halı Saha	1	0,62	1170	4,18
Kapalı Garaj	1	0,62	56	0,2
Konut	94	58,75	13360	47,78
Küçük Üretim	1	0,62	476	1,7
Müştemilat	19	11,88	1714	6,13
Restoran	5	3,13	1040	3,72
Trafo	1	0,62	54	0,19
Toplam	160	100	27961	100

Şekil 8. *Mevcut arazi kullanım durumu*

Ovanın bulunan ulaşım ve teknik altyapı durumu incelendiğinde; alanın şehirlerarası nitelikte taşıt yolları ile çevrelendiği, ovanın içinde de taşıt aksının bulunduğu, tarım parsellerine erişimin ağırlıklı olarak kadastral yollarla sağlandığı, ovanın içinden enerji nakil hattı geçtiği ve ortak ya da özel olmak üzere ovada yer yer sulama amaçlı havuz ve kuyuların bulunduğu görülmektedir (Şekil 9).

Şekil 9. *Ulaşım ve teknik altyapı*

Muğla Ovası'nda bulunan yapıların kat sayısı durumu incelendiğinde; ovadaki yapılaşma eğiliminin daha çok tek ve iki katlı olduğu görülmektedir. Üç katın üzerinde yapı bulunmamaktadır. Tek katlı yapılar 123 adettir ve toplam yapıların % 79,87'sini oluşturmaktadır. İki katlı yapılar 30 adettir ve toplam yapıların % 19,48'ini oluşturmaktadır. Üç katlı yapılar 1 adettir ve toplam yapıların % 0,65'ini oluşturmaktadır.

Muğla Ovası'nda bulunan yapıların yapı kalitesi durumu incelendiğinde; yapıların % 46,86'sının (yapı alanı olarak % 50,51) iyi durumda, % 37,76'sının (yapı alanı olarak % 37,76) ise orta durumda olduğu, yani yapıların büyük bir çoğunluğunun yeni yapı olduğu görülmektedir.

Muğla Ovası'nda bulunan yapıların yapı malzemesi durumu incelendiğinde; ovada çok çeşitli malzeme kullanımı olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan malzemeler ise beton, yığma taş ve yığma+briket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Muğla Ovası'nda bulunan yapıların geleneksel yapı durumu incelendiğinde; ova içerisinde, 60'ı ruhsatlı olmak üzere 105 adet parselde yapılaşma olduğu görülmektedir. Ovada yapılaşmanın olduğu tespit edilen parsellerden sadece 14'ünde geleneksel olarak nitelendirilebilecek, artık yapı üretimi olarak örneğini göremediğimiz nitelikte yapılaşma mevcuttur. Geleneksel olmayan yapı adedi 130 (% 81,25), geleneksel yapı adedi ise 30 (%18,75)'dur. Diğer parsellerde hiçbir şekilde yapılaşma yoktur. Geleneksel yapıların çiftçi barınağı niteliğinde olduğu ve tarım parselini bölmeyecek biçimde konumlandığı; buna karşın yeni yapıların çiftçi barınağı niteliğinde olmayıp doğrudan konut kullanımı işlevine hizmet ettiği saptanmıştır.

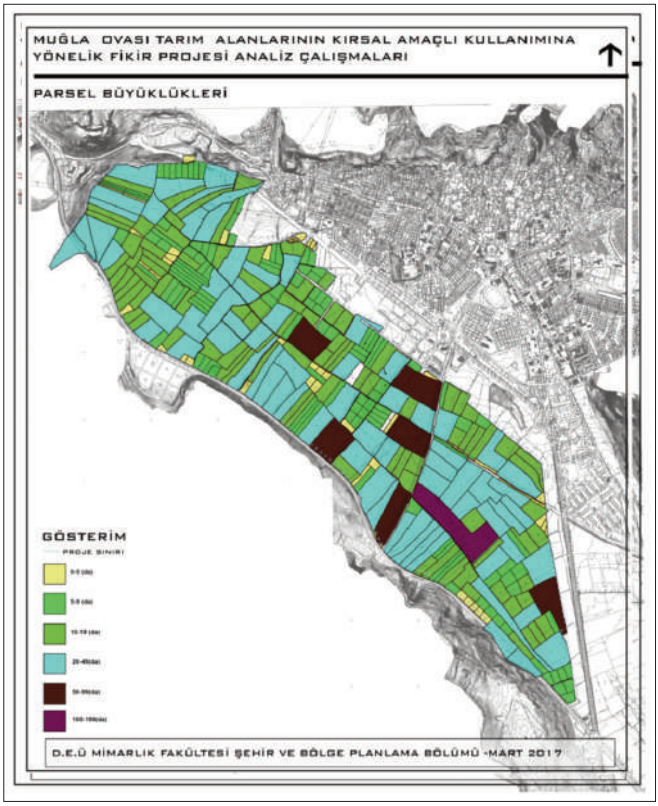
2.4. Tarımsal Üretime Yönelik Analizler

Bölge sakinleri tarafından Muğla Ovası'nda daha önce tütün tarımının yaygın olarak yapıldığı bildirilmiştir. Günümüzde ise alanda tespit edilen kültür bitkileri; buğday ve buğdaygil ekili alanlardır. Alanda sebze yetiştiriciliğinin düşük oranda var olduğu tespit edilmiştir. En yoğun olarak belirlenen ağaçlar ise ceviz, badem, incir, zeytin ve karışık meyveliklerdir.

Ovadaki parsellerin (tarım işletmelerinin) büyüklüklerine göre dağılımı incelendiğinde; küçük ve orta büyüklükteki parsellerin yoğun olduğu görülmektedir. 199 dekarın üzerinde tarım işletmesi bulunmamaktadır (Tablo 2 ve Şekil 10).

Tablo 2. Muğla Ovası'ndaki Parsellerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı

Parsel Aralığı (da)	**Parsel Sayısı**		**Parsel Büyüklüğü**	
	Adet	**% Dağılımı**	**Alan (m2)**	**% Dağılımı**
0-5	56	16,18	151323	3,12
5_9	119	34,39	756015	15,6
10_19	92	26,59	1309852	27,01
20-49	72	20,81	2181780	45
50-99	6	1,73	339938	7,01
100_199	1	0,29	109374	2,26
Toplam	346	100	4848282	100

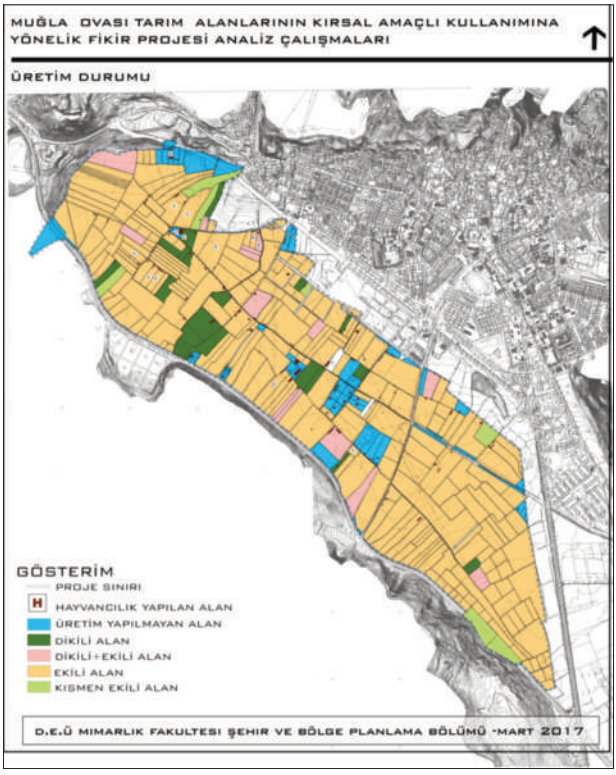
Şekil 10. *Parsel büyüklükleri*

Ovada bitkisel üretim durumu incelendiğinde; üretim yapılmayan parsellerin 53 adet ve toplam alanın % 7'sini oluşturduğu tespit edilmiştir. Yaklaşık 34 hektarı oluşturan bu alan mutlak tarım alanlarının kullanılmaması kapsamında önemli bir büyüklüktür. Ovada hem ekili, hem dikili parseller de bulunmaktadır (Şekil 11). Bu parsellerin yüzde dağılımı Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Muğla Ovası'nda Bitkisel Üretim Durumu

Üretim Durumu	**Parsel Sayısı**		**Parsel Alanı**	
	Sayı	% Dağılımı	Alan (m2)	% Dağılımı
Üretim Olmayan Parseller	53	15,32	339712	7
Dikili Parseller	24	6,93	226226	4,67
Dikili+Ekili parseller	14	4,04	225858	4,66
Ekili Parseller	248	71,68	3918480	80,82
Kısmen Ekili Parseller	7	2,02	138006	2,85
Toplam	346	100	4848282	100

Ovada hayvansal üretim durumu incelendiğinde; 13 parselde (tarım işletmesinde) (toplam alanın % 3,76'sında) hayvancılık yapıldığı, 333 parselde (tarım işletmesinde) (toplam alanın % 96,24'ünde) ise hayvancılık yapılmadığı tespit edilmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. *Üretim durumu*

Yapılan analizler sonucunda; ova topraklarının mutlak tarım sınıfında olduğu ve ıslah ve sulu tarım çalışmaları ve uygun ürün deseni belirlenmesi ile verimliliğin arttırılabileceği; halihazırda tarım ve hayvancılık etkinliklerinin sürdürülmekte olduğu; ciddi bir kentleşme baskısı altında olan ovanın nitekim ÖPA olarak belirlenmesinin bu amaçla gerçekleştiği; ovada geleneksel tarımsal amaçlı yapı ve çiftçi barınaklarının bulunduğu ancak bunların korunmasına yönelik çalışmalar olmadığı; ova içerisinde yeni inşa edilen ve tarım dışı kullanım getiren konut ve üretim yapılarının bir tehdit unsuru olduğu; alanda mahreç almayan kadastral parsellerin bulunduğu bu alanlara ilişkin ulaşım sorunlarının giderilmesi gerektiği ve konumu dolayısıyla kentsel alanla bütünleşik yapısının kentliler için bir doğal dinlenim alanı potansiyeli sunmakta olduğu anlaşılmıştır. Bu tespitler çerçevesinde ovanın tarımsal niteliğinin korunması için geliştirilen stratejik kararlar izleyen bölümde aktarılmaktadır.

3. MUĞLA OVASI'NDA TARIMSAL KULLANIM ODAKLI GELİŞTİRİLEN STRATEJİK KARARLAR

Gerçekleştirilen analiz çalışmaları, ova topraklarının ıslah ile verimliliğin artırılabileceği 1., 2. ve 3. derece mutlak tarım arazilerinden oluştuğunu ve ovada halihazırda tarımsal üretim faaliyetinin gerçekleşmekte olduğunu ortaya koymuştur. Tarım toprakları binlerce yıllık doğal süreçler sonucunda oluşan ve kaybedilmesi halinde geri kazanılması mümkün olmayan alanlardır. Buna karşın, sermaye birikim süreçleri ve gayrimenkul sektörünün tarım alanları ve tarımsal üretim üzerinde yarattığı yoğun baskılar nedeniyle günümüzde tarım alanlarının korunması; gıda güvenliği, doğal çevrenin korunması, toprak kaybının önlenmesi vb. açılardan dünya genelinde önemli bir sorun haline gelmiş durumdadır. Ülkemiz pratiğinde de tarım alanlarının kentleşme ve sanayileşme baskısı altında tarım dışı amaçlarla kullanıma açılarak yitirilmekte olduğu görülmektedir. Günümüzde gelinen noktada, tarım topraklarının kaybının önlenmesi ve sağlıklı bir tarımsal üretim sürekliliğinin sağlanması ülkesel önceliğimiz olmak durumundadır. Bu kapsamda, mutlak tarım alanlarından oluşan Muğla Ovası için geliştirilecek olan projelerin başlıca hedefinin de tarım topraklarının korunması ve tarımsal üretimin sürekliliğinin sağlanması olması gerektiği açıktır.

Muğla Ovası'nın bir mutlak tarım alanı olmasına karşın, kentin Cumhuriyet Dönemi'nden bu yana özellikle yamaç bölgelerden ovaya doğru gelişme eğiliminde olduğu ve kentsel rant talebinin ova üzerinde ciddi bir baskı yarattığı gözlenmektedir. Bu baskının azaltılması amacıyla, sıçramalı büyüme stratejisinin uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu strateji ile kentin ovaya doğru gelişme eğilimine karşı bir direnç oluşturulmak istenmektedir. Buna rağmen kentin büyüme baskısı ova toprakları üzerinde tehdit oluşturmayı sürdürmektedir. Ovanın kuzey ve doğusunda yaşanan yapılaşma süreçleri, bu baskının tarım topraklarının yitirilmesi ile sonuçlanmış en güncel örneğini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra son dönemde tarım alanlarında %5 yapılaşma izni koşulu ile gerçekleştiği görülen konut yapılaşmalarının da ovadaki tarımsal üretim ve tarımsal peyzaj açısından içeriden bir tehdit oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeplerle, ovadaki tarım topraklarının korunmasının sağlanabilmesi, öncelikle ovada tarımsal üretimin desteklenerek konut talebinin kırılmasına ve ova üzerindeki kentleşme baskının azaltılmasına yönelik önerilerin geliştirilmesine bağlı olmaktadır.

Muğla Ovası'nda yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda; ovanın tarım topraklarının korunması ve tarımsal üretimin devamlılığının sağlanabilmesinin, öncelikle 5488 Sayılı Tarım Kanunu'nun 5. Maddesi'nde de belirtilen; tarımsal üretim ve kalkınmada bütüncül yaklaşım, örgütlülük ve kurumsallaşma, sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve çevreye duyarlılık ve katılımcılık ilkelerinin benimsenmesi yolu ile başarılabileceği öngörülmüştür. Muğla Ovası tarım

topraklarının korunması ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması temel hedefi çerçevesinde önerilecek stratejilerin belirlenmesinde bu ilkeler yol gösterici nitelik taşımıştır. Belirlenen hedef ve ilkeler çerçevesinde geliştirilen temel kararlar;

1. Tarım topraklarının korunması, ıslahı ve tarımsal verimliliğin arttırılmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi,
2. Tarım topraklarının ve tarımsal üretimin korunmasını destekleyecek kooperatif organizasyonunun oluşturulması,
3. Ova üzerindeki kentleşme ve rant baskısının azaltılması,
4. Kentlinin alanın doğal ve tarımsal peyzajı ile bütünleştirilmesi yönünde stratejiler geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Bu kararların uygulanmasına yönelik stratejilerin oluşturulması sürecinde öncelikle tarımda verimliliğin arttırılması ve ova üzerindeki baskıların azaltılarak kent-kır arasında sağlıklı bir geçiş dengesinin kurulması yönünde önlem ve önerilerin neler olabileceği araştırılmıştır.

Araştırmalar sonucunda, ovadaki kentleşme baskısının tampon bölgeler oluşturularak hafifletilmesi yönünde bir önlemsel strateji geliştirilmesi öngörülmüştür. Bu tampon bölgelerin içereceği fonksiyonların alanın doğal, tarımsal ve tarihsel niteliğinin sürdürülerek, kentliyle bütünleştirilmesini sağlayıcı olmasının, tarım alanlarının korunmasını destekleyeceği öngörülmüştür. Bu bağlamda, önerilen tampon bölgelerde kent ve tarımın ve kentliyle tarımsal ve doğal peyzajın bütünleştirilmesi için literatürde "kentsel tarım" başlığı çerçevesinde ele alınan yaklaşımların geliştirilmesi benimsenmiştir. Böylelikle kentleşme baskısının, tarım alanlarının amaç dışı kullanılması engellenerek, kentliyi alanla bütünleştiren etkinlikler ile azaltılması planlanmıştır. Bu kapsamda belirlenen ana kararlar çerçevesinde geliştirilen stratejileri dört bölüm altında incelemek olanaklıdır:

Strateji 1: Tarım Alanlarının Korunması ve Kullanılmasına İlişkin Öneriler Geliştirilmesi

Tarımsal üretimde verimliliğin artmasına yönelik önerilerin geliştirilmesi, tarım topraklarının korunmasını destekleyici bir strateji olarak benimsenmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilen toprak analizleri doğrultusunda alanda verimliliğin arttırılmasına yönelik; toprak ıslahı, sulu tarıma geçiş ve uygun ürün deseni önerileri geliştirilmiştir. Zirai analizler; ovanın tarım topraklarının kireçli yapısının yıkama ile ıslah edilmesinin verimliliği arttıracağını göstermektedir. Bu bağlamda toprak ıslah çalışmasının gerçekleştirilmesi ve alandaki mevcut dere yataklarının

değerlendirilerek sulu tarım uygulamalarına geçilmesi verimliliği arttıracak başlıca stratejiler olarak önerilmiştir.

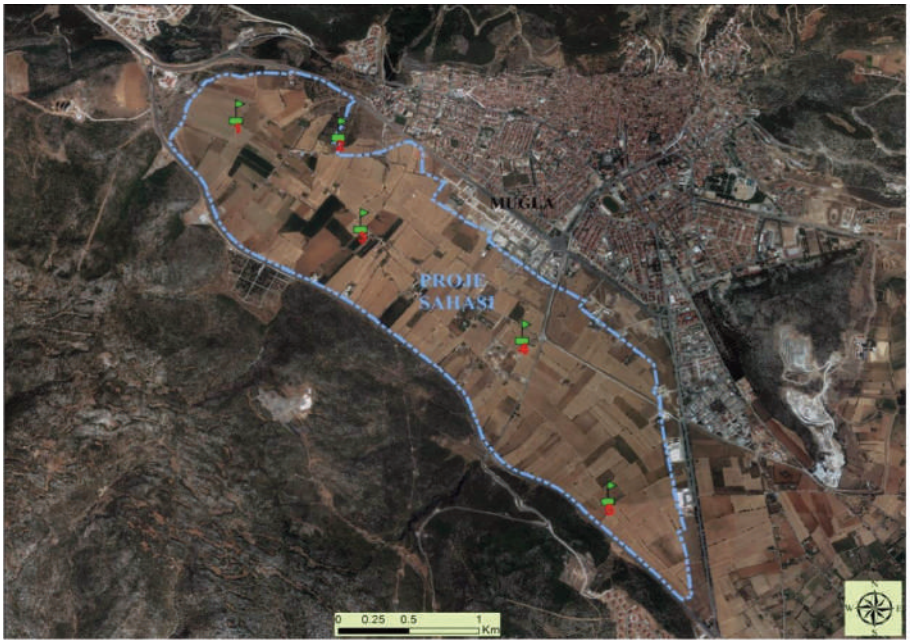
Toprak analizleri sonucunda; ova topraklarının farklı yapıda alt bölgelerden oluştuğu tespit edilmiş (Şekil 12) ve bu bölgelerin niteliklerine uygun ürün deseni önerileri geliştirilmiştir. Bu öneriler; tarım topraklarının ıslah edilmesi ve sulu tarıma geçilmesi durumu ve kuru tarım etkinliklerinin sürdürülmesi durumlarına ilişkin olarak iki ayrı önerinin sunulması biçiminde gerçekleştirilmiştir.

Düden Bölgesi: Ovanın kuzeydoğusunda önemli bir doğa elamanı olan düdenin yer almakta olduğu ve bu bölgede yağışlı dönemlerde göllenmenin görüldüğü anlaşılmıştır. Bu sebeple düden bölgesi için öncelikle yer altı ve yer üstü suyu dengeleri açısından önem taşıyan düden doğal elemanının korunması kararı getirilmiştir. Bölgede göllenmeyi önlemeye yönelik drenaj ve alt yapı çalışmalarının yapılması önerilmiştir. Düden bölgesinde; sulu tarım etkinliğine geçilmesi durumunda ekilebilecek bahçe ve sebze bitkileri; armut, soğan, biber, patlıcan, bakla, lahana grubu, yaprağı yenen sebzeler, karnabahar olarak, tarla bitkileri ise; arpa, buğday, çavdar, yulaf, anason, kekik, fiğ, tütün olarak belirlenmiştir. Kuru tarım etkinliklerinin sürmesi durumunda ise; arpa, buğday, çavdar, kimyon, nohut, fiğ, tütün ekilmesi ile verimliliğin artacağı öngörülmüştür.

Sülüklü Bölgesi: Bir diğer alt bölge olan Sülüklü Bölgesinde; sulu tarım etkinliğine geçilmesi durumunda önerilen bahçe ve sebze bitkileri; armut, bağ, badem, erik, zeytin, altıntop, karnabahar olarak belirlenmiş, tarla bitkileri ise; arpa, buğday, kekik, tütün, korunga olarak önerilmiştir. Bu bölgede kuru tarım etkinliklerinin sürmesi durumunda ekilmesi gereken ürünler ise; arpa, buğday, korunga ve tütün olmuştur.

Muslihittin Bölgesi: Muslihittin Bölgesi için, sulu tarım etkinliğine geçilmesi durumunda önerilen bahçe ve sebze bitkileri; bağ, badem, erik (anaç seçilmeli), vişne, zeytin, altıntop, domates, biber, patlıcan, bakla, soğan, kuşkonmaz, lahana grubu, yaprağı yenen sebzeler ıspanak, pırasa olarak belirlenmiş, tarla bitkileri ise; arpa, buğday, çavdar, yulaf, anason, susam, ayçiçeği, mısır, mercimek, nohut, tütün, kekik, yonca, fiğ, kolza, korunga olmuştur. Bölgede kuru tarımın yapılmasının sürdürülmesi durumunda da; arpa, buğday, kekik ekilmesi önerilmiştir.

Emirbeyazıt Bölgesi: Emirbeyazıt bölgesi için sulu tarım etkinliğine geçilmesi olasılığında; bahçe ve sebze bitkileri olarak; bağ, badem, ceviz, vişne, zeytin anaç (anaç seçilmeli), altıntop, domates, biber, patlıcan, soğan, havuç, bakla, lahana grubu, yaprağı yenen sebzeler, ıspanak, pırasa, kuşkonmaz, tarla bitkileri olarak da; anason, susam, ayçiçeği, arpa, buğday, yulaf, mısır, mercimek, nohut, tütün, kekik, şeker pancarı, yonca, kolza, korunga önerilmiştir. Bu alt bölgede kuru tarım etkinliğinin devam etmesi durumunda; arpa, buğday, çavdar, ayçiçeği, nohut, korunga ekilmesi tavsiye edilmiştir.

Şekil 12. *Muğla Ovası'nda toprak özelliklerine göre toprak serileri*

Strateji 2: Muğla Ovası Tarımsal İşletmeciler Birliği Tarımsal Kalkınma Kooperatifinin Kurulması:

Ovanın tarımsal niteliğinin sürdürülmesi ve ovadan elde edilen tarımsal gelirin artmasını sağlayacak stratejilerin yaşama geçirilebilmesi için Muğla Ovası Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin oluşturulması gerekli görülmüştür. Muğla İli kapsamında tarımsal amaçlı pek çok kooperatif olmakla birlikte, kentsel tarım ve Ar-Ge araştırmalarını yürütecek nitelikte ve Muğla Merkez'le doğrudan mekânsal ilişki kuracak nitelikte olmadıkları için yeni bir kooperatif yapılanması önerilmiştir. Bu kooperatif örgütlenmesinde Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin öncü ve bizzat kooperatifin ortağı durumunda olması ve projelerin yaşama geçirilebilmesi konusunda mülkiyet sahiplerini organize edeceği düşünülmüştür. Nitekim tarımsal üretime destek sağlamak amacıyla pek çok yerel yönetimin bu çeşit örgütlenmelere önderlik ettiği ülkemiz ve dünya örneklerinin incelenmesi sonucunda görülmektedir. Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin de Muğla genelinde tarım alanlarının korunması ve tarımsal üretimden elde edilen gelirin artması, geleneksel üretim tekniklerinin yaşatılması, çiftçilerin eğitilmesi gibi pek çok konuda destek sağladığı bilinmektedir. Bu mevcut eğilim ve deneyimi çerçevesinde Muğla Büyükşehir Belediyesi'nin, ovanın tarımsal üretiminin desteklenmesi amacıyla bir kooperatif oluşturulması için önderlik etme görevini ilk aşamada üstlenmesi

önerilmiştir. Belediyenin öncülük ettiği kooperatife güvenin ve gerekli katılımın daha fazla sağlanacağı öngörüsüyle yeni kurulacak kooperatifin; a) Muğla Ovası'nda kentsel tarım uygulamalarının organizasyonunu gerçekleştirecek, b) ovada tarımsal üretimin verimliliğini arttıracak olan sulama vb. teknik altyapı gereksinimlerinin karşılanması konusunda çalışmalar yürütecek, c) ova için uygun olan ürün desenini belirleme, çiftçi eğitimi, Ar-Ge çalışmaları, geleneksel üretim biçimlerinin yaşatılmasına yönelik atölye çalışmaları, ürünleri kentli ile buluşturacak pazar ve sergi alanlarının oluşturulması, gerekli depolama sistemlerinin kurulması, ürünlerin pazarlanmasının sağlanması gibi konularda proje alanı içerisindeki tarımsal üreticiyi organize edecek ve d) "sağlıklı ve güvenli gıda üretimi" için gerekli çalışmaları ve araştırmaları yapacak ve çiftçileri bu yönde bilgilendirecek ve destekleyecek bir yapıda olması önerilmiştir.

Strateji 3: Kentleşme ve Rant Baskısının Azaltılmasına Yönelik Öneriler

Günümüzde gelinen noktada ovadaki yapılaşma baskısının özellikle ova tarım topraklarının hemen çeperindeki 3 bölgede yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 13).

Şekil 13'te yapılaşma baskısının olduğu 1. Bölge olarak gösterilen bölge, kent merkezinin güneye doğru gelişim gösterme talebi sonucunda, ovanın kuzeydoğusunda yapılaşmaya açılmış olan alandır. Bu bölgenin 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı'nda konut dışı kentsel çalışma alanı olarak belirlenerek imara açıldığı ve bugün büyük ölçüde yapılaşmasını tamamlamış olduğu görülmektedir.

Öncelikle baskı altında bulunan bir diğer bölge Şekil 13'te 2. Bölge olarak gösterilen, ovanın doğusunda yer alan bölgedir. Bu bölge, çeperinden geçen Marmaris-Fethiye Karayolu aksının çevresinde geliştirilen ticaret ve turizm yapılarından dolayı baskı altındadır. Günümüz ova toprakları sınırı ile Marmaris Fethiye Karayolu arasında kalan bu bölgede de yapılaşmanın büyük ölçüde tamamlanmış olduğu görülmektedir.

Muğla kenti yeni otogar alanı ovanın güneyinde D 550 karayolunun üzerinde yer seçmiştir ve günümüzde otogarın inşaat çalışmalarına başlanmış durumdadır. Ovanın hemen kuzeyinde konumlanmış olan eski otogarın yerine ise Muğla Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası'nın inşa edilmesi planlanmaktadır. Yeni otogar alanı ile ovanın güney bölgesinde yer alan tamamlanmış 1. Etap ve inşaat halindeki 2. Etap TOKİ konut alanlarının Muğla yerleşim merkezi ile bağlantısını sağlayan ulaşım aksı mevcutta kuzey-güney doğrultusunda olmak üzere proje alanının içerisinden geçmektedir. Aksın genişliğinin 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı'nda 40 metreye çıkarılmış olduğu görülmektedir. Yeni otogarın faaliyete geçmesi ve TOKİ 2. Etap konutlarının da tamamlanması durumunda bu genişlemesi öngörülen aksın çevresinin ciddi bir yapılaşma baskısı altında kalacağı

öngörülebilir durumdadır. Bu bağlamda bu aksın çevresi, öncelikle yapılaşma baskısı altında bulunan bir diğer bölge olarak belirlenmiştir.

Söz konusu bölgelerde oluşan baskının giderilmesi amacıyla tampon alanların oluşturulması bir strateji olarak benimsenmiştir. Tampon bölgeler dışındaki tüm alanın tarımsal niteliği korunacak alan olarak ele alınması öngörülmüş, yine tampon alanlarda da tarımsal faaliyetin sürmesine yönelik önerilerin geliştirilmesi planlanmıştır. Aynı zamanda tampon alanların konum ve nitelikleri itibariyle; kent-kır geçişini ve kentlinin alan ile bütünleşmesini sağlayacak nitelikte fonksiyonlara sahip olmalarının baskıyı azaltacak bir faktör olacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda belirlenen tampon bölgeler ve içereceği fonksiyonlar şu şekilde açıklanabilecektir:

A) 1. Bölge Tampon Alanı: Kentsel Tarım Alanı

Kentsel tarım alanı olarak adlandırılan bu tampon alan, kentin güney batı yönüne doğru gelişme eğiliminin ova üzerinde kurduğu yapılaşma baskısını (1.Bölge, Şekil 13) engellemek amacıyla önerilmiştir. Bu bölgede, Muğla Ovası tarım kooperatif merkezi ve buna bağlı çitçi tarım eğitim merkezleri, her yaş grubu ve engelliler için özel tasarlanmış hobi bahçeleri, 7-18 çocuk eğitim hobi bahçeleri, rekreasyon alanı, sürekli sergi ve pazar alanı kullanımları yer alacaktır. Bu alan kentsel yerleşim alanı ile tarım toprakları arasında kentlinin aktif olarak kullandığı bir geçiş bölgesi niteliği taşıyacaktır.

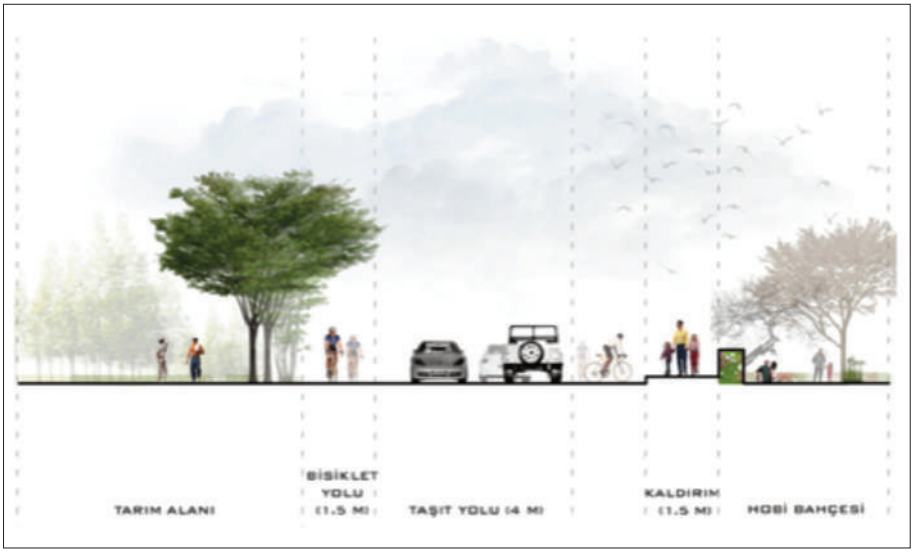

Şekil 13. *Öncelikli yapılaşma baskısı altındaki bölgeler*

1. Tampon Bölgede yer alması önerilen Muğla Ovası Kentsel Tarım Bölgesi'nde yaklaşık olarak 29 ha. büyüklüğündeki hobi bahçeleri ile, toprak ve tarımsal etkinlikler ile uğraşmayı özleyen kentlilerin bu yöndeki taleplerini karşılayabilecek tarımsal aktivite alanları önerilmiştir (Şekil 14, Şekil 15, Şekil 16, Şekil 17). Bu alanda engelli bireylerin da toprakla uğraşmasına olanak veren düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve bölgenin engelsiz ulaşılabilen, engellilere toprak ve tarım ile ilgilenme olanakları sunan bir alan olarak da tasarlanması önerilmiştir. Bunun yanı sıra hobi bahçeleri alanın yaklaşık 4 ha.lık merkezi bir bölümünde özellikle 2-6 yaş grubundaki küçük çocuklu ailelerin çocuklarıyla birlikte toprakla uğraşabilecekleri, tarım yapabilecekleri "Çocuk ve Toprak" konseptli, diğer hobi bahçesi parsellerinden büyüklük ve ortak gereksinimler bağlamında farklılaşan tasarımıyla öne çıkan özel bir alan düşünülmüştür. (Şekil 16, Şekil 17). Bu öneri günümüz çocuklarının toprakla temasının çok kısıtlı olduğu kentlerde doğaya ve toprağa yabancılaşarak büyüdükleri, buna karşın doğal bir varlık olan insanın gelişim sürecinde doğa ile toprakla temasının kurulmasının önemli bir gereksinim olduğu görüşü çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Çocuk ve tarım temalı alanların, küçük çocukların yaratıcılıklarının gelişimine olumlu katkılarda bulunacağı, çocuk ve aile ilişkisini güçlendirme konusunda da destekleyici olacağı öngörülmüştür. Önerilen küçük çocuk ve çocuklu aileler toprak-tarım etkinlik alanları Muğla'nın ilçelerinden ve diğer komşu kentlerden de günübirlik ziyaretçiler için bir çekim noktası oluşturacaktır.

Şekil 14. *Hobi bahçesine ait detay çözümler*

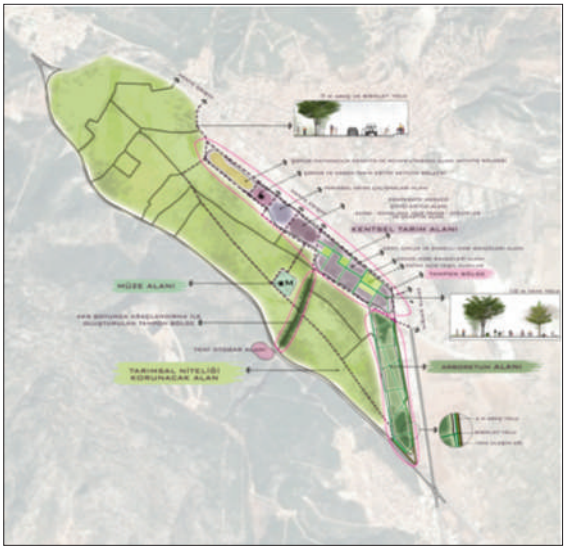

Şekil 15. *Hobi bahçesine yol kesiti çözümü*

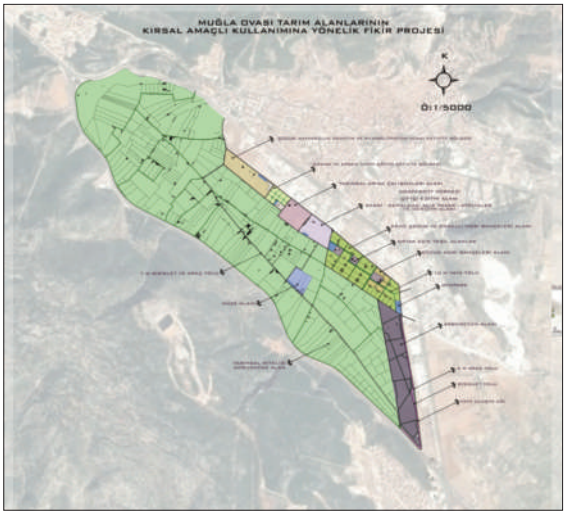
Kentsel tarım tampon bölgesinin amaçlar çerçevesinde düzenlenmesi ve işletilmesi işinin önerilen kooperatif yapılanması tarafından organize edilmesi öngörülmüştür. Kooperatif örgütlenmesi; tampon bölgeler içerisinde yer alan dinlenim, eğitim ve araştırma alanlarını mülkiyet sahiplerinden yıllık icar sistemi çerçevesinde kiralayıp, gerekli düzenlemeleri yaparak işletecek ve işletme gelirlerinin kooperatif geliri olarak dağıtımları gerçekleştirilebilecektir. Bu gelirler ovada verimliliğin yükseltilmesini destekleyecek AR-GE çalışmalarında kullanılabilecektir.

Kentsel tarım alanında yer alması önerilen etkinlik alanları Şekil 17'de gösterildiği gibi batıdan doğuya doğru şu şekilde şu şekilde sıralanabilecektir:

- Çocuk, hayvancılık, deneyim ve rehabilitasyon alanı aktivite bölgesi,
- Milli Eğitim Bakanlığı ve TÜBİTAK destekli çocuk ve ergen tarım eğitim aktivite bölgesi,
- Tarımsal Ar-Ge çalışmaları alanı (Toprak kirliliği, gübre ve ilaç kullanımı, sağlıklı gıda üretimi konusunda Ar-Ge çalışmaları ve bu konularda toplumsal bilinçlendirme projeleri)
- Çiftçi eğitim alanı: Kooperatif merkezi, depolama, sergi, açık pazar, atölyeler ve deneyim alanı,
- Kent, çocuk ve engelliler için kent hobi bahçeleri alanı.

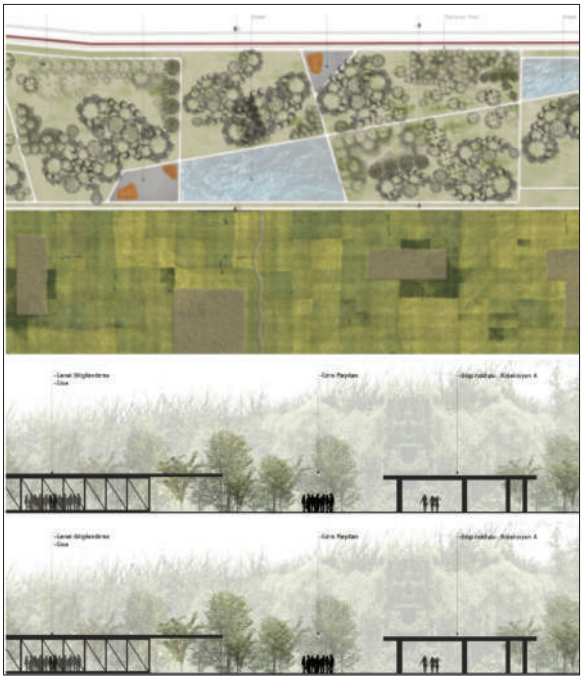
Şekil 16. 1/10.000 Ölçekli öneriler paftası

Şekil 17. *1/5.000 Ölçekli öneriler paftası*

B) 2. Bölge Tampon Alanı: Arboretum Alanı

Arboretum alanı, proje alanının doğusunda kalan ve yapılaşma baskısı altında olan 3. Bölge için tampon oluşturması amacıyla önerilmiştir. Bu bölgede yer alan ticaret merkezlerinin kentli tarafından etkin olarak kullanılmakta olduğu gözlenmiştir. Arboretum alanı bu ticaret bölgesinin hemen çeperinde, bu bölge ile bütünleşen, ancak yapılaşmanın ovaya doğru ilerlemesini engelleyen bir rekreasyon alanı olarak düşünülmüştür. Arboretum alanı aynı zamanda Muğla'da yetişen ağaç ve bitki örtüsünü tanıtan bir dinlenim alanı olabilecektir (Şekil 18).

Şekil 18. *Arboretum alanının vaziyet planından bir bölüm, detay çözümler*

C) 3. Bölge Tampon Alanı: Ağaçlandırma ve Peyzaj Düzenleme Alanı

3. Bölge tampon alanı, hem gelişen ulaşım akslarının yaratacağı yapılaşma baskını engellemek üzere hem de taşıt yolundan kaynaklı çevre kirliliğinin hafifletilmesi amacıyla önerilmiştir. Aks boyunca, ekolojik olarak çevre ile bağlantısının kurulması ve yeşil yol özelliği taşıması düşünülerek hem iğne yapraklı yaz kış yeşil olacak bitki türleri hem de yaprak döken ağaç ve çalılara yer verilmesi önerilmiştir. Bunlar dikkate alınarak ovanın merkez aksından geçirilecek geniş yol kenarına dikilecek bitkisel materyalin; cupressussempervirens (servi), acer pseudoplatanus (akça ağaç), acer negundo (dişbudak yapraklı akça ağaç), sophorajaponica (zofora), ligustrumjaponica (japon kurtbağrı), neriumodeander (zakkum), fraxinusornus (dişbudak), berberisthunbergi (karamıh), cercissiliquastrum (erguvan)'dan oluşması öngörülmüştür. Seçilen türler, aynı zamanda Muğla Ovası'nda iyi gelişim olanağı göstereceği düşünülerek belirlenmiştir.

Tampon bölgelerin öncelikle kamuya dinlenim olanağı sunan, tarımsal işletme ve araştırma bölgeleri olarak tasarlanması önerilmiştir. Bu bağlamda söz konusu bölgelerde yapılaşmanın düşük yoğunluklu tutulması ve plansız alanlarda Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı'nın izni ile tarım parselleri için verilen toplam % 5 oranında yapılaşma koşulunu aşmaması önerilmektedir. Bu bağlamda, yeşil bir

sosyal çevrenin oluşturulması amaçlanan tampon bölgede yapılaşmalarda; alana hizmet verecek eğitim, tarımsal depolama ve servis mekanı olarak değerlendirilebilecek mekanlar haricinde ve tek kat üzerinde hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesi, yapılarda taşıyıcı sistem olarak taş yığma sistem, hafif çelik sistem ve ahşap karkas sistem haricinde sistem tercih edilmemesi ve bununla birlikte bu bölgeler içerisinde yer alan mevcut geleneksel yapıların onarılarak yaşatılması ve kullanılmasının sağlanması önerilmiştir.

Strateji 4. Kentlinin Alanın Doğal Peyzajı ile Bütünleştirilmesi

Bu strateji esasen ova üzerindeki baskının giderilmesine yönelik olarak önerilen tampon bölgeler stratejisi ile ilişkili ve tamamlayıcı niteliktedir. Muğla Ovası'nı konumu ve peyzaj niteliği dolayısıyla kentsel bütünlük içerisinde bir doğal avantaj olarak görmek olanaklıdır. Ova, tarımsal ve doğal peyzajının yanı sıra kentsel bölgeden rahat yaya ve bisiklet erişimine sahip olması nedeniyle bir doğal dinlenim alanı olarak da değerlendirebilir.

Tampon bölge olarak belirlenen kentsel tarım alanlarının hemen çeperinde yer alan mevcut otogar alanından boşalacak araziye Muğla Büyükşehir Belediyesi yeni binasının inşa edileceği bilinmektedir. Yine adliyenin ve diğer birçok resmi kurumun da bu çevrede yer alması nedeniyle Muğla merkezi iş alanlarının güney yönünde gelişmesini destekleyeceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda ovanın çeperinde yakın gelecekte kamu ve hizmet sektörünün daha yoğun olarak yer seçeceği beklenmektedir. Tampon bölgelerin yakın gelecekte alan üzerine artması beklenen baskıyı durdurma özelliğinin, bu bölge ve yakın çevresinde yaşayan ve çalışanlara sunulacak alternatif etkinlik ve dinlenim olanaklarının yaratılması yoluyla desteklenebileceği düşünülmüştür. Bu kapsamda ovanın kentli ile bütünleştirilmesini sağlamak üzere geliştirilen diğer stratejiler şunlar olmuştur:

A) Yaya ve Bisiklet Yolları Önerisi:

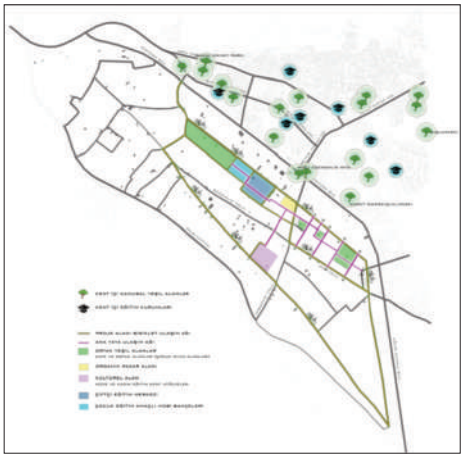
Muğla Ovası içerisinde diğer bölgeleri bütünleşebilecek nitelikte yaya ve bisiklet akslarının oluşturulması önerilmiştir (Şekil 19, Şekil 20). Önerilen yaya ve bisiklet güzergahlarının genişliği 7 metre olarak belirlenmiş ve doku özelliklerine uygun ağaçlandırma çalışmaları ile yaz mevsiminde de kullanımı sağlayacak nitelikte yol ağaçlandırmasının gerçekleştirilmesi ile ana aksın tanımlanması düşünülmüştür. Aks için belirlenen bitkiler; Lagerstromia japonica (Oya ağacı), Catalpa bignonioides (Katalpa), Koelreuteria paniculara (Güvey kandili), Hibiscus syriacus (Ağaç hatmi), Forsythia intermedia (Altın çanak), Photinia japonica (Alev ağacı), Nerium oleander (Zakkum), Buddleia davidii (Kelebek çalısı) olmuştur.

Bu aksın aynı zamanda proje kapsamında tarım alanları ile kentsel alan arasında tampon bölgeler olarak belirlenen; Arboretum Alanı, Kentsel Tarım Bölgesi Kent Bahçeleri Alanı, Kooperatif Bölgesi Merkezi Sergi, Depolama, Geleneksel Üretim-

Tadım ve Satış Birimleri, Tarım Eğitim ve Ar-Ge Alanı, Çocuk ve Genç Tarım Eğitim Alanları, Çocuk Tarımsal ve Hayvancılık Aktiviteleri ve Rehabilitasyon Alanı ile Tarım ve Tarım Alet-Makinaları Müzesi bölgelerine ulaşacak ve tüm aktivite alanlarını yaya ve bisikletli olarak dolaşabilme olanağı sunacak şekilde planlanması gerçekleştirilmiştir.

Şekil 19. *Ulaşım aksları*

Şekil 20. *Yakın çevre rekreasyon alanları analizi*

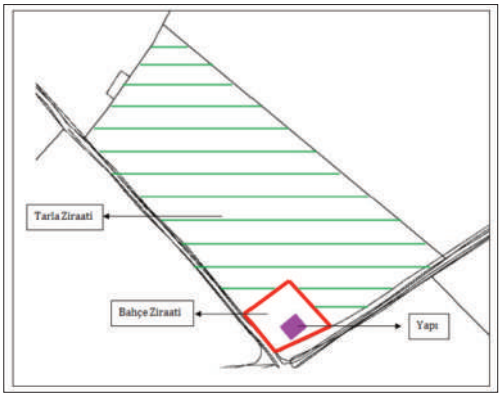
Ova içinde herhangi bir şekilde yoldan cephe almayan parseller için kadastral durum gözetilerek ve büyük ölçüde mevcut kadastral yollardan yararlanılarak bir öneri ulaşım şeması düzenlenmiştir (Şekil 19).

B) Tarla ve bahçe ziraatı birlikteliği modeli önerisi:

Mülkiyet sahiplerinin ovanın doğal ve tarımsal peyzaj niteliklerini deneyimlemeleri ve parsellerinde zaman geçirmelerinin bölgeye duyulan aidiyeti yükselteceği ve bölgenin doğal ve tarımsal niteliğinin korunmasına destek olacağı düşünülmüştür. Bu anlamda alanda mülkiyet sahiplerinin parsellerinde hem bahçe hem de tarla ziraatı yapabilmelerine olanak tanıyan bir öneri geliştirilmiştir. Tarla ziraati dışında bahçe ziraatının önerilmesi, mülkiyet sahiplerinin bölge ile ilişki kurmalarını, tarım ve kırsal yaşam deneyimi kazanmalarını sağlamak amaçlıdır.

Alan genelinde tarım topraklarının % 95'inin tarımsal işletme olarak, tarla tarımı amaçlı kullanılmasının zorunlu olması öngörülmüştür. Bu durumun Kooperatif Örgütlenmesi'nin işletme desteği ve denetimi ile sağlanabileceği düşünülmektedir. Tarım parsellerinin % 5'inin ise bahçe ziraatı niteliğinde değerlendirilebileceği önerilmektedir. Böylelikle mülk sahibinin parselinde zaman geçirmesi, dinlenim amaçlı değerlendirmesiyle, Muğla'nın genç nesillerinin bağ evi geleneği benzeri bir kırsal alan kullanımını deneyimlemelerine ve sürdürmelerine olanak sağlanabileceği düşünülmüştür. Yine bu önerinin mülkiyet sahiplerinin bölgeye

sahip çıkmasına ve yerel kimliğin kimliğinin yaşatılmasına destek olacağı öngörülmüştür. Bahçe ziraatı parsellerinin tarımsal amaçlı yapılar ve çiftçi barınaklarının bulunduğu bölgenin çevresinde gerçekleştirilmesi, tarımsal işletme alanını parçalamamasına dikkat edilmesi gerekmektedir (Şekil 21).

Şekil 21. *Tarım parselinde bahçe ziraatı ve yapı-parsel-yol ilişkisini gösteren örnek*

C) Muğla Tarım Müzesi Önerisi

Müze önerisi ovada yer alan tarımsal niteliğini kaybetmiş eski çakıl ocağının konumlandığı alan için geliştirilmiştir. Gerçekleştirilen analizler, bu alanın tarımsal niteliğinin geri kazanılmasının olanaklı olmadığını ortaya koymuştur. Bu alanın günümüzde hurda depolama alanı olarak kullanıldığı ve bir bölümünün mülkiyetinin Muğla Büyükşehir Belediye'sinde bulunduğunu göstermiştir. Muğla ve Ege'de Neolitik Dönemden beri süregelen tarım teknikleri, tarım-yerleşme ve tarım-kültür-folklor ilişkisi, geçmişten günümüze ürünler, işleme teknikleri ve alet ve makinelerinin sergilendiği bir müze oluşturulması ile kentlinin ovayı ziyaret etmesinin sağlanması öngörülmüştür.

D) Tarımsal ve tarihsel peyzaj niteliklerinin sürdürülerek ovanın kimliği ve belleğinin korunmasına ilişkin öneriler

Alandaki özellikle yeni yapılaşmaların alanın tarımsal ve peyzaj niteliği üzerinde olumsuz etkisi olduğu görülmektedir. Mevcut yeni konut yapılarının gerek yapı karakterleri gerekse de çevre ile kurdukları mekansal ilişkiler doğrultusunda değerlendirildiğinde, alanın tarım odaklı kullanımı ile bütünüyle ters düşen bir karaktere sahip oldukları açıktır. Bahçe duvarları ile birlikte tamamen içe dönük bir konut yaşantısı öneren yeni konut yapılanması, gelecekte tüm alanın özgün karakterinden ayrışarak orta ve üst gelir sınıfa dönük bir banliyöleşme sürecine gireceğinin göstergeleri olarak değerlendirilebilecektir.

Alanın bütüncül bir yapılaşma karakterine sahip olmadığını gösteren üretim yapılarında da konut yapılarında olduğu gibi alanın özgün karakteri ile bir

uyuşmazlık vardır. Kullanılan yapım sistemleri, büyüklükleri, parseldeki yerleşim biçimleri, malzeme kullanım biçimleri ile bu yapılar tamamen alanda bağlamsız birer nesne olarak var olmaktadır. Bu yapıların da alanın geleneksel tarımsal dokusuyla uyumlu olarak gerçekleştirilmesi gereklidir.

Ovada yeni yapılaşmaların olumsuz etkilerin giderilmesi için; yapıların ovanın doğal peyzajı ve geleneksel tarım dokusu ile uyumlu, parsellerin kadastral yoldan cephe alan köşelerinde konumlanacak ve tarım arazisini bölmeyecek şekilde gerçekleşmesi önerilmiştir. Yine, ovada komşusu Karabağlar Bölgesi'nin mekansal dokusunun da sürekliliği niteliğinde, uygun yol ağaçlandırması ve tarla sınırı peyzajı uygulanması öngörülmüştür. Ovadaki tarım parsellerinin ayrılması için kesinlikle bahçe duvarı yapılmaması, parsel ayrımları yöresel ağaç ve çalı tipi bitkiler ile belli edilmesi gerekmektedir.

Ovada belirlenen tampon alanlar dışında kalan tüm alan "tarımsal niteliği korunacak alan" olarak belirlenmiştir. Bu alanlarda yapılaşmaların müştemilat, tarımsal depo, garaj ve çiftçi barınağı şeklinde gelişebileceği öngörülmüştür. Bu yapılaşmaların; yapı-parsel ilişkisi, yapı formu ve yapım teknikleri açısından geleneksel tarımsal yapı örneklerinden esinlenmeleri yolu ile yöreye özgü mimari kimliğin yaşatılmasının desteklenmesi önerilmiştir. Tüm yapılaşmaların, ovanın geleneksel tarım dokusu ile uyumlu, parsellerin kadastral yoldan cephe alan köşelerinde konumlanacak ve tarım arazisini bölmeyecek şekilde gerçekleşmesi gerekli önem taşımaktadır. Tarımsal niteliği korunacak alan olarak sürdürülmesi önerilen bölgelerde gerçekleşecek olan tarımsal amaçlı yapılaşmalar, ilgili kanun ve üst ölçekli planlarda belirtilen koşullara uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Ülkemizde 1950'lerde başlayan ve 1980'li yıllara gelindiğinde ivme kazanan kentleşme süreci hala devam etmektedir. Devam eden bu süreçte, mekansal büyümenin özellikle kent çeperlerindeki tarım alanları üzerinde yapılaşma baskısı yaratması ve bu baskının zaman içerisinde tarım toprakları aleyhine sonuçlanması, tarımsal üretimin ve beraberinde gıda güvenliğinin geleceğini tehdit etmektedir. Doğal arazinin imar planları ile kentsel arsaya dönüştürülerek yapılaşmaya açılması durumunda tarıma elverişli nitelikte olan topraklar, bir daha geri dönüşü olmayacak bir biçimde yitirilmektedir. Dolayısıyla, tarım topraklarını korumak ve böylece tarımsal üretimin geleceğini güvence altına almak zorunluluktur.

Bu makalede aktarılan proje deneyiminde, çevresindeki yeşil kuşak nedeniyle mekansal büyüme alanı bulunmayan Muğla merkez kentinin hemen güney çeperinde yer alan ve bu nedenle yoğun yapılaşma baskısına maruz kalan bir tarım arazisini korumak adına ne yapılabilir sorusuna yanıt vermek üzere öneriler

geliştirilmiştir. Önerilerde aynı zamanda "Özel Proje ve Planlama Alanı" olarak belirlenmiş olan bu tarım alanın, tarımsal kullanım niteliği bozulmadan kentle bütünleştirilmesi ve üzerindeki yapılaşma baskısını azaltılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, dünyanın çeşitli kentlerinde de sıkça karşılan kentsel tarım uygulamalarında yararlanılmış ve kentsel tarım, kent ve kentli ile Muğla Ovası'nın bütünleştirilmesinde aynı zamanda tampon bir bölge olarak da işlev görev bir alan kullanımı olarak değerlendirilmiştir. İzlenen yöntem, kent ve çevresi tarım alanlarının koruma-kullanma dengesi temelinde projelendirilmesine gidilen yolda ortaya koyduğu yaklaşım bağlamında da önem taşımaktadır. Çalışma yere özgü bağlamsallık taşımakla birlikte yaklaşım metodolojisi bu tür sorunları taşıyan diğer kırsal bölgeler için bir örnek oluşturabilecek niteliktedir.

Aktarılan çalışma, kendi içinde tarım alanlarını ve tarımsal üretimi korumayı hedefleyen bir çerçeve çizmekle birlikte burada asıl sorun, tarım alanlarının mevcut mevzuat kapsamında korunamaması ve üst ölçekli planlarda özel proje alanı olarak belirlenebilmeleridir. Diğer bir deyişle, tarım alanı ereği kendinde bir alandır ve başka projelere konu edilmemelidir. Tarımsal korumayı kendine görev edinmiş yerel yönetimler, özel projeye konu olan tarım alanlarında tarımsal aktiviteleri sürdürmek için çaba gösterebilirler. Aktarılan proje de böyle bir çabanın açtığı yolda üretilmiştir. Ancak, çok değerli olan ve geçmişten günümüze giderek tüketildiği göz önüne alındığında korunması daha da büyük önem arz eden tarım alanlarının "korunabilme" işinin yerel yönetimlerin "duyarlı olup/olmama" durumlarına kesinlikle bırakılmaması gerekmektedir. 5403 sayılı kanunun, kamu yararı gerekçesiyle tarım alanlarını yapılaşmaya açan bir esneklik sağlaması da bugün tarım alanlarının korunmasının önündeki en büyük engeldir. Kanun kapsamında sağlanan bu esneklik, yerel yönetimleri, yapılaşma baskı ile tarım alanları arasında bırakmakta ve seçim yolu ile yönetime gelen yerel yönetimlerin gelecek endişeleri, bu arada kalma durumlarından yapılaşma baskısından yana bir tavırla çıkmalarına neden olmaktadır. Kısaca, tarım toprakları yapılaşmaya açılmaya müsait alanlar olarak kesinlikle görülmemeli, "kamu yararı" gerekçesine konu edilmemeli, amacı kendinde, doğal nitelikli alanlar olduğu unutulmamalıdır. Bu anlayış kent ve bölge planlama süreçlerine de yansıtılmalı ve gerek üst gerek alt ölçekli planlarda tarım alanı özel proje alanı olarak belirlenmemelidir.

Kaynakça

Akyol, M. (2011). Evolution of Urban Agriculture Concept and Determination of Design Criteria (Unpublished Master Thesis). Istanbul Technical University/Institute of Science and Technology, Istanbul.

Başal, M., Yılmaz, O., Akpınar, N., Erdoğan, E., Açıksöz, S., Dilaver, Z., Güneş, G., Özdemir, A., Somuncu, M. ve Tanrıvermiş, H. (2004). Orta Kızılırmak Havzası 15322 ekolojik biriminin tarımsal sit-rekreasyon öncelikli alan kullanım deseninin oluşturulması. Proje No: TARP-1900. TÜBİTAK Tarım, Orman ve Gıda Teknolojileri Araştırma Grubu. Ankara.

Gün, S., (2012). Türkiye'de Tarım Topraklarının Korunması ve Yönetimi. International Food Agricultural And Gastronomy Congress, 15-19 February, Antalya.

Hodgson, K., Campbell, M. C. and Bailkey, M. (2011). Urban Agriculture: Growing Healthy, Sustainable Places, American Planning Association, Planning Advisory Service Report, 563, Chicago, IL.

Kaufmann, J. and Bailkey, M. (2000). "Farming Inside Cities: Entrepreneurial Urban Agriculture in the United States", Working Paper, Chicago, Lincoln Institute of Land Policy, (http://www.urbantilth.org/wp-content/uploads/2008/10/farminginsidecities.pdf)

Mougeot, L. J. A. (2000). Urban agriculture: definition, presence, potentials and risks. In N. Bakker, M. Dubbeling, S. Gundel, U. Sabel Koschella, and H. de Zeeuw (Eds.), Growing cities, growing food: urban agriculture on the policy agenda. Cities Feeding People Report No. 3. Ottawa, Ontario, Canada: International Development Research Centre.

Rasouli, S. (2012a). Sürdürülebilir Kentsel Tasarımda Kentsel Tarımın Rolü. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Rasouli, S. (2012b). "Kent Topraklarının Tarımsal Amaçlı Kullanımı: Kentsel Tarım", Kentli Dergisi, Mayıs 2012, Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği Yayınları, 42-51.

Solduk, B. B. (2010). Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Sağlanması Açısından Kentsel Tarımın Rolü , "İstanbul Metropoliten Alan" Örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şen, N. (1998). "Tarım Toprakları ve Kentleşme", Tarım ve Mühendislik Dergisi, No: 56, 26-28.

T.C. Muğla Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2017). 13.01.2017 tarihli Muğla Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na Gönderilen Görüş Yazısı.

Yenigül, S. B. (2016). "Büyükşehirlerde Tarımsal Alanların Korunmasında Kentsel Tarım ve Yerel Yönetimlerin Rolü", Megaron, 11 (2), 291-299.

Yiğitbaşıoğlu, H. (2000). "Türkiye'de Tarım Topraklarının Kullanımında Yapılan Başlıca Yanlışlıklar ve Bunlara Bir Örnek: Eskişehir", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 40, 3-4 (2000), 3-12.

Rüzgar Enerjisi Çatışması: Kırsal Alanlar ve Rüzgar Enerjisi – Karaburun Deneyimi*

Zeynep Özçam
Şehir Plancısı - ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Doktora Öğrencisi

ÖZET

Son yıllarda, enerji kaynaklı çevre sorunları temelli küresel kaygıların bir sonucu olarak, yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi büyük önem kazanmıştır. Yenilenebilir enerjilerin arasında rüzgar enerjisinin, uygulanabilir ve karşılanabilir bir seçenek olduğundan dikkate değer bir yeri vardır. Buna bağlı olarak, tüm dünyada başlıca ulusal ve uluslararası politikalar rüzgar enerjisini yatırımlarını desteklemeye, rüzgar enerjisi tesisleri de büyüyen bir oran ile artmaya başlamıştır. Aynı şekilde Türkiye'de de, rüzgarın enerji sağlayan elverişli bir yerli kaynak olması, rüzgar enerjisi politikalarının önem kazanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, devlet destekli yatırımlar artmaya ve rüzgar enerjisi tesisleri de özellikle kırsal alanlarda yayılmaya başlamıştır. Fakat, rüzgar enerjisinin kırsal alanlarda yayılımı, hem rüzgar enerjisi ve uygulanmasında hem de kırsal alanların gelişmesinde önemli bir konu haline gelmiştir. Bu yatırımlar çevre dostu olsa da, büyük ve yapılaşmamış alan gereksinimleri nedeniyle, bozulmamış doğal ve kırsal alanlara nüfuz etmeye ve sürdürülebilir kalkınmanın bir diğer temel bileşeni olan bu doğal ve kırsal alanlar için önemli bir sorun teşkil etmeye başlamıştır. İzmir'in kırsal özelliklerini halen korumakta olan Karaburun ilçesi de büyük ölçekli rüzgar enerjisi yatırımlarının önemli hedeflerinden biri olarak karşımıza çıkmakta ve alanın kırsal karakteri hızla genişleyen yatırımların baskısına altında yeni bir tehditle karşı kaşıya kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kırsal alanda rüzgar enerjisi kaynaklı yaşanan problemleri daha derinden anlamak ve sürecin neden olduğu çatışmanın arkasındaki temel nedenleri ortaya çıkarmaktır. Bu sayede, Karaburunda rüzgar enerjisi süreçlerinde yaşanan problemlerin neden ortaya çıktığı ve bu problemlerin hem rüzgar enerjisi geleceği hem de kırsal alanların geleceği açısından en iyi şekilde nasıl minimize edileceği veya çözülebileceği sorularını cevaplamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rüzgar enerjisi, Kırsal alanlar, Sürdürülebilirlik, Rüzgar Enerjisi Çatışması, Çatışma çözümü

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır.

1. Giriş

Son yıllarda, çevre sorunlarını temel alan küresel kaygıların bir sonucu olarak, yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi büyük önem kazanmıştır. Yenilenebilir enerjiler yaygın bir şekilde enerji kaynaklı emisyonları sınırlandırmak için etkili bir araç ve çevreye zarar vermeden enerji talebini karşılayabildikleri için sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşeni olarak kabul edilmektedir. Yenilenebilir enerjilerin arasında rüzgar enerjisinin, uygulanabilir ve karşılanabilir bir seçenek olması nedeniyle dikkate değer bir yeri vardır. Buna bağlı olarak, tüm dünyada başlıca ulusal ve uluslararası politikalar rüzgar enerjisi yatırımlarını desteklemekte, rüzgar enerjisi tesisleri de büyüyen bir oran ile artmaktadır.

Fakat, hızla genişleyen rüzgar enerjisi yatırımları yer seçimleri nedeniyle doğal ve kırsal alanlara nüfuz etmeye başlamıştır. Bu yatırımlar çevre dostu olsa da, büyük ve yapılaşmamış alan gereksinimleri nedeniyle, bozulmamış doğal ve kırsal alanlardan yer seçmeye ve bu alanlar üzerinde bir yatırım baskısı oluşturmaya başlamıştır. Rüzgar enerjisinin kırsal alanlarda yayılımı, rüzgar enerjisi ve uygulanması ile ilgili soru işaretlerini arttırıken, kırsal alanların üzerinde yarattığı baskıdan dolayı da önemli bir konu haline gelmiştir. Bu baskı aynı zamanda yerelde yaşayan kesimler tarafından da olumsuz olarak değerlendirildiğinden, rüzgar enerjisine karşı bir muhalefeti de beraberinde getirmektedir.

Hem rüzgar enerjisinin önemli bir enerji kaynağı olması, hem de kırsal alanların korunması gereken varlıklar olarak ele alınması nedeniyle, rüzgar enerjisinin kırsal alanlar üzerinde yarattığı çelişkili durum çözülmeyi bekleyen önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kırsal alanda rüzgar enerjisi nedeniyle yaşanan problemleri daha derinden anlamak ve çatışma durumunun arkasındaki temel nedenleri ortaya çıkarmaktır. Bu açıdan çalışma niteliksel olup, çatışma sürecinde yer alan aktörlerin fikirleri, endişeleri ve perspektifleri gibi öznel verileri temel veri kaynağı olarak ele almaktadır. Rüzgar enerjisi yatırımları ile ilgili yerel ölçekte meydana gelen çatışmaların nedenlerinin belirlenmesi amacıyla, yerel halk, köy muhtarları, yerel insiyatifler, çevreci sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim temsilcileri ve merkezi yönetim temsilcileri ile yatırımcılarla derinlemesine mülakatlar yapılmış ve bu görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra medya analizi, dava raporları ve ÇED raporlarını temel alan ikincil döküman analizi ile kişisel gözlemler destekleyici veri toplama yöntemleri olarak kullanılmıştır. Bu veriler ışığında çatışma durumunun altında yatan faktörler derinlemesine anlaşılmaya çalışılmıştır. Tüm bunların sonucunda, bu çalışmada rüzgar enerjisi süreçlerinin kırsal alanlar üzerinde ne gibi problemler yarattığı ve bu problemlerin hem rüzgar enerjisinin geleceği hem de kırsal alanların geleceği açısından en iyi şekilde nasıl çözülebileceği sorularını cevaplamak amaçlanmıştır.

2. Rüzgar Enerjisi Çatışması

Doğal ve kırsal alanlar yaşam kalitesini arttıran değerli doğal varlıklar olarak değer görürken, rüzgar enerjisi de sürdürülebilir bir enerji kaynağı olarak değer kazanmaktadır. Her ikisi de sürdürülebilir yaşam çevreleri için temel bileşenlerden kabul edilmektedir. Dolayısıyla kırsal alanlar varlığını sürdürmesi gereken varlıklar olarak, rüzgar enerjisi de yayılması beklenen bir enerji türü olarak değerlendirilmektedir. Fakat rüzgar enerjisi yatırımları kırsal alanlardan yer seçerek, bu alanlar üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. Bunun sonucunda yerel halk yerel ve kırsal değerlerini korumak üzere rüzgar enerjisi yatırımlarına muhalefet göstermeye başlamıştır ve bu durum *rüzgar enerjisi çatışması* olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda, rüzgar enerjisi çatışması çözülmeyi bekleyen önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem teknik hem de sosyal açıdan sorunu değerlendirerek çatışmaların doğasını anlamak, çatışmanın çözümü için temel teşkil etmektedir.

Rüzgar enerjisi çatışmasının nedenleri literatürde birçok farklı şekilde açıklanmaktadır. Bunların en başında rüzgar enerjisinin kırsal ve doğal alanlar üzerinde yarattığı dışsallıklar gelmektedir (Wolsink, 2000; 2007). Bu dışsallıklar kırsal yaşam çevrelerinde oluşan gürültü kirliliği, kırsal peyzaj üzerinde oluşan görsel kirlilik, doğal ve kırsal alanlarda oluşan zarar gibi negatif etkilerden oluşmaktadır. Özellikle rüzgar türbinlerinin doğal ve(ya) kırsal peyzaj üzerinde neden olduğu değişim, yerel toplum tarafından olumsuz olarak değerlendirilebilmekte ve muhalefete yol açabilmektedir. Dolayısıyla peyzaj üzerindeki değişime dayalı görsel ve estetik kaygılar muhalif tutumun baskın unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Bununla alakalı olarak, Devine-Wright (2005), bu durumu yer bağlılığı ve yer kimliği zarar gördüğünde gerçekleşen yereli koruyucu eylemle ilişkilendirmiştir. Bir rüzgar enerjisi gelişimi ile yerelde meydana gelen değişim, o yerle ilişkili sembolik anlamı tehdit ederek duygusal bir tepki ve muhalefete yol açabilmektedir.

Tüm bunların yanında, rüzgar enerjisi çatışmasını kurumsal faktörlerin bir sonucu olarak gören yaklaşımlar da vardır. Planlama ve karar verme süreçleri, özellikle gelişmeler üzerine yukarıdan aşağı ve hiyerarşik karar verme yöntemleri teşkil ettiğinde, yerel muhalefette önemli rol oynayabilmektedir (Toke, Breukers & Wolsink, 2008). Bu hiyerarşik karar verme yöntemleri aynı zamanda yerel halkın güvenini sarsabilmekte ve adalet konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Dolayısıyla planlama prosedürleriyle yakından ilişkili olan güven ve adalet konuları da yereldeki kabulün önemli belirleyicileri olarak kabul edilmektedir (Wüstenhagen, Wolsink & Bürer, 2007). Aynı zamanda muhalefet, sadece rüzgar yatırımlarına ilişkin fiziksel özelliklerin olumsuz değerlendirilmesi nedeniyle değil, aynı zamanda planlama süreçlerine yönelik memnuniyetsizlikten kaynaklanabilmektedir (Devine-Wright, 2005) ve yerel halk çoğunlukla yenilenebilir enerjilerin kendisinden çok planlama süreçlerine anlamlı bir katılımın olmamasına itiraz etmektedir (Peker, 2013). Tüm bunlara karşılık, rüzgar türbini yer seçimi ile ilgili yerel endişeleri gö-

zeten yer seçimi kararlarının, daha yüksek yatırım başarı oranı getirdiği ve daha sağlıklı sonuçlar ürettiği yaygın olarak kabul görmektedir (Toke, 2005).

Bu çatışmalara ilişkin bir başka önemli neden, koruma ile kullanma arasındaki çatışmaya dayandırılmaktadır (Woods, 2003). Rüzgâr enerjisi yatırımları ağırlıklı olarak doğal ve kırsal alanlardan yer seçerken koruma ve kullanma arasındaki karşıtlık da giderek yükselmeye başlamıştır. Rüzgar enerjisi çatışmasında ana konu, çevre dostu olmalarının yanı sıra, altyapı yatırımı olarak düşünülebilecek rüzgar enerjisi yatırımlarının doğal ve kırsal alanlarda hızla yayılmakta olması ve bu alanların üzerinde değişime sebep olmasıdır. Doğa ve (doğanın bir parçası olarak) kırsalın (Frouws, 1998) saf ve değerli mekanlar olarak değerlendirilmesi sonucunda, kullanma/yatırım baskısı getiren rüzgar enerjisinin bu alanların kalitesini bozacağı ile ilgili endişeleri arttırmaktadır. Bu noktada rüzgar enerjisi çatışması esasen doğa ve kırsal üzerine iki farklı algı ve yaklaşımın çatışması sonucu ortaya çıkmaktadır (Woods, 2003); bunlar saf ve değerli bir varlık olan doğanın veya kırsal alanın olduğu gibi korunması (korumacı yaklaşım) ya da gelişmemiş ve yabani bir varlık olan doğanın veya kırsal alanın kalkınma amacıyla kullanılması (faydacı yaklaşım) şeklindeki iki farklı yaklaşımdır. Yenilenebilir enerji gelişmelerini (veya herhangi bir gelişmeyi) gerekli gören faydacı yaklaşım, kırsal alanın yenilenebilir enerjiler de dahil olmak üzere yeni yatırımlar için potansiyel sunan bir üretim alanı olduğunu kabul etmektedir. Buna karşılık, korumacı yaklaşım doğa ve kırsalı çekici özellikler barındıran değerli doğal alanlar olarak kabul ederken, yenilenebilir enerji gelişmelerini (veya herhangi bir gelişmeyi) bu alanların çekiciliğine bir tehdit olarak algılamaktadır. Dolayısıyla, bu iki farklı perspektif yerel grupları ve yatırımcıları iki karşıt grup olarak karşı karşıya getirerek çatışmaya neden olmaktadır (Woods, 2003).

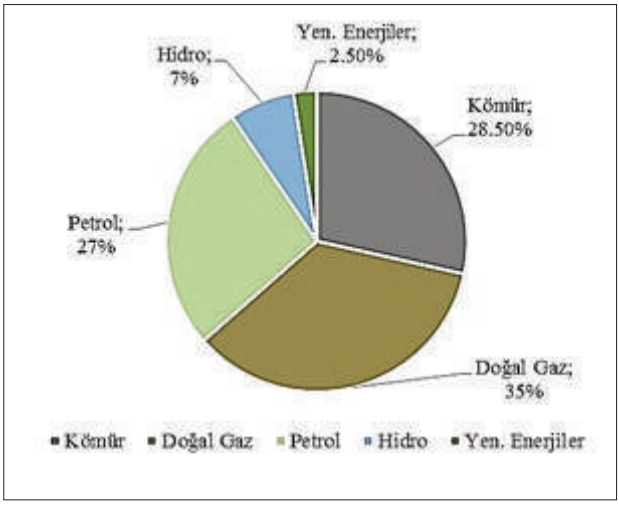
Tüm bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, rüzgar enerjisi süreçlerinde çatışmaların ortaya çıkmasının birçok nedeni vardır. Çok genel bir şekilde, yerel toplumun bazı kesimleri yaşam alanlarındaki rüzgar enerjisi yatırımlarından olumsuz etkilendiğinde çatışmalar ortaya çıkmakta ve etkinin boyutu yalnızca fiziksel değil aynı zamanda sosyal olmaktadır. Bu nedenle, süreci tüm boyutları ile değerlendirmek (Devine-Wright, 2005) ve yerel halk ile yerel peyzajlar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirgemek, rüzgar enerjisi çatışmasını çözmekte ana konu haline gelmektedir.

Çatışmaların çözümü ise iki ana temelde ele alınmaktadır. İlk olarak, çatışmaları ortaya çıkmasından önce önleyebilecek gerekli uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Bu aşamada rüzgar enerjisi yatırımlarının yerel düzeyde yarattığı gürültü kirliliği, görsel kirlilik ve çevresel ve sosyo-ekonomik zararlar gibi negatif dışsallıkları en aza indigemek amaçlanmaktadır. Bu uygulamalar yatırımlar için yer seçimi, büyüklük, yerleşim birimlerine yakınlık gibi kriterler içeren yasal düzenlemelerle desteklenen hassas planlama ve yer seçimi pratikleri olarak ele alınmaktadır (Wolsink, 2000; Devine-Wright, 2005). İkinci olarak, çatışmanın ortaya çıkması durumun-

daki çözüm farklı aktör gruplarını bir araya getirerek uzlaşma ortamları sağlayacak ve katılımcı pratiklerden geçmektedir (Atay Kaya, 2014). Bu aşamada, sürece dahil olmuş tüm aktör gruplarının çatışmadaki pozisyonları irdelenerek uzlaşma olasılıklarını ortaya çıkarmak ve taraflar arasında müzakere ve işbirliği olanakları yaratmak gibi çatışma çözme yöntemleri önem kazanmaktadır. Bu müzakere ve işbirliği yolunda yerel halkın tüm planlama süreçlerine katılımı ön plandadır (Toke vd., 2008). Aynı zamanda rüzgar enerjisine dair tüm planlama süreçlerinde çift yönlü bilgi akışı sağlayan ve farklı aktörlere plan kararlarını etkileme olanağı sunan katılımcı karar verme yöntemlerinin, rüzgar enerjisi çatışmasının çözülmesi için önemli bir aşama olduğu kabul edilmektedir (Peker, 2013).

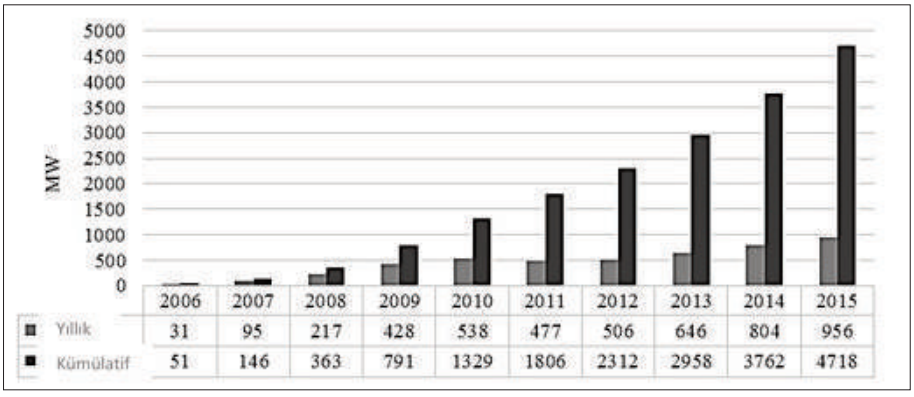
3. Türkiye ve Rüzgar Enerjisi Politikaları

Türkiye ekonomisi ve nüfusu açısından hızla büyüyen bir ülke olmasının yanısıra kentleşme oranı da hızla artan bir ülkedir. Hızla gelişmekte olan bir ülke olması nedeniyle, Türkiye'nin enerji talebi yüksek kalmakta ve önümüzdeki yıllarda da bu talebin hızla artması beklenmektedir. Günümüzde, Türkiye'nin birincil enerji talebi %90 oranında fosil kaynaklardan sağlanırken (bkz; Şekil 1), bu fosil kaynakların da %75'i dışarıdan ithal edilerek karşılanmaktadır (DB, 2015). Büyüyen bir ekonomiye ve artan bir nüfusa yeterli miktarda enerji sağlanması, enerji arzındaki çeşitliliğin artırılması ve enerjiye olan dışa bağımlılığın azaltılması, Türkiye'nin enerji politikalarındaki en önemli konulardır. Bu enerji hedeflerine ulaşmada en önemli unsurlardan biri, verimli bir yerli kaynak ve karşılanabilir bir seçenek olan rüzgar enerjisidir. Rüzgar enerjisinin gelişmekte olan Türkiye için yüksek miktarda enerji sağlayabilecek elverişli bir yerli kaynak olması, rüzgar enerjisi politikalarının önem kazanmasına neden olmuştur.

Şekil 1: *2014 yılı Türkiye toplam birincil enerji arzının kaynaklara göre dağılımı (DB, 2015).*

Enerji ile ilgili sorunları azaltmak, ekonomik büyüme için yeni pazar mekanizmaları yaratmak için yenilenebilir enerjileri destekleyen devlet politikaları son yıllarda ivme kazanmıştır (Atlı, 2012). Bunların sonucunda dokuzuncu kalkınma planı ve 2005 yılında yürürlüğe giren Yenilenebilir Enerji Yasası (5346 sayılı Kanun) gibi pozitif politika hamleleri ve mevzuat düzenlemeleri ile büyük ölçekli enerji yatırımları hızla artmıştır (Yanıktepe vd., 2013). Başka bir deyişle, rüzgar enerjisi ulusal hükümetin teşvik mekanizmalarıyla desteklenmeye, yüksek kapasiteli rüzgar enerjisi yatırımları da giderek artmaya başlamıştır (bkz; Şekil 2).

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yıllık	31	95	217	428	538	477	506	646	804	956
Kümülatif	51	146	363	791	1329	1806	2312	2958	3762	4718

Şekil 2: *Türkiye'de rüzgar santralı tesislerinin yıllık ve kümülatif kurulumu (TUREB, 2016)*

Türkiye'de ulusal destek mekanizmalarıyla desteklenen rüzgar enerijsi yatırımları, rüzgar kapasitesi yüksek olan belirli illerden yer seçmektedir. Bu bağlamda İzmir, en çok rüzgar enerjisi yatırımını barındıran il olarak, İzmir'in kırsal özelliklerini halen korumakta olan Karaburun ilçesi de büyük ölçekli rüzgar enerjisi yatırımlarının önemli hedeflerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İzmir'in çeperde konumlanan ilçelerinden biri olan Karaburun, yüksek rüzgar potansiyelinin yanı sıra bölgenin konumu ve kırsal karakteri ile yeni rüzgar enerjisi yatırımları için iyi bir potansiyel sunmaktadır. Dolayısıyla alanın kırsal karakteri hızla genişleyen yatırımların baskısı altında yeni bir tehditle karşı kaşıya kalmaktadır.

4. Karaburun Deneyimi ve Bulgular

Şu anki mevcut durumda, İzmir'in en batısında yer alan Karaburun, düşük nüfus yoğunluğunun yanı sıra nüfus azalması yaşayan ve ekonomik faaliyetlerin oldukça sınırlı olduğu kırsal ilçelerden biridir. Kent merkezine uzaklığı ve oldukça engebeli topografyası nedeniyle Karaburun, kentleşme baskısından günümüze kadar uzak kalmıştır. Bu durum Karaburunun doğal özelliklerinin ve doğal değerlerinin korunmasına olanak sağlamıştır (Nurlu vd., 2008). Günümüzde Karaburun bu doğal ve kırsal özellikleriyle ön plana çıkmakta ve dikkat toplamaktadır.

Karaburun'un karşılaştığı en önemli demografik problem genç nüfusun azalması ve nüfusun yaşlanma eğiliminde olmasıdır (İKA, 2014). Genç nüfus çoğu köyün ekonomik faaliyet ve sosyal çevre açısından yetersiz olması nedeniyle köylerden göç etmektedir. Fakat aynı zamanda Karaburun'un bozulmamış doğası kentten kıra doğru ters bir göç hareketini tetiklemektedir; Karaburun ilçesi ve köyleri eğitim seviyesi yüksek, daha doğal bir yaşam tarzı arayışı içindeki kentli kesimler tarafından tercih edilmektedir. Bu durum Karaburun'un demografik yapısını farklı bir yönde etkilemekte ve yerelde çevre duyarlılığı yüksek kesimlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Özçam, 2016).

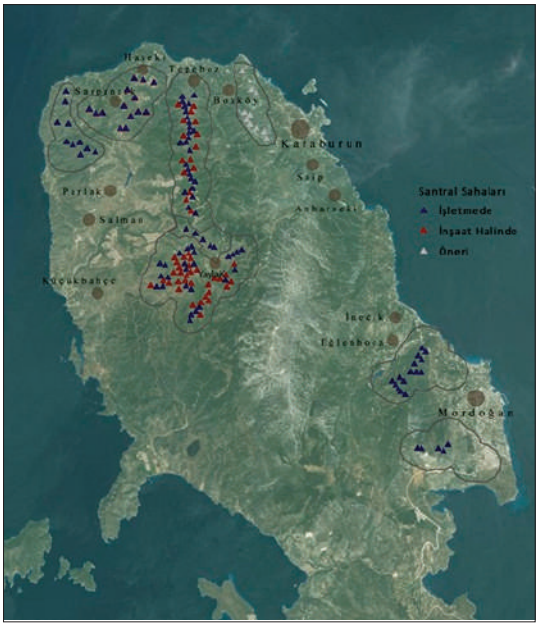
Son yıllarda Karaburun'un bozulmamış doğal ve kırsal özellikleri yeni alternatif kalkınma eğilimleri için en büyük potansiyeli olarak görülmektedir. Karaburun'un karşılaştığı ekonomik problemlerin üstesinden gelmek üzere yerel yönetim kurumları Karaburun'un yerel dinamikleri ve değerleri temel alınarak hazırlanan kırsal kalkınma çalışmalarını desteklemektedir. Tarım ve turizm ile uyumlu sürdürülebilir kırsal kalkınma yaklaşımları belediye kuruluşları tarafından yeni bir kalkınma stratejisi olarak belirlenmiştir (IKA, 2014). Bu durum, kırsal alanların varlığını sürdürmesinin Karaburun'un geleceği açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Fakat aynı zamanda Karaburun, büyük ölçekli rüzgar enerjisi yatırımlarının son yıllarda yoğun olarak yer seçtiği ilçelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Yüksek rüzgar potansiyelinin yanı sıra, Karaburun çevresel konumu ve kırsal karakteri ile rüzgar enerjisi yatırımları için bir potansiyel sunmaktadır. Dolayısıyla, büyük ve yapılaşmamış araziye ihtiyaç duyan büyük ölçekli yenilenebilir enerji yatırımları Karaburun'da hızla yer seçmeye başlamıştır. Bu durum hem Karaburun'da rüzgar enerjisi yatırımlarının dışsallıkları nedeniyle doğal ve kırsal alanlar için önemli bir problem oluşturmakta hem de kırsal peyzajı değiştirmesi ve tarım alanlarına nüfuz etmesi açısından Karaburun'un geleceği için çelişkili bir durum yaratmaktadır (Özçam, 2016).

Karaburun'daki rüzgar enerjisi süreci, İzmir İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından 2005 yılında bir firmaya 252 km^2lik bir alanda 166 türbin ile toplam 249 MW'lık enerji üretim kapasitesi için 'ÇED Gerekli Değildir' belgesi verildiğinde başlamıştır (Özçam, 2016). Bu yatırımı, kapasite artışları da dahil çeşitli projeler izlemiştir. Bugün, Karaburun ilçesinde, EPDK tarafından onaylanan altı adet rüzgar santrali yatırımı bulunmaktadır; bunlardan biri kısmen faal durumda, beşi faal durumdadır. Bu yatırımlar toplamda 146 türbinden oluşan 344 MW'lık enerji üretim kapasitesine sahiptir (bkz. Tablo 1). Bu rüzgar enerjisi yatırımları özellikle yarımadanın bazı köylerinin de bulunduğu kuzey ve orta kesiminde yoğunlaşmıştır (bkz. Şekil 3). Bazı türbinler köylere 500m'den az bir mesafede konumlanırken, bazı türbinler mera, orman ve tarım arazisi gibi çevre ve kırsal yaşam açısından önemli alanlarda bulunmaktadır (Özçam, 2016).

Tablo 1. Karaburundaki Rüzgar Enerjisi Tesisleri ve Lisans Durumları (EPDK, 2016)

Lisans Durumu	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Adı	Kapasite (MWm)	Türbin Sayısı
İptal Edildi	29.05.2008	29.05.2057	KARABURUN RES (Firma: Lodos)	120	50
Yürürlükte	25.05.2016	18.10.2057	KARABURUN RES (Firma: Lodos)	120	50
İnşaat Halinde	25.05.2016	18.10.2057	KARABURUN RES (Firma: Lodos)	103	47
Yürürlükte	29.05.2008	29.05.2057	MORDOĞAN RES (Firma: Ayen Enerji)	31.5	15
Yürürlükte	29.05.2008	29.05.2057	YAYLAKÖY RES (Firma: Yaylaköy Res)	15	5
Yürürlükte	29.05.2008	29.05.2057	SARPINCIK RES (Firma: Çalık Enerji)	32	14
Yürürlükte	29.05.2008	29.05.2057	MORDOĞAN RES (Firma: Egenda Ege)	15	5
Yürürlükte	06.10.2011	06.10.2060	SALMAN RES (Firma: Öres)	27.5	10
Ara Toplam				344	146
Ön Lisans	-	-	KAYA RES (Firma: Ezse)	30	10
Toplam				374	156

Şekil 3: *Karaburun ilçesindeki türbinlerin mevcut durumu (Özçam, 2016)*

Karaburun'daki rüzgar enerjisi gelişmeleri, dönemin ilgili mevzuatına (2005 yılında yürürlüğe giren 5346 sayılı Kanun) ve ÇED yönetmeliğine (2003 yılında yürürlüğe giren 177 sayılı Yönetmelik) dayanan, yenilenebilir enerji yatırımları ile ilgili daha az katı olan prosedürlere göre uygulanmıştır. İlgili yönetmeliğe göre yenilenebilir enerji yatırımları ÇED sürecinden muaf tutulmaktadır. Aynı zamanda üst ölçekli plan kararına ya da yer seçimine dair bir kritere tabi tutulmayan rüzgar enerjisi yatırımları, üretim lisansını hızlıca alarak çok kısa sürede yasal prosedürleri tamamlamış ve Karaburun peyzajı üzerinde hızla yükselmeye başlamıştır. Rüzgar enerjisi yatırımlarına dair herhangi bir üst ölçek kararının bulunmaması ve bu yatırımların çevresel etki değerlendirme süreçlerinden muaf tutulması rüzgar tribünlerinin doğal ve kırsal alanlara hızla nüfuz etmesine ve yerel yaşam alanlarına çok yakın alanlarda kurulmasına neden olmuştur (bkz. Şekil 4 - 5). Bu durum yerel kesimler tarafından tepki toplayarak rüzgar enerjisine karşı güçlü bir muhalefetin doğmasına sebep olmuştur.

Şekil 4-5: *Karaburun, Yaylaköy etrafındaki türbinler (Kişisel arşiv, 2016)*

Karaburun'da rüzgar enerjisine karşı muhalefet, yerel halkın hızla artan gelişmelerden olumsuz olarak etkilenmesiyle başlamıştır. Mera ve tarım alanlarının rüzgar enerjisi yatırımlarına tahsis edilmesi ve özel mülkiyetteki tarım arazilerinin acil kamulaştırma ile kamulaştırılarak enerji sahasına dönüşmesi gibi süreçler özellikle köy yerel halkının negatif etkilenmesine sebebiyet vermiştir. Bazı köylerde köylünün ekonomik aktivitesi sekteye uğramıştır. Aynı zamanda inşaat aşamasında, türbin temeli ve türbin yolları için yapılan saha temizliği doğal ve kırsal çevreye zarar vermiştir. İnşaat aşaması sonrasında ise, gürültü kirliliği günlük yaşamı olumsuz etkilemeye başlamıştır. Tüm bu aşamalar, çevreye duyarlı yerel halkın ilgisini çekmiş ve süreç halk tarafından protesto gösterilerine kadar taşınmıştır. Bu sürece yerelden ve dışarıdan olmak üzere bir çok çevreci sivil toplum kuruluşu katılarak muhalefeti güçlendirmiş ve süreci ileri seviyelere taşımıştır (bkz. Şekil 6 - 7).

Şekil 6 - 7: *Karaburun'da rüzgar enerjisine karşı yerel halk tarafından gerçekleştirilen protestolardan görseller (Karaburun Kent Konseyi, 2015)*

4.1. Çatışmanın Sebepleri

Karaburun'da yaşanan çatışma temelinde koruma ve kullanma arasındaki karşıtlığı temel alan bir tartışmaya dayanmaktadır. Bu süreçte bölgenin mevcut doğal ve kırsal özelliklerini korumak isteyen önemli aktör grupları ile bölgeyi yeni enerji yatırımları için kullanmak isteyen farklı aktör grupları yer almaktadır. Bazı aktör grupları doğa ve kırsal alanları değerli bir varlık olarak görmekte ve doğayı ekonomik gelişme için kullanan büyük ölçekli gelişmelere karşı korumak üzere hareket etmektedirler. Rüzgar enerjisi yatırımları, bölgede yaşayan koruyucu tutuma sahip aktör grupları tarafından, doğayı özelleştirmenin yeni bir yolu ve doğayı çevre sorunlarına ilişkin küresel kaygılarla meşrulaştırarak bozan kapitalist düzenin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, bölgedeki mevcut ve yeni rüzgar enerjisi gelişmelerine karşı güçlü direnç göstermektedirler.

Kırsal bir peyzajın varlığı, sürece dahil olan aktör gruplarının farklı perspektif ve pozisyonlar benimsemesine neden olmuş ve bölgede koruma ve faydalanma arasında bir çatışmaya yol açmıştır. Bir tarafta, bu kırsal alanlardan enerji yatırımlarıyla faydalanmaya çalışan bazı aktör grupları (yatırımcılar, merkezi kurumlar) bulunmaktadır. Bu gruplar kırsal ve doğal alanları ekonomik açıdan verimsiz alanlar olarak görmekte ve bu alanlardan yeni yatırımlar sağlayarak faydalanmak istemektedir. Bu aynı zamanda, doğayı kalkınmanın başlıca aracı olarak gören neoliberal rasyonalitenin ve ulusal hükümetin neoliberal hamlelerinin bir sonucudur. Öbür tarafta ise, bölgenin mevcut özelliklerini korumak isteyen önemli aktör grupları (yeni gelenler, çevreci platformlar, belediye kuruluşları) bulunmaktadır. Bu gruplar doğal ve kırsal alanları değerli varlıklar ve mevcut değerleriyle potansiyel sahibi olan alanlar olarak değerlendirmektedirler. Bu çatışma, farklı ölçekteki kurumlar tarafından aynı alanda verilen farklı plan kararlarından da anlaşılabilir. Buna bağlı olarak, Karaburun'daki rüzgar enerjisi çatışmasının, aktörlerin arasındaki korumacı ve faydacı rasyonaliteleri arasındaki tartışmayı temel aldığı söylenebilir (Özçam, 2016).

Türkiye'de planlama süreçleri hakim politikalardan etkilenmekte ve hakim politikanın değişmesi durumunda planlama süreçleri de bu politikalara adapte olacak şekilde değişmektedir. Hakim politikanın enerji sektörüne yönelmesi, rüzgar enerisi yatırımlarının hızla artmasına ve kırsal alanlardan kolaylıkla yer seçmesine sebebiyet vermektedir. Bu süreçte kırsal alanların değeri göz ardı edilmektedir.

Dolayısıyla sürecin bu aşamaya ulaşması aynı zamanda rüzgar enerjisinin planlama prosedürlerindeki eksikliklerin bir sonucudur. Karaburun'da rüzgar enerjisi projelerinin en önemli özelliği, Türkiye'de daha serbest lisans prosedürlerine tabi olan ilk rüzgar enerjisi projelerinden olmalarıdır. Bu süreçte, rüzgar enerjisi doğa dostu bir yatırım olarak kabul edildiğinden katı ÇED ve yer seçimi prosedürlerine tabi değildir. Sonuç olarak yatırımların lisans prosedürleri, ciddi bir analiz ve değerlendirme sürecinden geçmeden tamamlanmıştır. Aynı zamanda projelerin proje bazlı imar planları, yatırımların büyüklüğü, kapasitesi ve en önemlisi çevreyle ilişkisi dikkate alınmadan onaylanmıştır. Bütünleşik planlama ve yer seçimi kriterlerinin eksikliği, yatırımların yerleşim yerlerine ya da bölge için değerli çevresel alanlara kurulmasına olanak tanımıştır. Doğru bir planlama ve etki değerlendirme süzgecinden geçmeyen yatırımlar yerelde sorunlara neden olmuş ve yerel halktan tepki toplamıştır.

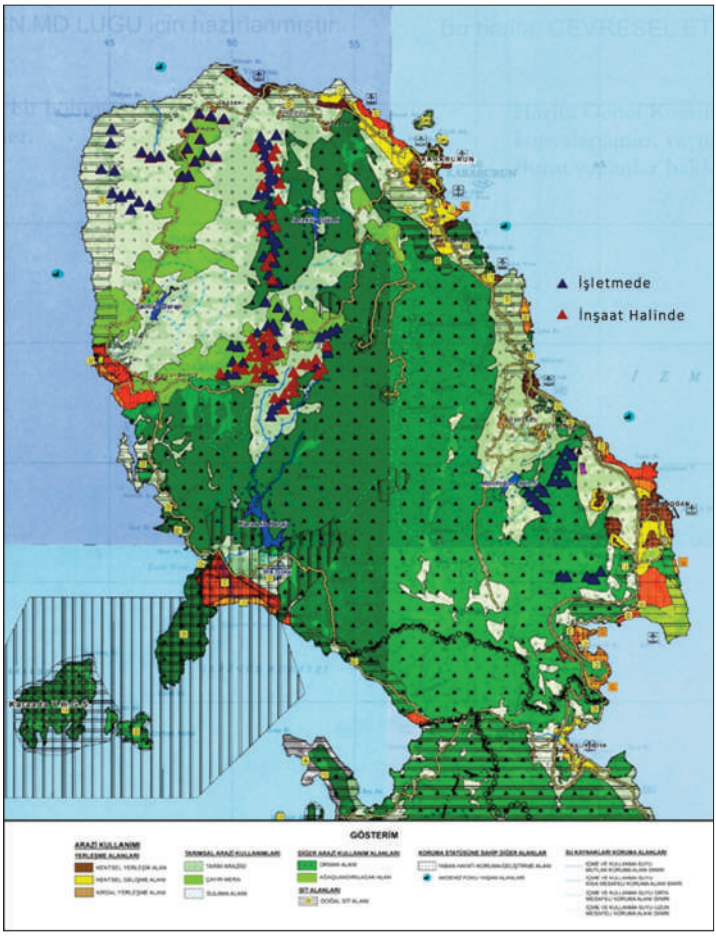
Tüm süreçten ve yerel halkın söylemlerinden çıkarıldığı üzere, rüzgar enerjisi yatırımlarına ilişkin planlama süreçlerinde belirgin olarak üç temel sorun vardır (Özçam, 2016);

- Yer Seçimi; Rüzgar enerji sahası ve türbinlerin yer seçimi ayrıntılı değerlendirmelere, ölçütlere ve planlama kararına tabi değildir. Türbinlerin yeri, tamamen

mühendislik ve teknik kriterler (özellikle rüzgar kapasitesi) üzerine kurulu olan ilgili yönetmelikle belirlenir.

- ÇED Süreci; Rüzgar enerjisi gelişmeleri, detaylı ÇED süreçlerine tabi olmadan lisanslarını almıştır. Mevcut ÇED süreci yeterli değildir; gelişmelerin ruhsatlandırma prosedürlerinde ayrıca gerekli olan herhangi bir sosyo-ekonomik, görsel ve(ya) toplu (kümülatif) etki değerlendirmesi yapılmamaktadır.

- Planlama Süreci; Hakim enerji politikasını bölgede bütününde değerlendiren ve mevcut yerel özelliklere uygun olarak mekansallaştıran bütünleşik planlama yaklaşımı eksikliği bulunmaktadır. Mevcut planlama prosedürü, proje bazlı olarak işletilmektedir; üst ölçekli planlarda rüzgar enerjisi tesislerini alan seçiminde sınırlandıran herhangi bir bölgeleme veya plan kararı bulunmamaktadır (bkz. Şekil 8).

Şekil 8: *Türbinlerin 1 / 100.000 Çevre Düzeni Planı Üzerindeki Lokasyonu (Özçam, 2016)*

Tüm bunların yanı sıra, Türkiye'de enerji yatırımlarının yukarıdan aşağı, hiyerarşik karar verme süreçleriyle hayata geçmesi rüzgar enerjisine karşı muhalefeti etkilemiş ve arttırmıştır. Türkiye'de özellikle ulusal politikalarla ilgili yatırımlar konusunda merkezi planlama anlayışı bulunmaktadır ve rüzgar enerjisi bir devlet politikası olduğundan, rüzgar enerjisi gelişmeleri ile ilgili kararlar ulusal düzeyde alınmıştır. Yerel yönetim kurumlarının bile karar verme ve planlama süreçlerine dahil olmadıkları görülmektedir. Bütün süreç tek yönlü bilgi akışı sağlayan 'karar ver-ilan et-savun' modeli ile ilerlemektedir (Peker, 2013). Aynı şekilde Karaburun'da da, her proje için duyuru, imar planlarının onaylanmasının ardından yapılmıştır. Süreç içerisinde herhangi bir aşamada halkın katılımının sağlanmadığı görülmüştür. Bütün süreçteki tek katılımcılık safhası olan ÇED kapsamındaki halkın bilgilendirme toplantısı, yatırımlar bu süreçten muaf tutulduğundan gerçekleştirilememiştir. Daha sonra yapılan toplantılar ise tüm süreç tamamlandıktan sonra sadece bilgilendirme amaçlı gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, yerel halk, yaşam alanlarında birçok rüzgar türbinin yer alacağından bütün süreç tamamlandıktan sonra haberdar olabilmiştir. Bu yukarıdan aşağıya planlama ve karar verme yaklaşımında, yerel halk proje çıktılarını etkilemek için bir fırsat bulamamıştır. Bu durum, rüzgar enerjisi gelişmelerinin üzerindeki yerel denetim duygusunu azaltmış, haksızlık algısını artırmış ve kolayca olumsuz algılara neden olmuştur.

Dolayısıyla, rüzgar enerjisi sürecinde planlama süreciyle ilgili bir başka önemli problem daha bulunmaktadır;

- Katılım eksikliği; Rüzgar enerjisi yatırımları için karar verme ve planlama süreçlerinde farklı bilgi kaynaklarına (teknik, çevresel, yerel, vb.) ulaşılmasını sağlayan katılımcı planlama anlayışı benimsenmemiştir. Bu nedenle, sadece yerel halk değil, aynı zamanda yerel kurumlar planlama sürecinden dışlanmıştır; süreç, öznel görüşleri toplamak ve yerel meseleler ve konuyla ilgili talepleri karşılamak için yetersiz kalmaktadır.

4.2. Çatışmanın Çözümü

Tüm dünyada ve Türkiye'de rüzgar enerjisinin mevcut enerji üretim pratiklerinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Aynı zamanda değerli kırsal alanların ve yerel yaşam alanlarının korunması gerekliliği planlamada esastır. Dolayısıyla rüzgar enerjisi çatışmasının çözümü de hem kırsal alanların hem de rüzgar enerjisinin geleceği için büyük önem arz etmektedir. Hem Türkiye'deki tüm rüzgar enerjisi gelişmeleri hem de özellikle Karaburun için bazı çözüm önerileri sıralanmıştır;

- Literatürde de belirtildiği üzere, kırsal ve doğal değeri yüksek peyzajlar üzerindeki görsel ve fiziksel etkiyi azaltmak üzere, hassas tasarımlar ve yereldeki çevresel ve sosyo-ekonomik öncelikleri göz önünde bulunduran uygun yer seçimi

pratikleri ön plana alınmalıdır. Yoğunluk, yükseklik ve boyut gibi fiziksel özellikler, rüzgar enerjisi gelişmelerinin çevresel ve sosyal etkisinin boyutunu etkilediğinden, bu özellikler göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca bu tasarım faktörleri, yasal düzenlemelere yönlendirilmelidir.

- Sürdürülebilir enerji yatırımları ile yerel peyzajların korunması arasındaki denge denetlenmelidir. Sadece rüzgâr enerjisinin çevresel etkileri değil aynı zamanda sosyo-ekonomik etkileri, yerel yaşam alanları için hayati öneme sahiptir. Birçok rüzgar enerjisi santrali için tüm boyutlar (görsel, sosyal, ekonomik vb.) dahil olmak üzere Kümülatif Etki Değerlendirmeleri ÇED yönetmeliğine dahil edilmelidir. Bu değerlendirme filtreleri, gelişmelerin yer seçimi için rehber olmalıdır.

- Planlamada, sağlıklı yaşam alanlarını sürdürebilmek için koruma kullanma dengesi esastır. Öncelikli doğal alanlar (ormanlar, tarım arazileri, doğal olarak korunan alanlar, vb.) korunarak farklı yatırım modelleri için alanlar tanımlayan bütünleşik bir planlama sistemi işletilmelidir. Bu nedenle proje bazlı planlama yaklaşımı terk edilmeli ve projelerin çevreyle olan ilişkilerini göz önüne alan bütünleşik planlama yaklaşımı benimsenmelidir. Sediqi (2015)'nin çalışmasında olduğu gibi, rüzgar enerjisi gelişmeleri için teknik analizle desteklenen bölgeler tanımlanmalı ve bu bölgelemeler üst ölçekli planlarda işlenmelidir (örn. 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı). Rüzgar enerjisi projelerine yalnızca bu bölgelerde bulunmaları şartıyla lisans verilmelidir. Bu gelişmeler için daha alt ölçekli planlar (örn., 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli planlar), bu üst ölçekli plan kararlarına göre hazırlanmalıdır.

- Karaburun ve diğer bölgelerdeki rüzgar enerjisi gelişmeleri için yerel toplum perspektiflerini göz önüne alan katılımcı planlama ve karar verme süreçleri etkinleştirilmelidir. Eşitlik ve adaleti sağlamak ve toplum güvenini arttırmak için yerel kamuoyunun proje sonuçlarını etkileme fırsatı bulacağı platformlar oluşturulmalıdır. Çeşitli aktörlerin etkin katılımı çatışmaları en aza indirecek ve projelerin kabul edilebilirliğini artıracaktır. Bu anlamda, gelişmeler için aşağıdan yukarıya teknikler tercih edilmeli ve bu süreçler yerel düzeydeki kurumların (örn; yerel yönetimler, üniversiteler, STKlar, vb.) katılımıyla güçlendirilmelidir. Özellikle, yerelle daha kolay bağlantı sağlayabileceğinden yerel düzeydeki kamu kuruluşlarının rölü güçlendirilmelidir.

Tüm bunların yanı sıra aktörler arasındaki işbirliği ve müzakere olanaklarının irdelenmesi ve arttırılması çatışmaların çözümü için büyük önem arz etmektedir. Farklı sosyal konumlara sahip her bir aktör grubu yatırım ve çevre arasındaki etkileşimi farklı şekilde yorumlayabilmektedir (Walker, 1995). Muhalefetin sebepleri, aktörlerin sahip olduğu farklı rasyonalitelere ve bu tür yatırımlara olan yaklaşımlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Yenilenebilir enerji gelişim süreçlerinde birçok farklı aktör yer almaktadır ve bu aktörlerin hepsi bir yatırıma

yaklaşmakta farklı rasyonalitelere sahiptir. Bu nedenle, yenilenebilir enerji yatırım süreçlerinde yaşanan çatışmaların nedenlerini analiz ederken sürece dahil olan tüm aktörlerin bakış açılarını ve süreçteki konumlarını anlamak büyük önem kazanmakta ve bu aktörlerin arasında uzlaşma ve işbirliğini arttıracak diyalog olasılıklarının ortaya çıkarılması rüzgar enerjisi çatışmasını çözmekte ana konu haline gelmektedir.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak, Karaburun doğal ve kırsal özellikleri ile ön plana çıkan bir bölgedir. İlk olarak, Karaburun gibi doğal değeri yüksek çevrelerde çevre dostu olarak değerlendirilen ya da değerlendirilmeyen herhangi bir yatırım modelinde daha hassas planlama süreçleri işletilmelidir. Genişleyen ve büyük ölçekli yapısı nedeniyle, rüzgar enerjisi gelişmelerinin kırsal yaşam alanları üzerindeki olumsuz etkileri daha da büyük olmaktadır ve bu durum endişeleri arttırarak yerel muhalefete neden olabilmektedir. Fakat, rüzgar enerjisi gelişim süreçlerinde, yerel çevre üzerindeki dışsallıkların azaltılması ile ilgili herhangi bir uygulama yapılmamaktadır. Tüm bu eksiklikler rüzgar enerjisi yatırımlarının kırsal alanlara hızla nüfuz etmesine neden olmakta ve kırsal alanların kalitesi üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. Buna ek olarak, tüm sürecin halkın katılımı olmaksızın tamamlanması, yerel düzeydeki bağlantının kaybolmasına neden olmaktadır. Prosedür ile ilgili eksikliklerle yakından ilgili olan bu iki süreç, doğal ve kırsal açıdan öncelikli alanlar üzerinde rüzgar enerjisi tesislerinin yükselmesine yol açmaktadır. İkinci olarak, dışlayıcı ve yukarıdan aşağıya gerçekleşen karar verme süreçleri, yerel halkı süreçten "dışlanmış" ve kendi yaşam alanları için verilen kararları kabul etmeye "zorlanmış" hissettirerek güven duygusunu zedelemektedir. Ayrıca, yerel görüşleri dikkate almadan yatırımlara izin verilmesi "haksızlık" ve "adaletsizlik" algısı yaratmaktadır. Sonuç olarak, sürecin zayıf işletilmesi projelerin kabul edilebilirliğini azaltmakta ve rüzgar enerjisi gelişmelerine karşı muhalefeti artırmaktadır. Tüm bunların yanı sıra, mevcut durumda aktörler arası anlaşmazlıkların büyüdüğü göz önüne alındığında, bu aktörler arasındaki uzlaşma olasılıklarının ortaya çıkarılması ve işletilmesi büyük önem kazanmaktadır. Tüm bunlar konuyla ilgili çatışmaların en aza indirgenmesi için etki değerlendirmesi, yer seçimi pratikleri ve karar verme süreçleri de dahil olmak üzere tüm planlama sürecinin iyi yönetilmesinin önemini göstermektedir.

Kaynakça

Atay Kaya, İ. (2014). *Conflicts in the planning processes of locally unwanted land uses (LULUs): Case studies in İzmir*. Doktora Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü. Fen Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Atlı, B. (2012). *Politics of Renewable Energy Policies in Turkey*. Y. Lisans Tezi, German Turkish Masters in Social Sciences, Humboldt Universität zu Berlin & Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

ÇED Raporları, ÇŞB resmi web sitesi, 2005-2026 yılları arasındaki tüm ilgili ÇED raporları. Erişim adresi: www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=duyuruliste

DB; Dış İşleri Bakanlığı (2015). Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi. Dış Politika; Temel Dış Politika Konuları. Dış İşleri Bakanlığı Resmi Websitesi, 2015.

Devine□Wright, P. (2005). Beyond NIMBYism: towards an integrated framework for understanding public perceptions of wind energy. *Wind energy, 8(2)*, s. 125-1

Devine□Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: The role of place attachment and place identity in explaining place□protective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 19(6)*, s. 426-441.

EPDK; Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (2016). Enerji Piyasası Üretim Lisansı Veritabanı. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Resmi Websitesi, 2016.

Frouws, J. (1998). The contested redefinition of the countryside. An analysis of rural discourses in the Netherlands. *Sociologia Ruralis, 38(1),* 54-68.

İKA; İzmir Kalkınma Ajansı, (2014). Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi 2014 – 2023. İzmir Kalkınma Ajansı, 2014.

Karaburun Kent Konseyi, (2016). 2007-2016 yılları arasındaki tüm ilgili haberler. Erişim adresi: www.karaburunkentkonseyi.org

Nurlu, E., Erden, U., Ozturk, M., Guvensen, A., & Turk, T. (2008). Landscape, demographic developments, biodiversity, and sustainable land use strategy: a case study on Karaburun peninsula Izmir, Turkey. *In Use of Landscape Sciences for the Assessment of Environmental Security,* s. 357-368. Springer Netherlands.

Özçam, Z. (2016). *Rethinking Wind Energy in Its Social Context: Conflicting Perspectives and Planning Problems – The Karaburun Experience*. Y. Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Peker, Z. (2013). Yenilenebilir Enerji Gelişimlerinin Sosyal Boyutu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(4)*, s. 663-691.

Sediqi, K. J. (2015). *Gis-based multi-criteria approach for land-use suitability analysis of wind farms: the case study of Karaburun Peninsula, Izmir-Turkey.* Y. Lisans Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü. Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Toke, D. (2005). Community wind power in Europe and in the UK. *Wind Engineering, 29(3),* 301-308.

Toke, D., Breukers, S., & Wolsink, M. (2008). Wind power deployment outcomes: How can we account for the differences? *Renewable and sustainable energy reviews, 12(4)*, s. 1129-1147

TÜREB; Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği, (2016). Türkiye Rüzgar Enerjisi İstatistik Raporu – Temmuz 2016. Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği Resmi Websitesi, 2016.

Walker, G. (1995). Renewable energy and the public. *Land Use Policy*, *12(1),* 49-59.

Wolsink, M. (2000). Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable energy, 21(1),* s. 49-64.

Wolsink, M. (2007). Wind power implementation: the nature of public attitudes: equity and fairness instead of 'backyard motives'. *Renewable and sustainable energy reviews, 11(6)*, s. 1188-1207.

Woods, M. (2003). Conflicting environmental visions of the rural: windfarm development in Mid Wales. *Sociologia ruralis, 43(3)*, s. 271-288

Wüstenhagen, R., Wolsink, M., & Bürer, M. J. (2007). Social acceptance of renewable energy innovation: An introduction to the concept. *Energy policy, 35(5),* s. 2683-2691.

Yaniktepe, B., Savrun, M. M., & Koroglu, T. (2013). Current status of wind energy and wind energy policy in Turkey. *Energy Conversion and Management, 72,* s. 103-110.

ÖĞRENCİ PANELİ* - 8 KASIM 2017

Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge

Oturum Başkanı: Münir Günay

* 8 Kasım 2017 Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nda "Kırsal Alanların Geleceği" temalı Öğrenci Paneli'nde yapılan sunumların bant kayıtlarından derlenmiştir.

OTURUM BAŞKANI- Değerli katılımcılar; hepiniz tekrar hoş geldiniz. Öğrenci panelimizi başlatıyoruz. Oturum Başkanı olarak ben devam ettireceğim. Ben Münir Günay, Konya Şube Başkanıyım.

Bu yıl 13 farklı üniversiteden yaklaşık 20 öğrenciyle birlikte, proje yürütücülüğünü Doç. Dr. Çağlar Meşhur, Yrd. Doç. Dr. Özer Karakayacı, Arş. Gör. Sinan Levend ve yine Arş. Gör. Mehmet Akif Sağ'ın yaptığı bir çalışma gerçekleştirdik. Sağ olsun, Oda Genel Merkez çalışanımız Ayhan Erdoğan'ın da 7/24 öğrencilerle meşgul oldular bu çalışmada. Bu çalışma kapsamında Konya ili Beyşehir ilçesi Emen, Gölkaşı, Huğlu ve Yeşildağ yerleşmeleri incelendi. Teknik bir gezi oldu; öncesinde hocalarımızın, Cumartesi günü, 4 Kasımda belirli sunumları oldu. Tabii, 13 farklı yerden arkadaş gelince, havanın da ayarı olmadı, biraz yağmuru, karı, soğuğu bir arada oldu, arazi çalışmasında arkadaşların pek fazla inceleme fırsatı olmadı; ama sağ olsunlar, gerçekten çok çalışkan bir ekip, hepsi ayrı ayrı çok başarılı arkadaşlar, çok güzel ürünler çıktığını düşünüyorum.

Konu hakkında teknik bilgi için Çağlar hocamızı sahneye davet ediyorum.

Doç. Dr. ÇAĞLAR MEŞHUR- Herkese merhaba.

Bu, hesapta olmayan bir konuşma aslında, kıyafetim de sahne için uygun değil dedim; ama Ayhan Erdoğan'ın resen kararıyla bu konuşmayı yapmak durumundayım. Hepiniz hoş geldiniz.

Çok kısaca çalışmanın içeriğinden bahsedip, esas bu işin kahramanlarına sözü bırakacağım.

"Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge" üst başlığı altında belirlenmişti Kolokyumun konusu. Oda Genel Merkezimiz, bununla aynı olmak durumunda değildi, ama kısmen bu konuyla ilişkili bir üst başlık belirlemişti bize, "Kırsal Alanların Geleceği" diye. Bu çerçevede bizim Karadeniz Teknik Üniversitesiyle birlikte yürüttüğümüz bir ortaklaşa proje vardı, KOKAP Projesi, dün ve bugün bazı zamanlarda bahsedildi bu projeden. Özellikle Beyşehir Gölü havzasıyla ilgili çok ciddi bir deneyimimiz vardı. Bu deneyimi ve birikimi de kullanmak anlamında, çok da dağılmadan, Beyşehir Gölü havzasında az önce Münir'in de bahsettiği bir alan belirlendi. Sahaya çıkmadan önce cumartesi günü bir araya geldik. Cumartesi günü öğleden sonra, akşam saatlerine kadar, bu sunuda gördüğünüz konu başlıkları altında bir çerçeve sunum gerçekleştirdik, kendi aramızda da bir işbölümü yaparak. İlk kısmı, kırsal alan tanımı, Türkiye'nin kırsal alanlarına ilişkin politika ve yaklaşımlar; daha ayrı, uzmanlık alanına yakın olması açısından, kırsal alanların mekansal açıdan gelişmesine yönelik araç ve stratejilerin eksikliğinden kaynaklı sorunlar kısmını ben anlatmaya çalıştım. İkinci kısmında, dün Özer hocanın sunumu da vardı bununla ilgili, Kolokyuma koyduğu katkılardan, o konuyla

alâkalı, özellikle kırsal yerleşmelerin sosyal-beşeri sermaye potansiyelleri ile yerele özgü değerler çerçevesinde bir kısmı anlattı Özer hoca. Yine üçüncü başlık altında gördüğünüz, evet, kırsal alanlarda sürekli ekonomik gelişme, sektörel gelişim üzerinden birçok konuyu paylaşıyoruz; ama bir taraftan da toprağı metalaştırıyoruz, sürekli küresel ilişkiler içerisinde konunun ekonomik yönüne vurgu yaparak birtakım vurgular yapıyoruz, ama bir taraftan da bunun aslında sorunlarıyla boğuşuyoruz. Bu kısmı da Akif hoca anlattı. Son kısımda da, az önce bahsettiğim KOKAP kapsamında ciddi bir birikimimiz vardı sahada, bu belirlediğimiz dört tane yerleşmeyle ilgili, bu yerleşmelerin mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda, yani Pazar günü gezeceğimiz alanla ilgili bu başlıklar altında bilgilendirmeyi de Sinan Levend hocam yaptı.

Cumartesi günü bu çalışma yaptıktan sonra pazar günü sahaya çıktık. Tabii, dört yerleşmenin özelliklerinden de birazcık bahsetmek lazım.

Huğlu, dün konuşuldu, bugün konuşuldu, bir kırsal yerleşme olmasına rağmen aslında birçok açıdan neredeyse kent özellikleri gösteren bir yer diyebiliriz; Türkiye'de dünya ölçeğinde özellikle av tüfeği konusunda üretim yapılan bir merkez. Yeşildağ, bilenleriniz vardır, ulusal ölçekte Leylekler Vadisi diye bilinen bir yer vardır, özellikle Mayıs ve Eylül dönemleri arasında sıkça ziyaret edilen bir yerdir, kırsal peyzajın iyi korunduğu yerlerden biridir. Daha il ölçeğinde bilinen, ama ulusal ölçekte çok bilinmeyen Emen yerleşmesini seçtik. Bir de özellikle göle bağlı olarak ortaya çıkan, su kaynaklarına bağlı olarak ortaya çıkan yapıyı da anlamak açısından, bugün bir miktar sekteye uğramış olsa da, suyla bütünleşik yaşayan bir yerleşme de olması açısından Gölkaşı'nı da seçtik ve bu dört yerleşmeye pazar günü sabah erken saatlerde başladık. Müthiş bir sürprizle başladık. Huğlu, kot olarak Beyşehir'den biraz daha yüksekteydi, lapa lapa kar yağıyordu Huğlu'da; sonra biraz aşağı indikçe, kot kaybettikçe yağmura çevirdi. Çok keyifli bir çalışma oldu gerçekten.

Lafı fazla uzatmak istemiyorum, ama şunu söylemem lazım: Öncelikle Genel Merkezimize, Şehir Plancıları Odası Genel Merkezine bu çalışmanın kurgulanmasından dolayı teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Çünkü ben 21 yıldır burada görev yapıyorum, bu kadar keyif aldığım ender çalışmalardan bir tanesi oldu. Çünkü tamamen öğrenci psikolojisinin dışında, hani böyle bir şeyleri yetiştirmek veya bir şeylere... Evet, bir şeyleri yetiştirmek için çabaladılar, ama teslim etmek için değil; bir şeyin farkında oldukları, bir şeylerden keyif aldıkları için buraya geldiler, yarım saat önce birbirlerini tanımayan insanlar grup arkadaşı oldular, birlikte yattılar, birlikte çalıştılar. Bu açıdan, bence bu Kolokyum sürecinin en özel çalışmalarından bir tanesi oldu bu çalışma.

İkinci teşekkürüm buraya üşenmeden gelen öğrencilerimize. Gerçekten onları tanımış olmaktan dolayı ben büyük keyif aldım. Dört tanesi bizim kendi

öğrencimizdi; onun dışında, Türkiye'nin dört bir tarafından gelip bu çalışmaya katkı koydular. Hepsine müteşekkirim.

Şimdi, daha fazla uzatmadan, sözü onlara bırakayım. Tekrar hoş geldiniz hepiniz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz hocam.

Çağlar hocam; isterseniz böyle alalım sizi, soru-cevap bölümü olursa konuşursunuz.

Evet, birinci gruptaki arkadaşlarımızı çağırıyorum. Arkadaşlar sunumlarına hemen başlayacaklar.

Güzel bir çalışma olduğunu ben biliyorum. Çünkü çalışmalara ara ara katıldık, elimizden geldiğince. Geziye katıldık, daha sonrasında atölye çalışmasında da ara ara birlikte çalıştık. Artık kendilerine bırakalım sözü.

Buyurun arkadaşlar.

RABİA TAHÇA- Öncelikle hepiniz hoş geldiniz. Buraya geldiğiniz için hepinize teşekkür ederiz. Bu çalıştay ortamını bize sağlayan herkese ve burada bize eşlik eden hocalarımıza da çok teşekkür ediyoruz.

İsmim Rabia, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden katılıyorum. Grup arkadaşlarım; Selçuk Üniversitesinden Muhammed, Amasya Üniversitesinden Merve, Orta Doğu Teknik Üniversitesinden Ecem. Dördümüz, "Kırsal Alanların Geleceği" temalı bu öğrenci çalıştayında Beyşehir'in dört mahallesini gözlemledik ve bu gözlemlerimiz ve tespitlerimiz sonucunda çalışmamızı kadın odaklı yürütmeye karar verdik.

Çalıştığımız dört mahalleye kısaca bakacak olursak; Gölkaşı, Emen, Huğlu ve Yeşildağ.

Huğlu'ya baktığımızda; Huğlu, av tüfeği yaparak geçimini sağlayan bir yer. Dağlık bir alan olduğu için, tarım çok gelişmediği için bu sektöre yönelmişler...

Biraz heyecanlıyım, kusura bakmayın.

Biz bu dört mahalleye gittiğimizde, kadın konusunu belirleyerek gitmedik. Orada önce bir profil çıkarmaya çalıştık; oranın üretim kaynağı, sosyal yaşantısı. Yine kitle-gruplar belirledik; kadın, erkek, çocuk ve gençler olarak.

Huğlu'ya baktığımızda; hava soğuk ve kar yağışı olduğu için kapı kapı dolaştık genelde ve az bir vaktimiz vardı, kadınlarla görüşmek istedik. Ama çoğu zaten pazar günü olduğu için ve evde kocaları, oğulları olduğu için, çok böyle, yani

görüştüler, yardımcı oldular, ama bizi çok böyle eve falan davet edemediler, mahremiyet olduğu için. Genelde şu şikayetleri oldu: Okuma yazma isteklerinin olduğunu, ama kırsal alan olduğu için bunun sağlanmadığını söylediler. Geleneksel bir yaşamdan modern bir yaşama dönüşüm var bir de, kadınlar açısından bakarsak. Çünkü eski yaşam biçimi yok artık, değişmiş durumda. Kadınlar eskiden aileleriyle, kayınvalideleriyle yaşarken, artık tek başlarına yaşamak istiyorlar. Bu durum mekana da yansımış durumda. Eski evlerde değil, apartmanlarda ve tek başlarına yaşamak istiyorlar. Bu fotoğrafta da bunu göstermeye çalıştık.

Burada iki fırın bulunuyor, beş market var, kadınların çalıştığı tüfek fabrikaları var. Ayrıca kadınlar Beyşehir'e temizliğe gidiyor ve görüşmelerimiz çerçevesinde, 2 yıldır buraya Beyşehir'den bir talep olduğu söylendi bize. Tüfek sanayinin geliştiği bir yer ve çevre köylerden buraya istihdam sağlanıyor, bu yüzden de bir konut sıkıntısı var.

Komşuluk bağları çok güçlü. Biz onlarla konuştuğumuzda, görüştüğümüzde, "Biz bir kazanız ve bir arada kaynıyoruz; mecbur, sosyal olmak zorundayız" demişlerdi bize. Ve buradan da sosyal statü farkının olmadığını, genelde insanların yaşam kalitesinin de birbirine yakın olduğunu çıkarabiliyoruz. Yaşam kalitesi de birbirine yakın ve çok farklılaşma yok.

Sosyal bağları çok güçlü. "Değişik bir plaka olduğunda herkes başına üşüşür" demişlerdi. Yani bir şey olduğunda, "Siz kimsiniz?" diye, herkes bir arada, yani birbirini gözetiyor.

Burası eskiden kasabaymış, artık mahalleye dönüşmüş. Görünen kasaba hayatı, ama şehir hayatı yaşadıklarını söylediler. Çünkü ekonomi çok gelişmiş olduğu için burada, "Her şeyin en iyisini istiyoruz" demişlerdi. Yani "Biz ne sorun var burada?" diye sorduğumuzda; "Burada bir sorun yok; biz sadece her şeyin en iyisini istiyoruz" dediler.

Yine buraya baktığımızda, eğitim ve sağlık açısından, hizmetler açısından gelişmiş bir yer ve kadınların da kamusal alanda aktif olduğu bir yer. Bunu da ileriki şeyde açıklayacağız.

Yeşildağ'a bakacak olursak; Yeşildağ, Leylekler Vadisi diye doğal bir alanıyla ünlü bir yer. Yine burası da mimarisiyle öne çıkıyor; eski bir yerleşim. Ama burada da yine, demin bahsettiğim yerdeki gibi bir apartmanlaşma, sosyal yaşamda bir dönüşüm var.

Buna ilişkin küçük bir videomuz var, onu izleyelim.

İki bakkal bulunuyor bu mahallede; birini kadın bir işletmeci işletiyor, bu bizim dikkatimizi çekti.

İzmir'de bir dernekleri var, İzmir'e yoğun bir göç vermiş ve buradaki kadınlar

yaptıkları yerel ürünleri oraya sattıklarını, oradaki tanıdıkları insanların da onlar için satış yaptıklarını söylediler.

Mimarisine baktığımızda da, fotoğraftan gördüğünüz gibi, bir koruma yok yani, çatısını tuğlayla örtmüşler ve apartmanlaşma burada da mevcut.

Komşuluk bağları çok güçlü ve biz oraya gittiğimizde hemen bize ne yaptığımızı, yardımcı olup olamayacaklarını sordular, bize yardım etmeye çalıştılar ve sorularımızı yanıtladılar. Burada da bize meyve ikram ettiler.

Tarım ve hayvancılık yapılıyor burada. Ama köy dışında, yani mahalle dışında bir yerde yapılıyormuş ve girişinde. Keşik yapmak diyorlar. Çobanlar, mesela beş mahallenin ineği varsa, biri gidiyor içinden, bekliyor onu, sonra ikincisi gidiyor falan. Böyle sırayla, dönüşümlü olarak hayvanlarına bakıyorlarmış, dışta olduğu için.

Biz kadınlara sorduğumuzda, "Siz neyle geçiniyorsunuz?" dediğimizde; "Tarım ve hayvancılık" dediler. Ama bunları, mahalle dışında olduğu için, erkeklerin yaptığını söylediler. Erkekler de, "Kadınlar kraliçe gibi yaşar, erkekler işe gider; biz kadınlarımızı çalıştırmayız" diye bir cümle kurdular. Burada da yine tarhana ve yöresel ürünler yapılıyor; sebze, kuru tüketim gıdaları. Ve bunları, yine İzmir'e, Almanya'ya, Belçika'ya göç vermişler, oradaki insanlara yolluyorlar. Onlar yazın buraya gezmeye geliyorlarmış ve o zaman götürüyorlarmış.

"Ekseri" lafını çok kullanıyorlar, sadece orada duyduk. "Genelde" anlamını çıkardık "ekseri"den.

Gölkaşı'na gittiğimizde; Gölkaşı, Beyşehir Gölü'nün kıyısında bir mahalle, ama gördüğümüz mahalleler arasında çöküntüye uğramış bir yer. Kahvehanede de kadınlarla konuştuk. Kadınlar, orada onlara yönelik bir etkinlik olmadığını, hatta iş olmadığını, çocuk az, ama yaşlı nüfusun çok olduğu bir yer olduğunu söylediler.

Burada tarım ve hayvancılığın yanında balıkçılıkla da uğraşıyorlar. Bilinçsiz bir avlanma şeyiyle gittikleri için eskiden, şu an balık üretiminde bir sıkıntı varmış. Yani bilinçsiz avlanma yaptıkları için... Mesela balıkların üreme döneminde avlanıyorlarmış, o yüzden de balık popülasyonunu azaltmışlar.

Erkeklere sorduk, "Burada ne yapıyorsunuz, geçim kaynağınız ne?" diye; "6 ay oturuyoruz, 6 ay tarımla uğraşıyoruz; işte, olursa balığa gidiyoruz" dediler. Ama kadınlara sorduğumuzda, onlar, "Biz süt, peynir, yoğurt yapıyoruz, hayvanlarımız var" dediler. "Peki, burada ne yapılabilir?" diye sorduk; erkekler, "6 ay bu, 6 ay bu; başka bir şey yok" dediler. Ama kadınlara sorduğumuzda, "Burası göl kenarında bir yer, turizm gelişebilir; tarihi olan bir yer, bunlar gelişebilir" diye, bize çözüm önerileri, daha girişimci, daha katılımcı bir görüş açısıyla yardım etmeye çalıştılar. Burası da mimari dokusuyla, tarihiyle öne çıkan bir yer.

Burada göç çok fazla. Altyapı ve su sorunu var; suyu dışarıdan alıyorlarmış, yani altyapı sorunları da varmış.

Yine erkeklerin bir lafıydı: "Biz ovalıyız, onlar dağlı." İncelediğimiz iki mahalle dağ mahallesiydi, iki mahalle ova mahallesi. "Biz tarım ve hayvancılıktan başka bir şey yapamayız, sadece bu var" dediler bize.

Yine burada da kadınların şikayetlerinin çoğu okumak istedikleri ve okuyamadıkları üzerine. Erkeklere, "Kadınlar ne yapıyor?" dediğimizde; "Onların yeri ahır" diye bir cümle kullandılar. Yani sanki ev işi gibi, onların yapmak zorunda olduğu bir şeymiş gibi bunu bize sundular. Mesela kadınlara sorduk; burada sadece kişisel araçlarla ulaşım sağlanıyor, burada bir toplu taşıma yok ve bu yüzden kadınlar kocalarıyla bir yere gidebiliyorlar ve o da yazın, çünkü kışın zaten hava şartları uygun olmadığı için çok çıkamadıklarını söylediler. Ve kendi başlarına bir yere gidemediklerini, kocalarının izin vermediğini söylediler. Orada yaşamalarının tek avantajının kendi ürettikleri gıdayla, güvenilir gıdayla beslenmek olduğunu, sadece bunu bir avantaj olarak gördüklerini söylediler.

Emen'e baktığımızda; Emen'de de su sorunu var. Burada okul yok, öğrenciler taşımalı eğitim görüyorlar. Burada da tarımda arpa, buğday ve pancar yetiştiriliyor, hayvancılık yapılıyor. Yine kadınlar burada evde hayvanlara bakıyorlar; yine süt, peynir, yoğurt üretiyorlar. Ama kendi geçimlik ihtiyaçları kadar.

İş imkanının Beyşehir'de olduğunu, genelde asgari ücretle çalıştıklarını, o yüzden buraya göç verdiklerini söylediler. Uygulanan tarım politikalarıyla destekler üreticiye değil, daha çok mal sahiplerine yönelik olduğu için, bu politikaların onları biraz bitirmeye yönelik olduğunu ve kötü etkilediğinden bahsettiler.

Bu da Emen'de çektiğimiz bir video.

Videodan pek anlaşılmıyor, ama "Burada sosyal ilişkiler nasıl?" diye sorduğumuzda, ki genelde aynı sorular üstünden gitmeye çalıştık; "Komşu komşuya öyle bir tas çorba pişirip vermez, bizde biri ölse üç gün sonra falan öğreniriz" tarzında cümlelerle yanıt aldık. Yani burada nüfus az olduğu için ve daha yaşlı bir kesim olduğu için, komşuluk ilişkileri ve bağlar daha kopmuş durumda. Teyze de bunu anlatıyor burada; "Kadınlara yönelik bir faaliyet de yok. Hayvanlarımızı düğün yaparken sattık, tekrar alamıyoruz. Burada halıcılık falan olsa, destek politikaları falan olsa, biz burada geçinebiliriz" diyorlar.

"Kadınlar artık sosyetik oldu, köyü beğenmeyip şehre gidiyorlar. Burada bir şey yok, sosyal faaliyet yok, kadınlar şehir hayatına özeniyor" dediler. Erkeklerin şikayeti de, "Kızlar ya ilçeden, ya ilden biriyle evlenmek istiyorlar, artık köyden evlenmek isteyince biriyle evlenmiyorlar" oldu. Buradan, kadınların artık yaşam kalitesinin değiştiğini, teknolojiyle, günümüz şartlarıyla, onların da artık farklı bir

yaşam istediklerini çıkarabiliriz. Ve uğraştıkları iş biraz emek yoğun bir iş olduğu için, mesela sobalı ev istemiyorlar artık, kaloriferli evlerde oturmak istiyorlar. Hani o köy yapısında bunu bulamayıp şehre göçenler çok oluyormuş, böyle söylediler.

Dört mahalleye de baktığımızda, kadının hizmetlere erişemediğini, aslında... Bu mahallelerin nüfusunun yarısı kadın ve üretimde kadınlar gerçekten erkeklerden daha ön planda. Mesela sütü, peyniri, yoğurdu kadınlar yapıyorlar. Erkekler diyor ki, "Biz, tamam, ineği ayarlarız, onlar bakarlar, evde bakıyorlar."

Kadının toplumdaki konumu ne kadar gelişirse, o toplumun gelişmişlik düzeyi de o oranda artıyor. Biz buraya baktığımızda, kadınlara soruyoruz, "Neyle geçiniyorsunuz?"; "Beyimiz hayvancılık, tarım yapar" diyorlar. "Peki, siz bir şey yapmıyor musunuz?" diye sorduğumuzda; "Hayır, biz ev hanımıyız" diyorlar. Yani bunu bir iş olarak görmüyorlar. Ve biz onlara soruyoruz, "Hayvancılık yapmıyor musunuz, böyle yerel ürünleriniz yok mu?" diye; biz sorduktan sonra, "Evet, biz bunları yapıyoruz, satıyoruz" diyorlar. Ama bunu bir iş olarak görmüyorlar. Görünmeyen bir emek var. Yani kadın bunda çok etkili bir faktör, bayağı ön planda, ama görünmeyen bir arka planda duruyor. Bu yüzden, biz, üretici profili, yani uygulanan tarım politikalarıyla, destekleme politikalarıyla üretici değil de, üreticinin kim olduğu odaklı bakmaya çalıştık. Bu profilin yarısı da kadın nüfusu olduğu için, yereldeki kalkınmayı oraya özgü potansiyellerle sağlamaktı amacımız ve biz kadın nüfusunu orada bir potansiyel olarak gördük.

Kadınların dezavantajlı grup olması; yani yaşadıkları alanda söz sahibi olamamaları, orayı kullanamamaları ve nasıl desem... Yani orada bir dezavantajlı gruptalar, ekonomik olarak yaptıkları işin bir karşılığı yok, emekleri görünmüyor. Ama böyle olduğu için kadınlar da kendilerini daha geliştirmişler, kendilerini ispatlamaya çalışıyorlar; bir özgüven, kendi özgürlüğünü kazanma ve birey olma çabası böyle yerlerde, kırda daha çok kadınlarda görülüyor. Bu verdiğimiz örneklerde de kadınların bize bir öneri sunması, onun girişimciliğini ve farklı düşündüğünü gösteriyor. Zaten ev işi, çocuk bakımı, hayvancılık yaptıkları için bir sürü alanda çok işlevli olarak çalışıyorlar. Yani üreticilerin artık şu dönemde farklı disiplinlerarası çalışmaları gerekiyor ve kadınlar bunu zaten yapıyorlar ve bu şeyi kaldırabilirler.

Dediğimiz gibi, kadınlar kendi özgürlüklerini kanıtlamaya ve birey olmaya çalışıyorlar. Bunu nereden çıkardık? Çünkü kendileri yaptıkları ürünleri satıyorlar. "Biz bunu satıyoruz" diyorlar. Bu görünmeyen bir şey olsa da, onlar bir şey üretmeye çalışıyorlar ve buna devam ediyorlar. Aslında şu anda kırdan istenen, geleneksel üretimden daha çok, şu anki küresel şartlardaki üretime odaklanmak ve bunun yanında yaratıcılık sergilemek. Ve kadınlar şu anda bunda gerçekten iyiler, yaratıcılar ve girişimciler; yani sorun tespit ve çözüm odaklılar. İlham verici ve yaratıcı olan her şey özgürlük ortamında olur ve kadınlar da bunun büyük bir

kısmını oluşturduğu için, biz de, kadınların özgür olduğu bir ortam nasıl olur, bunu düşünmeye çalıştık.

Bunu nasıl yaparız? Evet, güzel, konuşuyoruz; ama oraya gidip bir kooperatif kursak -atıyorum, böyle bir şey düşündük- bu işlemeyecek. Çünkü bize şey dediler; "Buraya tarımla ilgili bir sunum yapmaya geliyorlar, ama beş-altı kadın katılıyor. Belki iş yaptıkları için, çalıştıkları için, belki de ilgilenmedikleri için." Çünkü yaptıkları işi sorgulamıyorlar, sadece yapıyorlar. Peynir yapılacaksa yapıyor; bunun yönetimsel ve idare boyutuyla erkek ilgileniyor. O yüzden, oradaki kadınlar dedi ki, "Belki ilgileri olmayabilir, belki de hayvancılıkla ve ev işleriyle uğraştıkları için vakit ayıramıyor olabilirler."

Peki, biz bunu nasıl yapacağız? Biz girişimci kadın profili belirledik, yerel kalkınmada kadın nüfusunun etkili olabileceğini düşündük. Peki, bunu nasıl sağlarız? Girişimci kadın profiliyle kadınlara fırsat eşitliği ve pozitif ayrımcılık sağlanması gerekiyor. Bunun ilkelerini birazdan anlatacağız. Kadınların eğitim alması gerekiyor. Artık onlara yüklenmiş toplumsal rollerden çıkıp, ki sadece kadınların değil, erkeklerin de öyle, yani sosyal hayatlarında dönüşüm yaşamaları gerekiyor. Biz oraya gidip bir şey kurduğumuzda yine işlemeyecek; bunun bir altyapısının hazırlanması gerekiyor.

Yerel kalkınmada kadın nüfusunun etkili olabileceğini düşündük ve yerel kalkınmayı da sürdürülebilir kalkınmayla sürdürebiliriz diye düşündük. Peki, bu kalkınma nasıl sağlanacak? Bu kalkınma da ekonomik değer üreten kadın girişimci profilini desteklemek ve kadın girişimcilerin sayısını artırmakla olabilir. Yapılan çalışmalar sonucunda, kadınların istihdam yaratma güçleri ve çevrelerine sağladıkları sosyal faydanın fazla olduğu görülüyor. Ve yerel ekonomilerde kalkınmanın itici gücü olarak kadın girişimcilerin rolü başlıklı çalışmalar fazla. Bunları araştırdık, makaleler olarak. Son zamanlarda bu konu üstüne yapılan çalışmalar oldukça fazla.

Biz dedik ki, kadın girişimci profili oluşturacaksak, önce bu kadın girişimcilerin sorunlarına odaklanmalıyız. Bunlar neler? Sosyal ve kültürel ortamdaki kalıplaşmış kadın profili. Hani "Ev işi yapar, hayvana bakar; ama bu onun görevi ve bir ücret almasına gerek yok, ailesi için çalışıyor." Ama şöyle bir soru sormamız gerekiyor: Erkek de ailesi için çalışıyor. Yani bu bir sorun bizim için.

Ve kadınlar eğitim yetersizliğinden çok şikayet ettiler. "Kırda kadın okuyup ne yapacak?!" Toplum ve aile tepkisiyle karşılaştıklarını söylediler. Ki bizim okuduğumuz makalelerde de böyle. Bir işe girişmeye kalktıklarında önce aileden ve toplumdan, yaşadıkları çevreden çekiniyorlar. Çok fazla iş yükü var ve sosyal hayatları çok kısıtlı. Gittiğimiz mahallelerde onlar için bir kamusal alan, kamusal mekan bile yok. Ve bundan sonra da, haydi bunlar diyelim orada yaşadıkları

sorunlar, bir üste, bunları aşıp geçtiğimizde de finansal sorunlarla karşılaştıklarını gördük.

Girişimci kadın profili nasıl oluşturabilir, yani nasıl girişimci kadın olunur? Evinde veya ev dışında kendi adına işyeri olması gerekiyor. Tek başına veya istihdam ettiği kişilerle ortak olması gerekiyor. Herhangi bir mal veya servisin dağıtım, pazarlama ve satışını yapması gerekiyor. İş sürecinin örgütlenmesi, mal ve hizmet üretiminin planlanması, işyerinin işletilmesi, kapatılması veya işin geliştirilmesi konusunda kendi karar verenin, işinde elde ettiği kazancın yatırım ve kullanım alanları üzerinde söz sahibinin kadın olması gerekiyor. Yani yaptığı işte onun söz sahibi olup, başlamasını, gelişimini, bitişini, sürecini onun takip etmesi gerekiyor.

Amasya'da Karatepe köyü örneği haberlerde çıkmıştı, bunu da bir dersimizde kullanmıştık bir çalışma olarak. Burası ezber bozan bir köy olarak geçiyor. Köy muhtarı İtalya'da yaşamış biri ve emekli olduktan sonra köye dönüyor, sonra orada muhtar seçiliyor. Sonra kadınlara yönelik bir şey yapmak istiyor; yaptıkları düzenlemeyle, salı günü öğleden sonra erkeklerin köy meydanına çıkması yasak ve o gün ev işlerini erkekler yapıyor, erkeklerin kullandığı lokal, kahvehane tarzı yerler kadınlara tahsis ediliyor ve o gün kadınlar orada neler yapıyor şimdi göreceğiz, bir videomuz var.

Gördüğünüz gibi, burada kadınlar okey oynuyor, sohbet ediyorlar ve gördüğünüz gibi, bir kitaplık oluşturmuşlar, kitap okuyorlar. Burada her salı günü toplanıyor kadınlar.

Burada dikkat ettiyseniz, 100 erkeğe soruluyor bu muhtar tarafından, onlar da onay veriyorlar. Biz de tebrik ediyoruz onar verdikleri için. Ama şöyle bir sorun var: Eşitlik ve özgürlük ortamı olması gerektiğini savunuyoruz kadınlar için; ancak, burada haftada bir gün ve buna erkekler karar veriyor. Yani kadınlar bunu talep etmiyor, erkekler bunu onlara sunuyor. Ve fark ettiyseniz, kadınlar diyor ki, "İşlerimize yardım ediyorlar." Yardım etmeleri değil, aslında yapmaları gerekiyor. Ve kadınlar "işlerimiz" diyorlar. Diğer dört mahalleye baktığımızda, kadınlar yaptıkları şeyleri iş olarak görmüyorlar; ama bu bir mekana yansıyınca bunu bir iş olarak görüyorlar. Mesela Yeşildağ'da da böyleydi; erkekler dışa gittiği için, hayvancılık dışta, mahallenin dışında yapıldığı için, kadınlar kendilerini iş yapmıyor olarak görüyorlar. Ama aslında evde de onlar hayvan bakıyorlar. Bu, Gölkaşı'nda da aynı, Emen'de de aynı. Ama Huğlu'ya baktığımızda, mesela orada da aynı durum var; kadınlar ev işi yaptığı için kendilerini iş yapıyor olarak görmüyorlar. Ama soruyoruz, "Kadınlar çalışıyor mu?" Temizliğe gidenler için, "Evet, onlar çalışıyor" diyorlar. Çünkü bir ekonomik getirisi var, görünen bir yönü var ve mekana yansıyor bu, yani Beyşehir'e gidiyorlar.

Yine Antalya'dan bir başarı hikayesi. Bunu da, dün akşam haberlere düşmüş,

oradan bulduk. Bu kadın muhasebe okumuş, Fatma Öncel isimli bir ablamız. KPSS'ye giriyor ve kazanamıyor. Sonra, eşi polis, onun görev yerine gitmek zorunda kalıyorlar. Sonra kadın muhasebe okumuş ve baba mesleği hayvancılık. Dört bileziğini satıyor, bir inek alıyor, eşiyle birlikte bakmaya başlıyorlar, ev sahipleri de izin veriyor. Bu kadın, muhasebeci olduğu için ve bu işten anladığı için, dört bileziğini satıp aldığı bir inekle başladığı işte bugün 1 milyon TL'lik bir servete ulaşmış ve aylık geliri 65 bin lira. Yani kadının üretimdeki etkisi, rolü bu kadar büyük. Bu da fotoğrafı.

Hani diyoruz ya, kadınları eğitimi çok önemli, bu süreç eğitimle olmalı, politikalarla olmalı. Çünkü mesela görüyorsunuz, ineği sağarken bir teknolojik alet kullanıyor, kadının bundan anlaması gerekiyor, bu işle ilgileniyor. Mesela şu an bilmesi gereken şeylerden biri de internet. Mesela pazarlama yapacaksa, bir derneğe üye olacaksa... Yani yerelin kendine özgü değerlerini kalkındırarak bir kalkınma sağlanacaksa ve kadın bunu yapacaksa, küresel bir ortamda rekabet etmesi gerekiyor ve bunu yapabilmesi için de şu anın şartlarını, bu oyunun kurallarını öğrenmesi gerekiyor.

Denizli'de de İpek Hanım'ın Çiftliği diye bir çiftlik var. Bu kadın da organik tarım yapmaya başlıyor. Gördüğünüz üzere, bu mahallelerde yapılan üretimler organik yani, kesinlikle. İpek Hanım'ın Çiftliği de böyle organik bir şeyler yapmakla başlıyor; ama kadın sonra arkadaşlarına veriyor, sonra çok talep olduğu için bir çiftlik açıyor ve web sayfası var, hani kurumsal. Bu, yasallaştırılmış bir şey ve 1 kilo sütü 15 liraya satıyor. Bu aynı dört mahallede de yapılıyor, ama gitseniz, belki 1 lira. Yani değer katmanın süreci biraz yasallıktan geçiyor.

Bir kadın da temizlik işçisi olarak girdiği bir fabrikada bütün iş alanlarını öğreniyor, nasıl yapılacağını; sonra dayısı ona finansal olarak destek oluyor ve kadın bir fabrika açıyor, yanında kadınları da istihdam etmeye başlıyor. Yani kadınlara fırsat verildiğinde neler yapabileceklerini bize gösteriyorlar.

Burada da bu nasıl oluyor? Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu var ve bu federasyona bağlı kurulan kadın dayanışma dernekleri var. Bu dernekler de KADEF markası altında kadınların yaptığı yerel ürünleri satıyor ve onlara bir artı değer, gerçekten emeklerinin karşılığını veren bir değer üretiyor.

OTURUM BAŞKANI- Arkadaşlar; bu kadar kadının olduğu bir ortamda bölmeye de korkuyorum, ama...

RABİA TAHÇA- Bitiriyorum, son şeye geldik.

Kadınların sokağa çıkması, evet, yasak değil, çalışması yasak değil; ama biz bu dört mahallede de, kadınların yaşadığı mahallede, yaşadığı evde bile söz hakkının olmadığını gördük. Yani yasal olarak bunda bir sıkıntı yok; ama toplumun kadına

yüklediği bir rol var, bir toplumsal cinsiyet var ve bunlarla mücadele etmesi gerekiyor. Kadınlara eşitlik deyip yasalarda bunu böyle söylememiz yetmiyor; bunu uygulamaya geçirmek için biraz daha çabalamak, bu kadar da kadın üretici varken bunu kadın açısından da düşünmemiz gerekiyor. Kırsalda erkek şu anki üretim koşullarıyla mücadele etmek zorunda; ama kadın bir yandan da ona yüklenen rolle, eğitimsizle, bir sürü şeyle, anlattığımız bu sorunlarla baş etmek zorunda. Bu yüzden, biz eşitliği değil, adaleti savunuyoruz. Bu yüzden de kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması ve fırsat eşitliği verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bunlar sağlanırken, pozitif ayrımcılık diyoruz, ama bence bu bir ayrımcılık değil, kadına verilmesi gereken bir şey de değil, zaten bu haksızlıktan doğan bir hak bizce. Bu yüzden, adalet sağlanması için bu yöntemlerin kullanılması gerektiğini düşünüyoruz.

Kadın bu kadar etkili ve aktif bir roldeyken, yerel kalkınmada, tarımda, üretimde bu kadar aktifken, ama pasif görünürken; biz diyoruz ki, kadın değişirse kırsal dönüşür, hatta dünya dönüşür.

OTURUM BAŞKANI- Arkadaşlarımıza sunumlarından dolayı teşekkür ediyoruz. Gözlerim Esra hocamı aramadı değil; burada mı acaba? Göremedim.

SALONDAN- Yok, hayır.

OTURUM BAŞKANI- Çok şey kaçırdı o zaman.

Teşekkür ederiz arkadaşlar. Soru-cevap kısmını en son yapalım isterseniz.

Bir de bir önceki görselde eşitlik, adalet... Bir açabilir miyiz orayı. Bununla ilgili de bir eleştiri var. "Karşı taraftakiler biletli, parayla alıp giriyor, bunlar beleş izliyor, bu nasıl adalettir?!" deniliyor. Öyle de bir eleştiri var yani.

OTURUM BAŞKANI- Soruları sonda alacağız. Teşekkür ederiz arkadaşlar. Evet, ikinci grubu alalım. Buyurun.

GİZEM GÜREL- Herkese tekrar merhabalar. Ben Gizem Gürel, Selçuk Üniversitesi'nden katılıyorum.

8 Kasım Dünya Şehircilik Gününde, biz öğrenci çalıştayı olarak, "Kırsal Alanlarda Doğal Kaynak ve Su Yönetimi" konusunu ele alacağız grup olarak. Konumuzun temel eylemi, kırsal alanlarda doğal kaynakların koruma-kullanma dengesini sağlayarak yerel kalkınmaya katkıda bulunmaktı. Çalıştay ekibi olarak ilk başta Beyşehir ilçesinin dört mahallesini gezdik. Bu dört yerleşim; Emen, devamında Yeşildağ, Huğlu ve Gölkaşı mahalleleridir.

İNCİ ÇETİNTAŞ- Mahallelerin genel tanıtımından ve sunumun devamından ben bahsedeceğim. Ben İnci, İstanbul Teknik Üniversitesi son sınıf öğrencisiyim.

Öncelikle Huğlu mahallesinden başlamak istiyorum.

2016 yılı itibarıyla istihdamının yüzde 90'ını imalat sanayisinden sağlayan bir mahalle. 6360 sayılı Büyükşehir Yasasıyla mahalleye dönüştürülmüş bir köy aslında. Ama biz kendisinin kırsal nitelik göstermediği izlenimindeyiz. Çünkü geniş yolları, sahip olduğu donatı alanları ve zincir marketlerin şubelerinin bulunması, insanların eğitim düzeyi, kırsaldan çok kent etkisi yarattı üzerimizde. Ve insanlardan şöyle bir tepki aldık alan çalışması sırasında: "Vergimiz çok, ama hizmetimiz yok." Yani sanayi ortamında çalıştıkları için verdikleri vergi oldukça yüksek; ancak, belde belediyesiyken bile daha çok hizmet almışlar. Şu an mahalle niteliğindeler ve herhangi bir hizmet görmediklerini söylüyorlar. Bunu bir de size halkın ağzından dinleteceğiz şimdi, küçük bir videomuz var.

Halktan duyduklarımız da bu şekildeydi.

Yeşildağ mahallesi; geçim kaynağı olarak balıkçılık ve hayvancılıkla geçinen bir mahalle. Yine bu mahallemiz de köyden mahalleye dönüştürülmüş, şu an bu aşamaları yaşıyor. Bu mahalleyle ilgili söyleyeceğimiz iki temel vurgu şu: "Tatlı su, ama kirli su" diye bahsettiğimiz şey, Beyşehir Gölü'nün mevcut durumunun gidişatı. Yine slaytımızın en sonunda izleteceğimiz bir video var, orada daha net bir şekilde göreceğiz, ama Yeşildağ mahallesindeki durum şu şekilde: İnsanlar kanalizasyon sistemini dereye bağlamışlar, bu dere de Beyşehir Gölü'nü besleyen önemli derelerden birisi. Yani kanalizasyon sistemi aslında dolaylı yoldan göle bağlanmış oluyor. İkinci vurgumuz da, "turizm yapılamayan cennet." Yeşildağ mahallesinde Leylekler Vadisi var, gittik gördük, turistik değeri çok yüksek bir mahalle, taş evleri var, fiziksel dokusu çok güzel korunmuş. Ama turizm yapılamıyor. Çünkü teşvik yok, destek yok ya da halkın böyle bir beklentisi yok. Bu yüzden bunun da üzerinde durmak istedik.

Gölkaşı mahallesi; tarım ve balıkçılıkla geçinen mahallelerden bir tanesi. Yerleşim dokusunu korumuş bir mahalle, fiziksel dokusunu koruyabilmiş bir mahalle. Ancak, bu mahallede de "bilinçsiz balıkçılık" dediğimiz şey var. Balıkçılık yapıyorlar, balıkçılıkla geçiniyorlar, herkesin topladığı balığı bir kişi pazara götürüyor, aralarında böyle bir dayanışma var aslında; ancak, yanlış balıkçılık teknikleri nedeniyle gölü verimli kullanamamış durumdalar. Gerek eski ağlarını göle bırakmaları, gerek çöp tesislerinin buraya karışması, isteyerek veya istemeyerek, gerekse yavrulama döneminde yaptıkları balıkçılık, kaçak balıkçılık gölü etkilemiş durumda, ki kendileri de bu durumdan etkileniyorlar. İkinci olarak da "yapıların vedası" diyoruz. Çünkü ellerindeki mevcut fiziksel dokuyu koruyabilmiş durumda değiller ne yazık ki. Önemli bir taş yapı stoku var aslında.

Ve son mahallemiz Emen. Emen de tarımla geçinen bir mahalle ve eşsiz taş evleriyle ünlü bir mahalle. Dokusunu da görüyoruz hava fotoğrafından. Burası için de, tarımla geçinen bir mahalle dedik; ancak, şöyle bir sorunla karşılaştık: Tarımın kaybedilişi. Ne üzerinden? Ellerinden mevcut toprağı kullanamıyorlar. Yani çok verimli bir toprakları var, ürün çeşitliliğini karşılayabilen bir toprak var, ama halk bunu kullanamıyor. Şöyle bir örnek verelim: 5 yıl önce ceviz ağacı ekimine başlamışlar ve 5 yıldır çevrede çok fazla ceviz ağacı büyümüş, yetişmiş; ancak, insanlar farkında bile değiller. Biz sokaklarda yürürken dikkatimizi çekti, kesinlikle bir geçim kaynağı gözüyle baktık; ama insanlar ne yazık ki farkında bile değiller. Bir de, üzerinde durmak istediğimiz ikinci nokta, alanda sohbet ettiğimiz kadınlardan birisi şöyle bir cümle kurdu: "Mahallemizde sadece beş tane çocuk var, beylerimiz ve büyüklerimiz ölüyorlar; 5 yıl sonra bir mezarlık göreceksiniz." Biz de bunu "taş mezarlar" olarak, yani mevcut taş konutların artık birer mezarlık olacağını, halkın da deyimini vurgulayarak üzerinde durmak istedik.

Mahallelerimiz bu şekilde, bizde yarattıkları izlenimler bu şekilde en azından.

Şimdi bir de doğal kaynaklar üzerinden mahallelere bakacağız. Şöyle ki: Elimizde bir Beyşehir Gölü ve havzası var. Beyşehir Gölü'nün sahip olduğu potansiyeller var. Bunlar sadece bizim tespit edebildiklerimiz. Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü, milli park sınırlarına dâhil, balık ve kuş çeşitliliği çok fazla. Yani aslında, baktığınızda, bir ekolojik bütünlük sağlıyor. Ancak, üzerinde, dört mahallemizden baktığımızda, şöyle tehditler oluşmuş durumda:

Huğlu mahallesi, sahip olduğu sanayi tesislerinin atıklarını derin deşarj yöntemiyle Beyşehir Gölü'ne deşarj ediyor ve farkında olarak ya da olmayarak, bulunduğu yerde atıkların toprağa karışımı ve buradan da yeraltı sularına karışımı söz konusu, gölün doğrudan zehirlenmesi söz konusu.

Yeşildağ mahallesinde kanalizasyon bağlantıları yine gölün kirlenmesine neden oluyor ve sulama teknikleri, yanlış sulama teknikleri karşımıza çıkan en önemli sorunlardan bir tanesi.

Gölkaşı mahallesinde kontrolsüz balık avcılığı ve Emen mahallesinde de yine yanlış sulama teknikleri, üzerinde durmak istediğimiz sorunlar.

Yeşildağ mahallesinde gördüğümüz en büyük sorunlardan bir tanesi; hayvanların bile ruhu yok arkadaşlar. Yani hayvanda tepki yok. Bu şekilde ifade edebiliyoruz sadece.

Tehditler: Her mahallenin farklı açıdan sunduğu tehditler var. Huğlu mahallesinde sanayi tesisleri atıklarının toprağı kirletmesi söz konusu. Yeşildağ mahallesi için bir yapılaşma tehdidi söz konusu. Sunumun başında Çağlar hocamız da bahsetti, 4-5 katlı yapılara rastlıyoruz alan gezisinde. Halbuki Leylekler Vadisiyle birlikte

fiziksel dokunun korunması gerektiğinin düşündüğümüz bir alan. Gölkaşı mahallesinde gölün çekilmesi sonucu oluşmuş bataklık alanları var ve toprağın verimsizleşmesine, toprak kaybına neden oluyor doğrudan. Emen mahallesinde de tarım tekniklerinin doğru kullanılmaması ya da toprağın doğru kullanılmaması ya da hiç kullanılmaması için verimsizleşmesi söz konusu.

Rüzgar ve güneş, kalan iki enerji kaynağımız. Rüzgardan şu şekilde bahsedeceğiz: Beyşehir havzasında bir potansiyel görülmüş, tespit edilmiş ve devlet teşvikli yatırımlar havza çevresinde başlamış. Biz Akdağı'nda bir RES projesi olduğunu tespit ettik. Bu RES projesinde üretilen enerjiyle Beyşehir havzasının ihtiyacının karşılanabileceğini yine okuduğumuz makalelerde gördük. Bunun alana çok büyük bir katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Bir de güneş enerjisi var. Güneş enerjisi için de, Konya'da güneşli gün sayısı üzerinden güneş tarlaları oluşturulmuş durumda. Ancak, tarım yapılamayacak topraklar üzerinde, yani kurak topraklar üzerinde. Bizim bahsettiğimiz güneş enerjisi kullanımı, binaların, konutların çatılarındaki panellerle. Onun girişimleri de şu an dolaştığımız dört mahallede mevcut; insanlar basit sistemlerle güneş enerjisinden yararlanmaya başlamış durumdalar.

ESRA FİRDEVS ÖZLÜ- Merhaba. Ben Esra, Yıldız Teknik Üniversitesinde öğrenciyim.

Beyşehir Gölü'nün şimdiki ve gelecekteki durumunun senaryosunu yansıtan bir video çalışması hazırladık. Bu video çalışması birkaç çalışmanın sentezi şeklinde oldu. Şimdi onu izleyelim.

Belli konu başlıkları altında, temenni düzeyinde birtakım kavramlar oluşturduk. Bu kavramlardan ilki akıllı sulama teknikleri. Akıllı sulama tekniklerinin kullanılmasıyla birlikte yüzde 70 enerji tasarrufunun sağlanabileceğini gördük. İkincisi, ürün çeşitliliği. Hâlâ kırsal yerleşmelerin gelişiminin ürün çeşitliliğine bağlı olarak gerçekleşebileceği izlenimi, düşüncesi var insanlarda. Halbuki biz, hangi toprak ne için kullanılacak meselesine odaklanmalıyız. Üçüncüsü de, gezdiğimiz yerleşmelerin kiminde içme suyunun olmadığı, içme suyu temininin taşınarak sağlandığını gördük; kimi yerlerde elektriğin olmadığı, 10-15 gün elektriksiz kaldıklarını gözlemledik. Gerekli yerlere gerekli hizmetlerin sağlanması meselesi önem kazanıyor bu bakımdan. Ayrıca, enerji üretiminde de insanların kendi ihtiyaçlarını, ev içindeki ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde bir enerji üretimi potansiyelinin olduğu ve bunun kullanılması gerektiği gibi birtakım sonuçlara vardık.

Sunumumuz bu kadar, bizi dinlediğiniz için teşekkür ederiz.

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ediyoruz arkadaşlar.

Şimdi, sunumlarını yapmak üzere üçüncü grubu buraya alalım. Buyurun.

FATMA OLGUN- Değerli konuklar; öncelikle hepiniz hoş geldiniz. Ben Fatma Olgun, Selçuk Üniversitesi 3. sınıf öğrencisiyim. Arkadaşlar; sizler de kendinizi tanıtın.

NUR İŞCAN- Ben Nur İşcan, Dokuz Eylül Üniversitesi 4. sınıf öğrencisiyim.

SERRA UTKUM İKİZ- Ben Serra Utkum İkiz, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 2. sınıf öğrencisiyim.

İBRAHİM ÖZGÜR- Ben İbrahim Özgür, Necmettin Erbakan Üniversitesi son sınıf öğrencisiyim.

EMRE ARIKAN- Ben Emre Arıkan, İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi 3. sınıf öğrencisiyim.

FATMA OLGUN- Sözlerime başlamadan önce hepinizin Dünya Şehircilik Gününü kutlamak istiyorum. 8 Kasım Dünya Şehircilik Gününüz kutlu olsun.

Size çalışmanın amacından bahsedeceğim. Amacımız, kırsal alanlardaki mevcut durumu, orada yaşayan insanların düşüncelerini, bizim gözlemlerimizi derleyip, "Kırsalın geleceği nasıl şekillenebilir?" sorusuna cevaplar aramaktır.

Bu çalışmada izlediğimiz yöntemden bahsedeceğim. Huğlu, Emen, Gölkaşı, Yeşildağ köylerinde saha çalışması yapıp, burada edindiğimiz gözlemler sonucunda altı başlık belirleyerek değerlendirmelerimizi oluşturduk.

Bu başlıklar;

Kırsal alanlardan kente göç olgusunun özellikle genç nüfusa etkisi,

Kırsal alanlarda yeterli eğitim kurumları olmamasının özellikle kadınlar üzerindeki olumsuz etkisi,

Geleneksel doku, örf ve âdetlerin kaybolmaya başlaması,

Küreselleşme, teknoloji, modernleşmenin kırsal alanlar üzerindeki etkisi,

6360 sayılı Büyükşehir Belediye Yasasının kırsal alanlara etkisi,

Kırsalda örgütlenme ve istihdam.

Başlıkların içeriklerini videolarda göreceksiniz.

Bu gözlemleri yaparken iki farklı düşünce yapısı; yani köyün en yaşlı kadın ve

erkek bireyi ile köyün en genç kadın ve erkek bireylerine yaşadıkları yerleşmeler üzerinde birtakım sorular sorduk. “Kaç yaşındasınız?” “Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?” “Ne iş yapıyorsunuz?” “Geriye dönseniz nelerin değişmesini isterdiniz?” “Gelecekte ne olmasını isterdiniz?” Bu soruları yönelterek, halkın gözünden beklenti ve pişmanlıklarını tespit etmiş olduk.

Sunumun bundan sonraki kısmında halkın gözünden tespitler ve bizim gözümüzden tespitleri inceleyerek devam edeceğiz.

Başlıklarla ilgili görüşlerimizi sizlere aktaracağız.

Zaman içerisinde kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık gibi ana sektörlerin cazibesini yitirmesi ve coğrafi şartların zorluğu göçe neden olmuştur. Bunun yanı sıra iş ve eğitim imkanlarının kısıtlılığı sebebiyle genç nüfusun kente göçü söz konusudur.

Geçmişten günümüze azalarak da olsa devam eden “Kız çocukları okumaz” düşüncesi, kırsalda aslında eğitim kurumlarının yetersizliği, uzaklığı gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu bölgede erkek çocukları da aynı sorundan muzdariptir. Baba mesleğine devam edilmektedir, eğer şanslılarsa yakındaki herhangi bir okula gönderilirler.

Öncelikle, geleneksel dokunun yok olmaya başlamasında, mahalleye dönüştürülen köyler, yani kırsal alana uygulanan kent politikaları etkili olmuştur. Bunlara bağlı olarak örf ve âdetlerin azalmasında en temel sebep kırda yaşayanların modernleşme isteğidir.

Kırsal alanda yaşayan insanların gelişen teknolojilerden yararlanma isteği, kentteki elverişli yaşam şartlarını istemeleri ve ilginç bir şekilde, kentte yaşayan insanların kırlara göç etme isteğinin artması, kentin karmaşasından kurtulma isteği karşılıklı bir yer değişimine neden olmaktadır.

6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunuyla birlikte köyler, beldeler mahalle statüsüne dönüşmüştür. Öncesinde bile belediye hizmetlerinin ne kadar yeterli olduğu tartışılırken, bu yasayla birlikte hizmet kalitesi daha da düşmüştür.

Kırsal alanların geleceği eğer kalkınma odaklıysa yerelde kalkınma desteklenmeli. Herkesin faydalanabileceği, geneli ilgilendiren, oraya özgü ortaya çıkarılmış örgütlenmeler oluşturulmalıdır.

NUR İŞCAN- Ben de son kısımdan bahsedeceğim.

Öncelikle, gerçekten çok eğlenceli bir arazi çalışmasıydı.

Biz sonuç olarak bu altı başlık altında, Huğlu, Gölkaşı, Emen ve Yeşildağ örnekleri üzerinden bu başlıkları hem halkın gözünden, hem de kendi gözümüzden size

aktarmaya çalıştık. Ve hepimiz için son söyleyeceğimiz şey de şu olacak: Şehir Plancısı adayları olarak bize düşen, kırların geleceğinin planlanması konusunda, kent politikalarını kırlara uydurmak yerine, kırsala özgün politikalar üretmek; kalkınma politikalarımızı yerelde ve en önemlisi, yerinde uygulamak; kapitalist düzen içerisinde kırsalı metalaştırıp pazarlamak yerine, daha insani ölçekte düşünüp, tüm bunlara uygun planlar üretmek.

Bu planları üreteceğimiz günlerin gelmesi dileğiyle hepinize teşekkür ediyoruz.

Özel olarak teşekkür etmek istediğimiz insanlar da var.

Öncelikle bize insan olarak tekrar kırın samimiyetini yaşatma fırsatı veren TMMOB Şehir Plancıları Odasına, sonra yürütücü hocalarımıza, arazi şartları olursa olsun bizi bırakmayan Ayhan Erdoğan'a buradan selam olsun.

OTURUM BAŞKANI- Biz de arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz.

Arkadaşlar o gün otobüse biraz geç kalmışlardı, sebebi şimdi belli oldu. Özellikle videodaki altyazılar için teşekkür ederiz; yani o çok iyi oldu, teşekkürler.

Şimdi son grubumuz sunumlarını yapacaklar. Buyurun.

BERNA ÇİFTÇİ- Öncelikle, öğrenci panelimize hoş geldiniz.

Bizim konumuz "Kırsalın Dili."

Ben Cumhuriyet Üniversitesinden Berna Çiftçi. Arkadaşlarım; Amasya Üniversitesinden Çağrı Ünver, Selçuk Üniversitesinden Murat Alp Malkoç, Yıldız Teknik Üniversitesinden Özen Yavuz ve Erciyes Üniversitesinden Hande Mermi.

Kısaca konuşmam gerekirse; biliyoruz ki, kırsal alanda birçok çalışmada, özellikle planlama çalışmasında, gidip, yerin ruhunu, yerdeki meseleyi yeterince anlamadan, araştırmadan planlar yapılmakta. Kırsaldaki planlama F grubu işi olarak görülmekte, kim olsa yapar bu işi denilmekte... Dolayısıyla, biz bu çalışmada şunu çok kıymetli ve değerli bulduk: Gittik, yerle temas ettik, insanlarla diyalog kurduk ve insanların samimiyetle sorunları anlatma biçimi bizi çok etkiledi. Kırsaldaki temel sorunlar acaba insanlar tarafından nasıl dile getiriliyor, biz de bunu size göstermek istedik. Şimdi hazırlamış olduğumuz videoyu hep birlikte izleyelim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz arkadaşlar. Ayhan Bey'in de ne kadar üşüdüğünü buradan görebiliyoruz.

ÇAĞRI ÜNVER- Hocam; daha bitmedi.

OTURUM BAŞKANI- Ha, bitmedi mi? Pardon, kusura bakmayın.

ÇAĞRI ÜNVER- Videolarımızı da izledik, daha önceki arkadaşlarımız da konuştu, bahsetti; kırsalı kıymetsiz, basit bir iş gibi görmeyip, kırsalın dilini anlamak istiyorsak, bu yapıyla temas edip, insanlarla iletişim kurmamız, burada sözü edilen konuları, planlama sürecini aktarmamız lazım.

Bizi dinleyip, videolarımızı izleyip, hani çıkmayıp hâlâ burada dayandığınız için çok teşekkür ederiz.

MURAT ALP MALKOÇ- Arkadaşlar; Ayhan'a teşekkür etmenin dışında, arazi şartlarının zorluğu ve bir dış çekim yapmanın sıkıntısından kaynaklı ses çok iyi gelmemiş olabilir, o açıdan kusura bakmayın. Elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalıştık. Teşekkür ederiz.

OTURUM BAŞKANI- Bitti mi?

MURAT ALP MALKOÇ- Bitirdik hocam, sağ olun.

OTURUM BAŞKANI- Ayhan Bey hakikaten ciddi emek verdi bu dönem içerisinde. Bir ayağa kalksa da görsek, ben göremiyorum.

Teşekkür ederiz. Buraya çağıralım kendisini de.

MURAT ALP MALKOÇ- Hocam; istek varsa son bölümü tekrar oynatabiliriz. (

OTURUM BAŞKANI- Söz almak isterseniz buyurun.

AYHAN ERDOĞAN- Ben de kısaca arkadaşlarımıza ve yürütücü hocalarımıza tekrardan teşekkür edeyim. Hem hocalarımız, hem de çalıştaya farklı illerden, farklı üniversitelerden gelen arkadaşlarımız büyük emek gösterdi; hepsine tekrar tekrar teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Ben de böyle en hareketli oturuma başkanlık yapmaktan ayrıca mutluluk duydum. Teşekkür ederim sizlere ve Genel Merkezimize.

Soru-cevap kısmına geçelim.

Diğer arkadaşları da sahneye alalım. Hocalarımızı da buraya alalım.

Evet, değerlendirmeleri alalım arkadaşlar; sorusu, katkısı olan varsa buyursun.

Röportajlarla da tam böyle halkın katılımı oldu yani, hissettik; teşekkür ederiz tekrar. Buyurun Hüseyin Bey.

HÜSEYİN ÇANKAYA- Öncelikle bu çalışmaya katkı koyan herkese çok teşekkür ederim. Emeklerinize, yüreklerinize sağlık.

Sayın Başkan; bundan sonra bu Kolokyumu programlarken, öğrenci panelini acaba oturumlardan fazla mı yapsak diye düşüneceğiz galiba. Çünkü öğrenci panelleri çok önceleri kısa yer alan, hatta başka formatlarda olan bir şekildeydi. Ama kolokyumların en önemli unsurunun öğrenci, yani meslektaş adaylarımız olduğunu görerek, Odamız, bunu artık bir öncelikli amaç haline getirdi. Dolayısıyla, bu öğrenci çalıştayının bir öncekine göre daha ileride, daha kapsamlı bir çalışma olduğunu görmek de hakikaten bizi çok mutlu etti. Hepiniz aramıza hoş geldiniz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz. Buyurun hocam.

HÜRRİYET ÖĞDÜL- Önce konuşmak istemezdim, hani öğrenci arkadaşlarımız konuşacak diye bekledim, ama kimseden bir şey gelmedi.

Ben de çok heyecanlandım, bize de böyle bir program istiyoruz. Yani biz hocalar da böyle üç gün, dört gün çalışıp, bakalım neler yapacağız, bir de siz bizi değerlendirin diyeceğim.

Şaka bir yana, gerçekten bir öneri bu.

Buradan gördüm ki, arkadaşlarımız kırsalı çok sevmiş, çok heyecanlanmış. Zaten severek başlar her şey. Ben bir tavsiye rica edeceğim sizden: Acaba biz hocalar ya da program yapanlar olarak şehircilik eğitiminde neler yapmalıyız, ki kırsal alanda daha donanımlı mezunlar verelim ve planlama da bu konuda daha ileri gitsin? Arkadaşlarımız kendi eğitim programlarını düşünerek, neler olmasını isterlerdi, atölyeler nasıl olsaydı; bu çalışmada olan, ama diğerinde olmayan şey neydi gibi, böyle kısa bir fikir verirlerse faydalı olur benim için de

OTURUM BAŞKANI- İsterseniz hemen cevap vermek isteyen varsa versin. Buyurun.

ÇAĞRI ÜNVER- Hocamın sorduğu soru için ayrıca teşekkür ediyorum. Bugün Ayhan'la da bu konuyu sabah biraz konuşmuştuk. Dünden beri arkadaşlarla da konuşuyoruz aslında. Hepimiz şehir planlama öğrencisiyiz sanırım, yani farklı alanlardan katılan arkadaşların sayısı azdır. Genel olarak üniversitelerde şu durum biraz bizi rahatsız eden bir nokta, özellikle stüdyo derslerinde: Mesela bizim burada yaptığımız çalışma özelinde, biz hepimiz ortak, eşit bir payda üzerinde, hem öğrenip, hem bir şeyleri aktarabilecek bir süreç içine giriyoruz. Burayı biraz da eğlenceli kılan yapının bu olduğunu düşünüyorum ben. Üniversitelerde not

olayı da biraz işin içine giriyor; ama bunun dışında, öğretmenlerin, hocaların aslında öğrencileri biraz daha rekabetçi bir yapıda, bireyi ön plana çıkaran bir sistematik içerisinde dersleri ilerlettiğini düşünüyorum. Bu bir eleştiri değil, belki bu bir öğretim modeli olarak kurgulanıyor; ama ben şahsım ve burada olan, en azından burada oturan arkadaşlarım adına bunu söyleyebilirim sanırım.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun.

NUR İŞCAN- Hocamın söylediğine paralel, bu çalışmadan kendimin anladığı şöyle bir durum var: Biz bir sahaya çıktığımızda bizim analiz başlıklarımız var. Hatta yürütücü hocalarımızla da bunu konuştuğumuzda, belirli analiz başlıkları üzerinden gitmemiz gerektiği konuşulmuştu. Ama biz ilk defa belirli bir analiz başlığı üzerinden gitmeyip, insanlar üzerinden gidip bu çalışmayı yürüttük. Öyle ki, şu an bizi salsanız bir kırsal planlama yapacağız; hikayenin içindeyiz çünkü. Başlık yok; mekan var ve insanlar var ve insanlara bizzat "Ne isterdiniz? Siz burada yaşıyorsunuz, nasıl bir sonuç olacak, nasıl bir sonrası, mevcut durumunuz ne, nereye gitmeli?" sorusunu yönelttiğimiz için çok daha rahat ilerleyebildik. Belki o analiz başlıkları biraz daha insan odaklı olursa ve buna yönelik çalışmalar yapılırsa, biz de hikayenin tam anlamıyla içerisinde olup rol alabiliriz diye düşünüyorum. Naçizane bu da benim düşüncem.

Teşekkür ederim.

İBRAHİM ÖZGÜR- Hocam; bu çalışmanın aslında bizi en heyecanlandıran tarafı, bir konumuz yoktu. Kırsal denildi, ucu açık bırakıldı; pafta da yapabilirsiniz, video da yapabilirsiniz, sunum da yapabilirsiniz. Konunun ucu çok açık, bunun üstünden herkes bir fikre daldı; "Acaba ne yapsam?" Oraya gitmeden önce sorular, insanları tanımıyoruz; plancı açısından düşündük, terimsel konulara girdik, onu yapalım, şunu yapalım falan. En sonunda düşündük ki, biraz spontane gelişsin. Oraya gidince, insanlarla konuşunca, onların dilinden biz de onları anlamaya çalışalım, onlarla konuşmaya çalışalım diye. Bizim hazırladığımız videoda, belki arkadaşlarım adına da konuşabilirim, projeye başlamadan önce böyle bir şey yoktu, insanlarla konuştuktan sonra bu gelişti bizde. Bizim yaratıcılığımızı ortaya çıkaran kısım bu oldu yani.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

Buyurun.

HANDE MERMİ- Merhaba. Ben de Erciyes Üniversitesinden katılıyorum.

Eğitimlerimizde sürekli kent ve kentleşme üzerine eğitim alıyoruz, daha çok alt sınıflarda kır ve kır planlaması üzerine eğitim alıyoruz. Fakat daha üst sınıflarda da kırsal kalkınma üzerine eğitim alırsak kır planlamasının da gelişebileceğini düşünüyorum. Ulusal olarak da politikalarımızda kırsal politikalara pek fazla önem verilmiyor; daha çok politikalar kent ve kentleşme üzerine kuruluyor. O yüzden de zaten 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu sayesinde kır alanları büyükşehir belediyeleri altına girdi ve büyükşehir belediyeleri altına girince, zaten alanda da gözlemlediğimiz üzere, hizmet daha fazla azaldı. Yani insanlar yaşadıkları yer il özel idaresinde olduğu zamanlarda hizmetin daha fazla olduğunu düşünüyorlardı. Burada eğitimin okulda kırsal kalkınma üzerine de daha çok yoğunlaştığını görürsek daha iyi işler çıkarabileceğimizi düşünüyoruz.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun hocam.

Doç. Dr. ÇAĞLAR MEŞHUR- Hürriyet hocamın söylediğiyle ilgili ben de küçük bir şey söylemek istiyorum.

Böyle bir eğitim modelini bölümlerde herhalde uygulayamayız hocam. Çünkü biz grup çalışmasını oluşturmak istediğimizde, önce genelde ya çok iyi arkadaşlar, sıkı dostlar bir araya geliyorlar veya grup çalışmaları oluşturulmaya başlandıktan sonra acaba birileri grup çalışmasının üzerinden yeterince çalışmıyor mu gibi bir şeyin peşine düşüyoruz biz sonra. Yani bu gerçekten çok farklı bir şey. Birbirini hiç tanımayan insanlar bir araya geliyorlar ve... Tabii, şunun da getirdiği bir avantaj var: Öğrenci psikolojisinin tamamen dışında... Genelde öğrenciyle aramızdaki ilişki bir değerlendirmeye kaygısına hapseder; öğrenciyi, "Bizden sonunda ne istiyorsunuz, bunu nasıl değerlendireceksiniz, değerlendirme ölçütünüz nedir?" gibi bir şeye hapseder çoğu zaman. Yani bir, içeriğin getirdiği bir zenginlik oldu. İki, herhangi bir kaygı taşımadan, değerlendirme kaygısı taşımadan, tamamen gidip sahayı yaşayıp, sahada birtakım şeyleri gözlemleyip, bunu çalışmaya aktarmak gibi bir zenginlik yarattı bu.

Çok kısa bir şey söylediniz, ama aslında çok derin bir soru sordunuz. Ama böyle bir model... Çünkü hakikaten grup çalışması ve farklı düşüncelerin bir araya gelmesi bizim eğitim sistemimiz açısından müthiş bir zenginlik. Ama bu, bizim eğitim sistemimiz içerisinde çok başarıyla uygulayabildiğimiz bir şey değil açıkçası. Ve bu, kafa yorulması gereken bir şey bence.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyoruz hocam.

Buyurun hocam.

MENŞURE IŞIK- Merhabalar.

Genç meslektaşlarımı can-ı gönülden kutluyorum. Gerçekten çok keyifli bir izlence oldu benim açımdan.

Bir kere, bu kırsalı anlamak, kırsalı kadını anlamak, insanı anlamak, o dili, mekanı çözmek gerçekten önemli bir şey. Ama işte, biliyorum, 4. sınıf olanlarınız var, yakın bir tarihte meslek hayatına başlayacaksınız ve sizin karşınıza Mekansal Planlama Yönetmeliği diye koskocaman bir yönetmelik çıkacak. Burada belirlenmiş standartlar var. Bu insanların isteklerini, arzularını izlediniz, tespit ettiniz. Bunları planlarınıza yansıtırken neler düşüneceksiniz çok merak ediyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Evet arkadaşlar, soru-cevap şeklinde gittiğimiz için, cevap vermek isteyen varsa buyursun.

Buyurun Filiz Hanım.

FİLİZ HEKİMOĞLU- Planlamada biz kentsel alanları planlarken birçok kriterlere dikkat ediyoruz, parametreleri göz ardı etmemeye çalışıyoruz. Kentte yaşayanların yaşam alanlarını planlarken de en iyi kararları vermeye çalışıyoruz. Bu noktada hep göz ardı ettiğimiz bir konuyu sizin ele alış biçiminiz benim çok hoşuma gitti. O da şu: Kentte kadın sorunsalını kırsalda kadın olarak çevirerek baktınız. Merak ediyorum, bu bakış açısını nasıl geliştirdiniz ve gözlemleriniz bu doğrultuda bize yansıdı, ama siz bu konuda hangi sorunları tespit ettiniz?

Elinize sağlık, çok öğretici sunumlar yaptınız bizim için. Kendi adıma çok da mutlu olduğumu söyleyebilirim. Umutlu oldum. Sağ olun.

RABİA TAHÇA- Sorunuzu ben cevaplayayım. Şöyle: Aslında bizim kafamızda kırda kadın sorunsalı diye bir şey yoktu. Yani aslında biliyoruz, kırsal alandaki kadın kentteki kadınlara göre daha muhafazakâr bir kesimde yetiştikleri için daha geri plandadır. Hani böyle bir şey olduğunu biliyorduk. Ve kente baktığımızda, kadınlara yönelik çalışmalar var. Çünkü kentlerde kadınlar kamusal alanlarda çalıştığı için, bir sorun olduğunda, daha çok da üretimde bir sorun olduğunda... Üretimde de niye sorun var; kadınlar açısından sorun var. Üretimde bir sorun olduğunda verimliliği artırmaya yönelik çözümler üretmeye çalışılıyor. Yani kimsenin derdi kadınlar özgür olsun, birey olsun değil aslında; amaç verimliliğin artması. Biz de bu dört mahalleye gittiğimizde aslında kafamızda hiç böyle bir şey yoktu. Hatta tarım politikalarının aslında üreticiler üstünde etkisi olduğunu

düşünüyorduk. Ama bu gözlemlerimiz ve kadınlarla konuşmalarımız, mülakatlar doğrultusunda aslında kırsalda nüfus durmadığı için, orada nüfus sürekli göç verdiği için bir çökme alanı oluştuğunu gördük ve niye nüfus durmuyor, bunun üstünden gittik. Niye nüfus durmuyor da sürekli göç veriyor, bunun nedeni ne diye baktık. Evet, temelde tarım politikaları yatıyor; ama bu politikaların üretici profilini sadece üretici olarak ele alması, ama kadın profilini ele almaması, aslında üretimde kadınların erkeklerden daha fazla bulunması... Biz mesela Huğlu'ya gittiğimizde, kadınlar çalışıyorlar, temizliğe gidiyorlar mesela. Orada bir nüfus tutuluyor, hatta dışarıdan bir istihdam sağlanıyor, orada bir ekonomik değer olduğu için ve orada hizmet falan aldığı için, kadınlar... Yani şöyle anlatayım: Erkekler akşama kadar av tüfeği yapımında çalışıyorlar ve onun için, kıyafet almadır, evin alışverişini yapmadır, hani yapılabilecek yönetsel şeylere de kadınlar bakıyor. Beyşehir'e kadın mont almaya gidiyor mesela. Kadınlara soruyoruz: "Ne aralıkta gidersiniz?" "Biz her gün gideriz" diyorlar. Çünkü erkekler çalışıyor ve bu şeylere bakamıyor. Anlatabiliyor muyum? Yani kadınlar daha çok orada bulunuyor ve... Şu an anlatamıyorum, ama... Yani kırsaldaki nüfusu orada tutmak istiyorsanız kadını tutmanız gerekiyor. Çünkü üreticilerin de büyük bir kısmını kadın oluşturuyor ve kadın eğer emeğinin karşılığını alıyorsa mekana da bu yansıyor. Yani orası iyileşiyorsa, kadın para kazanıyorsa, orada ekonomi düzgünse ve orada nüfus duruyorsa, bunun da kadınla olacağını düşünüyoruz. Zaten gerisi geliyor; eğitim, sağlık, her şey kaliteli oluyor. Yani anlatabildim mi, sorunuza cevap verebildim mi bilmiyorum, ama temelde bunu çıkış noktası yaptık.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz.

... ...- Çok kısa olarak hocamın bu kır-kent konusuyla ilgili bir şey söylemek istiyorum.

Tabii, arkadaşlar daha profesyonel çalıştı kadın konusunda; ama bu bizim de tartıştığımız konulardan biriydi. Biz olaya biraz daha mekansal boyutta baktık. Yani kadının kentte hem yönetimsel, hem yönetsel, hem de ekonomik ve politik olgulara katkısı daha gözlemlenebilir noktada ve kadın emeğinin burada ürettiği artı değer mekanda daha hissedilebilir olduğu için, bu üretim sürecinde aksaklığı ya da yokluğu ya da varlığı net bir şekilde ifade edilebiliyor, yani kadının durumu daha net bir halde ifade edilebiliyor. Ama kırsalda kadının ürettiği o değer ve emek olgusu daha çok kendi evinin içinde olduğu için, dışarıya ve çevreye yansımıyor bu. Yani kadının aslında bu süreçteki boyutunun biz biraz daha mekansal olduğunu düşünüyoruz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz.

Söz vermeden önce, İstanbul'a gidecek arkadaşlar var aramızda, onlara sertifikalarını verelim, yine devam edelim.

Arkadaşlara iyi yolculuklar diliyoruz.

Buyurun.

ÜMİT ÖZCAN- Ben bir-iki şey eklemek istiyorum.

Öncelikle, bir kere, bu gençleri gördüğümüz, sizleri izlediğimiz, sizlerden böyle geleceğe ilişkin umut aldığımız için hepinize çok teşekkürler. Size yardımcı olan eğitim kadrosuna da çok teşekkürler. Tabii ki Ayhan'a da teşekkürler.

Ben sadece bir-iki şey söylemek istiyorum. Hürriyet hocam aslında çok doğru, çok can alıcı bir noktaya temas etti. Aslında Menşure Hanım da bir başka noktaya değindi, hayata atılınca burun üstü çakılacağımıza ilişkin biraz bilgi verdi. Ama galiba öğrenci olduğu dönemlerde, birincisi, özgür düşünceye çocuklarımızın daha fazla ihtiyacı var. Biz üniversitelerde özgür ve özerk üniversiteyi daha beceremediğimiz için... Ama en azından böylesine özerklik taşıyan bir eğitim alanında, şehir planlama gibi çok yönlü bir eğitim alanında çok daha özerk ve çok daha özgür davranmaya, doğrusu, eğitim kadrolarının izin vermesi gerekir. Çünkü bunu şu anda yapamazsanız, bu yaratıcı zekayı şimdi edinemezseniz, ileride o yönetmeliklerin, kanunların, kalıpların içine girdiğiniz zaman hareket alanınızı çok daha kısıtlamış olacaksınız. O nedenle, özgür bir eğitimi, daha özgür bir şeyi, onlar vermezler, ama lütfen siz talep edin. Bu, öğrencilerin görevidir. Hiçbir ülkede eğitimi öğretim kadroları öteye götürmemiştir; esas olan, gençlerin talepleriyle o eğitim biçimini şekillendirebilmeleridir. O nedenle lütfen talebinizi yüksek sesle her yerde belirtin. Burada 13 üniversiteden öğrencimiz var, 13'ünde de bir ses olacaksınız.

Ayrıca, Çağlar hocam, size hiç katılmıyorum. "Değerlendirme korkusu yok, onun için rahat rahat bunları düşündüler" dediniz. Ama burada koca jüri var yani, bize karşı... Ve üstelik yayınlanacak. Bu çocuklar normalde F alsalar ne olur, A alsalar ne olur; kendinden başka kimse bilmeyecek. Şimdi dünya biliyor onları, Dünya Şehircilik Gününde.

Çok teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz.

Buyurun Çağlar hocam.

Doç. Dr. ÇAĞLAR MEŞHUR- Bir miktar özeleştiri anlamında da bir şey söylemek istiyorum, belki Hürriyet hocamın sorusuna da katkı olur, sizin dediğinden hareketle.

"Sahaya çıkmadan önce beş-altı tane konu başlığı verip, bunların üzerinden baksalar mı acaba?" demiştik. Yani çok katkı verdiler, ama onlar oturuyorlar; Özer hoca ile Akif hoca, esas bu işten anlayanlar onlar. Ben yandan buradaydım aslında, ama şimdi ben oturuyorum burada. Her ikisi de dedi ki, "Konu başlığı verelim; ama onun dışında, sahada gözlemlenen şeyler üzerinden, biriktirdikleri şeyler üzerinden de görebilecekleri ve değerlendirecekleri şeyler varsa, orada ucu açık olsun." Bizim genelde yaptığımız hatalardan bir tanesi bu; sahaya çıkarırken, yani o mekansal, sosyal ve ekonomik anlamda yapıyı çözmek için birtakım reçetelerimizin olduğunu düşünüyoruz, onlar üzerinden bakıyoruz. Ama dediğiniz gibi gerçekten, o özgün bakış açısını bazen hapsediyor ve farklı şeyler görmesini engelliyor. Sahadaki en önemli eksikliklerden bir tanesi bu. Yani bizim istediğimiz gibi veya önlerine koyduğumuz gibi değil de... Evet, asgari ölçüde yapılması gereken çalışmalar vardır; ama gittiğinde, en azından özgürce değerlendireceği ve orayı nasıl hissettiğini projesinde anlatacağı bir yolu bizim eğitimciler olarak sağlamamız lazım. Onlar bunu kesinlikle çok iyi başardılar da, bizim de eğitim tarafındaki kişiler olarak biraz yapmamız lazım. Onlar yine talep etsinler tabii.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz hocam.

Katkı sağlamak isteyen, soru sormak isteyen başka arkadaşımız var mı?

Buyurun Emre Başkanım.

EMRE SEVİM- Selamlar dostlar. Ben Emre Sevim, Ankara Şube Başkanıyım.

Bu hikayeyi aslında çok çok konuştuk. Anlattım, ben de Odaya öğrencilikten itibaren, öğrenci mücadelesiyle dâhil olmuş bir kişiyim. Ayhan da yanınızda oturuyor, o da öyle. Ben aslında teşekkür etmek için aldım mikrofonu. Çünkü bence Odanın en en en değerli etki alanı öğrencilerle olan kısım. Ve işte yaz kampları, kış kampları, çalıştaylar çerçevesinde bunlar yürüyor. Ben şeyden çok mutlu oldum: Yani zaten etkinlik çok çok iyiydi, çok sağ olun arkadaşlar. Onun dışında, sunuş yapan arkadaşların birçoğunu daha önceden kış kamplarında, yaz kamplarında görmüştük, tanışmıştık kendileriyle. Demek ki bu maya tutmuş. Bu mayanın tutmasında katkısı olan; bu irtibatı, bu diyalogu güçlendiren, kök salmasında etkisi olan herkese çok çok teşekkür etmek için söz aldım. Sağ olun, var olun.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz. Buyurun hocam.

NURAY ÇOLAK- Ben Nuray Çolak, İstanbul Şubeden.

Arkadaşlara teşekkür ediyorum. Oda olarak ve Şube olarak öğrenciler için mümkün olduğu kadar alan açmaya çalışıyoruz. Ama kapanış vakti de gelmeye başladı, arkadaşlar eksiliyor. Odadan başka istekleri var mı, bizden nasıl çalışmalar bekliyorlar, tavsiyeleri var mı, onları da söylerlerse hem kürsüdeki, hem salondaki arkadaşlar, seviniriz, bize yol göstermelerini dileriz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler. Buyurun.

... ...- Odadan isteğimiz şu: Bir kere bunun tadını aldık yani, bir seferle kalmasını buradaki hiçbir arkadaşımız istemez. Hani yılda bir kez değil de, 2 ayda, 3 ayda bir olursa bu memnun oluruz.

Ve katılımcı sayısına da sınır konulmazsa çok daha güzel olabilir. Öznel bir yargı bu tabii ki de.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

Buyurun.

... ...- Benim Odadan güzel ve büyük bir isteğim var: Haziran ayında mezun oluyorum, iş başvurusunda bulunacağım; eleman demeyeyim de, çalışan, beraber organize ettiğiniz arkadaşların sayısını artırmak istersiniz diye düşünüyorum. Eminim ki illerde falan da yetersizdir Oda çalışanları. Daha büyük bir aile olursak daha büyük organizasyonlar yapacağımıza inanıyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

Buyurun.

... ...- Ben kamuda çalışan biri olarak şunu söylemek istiyorum: Tevfik Fikret şunu demiş: "Vatan gayretli insanların omuzlarında yükselir." Gençler; şimdi ümid-i vatan sizdedir, sizden çok şey bekliyoruz. Bunu da gösterdiniz, teşekkür ediyoruz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz.

Başka var mı? Yok galiba. Başka söz almak isteyen yoksa kapatıyoruz. Teşekkür ederiz.

Kapatmadan önce bir sertifika törenimiz olacak galiba.

Buyurun Hüseyin Bey.

HÜSEYİN ÇANKAYA- Bugünün anısına ve bu çalışmaları yaptıkları için Odanın bir hatıra belgesi olarak teşekkür belgelerini vermek üzere, bu güzel çalıştayın yürütücüleri, çalışanları olarak sizleri ve Oda yöneticilerimiz ve üniversiteden bize katkıda bulunan hocalarımızı hemen buraya alalım. Sırayla, kim hangi teşekkür belgesini alırsa ve o arkadaşı bulursa versin. Olur mu? Tamam.

Oda Genel Başkanımız Sayın Orhan Sarıaltun, buyurun.

Genel Saymanımız Filiz Hekimoğlu, buyurun.

İkinci Başkanımız Kumru Hanım burada mı?

Ankara Şube Başkanımız Emre Sevim, buyurun.

Denetleme Kurulu Üyemiz Sayın Menşure Işık, buyurun.

TMMOB Yüksek Disiplin Kurulu Üyemiz Sayın Nevzat Uğurel, buyurun.

TMMOB Yönetim Kurulu Üyemiz Sayın Ümit Özcan, buyurun.

Denetleme Kurulu Üyemiz Ali Rıza Bey, buyurun.

Özlem Hanım burada mı? Yok.

İzmir Şube İkinci Başkanımız Uğur Bayrak, buyurun.

Ben gördüklerimi çağırıyorum.

Ankara Şube Sekreteri Gözde Hanım ve Gencay Serter, buyurun.

İstanbul Şubeden Nuray Hanım, buyurun.

Diyarbakır Şubeden Abdullah Bey, buyurun.

Lütfen, benim görmediğim yönetici arkadaşlarımız varsa işaret etsinler.

Osman Bey, Konya Şube Yönetim Kurulu üyelerimiz, siz de buyurun lütfen. Esas ev sahibi şubemizi unuttuk.

Diğer arkadaşlarımız burada mı; Adem Bey, diğerleri? Onlar dışarıda, diğer hizmetlerle uğraşıyorlar.

Hocalarımız nerede? Evet, geldiler, arkadalar. Tamam.

Sanıyorum başka kimse kalmadı.

Evet, şimdi hep birlikte tüm katılımcı öğrencilerimize birer teşekkür belgesi vereceğiz.

Merve Gelici, Gizem Gürel, Gül Ecem Çam, Hande Mermi, İbrahim Özgür, Muhammet Bezerganol, Zeynep Durmaz, Serra Utkum İkiz, Rabia Tahça, Çağrı Ünver, Özlem Yavuz, Nur İşcan, Neslihan Karaca, Murat Alp Malkoç, Berna Lerzan Çiftçi, Emre Arıkan, Fatma Olgun, Esra Firdevs Özlü

Şimdi, bu çalıştayı gerçekten büyük bir emekle yürüten, yönlendiren, arkadaşlarımıza destek olan hocalarımıza ve oturumu yöneten Münir Bey'e teşekkür belgelerini de siz öğrenciler verin.

Özer hocam, Sinan hocam, Akif hocam; buyurun.

Konya Şube Başkanımız Münir Günay'a da teşekkür plaketini verelim.

Ve Sayın Çağlar Meşhur, buyurun.

Son bir teşekkür belgemiz var, o da Ayhan Erdoğan'a.

Evet, kimseyi unutmadık herhalde. Şimdi hep birlikte bir toplu fotoğraf çektirelim.

Çok teşekkürler.

Bugünkü oturumu kapatıyoruz, yarın sabah görüşmek üzere.

6. OTURUM - 9 KASIM 2017
Yeni Paradigmalarda Bölge-Kent-Kır Gerilimi ve Dayanışma Ağları

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Çağlar Meşhur

Kırsalda Ütopik Form Arayışı
Dr. Öğr. Üyesi Gizem Erdoğan
Uğur Baran Sarıbaş

Türkiye Kentleşmesinin Çok Boyutlu Sürdürülemezliğinde Yeni Bir Yol Arayışı: Orta Ölçekli Kentler Üzerinden Kır-Kent Dayanışma Ağları
Ar. Gör. Çare Olgun Çalışkan
Prof. Dr. Azime Tezer

Kent ve Kır Arasında Bir Arayüz Olarak Kırsal-Kentsel Çeper
Yrd. Doç. Dr. Tolga Levent

Büyükşehir Temelli Kentleşme, Yönetim ve Planlama Politikasının Bileşeni Olarak Kırsal Alanların Korunması: "Dirençli Kırsal Alanlar"
Doç. Dr. Kübra Cihangir Çamur

Kırsalda Ütopik Form Arayışı

Dr. Öğr. Üyesi **Gizem Erdoğan**
İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Uğur Baran Sarıbaş
Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Kırsal alanlar ekonomik karakteri tarım olan, doğal yapı ile kuvvetli ilişkilere sahip, düşük nüfus yoğunluğu ve konut varlığı özellikleri taşıyan, homojen sosyo-kültürel dağılımın gözlendiği, birincil ilişkilerin yoğun, uzmanlaşmanın kısıtlı olduğu yerleşimlerdir. Kentsel alanlarda olduğu gibi, kırsal alanlar da mekânsal, sosyal, ekonomik gereksinimleri karşılayacak farklı mekânsal çözümlere ihtiyaç duyarlar. Ülkemizde kırsal alanlarda çeşitli etmenler nedeni ile tarımsal üretimin sona ermesi ya da biçim değiştirerek gücünün azalması kırsal yerleşmelerde ekonomik karakteri ve buna bağlı olarak mekânsal karakteri değiştirmektedir. Artan ve yoğunlaşan kent nüfusunun baskısına daha fazla maruz kalan kırsal alanlar hızla kimliksiz kentsel dokularla şekillenmektedir. İhtiyaca cevap veremeyen yerleşimlerin yeniden yapılandırılması yaşam standartlarını iyileştirmek, doğal-kültürel varlıkları geleceğe koruyarak aktarmak amacını taşıyan planlama disiplini açısından öncelikli konu haline gelmiştir. Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce olarak tanımlanan, mekân ve kentin ideal formu olarak da görülen ütopya (TDK, 2017), kentleşme baskısı ile negatif dönüşüm geçiren ve mekânsal ihtiyaçlarını karşılayamayan kırsal alanlar için tasarım modeli yaklaşımı olarak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçtan hareketle; Muğla, Merkez ilçesi, Yeniköy mahallesi uygulama alanı olarak seçilmiştir. Çalışmada saha çalışmaları doğrultusunda mekânsal okumalar gerçekleştirilmiş, mekânda görsel ve doğal sürdürülebilirlik, kompaktlık ve sağlıklı erişim tasarım ölçütlerini içeren mekânsal sistem kurgusu taşıyan ütopik bir form arayışı ile mekânsal sistem kurgusu ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın, kırsal yerleşmelerin fiziksel planlaması sürecinde tasarım politikalarının üretilmesi için bir model olarak kullanılması ve literatüre katkı sağlayarak, kent plancılar ve karar vericiler için fütüristik bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal yerleşme tasarımı, Ütopya, Muğla

1. GİRİŞ

Ülkemizde 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Yasası sebebiyle büyükşehir sınırları içerisinde bulunan kırsal alanlarda mekânsal dönüşümler gözlenmekte, köy statüsünde olan ve imar sınırı içinde yer almayan alanlar, imar planları onaylanmadan dönüşüm yaşamaktadır. Kentsel baskı altında kalan yeni mahalleler planlamanın öncelikli konusu haline gelmektedir. Kırsal alanlar üzerindeki yapılaşma baskıları (Çetiner,1980; Arendt ve Brabec,1994; Ulu ve Karakoç,2004; Çamur ve Yenigül,2009) ve kırsal alanların tasarım politikaları (Gözler, 2013; Üçer vd, 2013; Karasu,2014; Ürkmez ve Çelik, 2016; Güğerçin ve Baytorun, 2016) araştırmacıların gündemindedir. Literatürde kırsal alan tasarımına yönelik model çalışmaları (Arendt ve Brabec, 1994; Bishop, 1994; Thorbeck, 2013) sınırlıdır. Uygulamaya yönelik yaklaşımlarda tasarım rehberleri (Owen, 1999; Morris,1997) ve köy tasarım rehberleri (Eminağaoğlu ve Çevik, 2006; Görmüş vd.,2015) çözüm olarak görülmüştür. Bununla birlikte kırsal alanlardaki dönüşüm sürecinde mekânsal sorunları çözmek adına yeni yaklaşımlar gerekmektedir. Bu anlamda kırsal alanların tasarımında ütopik yaklaşımın model olarak değerlendirilebilir olduğunu söylemektedir (Chizzoniti vd., 2016). Literatür incelendiğinde kırsal alanların tasarımı konusunda ütopik yaklaşıma dayanan uygulama çalışmalarına rastlanmamıştır.

Ülkemizde kırsal alanlarda çeşitli etmenler nedeni ile tarımsal üretimin sona ermesi ya da biçim değiştirerek gücünün azalması kırsal yerleşmelerde ekonomik karakteri ve buna bağlı olarak mekânsal karakteri değiştirmektedir. Artan ve yoğunlaşan kent nüfusunun baskısına daha fazla maruz kalan kırsal alanlar hızla kimliksiz kentsel dokularla şekillenmektedir.

Yukarıdaki kavramsal bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı; kentleşme baskısında dönüşüm yaşayan kırsal alanların tasarımında ütopik yaklaşımın model olarak alınabileceği varsayımı (Chizzoniti vd.,2016) üzerinden mekânsal ihtiyaçlarını kendi içinde karşılayabilen, yaşanabilir ütopik bir sistem önerisi sunmaktır. Çalışma bu kurgudan yola çıkararak, örnek alan kısıtlılığında, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1 – Kırsal alanları kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen modern yaşam alanları olarak tasarlayabilmek mümkün müdür?

2- Ütopik yaklaşım kırsal alanların planlanmasında bir model olarak kabul edilebilir mi?

Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce olarak tanımlanan, mekân ve kentin ideal formu olarak da görülen ütopya, kentleşme baskısı ile negatif dönüşüm geçiren ve mekânsal ihtiyaçlarını karşılayamayan kırsal alanlar için tasarım modeli yaklaşımı olarak kullanılmak istenmiştir. Bu amaçla kentleşme baskısı ile dönüşüm geçirmeye başlamış Muğla-Menteşe-Yeniköy Mahallesi çalışma konusu olarak seçilmiştir. Bu çalışmanın, Türkiye kentleşmesi açısından giderek önemli bir yer kapsayan ve fiziksel planlamasının yeniden ele alınması gerektiği şüphesiz olan kırsal yerleşmelerin mekânsal karakteristiği konusunda kentsel planlama ve tasarım disiplinine yeni bir bakış açısı kazandıracağı, özellikle kentten kıra geçiş alanlarında yeni bir uzam sağlayarak kentsel karar vericilere fütüristik bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak anlamına gelen ütopyalar (Kumar,1991) dönemin şartlarından hareketle var olduğundan yalnızca hayali ürünler değil, gerçeklerin dışa vurumu olarak da tanımlanabilir (Maltaş ve Görmez,2016). Ütopyalar dönemin toplumsal, siyasal ve iktisadi düzenlerinden etkilenerek sorunlara çözüm arayışı olarak mevcut sisteme alternatif sunmak ya da karar vericilere uyarı yapma amacı taşır (Maltaş ve Görmez,2016).

Özsoy ise ütopyayı "bugünü anlamak ve değiştirmek için geleceği düşünmenin bir yolu" olarak tanımlarken ütopyacıyı da "ufuk sahibi olan kişi" olarak görmüştür (Özsoy,2014). Burada "ufuk sahibi kişi" ile vurgulanmak istenen geleceği planlayan ya da geleceğe karar veren kişinin yaşadığı dönemin sorunlarını anlama kabiliyetiyle birlikte gelecekte bu sorunların yaşanmaması için doğru adımları atabilen ve gelecekte ortaya çıkabilecek yeni sorunları tahmin ederek bunlara karşı önlem alabilme yeteneği olması gerekliliğidir.

Latince "Ütopia" kelimesinden gelen ütopya "topia"nın yani, "yer" in yokluğundan bahseder. Ütopyaların açıklanması için mekân kavramı önemli bir hareket noktasıdır. Bu anlamda mekânsal bir kavram olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır ve ideal yaşam biçimi ile ilişkilendirildiğinden her mekân gibi kenti ilgilendirmektedir. İdeal toplum tasarısı olan ütopya, ideal düzene ulaşma tarih boyunca düşünürlerin ve doğal yansıması olarak mekânın çalışanları olan karar vericiler, mimarlar ve kent plancıların konusu olmuştur. Ütopya, ideal kent olarak tanımlanmakla beraber yok ülke, olmayan yer, hayali yer, yeryüzü cenneti, ideal

yer, gibi farklı tanımlarla da değerlendirilmiştir. Benzer şekilde Alver de çalışmasında ütopyanın mekâna müdahale etmekten kaçınamayacağını belirtmiştir (Alver,2009). Ütopya mekâna müdahale edip onu düş haritasına göre biçimlendirir. Var olan toplumsal düzene ve mekânsal organizasyona bir eleştiri niteliği taşıyan ütopyalar (Ağkaya,2016), düzen, tekillik, otoriter ve totoliter tavır, mutlakiyetlik ve tercihin yokluğu (Mumford,1996) özelliklerini taşırlar. Ütopyalar ayrıntılı bir şekilde mekânın biçimlenmesini sağlar ve gerekli yerlere müdahale eder.

Temelde ütopyalar kentsel bir forma sahiptirler (Harvey,2008, Reader,2007) ve yaşanılan gerçek mekândan da izler taşımalıdır (Alver, 2009). Ütopyanın büyüklüğü, kısımları, bölgeleri, coğrafi konumu ayrıntılı bir biçimde ütopistin ilgi alanına girer. Boyutları, sınırları ve toplumsal hacmi bellidir (Coşkun,2004). Ütopyalarda kurgulanan değişimler sadece mekânı değil insanı da hedeflemektedir. Sosyal açıdan bir değişim gerçekleşmeden yalnızca mekânda gerçekleştirilecek değişimlerle ideal yaşama ulaşılması olanaksızdır. Ancak değişim hangi alanda ve yönde olursa olsun mevcut durumun değiştirilmesi geleceğin şekillendirilmesinde önemli rol oynar. Ütopyaların hayal gücüyle kavranan ve bu kavrayışın mekânsal pratiklerle gerçeğe dönüştüğü ya da mekâna atıfta bulunduğu alanlar olarak daha kolay anlaşıldığını tanımlayan araştırmacılar bulunmaktadır (Maltaş ve Görmez,2016; Alver,2009). Alver çalışmasında ütopistlerin mühendis ve kent plancısı gibi davrandığını, topluma ve insana rağmen öneriler ve kararlar aldığını belirtmiştir, ütopyanın nerede kurulacağı mekânsal organizasyonları ne şekilde bir araya geleceğine karar verir (Alver,2009).

Ütopyalar var olmak, eylemsel anlamda kendini göstermek ve felsefesini benimsetmek için mekâna ihtiyaç duyar. Özetle, ütopyalar hakkında ortaya konulan yukarıdaki tanım ve yaklaşımlardan hareketle; ütopya, hayal gücü yardımıyla üretilen, ulaşılması imkânsız olarak görülen ve üretildiği zamanın eksikliklerini ve sorunlarını gidermek amacı taşıyan, vücut bulmak ve etkileşmek için mekâna ihtiyaç duyan bir kavramdır. Bu anlamda ideal mekân, kent, kır oluşumunun kent planlamanın konusu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ütopya ve kent ilişkisi hem bir kentsel düzen önerisini hem de bunun ideal boyutlarının çizilmesini gerektirir (Alver,2009). Platon'dan başlayan günümüze kadar süren süreçte pek çok farklı itki ile ütopyalar ortaya konmuştur **[Tablo 1]**. Örneğin Moore'un Ütopia adası 54 büyük kentten oluşur ve hepsi aynı dili konuşur, kentlerin arası 24 mildir (38,6 km) ve yürüyerek bir günde gidilebilir. Aynı kurum, gelenek ve yasalar yürürlüktedir ve 54 kent aynı plan temeline dayanmaktadır, hepsinde bölge özelliklerine göre şekillenen aynı devlet yapısı bulunmaktadır (Moore,1995). Campenella ise, geniş bir ovanın ortasında tepede kurduğu kenti kendi kendine yeten olarak betimlemiştir. Güneş ülkesinin yedi dairesini ayıran surlar, konutlar detaylı bir şekilde ortaya konmuştur (Campanella,1996).

Tablo 1. Ütopistler ve eserleri

Yazar	Eser	Tarih
Platon	Devlet	İ.Ö. 380-370
More T.	Utopia	1516
Campanella	Güneş Ülkesi	1623
Bacon	Yeni Atlantis	1627
Cabet	Icaria'ya Yolculuk	1840
Bellamy	Geçmişe Bakış	1850-1898
Howard E.	Bahçekent	1889-1892
Unwin R. ve Parker B.	Letchworth Bahçekenti	1903
Wells	Çağdaş Bir Ütopya	1905
Gilman	Herland	1915
Louis de Soissons	Welwyn Bahçekenti	1919
Le Corbusier	Çağdaş Kent	1922
Sir Patrick Geddes	Beyaz Kent Bahçekenti	1925
Le Corbusier	Işınsal Kent	1933
Frank Lloyd Wright	Broadacre Kenti	1934
Huxley	Ada	1962
Ernest Callenbach	Ekotopya	1975
Ursula Le Guin	Mülksüzler	1974

18. yy.'da İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'nin kentler üzerindeki olumsuz etkileri 20. yy.'da öncelikle Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright ve Le Corbusier'in kentlerin temel sorunlarına ve insan üzerindeki etkilerine odaklandığı çalışmaları ile ütopya kavramını ortaya çıkartmıştır. Ebenezer Howard ise sanayi uygarlığının teknik ilerlemesinden esinlenerek ütopya kurgulamıştır. Howard'a göre sanayi kenti insanı doğal ortamından koparark doğanın kentte oturan insanlar açısından erişilebilirliğini kısıtlamıştır. Toplumsal düzen ve bireysel girişimin dengelendiği bir toplum tasarısı ortaya koyma çabasından doğan ve Edward Bellamy'nin "Geçmişe Bakış" isimli yapıtından esinlenilen "Bahçekent" modelinde; kır ve kent bir bütün olarak ele alınmıştır. Kentin olumsuz nitelikleri kırın olumlu nitelikleri ile tamamlanmak hedeflenmiştir. Bahçe Kent tasarımı üç ana ilkeye dayanmaktadır; (1) bireysellik yerine toplumsallık, (2) denetimli büyüme ve sınırlı nüfus, (3) işlevsel denge unsuru olarak insan ölçeği (Ertan, 2015).

Parker ve Unwin (1903), Londra'nın kuzeyinde bulunan King's Cross istasyonuna 55 km uzaklıkta bulunan Letchworth Bahçekenti üzerinden sanayi kenti olan Letchworth'te yüksek kiraları ödeyemeyen sanayi çalışanları için ucuz konutlar yapmayı amaçlamıştır. Letchworth'ün tasarımında geleneksel İngiliz sivil mimarisinin ve kırsal yaşam biçiminin yeniden canlandırılması fikri ön plandadır.

Topografya, hâkim rüzgâr yönü ve mevcut bitki örtüsü de göz önünde bulundurularak organik bir form benimsenmiştir. Benzer şekilde Louis de Soissons (1919), King's Cross istasyonuna 33 km uzaklıktaki Welwyn Bahçekenti'nde sanayi kentleriyle var olan sağlıksız yaşam alanlarına tepki olarak kurulduğu tahmin edilen Neo-Georgian mimari yapı biçimini benimseyen, Letchworth'ten daha biçimsel öğelere sahip bir kent tasarlamıştır. Yaklaşık 1.600 metre uzunluğundaki ana yeşil yol, bahçekent ile benzerlik göstermektedir.

Sir Patrick Geddes (1925), Kudüs'ün kuzeybatısında 67 km uzaklıkta "Beyaz Kent" adı ile tarasrladığı bahçekent Bauhaus tarzıyla inşa edilmiş 4000 yapıdan oluşmaktadır. Yerleşim alanındaki yapıların tasarımını etkileyen başlıca kriter iklim faktörüdür. Bauhaus tarzının karakteristik özelliklerinden biri olmasına rağmen içeri giren güneş ışığı ve sıcağı en aza indirmek amacıyla yapılarda geniş cam yüzeyler kullanılmamıştır. Yapıların dışında kullanılan beyaz ve açık renkli boyalar, güneş ışığını geri yansıtmak amacıyla seçilmiştir.

Le Corbusier (1922), Le Corbusier I. Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi kentinin karmaşasına çözüm olarak Çağdaş Kent düşüncesini ortaya koymuştur. Le Corbusier, Çağdaş Kent'in tasarımında simetrik bir ızgara sistem kullanmıştır. Kent içi yolları ise kıvrımlı akslar yerine düz akslar ile kurgulamıştır. Bu şekilde kentlerin karmaşasını ve rastlantısallığını giderilebileceğini düşünmüştür. 1933 yılında ise "Işınsal Kent" kavramı ile giderek kalabalıklaşan, işlevleri çeşitlenen ve sıkışan geleceğin kentinin açık yeşil alanlar dâhil olmak üzere bütün temel gereksinimlerinin ancak çok yüksek yapılarla karşılanabileceği fikrini mekânsallaştırmıştır. "Işınsal kent"de park, bahçeler ve büyük anayolların üzerinden, cam ve çelikten oluşan gökdelenlerin geometrik olarak yükseleceği, yapımında teknolojinin önemli bir araç olarak görüldüğü bir kent modeli ortaya koymuştur.

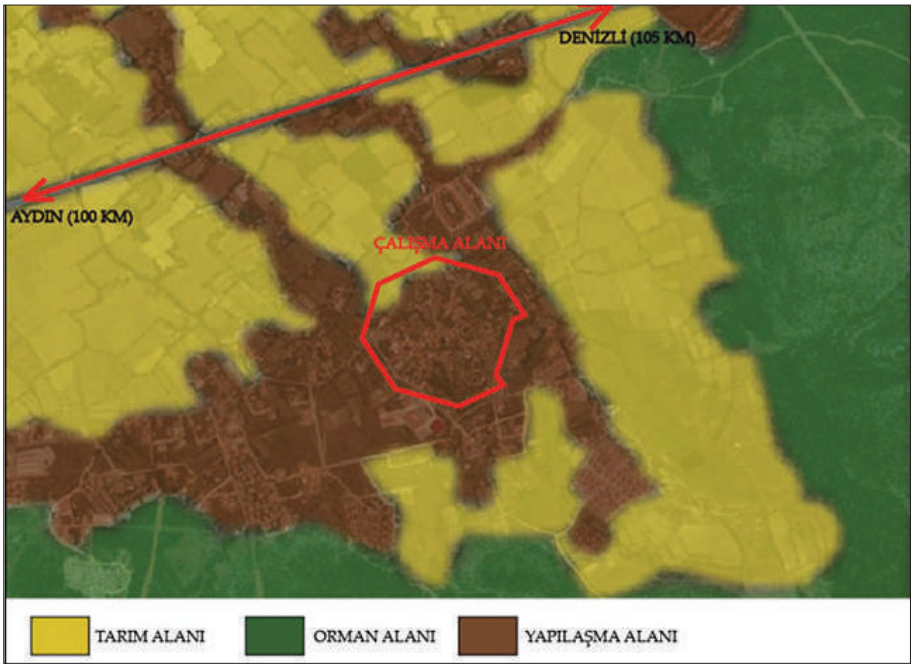
Sanayi Devrimi sonucu kentlerin nüfusunun artması ve karmaşıklaşmasının getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla Frank Lloyd Wright (1934), William Morris'in "herkes için özgürlük ve zenginlik" anlamına gelen demokratik idealizminden etkilenmiş (Ertan, 2015), William Morris'in basitlik ideallerini esas alan, Broadacre Kenti'nin tasarlamıştır. Kentsel ve kırsal yaşamın sentezini sağlayan Broadacre Kenti; Wright'ın doğal ve yapılı çevreyi koruma çabasını ön planda tutmuştur (Ertan, 2015).

Yukarıdaki eserlerden yola çıkılarak ütopyaların insanlığın her döneminde yaratılmaya ve uygulanmaya çalışıldığından ve bazıları başarıya ulaştığından bahsedebilmek mümkündür. Yerleşmelerin değişiminde özellikle de barınma ve mülkiyet hakları çerçevesinde yeni kentsel ütopyaların üretilememesini bir sorun olarak gören görüşler de bulunmaktadır (Kurtuluş, 2006). Bu çalışmanın amacı; hızlı ve kontrolsüz kentsel büyüme nedeni ile mekânsal karakteristiği okunamayan

ve fiziksel planlama sorunları yaşayan kırdan kente geçiş bandında kalan yerleşimlerde yaşanabilir, gerekli doğal sirkülasyonu ve sağlıklı erişilebilirliği sağlayan bir tasarım ara yüzü üretmek için ütopik bir tasarım kurgusunu oluşturmaktır. Bu amaçla; 2012 yılında Bütünşehir yasası ile Muğla Merkez ilçeye bağlanan eski köy statüsündeki Yeniköy Mahallesi'nde yer alan 14 hektarlık alanda, 975 kişilik nüfusa hizmet eden bir mahalle kurgusu araştırmanın konusunu kapsamaktadır. Çalışmada belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla kavramsal arka plan irdelenmiş ve tarihsel süreçteki ütopya arayışları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında çalışma konusuna yönelik yerinde gözlem ve analiz-çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Analitik çalışmalardan elde edilen bilgiler ışığında mekânda görsel ve doğal sürdürülebilirlik, kompakt ve sağlıklı erişim tasarım ölçütlerini içeren, düzen, tekillik, tekrar bütünsel tavır ve tercihin yokluğu özelliklerine bağlı ütopik mekânsal sistem kurgusu oluşturulmuştur.

2. Bulgular

2012 yılında Bütünşehir yasası ile Muğla Merkez ilçeye bağlanan eski köy statüsündeki Yeniköy Mahallesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma sınırı 14 hektarlık alanda, 975 kişilik nüfus olarak sınırlandırılmıştır.

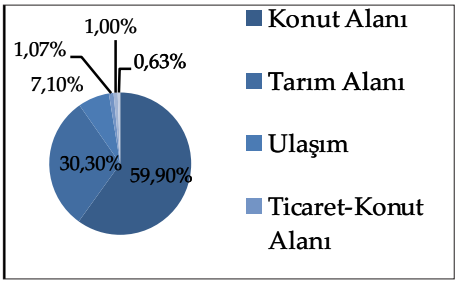

Şekil 1. *Çalışma alanı*

Saha çalışmaları doğrultusunda elde edilen bilgiler ışığında çalışma alanının %62,6'sını (8,75 ha) konut, %30,30'unu (4,25 ha) tarım alanları ve %7,10'unu da (1 ha) ulaşım ağının ve teknik altyapının oluşturduğu görülmektedir **[Şekil 1], [Tablo 2]**.

T**ablo 2.** Arazi Kullanım Dağılımı

Arazi Kullanım Türü	**Alanı (Hektar)**
Konut Alanı	8.39
Tarım Alanı	4.25
Ulaşım	1
Ticaret-Konut Alanı	0.15
Ticaret Alanı	0.13
İbadet Alanı	0.08
Toplam Alan	14

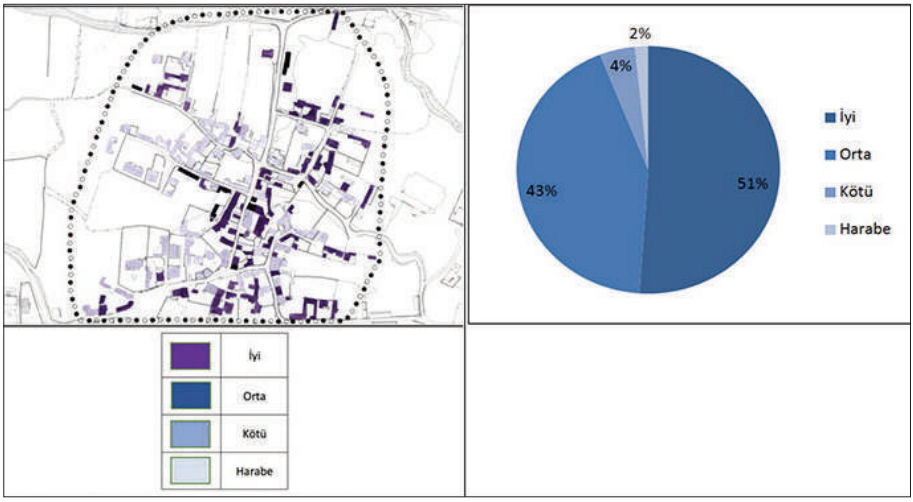

Çalışma alanında bulunan toplam 184 yapının %70'ini 129 adet 1 katlı yapılar, kalan %30'unu ise 55 adet 2 katlı yapının oluşturduğu görülmektedir **[Tablo 3, Grafik 2]**.

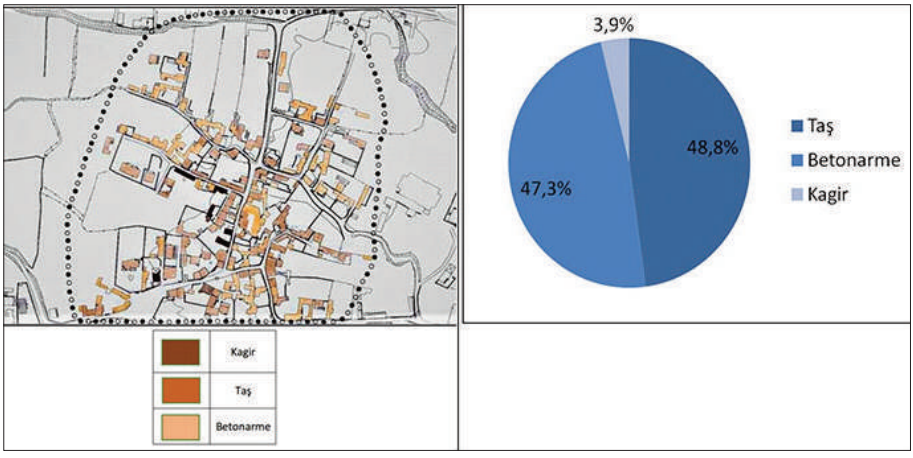
Şekil 2. *Arazi Kullanım Analizi*

İyi nitelikli yapıların alanın kuzey yarısında, orta nitelikli yapıların ise alanın güney yarısında yoğunlaştığı görülmektedir. Kötü ve harabe nitelikli yapıların sayıları az olduğundan yoğunlaştığı bir alan bulunmamaktadır. Toplam 184 yapıdan %51'ini 94 adet iyi nitelikli yapı, %43'ünü 79 adet orta nitelikli yapı, %4'ünü 8 adet kötü nitelikli yapı, %2'sini ise 3 adet harabe oluşturmaktadır **[Şekil 3]**.

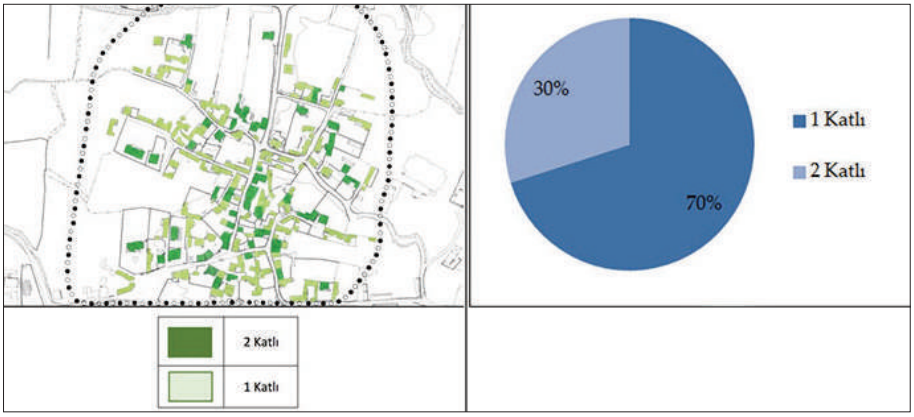
Şekil 3. *Bina Niteliği Analizi ve Dağılımı*

Alanda betonarme, taş ve kâgir olmak üzere toplam üç farklı yapı malzemesi gözlemlenmiştir. Betonarme yapıların alanın batısında yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam 184 yapının %48,8'ini 89 adet betonarme yapı, %47,3'ünü 88 adet taş yapı, kalan %3,9'unu ise 7 adet kâgir yapı oluşturmaktadır **[Şekil 4]**.

Şekil 4. *Yapı Malzemeleri Analizi ve Dağılımı*

Alanda yalnızca bir ve iki katlı yapılar gözlemlenmektedir. Bir katlı yapıların alanda kuzey-güney doğrultusunda, iki katlı yapıların ise doğu-batı doğrultusunda yoğunlaştığı görülmektedir **[Şekil 5]**.

Şekil 5. *Kat adeti Analizi ve Dağılımı*

Çalışma alanında yapılan yerinde gözlem ve analiz çalışmalarından elde edilen verilerden hareketle alana dair; rekreatif ihtiyaçları karşılayacak bir arazi kullanım dağılımı bulunmadığı, ulaşım sisteminin hiyerarşik kademe sistemine uymadığı, alanda eğitim tesisi, sağlık tesisi vb. sosyal donatı alanlarının bulunmadığı ve mevcut yapılar bütününde belirli tasarım kriterlerine göre planlanmadığı tespit edilmiştir. Belirlenen sorunlara çözüm arayışı olarak mekânda görsel ve doğal sürdürülebilirlik, kompaktlık ve sağlıklı erişim tasarım ölçütlerini içeren, düzen, tekillik, tekrar bütünsel tavır ve tercihin yokluğu özelliklerine bağlı ütopik mekânsal sistem kurgusu oluşturulması hedeflenmiştir.

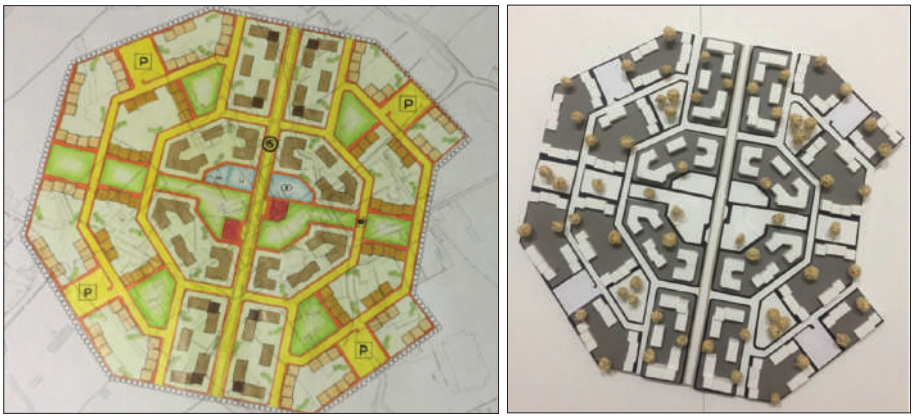
Bu ölçütlerin sağlanması iki adımda gerçekleştirilmiştir. Öncelikle arazi kullanımının nasıl olacağına ilişkin "ideal şema" çalışması gerçekleştirilmiştir **[Şekil 6]**.

Şekil 6. *İdeal Şema*

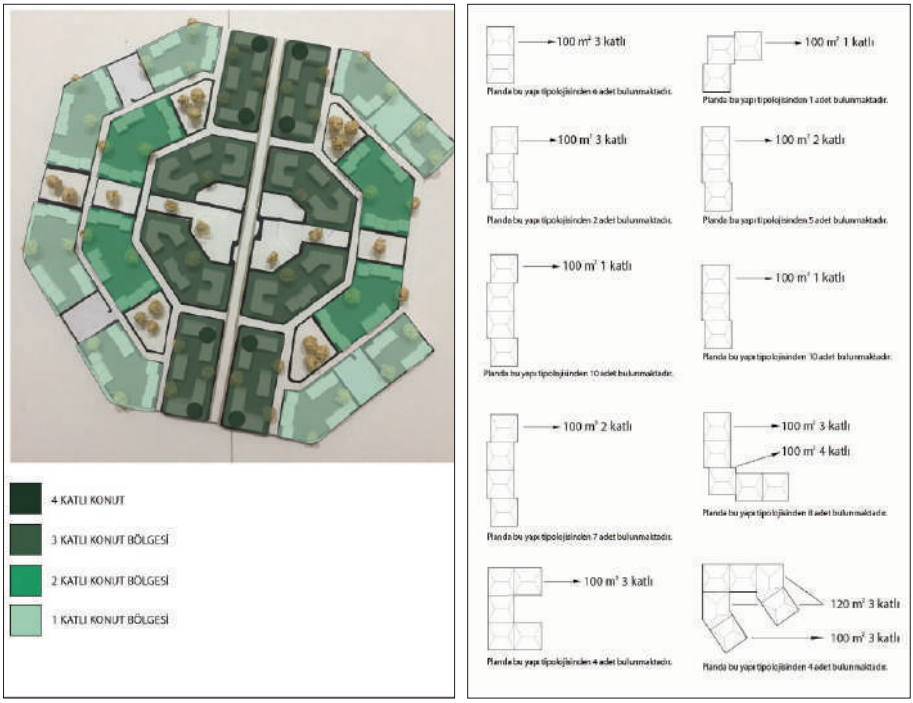
İdeal şemada; simetrik bir sistem kullanılmıştır. Merkezden uzaklaştıkça azalan konut yoğunluğu prensibinde kurgulanmış olup yeşil alan eksikliğini gidermek için alanı doğu-batı doğrultusunda ikiye ayıran bir yeşil kuşak önerilmiştir. Tasarımda kentsel ve kırsal yaşamın sentezi sağlanmıştır ve daha biçimsel öğelere sahip insan ölçeği bir kent tasarlanmıştır. Sınırlı nüfus için tasarım gerçekleştirilmiş, denetimli büyüme hedeflenmiştir. İşlevsel denge ve bağlantıları sağlamak amaçlı yeşil sirkülatif alanlar ayrılmıştır. Toplumsal bütünleşme amacı ile toplanma ve dağılma alanları ayrılmıştır.

İkinci adımda daha detaylı olarak yapı tipolojilerine, yapıların konumlarına ve yönelişlerine karar verilen "Kitle Planı" çalışması gerçekleştirilmiştir. Yeşil kuşak ile ikiye bölünmüş alanı kuzey-güney doğrultusunda dörde bölen on beş metrelik taşıt yolu içinde bisiklet yolu da bulunmaktadır. Dört bölgeden oluşan alanın her bölgesine hizmet edecek genel otopark alanları ve bölgesel parklar erişim mesafesinde yer almaktadır. Alanın merkezinde tüm alana hizmet edecek sosyal donatı alanları (anaokulu, ilkokul, sosyal tesis alanı) ve ticaret alanları yerleştirilmiştir **[Şekil 7]**.

Şekil 7. *Kitle Etüdü ve Maket*

Tasarımda 10 farklı yapı tipolojisi belirlenmiştir. 100 m2 lik konutların birleşmesinden oluşan 200, 300, 400 ve 500 m2 taban alanlı ve 100 m2 lik konut birimleri ile 120m2 lik konut birimlerinin birlikte çalışmasından oluşan 640 m2 taban alanlı birimler çalıştırılmıştır **[Şekil 8]**. Farklı konut birimlerinin bulunması alanda çeşitlilik sağlamakla beraber sert simetrik yaklaşım ütopyanın, düzen, tekrar ve değişmezlik özelliklerini (Mumford, 1996) vurgulamaktadır.

Şekil 8. *Plan Kat adeti analizi ve tasarımda kullanılan kitleler*

Planlama alanı, işlevsel ve mekânsal unsurların net bir şekilde birbirinden ayrılmakla beraber tüm alana hizmet edecek donatı alanlarının erişebilirlik kriterleri dikkate alınarak tasarlanmıştır. 975 kişilik nüfusu hedefleyen plan arazi kullanım dağılımı "Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği"nin donatı standartları kriterlerini de sağlamaktadır **[Tablo 3]**.

Tablo 3. Mevcut ve Planlanan Arazi Kullanım Türlerinin Karşılaştırılması

Arazi Kullanım Türü	**Mevcut (ha)**	**Plan (ha)**
Konut Alanı	8.39	9.00
Ticaret Alanı	0.13	0.20
Ticaret + Konut Alanı	0.15	0
Eğitim Tesisleri Alanı	0	0.12
Sosyal Tesis Alanı	0	0.11
İbadet Alanı	0.08	0.08
Açık ve Yeşil Alan	0	2.00
Tarım Alanı	4.25	0
Teknik Altyapı Alanı	1	2.49
Toplam	**14**	**14**

4. Değerlendirme ve Sonuç

Ülke nüfusunun yaklaşık %20'si kırsal alanlarda yaşamaktadır. 2012 yılında yürürlüğe giren Büyükşehir yasası ile beraber büyükşehir statüsü kazanan illerde köyler mahalle olarak belediye sorumluluğuna katılmışlardır. Büyükşehir yasası ile mahalle statüsüne giren köyler ve büyüyen kentleşme lekelerine dayanan kırsal alanlar üzerindeki yapılaşma baskıları, bu alanlara dair tasarım politikaları ve model çalışmalarını önemli kılmaktadır. Kentsel baskı ve kısa vadede talep edilen konut ihtiyacı kırsal alanlarda kimliksiz kentsel dokular olarak okunmaktadır. Kent plancıları, politika önerileri ve tasarım rehberleri ile çeşitli yaklaşımlar getirseler de yeni kırsal alanların dönüşüm sürecinde mekânsal sorunları çözmek adına farklı, çeşitli ve yeni yaklaşımlar ortaya konulması gerekmektedir. Bu çalışma; kırsal alanların tasarımında ütopik yaklaşımın model olarak değerlendirilebilir olduğu (Chizzoniti vd.,2016) kabulü ile yola çıkmış, (1) Kırsal alanları kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen modern yaşam alanları olarak tasarlayabilmek mümkün müdür? (2) ütopik yaklaşım kırsal alanların planlanmasında bir model olarak kabul edilebilir mi? sorularına yanıt bulmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede hızlı ve kontrolsüz kentsel büyüme nedeni fiziksel planlama sorunları yaşayan kırdan kente geçiş bandında kalan Muğla-Menteşe-Yeniköy Mahallesi çalışma konusu olarak yaşanabilir, gerekli doğal sirkülasyonu ve sağlıklı erişilebilirliği bulunan ütopik bir yaklaşım ortaya konulması hedeflenen mekânsal düzlem olarak seçilmiştir.

Çalışma konusu çerçevesinde merkezden uzaklaştıkça azalan konut yoğunluğu prensibinde kurgulanan ve planlama alanını doğu-batı doğrultusunda ikiye ayıran bir yeşil kuşak önerilmiştir. Kentleşme baskısı ile dönüşen kırsal alan olması nedeni ile kentsel ve kırsal yaşamın sentezine sahip, insan ölçeği taşıyan sınırlı nüfusu olan ve denetimli büyüme hedeflenen fiziksel çözüm önerilmiştir. Toplumsal bütünleşmeyi amaçlayan toplanma ve dağılma alanları oluşturulmuş, planlama alanının merkezine yerleşime hizmet eden sosyal donatı alanları (anaokulu, ilkokul, sosyal tesis alanı) ve ticaret alanları yerleştirilmiş, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen modern yaşam alanı ihtiyacını karşılamıştır. Çalışma alanında ortaya konan tasarım kentsel bir forma sahip (Harvey, 2008, Reader, 2007), büyüklüğü, kısımları, bölgeleri, coğrafi konumu ve toplumsal hacmi belli olan bir tasarım olarak ütopyadır. Sonuç olarak araştırma soruları olan kırsal alanları kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen modern yaşam alanları olarak tasarlayabilineceği ve ütopik yaklaşım kırsal alanların planlanmasında bir model olarak kabul edilebilir olduğu bu çalışmada ortaya konulmuştur.

Kırsal alanlarda daha çağdaş ve yaşanılabilir mekânların oluşturulması hedefi ve bu özellikteki alanlarda köylünün gelirinin düşük olduğu ve kentlinin alanlar üzerindeki konut talebi dikkate alındığında düşük maliyetli ancak sağlıklı konutların üretimine ihtiyaç duyulduğu oldukça açıktır. Bu ihtiyacın

karşılanmasında karar alıcıların desteğine ve politika üretmelerine ihtiyaç olacaktır. Bu anlamda kamu yönetimi disiplinine ve mimarlara yeni ödevler düşecektir.

Literatürde ütopyaların kentlere dair olarak görülmesi nedeni ve kırsal alanların tasarımı konusunda ütopik yaklaşıma dayanan uygulama çalışmalarına rastlanmaması bakımından yenilikçi olduğu ve Türkiye kentleşmesi açısından fiziksel planlamasının öncelikli olarak ele alınması gerektiği kırsal yerleşmelerin mekânsal karakteristiği konusunda kentsel planlama ve tasarım disiplinine yeni bir bakış açısı kazandıracağı, özellikle kentten kıra geçiş alanlarında yeni bir uzam sağlayarak kentsel karar vericilere fütüristik bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

Kaynakça:

AĞKAYA, O. (2016). Ütopya ve Distopya: Siyasetin Edebiyat Üzerindeki Etkisi. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences/Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(4).

ALVER, K. (2009), *Ütopya: Mekân ve Kentin İdeal Formu*, Sosyoloji Dergisi, *3*(18), 139-153.

ARENDT, R., & BRABEC, E. A. (1994). *Rural by design: Maintaining small town character*. Planners Press.

BACON, F. (1957), Yeni Atlantis, Maarif Basımevi, İstanbul.

BAGSCHIK, T., (1996), Utopias in The English-speaking World and the Perception of Economic Reality, Peter Lang, Germany.

BARTKOWSKI, F., (1989), Feminist Utopias, University of Nebraska Press, Lincoln & London.

BELLAMY, E. (1986), Looking Backward, New York.

BELLAMY, E., (2011), Geçmişe Bakış, 2000-1887, Say Yayınları, İstanbul.

BEN-AMITTAY, J.,(1983), Siyasal Düşünceler Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara.

BEZEL, N. (Der.) (1984), Yeryüzü Ütopyaları Kurmak, Say Yayınları, İstanbul.

BOOKER, M. K. (1994), Dystopian Literature, Greenwood Press, USA.

BISHOP J. (1994), Planning for better rural design Planning Practice & Research Volume 9 , Issue 3, 259-270.

CAMPANELLA T., (1996), Güneş Ülkesi, Can Yayınları, İstanbul.

CALLENBACH, E. (1994), Ekotopya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

CHIZZONITI D., CATTANI L., MOSCATELLI M., PREIS L. (2016), "Architecture and built utopia. Icons and symbols in the rural landscape of J.N. Ledoux", (edt. M do Rosário Monteiro, MSM Kong, MJP Neto), Utopia (s)-Worlds and Frontiers of the Imaginary: Proceedings of the 2nd International Multidisciplinary Congress Book, October 20-22, 2016, Lisbon, Portugal, 65-70, CRS Press.

COSKUN, İ. (2004), *Ütopya ve Kent*, Sosyoloji Dergisi, *3*(9), 185-192.

ÇETİNER, A. (1980). *Kırsal yerleşmeler ve fiziki düzenleme ilkeleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

ÇAMUR, K. C., & YENİKUL, S. B. (2009). The rural–urban transformation through urban sprawl: an assessment of Ankara metropolitan area. In *The 4th International Conference of the International Forum on Urbanism (IFoU). RetrievedFrom:http://www.ifou.org/conferences/2009delft/proceedings/7%20The%20New%20Metropolitan%20Region/E016_Sevinc%20Bahar_Yenigul_TheNew UrabanQuestionForm. pdf*.

DURU, B. (2001). Gökdelenler ve Kent. *Prof. Dr. Cevat Geray□a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara*.

ERTAN, K. A. (2004). 20. Yüzyıl Kent Ütopyaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, *13*(3), 5-21.

GLENN, P. & MAX J. (1962), The Quest for Utopia, Anchor Books, New York.

GÖRMÜŞ, S., ATMIŞ, E., ARTAR, M., ÖZKAZANÇ, N. K., GÜNŞEN, H. B., Cengiz, S., & TEKEBAŞ, S. (2015). Küre Dağları Milli Parkı köy tasarımı rehberleri (Bartın bölümü), Bartın Üniversitesi Yayınları, Bartın.

GÖZLER, K. (2013). 6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur? *Legal Hukuk Dergisi*, *11*(122), 37-82.

GÜĞERÇİN, Ö., & BAYTORUN, A. N. (2016), Kırsal Yerleşmelerde Konut ve Yeni Konut İnşası, Çukurova Tarım Gıda Bilimleri Dergisi, 31(2): 17-26.

EMİNAĞAOĞLU, Z., & ÇEVİK, S., (2006), Doğa-Kırsal Yerleşme Birliktelikleri. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, *7*(1), 28-40.

ERTAN, K. A., (2015), Ütopya Tasarımlarında Kent. *İDEALKENT*, *3*(5), 38-67.

FİLİZ, B. A. L. I., & Ufuk, U. Ğ. U. R. (2013). Yazınsal alanda klasik ütopyalar ve türk edebiyatı'nda ütopya. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, *3*(6), 1-12.

HARVEY D.,(2008), Umut Mekanları, çev. Zeynep Gambetti, İstanbul: Metis yayınları.

HUXLEY, Aldous (1983), Ada, Yol Yayınları, İstanbul.

KARASU, M. A., (2014) Şanlıurfa'da Kentsel Gelişme ve 6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(5), 178-193.

KUMAR, K. (1991), Utopianism, University of Minnesota Press, Minneapolis.

KURTULUŞ, H. (2006), *Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. Merkezi Yönetim Seviyesinde Planlamanın Geçmişi Geleceği Feral EKE "Koruma Siyasal Bir Silahtır" Gönül TANKUT Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak*, Planlama Dergisi, 49.

LE GUIN, U.(1990) Mülksüzler, Metis Yayınları, İstanbul.

MALTAŞ E., A., ve GÖRMEZ, K. (2016). Ütopyalarda mekân tahayyülleri: Utopia'nın mekânı, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18 (30): 81-86.

MOORE, T. (1995), Ütopya, Cem Yayınevi, İstanbul.

MORRIS, E.S. (1997) British Town Planning and Urban Design—Principles and Policies (Edinburgh Gate, Harlow, Addison Wesley Longman).

MUMFORD L., (1996), Makine Efsanesi, çev. Fırat Oruç, İstanbul: İnsan yayınları.

OWEN, S., (1999) "The Role of Village Design Statements In Fostering A Locally Responsive Approach to Village Planning in the UK", Journal of Urban Design, Sayı:3, No:3, 359-380.

ÖZSOY, S. (2014). Bir Eğitim Ütopyacısı-İsmail Hakkı Tonguç., Toplum ve Demokrasi Dergisi, *2*(3).

PARKER, B., & UNWIN, R. (1903). Cottages near a Town. *Catalogue of the Northern Artworkers Guild Exhibition*, 34-43.

READER J., (2007), Şehirler, çev. Fatina B. Karlıdağ, İstanbul: YKY.

TDK , www.tdk.gov.tr., (Erişim, Haziran 2017).

THORBECK, D. (2013). *Rural design: a new design discipline*. Routledge.

TÜRK, S. (2015), *20. Yüzyıl Kent Kuramları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 41-59.

ULU, A., & KARAKOÇ, İ. (2004). Kentsel değişimin kent kimliğine etkisi. *Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, *29*(3), 59-66.

ÜÇER, A. G., YENİGÜL, S. B., & VAROL, Ç. (2013). 'Büyükşehir'den 'Bütünşehir'e: Yerel Yönetim Politikalarındaki Değişimin Kırsal Alana Etkileri. *İdealkent*, *5*(12), 26-59.

ÜRKMEZ, G. K., & ÇELİK, H. Z. (2016). 6360 Sayılı Yasayla Mekansal İlişki Sisteminin Kır-Kent İkileminde Yeniden Yapılanışı ve Yerel Yönetimler: Kayseri İli Örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, *25*(3), 69-94.

URL-1: http://sbpturkiye.com/bahce-kent-modeli.html, (Erişim, 19.08.2017, 02.34)

YTU, http://www.yildiz.edu.tr/~enlil/KPT/DERS11_a.pdf, (Erişim, 21.08.2017, 11.20).

Türkiye Kentleşmesinin Çok Boyutlu Sürdürülemezliğinde Yeni Bir Yol Arayışı: Orta Ölçekli Kentler Üzerinden Kır-Kent Dayanışma Ağları*

Arş. Gör. **Çare Olgun Çalışkan**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ)
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. **Azime Tezer**
İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

ÖZET

Türkiye kentleşmesinin, sadece nüfus hareketleri ve yerleşimlerin büyüklük ve yayılma etkileri bakımından değil, toplumsal, ekolojik, ekonomi-politik ve kır-kent ilişkilerine dair sorunlar içeren ve devam etmesi halinde mevcut durumu daha da çözümsüz kılacak bir gidişatı söz konusudur. Hızlı büyümeye çalışan ve neoliberal kentleşme politikalarının baskınlığına sınırlı ve yetersiz müdahalesiyle devletin de göz yumduğu bu sürdürülemez kentleşme eğilimi, gelişmekte olan ülkeler kadar dünya geneli için de benzerlikler taşırken farklı çözüm arayışlarını da beraberinde getirmektedir. Yakın gelecekte kentlerin niteliksel ve niceliksel baskı ve yayılmasının süreceği ve bu gidişata dayalı artan nüfusu en çok barındıracağı öngörülen yerleşme türü olan orta ölçekli kentlerinse (OÖK) önerilecek yeni kentleşme yaklaşımları içinde özel ve öncelikli bir yere sahip olması gerekmektedir. Şimdiye kadar nüfus ve temel sosyo-ekonomik gelişme ekseni dışında ele alınmayan OÖK, ülkemizdeki sürdürülemez kentleşme seyri için farklı potansiyeller, nitelikler ve ilişkiler üzerinden çözüm yaklaşımının temelini oluşturabilecektir. Türkiye kentleşmesinin sürdürülemezliğinde, yeni bir yol arayışı için OÖK'yi odağına alan bu çalışma bu bakımdan OÖK'nin hangi

* Bu bildiri, Prof. Dr. Azime Tezer'in danışmanlığında yürütülen Ar. Gör. Çare Olgun Çalışkan'ın doktora tezi kapsamında, Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanan bildirinin bazı ek kaynakların kullanılarak -kısmen- geliştirilmiş halidir.

niteliksel boyutlar ile ele alındığında kentleşmede yapıcı/çözümleyici bir rol üstlenebileceğini sorgulamakta ve bu bağlamda OÖK'yi güçlü bir kır-kent ilişkisi, yerel ekonomileri canlandırabilecek, rekabetçilik yerine dayanışmayı koyan ve ağ ilişkilerine dayalı olarak tariflemeye çalışan bir yöntem denemesini içermektedir. Türkiye'de süregelen kentler ve bölgeler arası dengesizlikler, ekolojik kayıplar, kırsalın ve üretim yapılarının azalan değeri ile göç olgusu hala önemini korumaktadır. Mekânsal açıdan çok merkezli gelişim ihtiyaçlarını farklı yönleriyle içeren bu çalışma, bir yanıyla metropolleşen (büyükkentleşen), bir yanıyla da çok yönlü gelişme sorunları yaşayan kentler arasında denge unsuru olarak OÖK'yi görmekte ve bu kentler üzerinden kır-kent dayanışma ağlarının teorik-kavramsal bir arka plan üzerinden genişletilmiş okumasını yaparak Türkiye için görece özgün bir OÖK tanımı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonunda, OÖK'yi kır-kent ilişkisi ve dayanışma ağları bakımından tanımlamak için belirli adımlardan oluşan çok değişkenli bir yöntem uygulanmış, ulusal ölçekte istenilen düzeyde veri temini ve analizi yapılamamış olsa da belirli ön bulgulara ve ileriye dönük olarak çalışmanın geliştirilmesine yardımcı olacak değerlendirmelere ulaşılmıştır. Bu çalışma, gerek kentleşmede OÖK'nin yeri ve önemini gerekse taşıyacağı niteliklerin türü ve temsilinin ne denli gerekli ve bir o kadar da zor olduğunu ortaya koyması bakımından son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, orta ölçekli kentler, kır-kent ilişkisi, dayanışma, ağlar

GİRİŞ

Dünyadaki yerleşim sistemlerinin gerek ölçek gerekse kır-kent dengesi düşünüldüğünde dünyamız, Roma Kulübü'nün 1972'de yayımladığı "Limits of Growth (Büyümenin Sınırları)" adlı raporda tahmin edildiğinden çok daha hızlı bir şekilde kentleşmiş durumda. Kentleşme artık hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun dünyadaki tüm ülkelerde giderek artan önemiyle geniş bir yer tutan temel olgulardan biri olurken, yoğun ve büyüyen bir literatür birikimini de beraberinde getirmekte ve çeşitli çözüm arayışlarının ve farklı model kurgularının da odağında yer almaktadır. Dünya kentleşmesinin nüfus ve yerleşim büyüklükleri bakımından bugünü ve yakın gelecekteki seyri, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kentleşmeleri bakımından önemli tespit ve öngörüler içermektedir. 1980'den itibaren gözle görülür bir artış eğilimi gösteren dünya kentsel nüfusu 2007'de ilk kez kırsal nüfus oranını aşmış (data.worldbank.org) ve günümüzde % 55'e ulaşarak 4 milyarın üzerine çıkmıştır (UN, 2016a). Dünya kırsal nüfusuysa, 1980'li yıllardan bu yana oranını % 16 kaybederek 3,4 milyara ulaşırken Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri gibi hızla gelişen/kentleşen ülkelerde en büyük kayıpları vermiştir (data.worldbank.org). 2050'de yaklaşık 10 milyarı bulacağı tahmin edilen

dünya nüfusundaki artışa neredeyse bütünüyle kentlerin katkıda bulunacağı öngörülürken (Davis, 2010; UN, 2014b), kırsal nüfusun artışını durdurmaya başlayacağı; 2020'de en yüksek seviyesine ulaşıp bunun ardından düşüşe geçerek 2050'de 3,2 milyar olması beklenmektedir (UN, 2014a). Yerleşim büyüklükleri açısından bakıldığındaysa, yakın gelecekte hızlı büyüme gösteren kentsel yerleşimlerin, bugün dünya kentsel nüfusunun yaklaşık % 60'ını barındıran ve nüfusu 1 milyondan az olan orta ve küçük ölçekli kentler olacağı öngörülmektedir (UN, 2016a; UN, 2014c). Bugün, neredeyse dünyadaki kentsel nüfusun yarısı (dünya nüfusunun da % 26,8'i) nüfusu 500.000'i geçmeyen kentlerde yaşamaktadır. 2050 yılına doğru yaşanacak nüfus artışının %95'inin gelişmekte olan ülkelerin kentsel bölgelerinde gerçekleşeceği beklenmektedir (Davis, 2010). 2030 yılı için gelişmekte olan ülkelerin kent nüfusunun 2 katına, kullanılan kentsel arazi miktarınınsa 3 katına çıkması beklenirken (UN, 2016b), dünya genelindeki kentleşmenin nüfus ve yerleşim alanları bakımından izlediği seyrin sürdürülemeyeceği açıkça ifade edilmektedir (Reader, 2007; UN, 2016b). Söz konusu kentleşme seyrinin 21. yüzyılla birlikte ekoloji, metropolleşme, kır-kent ilişkileri, tarımsal üretim gibi alanlarda giderek artan endişeleri de beraberinde getirdiği ve ülkeleri yeni çözüm arayışlarına ittiği bilinmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kentleşme süreçlerinde daha da belirleyici hale gelen 'metropolleşme' konusunda Mumford'un 'büyüme' ve 'çöküş' üzerine temellenen tezinden esinlenen değerlendirmeler, metropoliten gelişim doruk noktaya ulaştığında; sorunları çözülüp, gelişme doğru yönlendirilmediğinde çöküşün kaçınılmaz olacağını vurgulamaktadır (Çabuk ve Demir, 2010). Bu bağlamda hızlı kentleşen, kırsal gücünü belirli oranda koruyabilmiş ve kentleşmenin olumsuz etkilerini giderek daha fazla hisseden Türkiye'de kentleşmeye dayalı yaklaşımlara yön verebilecek temel çıkarımlar arasında öne çıkan konular, özetle kentsel alanlarda artmaya devam edecek nüfus, kır üzerindeki kentleşme baskısı ve buna bağlı kayıpların artışı ile kentsel denge arayışlarında alt metropoliten yerleşmelerin (başta orta ölçekli kentlerin) artan önemi olarak sıralanabilir.

Türkiye'nin kentleşme sürecine nüfusun kentsel alanlardaki birikim süreci ötesinde bakıldığında; kentleşmenin, ***ekonomi-politik, toplum-mekan ilişkisi, ekolojik etki*** ve özellikle de ***kırsal yapı ve kır-kent ilişkisi*** bakımından çok boyutlu sorunlar içerdiği ve bunların kentleşmeye dayalı çözüm yaklaşımlarını belirlemede önemli etkileri olduğu söylenebilir. ***Ekonomi-politik*** yönüyle irdelendiğinde, dünya kapitalizmi ile bütünleşmeyi sürdüren Türkiye kentleşmesi, mekânın yeniden üretimi, kentsel boş arazilerin giderek azalması ve neoliberal politikalar gereği yeniden işlevlendirilmesi gereken alanlar nedeniyle büyük ölçüde mekânsal dönüşüm süreçleriyle şekillenmekte (Çalışkan vd, 2013) ve bu durum özellikle metropollerde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık Keynesyen anlayışın yerini alan neoliberal anlayışla birlikte kentler, ulusları sürükleyen sermaye birikim

sürecinin ve kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretildiği mekanlar olurken (Keyman ve Lorasdağı, 2010), kapitalizmin tüketim mantığı artık sadece kentlere özgü olmaktan çıkmış, tüm kırsal alanlarda bile büyük ölçüde hakimiyetini kurmuş bulunmaktadır (Tekeli, 2016). Ülkemizde nüfus ile kapitalin ülke mekanındaki dağılımının piyasa süreçleri ile belirleniyor olması, kendini 'mekansal eşitsiz büyüme' ile ortaya koyarken (Tekeli., 2006), bir yanda metropolleşen diğer yandaysa göç ve sosyo-ekonomik gelişme sorunları artan kentleri ortaya çıkarmaktadır. Türkiye kentlerinin neredeyse tamamında küreselleşmenin yarattığı değişim ve benzeşme süreçlerinin izlenebileceğini belirten Kiper (2007), üretim özelliklerini yitiren kentlerin birer tüketim merkezine dönüşerek birbirine daha çok benzeyen mekânsal yapılarıyla kimliksizleştiğini ifade etmektedir. Tekeli'nin *yarışan yerellikler* olarak tanımladığı bu süreçte yerel yönetimler, sermayenin desteklenmesine yönelik bir müdahale anlayışına yönelirken (2006); belediyelerin başarısı artık sağladığı kamu hizmetinin niteliğiyle değil, yöresine çekeceği yatırımın miktarı ve karlılığı ile ölçülür hale gelmiştir (Kiper, 2007). Kapitalizmin sürekli ve yeni kentleşmelere ihtiyaç duyduğu ve bu nedenle kentlerin yarış ve rekabete dayalı bir kentleşme süreci içinde sıkıştığı günümüzde, kentleri birer dönüşüm ve yeniden üretim mekanı olarak algılamamız giderek daha da normalleşmektedir. Mekan üzerinden yürütülen ekonomi politikalarının diğer bir yansımasıysa inşaat ve ilişkili diğer sektörler üzerinden kentlerin ekonomik bir krize daha fazla meyilli oluşudur (Harvey, 2013). İçinde bulunduğumuz dönem, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için dinamik ve tartışmalı bir kentleşme sürecine işaret ederken aynı zamanda Tekeli'nin de belirttiği gibi "siyasal iktidarın abarttığı, emrivaki içeriği yüksek bir kentsel dönüşüm faaliyetinin toplumda yarattığı tepkilerin yükseldiği bir dönem"i de temsil etmektedir (2016).

Toplum-mekan ilişkisi yönüyle bakıldığındaysa, Türkiye kentleşme süreci boyunca bu ilişkinin başarılı analiz edilemediği ve kentleşmeye, -nüfus odaklı- engellenebilir bir yer değiştirme olarak bakan yüzeysel yaklaşımların ağırlıklı olduğu görülmektedir (Tekeli, 2011). Bugünse Türkiye kentleşmesinin genelde ekonomik ve mekana dayalı eylem ve sonuçlarla belirlendiği, toplumsal yapı dinamiklerinin sonucu etkileyecek düzeyde genel bir bileşen olarak görülmediği (Çavuşoğlu, 2017); toplumsallığın, devletin gücü ile sermayenin dönüştürücü etkisi altında edilgen bir konuma itildiği görülmektedir (Altınok ve Enlil, 2012). Türkiye kentleşme süreci beraberinde psikolojik açıdan farklı hoşnutsuzluklar da yaratırken bunun ardında değişen gündelik yaşam pratikleri, kırsaldan ayrışma, kentsel mekanın büyüklüğü ve kalabalık hali gibi etmenler yatmaktadır (Sevinç, 2012). Ülkemizde, insanların yaşam memnuniyetine ilişkin araştırmaların küçük ve OÖK'leri öne çıkarması bu tespitin dolaylı bir yansıması olarak okunabilir (TÜİK, 2013). Ostrom'un, metropolden küçük ölçekli yerleşimlere doğru gidildikçe işbirliği, kolektif eylem gücü yaratma ve katılımlı sonuç elde etmenin

kolaylaştığını ortaya koyması da (Ostrom'dan aktaran Harvey, 2013) bu açıdan önemlidir. Kentleşmenin hızla ve kapsayıcı bir program dahilinde olmadan yükselişi, toplumsal sorunları arttırırken gücünü kentleşme ve onun etkisindeki kentlerin ölçeklerine bağlı olarak göstermektedir. Bununla birlikte özellikle son 10 yılda dünyanın birçok yerinde toplumlar, yaşam alanlarının değişimi, gelişimi ve dönüşümü ile ilgili kararların kendi iradelerine rağmen dayatılmasına karşı tepkilerini daha görünür biçimde ortaya koymakta ve kentleşme süreçlerinin bir eyleyicisi/paydaşı olduklarını göstermektedirler (Çavuşoğlu, 2017).

Türkiye'de kentleşme-***ekolojik yapı*** ilişkisine bakıldığında, 1990'lı yıllarla birlikte ekolojiye dair kaygıların arttığı ve kirlenmeye yol açan etmenlerin başında kentleşmenin gösterilmeye başladığı görülürken metropoller ekolojik sorunların yoğunluk kazandığı bölgeler olmuşlardır (Tokuçuoğlu, 1993). 2000'li yıllarsa, hızlı kentleşen ülkemizde ekolojik dengelerin bozulduğu, kırsal ve doğal çevrelerdeki kentleşme ve yatırım baskılarının arttığı ve bu süreci kontrol altına alacak bir kamu politikasının geliştirilemediği bir süreci öne çıkarmıştır (DPT, 2007). Yoğun göç ve kentleşme sonucu ekolojik eşikleri baskı altındaki kentlere odaklanan Çavuşoğlu (2017), son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle kırsal alanlar, ormanlar, tarım alanları, meralar ve su kaynaklarının alım-satım ve kar amaçlı projelere konu edilebilmesiyle, kentsel ya da kırsal alanda metalaşmamış hiçbir bölgenin kalmadığının altını çizmektedir. Türkiye'nin son dönem yapılaşma sürecini ele alan Karabey de (2014), gelecek kuşaklar için doğanın kendini yenileyebileceği rezerv alanlar bırakmayan kentleşme süreçlerinin kalkınmacı ve modernleşmeci amaçlarla, tarih bilincini ve bilimsel bilgiyi yadsıyarak yapılageldiğini vurgulamıştır. Dünyada ekosistemdeki değer kayıpları ve yaşanan küresel ekolojik krizin de etkisiyle 'kentsel gelişmeyi, sürdürülebilir gelişmeye dönüştürme' iddiası giderek yaygınlaşırken bu sürecin içerdiği amaç, daha iyi bir yaşam kalitesi yanında şehir ve doğal çevresi arasında da bir dengenin sağlanması olmuştur (Alekhina vd., 2016). Yakın gelecekte, iklim değişikliğine bağlı olarak dünyanın birçok yerinde kentsel alanların kırsal ekosistem servislerine daha yoğun bir biçimde bağımlı kalacağı bilinmekteyken (Leeuwen, 2015), Türkiye'de kentleşmenin bir kalkınma aracı olarak görülmesi, giderek üretim alanı ve ilişkilerinin değişmesine, dışa bağımlılığın artmasına –dolayısıyla beslenme alanlarının kaybolmasına- neden olduğundan kentleşmenin gerekliliğini sorgulayan eleştirilere konu olmaktadır (Güney ve Selçuk, 2012). Türkiye'nin son 10 yılda ekilen ve dikilen tarım arazilerinin yaklaşık yüzde 8.2'sini, toplam tarım alanlarının da yüzde 5.22'sini kaybetmiş olması (www.diken.com.tr, Er. Tr: 05/08/2017) bu eleştirileri haklı çıkarmaktadır.

Kırsal yapı ve kır-kent ilişkilerine bakıldığında, güçlü potansiyeller içeren dünyadaki sayılı bölgeden biri olan Türkiye'de kentleşmenin geleceği kritik önem taşımaktadır. Son dönemde Avrupa'da kırsal kalkınma politikaları için potansiyel bir araç olarak değerlendirilen kır-kent ilişkileri, kentsel alanların kırsal hinterlantlarıyla olan ilişkileri bakımından da önem kazanmaktadır (Copus, 2015). Artık geçmişte olduğu gibi kesin bir kır-kent ayrımından söz edilemeyeceği iddia edilse de (Tekeli, 2011-2016; Harvey, 2013; Lefebvre, 1970), Türkiye deneyiminin bu iddiayı tam olarak karşılamadığı söylenebilir (Yoloğlu, 2017; İrdem ve Mutlu, 2016). Güncel kentleşme tartışmaları, kenti ve kırı yeni bir yerleşmeler sistemi ve kavramsal yaklaşım içinde ele almayı gerekli görürken (Tekeli, 2016), kent ve kırı birbirinden ayıran istihdam yapıları da önemli değişikliklere uğramakta (Öğdül, 2010) ve tarım yeniden kent gündemi içine girebilmektedir (Tekeli, 2016). Kentleşme ile kır-kent ilişkisi bakımından dünya genelinde alınan yol, ağırlıklı olarak küresel ekonomi-politik düzlemde şekillenerek mekana indirgenirken, bunda 1960'lı yıllarda başlayarak hızla yayılan Yeşil Devrim dönemi dışında, özellikle 1980 sonrası dönemde yoğunlaşan IMF ve DB eliyle Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin tarım politikalarındaki dönüşümlerin rolü büyüktür. Ülkemizde 1980'den bu yana uygulanan tarım politikalarının temelde üretici ile devlet arasındaki bağları koparan, çiftçi örgütlülüğünü zayıflatan, şirketlerin tarımda egemen olmasına zemin hazırlayan ve hem tarımsal üretim ve rezerv alanlarının azalmasına yol açan, hem de ekosistem dengesini bozucu mekan politikalarını yaygın hale getiren bir süreç yarattığı söylenebilir (Aysu, 2013). Endüstriyel gelişme ya da yayılmacı kentleşme politikaları sonucu tarımsal üretim alanlarında görülen fonksiyonel dönüşümler son yıllarda en sık gelişmekte olan ülkelerde yaşanırken (Azadi ve Ho, 2011; Kraus, 2013), bu dönüşümlerde en fazla payı olan etkense, kentsel nüfus artışıdır (Azadi ve Ho, 2011). 2000'li yıllarla birlikte artık kendi kendine yetebilen tarım ülkesi imajını kaybeden, dışa bağımlılığı artan bir Türkiye'den söz edilmeye başlanmıştır (Güney ve Selçuk, 2012). Öte yandan 2012 ve 2013 yıllarında yapılan idari düzenlemelerle ülkemizdeki kent ve kır yerleşimlerine dair alansal ve nüfusa dayalı dağılım dengesi değişmiş, bu düzenleme öncesi %23 olan kırsal nüfus oranı %8,7'ye (günümüzde % 7,7'ye) kadar düşmüş (TÜİK, 1927-2000 ve TÜİK, 2007-2017) ve kırsalın temsil gücü önemli ölçüde azalmıştır. Oysaki Türkiye'nin, ilçeler düzeyinde %45'inin kırsallığı baskın, %38'inin geçiş bölgesi ve sadece %17'sinin kentselliği baskın özellikler gösterdiği; geçiş bölgelerinin yüksek oranınınsa kentsel ve kırsal yapıların geçirdiği değişimi gösterdiği bilinmektedir (Öğdül, 2010). Bu bağlamda bir yanıyla güç ve nüfus kaybına uğrayan kırsal alanlar diğer yandan büyük kentlerden daha küçük ölçekli yerleşimlere yönelen bir tersine göç eğilimine de konu olmaktadırlar. Bu göçler, kent-kır ilişkileri kadar kırdaki değişimi de yansıtırken, kırsal-geleneksel yapıyı kısmen de olsa dönüştürmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı vd., Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-

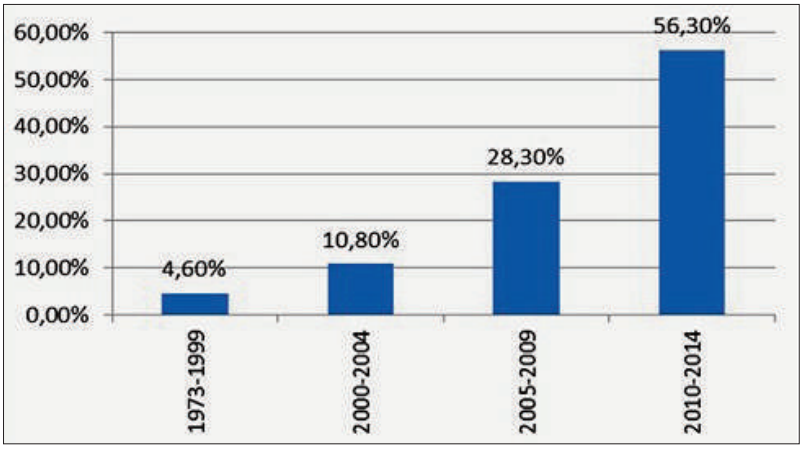
2020, 2014). Son yıllarda kırsal alandaki tarım ve doğa kaynaklı yerel girişimciliğin artması da değişen bu göç eğilimlerinde etkili olabilmektedir. Kentlerde tüketicilerin sağlıklı ve doğal gıdaya yönelik artan kaygıları ve üreticilerin serbest piyasada (çok aktörlü geleneksel gıda zincirinde) düşük gelir payına sahip olması, tarıma dayalı yerel girişimciliğin büyümesindeki başlıca etkenlerdir (Yaşlak, 2016). Bir nevi aracısız bir yerel ekonomi anlamı taşıyan ve doğal üretim süreçlerini içeren söz konusu kırsal girişimciliğin (Jarosz'dan aktaran Yaşlak, 2016), başta internet kullanımı ve ilerleyen teknolojik imkanların da etkisiyle uzak mesafeli ekonomiler yaratabildiği ve kır-kent ilişkilerine yeni bir boyut kazandırdığı söylenebilir. Ancak günümüzde mekânsal kutuplaşmalar gelişmiş bölgeler lehine güçlenme, eşitsizlikler artma, sosyal bütünleşme de zayıflama eğilimi gösterirken, ana göç eğilimlerinin önemli oranda değişmemesiyle birlikte nüfus belirli şehirlerde toplanarak bu yerleşmelerin çekim güçlerini arttırmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, Türkiye Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi-2014-2023, 2015). Ülkemizde gelişmişlik düzeyi ile göç arasındaki güçlü korelasyon (gelişmişlik düzeyi düşük seviyeden yüksek seviyeye gittikçe göç eğiliminin azalması) varlığını sürdürmekte ve ekonomik nedenler hala en önemli göç nedenlerini oluşturmaktadır (Yakar, 2013; Şen, 2014). Aynı zamanda iç göçlerin niteliği zamanla değişmiş, azalan kırsal nüfusun da etkisiyle ağırlıklı göç eğilimi artık kırdan-kente değil, kentten kente doğru olmuştur (Şen, 2014). Bu durum ülke bütününde kentsel ve bölgesel denge arayışlarını da güçleştirmektedir.

Farklı boyutlarıyla bakıldığında Türkiye kentleşmesinin izlediği süreç ve uygulamalara yön veren eğilimlerin hem günümüz hem de yakın gelecek için sürdürülemez olduğu ve kentler arası dengesizlikleri arttırarak, çözüm yaklaşımlarını daha da zorlaştırdığı açıkça görülmektedir. Bir yandan hızla-kendine özgü (nüfus birikimi ve siyasi kararlarla) metropolleşen, diğer yandan da bütüncül politikaların uygulanmayışıyla sosyo-ekonomik açıdan geri planda bırakılan kentler sonucu mekânsal bir kutuplaşmaya yol açan bu temel sorun, buradaki çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışma, kentlerin gelişiminde daha dengeli bir yaklaşımın gerekliliğine odaklanmış ve bu noktada *-yakın geleceğin kentleşme öngörülerinde önemi artacak olan-* "orta ölçekli kentler" üzerinden nasıl bir çözüm yaklaşımı geliştirilebileceğini irdelemiştir. Bu bağlamda, rekabetçi-yereli tüketen bir kentleşme yerine kırsal yapılar ve kır-kent ilişkileri üzerinden -yerel ekonomileri destekleyici- dayanışmacı bir kentleşmeyi; alan/mekan odaklı bir gelişme yerine de ağ ilişkilerini ön plana çıkaracak bir yaklaşımın gerekliliği ortaya koyulmuştur. Bu yaklaşım içinde Türkiye için nasıl bir orta ölçekli kent tanımının uygun olduğu sorusuna yanıt aranan yöntem kısmında demografik ve sosyo-ekonomik nitelikteki ikincil verilerden yararlanılmış ve il bazında karşılaştırmalı analiz tabloları geliştirilmiş ve sonunda il düzeyinde orta ölçekli kentler belirlenmiştir. Çalışmada izlenen adımlar ve yöntemin gerekçeleri ile teorik/kavramsal arka plan ilerleyen bölümlerde detaylandırılmıştır.

1. Türkiye Kentleşmesi İçin Yeni Bir Yaklaşım Önerisi

Giddens, devlet ve piyasa mantıklarının hakimiyetindeki kentleşmenin, kentleri yönlendirmede başarısız kalarak, yaşanabilir kentler ve geleceği konusunda belirleyici olabilen yerel topluluklar yerine insancıl olmayan kentler ve yabancılaşmış topluluklar yarattığını ortaya koymaktadır (Giddens'tan aktaran Tekeli vd., 2006). Küreselleşmiş bir bilgi toplumuna geçişi yaşayan dünyada, yerleşme terminolojisinde yeni bir kavramsallaştırma arayışına girilirken (Tekeli, 2016), kentleşmenin artık gezegensel bir olgu olduğu, kır-kent karşıtlığının ötesinde, kentleşme için yeni bir söz dağarcığına ihtiyaç olduğu savunulmaktadır (Brenner'dan aktaran Cihanger, 2014). Lynch, küresel ve normatif (ideal olanı ortaya koymaya çalışan) bir kent modelinin kurulmasının zorluklarından söz ederken, her yer için geçerli normatif bir modelin kurulamayacağını ileri sürmektedir (Akt: Tekeli, 2011). Türkiye'de yerleşme yapısının yeniden tanımlanması için farklı vurgu noktaları olan araştırmalara ihtiyaç olduğunu ileri süren Tekeli'yse ülke mekanındaki eşitsiz gelişime ilişkin yeni uyum süreçleri ve gelişim dinamiklerinin yeni bir açıklayıcı çerçeve kullanılarak irdelenmesini ve bunun, kırsalı da bütüncül olarak içermesi gerekliliğini belirtmiştir (Tekeli vd., 2006). Dünya genelinde büyük kentler üzerinden şekillenen kentleşme eğilimleri yerine alt metropoliten alanlar ve daha küçük yerleşmeleri odağına alan kentleşme yaklaşımlarının gerekliliği önem kazanmaktadır (UN, 2014c; Davis, 2010). Türkiye içinse nüfus seyrelmesi nedeniyle kırsal yerleşimlerin ölçek ekonomilerinden uzaklaşması sonucu yaşadığı kayıplar nedeniyle yerel koşulları gözeten yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesi bir zorunluluk halini almıştır (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı vd., Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-2020, 2014). Konuya yerleşmeler sistemi üzerinden yaklaşan Çabuk ve Demir (2010), gelişebilme potansiyeline sahip orta büyüklükte kentlerin özellikle desteklenmesi gerektiğini, desteklenecek kentlerin orta ve yavaş gelişen bölgelerden seçilerek nüfusun dengeli dağılımına katkı yapabileceğini, bunun için nüfusun mekansal dağılımının kırsal ve kentsel stratejilerin kombinasyonunu içermesi gerektiğini ileri sürmektedir. Sonuçta Türkiye kentleşmesi için farklı kavramsallıklar da içeren yeni çözüm yaklaşımlarına yönelik ihtiyaç son derece açıktır. Çalışma, bu bakımdan –önceki bölümde aktarılan- kentleşmenin tüm boyutlarını kapsayacak bir çözüm yaklaşımı geliştirme iddiası taşımazken, öncelikli görülen ve dolaylı (çarpan) etkileri ile kapsayıcı bir çözümü hızlandırması beklenen bir çerçeve ortaya koymayı amaçlamıştır. Kentleşmenin yerleşim büyüklükleri ve nüfus hareketleri bakımından yakın geleceğinde önemi tüm dünyada artmaya devam edecek olan OÖK'ler üzerinden temellendirilen bu yaklaşımda *metropolleşme ekseninden uzaklaşan*, *yerleşmeler arası dengeyi gözeten*, *kırsal yapı ve ilişkileri daha çok içeren (dolayısıyla ekolojik açıdan daha sürdürülebilir), göç tutma kapasitesi yaratabilen* bütüncül bir nitelik arayışı ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Bu

noktada yerel ekonomilerin de kırsal yaşamın gelişmesini destekleyecek etkiler yaratabilmesi için dayanışma ve ağ ilişkileri ile bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Özellikle kentsel alanlarda giderek artan sağlıklı-doğal gıda talebi ile ekolojik açıdan temiz bir çevrenin avantajlarından yararlanma isteği kırsal ekonomiler için önemlidir. OÖK'leri odağına alan planlama ve kentleşme konulu literatür birikimi, 40 yıla yayılan ve 2000'li yıllarla birlikte önemi artan bir gelişim izlerken (Şekil 1), üzerinde ortaklaşılan bir OÖK tanımından bugün bile söz edilememektedir.

Şekil 1. *OÖK'e dayalı yapılan uluslararası literatür araştırmasında elde edilen tüm elektronik veri tabanı ve internet erişimli akademik bildiri/makale tarama sonuçları*

OÖK'ler artık çok yönlü ele alınan, mekansal bir gözlem birimi olmaya başlamış ve çoğunlukla nüfus aralıklarına göre, kısmen de farklı sosyo-ekonomik, demografik vb. değişkenlerden yararlanılarak belirlenmektedir. Bu konuda geniş kapsamlı analiz ve çalışmaların yoğunlaştığı ülkeleri barındıran AB ile birlikte OECD ve UN'nin belirlediği OÖK kabulleri, çok sayıda akademik çalışmada referans olarak gösterilmektedir. Ancak hem uluslararası alanda hem de Türkiye özelinde yerleşmelerin ölçek ve nüfus kabullerindeki farklılıklar bu konuda esnek bir analiz zemini yaratırken (Tablo 1), aynı zamanda bölgesel düzeyde (Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa, Uzakdoğu vb.) ortaklaşabilen OÖK yaklaşım ve kabullerinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 1. Türkiye'de ve uluslararası alanda OÖK için nüfus aralığı kabulleri

	Nüfus Aralıkları
OECD [1]	200.000-500.000 (Kentsel Nüfus)
AB [2]	300.000 - 1.000.000 (Toplam Nüfus)
BM [3]	1.000.000 - 5.000.000 (Toplam Nüfus)
Türkiye[4]	100.000-750.000 (Toplam Nüfus)
	50.000-500.000 (Kentsel Nüfus)

(Kaynak: [1] https://data.oecd.org/popregion/urban-population-by-city-size.htm [2] - www.smart-cities.eu [3] - World Urbanization Prospects, UN, 2014 [4] - https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi)

Ülkemizde 1980'li yıllarla birlikte metropolleşme eğilimlerine odaklanan çalışmalarda yerleşme kademelenmesinin bir ayağı olarak gösterilen OÖK'ler, 2000'li yıllarla birlikte, kentleşme alanındaki çalışmalarda, üzerine odaklanılan yerleşim alanları olmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde planlama, büyük metropoliten alanların problemlerine odaklı-ayrıcalıklı ilerlemiş olsa da küçük ve orta büyüklükteki şehirlerin potansiyellerini harekete geçirebilirse, bu ülkeler için yeni kentleşme gündemleri oluşturulabilecektir (UN, 2016b). Örneğin, OÖK'ler, İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda (İBB, 2009) kentleşme sorunlarına çözüm odaklı geliştirilen politikalara da konu olmuş ve ara kademe-kentsel çekim merkezleri olarak ele alınmıştır. Planda (İBB, 2009), ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler doğrultusunda OÖK'lerin sayı ve etkinliğinin arttığı takdirde kır-kent arası kutuplaşmaların, hakim göç eğilimlerinin önüne geçilebileceği ve aşırı yük üstlenen metropollerin yükünün hafifleyebileceği ileri sürülmüştür. Nitekim Türkiye'deki göç hareketleri incelendiğinde, bölgesel düzeyde verilen göçün düşük ya da yüksek oranda oluşu, komşu bölgelerdeki göç eğilimlerini de paralel yönde etkilediğinden (Tatlı, 2016), kentler arasındaki (kırsal etkileri de içeren) göç nedenlerini azaltıcı denge politikalarının gerekliliği özellikle de küçük ve orta ölçekli kentler bakımından son derece önemlidir (Tatlı, 2016; Özyakışır, 2012). Yerleşme sistemi içinde OÖK'lere odaklanan Yazar ise (2006) metropolleşme eğilimlerine karşı OÖK gelişimini ikincil merkez yerleşmeler olarak ekonomi ve pazar alanında öne çıkarmayı gerekli görürken, OÖK'lerin kırsal ve kentsel gelişim bütünlüğü içinde ele alınmasını vurgulamaktadır. Yazar'a koşut nitelikteki yerleşim sistemi-nüfus ilişkisine odaklanan çalışmalarında Çabuk ve Demir'se (2010), Türkiye'nin metropolleşme deneyiminin bugün yaşandığı gibi gelecekte de kırsal ve diğer kentsel yerleşme türleri (küçük ve orta büyüklükte kentler) için olumsuz etkileri olacağını ortaya koymuşlardır. Çalışmaları, dengeli gelişimin temel mekansal araçlarından biri olarak görülen OÖK'lerin geliştirilmesi yaklaşımının Türkiye'de başarılı olamadığını; mevcut bölgesel ve kentsel politikalar devam

ettirildiği takdirde, küçük-orta ölçekli yerleşimlerde gerileme eğiliminin giderek artacağını göstermiştir (A.g.e., s.212).

Uluslararası literatürde daha çeşitli boyutlarıyla ele alınan OÖK'ler genel anlamda dengeli bir mekânsal gelişimin sürdürülebilmesi bakımından öne çıkarılmaktadır. Bu bağlamda OÖK'lerin metropollerden daha bütünleyici kent-kır etkileşimine sahip olduklarını belirten Bolay ve Rabinovich (2004), OÖK'lerin kırsaldan daha modern bir yaşam ve istihdam sunumuyla ayrıştığını; metropollerden de yine daha kaliteli bir yaşam ve daha sağlıklı bir çevre ve bazen de mikroekonomi fırsatları sunumuyla nüfus akışları sağlayabildiğini ileri sürmektedir. Sassen ise (2012) artık çoğu firmanın özellikle gelişmiş ülkelerdeki pahalı ve rekabetçi kentler yerine OÖK'lere yerleşmeyi tercih ettiklerini ve bu kentleri içinde bulunduğumuz dönemin yükselen değerleri olarak görmemiz gerektiğini ileri sürmektedir. OÖK'ler, uzun ömürlü/dayanıklı birer kent olma adına daha sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmeleri nedeniyle sık sık büyük bir metropolün kıymetli bir temsilcisi olarak değerlendirilirken (Léo vd, 2009), kompakt karakterleri onlara daha iyi yaşam koşulları (ulaşımda harcanan süre ve trafik sıkışıklığı, sera gazı salımı, etkin kamu yönetimi vb) sağlama bakımından güç kazandırmaktadır (Laigle, 2007; Akt. Léo vd., 2009).

Çalışma, önerdiği çözüm yaklaşımında önemi tüm dünyada açıkça ortaya koyulan OÖK'lere dayalı iki temel boyuta odaklanmaktadır. Geleceğin kentleşme süreci ve etkileri hesaba katıldığında Türkiye özelinde öncelikli görülen kır-kent ilişkisizliği ve kentlerin baskın/öncü rolleriyle şekillenen kentleşme sürecini değiştirebilmek, dolayısıyla ekolojik açıdan da daha sürdürülebilir bir süreç yaratabilmek amacıyla ***kır-kent ilişkisi*** çözüm yaklaşımının ilk boyutunu oluşturmaktadır. Çözüm yaklaşımının 2. boyutu ise OÖK'ler üzerinden belirli bir gelişme/canlandırma süreci oluşturabilmek için özellikle de kırsalda yerel ekonomileri dikkate alan, yerleşmeler arasında geliştirilmesi gerekli görülen ***dayanışma ve ağ ilişkileridir***.

2. Orta Ölçekli Kentleri Kır-Kent İlişkisi, Dayanışma ve Ağlar Üzerinden Değerlendirme

Çalışmada orta ölçekli kentler üzerinden güçlü bir kır-kent ilişki potansiyeli ve kırsallık yanında –yerel ekonomilerin gelişimi bakımından- dayanışmacı ve ağ ilişkilerine dayalı bir nitelik arayışına gidilmiş ve OÖK'leri bu bağlamda hangi değişkenlerin temsil edebileceği konusunda bir literatür değerlendirmesi yapılmıştır. Günümüz bulgularının orta ve küçük ölçekli kentleri kırsal dönüşümde, kırsalla olan ilişkileri nedeniyle çok önemli bir role sahip göstermeleri (Johnson vd., 2016), kentleşme yaklaşımları bakımından son derece önemli ve yol göstericidir. OÖK'ler, kır-kent ilişkisinde barındırdıkları kır hinterlantları

bakımından öne çıkarken kırsal karakterli ve görece az gelişmiş kentlere göre daha yüksek, metropollere göreyse daha düşük nitelikte kentsel özellikler taşıyan yerleşimler olarak değerlendirilmektedir. Ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmesi bağlamında daha sürdürülebilir bir kentleşmeyi ve beraberinde daha sağlıklı bir kır-kent ilişkisini sağlayabilmek için OÖK'lerin gelişimini gerektiren nedenler özetle şu şekilde sıralanabilir (Živanović vd, 2014):

- OÖK'ler belirli oranda nüfusu tutabildiklerinden, büyük kentlere yönelen göçü azaltarak metropoller üzerindeki nüfus baskısını azaltırlar
- Kırsal ve kentsel alanlar arasındaki bağlantıları sağlayan OÖK'ler, kırsal alanlarda tarım dışı faaliyetleri geliştirerek kırsal ekonomilerin iyileşmesini sağlarlar
- Sağlayacağı dağınık nüfus yoğunluğu deseniyle ülke ölçeğinde bir bütünleşme ortamı oluştururlar
- OÖK'lerin geliştirilmesiyle dengeli bir bölgesel kalkınmaya geçilebilir

Kır ve kentin iç içe geçişinin mümkün olabileceği ve buradan hareketle daha sağlıklı kentleşme politikaları üretilebileceğine dair ilginin giderek arttığı günümüzde, küresel politikalar sonucu bozulan kırsal yapıların, yerelleşme ile düzelebileceğini ileri süren Aysu (2015), kırsal yaşamın beraberinde ekolojik yapıları da düzenleyici etkilerini vurgulayarak özellikle de Türkiye için kırsal yapı-ekoloji ilişkisinin öneminin altını çizmektedir. OÖK'lerin özellikle kır-kent bütünleşmesi ve geri kalmış kırsal coğrafyaların geliştirilebilmesi bakımından daha gelişkin kentler ile kırsal çevre- bölgeler arasında bağlayıcı bir rol üstlenmeleri konusunda öne çıkan yaklaşımlar (Erkut ve Özgen, 2013), konuya yerleşmeler sistemi ve bütüncül yaklaşımlar açısından eğilmeyi kolaylaştırmaktadır. Bolay ve Rabinovich (2004) ise OÖK'leri, içinde bulundukları bölge, kırsal çevreleri ve diğer kentler ile olan ilişkileri üzerinden değerlendirmenin ve bu bağlamda kentleşme politikası içine oturtmanın önemini vurgulayarak, ağ ilişkileri içinde arabulucu-bütünleştirici niteliklerini ön plana çıkarmışlardır. Özellikle iç göç yapısı bakımından hala süregelen kırdan kente ve ağırlıklı olarak da kentten kente yönelik ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin azaltılmasında OÖK'nin kır-kent ilişkisinde taşıyacağı rol son derece önemlidir. Bu açıdan büyük kentlere oranla daha büyük kır hinterlantlarına ve korunabilmiş doğal bir çevreye sahip OÖK'lerin tarıma dayalı ve kırsal ekonomileri geliştirebilme potansiyelinin önemli bir paya sahip olacağı açıktır.

Türkiye'de kır-kent ilişkisi ile doğrudan bağlantılı bir OÖK'leşme yaklaşımı bulunmazken, planlı kalkınma dönemi boyunca da kapsayıcı, kır-kent ilişkisini iyi analiz edebilmiş ve uygulamaya dönüşerek sonuç alınabilmiş bir deneyime rastlanmamaktadır (Kalkınma Bakanlığı, Ulusal Kalkınma Planları, 1963-2014). Türkiye'de kırsal alan yaklaşımları, büyük oranda kalkınmacı bakış açısıyla, nüfus

hareketlerini yönetebilmeyi ve kırsal nüfusu kendi yerleşim alanında tutabilmeyi amaçlarken kentleri kollayan bir yapıya yönelmiştir. Artık kırsal gelişme politikalarını içeren yaklaşımların rolü oldukça farklı, küreselleşmenin etkisinde, hızla gelişen teknoloji ve kurumsal yenilikler ile çevresel zorlayıcı faktörlerin belirlediği bir bağlam içinde ele alınmaktadır (Byerlee vd., 2009). Bu konuda kır-kent ilişkilerinde tarıma dayalı kırsal faaliyetlere yeni bir paradigmayla bakışın gerektiği yönünde kalkınma ekonomilerinin gündemine giren yeni yaklaşımlar, sektörel-endüstriyel bir bakışın ötesinde, büyüme, yoksulluğun azaltılması, sektörel dengesizliklerin azaltılması, gıda güvenliği ve ekolojik dengelerin sağlanması gibi etkilerle öne çıkarılmaktadır (Byerlee vd., 2009; Janvry, 2010). Bu açıdan salt ekonomik büyümeye önem veren kalkınma iktisadına karşın kırsal boyutu da olan sürdürülebilir bir kalkınma hedefinde girişimciliğin desteklenmesi, ekonomik gelir kaynaklarının çeşitlenmesi, bilgi ve teknolojiye erişimin artması beklenirken yerel bilginin kullanımı ile örgütlenme-kooperatifleşme düzeylerinin gelişimi bu hedefi hızlandıran-kolaylaştıran önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir (Gülçubuk, 2018).

Küresel ekonomik yapı içinde kentlerin kendi rızaları ya da tepeden inmeci politikalar sonucu edindikleri yeni rollerden biri de '**rekabetçilik**'tir. Küresel sermayenin –ulus devletin daha az müdahaleci olması ile birlikte- kentlere (kentlerin sunduğu olanaklara) doğrudan ulaşabilme yeteneği kazandığı ve eşitsiz gelişme dinamiği yaratan –gerçekte de gücünü buna dayandıran- bu süreçle birlikte dünya ölçeğinde kentler arasında yeni bir ekonomik işbölümü ve hiyerarşik yapılanma ortaya çıkmış ve kentler yarışmacı bir konuma sürüklenmişlerdir (Tekeli vd., 2006). Zaman içinde kentler, ekonomik gelişmeyi ve rekabet gücünü arttırmada en önemli mekânsal ölçek olarak görülmeye başlayınca kentlerin rekabetçiliğini ve performanslarını arttırması amacıyla "markalaşma" kavramı da öne çıkarılmıştır (Akturan ve Oğuztimur, 2016). Kamusal yarar-hizmet ve toplumsal hedeflerden uzaklaşılan bu süreçte vatandaşın/kentli kavramının yerini de müşteri almaya başlamıştır (Kiper, 2007). Yarışma, rekabet ve markalaşma gibi konulardaki akademik birikim ve uygulama pratikleri Türkiye'de 2010'dan sonra artmış ve dünyada 30 yılı aşmış olsa da, Gertner, bu alandaki çalışmaların kavramsal bir çerçeveye, test edilebilir modellere ve hipotezlere dayanmadığını; Kavaratzis ise bu alandaki teorik gelişmenin uygulamada netlik kazanamadığını ortaya koymaktadır (Gartner ve Kavaratzis'ten aktaran Akturan ve Oğuztimur, 2016). Rekabete dayalı kapitalist sistem ekonomileri, yarışan ve büyümeye odaklanan bir düzen ortaya koyarak farklı türden zorluklarla mücadeleyi gerektirirken, buna karşı geliştirilebilecek olan alternatif ve daha iyi bir ekonomiyse dayanışmacı yönüyle öne çıkarılabilir (Albert, 2007). Türkiye'de farklı ölçeklerde pek çok kentin, kentsel büyüme sorunları ile karşı karşıya olduğunu belirten Yaşar (2013), devletin yeniden ölçeklenmesinde önem kazanan

yarışmacı kentler söyleminin, bu sorunu daha da derinleştirdiğini ileri sürmektedir. Pek çok kent için sosyo-ekonomik gelişmenin ve kentsel refaha ulaşmanın anahtarı olarak görülen markalaşma olgusu, gerçekte kentlerin anlam, içerik ve tarihsel bağlamlarından kopmalarına yol açmakta ve kentlerin rekabet ortamı içinde yarışabilmeleri için planlama ve yerel yönetim birer kolaylaştırıcı araç halini almaktadır (Özerk ve Yüksekli, 2011). Son dönemde Türkiye genelinde farklı sektörlere dair kentsel proje ve enerji yatırımlarıyla çeşitli turizm türlerinin yarattığı dönüştürücü etkiler, kırsal alanları özgün yerleşim ve üretim yapılarından, kültürel kodlarından uzaklaştırarak rekabete dayalı kentsel tüketim taleplerine bağımlı hale getirmektedir. Rekabetin kırsal kesimde yarattığı etkiler de üreticilerin ekonomik açıdan en az riski barındıran sözleşmeli çiftçilik gibi çözümlere yönelmesine yol açmaktadır. Bunda devletin alıcı konumdan çekilmesi ve yerini piyasa dinamiklerine bırakarak, üreticilerin teknik destek, finansman, pazara erişim vb konularda alternatif modellerden yoksun bırakılmasının etkisi açıktır (Keyder ve Yenal, 2014). Önemli bir OÖK kıtası olan Avrupa'da, kentleri birbirine bağlayan ağlar üzerinde yapılan çalışmalarda OÖK merkezleri arasında karşılıklı bağımlılığın ve tamamlayıcılığın giderek artması (Yazar, 2006), Türkiye gibi gelişen ülkelerin OÖK politikaları bakımından dayanışma ve ağ ilişkilerini öne çıkarmaktadır. Castells'in de altını çizdiği, yarışmacılığa dayanarak gelişen kademelenme yerine bağlantıya ve işbirliğine dayalı bir ağ sistemi üzerinden hareket edildiğinde özellikle OÖK'ler, kentleşme sorunları karşısında daha dirençli olabilecekler (Yazar, 2006) ve kırın ekonomik açıdan alternatif yaklaşımlarla buluşmasına imkan yaratabileceklerdir.

İçinde bulunduğumuz dönemde, kentleşmeye dayalı geniş kapsamlı çalışmaların, varılan teknolojik altyapı ve erişim kolaylıkları ile birlikte düşünüldüğünde özellikle de ekonomik gelişme bakımından **ağ ilişkilerini** kuvvetlendirdiği bilinmektedir. Bu ilişkilerin içeriği sadece ekonomik olmayabileceği gibi kır-kent ilişkilerinin içinde bulunduğu bölgeler bakımından da farklılıklar gösterebilecektir. İletişim ve üretim ağlarının gelişmesi üzerine sınır ve kademelenme kavramlarının günümüzde önemini yitirmeye başladığı kentler, bir ilişkiler ağının parçası olarak ele alınabilmekte ve Tekeli'nin (2006) de işaret ettiği gibi bu ağ ilişkileri tek yönlü bir ilişkiden, karşılıklı etkileşime yönelen bir sürecin "dayanışma mekanizması" olarak değerlendirilebilmektedir. Kentler arası paylaşım ağları kurmanın kent mekanı üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışan Camagni (1991), kentlerin rekabet güçlerinin olduğu alanlarda güçlerini yoğunlaştırmalarını ancak bunu yaparken daha büyük bir bütünün parçası haline gelmelerini, kentler arasında yatay ilişkilerin artmasını ve kentler arasında sinerji yaratan yeni ilişkilerin kurulmasını öne sürmektedir (Akt: Tekeli vd., 2006).Farklı fonksiyonlar taşıyan kentlerin, düğüm noktaları olarak yakın ve uzak çevresi ile kurduğu yersel olmayan ilişki ağları, kentlerin içinde bulunarak etkileşime girdiği bölge boyutunu da içerebilirken

(Erkan, 2007); kırsal alanların 'içsel' yapısı ile 'dışsal' faktörlerin ilişkisini kurma gereği ve ağ ilişkisinin kırsal alanları anlamada doğru bir yaklaşım olduğuna dair çalışmalar da önem kazanmaktadır (Murdoch, J.,2000). Bu çalışmalardan birinde Gülümser (2010), ürün – özellikle bilgi – transferini sağlayan ağların, kırsal bölgelerin ulaşım ve erişim imkanlarıyla olan ilişkisine değinerek bu ilişkinin gücünün, kırsal kesimde yerel-sıcak noktalar oluşumunda etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Belirli yapısal sorunlarına rağmen Türkiye'nin 2000'li yıllarda ulaşım, haberleşme ve bilişim hizmetleri altyapısında gerçekleştirdiği iyileşmelerin, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki erişimleri güçlendirdiği ve fonksiyonel ilişkilerin çeşitlenerek köyler ve şehirlerarasındaki geleneksel bağımlılık ilişkilerinin yerini ortaklık ve işbirliği ilişkilerine bıraktığı yeni bir sürecin oluşmaya başlaması (Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2014) çalışmanın çözüm yaklaşımındaki kentleşme-dayanışma-ağ ilişkisine temel oluşturmaktadır. Artık şehirlerin ağ ilişkisine dayalı, çok merkezli ve dengeli bir yerleşim sistemi oluşturması gündemi, Türkiye'nin üst ölçek bölgesel ve kentleşme politikalarında da yerini almıştır (Kalkınma Bakanlığı, Türkiye Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi-2014-2023, 2015).

Bu çalışmada, önerilen çözüm yaklaşımında, OÖK'lerin hem güçlü bir kır-kent ilişkisini (kırsal hinterlandı) hem de dayanışmacı bir ağ ilişkisini temsil edebilmesi hedeflendiğinden, buna dönük bir yerleşim yapısına ulaşabilmek için söz konusu niteliklerin Türkiye özelinde kapsamlı-güncel bir şekilde ve doğru yerleşme ölçeğinde temsil edilebilmesi amaçlanmaktadır. Dayanışma ve ağ ilişkileri, birbirini destekleyen iki faktör olarak ele alınırken ağırlıkla tarıma dayalı yerel ekonomiler bağlamında orta ölçekli kentlerin serbest piyasa koşullarının etkisinden uzaklaşabilmesi ve alternatif bir pazar imkanı yaratabilmesi için son derece önemlidir. Ancak her iki kavramın mekanda ve iller düzeyinde nasıl bir organizasyonel yapı içinde uygulamaya konu olacağı, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Her iki kavram, daha önce de belirtildiği gibi önerilen çözüm yaklaşımında, OÖK'lerin temel niteliğinin yerel ekonomileri geliştirici birer unsuru olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın çözüm yaklaşımı için gerekli OÖK tanımına ulaşabilmek adına -bir sonraki bölümde detayları aktarılacağı üzere- 3 adımdan oluşan bir yöntem kullanılmıştır. İlk olarak literatürdeki örnekler, ulusal ve uluslararası kabuller dikkate alınırken, yerleşim ölçeğini belirlemek için illerin sahip olduğu toplam nüfus bakımından genel bir aralık belirlenmiştir. Daha sonra, bu aralığa girebilen iller üzerinden kır-kent nüfus dengesi ve sektörel açıdan kırsal ekonomileri içerme bağlamında ikinci bir daraltmaya gidilerek, kır-kent ilişkileri ve kırsallığın temsiliyeti sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda kır-kent dayanışması için de önemli olan bu adımdan sonra, kır-kent ilişkilerinin ekolojik yansıması, dayanışma ve ağ ilişkilerinin temsiliyeti bakımından belirli değişkenleri içeren nihai bir karşılaştırma tablosu elde edilerek, il düzeyinde OÖK'ler belirlenmiştir.

Çalışmada kır-kent ilişkisi ve kırsallığın OÖK üzerinden temsiliyeti sadece kırsal nüfus oranı ve tarımsal işgücü üzerinden değil, aynı zamanda rekabet yerine dayanışmaya bağlı, yerelde ve yatay ilişkiler/ağlar üzerinden gelişebilecek ekonomiler bakımından da önemlidir. Sonuçta, ilişkilerden daha fazla yararlanabilecek bir örgütlenme yapısının geliştirilmesi gerekmekte (Tekeli vd., 2006) ve bu amaçla çalışmada kentleşme içinde dayanışmacı bir ağsal ilişki öne çıkarılmaya çalışılmakta, ağlar, rekabetten paylaşıma/dayanışmaya geçişin aracı olarak işlevselleşmektedir. Bunun için öncelikle yerel örgütlülük, ticari ilişki ve pazara erişim kapasitesi, alternatif/aracısız (gıda vb.) ticari ağlar, teknoloji ve iletişim altyapısı gibi faktörler öne çıkmaktadır. Ancak bu bakımdan ülkemizdeki veri kaynakları ve yaygınlığının son derece sınırlı olduğu görüldüğünden; ikincil verilere dayalı çalışmanın bu aşamasında tüm iller bazında erişilebilir olan değişkenlerden yararlanılmıştır. Ayrıca ekolojik açıdan iyi durumda olabilme, tarımsal üretim bakımından gelişmiş (veya gelişme potansiyeli taşıyan) bir ekonomi ve kır üzerindeki kentleşme baskısının düzeyi de OÖK'lerin niteliklerini belirlemede dikkate alınan diğer faktörlerdir.

3. Türkiye'de Orta Ölçekli Kentlerin Belirlenmesine İlişkin Bir Yöntem Denemesi

Genel anlamda yerleşmelerin sınıflandırılmasında, belirli bir nüfus büyüklüğüne dair kırılmaların diğer nüfus değerlerinden daha fazla dikkat çekmesi varsayımına göre kabuller yapılmaktadır (Jones'ten aktaran Çabuk ve Demir, 2010). Bu açıdan OÖK'ler, birbiriyle farklılaşan yöntem ve yaklaşımlar içinde ele alınırken, nüfus aralıklarına dayalı kabuller yaygınlık kazanmıştır. Nüfus yapısı dışında, 2000'li yıllarda önem kazanan OÖK'leri belirlemeye dönük çalışmaların farklı değişkenleri de içermeye başladığı görülmektedir. Bu değişkenlerden bazıları, *en az 1 üniversitenin bulunması, baskın bir metropolün etki alanında olmama durumu, nüfus yoğunluğu, kentsel yerleşik alan büyüklüğü-oranı, aktif işgücü oranı, gelir dağılımı, lise ve ileri düzey eğitim durumu, trafik yoğunluğu-kirlilik, istihdam-işgücü, sosyo-ekonomik gelişmişlik* vb. olarak sıralanabilir (www.smart-cities.eu, E.T. 17.12.2017; ESPON, 2013, Živanović vd., 2014). OÖK'ler, tipolojik-işlevsel bir sınıflandırmaya ya da çok değişkenli bir tablo üzerinden sıralamaya da konu olabilmektedir. Örneğin Hildreth (2007), ekonomik rol ve etkilerine göre İngiltere OÖK'lerini sanayi, geçiş, kültürel miras/turizm, bölgesel hizmet, büyük kentsel bölge içi, üniversite/bilgi kentleri olarak 6'lı tipoloji üzerinden incelemiştir. Klaus (2013) ise stratejik planlama kapsamında kuzey Avrupa OÖK'lerini bölgesel konumları dışında fonksiyonel rollerine göre *mal-hizmet sağlayıcı ve dengeleyici, öncü gelişen, rahatlatıcı (relief) ve sınır-değişim-geçiş (gateway) kentleri* olarak gruplamıştır. Amerika'daki OÖK'lerse Avrupa'daki eğilimden farklı olarak *unutulan orta*, *metropol bölgelerin*

küçük merkezleri, daralan-ayrışan (yaş, gelir, sınıf odaklı) kentler olarak farkındalık odaklı tanımlanmıştır (Fulton, 2002). Ülkemizdeyse görece ulusal ölçekteki en güncel yerleşim sınıflandırmasına yer verilen Türkiye Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nde (Kalkınma Bakanlığı, 2015) yerleşmeler *Metropoller, Büyüme Odakları, Bölgesel Çekim Merkezleri, Yapısal Dönüşüm İlleri, Öncelikli Gelişme İlleri* ve *Kırsal Alanlar* şeklinde belirlenmiş, yerleşim ölçeklerineyse değinilmemiştir. Ülkemizdeki çalışmalarda yaygın olarak OÖK'ler, kentsel ya da toplam nüfus büyüklüğü aralıklarına göre belirlenirken, Yazar'ın (2006), OÖK'leri belirli bir nüfus aralığı dışında, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre grupladığı çalışması yöntem bakımından farklılaşan tek çalışmadır. Türkiye'de bir yerleşimin nüfusu 20.000-750.000 aralığındaysa kent; 750.000 ve üzerindeyse de büyükşehir olabilmekte (442 ve 5216 Sayılı Kanunlar) ancak bu çok geniş nüfus aralığında küçük ve orta büyüklükteki kent yerleşimleri için bir tanımlama yapılmamaktadır. Dolayısıyla bu ikili yapının (kent-büyükşehir) yetersizliği, kentlerin sınıflandırılmasında bilimsel ölçütlere dayalı yeni düzenlemelerin gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Çabuk ve Demir, 2010). Sonuçta, ülkemizdeki OÖK çalışmalarının özellikle de kentleşmeye dayalı sorunların çözümü bakımından farklı boyutları içerme ve nüfus dışı değişkenler üzerinden daha gelişkin bir temsil gücüne ulaşabilme bakımından yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Bu çalışma, OÖK'ler üzerinden kentleşmeye dayalı çözümleyici, yapıcı bir süreç yaratılabilmesi için gerekli tanımlamaya 3 temel adımdan oluşan bir yöntemle ulaşmaktadır. Çalışma, yerli ve yabancı örneklerde kullanılan OÖK belirleme yöntemlerinden, kullandığı değişkenlerin kapsamı ve türü yanında, öne çıkardığı OÖK nitelikleri bakımından da farklılaşmaktadır. İl düzeyindeki ikincil verilerin kullanıldığı yöntemde, sırasıyla nüfus aralığı ve kır-kent nüfus oranlarına bağlı tespitler ve tarımsal işgücü yapısı ilk 2 adımda belirleyici olmuştur. Son adımdaysa iller, kentsel ve kırsal nüfus oranları yanında sektörel işgücü yapıları, gelişmişlik düzeyleri, çevre performansları, ulusal pazara erişim düzeyleri, internet kullanıcı sayıları ve tarımsal üretime dayalı kooperatif sayıları bakımından çok değişkenli bir tablo oluşturularak irdelenmiştir.

Yöntem aşamalarında kentsel denge arayışı ve kır-kent ilişkilerine dayalı dayanışmayı temsil edebilmek adına öncelikle belirli bir nüfus aralığı ve kır-kent nüfus oranı dikkate alınmıştır. Ülkemizde son dönemde uygulanan büyükşehir yasaları ile birlikte kır-kent nüfus ayrımında yeni bir sürece girilmiş ve gerek AB'ye uyum gerekse son yasal düzenlemelere elverişli bir tanımlama çalışmasına TÜİK öncülüğünde başlanmış ancak bu çalışma henüz tamamlanamamıştır (http://www.resmiistatistik.gov.tr, E.T. 25.09.2017). Bu açıdan AB ve OECD tarafından belirlenen ve benzer çalışmalarda sıkça kullanılan kırsal-kentsel tipoloji kabulleri dikkate alınmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Nüfus oranları bakımından EUROSTAT ve OECD'ye göre kent-kır tipolojileri

	EUROSTAT [1] (AB İstatistik Ofisi)	OECD [2] (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
Kentsel Ağırlıklı Yerleşim	%80 ve üzeri kentsel nüfus oranı	%75 ve üzeri kentsel nüfus oranı
Kent-Kır Arası Yerleşim	%20-50 arası kırsal nüfus oranı	%15-50 arası kırsal nüfus oranı
Kırsal Ağırlıklı Yerleşim	%50 ve üzeri kırsal nüfus oranı	%50 ve üzeri kırsal nüfus oranı

(1: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology 2:OECD, 2011)

Burada, kırsal nüfusun oranı dışında, kırsal üretim yapılarını ve ağ ilişkilerine bağlı dayanışma ekonomilerini ortaya koyabilmek için küçük üreticiler, yerel pazarlar ve ticaret ağları ile ekonomik örgütlenme biçimleri vb. konularda yeterli veri bulunamamıştır. Bu nedenle kır-kent ilişkilerinde kırsal ekonomileri içeren temel örgütlenme ve dayanışma biçimlerinin başında gelen 'tarımsal üretime dayalı kooperatiflere' ilişkin ilgili bakanlık verilerinden yararlanılmıştır. Yöntem kapsamında, OÖK'lerin ağ ilişkilerine dair potansiyellerini ortaya koyabilmek için –farklı ulaşım türlerine erişim düzeylerini de içeren- ulusal pazara erişim imkanları dikkate alınmış ve Türkiye Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nin bu konuda il düzeyindeki analizlerinden yararlanılmıştır. Söz konusu analizler, ağ ilişkileri ve mekânsal boyutları bakımından bu çalışma ile koşut bir yaklaşımı içermesi nedeniyle tercih edilmiştir. Ulusal pazara erişim, arka planında bölgeler arası denge ve kentsel gelişim bakımından ulusal pazar bütünleşmesine yatkınlığı ortaya koyarken; bölgelerin temel fonksiyon alanlarına erişim imkanlarını da temsil etmesi nedeniyle çok yönlü ve özellikle de ağ ilişkileri bakımından önemli bir göstergedir (Şimşek, 2015). Buna ek olarak yakın dönemde öne çıkan çevrimiçi (online) ticaretin kır-kent arasındaki tarımsal üretime dayalı ekonomilerde yarattığı cazibe ve uzak mesafeli ekonomi fırsatları bakımından internet erişiminin (sabit ve mobil) niceliği de bir diğer değişken olarak dikkate alınmıştır. Diğer yandan çözüm yaklaşımının temel hedeflerinden biri olan kentsel denge arayışında, yakın çevrelerini de etkileyebilecek bir gelişme dinamiği yaratabilmeleri için OÖK'lerin belirli bir gelişmişlik düzeyine sahip olmaları gerekmektedir. Bu açıdan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ülkelerin gelişmişlik seviyelerini ölçmek üzere eğitim-sağlık-gelir endekslerinin bütünleşmesi ile elde edilen İnsani Gelişme Endeksi (İGE), gelişmeyi il düzeyinde ifade edebilmek için kullanılmıştır. Bu amaçla Özpınar ve Koyuncu'nun Türkiye'deki illeri farklı düzeylerde grupladıkları (Tablo 3) İGE analiz raporundan yararlanılmıştır. Gelişme düzeyi bakımından ayrıca farklı sektörlere bağlı işgücü dağılımları da il düzeyinde dikkate alınmıştır.

Tablo 3. İGE bakımından farklı düzeylerde yer alan il sayıları (Özpınar ve Koyuncu, 2016)

Düzey Kodu	Endeks Aralığı	İnsani Gelişmişlik Endeks Düzeyi	İl Sayısı
1	0-0,336	Çok Düşük İnsani Gelişme Grubu	13
2	0,337-0,523	Düşük İnsani Gelişme Grubu	24
3	0,524-0,667	Orta İnsani Gelişme Grubu	33
4	0,668-0,789	Yüksek İnsani Gelişme Grubu	11
5	0,790-0,943	Çok Yüksek İnsani Gelişme Grubu	0

Son olarak, kır-kent ilişkiselliğinde ve kırsal yapıların öne çıkarılmasında belirli bir ekolojik hassasiyeti ortaya koyabilmek, doğal çevredeki kayıpların oranını/niteliğini ve bunların çevresel yaşam kalitesine etkisini temsil edebilme amacıyla yöntemin son aşamasında, TÜİK tarafından 2016 yılında yayınlanan *"İllerde Yaşam Endeksi-2015"* başlıklı araştırma raporunun il düzeyindeki çevre performanslarını içeren sonuçlarından yararlanılmıştır. Birer indeks değeri olan bu sonuçlarda, hava kirliliği, orman varlığı, atık hizmeti verilme oranı, gürültü kirliliği ve yerel yönetimlerin sağladığı çevre temizliği hizmeti konularındaki il bazlı verilerden yararlanılmıştır.

Yöntemin Adımları

I- Genel Nüfus Aralığının Belirlenmesi

Yöntem aşamasında karşılaştırmalara imkan verebilmesi ve kolay gruplama yapılabilmesi için OÖK'ler dışındaki iller geçici olarak 3 gruba ayrılmıştır: Ana metropoller, Büyükkentler ve diğer kentler. Nüfus aralığı belirlenirken il ya da kent nüfusunun kabulünün farklı sonuçlar doğurabileceği ortadadır ancak OÖK'lerin kır-kent ilişkisine dayalı temsiliyetini de güçlendirmesi (kırsal hinterlandı içermesi) bakımından il nüfuslarına dayalı bir aralık belirlenmiştir. Bu amaçla,

1. Hem metropol/büyükşehir hem de az gelişmiş kent niteliğinin dışında olma ve nüfus gelişimi bakımından bu yapılara yaklaşma eğilimlerinden uzak olma
2. Türkiye'deki idari yerleşme sistemi içinde belirlenen nüfus kabulleri bakımından büyükkent/büyükşehir olmayan bir kent için en alt (20.000) ve en üst (750.000) nüfus eşiklerine göre ara yerleşim büyüklüğü belirleyebilme

kriterleri dikkate alınmıştır. Türkiye'nin nüfus yapısına bakıldığında, neredeyse ortalama 1 milyonluk nüfusa sahip il düzeyine ulaştığı ve ağırlıklı nüfusun

büyükşehirler için belirlenmiş alt eşik olan 750.000 ve üzerindeki yerleşmelerde toplandığı görülmektedir. Büyükşehirler dışarıda bırakıldığındaysa ortalama il nüfusu neredeyse 1/3 oranında azalmaktadır (Tablo 4). Ayrıca ülke nüfusunun 2023 yılında 5,3 milyon artarak 84,3 milyon olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2017a).

Tablo 4. Türkiye'de Farklı İl Gruplarına Göre Nüfus Yapıları (TÜİK, 2017)

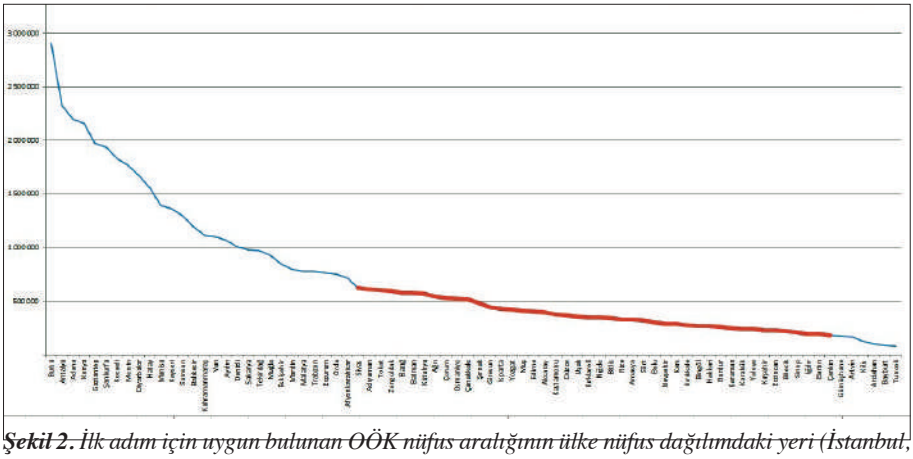
Düzey Kodu	Endeks Aralığı	İnsani Gelişmişlik Endeks Düzeyi	İl Sayısı
1	0-0,336	Çok Düşük İnsani Gelişme Grubu	13
2	0,337-0,523	Düşük İnsani Gelişme Grubu	24
3	0,524-0,667	Orta İnsani Gelişme Grubu	33
4	0,668-0,789	Yüksek İnsani Gelişme Grubu	11
5	0,790-0,943	Çok Yüksek İnsani Gelişme Grubu	0

Tüm büyükşehirlerin dışarıda bırakıldığı durumda, 51 il ülke nüfusunun %22,5'ini temsil etmekte ve bu kümenin nüfus aralığı 82.193 ile 714.523 arasında değişmektedir (Tablo 5). Çalışmada OÖK arayışı bu 51 il kümesinin bir alt kümesi olacağından; belirlenecek il nüfus aralığının kapsayıcılığı son derece önemlidir. Buna göre OÖK tanımı için 3 büyük metropolün dışarıda bırakıldığı durumdaki ortalama il nüfusu değerini (684.453) geçmeyen ve tüm büyükşehirlerin dışarıda bırakıldığı durumdaki ortalama il nüfusunun (352.495) da altına düşmeyen bir aralığa sahip olması uygun bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Türkiye'de Farklı İl Gruplarına Göre Nüfus Yapıları (TÜİK, 2017)

	Ülke Nüfusundaki Payı	İl Nüfus Aralığı	Ortalama İl Nüfusu	Medyan İl Nüfusu
İstanbul-Ankara-İzmir Hariç İller	69,4%	2,9 milyon - 82,193	684.453	501,791
30 Büyükşehir Hariç İller	22,5%	714,523 - 82,193	352,495	331,048

Alt sınır için ülkemizdeki geçmiş çalışmalarda yaygın olarak il nüfus değeri 100.000 kabul edilmiştir. Ancak güncel nüfus değerleri ve yakın gelecekteki artış eğilimleri dikkate alındığında, bu değerin düşük olduğu görülmektedir. 1980'li ve 90'lı yıllarda OÖK sınıflamalarında genel anlamda alt eşik olarak nüfus değeri 100.000 olarak kabul edilse de o dönemden bu yana ülke nüfusunun 50 milyondan 80 milyona ulaşmış olması ve büyük oranda kentsel nüfus artışı göstermesi oldukça önemlidir. Günümüzde 100.000 kişiden az nüfusa sahip sadece 2 il (Tunceli ve Bayburt) bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada OÖK'ler için günümüz nüfus yapısı dikkate alınarak ***200.000-600.000*** aralığına giren iller ilk adım için uygun bulunmuşlardır (Şekil 2).

***Şekil 2.** İlk adım için uygun bulunan OÖK nüfus aralığının ülke nüfus dağılımdaki yeri (İstanbul, Ankara ve İzmir grafiğe dahil edilmemiştir)*

Diğer yandan ilerleyen yıllarda il bazlı nüfus değişimleri de dikkate alındığında, TÜİK'in 2013-2023 dönemini içeren nüfus projeksiyonu, bu aralığın alt ve üst sınırındaki kaymaları gözler önüne sermektedir (Tablo 6). Batman 2023'de belirlenen nüfus aralığının üst sınırını geçerken Sinop ise alt sınırın altında kalmaktadır. Tablo 6'daki diğer illerse bugün için aralığın dışında kalırken, 2023'te aralığın içinde yer alabileceklerdir. Tüm bu illerin 2013-2023 nüfus gelişimlerine bakıldığında, aralığın üst sınırı dışına çıkan Batman ile nüfus kaybı yaşayarak aralığa dahil olabilecek Adıyaman, Sivas ve Tokat OÖK grubuna dahil edilmişlerdir. Iğdır nüfus artışı ile bu gruba dahil olurken, Sinop ise nüfus kaybı eğilimi göstermesine rağmen OÖK'lerin nüfus tutma potansiyelleri dikkate alınarak aralığın içinde tutulmuştur.

Tablo 6. Belirlenen nüfus aralığının alt ve üst sınırındaki illerin TÜİK-2023 yılı nüfus projeksiyonuna göre öngörülen değişimleri *[Aralığa uygun nüfus değerleri renklendirilmiştir] (TUIK, 2017a)*

	2016	2023
Batman	576.899	667.742
Adıyaman	610.484	599.291
Sivas	621.224	582.283
Tokat	602.662	561.419
Çankırı	183.880	206.231
Iğdır	192.785	204.082
Sinop	205.478	191.604

Sonuç itibari ile ilk adım sonunda OÖK olarak belirlenen iller kümesi, büyükşehir olmayan 51 ilden 43'ünü içermiştir (Tablo 7). Bu kümenin ortalama il nüfusu 380 bin ve toplam nüfusu 16,3 milyondur (51 il toplam nüfusunun %90'ı).

Tablo 7. Nüfus aralığı bakımından OÖK kabulüne uyan iller

Adıyaman	Çankırı	Karaman	Rize
Ağrı	Çorum	Kars	Siirt
Aksaray	Düzce	Kastamonu	Sinop
Amasya	Edirne	Kırıkkale	Sivas
Batman	Elazığ	Kırklareli	Şırnak
Bilecik	Erzincan	Kırşehir	Tokat
Bingöl	Giresun	Kütahya	Uşak
Bitlis	Hakkari	Muş	Yalova
Bolu	Iğdır	Nevşehir	Yozgat
Burdur	Isparta	Niğde	Zonguldak
Çanakkale	Karabük	Osmaniye	

II- Nüfusun Kır-Kent Dengesinin Belirlenmesi

Ülkemizde kır ve kent kavramlarının merkezi yönetim tarafından yeniden tanımlanması süreci henüz neticelenmemiş olduğundan, mevcut çalışmalarda ortak bir kabule ulaşmak mümkün değildir. Kırsal ile kentsel alanların birbirinden ayrıştırılması konusunda her ülke sosyo-ekonomik göstergelerine dayanarak kendi tanımlamasını yapmakta ve doğaldır ki bu nedenle tanımlar evrensel olarak tektipleşememektedir (Pizzoli ve Gong, 2007). Bununla birlikte yaygın olarak, OECD ve AB tarafından geliştirilmiş olan mekânsal tipolojiler kent-kır ayrımı ve tanımlarında kabul görmektedir (Gülümser vd., 2010a). Bu iki uluslar üstü kurumsal yapının belirlediği tipoloji kabullerinde, kırsal ağırlıklı yerleşim yapısı aynı şekilde tanımlanırken (%50 ve üzeri kırsal nüfus oranı), kent-kır arası ve kentsel ağırlıklı yerleşimlerde AB'nin kırsallığı daha az temsil ettiği bilinmektedir. Çalışmanın kır-kent ilişkisini güçlü bir şekilde temsil edebilmesi için kırsal nüfus oranını daha fazla içeren OECD'nin %15-75 aralığında kırsal nüfus barındırma kriterine uyan iller ikinci adıma uyan illeri temsil etmektedir. Bu noktada, OECD'nin bu tipoloji yaklaşımının bir ön safhası olan ve kırsal alanları kilometre kareye düşen 150 kişinin altında bir yoğunluk ile tanımlayan yaklaşımları da dikkate alınmıştır. Diğer yandan, kırsal nüfus oranı düşük olup, tarım işgücü oranı ülke ortalaması üzerinde olan illerin de dikkate alınması amaçlanmıştır. Bu bakımdan büyükşehirler dışında güçlü tarımsal işgücü değeri gösterse de, söz konusu iller gerekli il nüfus düzeyine sahip olamadıklarından 2. adımda gerekli koşulları sağlayamamaktadırlar (Tablo 8). Ayrıca OECD'nin nüfus yoğunluğu koşuluna uymayan Yalova ili (302 kişi/km2), çok güçlü tarımsal üretim yapısı ve

toplam nüfusu itibariyle tabloda kalmıştır. Sonuçta bu kritere göre yapılan ikinci tabloda, ilk tabloda yer alan Kırıkkale ili, %12 kırsal nüfus barındırdığı için dışarıda kalmış ve diğer 42 il tabloda yer almıştır (Tablo 9).

Tablo 8. 30 büyükşehir dışında ülke ortalaması üzerinde tarım işgücü oranına sahip olan iller

	Nüfus	Tarım İşgücü (%)	Kır Nüfusu (%)
Ardahan	98 335	66,2	61
Artvin	168 068	40,1	41
Gümüşhane	172 034	38,2	29
Bartın	192 389	36,3	58
Bayburt	90 154	50	38
Kilis	130 825	42,9	25
TR Ort.	-	**33,4**	-

Tablo 9. İkinci kademedeki 42 il

İller	Kır Nüfusu (%)	İller	Kır Nüfusu (%)
Adıyaman	34	Karabük	24
Ağrı	44	Karaman	27
Aksaray	34	Kars	54
Amasya	29	Kastamonu	37
Batman	21	Kırklareli	29
Bilecik	20	Kırşehir	22
Bingöl	38	Kütahya	30
Bitlis	42	Muş	59
Bolu	29	Nevşehir	38
Burdur	33	Niğde	44
Çanakkale	41	Osmaniye	24
Çankırı	30	Rize	33
Çorum	26	Siirt	36
Düzce	36	Sinop	42
Edirne	28	Sivas	26
Elazığ	23	Şırnak	38
Erzincan	42	Tokat	36
Giresun	34	Uşak	29
Hakkari	45	Yalova	27
Iğdır	44	Yozgat	36
Isparta	28	Zonguldak	38

III- Çok Kriterli Niteliksel Yapının Belirlenmesi

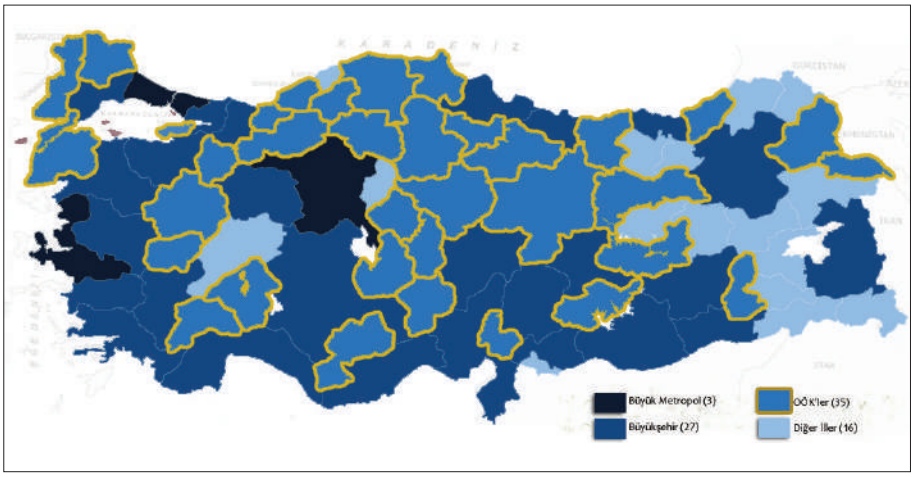
Yöntemdeki 3. adım, kır-kent ilişkisini, yerelde ekonomik gelişmeyi ve buna bağlı dayanışmacı ağ ilişkilerini temsil bakımından belirleyici olması beklenen birden çok kriter içermektedir. Bu adımda nüfus dışında işgücüne katılım oranı, çevre performans değeri, tarım-sanayi-hizmet sektörlerine ait işgücü oranları, ulusal pazara erişilebilirlik endeksi, İGE değerleri, mobil internet kullanımı ve son olarak da tarımsal üretime dayalı kooperatif verilerine dayalı olarak OÖK'ler bir tablo içinde belirlenmiştir. Kullanılan ulusal pazara erişim endeksi; herhangi bir ulaştırma modunu kullanan bireyin, bulunduğu merkezden gidebileceği tüm varış noktalarında elde edebileceği aktivite potansiyelini ifade etmekte (Şimşek, 2015) ve bir ilden diğer illere erişebilme kabiliyetini ortaya koyduğundan, dayanışmacı-ağ ilişkileri üzerinden yerel ekonomilerin gelişmesine dair taşıdığı potansiyel nedeniyle tabloda yer almaktadır. Özellikle kırsalda ve kır-kent ilişkilerinde yerel ekonomileri güçlendirme potansiyeli açık olan çevirimiçi (online) ticaret ile kırın doğal değerlerinden beslenen alternatif ekonomiler için internet altyapısı ve kullanım imkanları son derece önemlidir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun yıllık istatistik bülteninde yer alan Genişbant Mobil İnternet Abone İndeksi (BTK, 2017) online iletişim potansiyelini en kapsamlı gösteren değişken olması ve ekonomik ağların yaratılabilmesi bakımından tabloda yer almaktadır. Sektörel iş gücü dağılımı ile içinde işsiz nüfusu da barındıran iş gücüne katılım oranı, bu konuda tamamlayıcı diğer göstergelerdir. Yerel ekonomilerdeki etkisi bir yana, özellikle kır ile kent ve kentlerin kendi aralarındaki tarımsal üretime dayalı dayanışmanın temsili bakımından Gümrük ve Ticaret Bakanlığı bünyesindeki tarımsal üretime dayalı kooperatif sayılarından oluşan veri seti de (GTB, 2018) bir diğer kritik değişken grubunu temsil etmektedir. Burada faal olmayan ancak düzenli toplantı ve işleyiş koşullarını yerine getiren kooperatifler de söz konusu değişken içine katılmış ve illerin bu konudaki potansiyelleri dikkate alınmaya çalışılmıştır. Bir diğer kooperatif bilgi kaynağı olan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı -*sadece 20 ile dair sınırlı bilgiler içeren*- kooperatif verileriyse içerdiği eksik bilgiler ve güncellik sorunları nedeniyle kullanılamamıştır. Kır-kent ilişkisi ve yaratacağı olumlu –başta ekolojik olmak üzere- etkiler bakımından illerin 'çevre performansı düzeyi' de son derece önemlidir. İl düzeyindeki hava kirliliği, orman varlığı, atık hizmeti, gürültü kirliliği ve yerel yönetimlerin çevre hizmetine ilişkin verilerden oluşan söz konusu karma ölçüt, aynı zamanda OÖK'ler için yaşam koşullarının sürdürülebilirliği ve üzerlerindeki kentleşme baskılarının etkileri bakımından da önemlidir. Son olarak eğitim-sağlık-gelir endekslerinin bütünleşmesi ile elde edilen il bazlı İGE, orta ölçekli yerleşmelerin sadece ekonomik değil, daha geniş ölçekte gelişme düzeyi ve potansiyelini ortaya koyabilecek bir ölçüttür. (Tablo 10).

2. adımda yer alan OÖK'ler, bu adımda çok sayıda ölçüt bakımından aynı tabloda yer alırken; İGE düzeyi en düşük (1) olan iller *(Ağrı, Bingöl, Bitlis, Şırnak, Siirt, Muş ve Hakkâri)*, gerek kendi gelişimlerini yeterli oranda sağlayamadıkları gerekse çevre illere gelişim yönünde çarpan etkiler sunamayacağı için, bu adımda OÖK grubundan çıkarılmışlardır. Bu noktada İGE değeri 1 olan Iğdır, gerek yüksek iş gücüne katılım ve tarım iş gücü oranları, gerekse 2023 yılı nüfus projeksiyonunda artış eğilimi gözlenen iller arasında olması nedeniyle OÖK kümesinde kalmıştır. Sonuç olarak, ilk adımda 42 olan OÖK sayısı, 3. adım ile birlikte 35'e inmiştir (Tablo 10).

Tablo 10. Üçüncü adım sonucunda belirlenen OÖK kümesi ve diğer il gruplarına ilişkin özet bilgiler

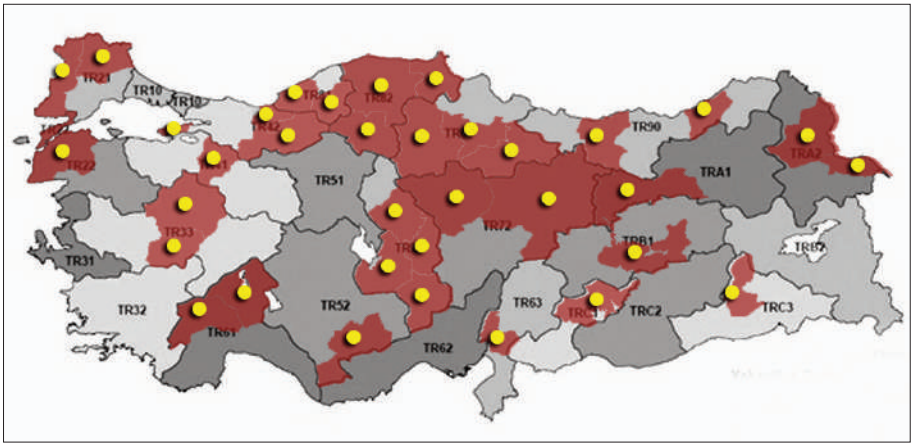
	2016		2013					2015	2015	2016	2018
	Kentsel Nüfus (%)	Kırsal Nüfus (%)	İnsani Gelişmişlik Endeks Grubu (1-en düşük/5 en yüksek)	İşgücüne Katılma (%)	Tarım İşgücü (%)	Sanayi İşgücü (%)	Hizmet İşgücü (%)	Çevre Performansı Endeksi	Ulusal Pazara Erişilebilirlik Endeksi (Yayılma)	Genişbant İnternet Abone İndeksi (1000 kişi başına düşen mobil abonelikler)	1000 kişi başına düşen Tarımsal Üretimle İlişkili Kooperatif Sayısı
Adıyaman	66	34	2	43,3	50,8	18,4	30,8	0,38	3,9	666	5,39
Aksaray	66	34	2	48,6	42,2	22	35,8	0,45	3,0	754	1,12
Amasya	71	29	3	48,6	46,3	14,9	38,8	0,70	2,3	798	26,96
Batman	79	21	2	35,3	26,5	23,5	50	0,38	3,6	511	1,20
Bilecik	80	20	3	49,5	21,3	37,1	41,7	0,76	1,4	584	8,97
Bolu	71	29	4	54,1	29,8	22,7	47,5	0,68	2,2	599	14,24
Burdur	67	33	3	59,2	46,3	17,8	35,8	0,65	1,6	554	9,89
Çanakkale	59	41	3	48,8	38,8	17,5	43,8	0,66	2,4	626	11,19
Çankırı	70	30	2	49,2	45,1	16,3	38,5	0,62	1,2	552	2,04
Çorum	74	26	2	49,9	37,4	27	35,6	0,65	4,4	589	22,59
Düzce	64	36	2	56,3	32,1	33,3	34,6	0,44	3,2	584	91,12
Edirne	72	28	3	54,7	35,6	16	48,4	0,57	1,6	586	35,17
Elazığ	77	23	3	50,1	28,5	20,1	51,4	0,52	3,9	586	4,03
Erzincan	58	42	3	50,0	38,6	12,5	48,8	0,57	1,1	555	3,57
Giresun	66	34	3	55,9	46,1	17	37	0,60	2,9	553	82,74
Iğdır	56	44	1	56,4	49	12,3	38,7	0,20	0,6	519	0,32
Isparta	72	28	4	50,8	40,8	14,7	44,5	0,67	3,0	570	20,82
Karabük	76	24	4	57,5	15	26,8	58,2	0,79	1,5	584	3,52
Karaman	73	27	3	50,5	39,7	25,1	35,2	0,62	1,1	610	1,11
Kars	46	54	2	56,0	48,3	15,4	36,3	0,37	1,3	525	0,48
Kastamonu	63	37	2	56,0	52,8	12,7	34,5	0,81	2,4	555	2,84
Kırklareli	71	29	3	52,9	25	31	44	0,74	1,4	585	34,06
Kırşehir	78	22	3	43,4	38,6	19,9	41,5	0,61	1,6	606	10,22
Kütahya	70	30	2	52,6	39	25,7	35,3	0,68	4,7	597	6,81
Nevşehir	62	38	3	49,6	42,6	14,2	43,2	0,56	2,4	570	9,24
Niğde	56	44	3	47,6	47,5	18,4	34,1	0,53	2,5	563	2,55
Osmaniye	76	24	2	46,3	25,8	29,6	44,5	0,58	3,7	582	7,23
Rize	67	33	4	57,4	36,3	23,8	39,9	0,71	1,9	628	7,68
Sinop	58	42	2	55,0	35,2	26	38,8	0,69	0,7	571	3,85
Sivas	74	26	2	50,5	37,8	21,8	40,3	0,63	4,6	587	4,29
Tokat	64	36	2	47,4	49,1	16,3	34,6	0,64	4,7	545	13,21
Uşak	71	29	3	55,8	39,5	26,4	34,1	0,71	2,4	592	2,72
Yalova	73	27	4	52,4	11,7	29	59,2	0,74	1,5	1.062	0,22
Yozgat	64	36	2	53,2	48,8	18,4	32,9	0,59	3,7	610	9,85
Zonguldak	62	38	3	57,4	26,2	30,4	43,5	0,61	3,1	640	23,17
Türkiye	**92**	**8**	**2,5**	**50,1**	**33,4**	**22,4**	**44,2**	**0,59**	**6,85**	**601**	**11,59**
Ana Metropoller	**100**	**0**	**3,8**	**50,9**	**5,7**	**29,7**	**64,6**	**0,60**	**58,90**	**726**	**4,20**
Büyükşehirler	**100**	**0**	**2,7**	**49,0**	**28,8**	**26,4**	**44,8**	**0,63**	**9,90**	**590**	**13,31**
OÖK'ler	**68**	**32**	**2,7**	**51,5**	**37,5**	**21,5**	**41,0**	**0,60**	**2,50**	**606**	**13,84**
Diğer İller	**60**	**40**	**1,7**	**48,9**	**37,2**	**16,4**	**46,4**	**0,49**	**1,50**	**5,84**	**5,14**

Belirlenen OÖK'lerin coğrafi dağılımında orta ve orta-kuzey Anadolu illerinin sayıca fazla olduğu görülmektedir (Harita 1). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin, OÖK temsiliyeti en düşük bölgeler olmasında, bu bölgelerde son yıllarda göçe bağlı nüfus artışları sonucu büyükşehir olan illerin (Mardin, Van) genel nüfus aralığı dışında kalmasının payı önemlidir (Harita 1). Belirlenen OÖK'ler, tarımda en büyük işgücüne sahip il kümesi olurken, sanayi ve hizmet sektörlerinde ülke ortalamalarına çok yakın değerlere sahiptirler. Ayrıca İGE ve işgücüne katılım düzeyi bakımından ülke ortalamalarının üzerinde olmaları, gelişme dinamikleri bakımından umut vericidir (Tablo 10). OÇK'lerin çevre performansı bakımından ülke ortalamasının altında kalmasında, gelişme düzeyleri itibariyle kullanılan enerji türleri, atık yönetimi ve kirletici/eski tür sanayi alanlarının varlığı gibi nedenleri sıralamak mümkündür.

Harita 1. *Çalışmada elde edilen OÖK ve diğer il gruplarının ülke genelindeki dağılımları*

OÖK'lerin düzey 2 bölgeleri bakımından dağılımına bakıldığında, Orta-Kuzey Anadolu ve Trakya bölgelerinin en büyük temsil gücüne sahip oldukları; önemli büyükşehirlerin komşu bölgeleriyle güney kıyı kesiminin görece nüfus büyüklüğü ve gelişme düzeyleri bakımından OÖK'lerden ayrıştığı, doğu ve güneydoğuda yer alan bölgelerin bir kısmında hiç OÖK'in yer almadığı görülmektedir (Harita 2). Diğer yandan TR81, TR82 ve TRA2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları'nın kurulduğu öncü kentlerin OÖK oldukları (sırasıyla Zonguldak, Kastamonu ve Kars) tespit edilmiştir.

Harita 2. *Çalışmada elde edilen OÖK'lerin Düzey 2 Bölgeleri bakımından coğrafi dağılımları*

OÖK'lere, bu çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı çözüm yaklaşımının temel niteliği (dinamikleri) üzerinden daha ilişkisel bakabilmek için Tablo 11'deki kavramsal ayrıma gidilmiştir. Burada çalışmanın başında belirtilen iki temel boyut olan ***kır-kent ilişkileri*** ile ***dayanışma ve ağ ilişkileri*** boyutları dışında bu boyutlarla yakından ilişkili olan ***genel gelişmişlik*** ile ***ekoloji-sürdürülebilirlik*** boyutları da dikkate alınmıştır. Her bir boyutu hangi OÖK'lerin daha güçlü temsil edebildiğini ortaya koyabilmek için öncelikle her bir boyutla yakından ilgili olan kriterler belirlenmiştir (Tablo 11). Daha sonra da bu kriterler bağlamında temsil düzeyini güçlendirmek için belirli eşikler dikkate alınarak OÖK kümesi yeniden değerlendirilmiştir.

Tablo 11. OÖK'lerin kavramsal analizinde dikkate alınan 4 boyuta dair kriterlerin dağılımı ve seçim koşulları

GENEL GELİŞMİŞLİK		KIR KENT İLİŞKİLERİ		EKOLOJİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK		DAYANIŞME VE AĞ İLİŞKİLERİ	
Kriter	Seçim Koşulu	Kriter	Seçim Koşulu	Kriter	Seçim Koşulu		Seçim Koşul
İGE Grubu	1, 2 veya 3	Kırsal Nüfus Oranı	≥ %25	Çevre Performansı Endeksi	≥ 0,60	Ulusal Pazara Erişilebilirlik Endeksi	≥ 2
Kentsel Nüfus Oranı	≥ %50	Tarım İşgücü Oranı	≥ %25	Kırsal Nüfus Oranı	≥ %25	Genişbant İnternet Abone İndeksi	≥ 550
İşgücüne Katılma Oranı	≥ %40	1000 kişi başına düşen Tarımsal Üretimle İlişkili Kooperatif Sayısı	≥ 5			1000 kişi başına düşen Tarımsal Üretimle İlişkili Kooperatif Sayısı	≥ 5
Ulusal Pazara Erişilebilirlik Endeksi	≥ 2	Çevre Performansı Endeksi	≥ 0,60				
Hizmet İşgücü Oranı	≥ %30	Ulusal Pazara Erişilebilirlik Endeksi	≥ 2				
Sanayi İşgücü Oranı	≥ %15						

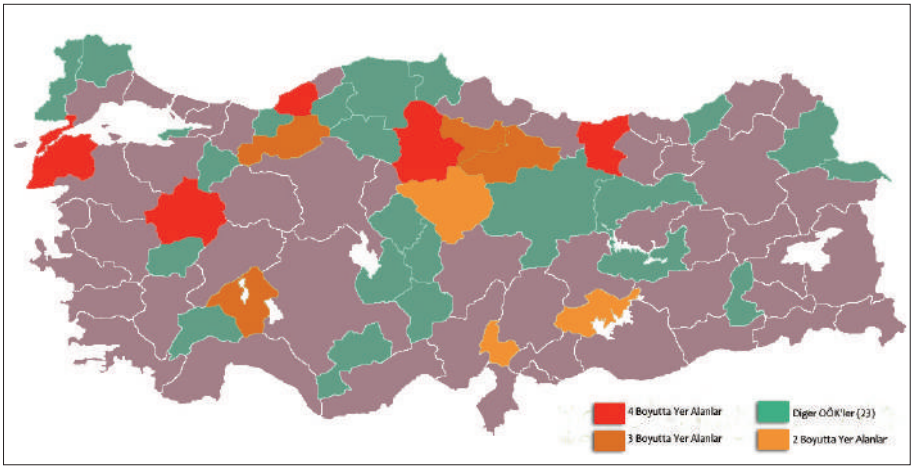
Daha sonra her bir boyut için belirlenen seçim koşuluna uyan OÖK'ler sıralanarak aşağıdaki Tablo 12 elde edilmiştir. 35 ilden oluşan OÖK kümesi söz konusu koşullarla tanımlanan temel boyutlara indirgendiğinde 25 il tabloya girebilmiş ve

görece güçlü OÖK kümesini ortaya çıkarmıştır. Bu illerden 5'i her bir boyutta da yer alırken, 4'ü üç boyutta ve 3'ü de iki boyut içinde yer almışlardır. 13 il ise söz konusu boyutlara dayalı koşullu sıralamada sadece tek bir boyutun temsiliyetinde yer alabilmişlerdir (Tablo 12).

Tablo 12. Dört temel boyut üzerinden belirlenen seçim koşullarına uyan OÖK'lerin dağılımı *(4 boyutta da yer alan iller kırmızı, 3 boyutta yer alan iller kahverengi, 2 boyutta yer alan iller açık kahverengi ve tek boyutta yer alan illerse en açık kahverengi ile gösterilmiştir.)*

GENEL GELİŞMİŞLİK	KIR-KENT İLİŞKİLERİ	EKOLOJİ-SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	DAYANIŞME VE AĞ İLİŞKİLERİ
Çanakkale	Çanakkale	Çanakkale	Çanakkale
Çorum	Çorum	Çorum	Çorum
Giresun	Giresun	Giresun	Giresun
Kütahya	Kütahya	Kütahya	Kütahya
Zonguldak	Zonguldak	Zonguldak	Zonguldak
Tokat	Amasya	Amasya	Amasya
Adıyaman	Bolu	Bolu	Bolu
Osmaniye	Isparta	Isparta	Isparta
Yozgat	Tokat	Tokat	Adıyaman
Aksaray		Burdur	Osmaniye
Elazığ		Çankırı	Yozgat
Niğde		Karaman	Nevşehir
Sivas		Kastamonu	Düzce
Uşak		Kırklareli	
		Rize	
		Sinop	
		Yalova	

Farklı boyutlara dayalı bu tabloda yer alan OÖK'lerin mekânsal dağılımı ve diğer OÖK'ler ile olan ilişkisine bakıldığında herhangi bir kümelenmenin olmadığı, mekânsal açıdan birbirinden ayrık bir desen olduğu görülmektedir (Harita 3). Bu durum farklı boyutlarda aynı anda yer alan tüm iller için geçerli olup, mekânsal açıdan farklı bölgelere dağılmış bu yapı OÖK'ler düzeyinde çok merkezli bir gelişme için elverişli bir altyapıyı temsil etmektedir. Bu çok merkezlilik aynı zamanda çok işlevlik anlamını taşımakta ve çözüm yaklaşımının farklı boyutlarının öncü coğrafyalarını ortaya koymaktadır.

Harita 3. *OÖK'lerin 4 temel boyut üzerinden belirli koşulları sağlayabilenlerinin coğrafi dağılımları (Tek bir boyutu temsil eden 13 OÖK ve bu çok boyutlu temsiliyette yer alamayan 10 OÖK "Diğer OÖK'ler" grubu altında haritada gösterilmiştir)*

Sonuç ve Değerlendirme

Dünya ve Türkiye kentleşmesinin izlediği yol, yakın gelecekte OÖK'lerin öneminin ve bu yerleşmelerin kentleşme sürecindeki rolünün artacağını gösterirken, diğer yandan kutuplaşan kentleşmeye (metropolleşmeye) dayalı sorunları daha fazla hissedeceğimizi ve bunun da başta daha güçlü ve rekabetçi/yarışmacı kentleşmenin zararlarından sakınan bir kır-kent ilişkisini/dayanışmasını öne çıkarabileceğini işaret etmektedir. Kentleşmenin yeni bir kavramsallığa duyduğu ihtiyacı konu alan tartışmalarda öne çıkan ağ ilişkilerinin de bu bağlamda dikkate alınması artık bir gereklilik halini almıştır. Kapsamıyla bu konuları dikkate alan bu çalışmada, Türkiye kentleşmesinin çok boyutlu sürdürülemezliğinden hareketle yeni bir yol arayışı için OÖK'ler üzerinden bir çözüm yaklaşımı geliştirilmeye çalışılmış ve bu anlamda kır-kent dayanışmasına ve ağ ilişkilerine uyumlu bir kavramsal çerçeve çizilerek buna uygun bir Türkiye OÖK kümesine ulaşılmıştır. Çalışma, içerdiği nüfusa dayalı ölçütler ve sınırlamalar bakımından diğer öncü çalışmalarla benzeşmektedir. Hedeflediği çözüm yaklaşımı bakımından diğer geçmiş çalışmalardan ayrışırken yöntemin son adımında kullanılan ölçütler, çalışmanın özgün yanını güçlendirmiştir. Çözüm yaklaşımında, kır-kent ilişkisinin ağ ilişkilerine dayalı yapısının yatayda ve karşılıklı üstünlüklerin paylaşılmasına dayalı bir dayanışmacı ilişki biçimini temsil edebilmesi ve bunun yerel ekonomileri olumlu yönde etkilemesi konusunda yöntem adımlarının OÖK'leri bu yönde daha açıklayıcı bir şekilde ortaya koyması sağlanmıştır. Ancak il düzeyinde ihtiyaç duyulan 'aracısız

ve ticari ağlar üzerinden yürütülen ekonomik faaliyetler', 'kentsel tarım', 'yerele özgü ticari örgütlenmeler', 'küçük aile çiftçiliği' 'belirli fon ve hibe mekanizmaları' ile 'yerel girişimcilik düzeyi' vb konularda dayanışmacı etkilerin ölçülebilirliği ve ağ potansiyelleri dolaylı olarak değerlendirilebilmiştir. Diğer yandan ağ ilişkilerinde çevrimiçi (online) iletişim altyapıları ve kullanıcı profillerini, bunların yerel ekonomi ile ilişkilerini kurma adına da aynı sorunla karşılaşılmıştır. Bu bakımdan ayrıntılı bir saha araştırması ya da daraltılmış bir örneklem üzerinden gerekli görülebilecek özgün ölçütlerin geliştirmesi mümkündür. Ayrıca ulusal ölçekte OÖK tablosunda yer alan değişkenlere dayalı 'panel data seti'nin (her yıl yeniden düzenlenen) olmayışı, iller arasındaki yakınsamalar ve eğilimlerin bütüncül bir şekilde irdelenmesini zorlaştırmaktadır.

Çalışmada yerleşme türleri bakımından ortaya çıkarılan nihai tablo, OÖK'ler üzerinden uygulamaya dayalı çeşitli politikalar geliştirilebilmesi için farklı kriterlerin ağırlıklı olarak temsil edilebildiği mekânsal alt kümeler için bir altyapı sağlamıştır. Burada ortaya çıkarılan 4 temel boyut bağlamında OÖK'lerle ilgili dayanışma ve ağ ilişkilerinin geliştirilebileceği bir yerleşmeler sistemi ve ekonomik yapı için en güçlü OÖK adaylarının hangileri olabileceği tespit edilmiştir. Öte yandan yöntem içindeki çoklu kriterlerin temsil düzeyi arttıkça, o illerdeki dayanışmacı kır-kent ilişkilerinin ağlar üzerinden sosyo-ekonomik bir gelişmeyi sağlaması da o derece kolaylaşacaktır. Çalışmada belirlenen OÖK kümesi, benzer çalışmalardaki bulgularla karşılaştırıldığında aşağıdaki çıkarımlara ulaşılmıştır:

- Yazar'ın (2006), 100.000-300.000 kent nüfusu aralığındaki, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine de bakılarak 5 gruba (1 en gelişmiş) ayırdığı OÖK'lerden 3. ve 4. gruptaki kentlerin, bu çalışmadaki OÖK'ler ile benzer profillere sahip oldukları görülmüştür.
- Öğdül vd'nin (2007) Yazar ile aynı dönemde yaptıkları çalışmalarında kırsallığı baskın olan bir Türkiye varken, bu çalışmadaki tespitler artık bunun yerini kır-kent arası geçiş niteliğindeki yerleşmelerin almaya başladığını ve bunda OÖK'lerin belirgin bir paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, ülkenin geçmişe göre daha dinamik bir süreç içinde olduğunu gösterirken, bunun OÖK'ler üzerinden kurulan çözüm yaklaşımları ve özellikle de kır-kent dayanışması için olumlu bir temel oluşturacağı açıktır.
- Türkiye'nin Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'ndeki (Kalkınma Bakanlığı, 2015) yerleşim alanları sınıflandırmasındaki "Yapısal Dönüşüm İlleri, Bölgesel Çekim Merkezleri ve Öncelikli Gelişme İlleri grubunun bu çalışmada belirlenen OÖK kümesiyle önemli paralellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle Yapısal Dönüşüm İlleri, sahip oldukları orta gelişmişlik

düzeyi, sanayi açısından belirli düzeyde altyapıya sahip olup, ancak bu potansiyeli daha ileri düzeye taşıyabilmek için yapısal bir dönüşüme ihtiyaç duyan, çeşitlilik yönü düşük bir ekonomik yapıya sahip, tarım ve doğal kaynaklara dayalı ekonomilerin önemli olduğu, turizm alanındaki potansiyelini açığa çıkarması beklenen orta düzeydeki gelişmiş iller olarak tanımlanmakta ve bu çalışmadaki OÖK'lerin nitelikleriyle benzeşmektedir.

– Ayrıca bu çalışmada ortaya koyulan çözüm yaklaşımı, metropolleşmeye dayalı sorunların odağı halindeki İstanbul'un 1/100.000 ölçekli –meri- Çevre Düzeni Planı'nda yer verilen OÖK odaklı çözüm politikalarıyla paralellikler içermekte ve çıkış noktası olan kentleşmeye dayalı sorunlar bağlamında birbirini tamamlayıcı nitelik göstermektedir.

Yakın gelecekte, sürdürülebilir bir kentleşme ve yerleşme gelişimi için daha sağlıklı ve uzun ömürlü bir kentleşme yaklaşımına ve bunun önemli bir parçası olan kırsal/ekolojik çevreye daha çok ihtiyacımız olacağı öngörülürken, kentsel nüfusun büyük bir kısmını barındıracak OÖK'in hem kentsel politikalar, hem de planlama yaklaşımları bakımından kayıtsız kalınamayacak bir yerleşme ölçeği olduğu artık tartışma götürmez bir gerçekliktir. Bu noktada önemli olan daha iyi bir kentleşme yaklaşımının ve bunu destekleyecek bir planlama altyapısının sağlanabilmesidir. Söz konusu çalışma, bu anlamda önemli bir yaklaşım ve çerçeve ortaya koyarak, geleceğin kentleşme ve planlama yaklaşımları için mevcut eğilimlerin ve niteliksel altyapıların yetersizliğini ortaya koyarken, ne gibi revizyonların ve paradigma değişimlerinin yapılması gerektiği konusunda mevcut yerleşme sistemimizde olmayan ancak eksikliği hissedilen OÖK'leri farklı nitelikleri ile ön plana çıkarmaktadır. Böylece bu kentlerin, hangi tür yerel ekonomiler üzerinden dayanışmacı ilişki ağları kurabilecekleri veya geliştirebilecekleri konusunda saha odaklı yeni alt çalışmalara ihtiyaç olacağı kabulü için önemli bir ön çalışma zeminin kurulduğu söylenebilir.

Teşekkür

Bu çalışmada, doktora tez sürecimin geliştirilmesindeki katkılarından dolayı jüri heyetimde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Ferhan Gezici Korten ve Prof. Dr. Murat Cemal Yalçıntan'a, niceliksel yöntemler konusundaki önemli desteği nedeniyle istatistik uzmanı dostum Orhan Aktaş'a ve kır-kent ilişkileri başta olmak üzere makale sürecinin genelindeki katkılarından dolayı Prof. Dr. Hürriyet Öğdül, Doç. Dr. Aliye Ahu Gülümser, Dr. Uygar Yıldırım ve bilge köylü-çiftçi İlhan Koçulu'ya sonsuz teşekkür borçluyum.

Kaynakça

Albert, M. (2007). Kapitalizmin Ötesinde Yaşam-Umudu Gerçeğe Dönüştürmek

Reader J. (2007). Şehirler: Yapı Kredi Yayınları

Tekeli, İ. (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm: Tarih Vakfı

Tekeli, İ. (2016). Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları: İdealkent

Tekeli, İ., Eraydın, A., Berkman, G., ŞENGÜL, T. & Babalık, E. (2006). Yerleşme Bilimi/Çalışmaları İçin Öngörüler, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Ankara

Harvey, D. (2013). Asi Şehirler: Metis

Aysu, A.. (2015). Gıda Krizi-Tarım, Ekoloji ve Egemenlik: Metis

Çavuşoğlu, E. (2017). Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi: Ayrıntı

Davis, M. (2010). Gecekondu Gezegeni: Metis

Karabey, H. (2014). Direnen İstanbul: Ayrıntı

Keyder, Ç. & Yenal, Z. (2014). Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük: İletişim

Keyman F. & Lorasdağı B. K. (2010), Kentler: Doğan

Lefebvre, H. (1970). Kentsel Devrim: Sel

Azadi, H. & Ho, P. (2011). Agricultural land conversion drivers: A comparison between less developed, developing and developed countries

Güney, M. & Selçuk, E. (2012). Tarım Ülkesi Olan Türkiye'nin Kentleşme Seyri: Yasaların Oluşturduğu Kent, 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu: Ankara

Aysu, A.. (2013). Küresel Kapitalizme Koşut Olarak Türkiye Tarımında Değişim, Dönüşüm, Kırsal Planlama Üzerine Tartışmalar. MSGSÜ

Tokuçuoğlu, B. (1993). Çevre Sorunları ve Kentleşme, Çevre Dergisi, Sayı:6

Pizzoli E. & Gong X. (2007). How to Best Classify Rural and Urban?

Yoloğlu, A. C., (2017). Kitap İnceleme: İlhan Tekeli'nin "Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri" Başlıklı Çalışması. Planlama Dergisi

Özerk, B. & Yüksekli, B. (2011). Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok-Mekan İlişkileri. İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, Sayı:3

İrdem, İ. & Mutlu, A. (2016). 6360 Sayılı Yasayla "Kır-Kent" Kavramlarının Muğlâklaşması Sorunu ve Olası Sonuçları

Gülümser, A. A., Levent, T. B. & Nijkamp J. (2010a). Türkiye'nin kırsal yapısı: AB düzeyinde bir karşılaştırma

V. Alekhina., A. Leyzerovaa, & E. Sharovarovaa . (2016). Sustainable Strategies of Urban Planning. International Conference on Industrial Engineering

Mkhize B., Johnson, T., Samboko & You L. (2016). The Impact of Urban Growth on Agricultural and Rural Non-farm Growth in Kenya

Altınok, E. & Enlil, Z. (2012). Mekânın Yeniden Organizasyonunun Ekonomi Politiği

Léo, P., Philippe, J. & Monnoyer, M-J. (2009). Services and high skills: a new challenge for developing medium-sized cities

Živanović, Z., Tošić, B. & Krevs, M. (2014). Multıple-Crıterıa Analysıs As A Method For Defınıng Medıumsızed Cıtıes: The Example Of Central Serbıa

Çalışkan, Ç., Çılgın, K., Dündar, U. & Yalçıntan, M. C.. (2013). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası, 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu. Ankara

Güney, M., E., & Selçuk, İ., A. (2012). Tarım Ülkesi Olan Türkiye'nin Kentleşme Seyri: Yasaların Oluşturduğu Kent, 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Ankara

Çabuk, S. ve Demir, K. 2010. Türkiye'de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 28 Yıl: 2010/1 (193-215 s.)

Kiper, P., 2007. Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler-Yitirilen Değerler. Ayşegül Mengi, (Ed.). Kent ve Politika-Antik Kentten Dünya Kentine içinde. İstanbul: İmge

Erkan, N. E., 2007. Dünyanın Yerel Aynası. Ayşegül Mengi, (Ed.). Kent ve Politika-Antik Kentten Dünya Kentine içinde. İstanbul: İmge

Yaşar, C. G., (2013). Bütünşehir'de Görünmez Kır ve Topyekun Kentleşme Afeti: Büyükşehirlerde Kentsel Büyüme ve Tarım. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 37. Kolokyumu-Kent Yönetimi ve Planlama. İzmir: ŞPO

Cihanger, D., 2014. Çağdaş Şehircilik Paradigmasında Kent ve Kır:Yeni Bir Mekansal Temsil Biçimine Doğru. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 38. Kolokyumu-Kentlerin Geleceği İstanbul: ŞPO

Bolay, J. C. and Rabinovich, A. (2004). Intermediate cities in Latin America risk and opportunities of coherent urban development in cities

Öğdül, H. (2010). Urban and Rural Definitions in Regional Context: A Case Study on Turkey.

European Planning Studies, 18: 9, 1519 — 1541

Erkut G. & Özgen C. (2013). Avrupa Bölgesel Politikaları ve Kırsal Alanlar, Kırsal Planlama Üzerine Tartışmalar, MSGSÜ

Byerlee, D., Janvry, A. & Sadoulet, E. (2009). Agriculture for Development: Toward a New Paradigm

Gülümser, A. A. (2010). Kırsalı Yeniden Okumak: Yaratıcı Kapasite ve Sıcak Nokta Teorisi

Leeuwen, E. van. (2015). Urban-Rural Synergies: An Explorative Study at the NUTS3 Level

Yazar, K. (2006) Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, Ankara, 2006

Özyakışır, D., 2012. İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması. Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı

Yaşlak, B., 2016. Onlıne Entrepreneurshıp as a Strategy For Rural Development: Case Of Turkey. Department of Urban and Regional Planning Regional Planning Programme, ITU

TATLI, S. 2016. Mekansal Ekonometrik Modeller ve Türkiye'de İç Göçün Belirleyicilerinin Analizi. YL Tezi, İstanbul. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı

Kraus, S. (2013). A Call for New Ruralism: Reinvestment in Metro-Region Agriculture Is Integral to Metro-Region Sustainability

Janvry, A. De, (2010). Agriculture for development: new paradigm and options for success, *International Association of Agricultural Economists*

Gülçubuk, B. (2018). Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamalarında Öncelik Arayışları ve Türkiye Açısından Değerlendirme. Faik Gür ve Murat Bayramoğlu (Der.), Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma içinde, İstanbul: Özyeğin Üniversitesi

Özpınar, E. & Koyuncu, E. (2016). Türkiye'de İnsani Gelişmişlik İller Arasında Nasıl Farklılaşıyor? 81 İl İçin İnsani Gelişmişlik Endeksi. TEPAV

Cities And The New Climate Economy: The Transformative Role Of Global Urban Growth, UN, 2014

OECD, (2011). Regıonal Typology Report. Directorate for Public Governance and Territorial Development

Our Urbanizing World, No:2014/3, UN, 2014a

World Urbanization Prospects (Highlights), UN, 2014b

A World Of Cities, UN, 2014c

The World's Cities in 2016, Data Booklet, UN, 2016a

Urbanızatıon and Development: Emerging Futures, World Cities Report, UN, 2016b

Kalkınma Bakanlığı, (2015). Türkiye Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023). Ankara

Kalkınma Bakanlığı, 1963-2014. Türkiye I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. ve X. Ulusal Kalkınma Planları, Ankara.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Koordinatör), Kalkınma Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, AB Bakanlığı, TÜİK, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı İşbirliği ile, 2014. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi - 2014-2020, Ankara

9. UKP Özel İhtisas Komisyonu Raporları-Çevre ve Yerleşmeler, 2007,

9. Ulusal Kalkınma Planı-Çevre ve Yerleşmeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Ankara, 2007

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), 2017. Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Sektörel İl Bazında Yıllık İstatistik Bülteni. Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB), 2018. Türkiye'de İller Bazında Tarımsal Üretime Dayalı Kooperatif ve Ortak Sayıları Dökümü. Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara

TÜİK. İllerde Yaşam Endeksi-2015, 2016, Ankara

TÜİK. (1927-2000). Türkiye İl Nüfus Sayımı Sonuçları, Ankara

TÜİK. (2013). Türkiye Yaşam Memnuniyeti Araştırması, Ankara

TÜİK. (2007-2017). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstatistikleri, Ankara

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 2009. 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, İstanbul

Şimşek, A. (2015). Erişilebilir Şehirler ve Bölgeler: Erişilebilirliğin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi ve İller Bazında Erişilebilirlik Endeksinin Geliştirilmesi, Kalkınma Bakanlığı: Ankara

Şen, M., 2014. Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. Çalışma ve Toplum, 2014/1

Klaus R. Kunzmann, Medium-sized Towns, Strategic Planning and Creative Governance in the South Baltic Arc, 2013

Yakar, M. 2013. Türkiye'de İller Arası Net Göçlerle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Arasındaki İlişkinin Coğrafi Ağırlıklı Regresyon ile Analizi. Ege Coğrafya Dergisi, 22/1, 27-43, İzmir

Sevinç, K. 2012. Kentsel Mekanın İnsan Psikolojisi Üzerine Etkileri. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, İlmi Etüdler Derneği (İLEM)

Hildreth, P. 2007. Understanding medium-sized cities. Town & Country Planning

Fulton, W. 2002. The Mid-size City: Exploring Its Unique Place in Urban Policy. A Summary of the Rochester Conversation on Mid-Size Cities, November

Akturan U. ve Oğuztimur, S. 2016. Kent Markalaşması Kavramının İçeriği ve Gelişimi: Farklı Disiplinler Farklı Yaklaşımlar. Planlama Dergisi. DOI: 10.14744/planlama.2016.76376

Copus, A., 2014. New Relatıonshıps Between Rural and Urban Areas In Eu Countrıes the James Hutton Institute, Aberdeen, 2015

Johnson, T. vd. 2016. Thef Impact of Urban Growth on Agricultural and Rural Non-farm Growth in Kenya

A Summary of the Rochester Conversation on Mid-Size Cities, November 2002

TÜİK. (2017). Kır / Kent Tanımının Revizyonu Bülteni: http://www.resmiistatistik.gov.tr Er. Tarihi: 25.09.2017

442 Sayılı Köy Kanunu

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004

6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2012.

Sassen, S. (2012). http://www.scenariomagazine.com/why-medium-sized-cities-will-prevail-in-the-future/ Edit: Sally Khallash. Er.Tarihi: 23.09.2017

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Urban-rural_typology Erişim Tarihi: 20.10.2017

http://data.worldbank.org/indicator, Dünya Bankası, Er.Tarihi: 21.10.2017

Small and medium sized towns in their functional territorial context, ESPON, 2013

Applied Research 2013/1/23 Inception Report | Version 04/07/2012

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844 (TÜİK, 2017a, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075)

https://data.oecd.org/popregion/urban-population-by-city-size.htm

www.smart-cities.eu

https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi

http://www.resmiistatistik.gov.tr/?q=tr/content/18-k%C4%B1rkent-tan%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1n-revizyonu Er. Tarihi: 25 Eylül 2017

http://www.diken.com.tr/87-ulkeden-buyuk-turkiye-10-yilda-tarim-alanlarinin-yuzde-8-2sini-kaybetti/ Er. Tr: 05/08/2017

Kent ve Kır Arasında Bir Arayüz Olarak Kırsal-Kentsel Çeper

Yrd. Doç. Dr. **Tolga Levent**
Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1970'li yıllar ile birlikte, toplumsal hayatın temel boyutlarında önemli değişimler gözlemlenmeye başlamıştır. Ekonomik boyuttaki değişimlerin arkasında, petrol fiyatlarının hızlı artışı ile tetiklenen ekonomik krizler nedeniyle hâkim üretim biçimlerinin çözülmeye başlaması bulunmaktadır. Politik boyutta gözlemlenen değişimler, genel olarak, siyasal temsil mekanizmalarının parçalanmaya başlaması ve temsili demokrasinin ciddi bir biçimde sorgulanması ile ilişkilidir. Öte yandan sosyal homojenleşme, sosyal ve kültürel boyuttaki değişimleri nedenleyen küresel bir proje olarak sunulurken, yerel ölçekte heterojenleşme, sosyal kutuplaşma ve sosyo-mekânsal ayrışma giderek artmaktadır (Eraydın, 1992; Tickell ve Peck, 1992; Castells, 1997; Habermas, 2002). Ancak değişimleri salt bu toplumsal boyutlar ile sınırlı görmemek gerekmektedir. Tüm bu değişimlerin eşleştiği küreselleşme, bir makro süreç olarak, sürekli genişleme ve kendi gerçekliğine uygun mekânsal örüntüler yaratma eğilimi ile mekânsal yapıları da dönüştürmektedir (Levent ve Sarıkaya Levent, 2010).

Mekânsal dönüşümün en açık biçimde izlenebildiği yerler, mekânsal yapıların ana bileşenlerinden birisi olan kentlerdir. Bu dönem içerisinde kentler, yakın çevre kırsal art bölgelerini (*hinterland*) kontrol etmekten çok; teknolojik gelişmelerin yarattığı bağlam içerisinde üretimi ve tüketimi örgütleyen, artan ve giderek çeşitlenen ekonomik ve sosyal ilişkileri kontrol etmeye çalışan, ekonomik hâkimiyet için yarışan ve küresel ekonominin işlemesi için gerekli olan nüveler haline gelmeye başlamıştır (Levent ve Sarıkaya Levent, 2010). Kentlerin rollerindeki bu değişmeler, kentsel mekânsal örgütlenme biçimlerinde de farklılaşmalar ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde, metropoliten kentlerin büyük bir kısmı, geçtiğimiz yüzyılda ortaya konulan ve kentsel yoğunlukların merkezden uzaklaştıkça azaldığı tek merkezli modellere benzememekte; kentin yeni gelişme alanlarında yüksek yoğunluklu konut bölgeleri; kent merkezini terk eden hizmet

faaliyetlerinin kentsel yapılaşmış alanların dış sınırına yakın konumlarda oluşturdukları yeni yoğunlaşma odakları; hiçbir yerin ortasında (*in the middle of nowhere*) sanayi ve depolama alanları; kenti çevreleyen alan içerisinde büyük ölçekli kamu yatırımları alışıldık kentsel olgular haline gelmektedir. Ayrıca tüm olumsuzlukları ile beraber, kentsel saçaklanmanın baskın bir büyüme biçimi olduğunu söylemek olanaklı hale gelmiştir.

Dönüşümün asıl sahnesi kentler olsa da, bu değişim bağlamının kırsal alanlar üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Bir yandan, tarımsal üretimin göreli önemi azalmakta ve tarımsal/çevresel değere sahip alanların korunması güçleşmekte, öte yandan hızla gelişen iletişim teknolojileri ve ulaşım olanakları, kırsal nüfusun kentsel yaşama farklı düzeylerde dâhil olmasının (sanal ve/veya gerçek) yeni yollarını yaratmaktadır.

Kentsel ekonominin, kentsel sosyal yaşamın, kentsel yapının çeşitli elemanlarının kırsal alanlarda giderek daha fazla gözlemlendiği bu koşullar altında geleneksel kır/kent ikileşiminin artık geçerli olamayacağını, kır/kent karşıtlığının ortadan kalktığını öne süren çalışmalar bulunmaktadır (Tekeli, 2016). Gerçekten de, bu karşıtlığın ortadan kalktığına ilişkin belirtiler bulunmaktadır. Ancak bu belirtilerin tüm kırsal alanlar için aynı düzeyde geçerli olduğunu söylemek olanaklı değildir. Diğer bir deyişle, kentin etki alanından çok uzakta bulunan bir orman köyü ile kentin hemen yanı başında ve kentle güçlü mekânsal ilişkiler kura(bile)n bir kırsal yerleşmeyi aynı biçimde ele almanın, kırsal alandaki konumsal/mekânsal farklılıkları göz ardı eden indirgemeci bir yaklaşım olabileceğini unutmamak gerekmektedir.

Çalışmanın başlangıç noktası da, bir anlamda bu farklılıklardır. Kırsal alandaki konumsal/mekânsal farklılıkların bilincinde olarak kırsal-kentsel çepere odaklanan bu çalışma, bu özel alanları irdelemeyi ve bu alanlara yönelik planlama yaklaşımının nitelikleri üzerine bir tartışma yapmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel varsayımı, kır ve kent arasındaki ikileşimi/karşıtlığı, bu iki alanın birbirine temas ettiği kırsal-kentsel çeperi ele almadan tartışmanın yeterli olamayacağı gerçeğidir.

Bu kapsamda, çalışmanın giriş bölümünü izleyen ikinci bölümünde kırsal-kentsel çeper üzerine kuramsal bir tartışma yapılmaktadır. Kırsal-kentsel çeperi irdelemeyi amaçlayan bu kuramsal tartışmanın beş alt bölümü bulunmaktadır. Öncelikli olarak kırsal-kentsel çeperlere yönelik tanımlama ile başlayan bu bölüm, sonrasında kırsal-kentsel çeperlere yönelik farklı perspektifleri, değişkenleri, bileşenleri ve bu özel alanların nasıl oluştuğunu ve evrimleştiğini anlamaya olanak sağlayan kuramsal çerçeveleri ele almaktadır. Bu çok-boyutlu kuramsal tartışmanın ortaya çıkardığı soru(n)lar, kırsal-kentsel çeperlerin neden kuramsal olarak ele alınması gerektiğinin kanıtları gibidir. Çalışmanın üçüncü bölümü, ulusal planlama pratiğinin kırsal-kentsel çepere yaklaşımını ana hatları ile değerlendirmektedir. Bu

değerlendirmenin amaçlarından birisi, ulusal bağlamda, çeper alanları ile ilgili planlama problemlerini ortaya koymaktır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümü, kentsel çeperlere yönelik bir planlama yaklaşımını tartışmaya açmaktadır. Bu yaklaşımın hayata geçirilebilmesi için gerekli kabullerin neler olduğu ve mevcut mekânsal bağlama uygun olup olmadığı da, bu son bölümde ele alınmaktadır. Bu bölümde, aynı zamanda, kırsal-kentsel çeperler üzerine sorular sorulmaktadır. Bu sorular, kırsal-kentsel çeperlerin nasıl planlanması gerektiği üzerine açılım sağlama potansiyeline sahiptir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Kırsal-kentsel çeperler, en genel anlamı ile, kent ve kırın birbirine temas ettiği bir arayüzler gibidir. Nerede başladığını (kentsel yapılı çevre ile arasındaki sınırı) ve nerede bittiğini (kırsal alan ile arasındaki sınırı) belirlemenin oldukça zor olduğu bu alanlar, kır ve kent arasındaki mekânsal ilişkinin taşıyıcıları olması nedeniyle, metropoliten bölgenin ayırt edici parçalarından birisidir.

Kırsal-kentsel çeperleri, arada-kalmışlık durumu olarak tanımlamak da olanaklıdır. Bu arada-kalmışlık durumu içerisinde, birbirine karışan ve bir arada var olan kentsel ve kırsal kullanımlar bazen sorunsuz bir biçimde var olabilirken, bazen de bu kullanımlar arasında farklı yoğunluklarda çatışma ve itilaflar sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Qviström, 2007).

Kırsal-kentsel çeperler, çok boyutlu, karmaşık ve kompleks (1); değişken (2) ve kavramsallaştırılması zor (3) olgulardır.

1. Kırsal-kentsel çeperin, çok boyutlu, karmaşık ve kompleks bir olgu olması, bileşiminin kentten kente değişmesinden kaynaklanmaktadır (Pryor, 1968). Hemen hemen her büyüyen kentte çeper alanlarını gözlemlemek olanaklı olsa da, bu alanların bileşimleri ve yoğunlukları, kentin bulunduğu bağlama ve kentin rolüne bağlı olarak değişmektedir. Sözgelimi, gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal-kentsel çeperler ile gelişmiş ülkelerdeki kırsal-kentsel çeperler arasında ya da sanayi kentlerinin çeper alanları ile tüketim merkezi olan kentlerin çeper alanları arasında önemli içerik farkları bulunmaktadır. Bu farklar salt kullanımlara bağlı olarak oluşmaz, aynı zamanda çeper alanlarındaki gelişmeleri kontrol etmeye olanak sağlayan planlama araçlarının ve yasal çerçevelerin farklı kapasiteleri ile de ilgilidir.

2. Kırsal-kentsel çeperlerin değişken olgular olması, en temelde, kır ve kent arasındaki ilişkilerin değişmesi, kırdan kente ve kentten kıra yeni değerlerin ve algıların oluşması ile ilişkilidir. Zaman içerisinde ortaya çıkan bu değişimler ve yeni değerler ve algılar, bu özel alanlara yönelik kalıcı tanımların elde edilme süreçlerini karmaşıklaştırmaktadır (Scott v.d., 2013).

3. Konumsal olarak kırsal alanlar ve kentsel yapılı çevre arasında yer alan çeperlerin hem kırsal hem de kentsel öğeler içermesi, kuramsal ele alışa ve tanımlamaya kentten ya da kırdan başlamayı olanaksız kılmaktadır. Bu durum, çeper alanlarının kavramsallaştırılmasını, açık bir biçimde, zorlaştırmaktadır.

Kuramsal ele alışa ilişkin tüm bu güçlüklere rağmen, kırsal-kentsel çeperler üzerine yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Tanım

Gerek kırsal-kentsel çeperleri genel olarak tartışan gerekse bu alanların bir özelliğine vurgu yapan hemen hemen tüm kuramsal ve kılgısal çalışmalar, çeper alanlarına yönelik bir tanımla başlamaktadır. Bu konuda en çok referans verilen genel tanımlardan birisi de Pryor (1968:206) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre, kırsal-kentsel çeperler "*mekânsal sürekliliğe sahip kentsel yapılaşmış alan ve kırsal art bölge arasında konumlanmış, arazi kullanımı, sosyal ve demografik özellikler açısından bir geçiş bölgeleridir"*. Bu bölgeler, tarımsal olmayan konutların, mesleklerin ve arazi kullanımlarının sayıca az olması; ne kentsel ne de kırsal sosyal yönlenmenin bulunmaması; birtakım kentsel teknik servislerin alanda yer alması; koordineli olmayan ve bütünleşememiş planlama düzenlemelerinin varlığı; kentin idari sınırlarına bitişik mekânsal bir uzantı gibi davranması; mevcut nüfus yoğunluklarının kentte gözlemlenen yoğunluklardan düşük ve yakın civardaki kırsal alanlardaki yoğunluklardan yüksek ve gelecekte artma eğiliminde olması ile tanımlanabilmektedir. Ancak bu özellikler alt-bölgesel ve sektörel olarak farklılaşabilmekte ve zaman içerisinde değişebilmektedir (Pryor, 1968:206).

Konuya bu genel tanımın üç temel bileşeninden birisi olan arazi kullanımı açısından yaklaşıldığında, kırsal-kentsel çeperlerin, çok işlevli alanlar olduğu ve bu çok işlevliliğin önemli bir boyutunu kentsel teknik servislerin oluşturduğu gözlenmektedir. Daha açık bir ifade ile, tüm kente hitap eden ve büyük alan gerektiren teknik altyapı elemanlarının ve kentsel donatıların önemli bir bölümü bu alanlarda yerseçmektedir. Bu işleve ilave olarak, bu alanlarda, perakende ticaret, sanayi ve depolama gibi ekonomik faaliyetler düşük yoğunluklu olarak bulunabilmektedir. Bu alanlardaki arazi kullanımına bağlı olarak ifade edilebilecek bir diğer konu, çeper alanlarının oldukça devingen çevreler olmasıdır. Bu devingenlik, kullanımların birbirlerine uyarlanımından (*adaptation*) ve dönüşmesinden (*conversion*) kaynaklanmaktadır. Ancak arazi kullanımı açısından tek referans kente yönelik kullanımlar değildir. Düzenli olmayan bu alanlarda, kırsal öğeler, doğal değerler ve vahşi yaşam açısından potansiyeller bulunabilmektedir (Scott v.d., 2013:8). Kırsal-kentsel çeperleri tanımlamaktaki temel zorluk, bu alanlarda çok sektörlü, çok işlevli, çok düzeyli ve çok ölçekli özelliklerin bir arada bulunması ile ortaya çıkmaktadır.

Bu alanlara, bu bölgede yaşayanların sosyal özellikleri açısından yaklaşıldığında da, tanımsal zorluklar ortadan kalkmamaktadır. Söz konusu grup, kırsal alanlarda yaşayan bir grup olsa da, büyük bir çoğunluğunun sosyal ve ekonomik olarak kente bağımlı olması, bu alanların sosyal açıdan irdelenmesini zorlaştırmaktadır (Pryor, 1968).

Tanımın üçüncü ve son bileşeni olan demografik özellikler açısından da benzer bir durum geçerlidir. Kırsal-kentsel çeperler, birçok demografik değişken açısından kırsal ve kentsel nüfus arasında konumlansa da, bu alanlardaki bazı demografik özellikler bir geçiş bölgesi niteliği sergilemeyerek kırsal ve kentsel seviyelerin üzerinde ya da altında olabilmektedir (Pryor, 1968).

Kırsal-kentsel çeper konusuna teknik bir çerçeveden yaklaşan bu çalışmalar dışında, bu alanların farklı niteliklerine gönderme yapan çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmaları dört ana grupta ele almak mümkündür.

Birinci grupta, kırsal-kentsel çeperlerin kentin kenarındaki göreli konumuna vurgu yapan ve çeper alanlarını bu konuma göre tanımlayan çalışmalar bulunmaktadır. Sözgelimi, Griffiths (1994), bu alanları son sınır (*the last frontier*); Gallent, Bianconi ve Andersson (2006), kenardaki peyzajlar (*landscapes at the edges*) ve Shoard (2002) ise, kenar alanları *(edgelands*) olarak adlandırmaktadır. Micarelli ve Pizzoli (2008), her ne kadar göreli konuma gönderme yapsa da, bu alanlara biraz daha farklı bir çerçeveden yaklaşıp, bu alanların ilgili konumlardaki olası işlevleri üzerinde durmakta ve bu alanları kentsel saçaklanmanın yeni coğrafyası (*new geography of urban sprawl*) olarak tanımlamaktadır.

Kırsal-kentsel çeperlerin göreli konumlarından hareket eden bu çalışmaların yanında, kentsel çeperdeki değişim sürecine vurgu yapan çalışmalar da bulunmaktadır. Whitehand ve Morton (2004) tarafından yapılan çalışma, bu çeper alanlarını geçiş alanları (*places of transition*) olarak tanımlarken; Qviström ve Saltzman (2006) geçici peyzajlar (*ephemeral landscapes*) olarak adlandırmaktadır. Bu ve benzeri makalelerde kullanımların birbirlerine uyarlanımına ve dönüşmesine yönelik doğrudan ve dolaylı vurgular gözlemlenmektedir.

Bir diğer grup, kırsal-kentsel çeper alanlarının düzensizliğini vurgulayan çalışmalardır. Bu çalışmalara örnek olarak heterojen mozaikler (*heterogeneous mosaics*) ifadesini kullanan Allen (2003), düzensizlik peyzajları (*landscapes of disorder*) ifadesini kullanan Qviström (2007) ve kaotik peyzajlar (*chaotic landscapes*) ifadesi kullanan Gant, Robinson ve Fazal (2011) verilebilmektedir.

Son grupta, çeper alanları ile eşleşen belirsizliği ve kontrol eksikliğini vurgulayan çalışmalar bulunmaktadır. Bu grupta yer alan çalışmalardan birisi olarak değerlendirilebilecek Scott (2012), bu eşleşmeyi vurgular biçimde kırsal-kentsel çeper alanlarını, unutulmuş peyzajlar (*forgotten landscapes*) olarak tanımlamaktadır.

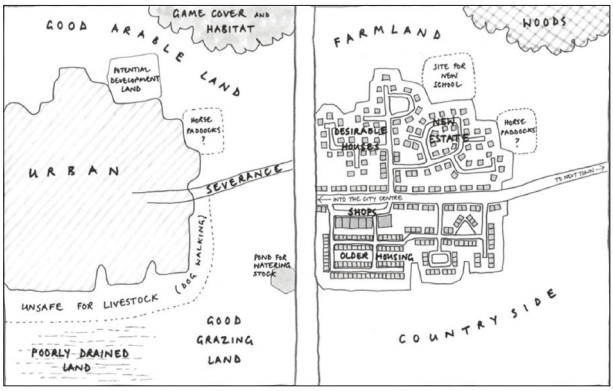
Bütün bu çalışmalarda ortak olan durum, kırsal-kentsel çeperlere yönelik olumsuzluk vurgusunun baskın olmasıdır. Bu alanlar, genellikle, planlama süreçlerinde dışlanan/göz ardı edilen, negatif özellikleri pozitif özelliklerinden fazla olan, daha iyi bir "şey/durum" için kamu ve özel sektörün fikirlerini, kararlarını ve planlarını bekleyen, er ya da geç dönüşecek alanlar olarak değerlendirilmektedir (Qviström, 2007). Dönüşümün kırsal-kentsel çeperler için kaçınılmaz bir süreç olarak görülmesi nedeni ile bu alanları, bir mekânsal kategori olarak görmek yerine, bir aşama olarak değerlendirmek de mümkündür (Qviström, 2005, içinde Qviström, 2007).

Farklı Kullanıcı Perspektifleri

Öte yandan, kırsal-kentsel çeperlere farklı kullanıcı perspektiflerinden yaklaşıldığında, resim daha da karmaşıklaşmaktadır. Çeper alanlarına kırsal kullanıcı perspektifinden yaklaşıldığında, tarımsal ve çevresel değerleri yakalamak mümkün iken, kentsel kullanıcı perspektifinden yaklaşıldığında, bu çeper alanları bir boşluk olarak değerlendirilmektedir (Scott v.d., 2013) (Şema.1). Ancak bu farklı perspektifleri, salt çeper alanlarının içeriksel tanımlanması ile eşleştirmemek gerekmektedir. Çeper alanlarına yönelik müdahaleler, bu iki farklı perspektife (ve bu perspektiflerin önceliklerine) bağlı olarak düşünüldüğünde, planlamanın temel ikilemlerinden birisi olan gelişme/koruma ikilemini anlamak olanaklı hale gelmektedir.

Değişkenler

Kırsal-kentsel çeperleri tanımlamak zor olsa da, niceliksel bir tanımlama için çok sayıda değişken kullanılabilmektedir. Bu değişkenleri kırsal-kentsel çeperlerde yaşayanların özellikleri, erişilebilirlik ve arsa/yapı özellikleri olarak üç ayrı kategoride ele almak olanaklıdır (Pryor, 1968:206-210).

Şema.1: *Kırsal ve Kentsel Kullanıcı Perspektiflerine bağlı olarak Kırsal-Kentsel Çeper*

Kaynak: Scott, A. J., v.d., (2013), "Disintigrated Development at the Rural-Urban Fringe: Re-connecting Spatial Planning Theory and Practice", Progress in Planning, 83, 10

Kırsal-kentsel çeperde yaşayanların özellikleri kategorisindeki değişkenler ve bu değişkenlere yönelik olarak getirilen yorumlar aşağıdaki gibidir (Pryor, 1968):

* **Genç Nüfus Oranı:** (Kırsal-kentsel çeperde yeni evlilerin görece yoğun bulunması ve/veya yeni evlilerin evliliklerinin ilk yıllarında evlerini bu alanlarda seçmeleri bu oranı yükseltmektedir.)
* **Erkek/Kadın Oranı:** (Bu oran, kentten yüksek ve kırdan düşüktür. Kırsal-kentsel çeperlerde erkeklere yönelik iş olanaklarının fazla olması, bu oranı arttıran başlıca etmendir.)
* **Doğurganlık Oranı:** (Kırsal-kentsel çeperlerde, doğurganlık oranı, kentten yüksek ve kırdan ise düşüktür.)
* **Evlenme Oranları:** (Kırsal-kentsel çeperlerde evlenme oranları, hem kentten hem de kırdan yüksektir.)
* **Başka Şehirde Doğmuş Olanların Oranı:** (Genel olarak, başka şehirde doğmuş olanların oranı kent merkezinden uzaklaştıkça azaldığı için, kırsal-kentsel çeperlerde bu oran, kentten düşük, kırdan fazladır.)
* **Kentsel Çepere Taşınmadan Önce Geçirilen Evlilik Süresi:** (Kırsal-kentsel çeperdeki çiftlerin en az % 50'si, evliliklerinin ilk on yılı içerisinde bu alanlara taşınmaktadır.)
* **Hane Halkı Ortalama Büyüklüğü:** (Bu alanlardaki hane halkı ortalama büyüklüğü, kentten yüksek, kırdan ise düşüktür.)
* **Meslek Yapısı:** (Hem kırsal hem de kentsel iş alanlarının bulunması, bu çeper alanlarında kentten ve kırdan daha heterojen bir meslek yapısının var olmasına neden olmaktadır.)
* **Gelir Dağılımı:** (Meslek yapısındaki heterojenlik nedeni ile gelir dağılımı kentteki gelir dağılımdan çok farklılaşmamaktadır. Bu alanlarda hem üst gelir gruplarını hem de alt gelir gruplarını gözlemlemek olanaklıdır.)
* **Yıllık Ortalama Gelir:** (Hane halkı başına düşen yıllık ortalama gelir hem kentteki hem de kırdakinden fazladır. Bu durum, kentle bağıntılı üst gelir gruplarının sayısının kırla bağıntılı alt gelir gruplarından görece daha fazla olduğunu düşündürtmektedir.)
* **Sosyo-Ekonomik Statü:** (Kırsal-kentsel çeperlerde yaşayanların sosyal-statülerinde bir heterojenlik gözlenmektedir.)
* **Eğitim Durumu:** (Çeperlerde yaşayanların eğitim durumları kentten düşük, kırdan yüksektir.)
* **Çocukluğun Geçtiği Konutun Konumu:** (Kırsal-kentsel çeperde yaşayanlar için çocukluğun geçtiği konutlar daha çok kenttedir.)

* **Daha Önceki Konutun Adresi:** (Çeperlerde yaşayanların önceki konutları daha çok kenttedir. Diğer bir deyişle, bu alanlarda yaşayanlar, kırsal-kentsel çeperlere, daha çok, kentten taşınmıştır.)
* **Kırsal-Kentsel Çeperdeki Konutta Geçirilen Süre:** (Kırsal-kentsel çeperde yaşayanların en az % 50'si, beş yıldan daha az bir süredir kentsel çeperdedir. Bu durum, bu alanların devingen yapısını açıkça ortaya koymaktadır.)
* **Kırsal-Kentsel Çepere Taşınma Gerekçeleri:** (Bu gerekçeler, daha az karmaşa, daha fazla mahremiyet, iş yerine yakınlık, çocuklara uygunluk, büyük parsel talepleridir.)
* **Katılım Ve İşbirliği Bağları:** (Bu nitelikler, kırsal-kentsel çeperlerde düşük oranda gözlenmektedir.)

Erişilebilirlik kategorisi, temel olarak, teknik altyapı, ulaşım altyapısı ve olanakları, sosyal donatılar ve ticari donatılara erişilebilirlik ile ilişkilidir. Dolayısıyla, erişilebilirlik bir yandan, çeperlerde elde edilen servisler ile ilişkili iken, diğer yandan genel işyeri-konut ilişkileri sistemi içerisinde düşünülmesini gereken bir nitelik olarak değerlendirilmelidir. Bu kategoride öne çıkan değişkenler ve bu değişkenlere yönelik olarak getirilen yorumlar aşağıdaki gibidir (Pryor, 1968):

* **Teknik Altyapı:** (Kırsal-kentsel çeperde teknik altyapı yetersizdir.)
* **Toplu Taşıma Olanakları:** (Kırsal-kentsel çeperde toplu taşıma olanakları yetersizdir.)
* **Özel Araç Sahipliliği:** (Bu alanlara yönelik toplu taşıma olanaklarındaki yetersizliklere bağlı olarak özel araç sahipliliği yüksektir.)
* **Okullara Erişim:** (Kırsal-kentsel çeperde yaşayanların okullara erişiminde sıkıntılar bulunmaktadır.)
* **Ticaret Merkezlerine Erişim:** (Kırsal-kentsel çeperde yaşayanların kullandıkları ticaret merkezleri genelde kenttedir.)
* **İşyerlerinin Konumu:** (Kırsal-kentsel çeperde yaşayanların işyerleri genelde kenttedir.)

Bir diğer kategori olan arsa ve yapı özellikleri, kırsal-kentsel çeperleri, fiziksel yapı ve arazi kullanım durumlarına bağlı olarak irdelemeye olanak veren değişkenleri içermektedir. Bu değişkenler ve bu değişkenlere yönelik olarak getirilen yorumlar aşağıdaki gibidir (Pryor, 1968):

* **Yönetimsel Durum Ve Planlama:** (Gelişen kentsel merkezlere yakın konumdaki kırsal-kentsel çeperlerde aşırı bölünmüş araziler, bu alanlarda

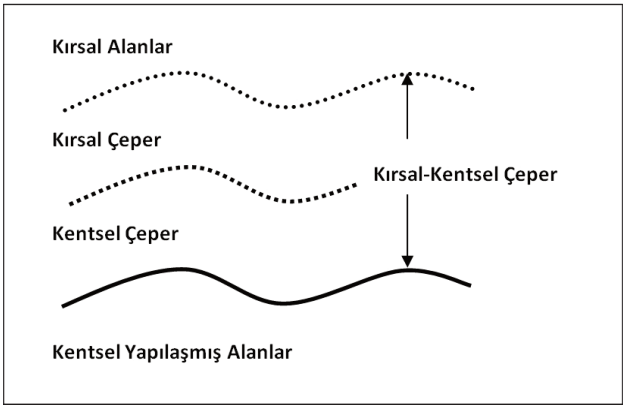
yaşayanların yüksek vergi borçları, açık bir planlama talebi, kontrol ve düzen ihtiyacı, kır ve kent kökenli yaşayanların planlama müdahalelerini kabul düzeylerinde farklılıklar gibi durumlar gözlenmektedir.)

* **Tarımsal Arazi Kullanımı:** (Bu alanlarda, düşük oranda tarım işçisi, ancak yüksek oranda yarı-zamanlı tarım işçisi bulunmaktadır. Bunun yanında yüksek oranda tarımsal kullanımdan kentsel kullanıma geçiş ve kente göre düşük arazi fiyatları gözlenmektedir.)
* **Sanayi Kullanımı:** (Çeperlerde, kente göre düşük oranda sanayi kullanımı bulunmaktadır.)
* **Parsel Büyüklüğü:** (Kırsal-kentsel çeperde, kentteki parsellerden daha büyük parseller bulunmaktadır.)
* **Konut Büyüklüğü:** (Bu alanlarda, kentteki konutlardan daha büyük konutlar bulunmaktadır.)
* **Nüfus Yoğunluğu:** (Kırsal-kentsel çeperde nüfus yoğunlukları düşüktür.)
* **Konut Değerleri:** (Bu alanlardaki konut değerleri kentte gözlemlenen değerlere göre düşüktür.)
* **Konut Sahipliliği:** (Kırsal-kentsel çeperde, konut sahipliliği oranları çok yüksektir.)
* **Ortalama Konut Kiraları:** (Kırsal-kentsel çeperde ortalama konut kiraları, kente göre düşük, kıra göre yüksektir.)
* **Konut Bakım Ve Tamirat Oranları:** (Bu oranlar, hane halkının harcama kapasitesi ile doğrudan ilişkili olsa da, kırsal-kentsel çeperde bakım ve tamirat oranları görece yüksektir.)

Yukarıdaki tartışmadan da anlaşılacağı üzere, kırsal-kentsel çeperler ile ilişkili çeşitli değişkenler bulunmaktadır. Her ne kadar elde etmesi zor olsa da, bir kez elde edildikten sonra, bu değişkenler üzerinden çeper alanlarını çözümlemek olanaklı hale gelmektedir.

Bileşenler

Kırsal-kentsel çeperleri, kırsal alanlardan ve kentsel yapılı çevreden ayıran sınırları çizmek önemlidir. Ancak, bu alanlar heterojen alanlardır ve bünyelerinde farklı niteliklere sahip, sınırları görece belirsiz ve geçirgen alt-alanları (Scott v.d., 2013:8) barındırmaktadırlar. Bu alt-alanlar, kırsal çeperler ve kentsel çeperler olarak ikiye ayrılmaktadır (Pryor, 1968:206).

Şema.2: *Kırsal-Kentsel Çeperlerin Bileşenleri*

Kırsal çeperler, kırsal alanlara bitişik olarak konumlanmaktadır (Şema.2). Bu alanlar, genel olarak, kırsal-kentsel çeperlerden daha düşük konut yoğunluklarına, daha düşük nüfus yoğunlukları artış hızlarına, daha düşük arazi kullanım dönüşüm hızına ve daha az kentsel işyeri-konut ilişkisine sahiptir. Ancak bu alandaki tarımsal birimlerin oranı, çeper alanlarındaki genel orandan daha yüksektir (Pryor, 1968:206).

Kentsel çeperler alanları ise, kırsal çeperler ve kentsel yapılaşmış alanlar arasında konumlanmaktadır (Şema.2). Bu alanlarda, kırsal-kentsel çeperlere göre daha yüksek konut yoğunlukları, daha fazla oranda konut, ticaret ve sanayi kullanımları ve daha yüksek oranda boş alanlar (tarım alanlarından farklı olarak) bulunmaktadır. Ayrıca bu alanlarda, daha yüksek oranda nüfus yoğunlukları artış hızları, daha yüksek arazi kullanım dönüşüm hızları ve daha fazla kentsel işyeri-konut ilişkisi gözlenmektedir (Pryor, 1968:206).

Kırsal-Kentsel Çeperlerin Oluşumunu ve Evrimini Açıklayan Kuramsal Çerçeveler

Kırsal-kentsel çeperler, kuramsal olarak ele alınması zor kategoriler olsa da, bu alanların nasıl oluştuğunu ve nasıl evrimleştiğini anlamaya olanak sağlayan kuramsal çerçeveler bulunmaktadır. Zaman-dizimsel olarak, üç ayrı kuramsal çerçeveden bahsetmek olanaklıdır. Bu kuramsal çerçeveler, sırasıyla, eş-merkezli bölgeler kuramı (*concentric zone theory*), çeper-kuşak kuramı (*fringe-belt theory*) ve kentsel saçaklanma kuramıdır (*theory of urban sprawl*) (Scott v.d., 2013).

Eş-merkezli bölgeler kuramı, yaklaşık yüzyıl kadar önce kentsel ekoloji yaklaşımı tarafından önerilen, ancak aradan geçen bunca zamana karşın, mekânsal örgütlenmeyi ve kentsel yapıyı anlamakta en çok referans verilen kuramlardan birisidir. Kuramın ortaya koyduğu model çok iyi bilinse de, kentsel büyüme

süreçleri üzerine yaptıkları açıklamalar çok iyi bilinmemektedir. Bu kurama göre kentin büyümesi, kişi ve grupların elenme, sıralanma ve yeniden konumlanma süreçleri ile açıklanmaktadır. Bir başka deyişle, kentsel büyüme, iç bölgelerin büyümesi ve dış bölgeleri ittirmesi sürecinde arazi kullanımlarının yayılımı ve dönüşümü ile gerçekleşmektedir. Bu yayılma ve dönüşüm, yapılaşmış alanlar içerisinde tanımlı kentsel örüntülerin oluşmasına olanak verirken, kırsal-kentsel çeperde iyi tanımlanmamış kentsel örüntülerin ve tutarsız peyzajların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Modelde, merkezden en uzakta kalan bölgenin (commuters zone) dış sınırlarının verilmemesi de, bu belirsizliğe gönderme yapan bir ifadedir (Reissmann, 1964; Scott v.d., 2013). Öte yandan temel varsayımı tek merkezli kentsel yapılar olduğundan, çok merkezli kentsel yapıları saran çeperleri açıklamakta yetersizdir.

Eş-merkezli bölgeler kuramı, açıklamalarını Amerikan kentinin özelliklerinden yola çıkarak geliştirirken, çeper-kuşak kuramı Avrupa kentinden hareket etmektedir. Kuram temel olarak, çeper kullanımlarının kentin sınırında nasıl biriktiği ve kırsal-kentsel çeperlerin kent ile nasıl bütünleştiğini ortaya koymaktadır. Bu kuramsal çerçeve, çeper işlevlerinin belirli bir rasyonelde gerçekleştiğini ileri sürmekte ve bu rasyonel nedeni ile, çeperlerin temel niteliği olan düzensizliğin aslında düşük seviyelerde olduğunu varsaymaktadır (Scott v.d., 2013; Whitehand, 1994). Çeper-kuşak kuramı da, eş-merkezli bölgeler kuramı gibi, çok merkezli kentsel yapıları açıklamakta yetersizdir. Bir diğer yetersizliği ise, hızlı büyüyen kentlerde çeper-kuşak oluşumlarının gözlemlenmesindeki sıkıntılardır.

Kentsel saçaklanma kuramı da, kırsal-kentsel çeper alanlarının oluşumu üzerine açıklama getirmektedir. Bu kuramın başlangıç noktası, özel araç sahipliliği ile artan refah, değişen yaşam biçimleri ve hareketlilik örüntüleridir. Kuramın temel ilgi alanı ulaşım ve kentsel form arasındaki ilişki olsa da, kuramın genel bir çerçevesi olduğunu ve bu çerçeve içerisinde teknik, ekonomik ve sosyal vurguları olan alt kuramsal çerçeveler bulunduğunu söylemek olanaklıdır (Dieleman ve Wegener, 2004). Kırsal-kentsel çeperlerin oluşumu ve evrimi üzerine getirdikleri açıklama, diğer kuramsal çerçevelerin ortaya koyduğu açıklamalara göre, daha gelişkin olsa da, kavramsal arka planı kente dayandığı için, kırsal-kentsel çeperde kırsal ve kentsel kullanımların biraradalığı ile oluşan zenginliği kavramakta yetersizdir.

3. TÜRKİYE'DEKİ DURUM

II. Dünya Savaşı sonrasında, Amerika ve Avrupa kentleri için çok sayıda kırsal-kentsel çeper çalışması yapılmıştır. Bu nicel çokluğun nedeni, hızla büyüyen kentlerde, bu mekânsal kategoriyi anlamanın önemli hale gelmesidir. Bu çalışmalara bağlı olarak, kırsal-kentsel çeperler konusunda bir kuramsal

zenginliğin oluştuğu söylenebilmektedir. Ancak bu durum, Türk kentleri için çok da geçerli değildir. Kırsal-kentsel çeper konusunda, 1990'lı yıllara kadar yapılmış kuramsal ve kılgısal çalışmalar olsa da, konu 2000'li yıllar ile birlikte önemini kaybetmiş ve hızla planlama gündemini terk etmeye başlamıştır.

Bu önem kaybının iki ana nedeni olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi, 1999 İzmit Depremi'nin ardından planlamanın öncelikli ilgisinin kentsel dönüşüm üzerinden yapılaşmış alanlara ve bu alanlardaki mevcut konut stokunun fiziksel niteliklerinin iyileştirilmesine kaymasıdır (Levent, 2015). Bu dönem içerisinde, bazı büyük ölçekli kamu yatırımları ve bu yatırımların yer seçimleri -mekânsal sonuçları üzerine yapılan tartışmalarda kırsal-kentsel çeperler gündeme gelmiş olsa da, tüm bileşenleri ile bir bütün olarak çeper alanlarının yeterli oranda tartışıldığını söylemek olanaklı değildir. Bu tartışma eksikliği, salt tanımsal düzeyde değil, aynı zamanda bu alanlarda ele alınması gereken planlama yaklaşımların nitelikleri ile de ilişkilidir.

2000'li yıllar boyunca, kırsal-kentsel çeperlerin görece az tartışılmasının ikinci nedeni, planlama içerisinde somut mekân vurgusunun geri plana atılması ve kentlerin mekânsal nitelikleri yerine kentler arası ilişkilerin kuramsal olarak öne çıkmasıdır. Bir anlamda kentleri tözel kategoriler olmaktan çıkarıp ilişkisel kategoriler haline getiren bu durum, kentlerin diğer kentler ile ilişkilerini ön plana çıkarmakta ve kentlerin kırsal art bölgeleri ile tarihsel olarak oluşturduğu ilişkileri geri plana atmakta ve bu nedenle kırsal art bölgeler ile kentsel yapılaşmış alanlar arasında konumlanmış olan kırsal-kentsel çeperler de göz ardı edilebilir hale gelmektedir.

Ancak tüm bu kuramsal ilgisizliğe karşın, kırsal-kentsel çeper alanlarında yüksek yoğunluklu konut alanlarının, sanayi ve depolama alanlarının, alışveriş merkezleri ve farklı ticaret kullanımları, havalimanı, üniversite, şehir hastaneleri, şehirlerarası otobüs terminali, stadyum gibi birçok büyük ölçekli kamu yatırımlarının sayısı dikkate değer oranda artmaya devam etmektedir (Fotoğraf.1; Fotoğraf.2). Kırsal-kentsel çeperlerde, yüksek yoğunluklu konut alanlarının sayısının artması, kent içerisinde yer bulamayan ya da yüksek arazi fiyatları nedeniyle yatırımcı için karlılığını yitiren konut projelerinin, bir refleks olarak, çeper alanlarına yönelmesi ile ilişkilidir. Sanayi ve depolama alanlarının sayısındaki artma eğilimi, bu kullanımların mekânsal gerekliliklerine en uygun alanların kırsal-kentsel çeperlerde bulunması gerçeği ile ilişkilidir. Alışveriş merkezlerinin ve farklı ticaret kullanımlarının bu alanlarda yerseçmesinin nedeni ise, nüfus yoğunluklarının çeper alanlarındaki artma eğilimleridir. Büyük ölçekli kamu yatırımlarının sayısındaki artış, yatırım maliyetlerini azaltan kamu arazilerinin çeper alanlarındaki göreli bolluğu ile ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 1: *Yeni Mersin Şehir Stadyumu*
Kaynak: http://bkaarchitecture.com/Detail/7/Mersin-sehir-stadyumu
(Erişim Tarihi: Kasım, 2017)

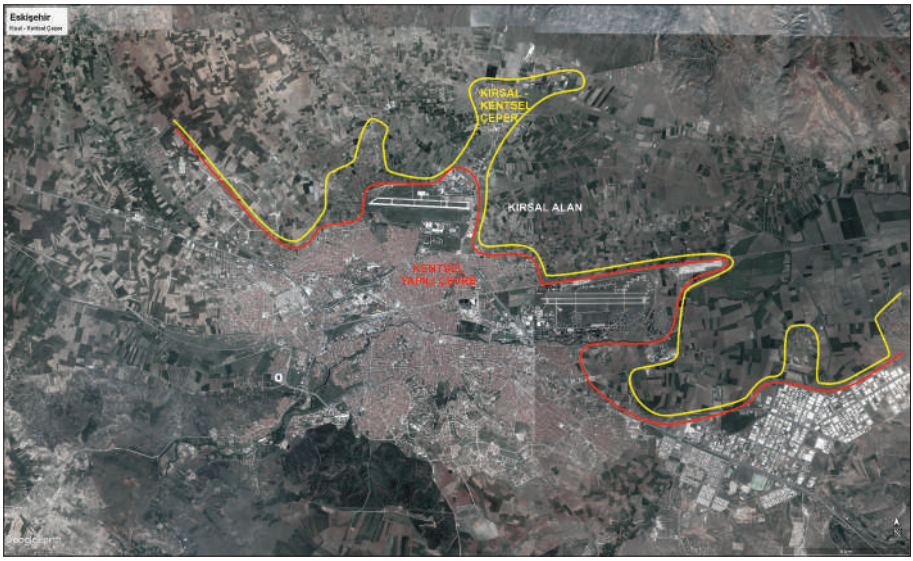

Fotoğraf 2: Mersin Şehir Hastanesi
Kaynak: https://www.mersinhaber.com/haber-mersin-sehir-hastanesinin-yuzde-72si-tamamlandi/361517
(Erişim Tarihi: Kasım, 2017)

Kentsel kullanımların sayısının artmasına karşın, Türk kentlerinde kırsal-kentsel çeperleri, özellikle Amerikan kentlerinde olduğu gibi, saf ve arınık mekânsal kategoriler olarak görmek olanaklı değildir. Diğer bir deyişle, kentin belirli kısımlarında kentsel yapılı çevre biter bitmez kırsal alanlar başlarken, bazı konumlarda kırsal-kentsel çeper önemli bir fiziksel derinliğe sahip olabilmektedir.

Harita.1: *Kırsal-Kentsel Çeper: Mersin Kenti Örneği*

Harita.2: *Kırsal-Kentsel Çeper: Eskişehir Kenti Örneği*

Tüm bu mevcut durum, kırsal-kentsel çeperleri birçok planlama probleminin gözlemlendiği özel alanlar haline getirmektedir.

- Bu alanlar, kentin ve kentsel gelişmenin doğrudan baskısı altındadır. Üstelik bu baskı, sadece nüfusu artan kentlerde değil, kırsal-kentsel çeperlerin

sundukları görece düşük maliyetli arsalar nedeni ile durağan nüfusa sahip, ancak kentsel yapılaşmış alanda kentsel arsa fiyatlarının yüksek olduğu kentlerde de ortaya çıkmaktadır.

- Bu alanlar, sanayi ve depolama alanları, üniversiteler, lojistik merkezleri, şehirlerarası otobüs terminalleri ve benzeri ulaşım altyapılarının yerseçimi kararında ilk akla gelen alanlardır. Ancak hem bu kullanımlar hem de bu kullanımların yarattığı kendilerine dönük özekçil kentsel etkiler, genelde, göz ardı edilmektedir.
- Bu alanlarda, genellikle, korunması gereken tarımsal ve/ya çevresel değerler bulunmaktadır.
- Bu alanlar için, gelişme ve koruma arasındaki dengenin kurulmasına olanak sağlayan kapsamlı planlama çerçeveleri bulunmamaktadır.
- Bu alanlarda, kırsal ve kentsel kullanımları sağlıklı bir biçimde bünyesinde konumlandıran ve bu kullanımların kent ile ilişkisini sağlayan nitelikli mekânsal planlardan bahsetmek, genellikle, çok olanaklı değildir. Bunun nedeni, bu alanlar için kullanılan temel planlama aracının mevzi planlar olmasıdır. Mevzii planlar, belirli talepleri karşılamak üzere, mevcut plan sınırları dışında kalan alanlar için önerilen, ancak çeper alanlarında mekânsal sürekliliklerin oluşmasına izin vermeyen ve dolayısı ile çeper alanların sınırlarının tanımlanmasını zorlaştıran planlardır.
- Ancak en önemli problem, mevcut planlama mevzuatının, büyükşehirlerde kırsal-kentsel çeper alanlarını, suni bir biçimde, görünmez hale getirmiş olmasıdır. 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde kalan kırsal yerleşimlerin kentsel mahallelere dönüşmesine ve teknik/yasal olarak kırsal alanların ve kırsal-kentsel çeperlerin ortadan kalkmasına neden olsa da, bu alanlara ilişkin problemler fiilen varlığını devam ettirmektedir.

4. SONUÇ

Kırsal-kentsel çeperler ele alınması zor mekânsal kategorilerdir. Bu durum, özellikle, kullanımların sayısının ve çeşitliliğinin belirgin bir biçimde arttığı Türk kentlerini saran çeper alanları için geçerlidir. Mevcut koşullar altında, kırsal-kentsel çeperlere yönelik planlama yaklaşımının dikkatle belirlenmesi gerekmektedir.

Ancak bu süreç içerisinde, kırsal-kentsel çeperlere yönelik hazır planlama reçetelerini kullanmak anlamlı değildir. Bir çeperin diğer bir çeperden yapısal olarak farklılaşabildiği bir ortamda bir çepere uyan ve o çeper için olumlu sonuçlar üreten bir reçetenin diğer çeperler için anlamlı sonuç verebileceği tartışmalıdır. Her çeper alanını, kendi içerisinde değerlendirmek ve uygun stratejik planlama çerçevesini mevcut koşullar ile uyumlu bir biçimde geliştirmek gerekmektedir.

Bu çerçeveyi, kırsal-kentsel çeper alanlarını biçimlendirmeye yönelik planlama araçlarından bağımsız olarak düşünmemek gerekmektedir. Genel olarak kentsel içerme yöntemleri (*urban containment methods*) olarak adlandırılan bu araçlar, yeşil kuşakları (*greenbelts*), kentsel büyüme sınırlarını (*urban growth boundaries*) ve kentsel servis sınırlarını (*urban service boundaries*) kapsamaktadır. Kentsel büyümeyi kontrol etmeye yönelik bu araçların olumlu ve olumsuz özelliklerini bilmek, uygun planlama araçlarının elde edilmesini / tanımlanmasını olanaklı hale getirmektedir.

Yeşil kuşaklar, hem en kısıtlayıcı hem de uygulanması da görece zor ve zahmetli kentsel içerme yöntemidir. Bu zorluklar, uygulama maliyetlerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Kentsel büyümeyi kontrol etme kapasitesi yüksek olsa da, bir yandan kentsel yoğunlukları, konut ve arsa fiyatlarını yükseltmesi diğer yandan neden olabileceği sıçramalı gelişmeler (*leapfrogging*) nedeniyle korunması gerekli tarımsal araziler ve doğal değerler üzerinde baskılar oluşabilmesine olanak sağlaması, yeşil kuşakların en belirgin olumsuz nitelikleridir (Bengston ve Youn, 2006). Bu nedenle, yeşil kuşakların ve genişliklerinin dikkatle önerilmesi gerekmektedir.

Kentsel büyüme sınırları, kentsel içerme yöntemlerinin en bilindik olanlarından birisidir. Bu yöntem, kentsel büyümenin sınırlarının önceden belirlenmesi ve bu sınırların dışında kentsel gelişmeye izin verilmemesi ilkesine dayanmaktadır (Bengston ve Youn, 2006). Bu yöntemin, teknik altyapı sunumunda maliyetleri azaltıcı bir etki yarattığını söylemek olanaklı olsa da, yeşil kuşak uygulamalarında da gözlemlendiği üzere, mevcut kentsel yoğunlukları, konut ve arsa fiyatlarını arttırıcı etkileri de olabilmektedir.

Kentsel servis sınırları, bir diğer önemli kentsel içerme yöntemidir. Bu yöntem, temelde, kamusal servislerin sunumuna ilişkin sınırları içermektedir ve bu sınırlar, kentsel servislerin sunum maliyetlerini azaltmanın en önemli ölçütüdür (Bengston ve Youn, 2006). Ancak kentsel büyümenin finansal maliyetlerine odaklanan bu yöntem, kentin fiziksel olarak alacağı biçimi göz ardı etmektedir.

Bu araçlardan bağlamsal olarak uygun olanını veya bu araçların özgün bir bileşimini kullanmak, kırsal-kentsel çeperlerin ele alınması için uygun bir yaklaşımdır. Ancak bu araçların kullanılması aşamasında dikkat edilmesi gereken bazı konular bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, bu alanlara yönelik olarak yapılacak planlama çalışmalarında, başlı başına bir planlama problemi olan planlama sınırının belirlenmesidir. Kent, kırsal-kentsel çeper ile kır arasındaki sınırın nasıl olabileceğini irdelemek, mekânsal planların sınırının belirlenmesinde yönlendirici olabilecektir. Bu sınırlar "adı geçen mekânsal kategorileri birbirinden net olarak ayıran keskin bir hat mıdır", yoksa "bu kategorilerin birbirine girift bir biçimde eklemlenmesine olanak veren bir yapıda mıdır" soruları bu irdelemenin temel eksenini oluşturmaktadır. Bu irdeleme önemlidir, çünkü bu sayede, planlama sınırını belirlemenin niceliksel boyutları (hektar belirleme) yanında, niteliksel boyutlarını da (biçimsel) ele almak olanaklı hale gelmektedir.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu, imar programlarını yeniden ele almaktır. Ancak bu imar programlarını salt (zamansal) etaplama aracı olarak değil, mekânsal gelişimi yönlendirmenin ve kırsal-kentsel çeperde iyi tanımlanmış kentsel örüntüler oluşturmanın devingen bir aracı olarak düzenlemek gerekmektedir. Bu sayede, planlama sınırı ile belirlenmiş alanın mekânsal olarak nasıl örgütleneceği belirlenebilecektir.

Bu basitçe dile getirilen konuları açıklığa kavuşturmanın oldukça zor olduğu akılda tutulmalıdır. Bu konuların yanında, kırsal-kentsel çeper konusunda zorluğu arttıran, ancak araştırmaya değer başka sorular da bulunmaktadır:

- Kırsal-kentsel çeperi nitelikli bir biçimde planlamanın önemi nedir?
- Kırsal-kentsel çeperde kentsel değerlerin, kamusallığın, yaşanabilirliğin yaratılabilmesi mümkün müdür?
- Kentin yakın çevresindeki tarımsal faaliyet nasıl bir tarımsal faaliyettir ve bu tarımsal faaliyetin, kentten uzaktaki tarımsal faaliyetler ile farkı nedir?
- Neden kentsel güçler tarımda çalışanların bazılarını işsiz bırakırken, bazıları ekonomik anlamda hayatta kalmaya devam edebilmektedir?

Belki de bu ve benzeri sorular, şehir plancılarını kırsal-kentsel çeper konusunda doğru yönlendirebilecek başlangıç sorulardır.

Kaynakça

Allen, A., (2003), "Environmental Planning and Management of the Peri-Urban Interface: Perspectives on a Emerging Field", *Environmental Planning and Management*, 15(1), 135-147

Bengston, D. N. ve Y. C. Youn., (2006), "Urban Containment Policies and the Protection of Natural Areas: The Case of Seoul's Greenbelt", *Ecology and Society* 11(1): 3. [online] URL: http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art3/

Castells, M., (1997). *The Power of Identity, The Information Age: Economy, Society and Culture*, Vol. II. Blackwell Publishing,USA.

Dieleman, F. ve Wegener, M., (2004), "Compact City and Urban Sprawl", *Built Environment*, 30(4), 308-323

Eraydın, A., (1992), *Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Matbaası, Ankara.

Gallent, N., Bianconi, M. ve Anderson, J., (2006), "Planning on the Edge: England's Rural-Urban Fringe and Spatial-Planning Agenda", *Environment and Planning B*., 33, 457-476

Gant, R.L., Robinson, R.M. ve Fazal, G., (2011), "Land-Use Change in the 'Edgelends': Policies and Pressures in London's Rural-Urban Fringe", *Land Use Policy*, (1), 266-279

Griffiths, J., (1994), "The Last Frontier", *Planning Week*, 2(1-1), 14-15

Habermas, J., (2002), *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti (Siyasal Denemeler)*, Bakış Yayınları, İstanbul.

Levent, T., (2015), "Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme: Adana Örneği", *Adana Kent Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, TMMOB, Ankara, 93-113

Levent, T. ve Sarıkaya Levent, Y., (2010), "Bölgesel Gelişmede Ulus-Devletin Rolü: 1999-2009 Yılları Arası Kamu Yatırımları Üzerinden Bir Değerlendirme", Megaron, 5(3), 1-13

Micarelli, A. ve Pizzoli, G., (2008), "Metropoliten Rural Areas: Interscapes and Interfaces", *International Journal of Environmental Resources*, 2(1), 1-12

Pryor, T., (1968), "Defining the Rural-Urban Fringe", *Social Forces*, 47(2), 202-215

Qviström, M., (2005), **"**Väntans landskap: om studier av stadssranden och dess morgondag", *Nordisk Arkitekturforskning*, 18 (3): 96–105.

Qviström, M., (2007), "Landscapes out of Order: Studying the Inner Urban Fringe beyond the Rural-Urban Divide", *Geograpiska Annaler*, 89B(3), 269-282

Qviström, M. ve Saltzman, K., (2006), "Exploring Landscape Dynamics at the Edge of the City: Spatial Plans and Everyday Places at the Inner Urban Fringe of Malmö-Sweden", *Landscape Reseach*, 31(1), 21-41

Reissman, L., (1964), *The Urban Process*, The Free Press, New York

Scott, A.J, (2012), "Exposing, Exploring and Navigating the Built and Natural Divide in Public Policy and Planning", *Practice* (Chartered Institute of Ecology and Environmental Management), 20-23

Scott, A.J., v.d., (2013), "Disintigrated Development at the Rural-Urban Fringe: Re-connecting Spatial Planning Theory and Practice", *Progress in Planning*, 83, 1-52

Shoard, M., (2002), "Egdelands" in *Remaking the Landscape*, Jenkins, J. (ed.), Profile Books, London

Tekeli, İ., (2016), *Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri*, İdeal Kent Yayınları, Ankara.

Tickell, A. ve Peck, J. A., (1992). Accumulation, Regulation and the Geographies of Post-Fordism: Missing Links in Regulationist Research. Progress in Human Geography, Sayı: 16(2), ss. 190-218.

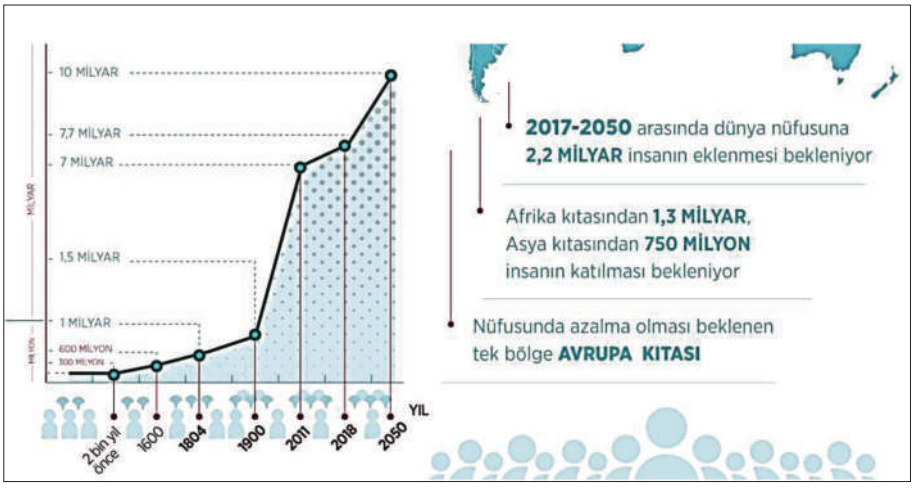
Whitehand, J.W.R., (1994), "Development Cycles and Urban Landscapes", Geography, 79, 3-17

Whitehand, J.W.R. ve Morton,N.J., (2004), "Urban Morphology and Planning: The Case of Fringe-Belts", *Cities*, 21(4), 275-289

Büyükşehir Temelli Kentleşme, Yönetim ve Planlama Politikasının Bileşeni Olarak Kırsal Alanların Korunması: "Dirençli Kırsal Alanlar"

Doç. Dr. **Kübra Cihangir Çamur**
Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kırsal alanlar, kent içerikli değişimlere ve ekonomik büyüme dinamiklerine giderek artan yoğunlukta maruz kalmakta; niteliksizleşme, yok olma tehdidi altında varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır. 2050 yılında dünya nüfusunun 10 milyarı bulacağı ve bu nüfusun %70'inden fazlasının (7,2 milyardan fazla insanın) kentsel alanlarda yaşayacağı (url1) projekte edilmekte (bkz. Şekil 1), kentin ürettiği katma değerin kısa vadedeki yüksekliği, kır ile kent karşı karşıya kaldığında ya da birisini seçmek gerektiğinde kaybedenin çoğunlukla kır ve kırsal yerleşimler olmasına yol açmaktadır.

Şekil 1. *Dünya 2050 Nüfus Tahmini*
Kaynak: url1: https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/10725 (Erişim 20.09.2017)

Türkiye'nin gelişme vizyonu çalışmalarında da geleceği kentleşme oluşturmakta, kaynakların büyük bölümü kentsel alanların geliştirilmesine ve kentsel ekonomik faaliyetlere ayrılmakta, kır-kırsal olan gelecek çalışmalarında ya yer bulamamakta, ya da kısaca değinilmektedir. TÜSİAD'ın 2011 yılında hazırladığı "Vizyon 2050 Türkiye" çalışmasında *"bu raporda insani kalkınma, enerji, şehirleşme, kentsel ulaştırma, üretim ve tüketim eğilimleri çerçevesinde 2050 yılında sürdürülebilir bir Türkiye'ye ulaşmaya yönelik öneriler geliştirilmekte, Türkiye'nin önündeki fırsatları değerlendirilmekte ve bu yolda önüne çıkabilecek risklere dikkat çekilmektedir*" (TÜSİAD, 2011:18) denilmekte, kırsal ve tarımsal politikalar alanına girilmemektedir.

"Büyükşehirleşme/bütünşehirleşme politikası" olarak adlandırılan ve 12.11.2012 tarihinde kabul edilerek, 30 Mart 2014 yerel seçimleriyle yürürlüğe giren "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulmasına..." dair 6360[1] sayılı kanun ile büyükşehir sayısı 30'a çıkarılmış, bu illerde belediye sınırları il sınırlarına genişletilmiş, il sınırları içindeki tüm köyler mahalleye dönüştürülmüştür. Kırsal alanda sadece idari olmayan, yapısal dönüşümlere de yol açan bu düzenleme ile; 14 il belediyesi daha, büyükşehir belediyesi statüsünü elde etmiştir. Böylece kentsel alanın yönetim biçimi olan 'belediye'nin içeriği köklü bir değişime girerken, yönetimi ve planlaması 1930 tarihli Köy Kanunu ile sürdürülen (Cihangir Çamur, 2002) köy yerleşimlerinin ve bunların üretim alanlarının yani kırsal/tarımsal alanın idare biçimi de değiştirilmiştir. Kırsal alanı ve kırsal üretim biçimlerini derinden etkileyen bu düzenleme ile;

- sayısı otuza çıkan büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırlarına genişletilmiştir,
- nüfusu 2000'in altında olan 559 belediye, 1.076 belde belediyesi ile 16.500 köy, tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüşmüştür,
- otuz büyükşehir belediyesinde il özel idareleri ve mevcut bucak ve bucak teşkilatları kaldırılmış, büyükşehir belediye statüsü verilen illerde kaldırılan il özel idarelerinin yerine, valiliklere bağlı 'yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıkları' kurulmuştur.

Bu süreç, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki mevcut ilişki/işleyiş sisteminin değişimini de beraberinde getirmiştir. Büyükşehirlerin hızla artırılan sayısı, özellikle büyük coğrafyaya ve farklı hizmet özellikleri ve altyapı-üstyapıya sahip il-ilçe belediyeleri (örneğin Muğla Büyükşehir Belediyesi ve ilçeleri arasındaki

1 14.03.2013 tarihli ve 6447 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle, bu Kanunun başlığında yer alan "on üç" ibaresi "on dört" olarak, "yirmi altı" ibaresi "yirmi yedi" olarak değiştirilmiş ve 1 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "Muğla," ibaresinden sonra gelmek üzere "Ordu," ibaresi eklenmiştir (url2-https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete/metin/RG801Y2013N28595K6447/1 (Erişim: 20.10.2017)

ilişkinin yapısal sorunları) arasında ve mahalleye dönüşen belediye hizmet alanları ve bunların kırsallarında önemli sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. "Ülkenin imarlaştırılması" şeklinde de kamuoyunda tartışılan bu düzenlemenin, kırsal alanlar üzerindeki etkisi araştırmalara konu olmaktadır (TODAİE, 2017).

Ülkemizde il alanları, kentsel yerleşmeler, kentlerin saçaklanma alanları, kırsallıktan kentselliğe geçiş sürecindeki yarı kentsel yerleşmeler ve kırsal karakterini hala koruyabilen tam kırsal yerleşmeler ile kırsal üretim alanlarını oluşturan tarım, orman, çayır, mera, vd. kırsal nitelikli alanlardan oluşmaktadır. 30 büyükşehir belediyesinin %65 alanı kırsal içerikli (Aysu ve Erdem 2013), kalan kısmı kentsel alanlardır. Kırsal yerleşimler ve kırsal üretimin sürdüğü çevre alanları özgün nitelikleri itibariyle, kentsel altyapı ve üstyapı içerikli belediye yönetimiyle uyumsuz sosyo-ekonomik yapılardır. Bu kapsamdaki kentsel ile kırsal arasındaki etki tartışmaları, araştırma ve analizlerle disiplinlerarası alanda çok boyutlu olarak, büyükşehir, bütünşehir, kent bütünü, kent bölge, metropolitan, mikropolitan, vd. çok sayıda kavrama referansla sürdürülmektedir.

Türkiye'nin Kırsal ve Tarımsal Politikalarının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi

Her ne kadar ülkenin kırsal alan ve kırsal alanda üretim ve bu alanın başat sektörü olan tarım politikası 1963-1983 yılını içeren dört Kalkınma Planı ve ilgili programlarında bir başlık olarak ele alınıp; toplum kalkınması, köy kalkınması; kırdaki yerel toplumların tanınması, küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi; köy-merkez köyler önerisi, dağınık kırsal yerleşme dokusunun olumsuzlukları; yetersiz nüfus, fazla sayı ve dağınıklığın neden olduğu olumsuzluklara vurgu yapan kırsal yerleşim düzeni değerlendirme ve önerileri, köy-kentler gibi yapısal önerilerle desteklenmiş (DPT-Kalkınma Bakanlığı, 1963-2018; Doğanay, 1993) olsa da, kırsal alan çalışmaları genel olarak yetersiz kalmıştır. Buna ek olarak 1980 sonrasının sermaye talepleri öncelikli yeni liberal ekonomi-politiği özellikle kırsal ve tarımsal alandaki üretimi hırpalayıcı sonuçlar üretmiştir. Tarım sektörünün kırsal alanın en büyük ekonomik getiri kaynağı olduğu Türkiye'de "daha fazla üretim, verim, kendine yeterlik, tarım üreticisinin yaşam düzeyini diğer sosyal sınıfların düzeyine yaklaştırma hedefleri ile kurgulanan refah devleti politikaları, 1980li yıllarla başlayan bu süreçte, daha az kamusal kaynak kullanan, piyasacı, üretimi destekleyen politikaları ortadan kaldıran bir tarım politikasına dönüştürülmüş; iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine dönmesi, tarımdan kopan nüfusun kentsel alanlara yönelmesine, kırsal nüfusun kırsal alana tutunma gücünün azalmasına yol açmıştır (Günaydın, 2006: 2-3).

1985 nüfus sayımı ile kentsel nüfus oranı ilk kez %50 oranını aşarken, kalkınma planlarında kırsal yerleşimler özel olarak yer almamaya başlamış, köye götürülen

hizmetlere, köy ve kent arasındaki altyapı standartlarındaki farkların giderilmesine, kırsal yapıdan kentsel yapıya dönüşümün hızlanacağına ve kentleşme politikalarına vurgu yapılmaya başlanmıştır (DPT, 1985). 1990-2000 arasında kır-kent arasındaki farkların giderilmesi gereğine vurgunun yoğunlaştığı, dengeli yerleşme düzenini sağlamak üzere merkez köyler-yerleşme merkezleri gelişitirilmesi projesinin gündemde tutulduğu, sürdürülebilir kalkınma anlayışı ve bölgesel gelişme çalışmalarının öneminin ifade edildiği görülmektedir (DPT, 1990 ve 1996).

2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Plan, kırsal kalkınma projeleri ve kentsel-kırsal yaşam kalitesinin birlikte yükseltilmesi gereğini ortaya koyan bir çalışmadır. Bu dönem aynı zamanda AB'ye uyum sürecinin zorunlu kıldığı ulusal kırsal kalkınma stratejisi ve planı çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Kırsal kalkınma ilkelerinde, Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifinin ortaya koyduğu temel bileşenler olarak doğal yapının ve kültürel mirasın korunması, iletişim-ulaşım olanaklarının geliştirilip yayagınlaştırılması, dengeli rekabetin tesis edilmesiyle kır ile kent arasındaki büyük farkların giderilmesi (Cihangir Çamur, 2009-2017), içerilmekte; kent ile kır arasında kurulması gereken dengeyi ve bu dengenin kurulmasında yerel potansiyellerin kullanılması gereği işaret edilmektedir. Katılımcılık, rekabetçi yapı, yerel kapasite oluşumu, kırsal çevrenin korunması, desantralizasyon gibi günümüze gelene kadar çokça duyulacak bileşenler de AB ile uyum sürecinin Türkiye'de temellerini attığı yeni kırsal-yerel politikanın bileşenleridir.

Geldiğimiz noktada, Türkiye 2018 başında 80 milyon 810 bin 525 nüfusa sahiptir ve bu nüfusun 2050 yılında 93 milyona ulaşacağı kestirilmektedir. Tarımın, kırsal alanın başat ekonomik faaliyeti olduğu ülkemiz, 15,5 milyon hektarı ekilen olmak üzere, toplam yüzölçümünün % 48,7'si oranında 38 milyon hektar tarım alanına sahiptir (TÜİK 2017). Bu alan son 17 yılda tarım aleyhine %5 azalmıştır(bkz. tablo 1). Kırsal nüfus sayı ve oranı 6360 sayılı yasa ile düşmüş görünse de, 80 bine yakın kırsal yerleşimde, nüfusun 1/3'ü yaşamaktadır. Köylerin/köyden dönüştürülen kırsal mahallelerin yaklaşık % 95'i 2000 ve altı nüfusa sahiptirler. Kırsal alanda genel okuma yazma oranı kentsel alanlara göre düşük (%80+) olup, bu oran kadınlarda daha da (% 75) düşmektedir.

Günaydın'a göre (2006) *"sektörün ulusal gelirdeki payı % 11.5, istihdamdaki payı % 29.5 düzeyindedir. Kırsal alanda temel sosyal ve ekonomik altyapının önemli eksiklikler barındırması, kırsalın hemen tek gelir getirici sektörü olan tarımın hızla gerilemesi, kırsal yoksulluk boyutlarının hızla yükselmesi, tarım ve orman alanları üzerindeki rant baskısının giderek artması, çevre kirliliği, biyoçeşitliliğin risk altında bulunması, yaşlanan kırsal nüfusun eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi çok sayıda sorun alanı, Türkiye'nin karşısında bulunmaktadır"* ve ülkenin kırsal alan

ve tarım sektörüne AB perspektifinden yaklaşması sektörü zayıflatmakta olan önemli bir sorundur. Türkiye'nin kendine özgü kırsal ve tarımsal politikalarını geliştirmesi gereğine vurgu yapmaktadır.

Kırsal alanı oluşturan küçük yerleşimlerin, tarım toprakları, ormanlar, meralar, çayırlar, yaylalar, vd. bileşenlerin, kentsel dinamikler ve kentsel gelişme/büyüme biçimlerine karşı kendilerini koruyamamaktadırlar. Hem merkezi hem de yerel yönetimler büyümenin ve sermaye kırsal bileşenlerle karşı karşıya kaldığında, güçlü tarafta yer almakta, çoğu örnekte kırsalın sürdürülmesi yönünde irade kullanmamakta ya da kullanamamaktadırlar. Bunlara ek olarak mevcut planlama ve koruma pratikleri de kırsal alanların korunması ve sürdürülmesi boyutunda yetersiz kalmaktadır. Geleceğe yönelik yapılan çalışmalarda da, gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümünde olduğu gibi, Türkiye'nin kırsal alana ve kırsal üretime bakış açısında ve politika geliştirme alanında "kırsala bütüncül yaklaşan" bir geçmişe sahip olduğu söylenemez[2].

Türkiye'nin 2001-2017 arasında tarım alanları verileri değerlendirildiğinde, toplam tarım alanı ve ekilen tarım alanlarında kaygı duyulması gereken kayıplar olduğu, tarım topraklarının %7,24 (yaklaşık üç milyon m2); ekilen alanlarının ise %13.29 oranında (yaklaşık 2,5 milyon m2) azaldığı yaşandığı görülmektedir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Türkiye'de Tarım Alanlarının Değişimi (2001-2017)

	Toplam Tarım Alanı (1000 ha)	Azalma Oranı	Ekilen Alan (1000 ha)	Azalma Oranı	Ekilen Alanın Toplam Tarım Alanına Oranı
2001	40 967	-	17 917	-	43,74
2010	39 011	4,77	16 333	8,84	41,87
2017	38 002	2,59	15 536	4,88	40,88
2001-2017		7,24		13,29	2,85

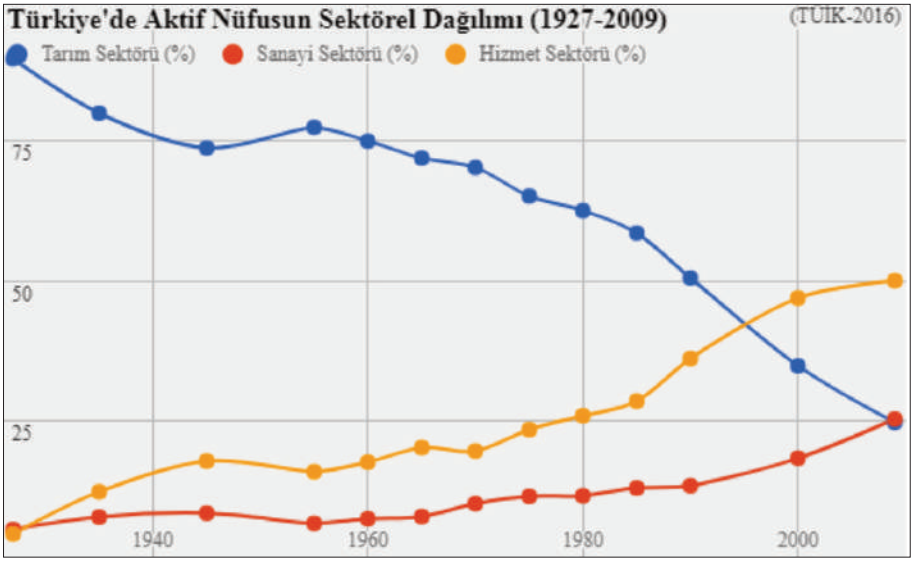
Kaynak: TÜİK Tarım İstatistikleri 2017 (url3-www.tuik.gov.tr)

Sermayenin kendisini yeniden üretme hedefiyle yeni alanlar araması ve bu arayışta teknolojinin sağladığı olanaklarla kent-kır ayrımı yapmadan tüm alanlara yönelmesi, küresel, ülkesel ve yerel ölçekte **ilişkiselliklere dayalı yeni mekansal**

2 Tarım Bakanı Mehdi Eker'in 2010'da *"Türkiye'nin Tarımsal Gücü ve Geleceği" toplantısında, Türkiye'nin 19. yüzyılda sanayileşmeyi kaçırması nedeniyle tüm dikkat ve çabasını bu sektöre yönlendirdiğini, bu durumun da Türk tarımının aleyhine olduğunu ifade ettiği "bunun altını çizmek istiyorum. Bu çok önemli. Biz 20. Yüzyılı sanayileşme çabasıyla geçirirken tarıma vermemiz gereken önemi vermedik, ihmal ettik. Bir iktisadi faaliyet alanı olarak göremedik. Oradan para kazanılacak, ekonomik katkı sağlayacak bir sektör yerine köylülerin, kırsalda yaşayanların uğraştığı sosyal bir yardım alanı olarak gördük"* sözleri, kırsal alanın yapısal zayıflığının nedenini açıkça ortaya koymaktadır. (url4-https://www.ntv.com.tr/ekonomi/kendi-kendine-yeten-ulke-yalani, FNtrdzPAt0av 9jE5ddddGQ-Erişim: 21.09.2017)

bütünleşmelere/birleşmelere yol açmaktadır. Bu kapsamda, sistem, 1980li yıllardan günümüze çok sayıda yeniden düzenlemeyle birlikte ancak esas olarak 3030 ve 5216 sayılı yasalar ile «büyük nüfus barındıran kentsel yığılmalar» temelinde kurgulanmıştır. 6360 sayılı yasa ile ise 30 büyükşehirde kent-köy ayrımı na yapay olarak son verilmiştir.

Sektörel dağılımda ise tarım sektörü ilk kez 2016 yılında %25 ile hem hizmetlerin hem de sanayi sektörünün gerisinde kalmıştır. 2030 yılında %10 düzeyine ineceği öngörülmüştür.

Şekil 2. *Türkiye'de Aktif Nüfusun Sektörel Dağılımı*
Kaynak: TÜİK, (url5-www.tuik.gov.tr, Erişim: 20.10.2017)

Son yıllarda kırsal ürünlerin artan oranlarda ithal edilmesi (özelikle hayvancılıkta ortaya çıkan yetersiz üretim ve kontrol edilemeyen et fiyatları) "ülkenin gıdada kendine yeterliliğinin" sorgulanmasını gündeme taşımış, kırsal alanların ve kırsal üretimin önemini açıkça sortaya koymuştur.

Kentsel-kırsal alan yönetim ve planlama politikalarının yeniden tanımlanması/belirlenmesi gerekliliği, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca gerçekleştirilmekte olan Şehircilik Şurası-2017'de de açık olarak ifade edilmektedir. Kırsal alanlar mevcut durumda "büyükşehir-ilçe" ve "il-ilçe belediyeleri ve vilayet" yetkisinde kalan kırsal alanlar olarak tanımlayabileceğimiz iki farklı yapıya sahiptir. Dünya örneklerinde de kırsal ve kentsel alana yönelik politikaların farklılaşması / kentsel ve kırsal ayrımının yapılması yanında, ikisinin

entegrasyonuna yönelik politika-altyapı-üstyapı geliştirilmesini hedefleyen farklı odaklanmalar bulunmaktadır.

Ülkemiz koşullarında doğru/açık kırsal tanımlarında uzlaşılması hem kentsel hem de kırsal alanlar için doğru politikalar geliştirilmesinin ve iki alanda da önemli kazanımlar elde edilmesinin önünü açacaktır. Kırsal alana yönelik programların gelişme ve koruma hedefleri ile örtüşüp örtüşmediğini belirlemek, kırsal kesimdeki nüfusa erişim ve etkin hizmet için kırsal koşulların, kırsal sorun ve olanak alanlarının analizi gerekmektedir.

Kırsal Alan Tanımları ve Dirençlilik: Kırsal Alanların Korunması ve Geliştirilmesi ve Yeniden Yapılandırılmasında Yeni Yaklaşımlar / Dirençlilik Kavramı Kırsal Alanlar İçin Kullanılabilir mi?

Kentsel alanların artışı ve hızla yayılması, kırsal alanlar aleyhine dengesiz bir yapı oluşturmuş, bu dengesizliğin 1980li yıllarla birlikte sorun olarak kabul edilmeye başlamasıyla birlikte kırsal alanların tanımlanabilmesi ve korunması için çok sayıda uluslararası ve ulusal çalışma yapılmaya, kentsele direnemeyen kırsal alanların kalkınması güçlendirilmesi programlarına ve önerilerine yer verilmeye başlanmıştır[3]. Son yıllarda üretilen ve kırsal alanlara yoğunlaşan yönetişim odaklı 2006 yılı OECD yayını Kırsal Politika ve Yeni Kırsal Paradigma"[4] ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri I ve II (UKKS-I, 2006 ve UKKS-II, 2013) gibi çalışmalar da ne yazık ki mevcut durumu ve kent-kır ilişkilerini yönlendirememekte, kırsal alanın ve kırsal üretimin sorunlarını çözmekte yetersiz kalmakta, dünyada ve ülkemizde nüfus kırsal alanda tutunamamakta, kırsal ekonomi giderek daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

2006 yılında, Kalkınma Bakanlığının desteğinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının koordinasyonunda hazırlanan ve 2020 yılını hedefleyen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi-1 (2007-2013) belgesinde, Türkiye'de kırsal politikalara esas tanım olarak kır-kent tanımı kabul edilmiş, nüfusu 20 binden düşük il ve ilçe merkezleri ile belde ve köyler kırsal yerleşim olarak değerlendirilmiştir. Ancak, 6360 sayılı 14 İlde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte büyükşehir belediyesi sınırları kırsal alanları da kapsayacak şekilde il sınırlarına genişletilmiş, büyükşehir belediyeleri bulunan 30 ilde tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen köyler ve beldeler nedeniyle ülke geneli için gerek kırsal nüfus büyüklüğünün gerekse kırsal alan kapsamının mevcut tanımlar üzerinden

3 Türkiye için DPT Kalkınma Planları ÖİK Raporları bu konuda kaynak oluşturmaktadır. Hemen hemen her Plan'da ÖİKlar kırsal alanın sorunlarına ve geliştirilmesine yönelik önerilere yer vermiştir. 8.Plan "Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu"nun "Türkiye'de Kırsal ve Kentsel Yerleşmeler" alt başlığı kısa-uzun dönem önerileri dikkate değerdir.

4 OECD, 2006, "Rural Policy Reviews, The New Rural Paradigm Policies and Governance", OECD.

tespit edilmesi ve gelecek yıllar için sürdürülmesi zorlaşmıştır. Mahallelerin tüzel kişilikleri bulunmadığı için, şehirlerdeki mevcut mahalleler ile kırsal alanlardaki yeni mahalleler arasında istatistiki bir ayrıma gidilememesi teknik bir sorun oluştururken, mahalli idarelerin, kırsal nüfus/işgücü ve üretimin bu değişimden olumsuz etkilenmemesi, yeni yapıya uygun kırsal alan ve kırsallık tanımlarının üretilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yeni tanımda "kırsal verilerin kesintisiz şekilde üretilebilmesi, kırsal politikaların uygulama kapsamının tespiti açısından işlevsel olması; kırsallığın küresel ölçekte kabul gören temel parametreleri olan uzaklık ve nüfus yoğunluğuna ilave olarak ülkenin idari yapısı, istatistiki bölge birimleri sınıflandırması, 6360 sayılı yasa ile şekillenen yeni mahalli idare yapısı, belediye mevzuatı, Köy Kanunu, tarımsal arazi mevzuatı, kırsal ve kentsel alanlar arasında gelişen fonksiyonel ilişkiler, kırsal alanlara ilişkin mekansal planlama mevzuatı ile kırsal kesimlerdeki genel kalkınma dinamikleri gibi unsurların da dikkate alınması öngörülmüştür. Yerel özgünlüklerin ve yapısal bileşenlerin içerilmesine yönelik olarak kademeli ve çoklu tanımlar üretilmesi, farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan kırsal alanların izlenmesi, yer temelli politikalar geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu süreçte kırsal alan kapsamıyla ilgili olarak, mevcut tanımlar da gözetilerek, ülkenin idari yapısına, ilgili mevzuatına ve kamu teşkilatlanmasına uygun olarak gerek ulusal gerekse uluslararası kaynaklarla desteklenen kırsal kalkınma faaliyetlerinin nitelik ve işlevine uygun düşecek şekilde sorumlu kurumlar tarafından farklı uygunluk kriterleri geliştirilmesi ; en önemli içerik olarak da, ihtiyaç halinde bu alanlar için il veya ilçe düzeyinde genel bir "kırsallık endeksi" çalışması da yürütülmesine karar verilmiş; kırsal kalkınma faaliyetlerinde destekleme oranlarının bazı dezavantajlı mekanlar (dağlık alanlar, adalar, korunan alanlar, sulak alanlar, eko-sistem açısından hassas alanlar gibi) lehine farklılaştırılması ihtiyacı halinde ise tabi olunan mevzuat çerçevesinde bu özel nitelikli mekanların tanımlanmasında da kamu idarelerinin kullandığı tanımlar ve/veya yapacağı teknik çalışmaların esas alınması öngörülmüştür.

Türkiye'de farklı kamu kurumlarınca uygulanan faaliyetlerin amacı ve kapsamına göre değişen kırsal alan tanımları benimsenmekte; TÜİK tarafından üretilen kırsal alan istatistiklerinde yerleşim yerlerinin idari statüsü ve nüfusuna yer verilmekte, temel olarak iki yöntemde de tek ölçüt kullanılmaktadır. İlk yöntemde, il ve ilçe merkezleri "şehir", dışında kalan tüm yerleşimler "köy" kabul edilmektedir. 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediyeleri bulunan 30 ilde köy ve beldelerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmiştir. İkinci yöntemde ise temel ölçüt nüfustur. DPT tarafından desteklenerek gerçekleştirilen, 1982 yılında sonuçlanan yerleşimlerin kademelenmesi araştırması'na göre belirlenen kent eşiği nüfusuna (20 bin) göre tanımlama yapılmaktadır.

Tek ölçüte ve yasal düzenlemelere dayalı tanımların yol açtığı sınırlılıkları ve zayıflıkları aşabilmek için, tek ölçütlü olmayan, kırsal ve kentsel alanlar arasındaki

çapraz ve çok boyutlu foksiyonel ilişkileri, sosyo-ekonomik yapı bileşenlerini gören ve geleceğe dönük olarak değerlendirmeye alan kırsal ve kentsel alan tanımlarının yapılması, bu alanda uzun yıllardır deneyime sahip gelişmiş ülke örnekleri (Amerika ve İngiltere kentsel alan-kırsal alan tanımları ve örnekleri için bkz: Pacione, 2009) **ü**zerinde çalışılması yararlı olacaktır.

Tarımsal üretim değeri yanında sosyo-kültürel ve mekansal değerleriyle de büyük öneme haiz olan kırsal alanların kentsel alanla ilişkisine yaklaşım ve müdahalelerin bir takım sonuçları bulunmaktadır. **Kent-kır arasındaki ilişki niceliksel olmanın ötesindedir** ve **işlevsel ve ilişkisel olarak** önemlidir. Literatür incelendiğinde kent ve kıra ilişkin tanımlamaların büyük bölümünde, aşırı basitleştirme, tek ölçüte dayanma ve nicelik ölçme gibi nedenlerle yanlış sonuçlara götüren yaklaşımların yoğunluk kazandığı görülmektedir.

ABD, İngiltere, Kanada gibi örneklerde kent ve kıra ilişkin belirlemeler nüfus büyüklükleri ve ekonomik ilişkisellikler üzerinden yapılmakta, metropoliten alan tanımları çoklu ölçütlerle ancak yine niceliksel-ölçülebilir temellere dayandırılmaktadır.

Nüfus, sektörel dağılım, başka bir kent ile kurulan günlük iş yolculukları, vb bileşenler her ülkenin kendi koşullarına göre kentsel alan/metropoliten alan tanımlama süreçlerine dahil ettikleri yaklaşımlardır.

Kentsel dirençlilik/sakınım çalışmaları bu türden bir yaklaşımın afetlere karşı korunma gereğiyle ortaya çıkmıştır. Planlama alanında dirençlilik kavramı nispeten yeni bir kavram olmasına rağmen, hızla önem kazanmaktadır. Dirençlilik kavramı, farklı ölçeklerde karmaşık sosyo-mekansal sistemleri ve geri besleme süreçlerini içermektedir. Gelişen dirençlilik kavramı, zaman ve mekan ilişkisine dayalı olarak planlamaya yeni bakış açıları oluşturmaya yönelik bir çerçeve çizmektedir. Planlama, artan sosyo-ekonomik problemlere, politika önceliklerine ve toplumun maruz kaldığı risklere çare olarak görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kentsel sistemdeki hızlı dönüşümler, yaşanan afetler ve etkileri, planlama süreç ve yöntemini, piyasa politikaları çizgisine getirmiştir. Gelişmekte olan ülke kentleri, nüfusun dinamik yapısı ve yığılma eğilimlerinin yüksek olması nedeniyle afet risklerine daha açık olmaktadırlar. Afetlerin etkilerinin, sadece tehlikelere bağlı olmadığı, korunmasızlık durumu, risk azaltma, acil müdahale ve yara sarma kapasitesi faktörlerinin de etkili olduğundan yola çıkarak, bu faktörlerin aralarındaki ilişkinin açık bir şekilde tanımlanmasının gerekliliği doğmuştur (Cihangir Çamur ve Balta, 2014).

"Kırılganlık, zayıflık, hassasiyet" olarak çevrilebileceğimiz bir kavram olan "vulnerability" kentsel dirençlilik çalışmalarında sosyo-ekonomik-kültürel bileşenleri içermesiyle "kırsal alan dirençliliği"nin geliştirilmesinde kullanılabilecek bir içerik sunmaktadır. Kentsel dirençlilik yaklaşımlarına çok sayıda ve farklı örnek eklemek olanaklıdır ve bunların en temel ortak özellikleri

başlangıç noktalarının "kent" ve "kentsel" olana odaklanmış olmalarıdır. "kent" üretilebilendir. Sürekli üretip, yeniden yeniden inşaa edilebilir.

Kırsal alanın maruz kaldığı "hassasiyet" durumu ancak rakamlar detaylı incelendiğinde durumun aciliyetini sergilemektedir. TÜİK verilerine göre 2000-2015 yılları arasında 3 milyon hektarın üzerinde (%7,3) en değerli topraklarda kayıp yaşanmıştır ve kırsal alan yapısal sorunlara dayanan zayıflığı nedeniyle sürekli göç vermektedir.

Geldiğimiz noktada, kırsal alan/ tarımsal alan odaklı, hareket noktası yeniden üretilemeyen kıt kaynak olan "TOPRAK"tan başlayan, toprağın üretim değerini ön planda tutan yaklaşımlara geçilmesi gereklidir. Kırsal olana odaklanan, kırsalın tüm bileşenleriyle tanımlanması hedeflenmeli ve bu değerlerin korunmasına/ yeniden üretilmesine odaklanılmalıdır. Bu kaynaklara erişimi ve kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayacak yeni bir anlayışın ortaya konulması gerekmektedir. Bu yeni yaklaşımı "dirençlilik" kapsamında ele alınması kentsel alanlar için olduğu kadar, kırsal alanlar için de anlamlıdır. Böylece;

- **En kırılgan/hassas grupların** ve farklı kullanıcıların gereksinimlerinin karşılanmasına/ yönetilmesine ilişkin önceliklerin ve uygulama süreçlerinin saptanması,
- **Toprak Sahipliği ve İşletme Ölçeğinin Düzenlenmesi** çalışmaları,
- Arazi toplulaştırma uygulamalarıyla küçük topraklı çiftçilerin toprağa ve kırsal alana tutunmasının sağlanması,
- Tarım topraklarının bölünerek sürekli küçülmesinin engellenmesi,
- Kırsal ve kentsel alan **etkileşimli ortak projelerin üretilmesi** ve desteklenmesi,
- Kırsal üretimin kısa vadeli kar amaçlı değil, uzun vadeli katma değer esaslı desteklenmesi,
- Nüfusu kırsalda tutucu yatırım ve subvansiyonların uygulanması (örneğin tarımsal faaliyette bulunan kadınların sigorta pirimlerinin devletce ödenmesi, kırsalda üretime devam edenlere asgari ücret ödenmesi, vb),
- Altyapı ve sosyal donatıların sağlanması,
- Kadına ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin[5] giderilmesine yönelik eğitim, gelişim programlarının tanımlanması, kadının ekonomik tutunması için yerel stratejilerin geliştirilmesi,

5 Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği ve eğitim alanında dünyadaki konumu oldukça gerilerdedir. Eğitimdeki cinsiyet eşitsizliği, Türkiye'de özellikle bazı kız çocuklarını daha çok etkilemektedir. Doğu illerinde ve özelliklede kırsal bölgelerinde yaşayan kız çocuklarının okullulaşması daha fazla tehdit altındadır ve özellikle düşük gelirli ailelerden gelen kız çocuklarının eğitimlerini bırakmalarının engellenmesi gerekmektedir.

- Kırsal alanlarda sosyal hizmet sunumunun güçlendirilmesi, kamu sektörünce organize edilen, STK'lar ve diğer sosyal hizmet sağlayıcılar, dezavantajlı grupların (tek üyeli aileler, yaşlılar ya da göçmenler gibi) ve sosyal hizmet geliştirmede ve sunumunda desteklenmesi,

Dirençlilik, böylece, yerleşimlerin sadece fiziksel-teknik altyapılarıyla değil, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarıyla, ürün desenleriyle ve kır-kent arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldıracak üst yapı bileşenleriyle ele alınmalarını öngörmektedir. Dünya örneklerinde kırsalın güçlendirilmesinde;

- Mobilitenin Maksimizasyonu
- Hizmetlere Erişim
- Yerel Gıda Pazarları
- Kırsal ve kentsel arasında sıkışmış, parçalı tarım arazilerinin kentsel pazara yönelik organik ürün üretmede kullanımının teşvik edilmesi,

Stratejileri de önem taşımakta ve desteklenen alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Kent ve bölge planlama yazını incelendiğinde, 2000li yıllara kadar "kentsel alanların tanımlanması", "kent-kır arasındaki farklar" konusundaki çalışmalar yoğunluk kazanırken, 2000 sonrasında "kentsel alanda dirençlilik tartışmaları" ve önleyici koruyucu planlama konusunda çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Kentsel alanlarda büyük nüfusları etkileyen afetler ve iklim değişikliğiyle bağlantılı olumsuzluklar, ekonomik sürdürülebilirlik kaygısı ile birleşerek "kentsel dirençlilik-esneklik" çalışmalarına ilginin dünyada olduğu gibi ülkemizde de artmasını sağlamıştır (Bkz Beck 1992, Balamir 2007, vd.). 1999 İstanbul ve Düzce Depremleri dirençlilik çalışmaları için bir dönüm noktası olmuş (Balamir 2007, Balta ve Cihangir Çamur, 2014, vd.); son yıllarda sıklıkla yaşanan sel, heyelan vb. doğal olayların kentsel altyapı yetersizlikleri nedeniyle afetlere dönüşmesi sorunu da konunun öneminin daha sık telaffuz edilmesine ve kamuoyunun gündeminde yer almasına altlık oluşturmuştur. Kentsel dirençliliğe duyulan gereksinime ilişkin bu olumlu farkındalığa paralel olarak farklı büyüklükte ve sayıda kenti içeren yeni örgütlenmelerin, ağların dünyada ve ülkemizde sayıca artmakta (url5-100resilientcities.org; vb.), çok sayıda yeni araştırma, akademik çalışma yapılmaktadır. Örneğin, *"dünyanın dört bir yanındaki şehirlerin , 21. yüzyılın büyüyen bir parçası olan fiziksel, sosyal ve ekonomik zorluklara karşı daha dirençli olmalarına yardımcı oluyoruz"* sloganıyla çalışan "100resilientcities" ağı, üye şehirler için dirençlilik stratejileri geliştirilmesini, *"dayanıklılık oluşturma sürecinde üye şehrini yönlendirmeyi, insanları, projeleri ve öncelikleri birleştiren bir sürecin tanımlanmasını, zorluk ortaya çıktığında topluca hareket edebilmeleri için yeni çözümlerin geliştirmelerini sağlayan stratejik yol haritaları, harekete geçirici mesajlar"* olarak tanımlamaktadır.

Kentsel yerleşimler ve etki alanları, kırsal alanlarla karşılaştırıldığında, planlama ve yönetim alanındaki kuramsal ve uygulamalı çalışmalarda daha büyük payı almaktadır. Planlama daha çok kentsel alanlarla ve kentsel gelişmeyle ilgili olup, mekansal standartlar, planlama ilke ve esasları da daha çok mekanın kentsel tarafına yöneliktir.

Kentsel alandaki planlama içerikli başarı ve başarısızlıklar bir yanda durmak kaydıyla, bu çalışmanın konusunu "kentsel olmayana referansla tanımlanan kırsal alanlar"ın büyükşehir temelli kentleşme, yönetim ve planlama politikasının bileşeni olarak "korunması ve dirençli kırsal alanlara doğru yol alınması" gereğinin ortaya çıkması oluşturmaktadır.

Sonuç

6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesi sınırlarının kırsal alanları da kapsayacak şekilde il sınırlarına genişletilmesi, büyükşehir belediyesi kurulan 30 ilde tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülen belediyeler, beldeler ve köyler nedeniyle ülke geneli için "kırsal" kapsamının mevcut tanımlar üzerinden sürdürülmesinin olanaksızlığı açıktır. Ülkemizin olmazsa olmaz ekonomik bileşeni ola tarımın var olmasını sağlayan ve zorlama "mış gibi" kentleştirme düzenlemeleriyle nüfus payı azalmış gibi görünen kırsal alanlar yapısal ve acil sorunlarla karşı karşıyadır. Kentsel alanların yönetim biçimi olan "belediye" modelinin kırsal alanlara zorlanmasının neden olduğu problemlerin çözümü için gerekli adımların atılması, iyileştirmelerin/düzeltme ve geliştirme politikalarının saptanması; büyükşehirler için köy yönetimine geri dönüşün olmayacağı varsayımından hareketle, yeni ara yapılanma modellerinin araştırılması; dünyadaki iyi örneklerden hareket edilerek kırsal yerleşimlere özgü yenilikçi, kent-kır arasındaki farkları ve dengeleri gözeten yönetim biçimlerinin kurgulanması gereği açıktır.

Bu kapsamda;

- Kırsal alan altyapı ve üstyapı hizmetlerinin kentsel alan ile aynı olamayacağının farkında olarak, büyükşehir-ilçe belediyesi ve mahalle-köy ikileminin çözümüne yönelik adımlar atılması,
- Kırsal yapıların ve bu yapıların varolmasını sağlayan özgün bileşenlerin araştırılması, yerel sosyo-ekonomik-kültürel yapıların korunması-sürdürülmesi, yerel katılım mekanizmalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir ve teknolojinin kolaylaştırdığı güncel-bütüncül-detay verinin elde edilmesi ve erişilebilir kılınmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır. Türkiye 2000li yıllara girerken "kırsal alanların ve kırsalın başat bileşenlerine (tarım, hayvancılık, vd.) ilişkin sınırlı veri bulunmakta ve bu veri ülkede bölgelerarası ve hatta aynı

bölgedeki iller arasında birim alana ve faal tarım nüfusuna düşen gelir düzeyinin çok farklı olduğunu (Metin ve Işın, 1998)" göstermekteydi. Veri-bilgi kısıtlılığı ve verinin paylaşımındaki sorunlar yapısal zayıflığın yanında çözümü de geciktirmektedir. Ülkemizdeki ve dünyadaki iyi deneyimlerden yararlanılarak, "güncel veri tabanlı bütünleşik kırsal gelişme ve dirençlilik programlarına" ulusal ölçekte öncelik ve yer verilmesi ve önemle üzerinde durulması;

- Metropolitan alanların baskısında kalan kırsal yerleşimler ve kırsal üretim alanları için "üretimin sürdürülebilirliği", kırsal alt-üst yapının gelişmişliğini hedefleyecek, kentsel yayılma dinamik ve politikalarına karşı korunmayı sağlayacak "kırsal dirençlilik indeks ve rehberlerinin" geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

AYSU ve ERDEM 2013, **"Büyükşehir , Bütünşehir…,"** http://www.ciftlik dergisi.com.tr /?s=aysu+ve+erdem&x =0&y=0 (Erişim: 20.10.2017).

BALAMİR, M., 2007, **"Afet Politikası, Risk ve Planlama",** TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara.

BALTA Ö., CİHANGİR ÇAMUR, K., 2014, **"Planlamanın Kentsel Risk Bileşenleriyle Bütünleştirilmesi : 'Dirençli Kentsel Yerleşimler'e Erişmede Yeni Politikalar ve Yaklaşımlar,"** Toplumsal Çeşitlilik: Yeni Söylem, Politikalar, Mekânsal Planlama ve Uygulamalar, 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu, Ankara.

BECK, U., 1992, Risk Society: Towards a New Modernity, London, Newbury Park, California: Sage Publication.

CİHANGİR ÇAMUR, K. 2002, **"Köy Yönetimi ve Mekansal Planlama: Köy Yapısının Sürdürülebilirliği",** Amme İdaresi Dergisi, 35/4, 83-102.

CİHANGİR ÇAMUR, K. 2009-2017, Avrupa Birliğinde Mekansal Planlama, Gazi Üniversitesi FBE, Yüksek Lisans-Doktora Programı Dersi, Basılmamış Ders Notları.

DİE (1989), 1985 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yayın No: 1369, Ankara

DİE (1993), 1990 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Yayın No:1616, Ankara.

DİE (1994), 1991 Genel Tarım Sayımı, Yayın No: 1691, Ankara.

DOĞANAY, F., 1993, **Merkez Köyler**, Devlet Planlama Teşkilatı, Sayı 1, Ankara.

DPT, 1982, **"Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi: Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi",** Ankara.

DPT, 1985, **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** 1985-1989, Ankara.

DPT, 2001, **"Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu",** 2556, 572, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

DPT-Kalkınma Bakanlığı, 1963-2018, Kalkınma Planları ve ÖİK Raporları,

GÜNAYDIN, G. 2006, **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye Kırsal ve Tarımsal Politikalar,** Basılmamış Doktora Tezi, AÜ, SBE.

OECD, 2006, "Rural Policy Reviews, The New Rural Paradigm Policies and Governance", http://www.oecd.org /gov/regionalpolicy/thenewruralpa - radigmpoliciesandgovernance

PACIONE, M., 2009, third ed., ***Urban Geography: A Global Perspective,*** London, Routledge.

SANCAR, C., **"Kırsal Yerleşme Planlaması, Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi ",** TÜBİTAK Projesi, 12555, Yönetici, 2013.

TALİM, M., IŞIN, Ş., 1998, **"Türkiye'de Tarımsal Yapının Tarımda Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri ve Değişim Önerileri,** 3. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi, Ankara.

TODAİE, 2017, Büyükşehir Yasasının Etkileri Araştırması, Basılmamış Şehircilik Şurası Sunumu.

TÜİK 2017, Nüfus Verileri, www.tuik.gov.tr

UKKS-I, 2006, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi,

www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf

UKKS-II, 2013, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi II, http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/s/113/Ulusal +Kirsal+Kalkinma+Stratejisi+_2014-2020

url1- https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/10725 (Erişim 20.09.2017)

url2- https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete/metin/RG801Y2013N28595K6447/1 (Erişim: 20.10.2017)

url3- www.tuik.gov.tr (Erişim: 20.10.2017)

url4- https://www.ntv.com.tr/ekonomi/kendi-kendine-yeten-ulke-yalani, FNtrdz PAt0av9jE5ddddGQ- (Erişim: 21.09.2017)

url5- http://100resilientcities.org/how-to-develop-a-resilience-strategy/ (Erişim: 20.10.2017)

7. OTURUM - 9 KASIM 2017
Kırsal Alanlarda Planlama ve Tasarım
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Kübra Cihangir Çamur

Yeni Kır İçin Model Önerisi: Ekolojik Tasarım Yaklaşımı
Yrd. Doç. Dr. Gizem Erdoğan - Sinem Şahin

Küre, Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi; Süreç ve Yöntem Üzerine Bir Tartışma
Prof. Dr. Hürriyet Öğdül - Öğr. Gör. Dr. İnci Olgun
Yrd. Doç. Dr. Seher Demet Kap Yücel
Arş. Gör. Dr. Çare Olgun Çalışkan

Kırsal Mekânda Yeni Düzenleme Araçları; Köy Tasarım Şeması, Köy Tasarım Rehberi ve Eylem Projeleri
Prof. Dr. Hürriyet Öğdül - Yrd. Doç. Dr. Seher Demet Kap Yücel
Arş. Gör. Dr. Gizem Aksümer - Doç. Dr. Binnur Öktem Ünsal

Kentleşme Süreçlerinde Kırsal Alanların Mekansal Değişim ve Dönüşümü: Denizli Kenti Örneği
Araş. Gör. Şaziye Bal - Yrd. Doç. Dr. Nur Sinem Partigöç*

* Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu'na programda yer almasına karşın katılmadıkları için bildirileri yayımlanmamıştır.

Yeni Kır İçin Model Önerisi: Ekolojik Tasarım Yaklaşımı

Yrd. Doç. Dr. **Gizem Erdoğan**
İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Sinem Şahin
Pamukkale Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans Öğrencisi

ÖZET

2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Yasası sonrası büyükşehir sınırları içerisinde kalan köyler mahalle statüsü kazanmıştır. Yoğun kentsel alanlara dair planlama aracı olan imar mevzuatının yeni mahallelerin koruma-kullanma dengesini sağlamakta yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Kırsal karakter taşımaya devam eden yeni kentsel yerleşmelerin, gelecekte koruma-kullanma dengesine sahip yerleşmeler olarak şekillenmesi, kent planlama disiplini açısından son yıllarda önemle durulan konulardan biridir. Kırsal alanlara dair literatür incelendiğinde; kırsal kalkınma ve kırsal tasarım politikalarına dair çalışmalarla karşılaşılmasına rağmen, kırsal yerleşme tasarımına ilişkin herhangi bir çalışmayla karşılaşılmamıştır. Bu kapsamda; mahalle statüsü kazanan köylerde ekolojik tasarım yaklaşım kriterleri doğrultusunda ideal şema ve ünite merkezi ilkelerini içeren, koruma-kullanma dengesini gözeten, yaşanabilir bir tasarım modeli kurmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla; Muğla, Menteşe ilçesi, Orhaniye mahallesinde, saha çalışmaları doğrultusunda yerinde gözlem ve incelemeler gerçekleştirilmiş, ekolojik tasarım yaklaşımı üzerinden tasarım kriterleri belirlenmiş, mekânsal çözümler ortaya konmuştur. Çalışmanın, ekolojik tasarım yaklaşımının kır-kent ikileminde kalan yerleşmelere yönelik uygun planlama ve tasarım politikalarının üretilmesi için bir model olarak kullanılması ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Kır, Ekolojik Tasarım Yaklaşımı, Kırsal Tasarım, Muğla

GİRİŞ

Son yıllarda kırsal alanlar ekonomik, hukuki, sosyal, kültürel değişimler sonucu etkilenmekte ve mekânsal değişikliklere konu olmaktadır. Ülkemizde de bu durum 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Yasası sebebiyle kırsal alanlarda gözlenmektedir. Bu yeni düzenleme; kır ve kentin bir arada yönetilmesi ve kentsel niteliğe kavuşan ancak henüz kentsel bütünleşmeyi sağlayamamış yeni mahalleleri imar planları kapsamına almıştır. Kentsel baskı altında kalan yeni kırsal karakterdeki mahalleler planlamanın öncelikli konusu haline gelmektedir. Kırsal alanlar üzerindeki yapılaşma baskıları (Çetiner, 1980; Arendt, 1994; Çetin, 1999; Ulu ve Karakoç, 2004; Çamur ve Yenigül, 2009) ve kırsal alanların tasarım politikaları (Adıgüzel 2012; Gözler 2013; Ersoy, 2013; Genç 2014; Karasu, 2014; Ürkmez ve Çelik, 2016; Güğerçin ve Baytorun, 2016) araştırmacıların gündemindedir. Kır-kent arasındaki dengesizliği giderecek kırsal kalkınma plan ve politikaları ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmasına karşılık (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007, Frank K. I. ve Reiss S. A., 2013), kırsal alan tasarımına yönelik uygulama çalışmaları kısıtlıdır (Arendt, 1994; Thorbeck, 2013). Yapılan çalışmalar incelendiğinde kentlerin planlanması sürecinde şehircilik ilkelerini dikkate almamak ve denetimsizlik, kısmen de yalnızca yasadaki asgari şartları uygulamaktan kaynaklanan kimliksiz, tekdüze, erişilemez, uyumsuz mekânlar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple kentsel alanlara dair planlama aracı olan 3194 sayılı İmar Mevzuatının yeni mahalle statüsü kazanmış yerleşmelerin koruma-kullanma dengesini sağlamakta yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde kırsal alanların tasarımı konusunda ülkemizde 6360 sayılı büyükşehir yasasının getirdiği mekânsal sorunlara çözüm arayan uygulama çalışmalarına rastlanmamıştır. Kırsal ihtiyaçları karşılamak ve sorunlarını çözmek için ve koruma-kullanma dengesini gözeterek, kimliklerini, doğal, tarihi ve kültürel değerlerini yaşatmalarını sağlamak için kırsal alanların tasarımında ekolojik tasarım ilkeleri (Wheeler, 2003; Thorbeck, 2013) yaklaşım modeli olarak görülebilir. Yukarıdaki kavramsal bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı; 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Yasası sonrasında mahalle statüsü kazanan kentleşme baskısındaki köylerin ekolojik tasarım yaklaşımı çerçevesinde koruma-kullanma dengesi gözeten, yaşanabilir bir sistem önerisi sunmaktır. Çalışma bu kurgudan yola çıkararak, örnek alan kısıtlılığında, aşağıdaki sorulara yanıt aramıştır :

1 - Yeni mahallelerin işlevsel ve kültürel kimliğini koruma-kullanma dengesini taşıyan modern yaşam alanları olarak tasarlayabilmek mümkün müdür?

2- Ekolojik tasarım yaklaşımı yeni mahallelerin planlanmasında bir model olarak kabul edilebilir mi ?

Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla 6360 sayılı yasa çerçevesinde 2012 yılında mahalle statüsü kazanmış Muğla-Menteşe-Orhaniye Mahallesi çalışma alanı olarak seçilmiştir.

TEORİK ÇERÇEVE

Geçmişten günümüze merkezi karar alıcılar kır-kent dengesini sağlamak amacıyla kırsal alanlar ile ilgili mekânsal ve yönetimsel yaklaşımlar geliştirmiştir. Merkezi yönetimin kırsal alanlarla ilgili çalışmalarından bazıları; Köy Kent Modelleri (Tütengil, 1999: 139; Keleş, 1998: 94; Dağlı ve Aktürk, 1988: 284; Alpay ve Gürsel, 1986: 24), Cumhuriyet Köyleri Projesi (Ecevit, 2002 akt. Çolakoğlu, 2007: 189), Tarım Kent Yaklaşımı (Yahyaoğlu, 1971; Türkeş, 1997: 541; Türkeş, 1994: 241) ve Örnek Köy Modeli (Erkul ve Eskin, 2012:185) olarak sıralanabilir. Bu yaklaşımlar Bolu-Taşkesti, Hakkâri, Konya-Hadim, Ordu-Mesudiye ve Van-Özalp yerleşmelerinde uygulanmıştır. Bu uygulamalar; Köy Kanunu madde 1'e dayanan "*nüfusu iki binden aşağı yurtlar köy ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlar kasaba ve yirmi binden çok nüfusu olanlar şehir* tanımı üzerinden gerçekleştirilmiştir (Köy Kanunu, 1924: madde 1). 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa ile bu tanım değişmiş büyükşehir sınırlarında kalan bütün köyler nüfus kriterinden bağımsız mahalle statüsü kazanarak imar planlarının konusu haline gelmişlerdir. Kentsel alanlara dair planlama aracı olan 3194 sayılı İmar Mevzuatının yeni mahalle statüsü kazanmış kırsal yerleşmelerin koruma-kullanma dengesini sağlamakta yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Yeni düzenleme ile beraber değişen kırın, ihtiyaçları ve şehircilik ilkeleri doğrultusunda planlanabilmesi için kır kavramını yeniden tanımlamak yerinde olacaktır. Yeni kır olgusunu tanımlayabilmek için mevcut kır tanımları üzerinden hangi kriterlerin değiştiğini ortaya koymak gerekmektedir.

Geray kırı, iş bölümünün gelişmediği, ekonomisi tarıma dayanan, geniş aile türünün, yüz yüze komşuluk ilişkilerinin yoğun yaşandığı bölgeler olarak tanımlamaktadır (Geray, 1975 :1). Eminağaoğlu ve Çevik ise; kırsal yerleşmeleri, yöre insanının ihtiyaçlarını karşılayan, doğal çevre ve arazi formuna uygun, iklime uyumlu, kültürel değerleri önemseyen yerleşmeler olarak ele almışlardır (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007). Kırsal alanın sınırlarının tariflenmediği Geray, Eminağaoğlu ve Çevik'in tanımlarına karşılık; Ertüzün ve Fişekçioğlu, 2013 yılında, kırsal alanların il ve ilçe merkezleri dışındaki üretime kaynak oluşturan alanlar olduğunu değerlendirerek, yaşam ve ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde doğal kaynakların doğrudan kullanım ve değerlendirilmesine dayandırıldığını vurgulamışlardır (Ertüzün ve Fişekçioğlu, 2013). Yukarıdaki tanımlardan yola çıkılarak, araştırmacıların idari dönüşüme konu olan kırsal alanları halen işlevsel kimliği tarım olan, kapalı toplumlar olarak tariflemeye çalıştığı söylenebilir.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçen günümüzde kent, kır, köy gibi kavramların ayrımı giderek bulanıklaşmaktadır. Kentsel faaliyet olarak görülen üretim ve hizmetlerin bir bölümünün kent dışında yer seçmesi, kırsal alanın tarım ve ormancılık alanı olduğu kabulünün geçerliliğini kaldırmıştır (Tekeli, 2016). Kentsel arazi fiyatlarındaki artış gelişme konut alanlarını kıra ittiği gibi, sanayi yer seçimini de kıra yöneltmektedir. Benzer şekilde, çevreci sosyal hareketlerin gelişmesiyle "kentsel tarım" hareketi kentlerde yer bulmuş, tarım kentsel alanlarda uygulanmaya başlamıştır (Tekeli, 2016). Kısacası kır; kentsel etkinliklerin mekânsal konusu olurken, kent de kıra dair unsurların gözlenmeye başladığı mekânsal arayüz haline gelmiştir. Bu kapsamda, yeni kırı tarım dışı ekonomik faaliyetlerin de gözlendiği, doğal kaynaklarla koruma-kullanma dengesi kuran, doğal dolaşım sistemlerini barındırmaya devam eden, iş bölümünün çeşitlendiği yerleşmeler olarak tanımlayabiliriz. Yeni kırda düşük nüfus ve seyrek konut yoğunluğu devam ederken, geniş aileler kadar çekirdek aileler de yer seçmektedir. Yeni kır, daha heterojen sosyo-kültürel dağılıma sahip, yüz yüze komşuluk ilişkilerinin de sürdüğü yerleşmelerdir. Kır tanımı ile yeni kır tanımı **[Tablo 1]** de karşılaştırılmıştır.

Tablo 1. Kırsal Alan ve Yeni Kırsal Alan Tanımlarının Karşılaştırılması

Kırsal Alan Tanımı	**Yeni Kırsal Alan Tanımı**
Tarımsal ekonomik faaliyetler	Tarım dışı ekonomik faaliyetler
İş bölümünün gelişmediği	İş bölümünün çeşitlendiği
Birincil ilişkilerin yoğun yaşandığı	Birincil ilişkilerin zayıfladığı
Doğal kaynaklarla kuvvetli ilişkiye sahip	Doğal kaynaklarla koruma-kullanma dengesi kuran
Doğal dolaşım sistemlerini barındıran	Doğal dolaşım sistemlerini barındırmaya devam eden
Düşük nüfus ve seyrek konut yoğunluğu	Düşük nüfus ve seyrek konut yoğunluğu devam eden
Geniş aile türünün yer seçtiği	Geniş aile türü ve çekirdek ailelerin bir arada bulunduğu
Yüz yüze komşuluk ilişkileri	Yüz yüze komşuluk ilişkilerinin devam ettiği
Homojen sosyo-kültürel dağılımın gözlendiği	Daha heterojen sosyo-kültürel dağılımın gözlendiği

Bu çalışmanın konusu olan ekolojik tasarım yaklaşımı için yeni kırsal alan tanımı göz önünde bulundurularak tasarım modeli kurulmuştur. Tasarım yaklaşımı kriterleri belirlenirken doğal çevrede doğaya rağmen doğal dengeyi bozmadan sürdürülebilen bir yaşamsal çevreyi oluşturma kavramsal çerçevesi kullanılmıştır

(Yeang, 2006). Ekolojik tasarım, disiplinler arası yaklaşım ile başta çevresel süreçler olmak üzere sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik süreçleri destekleyici nitelikte çalışmayı gerektiren bir kavram olarak tasarım dilinde öne çıkmaktadır (Aklanoğlu, 2009). Bu kapsamda; yeni kırsal alanların mekansal tasarımında ekolojik tasarım yaklaşımı model olarak önerileceği ve önerilen modelin Muğla Menteşe Orhaniye mahallesinde uygulanabilirliği çalışmada sorgulanmıştır.

Ekolojik tasarım yaklaşımı modelinde; Wheeler'ın 2003 yılında sürdürebilir kentler için belirlediği; kompakt ve etkin arazi kullanımı, ulaşım ve erişilebilirlik, sağlıklı-kullanılır ekoloji, doğal sistemlerin restorasyonu, kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması, sürdürebilir ekonomi kavramları kriter olarak kullanılmıştır. Yeni kır tanımı üzerinden ekolojik tasarım yaklaşımı kriterleri **[Tablo 2]**'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Yeni Kır ve Ekolojik Tasarım Yaklaşım Kriteri

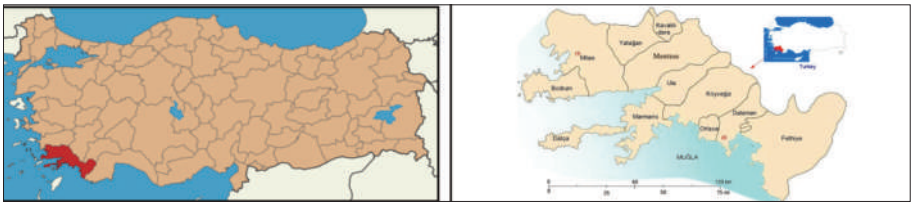
YENİ KIR TANIMI (Erdoğan 2017)	EKOLOJİK TASARIM YAKLAŞIM KRİTERLERİ (Wheeler 2003)
Tarım dışı ekonomik faaliyetler	Sürdürebilir ekonomi
İş bölümünün çeşitlendiği	
Birincil ilişkilerin zayıfladığı	Kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması
Doğal kaynaklarla koruma-kullanma dengesi kuran	Kompakt ve etkin arazi kullanım Sağlıklı-kullanılır ekoloji Doğal sistemlerin restorasyonu
Doğal dolaşım sistemlerini barındırmaya devam eden	Ulaşım ve erişilebilirlik Sağlıklı-kullanılır ekoloji Doğal sistemlerin restorasyonu
Düşük nüfus ve seyrek konut yoğunluğu devam eden	Kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması
Geniş aile türü ve çekirdek ailelerin bir arada bulunduğu	
Yüz yüze komşuluk ilişkilerinin devam ettiği	
Daha heterojen sosyo-kültürel dağılımın gözlendiği	

Tarım dışı ekonomik faaliyetler ve iş bölümünün çeşitlendiği yeni kırda sürdürebilir ekonominin desteklenmesi gerekmektedir. Sürdürebilir ekonomi, yeni kırın yerleşmeler hiyerarşisi içindeki konumu ve işlevsel karakteri ile şekillenmelidir. Doğal kaynaklar ile koruma-kullanma dengesini kuran ve doğal dolaşım sistemlerini barındırmaya devam eden yeni kır; kompakt ve etkin arazi kullanımına sahip, ulaşım hiyerarşisi ve erişilebilirlik özellikleri taşıyan, sağlıklı-

kullanılır ekolojik sistem ile bütünleşmiş ve doğal sistemlerin restorasyonunu sağlayacak şekilde kurgulanmalıdır. Kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması; birincil ilişkilerin zayıfladığı yeni kırın sosyal dönüşümünde ortaya çıkacak mekânsal ihtiyaçları sağlayacaktır. Benzer biçimde; yeni kır, yüz yüze komşuluk ilişkilerinin devam ettiği, daha heterojen sosyo-kültürel dağılımın gözlendiği yerleşmeler olarak, ihtiyaçlarını; toplanma ve dağılma alanları, farklı nitelik taşıyan sosyal donatı mekanları üzerinden kaliteli yaşam alanları ile çözmelidir. Düşük nüfus ve seyrek konut yoğunluğu devam eden, geniş ve çekirdek ailelerin bir arada bulunduğu yeni kırda, kaliteli yaşam ve barınma alanları tasarlanarak konut ihtiyacı karşılayabilecektir.

ÇALIŞMA ALANI

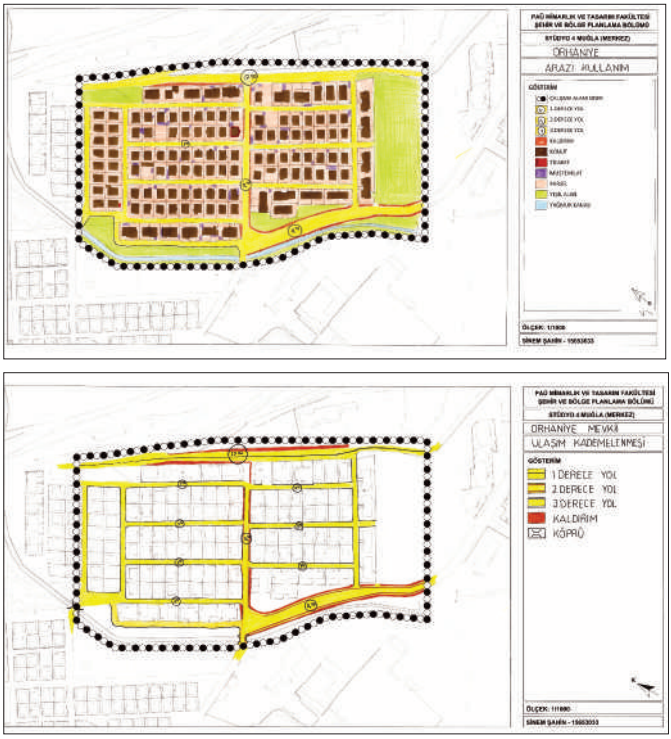
Menteşe ilçesi, Ege bölgesinin güneybatı ucunda yer alan, 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa ile büyükşehir statüsü kazanmış Muğla ilinin, 108.068 nüfuslu merkez ilçesidir. Yerleşim, Asar (Masa) dağı eteklerinde kurularak Muğla ve Karabağlar ovalarına doğru genişleme göstermiştir. Menteşe, geleneksel kentsel dokusunun yaşatılarak korunduğu, modern kentleşme eğilimlerinin geleneksel doku ile uyumlu gelişen makro forma sahip nadir kentlerden biri olması nedeni ile çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Şekil 1. *Muğla Menteşe İlçesi*

Çalışma alanı olan, Orhaniye Mahallesi, Menteşe ilçesine 4 km uzaklıkta olup 2012 yılında mahalle statüsü kazanmış, kentsel yapılaşma baskısı altında dönüşüm gözlenen bir kırsal yerleşmedir. Saha çalışmalarından elde edilen gözlem ve verilere dayanarak; çalışma alanı, %63 iyi durumda bina stoğuna sahip, alandaki yapı stoğunun %28'i dört, %48'i üç katlı, %85i konut alanından oluşan bir bölgedir. Bu veriler ışığında çalışma alanı, 3-4 katlı yapılaşma tipolojisi eğiliminde, dönüşen bir konut alanı olarak tanımlanabilir **[Şekil 2]**.

Orhaniye Mahallesi kentsel baskı altında olmasına karşın; ulaşım kademelenmesi olmayan, günü birlik ticaret ve sosyal donatı alanlarından yoksun, doğal ekolojik varlığına karşılık, 3194 sayılı imar mevzuatının öngördüğü kentsel standartlarda açık ve yeşil alanlar ile bağlayıcı yeşil sirkülasyon sistemine sahip olmayan mekansal strüktür taşımaktadır **[Tablo 3]**.

Şekil 2 *. Mevcut arazi kullanım ve Ulaşım*

Tablo 3. Mevcut Arazi Kullanım Tablosu

		Mevcut(m2)	**Yüzde(%)**
Konut Alanı		68.375	85%
Ticaret Alanı		225	0%
Eğitim Alanı		0	0%
Sağlık Tesis Alanı		0	0%
İbadet Alanı		0	0%
Ulaşım	Yol	6840	9%
	Otopark	0	0%
Yeşil Alan		4560	6%
Toplam		80.000	100%

Mevcut yapı ışığında; Orhaniye Köyü'nün, mahalle statüsü kazanması nedeni ile imar mevzuatına dayanan planlama esasları ve şehircilik ilkeleri doğrultusunda planlamaya konu olması gerektiği ortaya koyulmaktadır. Bu çerçevede yaşanabilir, yaşam kalitesi yüksek bir komşuluk ünitesi oluşturmak gerek sürdürebilir kırsal yapılaşma gerekse kentsel kimliğin var olması için önem taşımaktadır. Mevcut durumun getirdiği problem tanımı ve gereksinimler doğrultusunda, kırsal karakter kimliği, kentsel yerleşme baskısı sonucu yapılaşma tipolojisi hızla değişen çalışma alanı Orhaniye mahallesi'ni yeni kır olarak tanımlamak mümkündür. Çalışma bölgesi olarak seçilen Orhaniye mahallesi'nin kuzeyinde yer alan 8 hektarlık alt bölge için; ekolojik yaklaşım modeli planlama ve tasarım çözümü olarak ele alınmıştır.

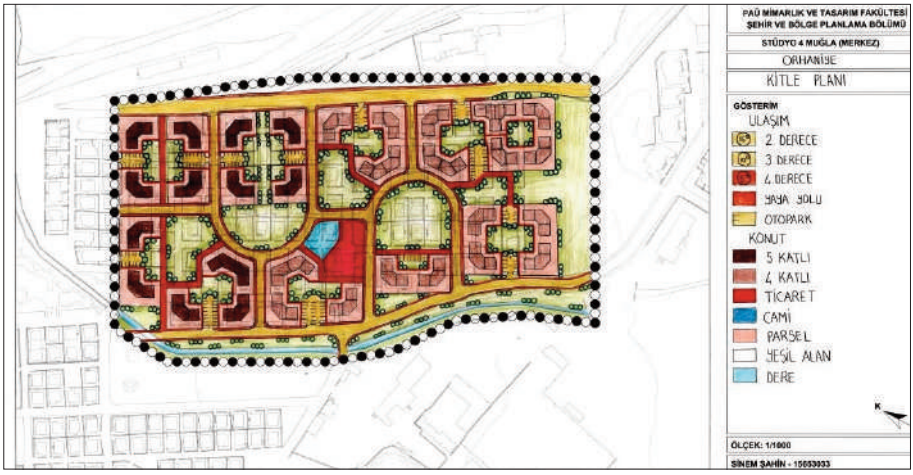
BULGULAR

Çalışma kapsamında, ekolojik tasarım yaklaşımı doğrultusunda; Orhaniye yerleşme morfolojisi, sürdürebilir ekonomi, kompakt ve etkin arazi kullanım, sağlıklı-kullanılır ekoloji, doğal sistemlerin restorasyonu, kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması, ulaşım ve erişilebilirlik tasarım kriterlerini şekillendiren temel unsurlar olarak ele alınmıştır. Temel unsurlar çerçevesinde, çevresi ile ilişkili mekan kurgusuna sahip yaşanabilir mekanlarının yeniden oluşturulması, nitelikli sosyal donatı alanlarına kolay ve güvenli erişimin sağlanması amacı ile ulaşım hiyerarşisinin kurgulanması tasarım hedefleri olarak belirlenmiştir (is built).

Bu hedefler doğrultusunda; yeni kır özellikleri göz önüne alınarak ideal şema oluşturulmuştur. İdeal şema planlanırken ekolojik yaklaşım modelinin kriterleri değerlendirilmiş, tasarım çerçevesi konulmuştur. İdeal şemada; kompakt ve etkin arazi kullanım kriterlerini sağlamak hedefi ile kentsel lekeler oluşturulmuş, merkezde ortak kullanıma ait sosyal donatı alanları yerleştirilmiş, topografik özellikler doğrultusunda konut alanları için yoğunluk kademelenmesine gidilmiştir. Kuzeybatı yönüne konut yoğunluğunun yüksek kotta kalması ve manzaradan daha fazla nüfusun yararlanabilmesi amacı ile yüksek yoğunluk kararına varılmıştır. Ulaşım ve erişebilirlik kriterleri bağlamında; çalışma alanın batı ve doğusundan geçen, kuzeybatı-güneydoğu eksenli 2. Derece toplayıcı yollar, kuzeydoğu-güneybatı aksında bağlayan 3. Derece yollara bağlamıştır. İki farklı konut yoğunluğunu birbirine bağlayan kuzeybatı-güneydoğu aksında ana yaya arteri ve yeşil sirkülasyon sistemi kurgulanarak, merkezine sosyal donatı ve ticaret alanları düzenlenmesi etkin bir arazi kullanımı ve erişilebilir sistem kurgusu arka planı ile planlanmıştır **[Şekil 3].**

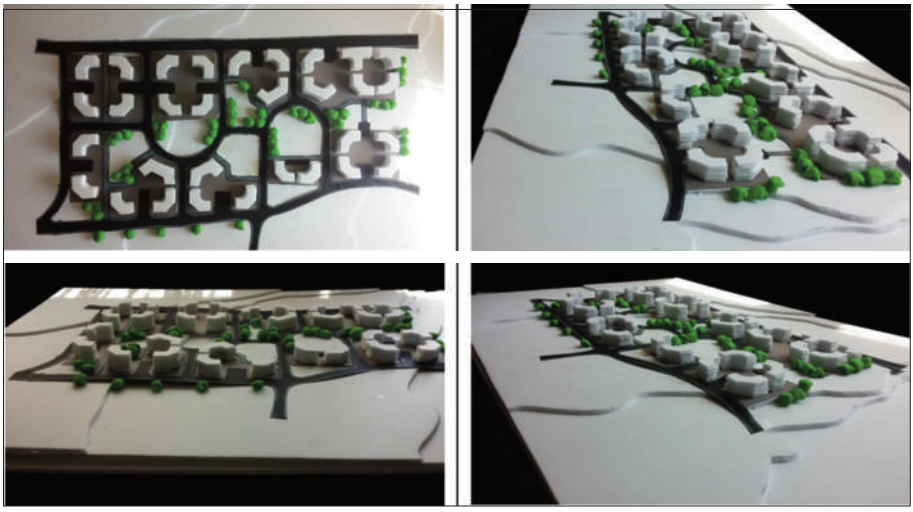
Şekil 3. *İdeal şema*

Şekil 4. *Kitle Etüdü*

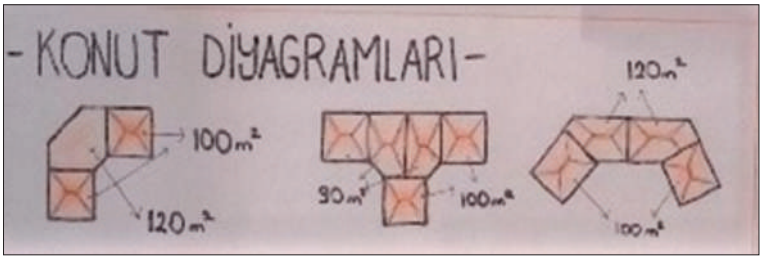
İdeal şema kurgusundan sonra tasarım aşamasına geçilmiştir **[Şekil 4]**. Tasarım aşamasında ekolojik yaklaşım modeli takip edilmiş; ideal şemadan gelen prensipler doğrultusunda kitle çalışması gerçekleştirilmiş ve tasarım tamamlanmıştır. Kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması kriteri doğrultusunda; geniş aileler ve çekirdek ailelerin bir arada yaşayabileceği 3 farklı konut tipolojisi belirlenmiş, iç bahçeler oluşturularak yarı-kamusal paylaşım mekanları oluşturulmuş, yeni kırın heterojen sosyo-kültürel dağılımı desteklenmiştir. Benzer şekilde iç bahçeler, ana yeşil sirkülasyon sistemi ile birlikte çalışarak havalandırma koridoru niteliğinde

işlev görmesi sağlanmıştır. Bu tasarım kararı kaliteli barınma-yaşam alanlarının oluşturulması ve sağlıklı-kullanılır ekoloji kriterlerini karşılamıştır. Plan çerçevesinde düzenlenen konut tipolojileri imar mevzuatına temellenerek, yollardan cephe alarak yönlenmiştir **[Şekil 4 ve Şekil 5]**.

Şekil 5. *Ekolojik Yaklaşım Modeli Tasarım Maket*i

Konut tipolojileri için farklı aile tipleri ve daha heterojen sosyo-kültürel yapıya hizmet etmesi için 3 farklı diyagram oluşturulmuştur. 1.diyagram; yan bloklarında 100 m2lik ve ortasında 120 m2lik konut bulunan tipoloji 1, 2.diyagramda yan bloklarda 100 m2lik 3 adet ve ortada 2 adet 90 m2lik konut bulunan tipoloji 2 ve 3.diyagramda yan bloklarda 100 m2lik ve ortada 2 adet 120 m2lik konut bulunan tipoloji 3 kitle türlerine karar verilmiştir. İdeal şema ile yoğunluk kademelenmesi verilen konut grupları, kat adetleri doğrultusunda yoldan cephe alarak yapı yaklaşma mesafeleri belirlenmiştir. İmar mevzuatındaki standartlar da göz önüne alınarak; 4 katlı yapılarda ön bahçe 5mt, arka bahçe 6mt, yan bahçe 3mt; 5 katlı yapılarda ön bahçe 5mt, arka bahçe 7.5mt, yan bahçe 3.5mt olarak blok yapı düzenlerinin yapı yaklaşma mesafeleri belirlenmiştir **[Şekil 6].**

Şekil 6. *Konut tipolojileri*

DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada yeni kırda ekolojik yaklaşım kriteri bağlamında tasarım modeli oluşturulmuştur **[Tablo 4]**.Sürdürebilir ekonomi kriteri doğrultusunda yerleşimin merkezinde sosyal donatı alanları ile beraber çalışan günübirlik ticaret ünitelerine yer verilmiş, yerleşkenin ihtiyaçlarının kendi içinde karşılanması sağlanmıştır. Ticaret üniteleri; iş bölümünün çeşitlendiği, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin de gözlenmeye başlandığı kırda önemli bir mekânsal ihtiyaçtır. Sağlıklı ve kullanılır ekoloji ve doğal sistemlerin restorasyonu kriterleri bir arada ele alınarak var olan ekolojik değerler mekânsal sistemle bütünleştirilmiş, yeşil sirkülasyon alanları ve ana yaya aksı ile birlikte tasarıma bağlanmıştır .

Tablo 4. Yeni Kırda Ekolojik Yaklaşım Kriteri Bağlamında Tasarım Modeli

YENİ KIR TANIMI (Erdoğan 2017)	**EKOLOJİK YAKLAŞIM KRİTERLERİ (Wheeler 2003)**	**TASARIM MODELİ**
Tarım dışı ekonomik faaliyetler	Sürdürebilir ekonomi	Konut dışı çalışma alanlarına yer verilmesi
İş bölümünün çeşitlendiği	Sürdürebilir ekonomi	Konut dışı çalışma alanlarına yer verilmesi
Birincil ilişkilerin zayıfladığı	Kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması	Yarı-kamusal paylaşım mekanları oluşturulması Farklı konut tipolojilerinin
Doğal kaynaklarla koruma-kullanma dengesi kuran	Kompakt ve etkin arazi kullanım Sağlıklı-kullanılır ekoloji Doğal sistemlerin restorasyonu	Kentsel lekelerin belirlenmesi Ortak kullanıma ait sosyal donatı alanları oluşturulması Konut alanları için yoğunluk kademelenmesinin belirlenmesi Çevresel ekolojik değerlerin mekânsal kurgu ile bütünleştirilmesi Yeşil sirkülasyon alanlarının ana yaya aksı ile birlikte tasarıma bağlanması
Doğal dolaşım sistemlerini barındırmaya devam eden	Ulaşım ve erişilebilirlik Sağlıklı-kullanılır ekoloji Doğal sistemlerin restorasyonu	Hiyerarşik ulaşım planı kurgulanmış Çevresel ekolojik değerlerin mekânsal kurgu ile bütünleştirilmesi Yeşil sirkülasyon alanlarının, işlev alanlarını bağlayan ana yaya aksı ile birlikte tasarıma bağlanması

Düşük nüfus ve seyrek konut yoğunluğu devam eden	Kaliteli barınma ve yaşam alanlarının oluşturulması	Konut alanları için yoğunluk kademelenmesi belirlenmesi
Geniş aile türü ve çekirdek ailelerin bir arada bulunduğu		Farklı konut tipolojilerinin belirlenmesi
Yüz yüze komşuluk ilişkilerinin devam ettiği		Yarı-kamusal paylaşım mekanları oluşturulması
Daha heterojen sosyo-kültürel dağılımın gözlendiği		Farklı konut tipolojilerinin belirlenmesi Yarı-kamusal paylaşım mekanları oluşturulması

Ekolojik tasarım yaklaşım modeli doğrultusunda gerçekleştirilen tasarımın Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği kapsamında belirlenmiş donatılar göz önüne alınmıştır **[Tablo 5]**.

Tablo 5. Arazi Kullanım Tablosu

ARAZİ KULLANIM	Mevcut Durum (m²)		Oran (%)	Tasarım Modeli (m²)		Oran (%)
Konut Alanı	68.375		85	55.832		69,79
Ticaret Alanı	225		0	912		1,14
Eğitim Alanı	0		0	1596		2,00
Sağlık Tesis Alanı	0		0	1368		1,71
İbadet Alanları	0		0	456		0,57
Ulaşım ve Teknik Altyapı	Yol	6840	9	Yol	7980	9,98
	Otopark	0	0	Otopark	2736	3,42
Açık ve Yeşil Alan	4560		6	9120		11,40
Toplam	80.000		100	80.000		100

Çalışma alanında 2041 yılında 1650 kişinin yerleşeceği öngörülmüş, açık ve yeşil alan, sosyal donatı (eğitim, sağlık tesis, ibadet alanları) ve ticaret alanlarında mekânsal çözüm gerçekleştirilmiştir. Ulaşım hiyerarşisi oluşturularak, 912 araçlık otopark ihtiyacı karşılanmıştır.

SONUÇ

Kırsal alanlar ekonomik karakteri tarım olan, doğal varlıklarla kuvvetli ilişkiler kurarak şekillenen, düşük nüfus ve konut yoğunluğu özellikleri taşıyan, birincil ilişkilerin yoğun uzmanlaşmanın kısıtlı olduğu, homojen sosyo-kültürel dağılımın gözlendiği yerleşik alanlar olarak literatürde yer almıştır. Bugün bu sınırların bulanıklaştığı görülmektedir. Bu bulanıklık günümüzde yeni kır kavramını ortaya çıkarmış ve bu çalışma kapsamında yeni kır tanımı yapılmıştır. Yeni kır bileşenleri doğrultusunda belirlenen çalışma alanında ekolojik tasarım yaklaşım kriterleri ile ideal şema oluşturulmuş, konut tipolojilerine karar verilmiştir. İkinci aşamada kitle etütleri tasarlanarak tasarım modeli ortaya konmuştur. Belirlenen tasarım kriterleri çerçevesinde konut alanları, ticaret, sosyal-donatı alanları ile mahalle bütünlüğü sağlanmıştır. Erişilebilir-hiyerarşik ulaşım ve otopark sistemine sahip, sürdürülebilir, açık ve yeşil sirkülatif sistem bağlantıları olan, kendi ihtiyaçlarını karşılayan yaşanabilir bir sistem kurgusu gerçekleştirilmiştir. Tasarım, kaliteli barınma ve yaşam alanlarını oluşturmuş, birincil ilişkilerin zayıfladığı, hetorojen sosyo-kültürel yapıya kavuşan yeni kırın mekânsal ihtiyaçlarını sağlamıştır. Bu anlamda, önerilen tasarımın, yeni kırın özelliklerini sağlayan bir kurguya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çalışma kapsamında aşağıda yer alan sorulara yanıt bulunmuştur:

(1)Yeni kırsal alanların mekansal planlarında ekolojik tasarım yaklaşımı model olarak kullanılabileceği ve (2) önerilen modelin Muğla-Menteşe, Orhaniye mahallesinde uygulanabilirliği test edilerek, ekolojik tasarım modelinin yeni kırsal alanlar için uygun bir çözüm olabileceği görülmüştür.

Bu çalışma, yeni kırın tasarımında koruma-kullanma dengesine sahip, kentsel yapı ile bütünleşmiş, şehircilik ilkelerine uygun mekânlar oluşturulması hedefi ile kent planlamanın uygulama ve tasarım alt disiplinlerine katkı sağlayacağı öngörüsü ile ele alınmıştır. 6360 sayılı yasa sonrasında yeni kır hızlı bir süreçle şekillenmekte detay ölçekte ve analitik çözümlerin kısa vadede uygulaması gerekmektedir. Bu çerçevede, gelecek çalışmalarda, modelin benzer özellikteki yeni kır alanlarında uygulanarak farklı yerleşmeler için de geçerli olup olmadığı test edilmelidir. Modele mülkiyet deseni dahil edilerek daha iyi sonuçlar elde edileceği beklenmektedir. Bununla beraber planlama hiyerarşisi ve bütüncül planlama ilkeleri doğrultusunda, üst ölçeklerde de modelin uygunluğunun değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Yeni kır tanımının kentsel planlama terminolojisinde, farklı bir

bakış açısı sunacağı söylenebilir. Bu açıdan kırsal kalkınma politikalarına zemin oluşturacağı, ekolojik planlama ve uygulama çalışmalarına çerçeve oluşturacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Adıgüzel, Ş. (2012). "6360 Sayılı Yasa'nın Türkiye'nin Yerel Yönetim Dizgesi Üzerine Etkileri: Eleştirel Bir Değerlendirme", Toplum ve Demokrasi, 6 (13-14): 153-176.

Aklanoğlu, F. (2009). Geleneksel Yerleşmelerin Sürdürülebilirliği ve Ekolojik Tasarım: Konya-Sille Örneği. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Alpay Ş., Gürsel S., (1986), DSP, SHP, nerede birleşiyor, nerede ayrılıyorlar?, AFA Yayınları, İstanbul.

Arendt, R., 1994, Rural by Design: Maintaining Small Town Character, American Planning Association, A.B.D.

Çamur C. K, Yenigül S. B. (2009), The Rural-Urban Transformatıon Through Urban Sprawl:An Assessment Of Ankara Metropolıtan Area, The 4th International Conference Of The International Forum On Urbanism (IIFoU), Amsterdam/Delft.http://newurbanquestion.ifou.org/proceedings/7%20The%20New%20Metropolitan%20Region/E016_Sevinc%20Bahar_Yenigul_TheNewUrabanQuestionForm.pdf (Erişim : 20.08.2017)

Çetin, T., 1999, Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, Numune Matbaası, İstanbul.

Çetiner, A., 1980, Kırsal Yerleşmeler ve Fiziki Düzenleme İlkeleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.

Çolakoğlu, E. (2007). Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy- Kent Projesi. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (6), 187-202.

Dağlı, N., Aktürk B., (1988), "I. Ecevit Hükümeti Programı", Hükümetler ve Programları II (1960-1980), Ankara. http://acikerisim.tbmm.gov.tr/ (Erişim: 17 Eylül 2017).

Eminağaoğlu Z. ve Çevik S. (2007), Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları Ve Araçlar, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 22, No 1, 157-162.

Ertüzün, E.; Fişekçioğlu, B. (2013). "Kırsal Alanlarda Yapılan Rekreatif Faaliyetlerin Bölgede Yaşayanlara Etkisi", Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, http://www.unikop.org/1/26.html (Erişim: 20.08.2017)

Erkul, A. ve Esgin A. (2012). Türkiye'de Kırsal Kalkınma Problemi, Ulusal Politikalardan küresel Politikalara: Kırsal Kalkınma Modeli olarak Mesudiye Köykent Uygulamasının Analizi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayını.

Ersoy, M. (2013) 6360 Sayılı Yasa ve Mekansal Planlama Sorunları, GAP Belediyeler Birliği Dergisi, http://www.melihersoy.com/wp-content/uploads/2012/04/6360-say%C4%B1l%C4%B1-Yasa-ve-Mekansal-Planlama-Sorunlar %C4%B14.pdf. (ErişimTarihi: 17.10.2017).

Frank K. I. ve Reiss S. A., (2013), The Rural Planning Perspective at an Opportune Time, Journal of Planning Literature, Volume: 29 issue: 4, page(s): 386-402.

Genç, N. (2014) "6360 Sayılı Kanun ve Aydın'a Etkileri, Adnan Menderes Üniversitesi", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (Özel Sayı): 1-29.

Gözler, K. (2013). "6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyeleri Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun Mudur?", Legal Hukuk Dergisi, 11(122): 37-82.

Geray C, 1975 "Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy-Kent Yaklaşımı", SBF Dergisi, C. 30, S. 1-4, s. 45-66 DOI: 10.1501/SBFder_0000000919.

Güğerçin Ö., Baytorun N. A., (2016), Kırsal Yerleşmelerde Konut ve Yeni Konut İnşası, Çukurova Tarım Gıda Bilimleri Dergisi 31(2): 17-26, 2016.

Karasu M. A. (2014) Şanlıurfa'da Kentsel Gelişme ve 6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Özel Sayı, 178-193

Keleş, Ruşen (1998), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara.

Köy Kanunu (1924), T. C. Resmi Gazete, 442, 13 Mart 1924

Tekeli İ. (2016), Dünya'da ve Türkiye'de kent-kır karşıtlığı yok olurken yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri, İdeal Kent Araştırmaları, Ankara.

Thorbeck D. (2013). Rural Design: A New Design Discipline. New York: Routledge.

Türkeş, Alparslan (1994), Temel Görüşler, Hamle Yayınları, İstanbul.

Türkeş, Alparslan (1997), 9 Işık, Hamle Yayınları, İstanbul.

Tütengil, Cavit Orhan,(1999),"1970'lerin Köy-Kent Projesi", içinde 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

Ulu, A. ve Karakoç, D., (2004) Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi", Planlama Dergisi, Sayı:3, sf:59-66.

Ürkmez K. G., Zengin Çelik Z. H.,(2016), 6360 Sayılı Yasayla Mekansal İlişki Sisteminin Kır-Kent İkileminde Yeniden Yapılanışı ve Yerel Yönetimler: Kayseri İli Örneği, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 25 Sayı 3 Temmuz 2016, s.69-94.

Wheeler, S. (2003). *Planning Sustainable and Livable Cities. LeGates, R.T. ve Stout, F. (Ed.), The City Reader (p 487-496).* New York: Routledge Urban Reader Series.

Yahyaoğlu, Tahsin (1971), Tarım Kentleri / Milliyetci Toplumcu Düzen, Çınar Yayınevi Ankara.

Yeang, K. (2006). Ecodesign: A Manual For Ecological Design. Great Britain:Wiley-Academy.

6360 Sayılı On Dört İçinde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete Tarih: 06.12.2012, Sayı: 28489.

Küre Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi; Süreç ve Yöntem Üzerine Bir Tartışma*

Prof. Dr. **Hürriyet Öğdül**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Öğr. Gör. Dr. **İnci Olgun**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Seher Demet Kap Yücel**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Arş. Gör. Dr. **Çare Olgun Çalışkan**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

Kırsal alanlarla ilgili yaşanan değişimler yeni gündem konuları ve araştırma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası ve ulusal politikaların sonucu olarak tarımsal üretim sürecindeki değişimler ve kırsal alanların yönetiminin yeniden biçimlenmesi, temelde kırsal alanlardaki sorunların çözümüne odaklanan birçok araştırma alanı için yeni konuları gündeme getirmiştir. Bu bağlamda yeniden sorgulanan konulardan biri de planlama disiplininin kırsal alandaki etkinliğidir.

Kentsel alanların sorunlarından yola çıkılarak gelişmiş olan planlama pratiğinin kırsal alandaki etkinliği birçok boyutla ilişkilidir. Kırsal alanlarda planlama araçlarının yeterli olup olmaması, karar süreçlerinde katılımın düzeyi ve yerel yönetimlerde işbirliği potansiyeli gibi farklı boyutlar ön plana çıkmaktadır. Makalede bu üç boyutun birbiri ile uyumlu olarak geliştirildiği bir çalışmanın aktarılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda Kastamonu / Küre-Ersizlerdere Köyünde yeni bir mekânsal düzenleme aracı olan köy tasarım rehberinin, yerel katılım ve kurumlar arası iş birliği ile hazırlanma süreci ve yöntemi aktarılarak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır.

Özellikle rehberin, yerel kalkınma ile kırsal planlama çalışmalarının bir parçası olması ve kurumlar arası işbirliği doğrultusunda geliştirilmesi ülkemiz için bir ilk örnek niteliğindedir. Buna ek olarak rehberin içeriği, bir ilk olması itibariyle çalışma sürecinde tartışılarak ve yerele özgü şekilde biçimlendiğinden bu yönüyle de özgünlük taşımaktadır.

Makalede ilk olarak kırsal alanlarda planlamanın temel sorunları ve eksiklikleri ele alınacaktır.Daha sonra Küre-Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi'nin geliştirilme süreci ayrıntıları ile aktarılacak ve çalışma alanına ilişkin genel bilgiler verilecektir. Bir sonraki bölümde, köye ilişkin temel bilgiler aktarıldıktan sonra rehberin içeriği, hazırlık yöntemi ve kurgusu anlatılacaktır. Son bölümde ise ülkemizde köy tasarım rehberlerinin hazırlanması ve uygulanması konusuna dair genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Kent Kıskacındaki Kırsal Alanlar

Kırsal alanlar uzun bir zaman hızla gelişen kentlerin gölgesinde kalan, ekonomik ve toplumsal anlamda gözardı edilmiştir. Dünya nüfusunun yalnızca beşte birini barındıran 600 kentsel merkez küresel hasılanın yaklaşık yüzde 60'ını üretmektedir (McKinsey Global Institute, 2011). Kentlerin küresel ekonomideki bu baskın rolü ülkelerin kalkınma stratejilerini de şekillendirmekte ve özellikle hızlı kentleşen gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlara yönelik politikalar geri planda kalmaktadır. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi metropoller Türkiye ekonomisinin büyük bölümünü oluşturmaktadır. Nüfusun kentsel alanlarda birikerek yoğunlaşması sonucu kentler nüfusun temsil alanları olarak sürekli daha fazla öne çıkmakta, temsil gücü azalan kırsalı da geri plana itmektedir. Kentlerde yoğunlaşan stratejiler, kentsel politikada farklı yaklaşımlar üretebilirken kırsal alanlardaysa geleneksel stratejilere dayalı politika ve araçlar kullanılmaktadır. Yakın gelecekte kırsal nüfus ve yaşam alanları üzerindeki kentleşme baskıları sonucu niceliksel ve niteliksel kayıpların süreceği ve sonuçta sağlıklı (doğal) gıdaya erişim, tarım, ekoloji, kırsal yaşamın devamlılığı gibi konularda oluşacak tahribatın önüne geçilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bir yandan göç yoluyla nüfus kaybına uğrayan kırsal alanlar, farklı bir akışın da merkezinde yer almaya başlayarak, gelişen ulaşım-haberleşme imkânlarının da etkisiyle büyük kentlerde yaşamak istemeyenler için alternatif yaşam ve kimi zaman da alternatif çalışma alanları olabilmektedir.

Kırsal alanda yaklaşımlar ve araçlar

Günümüzde mekânsal planlamanın, kırsal alanları doğrudan içermek ve gerekli duyarlılıkları geliştirmek durumunda olduğu yönünde bir fikir birliği oluşmaktadır. Ancak, kırsal mekâna müdahale araçlarının yetersiz ya da etkin kullanılamaması nedeniyle kırsal alan planlaması bakımından çözüm yaklaşımlarını eksik bırakan,

boşluklu bir durum söz konusudur. Bu durum kırsal alanlara yönelik müdahalelerde yeni yaklaşımların kullanılmasını da zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de kırsal kalkınma stratejisi diğer tüm alanlarda olduğu gibi tavandan tabana bir yaklaşım içermektedir. 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015,s.10) belirtildiği gibi kırsal kalkınma, kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma sürecidir. Kırsal alanlarda yaşayan fertlerin yaşam kalitesini artırmak doğal olarak o fertlerin sorunlarının çözümüne kendilerinin de katılım sağlamalarını gerektirir. Türkiye'de kırsal nüfus yoğunluğunun düşük ve nüfusun daha çok yaşlı olması, yerleşmelerin genellikle dağınık olması gibi nedenler politika yapıcı ve uygulayıcılarının kırsal alana yönelik müdahalelerinde yerel halkla istişare etmeleri ve yerel halkı sürece katmaları için zorlayıcı koşullar olarak görülebilir.

Bu dezavantajlarına karşın, kırsal yerleşmeler görece küçük ölçekli yerleşmelerdir. Ostrom (2009); metropolden küçük ölçekli yerleşimlere doğru gidildikçe işbirliği, kolektif eylem gücü yaratma ve katılımlı sonuç elde etmenin kolaylaştığını ortaya koyarken (Akt: Harvey, 2013), Wirth'se (1938) kentsel mekânın büyüdükçe bireyler arasındaki sosyalleşme altyapısını olumsuz yönde etkilediğini ve toplumsal kayıtsızlığa yol açtığını savunmaktadır (Akt: Saunders, 2013). Buna rağmen, kırsal alana yönelik müdahalelere karar verildikten sonra yerel halkın bilgisine sunulmakta ve doğal olarak bu gibi süreçler, Arnstein (1969) tarafından geliştirilen katılım merdiveninin en alt kısmında yer alan "katılımsızlık" olarak adlandırılabilmektedir. Ancak kırsal alanlarda katılım ve ortak iş geliştirme kapasiteleri etkin ve kararlı bir şekilde sürece katıldığında sonuç elde etmeyi kolaylaştırıcı bir durum yaratılması mümkündür. Burada katılımın sembolik anlamından uzak şekilde, sürecin başından sonuna kadar dikkate alınması, ortaya koyulacak fikir/eylem/proje vb. konuların ortak çerçevede karara bağlanmasına olanak tanımaktadır.

Kırsal alanda katılımın sağlanması günlük yaşamın geçtiği mekâna dair müdahalelerde özellikle önemlidir. Yerel yönetimlerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen farklı tür müdahalelerinin olmasına karşın kırsal mekâna yönelik politika ve uygulamalarının eksik kaldığı görülmektedir. Geçmiş yıllara bakıldığında daha çok merkezi hükümet düzeyinde, kırsal kalkınma odaklı bazı girişimlerin olduğu görülmektedir. 1930'larda ideal bir köy planının ayrıntıları ile çizildiği örnek köy modeli, mekâna dair öngörüleri olan ilk yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda eğitim yoluyla kırda modernleşmeyi hedefleyen köy enstitüleri, 1970'li yıllardan sonra köylere hizmet götürülmesi ve istihdam sağlanmasını hedefleyen merkez köy ve köy- kent gibi uygulamalar dikkat çekmektedir (Çelik, 2005; Kayıkçı, 2005; Güler, Çırakoğlu ve Tokmak, 2014; Türkoğlu, 1999; Koç ve Gül, 2006; Çetin, 1999). Bu uygulamaların mekâna etkileri dolaylı olmuştur. 1980'lerden sonra daha çok

uluslararası örgütler ve AB etkisiyle şekillenen kırsal politikaların ülkemizdeki uygulanış biçimlerinin yerel ekonomileri zayıflatarak gerekli yaşam koşullarını zorladığı; diğer yandan ekolojik değerler ve tarımsal alanların kaybına neden olduğu görülmektedir (Aysu, 2013).2000'li yıllarda, etkisi daha da belirginleşen kentleşme süreçleri kent ile kır arasındaki ilişkilerin ve sınırların değiştiği ve kentsel nitelikli alan ve nüfus birikimlerinin sürekli büyüyerek yayıldığıbir dönemi ifade etmektedir. Diğer yandan da birçok köy yerleşimi alternatif/doğa/eko turizm gibi alanlarda önemli ekonomik ve mekânsal dönüşüm süreçlerine girmişlerdir. Bu süreçler kimi zaman olumlu gelişme etkileri göstermişken kimi zamansa kırsal yerleşim karakterlerinin ve özgün kimlik değerlerinin kaybına neden olmaktadır.

Ülkemizde mekâna müdahale anlamında etkin olan kurumlar içinde kırsal kalkınma, hizmet ve altyapı sağlama ile ilgili kurumlar (örn. TKDK[1]) ve bölgesel gelişme için strateji ve planlar üreten kurum olarak Kalkınma Ajansları doğrudan olmasa da mekânsal etkileri olan yetkilere sahiptir.2012-2013 yıllarında yürürlüğe giren Büyükşehir yasaları ile birlikte alanları genişleyen büyükşehir belediyeleri de kırsal alanlarda mekânsal düzenleme ve planlama konusunda geniş yetkilere sahiptir. Bu yasal düzenlemelerin ve kırsalda el değiştiren yetkilerin kırsal alanlarda yaşam kalitesini ve koşullarını nasıl etkileyeceği ilerleyen dönemlerde daha net ortaya çıkacaktır.

Yerel yönetimlerin kırsal mekânı düzenleme araçlarına bakıldığında Büyükşehir Belediyeleri için 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmelikler, diğer alanlar için 442 sayılı Köy Kanunu ile afet ve iskân ile ilgili kanunlar dışında fazla bir araç olmadığını söylemek mümkündür. Bu mevzuat köylerde gelişme alanları belirleme, parselasyon, donatı alanları eklenmesi yapılaşma koşulları getirilmesi ile sınırlıdır ve yaptırıma dayalıdır. İmar Kanunu'na 2013 yılında eklenen bir madde ile yeni bir araç olarak Köy Tasarım Rehberi ise mevzuata giren ve kırsal alanları doğrudan merkezine alan en güncel ve önemli araçlardan biridir.

Ersizlerdere Köyü için hazırlanan rehber, bir yandan ülkemiz için bir köy tasarım rehberinin nasıl olması gerektiği konusunda bazı öneriler getirmesi, bir yandan da yukarıda bahsedilen yerel katılım meselesinde yaşanan bir tecrübeyi içermesi itibariyle ele alınacaktır.

KÖY TASARIM REHBERİNE DOĞRU

Ersizlerdere Köyü için hazırlanan köy tasarım rehberinin oluşum süreci öncesinde ilk etapta, Kastamonu'daki yerel aktörlerin; kentlerin yoğun çekiciliği karşısında güçsüzleşen kırsal alana yönelik etkin stratejinin ve müdahale yöntemlerinin ne olabileceğine ilişkin arayış içinde oldukları söylenebilir. Keza mevcut teşvikler,

1 TKDK: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

hibeler ile yol, kanalizasyon, baraj, içme suyu, turizm vb. yatırımları Kastamonu kırsalının gerilemesini durdurmada yeterli olamamıştır. Köy Tasarım Rehberi mevcut araçların tamamlayıcısı olarak bu bağlamda ortaya çıkmakla beraber rehberin oluşturulmasında yaşanan süreçde rehberin gelişiminde doğrudan etkili olmuştur. Rehberin oluşturulması süreci 4 bileşene ayrılabilmektedir. Bunlar karşılaşma, aktör iradesi, katılımcılık/dâhil olma ve kurumsallaşmadır. Bu bileşenler birbirlerinden bağımsız bir biçimde ardışık olarak gelişmemiş, tam aksine her bir bileşen birbiriyle örtüşerek bir bütünü tamamlamıştır. Süreci daha iyi anlamak için bu 4 bileşenin belirginleştirilmesi bu kapsamda önemlidir. Bu bileşenler kapsamındaki faaliyetler Tablo 1 ile de özetlenmiştir.

Tablo 1. Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberin Oluşum Süreci

Bileşeni	Yıl	Ay	Kilit Faaliyet
Karşılaşma	2013	Nisan	Kırsal Alan Planlaması ve Köy Yenileme Dersi kapsamında saha ziyareti ve çalışması
		Mayıs	Kırsal Alan Planlaması ve Köy Yenileme Dersi kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların Kastamonu'da sunulması
Aktör İradesi ve Katılımcılık/Dâhil Olma		Haziran	Geleceğe Küresel Bakış: Kırsal Kalkınma Yerel Stratejiler 1. Çalıştayı
		Temmuz	MSGSÜ, Küre Kaymakamlığı ve KUZKA arasında gerçekleşen toplantılar
		Kasım	
Aktör İradesi ve Kurumsallaşma	2014	Ocak	Kastamonu Valiliği, MSGSÜ ve KUZKA arasında işbirliği protokolünün imzalanması
		Şubat	MSGSÜ, Küre Kaymakamlığı ve KUZKA arasında yapılan toplantılar
		Mart	
Katılımcılık/Dâhil Olma		Nisan	Köy Tasarım Rehberinin ve saha çalışmalarının başlaması
		Ağustos	Köy Tasarım Rehberi saha çalışmalarının devamı
		Eylül	MSGSÜ, Küre Kaymakamlığı ve KUZKA arasında yapılan toplantılar
		Ekim	Geleceğe Küresel Bakış: Kırsal Kalkınma Yerel Stratejiler 2. Çalıştayı
Kurumsallaşma ve Katılımcılık/Dâhil Olma	2015	Mart	Köy Tasarım Rehberi'nin yayınlanması ve dağıtılması
	2017	Mayıs	Prototip projenin Kastamonu Ahşap Fuar'ında sergilenmesi

Karşılaşma süreci Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Kırsal Alan Planlaması ve Köy Yenileme lisans dersi kapsamında gerçekleştirilen saha araştırması için Küre İlçesi Ersizlerdere Köyü'nün seçilmesi ile başlamıştır. 2013 yılının Nisan ve Mayıs aylarındaki saha araştırması esnasında Küre Kaymakamlığı, Küre Belediyesi, Ersizlerdere Muhtarlığı, köydeki ilgili aktörler (dernek, kooperatif, köy halkı ve özellikle köylü kadınlar vb.) ile Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA) arasında etkileşim başlamıştır. Bu karşılaşma ve etkileşim sayesinde yerel aktörler köy tasarım rehberi ve kırsal planlama yaklaşımı hakkında bilgi sahibi olmuş ve zaten yeni yaklaşımlar içerisinde olan Kastamonu Valiliği, Küre Kaymakamlığı ve Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı bu yeni yaklaşımın Ersizlerdere Köyü ve Kastamonu için sergilediği potansiyeli fark etmişlerdir. MSGSÜ'nün kırsal planlama konusundaki bilgi birikimi ile yerel aktörlerin kırsal sorunları çözecek yeni yöntemler arayışının çakışması sürecin dinamiğini oluşturmuştur.

Bir karşılaşma ile başlayan süreç, aktörlerin bu potansiyeli fark ettikten sonra gösterdiği irade ile ivme kazanmıştır. Köy tasarım rehberinin oluşmasına yönelik adımlar Kastamonu Valiliği, Küre Kaymakamlığı, KUZKA ve MSGSÜ tarafından planlanmış ve organik biçimde başlayan süreç sistematik bir şekilde devam etmiştir. Aktörlerin iradesi ve yerel paydaşların katılımı ile olgunlaşan süreç içerisinde yerel bir inisiyatif ortaya çıkmıştır. Sürecin başlangıç aylarında MSGSÜ, Küre Kaymakamlığı ve KUZKA arasında yapılan toplantılarda özellikle tüm tarafları inisiyatife dâhil etmeyi amaçlayan katılım sürecinin nasıl yönetileceğine yönelik konular ele alınmıştır. Bu minvalde, 2013 yılının Haziran ayında ise katılımı artırmak ve ilgili tüm aktörleri dahil etmek için Geleceğe Küresel Bakış Kırsal Kalkınmada Yerel Stratejiler 1. Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Çalıştaya yerel kurum temsilcileri, yerel halk ile ulusal ve bölgesel düzeydeki paydaşlar katılım sağlamıştır. Çalıştayda Küre'ye yönelik ana sorunların ve kilit projelerin üretildiği ve belirlendiği, "Doğal Tarım ve Ekoturizm","Kırsal Peyzaj ve Ekoturizm", "Küre'de Yaşam Kalitesi ve Sanayi Mirası", "Kültürel Miras, Tarihi Yapı ve Turizm"ile"Kırsal Kalkınmada Yerel Girişimcilik" olmak üzere 5 farklı çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalıştayın sonunda ise Kırsal Peyzaj ve Ekoturizm grubu köy tasarım rehberlerinin oluşturulmasını kilit proje olarak önermiştir.

Çalıştay ile tetiklenen süreç aktörler arasındaki toplantılar ile devam etmiş 2014 yılının Ocak ayında Kastamonu Valiliği, MSGSÜ ve KUZKA arasında iş birliği protokolü imzalanmış ve inisiyatif kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu kapsamda ilk olarak 2014 yılının Mayıs ayında Küre'deki bakır madeninin sahip olduğu endüstriyel mirası konu alan "Küre: Endüstriyel Miras ve Yerel Kalkınma Uluslararası Sempozyumu" düzenlemiş ve inisiyatifin uluslararası boyutu da güçlenmiştir. Sempozyum sayesinde ilgili tüm taraflar uluslararası deneyimleri öğrenme ve kıyaslama yapma fırsatı yakalamışlardır. Daha sonra MSGSÜ ise iş

birliği protokolüne ve çalıştayda belirlenen kilit projeye istinaden Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi çalışmalarına başlamıştır. Bu yeni gelişmelerin nasıl yönlendirileceğine karar vermek ve yeni aktörleri sürece katmak için rehber çalışmalarının sona yaklaşmasıyla birlikte 2014 yılının Ekim ayında Geleceğe Küresel Bakış Kırsal Kalkınmada Yerel Stratejiler 2. Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. 2. Çalıştayda katılım daha genişlemiş ve 1. Çalıştaydan itibaren yapılan çalışmalar aktarılmış, kilit projeler ayrıntılandırılmış, köy tasarım rehberi ile birlikte yerel kalkınmaya katkı sağlayacak yöresel ürünler ve el sanatları gibi yeni projeler de başlatılmıştır. Küre İlçesi'ne ait Küreden (Doğal ürünler) ve Küresel Sanatlar (Küre Kilimi, taş baskı, ahşap) gibi markaların oluşması ve kadın girişimciliğini artıracak atölyelerinin kurulması hem Küre merkezde hem de Ersizlerdere Köyü'nde sürdürülebilir gelişmeyi tetikleyici bir etki yaratmıştır.

Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi, karşılaşmaların, etkileşimlerin, stratejinin, iradenin, motivasyonun bileşiminden oluşan bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Rehberin hazırlama süreci aynı zamanda Küre'deki yerel kalkınma inisiyatifinin de bir parçası olmuştur. Yöresel sanatlar, doğal ürünler ve sokak sağlıklaştırma gibi alanlarda yapılan çalışmalarla eş zamanlı ilerlemiş ancak yerel kalkınma inisiyatifinin simgesi ve motivasyon kaynağı olmuştur. Mevzuatta yer alan planlama yöntemlerinin dışında kendisine alan yaratan ve Ersizlerdere Köyü merkezli başlayan bir inisiyatif olarak köy tasarım rehberi oluşturma süreci yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte iş birliğini tetiklemiştir. Böylelikle Türkiye'nin ilk köy tasarım rehberi yöntemsel olarak da bir ilki gerçekleştirmiştir. Hem bir yerel kalkınma inisiyatifini tetikleyen bir etken hem de katılımcılığı esas alan öncü bir kırsal planlama müdahalesi olarak örnek özellikler sergilemektedir.

Süreç geneli itibarıyla olumlu bir seyir izlemekle birlikte bazı alanlarda sorunlar da meydana gelmiştir. Rehberin geliştirilmesinde izlenilecek yolun belirsizliği ve ülkemiz için ilk örnek olması proje sürecinde karşılaşılan en önemli zorluk olmuştur. İmar Kanunu'nda 2013 yılında yapılan değişiklik ile "yerleşme ve yapılaşma özellikleri, mimari doku ve karakteri, gelişme düzey ve potansiyeli açısından önem arz eden köylerde bu özellikleri korumak, geliştirmek ve yaşatmak amacıyla muhtarlık katılımı ile ilgili idarelerce köy tasarım rehberleri hazırlanabilir." hükmü getirilmiş ise de hazırlama sürecine ilişkin yönlendirme yapan herhangi bir mevzuat bulunmamaktadır. Bu bağlamda Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi gerek içerik ve gerekse yönetişim modeli ile örnek olabilecek nitelikler taşımaktadır. Ayrıca Rehberin hazırlanması için 8 ay gibi kısa bir süre tanınmasının ve rehberin basılması ve uygulanmasında yaşanan gecikmeler de sürecin olumsuz yönleri olarak ön plana çıkmaktadır.

Küre İlçesi Ersizlerdere Köyü

Kuruluşu 13. yüzyıla kadar uzanan Ersizlerdere Köyü, Kastamonu ilinin Küre ilçesine bağlı ve 5 mahalleden oluşan bir köy yerleşimidir (Şekil 1,2). İlçede kısa mesafelerde bile değişebilen topoğrafik koşulların etkisi ile köy yerleşmelerinin büyük çoğunluğu parçalı bir dağılım göstermekte ve Ersizlerdere Köyü, bu durumun somut izlerini taşımaktadır (İbret, 2007).İlçeye 750-1000 metre mesafedeki dokuz köyden biri olan Ersizlerdere, Küre dağlarının etkisi ile bol yağış alan bir bölgede ve geniş orman alanları arasında yer alır. Bölgedeki orman varlığı, köyün yerel ekonomisinde ve mimarisinde de kendini göstermektedir.

Şekil 1. *Küre ve Ersizlerdere'nin bölgesel ulaşım bağlantıları*

Şekil 2. *Ersizlerde kanyonu*

Tarımsal üretim ve hayvancılık sahası oldukça sınırlı olan köy Küre'ye 8 km, Kastamonu il merkezine 63 km uzaklıktadır. Ulaşım açısından son derece elverişli olan köyün Ersizlerdere kanyonunun giderek daha çok tanınması ile birlikte turizm değeri artmıştır. Köyün en önemli özelliklerinden biri olan ve her yönden algılanabilen kırsal peyzajı köyün içinden geçen dere ve kanyon boyunca kesintisiz devam etmektedir. 1980'li yıllardan bu yana sürekli dış göç nedeniyle nüfus kaybına (son 40 yılda köy toplam nüfusu yaklaşık %49 oranında azalmıştır) uğrayan köyde, yapılan saha çalışmalarına göre yaklaşık 270 kişi, İlçe Nüfus Müdürlüğü verilerine göre ise 254 kişi yaşamaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,8 olan köy nüfusunun %97'si köyün yerlisi ve köydeki ortalama yaş ise 52'dir. Köy son yıllarda artan bir turizm hareketliliği içinde yer alırken yerel mimari ve geleneksel köy yaşamının son dönemde bozulmaya ve dönüşmeye başladığı da bilinmektedir. Ortak kullanım mekânlarının kadınlar ve çocukların ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığı köy yerleşiminde, ortak-kamusal alan gereksiniminden de söz edilebilir.

KÖY TASARIM REHBERİ: YÖNTEM VE KURGU

Köy tasarım rehberi kırsal karakteri oluşturan ögelerin nasıl devam edeceği hakkında tavsiyeler içeren bir dokümandır. Rehber, köyde doğal çevre ile bütünlüğün nasıl korunacağı, ortak yaşam mekânlarının nasıl düzenleneceği, parsellerin iklim ve arazi koşullarına göre nasıl doğru şekilde kullanılacağı, yerel malzemelerin nasıl yeniden kullanılır hale geleceği, pencere, çatı gibi elemanların köye uyum sağlayacak şekilde nasıl biçimleneceği gibi ayrıntılı mekânsal konuları içerir.

Rehberin uygulandığı ülkelerde rehberin hazırlanmasında yerel topluluğun etkin bir rolü görülmektedir. Halk tarafından benimsenen bir rehberin başarı şansının yüksek olduğu kabul edilir (Owen, 1998; Owen, 2002). Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi hazırlık sürecinde kurgu, içerik ve yöntemin oluşturulma aşamaları tartışmalarla biçimlenmiştir. Çalışmalara başlarken ilk olarak bu konuda uygulama tecrübesine sahip olan İngiltere ve İrlanda'da rehberlerin ortaya çıkma nedenleri, içerikleri, planlama ile ilişkisi, halkın katılım biçimleri, kurumların rolü, uygulanma süreçleri incelenmiştir. Ülkelere göre rehberlerde yaklaşım ve içeriklerin nasıl değiştiği ve köy tasarım rehberleri ile ilgili temel tartışma konuları araştırılmıştır (Clifford ve King, 1993; Owen, Bishop ve O'keeffe, 2011; Atkins, 1998; Owen, 1998; Owen, 1999; Owen, 2002; Countryside Agency, 2002; Hughes, 2006; Gallent, Morphet, Tewdyr-Jones, 2009; Owen vd., 2008).

Köy tasarım rehberi uygulama tecrübesine sahip olan İngiltere ve İrlanda'ya ait köy tasarım rehberleri (Cork County Council, 2003;Hampshire Country Council, 2009; Kilkenny County Council, 2009; Melton Borough Council, 2007; Rutland

County Council,2002; Quality Parish Council, 2014 incelenmiştir. Rehberlerin ülkelere göre farklı içerikte oldukları görülmüştür[2]. Bazıları, sadece köyde parseli üzerinde ev yapmak isteyenler için hazırlanmış; parselde konum, yönlenme, bahçe düzenleme, ev planının oluşturulması gibi konuları içermektedir. Bazı rehberler yerleşme ölçeğinde hazırlanmıştır. Bu rehberler, kırsal karakterin korunması için vurgulanması gereken akslar, merkezler, köye özgü mimari ögeler, peyzaj değerleri ve yapılar gibi kimlik ögelerini belirler. Her biri için neler yapılması gerektiğini söyler. Katılım biçimleri de farklılık göstermektedir. Köy halkı tarafından hazırlanan, her konuya dair kısa önerilerin anket ve toplantılar yapılarak geliştirildiği örneklerin (İngiltere) yanı sıra köy halkının katılımı ile uzmanlarca hazırlanan ve tümü aynı içerikte olan rehberler de vardır (İrlanda). Tüm örneklerde köy tasarım rehberlerinin yerel yönetimler için etkin uygulama araçları olduğu görülmüştür. Planlama sistemi içine tanımlı bir yerleri vardır. Planın eki niteliğinde, ruhsat sürecinde kullanılan belgelerdir. Rehberler sosyal ve ekonomik sorunlara dair diğer araçlarla desteklenir.

Ersizlerdere Köyü için bir rehber hazırlarken ülkemizin planlama sistemi içinde köy tasarım rehberinin rolünün ne olabileceği ve içeriğinin nasıl farklılaşabileceği konuları üzerinde durulmuştur. Köy tasarım rehberi büyük oranda mekâna dayalı olsa da bir imar planı ya da imar yönetmeliği gibi algılanmamalıdır. İlgili kanununda köy tasarım rehberlerinin içerik ve yöntemine dair belirgin bir çerçeve çizilmemiş olması nedeniyle ülkemiz için ilk olacak olan Ersizlerdere Köy Tasarım rehberi, dikkatli bir süreç içinde ele alınmıştır.

Bu kapsamda Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi çalışması sırasında, ülkemizde kırsal yerleşmelerin planlanmasıyla ilgili kısıtlı birikim ve mevzuat dikkate alınmış, diğer ülkelerin rehberlerinde olmayan bazı içeriklerin eklenmesi hakkında tartışmalar yapılmıştır. Yerleşme ölçeğinde daha çok başlık olması gerektiğine karar verilmiştir. Nedeni yerleşme ölçeğinde korumayı sağlayacak başka araçların olmamasıdır. Rehberin plan yerine geçecek bir araç olarak görülmemesi, ancak bazı konularda -doğal sınırların korunması gibi- plan benzeri sınırlamalar da getirebileceği noktasına ekip içinde tartışmalar sonucu varılmıştır.

Ortak mekânlara özellikle önem verilmiştir. Canlılığını kaydeden köy için arazi koşullarının da etkisi ile az olan bir araya gelme imkânlarını artıracak mekânsal öneriler geliştirilmiştir. Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi'nin özgün yanlarından biri de mimari ölçekte güçlü bir kırsal karakter analizine dayalı olmasıdır. Koruma uzmanlarının desteği ile köy halkı için giderek değer kaybeden ahşap yapıların onarımı, ısı ve su yalıtımı için önerler getirilmiştir. Bunun yanı sıra kırsal mimari karaktere uygun yeni tasarımlara imkân verecek esneklik de sağlanmıştır.

2 İrlanda'da Rural Design Guides (Köy Tasarım Rehberi) olarak, İngiltere'de Village Design Statement (Köy Tasarım Raporu) olarak geçmektedir.

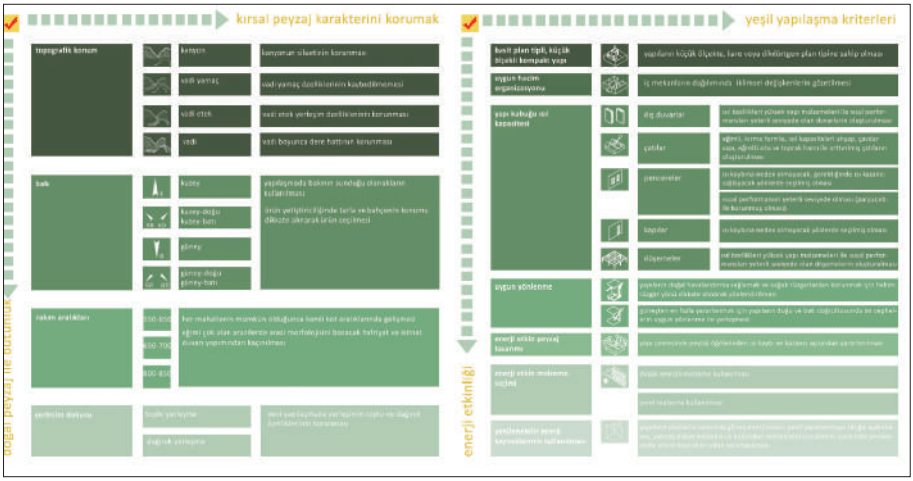
Rehber temelde, köyün açık ve kapalı mekânlarında yaşam koşullarının iyileştirilmesini ve aynı zamanda kırsalmekânsal kimliğin devam etmesine yönelik çözüm ve öneriler geliştirmektedir. Yerel yönetimler için de yapı ruhsatlarında, meydan, yol ve ortak alanlarda yapılacak mekânsal düzenlemelerde yol göstericidir. Bu nedenle köy tasarım rehberinde hem yerleşme ve parsel ölçeğinde hem de mimari ölçekte analiz, ilke ve öneriler geliştirilmiştir.

Rehberin hazırlanması kararına kadar yaşanan tüm süreçlerden elde edilen bilgiler ışığında çalışma alanının özellikleri dikkate alınarak rehberin kurgusu oluşturulmuştur. Çalışma temelde masa başı ve saha olmak üzere iki alanda yürütülmüş olup, saha çalışması öncesi masa başı çalışmasında farklı uzmanlık alanlarına sahip plancı, peyzaj mimarı ve mimarlardan oluşan karma disiplinli bir ekip tarafından ülkemiz planlama koşulları çerçevesinde rehberin kurgusu tartışılmış, saha için yöntem ve teknikler belirlenmiştir. Daha sonra 2017 yılının Nisan ve Ağustos aylarında saha çalışması yapılmıştır.

Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi üç düzeyi içerecek şekilde kurgulanmıştır: Yerleşme dokusu, parsel biçimlenişi, kırsal mimari karakter (Şekil 3). Her düzey için analizler, ilkeler ve öneriler geliştirilmiştir (Şekil 4). Analizler köyde yapılan saha çalışmalarına dayanmaktadır. İlkeler köyde oluşan fikirler ve farklı uzmanlık alanlarından ekip üyelerinin görüşleri ile geliştirilmiştir, genel ve kavramsaldır. Daha sonra Ersizlerdere Köyü için önerilerin olduğu rehber kısmı gelmektedir. Özellikle yöre halkının sürece ve rehbere katkısının sağlanması çalışmanın temel hedeflerinden biri olmuştur.

Şekil 3. *Köy Tasarım Rehberi içeriği*

Şekil 4. *Köy Tasarım Rehberi ilke örnekleri*

Bu kapsamda saha çalışmasında 3 farklı yöntem kullanılmıştır. Bunlardan ilki köy hakkında genel bilgileri sağlamaya yönelik hanehalkı anketleridir. Anketlerde hanehalkı profili, göç, istihdam, tarımsal üretim, bahçe kullanımı, çevreyle olan ilişki, konut yaşam alanları, köy ve konut memnuniyeti, ekoturizm, ulaşım gibi mekânsal yönü ağır basan konular yanında köydeki örgütlülük ve yardımlaşma biçimleri ile mahalleler arasındaki ilişkilere dair çeşitli sorular sorulmuştur. Yapılan saha çalışmasında toplam 29 hane ile görüşme yapılarak 110 kişinin demografik bilgileri elde edilmiştir (Şekil 5).

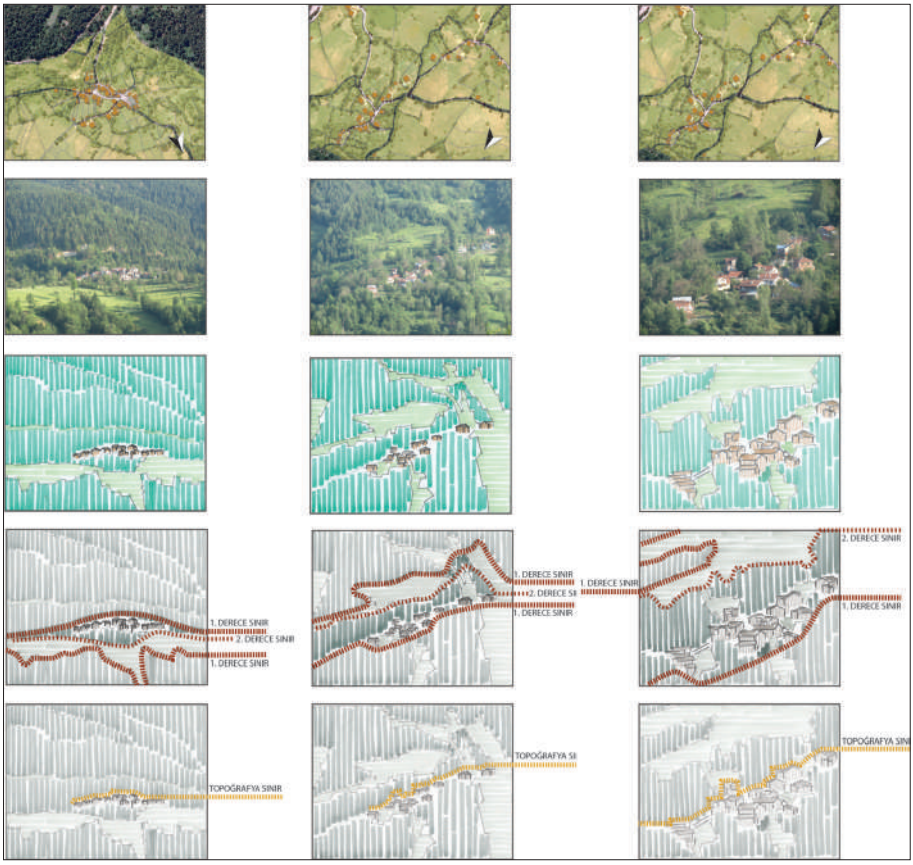
Şekil 5. *Saha anket çalışmaları*

Yapılan hanehalkı anketlerine ek olarak köy içinde odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Kadın ve erkeklerle ayrı olarak yapılan bu görüşmelerde, köye dair sorunlar ve beklentiler hakkında konuşulmuş, köyün genel sorunlarına değinilmiştir (Şekil 6). Kadınlarla yapılan odak grup görüşmesinde özellikle köye bakışları ve evleriyle ilgili düşünceleri üzerinde durulmuştur. Sahada yapılan bir diğer çalışma ise zaman-mekân çizelgesidir. Köydeki günlük yaşam ritüelini ve ortak mekânların nasıl, ne zaman ve kim tarafından kullanıldığını anlamaya yönelik gerçekleştirilen bu çizelge; köy halkının yaş, cinsiyet ve yaşanılan mahalleye göre günlük faaliyetlerini hangi mekânlarda geçirdiğini ve nasıl farklılaştığını ortaya koymaktadır.

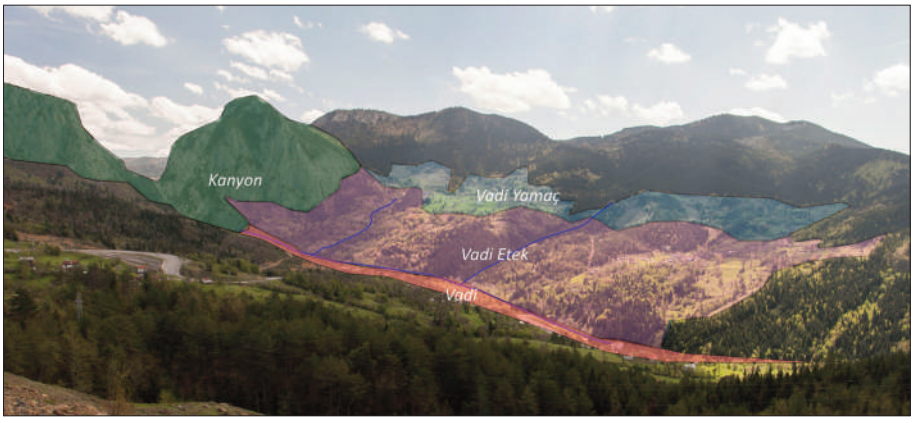

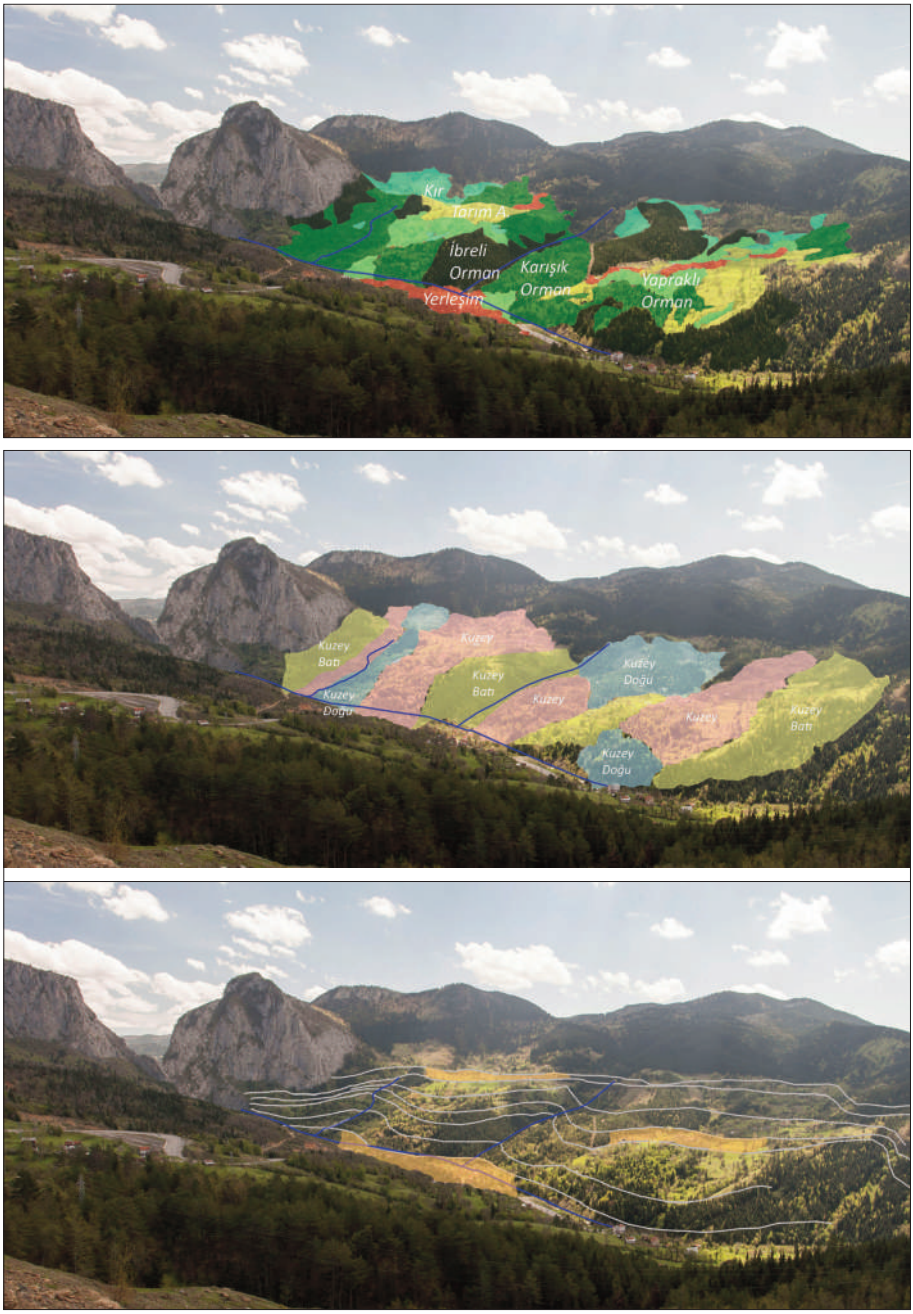
Şekil 6. *Kadınlar odak grup görüşmesi (Ağustos,2014)*

Yerleşime dair yapılan çalışmalarda özellikle kırsal mekânı oluşturan kimlik öğelerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda üç farklı çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki mekânsal analizlerdir. Bu çalışmada köy ölçeğinde, topoğrafya, peyzaj, siluet, yerleşme dokusu incelenmiştir (Şekil 7,8,9). Özellikle mahalleleri birbirine bağlayan yollar ve patikalar köylülerin de katılımıyla yürünerek gözlemlenmiş, gerekli notlar alınmış, fotoğraflar çekilerek haritaya işlenmiştir.

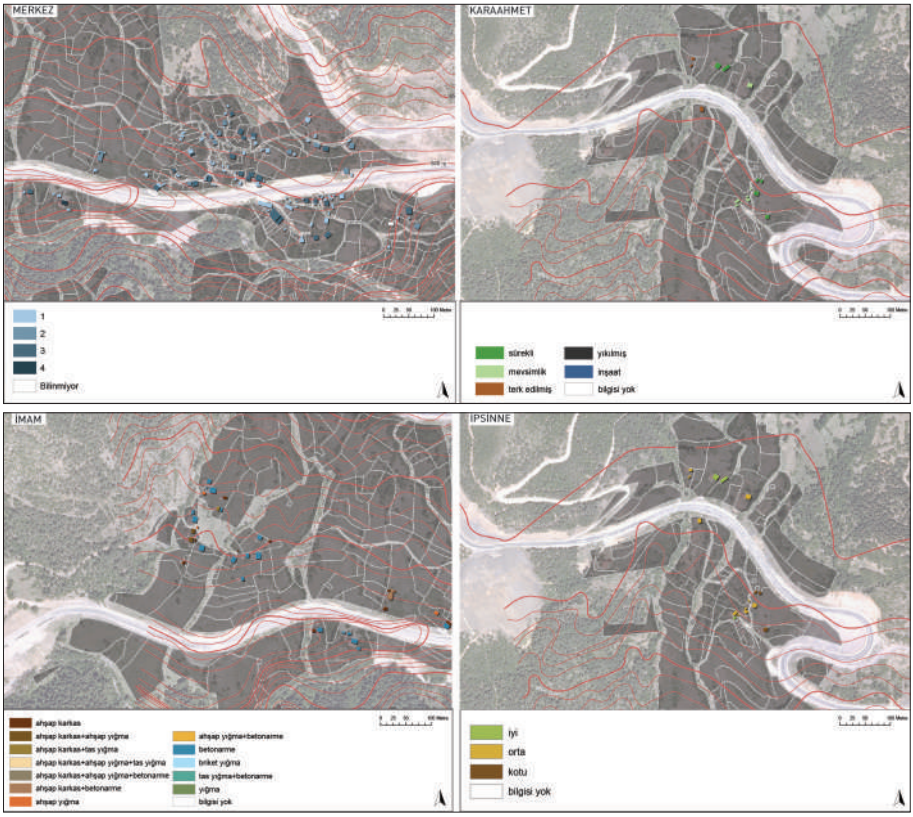

Şekil 7. *Siluet çalışması örnekleri*

Şekil 8. *Peyzaj çalışması örnekleri*

Şekil 9. *Yerleşme dokusu çalışmaları*

Bir diğer çalışma ise parsel yapısı ve kullanımına ilişkin bilgilerin sahada birebir toplandığı çalışmadır. Bu çalışmada parsel kullanımlarına ilişkin bilgiler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Tüm çalışma alanı içindeki mahalleleri kapsayan parseller için toplam 258 adet parsel föyü hazırlanmıştır (Şekil 10). Bu föylerde parsellerdeki yapı türleri (konut, ahır, depo vb.), kat sayıları, malzeme ve yapı kalitesi, parseldeki peyzaj elemanları (meyve ağaçları vb.), diğer öğeler (fırın, arı kovanı, çardak vb.) ayrıntılı olarak işlenmiş ve parsele ve yapıya dair fotoğraflar çekilmiştir. Sahada elde edilen tüm sayısal ve sözel veriler daha sonra ArcGIS programında oluşturulan veri tabanına aktarılmıştır.

KIRSAL PARSEL ENVANTERİ
TÜRKİYE

ENVANTER NO: KS_7
HARİTA NO:

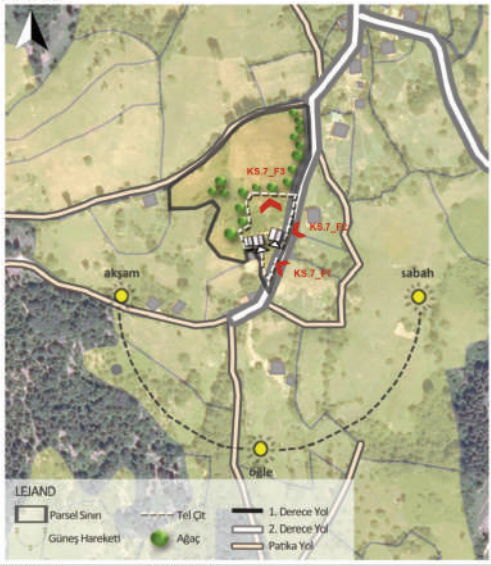
İLİ: Kastamonu	İLÇE: Kure	KÖY: Ersizlerdere	MAHALLE: Karas
KAPI NO :	KADASTRO:	PAFTA:	PARSEL: 7

PARSELDE BULUNAN YAPILAR

YAPI TÜRÜ		KAT SAYISI	TAŞIYICI	DIŞ YAPI		ÇATI TÜRÜ	ÇATI MALZEMESİ		KULLANIM DUR.	AÇIKLAMA
samanlik	[A]	1	ahsap karkas	ahsap	[A]	besik	marsilya	[A]	surekli	
konut	[A]	3	ahsap karkas+a.yigma	ahsap+boya	[B]	besik	marsilya+oluklu	[A]	surekli	

[A] İYİ [B] ORTA [C] KÖTÜ

VAZİYET PLANI:

FOTOĞRAF

KS.7_F1

KS.7_F2

KS.7_F3

FOTOĞRAF NO	AÇIKLAMA
KS.7_F1	samanlik
KS.7_F2	konut
KS.7_F3	parsel ici genel manzara
KS.7_F4	samanlik yan cephe
KS.7_F5	samanlik kapi detayi
KS.7_F6	konut arka cephe
KS.7_F7	konut cumba ve pencere detayi
KS.7_F8	konut tasiyici sistem detayi

ALT YAPI	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON
DETAY				

PARSEL [BAHÇE] SINIR ELEMANI:
ahsap cit

PARSEL İÇİ DOLAŞIM YOLU:
toprak+cim

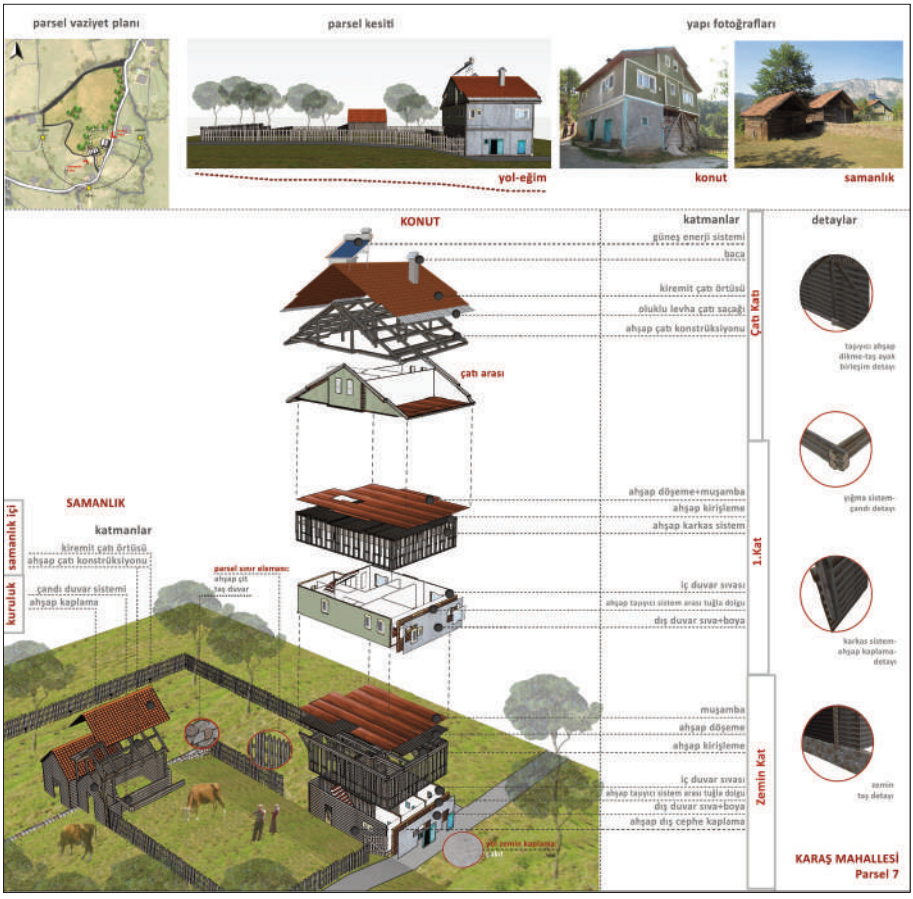
PARSELDE BULUNAN ELEMANLAR	PEYZAJ ELEMANI

GÖZLEMLER
Samanlik ahsap karkas tasiyicilidir. Konutun tasiyici sistemi ise ahsap karkas ve zemin katta da ahsap yigmadir. Konuttaki cumba detayi, koydeki yapilarda bulunan karakteristik bir ozelliktir. Dis yapi malzemesi ust katlarda sıvali iken zemin katta ahsap kaplamalidir. Konutta ayrica catida gunes enerjisi sistemi vardir.

HAZIRLAYAN:

KONTROL EDEN:

Şekil 10a. *Parsel analizi çalışması*

Şekil 10b. *Parsel Föyü*

Yerleşim ölçeğinde yapılan üçüncü analiz ise yapı ölçeğinde gerçekleştirilmiştir. Köyde geleneksel malzeme kullanılarak yapılan yapı stokunun zamanla betonlaşmaya başladığı ve doku-çevre uyumu gözetilmeyen malzeme-işçilik kullanılarak değişime uğradığı tespit edilmiş ve bu çerçevede yakın geleceğe dair önemli uyarılar ve yönlendirmelere temel olacak ayrıntılı mimari analizler yapılmıştır (Şekil 11). Çalışma alanı içindeki yapıların mimari özelliklerini belirlemek üzere 15 adet konut, 4 adet fırın, 2 adet samanlık ve 1 adet değirmene ait rölöveler çıkarılmıştır. Kırsal mimari karakteriyle ilgili olarak yapı ve çevre ilişkisine dayalı analizler yapılmıştır. Bu kapsamda özellikle köy yerleşiminin mimari dokusunu ve özgün kimliğini temsil eden, görece sürdüren konut kullanımları ile bunların bahçelerindeki ek yapıların fotoğraflanması, mimari kimlik bilgilerinin çıkarılması, yapı biçim ve malzeme özelliklerinin belirlenmesi

sağlanmış, tüm bu tespitler yöre iklim ve topoğrafyası ile geleneksel köy yaşam kültürü içinde birbirleriyle olan ilişkileri de dikkate alınarak bütüncül olarak değerlendirilmiştir. Böylece köyde yapılaşma süreçlerinin zaman içerisinde kullanılan malzeme türü, yapıların tipolojileri, açık-kapalı mekân kullanımları, küçük ölçekli onarım ve tadilatlar vb. konularda nasıl bir değişim yaşandığı ve nihayetinde köydeki özgün doku ve yapı biçimlerinin ne denli korunabildiğine dair tespitler yapılmıştır. Ayrıca yapıların sahipleri ile bu yapılara ait eklemeler ve kullanım şekillerine dair bilgiler alınmış, sorunlar hakkında görüşülmüştür.

***Şekil 11**. Yapı analizi*

Çalışma kapsamında kullanılan yöntemlerden elde edilen bulgular ve köye dair temel bilgiler ışığında rehberin içeriği ve kurgusu belirlenmiştir. Temelde rehber üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler Yerleşme Dokusu, Parsel Biçimlenişi ve Kırsal Mimari Karakteridir. Her bir bölüm alt başlıklarla değerlendirilmiş; sorunlar ve bu sorunlara çözümler üzerinden öneriler geliştirilmiştir (Şekil 12). Rehberde özellikle her tür kullanıcının rahatlıkla faydalanması amacıyla kısa ve net cümleler kullanılmış, resim ve teknik çizimlerle bu ifadeler desteklenmiştir.

Şekil 12. *Rehberin kurgusu*

Rehberde Yerleşim Dokusu beş alt başlıkta ele alınmıştır (Şekil 13). Temelde yerleşimin içinde bulunduğu coğrafya ile bir bütün olduğundan hareketle köyün kimlik özelliklerini ortaya koyan bu başlıklara dair sorunlar ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. İlk olarak çalışma alanın içinde bulunduğu coğrafya içindeki konumu ve tomografik özellikleri ele alınmıştır. Çalışma alanı içinde kanyon oluşumu özellikle köyün içinde bulunduğu peyzajın önemli kimlik özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu silueti bozan yapılaşmanın önlenmesi önerisi rehberde geliştirilmiştir. Buna ek olarak köylerin içinde bulunduğu arazinin engebeli yapısı nedeniyle mevcut köy siluetlerini bozacak yapılaşma ve istinat duvarı yapımından kaçınılması vurgulanmıştır. Ayrıca yeni yapılaşmanın vadi yamaç, vadi etek ve vadi hattı özelliklerini bozmadan arazi morfolojisine uygun biçimde yapılması önerilmiştir. Çalışma alanı içinde var olan derenin taşkın sınırları içinde yeni yapılaşmanın yapılmaması ve dere güzergâhı boyunca yapılan kanyon yürüyüşlerinde geliştirilebilecek yeni patika ve yolların arazi morfolojisine uygun bir biçimde bitki örtüsüne zarar vermeden konumlandırılması önerilmiştir.

Bir diğer alt başlık yerleşmelerin içinde bulunduğu Bakı ve Rakımlardır. Özellikle yeni yapılaşmada arazi bakısının dezavantajlarını azaltacak biçimde yapım ve teknikler kullanılması önerilmiştir. Ürün yetiştiriciliğinde, bahçe ve tarlaların konumunun bakı yönü dikkate alınarak belirlenmesi vurgulanmıştır.

Şekil 13. *Yerleşim Dokusuna ilişkin rehber önerileri*

Bitki ve Arazi örtüsü alt başlığında, arazinin mevcut bitki örtüsünü dikkate alarak yapılaşması önerilmiştir. Orman-yerleşim sınırlarının korunması, kır ve meraların kesinlikle yapılaşmaması, tarla orman sınırlarında yöreye özgü bitki türleri kullanılarak ormana geçişin sağlanması önerilmiştir. Ayrıca bahçe içinde kullanılacak bitki türlerinin yöreye özgü bitkilerden seçilmesi, egzotik bitki türlerinin kesinlikle kullanılmaması vurgulanmıştır.

Yerleşme dokusundaki bir diğer alt başlık olan Ortak Kamusal Mekânlar köyün kamusal yaşamının geçtiği en önemli alanlardandır. Temelde mekânların fiziksel kalitesinin artırılarak çalışma alanının karakterine uygun biçimde gelişmesini sağlayacak tasarım öğeleri önerilmiştir. Köy yerleşim dokusundaki ortak alan ihtiyacından dolayı, köy meydanında yeni yapılaşma olmaması, zemin ve cephelerde düzenlemeler yapılması önerilmiştir. Meydandaki kot farklılıklarından yararlanılarak farklı fonksiyonlar için alan açılmasının önemi vurgulanmış ve özellikle meydana ilçeler arası taşıt yolundan girilmesi sorununa dair öneriler geliştirilmiştir. Diğer bir ortak mekân olan harman yerine dair de aydınlatma, içme suyu ve kullanma suyu gibi alt yapıların sağlanmasıyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Yerleşme dokusunun ana strüktürünü oluşturan yol ve patikalar içinde rehberde farklı öneriler geliştirilmiştir. Özellikle İnebolu-Kastamonu kara yolunun çalışma alanı içinden geçmesi köylüler için tehlike arz etmesinden dolayı geçişlerin güvenli hale getirilmesi için sinyalizasyon önerisi geliştirilmiştir. Ayrıca kara yolunda hayvan ölümlerinin önlenmesi ve geçişlerin güvenli olması için hayvanlar için korunaklı alternatif bir yol boyu patika ayrılması önerilmiştir. Köy içi yollarda da gerekli yerlerde köyün karakterine uygun aydınlatma elemanlarının konumlandırılması belirtilmiştir. Köydeki önemli ulaşım ağlarından biri olan patikalar için yörenin iklim ve arazi karakterineve yürüyüş için uygun malzemeler kullanılması önerilmiştir. Arazi morfolojisinden kaynaklanan engebeli yerlerde patikalarda basit çözümlerle basamak yapılması ve özellikle bu yapım sırasında arazinin mevcut örtüsüne mümkün olduğunca az zarar verilmesi önerilmiştir.

Rehberdeki bir diğer bölüm parsel biçimlenişidir (Şekil 14). Köy yerleşimlerinde köyün karakterinin oluşmasında ve yerleşim dokusunun belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip olan parsel biçimlerine dair arazide yapılan ayrıntılı çalışmalar ile detaylı bilgiler elde edilmiştir. Temelde çalışma alanındaki mevcut parsel düzeninin korunması hedefiyle yeni oluşturulacak parsellerin köydeki parsel büyüklükleri ile uyumlu olması önerilmiştir. Aynı biçimde TAKS (emsal) değerlerinin, parselin bulunduğu mahallenin ortalamasında olması vurgulanmıştır. Buna ek olarak çalışma alanı içindeki genel kat yüksekliğinin 2 olması nedeniyle kat adetinin 2'yi geçmemesi ve kat yüksekliklerinin komşu parseldeki geleneksel konutların kat yüksekliğine uyumlu biçimde yapılması önerilmiştir. Çalışma alanı içindeki donatı alanları ile ilgili olarak büyük hacim gerektiren yapılarda parsel içine tek büyük bir yapı yapılması yerine yapı grubu şeklinde tasarlanması önerilmiştir.

Parsel biçimlenişi	Sorunlar:	Öneriler
Yapı-Parsel Düzeni	➢ Yerleşmede doğal alanların baskın olduğu mevcut yapı-parsel düzenini bozan yeni yapılaşmalar mevcuttur.	➢ İfraz (parsellerin ayrılması) ve tevhitlerde (parsellerin birleştirilmesi) oluşturulacak yeni parsel büyüklükleri, mahalledeki ortalama parsel büyüklükleri ile uyumlu olmalıdır. ➢ Yeni yapılarda yapı taban alanı/parsel büyüklüğü oranı (TAKS) mahallenin ortalama değerleri ile uyumlu olmalıdır. Yeni yapılarda yapı inşaat alanı/parsel büyüklüğü oranı (Emsal-KAKS) mahallenin ortalama değerleri ile uyumlu olmalıdır. ➢ Yapılaşmalarda yerleşme bütününde hâkim olan ortalama yoğunluk değerleri de dikkate alınmalıdır. ➢ Kat yükseklikleri 2 katı aşmamalıdır. Yapı yükseklikleri, yakındaki mevcut geleneksel yapının yüksekliği ile uyumlu olmalıdır.
Donatı Yapıları	➢ Büyük donatı yapılarının köyün doku bütünlüğünü bozma riski bulunmaktadır.	➢ Donatı yapıları 2 katı aşmamalıdır. Donatı yapılarının yüksekliği köydeki geleneksel yapılarla uyumlu olmalıdır. Donatı yapılarının büyük hacim gerektirmesi durumunda parselde büyük tek bir kütle değil, yapı grubu şeklinde yapılmalıdır. ➢ Böyle bir durumda yapı grubundaki her bir yapının inşaat alanı, köyde konut yapılarında görülen ortalama inşaat alanından büyük olmayacak şekilde olmalıdır.

Şekil 14. *Parsel biçimlenişine dair rehber önerileri*

Rehberin son bölümünü oluşturan Kırsal Mimari Karakterle ilgili önerilerde birinci sırada, iklim koşulları gereği ısınma ve yalıtım önerileri yer almıştır (Şekil 15). Ayrıca yapıyı oluşturan her öge için (taşıyıcı elemanlar, çatı, cephe vb.) onarım önerileri getirilmiştir. Konforu arttırıcı mutfak ve banyo ekleri önerilmiştir. Ayrıca ahşap köy evlerinin onarılabileceği, ısıtılabileceği, ve daha konforlu hale getirilebileceği vurgulanmıştır.

Şekil 15. *Kırsal mimari karakterine ilişkin rehber önerileri*

Rehberde yeni yapılacak yapıların sert iklim koşullarından en az etkilenecek şekilde doğru yönlenmesi ve iç mekân düzenlemesi için öneriler de yer almıştır. Yapıların mimari bakımdan köy ile uyumlu olması için kütle, yükseklik, çatı eğimi, cephede boşluklar vb. mimari detaylara ilişkin mevcudu referans alan öneriler tanımlanmıştır.

Rehberden Sonra

Rehberin basılması ve ilgili aktörlere iletilmesinden sonra da süreç devam etmiştir. MSGSÜ tarafından rehberi temel alarak kırsal konut ve çok amaçlı sosyal tesis projeleri hazırlanmıştır. Oluşturulan proje modüler yapısıyla Ersizlerdere Köyü'nün birbirinden uzak, farklı doku özellikleri sergileyen ve farklı ihtiyaçları olan mahalleri için alternatif çözümler sunmuştur. 2017 yılının Mayıs ayında proje Kastamonu 7. Ahşap Fuar'ında sergilenmiştir. Fuara katılanların da ilgisini çeken proje, ilgili yöneticilerde de uygulama konusunda tetikleyici bir etki yaratmıştır. Bundan sonraki aşamada, üretilen projenin veya rehbere dayanarak üretilecek yeni projelerin Küre'nin ustalarıyla inşa edilebilmesi için usta eğitim programlarının uygulanması gerekmektedir. Çok amaçlı sosyal tesis, hem köy kadınları ile yapılan görüşmede talep edilen ortak mekân ihtiyacını karşılamış olacak, hem de yine görüşmelerde bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan ürün tanıtım ve satış mekânı olarak da kullanılabilecektir.

Bundan sonra yerel yönetimin mekânsal düzenlemelerde rehberi dikkate alması önemli bir adım olacaktır. Köy halkının evlerin onarımında ve yeni ev yapımında rehberi kullanmasının teşvik edilmesiveiyi örneklerin köyde yaygınlaşması ile rehber kullanışlı bir araç olarak başarıya kavuşacaktır.

DEĞERLENDİRME/TARTIŞMA

Ülkemiz için geliştirilecek bir köy tasarım rehberi programının hangi yaklaşımı benimseyeceği çok önemlidir. Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi çalışmasının temel yaklaşımı rehberin kırsal kalkınmanın bir parçası olarak ele alınmasıdır. Rehber Valilik, Bölge Kalkınma Ajansı ve Üniversite olmak üzere üç kurumun bölgedeki temel sorunlardan yola çıkarak bir ilçenin geleceğini tartışmak üzere halkı ve yerel/merkezi kurumları harekete geçirmesi ile başlayan bir çalışmanın parçasıdır. Bu bakımdan güçlü bir bağlamı olduğu görülmektedir. İkincisi rehberin kurgusu, bir yandan özgün doğal koşullar ve köy halkının ihtiyaçları ile biçimlenmiş, bir yandan da farklı uzmanlık alanlarının dünya deneyimlerini ülkemiz koşulları ile birleştiren birikimlerini yansıtmıştır. Çalışma yerele özgü olduğu kadar başka yerlerde de uygulanabilecek bir içeriğe sahiptir. Son olarak, çalışma bir sonuç ürün olarak değil bir sürecin başlangıcı olarak görülmektedir.

Bu süreçte kurumlararası işbirliği ve köy halkının desteği çok önemlidir. Yani çalışma bir işbirliği süreci olarak kurgulanmıştır.

Ülkemiz için hazırlanacak bir köy tasarım rehberinde bu üç unsurun, yani bağlam, içerik ve işbirliği süreçlerinin birbiriyle tutarlı şekilde geliştirilmesi çok önemlidir. Aksi halde köy tasarım rehberi tek başına zayıf, çok da etkin olmayan bir doküman olarak kalabilir.

Kuşkusuz ülkemizde bazı olumsuzluklar bu koşulların sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Köylerin başka sorunlarının daha öncelikli olması, kırsal alanda katılım tecrübesinin eksikliği, yerel yönetimlerin sınırlı imkânları gibi birçok kısıtlayıcı etken sözkonusudur. Ancak ülkemiz köylerinin çeşitliliği, özgünlüğü henüz yok olmadan doğru bir yaklaşımla, doğru yer seçimleriyle ve uygulanabilir yöntemlerle kırsal yerleşimlerin korunması ve iyileştirilmesi için bir araç olarak köy tasarım rehberlerini hayata geçirmek gerekmektedir.

Bir köy tasarım rehberi hazırlanırken şu konulara dikkat edilmelidir;

Bağlam açısından öneriler

Mevzuatta da belirtildiği gibi her köyde bir rehber yapılması zorunlu değildir. Köyde kırsal karakterinin güçlü olduğu, turizm ya da sanayi gibi gelişme baskısının mekânsal olarak gözlemlendiği, köy halkının birlikte hareket etme tecrübesine ve köye dair olumlu bir yaklaşıma sahip olduğu, yerel yönetimin istekli olduğu durumlarda köy tasarım rehberi için uygun koşullar var demektir.

Köyde çok daha acil sorunların olması durumunda (temel altyapı eksikliği, afet durumu vb.), köy tasarım rehberinin öne çıkarılması, rehbere olan desteği zayıflatacaktır. Acil sorunun çözümü için başka uygun araçlar geliştirilmelidir.

Rehberin tek başına bir araç olarak kalmamasıve ölçekler arası ilişkilerinin kurulmuş olması başarısı için çok önemlidir. Rehberin ulusal düzeyde daha kapsamlı sosyal ve ekonomik kalkınma programları ile ilişkileri kurulmalıdır. Bu programlardaki önceliklerle uyumlu olmaları halinde uygulama aşamasında diğer projelerle birlikte hareket edilebilirve desteklere ulaşma imkânları yaratılabilir.

Rehberin üst ölçekli mekânsal stratejilerle ilişkisinin kurulması gerekir. Rehberler bu stratejilerin mekânda karşılığını bulması için bir araç olarak düşünülmelidir. Ulusal ölçekte tasarım ilkeleri ile ilgili çerçeve dokümanlar oluşturulması durumunda köy tasarım rehberlerine de referans olacak bir içerik oluşturulmalıdır.

Orta ölçekte planlama sistemine nasıl entegre olacağının belirlenmiş olması gerekir. Yerleşme ya da çevresi için yapılmış bir mekânsal plan varsa, rehberin plan ile nasıl bütünleşeceği belirlenmiş olmalıdır (plan eki, plan notu vb.). Rehberin

içeriği; ilgili plandaki kararlarla uyum sağlayacak şekilde olmalıdır. Bazen planlarda eksik kalmış konularda rehberler planı yönlendirici de olabilir.

En önemlisi de köy tasarım rehberleriyle ilgili mevzuatın ve kurumsal sorumlulukların tanımlanmasıdır.

İçerik açısından öneriler

Köy tasarım rehberlerinin içeriği mevzuatta yer almadan önce pilot köyler seçilerek farklı yaklaşımlar denenmeli, hangi konuların yerele özgü olduğu, hangi konuların her yerde uygulanabileceği görülmelidir. İçerikler pilot çalışmalar değerlendirildikten sonra mevzuata yansımalıdır.

Köy tasarım rehberinde bölgedeki temel kırsal kalkınma sorunlarından hareketle önceliklerin belirlenmesi önemlidir. Yerelde üretim, istihdam, çevre, kültürel boyutlardan biri ya da birkaçı öne çıkabilir, rehberdeki önerilerin bu konulara hassas olması beklenir.

Köy tasarım rehberleri farklılıklar üzerinden geliştirmelidir. Yerleşmeye has özellikler köy halkı tarafından daha iyi bilinir. Bu nedenle araştırmalarda köy halkının yerel bilgisi öne çıkarılmalıdır.

Rehber yerleşim ölçeğinden yapı ölçeğine kadar öneriler içermekle birlikte, her rehberde ağırlıklar farklı olabilir. Örneğin hızlı gelişme baskısı olduğu durumda yerleşme ölçeğine ağırlık verilirken, tarihi yapıların olduğu bir yerde mimari ölçek ağırlık kazanabilir.

Rehberler sadece köyün yerleşik alanı ile değil, yakın çevresi ile de ilgilenmelidir.

İşbirliği ve süreç açısından öneriler

Köy tasarım rehberi, yerel/bölgesel kurumların işbirliği ve köy halkının katılımı ile geliştirildiği takdirde kalıcı ve başarılı olacaktır. Hatta bu işbirliği henüz zayıf ise, yerel yönetimlerin köy halkı ve yerel/bölgesel diğer kurumlarla işbirliği eğilimleri köy tasarım rehberleri üzerinden daha hızlı geliştirilebilir; işbirliğinin daha somut eylemlerle güçlenmesi, etkin ve kalıcı olması sağlanabilir.

Rehber bittiğinde süreç henüz yeni başlamıştır. Devam eden süreçte rehberin kullanılması, gerektiğinde yenilenmesi ve bu süreçte kurumların ve halkın ilgisinin devam etmesi rehberin başarılı sayılması açısından önemlidir.

Köy tasarım rehberlerinin ülkemiz koşullarına uyarlanmış, kullanılabilir araçlar olarak geliştirilmesi için öncelikle iyi örnekler ve tecrübeler üzerinden yola çıkılması gerekir. Küre Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi, ülkemizin sosyo

ekonomik gelişmişlik açısından üst sıralarda yer almayan bir bölgesindeki bir köy için yerele özgü kalkınma çözümlerinin en zor şartlarda dahi gerçekleştirebileceğini, mekânsal 'tasarım' ilke ve kararlarının geliştirilebileceğini göstermiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında etkili olan süreçler her kadar tekrarlanabilir olmasa da rehberin geliştirilmesinde kurumsal sahiplenme, akademik katkı ve yerel katılımın önemli olduğu, rehberin içeriğinin ise yerele özgü biçimlendiği görülmektedir. Ülkemizde ilk köy tasarım rehberi örneği olan Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberinin kendi koşullarımıza uygun bir uygulama pratiğinin oluşmasında katkısı olması beklenmektedir.

Kaynakça

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216–224.

Atkins, W. S. (1998) Monitoring Countryside Design Summaries and Village Design Statements, Unpublished report to the Countryside Commission, July.

Aysu, A.(2013). Küresel Kapitalizme Koşut Olarak Türkiye Tarımında Değişim, Dönüşüm, Kırsal Planlama Üzerine Tartışmalar. MSGSÜ.

Clifford, S. ve King, A. (1993). Local distinctiveness: Losing your place. Londra: Common Ground, Gold Hill House.

Cork County Council. (2003). Cork rural design guide: Building a new house in the countryside. Ireland.

Countryside Agency (2002). Village design statements—their Influence on new development. Cheltenham: Countryside Agency.

Çelik, Z. (2005). Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, Planlama Dergisi, 2005 (2), 61-71.

Çetin, T. (1999). Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler, içinde O. Baydar (ed.). 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı, İstanbul, 231-240.

Gallent, N., Morphet, J. ve Tewdyr-Jones, M. (2009). Parish Plans and the spatial planning approach in England Town Planning Review, 79(1),1–29.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2015). Ulusal Kırsal Kalkinma Stratejisi 2014-2020.

Güler, Z., Çırakoğlu, D., Tokmak, M. (2014). Türkiye'de Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Köy-Kent Uygulamaları: Bolu Mudurnu İlçesi Taşkesti Örneği, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4(2014), 155-167.

Hampshire County Council. (2009). Yateley Village Design Framework, Supplementary Planning Document. Hasluck, W.F. 1910. Cyzicus, Cambridge, England.

Harvey, D.(2013). Asi Şehirler, Ayşe Deniz Temiz (çev.), Metis Yayınları, İstanbul.

Hughes, C., (2006). Do village design statements make a difference? Town and Country Planning, 27(4),119–121.

İbret, Ü. (2007). Küre, Bakır Diyarının Coğrafyası, Aktif yayınları, Ankara.

Kayıkçı, S. (2005). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar, Türk İdare Dergisi, (448), 69-99.

Kilkenny County Council. (2009). Kilkenny Rural Design Guide, İreland.

Koç, B. ve Gül, A. (2006). Türkiye'de Bir Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Köykentler ve Köykentlerde Tarımsal İşletmelerin Sosyal ve Ekonomik Analizi, Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

Melton Borough Council. (2007). Barkestone Village Design Statement.

McKinsey Global Institute. (2011). Urban world: Mapping the economic power of cities.

Owen, S., Bishop, J., O'keeffe, B. (2011). Lost in translation? Some issues encountered in transferring village design statements from England to Ireland. Journal of Urban Design, 16, 3, 405–424.

Owen, S. (1998). The role of village design statements in fostering a locally responsive approach to village planning and design in the UK, Journal of Urban Design, 3(3), 199–220.

Owen, S. (1999). Village design statements: Some aspects of the evolution of a planning tool in the UK, Town Planning Review, 70(1), 41–59.

Owen, S. (2002). Locality and community: Towards a vehicle for community-based decision making in rural localities in England. Town Planning Review, 73, 1–21.

Owen, S.,Bishop, J., Moseley, M., Boase, R.,Coffey, F. (2008). Enhancing Local Distinctiveness: Evaluation of Village Design Statements (VDSs) in Ireland (2000 to date) Final Report to the Heritage Council, December 2008.

Rutland County Council. (2002). Langham Village Design Statement (VDS); England.

Saunders, P. (2013). Sosyal Teori, Kentsel Sosyoloji, Songül Doğru Getir (çev.), İdeal Kültür Yay.

Türkoğlu, P.(1999). Köy Enstitülerinde Köyden Alma-Köye Gönderme Politikası,içinde O. Baydar (ed.). 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı, İstanbul, 220-224.

Quality Parish Council. (2014). Crowhurst Village Action Plan, 2014-2019.

Kırsal Mekânda Yeni Düzenleme Araçları; Köy Tasarım Şeması, Köy Tasarım Rehberi ve Eylem Projeleri*

Prof. Dr. **Hürriyet Öğdül**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Yrd. Doç. Dr. **Seher Demet Kap Yücel**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Arş. Gör. Dr. **Gizem Aksümer**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. **Binnur Öktem Ünsal**
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ),
Mimarlık Fakültesi-Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

GİRİŞ

Kırsal yerleşmelerle ilgili mekânsal çalışmalar, ülkemizde araştırma ve uygulama alanı olarak giderek daha fazla yaygınlık kazanmaktadır. Birçok kırsal yerleşimin 2012 yılında çıkan Büyükşehir Kanunu ile büyükşehir sınırları içinde kalması ile konuya ilgi daha da artmıştır. Buna karşılık yerel yönetimlerin kırsal yerleşmelerle ilgili tecrübesi azdır ve planlama açısından neler yapılması gerektiği mevzuat açısından belirsizdir. Türkiye'de özellikle büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan köyler için planlama konusundaki karmaşa ve yerel yönetimlerin deneyimsizliği, son yıllarda kırsal alanlardaki sosyo mekânsal gerilemeyi kırsal kalkınma stratejileri ile aşmaya çalışan yerel yönetimler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle de turizm potansiyeli taşıyan kırsal alanlarda yerel yönetimler kırsal turizm stratejileri geliştirmekte, ancak planlı biçimde yönetilmeyen bu örnekler uygulamada birçok olumsuzluğu getirmektedir.

* Planlama Dergisi 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Ek Sayısı'nda (Cilt:28 Ek Sayı:1) yayımlanmıştır.

Balıkesir-Erdek Belediyesi de Erdek'teki sınırlı kıyı turizm faaliyetlerini çeşitlendirmek üzere Yukarıyapıcı Köyünde[1] kırsal turizmi geliştirmeyi hedeflemiştir. Kapıdağ Yarımadasının iç kesiminde bir plato üzerinde kurulmuş olan köy, mübadeleyi yaşamış, yıllar içinde göçlere sahne olmuş ve erişilmesi zor bir konumda olduğundan geleneksel kırsal kimliğini korumuştur. Diğer taraftan köyün zengin arkeolojik ve tarihi alanlara yakınlığı, Erdek Belediyesi tarafından tekrar canlandırılan Kirazlı Manastırına yakın konumu, köyün geleneksel sivil mimari örneklerini yaşatması, zengin doğası ve Pomak kültürü gibi nedenler Erdek Belediyesinin köyü kırsal turizm alanı olarak seçmesine neden olmuştur. Yerel yönetim, bu amaçla 56 sivil mimari örneğini tescilleyerek işe başlamış, bir sonraki aşamada bu binaların projelendirmesi için Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden bir çalışma talep etmiştir. Yerel yönetim köyde kırsal turizmi geliştirerek hem Erdek ekonomisine katkıda bulunmayı hem de köyün sosyo mekânsal gerilemesini durdurmayı hedeflemiş, bunu da mimari ölçekte restorasyon ile gerçekleştirebileceğini düşünmüştür.

Kırsal turizme dair tecrübeler, bu tür bina ölçeğinde yaklaşımların kırsal alanda soylulaştırmaya neden olduğunu, plansız şekilde ilerleyen kırsal turizm odaklı kalkınma stratejilerinin ise kırın ekonomisinde, toplumsal ve mekânsal yapısında ciddi sorunlar yaratabileceğini gösteren örneklerle doludur. Kırsal turizmin plansız şekilde gelişiminin, tarımsal alanların azalmasına yol açabileceği, arazi ve diğer gayrimenkul fiyatlarında spekülatif artışlar yaratabileceği, kırsal alanların aşırı ve yoğun kullanımına, tarımsal alanların, doğal ve kültürel sit alanlarının tahribine yol açarak ekolojik dengeyi bozabileceği ve tarımdan gelir sağlayan halkın tarım sektörü dışına kaymasına neden olabileceği en sık karşılaşılan eleştirilerdendir.

Bu nedenle üniversite ve yerel yönetim arasındaki uzun görüşmeler sonucunda uzlaşmaya gidilerek Yukarıyapıcı Köyünde bina ölçeğinde müdahaleler yerine yerleşmeyi bütün olarak ele alan bir köy tasarım rehberi hazırlanmasına karar verilmiştir. Araştırma ekibi köy tasarım rehberinin öncelikli amacını kırsal kalkınma için köyün özgünlüğünün korunması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, köye ekonomik canlılık sağlanması, tüm bunların yerelde yeni bir karar verme ortamı ile gerçekleştirilmesi olarak belirlemiştir. Yukarıyapıcı Köyü için hazırlanan bu köy tasarım rehberinde kırsal turizm kırsal kalkınmanın bir aracı olarak görülmekte, kırsal turizm köy ekonomisini destekleyici bir ekonomik aktivite olarak değerlendirilmektedir. Bu hedefe ulaşmak için yine salt köy tasarım rehberlerinin yeterli olamayacağından yola çıkarak rehbere ek olarak ülkemiz

1 Yukarıyapıcı, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan mahalle statüsünde bir kırsal yerleşmedir. Erdek Belediyesi ile sürdürülen ve MSGSÜ, Mimarlık, Tekstil ve Moda Tasarımı, Fotograf bölümlerinin de yer aldığı projenin ismi; "Erdek Yukarıyapıcı Mahallesi Yenileme Projesi" dir. Ancak bu makalede yerleşmenin köy özelliğini devam ettirmesi itibariyle Yukarıyapıcı Köyü ifadesi kullanılmıştır.

koşullarına uygun yeni mekânsal düzenleme araçları geliştirilmiştir. Köy tasarım rehberinin kırsal kimliğin korunmasında bir araç olduğu, ancak öncesinde ona çerçeve oluşturan bütünsel bir bakışın ve sonrasında uygulama için bir programın olması gerektiği fikrinden hareketle bu çalışmanın genel kurgusu oluşturulmuştur.

Bu makalede amaç kırsal alan planlamasında köy tasarım rehberlerinin yerine ilişkin literatürden, bu konuda başarılı ülke örnekleri ve yerele özgü sosyo-mekânsal özelliklerden yola çıkarak Erdek Yukarıyapıcı Köyü için geliştirilen mekânsal düzenleme araçlarını ve planlama süreçlerini tartışmaya açmak ve Türkiye'de kırsal alan planlaması literatür ve pratiğine katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda makalede mekânsal düzenlemeye yön veren Köy Tasarım Şeması ile köy bütününe dair getirilen kararlar ve bunların uygulamasını içeren Köy Tasarım Rehberinin yanı sıra, uygulama aşamasına yönelik Eylem Projeleri ve sürece yön verecek olan "öncü" nitelikte projelerin geliştirilme süreçleri, içerik ve kapsamları anlatılacaktır.

Makalenin ilk bölümünde kırsal planlamadaki eğilimler, özellikle köy tasarım rehberlerinin ortaya çıkması bağlamında ele alınacaktır. Kırsal alan planlaması konusunda zengin deneyime sahip ülkelerde köyler için mekânsal düzenleme araçlarının neler olduğuna yer verilecektir. İkinci bölümde Türkiye'de kırsal alan planlamasına ilişkin ilgili mevzuat ve yaklaşımlar tartışmaya açılarak Yukarıyapıcı Köyü için kırsal alan müdahale araçları ve planlama ilkelerine ilişkin öneriler tanımlanacaktır. Üçüncü bölümde çalışmanın, toplumsal ve mekansal analizlerde ve tasarım süreçlerinde kullanılan birçok yöntemi entegre eden özgün yöntem deneyimi aktarılacaktır. Yukarıyapıcı Köyüne ilişkin oluşturulan planlama ve tasarım çalışmalarına girdi veren tarihsel süreç içinde köyün sosyo-mekânsal dinamiklerindeki değişimler ve köyün mevcut sorun ve potansiyellerine ilişkin analiz ve sentez bulguları dördüncü bölümde sunulmuştur. Bu bulguları izleyen bölümlerde ise Yukarıyapıcı Köyü için geliştirilen farklı mekânsal düzenleme araçlarının, yani Köy Tasarım Şeması, Köy Tasarım Rehberi ve Eylem Projelerinin detaylı biçimde anlatılması hedeflenmiştir.

KIRSAL PLANLAMADA EĞİLİMLER VE KÖY TASARIM REHBERİ

Planlama kuram ve pratikleri özellikle ABD ve Avrupa kökenli kentsel çalışmalar üzerine kurulmuştur. Frank ve Reiss (2014) kırsal alanda zayıf bir ekonomiye ve azalan nüfusa sahip yerleşmeler için planlamanın söyleyeceği şeylerin sınırlı olduğunu belirtir. Kentlerde büyümenin kontrolü ile ilgilenen plancı, kırsal alanda büyümenin nasıl sağlanacağını düşünmek zorundadır. Kentlerde çok sayıda ekonomik faaliyet arasında önceliğin nasıl olacağı ile ilgilenirken, kırsal alanda küçük bir ekonomik aktivite için nasıl bir ivme yaratmak gerektiğini düşünür. Kentsel alanlarda plancı, mekân kalitesi ve hizmetler konusunda olumlu koşullar sunan ekonomik girişimcilere öncelik verebilirken, kırsal alanlarda küçük ölçekli

bir girişimciyi çekmek için bile mekân kalitesinden ve hizmetlerin adil dağıtımından taviz vermek için baskı altında kalabilir (Cruickshank, 2016). Günümüzde kırsal gelirlerin azalması ile özellikle kırsal turizme yönelen ekonomiler için bu önemli bir ikilemdir. Diğer yandan bu sorunların çözümü için kırsal planlamanın yararlandığı kuram ve pratikler kent planlama kuram ve pratikleri ile benzerlik gösterir. Kent planlama kuram ve pratiğinde yaşanan değişimler her ne kadar kentsel alan sorunlarından yola çıkmış olsalar da kırsal planlamada da karşılık bulmuştur. Bu bakımdan kır ve kent planlamasının birbirinden bağımsız gelişen pratikler gibi görülmemesi gerekir.

Bu nedenle köy tasarım rehberlerini planlamadaki iki genel eğilimle ilişkili olarak ele almak gerekmektedir. Bunlardan biri planlama stratejilerinde kültür ve kimliğin yerellikle birlikte öne çıkması, diğeri planlamanın çok aktörlü bir ortamda kendisini yeniden tanımlamasıdır (Friedmann, 1993; Healey, 2010; Habermas, 1987). Birinci eğilim, plancının eskisinden daha fazla "yere duyarlı" olmasını gerektirir. 1990'lardan sonra planlamada değişen paradigma içinde yere duyarlılık/çeşitlilik/farklılık/özgünlük planlamayı yerel ölçeğe doğru çekmiştir. Friedmann'a (1993) göre yerel ölçekler, planlamanın farklılık, çeşitlilik üzerine gidebileceği ölçekler olduğundan, yerel mekâna ağırlık verme ihtiyacı vardır. Yerleşmelerin değişim dinamikleri, yerel kültürel süreçler ve kimlik temaları ile birlikte ele alınmakta, planlama yaklaşımlarında "kimlik" önemli dönüştürücü bir öge olarak analizlere ve senaryolara temel olmaktadır. Bu nedenle farklı olanın bulup çıkarılması, "yerin ruhu" gibi kavramların kullanılması, kültürel olarak dışlanmış gruplarının mekânsal anlamda varolma araçlarının geliştirilmesi gibi konular kültürel boyutun planlamadaki yansımalarıdır.

Planlamada kültürel dönüşün kırsal çalışmalardaki karşılığı, farklılığın en çarpıcı şekilde görülebildiği peyzaj konularına yönelme, kırsal yerleşmelerin kültürel ve mekânsal farklılıklarına odaklanma ile kendini göstermektedir (Cloke, 1997). Köy tasarım rehberlerinin özellikle İngiltere'de 1990'larda yaygınlaşmaya başlaması yerel ölçeğin öne çıkmasının, kırda farklılık ve özgünlük arayışının bir sonucu olarak görülebilir.

Planlamada köy tasarım rehberleri ile ilişkilendirilebilecek ikinci eğilim planlamanın çok aktörlü bir ortamda gerçekleşen bir süreç olarak görülmesidir. Bu sürecin karar aşamasından önce, henüz sorunu tanımlama aşamasından başlaması, hem de tüm grupları içermesi gerekir (Friedmann, 1993). Kırlar her ne kadar karmaşık olmayan toplumsal yapılara sahipmiş gibi görünse de, gelenekler ve günlük alışkanlıklar içinde gizlenmiş dışlama süreçleri çok keskin olabilmektedir. Örneğin yoksullar, engelliler, tek ebeveynli aileler, farklı kökenden gelenler, aile koruması güçlü olmayan çocuklar kırsal toplum içinde korunmakla birlikte aynı zamanda baskı altında olabilmektedir. Kırda dezavantajlı gruplarla ilgili yapılan kültür odaklı çalışmalarda yoksullar, kadınlar ya da farklı kimliklere

sahip olduğu için dışarıda kalan gruplara, farklılığa duyarlılık ekseninde yaklaşıldığı görülür (Cloke, 1995; Philo, 1992; Cloke and Little, 1997; Milbourne, 1997). Köy tasarım rehberleri özellikle 2000'li yıllardan sonra topluluk temasına daha fazla önem veren bir süreçle hazırlanmaktadır. Rehberlerin, köyde yaşayanların ortak değerleri ve önceliklerine dayalı olması hedeflenmektedir. Örneğin İrlanda son yıllarda topluluk yönelimli köy tasarım rehberlerine yönelmiştir. Bu rehberler ortak bir yer duygusunu yaratan köy yerleşmesinin özgünlüğünü korumayı ve artırmayı, uzlaşılmış tasarım ilkelerini hedeflemektedir. Üzerinde durulan kavramlar ise "yer", "karakter" ve "topluluk" tur (Harvey, 2014; The Heritage Council, 2012).

Köy tasarım rehberleri özellikle yerin karakterinin korunması ile ilgili bir düzenleme aracıdır. Bu düzenleme aracı; İngiltere'de Köy Tasarım Raporu, (Village Design Statement), İrlanda'da Köy Tasarım Rehberi (Rural Design Guide) ve son dönemde Köy Tasarım Raporu (Village Design Statement) ismiyle kullanılmaktadır (Eminağaoğlu, 2004; Çevik ve Eminağaoğlu, 2005). Köy Tasarım Rehberleri (Raporları), yerleşmenin kırsal kimliğinin güçlendirilmesi ve diğer yerleşimlerden farkının ortaya konması için detaylı mekânsal öneriler getirir. Ancak farklı coğrafyalarda farklı içeriklerde köy tasarım rehberleri vardır. Örneğin İrlanda Köy Tasarım Rehberi sadece parsele konum, yönlenme, bahçe düzenleme, ev planının oluşturulması gibi konuları içerirken, İngiltere'deki örnekler köy ölçeğinde kimliğin korunması için neler yapılması gerektiğini içerir. Bu örneklerde vurgulanması gereken akslar, merkezler, köye özgü mimari ögeler, peyzaj değerleri ve yapılar gibi kimlik ögeleri belirlenir.

Kırsal alanların ülkenin bir kimliği olarak değer bulduğu İngiltere, İrlanda ve diğer ülke örneklerine bakıldığında köy tasarım rehberlerinin planlama sistemi içinde tanımlanmış olduğu, köy tasarım rehberini destekleyici araçların planlama hiyerarşisi içinde geliştirilerek uygulamaya konduğu görülmektedir. İngiltere ve İrlanda'da köylerin planlanması üst ölçekli politika ve plan kararlarının belirlediği çerçeve içinde gerçekleşir. Bölgesel kararlar ve peyzaj karakter çalışmaları bağlayıcıdır. Bu ülkelerde yerel ölçekte birçok araç vardır. Yerel Plan (Local plan), Köy Gelişme Çerçevesi (Village Development Framework), Köy Tasarım Çerçevesi (Village Design Framework), Köy Eylem Planı (Village Action Plan) bütünlüklü bir planlama hiyerarşisi oluşturur. İmar planına yakın olan Yerel Plan, gelişmeyi kontrol eden, arazi kullanımının belirlendiği, yaptırımı olan planlardır. Köy Gelişme Çerçevesi, kırsal mekânda gelişmeyi yönlendiren, yerleşmedeki karakter alanları için stratejik kararlar üreten, mekânsal olmayan kararları da içeren ve köy halkının katılımı ile hazırlanan stratejik plan niteliğinde dokümanlardır. Köy Tasarım Çerçevesi ise, planı destekleyici nitelikte, üst politikalarla ve planla uyumlu ama yere özgüdür. Farklı karakter alanları belirler ve her biri için bu karakteri güçlendirecek planlama ve tasarım çerçevesini içerir. Ruhsat başvurularında dikkate alınan bir dokümandır.

Planın içerdiği her konuda değil, sadece tasarım konusunda rehberlik yapar ve köy halkının katılımı ile hazırlanır. 'Köy Eylem Planı' ya da diğer adı ile "Köy Planı", köyün geleceği için önemli ulaşım, eğitim, altyapı vb. konuların belirlenip, bu konularda nasıl hareket edileceği, kimin hangi sorumlukları alacağı, ne zaman hangi işlerin yapılacağına dair köy halkı ile birlikte hazırlanan bir dokümandır.

Kırsal planlamaya ilişkin farklı ülke örnekleri ve kuramsal düzeydeki tartışmalar; kırsal alan planlamasında bütünlüklü bakış açısının hâkim olduğunu, köy tasarım rehberlerinin içerik ve kapsamlarının ülkelere göre farklılık gösterebildiğini, ancak son yıllarda köy tasarım rehberlerinin hazırlanmasında katılım, yere, kültüre ve doğaya duyarlılık, kimliğin korunması gibi ilkelerle hareket edildiğini göstermektedir. İzleyen bölümde bu tartışmalar ışığında Türkiye'deki kırsal alan planlamasına ilişkin mevzuata, Yukarıyapıcı Köyüne ilişkin yerel yönetimin turizm odaklı kırsal kalkınma stratejisine ve köyün sosyo-mekânsal özelliklerine bakılarak Yukarıyapıcı Köyü özelinde yeni mekânsal düzenleme araçları tanımlanacaktır.

TÜRKİYEDE KIRSAL ALAN PLANLAMASINA YENİLİKÇİ BİR YAKLAŞIM: ERDEK YUKARIYAPICI KÖYÜ İÇİN ÖNERİ MEKÂNSAL DÜZENLEME ARAÇLARI, SÜRECİ VE İLKELERİ

Türkiye'de kırsal alan planlamasına dair mevzuat, özellikle de kırsal kalkınma ve yaşam kalitesini artırabilmek hedeflerini gerçekleştirebilecek mekânsal düzenleme araçlarından yoksundur. Mevzuatta Belediye sınırları dışındaki köylerde yaşayanlar için yeni konut parselleri oluşturulması ve bazı donatılar getirilmesi ile sınırlı bir plan olan 442 sayılı Köy Kanunu kapsamındaki Köy Yerleşim Planı, afet ve iskânla ilgili yasalarda tanımlanan planlar ve TOKİ uygulamaları kapsamında yer alan köylerde yapılaşmaya odaklı planlar yapılmaktadır. Belediye sınırları içinde kalan köyler ise, kırsal nitelikte olsalar da 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklere tabidir. İmar mevzuatının kentsel alanlar için geliştirilmiş olması nedeniyle, bugün birçok belediye bu mevzuatın köylerde uygulanmasında zorluklar yaşamaktadır. Yerel yönetimlerin elinde imar planı pratiği dışında tek yeni araç ise Köy Tasarım Rehberleridir. 2013 yılında İmar Kanununda yapılan bir değişiklik ile yerleşme ve yapılaşma özellikleri, mimari doku ve karakteri, gelişme düzey ve potansiyeli açısından önem arz eden köylerde köy tasarım rehberinin yapılabileceği ancak bunun her köyde yapılmasının zorunlu olmadığı belirtilmiştir. Kanunda tasarım rehberlerinin hazırlanmalarına ilişkin yöntem, kapsam ve içerik tanımlanmamakta, daha da ötesi köyün tasarım rehberlerini yönlendirecek üst ölçekli plan kademeleri ile ilişkisine yer verilmemektedir. Kentlerde yapılan imar planlarında olduğu gibi ölçekler arası bir işbirliğini, yukarıdan aşağı doğru ayrıntılanan bir mekânsal düzenleme stratejisini içermemekte, böylece köylere dair verilecek kararlar parsel ve hatta bina ölçeğindeki fiziksel kurallarla sınırlı kalmaktadır. Kırsal alanlar için bir planlama

sistemi oluşturulması amacıyla yapılan akademik çalışmalar ise mevzuata henüz yansımamıştır. [2]

Kırsal alanların planlanmasına ilişkin mevzuatın yetersizliği Türkiye'de kırsal alan planlamasına ilişkin müdahale araçlarının yeniden tanımlanması gerektiğine işaret etmektedir. Mevzuatta önerilen, içeriği ve kapsamı belirsiz olan köy tasarım rehberlerinin ilkeleri ve içeriğinin tanımlanması, daha da ötesinde köy tasarım rehberlerinin diğer müdahale araçları ile birlikte ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu noktadan hareket eden araştırma Erdek Yukarıyapıcı Köyü için Köy Tasarım Rehberinin içeriğini, karar alanlarını tanımlarken köy tasarım rehberini tamamlayıcı üst ve alt ölçekli düzenleme araçları ve yeni bir planlama süreci belirlemiştir. Yukarıyapıcı Köyü için "Köy Tasarım Şeması", "Köy Tasarım Rehberi" ve "Eylem Projeleri" olmak üzere üç farklı ölçek ve detayda düzenleme aracı önerilmiştir. Bu araçlarla, yerelde köy kimliğinin korunarak sürdürülmesi, canlı bir sosyal ve ekonomik yaşamın geliştirilmesi ve daha yaşanabilir bir ortam oluşturulması hedeflenmiştir. Köyü tarihi, doğası, köy halkı ve yerleşimi ile yaşayan bir bütün olarak tarif eden "analiz" aşaması, köyün bütünü için tasarım kararlarının oluşturulduğu "Köy Tasarım Şeması", bu şemadaki tematik konulara dair önerilerin yer aldığı "Köy Tasarım Rehberi", rehberin hayata geçirilmesi için önceliklerin tanımlandığı "eylem projeleri" aşaması ve bu aşama içinde öncelikli olarak ele alınması gereken meydan tasarımı ile kırsal turizm yaklaşımı geliştirilerek bu bütünsellik köy ölçeğinde sağlanmaya çalışılmıştır.

Plan hiyerarşisinin ve her ölçekte getirilen kararların belirlenmesinde ise katılımcılık, esneklik, duyarlılık, çok boyutluluk, yaratıcılık, yenilikçilik ve sürece odaklılık temel ilkeler olarak benimsenmiştir. Köy halkının ihtiyaç, beklenti ve önerilerinin belirlenmesinde analiz aşamasından tasarım aşamasına kadar köy halkı ve ilgili aktörlerin katılımının sağlandığı yeni nesil yenilikçi modellerden yararlanılmıştır (Ünsal, 2016). Tasarım sürecinin başlangıç noktasının çoğu zaman akademik bir fikir ya da araştırmanın olduğu doğrusal yenillikçi modellerin aksine, 1990 sonrası ortaya çıkan yeni nesil yenilikçi modellerde tasarımlar birbirleri ile yakın işbirliği içinde çalışan tasarımcılar, kullanıcılar ve diğer aktörlerin dâhil olduğu çoklu kaynaklardan beslenir. Bu bağlamda sürecin mutlaka katılım yoluyla biçimlenmesi çalışmanın en önemli ilkesi olmuş ve katılımın yaratıcı bir süreç olması için yöntemler geliştirilmiştir. Planlama ve tasarımın sadece bu eğitimi almış kişilerce yapılabileceğine dair inancın aşılmasına ve köyde yaşayanların mekâna dair tasarım bilgisinin rehbere aktarılmasına çalışılmıştır. Rehberde kesin

2 TÜBİTAK KAMAG-1007- 108G173. (2015). Kırsal Alan Politika ve Stratejilerinin Belirlenmesi, Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi.

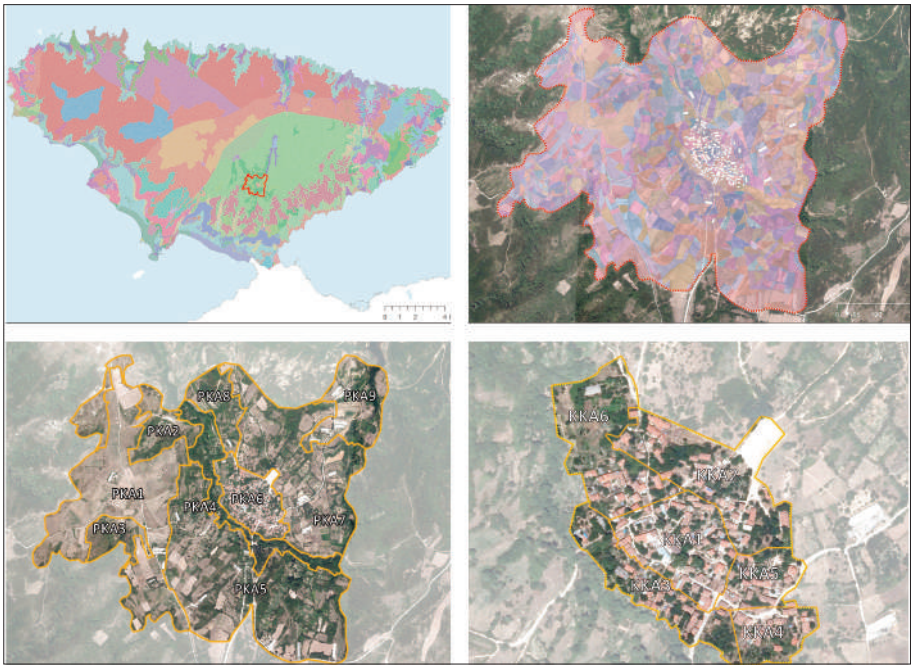
kurallar koymak yerine alternatifler sunmak, tavsiyelerde bulunmak tercih edilmiştir. Doğaya, tarihe, kültüre ve yerleşmenin özgün değerlerine duyarlı kararlar geliştirilmiş, yerel-bölgesel/ mekânsal-toplumsal/geçmiş-gelecek gibi birçok boyut dikkate alınmıştır. Yeni mekânsal yaklaşımlara imkân veren yenilikçi bir yaklaşım benimsenmiştir. Projenin bir sonuç üründen ziyade sürecin bir parçası olmasından hareketle, devamlılığın sağlanacak şekilde kurgulanması, her önerinin geliştirilmeye açık olması tercih edilmiştir.

Yukarıyapıcı Köyü için sadece yeni mekânsal düzenleme araçları önermekle kalınmamış, köy karakterini iyi anlayabilmeyi mümkün kılan peyzaj karakter analizi gibi yenilikçi yöntemler, niteliksel araştırma yöntemleri, katılımcı analiz ve tasarım teknikleri kullanılmıştır. İzleyen bölümlerde öncelikle analiz ve tasarım aşamasında kullanılan yöntem, sonra köye ilişkin analiz aşamasından elde edilen bulgular, daha sonra ise Yukarıyapıcı Köyü için tanımlanan mekânsal düzenleme araçları detaylandırılacaktır.

ERDEK YUKARIYAPICI KÖY TASARIM REHBERİ YÖNTEMİ

Pratik ve teoriyi birleştirmeyi amaçlayan bu çalışmanın, analiz ve tasarım aşamasında kullanılan yöntemde, farklı tasarım rehberi uygulamalarında kullanılan yöntemler ile katılımın halk, kamu otoritesi ve teknik bilgi sahibiyle nasıl birlikte düşünülebileceğine dair tartışmalar ortaya koyan katılımcı tasarım yöntemleri kullanılmıştır (Alexender A., 2007; Taiao, 2006; Nagnall vd., 2010; Hou ve Rios, 2003; Davis vd., 2013; Venema, 2009; Hoch, 2011; Wilcox, 1994; Innes ve Booher, 2000; Gaventa, 2006). Böylece, analiz aşamasında mekâna, toplumsal özelliklere ve köyün kullanımına ilişkin ipuçlarını ortaya çıkaran yöntemler, tasarım aşamasında ise doğrudan mekânsal müdahalenin nasıl yapılacağına karar vermeyi kolaylaştıran katılımcı tasarım yöntemleri çalışmanın iki temel yöntemsel yaklaşımını oluşturmuştur. Analizlerde, köy tarihinin toplumsal ve mekânsal mirasına, gündelik yaşam içindeki izlerine, doğal çevre ile ilişkilere, toplumsal ve ekonomik yaşamın nasıl işlediğine ve mekânın nasıl biçimlenip, nasıl kullanıldığına ilişkin bulgular ortaya konmuştur. Bu bağlamda araştırmada tarih, doğa, insan ve yapılı çevre olarak 4 temel tematik çerçevede köyün özgünlükleri analiz edilmiştir. Analiz aşamasında peyzaj karakter analizi, anketler, arazi kullanımı, literatür ve gazete taraması, köyde yaşayanlarla ve yerel yönetimle derinlemesine görüşmeler gibi çok çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Benzer çalışmalardaki yöntemlerden farklı olarak Yukarıyapıcı Köy Tasarım Rehberinde doğanın biçimlenişini ve çevresiyle olan ilişkisini ortaya koyan peyzaj karakter analizi yöntemi kullanılmıştır. Peyzaj karakteri, bir peyzajı diğerlerinden ayıran belirgin, tanımlanabilir ve sürekliliği olan özelliklerdir ve bu özelliklerin insanlar tarafından nasıl algılandığını ifade eder (Swanwick, 2002). Bu bakımdan da iklim,

jeoloji, hidroloji, toprak ve bitki örtüsü gibi doğal özellikler ve bu doğal özellikler ile insan etkileşimi sonucunda ortaya çıkan tarım, ormancılık, yerleşim, endüstri gibi kültürel özelliklerin bütünü peyzajın karakterini oluşturur. Bu analiz ile önce Kapıdağ Yarımadası, ardından Yukarıyapıcı Köyü peyzaj karakter alanları tanımlanmış, tasarım kararları da bu alanların karakterlerine özgü olarak alınmıştır (Şekil 1). Yukarıyapıcı Köy Tasarım Şemasında gelişmeye dair mekânsal stratejiler ve daha sonra Köy Tasarım Rehberinde yer alan birçok tasarım kararı, üst ölçekten gelerek yerleşme ölçeğine kadar yapılan analizlere referansla oluşmuştur.[3]

Şekil 1. *Kapıdağ Yarımadası Peyzaj Karakter Analizi (sol üst), Köy ve Yakın Çevresi Peyzaj Karakter Analizi (sağ üst), Köy Ve Yakın Çevresi Karakter Alanları (sol alt), Köy Yerleşik Alanı Karakter Alanları (sağ alt)*

3 Peyzaj karakter analizi ilk olarak kırsal alanların korunması hedefli bir yöntem olarak İngiliz Kırsal Kalkınma Ajansı tarafından köy tasarım rehberleri kapsamında geliştirilmiştir (Countryside Comision, 1996; Herlin,2016). Yöntemin uygulama alanlarından biri olan köy tasarım rehberlerinde, analizden elde edilen veriler temel altlık olarak değerlendirilerek, kırsal yerleşimin içinde yer aldığı peyzajın karakteriyle uyumlu planlama ve tasarım çalışmaları yapılır (Countryside Comision, 1996). Bu yöntem kullanılarak uygulamaya geçirilen bir çok köy tasarım uygulaması örneklerinin İngiltere ve İskoçya'da bulunmasına karşın, ülkemizde yöntem sıklıkla bölge, havza ve il ölçeği gibi üst ölçeklerde (Uzun vd, 2012; Şahin vd, 2014; Atik ve Ortaçeşme, 2010; Demir ve Demirel, 2016) ele alınmış, yöntemin kullanıldığı köy ölçeğindeki çalışmalar (Görmüş vd, 2015) ise az sayıda kalmıştır.

Alan çalışması, köyü daha iyi anlayabilmek ve köyde yaşayanlarla daha çok etkileşime girebilmek için belirli aralıklarla gerçekleştirilen birkaç aşamada yapılmıştır. İlk aşamada 2016 baharında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencileri ile ders kapsamında Yukarıyapıcı Köyünde 160 kişinin bilgisine ulaşıldığı toplam 56 hane ile anket yapılmış, köyün sosyo-ekonomik ve mekânsal yapısına ilişkin ön bilgiler toplanmıştır. Eş zamanlı olarak yapılan arazi kullanım çalışması ile köydeki bütün binalar, ortak kullanım alanları ve ulaşım aksları tespit edilmiştir. Aynı aşamada, Yukarıyapıcı Köyünde sözü geçen kişiler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, köydeki mekân kullanımları, konutlar, ekonomik aktivitelere ilişkin bilgi toplanmıştır. İkinci aşamada, eksik kalan arazi kullanım bilgilerini toplamak, anket sayısını artırmak için yeniden sahaya gidilmiştir. Ardından bütün bu bilgiler analiz edilmiş, köyün sosyo- mekânsal profiline, köyün potansiyellerine ve sorunlarına ilişkin sentezler yapılmıştır.

Üçüncü aşama ile birlikte tasarım sürecine girilmiş, analizlerde olduğu gibi tasarım sürecinde de aktif katılım yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle anket ve görüşmelerden çıkan sonuçlar köy meydanında bütün köy halkına sunulmuş ve sonrasında köy halkıyla bu konular tartışılmıştır Yapılan ilk anket ve görüşmeler sonucunda mekânsal düzenleme ihtiyacı olan noktalar belirlenerek (köy camisi, çeşme, kahve, köy meydanı, yollar) bu mekânların nasıl daha iyi olabileceğiyle ilgili hem köy halkının fikirlerini almak, hem de onlara fikir vermek amacıyla fikir panoları oluşturulmuş, bu panolar köyün belli yerlerine asılmıştır (Şekil 2). Farklı mekânlar hakkında hazırlanan bu tablolarda, önceki çalışmalardan ortaya çıkan eğilimlere dayanarak köy için uygun olabilecek tasarımlara ilişkin farklı örnekler halkın beğenisine sunulmuştur.

Şekil 2. *Fikir panolarında köy mekanları için tasarım tercihlerini yapan gençler (Ağıstos, 2016)*

Panolardan çıkan sonuçlar elde edilmeye başlanırken, çalışmanın ikinci günü, masa toplantıları gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). Özellikle Yukarıyapıcı Köyünün toplumsal özelliklerine ve yaşam ritmine uygun olarak kadınlar, erkekler ve gençlerle ayrı masa toplantıları, birbirinden farklı saatler ve mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Masa toplantıları belli tematik başlıkları içeren yarı yapılandırılmış görüşme föyleri rehberliğinde yapılmıştır. Diğer yandan tüm tartışmaları mekânla bütünleştirmek adına her masada birer köy haritası kullanılmış, köy sakinlerinin haritalarda konum göstererek talep, sorun ve önerilerini ortaya koyması istenmiştir. Bu toplantılarda ortaya çıkan, halkın acil talepleri, özellikle trafonun meydandan kaldırılması meselesi Belediye'ye iletilerek, ivedilikle ilk hareketin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

Şekil 3. *Köy Halkı ile masa toplantısı (Ağustos, 2016)*

Fikir panoları, masa toplantıları, anketler ve diğer görüşmelerden çıkan sonuçlar toparlanarak, araştırma ekibi tarafından tasarım önerisi taslakları çizilmiş, bu taslaklar köy halkına yine köy meydanında sunulmuştur. Taslak tasarım önerileri hakkında köylülerin ve yerel yönetimin öneri ve yorumları alındıktan sonra, son aşamada araştırma ekibi Köy Tasarım Rehberi ve bu rehberi alt ve üst ölçekte tamamlayan düzenleme araçlarını hazırlayarak yerel yönetime teslim etmiştir. İzleyen bölümde Köy Tasarım Rehberine altlık oluşturan analizler aktarılacaktır.

ERDEK-YUKARIYAPICI KÖYÜNE İLİŞKİN TARİHSEL VE SOSYO-MEKÂNSAL ANALİZ

Yukarıyapıcı Köyü, Kapıdağ Yarımadasında, Balıkesir'in Erdek ilçesinin denize kıyısı olmayan üç köyünden biridir (Şekil 4). Köyün tam olarak ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber Yarımadanın ilk yerleşimi olan ve M.Ö. 7.yy ile 11.yy arasında önemli bir merkez olan Kyzikos antik kentinin sınırları içinde yer almaktadır (Ertüzün, 1999). Köye dair ilk bilgi Yapıcı Köy (Yappaji Keui) ve onun uzantısı Yeni Köy'ün (Aşağı Yapıcı) 18.yy ortasından itibaren Makedonyalı Rumlar tarafından kurulduğuna dairdir (Hasluck, 1910). Yappaji'nin anlamı yün ve yapağı alıp satan kimse olduğu için köyün ilk yerleşimcilerinin hayvancılık ile uğraştığı tahmin edilmektedir (Hasluck, 1910). Diğer taraftan 19.yy sonu haritalarında köydeki zeytin ağaçlarının ve bağların varlığı, köyde aynı zamanda zeytincilik ve bağcılık yapıldığını düşündürmektedir (Hasluck, 1910).

Şekil 4 ..*Erdek Yukarı Yapıcı Köyü (MSGSU Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü,2016)*

Roma ve Bizans İmparatorluğu döneminde Hristiyan Rum halkın yerleşim sahası olan Kapıdağ Yarımadası, 14.yy başında Türklerin eline geçmiş, ancak yarımadanın nüfus kompozisyonu Cumhuriyet dönemine değin değişmemiştir (Ertin, 1994). Köy 1898'de 159 hane ve 791 kişilik nüfusu ile yarımadanın

ortalama büyüklükteki Rum köylerindendir ve 1895'te inşaatı tamamlanan, her yıl İstanbul ve diğer yerlerden binlerce Rumun haç için ziyaret ettiği Kirazlı manastırına en yakın yerleşmelerden birisidir. Yukarıyapıcı Köyünün sosyo-ekonomik yapısı ülkede Rum nüfusun ağırlıklı olduğu diğer yerleşmeler gibi Türk ve Yunan hükümetleri arasında 1924'de imzalanan Lozan Mübadele Antlaşması ile değişmiştir. Yukarıyapıcı Köyünün Rum Halkı Kapıdağ'da yaşayan diğer Rumlarla birlikte Yunanistan'a gitmiş; Yukarıyapıcı Köyüne 1924-1926 arasında Rumeli Selanik Sancağı, Drama Livası, Kavala Kazası, Kokala Köyünden gelen Pomak nüfus yerleştirilmiştir. Yunanistan'dan gelen halkın bu bölgeyi tarımsal açıdan geldikleri bölgeye benzetmeleri, köyün tarım potansiyeli, az rüzgâr alması, eşkıyalardan korunma sağlaması ve güvenlik tercih etme nedenleri olmuştur.

Gelen nüfus bu köyden ayrılan Rum nüfustan daha azdır ve yarımadanın diğer yerleşmelerinde olduğu gibi terkedilmiş Rum evlerine yerleştirilmişlerdir. Nüfusun tekrar 1898 deki nüfusa ulaşması 1940'ların sonunda gerçekleşmiştir. Köy 1940'ların başlarında yarımadanın nüfusu en büyük köyüdür ve sosyo ekonomik durumu gelişmiştir. Köyde 1 ilkokul vardır ve köyün okuryazarlık oranı yüksektir (Ketin, 1946). Hayvancılık gelişmiş, Kapıdağ yarımadasında sadece Yukarıyapıcı Köyünde bulunan iki mandıra kurulmuş, yapılan peynirler İstanbul'a gönderilir olmuştur (Ketin, 1946). Bağcılık, ipekböcekçiliği ve 1950'lerden itibaren de devlet desteğinin artması ile zeytincilik diğer önemli tarımsal faaliyet olarak önem kazanmıştır (Ketin, 1946).

1950'lerde ise nüfusun artması, mülkiyetin bölünmesi, kışların sert geçmesi ve yolların kapanması, köylünün aşağıdaki tarım alanlarına yakın olma arzusu 100-150 kişinin köyden ayrılarak 1956'da Erdek karayoluna 1-1.5 km uzaklıktaki Belkıs Köyünü kurmalarına neden olmuştur (Küçük, 1972). Ancak köyün daha büyük nüfus kaybetmesi, yine aynı nedenler ile Yukarıyapıcı Köylülerinin bir kısmının 1970-75 yıllarından itibaren Erdek karayolu kenarındaki kendi tarla ve zeytinliklerine yerleşerek Yukarıyapıcı Köyüne bağlı Düzler mahallesini oluşturması ile gerçekleşmiştir (Küçük, 1972).

Köyden yaşanan göç, bağlarda yaşanan floksera hastalığı ve bakımsızlık nedeniyle eski bağ alanlarının bakımsız kalması, ham ipeğin dışarıdan ithal edilmeye başlanması ile yerli ipek üretiminin rekabet edememesi sonucu dut ağaçlarının sökülmesi, zeytinliklerin genişletilmesi için meyve ağaçlarının veya ormanların kesilmesi gibi gelişmeler 1970'lerin ortalarından itibaren köydeki tarımsal üretimin yapısını değiştirmiştir (Ertin, 1994). Diğer taraftan meralık alanlara fıstık çamı dikilmesi, köydeki mandıraların kapatılması gibi nedenlerle 1980'lerden itibaren hayvancılık azalmaya başlamıştır. Yörede 1970 yılında Yukarıyapıcı Köyüne bağlı Düzler'de tavuk çiftliklerinin kurulması ile başlayan kümes hayvancılığı 1980'lerden itibaren köyde de gelişmeye başlamış, ancak köyde nüfus kaybını

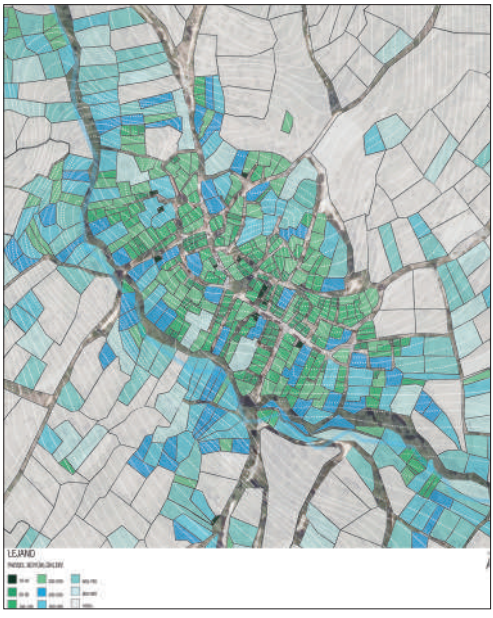
engelleyememiştir. Her ne kadar köyün nüfusu 1990'da 1141, 2000'de 1095 ve 2014'de 1043 ise de, bu nüfus Yukarıyapıcı Köyünü ve Düzler Mahallesini birlikte kapsadığı için yanıltıcı bilgi vermektedir. Düzler Mahallesinin nüfusu artarken Yukarıyapıcı Köyünün nüfusu dönem boyunca azalmış, köyde sadece 330 civarında bir nüfus olduğu ve genç nüfus oranının toplam nüfus içinde gerilediği tespit edilmiştir.

Yukarıyapıcı Köyü tarımsal üretimin ağırlıklı olduğu tipik bir kırsal yerleşmedir. Köyde yapılan ankete katılanların %55'i çiftçi, % 18'i ev hanımı, diğerleri ise öğretmen, minibüs şoförü, maden mühendisidir. Erkeklerde çalışma durumu %52 kadınlarda ise %17'dir. Ancak bu oran sahada yaptığımız gözlemlerle uyuşmamaktadır. Sahadaki gözlem ve mülakatlarımızda kadınların ücretsiz aile çalışanı olduğu tespit edilmiştir. Çiftçilik ve hayvancılık yapanların hepsi, Yukarıyapıcı Köyü, Düzler Mahallesi ve çevresindeki tarlalarda ve tavuk çiftliklerinde çalışmaktadır. Tarımla uğraştığını belirtenlerin %94'ünün kendi arazisi bulunmakta, bu araziler Yukarıyapıcı Köyü ve Düzler Mahallesi civarında yoğunlaşmaktadır. Köyün önemli geçim kaynağı olan hayvancılıkta inek, koyun, keçiye dayalı et ve süt üretimi yapılırken, kümes hayvancılığı diğer önemli gelir kaynağıdır. Tarımla uğraştığını belirtenlerin %71'i birinci ürün olarak zeytin, ikinci ürün olarak ise meyve ve sebze ektiklerini belirtmektedirler. Köylüler zeytinlerini Marmarabirlik'e, süt ürünlerini aracı firmalara, meyve ve sebzelerini ise Erdek'teki pazarda satmaktadırlar. Ancak Türkiye'deki birçok tarımsal üretim alanında olduğu gibi kar hadlerinde düşüş, maliyetlerin yüksekliği ve tarımdaki işgücünün yaşlanması Yukarıyapıcı Köyü için de sorun olarak tespit edilmiştir.

Köyün sosyal ve kültürel kimliğinin öne çıkan özgün bir yönü köy halkının Pomak dilini ve kültürünü bugüne taşımış olmasıdır. Saha araştırması sonucunda yalnızca orta yaşın üstündekilerin değil, genç kuşakların da azalarak da olsa Pomakça konuşabildikleri saptanmıştır. Yapılan anketlerde halkın %90'ının köyde doğduğu, yerinde yapılan mülakatlarda da köy dışından çok az sayıda kişi olduğu belirtilmiştir. Köyde okuryazarlık oranı yüksektir. Toplam anket katılımcılarının %93'ü, kadın katılımcıların %91'i, erkek katılımcıların ise %94'ü okuma yazma bilmektedir. Erkeklerin eğitim düzeyi kadınlara göre daha yüksektir. Kadınların gündelik yaşamda geleneksel Pomak kıyafetlerini giydikleri, geleneksel Pomak yemeklerinin yaygın olduğu ve köy içindeki fırınlarını özellikle ekmek pişirmek için ortak kullanma gibi geleneksel alışkanlıkların devam ettiği gözlemlenmiştir. Yine sahada yapılan anketlerde köy halkının düğün ve cenazelerde, ev inşaatında, tarım ve hayvancılıkta ve ev işlerinde dayanışma içinde oldukları tespit edilmiştir. Köydeki sosyo kültürel hayatın en önemli aktiviteleri evlilikle ilgili ritüeller ve son yıllara değin her yıl düzenli organize edilen ve çevre yerleşmelerden de yoğun talep gören Kiraz Festivalidir. Kiraz Festivali köylüler için hem gelir kaynağı hem de eğlendikleri geleneksel bir aktivitedir.

Köyün mekânsal özellikleri incelendiğinde özgün kimliğinin mekânda da karşılığını bulduğu görülmektedir. Köydeki ilk yerleşme bugün harap halde bulunan tarihi kilise çevresinde başlamış, mübadeleden sonra yerleşim dokusu bugünkü camiinin bulunduğu meydana doğru kaymıştır. Yukarıyapıcı Köyü birbirine yakın konumlanan yapıları, küçük bahçeleri ve avlularıyla "toplu köy" özelliği göstermektedir. Köyün girişinde, yol boyunca sıra evler şeklinde bir doku izlenirken, üst kotlara çıkıldıkça yol dokusundan bağımsız bahçe içinde serbest bir düzen görülmektedir. Kuzeydoğuda festival yapılan geniş kirazlık alan, çocuk bahçesi ve top sahası köyün yerleşik alan sınırıdır. Köyün arazi kullanımında hâkim olan işlevler, ağaçlık ve çalılık alanlar, tarım alanları, konutlar, iki kahve, bir bakkal ve bir camidir. Köyün bu özgün yerleşme biçiminin korunması için Köy Tasarım Şemasında ve Köy Tasarım Rehberinde öneriler yer almıştır.

Köy, özgün yerleşim deseni ve mimari tipolojileri ile güçlü bir yerleşim kimliğine sahiptir. Yukarıyapıcı Köyünde ilk yerleşme sırasında biçimlenen parsel düzeni, Mübadele döneminde Yunanistan'dan gelen göçmenlerin mevcut konutlara yerleşmeleri ile aynen ve devam etmiştir. Köyün parsel düzenindeki değişim zaman içinde parsellerin miras yoluyla bölünmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Parsellerin köy merkezinde nispeten daha küçük, köy çeperlerine doğru ise daha büyük olduğu izlenmektedir. Ancak merkezde büyük parsellere ve çeperde daha küçük parsellere de rastlanmaktadır (Şekil 5). Parsellerin çeşitli olması köyün karakterini zenginleştiren bir özellik olarak görülmüş, bu özellik Köy Tasarım Rehberinin parsellerle ilgili öneriler kısmına yansıtılmıştır.

Şekil 5. *Yukarıyapıcı Köyünde parsel büyükükleri*

Köyde yapı yoğunluklarının, ana taşıt yolları ve ona bağlanan yollardan uzaklaştıkça ve güneyden kuzeye doğru gidildikçe azaldığı söylenebilir. En çok rastlanan parsel tipi bahçeli parsellerdir. Parsellerin bazılarında ise yapı tüm parseli kaplamakta, yapıların önünde küçük bir veranda dışında boşluk kalmamaktadır. TAKS değerinin 1:00 olduğu bu tip parsellere merkez bölgelerde rastlanır (Şekil 6). Bu tür parsellerle ilgili sorunlar ve öneriler Köy Tasarım Rehberinde yer almıştır.

Şekil 6. Yukarıyapıcı Köyünde Taban Alanı Katsayıları

2016 yılı Ağustos ayında yapılan saha araştırmasında köyde 24 tanesi boş toplam 163 konut tespit edilmiştir. Yukarıyapıcı Köyünde yapıların büyük kısmı Rumlardan kalmış olduğu ve ortak özellikleri taşıdığı için köyde mimari kimlik bakımından bir bütünsellik olduğu görülmektedir. Geleneksel niteliğini kaybetmemiş olan bu yapılar içinde 1'i çeşme, 56 yapı 2016 yılında taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir (Şekil 7). Tescilli yapıların dışında kalan yapılar ise zaman içinde değişiklik geçirseler bile köyün genel karakteri ile bütünleşmiştir.

Köylülerin gündelik yaşamda ortak kullandıkları mekânlar erkekler için köy meydanı, kahve ve bakkalın önündeki oturma alanı iken kadınlar için "beyaz ev" ile bütünleşen kadınlar meydanıdır. Bunun dışında köy girişi, mezarlık ve festival alanı bütün köy sakinleri için önemli ortak kullanım alanlarıdır. Festival alanındaki eski okul binası lojman olarak kullanılmakta olup, eskiden sağlık ocağı ve kurs olarak kullanılan yapı ise bugün boş durumdadır.

Şekil 7. *Yukarıyapıcı Köyünde tescilli yapı durumu*

Ulaşım imkânları kısıtlı olan köyde en yoğun ilişkide bulunan yerler ise Erdek ve Bandırma merkezleri ile Düzler, Belkıs ve Ballıpınar mahalleleridir. Köyiçi ulaşımda en büyük sorun patikalarda yol kaplamasının olmaması nedeniyle, özellikle engelli, yaşlı ve çocukların yaşadığı zorluklar ve kış şartlarında hayvanların geçişlerinde yaşanan sıkıntılardır.

Köyün ortak mekânları ile ilgili olarak Köy Tasarım Şemasında proje geliştirilmesi gereken alanlar gösterilmiş ve Köy Tasarım Rehberinde de bu projelere temel olacak tasarım kararları verilmiştir.

Sonuç olarak, Yukarıyapıcı Köyünün yukarıda tanımlanan tarihsel ve sosyo-mekânsal özellikleri köye dair geliştirilen mekânsal düzenleme araçlarında alınan kararlarda yönlendirici olmuştur. Kyzkos antik kentine ait tarihi alanlara ve Kirazlı Manastırına yakınlığı, yakın çevresindeki doğal güzellikleri, özgün mimarisi, geleneksel Pomak dili ve kültürünü yaşatması köyün güçlü noktaları olarak ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan nüfus kaybetmesi, nüfusunun yaşlanması, genç nüfus kaybına paralel olarak ekonomik ve sosyal aktivitelerin canlılığını yitirmesi,

yapılı çevrenin köhneleşmesi ve ulaşım problemleri sorun alanları olarak tespit edilmiştir. İzleyen bölümde bu potansiyel ve sorunlardan yola çıkarak köye dair geliştirilmiş mekânsal düzenleme araçları anlatılacaktır.

ERDEK YUKARIYAPICI KÖYÜ MEKÂNSAL DÜZENLEME ARAÇLARI

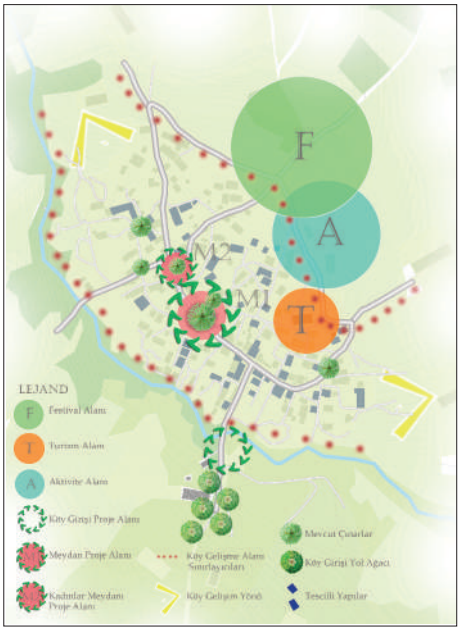
Çalışma kapsamında köyün özgün niteliklerini ortaya koymak amacıyla tarih, doğa, insan ve yapılı çevre olmak üzere 4 tematik çerçevede yapılan analizler sonrasında, tasarım kararlarının katılımcı yöntemler kullanılarak bütüncül şekilde geliştirilmesi ile Yukarıyapıcı Köyü için birbirini destekleyen mekânsal düzenleme araçları tanımlanmıştır. Bu yöntemler ve çalışma kapsamında incelenen dünya örnekleri göz önünde bulundurularak tanımlanan mekanal düzenleme araçları "Köy Tasarım Şeması", "Köy Tasarım Rehberi" ve "Eylem Projeleri"dir.

Erdek Yukarıyapıcı Köy Tasarım Şeması

Proje kapsamında Yukarıyapıcı Köyüne ilişkin ilk adım olarak köyü bütüncül olarak ele alabilmeyi kolaylaştıran ancak mevzuatta olmayan, mekansal stratejik kararları içeren Köy Tasarım Şeması oluşturulmuştur (Şekil 8). Şemada köyde tasarıma konu olan alanlar bir bütün içinde değerlendirilmiş, sınırlama getirilen alanlar, proje alanları ve Köy Tasarım Rehberine konu olan alanlara ilişkin kararlar getirilmiştir. Bu kararlar geliştirilirken tarihsel ve sosyo-mekânsal analizler sonucunda ortaya çıkan potansiyeller ve sorunlar yönlendirici olmuş, köyün içinde konumlandığı Kapıdağ Yarımadası ve Balıkesir ili özelindeki üst ölçek plan kararları (Türkiye Turizm Stratejisi, TR2 Güney Marmara Bölge Planı, Kültür ve Turizmi Koruma ve Geliştirme Bölgesi ve 2015 tarihli Çevre Düzeni Planı) incelenmiş, üst ölçekli planlarda köy ve yakın çevresine ilişkin kararlar bağlayıcı olarak kabul edilmiştir.

Köy Tasarım Şeması, öncelikli olarak peyzaj karakter analizi sonucunda ortaya konan karakter alanları üzerinden şekillendirilmiştir. Bu alanlar köyün kendine has peyzaj kimliğini, doğa ile yapılaşma ilişkisini ortaya koyduğu kadar, gelir kaynaklarını da içermekte ve farklı kullanım biçimlerini göstermektedir. Bu bağlamda, köyün tarihi, doğal ve kültürel kimliğini koruyacak ve köydeki yaşam kalitesini artıracak mekânsal stratejileri içeren bir şema ortaya çıkmıştır. Köye dair geliştirilen ilk mekânsal strateji Yukarıyapıcı Köyünün yüzyıllardır sahip olduğu yerleşim formunun ve doğa ile uyumlu özgün tarihsel siluetinin korunmasıdır. Köyün gelişme alanını çevreleyen doğal peyzajın köy gelişimini sınırlandırması gerektiği düşünülmüştür. Güneybatıda dere ve çevresi doğal bir sınırlayıcıdır. Subaşı Deresi Peyzajı (PKA4) çok çeşitli bitki türleri, karışık tarım alanları ve doğa ile uyumlu bahçecilik ve meyvecilik faaliyetleri ile kırsal karakteri

güçlendiren özelliğe sahiptir. Ayrıca köy mezarlığının burada bulunması nedeniyle aşılmaması gereken bir sınır oluşmaktadır. Diğer sınırlayıcı ise, köyün kuzeydoğusunda Köybaşı Tarım ve Kır Peyzajıdır (PKA7). Burada doğal bitki örtüsü, tarım alanları, zeytinlikler, meyve bahçeleri, geniş yapraklı orman bitki örtüsü dokusu, doğal çayırlıklar bulunur. Böylelikle, köyün gelişmesinin 320-350 rakım aralığında olması gerektiği, köyün güneydoğusunda PKA7 Köybaşı Tarım ve Kır Peyzajının güneyinde kalan alanda da yerleşimin devamı niteliğinde ve doğal geçişi koruyacak şekilde yeni yapı yapılabileceği öngörülmüştür. Diğer taraftan mevcut yapılaşma dokusunun korunmasına, yeni gelişecek alanlarda mevcut dokudaki bahçe ve konut mimarisi özelliklerinin belirleyici olmasına karar verilmiştir.

Şekil 8. *Yukarıyapıcı Köyü Köy Tasarım Şeması*

Köye dair geliştirilen ikinci temel mekânsal strateji ortak kamusal mekânların kalitesinin artırılarak, köyün özgün kimliğini yaşatmak ve köydeki kamusal yaşamı iyileştirmektir. Bu bağlamda köy girişi, köy meydanı ve kadınlar meydanının yenilenebilmesi için ayrıntılı projelendirme çalışmalarının yapılması önerilmiştir. Köy girişi, köy meydanı ve kadınlar meydanı köyde en aktif kullanılan ve köylülerin de en çok müdahale edilmesini talep ettikleri kamusal mekânlar olarak ön plana çıkmıştır. Köy meydanı mübadele sonrasında oluşmuş, camisi, çınarı, çeşmesi ve köy kahvesi ile tipik bir köy meydanıdır. Kadınlar meydanı ise daha organik oluşmuş, bir fırının yer aldığı ve kadınlar tarafından yoğun kullanılan

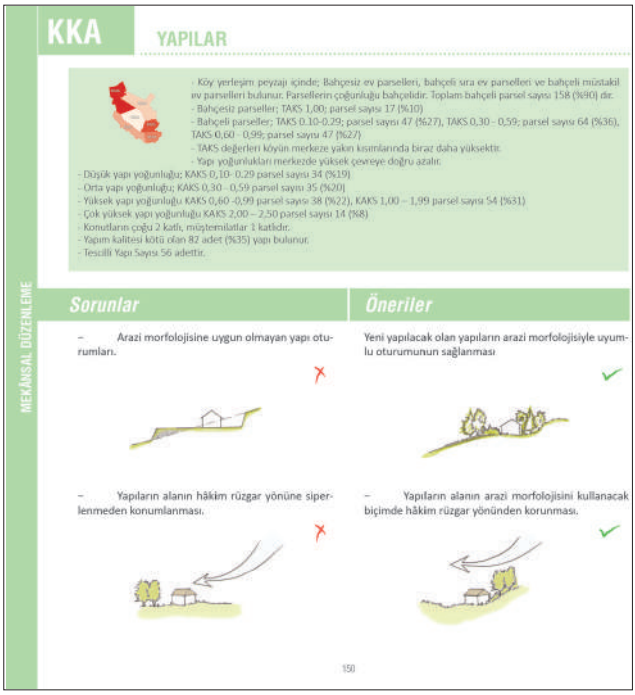
sosyalleşme mekânıdır. Dere, köprü ve mezarlığın bulunduğu köy girişi hem kadınlar hem de erkekler tarafından köyün kimliğini yeterince yansıtmadığı için müdahale talep ettikleri bir mekândır. Diğer taraftan köylüler tarafından köyün toplumsal belleğinde önemli yer tutan ve bugün de sosyalleşme mekânı olan eski okul ve kurs binasının bulunduğu aktivite alanı ve eskiden kiraz festivalinin yapıldığı festival alanının köy halkının ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi öngörülmüştür. Köy Tasarım Şemasında karar geliştirilen bir diğer konu ise köyde yaşayanların en çok şikâyet ettiği konulardan biri olan ve köydeki yaşam kalitesini yükseltecek en önemli unsur olarak görülen ulaşımdır. Tarihi boyunca ulaşım Yukarıyapıcı Köyü için bir sorun olmuştur. Bugün hala hem Erdek, Bandırma gibi yakın merkezlere ulaşım bağlantısı sıkıntılı hem de köyün kendi içindeki ulaşım özellikle de yol kalitesi düşüktür. Köy içinde esas olarak yaya ağırlıklı bir hareket vardır. Köy içindeki araç trafiği ise köyden giriş-çıkış yapan binek araçlarının veya tarlaya giden tarım araçlarının yarattığı trafiktir. Süt kamyonu, çöp arabası ve kadınlar meydanına gelen satış araçları da trafik yaratmaktadır. Bu sebeple araç yollarının ring yapabilmesi için kuzeydeki bir bağlantının devam ettirilerek köy meydanına giden yola bağlanması önerilmiştir. Köy meydanının doğusunda, bugün araçların park ettiği çıkmaz sokak da aynı şekilde kısıtlı araç girişi ile yaya ağırlıklı olarak meydan düzenlemesine dâhil edilmiştir. Köyde araç geçişlerini azaltmak için dışarıdan gelenler için köy girişine ve festival alanında otopark yeri düzenlemesi önerilmektedir.

Köy Tasarım Şeması ile getirilen üçüncü mekânsal strateji ise köy ekonomisinin canlandırılmasına ilişkin olmuştur. Yapılan sosyo-ekonomik analizlerde köylünün tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürmeyi istediği ve köye dair yapılan müdahalelerin bu aktiviteleri olumsuz etkilememesini vurguladığı görülmüştür. Bu bağlamda Köy Tasarım Şemasında köydeki temel ekonomik aktivitelerin korunmasına, bunun için de hem yapılaşma şartlarında hem de ulaşıma ilişkin düzenlemelerde temel ekonomik aktiviteleri desteklemeye yönelik kararlar geliştirilmesine karar verilmiştir. Diğer taraftan kırsal turizmin temel ekonomik aktivitelerin yanında köy halkına ek gelir getirecek, köyde ekonomik canlılık yaratacak bir sektör olarak geliştirilmesine, ancak kırsal turizmin köyün özgün tarihi ve toplumsal kimliklerini yok etmeden, köyde soylulaştırma süreçlerini başlatmayacak önlemlerle birlikte geliştirilmesine karar verilmiştir. Köy halkı, yukarıdaki sosyo- mekânsal analiz bölümünde de vurgulandığı gibi, turizm kullanımlarının kendi evlerinin ve yaşam alanlarının biraz dışında olmasını tercih etmekte, böylelikle mevcuttaki gündelik hayat alışkanlıklarını dönüştürmek zorunda kalmayacaklarını belirtmektedirler. Köylülerin talepleri doğrultusunda kırsal turizme ilişkin olarak ayrı bir alan önerilmiştir. Köyün güneydoğusunda Eski Köy Okulu Karakter Alanı (KKA5) içinde konut dokusunun köye göre daha yoğun olduğu bir alan turizm alanı olarak seçilmiştir. Kendi içinde özel bir karakteri olan

bu alanda eskiden kilise ve sonradan okul olan, bugün harabe durumundaki yapının onarılarak köy müzesi, kafe ve satış yeri olarak işlevlendirilmesi ile burada bir odak yaratılabileceği öngörülmüştür. Köy ve çevresinin antik döneme kadar uzanan ve bugün de güçlü izleri olan tarihi ve kültürünün zenginleşerek devam etmesi için de bu müzenin olumlu katkıları olacağı düşünülmektedir. Yapının yakın çevresinde evlerde pansiyon kullanımının teşvik edilmesi ile bu alanın bir kırsal turizm odağı olarak geliştirilmesi önerilmiştir.

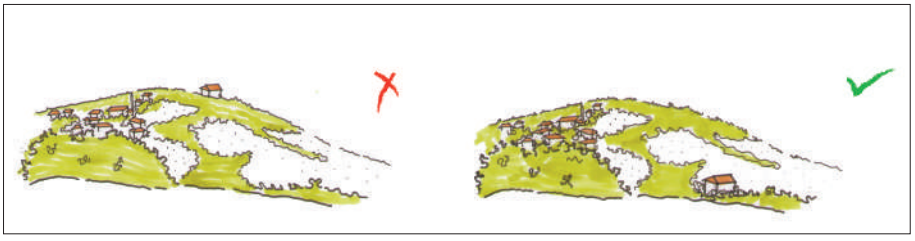
Erdek Yukarıyapıcı Köy Tasarım Rehberi

Temel düzenleme aracı olan "Köy Tasarım Rehberi"nde "Köy Tasarım Şeması" çerçevesinde ortaya konulan mekânsal stratejiler detaylandırılmıştır. Profesyonellerden köy halkına kadar köye ilişkin tasarrufta bulunmayı düşünen tüm kullanıcılar tarafından anlaşılabilir olması amacı ile her tür ifade kısa ve öz biçimde yazıya aktarılmış, yalın bir görsel anlatım tekniği kullanılmıştır. Rehber içeriğinde her bir altbaşlık üç bölümde kurgulanmış, ilk kısımda ilgili alt başlığa dair temel bilgilerin aktarıldığı "Mevcut Durum" değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci kısımda alt başlığa dair belirlenen "Sorunlar" sıralanmış, üçüncü kısımda ise saptanan bu sorunlara ilişkin "Öneriler" fotoğraflar, teknik çizimler ve grafik gösterimlerle desteklenerek geliştirilmiştir

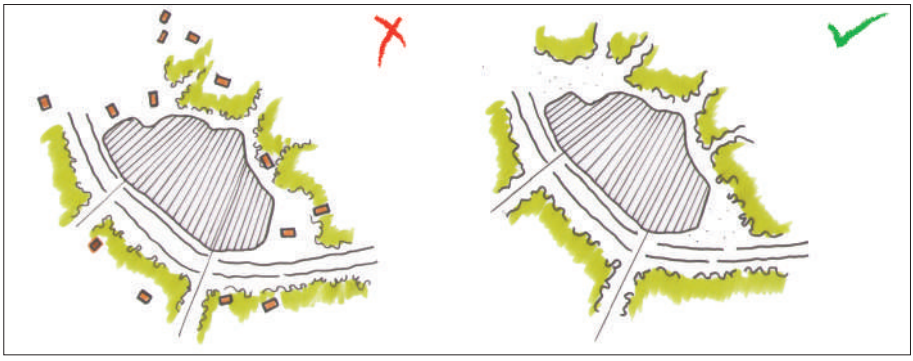
Şekil 9. *Yukarıyapıcı Köy Tasarım Rehberi Kurgusu*

Rehberin alt başlıkları analiz ve sentez çalışmaları sonucunda belirlenen dört temel kategoride oluşturulmuştur. Bunlar, "Köyün Peyzaj Karakteri/ Yerleşim Biçimi", "Ulaşım", "Parsel/Yapılar" ve "Ortak Mekânlar"dır. Bu temel kategorilerden ilki, köyün içinde konumlandığı peyzajla olan ilişkisinin ortaya konduğu ve yerleşimin bu peyzaj içinde nasıl geliştiğine ve gelecekte nasıl gelişmesi gerektiğini ortaya koyan, köyün peyzaj karakteri ve yerleşim biçimine ilişkin sorun ve önerilerin bulunduğu bölümdür. Bu başlıkta köyün peyzaj karakterine ilişkin mevcut durum, peyzaj karakter analizinde ortaya konan karakter alanlarının temel özellikleri ile belirlenmiştir. Karakter alanlarına ilişkin saptanan fiziksel, ekolojik ve insan etkileri ise köyün peyzaj karakterine ilişkin sorunların oluşturulmasında kullanılmıştır. Bu başlığa ilişkin öneriler gene bu yöntemden çıkan karakter alanının güçlü ve zayıf yönleri ile olumlu peyzaj özelliklerinin sentezlenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak köyün özgün karakterine ilişkin mevcut durum saptanarak, sorunlar tespit edilmiş, köy karakterine ilişkin öneriler geliştirilmiştir. Bunlardan köyün karakterini vurgulayan köy siluet çizgisiyle ilgili olarak, köyün içinde konumlandığı peyzajla uyumlu siluet çizgisini bozacak yapılaşmanın önlenmesi rehberde özellikle dikkatle ele alınmıştır (Şekil 10). Köyün önemli kimlik özelliklerinden biri olan bu siluet çizgisinin, özellikle köy ve yakın çevresinde konumlandırılan yapılar ve tavuk çiftlikleri ile bozulduğu görülmüştür. Rehberde bu tür yapıların yeniden inşasına izin verilememesi, mevcut yapılarda ise içinde yer aldıkları karakter alanı ile uyumlu hale getirilmesi için öneriler geliştirilmiştir. Örneğin hemen köy yakınında yer alan rengi ve ölçeğiyle köyün yapılarından ayrışan ve hatta köyün kimlik özelliklerini zayıflatan tavuk çiftliklerinin, içinde konumlandıkları karakter alanı ile uyumlu hale getirmek adına, yapı renginden, yapının konumlandığı parselin bitkilendirilmesine kadar farklı öneriler getirilmiştir. Bunun yanında köyün karakterinin oluşmasında doğrudan etkili olan Subaşı deresinin doğayla bütünleşik olan mevcut halinin korunması önerilmiş, ileride yapılacak dere ıslah vb. çalışmalar ile derenin her hangi bir beton kanal içine alınması veya dereye bitişik konumda olan bahçelerin dere ile etkileşimini azaltacak istinat duvarları yapımı rehber kapsamında engellenmeye çalışılmıştır.

Şekil 10. Köy silüetine ilişkin sorunlar ve öneriler

Köyün içinde konumlandığı peyzaj ile uyumlu bir biçimde mevcut yerleşim formuna uygun bir gelişme göstermesine ilişkin Köy Tasarım Şemasından vurgulanan unsurlar gene bu başlık altında detaylandırılmıştır. Özellikle köyün "toplu köy" olma özelliğinin korunması için saçaklanma biçiminde yapılaşmanın önüne geçilmesi adına yerleşimin 320-350 m kotları arasında sınırlandırılması önerilmiştir. Ayrıca köy makroformunu değiştirecek yeni yapılaşma alanlarının açılmasından önce ilk etapta köy içindeki boş ve harabe olan binaların onarılarak kullanılması önerisi getirilmiştir. Bunlara ek olarak köyün makroforumunda etkili olan köy içindeki ekili ve dikili alanlar ile meyve ve zeytin bahçelerinin korunması da özellikle vurgulanmıştır (Şekil 11).

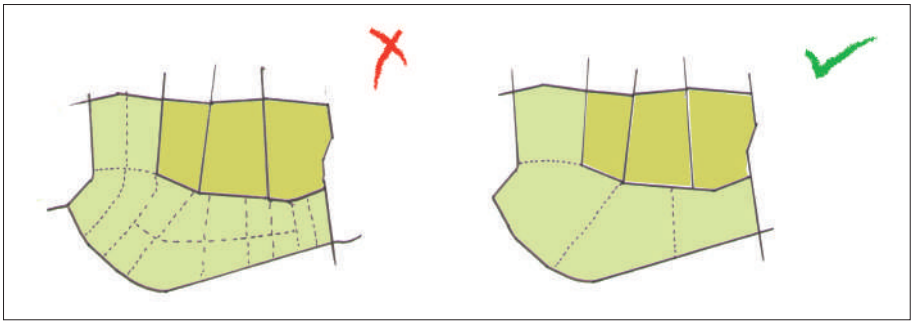

Şekil 11. *Yerleşim biçimine ilişkin öneriler*

Rehberdeki diğer bir altbaşlık ulaşımdır. Köyün ana iskeletini oluşturan ve gündelik yaşamda çok önemli bir unsur olan yollar ile patikalara dair temel özellikler, sorun ve öneriler bu başlık altında detaylandırılmıştır. Köye dair ana ulaşım kararlarının belirlendiği Köy Tasarım Şeması ile uyumlu şekilde, özellikle yollar ve patikalara ilişkin tasarım ve malzeme önerileri geliştirilmiştir. Katılımcı yöntemler ile desteklenen bu önerilerin bir yandan köydeki yaşam kalitesini artırmayı hedeflerken, diğer yandan köyün özgün kimlik özelliklerini yansıtacak biçimde geliştirilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca mevcut yol ve patikaların, yaya veya araç kullanımının yanısıra köydeki hayvancılık faaliyetlerini de dikkate alınarak düzenlenmesi önerilmiştir.

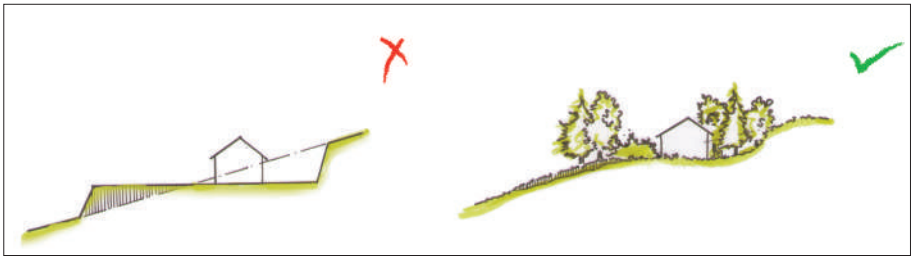
Üçüncü altbaşlıkta, köyün fiziksel mekânına dair kimliğini oluşturan parsel ve yapılar ele alınmıştır. Bu kapsamda köy yerleşimlerinde köyün karakterinin oluşmasında ve yerleşim dokusunun belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip olan parsel biçimleri ve büyüklükleri rehberde ayrıntılı olarak incelenmiş ve öneriler geliştirilmiştir (Şekil 12). Yapılan çalışmada, köy içindeki farklı büyüklüklerde ve biçimlerde parsel büyüklüklerinin olması, parsel büyüklüklerine ilişkin bir

bölgeleme yapılmasını engellemiştir. Bunun yanında planlamada genel bir eğilim olan parsel büyüklüğü belirlenmesinin Yukarıyapıcı Köyü özelinde çok uygun olmadığı görülmüş, bu tür bir yaklaşımın tektip bir yapılaşmaya neden olabileceği, köyün dokusundaki çeşitliliği azaltabileceği endişesi de doğmuştur. Bu nedenle köy içinde yapılacak yeni parsel ifrazları durumunda parsel büyüklüklerinin komşu parsel büyüklükleri ortalaması alınarak belirlenmesi önerilmiştir. Ayrıca köy merkezinde mevcutta TAKS değeri 1 olan parsellerin olmasına karşın yeni oluşturulacak parsellerde TAKS 1 kesinlikle önerilmemiştir. Nedeni mevcut bahçesiz parsellerde ürün depolama sorunları olması, yola taşmaların halkta rahatsızlık yaratması ve köyün önemli kimlik öğesi olan bahçeli yapıların desteklenmesidir.

Şekil 12. *Parsel ifrazları için öneriler*

Parseller için geliştirilen bir diğer öneri ise parsel sınır elemanlarının köy karakteri ile uyumlu olmasıdır. Yapay çit elemanları veya köyde kullanılmayan türdeki sınırlama elemanlarının kullanılmaması özellikle vurgulanmıştır. Parsel duvarlarının 1 metreden yüksek olmamasına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Parsel sınırlarında mevcutta sınırlama elemanı olarak kullanılan kuru zeytin dallarının, özellikle yollara ve komşu parsellere taşmaması üzerinde durulmuştur. Köy içindeki yapılarla ilgili olarak ise özellikle yapıların arazi morfolojisiyle uygun olmayan konumda yapılmalarının önüne geçilmesi, köyün içinde yer aldığı peyzajla uyumlu bir yapılaşmanın sağlanması önerilmiştir (Şekil 13). Bu kapsamda, yeni yapılacak yapıların köydeki mevcut yapı yükseklikleri ile uyumlu olması önerilmiştir. Buna göre yeni yapılar için kat yükseklikleri ve kat adetleri belirlenmiştir. Ayrıca yeni yapılarda çatı eğimlerinin köydeki baskın çatı eğimi dikkate alınarak oluşturulması önerilmiş, onarımı yapılacak çatılarda yine bu eğime göre gerekli müdahalelerin yapılması vurgulanmıştır. Cephe malzemeleri ve renkleri ile ilgili olarak köydeki mevcut malzemeler ve renkler dikkate alınarak öneriler yapılmıştır. Aynı biçimde pencere büyüklükleri ve şekilleri ile ilgili olarak da köyün karakterini simgeleyen türdeki yapıların pencere tipolojilerinden örnek gösterilmek suretiyle öneriler geliştirilmiştir (Şekil 14) .

Şekil 13. *Arazi morfolojisne uyumlu yapılaşma*

Şekil 14. *Pencere ve kapılara ilişkin sorun ve öneriler*

Dördüncü altbaşlık ise köy meydanı, köy girişi, kadınlar meydanı ve diğer toplanma alanlarını içine alan ortak mekânlara dair önerilerin geliştirildiği bölümdür. Sosyo-mekânsal analizler sonucunda köydeki ortak mekânların köy gündelik hayatında çok önemli yer tuttuğu, aynı zamanda yine aynı mekânların bir kırsal turizm önerisinde önemli potansiyel alan teşkil ettikleri ortaya çıkmıştır. Köydeki gündelik yaşamın yoğunluklu olarak geçtiği bu mekânlarda bir yandan yaşam kalitesini artırıcı, fonksiyonel düzenlemeler geliştirilirken diğer yandan köyün kimlik özelliklerine uygun öneriler geliştirilmiştir. Bu doğrultuda köyün girişinde köprü ile köye giriş sağlayan alanın özellikle dikkatle ele alınması gereken bir ortak mekân olduğu ortaya çıkmıştır. Köyün karşılama mekânı olan, aynı zamanda mezarlığın da bulunduğu bu alan köylülerin gündelik yaşamlarında kullandıkları bir meydan özelliği taşımaktadır. Bu nedenle köy girişi için geliştirilen önerilerde bu kullanım özellikleri dikkate alınmıştır. Köy girişini vurgulayan önerilerden biri hoş geldin tabelasının düzenlenmesidir. Bir diğer öneri ise köye beş yüz metre kala yol boyu ağaçlandırmanın yapılmasıdır.

Köyde gündelik yaşamın sıklıkla geçtiği bir diğer ortak mekân olan köy meydanı için ise, belirlenen ilkeler doğrultusunda öneriler oluşturulmuş, bu öneriler daha sonra Eylem Projeleri ile hayata geçirilmek üzere ayrıntılandırılmıştır. Köyün en

önemli karakteristik mekânlarından biri olan meydanın çınarı, kahvesi, camisi ve çeşmesi ile bir bütün olarak ele alınması ve mevcut durumdaki araç trafiğinin bu bütünlüğü bozmayacak biçimde düzenlenmesi önerilmiştir. Buna ek olarak meydanın bir toplanma mekânı olarak döşemesinden, oturma elamanına kadar her tasarım öğesiyle bir bütün oluşturması için farklı öneriler geliştirilmiştir.

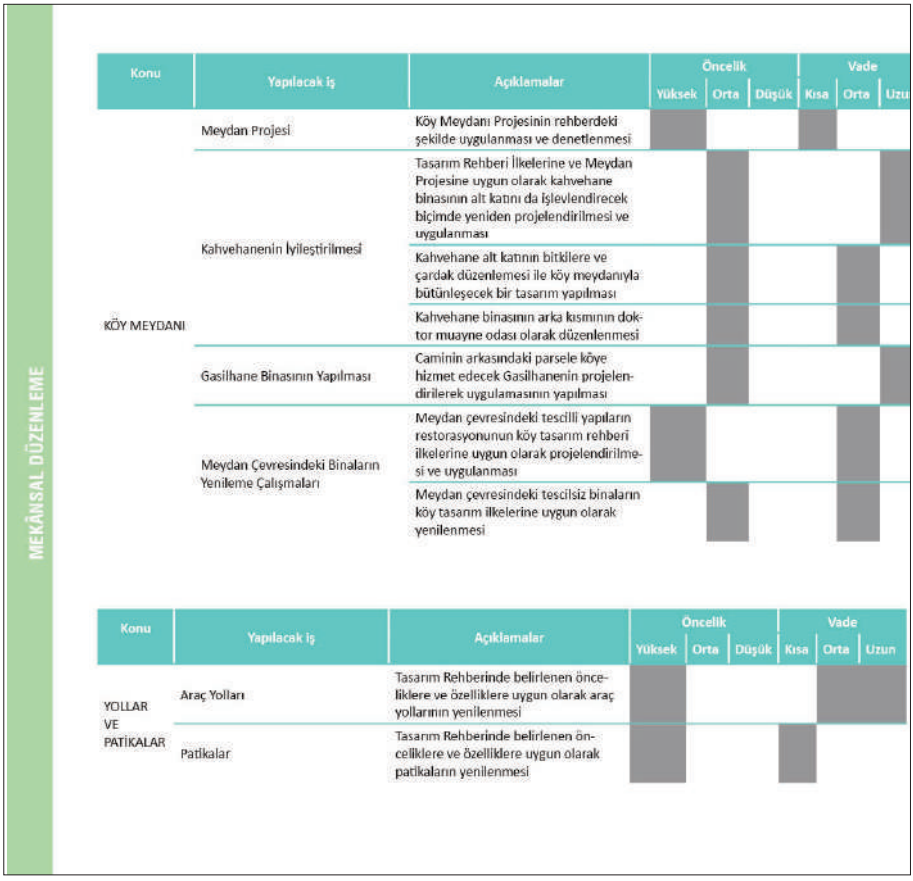
Eylem Projeleri

Eylem Projeleri çalışmanın amaçlarının gerçekleşmesi ve Köy Tasarım Rehberinin hayata geçirilmesi için köyde yapılması önerilen işlerin öncelikleri ve detaylarının yer aldığı eylemler ile uygulama etaplarını içermektedir. Çalışma kapsamında geliştirilen eylem projeleri; Altyapı, Köyün Yerleşim Biçimi, Köy Girişi, Köy Meydanı, Yollar ve Patikalar, Ortak Alanlar olmak üzere 6 ana başlıkta ele alınarak 25 proje ile detaylandırılmıştır. Bu projelerde Köy Tasarım Rehberinin her başlığı için yapılacak iş açıklanmış, işin önceliği, kısa ya da uzun vadeli olması durumu belirlenmiştir (Şekil 15). Öncelik belirlenirken iki kriter göz önünde bulundurulmuş, bunlardan birisi sorun odaklı, diğeri ise vizyon odaklı olmuştur. Bir sorunun yaşam kalitesini ne kadar etkilediğine göre değişen aciliyeti o soruna çözüm sunan eylemin önceliğini belirlemiştir. Diğer yandan, Köy Tasarım Rehberindeki temel hedeflerin yerine getirilebilmesi için en etkili olduğu düşünülen eylemler de yine öncelik sıralamasında öne geçmiştir. Bir eylemin hangi vadede gerçekleştirileceği meselesi ise, maliyet ve/veya iş yükü bağlamında ne kadar sürede yapılabileceğine göre düşünülmüştür.

Örneğin trafonun meydandan kaldırılması ve köy bütününde yola taşmaların önlenmesi için kadastro çalışması yapılması köy halkı tarafından en çok istenen iki konudur. Yaşam kalitesi ile ilgili bu eylemler yüksek öncelikli ve kısa vadeli olarak tanımlanmıştır. Yine örnek vermek gerekirse köy halkı tarafından istenen köy meydanının düzenlenmesi konusu, hem yaşam kalitesinin yükseltilmesi hem de köye dair kırsal turizm hedefleri bakımından yüksek öncelikli ve kısa vadeli olarak belirlenmiştir.

Yukarıyapıcı Köyü için öncelikle geliştirmesi gereken iki konuya "öncü projeler" başlığı altında yer verilmiştir. Bunlardan birincisi, köye dair ayrıntılı bir kırsal turizm yaklaşımına, stratejisine olan ihtiyaçtır. Köy Tasarım Rehberinin hedeflerini tamamlayıcı ve yerel yönetime yol gösterici nitelikteki kırsal turizm stratejisi öncü projeler başlığı altında verilmiştir.

İkinci konu ise köyde ortak yaşamı canlandıracak olan "Köy Meydanı Tasarım Projesi" dir. Öncü projeler başlığı altında yer alan Köy Meydanı Tasarım Projesinin hazırlanma süreci ve proje detayları bir sonraki başlıkta aktarılacaktır.

Şekil 15. *Eylem Projeleri Uygulama Etapları: Köy Meydanı ve Yollar, Patikalar Örneği*

Öncü Proje Örneği I: Kırsal Turizm Stratejisi

Erdek 1950'li yıllarda iç turizmin odak noktası haline gelmiş, ancak turistik cazibe noktası olma özelliğini 1980 sonrası önemli ölçüde yitirmiştir (Arslan, 2005). 1980'lerdeki ülke turizm politikalarında Akdeniz ve Ege kıyılarının geniş kredi ve teşviklerle desteklenmesi ve bu yörelerde turizm sezonunun Kapıdağ Yarımadasına göre daha uzun olması yatırımcıların ilgisini ülkenin batı ve güney sahillerine yönlendirmiştir (Arslan, 2005). Diğer taraftan Erdek ve çevre köylerde artan ikinci konutlar, yoğun yapılaşma, mevcut tesislerin yetersizlikleri, hizmet kalitesinin düşük olması, Erdek başta olmak üzere Kapıdağ Yarımadasını turistik cazibe merkezi olmaktan çıkarmıştır (Arslan, 2005). Ancak son yıllarda farklı kurumlar tarafından farklı ölçeklerde Kapıdağ Yarımadasında turizmi canlandırmaya yönelik

bir dizi politika üretilmiş, plan çalışmaları yapılmıştır.[4] Kırsal turizm bu çerçevede yerel yönetimin gündemine gelmiş kültürel turizmle birlikte Yukarıyapıcı Köyünün projelendirilmesine karar verilmiştir.

Yukarıyapıcı Köyü tarihi, kültürel ve doğal değere sahiptir. Köy yakın coğrafyasında yer alan antik Kyzikos kentinde, özellikle Roma Dönemine ait Hadrianus Tapınağı ve Amphitheatre harabeleri gibi eserler kültürel ve tarihi miras anlamında çok değerlidir. Diğer taraftan 1895 ile 1922 arasında Ortodoks dünyası için önemli bir hac merkezi olan Kirazlı Manastırına da en yakın köylerden birisidir. Erdek Belediyesinin çabaları ile 2015 yılından itibaren Ortodokslara ait geleneksel Ağustos dini töreni tekrar yapılmakta, Ortodoks Cemaatinin ileri gelenlerinin katıldığı ve yönettiği ayinler düzenlemektedir. Köyün çevresindeki tarihi eserler kadar, Yukarıyapıcı Köyü de büyük bir turizm potansiyeli taşımaktadır. Her ne kadar bazı evleri harabeye dönmüş olsa da köy hala eski Rum köyü mimari örneklerini barındırmaktadır. Kapıdağ Yarımadasında toplumsal dokusu bozulmamış birkaç Pomak köyünden birisidir. Köyde Pomak kültürünün geleneksel yaşamına ilişkin birçok öge oldukça canlıdır. Köyün yakın çevresine ilişkin sahip olduğu bir diğer değer ise doğasıdır. Kapıdağ Yarımadası hem flora hem de fauna açısından zengindir. Köyün yakın çevresi meşe, gürgen, kestane, ıhlamur, çınar, kayın, defne ve karaçamdan oluşan sık ormanlarla kaplıdır. Köye çok uzak olmayan gölet ve çevresi ise diğer bir doğal değerdir.

Yukarıyapıcı Köyü için bu çalışma kapsamında hazırlanan Köy Tasarım Rehberi'nde kırsal turizm kırsal kalkınmanın bir aracı olarak görülmüş, kırsal turizmin köy ekonomisini destekleyici bir ekonomik aktivite olması öngörülmüştür. Hayvancılık ve tarım köyün ana geçim kaynakları olarak kabul edilmiş, kırsal turizmin doğal ortam üzerinde tahrip edici, yok edici ve kirletici özelliklerine izin verilmemiştir. Köyde koruma gelişme dengesinin iyi kurulması adına sit alanı ilan etme yerine koruma odaklı yeni bir planlama yaklaşımı geliştirilmiştir. Kırsal turizmin farklı turizm türleri ile özellikle de tarih, kültür ve kıyı turizmi ile entegre edilmesi öngörülmüştür. Kırsal turizmde otantiklik çok önemlidir. Bu nedenle yollarda kullanılan malzemelerden, aydınlatmaya, ticari işletmelerde sunulan hizmet ve mallara kadar her şey köyün doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile uyumlu olmasına özen gösterilmelidir. Köy halkının da

4 Kapıdağ Yarımadası-Erdek Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Eylem Planı'nda (2007-2013) doğa ve kıyı turizminin geliştirileceği alanlar ve zeytin koridoru içinde yer almaktadır. Güney Marmara Kalkınma Ajansı TR22 Güney Marmara Bölge Planı'nda (2010-2013) ise Bandırma Edremit arası Eko-Agro ve Sağlık Turizmi Gelişme Aksı içinde kalmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen Turizm Merkezi ve Kültür Turizm Koruma Geliştirme Bölgeleri (KTKGB) listesinde Balıkesir Marmara Güneyi Adalar KTKGB içinde yer almaktadır. Üst ölçekli planlarda Kapıdağ Yarımadasında turizm ana sektörlerden biri olarak önerilirken, eko-agro ve sağlık turizmi turizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır.

görüşmelerde belirttiği gibi köyün değerlerini dikkate alan bir kırsal turizm yaklaşımının köy halkı tarafından benimsenmesi mümkündür. Kırsal turizmin sürdürülebilir olmasında en önemli faktörün, kamu ve yerelin birlikte çalışması, yöre halkının sürecin her aşamasında katılımının sağlanması, yani katılımcı turizm planlaması olması ilkesinden hareketle Yukarıyapıcı Köyü için katılımcı bir kırsal turizm modeli kurgulanmıştır.

Yukarıyapıcı Köyü Kırsal Turizm Planına ilişkin ana kararlar şunlardır: Köyün fiziksel mekanının iyileştirilmesi; köy girişine harita konması; dere kenarının temiz tutulması; köy meydanının, girişinin ve yollarının tasarım rehberi ilkelerine göre düzenlenmesi; köyün peyzaj düzenlemesinin Köy Tasarım Rehberi ilkelerine göre gerçekleştirilmesi; eski kilise ve çevresinde turizm odağı oluşturulması; kiraz festivalinin canlandırılması; kilisenin müze olarak değerlendirilmesi; Kyzikos-Kapıdağ Yarımadası Kültür Belleği – Pomak kültürü – Rum kültürünü tanıtmayı hedefleyen bir müze yapılması; Belediyenin kırsal turizm odağı olarak belirlenen alan içindeki sivil mimari örneği konutlardan satın alarak restorasyon çalışması yapması ve bu binaları konaklama için kullanılır şekilde düzenlemesi; köydeki diğer binaların restorasyonunu teşvik etmesi.

Diğer kararlar ise hayvancılık, tarım ve ormandan gelen yerel ürünlerin değerlendirilerek köye ait bir marka oluşturulması; festival alanındaki eski okul binası ve eski kurs binalarının üretim atölyeleri olarak düzenlenmesi (keçi peyniri yapımı, tereyağı yapımı, salça ve reçel yapımı vb.); atölye üretim takvimi oluşturulması; Yukarıyapıcı Köyünün mevcut trekking, yürüyüş ve günlük tur rotaları içindeki yerinin vurgulanması; yeni oluşturulacak rotalara köyün dahil edilmesi; Kyzikos antik kenti kalıntıları olan Hadrian Tapınağı, amfitiyatro ve eski liman ile köyün ilişkisinin kurulması; köyün içinde ve yakın çevresindeki tarihi ve doğal değerleri görmeyi hedefleyen mevcut trekking ve bisiklet rotalarının ve mola noktalarının geliştirilmesi; köyün kısa turizm rotası ile göletle ve uzun turizm rotası ile Kirazlı Manastırı ile ilişkisinin güçlendirilmesi; Kirazlı Manastırına yönelik kültürel ve inanç turizminden köyün yararlanması; köyün turizm rehberlerinde, sosyal medyada ve gezi internet sitelerinde tanıtımının yapılması ve son olarak tüm planlama süreci tamamlandıktan sonra köydeki turizm aktivitelerini tanıtan bir web sitesi kurgulanıp, daha çok kişinin haberdar edilmesidir. Bu süreçte köy halkının her aşamada aktif şekilde yer alması için ayrı bir katılım planı yapılmalıdır.

Öncü Proje Örneği II: Köy Meydanı Tasarım Projesi

"Köy Meydanı Tasarım Projesi"ne ilişkin tasarım kararları köy halkı ile ortaklaşa yapılan çalışmalar sonucunda oluşturulmuştur. İlk etapta köy içinde özellikle

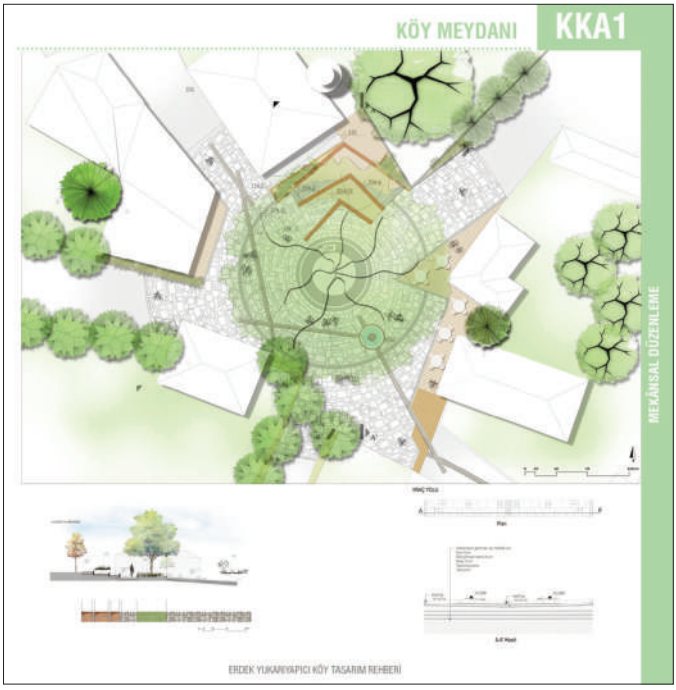
kadınların da rahatlıkla doldurabilmeleri için kadınlar meydanı olmak üzere birkaç yere (Cami duvarı,köy çeşmesi, kahvehane) fikir panoları asılmış, köy halkından pano üzerinde yazarak ve işaretleyerek fikirlerini aktarmaları istenmiştir. Bir gün asılı olarak bırakılan fikir panolarında meydana dair memnun olunan ve olunmayan özelliklerin yazılması istenmiş, ayrıca farklı yerlere ait köy meydanı örnekleri gösterilerek hangilerinin köy için uygun olduğunu düşündükleri sorulmuştur. Türkiye ve dünya örneklerini içeren bu fotograflar proje ekibi tarafından köyün bağlamına uygun olarak saha çalışması öncesinde belirlenmiştir. Fikir panolarıyla paralel olarak köy halkı ile yapılan masa toplantıları yapılmış, köylülerin meydana dair genel istek ve talepler alınmıştır. Bu masa başı toplantılarında örnek yol kaplaması, çeşme ve kahve fotografları üzerinden bir tartışma yapılmıştır. Köy halkıyla yapılan bu toplantılar ve fikir panolarının doldurulması sonrasında, sonuçlar dikkate alınarak proje ekibi tarafından meydana ilişkin tasarım önerileri geliştirilmiş, daha sonra bu tasarım önerileri köy halkıyla paylaşılarak geri bildirim alınmıştır. Köy halkı ile yapılan bu görüşme sonrasında proje ekibi tarafından geliştirilen meydan projesi detaylandırılmış ve daha sonra köy meydanında yapılan gece toplantısında köy halkına sunularak görüş ve bilgiler alınarak meydan projesinin nihai sonuca ulaşması sağlanmıştır.

Yukarıyapıcı Köy meydanı; camisi, çınarı, köy kahvesi ve çeşmesiyle geleneksel bir köy meydanıdır (Şekil 16). Köyün ana yol bağlantılarının kesiştiği nokta, cami ve kahvehanesi ile toplanma mekânıdır. Meydan çoğunlukla orta yaşlı erkekler tarafından kullanılırken, kadınların meydandaki var oluşları sınırlıdır. Ancak sahada yapılan katılımcı tasarım sürecinde hem kadınların hem de erkeklerin köy meydanından memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Meydanda araçların park etmesi, köy camisinin meydanla bütünleşmeyen avlu yapısı, köy kahvesinin meydandan kopuk üst kotta bulunması, meydan işlevlerinin çeşitlenmemiş olması, trafonun bulunması, köy çeşmesinin köy karakterini yansıtmaması, meydan döşemesinin meydanı vurgulayacak biçim ve karakterde olmaması ve yeterince yeşil alanın bulunmaması ortaya çıkan temel nedenler olarak belirlenmiştir. Köylülerle gerçekleştirilen tasarım sürecinde köylüler tarafından meydana ilişkin hem sorunlar tespit edilmiş hem de öneriler geliştirilmiştir. Araştırma ekibi bu tespit ve öneriler ışığında meydanının potansiyel özelliklerini ortaya çıkaran ve yukarıda belirtilen sorunları çözebilen bir tasarım üretimi hedeflemiştir (Şekil 17). Çalışmada meydana farklı işlevler kazandırılmış, toplanma mekânı özelliği vurgulanmış, cami ve meydanın bütünleşmesi sağlanarak yeni kamusal mekânlar yaratılmış, köy kahvesi ve köy meydanı bütünleştirilmiş, meydan içinde yeni yeşil alanlar oluşturulmuş, köy karakterini ortaya çıkaracak yerel malzeme kullanımı sağlanmıştır.

Şekil 16. Köy Meydanı (MSGSU Fotoğraf Bölümü, 2016)

Köy meydanının en önemli özelliği olan cami ile çınar birlikteliğinin yeniden kurulması için cami avlusunun mevcut duvarı kaldırılarak avlunun meydanla bütünleşmesi sağlanmıştır. Çeşmenin konumu değiştirilerek meydan ile bütünleşmesi sağlanmıştır. Köy kahvesinin alt katı işler hale getirilerek 1,5 metre öne doğru ahşap pergola ile meydana doğru çıkma yapılması önerilmiştir. Böylelikle köy kahvesinin meydanla bütünleşmesinin sağlanması hedeflenmiştir. Meydanın farklı işlevlerle zenginleştirilmesi için meydanda bulunan iki binanın, kırsal turizm öneri projemizle uyumlu olacak şekilde kafe ve satış birimleri olarak kullanılması önerilmiştir. Meydan içinde mevcut çınar ağacı meydanı simgelemekle beraber meydan içinde yeni yeşil alanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda yapılan tasarım ile meydan içinde farklı yeni yeşil alanlar yaratılmıştır. Ayrıca meydana çıkan yollarda yol genişliğini ve araç geçişini engellemeyecek şekilde ağaçlandırma çalışmaları yapılması düşünülmüştür. Alana tasarım ile getirilen her tür bitki için, yörenin iklim koşullarına uygun, köyün karakteriyle uyumlu türler seçilmiştir. Köy meydanında kullanılan döşeme malzemesi köyün doğası ve tarihi ile uyumlu olması için granit olarak seçilmiştir. Köyün tamamının granit zemin üzerinde bulunması ve köyde geçmişten bugüne granit malzemenin yol kaplamasında ve binalarda kullanılması malzeme seçiminde önemli rol oynamıştır. Köyün karakterini yansıtan bu malzeme, farklı ebatlarda kullanılmıştır. Meydanın büyük kısmında ise serbest kesim granit taş kullanılmıştır. Meydan içinde ayrıca tasarımı kuvvetlendirmek için bazı yerlerde bazalt malzeme kullanılmıştır. Meydanda ana aksı vurgulamak için kırıklı döşeme farklılığı ile meydan içindeki geçiş güzergah yönlendirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Döşemedeki bu yönlendirme çeşme ve çınara doğru bir yönleniş sağlamakta, daha sonra ana yola doğru yönelim gerçekleştirilmektedir.

Şekil 17. Köy Meydanı Tasarım Projesi

SONUÇ

Türkiye'de köy tasarım rehberlerine ilişkin deneyimler oldukça yenidir. Mevzuattaki belirsizlik, köy tasarım rehberlerinin hazırlanmasının yerel yönetimlerin tercihlerine bırakılması, köy tasarım rehberlerinin hazırlanmadığı yerlerdeki kırsal alanların gelişimini mevcut imar planı mantığı ile yönlendirmek kırsal alanların kimliklerini, özgün mimari ve toplumsal değerlerini korumaları konusunda ciddi sorunlar yaratacaktır. Mevcut imar planlarının yapım ve uygulama sürecinde yıllardır yaşanan olumsuz deneyim, 1950'lerden itibaren hızla nüfus kaybeden dolayısıyla sosyo-mekânsal anlamda gerileme sürecinde olan kırsal yerleşimler için ciddi bir sorundur. Diğer taraftan 1980'lerden itibaren izlenen turizm ve enerji politikaları doğal, tarihi ve kültürel kaynakları zengin birçok kentsel ve kırsal alanda rant odaklı projelerin gelişiminin önünü açmış, yine bu alanlarda toplumsal ve ekolojik sorunlar ortaya çıkarmıştır. Kırsal alanlarda tekil ölçekte bina restorasyonları ile başlayıp turizm destinasyonu haline gelen bazı kırsal yerleşmeler ise sürdürülebilirlik açısından tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Diğer yandan mevzuatta tanımlanan ve köyler için yeni bir uygulama aracı olarak görünen köy tasarım rehberi ise planlama ile ilişkisi tanımlanmadığı sürece etkin olmayan bir araç olarak kalma riski taşımaktadır.

Yukarıda tanımlanan nedenlerle bu çalışmada, değişim değerinden ziyade kullanım değerini ön plana çıkaran bir yaklaşım benimsenmiş, hem köyün özgün değerini koruyan, hem de köyü çevresiyle ilişki içinde ele alan, köy tasarım rehberiyle birlikte etkin olan mekânsal düzenleme araçları geliştirilmiştir. Köyün kimliğini koruyup yaşam kalitesini artırmak temel alınmak üzere, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi amacıyla köye dair öneriler geliştirilmiştir. Köyde yaşayanların köye dair tespitleri ve önerileri köye dair geliştirilen tüm mekânsal araçlardaki kararlara temel olan ilkelerin oluşumunda esas olarak alınmıştır. Köylüler kendi temel ekonomik aktiviteleri olan, zeytinciliğe, hayvancılığa ve tüm günlük rutinlerini özgün kılan toplumsal hayatlarına zarar vermeyecek bir turizm talebinde bulunmaktadır. Bu ilkeden hareketle tüm mekânsal kararlarda öncelik olarak köy halkının yaşam kalitesini yükseltmek hedeflenmiş, turizm ise destekleyici bir sektör olarak görülmüştür.

Mevzuatta yeterince tanımlanmayan Köy Tasarım Rehberinin içeriği, kapsamı ve yöntemi ise çalışmaya özel olarak yeniden tanımlanmış, köy tasarım rehberinin köydeki mekânsal gelişmeyi yönlendirmede tek başına yeterli olamayacağına karar verilmiştir. Bu bağlamda kırsal planlama konusundaki başarılı ülke örnekleri incelenerek yalnızca fizikî mekânsal kaliteyi geliştirmekle kalmayan, köyün geleceğine yön verecek stratejik önerileri de içeren müdahale araçları geliştirilmiştir.

Köy Tasarım Şeması, köyü çevresiyle ilişkili olarak ele alan, özellikle köy içi ve köy dışını erişilebilirlik açısından birbirine bağlayan, stratejik eylem ve tasarım projesi alanlarını belirleyen bir yönlendirici belge olarak ortaya konmuştur. Bu şema sayesinde alt ölçeklerde yapılacak önerilere dair temel bir çerçeve belirlenmiş, bu çerçeve köyün geleceğine yönelik mekânsal stratejileri ortaya koymuştur. Köy Tasarım Şeması sayesinde, çok küçük ölçekte, parsel ve binaya dair önerilerin bağlamsız biçimde kalması engellenmiş, kapsayıcılık sağlanmış ve alt-üst ölçek bağlantısı kurulmuştur.

Köy Tasarım Rehberi, köyde yapılan detaylı analizler sonucunda, Köy Tasarım Şeması ile belirlenen çerçevenin dışına çıkmadan köy makroformundan, parsel ve bina ölçeğine doğru ayrıntılı öneriler içermiştir. Rehberde, açılar, renk tonları, yükseklik, genişlik, malzemeler, yol kaplamaları, ortak mekânlarda kullanılacak elemanların biçimleri gibi konularda çok sınırlı olmayan, esnek ama bir estetik bütünlüğü sağlayabilecek öneriler görselleriyle ve açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bunların ardından Köy Tasarım Şemasında ve Köy Tasarım Rehberindeki öneriler aciliyetlerine göre sıralanmış ve bir liste halinde uygulama öncelikleri ortaya konmuştur. Eylem konularının sıralanması köyün gelecekteki gelişiminde de programlı hareket edebilmeyi sağlayan bir Eylem Projeleri önceliklerinin elde edilmesini sağlamıştır. Eylemler listesinden seçilen öncü projeler ise, şemada ve

rehberde yapılan önerilerin hayata hızlı bir şekilde geçirilebilmesi için ayrıntılı olarak çalışılmıştır. Kimliğe, yaşam kalitesine ve toplumsal birlikteliğe katkıda bulunan, aynı zamanda olası turizm aktivitelerini de kolaylaştırması açısından detaylı çalışılan köy meydanı bir tasarım projesidir. Bir diğer öncü proje ise, turizmin köyün değerlerini yok etmesini engellemeyi amaç edinen, yaşam kalitesi, kimlik ve alternatif ekonomik sektör önerilerini birlikte ele alan kırsal turizm stratejisidir.

Sonuç olarak; köylerde yapılacak mekânsal düzenlemeyi bir süreç olarak ele alan, yaratıcı katılım yöntemlerini destekleyen, disiplinlerarası uzmanlık birikimlerinden yararlanan, tarihi, ekonomik ve toplumsal bağlamı dikkate alan bu çalışma ile planlama/tasarım alanında yeni bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve, köy tasarım rehberlerinin üst ölçekte mekansal planlarla ve alt ölçekte uygulama boyutuyla bağlantılı olarak ele alınmasını kolaylaştırarak etkinliğini artıracaktır. Bu öneri çerçevenin ve yeni araçların başka çalışmalarla geliştirilmesi ve kırsal planlama alanında bir katkı sağlaması beklenmektedir.

Kaynakça

Alexender A. (2007). Towards A Management Plan For The Old Town Of Leh. *Tibet Heritage* Fund Reports.

Arslan,Y. (2005). Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (13), syf 29-53.

Atik, M.,Ortaçeşme,V.(2010). Peyzaj Karakter Analiz Yöntemi ile Antalya Side Bölgesi Kültürel Peyzajlarının Karakter Analizi, 108Y345 nolu Tübitak Projesi, Ankara

Cloke, P., Goodwin, M., Milbourne, P. And Thomas, C. (1995). Deprivation, Poverty And Marginalization İn Rural Lifestyles İn England And Wales. *Journal Of Rural Studies* 11, 351-366.

Cloke, P. (1997). Country Backwater To Virtual Village? Rural Studies And 'The Cultural Turn'. *Journal Of Rural Studies*, 13 (4), 367–375.

Cloke, P. And Little, J. (Eds). (1997). *Contested Countryside Cultures: Otherness, Marginalisation And Rurality*. Routledge, London.

Cruickshank, J. (2016). Is Culture-Led Redevelopment Relevant For Rural Planners? The Risk Of Adopting Urban Theories İn Rural Settings, *International Journal Of Cultural Policy*

Countryside Comision.(1996). National Mapping Project. Twinspan III Technical Report, Cheltenham

Çevik, S. ve Eminağaoğlu, Z., (2005). Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım ve Planlama Politikalarının Bölgesel Ölçek İçinde Değerlendirilmesi, Kafkas Üniversitesi, Artvin Orman Fakültesi 2005/2.

Davıs, D., Moore, N., Wrıght, M. & Zykofsky, P. (2013) Participation Tools For Better Community Planning. Sacramento: Local Government Commission.

Demir,S.,Demirel,Ö.(2016). Korunan Havzalarda Peyzaj Değişimi ve Peyzaj Karakter Analizi ile Peyzaj Planlama Yaklaşımı: Meryemana Vadisi Örneği,Trabzon,İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi,6(13),155-174

Eminağaoğlu, Zehra (2004). Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekân Organizasyonu İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ertin,G. (1994). Kapıdağ Yarımadasının Coğrafi Etüdü, Türk Coğrafya Dergisi, sayı29, syf. 283-314.

Ertüzün, R. M. (1999). Kapıdağ Yarımadası ve Çevresindeki Adalar, Ozan Sanatevi, İstanbul.

Frank, K. And Reiss, S. (2014). The Rural Planning Perspective At An Opportune Time. *Journal Of Planning Literature*, 29 (4), 386–402.

Gaventa, J. (2006). Finding The Spaces For Change: A Power Analysis. *Ids Bulletin,* 37**,** 23-33.

Friedmann, J. (1993). Toward A Non-Euclidian Mode Of Planning. *Journal Of The American Planning Association*, 59:4, 482-485.

Gaventa, J. (2006). Finding The Spaces For Change: A Power Analysis. *Ids Bulletin,* 37**,** 23-33.

Görmüş,Ş., Atmış,E., Artar,M.,Özkazanç,N.K.,Günşen,H. B., Cengiz, S., Tekebai, S.,(2015). Küre Dağları Milli Parkı Köy Tasarım Rehberleri (Bartın Bölümü), Bartın Üniversitesi Yayınları:20. Bartın

Habermas, J. (1987). The Theory Of Communicative Action. Vol. 2. *Liveworld And System: A Critique Of Functionalist Reason*. Translated By Thomas A. Mccarthy. Boston, Ma: Polity Press.

Harvey, A. (2014). Community-Led Plan Making Under The Unece Aarhus Convention 'Toolkit' For Community-Led Village Design Statements (Clvds) İn *Ireland, National Planning Conference*, The Heritage Council.

Hasluck, W.F. (1910). Cyzicus, Cambridge.

Healey, P. (2010). *Making Better Places: The Planning Project İn The Twenty-First Century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Herlin,I.S. (2016)Exploring the national contexts and cultural ideas that preceded the Landscape Character Assessment method in England, *Landscape Research*, 41:2, 175-185,

Hoch, C. (2011). Viewpoint: The Planning Research Agenda: Planning Theory For Practice. *Town Planning Review,* 82**,** Vii-Xvi.

Hou, J. & Rıos, M. (2003). Community - Driven Place Making: The Social Practice Of Participatory Design İn The Making Og Union Point Park. *Journal Of Architectural Education***,** 19-27.

Innes, J. & Booher, D. (2000). Public Participtıon İn Planning: New Strategies For The 21st Century *Annual Conference Of The Association Of The Collegiate Schools Of Planning*.

Ketin,H. (1946). Kapıdağ Yarımadası Monografyası, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Küçük, N. (1973). Kapıdağ Yarımada'sında Kır Yerleşmeleri, İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bitirme Tezi.

Milbourne, P. (Ed.) (1997). *Revealing Rural Others*. Pinter Press, London.

Nagnall, W., Cramer, C., Cussen, N. & Gıles, K. (2010). Julianstown Village Design Statement: A National Pilot For The Heritage Council's Vds Programme Ii. İreland: Meath County Council National University Of Ireland Heritage And Local Government.

Philo, C. (1992). Neglected Rural Geographies: A Review. Journal Of Rural Studies 8, 193-2(17).

Swanwick,C.(2002). Landscape Character Assessment Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage. Sheffied

The Heritage Council. (2012). Community-Led Village Design Statement –Vds-Toolkit, İreland.

Taiao, M. N.-M. T. (2006). Urban Design Toolkit. Wellington - New Zealand.

Tübitak Kamag-1007- 108g173. (2015). *Kırsal Alan Politika Ve Stratejilerinin Belirlenmesi, Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması: Bir Model Önerisi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi.

Şahin, Ş., Perçim,H.,Kurum, E., Uzun, O.,Bilgili,B.C.(2014) Bölge- Alt Bölge(İl) Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi Ulusal Teknik Kılavuzu, Müşteri Kurumların T.C.İçişleri Bakanlığı, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı olduğu, T.C. Ankara Üniversitesinin Yürütücü Kuruluş olduğu ve TÜBİTAK KAMAG 1007 Programı 109G074 No'lu PEYZAJ-44 Projesi Çıktısı, 148 Sayfa, Ankara.

Uzun,O. İlke,E.F. Çetinkaya,G. Erduran, F. Açıksöz,S. (2012) Peyzaj Planlama :Konya İli Bozkır-Seydişehir-Ahırlı-Yalıhöyük İlçeleri ve Suğla Gölü MevkiiPeyzaj Yönetimi Koruma ve Planlama Projesi, Ankara

Ünsal, H.T. (2016). Türkiye'de Tasarım Destek Programlarının Yenilik Modelleri Perspektifinden Değerlendirilmesi, Megaron, 11 (1), 150-161.

Venema, J.(2009). Participatory Processes in Planning: Theoretical Underpinnings, Practical Implications And Points Of Contention. Endra 40: The Ethical Design Of Places, 2009 Kansas City. 110-122.

Wılcox, D. (1994). Community Participation And Empowerment: Putting Theory İnto Practice. *Rra Notes*.

8. OTURUM - 9 KASIM 2017
Kırsal Alanlarda Göç Hareketlerinin Etkileri ve Yönetimi

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Doğan Dursun

Yeni Gelenler ve Kırsalda Yönetim Krizi
Doç. Dr. Arzu Başaran Uysal

Çanakkale'de Kentsel Yayılma/Saçaklanma ve Kırsal Alanlara Etkisi
Yrd. Doç. Dr. Canan Zehra Çavuş - Doç. Dr. Arzu Başaran Uysal

Kırsal Kalkınmada Küçük İşletmelerin Rolü
Yrd. Doç. Dr. Elif Örnek - Araş. Gör. Zehra Güngördü

Kırsal Değişmeye ve Mekansal Müdahalelere Kırsalın Gözüyle Bakmak
Yrd. Doç. Dr. Pervin Şenol - Prof. Dr. N. Serpil Altuntek*

* Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu'na programda yer almasına karşın bildirileri, süresi içerisinde basıma hazır hale getirilmemesinden ötürü yayımlanmamıştır.

Yeni Gelenler ve Kırsalda Yönetim Krizi

Doç. Dr. **Arzu Başaran Uysal**
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Nüfus kaybı ve yaşlanma Türkiye kırsalının başlıca sorunlarından biridir. Bu nedenle kırsala yönelik politikalar daha çok "nüfus kaybeden kırsal" varsayımı üzerine geliştirilmektedir. Oysa 1980'lerden itibaren özellikle denize kıyısı olan kırsal alanlar turizm ve kentleşme baskısı altındadır. Göç alan kırsal alanlarda kırsal üretimin sürdürülebilirliği ve kırsal peyzajın korunması önemli bir sorun haline gelmektedir. Bu bildiride, göç alan kırsal yerleşimlerin yönetimi sorunu tartışılmaktadır. Çanakkale ilinin güneyindeki kırsal yerleşimler çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çanakkale ili kıyılarında yoğun olarak turizm ve ikinci konut faaliyetleri gelişmektedir. Kıyılardaki birçok ikinci konut zamanla sürekli oturumların arttığı ve belediye hizmetlerinin geliştiği yerleşimler halini almıştır. Bu bildiride ise denize kıyısı olmayan, tarımsal üretimin devam ettiği, özellikli kırsal peyzajı nedeniyle kentliler tarafından çekici bulunan köylerdeki nüfus değişimi ve yönetim sorunu ele alınmaktadır.

Köy muhtarları, hem Köy Kanunu'ndan aldıkları yetki ile hem de geleneksel olarak kırsalda yerel halkın lideri konumundadırlar. Bununla birlikte eğitimli, profesyonel meslek sahibi, geniş ilişki ağlarına ve örgütlenme becerisine sahip yeni gelenler geleneksel köy muhtarlığı sınırlarını zorlamaktadırlar. Yeni gelenler kente ait konfor ve altyapı talepleri ile, doğaya ve kırsal peyzaja bakışları ile yerel halktan farklılaşmaktadırlar. Muhtarların geleneksel bilgileri bu yeni sorunlarla ve taleplerle başa çıkmaya yetmemektedir. Nüfusu artma eğiliminde olan kırsal alanlarda, Köy Kanunu ile tanımlanan kırsal alan yönetimi hem kırsal peyzajın sürdürülebilirliği hem de yeni talepleri yönetmede yetersiz kalmaktadır.

Anahtar kelimeler: kırsal, kentten kıra göç, kırsal alan yönetimi, Çanakkale

Giriş

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye nüfusunun neredeyse %80'i kırsal yerleşimlerde yaşıyordu. Bu nedenle bu yıllarda köylerin kalkınması ülke kalkınma politikasının en önemli hedefiydi. Halen yürürlükte olan 442 sayılı Köy Kanunu (1924), Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kanunlarından biridir ve nüfusun çoğunluğunu kapsaması nedeniyle o dönemin temel yerel yönetim düzenlemesidir (Duru, 2013). Kalkınmanın köylerden başlayacağı düşüncesi ise 1950'lerden sonra yerini kent odaklı gelişme yaklaşımına bırakmıştır ve kentler gelişmenin motoru olarak görülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası, dünyadaki genel eğilime paralel olarak Türkiye'de de köylerden kentlere doğru bir göç süreci başlamıştır. Pazara uyum, tarımda makineleşme ve modernleşme, karayollarının geliştirilmesi ve geleneksel toprak sahipliği rejiminin değişmesi gibi etkenlere bağlı olarak kırdan kente göç hızlanarak devam etmiştir.

1960 sonrası Planlı Dönemde, Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen kırsal kalkınma yaklaşımı devam ettirilmeye çalışılsa da, köyün yapısal sorunlarını çözmekten ziyade kırsal nüfusun hizmetlere erişiminin sağlanması temel hedef olmuştur (Kayıkçı, 2005). Diğer yandan yaşanan hızlı kentleşme deneyimi dikkatlerin kentlere yönelmesine yol açmış, kırsal alanlar daha çok kente göçün nasıl engelleneceği sorusu bağlamında ele alınmıştır. 1980 sonrası küresel mal ve hizmet piyasalarına entegre olmaya yönelik izlenen yeni liberal politikalar, kent ve hizmet sektörü odaklı büyüme stratejileri, tarımsal üretime verilen desteklerin azalması, kırsal alanların daha da güçsüzleşmesine ve kırsaldan kopuşun devam etmesine yol açmıştır (Keyder, 1999; İçduygu ve Sirkeci, 1999; Peker, 1999; Kazgan, 1999). Tarımsal üretimde istihdamın azalması, artan işsizlik, yoksulluk ve hizmetlere erişememe sorunları Türkiye kırsalı için hala önemini koruyan en önemli sorunlardır. Duru'ya göre (2013) 1924 yılından bu yana yerel yönetimlerle ilgili tüm yasalarda köklü değişikliklere gidilirken, Köy Kanunu'nda değişikliğe gidilmemesi, kırsal alanların hem ekonomik hem de yönetsel açıdan önemini yitirmiş olmalarının önemli bir göstergesidir.

Resmi nüfus sayımı sonuçlarına göre 1950 yılında Türkiye´nin kırsalında yaşayan nüfusun genel nüfusa oranı %75 iken, 1980 yılında %56.1'e, 2000 yılında % 35.1'e düşmüştür. 2010 yılına gelindiğinde ise bu oran % 23.7'dir (TUİK, 2011). Kentleşme oranındaki artışın bu yüzyılda da devam edeceği öngörülmektedir. Öte yandan, Türkiye'de iç göçle ilgili araştırmalar, kırdan büyük kentlere doğru olan göçün, 1980lerden itibaren ivmesi azalarak yön değiştirdiğini, kentlerden kentlere ve kırsal alanlardan kıyılara yöneldiğini göstermektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Peker, 1999). Gülümser ve diğerleri (2010) ise 2000 sonrasında büyük kentlerden küçük kentlere doğru bir göçün varlığı bulgulamakta, hatta çok küçük de olsa kırsala doğru başlayan göç hareketi ile yeni bir döneme işaret etmektedirler.

Klasik göç kuramları az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru akan nüfus hareketlerini ele almaktadır. Oysa yeni dönemde gelişmiş alanlardan daha az gelişmiş alanlara doğru bir "tersine göç" söz konusudur. Ters yönde göç hareketi kentten kıra olabileceği gibi gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru da olabilmektedir. Bugün Akdeniz ve Ege sahillerine yerleşen Avrupa Birliği vatandaşlarının göçü bir tersine göç deneyimi olarak tanımlanmaktadır (Tuna ve Özbek, 2012; Kurtuluş, 2011). 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Ege ve Akdeniz kıyılarında kırsal alanların göç aldığı ve yapılaşma baskısı altında olduğu bilinmektedir. Nüfusu artan kırsal yerleşimlerde, kırsal üretimin ve kırsal peyzajın korunması önemli bir sorun haline gelmektedir. Bu bildiride göç alan ve yapılaşma talepleri artan kırsal alanların yönetiminde karşılaşılan zorluklar ele alınmaktadır. Çalışma alanı olarak, Çanakkale ilinin güneyinde, Edremit Körfezine bakan kırsal yerleşimler seçilmiştir. Bildiri, mülkün yoğun olarak el değiştirdiği kırsal yerleşimlerden bazılarında (Adatepe, Yeşilyurt, Ahmetçe, Kozlu, Büyükhusun köyleri) köy muhtarları, yerel halk, yeni gelenler ve mekânsal planlamadan sorumlu kurumlarla yapılan görüşmeleri (45 kişi ile görüşülmüştür) içeren bir saha çalışmasına dayanmaktadır.[i]

1. Türkiye'de kırsal alanların planlaması ve yönetimi

Türkiye kırsalındaki nüfus ve yerleşme yapısı, coğrafi, iklimsel ve kültürel faktörlere bağlı olarak bölgesel farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda bölgeler arasında sosyoekonomik gelişmişlik açısından da önemli eşitsizlikler bulunmaktadır. Bu eşitsizlikler kentsel alanlardan uzaklaştıkça daha da artmaktadır. 1963-1967 yılları için hazırlanan Ulusal Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından (1962) bu yana kırsal alanlar ile kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması, kırsal yerleşimlerin kentlerin olanaklarına kavuşturulmaları başlıca stratejidir. 2000li yıllara gelindiğinde kırsal alanlarda işsizlik, yoksulluk, yoksunluk, temel hizmetlere erişememe gibi sorunların farklı bölgelerde farklı boyutlarda da olsa yaşanmaya devam ettiği görülmektedir (Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, 2006; Kırsal Kalkınma Planı, 2011). Bu nedenle kırsal alanlara yönelik geliştirilen politika ve stratejilerde temel olarak kırsal kalkınma hedefleri devam etmektedir. Ayrıca kırsal kalkınma ve kırsal yerleşimlere yönelik olarak kırsal alandaki idari örgütlenmenin de istenilen düzeye getirilemediği belirtilmektedir. Etkili örgütlenme ve her düzeyde katılımcılığın önem kazanacağı bir yapının oluşturulması Sekizinci Kalkınma Planının (2001-2005) hedefleri

i Bu bildiride, "Türkiye'de Kırsal Soylulaştırma: Çanakkale İli Güneyindeki Kırsal Yerleşmeler Örneği" isimli, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından desteklenen, 2010/273 nolu Bilimsel Araştırma Projesi (Proje Yürütücüsü; Yrd. Doç. Dr. Arzu Başaran Uysal, Araştırmacı; Araş. Gör. İpek Sakarya) saha çalışması bulgularından yararlanılmıştır.

arasındadır (Yenigül, s.22, 2017). Diğer yandan Sekizinci Kalkınma Planı döneminde hayata geçen yerel yönetimler reformu (2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu yürürlüğe girmiştir) köy yönetimlerine yönelik bir düzenleme içermemiştir (Eldem, 2015).

2010-2013 yılları için hazırlanmış olan Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'nın amacı "*kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasını sağlamak*" olarak tanımlanmıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Planı (2011), kırsal alanların geliştirilmesi için dört temel strateji tanımlamaktadır; (1) ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması, (2) insan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi, (3) kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması, (4) kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi. Ulusal politikalar, bir yandan tarım sektöründeki istihdamın azalmasını hedeflerken, diğer yandan kırsal alanlardaki nüfus kaybını önlemeye yönelik tarım dışı istihdamı destekleyen kırsal turizm, kırsal sanayi gibi gelişme stratejileri önermektedir (Kırsal Kalkınma Planı, 2011).

Kırsal alanların mekânsal gelişimi üst ölçekli mekânsal planlar tarafından ele alınmaktadır. 3194 sayılı İmar Kanunu'na göre kırsal alanları yakından ilgilendiren bölge planlarının yapımı zorunlu değildir. Bununla birlikte Bölgesel Kalkınma Ajansları tarafından üretilen bölge planları ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından il sınırlarını esas alarak hazırlanan 1/100 000 ölçekli mekânsal gelişme planları, ülke genelini kapsayacak yaygınlıktadır. Uygulama ölçeğinde mekânsal düzenlemeler ise 442 sayılı Köy Kanunu (1924), 3194 sayılı İmar Kanunu (1985) ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005) çerçevesinde yapılmaktadır.

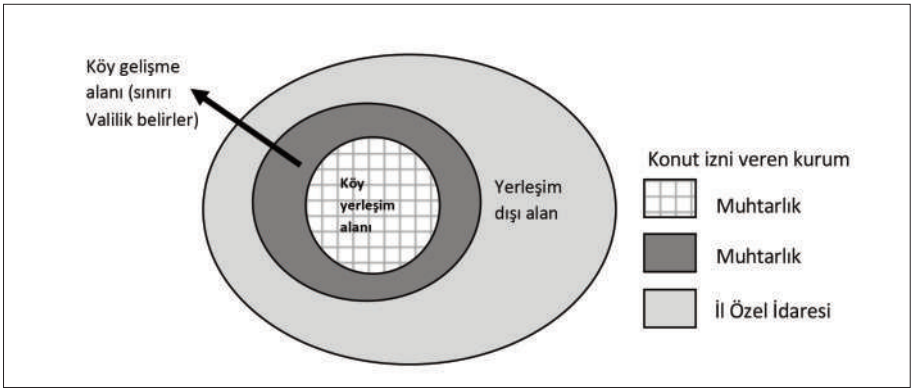
Kapsadığı doğal kaynakların çeşitliliği nedeniyle kırsal alanlar çok sayıda kurum ve kuruluşun yetki alanına girebilmektedir; Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi. 2005 yılında çıkarılan İl Özel İdaresi Kanunu ile kırsal alanlarla ilgili farklı kurumlarda bulunan planlama ve altyapı geliştirme yetkileri tek bir kurumda toplanmaya çalışılmıştır. İl Özel İdaresi Kanunu (2005) ile İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışan İl Özel İdareleri, belediye sınırları dışarısında kalan kırsal alanlarda en önemli uygulayıcı kurum haline gelmiştir. Bununla birlikte, üst ölçekli planlama kararlarında İl Özel İdaresi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın işbirliği yapması öngörülmektedir (İl Özel İdaresi Kanunu, madde 6, 2005; Genelge 2007/12). Öte yandan yapılan bu düzenlemenin kurumlar arasında yaşanan eşgüdüm sorunlarını tamamen çözdüğü söylenemez.

Köylerin yönetimini ve mekânsal gelişme kararlarını belirleyen Köy Kanunu'na göre köyün yönetiminin üç bileşeni vardır; (i) köy derneği, (ii) ihtiyar heyeti ve (iii)

muhtar. Seçme yaşına ulaşmış tüm köy halkı köy derneğinin doğal üyesidir. Muhtar ve ihtiyar heyeti köy halkı tarafından seçilir (Köy Kanunu, madde 20). Muhtar ve ihtiyar heyeti nüfus kayıtlarının tutulması, köy sınırlarının tespiti, yeni konut yapımına izin verme hatta kamulaştırma gibi önemli yetkileri sahiptirler (Çamur, 2002). Köy Kanunu'nun 10. maddesi muhtarı şu şekilde tanımlamaktadır; "*Muhtar, köyün başıdır. İşbu kanuna göre köy işlerinde söz söylemek, emir vermek ve emrini yaptırmak muhtarın hakkıdır. Muhtar Devletin memurudur…*". Muhtarlar, köyde mülki idarenin temsilcisidirler ve bir anlamda köy halkının devlet ile ilişkisini kurarlar. Köy Kanunu'ndan aldıkları güç ile ve geleneksel olarak köy lideri konumundadırlar.

Genellikle, kırsal yerleşimlerin onaylı bir fiziksel planları olması beklenmez. Ancak ihtiyaç duyulması halinde, korunması gereken doğal ve/veya tarihi değerlere sahip olması ya da yoğun yapılaşma talebi olması gibi, köy fiziksel planları yapılır. Bu fiziksel planların İl Özel İdaresi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı eşgüdümünde hazırlanması gerekmektedir (Genelge 2007/12). Fiziksel plana sahip olmayan köylerde yapılaşma konusunda yetki, Köy Kanunu'nun belirlediği çerçevede, köy muhtarı ve ihtiyar heyetindedir.

Kırsal alanda yeni yapı yapımı için izlenen izin sürecinde üç önemli alan tanımı bulunmaktadır; (i) köy yerleşik alanı, (ii) köy gelişme alanı ve (iii) köy yerleşik ve gelişme alanı dışındaki alanlar. Bu alan tanımları aynı zamanda karar vericileri ve izin sürecini de belirlemektedir (Şekil 1). Köy yerleşik alanı, mevcut yapılaşmış alan ve yaklaşık 100 metre mesafelik yakın çevresini ifade etmektedir. Köy yerleşik alanı ve gelişme alanı sınırları, İl Özel İdaresi tarafından oluşturulan bir teknik heyet ve muhtarlık tarafından belirlenmektedir (Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği, 1985; Köy Yerleşme Alanı Uygulama Yönetmeliği, 1987). Köy içerisinde (köy yerleşik ve gelişme alanında) yapılacak konutlar için muhtarın yazılı izni yeterlidir, yapı yaklaşma mesafeleri de muhtar tarafından belirlenir (Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği, 1985). Yeni konutlar ile ilgili kayıtları, muhtarın köy karar defterine işlemesi gerekmektedir. Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (1985) yapı ruhsatı ve yapı kullanma iznine tabi olmama durumu "*köy ve mezraların yerleşik alanlarında ve civarında sadece köy nüfusuna kayıtlı ve köyde sürekli oturanlarca yapılacak konut, tarım ve hayvancılık amaçlı yapılar ve müştemilat…*" olarak sınırlandırılmıştır (Madde 57 ve Madde 58). Muhtarlık tarafından verilen izinler İl Özel İdareleri tarafından denetlenirler. Köy yerleşik ve gelişme alanı dışındaki yapılar (konut ve tarımsal amaçlı yapılar) için onay kurumu İl Özel İdaresidir (İl Özel İdaresi Kanunu, 2005). Ancak, İl Özel İdaresi bu yapılara izin verirken Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın görüşünü almalıdır.

Şekil 1. *Köy yerleşim alanı, gelişme alanı ve yetkili kurum*

Kırsal alanlarla ilgili düzenli verilerin yetersizliği hem bilimsel araştırmalar hem de yönetim açısından önemli bir sorundur. Kırsal alandaki yapılar için yapı ruhsatı alma ve emlak vergisi verme zorunlulukları olmaması nedeniyle düzenli kayıtlar tutulmamaktadır. Planlama ve yapılaşma ile ilgili Bakanlıkların da düzenli denetim yapmadığı bilinmektedir. 1999 yılında Marmara Bölgesi'nde yaşanan iki büyük deprem (Ağustos 1999, Gölcük ve Kasım 1999, Düzce) bu sorunu gözler önüne sermiştir. Deprem sonrası, kırsal alanda hasarlı konut sayısının belirlenmesinde zorluklar yaşanmıştır (Bayram, kişisel görüşme 2014). Eylül 1999 tarihinde Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği'nde değişikliğe gidilerek, yapı ruhsatı ve yapı kullanma iznine tabii olmamakla birlikte, yapı projelerinin fen ve sağlık kurallarına uygun olduğuna dair valilik görüşü alınması, daha sonra muhtarlıkça izin verilmesi hükme bağlanmıştır (madde 57, 2/9/1999 tarihli ve 23804 sayılı Resmi Gazete).

Daha sonraki yıllarda kırsal alanlar için fen ve sağlık koşullarına uygun tip konut projelerinin üretilmesine ve yeni yapılan yapıların İl Özel İdaresi tarafından denetlenmesine karar verilmiştir (Genelge 2009/2; Genelge 2007/12). Bu karara göre, köy yerleşik veya gelişme alanında konut yapmak isteyen köylü ya bu tip projelerden birini uygulayacak ya da kendisi teknik gerekleri yerine getiren yeni bir proje üretecektir. İl Özel İdareleri ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı´nın işbirliği ile üretilmesi öngörülen tip konut projeleri sayesinde köylü için proje üretim maliyetlerinin azaltılması ve denetimin kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Diğer yandan henüz uygulamaya geçilmemiş olmakla birlikte tip konut projelerinin kimler tarafından ve nasıl oluşturulacağı, tip projelerin yöresel mimari dokuya ve kırsal peyzaja olabilecek olumsuz etkileri halen önemli bir tartışma konusudur.

Türkiye'de kırsal mimarlık mirası kavramının tanınması ve gelişmesine 1989 yılında imzalanan "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (1985)" ve 2003 yılında imzalanan "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000)" önemli katkı

sağlamıştır (Eres, 2008). Ancak bu sözleşmelerin henüz yasalara ve uygulamalara yansıdığı söylenemez. Kırsal alanların planlanması ve yönetimi ile ilgili mevzuatta "kırsal peyzajın korunması" konusu ele alınmamıştır. Kırsal peyzaj, kültürel peyzaj, yöresel mimari, kırsal miras, kırsal sit gibi kavramlar koruma mevzuatında da yer almamaktadır. Yasal düzenlemelerde sit tanımı, yalnızca kentsel, doğal ve arkeolojik alanlar için yapılmıştır. Özellikli kırsal yerleşimler "kentsel sit" kapsamında korumaya alınmakta ve bu kırsal yerleşimler için "koruma amaçlı imar planları" hazırlanmaktadır. Oysa kırsal peyzajın korunması, kentsel yapılı çevreden farklı yaklaşımlar gerektirmektedir. Kırsal yerleşimleri, kent yaşamını esas alan koruma yaklaşımı ve imar planı yaklaşımı ile planlamak zaten varlığını sürdürmekte zorlanan kırsal peyzajın daha hızlı dönüşümüne neden olabilmektedir (Eres, 2008; Erdem, 2012).

Kırsal planlama ve yönetim sürecindeki yetersizliklerden biri de yerel katılım boyutunun eksikliğidir. 1924 yılında yürürlüğe girmiş olan Köy Kanunu zaman içerisinde değişikliklere uğramışsa da ana çerçevesini hala korumaktadır. Köy Kanunu (1924) doğal olarak yürürlüğe girdiği dönemin ihtiyaçlarını ve ruhunu yansıtmaktadır. Köy Kanunu'nun (1924) 13. Maddesi köylünün yapmakla mükellef olduğu işleri tanımlamaktadır. Bu madde köyün altyapısını geliştirmede köy halkının imece usulü çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Köylünün sorumluluğunda olan kırka yakın iş sayılmaktadır ve bu işlerin birçoğu günümüz koşullarında anlamını yitirmiştir. Diğer yandan Duru (2013) merkezi yönetimin son derece zayıf olduğu ve nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı yıllarda yürürlüğe girmiş olan Köy Kanunu'nun aslında katılımı artırıcı ve köyleri özerk birer yönetim olarak ele alan bir yaklaşıma sahip olduğunu belirtmektedir. Köy Derneği kavramı bu açıdan son derece önemlidir. Ancak ne yazık ki yerel özerklik ve katılım gibi konular hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanamamıştır (Duru, 2013). Köy Kanunu'nun günümüz kırsalının koşullarına ve ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi konusu halen güncelliğini korumaktadır ve yeni bir kanun hazırlığı ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir (Eldem, 2015; Bilgin ve Altunok, 2013).

Kırsal alanları yakından ilgilendiren İl Özel İdaresi Kanunu halk katılımı konusunda bazı düzenlemeler içermektedir. İl Genel Meclisi toplantılarının halka açık olması, toplantı öncesi ve sonrası bilgilendirme duyurularının yapılması (Madde 12, madde 13) hükme bağlanmıştır. Ayrıca İl Özel İdaresi'nin gerekli gördüğü hallerde halkın görüş ve düşüncelerini belirlemek amacıyla kamuoyu yoklaması ve araştırması yapabileceği belirtilmektedir (madde 7). İl Özel İdaresi Kanunu (madde 65) özellikle dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerde dayanışma ve katılımı sağlamak amacıyla gönüllülük müessesini tanımlaması açısından bir yenilik içermektedir. İl Özel İdaresi Kanunu, yerel yönetim reformu kapsamında oluşturulmuş olmakla birlikte katılım konusunu yalnızca halkı bilgilendirme

boyutu ile ele almıştır. 2000 sonrası yönetişim, katılım, hizmette yerellik, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi kavramların genel olarak yerel yönetim yaklaşımını etkilediğini söylenebilir, ancak bu etkinin henüz kırsal alanların yönetimine yansımadığı görülmektedir. Oysa nüfus kaybı ve yaşlanma nedeniyle kırsal alanlarda aktif bir nüfus bulunmamaktadır. Kentlerle karşılaştırıldığında sivil toplum örgütleri bu alanlarda etkin değillerdir. Bilgilenme ve iletişim sorunları gibi nedenler de eklenince kırsal alanlarda yaşayanların kendi yöreleri ile ilgili kararlara katılımda oldukça dezavantajlı oldukları söylenebilir.

2. Kentten kıra göçün kırsal alan üzerindeki etkileri

Kentten kıra göç ve kırsala etkileri yaygın olarak "kentten uzaklaşma (counterurbanization)" ve "banliyöleşme (suburbanization)" kavramları çerçevesinde ele alınmaktadır (Cloke, 1985; Weekly, 1988). 1960'lı yıllardan itibaren İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde göç alan kırsal alanları ele alan araştırmalar bu nüfus değişimini "kırsalı yeniden nüfuslandırma (rural re-population", "kırsal dönüşüm (rural regeneration)", "kırsal kalkınma (rural development)", "kırsal rönesans" gibi kavramlarla açıklamışlardır (Phillips, 2005; Phillips, 2009). 1980'lerden itibaren bu nüfus değişiminin sınıfsal boyutuna dikkat çeken ve bu değişimi "kırsal soylulaştırma (rural gentrification)" olarak tanımlayan araştırmalar artmaya başlamıştır (Cloke ve Thrift, 1987; Phillips, 1993). Kentten uzaklaşma (counterurbanization) kavramı nüfus sayısının değişimine ve göç oranlarına odaklanırken, kırsal soylulaştırma (rural gentrification) kavramı bundan farklı olarak sınıfsal bir değişikliğe ve yerinden edilmeye vurgu yapmaktadır (Phillips, 2010). Kentten kıra göç eden orta sınıflar kırsaldaki yaşam biçimini, üretim ve tüketim alışkanlıklarını ve mekânsal gelişmeyi etkilemekte, dönüştürmektedirler. Doğa ile baş başa olma hayali ile kırsala yerleşen bu kesim ironik olarak kente özgü konforu, beğenileri beraberlerinde getirmekte ve kırdaki yaşam biçimini değiştirmektedirler (Heley, 2010; Gosnell ve Abrams, 2011).

Kentten kıra göçün farklı nedenleri olabilmektedir. Başlıca göç motivasyonu kentin kargaşasından kaçma, doğaya yakın olma, daha basit bir yaşam isteği olarak görülmektedir. Bununla birlikte kırsalın ya da küçük kentlerin ekonomik olarak daha kolay karşılanabilir bir yaşam olanağı sunması da önemli bir motivasyondur. Kıyı alanlarda turizm ve inşaat faaliyetleri nedeniyle artan iş olanakları da bu alanların göç almasının bir başka nedeni olabilmektedir (Solana-Solana, 2010). İngiltere kırsalında yapılan araştırmalara göre (Phillips, 2004; Heley, 2010) yeni gelenler genellikle iyi eğitimli, profesyonel meslek sahibi, gelir düzeyi yüksek tek çocuklu ya da çocuksuz ailelerdir.

Kentten kıra göçün sosyal, ekonomik, kültürel, mekânsal ve politik etkileri söz konusudur. Yeni gelenlerin tercihleri arazi kullanımını etkilemektedir. Büyük arazi

içerisinde tek ev talepleri, havuzlu villa tipi konut tercihi, manzaraya sahip olma, denize-suya-ormana yakın olma isteği geleneksel köy dokusunu değişikliğe uğratmaktadır (Ghose, 2004). Kırsal üretim yapılan araziler, küçük parçalara bölünerek konut arsasına dönüşmektedir. Geleneksel arazi kullanımdaki değişim elbette tarımsal üretimin azalmasının bir sonucudur, ancak öte yandan tarım arazilerinin yapılaşmaya açılması tarımsal üretimi daha da azaltan bir döngü oluşturmaktadır (Walker ve Fortmann, 2003). Benzer şekilde doğal kaynakların kullanımı, çevrenin korunması, artan sosyal ve teknik altyapı talepleri, yöresel mimarinin korunması gibi konular yerel halk ile yeni gelenler arasında çatışmaları artırmaktadır. Phillips'e göre (2009) kırsal alana gelen orta sınıf sahip olduğu kültürel ve entelektüel birikimi kullanarak, planlama kararlarını etkilemektedir. Yeni gelenler politik olarak aktiftirler. Diğer yandan yeni gelenlerin kırsaldaki karar süreçlerini olumlu yönde etkilediklerine dair araştırmalar da bulunmaktadır. Yeni gelenler doğal alanların korunması, çevre altyapısının geliştirilmesi, yöresel mimarinin korunması konularında örgütlenebilmekte, ilgili idareleri harekete geçirebilmekte ve kararları bu yönde etkileyebilmektedirler (Gosnell ve Abrams, 2011).

3. Edremit Körfezi'nde artan turizm faaliyetleri ve yok olan zeytinlikler

Zeytin üretimi antik çağlardan bu yana yörenin en önemli ve neredeyse tek geçim kaynağı olmuştur. Zeytinin, endüstriyel bir ürün olması yöre halkının ekonomik bir birikime sahip olmasına olanak tanımaktadır. Bu bölgede küçük toprak sahipliği yaygındır ve zeytin üretiminde yoğun bir biçimde hane halkı emeği kullanılmaktadır. Bölge, Osmanlı Döneminde önemli bir zeytin ve zeytinyağı üretim merkezi haline gelmiştir. Yörede yerel halk ile yapılan görüşmeler 1950'li yıllara kadar köylerin gelişmiş sosyal ve teknik altyapıya sahip olduğu bilgisini vermektedir (Başaran-Uysal ve Sakarya, 2011). Ancak 1950'lerden itibaren izlenen kentleşme ve sanayileşme politikalarının yanı sıra deniz taşımacılığının önemini kaybederek yerini karayollarına bırakmasıyla, zeytine dayalı sanayi başka merkezlere kaymıştır. Bugün yalnızca Küçükkuyu sahil şeridinde 16 adet 19. yüzyıldan kalma zeytinyağı fabrikası atıl vaziyettedir (Hacıalioğlu, 2008).

1980 sonrası izlenen turizm politikası ve turizm teşvikleri sonucu özellikle Akdeniz ve Ege kıyılarında turizm sektörü ve buna bağlı olarak inşaat sektörü önemli bir ivme kazanmıştır. Ulusal sermaye kıyılarda beş yıldızlı otel, devre mülk ve yazlık konut siteleri yatırımlarına yönelmiştir. Böylece sahil şeridindeki kırsal alanlar ucuz arazi varlığı nedeniyle çok karlı yatırım alanları haline gelmiştir (Kurtuluş, 2011). Diğer yandan daha önce ancak üst gelir gruplarının ulaşabilecekleri sayfiye evleri ya da yaz tatili, 1990lardan sonra orta sınıflar için de istenir ve erişilebilir olmaya başlamıştır (Kurtuluş, 2011). Türkiye'deki kıyılaşma sürecine paralel bir

gelişme süreci yaşayan Edremit Körfezi, 1970'li yıllardan itibaren özellikle Assos (Behramkale) antik kentinin uluslararası bir turizm destinasyonu halini alması ile tanınmaya başlamıştır. Bu yıllarda sahil şeridindeki küçük yerleşimlerde (Altınoluk, Akçay, Ören, Küçükkuyu gibi) pansiyon hatta daha çok çadırlı kamp alanları şeklinde başlayan iç turizm, 1980'li yıllarda küçük motellerin yanı sıra yazlık konutlar ile yoğun olarak iç turizme yönelik gelişmeye devam etmiştir.

1990'lı yıllarda alınan planlama kararları yörede turizm faaliyetlerinin gelişmesini desteklemiştir. 1991 yılında Küçükkuyu ve Kadırga Koyu (Assos) Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Turizm Merkezi" ilan edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesi). 1992 yılında onaylanan ve kıyı bölgesini kapsayan 1/25000 ölçekli Güney Çanakkale Çevre Düzeni Planı ile kıyılardaki kentleşme ve turizm talepleri düzenlenmiştir (18.12.1992 tarihli Çevre Düzeni Planı). Bu yıllarda mekânsal gelişme kararlarının yanı sıra bölgede bazı koruma kararları da alınmıştır. 1989 yılında Adatepe köyünün tamamı, 1999 yılında Yeşilyurt köyündeki bazı yapılar ve Küçükkuyu sahilindeki üç zeytinyağı fabrikası koruma altına alınmıştır. Bölgedeki bir başka önemli koruma kararı ise Kaz Dağı Milli Parkı kararıdır. Edremit ilçe sınırlarında kalan yaklaşık 21 000 hektar genişliğindeki bir alan 1994 yılında "Kaz Dağı Milli Parkı" olarak koruma altına alınmıştır (Kaz Dağı Milli Parkı web sitesi).

Şekil 2. *Edremit Körfezi'nde kentsel yayılma (Küçükkuyu)*

Ulaşım altyapısının geliştirilmesi, turizm faaliyetlerine yönelik arazi kullanım kararları ve turizm sektörüne yönelik teşvikler sahil şeridinde kentleşme baskısını artırmıştır. Kıyı yerleşimlerinde hızla artan yazlık konutlar, bir süre sonra sürekli yaşanan emekli yerleşimlerine dönüşmüştür. Sahil yerleşimleri ayrıca artan iş olanakları nedeniyle bölgesindeki kırsal alanlardan da göç almaya devam etmektedir. Bugün bu sahil kasabaları ve yazlık siteler tamamen birleşerek büyük bir kentsel alan halini almıştır. Kıyılarda zeytinlikler üzerindeki yapılaşma talepleri halen devam etmektedir. Hatta ikinci konutlar yamaçlara doğru hızla ilerlemekte ve zeytinlikler yapılaşmaya açılmaya devam etmektedir. Yukarıda (Şekil 2) zeytinlikler üzerinde gelişen Küçükkuyu yerleşimi görülmektedir.

Yörenin geleneksel yerleşim deseni, sahilde tarımsal ürünün depolandığı, işlendiği ve nakliye edildiği küçük iskele yerleşimleri ve sahil şeridinden 5-6 km içerde, yamaçlarda kurulmuş olan köyler şeklindedir. Zeytinlikler sahil şeridinden yamaçlardaki köylere doğru uzanmaktadır. Üst kotlardaki köylerden sonra ormanlık alan başlamaktadır. 1970'li yıllardan itibaren sahil şeridinde turizm faaliyetleri ve kentleşme artarken, yamaçlardaki bu köylerde zeytin başta olmak üzere, tarımsal faaliyetler halen devam etmektedir.

4. Yeni gelenlerin arazi kullanımına etkileri

1980'lerin ortalarında İstanbul'dan gelen, akademisyen ve sanatçılardan oluşan küçük bir grup Adatepe'de terk edilmiş taş evleri alıp, restore ederek köyde yaşamaya başlamıştır. Bu ilk gelen grubun yerel halk ile ilişkileri iyidir hatta yeni gelenler köy ve köylüler için bir şeyler yapma çabasındadırlar. Adatepe kırsal peyzajı ve taş yapıları ile özgün bir köydür. Yalnızca mimari mirası açısından değil, mitolojik değerleri ve tarihsel geçmişi açısından da özellikli bir kırsal yerleşimdir. Bütün bu özelliklerinin yanı sıra Küçükkuyu'ya en yakın köydür. Bu nedenle hizmetlere erişim açısından da avantajlıdır. İlk gelenler, Adatepe'nin tanınırlığında ve koruma altına alınmasında da rol oynamışlardır. Aynı yıllarda Adatepe'ye komşu olan Yeşilyurt köyünde de bir grup bankacı yazlık amaçlı konut almıştır. Ancak Yeşilyurt'taki değişim, okumak için ayrıldığı köyüne dönen turizm girişimcisi ile başlamıştır (Öngen, 2008). 2000'li yıllardan itibaren Adatepe ve Yeşilyurt köylerinde ikinci konutların yanı sıra turizm faaliyetleri artarken, civar köylerde de genellikle ikinci konut amaçlı kullanımlar artmaya başlamıştır (Başaran-Uysal ve Sakarya, 2013). Köylerin tercih edilmesinde doğal güzellikler, yöresel mimari değer, iklim özelliği ve manzara gibi etkenler önem taşımaktadır. Kuzey Ege bölgesinin Akdeniz kadar sıcak olmaması ve Kaz Dağlarının yarattığı yumuşak mikro iklim özelliği, özellikle emekliler tarafından başlıca tercih nedeni olmaktadır (Hurley ve Arı, 2011).

2011 yılında beş köy muhtarı (Adatepe, Yeşilyurt, Ahmetçe, Kozlu, Büyükhusun) ile yapılan görüşmelerde elde edilen verilere göre, bu beş köyde toplam 1156 hane bulunmaktadır ve bunların 219'u yeni gelenlere aittir. 219 hanenin 30'u ise yabancı ülke vatandaşıdır. Adatepe köyündeki 82 hanenin 60'ı yeni gelenlere aittir. Ayrıca yörede konut dışında, zeytinlik ya da tarla vasfında arazi alanlar da bulunmaktadır. Köylerdeki konutlar büyük çoğunlukla yazlık amaçlı kullanılmakla birlikte, 219 hanenin 26'sının yaz-kış sürekli olarak köyde yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca yarı kentte yarı köyde yaşama şeklinde bir yaşam biçimini benimseyen aileler ya da kişiler de bulunmaktadır. Ayrıca, daha az sayıda olmakla birlikte köylerde yaşamayı tercih edenler arasında turizm ve inşaat faaliyetlerinin sunduğu iş olanaklarını değerlendirmeyi amaçlayan girişimciler de bulunmaktadır. Bu girişimci grup, kafe işletmeciliği, emlak alım-satımı, zeytinyağı üretimi gibi çeşitli iş kollarında faaliyet göstermektedir. Yeni gelenlerle yapılan görüşmelerde, hemen hemen hepsinin uzun vadede sürekli olarak burada yaşamayı planladıkları anlaşılmaktadır. Köylerin sosyal ve teknik altyapısındaki yetersizlikler sürekli oturum önünde en önemli engel olarak görülmektedir. Diğer yandan yerel halkın da büyük çoğunluğu sürekli olarak köyde yaşamamaktadır. Küçükkuyu, Ayvacık gibi çevredeki yakın kentlerde yaşayan ancak köyle ve kırsal üretim ile ilişkisini kesmeyen yerel aileler de bulunmaktadır (Başaran-Uysal ve Sakarya, 2011; Başaran-Uysal ve Sakarya, 2013).

Yeni gelenler iyi eğitimli, profesyonel meslek sahibi, gelir düzeyi yüksek, orta yaş ve orta yaş üstünde, tek ya da evli çiftlerdir. Yeni gelenlerin ya da bir diğer ifade ile kırsal alanda mülk edinenlerin sosyoekonomik profili değerlendirildiğinde "orta sınıf" olarak tanımlamak mümkündür (Başaran-Uysal ve Sakarya, 2013). Yeni gelenler köy içerisindeki konutları alıp yenilemenin yanı sıra köy yerleşik alanı dışında bahçeli, havuzlu tek ev yapma tercihi de yapabilmektedirler. Muhtarlar bir değişim süreci yaşadıklarını kabul etmekle birlikte bunu nasıl daha iyi yönetecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip değillerdir. Özellikle koruma altında olan Adatepe dışındaki köylerde yeni ev talepleri konusunda endişeler bulunmaktadır. Büyükhusun köyü muhtarı *"…arazilerimizin, evlerimizin değerlenmesinden memnunuz ancak betonlaşma istemiyoruz. Köyün bozulmasını, şehirleşmesini istemiyoruz. Görünüşü bozmayacak şekilde yapılaşabilir*." diyerek mimari dokunun korunması konusunda duyarlı olduklarını ifade etmektedir (görüşme 13). Bir diğer sorun alanı ise köy yerleşik alanı dışına yapılan ve zeytinliklerin yok olmasına neden olan villa tarzı lüks konutlardır. Kozlu köyü muhtarı "*köyün dokusu bozulmamalı, köy dışında yapılan ve geleneksel dokuya uymayan yapılara ruhsat verilmemesi için uğraşıyoruz*" diyerek endişelerini dile getirmiştir (görüşme 26). Bununla birlikte dokunun bozulmaması ile ne ifade edildiği, mevcut dokunun nasıl korunacağı konuları belirsizdir. Aşağıda (Şekil 3 ve Şekil 4) geleneksel doku içerisinde yapılan yeni konutlardan örnekler görülmektedir.

Şekil 3. *Yeşilyurt köyünde bir yeni konut*

Şekil 4. Büyükhusun köyünde bir yeni konut

Arazi kullanımındaki bir diğer değişim, aslında yeni gelenlerin kırsal yaşam biçimine müdahaleleri sonucu oluşmaktadır. Geleneksel olarak evin yakınında olan hayvan barınakları, ses ve koku sorunları nedeniyle yeni gelen komşular tarafından istenmemektedir. Kozlulu bir kadın görüşmeci "*…yeni gelenlerle çok sorunlar yaşadık. Yeni komşumuz ahırımızı gürültü ve koku oluyor diyerek resmi makamlara şikayet etti ve bize dava açtı. Ahır konuta en az 500 metre mesafede olmalıymış…bilmiyorum doğru mu?*" demektedir (görüşme 30). Yeni gelenlerle birlikte köylerde kentsel yaşama ait kuralların işlemeye başladığı açık bir biçimde görülmektedir. Daha önce yazılı olmayan ve geleneksel kabullere göre ilerleyen karar süreçleri yeterli gelmemekte ve yerini yazılı kurallara, mesafe hesaplarına bırakmaktadır.

Diğer yandan kırsal peyzajın korunması konusu yerel halk ile yeni gelenler arasında ikilemlere, çatışmalara yol açmaktadır. Yerel halk koruma kararlarının onları sınırladığını düşünmektedir. Yeni gelenler ise bir yandan kıra özgü yaşam biçimini etkilerken diğer yandan da koruma konusunda yeterli hassasiyeti göstermedikleri için yerel halkı eleştirmektedirler (Başaran-Uysal, 2017). Arı (2005) arazi şekilleri, doğal bitki örtüsü, topraklar gibi fiziki unsurların oluşturduğu doğal peyzajın, insanın faaliyetleri sonucu şekillendirilmesi, değişikliğe uğraması ve kendi karakterini yansıtacak şekilde işlenmesi ile kültürel peyzajın oluştuğunu ifade etmektedir. Bu kırsal yerleşimlerde yüzyıllardır devam eden kırsal üretim biçiminin oluşturduğu kültürel peyzaj, kırsal üretimin yerini hizmet sektörüne bırakmaya başlaması ile değişmektedir. Köylerde tarımsal üretim (zeytincilik ve küçükbaş hayvancılık) ile birlikte turizm faaliyetlerinin (butik otel, pansiyon, ikinci konut, kafe, çay bahçesi, hediyelik eşya satışı gibi) sürdürüldüğü hibrid bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu hibrid sosyoekonomik yapının kültürel peyzajı ve dolayısıyla kırsal peyzajı değişikliğe uğratması ise kaçınılmaz görünmektedir.

5. Bu köylerde kim kimi yönetecek?

Yeşilyurt köyü muhtarı Yeşilyurt'u tanımlarken "*…burası bir köy değil artık, biz sanki İstanbul'un bir semtinde oturuyoruz... çok yakın bir gelecekte köy yaşamına dair her şey ortadan kalkacak ve yerini turizm alacak*" demektedir (görüşme 6). Bu değişimin kaynağı yalnızca yeni gelenler ve onların alışkanlıkları değildir sahil şeridinde yoğun olarak yaşanan turizm faaliyetleri giderek bu köyleri de içine almaya başlamaktadır. Bununla birlikte bu yerleşimlerin geleneksel köy yaklaşımı ile yönetilemeyecekleri açıktır. Diğer yandan kent gibi de yönetilmeleri söz konusu değildir. Bu kent-kır ikilemi muhtarlık seçimlerine de yansımakta ve özellikle yeni gelen nüfusun arttığı köylerde kutuplaşmalar da artmaktadır.

Köy muhtarlarına göre köylerde yeni gelenler çoğunluğu oluşturursa yerel halk geleneksel yaşantısını sürdürmede sıkıntıya düşecektir. Tüm muhtarlar Adatepe'yi

bu konuda olumsuz bir örnek olarak görmektedirler. Onlara göre Adatepe'de konut ve arazi değerleri çok artmıştır ama köylüler de orada yaşamakta zorlanmaktadırlar. Kozlu muhtarı "*Burada Adatepe'deki sorunlar olmaz. Çünkü burada hane sayımız fazla. Yeni gelen sayısı az olduğu sürece sorun yok. Çok olduklarında yaşamlarımıza müdahale ediyorlar. Yeşilyurt ya da Adatepe gibi olmayı istemeyiz.*" demektedir (görüşme 26). Arazi ya da konut satışlarını engelleyemeyeceklerine göre yeni gelen sayısını nasıl belli bir oranda sabitleyebilecekleri konusunda ise herhangi bir önerileri bulunmamaktadır. Köylerine o kadar fazla talebin olmayacağı görüşündedirler.

Kırsal alanlar ile ilgili mevzuatta yer alan, köyde konut yapmak için köyde sürekli ikamet etme koşulu fiili olarak aşılmış görülmektedir. Yeni gelenler sürekli olarak köyde yaşamamakla birlikte köyde konut sahibi olmuşlardır ve ikametgâhları köydedir. Bu nedenle köy derneğinin doğal üyesidirler ve köy muhtarı ile ihtiyar heyeti seçimlerinde oy kullanmaktadırlar. Adatepe ve Yeşilyurt köylerinde muhtarlık seçimleri yerel halk ile İstanbullular arasında sıkı bir rekabete neden olmaktadır. 1987 yılında Adatepe muhtarlığının köylülerde kalabilmesi için yakındaki bir başka köy (Adatepebaşı) mahalle olarak Adatepe'ye bağlanmıştır. Muhtarlık seçimlerinde Adatepebaşı'nın oyları belirleyici olmaktadır. Böylelikle Adatepe köyü muhtarı yerel halk arasından seçilebilmektedir.

Muhtarlara göre yeni gelenlerin köylüden daha eğitimli ve güçlü olmaları, muhtarı aşarak doğrudan üst mercilere, ilgili kurumlara ulaşmaları köy yönetimi açısından sıkıntı vericidir. Muhtarlar, yeni gelenler karşısında köyün doğal lideri olma konumlarını kaybetmektedirler. Kendilerinden daha donanımlı ve daha geniş ilişkiler ağına sahip olan bu yeni sakinleri yönetmekte zorlanmaktadırlar. Ahmetçe muhtarı "*yeni gelenler nüfuslu insanlar, bir şikayetleri olduğunda muhtara değil, doğrudan Valiye gidiyorlar. Hele televizyon, gazete gibi medyadan olanlarla uğraşmak çok zor*" demektedir (görüşme 34).

1980'lerin ortalarında köylere ilk gelenler ile yerel halk arasında oluşan ilişki tarzının bugün sürdürülebildiğini söylemek zordur. Yeni gelenler ile yerel halk arasında komşuluk ilişkileri genellikle çok sınırlıdır. Köylerdeki turizm işletmeleri sahipleri ise yerel halkın kısa vadeli kazanımlar elde etmeye çalışırken uzun vadeli kazanımları göz ardı ettiklerini düşünmektedirler. Yeni gelenler köy yönetiminde yer alarak köylerin daha iyi yönetilebileceğine inanmaktadırlar. Adatepe ve Yeşilyurt gibi kutuplaşmanın yaşanmadığı bir köy olan Kozlu'da bir kadın mimarın köy yönetiminde yer aldığı görülmektedir. Bu yeni yerleşimci "*Köylüler ile aram çok iyi, köy yönetimindeyim. İstanbullular ile pek görüşmüyorum. Şu an köy meydanının düzenlenmesi işi ile uğraşıyorum.*" diyerek, köy yaşamına uyum sağladığı vurgulamaktadır (görüşme 32).

Kırsal alanlar ile ilgili mevcut yasal düzenlemelerin bu köylerin yönetiminde oldukça yetersiz kaldığı açıktır. Göç alan bu kırsal yerleşimlerde farklı bir yönetim anlayışına ihtiyaç olduğu açıktır. Yeni konut taleplerinin yönetilmesi, restorasyon ve yenileme kararları, artan teknik ve sosyal altyapı taleplerinin karşılanması gibi mekansal gelişme kararlarını kırsal peyzajın korunması ilkesine bağlı olarak gerçekleştirmek yeni bir kırsal yönetim anlayışı gerektirmektedir. Tüm bunların ötesinde ortaya çıkan ikili sosyoekonomik ve toplumsal yapının bir arada uyumlu bir yaşam sürdürebilmesi için çatışmaları azaltıcı karar verme süreçleri ve katılım daha da önem kazanmaktadır.

Sonuçlar ve değerlendirme

Gelişen ulaşım ve iletişim altyapısına bağlı olarak gelecekte daha fazla kentlinin kırsal alanlara göç edeceği tahmin edilebilir. Kentten göç alan kırsal yerleşimlerdeki değişim nüfus artışının ötesinde tarım sektöründen hizmet sektörüne geçişin göstergesidir. İlerleyen yıllarda daha büyük oranda kırsal alanların bu değişim sürecine gireceği öngörülebilir. Kırsal üretimin azaldığı ve hizmet sektörünün geliştiği bu kırsal alanlarda çok sektörlü ve çok aktörlü bir yapı ortaya çıkmaktadır. Yalnızca tarım sektörünü ve homojen, kapalı köy topluluğunu dikkate alan bir yönetim yapısı bu alanlarda yetersiz kalmaktadır. Bu durum nüfus kaybeden kırsal kabulüne dayanan ulusal politika ve stratejilerin yeniden gözden geçirilmesini ve kırsal politikaların değişen yerelin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlendirilmesini gerektirmektedir.

Kırsaldaki istihdamın tarım dışı ekonomilere yöneltilmesi uzun yıllardır kırsal kalkınma politikalarının hedefleri arasındadır. Kırsal turizm önemli bir kırsal kalkınma stratejisi olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte kırsal planlama ve yönetim ile ilgili mevcut yasal düzenlemeler, yeni ekonomilerin geliştiği ve buna bağlı olarak ihtiyaçları değişen kırsal alanların yönetiminde son derece yetersiz kalmaktadırlar. Kırsal coğrafyayı çekici hale getiren, yalnızca doğal değerlerin değil tarihsel, kültürel değerlerin bileşeni olan ve kırsal turizm stratejisinin de varlık koşulu olan kırsal peyzajın nasıl korunacağı sorusu hala önemini korumaktadır. Bu peyzajı oluşturan tarımsal üretimin (çalışma alanı için zeytincilik) ve yerelin sürdürülebilirliği, kırsal peyzajın korunmasının da ana unsurdur. Zeytin alanlarını yok eden bir turizm stratejisinin de sürdürülebilirliği tartışmalıdır. Kırsal alandaki en önemli aktör olan köy yönetimleri yeni sorunların çözümü için gerekli olan insan kaynağına, örgütlenme becerisine ve ekonomik kaynaklara sahip değillerdir. Yeni sorunlar yeni bir yönetim biçimini oluşturmayı zorunlu kılmaktadır. Dünyada kırsal kalkınma politikalarını etkileyen iyi yönetişim, katılım, şeffaflık, yerinden yönetim, toplumsal cinsiyet, çok aktörlü karar süreçleri gibi kavramların henüz Türkiye'deki kırsal yönetim süreçlerine

yansımadığı görülmektedir. 1924 yılında düzenlenmiş olan Köy Kanunu'nun hızlı bir biçimde yeni yerel yönetim ve kırsal kalkınma yaklaşımları dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Arı, Y. (2005) Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı. Doğu Coğrafya Dergisi, Haziran 2005, Sayı: 13, Erzurum, s. 311-339

Başaran-Uysal, A. ve Sakarya, İ. (2011) Türkiye'de Kırsal Soylulaştırma: Çanakkale İli Güneyindeki Kırsal Yerleşmeler Örneği, 2010/273 nolu Bilimsel Araştırma Projesi Yayımlanmamış Raporu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Başaran Uysal, A. ve Sakarya, İ. (2013) Kırsal Soylulaştırma Ve Turizmin Kırsal Yerleşimlere Etkileri: Adatepe Ve Yeşilyurt Köyleri, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 36. Kolokyumu, Bildiriler Kitabı (7-8-9 Kasım 2012), eds. G. Güldal, M.G. Fehim, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara; 579-98.

Başaran-Uysal, A. (2017) Kırsalda Koruma ve Soylulaştırma İkilemi, Ege Mimarlık Dergisi, Mayıs 2017, 36-39.

Bilgin, S. ve Altunok, H. (2013) Yönetsel ve Mali Boyutlarıyla Köy Kanunu Tasarı Taslağı, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 22, Sayı 3, Temmuz 2013, s. 79-96.

Cloke, P. (1985) Counterurbanisation: A Rural Perspective, Geography 70 (1), p13-23.

Cloke, P., Thrift, N. (1987) Intra-Class Conflict in Rural Areas. Journal of Rural Studies 3(4), 321-333.

Çamur, C. K. (2002) Köy Yönetimi ve Mekânsal Planlama: Köy Yapısının Sürdürülebilirliği. Amme İdaresi Dergisi 35 (4), pp 83-102.

Darling, E. (2005) The City in the Country: Wilderness Gentrification and The Rent Gap. Environment and Planning A 37, pp 1015-1032.

Duru, B. (2013) Demokratik, Ekolojik Yerel Yönetimlere Ulaşmada Köylerin ve Köy Kanunu'nun Tanıdığı Olanaklar, Birikim Dergisi, Sayı 296, Aralık 2013.

Eldem, H. (2015) Yerel Yönetimler Reformunun Bir Parçası Olarak Köy Kanunu Tasarı Taslağı, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2015, 2(1), 39-61

Erdem, M. (2012) Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimliği Özelliklerinin Tespiti, Korunması Ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Martisi Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora tezi.

Eres, Z. (2008) Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişim ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi.

Ghose, R. (2004) Big Sky or Big Sprawl? Rural Gentrification and the Changing Cultural Landscape of Missoula, Montana, Urban Geography 25(6) 528–49.

Gosnell, H. ve Abrams, E.J. (2011) Amenity Migration: Diverse Conceptualizations of Drivers, Socioeconomic Dimensions, and Emerging Challenges, GeoJournal (76) 303–22.

Gülümser, A., A., Levent, T., B. and Nijkamp, P. (2010) Business Dynamics as the Source of Counterurbanisation: An Empirical Analysis of Turkey. International Journal of Sustainable Development 13(1-2), pp. 200-215.

Hacıalioğlu, N. A., (2008) Tarihin Canlı Tanığı Zeytinyağı Fabrikaları, Küçükkuyu Değerleri Sempozyumu, Eds. Akdemir vd., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 57-65.

Heley, J. (2010) The New Squirearchy and Emergent Cultures of the New Middle Classes in Rural Areas. Journal of Rural Studies 26, pp321-331.

Hurley, P.T., Arı, Y. (2011) Mining (Dis)amenity: The Political Ecology of Mining Opposition in the Kaz (Ida) Mountain Region of Western Turkey, Development and Change 42(6): 1393–415.

İçduygu, A. ve Sirkeci, I. (1999) Cumhuriyet Dönemi Türkiye´sinde Göç Hareketleri, (ed. Baydar, O.), 75 yılda köylerden şehirlere, s.249-270, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kazgan, G. (1999) 1980´lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme, (ed. Baydar, O.), 75 yılda köylerden şehirlere, s.31-36, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Keyder, C. (1999) Türkiye´de Tarımda Kücük Meta Üretiminin Oluşumu, (ed. Baydar, O.), 75 yılda köylerden şehirlere, s.163-172, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Ulusal Kırsal Kalkınma Planı, (2011) Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara. www.sp.gov.tr/documents/KKP(2010_2013).pdf (erişim 14 Mayıs 2012)

Kurtuluş, H. (2011) Mübadeleyle Giden Rumlar Turizmle Gelen Avrupalılar: Muğla´da Eşitsiz Kentsel Gelişme, Bağlam Yayınları 344, Istanbul.

Öngen M., (2008) Alternatif Turizm Kaynakları: Yeşilyurt Örneği, Küçükkuyu Değerleri Sempozyumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,30 Ağustos, s.15-18, Çanakkale

9. Kalkınma Planı (2006), Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu, Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Ankara.
www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3137/oik538.pdf, erişim tarihi 14 Mayıs 2012)

Peker, M. (1999) Türkiye´de İçgöcün Değişen Yapısı, 75 yılda köylerden şehirlere, s.295-304, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Phillips, M., (2005) Differential Productions of Rural Gentrification: İllustrations from North and South Norfolk. Geoforum 36, pp. 477–494.

Phillips, M., (1993) Rural Gentrification and the Processes of Class Colonization. Journal of Rural Studies 9 (2), pp. 123-140.

Phillips, M., (2004) Other Geographies of Gentrification. Progress in Human Geography 28(1), pp. 5–30.

Phillips, M., (2009) Gentrification, Rural. In: Thrift, N., Kitchin, R., Editors, pp. 368-375, 2009. International Encyclopedia of Human Geography, Elsevier, Oxford.

Phillips, M., (2010) Counterurbanisation and Rural Gentrification: An Exploration Of The Terms. Population, Space and Place 16, pp. 539-558.

Solana-Solana, M., (2010) Rural gentrification in Catalonia, Spain: A Case Study of Migration, Social Change and Conflicts in the Empordanet Area, Geoforum 41(3), pp. 508-517.

Türkiye İstatistik Kurumu, 2011, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul

Tuna, M. ve Özbek, Ç. (2012) Yerlileşen Yabancılar, Güney Ege Bölgesinde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü, Detay Yayıncılık, Ankara

Walker, P. ve Fortmann, L. (2003) Whose Landscape? A Political Ecology of the 'Exurban' Sierra, Cultural Geographies (10) 469–91.

Weekly, I., 1988. Rural Depopulation and Counterurbanisation: A Paradox. Area 20(2), pp. 127-134.

Yenigül, S.B. 2017. Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi, Planlama 2017;27(1):16–25

Kanun, Yönetmelik ve Genelgeler

442 sayılı Köy Kanunu (1924) 7.4.1924 tarihli ve 68 sayılı Resmi Gazete

3194 sayılı İmar Kanunu (1985) 9.5.1985 tarihli ve 18749 sayılı Resmi Gazete

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005) 4.3.2005 tarihli ve 25745 sayılı Resmi Gazete

Köy Yerleşme Alanı Uygulama Yönetmeliği (1987) 20.08.1987 tarihli ve 19550 sayılı Resmi Gazete

Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği (1985) 2.11.1985 tarihli ve 18916 sayılı Resmi Gazete

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983) 23.7.1983 tarihli ve 18113 sayılı Resmi Gazete

Koruma Amaçlı İmar Planları Ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul Ve Esaslara Ait Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 5.1.2017 tarihli ve 29939 sayılı Resmi Gazete

Genelge 2007/12. Köy Yerleşme Planları konulu genelge, Bayındırlık Ve İskan Bakanlığı, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü.

Genelge 2009/2. Kırsal Alanda Kaçak ve Mevzuata Aykırı Yapılaşmanın Önlenmesi, Bayındırlık Ve İskan Bakanlığı

Web siteleri

Kaz Dağı Milli Parkı web sitesi.
http://www.milliparklar.gov.tr/mp/kazdagi/index.htm, erişim tarihi 13.08.2012

Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesi.
http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html,
erişim tarihi 02.09.2015

Çanakkale'de Kentsel Gelişme, Yayılma ve Kırsal Alanlarla Etkileşim

Yrd. Doç. Dr. **Canan Zehra Çavuş**
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
Doç. Dr. **Arzu Başaran Uysal**
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

Kentin kontrolsüz bir biçimde yayılması olarak ifade edilebilecek kentsel yayılma, doğal kaynakları tahrip etmekte, kırsal alanları dönüştürmekte, kentsel altyapı maliyetlerinin, ulaşım taleplerinin ve sürelerinin artmasına neden olmaktadır. Bu kontrolsüz büyümeye hızlı nüfus artışı, sanayileşme, yaşam tarzı, yetersiz planlama ve arazi yönetimi gibi etkenlerin neden olduğu düşünülmektedir. Bu makalede, aşırı nüfus baskısı altında olmayan, küçük ve orta ölçekli bir kent olan Çanakkale'nin mekânsal gelişimi analiz edilerek, kentsel yayılmanın altında yatan nedenler tartışılmaktadır. Araştırma üç mekânsal analize dayanmaktadır. İlk analizde 1949-2016 yılları arasında yapılan imar planları ve kentsel gelişme süreci, Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımıyla değerlendirilmiştir. İkinci analiz kent çevresinde yerleşime uygun alanların tespitini içermektedir. Üçüncü analizde ise, mevcut durumda kentsel yayılma ya da saçaklanma olarak tanımlanabilecek gelişme alanları tespit edilmektedir. Kentsel yayılmanın daha belirgin olduğu alanlarda kır-kent etkileşimi ve kırsal alanın değişimi fiziksel olarak irdelenmiştir. 1990 sonrası eğitim ve turizm eksenli bir büyüme dinamiği yakalamış olan kentte, 2010 sonrası kamu yatırımlarının da desteklediği spekülatif bir ortam oluşmuştur. Bu spekülatif ortam ucuz arsa stoku olarak görülen kent çeperlerindeki kırsal alanları yapılaşma baskısı altında bırakmaktadır. Çanakkale örneği, kamu yatırımlarının ve yer seçimi kararlarının küçük ve orta ölçekli kentlerin mekansal gelişiminde ne kadar belirleyici olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca kentteki büyüme söyleminin kırsal alan üzerindeki spekülasyonu ve buna bağlı olarak yayılmayı artırdığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal gelişme, kentsel yayılma, kırsal alan, Çanakkale

GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra üretim biçimlerindeki değişim, ulaşımda ve iletişimde yaşanan teknolojik gelişmeler kentlerin yapısında, büyümesinde ve çevresindeki yerleşimlerle olan ilişkilerinde de değişimi getirmiştir. Ulaşım olanaklarının gelişmesi ve otomobil sahipliğindeki artış kentin çevresine yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Kentsel yayılma; plansız, sistematik olmayan, kentin kırsal alanlara doğru büyüdüğü, düşük yoğunluklu, sıçramalı, tek tip arazi kullanımının baskın olduğu, merkezin olanaklarından yararlanamayan bir kentsel gelişmeyi ifade etmektedir (EEA Report, 2006, Galster vd., 2001). Kentsel yayılma ile ilgili ilk araştırmalar Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük kentleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Ewing, 1997; Harvey ve Clark, 1965; Ottensmann, 1977; Downs, 1999; Pendall, 1999; Galster vd., 2001). Bunda şüphesiz bahçeli tek aile evini ve otomobil sahipliğini öne çıkaran Amerikan tarzı yaşam biçiminin, düşük yoğunluklu banliyö yerleşimlerinin etkisi bulunmaktadır. Diğer yandan bu yaşam tarzı günümüzde yalnızca Amerika kentlerini değil geleneksel olarak daha yüksek yoğunluklara sahip Avrupa kentlerini ve gelişmekte olan ülkelerin kentlerini de etkilemektedir. 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda ve 1992 yılında gerçekleşen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kentsel yayılma önemli bir sorun olarak tanımlanmıştır (Yenigül, 2009). Avrupa Çevre Ajansı tarafından 2006 yılında yapılan bir araştırma, kentsel yayılmanın Avrupa'nın mekânsal gelişiminde de önemli bir sorun haline geldiğini göstermektedir (EEA Report, 2006).

Kentsel yayılma ile ilgili araştırmalar, kentsel yayılmanın nedenlerine, sonuçlarına ve karakterine odaklanmaktadırlar (Ewing, 1997). Nüfus artışı, ulaşım ve iletişim altyapısının gelişmesi, otomobil sahipliği, hane halklarının ekonomik gelişmişliği, yaşam tarzı tercihi gibi etkenler, kentsel yayılmanın nedenleri olarak sıralanmaktadır. Bununla birlikte ucuz arazi varlığı ve başarısız arsa piyasası, kentlerin çevrelerine doğru yayılmalarının başlıca nedenleri olarak görülmektedir (Archer, 1973; Ottensmann, 1977; Ewing, 1997). Arazi piyasası genellikle mükemmel bir piyasada olması gereken, çok sayıda alıcı ve satıcının varlığı, fiyat ve kalite hakkında yeterli bilgi, homojen ürün, dışsal maliyetlerin olmaması gibi faktörlerle buluşamaz. Arazi piyasasının belirsizlikler içermesi spekülasyonu ve dolayısıyla yayılmayı artırır (Ewing, 1997). Arsa spekülasyonu genel olarak "ileride meydana gelebilecek değer artışlarından yararlanabilmek için, bireylerin ellerindeki arsaları boş bekletmeleri veya bu amaçla arsa satın almaları" olarak tanımlamaktadır (Ertürk ve Sam, s.161, 2011). Ottensmann'a göre (1977) gelecekteki konut talebi beklentisi, spekülasyona neden olmakta ve kentsel yayılmayı artırmaktadır. Arazi sahiplerinin gelecekteki gelişmeleri dikkate alarak, en yüksek getiriyi elde etmek için ellerindeki araziyi bekletmeleri arsa arzının kısıtlanmasına, arazi fiyatlarının yükselmesine ve arazinin daha küçük parsellere bölünmesine neden olmaktadır.

Kentsel yayılma ile ilgili araştırmalar keskin bir biçimde gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülke ayırımı yapmamakla birlikte, gelişmiş ülkelerde kentsel yayılma daha çok banliyöleşme ve yaşam tarzı ile ilişkilendirilirken, gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışı ve ekonomik öncelikler öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra hukuk sisteminin işlevsizleşmesi, düzensizliğin hakim olması gibi etkenler daha çok gelişmekte olan ülkelerde kentsel yayılma nedenleridir (Brueckner, 2000; Haberl vd., 2004). Koordinasyonsuz bir büyüme olarak tanımlanmakla birlikte saçaklanma çoğu kez plan kararları sonucu oluşabilmektedir. Bu nedenle kentsel yayılmanın nedenlerinde plansız değil ancak yetersiz bir planlamadan ve arazi yönetiminden söz etmek mümkündür (Galster vd., 2001; Tregoning vd., 2002).

Kentsel yayılmanın çevresel, ekonomik ve sosyal maliyetleri olmaktadır. Kentsel yayılma ile birlikte kentlerin çevrelerinde tarımsal araziler ve doğal kaynaklar yok olmakta, arazi bütünlüğü bozulmakta ve tarımsal üretim azalmaktadır. Kentsel yayılmanın bir başka önemli sonucu, ulaşım, su, kanalizasyon, çöp toplama gibi kentsel altyapı maliyetlerinin artmasıdır. Ayrıca kamu hizmetlerinin yetersiz olduğu, sosyal ve kültürel donatı alanlarından yoksun konut alanları oluşmaktadır. Kentsel yayılma ile birlikte konut alanları ile merkezi iş alanı arasındaki mesafe artmakta, buna bağlı olarak ulaşım talepleri ve süreleri de artmaktadır. Bu durum daha fazla enerji tüketimine ve emisyon oluşumuna neden olmaktadır (Brueckner, 2000; Galster vd., 2001; Carruthers, 2003; EEA Report, 2006). Kentsel alanla etkileşime geçen kırsal alanda, kırsal üretimin azalmasının ekonominin yanı sıra kırsal topluluklar üzerinde sosyal etkileri de olmaktadır. Kentsel yayılma ile birlikte kent ile kır sınırı belirsizleşmekte, kırsal alanlar özelliklerini yitirmekte ne kırsal ne de kentsel olarak tanımlanamayacak sağlıksız yerleşimler ortaya çıkabilmektedir (Tekeli, 2016).

Kentsel yayılmanın engellenebilmesi için ulaşım taleplerini ve sürelerini azaltan karma arazi kullanımlarını, konut alanlarında daha yüksek yoğunlukları öneren kompakt büyüme, akıllı büyüme, sürdürülebilir mekânsal gelişme gibi yaklaşımlar geliştirilmektedir (Holden, 2004). Ayrıca kent büyüklüklerinin belli bir ölçekte kalmaları gerekliliği sürdürülebilir kentsel gelişme yaklaşımlarında vurgulanmaktadır. Küçük ve orta ölçekli kentler, dengeli bir mekânsal gelişme açısından büyük kentlere göre daha avantajlı bulunmaktadırlar (Holden, 2004; Breheny, 1992; Burgess ve Jenks, 2000).

Türkiye'de başta İstanbul, Ankara gibi metropollerin ve Konya, Denizli gibi göç alan büyük kentlerin mekânsal gelişimini, kentsel yayılma, merkez-çeper ilişkisi ve çevrelerindeki doğal kaynakların tahrip olması açılarından tartışan araştırmalar bulunmaktadır (Terzi ve Bölen, 2010; Özügül ve İnal-Çekiç, 2015; Sezgin ve Varol, 2012; Karataş, 2007; Akseki ve Meşhur, 2013; Özbek ve Eryiğit, 2005; Yenigül, 2009). Türkiye kentlerini ele alan araştırmalar kentsel yayılmanın

temelinde yatan nedenlerin başında tarım topraklarını ya da doğal kaynakları dikkate almayan planlama kararlarının olduğunu göstermektedir (Sezgin ve Varol, 2012; Karataş, 2007; Akseki ve Meşhur, 2013). Ankara'nın mekânsal gelişimini analiz ettikleri araştırmalarında Sezgin ve Varol (2012) kentsel politikaların gündelik gelişmelere göre belirlendiği ve her ne olursa olsun sanayileşme ve kentsel gelişmenin öncelikli hedef olduğunu, bunun sonucunda doğal kaynakların ve verimli tarım topraklarının korunamadığını ifade etmektedirler. Türkiye'nin büyük kentlerinde sanayileşme, nüfus artışı ve buna bağlı olarak artan konut talebi genel olarak mekânsal büyümeyi zorunlu kılan sebepler olarak kabul edilmektedir.

Bu makalede, küçük ve orta ölçekli bir kent olarak tanımlayabileceğimiz Çanakkale'nin mekânsal gelişimi, kentsel yayılma kuramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Küçük ve orta ölçekli kentlerin, büyük kentlere kıyasla yoğun nüfus baskısı altında olmamaları, arazi piyasasındaki belirsizliklerin görece daha az olması, karar veren aktörler arasında koordinasyon ve işbirliği kolaylığı, merkez ve çeper arasındaki mesafenin az oluşu gibi etkenler nedeniyle kentsel yayılma sorunu ile daha az karşı karşıya kalacakları varsayılmaktadır. Çanakkale örneği, sanayileşme ve yoğun nüfus baskısı altında olmayan bir kentte mekânsal gelişmenin hangi parametrelere bağlı olarak geliştiğini ve kararların temelinde yatan motivasyonları anlamaya olanak sağlaması açısından önem taşımaktadır. Büyük kentlerle karşılaştırıldığında kentsel yayılmanın hızı ve boyutları daha az olmakla birlikte, küçük bir kentte de saçaklanmanın varlığının saptanması ve nedenlerinin araştırılması daha akılcı bir gelişmenin nasıl olabileceği tartışmasına katkı sağlayacaktır.

1. Yöntem ve veri

Makalede üç ayrı mekânsal analizden yararlanılmıştır. İlk analiz tarihsel süreç içerisinde kentin mekansal gelişiminin nasıl oluştuğunu, hangi dinamiklere bağlı olarak gerçekleştiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. İkinci analiz, kentin bugünkü formu ve gelişme eğilimlerinin doğal kaynaklar üzerindeki etkisini ve kır-kent ilişkisini tartışmamıza zemin oluşturmaktadır. Üçüncü analizde ise mevcut durumda kentsel yayılmanın hangi noktalarda belirginleştiği ve bu yörelerde kırsal alanlardaki değişim tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birinci analizde 1949-2016 yılları arasındaki mekânsal gelişim, onaylanan imar planlarından yola çıkarak, Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımıyla tespit edilmiştir. Çanakkale'nin ilk planı 1949 yılında onaylanmıştır. Daha sonraki yıllarda Çanakkale Belediyesi ve hemen bitişiğindeki Kepez Belediyesi tarafından çeşitli tarihlerde onaylanan imar planları, mücavir alan kararları, 2015 yılında onanan 1/100 000 ölçekli Balıkesir-Çanakkale Çevre Düzeni Planı ve son olarak 2016 yılı planlama kararları analiz edilmiştir. Çanakkale'nin kentsel gelişimini inceleyen,

makalenin ilk yazarının da içinde bulunduğu çalışmalar makalenin temel verilerini oluşturmaktadır (Çavuş, 2004; Çavuş, 2006; Çavuş, 2014; Özel Cengiz, Çavuş ve Koç, 2014).

İkinci analiz 2015 yılı itibariyle kent çevresinde yerleşime uygun alanların tespitini içermektedir. Çavuş ve Koç (2014) tarafından yapılan bu çalışmada, Çanakkale Boğazı Doğu kesiminde yerleşim alanlarını ve çevrelerini kapsayan çalışmada, fiziksel çevre analizleri doğrultusunda yerleşime uygun olan alanlar belirlenmiştir. Topoğrafik faktörler (eğim, bakı, yükselti), jeolojik faktörler (litoloji, heyelanlı alanlar, zemin sıvılaşma özellikleri), arazi kullanım kabiliyeti, bitki örtüsü, hidrolojik faktörler (akarsu taşkın alanları, boğaz kıyısına olan mesafe, olası deniz seviyesi yükselmesi, içme-kullanma suyu kaynakları ve tarımsal sulama alanları) analizdeki değerlendirme faktörlerini oluşturmaktadır. Bu faktörlere göre yerleşime uygun olmayan ancak kentin geliştiği alanlar tespit edilmiştir.

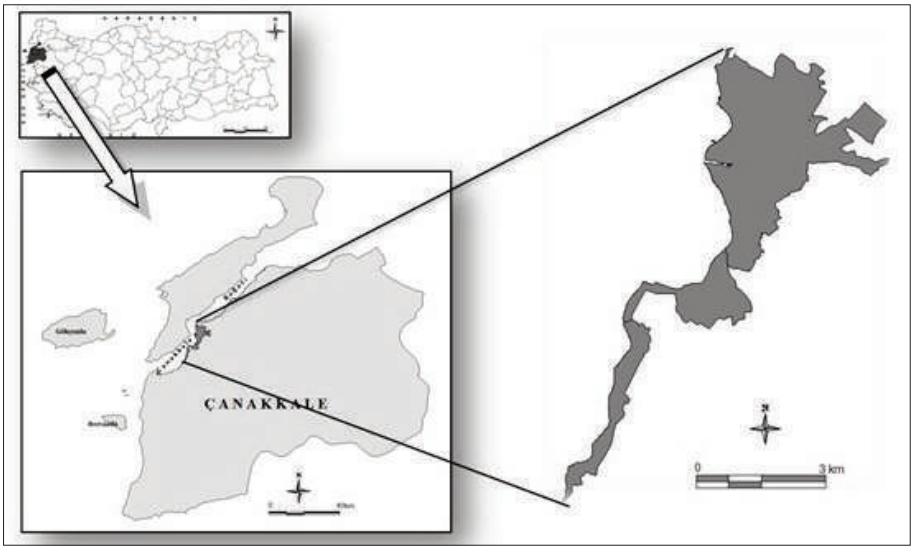
Üçüncü analizde kentsel yayılmanın derecesi saptanmaya çalışılmıştır. Böylelikle kentin hangi alanlarında sağlıksız olarak tanımlayabileceğimiz bir gelişmenin olduğu ve bunun altında yatan nedenler, kararlar tartışılmıştır. Kentsel yayılmanın karakterinin saptanmasında ve ölçümünde çeşitli parametreler kullanılmaktadır. Galster vd. (2001) Amerika Birleşik Devletleri'nin 13 kentini karşılaştırdıkları araştırmalarında, kentsel yayılmayı belirleyebilmek için sekiz parametre kullanmışlardır; yoğunluk (mil kareye düşen konut birimi ya da iş sayısı), süreklilik, konsantrasyon (mil kareye düşen yapılaşmış alan yüzdesi), kümelenme, merkezilik (arazi kullanımının merkeze mesafesi), çekirdekleşme (nuclearity), karma kullanım ve yakınlık (farklı arazi kullanımlarının birbirine yakınlığı). Bazı araştırmalarda kaybedilen doğal alanların (sulak alan, orman, verimli tarım arazisi gibi) da kentsel yayılmanın ölçümünde parametreler arasında kullanıldığı görülmektedir (Hasse ve Lathrop, 2003). İstanbul'un kentsel yayılımını ölçen araştırmalarda merkezi iş alanına uzaklık, tek bir arazi kullanım türüne sahip olma, iş ve konut arasındaki ulaşım süresi gibi parametrelerin de değerlendirildiği görülmektedir (Terzi ve Bölen, 2009; Özügül ve İnal-Çekiç, 2015). Nüfus ya da yapı yoğunluğu kentsel yayılmanın ölçümünde kullanılan başlıca parametredir (Bruecker ve Fransler, 1983). Kentsel yayılmanın fiziksel olarak mekana etkilerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik olarak da önemli etkileri söz konusudur. Ancak bu araştırmada, kentsel yayılma yalnızca fiziksel göstergeler (yapı yoğunluğu, arazi kullanımı, merkeze uzaklık ve doğal kaynak varlığı) dikkate alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte kentsel yayılmanın yoğunlaştığı bulgulanan alanlarda kent-kır etkileşimi ve kırsal alanın değişimi üçüncü analizin sonuçlarına ve gözleme dayalı verilere dayanarak tartışılmıştır.

Analizlerde, Orman ve Su İşleri Bakanlığı GeoData'dan, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü Balıkesir-Çanakkale Planlama

Bölgesi 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'ndan elde edilen mevcut onaylı imar planları koordinatlandırılmış ve sayısallaştırılmıştır. Resim formatındaki verilerin sayısallaştırılması, temel haritaların üretilmesi ve analizlerin gerçekleştirilmesinde MapInfo Professionel 10.5 ve Vertical Mapper 3.5 CBS programları kullanılmıştır.

2. Çanakkale'nin Mekânsal Gelişimi (1462-2016)

Çanakkale, antik dönemde Troas bölgesi olarak adlandırılan Biga Yarımadası'nda, Çanakkale Boğazı'nın doğu kıyısında yer almaktadır (Şekil 1). Çanakkale'deki mekânsal gelişme, imar planlarının onay tarihleri temel alınarak dört dönemde incelenmiştir. İlk dönem kentin kuruluşundan ilk imar planının yürürlüğe girdiği 1949 yılına kadar olan, mekânsal gelişmenin fiziksel bir plan dahilinde olmadığı dönemdir. İkinci dönem 1964, 1978 ve 1984 planlarını kapsayan, mekânsal büyümenin sınırlı olduğu, kent nüfusunun artmadığı, durağan bir dönemi kapsamaktadır. Üçüncü dönem 1993, 1995 ve 2001 planlarını kapsayan Üniversitenin kurulmasına ve turizme bağlı olarak ekonomik gelişme beklentilerinin yükseldiği dönemdir. Dördüncü dönem ise kent merkezinin desantralizasyonu olarak tanımlayabileceğimiz, kamuya ait hizmet binalarının kent çeperlerine taşındığı ve aynı zamanda gayrimenkul sektörünün hız kazandığı ve 2016 planlarını kapsayan son dönemdir.

Şekil 1. *Çanakkale'nin coğrafi konumu*

2.1. Birinci dönem; Osmanlı döneminin çok-kültürlü ticaret kenti

İstanbul'un fethinden 10 yıl sonra 1462 yılında, Fatih Sultan Mehmet'in emriyle Çanakkale Boğazı'nın en dar noktasında, boğazın ve İstanbul'un savunulması amacıyla, karşılıklı olarak iki kale inşa edilir; Çimenlik (Kale-i Sultaniye) ve Kilit Bahir Kaleleri. Boğazın doğu yakasında kurulan Çimenlik Kalesi, Sarıçay'ın boğaza döküldüğü alanda kurulmuştur. Sarıçay ve Sarıçay'ın taşıdığı alüvyon topraklardan oluşmuş delta muhtemelen yeni bir yerleşimin gelişimine daha uygun koşullar sunmuş, böylelikle Çanakkale Çimenlik Kalesi etrafında gelişmeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle Çanakkale, başlangıcından itibaren depremsellik ve taşkın tehlikesinin yüksek olduğu bir deltada, tarım toprakları üzerinde gelişimini sürdürmektedir.

İlk aşamada, askerin ve idari personelin yanı sıra kale inşaatında çalışanların da hemen kalenin kenarında (Sarıçay kıyısında) yerleşmeleri ile Çay Mahallesi ve Türk Mahallesi oluşmuştur. 1600'lü yılların ikinci yarısından itibaren, Boğaz geçişinin kontrolünü elinde bulunduran kentte ticaret gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde Çanakkale'de Avrupa ülkelerinin ataşelikleri kurulurken, ticaretle uğraşan Yahudi ve Ermeni cemaatlerinin yaşadığı yeni mahalleler kurulmuştur. Yine bu dönemde bir grup Kırım Tatarı'nın kente gelerek yerleştiği bilinmektedir. Tatar Mahallesi, Sarıçay'ın güneyinde kurulmuş, böylelikle kentin gelişimi Sarıçay'ın güneyine de sıçramıştır (Çavuş, 2006). Bununla birlikte ticari etkinlikler ve bu etkinliklerde aktif olan farklı etnik grupların yer seçimleri daima boğaza yakın alanlar yönünde olmuştur. Sarıçay'ın boğaza açılan konumu da ticarete hizmet edecek depolar için uygun bir zemin hazırlamıştır. Çanakkale ticaret kenti kimliğini ve çok-kültürlü yapısını 1900'lü yılların başına kadar korumuş, ancak kent Balkan Savaşlarından ve I. Dünya Savaşından yoğun bir biçimde etkilenmiştir. I. Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden biri olan Çanakkale, savaş döneminde fiziksel olarak da tahrip olmuş, nüfus kaybetmiş ve çok-kültürlü ticaret kenti kimliğini kaybetmiştir. Bu süreçte azınlıklar kenti terk ederken, yerlerine mübadele ile Balkanlardan ve Ege Adalarından Müslüman Türkler gelmişlerdir. Bu dönemde kentin mekânsal gelişimi Sarıçay'ın Çanakkale Boğazı'na döküldüğü alan ve boğaz kıyısı ile sınırlı kalmıştır.

2.2. İkinci dönem; Cumhuriyetin sınır ve garnizon kenti (1950-1990)

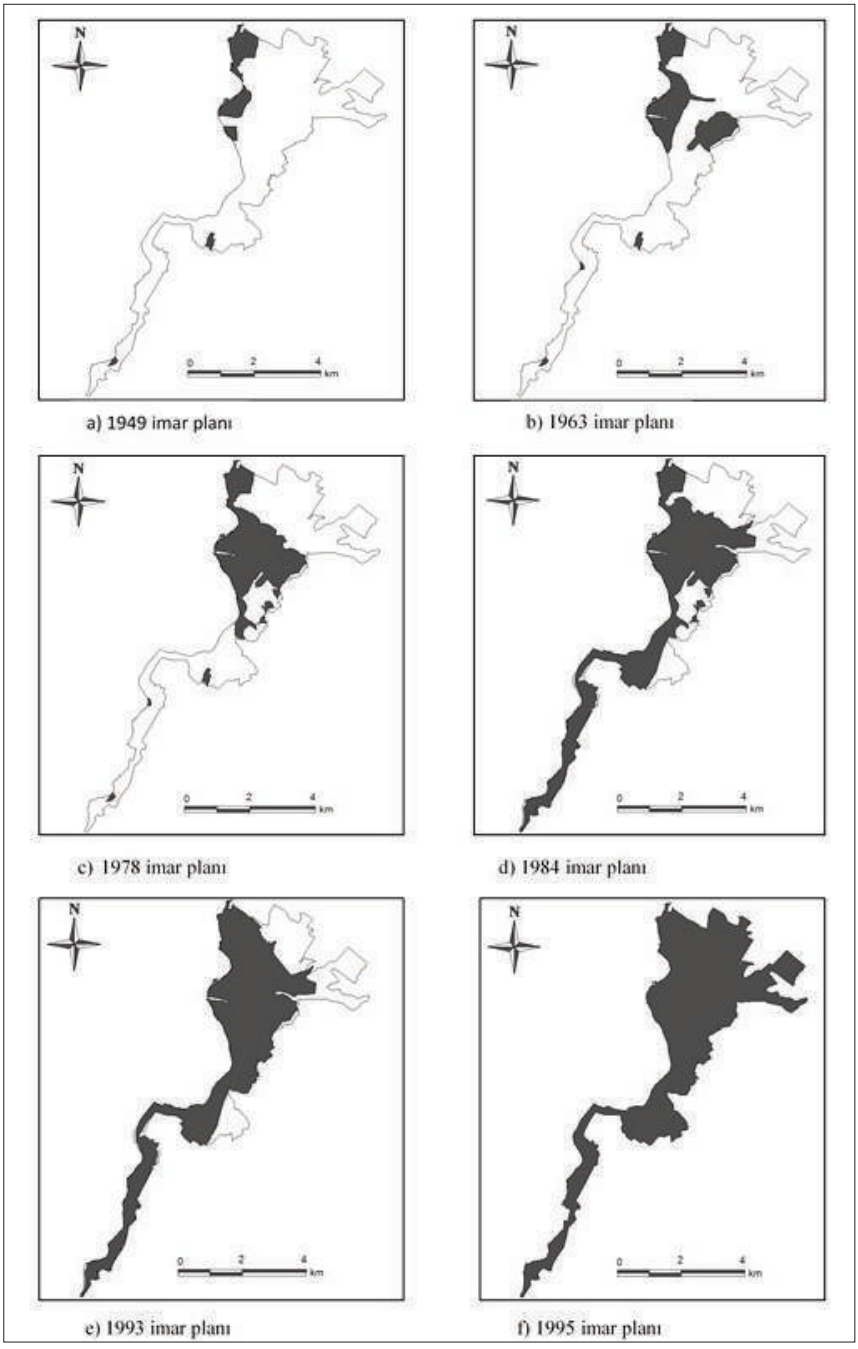
Türkiye'de 1950'lere kadar kentsel nüfusun oldukça yavaş arttığı (kendi iç dinamikleri ile), 1950'lerden sonra kırsal alanlarda yaşanan yapısal dönüşüme bağlı olarak kırdan kente yoğun bir göç sürecinin yaşandığı ve kentsel nüfusun arttığı bilinmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Çanakkale bu süreçte sınırlı olarak kendi kırsalından göç almış ama aynı zamanda büyük kentlere göç vermiştir.

Sanayileşme ve kentleşme oranının yüksek olduğu Marmara Bölgesi'nde yer almasına ve bir boğaz kenti olma üstünlüğüne rağmen, kentin sanayisi gelişmemiştir. Bunda ana ulaşım akslarına uzak olmasının yanı sıra bir sınır kenti olmasının da etkisi olduğu söylenebilir. Çanakkale, Soğuk Savaş yıllarında bir sınır kenti olarak daha çok savunma misyonu üstlenmiştir. 3. Beş yıllık Kalkınma Planında (1973-1977), kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınması ile birlikte gıda, içki ve taşa toprağa dayalı sanayi yatırımlarında bir artış gerçekleşmiş, ancak sanayi yatırımları il dışından göçe neden olacak ölçüde istihdam yaratmamıştır (Mortan, 2003). Diğer yandan kent, kırsal hinterlandı için bir hizmet merkezi olmayı hep sürdürmüştür. 1990'lı yıllara kadar kent ekonomisinin en önemli dinamiğini ordunun varlığı oluşturmuştur.

İlk planlama çalışmaları, Çanakkale'nin Cumhuriyet ideolojisi ile planlanmasını ve tahrip olan kent dokusunun yeniden yapılanması amacıyla 1940'lı yılların sonrasında başlatılmıştır. 1949 yılında onaylanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı'nda oluşturulan Cumhuriyet Meydanı ve çevresindeki eğitim yapıları ile modern kentin yeni merkezi tanımlanmıştır. Kent içi bulvarlar, geniş caddeler, konut yerleşme alanları (bahçeli ve en fazla 3 katlı olacak şekilde), kamu yapıları (Karayolları, DSİ, Meteoroloji, Köy Hizmetleri), otogar, hastane, okullar gibi hizmet yapıları ve askeri alanların yer seçimi verilen önemli arazi kullanım kararlarıdır. Belediye'nin iskele meydanına, Hükümet Konağı'nın da kordona yakın bir alana taşınması ile Osmanlı dönemindeki kent merkezinin hemen yanında modern kentin yeni merkezi oluşturulur ve kent kuzeye, yeni merkez yönünde genişlemeye başlar. İlk planda kentin kuzey ve güney uçları askeri alanlar ile sınırlanmıştır (Şekil 2a). Kentin bugünkü dokusunda hala bu kararların izlerini görmek mümkündür. Ayrıca güneyden İzmir bağlantı karayolu, kuzeyden Bursa bağlantı karayolu ve doğudan Balıkesir bağlantı karayolu ile ana ulaşım aksları belirlenmiştir (Çavuş, 2004; Çavuş, 2006; Koç ve diğerleri, 2006; Erten, 2008). Bu karayolu aksları ilerleyen yıllarda kentin gelişme yönlerini de belirlemiştir.

Kentin ikinci imar planı 1963 yılında onaylanmıştır (Şekil 2b). Bu plan döneminde mekânsal gelişme, doğal bir eşik kabul edilen Sarıçay'ı geçerek güneyde Barbaros Mahallesine (Harmanlık ve Plaj semtleri), kuzeyde Esenler Mahallesine (Hastane Bayırı) ve doğuda stadyumun arkasına doğru gelişmiştir. Barbaros Mahallesi sınırları içinde kalan, askeri kullanım amaçlı havaalanı da bu dönemde planlanmıştır. İlerleyen dönemde kent, çeperlerde yer alan iki kamu yatırımına - stadyum ve havaalanı- doğru gelişmeyi sürdürmüştür. Ayrıca Çanakkale-Balıkesir karayolu güçlü bir gelişme aksı haline gelmiştir. 1973 yılında kurulan Kale Un Fabrikası ve Sümerbank Fabrikası[1] bu gelişme aksı (bugün Balıkesir Caddesi) üzerinde yer seçmişlerdir.

1 2002 yılında özelleştirilen Sümerbank tesisleri için 2017-2018 yılında yüksek yoğunluklu ve "prestijli" bir konut projesi geliştirilmiştir. Projenin uygulanmasına henüz başlanmamıştır.

Şekil 2. *Çanakkale'nin kentsel gelişim süreci (Koç ve diğerleri 2006'dan yararlanılarak)*

1978 yılında kentin tamamını kapsayan yeni bir Nazım İmar Planı onaylanmıştır (Şekil 2c). Bu dönemde havaalanı yönüne ve sanayinin yer seçtiği Çanakkale-Balıkesir karayolu boyunca mekânsal gelişme ilerlemiştir. Bu planda, kent içinde dağınık olarak yer alan küçük zanaat atölyelerinin de Çanakkale-Balıkesir karayolu üzerinde toplanmasına karar verilmiştir. İkinci gelişme aksı ise; güneyde kuzey-güney yönünde uzanan Çanakkale-İzmir karayoludur (bugün Atatürk Caddesi). AKFA (1951), Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası (1962), Petkim Petro Kimya Fabrikası (1970) ve Dardanel Gıda Fabrikası (1984) bu aks üzerinde yer seçmişlerdir[2]. Böylece 1978 planı ile yapay bir eşik olan havaalanı aşılarak doğu ve güney yönünde parsel ölçeğinde alınan sanayi kararları ile saçaklanmanın oluştuğu izlenmektedir. Bu süreçte kentin kuzeyindeki askeri alanlar ve doğusundaki havaalanı ile mevcut kentsel alan arasında kalan tarımsal alanlar imara açılmıştır. Bugün bu alanlarda (Barbaros Mahallesi) terkedilmiş sulama kanallarının izlerini hala görmek mümkündür (Çavuş, 2004; Koç ve diğerleri; 2006). Mekânsal gelişme kararlarının yanı sıra 1978 planı konut alanlarında yoğunluk artırımına yönelik kararlar da içermektedir. Mevcutta 86 ki/ha olarak tespit edilen nüfus yoğunluğu 250 ki/ha olarak planlanmıştır (Koç ve diğerleri, 2006).

Merkez ilçeye bağlı köyler genel olarak deniz kıyısının uzağında, yamaçlarda kurulmuştur. Merkezin 15 km kadar güneyinde yer alan Güzelyalı köyü ise bir kıyı köyüdür. 1970'li yılların sonunda Güzelyalı köyü ve yamaçlarda kurulu olan Çınarlı köyünün bir mevkii durumunda olan Dardanos kıyısı, birer sayfiye yerleşimi olarak belirmeye başlamışlardır (Özel Cengiz, Çavuş ve Koç, 2014) (Şekil 2c). 1982 yılında Güzelyalı ve Dardanos, mücavir alan statüsü ile Çanakkale Belediyesi'nin hizmet alanı haline gelmiş, yaklaşık 300 hektar büyüklüğündeki kıyı/kırsal alan için Islah İmar Planı hazırlanmıştır. Bu yıllarda çam ormanları ve zeytinlikler ile çevrili Güzelyalı köyü ile merkez arası (Kepez köyünün de yer aldığı Kepez ovası) kesintisiz bir biçimde tarımsal üretimin yapıldığı alanlardır.

1984 yılında onanan Kuzey ve Kuzeydoğu İlave Nazım İmar Planında, Türkiye genelinde yaşanan kıyılaşma sürecinin etkileri açık bir biçimde görülmektedir (Tamer, 2009). Bu yıllarda sınır kenti ve garnizon kenti olma vizyonu önemini kaybederken turizm faaliyetleri önem kazanmaya başlamıştır. 1982 yılında yürürlüğe giren Turizm Teşvik Kanunu'nun hemen ardından hazırlanan yeni imar planı ile kırsal üretimin devam ettiği tüm sahil şeridi turizm ve ikinci konut yatırımlarına hazır hale getirilmiştir. Oysa bu yıllarda Çanakkale kıyılarına bu düzeyde bir talebin olmadığı bilinmektedir. 1984 planı ile güneyde Kepez, Dardanos ve Güzelyalı kıyı hattı boyunca yeni alanlar imara açılırken, kuzeyde

2 Dardanel tesisleri dışındaki sanayi tesisleri 1990'larda faaliyetlerini durdurmuşlardır. Bugün bu sanayi tesisleri yerlerini hizmet sektörüne bırakmıştır. 2015 yılında açılan Çanakkale 17 Burda AVM ve inşaatı devam etmekte olan Hilton Otel, eski sanayi tesislerinin arazileri üzerinde yer almaktadırlar.

Esenler Mahallesi, Jandarma ve Cezaevi çevresi; güneyde Barbaros Mahallesinde yeni alanlar imara açılmıştır (Şekil 2d). Bu planda şehirlerarası otobüs garajı, belediye, adliye, Bağ-Kur, cezaevi ve askeriye gibi kamu hizmetleri için yeni arazi kullanımları ayrılmıştır (Çavuş, 2004; Koç ve diğerleri, 2006; Erten, 2008). 1984 yılında onaylanan imar planı ile kentin özellikle kıyı boyunca yayılımı başlamıştır.

2.3. Üçüncü dönem; turizm ve üniversite kenti (1990-2010)

1990'lı yıllarda kent ekonomisinde proje temelli ve kalkınmacı bir söylemin hakim olduğu söylenebilir. Bölgenin sahip olduğu doğal, tarihi ve arkeolojik değerler turizmin gelişimi için önemli bir avantaj olarak görülmüştür. Öte yandan bu yıllarda, gündeme gelen boğaz köprüsü projesi, uygulamaya geçen liman, havaalanının genişletilmesi, organize sanayi bölgesi kurulması gibi kararlar Çanakkale'de bir ekonomik gelişme ve değişim söylemi yaratmıştır (Koç ve diğerleri, 2006). Bununla birlikte kentte asıl gelişme dinamiğini yaratan 1992'de kurulan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi olmuştur. Bu yıllarda kentte hem öğrenci için hem de üniversite çalışanları için konut arzı çok sınırlıdır. Üniversite ile birlikte konut sektörü gelişmeye başlamıştır ve Üniversite ana yerleşkesi (Terzioğlu Yerleşkesi) için seçilen yer, kentin gelişme yönünü etkilemiştir.

Bugün ana yerleşkenin yer aldığı alan, bir eğitim vakfı olan Terzioğlu Vakfı tarafından üniversiteye bağışlanmıştır. Vakfın bağışladığı arazi bir yerleşke yaşantısının oluşmasını engelleyecek düzeyde eğimli ve rüzgâra açıktır. Eğimli arazinin inşaat maliyetlerini artıracak olması ve yürüyerek erişimin zor olacağı dikkate alınmamış, arazinin bağış olması ve çevresindeki hazine arazilerinin varlığı yerleşke yer seçimini belirlemiştir. Ana yerleşke için seçilen yer, kentin güneyinde kentsel yerleşim ile Kepez Ovası arasındadır. Verimli Kepez Ovası yaş sebzenin yanı sıra kayısı ve şeftali üretimi ile ünlüdür. Üniversite için kentin güneyinde yer seçilmesi, Çanakkale Belediyesi'nin kenti kuzey ve kuzey-doğu yönüne geliştirme kararına ters düşmüş ve kentin Kepez Ovasına doğru gelişimini desteklemiştir. Üniversitenin kurulduğu 1992 yılında, Kepez köyü de belde belediyesine dönüştürülmüştür. Bu tarihten itibaren Kepez Belediyesi, üniversitenin yarattığı dinamiğin etkisiyle kentin güneyini yapılaşmaya açarken, aynı zamanda kamu yatırımlarını kendi sınırlarına çekerek gelişme ivmesini hızlandırma stratejisi izlemiştir. 1992 yılından itibaren Kepez-Çanakkale Nazım İmar Planı ile kentin güney çeperleri yapılaşmaya açılmıştır. 1990'ların sonuna gelindiğinde kent merkezi-üniversite yerleşkesi-Kepez hattı tamamen yapılaşmıştır. Bu hat üzerindeki yapılaşma, bu yıllarda düşük nüfus yoğunluklu konut şeklindedir. Konut alanlarının aralarında büyük parsellerde tarımsal üretim yapılmaya devam etmiştir.

1985 yılında imar planı yapma yetkilerinin yerele devredilmesi ve yerelde yüksek ekonomik gelişme beklentileri sonucunda 1993 ve hemen ardından 1995 yıllarında

Çanakkale Belediyesi tarafından iki imar planı onaylanır. Bu yıllarda kentin yeni konut alanlarına ihtiyacı olduğu, havaalanının kentin mekânsal gelişimini ve yoğunluk artışını kısıtladığı görüşü hakimdir. Askeri amaçlı yapılmış olan havaalanı 1995 yılında tarifeli uçuş seferlerine başlamıştır. Havaalanının çevresi kısmen yapılaşmış olmakla birlikte, mania hattı nedeniyle yapı yükseklikleri sınırlanmıştır. Havaalanın başka bir yere taşınması ve bu alanın yapılaşmaya açılması kentte bugün de sıcak bir gündem maddesi olmaya devam etmektedir (Airnews Times, 2011). Bu dönemde üniversitenin, organize sanayi bölgesinin ve boğaz köprüsü projesinin yarattığı yüksek beklentiler karşısında ihtiyacın üzerinde bir alanın imara açıldığı görülmektedir (Şekil 2e ve Şekil 2f). Çanakkale Belediyesi, sınırları dahilindeki tüm alanları, başka bir ifadeyle halen kırsal üretimin yapıldığı alanları ilave imar planları ile yerleşime açmıştır (Çavuş, 2006; Özel Cengiz, Çavuş ve Koç, 2014). 1995 yılında Çanakkale Organize Sanayi Bölgesi (OSB) için kentin kuzey çeperinde, merkeze yaklaşık 10 km mesafede, İzmir-Bursa karayolu üzerinde yer seçilmiştir. İlerleyen yıllarda bu güzergâhta küçük sanayi alanının geliştirilmesi (Testicikırı Küçük Sanayi Sitesi Nazım İmar Planı Revizyonu, 2001) ve bir sonraki dönemde şehirlerarası otobüs terminalinin inşası bu aksın gelişimini desteklemiştir. 1/25 000 ölçekli Çevre Düzeni Planında, OSB ve küçük sanayi alanı arası mera ve tarım alanı olarak planlanmıştır.

Çanakkale'nin mekânsal gelişiminde doğal eşiklerden (tarım alanları, zeytinlikler, yüzey suları, depremsellik gibi) daha çok karayolu, havaalanı, askeri alanlar gibi yapay eşiklerin belirleyici olduğu söylenebilir. Çanakkale Belediyesi 1993 ve 1995 planlarında kentin büyüme yönünü kuzey, kuzey-doğu olarak belirlemiştir. Kuzey ve doğu yönündeki Askeri Yasak ve Güvenlik Bölgelerinin varlığı sıçramalı bir büyüme modelini zorunlu kılmıştır. 1995 yılında Çanakkale Belediyesi sınırında yer alan ve kırsal üretimin devam ettiği Karacaören mevkii (Çanakkale-Karacaören köyü arası) mücavir alan olarak belirlenmiş ve bu alan yerleşime açılmıştır (Çavuş, 2004). Ayrıca bu dönemde kentsel gelişme önünde güçlü bir eşik olan Bursa-İzmir Karayolu aşılarak, kırsal alan özelliği gösteren alanlarda düşük yoğunluklu, villa tipi, prestijli sitelere izin verilmiştir. Bu dönemde villa tipi yerleşimler çok yaygınlaşmamış, birkaç proje ile sınırlı kalmıştır. Ancak villa tipi konut siteleri zeytinlik ve ormanlık alanlara doğru yeni bir sıçrama yaratmıştır. Bu dönemde kentte konut açığını karşılamak amacıyla yüksek katlı toplu konutlar inşa edilmeye başlamıştır. İlk toplu konut sitesi şehrin kuzeyindeki plato yüzeylerinde başlatılan 486 konutluk Barışkent'tir. Ayrıca Üniversite yerleşkesinin hemen yanındaki yamaçlarda toplu konut sitelerinin (Beldemiz ve Evim Siteleri) yapımı hız kazanmıştır. Karacaören ve Özbek köylerinin kırsalı olan bu alanlar yüksek katlı (6 kat ve üstü) siteler şeklinde gelişmektedir.

2.4. Dördüncü dönem; kamu binalarının desantralizasyonu (2010 sonrası)

2000'lerden itibaren Çanakkale'nin mekânsal gelişimini daha çok spekülatif söylemlerin yönlendirdiği söylenebilir. 2005-2008 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından İstanbul ve Trakya için yapılan planlama çalışmaları ve İstanbul'un sanayisinin çevre illere desantralize edileceği söylemi, 2014 yılında Çanakkale Boğaz Köprüsü projesinin hayata geçirilmesi üzerine atılan somut adımlar yalnızca kentte değil bölgede de hızlı bir gelişme beklentisi yaratmıştır (Başaran-Uysal, 2008). Gelecekteki gelişme beklentisinin ve spekülatif ortamın kentlerde yayılmayı artırdığı bilinmektedir (Galster vd., 2001; Ottensmann, 1977). Özellikle köprü güzergahı olarak seçilen Gelibolu-Lapseki yönünde, halen tarımsal üretimin devam ettiği kırsal alanlarda toprağın hızlı bir biçimde el değiştirdiği ve bekletildiği izlenmektedir. Çanakkale Boğaz Köprüsünün, 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'na işlenmesinin ardından "*Çanakkale Boğaz Köprüsü'nün güzergahı netleşti!*" başlığı ile yayımlanan gazete haberi, köprünün yarattığı dinamik hakkında fikir vermektedir. Haberde Çanakkale Boğaz Köprüsü tamamlandığında, yapımı devam eden İzmir-İstanbul Otoyolu'na bağlanacağı, bakanlığın hazırladığı imar planına göre köprü ayaklarının inşa edileceği Lapseki ve Gelibolu bölgelerinin kentsel gelişim alanı ilan edildiği, böylece bu bölgelerin de dolaylı olarak imara açılmış olduğu vurgulanmaktadır. Yeni imar planına göre 30 yıl içinde bölgenin nüfusunun üç kat artacağı, buna bağlı olarak da bölge için hazırlanan 1/100 binlik yeni imar planında da Çanakkale Boğaz Köprüsü'nün bulunduğu alanların imara açılması öngörülmektedir. Köprü ayaklanın yükseleceği Lapseki ile Çardak, Umurbey ve Beyçayır beldelerinde konut, villa, ticari-konut, turizm, tarla ve bağ-bahçe yatırımı yapılabilecek çok miktarda arazileri bulunmaktadır. Yatırımcıların bölgede yıllardır arazi topladığı, halen toplamaya da devam ettiği; büyük grupların özellikle Gelibolu ve Biga'da tersane ve liman işletmeciliği ile ilgili arazi arayışları da uzun süreden bu yana devam ettirdikleri görülmektedir. Haberde *"imara açık köyler"* başlığı altında hangi köyde hangi yatırıma uygun araziler olduğu, arazi m^2 fiyatları ile birlikte sıralanmış olması dikkate değer niteliktedir (Emlak Kulisi, 2014).

Bu dönemde İstanbullu yatırımcıya da hitap eden gayrimenkul sektörü (konut, arsa ve tarla) Çanakkale'nin mekansal gelişimini yönlendiren önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekansal gelişimi etkileyen bir diğer faktör ise kent merkezinden kent çeperlerine taşınma eğilimi gösteren kamu hizmet binalarının (hastane, adliye, okul, otogar gibi) yer seçimi kararlarıdır. Tarihi dokunun da yer aldığı kent merkezinde yoğun taşıt ve yaya trafiği ile birlikte otopark alanı ihtiyacı en önemli sorunların başında gelmektedir. Kentin ilk planları ile geliştirilmiş kamu hizmet alanları hem daha geniş alanlara duyulan ihtiyaç hem de trafik sorunu nedeniyle, merkez dışına taşınma eğilimi göstermeye başlamışlardır. Çanakkale Belediyesi, kent merkezinde yer alan otobüs terminalini, 2011 yılında kentin

kuzeyine, OSB'nin yakınına taşınır. Aynı yıl Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış bir eğitim binasında eğitim-öğretime devam eden Çanakkale Fen Lisesi kentin güneyindeki Çınarlı köyü kırsalına taşınır. 2013 yılında Üniversite, Teknopark için kentin doğusundaki Sarıcaeli köyünde yer seçer. Kentsel gelişme yönünü etkileyen en önemli karar ise 2014 yılında Devlet Hastanesi için verilen yer seçimi kararı olmuştur. Kent merkezinde, erişilebilirliği yüksek bir konumda olan hastane için Kepez'de kırsal yerleşim özelliği devam eden (Ulupınar köyü kırsalı), toplu taşımanın zayıf olduğu ve kentin kuzey mahallelerine uzak bir alanda yer seçilmiştir. Tüm kente hizmet verecek hastane için seçilen yerin, günlük ulaşım talebini ve süresini artıracak olması, kentte tartışma yaratmıştır. Diğer yandan hastanenin taşınma kararı aldığı bölge kısa sürede yeni bir yayılma alanı haline gelmiştir. Şekil 3'de 2010 sonrası kent çeperlerinde yer seçen yatırımların konumları görülmektedir. Hastane yer seçimi kararının ardından 2016'da yeni adliye binasının üniversite ana yerleşkesi yakınına taşınmasına karar verilmiştir.

Şekil 3. *Kent çeperlerinde yer seçen kamu tesisleri*

Kamunun yer seçimi kararlarının, kentin kırsal alanlara doğru büyümesini, kentsel yayılmayı artırdığı açıktır. Diğer yandan bu kararlarının bir plan dahilinde yönetil(e)memiş olması ve spekülatif ortamının kentsel yayılmanın altında yatan temel nedenler olduğu söylenebilir. Çanakkale Belediyesi bu süreci yönetme girişiminde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır. Çanakkale Belediye Meclisi 2012 tarihinde bir imar planı değişikliği yaparak, tüm kamu binalarının bir arada olduğu yeni bir alan önermiş, kentin kuzey-doğusunda yeni bir idari tesis alanı oluşturmuştur. Ancak bu yer seçimi kararı kamu kurumları tarafından benimsenmemiş, kamu kurumları kent çeperlerinde daha ucuz arsa imkânı sunan kırsal alanlara taşınma kararı vermişlerdir. Bu yer seçimi kararlarının Çanakkale Boğaz Köprüsü ile birlikte arsa değerlerinin hızla arttığı ve gelişme söylemlerinin yükseldiği bir ortamda verilmiş olmasının, özel sektör gibi davranan kamunun da en ucuz arsaya yönelmesine yol açtığı söylenebilir.

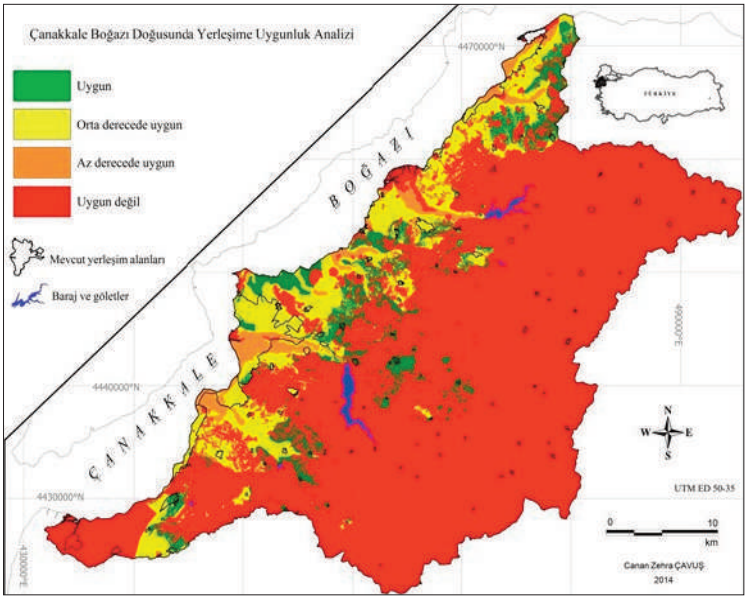
Kentsel arazi değerleri ile kent formları arasında sıkı bir ilişki olduğu bilinmektedir. Kent merkezinden uzaklaştıkça arazi fiyatları düşmektedir (Alanso, 1964). Tekeli'ye göre (2009) Türkiye'de büyük kentlerin büyümesi sırasında yüksek kent rantını ödemek istemeyen girişimciler kentin yapılanmış kısmına bitişik olarak değil arada boşluk bırakarak, bir sıçrama yaparak yer seçmektedir. Aradaki boşluklar ise zaman içinde yapılaşarak dolarken buradaki arsa sahipleri yüksek spekülatif getiriler elde etmektedirler. Tekeli (2009) arazi değerinin yanı sıra arazi (parsel) büyüklüklerinin de kent formunun oluşumunda önemli olduğunu söylemektedir. Kentler, toplu konutlar, organize sanayi bölgeleri, serbest bölgeler, üniversite kampüsleri gibi kent parçalarının eklemlenmesi ile oluşmaktadır. Bu arazi kullanımları için uygun büyüklükteki parsellerin varlığı ve mülkiyet yapısı kentin gelişme alanlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Başka bir ifadeyle, mülkiyet açısından parçalanmamış büyük araziler, yeni kent parçalarının nerelere sıçrayacağını belirlemektedir. Çanakkale'de üniversite ana yerleşkesinin yer seçimi de dahil olmak üzere, 2010 sonrası kamu hizmet binalarının yeni yer seçimlerinde Tekeli'nin (2009) de vurguladığı gibi, büyük ve ucuz arazi varlığının önemli bir etken olduğu görülmektedir.

3. Kentsel yayılma ve kent-kır etkileşimi

Ewing (1997) kentsel yayılmayı, düşük yoğunluklu ve yayılmış (low density), dağınık gelişme (scattered development), lineer gelişme (strip development) ve sıçrayarak gelişme (leapfrog development) şeklinde sınıflandırmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Çanakkale'nin mekânsal gelişimi değerlendirildiğinde ilk dönemler ana ulaşım akslarının ve sanayi yer seçiminin, daha sonraki dönemlerde kamu yatırımlarının mekânsal gelişmeyi yönlendirmede belirleyici olduğu görülmektedir. Özellikle 1990'lara kadar olan dönemde kentsel yayılma

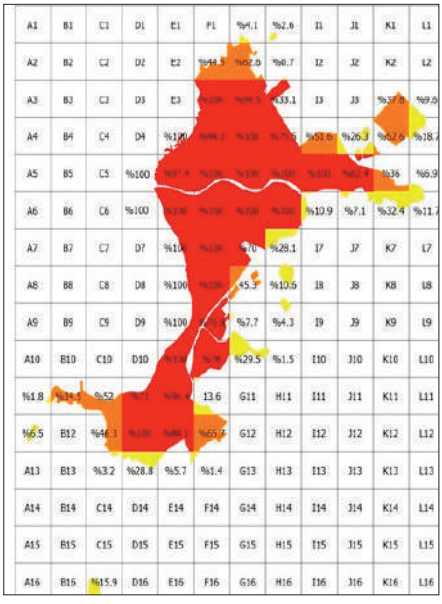
şehirlerarası ulaşım aksları boyunca, Ewing'in (1997) kentsel yayılmanın lineer gelişme formu olarak tanımladığı biçimde ilerlemiş, 2000 sonrası dönemde kent çeperlerindeki kamu yatırımları, sıçramalı bir gelişmeye neden olmuştur. Bu gelişme tarzı da Ewing'in (1997) sıçrayarak gelişme olarak tanımladığı kentsel yayılma biçimine uygunluk göstermektedir. Kırsal alana doğru sıçrayarak genişleyen bu yayılma hem kırsal alanların karakterini değiştirmekte hem de doğal kaynakları olumsuz etkilemektedir.

Çanakkale yakın çevresi ve boğaz hattı boyunca mevcut arazi kullanım özellikleri değerlendirildiğinde, orman alanlarının en yüksek orana sahip olduğu görülür. Orman alanlarını, tarım arazileri (dikili alanlar içerisinde zeytinlikler, sulu tarım arazileri gibi) ve yerleşim alanları izlemektedir (Çavuş, 2014). İkinci analizde ele alınan değerlendirme faktörleri sonuçlarına göre Çanakkale kentsel gelişim alanının (toplam 33.83 km²) oldukça az bir kısmı (1.87 km²; % 6.7) yerleşime uygundur. Heyelan tehlikesi, zemin sıvılaşma riski, sulu tarım yapılabilen alanların varlığı, orman alanlarının varlığı gibi faktörler dikkate alındığında, kentin gelişebileceği yerleşime uygun alanların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Değerlendirme faktörleri ağırlıklarına göre yapılan analiz sonucunda yerleşime uygun bölgeler kentin kuzey kesiminde (Esenler mahallesi), güneyde (Barbaros Mahallesi Bayrak Tepe etekleri), Güzelyalı mücavir alanının İzmir-Bursa yolu ile boğaz arasındaki kesimlerde belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre imarlı alanların büyük bir bölümü az değerde ve orta değerde uygun sınıfında yer almaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. *Çanakkale Boğazı doğusunda yerleşime uygunluk haritası (Çavuş, 2014)*

Kentsel yayılmanın varlığını ve derecesini tanımlamaya çalıştığımız üçüncü analiz, kentin her yöne doğru büyüdüğünü, ancak saçaklanarak yayılmanın doğu yönünde daha belirginleştiğini göstermektedir (Şekil 5). Yapılaşmış alan oranı, arazi kullanımı (tek tip ya da karma), merkeze uzaklık ve doğal kaynak varlığı parametreleri değerlendirildiğinde doğu yönünde üç yörede ve güneyde kentsel yayılmanın yoğunlaştığı görülmektedir. Şekil 5'de mevcut yapılaşmış alanlarda, kilometrekareye düşen yapılaşmış taban alanı oranı görülmektedir. Yapılaşmış alan oranında azalmanın görüldüğü, sıçramalı ve parçalı bir gelişim gösteren yöreler saçaklanmanın güçlü olduğu alanlardır. Bu yörelerde kırsal üretimin yapıldığı alanlar ile kentleşmiş alan parçaları iç içe geçmiştir. Kentsel yayılma göstergelerinin en belirginleştiği yöre, kentin kuzey-doğusundaki Otogar ve Organize Sanayi Bölgesi çevresidir (Şekil 5'de I4, J4-5-6, K3-4-5-6, L3-4-5-6). Bursa ve Çan-Balıkesir karayollarının kesiştiği bu yöre hem karayolu aksları üzerinde olması hem de küçük sanayi yatırımları nedeniyle güçlü bir gelişme yönüdür. Yörede kırsal üretim ile kentsel üretimin ve hizmetlerin yan yana olduğu, ancak mekansal olarak süreklilik göstermeyen parçalı bir yapılaşmış alan deseni bulunmaktadır. Arazi kullanımı açısından değerlendirildiğinde bu yöre sanayi, kırsal yerleşim, tarımsal üretim ve ulaşım şeklinde karma bir kullanıma sahiptir. Bu yörede yer alan Işıklar-Dörtyol Köyü kent-kır ayrımının belirsizleştiği, sağlıksız yerleşimlere çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir (Şekil 6a ve Şekil 6b). Temel geçim kaynağının halen tarımsal üretim olduğu köyde hizmet sektörünün de geliştiği (restoran, market, depolama gibi), konut yüksekliklerinin ve yoğunluğun arttığı görülmektedir.

Şekil 5. *Mevcut yapılaşmış alanda saçaklanma*

***Şekil 6a**. Işıklar köyü*

***Şekil 6b**. Işıklar köyü*

Çanakkale Belediye Meclisi de bu yöreyi potansiyel gelişme bölgesi olarak tanımlamış ve 2014 yılında "*nüfus artışının sağlıklı kentsel mekânlarda çözümlenmesi, nüfus ihtiyacı olan teknik ve sosyal altyapı alanlarının ayrılabilmesi, büyük bölgesel park alanları ve kentin bütününe yönelik donatı alanları gibi çözümler getirebilmesi …*" amacıyla Özbek, Kemel, Işıklar, Kurşunlu, Saraycık, Sarıcaeli köylerini kapsayan 550 ha büyüklüğündeki bölgenin mücavir alan sınırlarına alınmasına karar vermiştir (Çanakkale Belediyesi, 2016). Ancak Kemel, Kurşunlu, Özbek, Saraycık ve Sarıcaeli köy ihtiyar heyetleri mücavir alana katılmak istemediklerini bildirmişlerdir. Işıklar köyü ise referandum yaparak, karar vereceğini açıklamıştır. Bunun üzerine Çanakkale Belediyesi, 2015 yılında onanan 1/100 000 ölçekli Balıkesir-Çanakkale Çevre Düzeni Planı'nda kentsel gelişme alanı olarak ayrılmış olan Saraycık köyü ve Saraycık köyü ile Sarıçay arasındaki alanı mücavir alan olarak ilan etmiş (Çanakkale Belediyesi, 2015), sayılan diğer köyler kendi istekleri ile mücavir alan sınırlarının dışında kalmışlardır. Bununla birlikte yörede gayrimenkul değerinin arttığı, mücavir alan olmaması ya da plansız alan olmasının önemini yitirmiş olduğu emlak sitelerindeki ilanlardan anlaşılmaktadır. Işıklar köyü kırsalındaki bir tarla için verilen satış ilanı şu şekildedir; "*Çanakkale, Işıklar köyü sınırlarında, Çanakkale merkeze çok yakın, Çanakkale Belediyesi'nin sarı bölge olarak belirlediği çok yakında imara girecek bölgede, toplu konut, kooperatif veya müteahhitler için çok uygun konumda ve fiyatta tarla vasıflı arsa*" (Emlak sitesi, 2016). "Sarı bölge" ile 1/100 000 ölçekli Çevre Düzeni Planında yer alan "gelişme alanı" lejantı ifade edilmektedir.

Kentsel yayılmanın bulgulandığı ikinci yöre (Şekil 5, G7-8-9-10, H7-8-9-10), yine kentin doğu yönünde üniversite yerleşkesi ile Teknopark arasındaki yöredir. Yeni adliye de bu yörede yer seçmiştir. 1990'lı yıllarda mevzii imar planları aracılığıyla villa tipi yerleşimlerin geliştiği bu yörede, tarım toprakları ile ormanlık alanlar iç içe geçmiştir. Yörede villa tipi kapalı site yerleşimlerinin yapımı devam etmektedir (Şekil 7). Bu yörede yer alan Sarıcaeli köyü kırsalı için verilmiş olan bir satılık ilanı, kırsal yerleşimde bir gayrimenkul piyasası oluşumunu ortaya koymaktadır; "*yol, elektrik, su sıkıntısı yok, villa yapmak için, yatırımlık için, Çanakkale'nin gelişen köyünde (Sarıcaali) bulunan bu arsa…*" (Emlak sitesi, 2016). Bu yörenin yakın bir gelecekte mücavir alan ilan edileceği ya da belediye sınırları genişletilerek kentsel alan statüsü kazanacağına yönelik güçlü öngörü, kırsal alandaki gayrimenkulde spekülasyonu artırmaktadır.

Kentsel yayılmanın bulgulandığı üçüncü yöre (Şekil 5, F11-12-13) ise TOKİ konutları ve ardından Devlet Hastanesinin yer seçtiği Kepez yerleşiminin doğu kesimidir. Üniversite ana yerleşkesinin çok yakınında yer alan bu yöre uzun süre imara açılmamıştır. İzmir-Bursa karayolu kentsel gelişmede bir eşik olarak kabul edilmiş, böylelikle karayolunun doğusundaki zeytincilik faaliyeti son yıllara kadar devam edebilmiştir. Bu eşik TOKİ tarafından hayata geçirilen konut projesi ile

Şekil 7. *Üniversite yerleşkesi ve villa tipi yerleşimler*

Şekil 8a. *Devlet Hastanesi ve çevresi (Kepez)*

Şekil 8b. *Yeni gelişen konut alanları (Kepez)*

aşılmıştır. 2008 yılında yaklaşık 10 000 nüfuslu Kepez'e, TOKİ 960 konutlu bir proje yapma kararı almıştır. Kepez Belediyesi sınırları içerisindeki alanın TOKİ'nin öncülüğünde imara açılmasının ardından bu yöre (Kalabaklı köyünün bir mevkisi olan Hamidiye) orta ve orta-üst gelir grubuna hitap eden yüksek katlı ve kapalı konut sitelerinin birbirlerine eklemlenmesi şeklinde gelişmeye başlamıştır. Zeytinlikler kesilerek inşa edilen bu lüks konut siteleri her türlü kamusal alandan, sosyal donatıdan ve çevre kalitesinden yoksun bir biçimde gelişmektedir. Kapısında güvenliği, yüzme havuzu olan sitelere toplu ulaşım yoktur ya da çok yetersizdir. Otomobile bağımlı bu alanlarda yol altyapısı yetersizdir, yürüme mesafesinde herhangi bir sosyal donatı alanı ya da ticaret alanı bulunmamaktadır. Siteler arasında kalmış tarım toprakları ve zeytinlikler yeni konut projeleri için yatırımcılarını beklemektedirler (Şekil 8a, Şekil 8b).

Yayılmanın izlendiği dördüncü yöre halen tarımsal üretimin devam ettiği Kepez Ovasıdır (Şekil 5, D13, C11-12, B11). Ovanın denize kıyısı olan kesimleri konuta açılmıştır. Bu alanlar havuzlu, ikinci konut kullanımın ağırlıkta olduğu siteler biçiminde gelişmektedir (Şekil 9a ve Şekil 9b). Kentsel yayılma ile ilgili araştırmalar (Ewing, 1997; Downs, 1998; Burton, 2000) saçaklanmanın önce yakın çevresindeki kırsal alanların ve tarım alanlarının niteliğini değiştirdiğini, bu alanların yarı kırsal yarı kentsel çevrelere dönüşerek kırsal alanda dağınık şekilde yer seçen kentsel kullanışlar oluşmaya başladığını göstermektedir. Bu çevrelerde kırsal aktiviteler bir süre daha devam etmekte, ancak saçaklanma alanı içinde kalan tarım arazileri giderek tarımsal önemini kaybetmekte ve tarımsal üretim yok olmaktadır. Bu olgu çevresi tarım toprakları ile çevrili olan Çanakkale'nin neredeyse tüm gelişme alanlarında söz konusudur. Ancak sulu tarımın yapıldığı ovası ve zeytinlikleri nedeniyle Kepez bu değişimin en yoğun yaşandığı yöredir.

***Şekil 9a**. Kepez ovası villa tipi yerleşimler*

Şekil 9b. *Kepez ovası villa tipi yerleşimler*

Bu büyüme modeli şüphesiz kentsel altyapı ve hizmet maliyetlerini artırmaktadır. Kepez Belediyesi, hızla gelişen konut alanlarındaki altyapıyı geliştirmede yetersiz kalmaktadır. Kepez'e ulaşım hizmeti ise iki belediye arasında imzalanan ulaşım protokolü çerçevesinde Çanakkale Belediyesi tarafından verilmektedir. Ancak Kepez'in yeni gelişen alanlarına yeterli toplu taşıma hizmeti sunulamaması şikayetlere neden olmaktadır. Yakın bir zamanda Kepez Belediye başkanı, Devlet Hastanesine yeterli ulaşım hizmeti vermediği için Çanakkale Belediyesi'ni protesto etmiş ve hastaneye eşek üzerinde giderek bir eylem yapmıştır (Aynalı Pazar, 2017).

2017 yılında yeşil alanlar ile ilgili 600 kişi ile yapılan bir anket çalışmasında, "Sizce Çanakkale'nin en önemli sorunu nedir?" sorusuna verilen en yüksek cevaplar "trafik sıkışıklığı", "ulaşım hizmetlerinin yetersizliği" ve "merkezde otopark sorunu" şeklindedir (Uysal ve Özden, 2017). Kepez Beldesi ile birlikte Çanakkale'nin 2017 yılı nüfusu yaklaşık 175000'dir. Bu ölçekte bir kente göre yaşanan yoğun trafik probleminin temelinde şüphesiz ulaşım taleplerini ve sürelerini artıran arazi kullanımı kararları yatmaktadır. Diğer yandan Çanakkale otomobil sahipliğinin yüksek olduğu kentlerden biridir. 2009-2012 yılları arasında otomobil sayısındaki artış Türkiye genelinde %21,92, Çanakkale'de ise %27,98'dir (GMKA, s.109, 2014). Kent çeperlerindeki konut alanlarına toplu taşıma hizmetlerinin olmaması ya da çok yetersiz olması, kentsel yayılma sonucu merkez-çeper mesafesinin artması gibi nedenler kenti otomobil kullanımına bağımlı hale getirmektedir.

5. Sonuç ve tartışma

Bu makalede küçük bir kent olarak tanımlayabileceğimiz Çanakkale'de kentsel yayılmanın varlığı, karakteri, nedenleri ve sonuçları analiz edilmiştir. Çanakkale yakın çevresi, verimli tarım toprakları, sulanabilir alanlar, zeytinlikler, orman alanları gibi doğal eşikler ile çevrilidir. Bu nedenle kentin gelişme alanları oldukça kısıtlıdır (Çavuş, 2014; Özel Cengiz, Çavuş ve Koç, 2014). Bununla birlikte hızlı bir nüfus artışı baskısı altında olmamakla birlikte kent çevresindeki doğal kaynakları tahrip ederek yayılmaktadır.

Kentsel gelişme dinamikleri değerlendirildiğinde kamu yatırımlarının, kentin büyüme yönünü belirlemede etkili olduğu tespit edilmektedir. 1970'li yıllarda karayolu aksları ve sanayi yer seçimi kararları mekânsal gelişmeyi yönlendirmiştir. 1980'li yıllarda ise, Türkiye'de genel olarak ivmesi artan inşaat ve turizm sektörünün yansıması olarak (Tamer, 2009), kentsel gelişme boğaz kıyısı boyunca yayılmıştır (Çavuş, 2004; Koç ve diğerleri, 2006). İkinci konut taleplerinin ve küçük ölçekli turizm yatırımlarının bu gelişmeyi yönlendirdiği söylenebilir. Ancak yüksek gelişme beklentisi, çok büyük oranda kırsal üretimin devam ettiği alanların ve kıyıların imara açılmasına neden olmuştur. 1990'lı yıllarda büyük ölçekli kamu yatırımlarının (organize sanayi bölgesi, havaalanı, liman gibi) hayata geçmesi ve özellikle yerel üniversitenin kurulması kentte önemli bir gelişme dinamiği yaratmıştır. Aynı yıllarda Çanakkale Boğaz Köprüsü projesinin gündeme gelmesi, üniversitenin yarattığı dinamik ile birlikte kentteki gelişme söylemini ve beklentisini artırmıştır. 2000'lerden itibaren İstanbul'un sanayisinin çevre illere desantralize edileceğine yönelik tespitler, açıklamalar ile birlikte, devam eden Çanakkale Boğaz Köprüsü projesi tartışmaları, kent ve bölgedeki gelişme beklentilerinin sürekli canlı tutulmasına ve gayrimenkul piyasasındaki belirsizliklerin sürekli hale gelmesine neden olmuştur (Başaran-Uysal, 2008).

2010 sonrası, Türkiye'deki gayrimenkul sektörünün gelişimine paralel olarak Çanakkale'de de özellikle konut sektörü ivme kazanmıştır. Kapanan sanayi tesislerinin arazileri üzerinde hizmet sektörü geliştirilirken, kent orta ve orta-üst gelir gruplarına hitap eden korunaklı konut yerleşimleriyle tanışmıştır. 2010 sonrası, konut sektörünün gelişiminin yanı sıra kent içindeki kamu hizmet binalarının kent çeperlerine taşınma kararları da kentsel yayılmayı hızlandıran önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin çevresine, kırsal alanlara doğru sıçrayarak yayılmasının altında yatan en önemli neden şüphesiz uzun yıllardır devam eden spekülatif ortamdır. Ewing'in (1997) belirttiği gibi spekülasyon kentsel yayılmayı artırmaktadır. Türkiye'nin büyük kentleri üzerine yapılan araştırmalar nüfus artışı ve ulaşım altyapısının mekânsal büyüme üzerindeki en önemli etken olarak tanımlamakla birlikte, çeperlere doğru yayılmanın ya da sıçramalı olarak büyümenin temelinde spekülatif kararların ve rasyonel bir arazi kullanımı planlaması geliştirilememesi olduğunu

saptamaktadırlar (Terzi ve Bölen, 2010; Özügül ve İnal-Çekiç, 2015; Sezgin ve Varol, 2012; Karataş, 2007; Akseki ve Meşhur, 2013; Özbek ve Eryiğit, 2005; Tamer, 2009). Çanakkale örneği, küçük ölçekli bir kentte de hızlı nüfus artışı yaşanmasa dahi gelişme beklentisi ve arsa spekülasyonunun kentsel yayılmaya neden olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte gelişme beklentisi yalnızca yerel yatırımcıyı değil, ulusal ölçekte yatırımcıları da bölgeye ve kente çekmektedir. Bir başka ifadeyle kent ekonomisi, Çanakkale Boğaz Köprüsü'nün yaratmış olduğu dışsallıktan etkilenmektedir.

Spekülatif ortamın yanı sıra planlama sürecinin iyi yönetilememesi, yetersiz planlama kararları kentsel yayılmayı artırmaktadır (Galster vd, 2001; Tregoning vd., 2002). Çanakkale'yi ele aldığımız bu çalışma, planlama süreçlerinde kurumlar arasında yerel ölçekte de eşgüdümün sağlanamadığını göstermektedir. Yer seçimi kararlarında planlama yetkisine sahip olan Çanakkale Belediyesi, Kepez Belediyesi ve İl Özel İdaresi arasında uzlaşı sağlanarak bir karar alınamamış, kentsel maliyetler ve kentsel hizmetlerin kalitesi konusunda rasyonel bir çözüm üretilememiştir. Hatta kamunun bu süreçte spekülatör gibi davrandığı iddia edilebilir. Kamu kurumları kendileri için en ucuz arsayı seçmiş ancak uzun vadede kentsel altyapıya getirebilecekleri maliyetler dikkate alınmamıştır.

Kamu kurumlarının kent çeperlerinde, kırsal alanlarda yer seçmesinin nedeni tek başına ucuz arazi fiyatı değildir. Kamu hizmet binaları ucuz olduğu kadar büyük alanlara da ihtiyaç duymaktadırlar ve imarlı alanlar içerisinde geniş parsel bulma olasılığı çok zordur. Kent toprağı üzerindeki spekülasyonun bir başka etkisi de arazi fiyatlarının yükselmesi nedeniyle kent topraklarının olabildiğince küçük parsellere bölünerek, satılmasıdır (Ertürk ve Sam, 2011). Tekeli'nin (2009) vurguladığı Türkiye'deki kentlerin büyük arazi parçalarının birbirine eklemlemesi ile büyüdüğü ve küçük parseller oluşturan imar planlarının bu büyüme modeline cevap vermediği saptaması, Çanakkale örneğinde de doğrulanmaktadır. Üniversite, TOKİ, Hastane gibi kamu yatırımları kent çeperlerinde büyük arazi aramışlardır.

Kentsel yayılmanın olumsuz sonuçları somut bir biçimde ortaya çıkmaktadır; yayılmanın olduğu alanlarda kırsal üretim azalmakta, kırsal yerleşimlerin nitelikleri değişmekte, kentsel altyapısı gelişmemiş alanlar ortaya çıkmaktadır. Kentsel yayılma sonucunda kırsal alanlar önce parçalı olarak yapılaşmakta, kırsal üretim azalmakta ilerleyen yıllarda alandaki kentsel işlevler çoğalmakta ve kırsal üretim sonlanmaktadır. Yapılaşmış alana ve kent merkezine daha yakın olan kırsal alanların –hastane çevresi gibi- daha hızlı bir biçimde kentsel alana evirildiği ve tarımsal üretimin sonlandığı gözlemlenirken, kentsel alana daha uzak noktalarda ise kent ve kır kullanımlarının bir arada olduğu ve yaygınlaştığı (Işıklar-Dörtyol köyü çevresi) gözlemlenmektedir. Kentsel yayılma bir yandan ulaşım mesafelerini artırırken, toplu taşımanın yetersiz olduğu alanların yaygınlaşması ile otomobile

bağımlılık artmaktadır. Çanakkale'nin çevresindeki doğal kaynakların korunabilmesi ve sürdürülebilir bir kentsel gelişme için kentsel yayılmayı engelleyen, kontrollü bir büyüme modelinin benimsemesi gerektiği açıktır.

Kaynakça

Akseki, H., Meşhur, M. Ç. (2013). Kentsel Yayılma Sonucu Yapılaşmaya Açılan Verimli Tarım Alanları: Konya Kenti Deneyimleri, Megaron, 8 (3): 165-174.

Alanso, W. (1964). Location and Land Use. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Archer, R. W. (1973). Land Speculation and Scattered Development: Failures in Urban- Fringe Land Market, Urban Studies 10 (Oct.): 367-72.

Başaran Uysal, A. (2008). Marmara Bölgesi Mekânsal Gelişme Stratejileri ve Çanakkale'nin Planlanması, Çanakkale Merkezi Değerleri Sempozyumu, 25-26 Ağustos 2008, 93-108.

Breheny, M., (1992). Sustainable Development and Urban Form: An Introduction, Sustainable Development and Urban Form, ed: Michael Breheny, Pion Limited Press, London, 1-23.

Bruecker, J. ve Fransler, D.A., (1983). The Economics of Urban Sprawl: Theory and Evidence on the Spatial Sizes of Cities, The Review of Economics and Statistics, 1983, vol. 65, issue 3, 479-82

Brueckner, J. K. (2000). Urban Sprawl: Diagnosis and Remedies, International Regional Science Review, 23 (2), 160-171.

Burgess, R., Jenks, M., (2000). Compact Cities, Sustainable Urban Forms for Developing Countries, Spon Pres Taylor and Francis Group, London, UK, 2000.

Burton, E. (2000). The Compact City: Just or Just Compact? A Preliminary Analysis, Urban Studies, 37 (11), 1969-2001.

Carruthers, J. I., (2003). Urban Sprawl and the Cost of Public Services, Environment and Planning B: Planning and Design, 30, 503-522.

Çavuş, C. Z. (2004). Yerleşme Özellikleri, Çanakkale Yerleşmesinin Durum Raporu, Ed. Telat Koç, Çanakkale Yerel Gündem 21 ve Çanakkale Belediyesi, Çanakkale.

Çavuş, C. Z. (2006). Çanakkale'de Kentsel Gelişimin Uzaktan Algılama Ve GPS Ölçümleri İle İzlenmesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 15, 44-58.

Çavuş, C. Z. (2014). Çanakkale Boğazı Doğusunda Arazi Kullanım Uygunluğunun Yerleşme İçin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Çavuş, C. Z., Koç, T. (2014). Çanakkale Boğazı Doğusunda Arazi Kullanım Uygunluğunun Yerleşme Açısından Analizi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 13 (1), 41-59.

Çevre Düzeni Planı (2015). Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. http://www.csb.gov.tr/gm/mpgm index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=959, Erişim tarihi: 10.09.2017

Downs, A. (1999). Some Realities about Sprawl and Urban Decline, Housing Policy Debate, 10, 955-974.

EEA Report, (2016). Urban Sprawl in Europe: Joint EEA-FOEN Report, No:11/2016, European Commission, European Environment Agency, Joint Research Center.

Erten, İ. (2008). Çanakkale Kentinin Mimari/Kentsel Değerleri Ve Yapılaşma Kültürü, Çanakkale Merkezi Değerleri Sempozyumu, 25-26 Ağustos 2008, 1-12.

Ertürk, H. ve Sam, N. (2011). Kent Ekonomisi, Ekin Yayınevi, 4. Baskı, Bursa.

Ewing, R. (1997) Is Los Angeles-Style Sprawl Desirable?, Journal of the American Planning Association, 63 (1), 107-126.

Galster, G., Hanson, R., Wolman, H., Coleman, S., ve Freihage, J. (2001). Wrestling Sprawl To The Ground: Defining And Measuring An Elusive Concept, Housing Policy Debate, 12, 681-717.

GMKA, (2014). Güney Marmara Bölge Planı 2014-2023, Balıkesir Çanakkale, Güney Marmara Kalkınma Ajansı, https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/TR22-Guney-Marmara-Bolgesi-2014-2023-Bolge-Plani.pdf

Harvey, R. O., ve Clark, W.V. (1965) The Nature and Economics of Urban Sprawl, Land Economics, 41, 1-9.

Hasse, J.E ve Lathrop, R.G. (2003). Land Resource Impact Indicators of Urban Sprawl, Applied Geography, 23 (2003), 159-175.

Holden, E., (2004). Ecological Footprints and Sustainable Urban Form, Journal of Housing and the Built Environment, 19, 91–109.

İçduygu, A. ve Sirkeci, I. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye´sinde Göç Hareketleri, ed. Baydar, O., 75 yılda köylerden şehirlere, 249-270, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Koç, T. ve diğerleri (2006). Çanakkale'nin Kentsel Gelişimi (1462-2006) ile Fiziki Coğrafya İlişkisi, Yerel Gündem 21, Çanakkale Kent Konseyi, Kentsel Gelişim Alanları Çalışma Grubu, Çanakkale.

Mortan, K., (2003). Çanakkale Ekonomisi ve Gelecek Senaryosu Projesi, Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası, Dünya Yayıncılık, İstanbul.

Ottenssmann, J. R. (1977). Urban Sprawl, Land Values and Density of Development, Land Economics, 53 (4), 389-400.

Özbek, O., Eryiğit, S., (2005). Kentsel Yayılma ve Toplu Taşımanın Ölçeği: Konya Tramvay Sistemi ve Kentsel Gelişme Stratejisinde Yeni Yönelimler, Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler, Riskler ve Fırsatlar, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul.

Özel Cengiz, A., Çavuş, C.Z. ve Koç, T. (2014). Çanakkale ve Kepez Yerleşmelerinde Sulu Tarım Alanları Kentleşme İlişkisi, Coğrafi Bilimler Dergisi, CBD 12 (1), 69-88.

Özügül, D. ve İnal-Çekiç, T. (2015). Kentsel Saçaklanmayı Yerel Kentsel Hizmetlere Erişim Perspektifinden Okumak; Beykoz Üzerine Bir Çözümleme, Mimar.ist Mimarlık Kültür Dergisi, 15 (54) Güz 2015, 65-70.

Pendall, R.(1999) Do Land Use Controls Cause Sprawl? Environment and Planning B: Planning and Design, 26, 555-571.

Sezgin, D. ve Varol, Ç. (2012). Ankara'daki Kentsel Büyüme ve Saçaklanmanın Verimli Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımına Etkisi, METU JFA 2012/1, (29:1) 273-288.

Tamer, N.G., (2009). Avrupa'da Bir Mekansal Gelişme Sorunu Olarak Görülen Kentsel Saçaklanma Olgusu ve Türkiye Kentlerindeki İzdüşümü, Dosya 09, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, Ankara.

Tekeli, İ. (2009). Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler, İlhan Tekeli Toplu Eserler-6, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2016). Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler için Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri, İdeal Kent Yayınları, Ankara.

Terzi, F. ve Bölen, F. (2010). İstanbul'da Şehirsel Saçaklanmanın Ölçülmesi, İtüdergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım, 9 (2), Eylül 2010, 166-178.

Tregoning, H., Agyeman, J., ve Shenot, C., (2002). Editorial: Sprawl, Smart Growth and Sustainability, Local Environment, 7 (4), 341-347.

Uysal, B.A. ve Özden, A.M., (2017). Çanakkale Kentsel Yeşil Alanların Geliştirilmesi Eylem Planı, Çanakkale Belediyesi, ÇOMÜ Döner Sermaye (Yayınlanmamış Taslak Rapor).

Yenigül, S. B., (2009). Metropoliten Kent Etkisindeki Yerleşimlerin Dönüşüm Sürecinin Çözümlenmesi: Ankara Örneği, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Internet kaynakları:

Airnews Times, (2011). http://www.airnewstimes.com/canakkale-havaalani-sehrin-disina-tasinsin-10024-haberi.html, 19.4.2011, erişim tarihi 22.4.2018.

Aynalı Pazar (2017). Haftalık yerel gazete, http://www.canakkaleaynalipazar.com/ulasimdaki-kavga-nin-adi-h-plaka/12586/, 22.11.2017, erişim tarihi 07.09.2018.

Çanakkale Belediyesi, (2016). http://www.canakkale.bel.tr/icerik/13707/isiklar-dortyol-koyu-mevkiinin-mucavir-alana-katilmasi-hakkinda-bilgilendirme-toplantisi-gerceklestirildi, 7.9.2016, erişim tarihi: 14.09.2017.

Çanakkale Belediyesi (2015). http://www.canakkale.bel.tr/assets/content/belediye-sinirlarinin-genisletilmesi-a652a.pdf, erişim tarihi 25.04.2018.

Emlak sitesi, (2016). https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-arsa-satilik-saricaelinde-satilik-tarla-554610918/detay, erişim tarihi 15.08.2016.

Emlak sitesi, (2016). https://www.sahibinden.com/ilan/emlak-arsa-satilik-canakkale-isiklar-imara-cok-yakin-sari-bolgede-cok-cazip-arsa-567090003/detay, erişim tarihi 15.08.2016.

Emlak Kulisi, (2014). https://emlakkulisi.com/canakkale-bogaz-koprusunun-guzergahi-netlesti/299141, erişim tarihi 08.09.2018.

Kırsal Kalkınmada Küçük İşletmelerin Rolü

Yrd. Doç. Dr. **Elif Örnek**
Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Araş. Gör. **Zehra Güngördü**
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

1. GİRİŞ

Tarım; ülke nüfusunun yaşamını sürdürebilmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, diğer sektörlere hammadde ve sermaye sağlaması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak etkisi ve biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengeye olan katkısı nedeniyle tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğindedir. Bu nedenle tarım sektörü, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir (Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, A.N, 2015:29). 2050 yılına ilişkin öngörü; insan nüfusundaki ve gıda tüketimindeki büyümelerin küresel gıda talebinin % 70 ile % 100 artıracağı beklentisidir (Barlas, 2013:22) Yani, bir yandan kırsal alanlar azalırken diğer yandan gıda talebinin artmaktadır. Bu durumda; gelişmekte olan ülkelerde tarımsal sistemlerin sürdürülebilir şekilde yoğunlaştırılması, artmakta olan küresel gıda taleplerini karşılamak için gerekli görülmektedir.

İnsanların yaşamlarını sürdürebilmesi için gereken gıda maddeleri ile kullandıkları hammaddelerin büyük bir bölümünün temini, tarım sektörüyle sağlanmaktadır ve bu sektörün ikamesi de bulunmamaktadır. Bu nedenle tarım sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyi hangi seviyede olursa olsun, ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Tarım ile sanayi sektörü arasında sıkı bir ilişki ve etkileşim mevcuttur; geçmişte tarıma dayalı ekonomilere sahip olan gelişmiş ülkeler, önce tarım sektörüne ağırlık vererek tarım sektörünün gelişmesini sağlamış, daha sonra bu sektörden elde edilen kaynak birikimleri ile sanayileşmeye hız vermiştir. Yine de bu durum tarım sektörünün diğer sektörlere nazaran daha vazgeçilmez ve stratejik öneme sahip bir sektör olduğu gerçeğini değiştirmemiştir (Doğan, Z., Arslan, S., Berkman, A.N, 2015:41)

Tarım, sosyo-ekonomik ve doğal çevre arasındaki ara yüz üzerinde çalışır; toprağa, suya ve güneşe bağlı bir kültür ve yaşam biçimidir. Bu anlamda kırılganlığı yüksektir; iklim değişikliği, gıda ve enerji arzı, pazarların küreselleşmesi, nüfus ve ekonomik büyüme ve doğal kaynakların kıtlığı gibi tarımın karşı karşıya kalabileceği sorunlardan doğrudan etkilenmektedir (Ewert ve diğerleri; 2012). Tarımsal sürdürülebilirliğin geleceğini tehdit altında bırakan; iklim değişikliği, tarımsal pazar, tarımsal gıda sistemi tohumun niteliksizleşmesi gibi problemler küresel ölçekte tartışılmasına rağmen, bu problemlerin çözümü; gıda toplulukları, küçük çiftlikler gibi yerel ölçekte mekânsal ve toplumsal düzenlemelerin getirdiği çözümler üzerinden tartışılmaktadır. Küresel ölçekteki problemlerin üzerine geliştirilen yerel arayışlar; toplumda farklı paydaşların farklı yöntemlerle gerçekleştirilen girişimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu girişimlerin ortak noktasının; kent ve kırda yaşayanların birlikteliğinde üretilen çözümler olmasıdır.

Kırsal alanlar ise çok genel bir tanımla, kentsel alanlar dışındaki alanlar olarak nitelendirilebilse de, bu tanımın bir takım nesnel niteliklerle zenginleştirilmesi gerekmektedir. Genel olarak kırsal alanlar; yoğun insan-doğa ilişkileri ve bu alanların kendine özgü toplumsal ve ekonomik yapılan nedeniyle yaşamın zor olduğu alanlar olarak ele alınmaktadır. Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu'nda; " Kırsal alanlar, çoğu zaman tarım ve ormancılığın temel ekonomik faaliyet olduğu; fakat bunun yanında turizm, küçük ve orta ölçekli sanayi ve el sanattan gibi diğer ekonomik faaliyetlerin de yapıldığı, üzerinde köy, pazar gibi ekonomik ve sosyal yapılar bulunan, ekolojik açıdan değerli ve kentsel alanlarla sürekli etkileşim halinde olunan mekanlar" olarak tanımlanmaktadır (Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu", Ankara, 2003, s. 9).

Ülkemizde kırsal alan tanımı, metropoliten yerleşimler dışında yer alan illeri kapsayan, ilçe, köy ve mezralarda her türlü sosyal güvenceden (iş olanakları, sigorta, emeklilik, eğitim, sağlık ve kültürel etkinlikler) yeterince yararlanamayan bireylerin sayısal çoğunluğu oluşturduğu mekânsal büyüklüğü ifade etmektedir (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000) (www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3137/oik538.pdf, erişim 22.10.2017).

Ülkemizde kentsel yerleşmeler dışında kalan yerler olarak nitelendirilebilecek "kırsal alan" kavramı, aslında tanımlayıcı somut-nesnel öğeleri bulunan bir mekândır. Bu bağlamda;

- Kırsal alanda yaşam ortamı ve ekonomik aktiviteler, önemli ölçüde doğal üretim kaynaklarının kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır.
- Ekonomik toplumsal kültürel gelişme süreci, göreli olarak yavaş işlemektedir.

- Teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansıma oranının, göreli olarak gecikmeli olduğu bir alan söz konusudur.
- Gelenek ve törelerin, yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücü fazladır.
- Yaşam biçimi ve tüketim kalıbı, görece gelenekseldir.
- İnsan ilişkilerinde yüz yüzelik yaygındır.

Yapılan tüm bu nitelemeler birlikte değerlendirildiğinde, "kırsal toplum; geleneksel anlamı ile kırsal kesimde yerleşmiş, kendilerine özgü sosyal, ekonomik, kültürel özellikleri ve eğilimleri olan, gündelik gereksinimlerini birbirlerine bağlı bir ilişkiler sistemi ile gidermeye çalışan insan topluluğudur" olarak tanımlanabilir.

Günümüz toplumunda, bireylerde ve bu bireylerden oluşan bir toplumda bütün olarak ekolojik yaşam bilincini ve duyarlılığını yaygınlaştırmak; ekolojik dengelerin geri dönüşü olmayacak hızda ve biçimde bozulması sonucunda ortaya çıkan sorunlara çözüm yolları sunmak ve doğaya uyumlu yaşamı desteklemek için kırsal toplumun sürdürülebilirliğini sağlamak hayati öneme sahip bir amaç haline gelmiştir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için ise; çağın dinamiklerine uygun kırsal kalkınmanın sağlanması önemli bir hedef olmak zorundadır.

Kırsal kalkınma; "Temelinde kır ile kent arasındaki altyapı, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel farklılıkların dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır"(Gürbüz, 2001). Ekin ise kırsal kalkınmayı; "kırsal yerleşimlerde yaşayanların, sağlıklı ve nitelikli olarak hizmetlere erişim olanaklarının artması, kalkınma temelinde değişim ve gelişim taleplerinin desteklenmesi, gelir dağılımında eşitliğin sağlanması, gelirlerinin artması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım oranının yükselmesi, doğal kaynakların korunarak kullanılması ve tüm bunların kırsaldaki bireyin sosyal yapısına yansıması" olarak tanımlanabilmektedir (Ekin, 2006). Bu bağlamda kırsal kalkınmanın taşıdığı özellikler:

- Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir süreçtir.
- Evrensel ölçütler, eşitlik ve adalet ilkeleri ile geliştirilmiş kırsal yaşam düzeyidir.
- Kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay almasıdır.
- Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimidir.
- Kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılarak geliştirilen yaşam düzeyidir.
- Kırsal toplum yaşamının göreli olarak modernizasyonudur.
- Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınmasıdır.

Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü'nün alan tanımına göre kırsal kalkınma; "küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal, ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması süreci" dir (II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, 2004:8). Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2006 yılında yayınlamış olduğu "Ulusal Kırsal Kalkınma Statejisi" adlı raporda ise kırsal kalkınma; "kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelen, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeten, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü" olarak tanımlanmıştır (www.kalkinma.gov.tr, Erişim Tarihi:15.06.2017).

Son dönemde gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeye yönelik öncelikler yerini sosyo-kültürel dinamiklerle birlikte toplumun tamamını kapsayan kalkınma yaklaşımlarına bırakmıştır. Artan yoksulluk, açlık, bölgeler arası farklılıkların artması, ekonomik dalgalanmalar, gelir adaletsizliği, hızla kirlenen ve tükenmek üzere olan doğal kaynaklar tüm dünyada kırsal kalkınma kavramını gündemin başında tutmalarına neden olmuştur. Ekonomik büyümeye dayalı gelişme modellerinin toplumun ihtiyaçlarına cevap verememesi yerini insanı ve doğayı ön plana çıkaran kırsal kalkınma yaklaşımı arayışlarına bırakmıştır. Ulusal düzey yerine yerelde kalkınma, homojen toplum yerine heterojen toplumsal dinamiklerin korunması, tarımsal kalkınma ve sektörel büyüme anlayışının ötesinde sosyal refah düzeyinin de artmasını hedefleyen politikalar kırsal kalkınmanın temelini oluşturmaktadır (Torun, 2013:35; Yeniçare,2011). Özetlenecek olursa kırsal kalkınma kavramı; sürdürülebilirlik ilkesi gözetilerek yere özgü potansiyellerin kırsal alanlardaki ekonomik refah ve sosyal yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik; fiziksel, sosyo-kültürel, ekonomik, çevresel öğelere dayanan stratejilerin bütünü olarak tanımlanabilir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Kırsal kalkınmanın hedeflendiği, ekonomik gelirin oransal olarak önemli bir payı tarım ve tarıma dayalı faaliyetlerden sağlandığı ülkelerde kırsal kalkınmanın hedefi, kır-kent arasındaki sosyo–ekonomik farklılıkların azaltılması, kırsal alanların varlığının sürdürülebilir olması, kırsal alandaki doğal kaynakların koruma-kullanma dengesi gözetilerek kullanımın geliştirilmesi, kırsal toplumun

yaşam kalitesinin iyileştirilmesi amaçlanmakta ve bu doğrultuda politikalar oluşturulup uygulanmaya çalışılmaktadır (Özkan, 2007:6). Özetle; kırsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlayabilecek politikalar üretmek zorunluluk olarak görülmektedir.

Uluslararası düzlemde farklı örgütlerin, tarım ile ilgili yaptıkları kapsamlı araştırma ve teknolojik yatırımlara rağmen, ülkeler bazında kurumsal düzenlemelerin sürdürülebilir tarım sistemlerini destekleme veya zayıflatma biçimleri genel olarak iyi anlaşılamamıştır. En önemlisi, yüksek riskli veya kırılgan doğal ortamlarda tarımsal sistemin yenilenmesi, özellikle gelişmekte olan bölgelerde faaliyet gösteren küçük ölçekli çiftçilerin, gayri resmi ve resmi bilgi sistemlerinin dikkatle yönetimini gerektirir. Birçok çalışma sosyal amaçlı ve ekolojik sürdürülebilirliği teşvik etmek için, farklı gelişme düzeyindeki bölgelerde küçük çaplı tarımsal ekolojik yaklaşımların potansiyelini belirlemiştir. Bununla birlikte, yenilik yapma potansiyelleri, sınırlı kaynaklara erişim, düşük teknoloji kabulü seviyesi, koordinasyon zorlukları, bilgi akışındaki asimetriler ve dış ve iç şoklara yüksek düzeyde maruz kalma ile zayıf düşmektedir. Ancak daha sonraki süreçlerde kırsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için gıda güvenliğinin; gıda kullanılabilirliği, gıdaya erişilebilirlik, gıdanın kullanım şekli ve gıdanın kararlığı olmak üzere çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerektiği anlaşılmıştır (Ville ve diğerleri, 2016:535-538). Sürdürülebilir kırsal kalkınma ile gıda güvenliği ilişkisi üretilen ürün miktarını teknolojik yenilikler ve gelişmeler sayesinde arttırmaya çalışan bir teorik bakış açısıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak zamanla gıda güvenliğinin ürün miktarındaki artışın sağlanması dışında daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır.

Sürdürülebilir kırsal kalkınma için; tarımda yenilik, çiftçiler, girdi endüstrileri, işlemciler, tüccarlar, araştırmacılar, yayımcılar, hükümet yetkilileri ve sivil toplum örgütleri gibi heterojen bir aktör grubu arasında bir ağ oluşturma ve etkileşimli öğrenme sürecinin sonucu olarak düşünülmektedir. Günümüzde kırsal alandaki tarım faaliyetlerinin devamı için, tarımsal yeniliğin sadece yeni teknolojilerle değil kurumsal değişimle ilgili olduğunu vurgulanmaktadır; pazarlar, emek, arazi mülkiyeti ve menfaatlerin dağıtımı gibi alternatif yolları gerektirmektedir (Klerx ve diğerleri, 2010:391).

Son araştırmalar, kırsal kalkınma sosyal aktörler arasındaki ilişkiler tarafından nasıl şekillendirildiğini daha iyi anlamanın gerektiğini söylemektedir. Bu doğrultuda küçük ölçekli tarımsal gelişimin karşılaştığı önemli kısıtlar; pazarlara, finansmana ve bilgi ağlarına erişim olarak tanımlanmıştır. Şu anki tarımsal gelişim çalışmaları, gelişimin üretim biriminde bağımsız bir karar vermenin sonucu olmadığını kabul etmektedir. Bunun yerine yenilik, bireysel karar vericiler, sosyal ve kültürel bağlam, kurumsal ve organizasyonel çerçeve, düzenleyici sistemler,

altyapılar ve diğerleri arasındaki etkileşimin müşterek sonucu olarak görülmelidir. Uyum ve gelişim, araştırmacılar tarafından çoğunlukla basitleştirilmiş karmaşık toplumsal süreçler olarak tanımlanmaktadır. Çiftçilerin çeşitliliği ve farklı tarım tarzlarının varlığı nedeniyle, yeni uygulamalar veya teknolojiler nadiren evrensel olarak uygulanabilir. Aslında, kırsal kalkınma için toplumsal yapısının tanınması her seviyede önemlidir ve kalkınmanın birden fazla düzeyde anlaşılması ve değer zinciri boyunca bütünleşmesi yenilikçiliği mekanik bir yaklaşımla düşünmek yerine toplumsal bağlam üzerinde odaklanan bir yaklaşımı gerektirmektedir (Vanclay, 2013;407).

Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın önemli bir unsuru, içinde kalkınma için gerekli aktörlerinin birbirleriyle etkileşim kurduğu sosyal ağlar dizisi ya da her birinin ağın diğer üyelerinin bir kısmına ya da tamamına birtakım bağlantıları olan bireylerin ya da kuruluşların kümeleri olmasıdır. Sosyal ağlar, belirli bir değişim ve yenilik sürecine üyeliği veya katılımı etkilemek suretiyle, bilgiye erişimi etkileyerek; bir kişinin sosyal öğrenim fırsatlarını tanımlayabilir, sınırlayabilir veya artırabilir. Bir sosyal ağın biçimi, işlevi ve sınırları, geleneksel olarak, belirli bir sosyal veya ekonomik sistemin kuralları, sözleşmeleri, gelenekleri, rutinleri ve normları olarak tanımlanan sosyal ve ekonomik kurumlar tarafından belirlenir (Spielman ve diğerleri, 2011:196; North, 1990). Dolayısıyla sürdürülebilir kırsal kalkınmayı sağlayabilmek için, tarımda ekonomik gelişimi teknik düzeyde tartışmak yerine tarımda sosyal gelişmeyi tartışmak daha anlamlı olacaktır.

3. KÜÇÜK İŞLETMELERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMANIN GERÇEKLEŞEBİLMESİNDEKİ ROLÜ

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (2014-2018) uygulama hükümleri doğrultusunda Kalkınma Bakanlığı' nın hazırlamış olduğu 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Raporu'nda; ülkemizde kırsal kalkınma politikası, kırsal alanları bağımlı ve gerileyen alanlar olarak gören ve buralardaki çözülme problemini yavaşlatmayı amaçlayan geleneksel yaklaşımı değil, kırsal alanlardaki ekonomik ve sosyal kaynak potansiyelini ülke kalkınmasında değerlendirmeyi amaçlayan bir yaklaşımı esas almaktadır. Bu yaklaşımın doğrultusunda ise; ülkemizde iki boyutlu bir kırsal kalkınma politikası benimsenmektedir. Birinci boyut, kırsal alana götürülen kamusal hizmet ve yatırım faaliyetlerini, ikinci boyut ise tarım ve kırsal kalkınma amaçlı yürütülen destekleme faaliyetlerini kapsamaktadır. Aynı raporda bu yaklaşımlar doğrultusunda kırsal kalkınma politikasının temel amacı; kırsal kesimde asgari yaşam kalitesinin ülke ortalamasına yaklaştırılması hedefiyle kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak kendi yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması olarak tanımlanmıştır. Kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısının

geliştirilebilmesi için; uzaklıktan kaynaklanan bilgiye erişim zorluklarını azaltacak bilişim teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması stratejisi, küçük üreticiye raporda bahsedilen pek çok stratejinin uygulanabilmesinin önemli bir yaklaşım olduğu yorumlanmıştır (2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Raporu, 2014:21). Dolayısıyla; uluslararası ve ulusal literatürde tarımda sosyal yeniliğe yönelik literatür araştırmasında doğrudan konuya yönelik çalışmalara rastlanmasa da; çiftlikler ve aile işletmelerinin tarımsal gıda sistemleri ve sürdürülebilir tarıma olacak katkılarının bilişim teknolojileri ile desteklenmesi bu çalışmada tarımda sosyal yenilik olarak yorumlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) verilerine göre; küçük çiftlik sahipleri, gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla tüketim için gıda maddelerinin büyük kısmını sağlamakta; 2,5 milyardan fazla insan doğrudan tarım, pastoral ve balıkçılık faaliyetlerini gerçekleştirerek yaşamaktadır. Dünyadaki aile çiftliklerinin büyüklüğü ortalama 2 hektar ve daha az olarak tahmin edilirken, yine küçük çiftliklerin sahip olduğu tarım alanlarının dünya tarım alanlarının üçte ikisi olduğu tahmin edilmektedir (Hoering, 2016:18). Düşük maliyetli, sürdürülebilir ve çeşitliliği arttıran teknolojileri kullanan küçük çiftliklerin 1990'ların başından bu yana ortalama ürün verimini% 79 oranında arttırdığını göstermektedir. Geleneksel çiftçiler doğal kaynakların doğal yöneticileri olarak kabul edilmektedir. Her aile işletmesinde gerçekleştirilen geleneksel tarım teknikleri ve örtük bilginin teknolojiyle yayılmasının sağlanması sürdürülebilir tarımın gerçekleşmesi için önemli bir koşul olarak görülmektedir.

Küçük çiftlikler ve aile işletmelerinden oluşan yerel sürdürülebilirlik ortaklıkları, ekonomik, çevresel ve sosyal refahı arttırdığı düşünülen tarımsal uygulamaların benimsenmesini teşvik etmek için literatürde ortak bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. Sürdürülebilirlik ortaklıkları bağlamında ortaya çıkabilecek üç tür sosyal süreç tanımlanmaktadır. Bu süreçler; yeniliklerin yayılması, kültürel değişim ve sosyal sermayedir. Her üç teori, bir sürdürülebilirlik ortaklığına katılımın sürdürülebilir uygulamalara yönelik daha olumlu tutumlar ürettiğini ve uygulamayı benimsemeyi arttırdığı hipotezini desteklemekle birlikte tarımsal karar vermenin farklı yönlerini vurgulamaktadır. Bu teorik süreçlerden ilki olan gelişimin yayılması; bireylerin uyum sağlama maliyetlerini ve faydalarını değerlendirerek bir yeniliği benimsemeye karar verdiklerini ileri sürmektedir. Bir yenilik hakkında bilgi, bağcılık gibi bir dizi ortak faaliyet hakkında iletişim kuran kişi ve kuruluşlardan oluşan yayılım ağları vasıtasıyla zamanla yayılır ve bireyler, diğer benimseyenlerle etkileşim yoluyla yenilikle tanışırlar. Sosyal sermaye, karşılıklı yarar sağlayan sonuçların birçok bireyin eylemlerine bağlı olduğu durumlarda işbirliği problemlerini çözmeye yardımcı olur. Kaynak kullanıcıları arasında güven ve karşılıklılık normları, başka bireylerin de aynı şeyi yapması beklentisiyle işbirliği yapma ihtimalini artırır (Shaw ve diğerleri, 2011:1078-1084).

Sürdürülebilirlik ortaklıklar, kültürel değişim, sosyal öğrenme ve değer değişiminin her iki yönünü de etkilemek üzere işlev görebilir. Üreticiler, sürdürülebilirlik uygulamalarını topluluk liderlerine göstererek sosyal öğrenim türlerinin kullanımını kolaylaştırabilirler. Birçok yerel ortaklık ve hatta geleneksel tarımsal sosyal yardım programları, değişen davranışların önemi hakkında referanslar sağlamak için tanınmış topluluk liderlerine güvenmektedir. Ortaklıklar, ayrıca, sürdürülebilirlik uygulamalarını katı ekonomik kriterler yerine normatif olarak değerlendiren çiftlik sahiplerinin yönetim veya diğer ilgili değerlerin önemini de vurgulayabilir. Tarımsal gelişimin sağlanabilmesi için sorunun büyük bir kısmı, yeniliklerin tekil seviyelerde ayrı ayrı incelenmesi (yani teknolojilerin keşfi noktaları, ticarileştirme, düzenleme ve son kullanıcılar tarafından benimsenmesi) eğiliminde olmasıdır. Yeniliği sosyal bir süreç olarak değil, teknokratik terimlerle değerlendiren bir eğilim de mevcuttur. Çiftçiler tarafından; yeniliğe uyum sağlama davranışı yenilikçiliğin anahtar bir unsuru olarak kabul edilmek zorundadır. Ancak; çiftçilere ilişkin olarak, çiftçilerin değer ve normlarının daha geniş toplumsal bağlamı genellikle dikkate alınmamaktadır. Bütün bu sorunlar göz önüne alındığında, yenilikleri değer zinciri boyunca ve geniş bir toplumsal bağlamda incelemek ve yenilik akışını bütünleştirme ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç, bilgi akışı ve düzeyler arasında diyalog gerektirmektedir. (Shaw ve diğerleri, 2011:1084).

Kırsal kalkınmada önemli bir güç olan küçük çiftçilik sistemleri; entegre ve merkezi olmayan işbirlikçi yönetişimin geliştirilmesini için bir araç olarak kullanılabilir. Bunu sağlayabilmek için de 3 boyutta sosyal sermayeden bahsedilmektedir. Birinci boyut; bir grup içerisinde yatay bağlantılar içeren sosyal sermayenin birleştirilmesidir. Aynı zamanda "güçlü bağlar" olarak da anlatılmaktadır. İkinci boyut; farklı topluluklara mensup bireyleri birbirine bağlayan veya köprü kuran yatay bağlantılar içeren, sosyal sermayenin birleştirilmesidir. Üçüncü boyut ise; ortak çıkarın iyileştirilmesi için paylaşılan görevlerde yer alan sosyal aktörler arasında geliştirilen iktidar ve finans kaynakları ile dikey bağlar olarak tanımlanan sosyal sermayeyi birbirine bağlamaktır. Küçük çiftçilik sisteminde sosyal sermaye; sosyal paylaşım ağlarını kullanarak daha fazla sayıda çiftçiyle olan bağlantılarını artırarak, küçük işletme sahiplerin kendi uyarlanabilir kapasitelerini de 3 şekilde artırabilmektedir. Bunlar; bilgi alışverişini kolaylaştırmak, kaynaklara erişimi artırmak ve destek kaynaklarına bağlamaktır.

Sonuç olarak küçük çiftçilik ve sosyal sermaye ilişkisi; sık sık gizli ve merkezi olmayan ağların; küçük sahiplere daha iyi bir şekilde erişebilmeleri ve onları koordine etmeleri için önemli ve uyarlanabilir bir enformel mekanizma ile gıda güvenliği ile ilgili politika ve programları nasıl sunabildikleri konusunda önemli bilgiler vermektedir. Ancak bu enformel yapı; hem yerel hem de bireysel ve ortak özel arazileri içeren yerel çiftçilerin kendi aralarında düzenlediği kurumsal bir

düzenlemeye dayalı yeni yönetim yapıları ortaya çıkarmıştır. Bunlar mekânsal planlama ve müdahaleleri farklı perspektiflerden düşünmek için yeni formlar sağlayabilen yönetim mekanizmalarıdır. Kırsal alanlarda yönetişimde farklı aktörlerin rollerini anlamak için özellikle önemlidir. Yerel nüfusların, ulusal ve uluslararası seviyelerde daha yüksek yönetişim seviyeleri ile arazi kullanım kararı ve dolayısıyla mülkiyet hakları üzerinde artan bir kontrol ile kendi arazi kontrollerini kaybediyor olma endişesi bulunmaktadır (Lopez ve diğerleri, 2010; 755-773).

Bir diğer boyutuyla da; ekosistemleri ve peyzajlarıyla güçlü bağları olan küçük çiftçiler ve geleneksel topluluklar, yoksullaşma ve toplumlarının ve geçim kaynaklarının potansiyel parçalanmasına yol açabilecek koşullarla karşı karşıya kalınca zorlanmaktadır. Kaçınılmaz olarak, yaşam biçimlerini yeniliklere adapte etmek, sosyal ve ekolojik esneklikle tutarlı modern ekonomik stratejileri benimsemekten başka seçenekleri yoktur. Küresel iklim değişiklikleriyle birlikte, kararsız hava olaylarının gittikçe artan sıklığı, finans piyasalarındaki belirsizliklere ve artan gıda fiyatlarındaki dalgalanmalar, seçenek çeşitliliğinin insan refahı için daha yakından yaklaşan küresel bir strateji geliştirilmesine işaret etmektedir. Çünkü; basitleştirilmiş üretim sistemlerinden getiren yüksek verimli tarım, küresel gıda güvenliği ile sonuçlanamamıştır. Ancak geleneksel sistemlerdeki biyolojik ve kültürel çeşitlilik, küçük işletmelerin ve aile çiftçilerinin, ticari gıda sektörüyle başarılı bir şekilde bağlantı kurduklarında modern girişimcilere yapıcı bir geçiş yapabilecekleri önemli bir platform sağlayabilir. Geleneksel yaşam biçimlerinin toplumsal, kültürel ve ekolojik bütünlüğünü devam ettirirken, küçük sahiplerin yüksek piyasa değeri ile biyoçeşitlilikten kazanç sağlamasına yönelik girişimler, yaşanabilir değişim olanakları sunabilir. Çeşitli ürünlerin ve pazarlama seçeneklerinin yerli ve yabancı ticaretin ve ortak kültüre dahil edilmesi, tüm insanlığın refahını ve uzun vadeli uyumunu zenginleştirerek geliştirebilir. Geleneksel yaşam biçimleri, insan sağlığını ve bağımlı olduğu ekosistemleri destekleyen ekonomik açıdan uygulanabilir ve gıda güvenliği sağlayan bir sistemi tasarlamak için küresel ve ulusal politika için değerli modeller sunabilir. Karmaşık ve öngörülemeyen bir dünyada çeşitlilik ve modern verimlilik karşılıklı olarak desteklenebilir. Geleneksel küçük sahiplerin katılımını sağlamak bu temel sinerjiyi gerçekleştirmede en temel adımlardan biri olarak çıkabilir.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Küresel düzlemde pek çok sorunla karşılaşan dünyamızda son yıllarda en çok tartışılan konulardan biri gıda ve su sorunudur. Tarım faaliyetinin bağımlı olduğu; toprak, su ve verim artışında önemli sorunlar yaşanmaktadır. İklim değişikliğinin çevreye olan etkisi, gıda güvenliğini tehdit etmekte, açlık sorununu beraberinde

getirmektedir. Tüm bu sorunlarla mücadelede, sürdürülebilir kırsal kalkınmanın önemi ve küçük aile işletmelerinin rolü bu çalışma kapsamında irdelenmeye çalışılmıştır. Birçok ülkede yalnızca gıda güvencesizliğini yaşayan insanlar için gıda devamlılığı sağlamakla kalmayan aynı zamanda yerel gıda kaynağının temelini oluşturan küçük ölçekli tarımı desteklemek, sürdürülebilir kırsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için önemli bir koşul olarak değerlendirilmektedir. Küçük ölçekli tarım potansiyelini en iyi şekilde değerlendirmenin ön koşulu ise; tarımsal sanayi ve pazar spekülasyonları tarafından tehdit edilmekte olan mevcut çiftliklerin tahliye edilme ya da yerlerinden sürülme tehlikelerine karşı korumak ve yeniden pay etme yoluyla bu çiftçilerin ekstra arazilere erişimlerini sağlamaktır. Bunun dışında küçük üreticilerin bilgiye erişimini arttırarak bilişim teknolojilerinden faydalanmalarını sağlamak, çevresel, fiziksel ve sosyal sorunlara çözüm üretme kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Çünkü yerelde üretilen doğru ve etkin çözümler tarımın ve kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamak açısından oldukça önem arz etmektedir.

Değişen dünya koşullarında bugünkü tarım ve gıda sisteminde yerel üretim kültürünü korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak bütünsel olarak pek mümkün görünmemektedir. Hükümetler, çok uluslu kalkınma enstitüleri ve bağışçılar büyük yatırımcıları ve ithalat pazarlarını göz ardı ederek yerel pazarları ve küçük üreticileri temel alan daha içe dönük bir strateji belirlemelidirler. Küçük ölçekli çiftlikleri, bahçeleri ve tarım kooperatiflerini destekleyen politikaların, uluslararası kuruluşlarca, ulusal ve yerel yöneticilerle tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir. Daha küçük çiftlik birimlerine dayalı sürdürülebilir çiftlik sistemini destekleyen politikaların yanında; eğitim programları geliştirilmeli ve bu çiftliklere mali destek de sağlanmalıdır.

Ülkemiz açısından kırsal kalkınma çalışmalarına bakıldığında; Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar, kırsal alanlar için pek çok çalışma yapıldığı ve bu çalışmaların kalkınma planları ile hükümet ve siyasi parti programlarında yer aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar, genel olarak kırsal alanlara götürülemeyen hizmetlerin bu alanlara götürülmesini ve kır-kent arasındaki farklılıkların azaltılmasını içermiştir. Türkiye'de kır-kent arasındaki dengesizliklerin artması, kırsal yerleşmelerin dağınık olması ve sayısal çokluğu, kırda sınırlı istihdam olanakları, tarımda verimliliğin düşüklüğü, tarım arazisinin parçalı olması, örgütlenme eksikliği, kırsal alanda yaşayanların gelirinin ülke ortalamasının altında olması ve ayrıca bu sorunların kırdan kente göç hareketini yoğunlaştırması gibi kırsal alanlardaki temel sorunlar, bu alanlar için stratejik planların oluşturulup uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Çelik, 2005). Planlı kalkınma dönemi ile birlikte Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan başlayarak kırsal alanlara ilişkin gerek toplumsal gelişmenin sağlanması gerekse tarımda verimliliğin arttırılması hedefi ile yola çıkıldığı görülmektedir. Köylünün toplumsal kalkınması için

Kalkınma Enstitüsü kurulması, hizmetlerin götürülmesini kolaylaştırarak kırsal alandaki yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkı amacı ile Merkez Köy uygulamaları, Kalkınmada Öncelikli Yöreler kavramının getirilerek geri kalmış yörelerin gelişimini bölge gelişme anlayışı ile ele alınmasının sağlanması, kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımlarını arttırıcı düzenlemeler yapılması günümüze gelinceye kadar tüm Kalkınma planlarının amacı haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz ve 2018 de sona erecek 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da halen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na benzer sorunları; köylünün gelir seviyesini yükseltme, hizmetlerden erişimi kolaylaştırma, yaşam kalitesini arttırma konularının üzerinden geçen 50 yılda hala tartışılır olması düşündürücüdür.

10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, kalkınma ajansları, il özel idareleri ve köylere hizmet götürme birlikleri gelmektedir. Yeni düzenlemeyle birlikte, 30 ilin büyükşehir belediyesi ve bunların ilçe belediyeleri kırsal kalkınma konusunda çalışan paydaşlar olarak tanımlanmıştır. Ancak günümüzde gelinen noktada; özellikle tarım alanlarındaki baskıların yüksek olduğu bölgelerde ve toprak verimliliği ve verimi düşük olan bölgelerde sürdürülebilir yaklaşımların benimsenmesinin, gıda güvenliğini ve ekonomik kalkınmayı artıracağı düşünülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal sistemlerin yönlendirilmesi ile ilgili literatür sürdürülebilir ve ekolojik yaklaşımı benimsemiş olsa dahi, genellikle politikalar tarım arazilerinin yoğun bir şekilde kullanımına ve daha fazla ürün üretmeye odaklanmaktadır. Ancak sürdürülebilir tarımın amacına ulaşması için; "Verimlilik İnovasyonu" (örneğin geliştirilmiş çeşitleri, gübreleri, yeni bitki yönetimi uygulamaları), "Doğal Kaynak Yönetimi İnovasyonu" (örneğin ağaçlandırma ve erozyon kontrolü) ve "Kurumsal İnovasyon" (örneğin sosyal altyapı, politika, ortaklıklar, finans, hizmetlere, girdilere ve piyasalara erişim) türleri olarak entegre bir şekilde düzenlenmesine ihtiyaç duyar (Shut ve diğerleri, 2016:166). Dolayısı ile kırsal kalkınmayı sürdürülebilir kılmak için çok boyutlu bir paydaş işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

Barlas, N. (2013), "Küresel Krizlerden Sürdürülebilir Topluma", Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Calvário, R.(2017), "Food Sovereignty and New Peasantries: on Repeasantization and Counter-Hegemonic Contestations in the Basque Territory, The Journal of Peasant Studies", 44:2, 402-420.

Ewert F., Ittersum M., Bezlepkina I., Therond A., Andersen, E., Belhouchette H., Bockstaller C., Browwer F., Hecklei T., Janssen S., Knapen R., Kuiper M.,

Louchichi K., Olsson J., Turpin N., Wery J., Wien J. ve Wolf J. (2009), "A Methodology For Enhanced Flexibility Of Integrated Assessment In Agriculture", Environmental Science & Policy, 12, 546-561.

Ekin, R. M., (2006), "Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu", Yüksek Lisans Tezi, DEU, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Ersoy, M., (2012), "Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük", Ninova Yayınları, İstanbul.

Gilioli G., Tikubet, G., Herren, H. ve Baumgartner, J. (2015), "Assessment Of Social–Ecological Transitions In A Peri-Urban Ethiopian Farming Community", International Journal of Agricultural Sustainability, 13:3, 204-221.

Güçlü, S. (2002) "Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci", T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara

Gürbüz, İ.B., (2001), "Kırsal Kalkınma Planlaması Bursa İli Keleş İlçesi Örneği", Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa

Howering, U. (2016), "Gıda Bağımsızlığı", Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

Johns T., Powell, B., Maundhu, P. ve Eyzaguirre, P. (2013), "Agricultural Biodiversity As A Link Between Traditional Food Systems And Contemporary Development, Social Integrity And Ecological Health", Society of Chemical Industry, 93, 3433-3442.

Keleş, R, (1998) Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, Ankara, (2.Baskı).

Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2014), "Bildiğimiz Tarımın Sonu", İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Klerx L., Aarts, N. ve Leeuwis C. (2010),"Adaptive Management In Agricultural Innovation Systems: The Interactions Between Innovation Networks And Their Environment", Agricultural Systems, 103, 390-400.

Lopez F., Puppim, J. ve Maseda, R. (2010), "Planning Innovations in Land Management and Governance in Fragmented Rural Areas: Two Examples from Galicia (Spain)", European Planning Studies, 18:5, 755-773.

Özkan, E. (2007), "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ploeg, J. D. (2010), "The Peasantries of The Twenty-First Century: The Commoditisation Debate Revisited", The Journal of Peasant Studies 37, no. 1: 1–30.

Ploeg, J.D. (2013), "Peasants and The Art of Farming: A Chayanovian Manifesto, Agrarian Change and Peasant Studies Series", N. 2. Nova Scotia, Canada: Fernwood Publishing.

Spielman D., Ekbair, J., Davis, K. ve Ochieng, C. (2008), "An Innovation Systems Perspective On Strengthening Agricultural Education And Training In Sub-Saharan Africa, Agricultural Systems", 98, 1-9.

Shaw L., Lubell M. ve Ohmart, C. (2011), "The Evolution of Local Partnerships for Sustainable Agriculture", Society & Natural Resources, 24:10, 1078-1095.

Tekeli, İ., (2011), "Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Torun, E. (2013), "Kırsal Turizmin Bölge İnsanına Katkıları", Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı:15, Cilt:24, ss. 31-37.

Wirth, L. (2002), "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme", Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, s. 77-106

Vanclay F., Russell, A. ve Kimber, J. (2013), "Enhancing Innovation In Agriculture At The Policy Level: The Potential Contribution Of Technology Assessment", Land Use Policy, 31, 406-411.

Ville A., Hickey G., Locher U. ve Philip L. (2016)," Exploring The Role Of Social Capital In Influencing Knowledge Flows And Innovation In Smallholder Farming Communities In The Caribbean", Food Security, 8, 535-549.

2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Kalkınma Bakanlığı, 2014.

II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/reu/europe/documents/FTPP_Newsletters/FTPP_Annual_Report_2014.pdf, Erişim Tarihi:15.05.2016

PANEL - FORUM*- 9 KASIM 2017

Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge

Oturum Başkanı: Orhan Sarıaltun
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Prof. Dr. HAYDAR ŞENGÜL
Çukurova Üniversitesi
Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi

Doç. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

ÖZDEN GÜNGÖR
TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Genel Başkanı

ABDULLAH AYSU
Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı

* 8 Kasım 2017 Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu'nda, "Planlamada Kırsal Alanlar ve Bölge" temalı Kapanış Panel-Forum Oturumu'nda yapılan sunumların bant kayıtlarından derlenmiştir.

Moderatör ORHAN SARIALTUN
TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Üç gündür çok yoğun katılımla sürdürdüğümüz 41. Kolokyumun son oturumundayız. Son oturumda biraz öğrencilerin otobüsleri ya da uçaklarının gitmesi veya diğer nedenlerle biraz daha seyreldik; ama kalanlarla nitelikli bir toplantı yapacağımızı düşünüyorum.

Önce küçük bir açıklama yapacağım.

Biliyorsunuz, programa göre bir ödül töreni bölümümüz var, her yıl kolokyumlarda verdiğimiz kent planlama basın ödülleri var. Bu yıl, Yönetim Kurulumuz, tüm şubelerden aldığı birçok bilgiyle de gördü ki -zaten herkesin malumu olan bir konuydu- meslek odalarının, şehir planlama alanının basında yer alması gitgide çok zorlaşmaya başladı; bir oto-sansür ve aslında doğrudan sansür var. Bu nedenle ve hepinizin de bildiği gibi, basına uygulanan çok yoğun baskı ve tutuklamaların yaşandığı bir dönemde, bu yıl basın ödüllerinin verilmemesine karar verdi Yönetim Kurulumuz. Önce bu bilgiyi size vermek istedim.

Son oturumda aslında üç gündür konuştuğumuz konuyu daha genel çerçevede ve farklı meslek disiplinlerinden uzmanlarla ele alıp tartışacağız. Biliyorsunuz, adı üstünde, bir kolokyum olduğu için, üç günü, daha çok meslektaşların, meslekteki akademik çevrenin ağırlıklı olarak kendi içinde tartıştığı yoğun oturumlarla geçirdik. Bu alan, biliyorsunuz, sadece bizim değil, aslında daha da çok farklı, başka sektörlerin, başka mesleklerin de dahil olduğu bir alan. Kırsal, aslında hemen her sektörün ilgilendiği, takip ettiği bir bölüm. Bu son oturumda biraz daha geniş bir çerçeveden konuyu ele alıp tartışacağız. Başlarken Konya üzerinde konuşmuştuk; şimdi biraz ülke genelinde, ülke genelindeki kırsal politikaların tartışıldığı bir oturum gerçekleştireceğiz.

Bu oturumdaki konuşmacılarımızı takdim etmek istiyorum.

Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Haydar Şengül.

Yine meslektaşımız, Doç. Dr. Semahat Özdemir, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Genel Başkanı Sayın Özden Güngör.

Ve aslında üç gündür konuştuğumuz konunun odağında, merkezinde bulunan Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı Sayın Abdullah Aysu.

Evet, az önce söylediğim gibi, çok daha farklı alanlardan katılımcılarla, ülkede kırsal alanlar ve bölge konusunda, daha çok kırsal alanların ve bu alana ilişkin kalkınma politikalarının konuşulduğu bir oturum gerçekleştireceğiz.

Sözü çok fazla uzatmadan, ilan edilen şekliyle söz sırasını takip ederek, ilk sözü Sayın Haydar Şengül hocamıza bırakıyorum.

Buyurun.

Prof. Dr. HAYDAR ŞENGÜL
Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi

Teşekkür ederim Başkanım.

Değerli konuklar; hepinize saygılarımı, sevgilerimi sunuyorum.

Bu, gerçekten, benim için onur verici bir davet. Çünkü Başkanın da belirttiği gibi, biz genellikle kendi meslek gruplarımız içerisinde konuşur eder bir durumdaydık; ama bugün görüyorum ki, çok farklı alanlardan insanlar bir arada ve bu konu üzerinde konuşup tartışıyoruz. Gerçekten çok yararlı, benim çok bilgi edindiğim bir kolokyum oldu; naçizane, ben de farklı bir açıdan bir şeyler söyleyerek belki sizlere küçük de olsa bir katkıda bulunabileceğimi düşünüyorum. Bu benim için gerçekten değerli bir anı olacak.

Tabii, Genel Başkanımız, tarıma, kırsal yapıya ilişkin genel bir fotoğraf çizecek, ben fazla rakam vererek işe başlamak istemiyorum. Ama genel olarak bir tarihsel özet yapıp, Türkiye'de kırsal kalkınma çabaları, bu çabaların sonucunda nerelere vardık, bizleri neler bekliyor, buna ilişkin gözlemlerimi söylemek isterim.

Bilindiği gibi, Cumhuriyet ilan edildiğinde çok güçsüz bir ekonomi, çok güçsüz bir sanayi söz konusuydu Türkiye'de. Nüfusun yüzde 80'inin kırlarda yaşadığı, okuma-yazma oranının yüzde 10-12'lerde olduğu bir mirası devralmıştı Cumhuriyet ve önüne koyduğu ilk hedef, bu kırsal yapıyı hızlı bir biçimde dönüştürmekti. Bunun için, ziraat okulları kurulması, tarım uzmanlarının yurtdışında yetiştirilmesi gibi çabalar içerisine girilir. Tabii, bu arada sanayileşme ihmal edilmez; yani ekonominin, kalkınmanın lokomotif gücü sanayi olarak belirlenir. Ama şöyle bir gerçek vardır; nüfusun büyük bir bölümü kırdadır. Dolayısıyla, kırı kalkındırmadan ülkenin kalkınamayacağı ve bu sanayileşme ve kalkınma çabalarına ayak bağı olacağı bir gerçektir ve bu gerçeği bilerek, kıra yönelik önemli çabalar olmuştur.

Bildiğiniz gibi, en önemli çaba, aşar diye bilinen, ürün üzerinden alınan verginin kaldırılarak, tarımın, kırsal kesimin pazarla entegrasyonunu sağlamaktı. Aşar, bilindiği gibi, ayni bir vergiydi; dolayısıyla, pazarla temas etmeden de bu vergiyi ödeyebilirdiniz. Bütçe gelirlerinin aşağı yukarı yüzde 35'ini sağlayan bu vergiyi kaldırarak aslında Cumhuriyet büyük bir fedakarlık yapıyordu. Bildiğiniz gibi, günümüz vergi politikalarında kümesteki tavukları yolmak en kolay yoldur, sürekli vergileri artırırsınız. Ama Cumhuriyet bu dönemde elindeki bu büyük olanağı terk ederek işe başlar. Tabii, bir sürü şey olur ardından; Büyük Bunalım, İkinci Dünya Savaşı vesaire derken, bu tarıma yönelik politikalar da önemli kesintilere uğrar.

Ardından, asıl sizi de ilgilendiren, bizi de elbette ki çok ilgilendiren bir döneme geliriz, yani İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem. Bu dönem, bildiğiniz gibi, iki kutuplu bir realiteyle karşı karşıya kalmıştı dünya. Amerika, yıkımdan uzak, güvenli ada olarak, Batı kulübünün lideri olarak, savaş galibi olarak, Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için, Truman doktrini çerçevesinde, Marshall yardımıyla, Avrupa'nın yeniden ihyası, yeniden inşası için hibeler verir. Bunun Türkiye'ye yansıması da tarımda hızlı bir makineleşme olur. Ve bu makineleşme sonucunda da mera alanları önemli ölçüde pulluk altına alınarak ekilen alanlara dönüştürülür, ekilmeye başlar. Tabii, burada önemli ölçüde servet daha güçlü kesimlere aktarılır. İşte ne diyelim, yönetimle yakından ilişkisi olan insanlara bu Marshall yardımları aktarılır, dolayısıyla meraları sürebilecek güçlü traktörler bunlara gider veya ekonomik gücü yüksek olanlara gider. Dolayısıyla, bu toprak transformasyonundan da önemli ölçüde büyük çiftçiler, ağalar, feodaller yararlanır diyebiliriz.

Tabii, Marshall yardımının arka planı şu, bunu da bir parantez bilgi olarak aktarmak isterim: Bildiğiniz gibi, İkinci Dünya Savaşı korkunç bir savaş sanayisi doğurmuştu. Yani top-tüfek üreten, uçak üreten, denizaltı-gemi üreten müthiş bir sanayi üretmişti. Savaşın bitimiyle bu sanayinin talebi müthiş bir şekilde düşmüştü. Bu talebin sürekli kılınması ve bu sanayinin canlı tutulması gerekiyordu. Marshall yardımına bir yönüyle böyle de bakabiliriz. Tabii, hegemonya kurma vesaire pek çok politik nedenlerinin yanında, temelinde böyle bir ekonomik neden yatar.

Bu dönemde, gerçekten, kırsal nüfusta kente doğru önemli bir göç başlar. Yani 50-60 arası dönem, kırsal kesimden, işte herkesin bildiği, taşı toprağı altın İstanbul'a veya buna benzer sanayi kentlerine müthiş göçlerin olduğu bir dönemdir.

Bu dönemden sonra en etkili göçün 90'lı yıllarda ve 2000'li yıllarda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu dönemin özelliği de, küreselleşme, serbest piyasaya açılma; neoliberalizm dediğimiz, sermayenin kâr bulduğu yerlere hareketinde hiçbir engelin, hiçbir kuralın, hiçbir sınırlamanın kalmadığı bir dönem olması. Sözde herkes bu işten kazanacaktı. Tabii, Türkiye'ye özgü olarak çatışmalı dönemin de bunda önemli bir etkisi oldu. Asıl kırsal nüfusun kente göçü bu dönemlerde gerçekleştirilmiştir diyebiliriz.

Yani artık tarımdaki insanlar, kırdaki insanlar, geçimlerini sürdürebilecek yeterli gelire sahip olamadıkları için, çareyi kentlere göçmekte bulmuşlardır. Dolayısıyla, bu dönem bu açıdan en önemli dönem. Yani artık ilk defa toplumun büyük bir çoğunluğunun kırda değil de, kentte yaşamaya başlamış olduğu bir dönem.

Şüphesiz, bunun temel nedenleri, bu dönemde tarım ürünleri fiyatlarının girdi fiyatları karşısında tutunamaması, yeterli gelirin elde edilememesi; geçimlik tarım yerine, piyasaya yönelik endüstriyel tarımın hakim olmasıdır. Gerçekten, tarımın daha fazla girdi alarak, daha fazla fiyat dalgalanmalarına açık hale geldiği; ama

bunun karşılığında ürün fiyatlarını koruyacak hiçbir mekanizmanın olmadığı, bütün politika araçlarının terk edildiği, desteklemenin en önemli enflasyon nedeni olduğu söylenerek günah keçisi ilan edildiği bir dönemdir bu dönem.

Bundan önceki oturumda arkadaşlarımız kırsal kesimin bu makro politikalara uyarlanmasıyla ilgili bir bildiri sunmuşlardı. Tabii, onlar kendi açılarından duruma baktılar. Ben de, bu neoliberal saldırılar veya küresel politikalar karşısında çiftçi ailelerinin tepkisi veya tutunma yolları ne olmuştur, bir tarım ekonomisti gözüyle değerlendirmek istiyorum.

Bu durumda aileler ne yapmışlardır? Bir kere, aile emeğini başka alanlarda değerlendirmeye bakmışlardır. Yani artık kendi işletmeleri, kendi aile işgücünü değerlendirecek, kendi gelirini sağlayacak yeteri kadar istihdam olanağı sağlamıyordu. Onun karşılığı da ya kente göç ya da gezici-mevsimlik tarım işçiliği yapmak oluyordu. Ki çoğunlukla izledikleri yol buydu. Yani kendi emeğini sömürerek tutunmaya çalışıyordu. Bir diğer tepkisi de şu oluyordu; elindeki doğal kaynakları aşırı kullanarak, yani onların sürdürülebilirliğini tehdit altına alacak şekilde aşırı sömürerek, akıl dışı kullanarak yoluna devam etmeye çalışıyordu. Bu da şunu getiriyordu;tek tip bir ürün; kendi geçim ihtiyaçlarından çok, pazarı garanti, sanayiyle entegre olmuş endüstri ürünleri, tek tip ürünler, ikinci ürün yetiştiriciliği, hemen birinci ürünün arkasından ikinci ürün yetiştiriciliği. Ve bu, tarımsal doğal kaynakları önemli ölçüde tahrip ediyordu. Birkaç örnek vermek gerekirse; örneğin, Çukurova'da anız yakmalar. Çiftçi, bunun toprağa son derece zararlı bir uygulama olduğunu bile bile, sadece akaryakıttan tasarruf, ikinci ürüne yetiştirme uğruna bunu yapıyordu, bile bile yapıyordu. Benzer bir uygulamayı Konya için söyleyebiliriz; burada da sulu tarım, verimi yüksek ürünleri yetiştirebilmek için sürekli yeraltı suyunu kullanarak, bir doğal kaynağı aşırı sömürerek, gelecek kuşakların refahını da tehdit edecek şekilde kullanmaya başlıyordu.

Dolayısıyla, çiftçi aileler, kırdan kente göç ve sahip olduğu kaynakları böyle aşırı kullanım yollarıyla ayakta kalmaya çalışıyordu.

Bir-iki gözlemimi aktarmak istiyorum.

Çukurova'da veya büyük tarımsal üretim merkezlerinde, özellikle sulu tarımın yapıldığı büyük ovalarda şöyle bir sosyal oluşumdan söz edebiliriz: Örneğin, Çukurova'da artık insanlar, kırdan gelenler, Adana'nın kenar mahallerine göç etmek yerine, yine kendi kültürlerini veya kendi yaşama alışkanlıklarını sürdürdükleri beldelerde yığılmaya başladılar ve böyle, hormonlu, hızla büyüyen, nüfusu artan, işsiz depolarının olduğu beldeler, büyük kentlere yakın beldeler oluşmaya başladı. Benzer örneklerin İstanbul ve Bursa civarında da olduğunu görüyoruz. Çünkü buralarda hayat daha ucuz; sosyal bağlar, mekanizmalar, daha

tutunmasına yardımcı olan mekanizmalardı. Bu, gerçekten, araştırılmaya, dikkate değer bir gelişme. Yani ne kentle entegre olmuş, ne kırsal alan olarak tanımlayabileceğimiz, ikisinin arasında böyle yerler.

Yine bundan önceki oturumda konuşan genç arkadaşımız çok ütopik bir tablo çizdi. (Ütopik derken, bunu ideal anlamda kullanıyorum; yani erişilmez, ulaşılmaz anlamında değil.) Yani yeni köylüleşme. Doğayla dost, kendi emeğini kullanan, kendi yerel tohumunu kullanan... Yani şahane bir hayat tasviri yaptı. Gerçekten buna katılmamak mümkün değil. Herkesin emeklilik sonrası düşleyebileceği bir hayat. Peki ama Türkiye koşullarında bu gerçekleşebilir mi? Bu, gerçekten tartışmaya değer bir olay. Ama buna geçmeden önce şunu söyleyebilirim:

Dünyadaki yaşanan gelişmelerden ders çıkararak, Türkiye, kırsal alanlarını da çok daha iyi değerlendirebilirdi; kentlerini planlayarak, çok daha yaşanabilir kentler yaratabilirdi. Ama ne yazık ki, bunları, bu fırsatları kaçırdı diye düşünüyorum.

Avrupa Birliği'nde son zamanlarda yaratılan yeni istihdamın en büyük kısmı kırsal alanda yaratılmaktadır. Yani kentlerden çok, kırsal alanlar istihdam kaynağıdır. Tabii, burada sadece tarımsal faaliyetle değil, tarımsal faaliyetin yanında, bunu destekleyen hizmetler, ticaret, hafif sanayi, kırsal sanayi, bilişim teknolojisi gibi alanların kırsala doğru yayılmasıyla sağlanmakta.

Türkiye'de de benzer bir gelişme olabilir mi? Gerçekten bu soruyu soralım. Kent yorgunu, yani düzenli geliri olup da, nostaljik veya pastoral duyguların yönlendirmesiyle hareket edenler düşünüldüğünde, böyle küçük küçük örnekler yaşanabilir. Ama biraz önce dediğim nedenlerle artık kırda doğal-tarımsal kaynaklar tümüyle vahşi bir şekilde kullanılıyor. Yani artık yaşayabileceğiniz, planlayabileceğiniz bir kırı biraz zor bulursunuz.

Bir örnek daha vereyim, bu bahsettiğim şeyin dışında.

Örneğin, bildiğiniz gibi, bugün Türkiye'de bir et açığı var. Bu et açığının giderilmesi için büyükbaş hayvancılık teşvik ediliyor, burada çok büyük ölçekli işletmeler destekleniyor; avukatlara, doktorlara, orta sınıfın üzerindeki insanlara faizsiz krediler verilerek bu alanlara gelip yerleşmeleri, yatırım yapmaları sağlanmaya çalışılıyor ve bu şekilde bu alanlara gelen bir sürü insanlar oldu. Yarın öbür gün Türkiye kırsalında gübre ve gübre kokusunun yaşamı olumsuz şekilde etkileyecek önemli bir faktör olduğunu görürseniz şaşırmayın. Yani artık kırsal alan, öyle yemyeşil, kelebeklerin uçuştuğu, insanların neşeyle gittiği bir alan olmaktan çıkmakta.

Tabii, bunun nedeni niyet değil, gidişat, yani ekonomik zorlamalar. Yani tarım, ailelerin yapabileceği, kendi emeğini değerlendirebileceği, bu sayede toplumun diğer kesimini besleyeceği, bundan önce kendi gıda güvenliğini sağlayacağı bir

uğraş olmaktan çıkıyor artık. Son derece uzmanlaşmış, son derece endüstriyelleşmiş, doğal kaynakları talan eden, heba eden bir yaklaşım, bir gidişat söz konusu.

Fazla uzatmak istemiyorum; ama iki konuya değinerek, neden bu şeyde geri kaldık, neden işlerimizi zorlaştırdık, buna değinmek istiyorum.

Bana göre, Türkiye'deki yönetimlerin kırla, tarımla olan ilişkileri sorunluydu. Bunların başında, toprak reformunu yapmamış olması geliyor. Yani gerçekten, hiçbir gelişmiş ülke göremezsiniz ki, sanayileşmesini, kentleşmesini, çağdaşlaşmasını, kırdaki feodal ilişkileri, büyük toprak tekellerini parçalamadan gerçekleştirmiş olsun. Böyle hiçbir gelişmiş ülke göremezsiniz. Buna Amerika'sı, Japonya'sı, Avrupa'sı vesaire, bütün ülkeler dahil. Ama Türkiye'nin herkesten fazla toprak reformuna ihtiyacı vardı. Çünkü Türkiye, müthiş göç hareketliliği olan bir ülkeydi; mübadele, tehcir gibi kitlesel göçlerin yaşandığı bir ülkeydi. Dolayısıyla, burada toprak tekelinin kırılıp, adil-eşitlikçi bir toprak dağılımının sağlanması, sanayileşmenin önündeki ayak bağının giderilmesi gerekiyordu.

Bir diğeri, elbette ki kalkınmanın, sanayileşmenin finansmanının önemli kaynağıdır tarım. Tarımla ilişkilerinizin açık, net, adil bir çerçeve içerisinde olması gerekirdi. Yani siz, tarımı vergilendirerek, makul ölçülerde vergilendirerek bu kaynağı sağlamalıydınız. Oysa Türkiye'de yapılan neydi? Türkiye'de seçim dönemlerinde taban fiyatlarını artırmak, ardından bunu enflasyona ezdirmek yoluyla, fiyat makasıyla, özellikle ürün-girdi fiyat makasıyla, acımasız bir şekilde, kırdan, tarımdan elde edilen kaynakları ülkenin diğer alanlarının finansmanında kullandılar. Ve belli bir ekonomik büyüklüğe ulaştığında, belli bir ekonomik güce ulaştığında, buradan, Avrupa veya diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, tarımın desteklenmesi veya kırsal alanların desteklenmesi, kırsal alanda nüfusu kentlere iten hizmetlerin, gelirin yaratılması gibi faaliyetlerin finansmanında, tarımın tarihsel olarak üzerine düşeni yaptığı işin tersini diğer sektörlere yaptırmamakla Türkiye önemli bir fırsatı kaçırdı diye düşünüyorum.

Burada kesiyorum. Teşekkür ederim.

ORHAN SARIALTUN- Haydar Şengül hocamıza teşekkür ediyoruz.

Şimdi, hiç araya girmeden, tekrar sözü bir şehir plancısına bırakacağız.

Semahat hocam; buyurun.

Doç. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Teşekkür ederim.

Ben bir tek dün izleyemedim kolokyumu, çünkü şûrada görevim vardı, oraya gittim geldim; onun dışında, aşağı yukarı bütün oturumları izledim. Dünkü oturumda, 4 yıldır içinde yer aldığım ve İzmir'in il sınırları içinde bulunan havzaları konu alan çalışmayı Koray arkadaşım sundu. Bu benim son 4 yılda heyecanla içinde yer aldığım bir projeydi, çok doğru olduğuna inandığım bir projeydi.

Önce, gözlemlerime dayanarak, bu oturumlarda izlediğim sunuşlarda değinilmeyen bir konunun, kırsal alanlardaki sorun temelli değişimlerin altını bir daha çizmek istiyorum.

Çoğu söylendi, ama bir tanesi bence söylenmedi. O da şu; bunu yine benim bir ziraat mühendisi arkadaşım söyledi. Bizim o ekibimiz kalabalık bir ekip ve çok disiplinli bir ekiple çalıştık ve bunun zenginliğini çok keyifle yaşadım. Ziraat mühendisi arkadaşım bu süreci şöyle tarif etti; dedi ki, "Kırdan kente beyin göçü yaşanıyor." Beyin göçü. Neyin beyni? Tarımsal üretimin beyni. Yani tarımsal üretim bilgisi gidiyor aslında. Bu mesela benim için çok çarpıcı bir değerlendirme. Annenin babanın bildiği üretim bilgisini çocuk öğrenemeden kente gidiyor. Burada tarımla doğrudan ilgilenen daha profesyonel arkadaşlarım değinecektir; ama bu beni çok etkilemişti. Bu bilgi zincirinin bir defa kopması, onun bir daha geri gelmemesi anlamına geliyor. Bunu çok konuşmadık; ama ben bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Mesele sadece kırın yaşlanması, kırdaki nüfusun yaşlanması, gençlerin orayı terk etmesi falan değil; evet, bunların hepsi var ve hepsi söylendi. Ama bu üretim bilgisinin ortadan kalkıyor olması çok trajik bir durum.

Bir yandan tarım alanlarını sanayiye, turizme, depolamaya, konutlara, yazlık sitelere kaptırıyoruz; ama bir yandan da birinci sınıf mutlak tarım alanlarını boş bırakıyoruz, ekmiyoruz. Ben gördüm Bergama Ovasında; ekilmiyor, üretimden vazgeçmiş sahibi, boş tutuyor. Yani çok kıymetli mutlak tarım alanları, sulu tarım alanları boş duruyor. Bu da yine bu süreçte beni etkileyen ve üzerinde düşünmemiz gereken bir sorun alanı diye düşünüyorum.

Bir diğer içimi yaralayan olay da, birinci gün yönettiğim oturumda böyle satır arası değindim; giderek yıkılmakta olan köy ilkokulları. Bu köy ilkokulları sadece eğitim kurumu değil bence köyde; oradaki sosyal yaşamın, oradaki kültürel

yaşamın yeniden üretildiği bir sosyal mekan, bir kamusal alan aynı zamanda. O çocukların orada olması, öğretmenin orada olması, orada müsamerelerin yapılması, şarkıların-şiirlerin okunması, törenlerin yapılması, köylü kadınların ya da köylü erkeklerin sıkıştıklarında gidip öğretmene bilgi sormaları; bunlar köyün kültürel yaşamında çok önemli. Ve taşımalı eğitime mahkum edilmiş çocukların varlığı, köyün boşalmasının çok önemli bir nedeni. Bu, bizim saptadığımız, köylülerle yaptığımız görüşmelerde karşılaştığımız en önemli nedenlerden biri. Köylü -genci de, yaşlısı da; gençleri daha çok- köyde artık insanca yaşamak istiyor. Yani köyde su, köyde elektrik, köyde data istiyor, internete erişmek istiyor; köye yol istiyor, elektriği kesilmesin istiyor, ilçe merkezine kolay gitsin, oradaki kültürel etkinliklere ulaşsın istiyor. Dolayısıyla, daha yaşam kalitesi gelişmiş bir kırsal alanda yaşamak istiyor. Aslında kimse yaşayıp büyüdüğü yeri isteyerek terk etmez, buna hep inandım. Bir önceki oturumda, eskisi gibi üretim yapılmıyor falan denildi; ama basbayağı da üretim yapılıyor yani, her şeye rağmen üretim yapılıyor, hayvancılık yapılıyor, bitkisel üretim yapılıyor. Bu üretimi yapmaya hevesli gençler de var kırsalda yaşayan ve bunların başarılı örnekleri de var, en azından bizim çalıştığımız havzalarda. İğdeli Kooperatifi bunlardan biridir; genç genç yöneticileri ve nüfus kaybetmeyen, canavar gibi bir köyleri var, bir dağ köyü üstelik.

Bir diğer sorun da şu: Plancılar olarak ara ara böyle değindik geçtik, değindik geçtik. Bu biraz toraman olan kırsal yerleşimler, eski belde belediyeleri ya da kentsel çeper deyin, kentin hemen dışındaki mahalleler, kentin çok yakınındaki eski köyler deyin; bunlara biz öyle planlar yapıyoruz ki, o kadar acayip imar planları yapıyoruz ki, ne Hürriyet hocaların anlattığı dokuya duyarlı, ne Pervin hocanın anlattığı kültürel yapıya duyarlı. Çok standart, çok tekdüze, dikdörtgen yapı adalarından oluşan, sadece çekme mesafelerinin verildiği nazım planlar ve uygulama imar planları yapıyoruz. Bu planlara dayalı olarak oluşan yeni yapılar o köyün zaten fiziki yapısını, doğal yapısını ve kültürel yapısını son derece kötü etkiliyor ve zanaatkarlık ortadan kalkıyor, yapı usta zanaatkarlığı ortadan kalkıyor.

Bir diğer önemli mesele, hayvan damları meselesi. 30 il büyükşehir oldu ve bu büyükşehir sınırları içindeki mahallelerde hayvancılıkla uğraşan köylülerin başı dertte. Hıfzısıhha Kanunu gereği, tarımla uğraşan arkadaşlarım çok daha iyi biliyorlar... Kiraz Belediye Başkanıyla görüşmeye gittiğimde, "Şimdi 15 bin lira ceza yazdım geldim, hayvan damından ötürü" dedi.

Küçük Menderes havzasında, sadece bizim saydığımız, uydu görüntülerinden saydığımız 952 adet hayvan damı vardı ve bunların içinde, en küçüğünde 40-50 hayvan yetiştiriliyor, hayvan besiciliği yapılıyor. Ve bu hayvan damlarının hiçbir altyapısı yok. Bu hayvanlar su tüketiyorlar, antibiyotik alıyorlar, yem alıyorlar... O yemlerin ne kadar sağlıklı-güvenli olduğu da tartışılır. Ama bu besicilik sürecinde,

hayvan dışkılarıyla iç içe, hiçbir altyapı olmadığı için ve ovada ve mutlak tarım alanının üzerinde hayvan damı yapılıyor, hektarlarca arazi dam haline geliyor. Böyle bir sorunla ben plancı olarak ilk defa karşılaştım. Hayvan damı tabii ki olacak köyde; ama bu kadar kirletici nitelikte ve tarım alanının göbeğinde, hiçbir altyapısı olmadan bunların yapılması olacak iş değil. Kamu spotlarında görüyoruz, hayvan dışkısı nedeniyle nitrat kirliliğine neden olabilecek... Çünkü antibiyotik alıyor, kontrolsüz alıyor. Çünkü yem alıyor; yediği yem ne kadar güvenli, o tartışılır.

Dolayısıyla, bu havza çalışmalarında benim için en dehşet verici tanıklık -hocam biraz değindi- aslında tarımsal üretim süreçlerinin bizim doğal yaşamımızı kirleten en önemli süreçlerden biri olduğunu anlamak oldu. Yani bitkisel üretim ve hayvansal üretim; kontrolsüz kullanılan ilaçlar nedeniyle, kimyasal içeren gübreler nedeniyle, aşırı kullanılan ve yine kontrolsüz antibiyotikler nedeniyle ve bunlarla üretilen ürünlerin, böyle bir ortamda üretilen ürünlerin sulama suyuyla toprağa ve oradan yer altı sularına süzülmesi, besicilikten atılan dışkıların yer altı sularına süzülmesi, dolayısıyla toprağın kirlenmesi ve suyun kirlenmesi ve diğer evsel atıkların, sanayi atıklarının yüzey sularına ve havaya saldıkları kirlilikle, aslında bizim tarımsal üretim alanlarımızın hem havasının, hem suyunun, hem toprağının ne kadar kirlenmiş olduğunu görmek oldu.

Tabii, dört havzayı çalıştım, deneyimledim. Üçünü daha ayrıntıda; Bakırçay havzası, Gediz havzası, Küçük Menderes havzası. Ergene havzasından ilk gün söz ettik. Ergene havzasının kirliliği artık bütün kamuoyuyla paylaşılıyor. Ama şöyle bir trajik durumla karşı karşıyayız: Bizim tarımsal üretim yapılan coğrafyalarımızda toprak kirleniyor, hava kirleniyor, su kirleniyor. Şöyle bir tanıklık, "Biz ne yaşıyoruz?" sorusunu sormama neden oldu: Bir üreticiyle, üstelik bir dağ köyünde konuşuyoruz. İşte, "Ne üretiyorsunuz, nereye üretiyorsunuz, kaça satıyorsunuz?" falan, böyle muhtarla, köylüyle konuşuyoruz; ben bunları sorarken, muhtar kendiliğinden dedi ki, "Hocam, pazara götürüyorum, şu pazara götürüyorum, bunu üretiyorum. Ama tabii, çocuklarım için ayrı bahçe yapıyorum." Bu çok trajik bir tanıklık. Yani pazara götürdüğü ürünü çocuklarına yedirmiyor; çocukları için ayrı bir ürün yetiştiriyor, ayrı bir bahçede üretim yapıyor.

Kaldı ki, işte medyada görüyoruz, gazetede okuyoruz; Rusya domatesi almıyor, İtalya ihraç ettiğimiz ürünleri geri gönderiyor vesaire.

Özetle, şunu söylemek istiyorum: Bir yandan kırsal yerleşimlerde gerçekleşmekte olan tarımsal üretim süreçlerinin devamını sağlamayı hedeflemeliyiz; ama bir taraftan da bunun sağlıklı yapılmasını sağlamayı hedeflemeliyiz.

Buradan bir şeye daha değinip geçeceğim; o da yine burada çok kısa değindiğimiz köy tüzel kişiliklerinin kaldırılması meselesi.

Bu kırsalda yaşanan değişim sürecinde köy tüzel kişiliklerinin kaldırılması bence çok önemli sorunlara neden oldu. Şöyle ki: Eskiden köy tüzel kişilikleri köyde küçük işletmeler yapma hakkına sahiptiler; köyde imece, köyde salma, köyde köy tüzel kişiliğinin ortak mallarına sahip çıkma ve köyün zararına olacak herhangi bir girişime karşı dava açma hakları ve yetkileri vardı. Şimdi bu ortadan kalktı. Bu konuda size sadece iki küçük tanıklık aktaracağım.

Birisi şuydu: Kemalpaşa'da bir köy, Nif Dağı'nın eteklerinde. İşte anlatıyorlar; "Köyümüz şöyle güzel, böyle güzel. Dağcılar geliyor, turizm potansiyeli var. Ama biz eskiden köy tüzel kişiliğimiz varken, biz oraya otopark işletmesi yapmıştık, restoran işletmesi yapmıştık vesaire, dağcılara hizmet vermek üzere. Bu tüzel kişilik kaldırılınca bu ortadan kalktı. Dolayısıyla, dağcılar da bizim sunduğumuz hiçbir hizmetten yararlanamıyorlar, biz de bunu yapamıyoruz" diyorlar. Köylünün yeni bir örgütlenmeye de henüz geçme potansiyeli yok. Halbuki köy tüzel kişiliği bunları mümkün kılıyordu.

Yine bir başka trajik tanıklık: Köye gittik arkadaşlarımızla; baktık, köylü erkekler bakkalın önünde oturuyorlar. Halbuki orada bir kahve binası var; güzel, köy meydanında, çınar ağacının yanında iki katlı bir kahve binası. Ama kapalı. "Niye orayı kullanmıyorsunuz?" diye sorduk. Dediler ki, "Orası köy tüzel kişiliğine aitti." "Eee, ne oldu?" "İlçe belediyesine geçti." "Evet." "O da ihaleye çıktı, yıllık 5 bin lira istedi, kimse kiralayamadı." Onun için köy kahvesi kapalı, köylüler bakkalın önünde oturuyor. Böyle trajik durumlar.

Bu meseleleri bizim konuşmamız lazım. Köy tüzel kişiliği tabii ki kamu yönetimiyle ilgili bir konu; ama bizim bu konularda daha çok araştırma yapıp, en azından bazı coğrafyalardaki köylerin tüzel kişiliklerinin belki yeniden iade edilmesi meselesini gündeme getirmemiz lazım. Dolayısıyla, köyün ortak mallarının, meralarının üzerinde söz sahibi olması meselesi bu köy tüzel kişiliğiyle doğrudan ilişkili.

Bir başka konu; ailelerin geliştirdiği stratejiler. Benim için yeni bir süreç. En son Zehra değindi, hocam da bir miktar değindi; dedi ki, "Aile emeğini başka yerde değerlendiriyor." Aslında bizim tarihimizde hep var, mevsimlik işçiler falan. Ama ben hakikaten ilk defa havzalarda Suriyeli işçileri gördüm. Bizim işçilerimizle birlikte Suriyeli işçilerin ne kadar insanlık dışı koşullarda çalıştığını, yaşadığını ve çocuklarının ne kadar eğitim almadan, sağlık hizmeti almadan, hiçbir hijyen ortamı sağlanmadan, kötü yaşam çevrelerinde yaşadıklarını ve çalıştıklarını gördüm. Bu da yine üzerinde durmamız gereken bir konu.

Gerek tarımsal üretim süreçleriyle, gerek sanayi üretimiyle, gerek yaşam çevrelerimizde ürettiğimiz atıklarla kirlettiğimiz toprağı, suyu, havayı ve bu ortamda üretilen gıdanın ne kadar güvenli ve sağlıklı olduğunu çok ciddi olarak

tekrar düşünmemiz lazım. Bunu Zehra da söyledi. Bu aslında dünyanın meselesi. Çünkü meslektaşlarım olarak hepiniz biliyorsunuz, ziraatçı arkadaşlarım da biliyordur, Aralık ayında HABITAT 3 zirvesi toplandı, Ekvator'da, Quito'da ve en önemli maddelerinden biri gıda güvenliğiydi. Yani insanlığın geleceği tehlikede. İnsanlar sağlıklı gıdaya ulaşmak konusunda sıkıntılar yaşıyorlar.

Şimdi bu noktada planlamaya dönmek istiyorum ben. Peki, biz nasıl planlar yapıyoruz? 1/100000 ölçekli düzey 2 planları yapıyoruz, 1/25000 ölçekli il çevre düzeni planları yapıyoruz. Ama bu planlar idari sınırlar içinde ve bu sözünü ettiğimiz su, toprak, hava kirliliği ve döngüsü aslında bir başka ekosistem içinde yaşanıyor, yani bunlar bir havza ekosistemi içinde yaşanıyor. Havzanın üst kotlarında eğer dereler kirlenerek gelmeye başlıyorsa, toprak kirlenerek suları süzmeye başlıyorsa, havzanın alt kotlarında kalan bütün yerleşimler o kirlilikle yüz yüze kalıyor. Dolayısıyla, bu, insanlığın geleceğini ilgilendiren hava, su, toprak kirliliğinin çözümü ve sağlıklı gıdaya ulaşmanın çözümü aslında bu havza bütünlüğünde mücadeleden geçiyor, ancak öyle bir mücadeleyle mümkün. Peki, havza bütünlüğünde mücadelede Türkiye'de ne yapıyoruz biz? Daha yeni yeni Orman ve Su İşleri Bakanlığı havza koruma eylem planları yapıyor, havza sınırları içinde. Orada ne yapıyor? Şurada arıtma tesisi, burada su depolama, burada içme suyu tesisi, burada... O kadar sınırlı ki, o kadar sınırlı ki. Biz planlarımızda ne yapıyoruz? Biz, GIS teknolojisi, uydu görüntüleri, Netcad'ler, online yayınlıyoruz falan. Ama yaptığımız sadece şu: İlçenin nüfusu bugün bu, şu gün şu olacak; burası tarım alanı, burası kahverengi leke, burası sarı leke. Ve şöyle de bir cesarete sahibiz: "1/100000 ölçekli planda ben karar veririm; Torbalı'nın kent formu 25 sene sonra böyle olacak." Affedersiniz ama, bir dakika: Tarımsal üretim nasıl sağlıklı olacak, köydeki yaşam nasıl daha kaliteli olacak, gıda nasıl daha güvenli üretilecek? Buna dair biz ne yapıyoruz planlarımızda? Planları çiziyoruz, onaylıyoruz, bırakıyoruz. Sadece tarımsal niteliği korunacak alan. En iyi ihtimalle. En iyi ihtimalle bunu yapıyoruz. O da sınırlar doğruysa. Sonra onu da değiştiriyorlar tabii; orasından bir kırtık, burasından bir kırtık.

Ama şunu söylemek istiyorum: Dünyanın bugün geldiği bu noktada planlama bu kadar iki boyutlu olma lüksüne sahip değil. Şunu söylüyor bilim insanları: Altıncı büyük yok oluş sürecini yaşıyor dünya; bu, en hızlı ve en geniş canlı türünü içeren bir yok oluş süreci. Diğerlerinden ayırt edici en önemli özelliği de, ilk defa insan türü de bunun içinde. Dolayısıyla insanlığın geleceği ve dünyanın geleceğinden söz ediyoruz. Olay bu kadar ciddi.

Peki, dünya ne yapıyor? Aynı dünyada yaşıyoruz ya, dünya ne yapıyor? Dünya, entegre havza yönetim sistemini kuruyor. Dünya, o havzanın içinde yer alan yerleşimlerin yöneticileri, sivil toplum örgütleri, yatırımcı kuruluşlar, yerel ve merkezi yönetimin temsilcilerinden oluşan entegre havza yönetim sistemi kuruyor.

Ben bu havzadaki toprak, su, hava döngüsünü nasıl normalleştiririm, nasıl sağlıklı hale getiririm, nasıl sağlıklı gıda üretirim diye uğraşıyor. Fizik planlama ne yapıyor? Fiziki planlama onunla eşgüdüm içinde çalışıyor. Dolayısıyla, entegre havza planlaması ile fiziki planlama süreçlerini bu ölçekte, bölge ölçeğinde, bir havzanın belli bir bölgesinde, bir il içinde çalışıyorsanız ya da bir il içinde, İzmir gibi, üç tane havza varsa, o havza bütünlüğünde üretilen bu politikaları, bu stratejileri ve bu eylemleri kendi planımızla bütünleştirmemiz gerekiyor. Dolayısıyla, bir kere, 1/100000 ve 1/25000 ölçekli planlarımızda bu iki boyutluluktan kurtulmamız; çok cesur bir şekilde, her köyün gelişme alanını, her beldenin gelişme alanını belirlemek iddiasından ve cesaretinden bence vazgeçerek, esas ana stratejileri, ana ulaşım kararları, ana enerji kararları, ana arazi kullanım kararları, tarım alanları, korunacak alanlar -çok şükür, bunların bilgisine sahibiz artık, teknolojisine de sahibiz- dolayısıyla, koruma alanlarımızı ve bu koruma alanlarımızı nasıl koruyacağımıza dair, ne tür eylemlerin yapılması gerektiğine dair politikalarımızı ve eylemlerimizi içeren, daha derin, daha zenginleşmiş, yerelle birlikte üretilmiş, yerel aktörlerle üretilmiş ve yerel aktörlerle hayata geçirilecek eylemleri tarif etmemiz gerekiyor.

Altını çizmek istediğim bir başka konu, bir önceki oturumda sunulduğu üzere, kırsal yerleşmelerin aslında ne kadar birbirlerinden farklı olduğu, ne kadar özgün değerler içerdiği; dolayısıyla onlara herhangi bir müdahalede bulunacaksak, her birini ayrı ayrı ne kadar ayrıntılı analiz etmemiz gerektiği ve oradaki insanlarla birlikte o yerleşime dair yönlendirmeler yapmamız gerektiği konusu.

Yine bir başka deneyimlediğimiz şey de şu: Tabii ki sihirli bir değnek değil, ama bir araç diye düşünüyorum. Ulusal politikalar, evet, dayatabilir, zora sokabilir. Ki şu an öyle bir dönemdeyiz. Ama yerelin gücünü de yabana atmamak lazım. Yerelin iş birliği, yerelin dayanışması, yerel aktörler arasındaki dayanışma. Örneklerini görüyoruz, Ege'de görüyorum ben en azından. Yerel yönetimlerin kırsaldaki kooperatiflere destek olması, onlara kolaylaştırıcı olması, onları yurtdışına açması. Dolayısıyla, yerelin, ulusal ölçeği atlayarak, uluslararası bağlar kurması, ulusal düzeyden gelen politikaların olumsuzluklarını aşmada bir araç olabiliyor. Buna en güzel örnek Seferihisar örneğidir. Tunç Başkan, mandalina üreticilerini topladı, onları örgütledi, mandalinalarını ürettirdi, yurtdışına ihraç etmeye başladılar ve para kazanmaya başladılar. Bu örnekler çoğaltılabilir, arkadaşlarım benden çok daha fazla bilgiye sahiptirler bu konuda.

Dolayısıyla, plancılar olarak, planlama anlayışımızı, dilimizi, sürecimizi, içeriğini artık değiştirmek zorundayız. Benim özetle söylemek istediğim bu. Sadece planı değil; planın ana felsefesini, onun ilkelerini, onun araçlarını geliştiren ve uygulamanın da içinde yer alan... Bu da şu demek: Büyük kentlerde, kent merkezlerinde, bu yönetim sisteminde konuşuyorsak, ana kentlerde çok güçlü

planlama takımlarının, çok disiplinli planlama takımlarının yerinde, sürekli katılım süreçleriyle hem planlarını üretmeleri, hem proje paketlerini geliştirmeleri gerekli. Hem alanda bunları uygulayabilmeli, hem sonuçlarını değerlendirip, geri dönüp tekrar politikayı gözden geçirmeli. Ve çok disiplinli ve çok aktörlü bu ortamı koordine edebilen, bu iletişimi kurabilen plancılar olmamız gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

MODERATÖR- Ben de bu etkili ve tamamlayıcı konuşmasından dolayı Semahat hocama çok teşekkür ediyorum.

Şimdi sözü TMMOB içerisindeki 24 odanın en hareketli başkanına, Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Özden Güngör'e bırakacağım.

Buyurun Başkanım.

ÖZDEN GÜNGÖR
TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Genel Başkanı

Çok değerli konuklar; Şehir Plancıları Odamızın Dünya Şehircilik Günü nedeniyle düzenlediği 41. Kolokyum ve bu güzel panel için kendilerini kutluyorum, emeği geçenlere de ayrıca teşekkür ediyorum. Sayın Başkana da bizi davet ettiği için ayrıca teşekkür ediyorum.

Aslında ben bir geveze başkanım. Yani şimdi Başkan beni susturmazsa, kolay kolay konuşmayı bitirmem. Gevezeyim; ama inanın, her konuya da pozitif bakan bir kişiyim. Yani her olayda kötülük değil de, iyilik aramaya çalışan bir kişiyim.

Ben, Türkiye'de kırsal kalkınmaya bakışı, Odamızın bakışını, benim bakışımı anlatmak istedim. Onun için, size böyle, bir sunum değil de, görüşlerimi açıklayayım istedim.

Tabii, kırsal kalkınmaya başlamadan önce Türkiye'nin durumuna şöyle bir bakmak istiyorum. Ben şimdi bir vatandaş olarak bakıyorum, bırak oda başkanlığını. Sağıma bakıyorum, Ortadoğu kan gölüne dönmüş. IŞİD'le problemimiz var, PKK'yla problemimiz var, PYD'yle problemimiz var, Suriye'yle problemimiz var, orada Rusya var, Amerika var, neyin ne olduğu karmakarışık. Şimdi başımıza bir de Suudi Arabistan, Lübnan, bunlar çıktı. Yani orası tam bir karmaşa. Bu tarafa bakıyorum; kardeşim, Rusya'yla uçak düşürülmesinden sonra aramız bir türlü iyi olmadı. Yani bakmayın öyle, gittik geldik, uçak aldık, füze aldık falan, ama bir türlü aramız düzelmedi; adamlar bizden bir şey almıyorlar, bizim birçok ürünlerimizi tercih etmiyorlar, "Yok, almıyorlar biz sizden" diyorlar. En son domateste bile kısıtlama getirdiler şimdi. Hiç almıyorlardı, şimdi bir kısım alıyorlar. "Çünkü biz kendi üretimimizi kendi üreticilerimize yaptıracağız" diyorlar. 1.5 milyar dolarlık sera üretimi yaptılar. Dolayısıyla, oradaki üretim yapan Antalya üreticilerinin, Mersin üreticilerinin artık domates üretip de yurtdışına ihraç etme şansları son derece azaldı. Bu tarafa bakıyoruz, Avrupa'ya; Avrupa'da, inanın, birçok ülkeyle aramız limoni, yani hiç iyi değil. Almanya'sı, Fransa'sı, İngiltere'si, Belçika'sı, Avusturya'sı... Yani eskiden iyi olan ilişkiler, maalesef, şimdi hiç iyi değil. Bunlar da ihracatçını kestiler, bunlarla da diplomatik ilişkilerimiz son derece zayıfladı. Yani iyi bir görüntü sergilenmiyor şu anda. Amerika'yla ilişkileri zaten biliyorsunuz; vize problemini çıkarttılar, gidiş gelişte sıkıntı var, konuşmalarda sıkıntı var. Aslında şu anda iktidarda olan Hükümetin dilinde bizzat problem var. Yani birazcık daha diplomatik bir dil kullanması lazım; gerek Avrupa'ya, gerek Amerika'ya.

Biz kırsal kalkınmayı anlatıyoruz. Tabii, konumuz kırsal kalkınma, tarım. Tarımımıza bakalım. Tarımımıza bakmadan önce isterseniz ben size 2002'den 2017'ye kadar gelen tarım bakanlarını söyleyeyim. 2002'den 2005'e kadar bir Bakanımız geldi, Sami Güçlü. Sami Güçlü, iktisatçı. Hakikaten, bana göre, bugüne kadar gelmiş bakanlardan iyisi diyebilirim. Bakın, iyisi diyebilirim. İktisatçı olmasına rağmen. Bir şeyler üretti, bir şeyler yapmaya çalıştı. Becerdi mi tam olarak; hayır. Ondan sonra kim geldi; 2005'ten 2015'e kadar 10 yıllık süreyle Mehdi Eker geldi. Kendisi veteriner, yardımcısı inşaatçı, müsteşarı veteriner. Tam bir veteriner şovenisti. Zaten hayvancılığımız da bu dönem içerisinde battı bana göre. Yeni projeler üretti. Milli Tarım Projesi dedi, Milli Tarım Projesinin esamisi okunmuyor. O gitti, Faruk Çelik geldi. Kim Faruk Çelik? İslam Enstitüsü mezunu. Peki, yardımcısı kim? Hukukçu. Peki, müsteşarı kim? Müsteşarı da işletmeci. SSK'dan ne kadar kendi yandaşları varsa getirdi. Düşünün, Bakan İslam Enstitüsü mezunu, Bakan Yardımcısı inşaatçı, Müsteşar da işletmeci. O dedi ki, "Yahu kardeşim, bundan önceki bakanlar nasıl iş yapmışlar; bunların hepsini ben çöpe atıyorum, yeni bir proje çıkartıyorum." O da yeni projeler çıkarttı, hedefler koydu; fakat bu hedeflerin hiçbir tanesi gerçekleşmedi tabii, tarımımız yerlerde süründü. 2 yıl o devam etti, sonra yerine daha yeni Ahmet Eşref Fakıbaba geldi. O kim? Tıpçı, doktor. Peki, yardımcısı kim? Hukukçu. Müsteşar kim? Teknik elemanlar ile Bakanlığı birleştiren o arkadaşımız da işletmeci. Şimdi danışman seçti Ahmet Eşref Fakıbaba, kendi Urfa'daki belediye başkanlığı dönemindeki şoförünü danışman yaptı. Yahu, olur mu be kardeşim?! Yani tarıma bakış açısının böyle mi olması lazım?! Bu şekilde bu tarım yerlerde sürünmez mi?!

Tabii, çok özür dilerim, ben sizi izleyemedim, bugün geldim. Tarımımızı, kırsal kesimin nasıl olduğunu nasıl anlattınız bilmiyorum. İnanın, kırsal kesim... Burada rakamlar var, bu rakamları sadece göresiniz diye buraya koydum. Şimdi, 15 yılda... Bu gelen Fakıbaba'yı saymıyorum; çünkü daha yeni geldi. O da yeni icatlar çıkardı, biliyorsunuz; ithalatçı bir ülke olduk, dışarıdan, Sırbistan'dan et getirdi, "Marketlerde ucuza satacağım" dedi, piyasaya sundu. Onun da nasıl olduğu belli değil. Soru sorarsanız, bunların da cevabını veririm; şimdi kafanızı karıştırmak istemiyorum. Fakat bundan önceki bakanlar; Faruk Çelik, Mehdi Eker döneminde, bakın, TÜİK verilerini söylüyorum, 2002 yılında 26.5 milyon hektar alanken, 23 milyon hektar alana düştü tarım arazilerimiz. 3.5 milyon hektar tarım arazimiz gitti. Ne oldu? Yol yapıldı, TOKİ evleri yapıldı, madenler arandı, yabancı firmalara satıldı, elden gitti. Yani tarım arazilerimiz 14 yılda 23 milyon hektara gerilemiş, ama yüzde 10'dan fazlası üretim dışı kaldı.

Biz, Ziraat Mühendisleri Odası olarak, bakın, 4 yılı söylüyorum, 10 yılı söylemiyorum, 4 yılda bu tarım arazilerinin korunması için 144 dava açtık. 144 dava. Bizim Oda üye aidatı ne kadar biliyor musunuz arkadaşlar; 8 lira, aylık. Gençler var burada, çok mutluyum. Bizler, şehir plancıları da, bizler de gönüllülük

esasıyla çalışıyoruz, herhangi bir maaş falan almıyoruz. Ve bizim Odamızın aylık üye aidatı 8 lira. Biz bu 8 lira olarak aldığımız paraları bu 144 tane davaya verdik. Davaların ne kadar olduğunu siz takdir edin.

Toprak koruma kurulları kuruldu. Toprak koruma kurullarında 9 tane üye var. 9 tane üyenin 7 tanesi Bakanlıktan. 2 tanesi farklı, birisi Ziraat Mühendisleri Odasından, birisi de ya Ziraat Odasından ya da TEMA'dan katılıyor. 9'un 7'si evet diyor. Tarım toprağı. Bakın, size Konya'dan örnek vereyim. Sizin şu Bahri Dağdaş, hastane yapılmış şimdi. Yahu, tarım toprağı değil mi arkadaşlar. Hastane yapmayın mı diyorum; hastane yapın da, gidin, ikinci sınıf, üçüncü sınıf tarım toprağında yapın. Bahri Dağdaş'ın tarım toprağında sizin ne işiniz var, orada üretim yapılıyor?! Tabii, ona da dava açtık. Dava açtık, ama bildiğim kadarıyla hastane bitmek üzere. Bu ülkenin hastaneye ihtiyacı yok mu? Var. Başka yere kur, niye tarım toprağına kuruyorsunuz?!

Dün beraat ettik, Başkan biliyor. Yahu, Atatürk Orman Çiftliğini darmadağın ettiler. Atatürk Orman Çiftliği, Atatürk'ün Türk halkına armağanı, hediyesi. Biz 5 oda dava açtık; Şehir Plancıları Odası, Ziraat Mühendisleri Odası, Peyzaj Mimarları Odası... Bakın, oraya Amerikan Elçiliğini götürüyorlar, oraya AVM kuruyorlar, Atatürk'ün evini yıktılar, Külliye yapıldı. Bir sürü daha proje var orayla ilgili. Biz diyoruz ki, yapamazsın kardeşim; burası Atatürk'ün Türk halkına emanet ettiği vasiyetli bir yer. Sayın Melik Gökçek, "Yaparım, yaparım" dedi, yaptı. Dava açtık. Tabii, ondan sonra döndü bize, "Siz bana iftira atıyorsunuz, ben böyle bir şeyler yapmadım" dedi. Dün davayı kazandık. Kazandık; ama iftira ediliyor dediği ABD Elçiliği gidiyor, binası bitmek üzere. Şu anda yine orada opera salonu yapılıyor, kütüphane yapılıyor ve AVM yapılıyor orada. Bunlar için de dava açıyoruz otomatikman. Neyse, devam edeyim ben.

Mera alanlarımız. Hayvancılık fiyatları düştü, düşmedi, etler pahalı falan. Bakın, 16.5 milyon hektar meramızdan düşe düşe 13 milyon hektar mera alanına düştü. 3.5 milyon da oradan kaybettik. Yahu, mera alanlarını korumazsan, ucuz mera alanlarını korumazsan, bu hayvanlara yedirdiği yemin olduğu yeri korumazsan, et fiyatlarını nasıl düşüreceksin?! Sen mera alanlarını koruyacaksın kardeşim. TOKİ evlerini git başka bir yere yap, yolları başka bir yerden yap. Orada ıslah çalışmaları yap. Hayvanlar için en doğal yem, onlara bunları yedir. Şimdi ne yediriyorlar hayvanlara, büyükbaş-küçükbaşlara; dışarıdan getirdiğimiz soyalı GDO'lu yem, dışarıdan getirdiğimiz GDO'lu mısır. Dünyanın parasını ödüyoruz onlara. Biraz sonra gösteririm onları ben size.

Mazot fiyatları. Bakanlık diyor ki, "Yarısı sizden, yarısı bizden. Mazot fiyatlarında yarısını ben vereceğim, dolayısıyla genç nüfusu üretime teşvik edeceğim, kentten köye akımı sağlayacağım ve teşvik edeceğim." O da yalan. Bakın, o da yalan, ben size söyleyeyim. Türkiye'de üretici yılda 3.5 milyar litre mazot kullanıyor. Mazotun

litre maliyetinin ne kadar olduğunu biliyor musunuz arkadaşlar; 2.3 lira. Peki, mazot ne kadar; 5 lira. Bunun gerisi ÖTV ve KDV. Devlet 13.5 milyar lira çiftçiye destek veriyor mazot için, 10.5 milyar lirasını geri alıyor. Böyle bir şey olabilir mi?! Yani buradan sen 4 veriyorsun, 3'ünü geri alıyorsun. Bu destek mi şimdi?!

Tabii, hepinizin de bildiği gibi, köyler boşaldı, genç nüfus neredeyse kalmadı. 2002'de yüzde 35 olan kırsal nüfus, 2016 yılında yüzde 7.7'ye düştü.

Hocam söyledi, tüzel kişilikler mahvoldu. Bütünşehir Yasasıyla bir günde birçok belde mahalle oldu, köy oldu. Eğer o beldelerde, köylerde yaşayan, yani şimdi mahalle olan yerde yaşayan kişi orada hayvancılık yapıyorsa, birinin belediyeye şikayet etmesi yeterli. "Kardeşim, burada hayvan besliyorlar, hayvan barınağı var, koku geliyor bana, ben rahatsızım, bunu buradan iptal edin" dediği an iptal etmek zorunda belediye. Böyle olur mu?! Oradaki nüfusu sen nasıl götüreceksin oraya; mümkün değil, köy kalmadı çünkü.

Bakın, genç, genç diyoruz; köylerde genç nüfus kalmadı, kırsalda genç nüfus yok. Ben Türkiye'nin 81 ilinin 77'sini dolaşan bir kişiyim, aynı zamanda üreticiyim ben, dolaşıyorum; köylerde hep 60 yaş ve yukarısı var, genç nüfus yok. Hatta bir erkek, "Yahu baba, ne olur, şu Ayşe'yi bana ister misin?" dediğinde, gidiyorlar kızı istemeye... Bakın, bunlar samimi ha, şaka maka değil bunlar. "Ne iş yapıyorsun?" diyor. "Vallahi bizim çiftliğimiz var köyde, şu kadar tarlamız var; kızını oğluma istiyorum" diyor. "Yok, kusura bakma, veremem. Ben köylü çocuğuna kız veremem. Şehirde otururbut veririm" diyor. Gençler zaten köye gitmiyor. Niye gitsin?! Sağlık ocağı yok, okul yok. Yarın bunların çocukları olduğunda hangi okula gönderecekler bunlar?! Sağlık ocağı yok, herhangi bir hizmet yok. Zaten öyle köy yumurtası, köy peyniri, köy ekmeği kalmadı; bunlar şehirden geliyor. Minibüslerle, işte Migros'tan, şuradan buradan otobüslere yüklüyorlar, köylere geliyorlar. Şehirde bizim yediğimiz peyniri, ekmeği, yumurtayı yiyor köydekiler de, bunlar şehirlerden geliyor artık kırsallara. Kırsal artık öyle söylediğiniz gibi güllük gülistanlık değil. Az önce mazotu söyledim, bu rakamları.

Bakın, Tarım Kanununun 21. Maddesine göre, her yıl gayrisafi milli hasılanın yüzde 1'inin tarım desteği olarak ödenmesi lazım çiftçiye. 2006'da çıktı bu. 10 yıldır hiçbir zaman yüzde 1 olmamış; hep binde 5, binde 4, binde 6 olmuş. Yani çiftçiye destek yok. Bu kadar laf bana göre boş yani. Dolayısıyla, sizin genç nüfusu öbür tarafa kaydırma şansınız son derece zayıf.

Yine TÜİK'in açıkladığı rakamlara göre, 2006-2016 tarihleri arasında, son 10 yıllık ortalama alındığında, gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme hızı yaklaşık 5 olurken, tarımın yalnızca 2.6 geliştiği görülmektedir. Bunlar TÜİK'in rakamları.

Bakın, Türkiye, maalesef, hepiniz biliyorsunuz, gazetelerden okuyorsunuz, tüm her şeyi dışarıdan ithal eder duruma geldi. Yahu, buğday ithal ediyoruz, nohut-

mercimek ithal ediyoruz, pamuk ithal ediyoruz, soya ithal ediyoruz, saman-kepek ithal ediyoruz artık. Yani biz ithalatçı bir ülke olduk. Hayvan ithal ediyoruz; büyükbaş, küçükbaş, her türlü şeyi ithal ediyoruz. Biraz sonra bununla ilgili rakamları, Sayın Başkan fırça çekmezse, ben size takdim ederim.

"Verdik, verdik" diyor da, ne verdik? Bakın, 15 yılda 60 milyon ton yağlı tohum ve türevleri ithal edildi, 37 milyar dolar para ödedik dışarıya. 44 milyon ton buğday ithal ettik, 12.5 milyar dolar para ödedik. 28 milyon ton soya ve küspesi ithal ettik, 12.3 milyar dolar para ödedik. Dolar bugün sanırım 3.8 lira. Çarpın 3.8'le, şu dışarıya verdiğimiz paralara bakın. 11 milyon ton pamuk ithal etmişiz, 18.5 milyar dolar para ödemişiz. Pamuk yahu, pamuk. Adana deyince, Urfa, Adana, Ege deyince hep pamuk akla gelir yahu, bizim ne işimiz var ithalatla?! Niye ekmiyorlar; üretici niye ekmiyor, niye vazgeçti? Girdi maliyetleri yüksek, tohum maliyetleri yüksek. Bakın, tohum maliyeti geçen seneden bu seneye yüzde 35 arttı. 2016'dan 2017'ye tohum maliyeti yüzde 35 arttı, gübre maliyeti yüzde 30 arttı, ilaç maliyeti yüzde 30 arttı. Mazotu biliyorsunuz, mazot zaten almış başını gitmiş. Bu koşullarda üretici üretim yapar mı?! Pamuk üretimi masraflı.

Az önce hocam söyledi, ben ona da sorarsa cevap veririm; yani kalıntı, kalıntı dedi, gıdada sağlık ve güvenlik önemli dedi. Çok doğru. Türkiye'de şu anda 500 tane hastalık ve zararlı var. Siz ilaç atmadığınız sürece verim alamazsınız. Söylüyorum ve iddia ediyorum; siz ilaç atmadığınız sürece verim alamazsınız. 500 hastalık ve zararlı var. Sebzeler, meyveler, o gördüğünüz kırmızı domates, tertemiz, pırıl pırıl; yahu, bu ilaçsız milaçsız, hikaye bunlar. Birkaç yer var, kabul ediyorum onları. Ama genelde, yüzde 80'i ilaçlı bütün sebze ve meyvelerin. Vay gele halinize! Hele domates, salatalık, biber, patlıcan; bunlar var ya, ben yemeyin diyeceğim de, bir ziraat mühendisi olarak söyleyemiyorum bunu.

Pamuk; gübre atman lazım, ilaç atman lazım. Pamukta bir sürü hastalık, zararlı var. Eh, kardeşim, ilaç maliyeti yüzde 30 artmış, çiftçinin geliri düşük. Buğdayın maliyeti 1 lira. 1 lira maliyetle alıyor buğdayı. Çiftçi bir daha buğday eker mi?! Pamuk; pamukta birazcık artış oldu, bu sene pamukta artış var. Üzüm; maliyetinin altında. Gidin, Manisa üreticileriyle konuşun. Fındık; kaç gündür fındık çalıştayları yapılıyor, fındığın maliyeti 9 lira. 9 liradan fındık alıyor; olur mu şimdi bu?! Sen bu insanları desteklemek zorundasın. Girdi maliyetlerini desteklemek zorundasınız ki, bu insanlar üretim yapsın, kırsalda kalsın. Kırsalda kalmıyor. Ne yapıyor; elinde ne var, tarlası var, kırsalda tarlası var, tarlasını satıyor. Tarlasını satınca... Çiftçi, namuslu adamdır, ben size söyleyeyim. Atatürk demiş ya işte, "Köylü milletin efendisidir" diyor. Köylü, borcunu öder, sahtekarlık yapmaz. Ben köylü çocuğu olduğum için, üretici olduğum için rahatlıkla söyleyebilirim; biz borcumuzu öderiz. Borcumuzu öderiz ve eğer hiçbir şey elimizde kalmazsa tarlamızı satarız. Tarlamızı satarız, o köyden de ayrılırız. Çünkü diğer türlü konu komşumuzun

yüzüne bakamayız. “Yahu, adama bak, iflas etti” der, benim hakkımda konuşur. Konuşmaması için ben bir daha o köye gelmem. Kırsal kesim böyle boşaldı. 4 milyon hektar alan nadasa bırakıldı. Keyfine bırakılmıyor. Adamın parası yok; ekiyor, kâr etmiyor. Kırsal kesim nasıl olsun da boşalmasın?! Girdi maliyetleri almış başını gitmiş.

3 milyon ton pirinç ithal etmişiz, 1.5 milyar dolar ödemişiz. 15 milyon ton mısır ithal etmişiz, 4 milyar dolar para ödemişiz. 3 milyon ton mercimek ithal etmişiz, 2 milyar dolar para ödemişiz. Mercimeğin anavatanı Türkiye, biliyorsunuz. 2.5 milyon ton arpa ithal etmişiz, 587 milyon dolar para ödemişiz. 400 bin ton nohut ithal etmişiz, 460 milyon dolar para ödemişiz.

Bakın, bu saydıklarıma 100 milyar dolar ödedik. Bir de sayamadıklarım var. Toplam ne kadar ödedik biliyor musunuz; 181 milyar dolar. 181 milyar dolar çarpı 3.8 eşittir şu kadar para başka ülkelerin refahı için biz para ödedik. Yahu kardeşim, ne gerek var; üreticini destekle. Tarım alanlarını daralttın da, daha en az 3.5 milyon hektar alanın sulamaya açılmadı, aç onları sulamaya, orada eksinler, üreticiyi destekle, girdi maliyetlerini düşür, hem üretici kazansın, hem de dışarıda ithalatçı olma. Adamlar iftihar duyuyorlar yahu; diyorlar ki, “Biz Sırbistan’dan et getirdik, şu kadar baş hayvan getirdik.” Daha yeni 500 bin baş hayvan antlaşması yapıldı. 2018 ilk 5 aylık dönemi biliyor musunuz; 350 bin baş hayvan, 60 bin ton lop et. Eh, hayvancılığı ne yapıyorsun sen? Kredi verdin üreticilere, kredi verdiniz, hayvanı aldılar getirdiler, besi hayvanını getirdiler, adam besledi, 5-6 ay oldu, artık onu satacak. Dışarıdan lop et getirirsen, canlı hayvan getirirsen, bu adam nasıl satsın bunu, nasıl satsın?! Ne yapıyor köylü... Köylü olan var mı aranızda bilmiyorum; hepsi genç buradakilerin, ama belki köylü olan da vardır. Süt ineklerini kesiyor köylü. Süt ineklerini keserse eğer, bu sefer, oradan olacak dananın da önünü kesiyor. Çünkü süt ineceği yavrulayacaktı, dana olacaktı, onu da et olarak satacaktı. Süt ineğini kesince yavrularını kullanma şansın ortadan kalkıyor. Ne oluyor; birkaç ay et fiyatlarını kontrol ediyorsun, ondan sonra et fiyatları tekrar geri yükseliyor.

Çözüm: Süt fiyatlarını koruyacaksın, sütü destekleyeceksin. Ama böyle destek değil. Sütü çiftçiden 1 liraya alıyor, markette 4 lira. Bu adalet mi şimdi; 1 liraya al, 4 liraya sat. Domates de keza öyle.

Bakın, bunun dışında da, Türkiye, yine bu dönemde, yani 15 yıllık dönemde 142.5 milyar dolara yakın dış borç faizi ödedi. Bu borç bizim borcumuz yahu; senin borcun, benim borcum, hepimizin borcu. Nasıl bunu karşılayacaksın? Bunlardan bir tanesi turizm. Turizmden her sene 35 milyar dolar bize gelir var. En fazla gelen, bir numara Rusya, iki numara Almanya, üç numara Hollanda. Rusya... 2017’yi söyleyeyim size, yani bu seneyi söyleyeyim, geçen seneyi falan söylemeyeyim. 35 milyon turistten şu anda gele gele, TÜİK rakamlarına göre, doğru-yalan,

bilmiyorum, ben inanmıyorum da, 21 milyon gelmiş. Geçen sene 19 milyondu. Geçen sene 19 milyondu, şimdi 21 milyona çıkmış. Eh, bunlardan para gelecek ki, hem orada, Antalya'da üretilen sebze-meyveyi kullansın, hem de Türkiye'ye döviz kazandırsın. Gelmiyorlar. Dış politikan kötü. Yani neresinden bakarsan bak...

Hayvancılığı söylemiyorum arkadaşlar; 85 milyon baş hayvan varlığımız varken, maalesef, 32 milyon azaldı, 54 milyon hayvan kaldı. Hayvancılık rakamları burada.

Peki, ne yapmak lazım? Bir kere, ithalat yerine, çiftçimizin desteklenmesi lazım. Bu yaklaşımlar doğru değil. Az önce söyledim, üreticiyi teşvik edecek, girdi maliyetlerini düşürecek çözümlerin olması lazım. Üretici kooperatiflerini desteklemek lazım. Bakın, İzmir'de Tire Süt Kooperatifi var, İzmir Belediyesi destekliyor. Bakın, destek olmazsa da olmaz. Tek başına bırakırsan... Oranın başkanı Mahmut Bey öyle başarılı oldum falan değil; destekliyor, hem üreticisi kazanıyor, hem tüketicisi kazanıyor.

Bir küçük örnek vereyim de kapatayım; biliyorum, zamanımı çok aştım.

Bugün Almanya'da bir işçi 1400 euro alıyor; asgari ücret, 1400 euro. Orada etin kilosu 4 euro. 1 kilo et 4 euro. 1 euro 4 lira desen, yani 16 lira; 1 kilo et 16 lira yapıyor Almanya'da. Neden? Kooperatifler var, kooperatif kanalıyla veriliyor o et. 16 liranın sırrı bu. Ve Almanya'da bir işçi o asgari ücretiyle 375 kilo et alabiliyor. Biz ise, 1400 lira asgari ücretimiz var, biz 45 kilo et alabiliyoruz. Daha bugün yeni baktım, yabancı bir kaynaktan, Türkiye'de sığır-dana eti tüketimi yıllık ortalama 8.2 kilogram. Dış basına göre. Bize göre, bizim şeyimize göre, kırmızı et, koyun eti de dahil, 13.5 kilo, yıllık ortalama. Ne tutuyor biliyor musunuz; günlük 33 gram. Yahu, senin et dediğin, protein; protein almazsan kafan çalışmaz, beynin çalışmaz. Amerika'da 120 kilo. 110 kilo, 120 kilo Amerika'da. Onlar yılda 120 kilo et tüketiyor, biz 13.5 kilo tüketiyoruz. Biz ne yapıyoruz; karbonhidrat. "Ne var bugün yemekte hanım?" diyorum; "Kuru fasulye, mercimek, bulgur pilavı, makarna." Ne yapsın, fiyatlar ucuz. Biz de öyle yiyoruz ha, ben de öyle; farklı değil yani. Bizim evde her gün bulgur pilavı pişiyor, mercimek pişiyor. Ne yapalım, ucuz, öbürlerini alamıyoruz. Emekliyim çünkü ben.

Konuşmamı uzattığımı biliyorum. Burada rakamlar var. Eğer soru olursa cevap veririm. Başkandan da, sizlerden de özür diliyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyor; hepinize saygılar, sevgiler sunuyorum.

MODERATÖR- Başkan, çok da aşmadın aslında, ama bir şeyi hatırlatayım: Pozitifim diye başladın, hepimizi çökerttin.

Evet, şimdi, davet ederken de söylemiştim, bütün bu konuştuğumuz konunun asıl öznesine söz vereceğiz.

Buyurun Abdullah Bey.

ABDULLAH AYSU
Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Herkese merhaba.

Bilmem bilir misiniz, merhaba Farsçada "benden size zarar gelmez" anlamına gelir. Köylüden de size zarar gelmez; çünkü köylü karnınızı doyurur, sırtınızı giydirir, onun dışında başka bir iş yapmaz, başka bir zarar vermez.

Sevgili dostlar; öncelikle, beni buraya davet ettiği için Şehir Plancıları Odasına ve emeği geçen herkese teşekkür etmek istiyorum. İki gündür nefessiz bir biçimde izledim. Bizim hakkımızda ne düşünüyorsunuz, neler yapacaksınız ve nerelerde buluşabiliriz, nerede el ele tutuşabiliriz, omuzlarımızı nerede yan yana getirebiliriz, kafalarımızı nerede bir araya getirir ve kolektif-ortak bir aklı oluşturabiliriz diye olabildiğince izlemeye gayret ettim.

Öncelikle, kendimizi sermayeden ayırmamız gerektiği kanaatiyle, birkaç kavramdan söz etmek istiyorum.

İki gündür hemen hemen konuşan tüm arkadaşlarımız tarım ve hayvancılık dedi. Tarımın tanımı şudur sevgili arkadaşlar: Bitkisel üretim ile hayvan yetiştiriciliğinin bir arada yapıldığı şeyin adı tarımdır. Ayrıca hayvancılık diye bir şey yoktur. Çünkü bunların çıktıları birbirine kullanıldığı oranda, çiftçi dışarıdan girdi sağlayan şirketlere mahkum olmaz. Bunları ayrıştırdığınız oranda da, bu çıktılarını birbirine kullanamayacağı için, çiftçi dışarıdaki şirketlere mahkum olur.

İkinci bir kavram, kaynak diye çok konuşuldu. Kaynak, ticari bir terimdir. Tarımda kaynak yoktur. Toprak kaynak değildir, su kaynak değildir, mera kaynak değildir; bunlar tamamen varlıktır, toplumsal varlıktır ve hiç kimseye ait değildir, sadece kullanma hakkına sahibiz biz bunları ve korumak gibi bir görevimiz var ayrıca.

Buradan hareketle, bizi bir araya getiren 6360 sayılı Büyükşehir Yasasına gelmek istiyorum. Büyükşehir Yasası esas olarak bizi bir araya getirdi. Burada iki ana konu üzerinde durmak istiyorum.

Bir gece yattık, sabah kalktık, köyümüz mahalle olmuş birdenbire ve yüzde 20'lerdeki kırsal alan nüfusumuz birdenbire yüzde 8.5'a düşmüş kağıt üzerinde. Bunun yarattığı ve yaratacağı değişiklikler nedir, onu anlatmaya çalışacağım ve son olarak da umutsuz değiliz, çözümümüz nedir, birlikte ne yapacağız, onu da anlatmaya gayret edeceğim.

Bir kere, her köylünün kendi evinin bahçesi vardır ve bu bahçede sebze üretir. Sebzesini üretirken de, yine bu avlunun içerisinde bulunan ahırındaki, ağılındaki

ve de kanatlıyı barındırdığı kümesindeki gübreleri kullanır. İşte size vermediği bölümü, kendisi için kullandığı bölüm onlardır. Ve kendi geleneklerine, kültürüne göre de onu böceklerden nasıl koruyacağını bilir ve dikkat ettiyseniz, birçok evin merdivenlerinin her basamağında kadife çiçekleri vardır ve daha değişik birçok çiçekler vardır, bunlar önemli ölçüde böcekleri irite eder, uzaklaştırır. Dolayısıyla böyle kendine ait çözümleri vardır. Bunu büyük alanlara da uygulamak mümkündür. Bunun için de, Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu olarak burada açıklamaktan onur duyuyorum, başladık, agroekoloji okulları kuruyoruz.

Bunları yaparken, bu sebzelerini yetiştirirken ne yapıyordu; bir yandan ev bütçesine katkı koyuyor, bir miktarını satıyor, ama esas olarak rızkını buradan karşılıyordu. Bütün bunları yaparken, kendi aile bütçesine katkı koyarken, büyükbaş hayvanlarını otlaklarda, küçükbaş hayvanlarını meralarda ve kanatlılarını da ev artığı ve sebze artığıyla besleyerek, kendi ihtiyacını karşılamaya ve fazlasını da satmaya gayret ediyordu. Ve esasında köyü de köy yapan o otlağıdır, yaylağıdır ve merasıdır; onlar olmadığı zaman köy köy değildir, çıplak birtakım evdir, onun ötesinde bir şey değildir.

İşte bu meralara saldığımız hayvanlar, gider, orada meraların devamlılığını sağlar. Neden devamlılığını sağlar; çünkü giderken ayağını vurduğu zaman tohumlarını döker meradaki otların, toynaklarıyla basar, toprakla buluşturur, bıraktığı gübreyle de onun bir sene sonra kendi gıdasını yeniden üretecek biçimde yeniden meralar oluşmasını sağlar. Dolayısıyla bunların özgür yaşaması lazım, meraya bunun için ihtiyacımız var.

Aynı şekilde koyunlar da benzer bir biçimdedir, kanatlılar da benzer bir biçimdedir ve bunların hepsi aile bütçesine katkı ve ekmeğine de katıktır. Bu olmadığı zaman orada tutunması mümkün değildir, kırsalda tutunması mümkün değildir.

Ayrıca kanatlıların bir başka görevi daha vardır; kanatlılar o doğadaki bulunduğu yaşam ortamında keneleri, akrepleri, kırkayakları ve daha birçok şeyin ekolojideki dengesini sağlar ve beraberinde oradaki hayvan gübrelerini, o dışkıları sürekli karıştırarak, fermente yoluyla, azotun uçmasını, gaz haline dönüşmesini engeller. Ve işte o zaman, bu tarzda yetiştiricilik yapılan bir bölgede ve köyde o gübreler doğrudan arazide kullanılabilir ve ayrıca gübre almaya çok fazla ihtiyaç duyulmaz ve bazı gıdalarımız bir miktar daha sağlıklı olur.

Peki, bu köyler mahalle olunca ne olur? Mahalle olunca, bahsetti Semahat hocam, belediyenin Hıfzısıhha Kanunu vardır, Hıfzısıhha Kanununa göre, yandaki komşun telefon ettiği zaman kümes olamaz orada, ağıl olamaz, ahır olamaz; derdest gidersin, 16 bin lira ceza yersin bir de; sadece onunla kalmazsın, 16 bin lira da ceza ödemek durumundasın. Aynı şekilde, bunları devre dışı bıraktığınızda, o zaman ne olacak; az önce söyledim, ailenin katığı ve aile bütçesine katkı koyman mümkün olmayacak.

Peki, bunlardan yoksun bir köylünün orada durması mümkün mü? Sadece bitkisel üretimle yaşaması mümkün mü? Çok zor, tutunamaz. Çünkü onun o girdileri dediğimiz olayları daha fazla satın almak zorundadır ve daha fazla şirketlere para ödemesi gerekir.

Sevgili dostlar; bu sadece Türkiye'ye özgü bir durum değil, dünyanın hemen hemen her tarafında uygulanan bir politika. Çiftçiliğin ortadan kaldırılması, tarımın şirketleşmesiyle ilgili bir politika dünya üzerinde sürmektedir. Bu kanun, buna bağlı olarak, ona destek olan, onunla birlikte eşgüdüm halinde çıkarılmış bir kanundur.

Yine aynı şekilde, tavuklar da, kanatlı diye ifade ettiğimiz tavuklar da benzer biçimde ekolojik dengeyi sağlayamayacaktır ve eğer biz bunları evimizin bahçesinde veya evimize yakın bir bölgede üretemiyorsak, yetiştiremiyorsak, o zaman, ailedeki tüm fertlerin çalışma şansı olmaz, orada istihdam olayı olmaz. O zaman, bize dışarıdan gösterdikleri, organize hayvan bölgesi diye bölgeler oluşturuluyor ve bu bölgelerin üzerinde ne yapılıyor biliyor musunuz; bizden aldıkları o meraları bize tekrar satıyorlar. Bizim ortak varlıklarımız bunlar. 5'er dönümlük alanlara bölüyorlar, parası olan onu satın alabiliyor, proje parası olanlar bunu ödeyip alabiliyor ve köyün dışında uygun görülen o bölgeye taşınan, sizlerin projelerini ve planlarını yapacağınız oralara biz aile olarak, aile fertleri olarak gidemeyeceğiz, kendi işimizi yapamayacağız, ama bir başkası için işçi olarak gidebileceğiz. Çünkü şirket olabilenler, o güce sahip olanlar orada o üretimi yapabilecek; onlar sahip olacak, onun dışındakiler olamayacak.

Bugün için belki kısa erimde henüz daha başlanmadı, çünkü art arda seçimler var; ama bu seçimler, üç tane seçim bir bitsin, bakın kırda ne fırtınalar kopuyor.

Peki, götürdük, organize hayvan bölgesine götürdük, oraya yerleştirdik; burada kim kaybediyor? Kadınlar. Niye kadınlar? Ben çiftçiyim. Biz erkekler çiftçilik yapmayız ve hiçbir şeyden de anlamayız, gerçekten bilmeyiz. Dün ve bugün kadın konusunda konuşan arkadaşlar çok haklıydı, ama biraz daha geniş bir çerçeveden bakmaları için söylemek istiyorum: Tarımın belleğidir kadınlar. Eğer kadınları siz tarımdan çekerseniz bellek silinir. Ve bellek silindiği andan itibaren de mutlak surette tarımın bütün o bilgileri; kaybolan, o kente giderken kaybolan bilgiler kente gitmeden de kaybolur ve köylüler olarak cehalet tarımı diye ifade ettiğimiz, işte şişenin üzerinde "Şu kadar kullanırsan; şu kadar suya şu kadar ilaç, şu kadar şeye şu kadar gübre veya şu kadar bilmem neye şu kadar" diye, tenekeye, çuvala ve şişeye sıkıştırılan bir uğraşa dönüşür iş ve ondan sonra... Sevgili dostlar; bunu zaten doktora gittiği zaman aldığı reçetede, "Sabah aç karna, öğleden sonra tok karna, akşam da gece yatmadan önce bunu kullanacaksın" diye yazan herkes yapar. Bunun için ayrı bir bilgiye, bir bilgeliğe ihtiyaç yok. Ama bilge köylü onu izler; bu böcek nerede kalıyor, danaburnu hangi gübreyi seviyor, ben onu nasıl

yakalarım, hangi dönemde yumurtasını bırakıyor, bunları izler, gözler ve buna karşı birçok önlem alır ve ekolojik dengeyi bu şekilde sağlar ve çok ilaç kullanarak, yararlı olabilen birtakım böcekleri öldürerek de daha fazla ilaç kullanmanın önüne geçmiş olur.

Okullardan söz etti arkadaşlar, ben tekrar söz etmeyeceğim. Çocuğumuz okula gitmediği zaman köyde durmanın bir anlamı yok. Bu, bilinçli bir uygulamadır; köylü köyü terk etsin, şirketler tarımı ele geçirsin diye uygulanan bir olaydır.

Bir başka konu: Köyler henüz demokratik yapılarını kaybetmemiş yerlerdi. Biz köyde muhtar seçerdik, azalarımız olurdu. Onlarla sadece karar almazdık köyle ilgili; camiden bir anons yapılırdı, toplanırdık, köyümüzde köprü yapılacaksa, yol yapılacaksa veya bir kooperatif binası yapılacaksa veya ne yapılacaksa, ortak bir davranışı orada birlikte örerdik. Birlikte konuşurduk, kararlar ortak alınırdı, tamamen demokratikti.

Bir başka şey: Büyükşehir Yasası çıktığında hepimiz atladık arkadaşlar. Büyükşehir Yasası bir başlangıçtı, bir yerlere doğru bir gidişti. Neydi biliyor musunuz; her şeyi en ücra köşeden merkezileştirerek Ankara'ya toplamaktı. İşte biz orada kaybettik. Sarı öküzü Büyükşehir Yasasıyla verdik ve kaybettik. Sarı öküz orada gitti. Bugün hiç sızlanmayalım; efendim, diktatörlük var, bilmem ne var, bu lafları geçelim. Çünkü oradan itibaren demokratik yapılar elimizden alındı. Çiftçilik ortadan kaldırılarak, bağımsız ve özgür davranan son insanlar da ortadan kaldırılıyor arkadaşlar. Kimse bize "Sabah 8'den akşam 5'e kadar çalışacaksınız" demiyor. Biz işimiz gereği, iklimin durumuna göre çalışırız. İstediğimiz zaman, istediğimiz gün çalışırız ve bağımsızız, özgürüz. İşte son özgür kesim bu şekilde ortadan kaldırılıyor.

Çözümden söz etmiştim, zamanım varsa çözümden de söz edeyim.

Sevgili arkadaşlar; her melanetten bir çıkış yolu vardır. Buna da kolayca teslim olacak değiliz. Büyükşehir Yasasının 7-E Maddesi diye bir maddesi var, okumuşsunuzdur mutlaka. 7-E Maddesinde diyor ki, "Belediyeler, mahalle olan bölgelerdeki tarım ve hayvancılığı geliştirmekle yükümlüdür." Bu, belediyelere şöyle bir koz veriyor: Aynı şekilde, ilçe tarım müdürlüğü gibi, il tarım müdürlüğü gibi müdürlükleri bünyende kurabilir ve şu andaki beğenmediğin, endüstriyel ve zehir diye ifade ettiğin üretim modelinin karşısında başkasını inşa edebilirsin diyor esasında. Bunun tersten okuması böyledir. Bunu inşa edebilirsin diyor. Meralarımızı elimizden aldılar; envanterler de teslim edildi en son olarak, meralarımızı elimizden aldılar. Evet, belediye çıkıp, bu il müdürlükleri aracılığıyla köylüyle konuşarak, "Sen burada organik tarım yapacaksan, hayvanını merada besleyeceksen ve burada olan ürünleri de aracısız bir biçimde kente getirip -kentte ben size yer vereceğim- burada doğrudan satarsan, ben merayı size devredeceğim,

50 yıllığına" diyebilir. Ve siz şehir plancıları da bizlere destek olarak planlamalarınızda bu tür öngörüler, bu tür çizimler yaparsanız, planlarınızı yaparken bunları gören yerden kurgularsanız, o zaman işte kafalarımız yan yana gelmeye başlar. Ve bunun üzerinden artık kolektif bir üretim de yapabiliriz.

Sizin bu düşünceleriniz sizi ne yapar biliyor musunuz; tüketici olmaktan çıkarır. Üretime bu tür katkı koyduğunuz andan itibaren tüketici değilsiniz artık, yarı üreticisiniz. Gıdanız konusunda artık bağımsızlaşıyorsunuz, bizim özgürleşmemize omuz vererek siz de özgürleşmeye başlıyorsunuz. İşte bunları yapmamız mümkün. Ve tamamen teslim olmak yerine, ortak bir mücadeleyi örebileceğimize inanıyorum.

Oradaki öğrenci arkadaşların yaptığı çalışmayı çok değerli ve saygıdeğer buluyorum. Biz Akçakoca'da fındık çalışmasındayken yakın zamanda, geçen hafta, orada bu tür çalışma yürüten arkadaşlarımızla da karşılaştık, orada güzel sohbetler de yaptık buraya gelmeden önce. Dolayısıyla, alanda da, bu tür şeylerde de Çiftçi Sendikaları olarak biz yanınızdayız ve her türlü katkıyı vermeye hazırız.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

MODERATÖR- Biz de teşekkür ediyoruz. Çok önemli ve büyük bir katkıyı son söz olarak almış olmak da güzel oldu bence.

Evet, 700 kişinin üzerinde katılımın olduğu bir açılışla başladık; nitelikli dersem diğer arkadaşlara ayıp olur, ama en ilgili 80 kişiyle bitiriyoruz. 80-90 kişilik bir kitle kaldı son oturuma. Şimdi sözü sizlere vereceğim; soru veya katkı olarak görüşlerinizi sunabilirsiniz. Ama çok uzun sürmezse hepimiz için iyi olur, vakit de epey geçti çünkü.

Söz isteyen var mı?

Buyurun.

KÜBRA NUR FISTIKÇI- Merhaba. Ben, Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden Kübra Nur Fıstıkçı.

Benim Özden Güngör Bey'e bir sorum olacak.

Bir çocuğu yanlış bir şey yapacağında uyarırız, "Onu yapmamalısın" diye; ama çocuk onu inatla yapar ve hatasının farkına vardığında artık onu yapmaz. Yani bir çocuk bile kendisine ve çevresine zarar verdiğini gördüğü bir şeyi yapmaya devam etmez. Konuşmanızda şunun gibi bir cümle söylediniz: "Niye birinci derecede tarım arazisine TOKİ yapıyorsun, yol geçiriyorsun?!" Bunun olmaması gerektiğini siz biliyorsunuz, biz biliyoruz. Peki, bunu yapma kararı alan insanlar bunu bilmiyor mu? Diyelim ki bilmiyor ve sizin uyarılarınızı dinlemedi, istediğini yaptı, sonucunun da kötü olduğunu gördü, yani önemli tarım arazisinden artık verim alınamadığını gördü; peki, neden hâlâ inatla hatasına devam ediyor? Bir çocuk bile böyle yapmazken, bu yetişkin neden hatasını sürdürüyor? Bilerek ve isteyerek zarar vermek için mi?

MODERATÖR- Soruları tamamlayalım, cevapları sonra toplu alalım.

Buyurun.

TANKUT GÖÇHAN- Ben Tankut Göçhan, Aydın'dan geliyorum, Büyük Menderes havzasından katılım sağlıyorum.

Oturumları dinledik, iyi ki de katılmışım diyorum. Çünkü il bütününde büyükşehirde çalışma ortamımız olduğu için, hem kentsel alanda, hem kırsal alanda uygulamalarla iç içeyiz. Bugüne kadar düzenlenen kolokyumlarda kentsel alanlar oldukça tartışıldı, fikirler üretildi, politikalar üretildi, eksikler tartışıldı; bugün de burada kırsal alanlar tartışılıyor. Bu tartışmada, her ne kadar yeni kanunla artık adı "kırsal yerleşim özelliği devam eden alanlar" olarak tarif edilse de köy olan yerlerde çok da fazla enseyi karartacak durumda olmadığımızı düşünüyorum ben. Neden? Bu sunumlarda gördük ki, köyler, Pervin hocamın sunumunda bahsettiği gibi, kendi savunma mekanizmalarını oluşturabiliyor, dernekler oluşturabiliyor, ağlar kurabiliyor; sonuçta bir yerden bir çıkış noktası yakalamaya çalışıyorlar, bir mücadelenin içindeler. Ama beni esas endişeye düşüren nokta, bu kent ile kırsal yerleşim alanları arasında yer alan tarım alanları, birinci derece sulanabilir tarım alanları. Semahat hocam hayvancılık örneği üzerinden bu alanların kirlendiğinden, kontrolsüz bir şekilde hayvancılık tesislerinin açıldığından bahsetti.

Doç. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR- Sanayi, konut, hepsi.

TANKUT GÖÇHAN- Çeşitlendirilebilir tür olarak.

Ben de Aydın'da yaşanan şu problemden bahsetmek istiyorum: Bu birinci derece sulanabilir nitelikteki tarım alanlarının, özel kanunlarla eli kolu bağlanmış

durumda olan bu tarım alanlarının amaç dışı kullanım talepleri. Toprak Koruma Kurulunda yaptığım görevden de biliyorum; 9 üyesi var, onlardan bir tanesi Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Odası ve Büyükşehir Belediyesi. Bu üç kurum ve diğer üyeler vali yardımcısının başkanlığında toplanır ve vali yardımcısı, bu üç kuruluşa der ki, "Zaten sizin görüşünüz belli." Diğer kurum temsilcilerinin zaten kullanacağı oy vali yardımcısının telkiniyle bellidir. Dolayısıyla, bu Toprak Koruma Kurulunda jeotermal enerji üretim tesisleriyle ilgili olarak bu arazilerin amaç dışı kullanım talepleri izinlendirilmiş oluyor.

Üst ölçek planlara geldiğimiz zaman, izinlendirmeyle, yer seçimiyle ilgili, alt ölçek planlarının yapımıyla ilgili herhangi bir kısıtlayıcı hüküm maalesef yok. Dolayısıyla, tarım alanları üzerindeki bu baskı özel kanunlarla plancının da elini kolunu bağlar nitelikte bir durum yaratıyor.

Biraz önceki sunumlarda da bahsedildi, hemen kent çeperindeki kamu yatırımları mesela. Şehir planında bakıyorsunuz, eşdeğer bir alanda ayrılmış bir hastane alanı varken 500 metre ileride, komisyondan mera vasfı kaldırılarak hazineye tahsis edilen alanlar şehir hastanesi yapılıyor, bölge hastanesi yapılıyor, eğitim kampüs alanına ayrılıyor ya da kamunun yatırım alanı haline geliyor. Dolayısıyla, kamunun tarım alanlarının amaç dışı kullanma taleplerini izinlendirdiği bir süreç yaşıyoruz. Ama dediğim gibi, özel kanunlar bizim elimizi kolumuzu bağlıyor. Ayrıca planlama olarak da elimizde bir araç yok; yani bunun önüne geçecek, etkisini azaltabilecek, kısıtlayabilecek herhangi bir aracı da artık bulamıyoruz. Dolayısıyla, nereye gidecek bu Büyük Menderes havzası diye endişe duyuyorum. Çünkü Aydın'ı az çok bilenler bilir, Denizli-İzmir karayolunun kuzeyindeki dikili tarım arazileri tamamen jeotermal enerji tesisleriyle dolmuş durumda, artık büyük ovaya inmek durumundalar. Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığınca işletme ruhsatı verilen bu alanlarda şirketler kuyularını çaktılar ve önümüze sürekli enerji üretim tesislerinin kurulması amacıyla geliyorlar. Büyükşehirden bir direnç gördükleri için, süreci uzadığı için artık Bakanlıkta onaylıyorlar planlarını, yerelde de onaylanmıyor bu planlar. Planlar sadece büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerine askıya çıkarılması için gönderiliyor.

Bunları söylemek istedim. Teşekkür ederim.

MODERATÖR- Biz teşekkür ederiz. Her yörenin kendi özgü benzer sorunları var, Büyük Menderes havzasında da böyle bir sorun var.

Buyurun.

ZEKİ YILDIRIM (ŞPO İzmir Şubesi)- Semahat hocama bir sorum olacak.

"Üst ölçekli planlarda, özellikle köylerin, kırsal yerleşmelerin yerleşme alanlarını ve gelişme alanlarını artık göstermekten vazgeçelim" diye bir görüşünüzü dinledik.

Ben, açıkçası, bu kolokyum süresince, özellikle de uygulamaya yönelik olarak kafama takılan sorulardan bir tanesinin cevabını tam olarak bulamadım, belki Semahat hocam yardımcı olur.

Özellikle köyler mahalleye dönüştükten sonra, eskiden muhtar ve azaların izniyle insanlar evlerini yapabiliyorken, şu an artık İmar Kanununa göre ruhsat almaları gerekiyor, İmar Kanununa göre iş ve işlem yapılması gerekiyor. Çok basit olarak, insanların özellikle yüzyıllardır oluşmuş olan o kadastral dokularının, mülkiyet dokularının artık İmar Kanununda belirtilen en ve derinliklere göre, parselasyon planlarına göre yeniden şekillenip tanımlanması gerekiyor, imar planlarıyla yapılaşma koşullarının belirlenmesi gerekiyor. Bu konuda bence çok büyük bir sıkıntı var. Çünkü köylerde insanlar kaçak yapı yapmak zorunda kalıyor, ki onlar yüzyıllardır bu şekilde yapılaştıkları için bunun kaçak olduğunu bile bilmiyorlar; sonra belediyeden yetkililer gidip, "Sen kaçak yapı yaptın, yıkacaksın, cezan da bu kadar" deyip, insanlara büyük hayal kırıklıkları ve şoklar yaşatıyorlar.

Yani bundan sonraki süreçte ne olacak? Bununla ilgili kısa bir bilgi istiyorum.

MODERATÖR- Evet, başka soru var mı?

Buyurun.

DİCLE ER- Merhabalar. Adım Dicle Er, Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. sınıf öğrencisiyim.

Abdullah Bey'e soracağım ben sorumu.

Biz Çanakkale ili Yenice ilçesini çalışıyoruz bu sene. Yenice'ye gittiğimizde şöyle bir problemle karşılaştık: Yenice'de yoğun bir kapya biberi üretimi var. Çiftçiler kapya biberini üretiyorlar, ama kapya biberinin şöyle bir ürün olduğunu öğrendik biz onlardan: Üretildikten, hasat edildikten sonra, koparıldıktan sonra hemen tüketilmesi veya elden çıkarılması gerekiyormuş. Bize öyle söylendi. Ve şöyle bir şey var: Üretici, tüketiciye direkt ulaşamıyor; aracılara veriyor, aracılar pazara götürüyor. Aracılara verdiklerinde şöyle bir şey var: Kilosunu 1 TL'ye anlaşıyorlar, ama kamyona yükledikten sonra alıcı şöyle diyor: "80 kuruşa verirseniz alırız." Yani böyle bir şeye mahkum ediliyorlar. Bu aracılar olmadan, üretici direkt tüketiciye ulaştırsa ürünü, daha kolay olmaz mı ya da böyle bir tekel yıkılsa daha iyi olmaz mı çiftçiler için?

MODERATÖR- Teşekkürler.

Buyurun.

ÜMİT ÖZCAN- Aslında uzun bir şeyler yazmıştım, ama vazgeçtim; çünkü çok da sıkmak istemiyorum. Ama ben de Malatya tarım master planını yaptım, Samsun tarım planını yaptım, dolayısıyla tarımla doğrudan ilgilenen ender şehir

plancılarından birisiyim. Tarım içinmiş gibi sunulan birçok yasal uygulamanın aslında tarıma tam anlamıyla düşman olduğunu da bizatihi bu çalışmalar sırasında gördüm. Mesela arazi toplulaştırma. "Çok daha verimli bir ürün alacaksınız" deniliyor. Ama Malatya gibi bir yerde birinci sınıf tarım arazilerini toplulaştırma çalışması yapılıyor; bu toplulaştırma çalışması, arazilerin adam edilmesi ve tarımın iyileştirilmesi için değil, yapılacak olan çevre yolunun kamulaştırma yapılmaksızın geçirilebilmesi için arazi boşaltmak amacıyla yapılıyor. Yani aslında biz tarımdan çoktan vazgeçmişiz de, son halini getirmeye çalışıyoruz.

Ben Abdullah Aysu'ya bir şey sormak istiyorum. Çünkü hepimizin umuda ihtiyacı var.

Bildiğimiz kadarıyla, Latin Amerika'da ciddi bir çiftçi hareketi var ve bu çiftçi hareketi de gıda tekellerine karşı ciddi bir örgütlenmeyi gündeme getirdi. Siz de bir çiftçi sendikasısınız, bu sendikanın başkanısınız. Doğrusu, biz oradaki deneyimlerden de biraz haberdar olmak istiyoruz. Çünkü bizim çiftçimizin de, biz plancıların da, doğrudan artık çiftçilerle yüz yüze olmak durumunda olan bizlerin de biraz bilgiye ihtiyacımız var, biraz umuda ihtiyacımız var.

Çok teşekkür ederim.

MODERATÖR- Biz teşekkür ederiz.

Başka soru var mı?

Buyurun.

DEMET ECEVİT- Ben Demet Ecevit, Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. sınıf öğrencisiyim.

Ben Semahat hocama bir soru sormak istiyorum.

Kırsaldaki eğitimden söz ettik. Şu an kırsaldaki okullar kapanmaya, taşımalı eğitime geçilmeye başlandı. Bununla ilgili köydeki yaptığımız görüşmelerde, kırsaldaki okullar kapatıldığında, öğretmenler gittiği zaman, insanlar diyor ki, "Biz, başımız sıkıştığında, bir soru sormak istediğimizde öğretmenlere danışıyorduk, şu an sadece imamla baş başa kaldık." Buna bakıldığı zaman, yani insanlar şikayetçi bu durumdan. Ayrıca ilçe merkezine giden öğrencilerde de, ekonomik bir dengesizlik olduğu için, çocuklar kendini yetersiz hissediyor, böyle bir problem de var. Ama şöyle bir şey de var: Köyde 8-10 tane ilköğretim öğrencisi oluyor, buraya bir öğretmen geldiği zaman -yine farklı bir köyde gördüğüm- 1, 2, 3. sınıflar aynı sınıfta eğitim alıyor. Bu da kaliteli bir eğitim değil aslında. Ama taşımalı eğitimde de çok fazla problem var. Sizce bu eğitim sorunları nasıl çözülebilir?

Teşekkür ederim.

MODERATÖR- Teşekkürler.

Başka soru var mı?

Buyurun.

Arş. Gör. ZEHRA GÜNGÖRDÜ- Merhaba.

Benim sorum Şehir Plancıları Odamıza.

Geçenlerde gördüm, İzmir Şubenindi sanırım, Akademi-kent diye belirli atölyeler yapıyorlar. Sosyal medyadan gıptayla izledim onları, yaptıkları çalışmaları. Bizim il temsilciliğimiz var, yani bir şubemiz yok; ama Türkiye genelinde Akademi-kent gibi, Akademi-kır tarzında bir yapılanma olabilir mi? Çünkü gördük ki, farklı üniversitelerden bu konulara ilgi duyan pek çok insan var ve birbirimizden habersiziz. Belki bu yerele de yayılabilir. Bunu artıramaz mıyız? Sanırım hepimizin buna ihtiyacı var.

Teşekkür ederim.

MODERATÖR- Son soru bize geldi.

Evet, başka soru yok. Şimdi şöyle yapalım: Soru yöneltilmeyen konuşmacılarımız da olabilir, ama yine de belki eksik bıraktığını düşündüğü bir şeyi kapatmak fırsatı da vermiş oluruz, o yüzden kısa kısa tüm konuşmacılarımıza söz verelim. Yine konuşma sırasına göre söz vereceğim.

Buyurun Haydar hocam.

Prof. Dr. HAYDAR ŞENGÜL- Teşekkür ederim.

Bana doğrudan gelmiş bir soru yok, ama iki konuda görüşümü bildirmek isterim.

Planlama dediğiniz, geleceğe yönelik, daha iyi amaçları hedefleyen bir çaba olmalı. Tabii, bu fiziki planlama aslında belli bir toplumsal tercihin, yani bir ekonomik planlamanın parçası olmalı veya buna hizmet etmeli. Yani sizin birtakım ekonomik hedefleriniz olur, birtakım tercihleriniz olur; toplumsal refahı artırmak, toplumda eşitlikçi bir şekilde refahı paylaşmak gibi. Dolayısıyla bunu bütüncül düşünmek gerekir. Zaten hocalarımız onu söylediler, bu iş sadece bir harita üzerinde belli yerleri renklendirmek, boyamak gibi değil. Öteden beri ekonomik planlama ihmal edilen bir araç. Bu aracı yitirdiğimiz için, fiziki planlamaların sonuçları da genelde hayal kırıklığıyla sonuçlanabilir. Dolayısıyla, planı her düzeyde, her aşamada savunmak, kullanmak gerekir. Akılcılık bunu gerektirir. Bir bunu belirtmek istedim.

Bir diğeri de şu: Bu kırsaldaki sosyal sorunlar sadece kentleşme veya kalkınma, sanayileşmeyle görülen şeyler değil. Şüphesiz, bunlar önemli ölçüde sorun yaratmıştır; ama feodal dönemlerde bile kırsalda önemli sorunlar vardır. Örneğin, Celali isyanları. O mükemmel denilen miri toprak sistemi bile buna benzer sorunlar

yaratabilir. Dolayısıyla, kırsal, öyle kuzuların melediği, geniş alanlar, çok kolay planlanabilir yerler olarak görülebilir; ama aslında böyle olmadığı ortada.

Teşekkür ederim.

MODERATÖR- Biz teşekkür ederiz hocam.

Buyurun Semahat hocam.

Doç. Dr. SEMAHAT ÖZDEMİR- Tankut'un söylediklerinden başlayayım; kendisi soru sormadı, ama durumu ortaya koydu. Bu, tabii, hepimizin meselesi, yani tarım alanlarının tarım dışı amaçla kullanılması. Sadece kullanılması değil, yeni gelen kullanım biçiminin tarım alanlarına, su kaynaklarına, havaya zarar veren bir kullanım olması. Ki jeotermal o türlerden biri. Yani sadece araziyi yitirmekle kalmıyoruz, sağlıklı enjeksiyon yapılmadığı için çevredeki tarım alanlarını da kaybediyoruz.

Demin onu söyledim, eğer ulusal ölçekteki bir politikaya biz yerelde direnemiyorsak, bize zorluk çıkıyorsa, tam da Abdullah Bey'in söylediği gibi, kol kola gireceğiz, el ele vereceğiz, omuz omuza vereceğiz, dava açacağız, eylem yapacağız, protesto edeceğiz, bilimsel raporlar yazacağız, o insanlara toplantılar yapacağız, o doğaya, o ekosisteme ne kadar zarar verdiklerini ve bu zararın sonuçlarının ne olduğunu onlara da anlatacağız, yatırımcılara da.

Doğrusu, bu buluşmada beni en çok etkileyen aktörlerden biri Lüleburgaz Belediye Başkanıydı. 40 yıllık meslek hayatımda ben böyle başkanlar tanıyorum, tanıdım yani; ikna edilebilecek, idealleri olan, bu vatana zarar vermek istemeyen insanlar var. Dolayısıyla, bu insanlar bir araya gelecek ve tepki göstereceğiz, direneceğiz, alternatif yollar göstereceğiz, "Orada değil, burada yapın" diyeceğiz, müzakere edeceğiz; Çevre Mühendisleri Odasıyla, Çiftçi Sendikalarıyla, Şehir Plancıları Odasıyla, Ziraat Odasıyla. Eğer uzlaşamıyorsak dava açacağız, bir daha açacağız, uluslararası açacağız. Dolayısıyla, sonuna kadar mücadele etmemiz lazım.

Bir meslek insanı olarak benim içimi yakan şu: Bütün teknolojileri kullanarak yaptığımız planlarda her şeyi çözdüğümüzü zannediyoruz. Yani o tarımsal niteliği korunacak alanlar lejantını attığımız zaman ya da elli tane yerleşmeyi sarı-kahverengi boyadığımız zaman işimiz bitti zannediyoruz. Halbuki öyle değil. Abdullah Bey'in son cümlesine katılıyorum ben de. Bence bütün büyükşehir belediyelerinde kırsal planlama daire başkanlığı kurulmak durumunda. Yani meslek grupları olarak bizim bunları götürmemiz lazım. Onun için çok disiplinli diyorum, onun için omuz omuza vermeliyiz diyorum ve onun için yerinde ve sürekli planlama diyorum. Onun için iki boyutlu değil, çok boyutlu planlama diyorum. Yani o tarım alanları nasıl korunur, o tarım alanlarında sağlıklı üretim nasıl yapılır... Büyük Menderes havzası, en kirli havzalarımızdan biri. Küçük

Menderes havzası, en kirli havzalarımızdan biri. Köylüler söylüyorlar, "Ayağımızı soktuğumuzda hasta oluyoruz" diyorlar. Ama öbür taraftan da kahvede başka köylü diyor ki, "Vallahi, susuz kaldığımda motoru takıyorum, suluyorum karpuz tarlasını."

Dolayısıyla, bununla başa çıkmanın yolu, bir yandan siyaseten, yani bu toprak koruma kurullarının yapısını değiştirmek için siyaseten mücadele; bir yandan da eğer kısa dönemde siyaseten mücadele edilemiyorsa, elimizdeki bütün araçları sonuna kadar kullanarak; yerel halkla birlikte olarak, meslek odalarıyla birlikte olarak, TEMA'yla birlikte olarak mücadele etmek. Ben TEMA'nın ne kadar çok kıymetli alanı kurtardığına tanığım. Dava açtığı için, ben de bilirkişi olarak gittim ve çok teşekkür ettim her seferinde kalbimden onlara. Açık açık edemem; çünkü tarafsız kimliğimi keşif sırasında korumam gerekiyor. Ziraat Mühendisleri Odası aynı şekilde, Çevre Mühendisleri Odası aynı şekilde.

Yani başka şansımız yok; insanlığın ve dünyanın geleceği için biz bu tarım alanlarını korumak zorundayız, bu tarım alanlarında sağlıklı üretim, sağlıklı gıda üretimini sağlamak zorundayız. Dolayısıyla, en öncelikli meselemiz bu. Ve bunu sağlamanın en önemli yolu da o ekosistem bütünlüğü içinde önce iş birliğini sağlamak, onunla da fiziki planlamanın eşgüdüm içinde olmasını sağlamak. Dünya bu çözümü böyle bulmuş zaten. Çünkü bir yerleşme deseni doğal olarak bir havza ekosistem bütünlüğüne oturmuyor, oturması da gerekmiyor. Ama o yerleşme bütünlüğünü planlarken ben, o ekosistemi korumak adına neler yapmalıyım; çok disiplinli uzmanlıkların ürettiği bilgi ve çok aktörlü yapının dayanışması içinde bunu ancak yapabilirim. Dolayısıyla, bunu yeterince bilimsel olarak ortaya koyarsak, planlarımızla... Mesela, Büyük Ovalar Yasası önemli bir gelişme. Aynı şekilde, bu konudaki olumsuz sonuçları sonuna kadar yerel yöneticilere, merkezi yönetimin yerel temsilcilerine, yatırımcı kuruluşlara anlatacağız. Bunun başka yolu yok.

Zeki'nin sorusuna geleyim.

Ben şunu demedim; yani gerekiyorsa kırsal yerleşim alanlarına fiziki plan yapılır. Benim itirazım şu: 1/100000 ölçekli planda Dikili'nin gelişme alanlarına, Bergama'nın gelişme alanlarına ya da Torbalı'nın gelişme alanlarına karar veremez. 1/100000 ölçekli planda küçücük bir köyün ya da belde belediyesinin gelişme alanlarını tarayarak, "Burada yoğunluk şu olacak, bu olacak" demek doğru değil. Arkadaşlarım anlattı, her biri ayrı bir değer, ayrı bir dünya. O, o ölçeğin işi. Yani ayrıntılı ölçeğe, alt ölçeğe indiğimizde, o özgünlüğü içinde analiz edilmeli, bir fiziki plan yapılması gerekiyorsa yapılmalı. Onun da, lütfen, eğer bu bir kırsal karakterse, gerekiyorsa kadastral parseller korunarak, gerekiyorsa oradaki yol sistemi, organik doku aynen korunarak, altyapı sorunları çözülerek, teknik altyapısı sağlanarak, sosyal-kültürel alanlar desteği sağlanarak, sağlık hizmetleri vesaire

plan yapılması lazım. Plan yapılır tabii; ama yapılan planın o hassasiyette ve oranın kültürüne, oranın doğasına, oranın kimliğine, oranın yapısına, malzemesine, iklimine uygun olması lazım. Benim bütün söylediğim bu. Çok hatalı görüyorum. Çünkü 1/100000 ölçekli plandan ölçü alıyor insanlar ve "Benim alanım gelişme alanında" diyor. Ben görüyorum, sera var altında. Torbalı'da başıma geldi; 1/100000 ölçekli plan, arazide örtü altı üretim yapılıyor, kentsel gelişme alanı olarak tanımlanmış.

Dolayısıyla, daha hassas, daha her ölçeğin gerektirdiği ayrıntıda... Ama şunu ıskalıyor: Küçük Menderes havzası nasıl temizlenir, ona dair hiçbir şey söylemiyor. Halbuki Küçük Menderes havzası çok kirli. Gediz, çok kirli. Ergene, çok kirli. Büyük Menderes, çok kirli. Hepsi çok kirli. Yani bununla yüzleşmek zorundayız. Onlarla sulanan tarım toprakları da, onlarla sulanan bitkisel ürünler de kirleniyor. Dolayısıyla, üst ölçek planların içeriğinin zenginleşmesi, gerekli strateji alanlarının ve eylem alanlarının katılımıyla zenginleşmesi ve dilinin zenginleşmesi gerekiyor ve araçlarının gelişmesi gerekiyor.

Onun dışında, nüfus kaybediyorsa zaten yeni konut alanına ihtiyaç yok ki. Şunu da bence desteklemeliyiz: Kırsal yerleşmelerde mevcut yapı stokunun iyileştirilerek kullanılması. Bu oldukça önemli bir strateji diye düşünüyorum. Onun da yollarının geliştirilmesi gerekiyor.

Alt ölçekte, ayrıntıda, yere özgü, kırsala özgü, doğasına özgü plan gerekiyorsa yapılır; ama imar planı değil. TAKS, KAKS, çekme mesafesi, parselizasyon... Ne oluyoruz yani? 18. Madde. Hiç alakası yok yani, oradaki hayat başka bir hayat.

Eğitimle ilgili de şunu söyleyeyim: En çok kafama takılan iki büyük mesele; biri hayvan damlarıydı, biri de eğitimdi. Tabii ki yere özgü yine. Ama şuna katılıyorum: Tabii ki 7-8 çocuk kalmış bir köyde okul olmaz. Ama 20 kilometre de götürülmez yani çocuk ya da servisin geldiği yere kadar 5 kilometre yürümez çocuk. Yani üç-beş köy, birbirine yakın üç-beş köye ortak bir şekilde bir tanesinde okul yapılır, o okula gider çocuk. Yine köy okuluna gider, köylülerin çocuklarının olduğu okula gider. Ama 20 kilometre gitmez, 3 kilometre gider, 5 kilometre gider, 2 kilometre gider. O köyde de öğretmen vardır, o köye köylü kadın isterse gidebilir zaten, soru sormak için ya da bilgi almak için. Ki orada kütüphane de olmalıdır, orada internet cafe'de olmalıdır, orada sağlık ocağı da olmalıdır. Köylere haftada bir gün gidiyor doktor, bakkalda reçete yazıyor ya da eski köy okulu ayaktaysa orada reçete yazıyor. Dolayısıyla, öyle bir şey olabileceğini düşünüyorum.

Hayvan damlarını hâlâ çözebilmiş değilim Abdullah hocam. Yani köyde hayvan damı olmaz mı; olur yahu. Yani böyle bir saçmalık olabilir mi?! Kadın burada yemek yapar, orada çocuğunu uyutur, burada da sütünü sağar. Buna engel olmamamız lazım, bunu sağlamamız lazım. Ama öbür taraftan da birinci sınıf tarım

arazisi üzerinde 952 tane, hiçbir altyapısı olmayan hayvan damının ovada, Küçük Menderes Nehri'nin dibinde yer almaması lazım. Bütün o dışkılar nehre ve yer altı sularına süzülüyor. Hiçbir altyapı yok. Binlerce hayvan. Sizler biliyorsunuz, ama ben bir büyükbaş hayvanın günde 200 litre su içtiğini bilmiyordum. Çok disiplinli çalışınca insan, uzmanlıkların bilgisini de ediniyor tabii. Bu da bizi çok zenginleştirici bir şey diye düşünüyorum.

Özet olarak şunu söyleyerek bitirmek istiyorum: Evet, sorunlar çok, sıkıntılar büyük; ama çaresiz olmadığımızı düşünüyorum. Çıkış yollarımız var, iyi uygulamalar var. Bu iyi uygulamaları paylaşmalıyız. Zaten sektörden gelen arkadaşlarım biliyor, İğdeli Yapı Kooperatifi çok iyi bir örnek, Bayındır Çiçek Üreticileri Kooperatifi çok iyi bir örnek, Seferihisar Mandalina Üreticileri Kooperatifi çok iyi bir örnek, Tire Süt Üreticileri Kooperatifi çok iyi bir örnek, İzmir Büyükşehir Belediyesinin bu kooperatiflere verdiği destek çok iyi bir örnek. Büyükşehir Belediyesinin üniversiteyle, bizlerle yaptığı bu çalışma iyi bir örnek. Belediye talep etti bizden bu çalışmayı. Sadece biz plancılar bunu yapamayız; çevre mühendisi, ziraat mühendisi, ekonomist, sosyolog, kırsal kalkınma uzmanı arkadaşlarımız, hep birlikte bir araya gelelim, bunu birlikte kotaralım. Bu iyi bir örnek. Onun için buraya getirdik zaten bu çalışmayı. Onun için, ben çaresiz olmadığımızı düşünüyorum ve gençler çok umut verici bence. Burada benim edindiğim en güzel izlenim oydu. Gençler şahane.

MODERATÖR- Teşekkürler.

Buyurun Özden Başkan.

ÖZDEN GÜNGÖR- Ben direkt arkadaşımın sorusuna cevap vereceğim.

35 yıl önce tarım arazimiz, tarım alanımız, az önce söyledim, 26.5 milyon hektar alandı, nüfusumuz 40 milyondu. 2017 Kasım ayındayız, nüfusumuz 79.8 milyon, 80 milyon diyelim, tarım alanımız 23 milyon hektar. 3.5 milyon hektar alan gitti. Suriyelileri saymıyorum, bakın; bir de Suriyeliler var, 4 milyon. Güzel de, tarım alanın daralırsa, nüfusun artarsa, bu insanlara ne yedireceksiniz siz? Tarım alanlarınızı korumak zorundasınız.

Tabii, tarım alanlarını korumak deyince, bu kurulda bulunan 9 kişi vatan haini değil; bir tanesi vali yardımcısı, bir tanesi o ilin tarım il müdürü, bir tanesi o ilin Çevre ve Şehircilik İl Müdürü, bir tanesi Bilim Sanayi ve Teknoloji İl Müdürü, yani oranın müdürleri. Bu arada da gariban iki kişi koymuşlar; bir tanesi Ziraat Mühendisleri Odası, bir tanesi bazen Ziraat Odası, bazen TEMA. Yani kurulda 9 kişi var. Bunlar, samimiyetimle söylüyorum, kötü niyetli değiller. Fakat kötü niyetli olan şu; kötü niyet demeyeyim de, şöyle: Bu olaylar Tarım Bakanlığıyla ilgili değil. Bilim Sanayi Teknoloji Bakanının yanına bir sanayici geliyor, A kişisi geliyor, diyelim Kolin Grubu geliyor; diyor ki, "Ben şurada sanayi tesisi kuracağım." Tarım

arazisinin üzerinde. "Lütfen bu işi halledin" diyor. Eh, tabii, orada elektrik yakın, köy olduğu için yol yakın, su falan var, gidip de dağın tepesine yapacak hali yok, bunu istiyor. O da diyor ki, "Madem sen böyle bir yatırım yapacaksın, emrin olur yahu, canın sağ olsun." Hemen valiyi arıyor; diyor ki, "Bak, bizim Kolin Grubu burada bir sanayi tesisi açacak, bunu halledin." Vali ne yapıyor; vali yardımcısına söylüyor, "Bu geçecek" diyor. Vali yardımcısı, tarım il müdürüne söylüyor. Devlet memuru bunlar. Bunlar, böyle alt alta talimat gelince, yapacakları bir şey yok. Bakın, ben size söyleyeyim, yapacakları bir şey yok, otomatikman geçiyor. Orada Ziraat Mühendisleri Odası veya işte bir tane TEMA, bunlar şerh koyuyorlar; "Hayır, burası tarım arazisi; olmaz" diyorlar. Tabii, 7'ye 2 kaybediyorsun. Hemen bize yazı geliyor; diyor ki, "Başkanım, bak, şurada bir sanayi tesisi kurulacak; burası birinci sınıf tarım arazisi." Bizim elimizden gelen nedir; dava açmak. Başka türlü gücümüz yok. Bakın, boykot diyor hocam. İşte şu anda Ankara Nallıhan'da termik santral kuruluyor. Dört-beş kuruluşla beraber protesto yaptık, gittik, anlattık, "Yahu, burada canlı hayvanlar var..." Orada kuşlar falan var, o Nallıhan'da. "Bunlara zarar verirsiniz" dedik. Yahu, bu termik santrali git başka yere kur; ille de o şeyin yakınına, kuşların olduğu yere, Kuş Cenneti'nin olduğu yere kurmak zorunda mısın yani?! Dava açıyorsun, yani elinde başka bir güç yok.

Az önce yine hocam söyledi, toprak koruma kurulları kurdular. Güzel, çok güzel; ovaları koruyalım, topraklarımızı koruyalım diye kurullar kuruluyor. Güzel de, Bakanlık bunu çıkartıyor, Tarım Bakanlığı; bir bakıyorsun, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bir şey göndermiş oraya, diyor ki, "Burada şunu yapacağım." Bizim açtığımız davaların yüzde 90'ı ya Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ya Bilim Sanayi Teknoloji Bakanlığı aleyhine. Tarım Bakanlığının da yapacağı bir şey yok. Tarım Bakanlığı bazı kanunlar çıkartıyor, aldırıyoruz ona...

Bakın, ben size son bir kelime söyleyeyim, lütfen inceleyin. Şu anda Mecliste bütçe görüşmeleri var, şu anda. Biz TMMOB başkanlarına geldi, herhalde size de gelmiştir; 76 sayfa. Torba yasasının içinde, kanun hükmünde kararnamelerle torba yasada maddeler var; mera alanları peşkeş çekiliyor, mera alanları, tarım toprakları. Biz bütün milletvekillerine gönderdik, görüşlerimizi sunduk; "Yahu, yazık, etmeyin bunları; bu mera alanlarını böyle sağa sola peşkeş çekerseniz eğer hayvancılığı bitirirsiniz" dedik. Ve nitekim de bitiyor. "Et fiyatlarını düşüremezsiniz" dedik. Her yere yazdık, gönderdik.

Manisa; zeytin için gittik oraya. Biliyorsunuz, zeytinlik alana Kolin Grubu termik santral kuracak. Kaç tane ağaç kestiler, hatırlayın lütfen. Hatırlıyorsunuz değil mi hocam, o Manisa'da, Soma'da daha doğrusu, Akhisar'da, Soma'da. Gittik, protesto ettik, Meclise gittik, Mecliste konuşmalar yaptık, dava açtık. Sonuçta mahkeme durdurdu. Şimdi bu torba yasada o da var. Tekrar açıyorlar, vazgeçmiyorlar. Gözlerini para hırsı bürümüş. Ben inanamıyorum, yani bu tarım topraklarını böyle

peşkeş çekerseniz sağa sola, yarın bu insanları nasıl doyuracaksın kardeşim?! İç-dış borcun almış başını gitmiş, insanlar sana ters bakıyor; yahu, hiç olmazsa çiftçiyi destekle, tarım topraklarını destekle, burada bu insanlar üretim yapsın. Bunları korumazsan şayet, yarın sıkıntıyla karşılaşırsın.

Bütün dünya, inceliyor musunuz bilmiyorum, İngiltere, Amerika, birçok ülke, şimdi hepsini saymayayım, Türkiye de maalesef içinde, gittiler, Afrika'dan tarla kiraladılar. Eh, sen kendi tarım topraklarını... O da ayrı bir konu, şimdi o konuyu açmak istemiyorum. Sen kendi tarım topraklarını sanayiye böyle şey yapıyorsun, sonra gidiyorsun, Afrika'dan, o gariban ülkeden yer kiralıyorsun. Olacak şey mi bunlar?!

Sorunuza tatmin edici bir cevap verebildim mi bilmiyorum; ama dediğim gibi, tarım topraklarını... Emirle oluyor bu işler, emir. Milli Eğitim Bakanlığı yahu, Milli Eğitim Bakanlığı arkadaşlar. Milli Eğitim Bakanlığının görevi nedir? Gerçi benim ufak çocuklarım yok, ben 66 yaşında olduğum için benim çocukların hepsi üniversiteyi bitirdiler. TEOG eğer zararlıysa, Milli Eğitim Bakanı çıkar, der ki, "TEOG zararlı. Biz bu sistemi beğenmedik, şu sistemi beğendik" der, buna dair açıklama yapar. Güzel. Ama bir bakıyorum, ertesi gün, yukarıdan birisi, yani Cumhurbaşkanımız "TEOG kaldırılacak" diyor, hemen ertesi gün TEOG kaldırılıyor kardeşim. Bunu Cumhurbaşkanı niye söylesin?! Bu ülkenin Milli Eğitim Bakanı var; eğer TEOG'da bir sıkıntı varsa, Milli Eğitim Bakanı der ki, "Bu eğitim sistemi yanlış. Bir komisyon kuralım, onun yerine şunu getirelim."

Et fiyatları. Et fiyatlarına şu anda kim çözüm buluyor biliyor musun; Sayın Cumhurbaşkanı. "Vatandaşa ucuz et yedireceksiniz" diyor, hemen ithal. Ucuz; 29 liraya kıyma, 31 liraya kuşbaşı eti. Onlar da riskli, ben size söyleyeyim; denetim yok çünkü. Şimdi marketlere gidin, üç tane fiyat var; 29 lira, 31 lira, 46 lira. Üç tane fiyat var. Soruyorsun: "Niye bu 46 lira, ne var?" "Vallahi bu et ithal et değil, bizim etimiz" diyor. İçine kuşku düşüyor senin. O 46 lira, öbürü 29 lira; "Bunda bir problem mi var acaba?" diyorsun. Hakikaten de olabilir; bakın, söylüyorum. Denetim yok çünkü, ne eti olduğu belli değil. Gelen belli, giden belli. O getirdikleri et bitti; ama şu anda marketlerde var. İthal rakamı belli... Neyse, ben yine çok konuşmayayım. Bu kadar Başkanım.

MODERATÖR- Teşekkür ederiz, sağ olun Başkanım.

Evet Abdullah Bey, buyurun, söz sizde.

ABDULLAH AYSU- Tekrar merhaba. Olabildiğince hızlı anlatmaya çalışacağım.

Arkadaşımın sorduğu tedarik zincirinden başlayayım.

Tedarik zinciri esas olarak çiftçiden başlıyor, ondan sonra tüccar, tüccardan sonra ürünün üretildiği hal ve o halden sevkiyatçıya, sevkiyatçıdan satılacağı ilin haline,

o halden markete, marketten de tüketiciye gidiyor. Bu arada bütün aracılar kârını koyuyor üzerine ve her aşamasında, her halkasında devlet vergisini koyuyor. Onun için 1 liralık domates 5 liraya geliyor bize.

Bunun karşısında çare yok mu? Var. Hemen birkaç şey söyleyeyim.

Boğaziçi Üniversitesinde bir kooperatif kurduk, üreticiler ve tüketiciler bir araya gelerek. Aradan aracıları çıkararak, doğrudan üreticiden o kooperatife ürün veriyoruz. Kadıköy kooperatifi var, aynı şekilde. Şişli'de, Beşiktaş'ta, Koşuyolu'nda ve Kartal'da girişim komiteleri var; Bursa, İzmir ve İstanbul'da Hozat ve Mazgirt dernekleriyle birlikte hem kırsalda, hem de kentte böyle bir çalışmamız sürüyor. Bunun olabilirliğini göstermek için örneklendirmeye çalışıyoruz. Elimizden gelen ancak bu.

Latin Amerika'daki çiftçi hareketine gelince. Mücadele sadece Latin Amerika'da değil elbette, ama Latin Amerika çok öne çıkan bir yer. Orada MST var, Topraksız Kır İşçileri. 2004'ten beri ziyaret ettiğim bir yer. Toprak işgalcileri bunlar. Sürekli görüşme halindeyiz.

Aynı şekilde, İspanya Cordoba'daki Sorente'de bir toprak işgaline katıldım, davet etmişlerdi. Onun bizimle çok bağlantısı olduğu için kısaca söylemek isterim.

Bizde bir sürü TİGEM'ler, tarımsal işletmeler genel müdürlükleri özel şirketlere devredildi. Orada da benzer biçimde özel bir şirkete devredilmek istendiğinde, memurlar ve işçiler el koydu ve 7 yıldır kendileri işletiyorlar ve devletten aldılar.

Onun dışında, Fransa'da Longo Mai var, Marsilya'da ve aynı şekilde, Endonezya'da FSP örgütü benzer bir mücadeleyi sürdürüyor.

Bu mücadelelerin hepsinin ana çatısı La Via Campesina. La Via Campesina, dünyanın en büyük küresel örgütü, 400 milyon üyeli ve küçük çiftçilerin örgütü. Çiftçi Sendikaları Konfederasyonu da buranın üyesi ve Avrupa'nın da kurucusu.

Dolayısıyla, yalnız değiliz, dünyada da bir mücadele var. Yerel örgütleneceğiz, küresel düşüneceğiz ve başaracağız diyorum.

Teşekkür ederim.

MODERATÖR- Teşekkürler.

Bize sorulan bir soru vardı. Burada mı arkadaşımız? Evet, burada. Gitti diye düşündüm bir an da, onun için sordum.

Akademi-kent konusu, İzmir Şube Başkanımıza söz vereceğim, o detayını açıklasın. Ama bu soru üzerine bir şeyi de anmak istiyorum; çünkü bana bir sözü anımsattı sizin bu eğitimle ilgili sorunuz.

Bizim son dönemdeki bütün yönetimlerin birincil konusu aslında eğitim. O

bakımdan da, hem bu kolokyumların içerisinde, hem de onun dışında, öğrenci kamplarıyla ve başka bazı etkinliklerle bu eğitim konusunu elimizden geldiğince, gücümüz yettiğince, çok açık ve eksik kaldığını düşündüğümüz için tamamlamaya çalışıyoruz. Tabii ki tam olamıyor bu. O bakımdan da bütçemizin ciddi bir miktarını bu alana harcıyoruz.

Bizim bu çabalarımızda bize de kamplarda çok destek veren Çağdaş Hukukçular Derneği Başkanı Selçuk Kozağaçlı'nın bir sözü vardır, ki dün tutuklandı tekrar, o nedenle anmak istedim adını da. "Bu Oda eğitim manyağı" demişti. Kendisine buradan sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum; umarım bir an önce tutukluluk hali son bulur.

Evet, Özlem arkadaşımıza söz verelim, Akademi-kent'le ilgili bilgi versin. Bunun kırının olabileceğini de değerlendireceğiz, eğer organize edebilirsek değerlendireceğiz.

ÖZLEM ŞENYOL KOCAER (Şehir Plancıları Odası İzmir Şube Başkanı)- Teşekkürler.

Bugün son oturumumuz oldukça değerliydi; çok değerli sunumları için hocalarıma teşekkür ediyorum.

İzmir'de şu anda üçüncüsünü gerçekleştireceğimiz Akademi-kent'e ilişkin sizin vasıtanızla burada da bilgi vermiş olalım.

Aslında beş hocamızın önderliğiyle başlayan, İzmir Şube Yönetim Kurulumuzla birlikte olgunlaştırdığımız ve üçüncüsünü gerçekleştireceğimiz Akademi-kent şu anda 6 tane modül şeklinde belirlenmiş. Modüller Ocak ayında başlayacak. Bu modüller içerisinde çeşitli konular hocalarımız tarafından belirlenmiş durumda. İlkinin konu başlığı "Kentler Gelişirken, Sınırları Nereye?" sorusunu sordu. İkincisinde de "Kırda Neler Oluyor?" sorusunu sorarak bir eğitim modülü gerçekleştirildi, tam da biraz önceki sormuş olduğunuz soruya cevap olarak. Akademi-kent ismi ne kadar kent konusu gibi görünse de, aslında biz kırı kentin gelişiminden çok da ayrı göremiyoruz. Bu üç gün boyunca da aslında buna ilişkin birçok konuya değinildi.

Bu eğitim içerisinde katılımcı bir birliktelikle birlikte bir buluşma gerçekleştiriliyor. Her modülde iki hocamız yürütücülük yapıyor. Ancak, her disiplinden, her alanda çalışan deneyim sahibi aktörün de içinde bulunabileceği bir platformda belirlenmiş konularda, yürütücü hocalarımız tarafından bir gün içerisinde yaklaşık 6 saatlik bir eğitim gerçekleştiriliyor. Oldukça eğitici ve geliştirici birçok da veri ortaya çıkıyor. Bizler için de aslında deneysel bir süreç oluyor.

Bu diğer şubelerimize de yansıyabilir mi? Yansıyabilir. Benim aklıma MİSEM

kapsamında belki bu eğitim modülleri geliştirilebilir konusu geldi. Bunu da Genel Merkezimizle görüşürüz ilerleyen zamanlarda.

Yeni başlayan bir eğitim süreci. Dediğim gibi, hocalarımız da aslında bunu bir deneysel süreç olarak ele alıyorlar ve öneriye de açık olarak geliştiriyorlar. Ben bugün sizin söylediklerinizi onlara da aktaracağım, onlar da çok sevinecektir. Diğer illerde de olmasını, farklı hocalarımızın yürütücülüğünde gerçekleşmesini isteriz elbette.

Teşekkürler.

MODERATÖR- Üyelerimize de açıklayıcı bir bilgi olmuş oldu sayenizde; teşekkür ederim.

Evet, üç günlük maratonun sonuydu bu, sonuçlandırıyoruz. Hepinize, özellikle de bu son kalan kitleye çok çok teşekkür ediyorum.

Katılımcı hocalarımıza katılımları için teşekkür ederek plaketlerini takdim etmek istiyorum.

Çok teşekkürler.

Evet Hüseyin Bey, söz sizde.

HÜSEYİN ÇANKAYA (Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri)- Teşekkür ederiz. İki dakika daha sabrınızı istiyorum.

Yaklaşık 9 aydır bu kolokyumun hazırlığı sürüyor, Şubat 2017'de başladı. 20 Bilim Kurulu üyesinin belirlediği onlarca toplantı, Yürütme Kurulunun çalışmaları, geri planda yürüyen inanılmaz bir çalışmayla bu üç günlük kolokyumu tamamladık. Bunun arkasında, geri planda çalışan arkadaşlarımıza teşekkür etmek için söz aldım, onların da teşekkür belgelerini verip kolokyumu kapatmak istiyorum ben.

Biliyorsunuz, bu kolokyum Şehir Plancıları Odası Genel Merkeziyle birlikte ev sahibi bir üniversitede ve varsa o kentteki şubemizle birlikte yapılıyor.

Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünün tüm yöneticilerine, akademik kadroya, hocalarımıza ve özellikle de öğrencilerine ayrıca teşekkür ediyoruz. Çağlar hocam buradaysa, Yürütme Kurulunda olan arkadaşlarımızın belgelerinin tamamını ben onunla ileteceğim katılamayanlara. Çünkü birçok arkadaşımız bu kolokyum süresince geri planda bu hazırlıkları yaptı ve kolokyumun başarılı geçmesi için uğraştı.

Aynı şekilde, Konya Şube Başkanımız Sayın Münir Günay burada. Ben size bunu takdim edeyim Münir Bey. Diğer Yönetim Kurulu üyelerimiz değişik zamanlarda değişik görevlerde bulundular, o nedenle şu anda bir kısmı burada değil.

Münir Bey; sizi buraya alalım.

Çağlar hocam; siz de gelin.

Hem Münir Bey, hem de Bölüm adına Çağlar hocamın çok özel emekleri oldu. Arkadaşlarımıza bu teşekkür belgelerini verelim.

Konya'nın merkezi bir kent olmasının dezavantajını yaşıyoruz esasında. Son günün programı varken, herkes sabah gelip akşam gitmeyi ya da akşam erken dönmeyi planladığı için, bu saatte birçok arkadaşımız da belki bir yarım saat, bir saat içinde dönmek zorunda kaldılar, özellikle uçakları olan arkadaşlarımız.

Ancak, esas bizim bu hazırlığımızda bize çok destek olan sekretaryamızdaki Yürütme Kurulu üyelerini, hem Üniversitenin, hem de Şubemizin bu katkılarını sunan arkadaşlarımızın isimlerini ben tekrar okuyacağım; sonra da burada olan Genel Merkez sekreteryasındaki arkadaşlarımı huzurlarınıza alıp, onlara teşekkür etmek istiyoruz.

Yürütme Kurulunda Şube adına Münir Günay, Metin Ateş, Mustafa Cengiz, Veli Sinan Yılmaz, Osman Örs, Ali Yayla ve Büşra Alper Öztoklu'ya teşekkür ediyoruz.

Yine Üniversite adına, Bölüm Başkanı Doç. Dr. Rahmi Erdem, Dekan Yardımcısı Doç. Dr. Mehmet Çağlar Meşhur, Yrd. Doç. Dr. Elif Gündüz, unvanlarını saymadan söyleyeyim, Neslihan Sağ, Kadriye Topçu, Kıvanç Ertugay, Özer

Karakayacı, Fatih Eren, Sinan Levent, Yelda Özdemirli, Mehmet Akif Sağ, Hale Öncel, Muzaffer Ali Yaygın, Kübra Koçel, Çiğdem Fındıklar ve Cansu Korkmaz. Bu hocalarımız da bu Yürütme Kuruluyla kolokyuma katkı verdiler.

Ve Genel Merkez olarak, benim dışımda, İkinci Başkanımız Kumru Çılgın (Biraz önce ayrıldı, uçağına gitti) Genel Saymanımız Sayın Filiz Hekimoğlu (Kendileri ayrılmak zorunda kaldılar) Yönetim Kurulu üyemiz Doç. Dr. Burcu Özuduru ve yine Yönetim Kurulu üyemiz (Dün buradaydılar, bugün Ankara'da bir çalışması olduğu için gitmek zorunda kaldı) Yrd. Doç. Dr. Burak Büyükcivelek.

Ve hakikaten bize birçok destekleri olan Oda çalışanı arkadaşlarımız. Emeklerine söz bulamıyorum söylemek için, kucaklar dolusu teşekkür ediyorum kendilerine. Şimdi kendilerini buraya davet ediyorum.

Ayşecan Akşit (Alkışlar)

Ayhan Erdoğan'ı biliyorsunuz. Çok çalıştı, erken gönderdik bugün. Ona da bir teşekkürü alkışlayarak iletelim.

Şelale Balambar

Şelale'yi Ankara'da nöbetçi bıraktık, nöbetçi plancı olarak Genel Merkezde. Onun da çok büyük emeği oldu.

Sultan Karasüleymanoğlu

Kolokyumun esas sorumlusu, Genel Sekreter Yardımcımız. Başından sonuna kadar bütün detayları takip etti. Gerçekten teşekkür ederiz.

İlker Onur Özdemir.

Genel Merkez çalışanlarımız;

Esma Şahinöz

Veysel Erdem

Yine kendisi ayrılmak zorunda kaldı, daha doğrusu biz gönderdik, Genel Merkezdeki işler aksamasın diye birkaç gün katılıp döndü; Aliye İlkyaz.

Yine üç günlük bu kolokyumun geri planında da çalışan ve birçok destek veren şubelerimizin çalışanları, meslektaşlarımız burada, onlara da aynı şekilde teşekkür ediyorum katkıları için.

Samsun Şube çalışanımız Yağmur Reisgül

Muğla Şube çalışanımız Sultan Kırıkoğlu

Biraz önce ayrılmak zorunda kaldılar bahsettiğim nedenle, İstanbul Şube çalışanımız Murat Ölmez

Ve Kayseri Şube çalışanmız Hülya Çetinkaya

Onlara da teşekkür ediyoruz.

Ayrıca son bir teşekkürü de, ismini andım, ama Konya Şubemizin çalışanı Büşra Alper Öztoklu'ya sunmak istiyorum. O da biraz önce ayrılmak zorunda kaldı; küçük bir çocuğu vardı, izin istedi bizden. Teşekkürlerimizi iletmek üzere Sayın Başkana söyleyelim, o kendisine iletsin.

Öğrencilerimize zaten şükranlarımızı ilettik. Onlara ayrıca teşekkürlerimizi üniversite vasıtasıyla ileteceğiz. Artık öğrencilerimiz değil, meslektaş adaylarımız.

Burada dört gündür bize hizmet veren -çünkü bizim bir gün öncesinden gelip yaptığımız hazırlıklar vardı- bu mekanı bize sağlayan Konya Büyükşehir Belediyesine, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığına, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığına ve bu Mevlana Kültür Merkezi'nin yöneticisinden çalışanına tüm mensuplarına özellikle teşekkür ediyoruz. (Alkışlar)

Bir teşekkür de bizim ses ve ışıklarımıza bakan Önder kardeşimize. Çok sağ olasın.

Bir de bizim ses kayıtçımız Murat Bey var, ona da teşekkür ediyoruz.

Beyşehir Belediyesi Başkanımıza da teşekkür ediyoruz; Öğrenci Çalıştayımız için, sağ olsun, ilgilendi ve konukseverliğini gösterdi.

Herhalde unuttuğumuz bir şey yok.

Yarın 10 Kasım; ben de bir Cumhuriyet çocuğu olarak, Ulu Önder Atatürk'ü saygıyla anmayı bir borç biliyorum.

Hepinize teşekkürler.

ÖDÜL Törenleri - 7-9 KASIM 2017

TMMOB Şehir Plancıları Odası
“Raci Bademli İyi Uygulamalar Yarışması”

TUPOB Öğrenci Bitirme Projesi Yarışması

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü
41. Kolokyumu Afişi Tasarım Yarışması

TMMOB Şehir Plancıları Odası
“Kent Planlama Basın Ödülleri”

RACİ BADEMLİ İYİ UYGULAMALAR YARIŞMASI

TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından, 01.09.2003 tarihinde kaybettiğimiz değerli hocamız Prof. Dr. Raci Bademli anısına ilk olarak 2003 yılında düzenlenen ve iki yılda bir tekrarlanan Raci Bademli İyi Uygulamalar Ödülü Yarışması`nın Jüri Değerlendirme Toplantısı 20 Ekim 2017 tarihinde ŞPO Meslek İçi Sürekli Eğitim Merkezi`nde gerçekleştirilmiştir.

Yarışmaya başvuran 9 proje (Lüleburgaz Belediyesi 7 proje, Atılım Üniversitesi 1 proje ve Menteşe Belediyesi 1 proje ile yarışmaya katılmıştır) şartnamede belirlenen değerlendirme kritelerleri doğrultusunda incelenmiştir.

Jüri üyeleri tarafından yapılan değerlendirme sonucu;

- Lüleburgaz Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "Lüleburgaz Yıldızları Kadın Akademisi / LYKA" projesine "**İYİ UYGULAMA ÖDÜLÜ**" verilmesine;
- Menteşe Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "Menteşe Belediyesi Hizmet Binası (Kültür Evi)" projesine "**İYİ UYGULAMA ÖDÜLÜ**" verilmesine;
- Lüleburgaz Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "Lüleburgaz Yıldızları Futbol Akademisi/LYFA" projesine "**ÖZENDİRME ÖDÜLÜ**" verilmesine;
- Lüleburgaz Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "Kent Çekirdeği Yayalaştırma Projesi" ve "Sokullu Hamamı Restorasyon Projesi" ne "**ÖZENDİRME ÖDÜLÜ**" ;

verilmesine oy birliğiyle karar verilmiştir.

Ödül almaya hak kazanan projelerin değerlendirme raporları aşağıda yer almaktadır:

Lüleburgaz Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "Lüleburgaz Yıldızları Kadın Akademisi / LYKA

Başarıyla uygulanmış çok boyutlu bir proje olması, farklı kurumlar arası işbirliğini geliştirici ve STK çalışmalarını destekler mekânlar sunması, kentin toplumsal yaşamına katkı sunan yaratıcı ve kadınların toplum yaşamına katılımını güçlendirici olması, kültür-sanata yönelik üretim odaklı proje olması sebebiyle "İyi Uygulama Ödülü" almaya değer bulunmuştur.

Menteşe Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "Menteşe Belediyesi Hizmet Binası (Kültür Evi)

Tarihi doku içinde harap durumda bulunan Tescilli bir yapıyı restore – rekonstrukte edilmesi yoluyla, kente kültürel bir kullanım kazandırılması başarılı bulunmuştur.

Ayrıca projenin farklı finansman kaynaklarını iyi bir finansal yönetim becerisi kullanarak restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmiş olması da başarılı bulunmuş ve bu nedenlerle "İyi Uygulama Ödülü" verilmesi uygun görülmüştür.

Lüleburgaz Yıldızları Futbol Akademisi/LYFA

Gençlere yönelik sportif eğitim amacı taşıyan uygulanmış bir proje olması, mimari uygulama aşamasında çevre duyarlı yaklaşımlar içermesi gibi nedenlerle jürinin olumlu görüşünü almıştır. Ayrıca projenin, ilgili idarenin sosyokültürel etkinlikleri zenginleştiren, yaşam ve mekân kalitesini artıran üst ölçekli "Akademiler" vizyonunun bir parçası olması; projenin "Özendirme Ödülü"ne layık görülmesini sağlamıştır.

Sokollu Hamamı Restorasyon Projesi ve Kent Çekirdeği Yayalaştırma Projesi

Sokollu Hamamı Restorasyon Projesi; kent merkezine hareketlilik getiren, gece yaşamını canlandıran; yıpranmış bir anıtsal bir yapıyı restore ederek kente yeniden kazandıran bir proje olması nedeniyle jüri üyelerince başarılı bulunmuştur.

Ancak uygulama sonrası hamamların işlevlerinin değiştirilerek Belediye Meclis Salonu olarak kullanıma açılması sorunlu bulunmuştur. Eski işlevi olan "hamam" olarak kullanıma açılması ya da müze/kültür merkezi v.b gibi toplumsal amaçlı kullanılmasının daha uygun olabileceği belirtilmiştir.

Kent Çekirdeği Yayalaştırma Projesi; Kentsel ölçekte, kent merkezinde taşıttan arındırılmış yaya ağırlıklı, uygulanmış proje olması ve Sokollu Külliyesi Projesi ile bütünleşen bir uygulama olması sebebiyle başarılı bulunmuştur.

Ancak Hamam'ın doğusunda yoğun ağaçların bulunduğu Zübeyde Hanım Parkında ağaçların dikkate alınmadan (2013 Google Earth görüntülerine bakılarak anlaşılmıştır) gerçekleştirilen bu proje; mevcut ağaç dokusunu yok etmiş olması sebebiyle jürinin olumsuz değerlendirmesini almıştır.

Proje tasarımında, alanda yer alan ağaçların ve alana kimlik katan diğer öğelerin (yıkılan Cumhuriyet dönemi yapısı gibi) projenin en başında göz önünde bulundurularak ve korunarak projeye devam edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Sokollu Hamamı Restorasyon Projesi ile çevre düzenlemesi ve Kent Çekirdeği Yayalaştırma Projesi yukarıda belirtilen eleştirileri ile bir arada değerlendirilmiş; Jüri tarafından "Özendirme Ödülü"ne layık görülmüştür.

TUPOB ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ BİTİRME PROJESİ YARIŞMASI 2017

Toplam 25 projenin katıldığı TUPOB Şehir ve Bölge Planlama Öğrencileri Bitirme Projesi Yarışması sonuçlandı.

Juri üyeleri, 03.10.2017 tarihinde saat 10:00`da TMMOB Şehir Plancıları Odası Meslek İçi Sürekli Eğitim Merkezi`nde toplandı. Yarışmaya katılan tüm projeler; aşağıda yer alan kriterler üzerinden değerlendirildi.

Değelendirme kriterlerinin detaylı tanımı şöyledir;

Sorun Tanımı: Projenin tanımladığı sorunun; gösterimler, kavram setleri vb aracılığıyla detaylandırılma ve paftaya yansıma derecesi ölçülmüştür.

Özgünlük: Proje sorunu ele alışı, geliştirilen kavramlar, çalışma sistematiği ve sonuç ürünü açısından farklı bir yaklaşım üzerinden konuyu değerlendirip değerlendirmediği incelenmiştir.

Süreç ve Yöntem: Projenin; çalışmanın başından sonuç ürününe kadar izlediği süreç boyunca edindiği kaygıyı anlatma yöntemi incelenmiştir.

Sunum Tekniği: Anlatım dili, gösterim teknikleri, çizim kalitesi, edinilen kaygının paftaya yansıtılma başarısı irdelenmiştir.

Kavramlar ve Uygulama Arasındaki Tutarlılık: Tema çerçevesinde projenin temel olarak ortaya koyduğu kavram setleri ve analizler ile sonuç ürününe ulaşma başarısı incelenmiştir.

Rapor: Rapor içeriği, paftada yer almayan ve eksik kalan kısımların raporda incelenip incelenmediği ve raporun kaynakçası ne ölçüde zengin olduğu incelenmiştir.

Değerlendirmenin sonucunda;

5319 rumuz no.lu proje sahibi **Neslişah KESİCİ (ODTÜ)** birincilik ödülü,

80445 rumuz no.lu projenin sahibi **Esra SARIKAYA (DEÜ)** ikincilik ödülü,

59751 rumuz no.lu projenin sahibi **ESRA SALT(MSGSÜ)** üçüncülük ödülü, almasına karar verilmiştir.

Mansiyon almaya hak kazanan projeler ise;

29736 rumuz no.lu proje sahibi **Ayşegül ÖZKARSLIOĞLU (MSGSÜ)**

52936 rumuz no.lu proje sahibi **Tunca Beril BAŞARAN (ODTÜ)**

72707 rumuz no.lu proje sahibi **Fatma Çağla ŞEVİK (DEÜ)**

Bu sene diğer senelerden farklı olarak, juri ortak kararı ile bir projeye de **"Uygulamayı Yönlendirme Ödülü"** verilmesi uygun görüldü.

Bu doğrultuda söz konusu ödül;

86868 rumuz no.lu projenin sahibi **Özlem KAZAK`a (GAZİ Ü.)** verildi.

Juri üyelerince; söz konusu projenin teşvik edilmesi amacıyla ilgili belediyesi olan Çankaya Belediyesi'ne iletilmesi yönünde karar alınmıştır.

8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 41. Kolokyumu Afişi Tasarım Yarışması

Her yıl evsahibi üniversite öncülüğünde düzenlenen planlama öğrencilerine açık "Kolokyum Afiş Tasarımı" yarışmasını Selçuk Üniversitesi öğrencisi Merve Aslan kazanmıştır.

TMMOB Şehir Plancıları Odası "Kent Planlama Basın Ödülleri"

2017 yılı Basın Ödülleri verilmemiştir.